

AA0004048419

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

REESE LIBRARY

UNIVERSITY

Received

W

PA
6105
V24

v.65

Valpy -

Delphin classics

Accessions No. 50

Southern Branch
of the
University of California
Los Angeles

Form L 1

PA
6105
V24
v.65

This book is DUE on the last date stamped below

Form L-9-15m-8,'26

D. JUNII JUVENALIS

OPERA OMNIA.

VOL. II.

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

D. JUNII JUVENALIS
OPERA OMNIA

EX EDITIONE G. A. RUPERTI

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

ET

VETERIS SCHOLIASTÆ

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

75886

VOLUMEN SECUNDUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A.M.

1820.

Am. 88387002

52742

Plebeia Deciorum animæ, plebeia fuerunt
 Nomina: pro totis legionibus hi tamen, et pro 255
 Omnibus auxiliis, atque omni pube Latina
 Sufficiunt Dis infernis, Terræque parenti:
 Pluris enim Decii, quam quæ servantur ab illis.
 Ancilla natus trabeam, et diadema Quirini,

signitur. Deciorum animæ e plebe fuerunt, et appellationes plebeia: illi nihilominus pro universis legionibus, et pro cunctis præsiidiis, totoque Latii populo satisfaciunt Inferis Numinibus ac Telluri matri. Decii quippe majoris æstimantur, quam qui per eos conservantur. Optimorum ille regum postremus serva ortus,

21.—253 ornatus 48.—255 pro tantis 21. ii tamen 64.—256 plebe pro pube 11. 17. 20. 21. 22. 24. 25. 27. 29. 46-48. 50. 54. 58. 61-69. 71-74.—257 patenti 16.—258 erant pro enim 16. qui 10. 16. 17. a m. sec. 18-24. 26. 45. 46. 47. 49. 50. 54. 55. 60. 62. 65. 68. 69. 71-73. 77. istis 22.—259 Ancilla

NOTÆ

Q. Catulo copiis, debellavisset: tunc enim lauro iterum merita exornatus est, atque ut ait Livins mox cit. pro duobus triumphis qui offerebantur, uno contentus fuit.

254 *Plebeia Deciorum animæ*] Deciorum origo plebeia, illi tamen virtute nobilitati sunt.

255 *Pro totis legionibus hi tamen, &c.*] Decius uterque pro incolumitate et victoria, populi et exercitus Romani se doverunt solemnî ritu: pater quidem P. Decius, bello Latino: de quibus Tit. Liv. viii. 9. et seq. Filii autem P. item Decius exemplo patris se devovit pariter Diis manibus, in bello adversus Etruscos, Samnites, Gallos. De quibus Liv. x. 28. et seq. Vide et Macrob. iii. 9.

256 *Auxiliis*] Copiis auxiliariis.

Pube] Legunt alii, *plebe*: aliter *pube*, id est, juventute Latina seu Romana.

257 *Sufficiunt Dis Infernis*] Credebant veteres ita se devovendo converti in se ac derivari aliorum pericula et mala impendentia; placatosque sua morte Deos Manes jam parcere ceteris, atque illis opitulari.

Delph. et Var. Clas.

Terræque parenti] Plin. ii. 63. 'Uni,' inquit, 'Terræ, propter eximia merita, cognomen inditum maternæ venerationis. Sic hominum illa ut Cælum Dei. Quæ nos nascentes excipit, natos alit, editos sustinet, novissime complexa gremio jam a reliqua natura abdicatos tum maxime ut mater operiens,' &c.

258 *Pluris enim Decii, quam, &c.*] Quibus Dii receptis jam placantur, ac ceteros dimittunt: quin et in illorum gratiam, Romanis omnibus salutem et victoriam donant.

259 *Ancilla natus*] Servius Tullius matre vel serva, vel certe captiva natus. De quo vide Liv. i. 39. et 41. ubi cum trabea et lictoribus prodire, ac sede regia sedens quædam decernere narratur.

Trabeam] Vestem regalem, quam vocat 'togam purpura circumdistinctam, subtegmine puniceo,' Dionys. Halicarn. l. ii. sub finem. 'Trabeis usos accipio reges,' inquit Plinius viii. 48. Quod hominem transbeat, et summo honore decorat, trabeam dici vult Isidorus: alii, quod pannorum trabibus intertexta sit. Appo-

Juv.

2 K

Et fasces meruit regum ultimus ille bonorum.
 Prodit laxabant portarum claustra tyrannis
 Exulibus juvenes ipsius Consulis, et quos
 Magnum aliquid dubia pro libertate deceret,
 Quod miraretur cum Coclite Mucius, et quæ

260

dignus fuit regio paludamento, ac Romuli corona et fascibus. Contra vero Tyrannis extorribus ocellas fores aperiebant ac tralebant Consulis ipsius filii, quos etiam oporteret exequi pro ancipiti libertate quiddam ingens, quod stupe-

14.—263 *de libertate* 16. *decebat* 77.—264 *Codice* 23. 24. *Mutius* 17. 18. 19. 21. 23. 24. 45-50. 58. 60. 64-67. Sed Græci eum appellant Μούκιον Σκαϊόλαν.

NOTÆ

site distinguas triplicem: unam Diis sacram et purpura sola; alteram e purpura inmixto albo Regibus usitatam et Consulibus; tertiam Angurum, e purpura et cocco. Alex. v. 18. &c.

Diadema] Pannus erat, quo velut fascia caput circumligabant Reges. A διαδέω, redimio, cingo.

260 *Fasces*] De his Satir. v. 110. Regibus etiam præferebantur, testibus Livio, Dionys. &c.

Meruit] Insigni sua virtute et sapientia.

Regum ultimus ille bonorum] Post Servium quidem Tullium, Rex fuit Tarquinius Superbus, at bonis Regibus nequaquam accensendus.

261 *Prodit laxabant, &c.*] Tarquinius urbe pulsos ope Consulis Junii Bruti, hujus filii Titus et Tiberius cum aliis quibusdam nobilibus eos revocare nefarie conjurarunt: unde et ab ipso patre constanter neci addicti sunt. Liv. initio l. 2. Plutar. &c.

263 *Dubia libertate*] Nondum bene asserta et firmata, conantibusque regnum recuperare expulsi regibus.

264 *Quod miraretur*] Quod esse posset admirationi simul et exemplo generosis illis Romanæ libertatis et patrie amantibus.

Coclite] Horatius Cocles, amisso

oculorum altero in pugna quadam, ita dictus, sed multo clarior ex eo quod, Porsenna rege Etruscorum pro restituendis Tarquiniis in Romanos decertante, pro ponte sublicio stetit, unusque aciem hostium sustinuit, donec pons a tergo interruptus aditum præcluderet: tum desiliens in Tiberim ad suos transnavit. Ob hoc ei tantum agri publice datum, quantum uno die circumarari posset: statua quoque in Vulcanali est erecta, seu in Comitio. Liv. ii. 9. et seq. Aurel. Victor. &c.

Mucius] C. Mucius Cordus, nobilis adolescens, cui postea a dextræ manus clade Scævola cognomen inditum, ut ait Livius, nimirum quod exustæ loco dextræ uteretur sinistra, quæ Græcis σκαϊὰ *Scava*, et per diminut. *Scavola*: vel a σκαϊὰ et rôla. Hic obsideri populum Romanum indignum ratus, in Porsennæ castra penetravit, ipsumque Regem, si purpurati qui aderat similitudo non fefellerisset, bellumque pariter omne sustulisset. Adeo facere et pati fortia Romanum est. Quo insuper manum igne eremante stupefactus rex, acceptis obsidibus, a Romano bello destitit. Vide Liv. ii. 12. Aurel. Victor. &c.

Imperii fines Tiberinum virgo natavit.
Occulta ad Patres produxit crimina servus
Matronis lugendus: at illos verbera justis
Afficiunt poenis, et legum prima securis.

265

Mutius, et Cocles; et puella quæ Tiberim limites Imperii transnavit. Ad Senatores arcana scelera detulit fumulus matribusfamilias deplorandus: Eos autem justo plectunt supplicio plagæ et prima legum securis. Pluris æstimo ut parentem hu-

//////////

—265 *finem* 25. 27. 46. 47. 49. 50. 54-60. 64. 65.—266 *producit* 61. *con-*
duxit 11. 19. *eduxit* 2. 3. 6. 7. 14-18. 20. 22. 23. 24. 29. *deduxit*
21. *cum duxit* 45. Schurzfl. suspicabatur, in prisco aliquo cod. primam
syll. fuisse detritam, quam deinde librarii pro lubitu commenti sint.—267 *le-*
gendus 21. *ast* 16.—268 Hæc verba aliquando putabam a librariis transpo-

NOTÆ

265 *Imperii fines*] Nondum ultra Tiberim prolatus, quo ab Etruscis discebatur Imperium.

Tiberinum virgo natavit] Clælia virgo nobilis, inter obsides Porsennæ data, frustrata custodes, equum, quem sors obtulit arripuit, trajectoque Tiberi, agmen sociarum Romam reduxit. Aurel. Victor. Tit. Liv. II. 13.

266 *Occulta ad Patres produxit crimina servus*] Conjuracionem de reducendis in urbem regibus Aquiliorum servus indicavit. 'Præmium indicii pecunia ex ærario, libertas et civitas data. Ille primum dicitur vindicta liberatus, et vindictæ nomen ab eo tractum: Vindiccius enim vocabatur.' Tit. Liv. II. 5.

267 *Matronis lugendus*] An quod fuisset libertatis auctor et patriæ servator per indicium, ideo lugeri dignus extitit; quemadmodum anno luctu Bruti mortem matronæ prosecutæ sunt? An, quod ait vetus Schol. 'Ob Lucretiam vindicatam, et quod sub Tyranno vim patiebatur castitas matronarum?' An quia, ut idem subjungit, Vindicium Brutus 'ut conservatorem patriæ munimissit, at velut delatorem dominorum cruci affixit: quod factum matronæ planxerunt.'

Matronis] Gell. XVIII. 6. docet quæ matrona propriæ, quæ materfamilias diceretur.

At illos] Bruti et Aquilii filios, aliosque conjuratos, libertatis et patriæ proditores.

Verbera, &c.] Nam ut ait Liv. cit. 'Consules in sedem processere suam, missique lictores ad sumendum supplicium nudatos virgis cædunt, securique feriunt: cum inter omne tempus pater vultusque et os ejus spectaculo esset; eminente animo patrio inter publicæ pœnæ ministerium.'

268 *Legum prima securis*] An quod prima hæc fuerit animadversio secundum leges restitutas, cum Regum arbitrio omne jus antea contineri videretur? An quod omnia jura insigniaque primi Consules tenere, quodque Brutus prior concedente Collega. fascēs habuit, qui non acrior vindex libertatis, quam deinde custos fuit? Hæc Liv. initio I. II. An quod hæc prima fuerit ultio, ex quo Brutus populum jurejurando adegerat, neminem Romæ regnare, nec esse quicquam in urbe passuros, unde periculum libertati foret? Tit. Liv. ibid. Virgil. Æneid. VI. sub finem: 'Vis et Tarquinius reges; animamque superbam Ultoris Bruti, fascēsque videre

Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
 Æacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas,
 Quam te Thersitæ similem producat Achilles.
 Et tamen, ut longe repetas, longeque revolvās
 Nomen, ab infami gentem deducis asylo.
 Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,

270

leas Thersiten, siquidem fueris par Æacida, atque Vulcani tela contrectes, quam ut Achilles gignat te parem Thersitæ. Ac nihilominus quantumvis longe trahas appellationem ac longe derives, ab asylo turpi depromis originem. Quicumque pri-

////////

sita esse et in hunc ordinem redigenda: at illos verbera justis Afficiunt legum pœnis, et prima securis, h. e. primum in libera republ. adversus reos adhibita. At nunc mihi vulgata lectio præferenda videtur.—272 Versus ab alia manu scriptus in 10.—274 *Majorum quisquis primus* 10. 19. 20. 21. *Quisquis majorum*

NOTÆ

receptos? Consulis imperium hic primus sævasque secures Accipiet, natosque pater nova bella moventes Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit Infelix.

269 *Malo pater tibi sit Thersites*] Præstaret te filium esse hominis triobolaris, ignavi, ridiculi, modo tu bonus et fortis esses; quam bono fortique natum, degenerem improbum et socordem esse.

Thersites] Hic in exercitu Græcorum iners atque ac procax, fœdus ac turpis, Achilli etiam ausus convitari, ab eo ictu pugnæ interfectus est. Homer. Iliad. II.

270 *Æacida similis*] Achilli, vel cuiuspiam alteri Æacidarum generoso similis, dignusque Æaco patre, qui ob justitiæ famam iudex apud Inferos a Platone constitutus fertur.

Vulcaniaque arma capessas] Invieta, qualia rogatu Thetidis matris Achilli fabricavit Vulcanus: eaque tam scite capessas, quam Achilles olim juvenis, per hoc ab Ulysse detectus et ad bellum Trojanum abductus.

271 *Achilles*] Thetidis ac Pelei filius, Græcorum fortissimus; Hectoris interfector, Trojæ expugnator, tan-

tæ dux generositatis, ut si quem bel-latorem egregium et invictum imperatorem prædicare velis, Achillem nomines. Vide Gell. II. 11.

273 *Asylo*] Ab a privativo et συλᾶω, diripio, asylum vocatur locus profugii, in quem confugientes facinorosi quilibet ac legibus obnoxii impunitatem et securitatem nanciscuntur. Primum Athenis asylum instituisse dicuntur Herculis posteri, formidantes eo mortuo, ne in se ulciscerentur ii quos avus vexarat. Eorum exemplo Romulus asylum sed alia mente fecit, nimirum ut novam urbem a se conditam incolis brevi repletur. Livius, Florus, Plutarchus, &c. Etiam apud Israëlitas fuerunt urbes refugii jussu Dei per Moysen institutæ, non pro ipsis tantum, sed et pro advenis ac peregrinis. Numeror. c. 35.

Infami asylo] Nam sine ullo discrimine servus an liber, integer an secleratus, omnes illuc admisit Romulus, quin et iis domestica fugientibus mala sponsorem se dabat, per speciem religionis erga Deos, nihil eos ab inimicis accepturos detrimenti, ac si apud se manerent, civitatis jus daturum, et partem agri quem bello quæsiisset.

Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

275

mus extitit arorum tuorum, is vel pastor fuit, vel id quod eloqui renuo.

//////////

primus 16.—275 aut aliud 25. 46. 48. 49. 57. 59. 60. 65. aut id quod 45.

NOTÆ

Dionys. Halicarn. l. 11.

275 *Pastor fuit*] Collegit enim primo pastores Romulus et ipse pastor, atque adolescens inter pastores latrocinatus: Eutropio teste, initio Libri primi. Varro de Re Rust. 11. 1. 'Romanum,' inquit, 'populum a pastore esse ortum quis non dicit? Quis Faustulum nescit pastorem fuisse, nutritum et educatorem Remi ac Romuli,' &c.

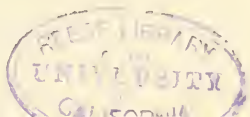
Illud, quod dicere nolo] Præ pudore et verecundia nimirum: sicarius, parricida, latro, raptor, spurius, sacrilegus, &c. nam ex ejusmodi hominum colluvie conflatus est initio populus Romanus. Ipsum quidem Romulum

jam, ex Eutropio, latronem diximus; fratricidam omnes referunt; spurium satis indicant tum alii cum Dionys. Halicarn. l. 11. ubi ait, Remum quidem ac Romulum per matrem ab Ænea ortos; at de patre eorum nihil esse certi. Adde incestuosam eorum matrem Iliam; et raptos Sabinarum virginum Romanos. Justinus lib. xxxviii. 'Tales,' inquit, 'Reges Romani habuere, quorum etiam nominibus erubescant: aut pastores Aboriginum, aut haruspices Sabinarum, aut exules Corinthiorum, aut servos vernasque Tuscorum; aut, quod honoratissimum inter hæc nomen, Superbos,' &c.

EXCURSUS

AD SAT. VIII. 7.

Hic versus legitur in 1. 8. 9. 14. 37. 43. 70. 75. 76. 77. sed abest ab 10-13. 15-27. 31 b. 45-50. 54-69. 71-74. Primus eum revocavit Lipsius, qui in Epist. Quæst. iv. 15. monet, illum non de trivio esse et ad rem aptissimum. Mea qualicumque sententia nullum fere verbum in eo non suspectum est: unde asterisco illum notavi. *Corvinum* modo memoraverat poëta; quare *Cornelium* certe, vel *Cominium*, vel *Cornutum*, vel *Carvilium* pro eo substituendum esse suspicari possis. Deinde voc. *posthac* alienum ab h. l. est, ne dicam ineptum. Præterea pro *contingere*, quod non nisi in 1. extat et glossam redolet, in reliquis libris legitur *dedu-*

cere, unde commodam sententiam non nisi fidiculis adhibitis elicies : quæ saltem non exoritur, si *virgam* de lictoribus, vel prælatis virgarum fascibus, et verbum *deducere* de iis, qui officii causa magistratus comitabantur, acceperis. Denique hoc versu ejecto nihil est, quod in h. l. amplius desiderare possis.—Olim quidem opinabar, scribendum esse *diducere*, quod sæpius cum *deducere* confunditur, et in varias partes ducere, separare, significat, vel : *multam deducere virgam* (a) *Fumosis...magistris*, h. e. genus s. stemma deducere, demissum habere ab illis. Sed nunc neutra ratio mihi arripet, et vix dubito, quin totus versus, in quo quodvis pæne verbum est asperum ac durum, non emendandus sit, sed damnandus.

EXCURSUS

AD SAT. VIII. 147.

DAMASIPPUS ex 10-12. 14-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. restitui h. l. et vs. 151. et 167. ubi vetus Schol. monet, ita legi in aliis codd. Hæc lectio firmatur omnium fere librorum auctoritate, et h. l. aptissima est. Ficto nomine designatur vir nobilis et *δαμασίππος*, domitor equorum, qui vulgo Græcis *ἰππόδαμος* dicitur. *Damasippus* etiam cognomen fuit Liciniæ gentis, et notissimus Prætor, qui Carbonem interfecit ; (v. Vellei. II. 26. et Cic. ad Div. IX. 21.) nec non alius, qui statuas amabat, de quo v. Horat. Sat. II. 3. Cic. ad Att. XII. 29. 33. et ad Div. VII. 23.

Lateranus 70. 75. 76. 81. 82. et l. inf. vs. 167. Ita quoque significatur quilibet nobilis, vel summus magistratus : nisi re vera talis olim Lateranus vixit. Ex hac familia clarissimus fuit Plautius Lateranus, Messalinæ adulter et Consul designatus a. U. C. DCCCXIX, quo in Neronem conjuravit et occisus est : v. Tac. Ann. XI. 30. 36. XIII. 11. XV. 49. 60. *Lateranorum egregia ades*, quarum mentio fit inf. x. 17. sitæ in Cœlio monte, quo loco deinde extracta

D. Joannis ædes sacra et basilica, quæ a Constantino M. dono data est Sylvestro, summo Pontifici, et vulgo nunc *Lateranum* dicitur.

EXCURSUS

AD SAT. VIII. 190.

VOX *triscurria* in omnibus fere libris legitur, sed expeditu difficillima est. Fortasse ita dicuntur admodum vel extreme scurrilia scil. facinora, ut *triparcus*, *trifur*, *trifurcifer*, *tripotentum*, *trismegistus*, *triveneficus*, *triperditus*. Vetus Schol. inepte, ut solet, exponit: jocos, (leg. jocose) tres scurras, (s. currus) nobilium fabulas agentes; dictum, quia *tres* simul excant, quasi aliquid *quærentes*, vel ex emendat. Schurzfl. quamvis alii quærant ista.—Scaliger de Emend. Temp. l. v. et ad Catull. corrigit *transcurria*, ut poëta inuat, patricios *transiisse ad scurras*, orchestram, vel potius ludos, h. e. ex senatoribus factos esse scurras.—Libri non variant, nisi quod *triscuria* exhibent 11. 18. 21. a m. sec. 23. 46-48. 58. 64. de qua lect. Scaliger l. l. ita disputat: ‘Novi, qui malit scribere *triscuria*; nam *triscurium* ingens cura, ut est reipublicæ, quæ sane cura digna fuerat patriciis. Priscianus: Composita a verbo *Curo*, *Securus*, *Obscurus*, *Tricurium*. Festus ex Livio: *Solicuria in omni re curiosa*.—*tricharia patriciorum* conj. Petitus ad leges Att. p. 245. sqq. (p. 329. ed. Wegel.) quoniam spectaverint cruciarium Laureolum in *tricha* destitutum.—*strictoria* omnino legendum putabat Is. Voss. ad Catull. p. 55. 56. ubi hæc notavit: Sic vocabantur tunicae strictæ, quibus non histriones tantum et comœdi, sed et ipsi quoque patricii, et senatores deposita toga et neglecta honoris et dignitatis suæ ratione, in conviviis, in ludis et spectaculis, passim et palam spectabantur.

SATIRA IX.

SCIRE velim, quare toties mihi, Nævole, tristis
 Occurras fronte obducta, ceu Marsya victus.
 Quid tibi cum vultu, qualem deprensus habebat
 Ravola, dum Rhodopes uda terit inguina barba?
 Nos colaphum incutimus lambenti crustula servo. 5
 Non erat hac facie miserabilior Crepereius
 Pollio, qui triplicem usuram præstare paratus
 Circuit, et fatuos non invenit. Unde repente

*O Nævole, discere cupio, quamobrem sæpe mæstus obviis mihi sis, fronte contracta, velut Marsyas superatus. Quid tibi est rei cum facie, qualis erat Ravole intercepto prope Rhodopen ** Nos alapham impingimus famulo placentas delingenti. Mærentior eo vultu non erat Crepereius Pollio, qui vagatur promptus solvere fanus triplex, atque stolidos non reperit. Unde subito tot rugæ? Nuper quidem parvo*

////////

2 Occurris 11. seu 60. victo 64.—3-17 ejecti e 13. vultu est 19. deprehen-
 sus 15. 19. 45. 47.—4 abest ab 22. Navola 20. Ravola 1.—6 Nec 45. Crepereus
 22. Creperetus 60. Creperellus 23.—7 Pallio 21.—9 unde repente Tot rugas

NOTÆ

1 *Scire velim*] Faceta quidem hæc Satira, sed imprimis obscæna. Dialogus est Nævolum inter et Poëtam nostrum de multiplici et infanda veterum illorum turpitudine. Nos per tot lubrica suspenso pede transearremus, satius existimantes intacta multa relinquere, quam aures mentesque castas inquinari.

Nævole] Hic minister impurus erat senis impudici nomine Virronis.

2 *Marsya victus*] Phrygius ille Tibicen vel Satyrus Apollinem provocare ausus ab eo victus non sine ludibrio, et exoriatu est. Ovid. Metam. vi. Fab. 5. Vide Apuleium Florid. c. 3.

4 *Ravola*] Quidam libidine infamis. *Rhodopes*] Hæc meretrix e Thracia

insignis pyramidem laudatissimam struxit ex opibus impuro quæstu accumulatis, ne quis regum sumtus et divitias miretur, ut ait Plin. xxxvi. 12. Ejus etiam meminit Herodot. l. ii.

5 *Nos colaphum incutimus*] Servus in facinore deprehensus non impune fert: cur igitur Ravola non plectitur?

6 *Crepercius Pollio*] Luxuria perditus nepos decoctis bonis quærit et circumspicit, quis velit pecunias credere spondenti triplicem usuram; at mæstus abit, quod neminem invenit satis fatuum, qui credat sibi certe nihil reddituro.

8 *Unde repente tot rugæ*] Unde repentina tibi, Nævole, hæc tristitia?

Tot rugæ? certe modico contentus agebas
 Vernam equitem, conviva joco mordente facetus, 10
 Et salibus vehemens intra pomœria natis.
 Omnia nunc contra: vultus gravis, horrida sicca
 Sylva comæ, nullus tota nitor in cute, qualem
 Bruttia præstabat calidi tibi fascia visci:
 Sed fruticante pilo neglecta, et squalida crura. 15
 Quid macies ægri veteris, quem tempore longo
 Torret quarta dies, olimque domestica febris?

contentus exhibebas serrum Equitem, festivus epulo salsa dicacitate, atque acer jocis intra mania provenientibus. Cuncta jam mutata: severa facies, aridorum crinium inculta sylva, in omni pelle nullus splendor, qualem conferebat vitta fervente visco innuncta: at crura pullulantibus pilis contenta et sordida. Cur macilentus es tanquam morbidus antiquus, quem adurit quarta lux pridem, atque febris dudum fami-

elegantius et haud dubie recte, judice Heins. ad Ovid. Her. Ep. xii. 84. ubi hunc loquendi modum pluribus exemplis firmavit. *habeas* 22.—11 *inter* 24.—14 *Bruttia præstabat calidi tibi fascia visci* 70. 76. 82. ex probabili emendat. Salmasii. *Præstabat calidi tibi Bruscia fascia visci* 75. *Brustia præstabat calidi circum fascia visci* 8. *Bruccia p. c. tibi fascia visci* 9. a m. sec. *Bruccida* cet. 9. a m. pr. Pithœus *Bruscia* sive *fascia* sive *ascia* ex *brusco*, (de quo v. Plin. xvi. 16.) scribendum arbitrabatur, sed nihil pro comperto affirmare audebat. *Præstabat calidi circumlita fascia visci* 10. 11. 12. 14-27. 45. 55. 57. 59. 60. 65. 77. *Præstabit calidi circumlita fascia visci* 46-50. 54. 58. 61-64. 65. (Paris. 1512.) 66-69. 71-73.—16 *ægri ventris* suspicari possis.—17 *torquet* 15. 23.—18 *depre-*

NOTE

9 *Agebas vernam equitem*] Tu verna licet, videbaris esse Eques Romanus, adeo jocularis lepidus et in convivio facetus eras. Jecosa erat apud Romanos appellatio, *Verna Eques*. Quid proprie verna, diximus ad Sat. i. vs. 26.

11 *Intra pomaria natis*] Urbanis, non rusticis et agrestibus. *Pomarium* vocatur locus ille vacuus prope muros urbis, quem nec habitari fas erat nec arari.

12 *Horrida sicca sylva comæ*] Capilli velut arbores rigidi, non sunt ut ante unguento delibuti ac nitentes.

14 *Bruttia præstabat calidi tibi fascia visci*] Psilothrum, id est, medicamentum ad depilandum corpus fascia cir-

cumligatum. Illud erat e resina, cera, et visco. Plin. xxiv. 4. 'Viscum,' inquit, 'cum resina et cera panos mitigat omnis generis.' Plin. item xiv. 20. cum pudore fatetur resinæ usum esse præcipuum in evellendis e virorum coporibus pilis; et paulo post, picem ac proinde resinam probari maxime Bruttiam, ait. Bruttii vero Italiæ populi tenebant olim Calabriam Citeriorem et Ulteriorem. Porro versus iste in quibusdam ita legitur: 'Præstabat calidi circumlita fascia visci.'

15 *Fruticante pilo neglecta, &c.*] Vide Sat. viii. vs. 115. Annot.

17 *Quarta dies*] Quartana febris diuturna.

Deprendas animi tormenta latentis in ægro
 Corpore, deprendas et gaudia: sumit utrumque
 Inde habitum facies. Igitur flexisse videris 20
 Propositum, et vitæ contrarius ire priori.
 Nuper enim, ut repeto, fanum Isidis, et Ganymeden,
 Pacis, et advectæ secreta palatia Matris,
 Et Cererem (nam quo non prostat fœmina templo?)
 Notior Aufidio mœchus celebrare solebas, 25
 Quodque taces, ipsos etiam inclinare maritos.
 Utile et hoc multis vitæ genus: at mihi nullum

*liaris? in corpore morboſo reperias occultos mentis cruciatus, reperias quoque lætiti-
 tiam. Hinc rultus trahit hanc et illam affectionem. Appares ergo mutasse inſti-
 tutum, atque pergere oppositus præcedenti vivendi modo. Nam haud ita pridem,
 ſicut revolo, tu adulter Aufidio ſuſoſior conſueveras frequentare templum Isidis,
 atque Ganymedem Pacis, et ædes arcanas parentis adductæ, et Cererem. Enimvero
 quo in fano mulier non ſe proſtituit? ** Illud etiam vivendi inſtitutum pluribus*

////////

*hendas 14. 15. 17. 19. 24. 45. 50. Ita et vs. 19.—19 utrinque 22.—22 Nuper
 enim contus fanum 13. Ganymedis sc. fanum 13. et ita corrig. Valla et
 Flavins Conject. c. 72. At Ganymedi templum fuiſſe Romæ, haud legere
 memini. Ganymeden pro Ganymedem recepi ex 17. Plerique interpretes et
 Heins. ad Ovid. Met. iv. 46. jungunt Ganymedem Pacis, putantque ita dici
 Pacis templum, quod in eo Ganymedes ſive ejus ſimulacrum fuerit, quod
 colligunt ex prava lectione Martial. vii. 73. 4. Sive cupis pace, ſeu Ganymede
 coli. In melioribus ibi libris legitur: Sive cupis Paphien, ſeu Ganymede cules.
 —23 ejectus e 13. arcta 21. adductæ 19. a m. pr. ſacrata malebat Lubinus.
 —21 Cereris 13. proſtrat 19. 23. præſtat 22.—25 Notus adulterio 13. Ausidio
 73. celebrare (li. e. frequentare, frequenter inviſcere) revocavi ex 11. 17-27.
 29. 45-50. 55-63. 65-69. 71-74. 77. 81. prob. Heins. ad Ovid. Met. iv. 46. ubi
 monet, ita in ſcriptis compluribus legi, quos inſpexerit. ſclerare 8. 54. 64. 70.
 75. 76. 82. Sed illud tam ſatirico poëtæ, quam amico congruentius eſt.—
 26-31 extruſi e 13. Quod taceo atque etiam 25. Quod taceo atque ipſos 10. 11.
 12. 14-24. 27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. 81. prob. Lubino, qui putabat, hanc*

NOTÆ

18 *Deprendas animi*, &c.] Iſta tua corporis ægritudo naſcitur ex animi quadam ægritudine.

22 *Ut repeto*] Quantum memini, re- petens animo.

Fanum Isidis] Vide Sat. vi. vs. 488.

Ganymeden, Pacis] Statuam Gany- medis in Pacis templo prope forum a Veſpaſiano extructo. Illuc impuri convemebant. Vide Sat. v. vs. 59.

23 *Advectæ secreta palatia matris*] Ædificatum in palatio Fanum Cybeles

e Phrygia Romani advectæ. Vide Sat. ii. vs. 101. Sat. iii. vs. 138. et Sat. vi. vs. 512.

24 *Cererem*] Templum etiam Cere- ris, ad cujus miniſterium nonniſi caſ- tæ admittebantur. Vide Sat. vi. vs. 50. Illud erat Romæ ad circum maxi- mum: Plinio teſte xxxv. 12.

25 *Aufidio*] Inſigni mœcho.

27 *Utile et hoc multis*, &c.] Huc us- que Poëta. Jam Nævulus respon- det.

Inde operæ pretium. Pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ, duri, crassique coloris,

Et male percussas textoris pectine Galli 30

Accipimus, tenue argentum, venæque secundæ.

Fata regunt homines: fatum est et partibus illis,

Quas sinus abscondit. Nam, si tibi sidera cessant,

Nil faciet longi mensura incognita nervi,

Quamvis te nudum spumanti Virro labello 35

Viderit, et blandæ assidue densæque tabellæ

Sollicitent: *Αὐτὸς γὰρ ἐφέλεται ἄνδρα κίνιδος.*

Quod tamen ulterius monstrum, quam mollis avarus?

Hæc tribui, deinde illa dedi, mox plura tulisti.

Computat, ac cævet. Ponatur calculus, adsint 40

Cum tabula pueri. Numera sestertia quinque

Omnibus in rebus: numerentur deinde labores.

est fructuosum: mihi vero nulla hinc merces laboris. Interdum recipimus crassas penulas, togæ integumentum, asperi ac densi coloris, atque imperite contextas pectine artificis Galli; item exile argentum ac venæ secundariæ. Sors homines gubernat.

*** Attamen quodnam deterius portentum quam avarus effæminatus? Ista largitus sum, inquit; post illa dedi, deinde majora accepisti. Numerat et observat; adhibetur calculus, accedant famuli cum tabella: computa quinque sestertia cunctis in*

παράληψιν esse vel occupationem, poetamque vel maxime dicere, quod profiteatur se tacere velle. indignare 21.—28 quandoque 16.—29 cassique 60. 65.—30 abest ab 22.—32 Facta 18. in pro et 11. 13. 15. 16. 23. 24. 49. 50. 55. 61. 62. 63. 68. 69. 71-74. 77.—33 cessent 10. 12-15. 17. 20. 22 45.—35-37 ejecti e 13. Viro 27. 46. 47. 64. Virro 17.—36 abest a 24. blande assidue 14. 15. blande assidueque malebat Ascens. qui etiam male tabellas putabat esse mensas sive convivia. pictæque tabellæ 20.—37 v. Excurs. ad h. l.—38 Quod tantum 45. Lubinus perperam legendum putabat: Quid tamen ulterius? scil. a Virrone pathico accipio, quam quod me desiderat, meaque opera uti gaudet? monstrum quam mollis avarus! quam ingens monstrum homo mollis et avarus! —39-62 ejecti e 13.—40 v. Excurs. ad h. l.—43 promptum 4. in tua pro intra

NOTE

28 *Pingues lacernas*] Pallia contra pluviam, togæ superindui, et apud Gallos confici solita e lana pingui et crassiore. Vide Sat. vii. vs. 221. Martial. Epig. iv. 19. 'Hanc tibi Sequaniæ pingnem textricis alunnam Mittimus,' &c.

30 *Pectine*] Quo instrumento stamini subtegmen inseritur, ac tela den-

satur.

31 *Venæque secundæ*] Proinde minus purum minusque pretiosum.

40 *Cævet*] Id est, agitur instar canis hero blandientis. Alii legunt *cavet*, ne plus accipiat servulus.

41 *Sestertia*] Vide Sat. i. vs. 92. Annotat.

An facile et proum est agere intra viscera penem
 Legitimum, atque illic hesternæ occurrere cœnæ?
 Servus erit minus ille miser, qui foderit agrum, 45
 Quam dominum. Sed tu sane tenerum et puerum te,
 Et pulchrum, et dignum cyatho, cœloque putabas.
 Vos humili asseclæ, vos indulgebitis unquam
 Cultori, jam nec morbo donare parati?
 En, cui tu viridem umbellam, cui succina mittas 50
 Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver
 Incipit, et strata positus, longaue cathedra

*negotiis; post recenseatur opera. ** Ejusmodi famulus non tam erit infelix, qui campum araverit. At tu profecto delicatus, et iuvenulum te, et formosum existimabas, et dignum scypho ac cælo. Vos obsequenti clienti, vos excolenti an liberaliter donabitis aliquando, ne quidem proclives nunc dare libidini? Ecce cui tu prasinum umbraculum, cui magna succina mitteres, quando recurrit dies natalitatis, vel*

16. Versus 43. et 44. non Juvenalis esse, sed impuri cujusdam nebulonis, suspicabantur Valla et alii. Sed quamvis obscenitas nimis ad vivum quasi resecetur, aptissima tamen talis pictura h. l. et ingenio Nævoli est; nimisque severus Scaliger, qui Poëtic. iii. 9. ob talem impuritatem pudicis lectione Juvenalis omnino abstinendum censebat.—46 Non 17. 20. 45. tener 11. 14. 16-19. 23. 24. 27. 45. 47. 50. 58. 61-69. 71-74. et tenerum puerum 46. 48. et tenerum et puerum 49. 55. puerum et tenerum 77.—47 Et dignum et pulchrum 21. Te pulchrum 11. Non male!—48 asseclæ vel adseclæ 15. 16. 17. a m. pr. 18. 19. 21. 24. 25. 45-50. 55. 57-60. 64-67. Nil interest. non indulgebitis 16. nū indulgebitis 20.—49 cultoribus 15. nec jam 21. 22. 27.—50 Et 18. 45.—

NOTÆ

46 *Tu sane tenerum, &c.*] Nævulus ironice hæc ad Virronem hispidum, ac senio deformem.

47 *Dignum cyatho, &c.*] Dignum qui Jovi esses pocillator, velut alter Ganymedes.

50 *Umbellam*] Velum instar parvi conopei ad æstum ac solem a capite arcendum. Martial. Epig. xiv. 28. 'Accipe quæ nimios vineant umbracula soles.'

Succina] Vasa vel armillas e succino. Vide Sat. vi. vs. 573.

51 *Natalis quoties redit*] Quo die missitari dona consueverant amicis.

Madidum ver incipit] Verna tempestas crebris est imbris humida. Vide Macrobi. Saturnal. vii. 5.

Ver incipit] Varro de Re Rust. i. 28. 'Dies primus est veris in Aquario, die 23. hujus sigui.' 'Ver continet dies 91., quæ si redigantur ad dies civiles nostros, veris initium erit 7. Idus Febr.' &c. Plin. xviii. 25. 'Inter brumam et æquinoctium die 45. Flatus Favonii, verum tempus,' &c. Hic vero Juvenalis intelligit Kalendas Martias, anni Romani principium: nam et tunc mos erat munera vicissim mitti, præsertim fœminis ab amatoribus, et his quoque ab illis. De anni Romani principio vide Cæli. Rhodig. i. 9. Alex. ab Alex. iii. 24.

52 *Strata positus, longaue cathedra*] Cervicalibus et tapetibus instrata, ad excipiendum inde donatores et dona, ex instituta consuetudine.

Munera fœmineis tractas secreta Kalendis.

Dic, passer, cui tot montes, tot prædia servas

Appula, tot milvos intra tua pascua lassos?

55

Te Trifolinus ager fœcundis vitibus implet,

initio veris humidi: atque stipata et ampla sede collocatus attractas dona Kalendis muliebribus seposita. Loquere, passercule, eccuinam reserras tot montes, tot latifundia in Apulia, tot milvos intra pascua tua defessos? Campus Trifolinus te replet

//////////

53 tractat emend. Britann. et Orang. quod et mihi in mentem venit. Sic verbum hoc a voc. quoties pendet: et quoties positus in cathedra tractat munera. Præstiterit tamen: ut strata positus longaue cathedra Munera...tractet, h. e. manibus pertractet, dulcedine eorum taliumque deliciarum captus. Mireris, non plures in tpp. hæsisse in vulgata lectione, quæ, si quid video, plane inepta est. —54 cui prædia servas 10. 11. 12. 14. 21. 22. Non male. cui prælia 45. tot prælia 46. et prædia 15. tot præsidia 16.—55 Appula pro Apula recepi ex 18. 19. 23. 24. 46. 47. 49. 50. 60. 62. 64. 65. 68. 69. 71. 72. 73. ut metro consulatur. v. Excurs. ad Sat. iv. 24-27. extr. inter 25. 48. 56. 57. 59. 60. 65. lapsos 24.—56 Tripholinus 27. 48. 59. 60. 65.—60-62 v. Excurs. ad h. l.—63 ais

NOTÆ

53 *Munera fœmineis tractas secreta Kalendis*] Destinata munera pro Kal. Martiis, ut dictum est. Sueton. Vespas. c. 19. 'Sicut Saturnalibus dabat viris apophoreta, ita et Kalendis Martii fœminis.' Horat. l. iii. Od. 8. 'Martiis cœlebs quid agam Kalendis.'—'Hic dies anno redeunte festus.' Ovid. Fast. iii. 'A te principium Romano dicimus anno Primus de patrio nomine mensis erit,' &c. Tibull. iuit. l. iii. 'Martis Romani festæ venere Kalendæ. Exoriens nostris hic fuit annus avis. Et vaga nunc certa discurrunt undique pompa, Perque vias urbis munera perque domos.' Vide et Martial. l. v. Epig. ultimum. Kalendis Martiis celebrabantur Matronalia in memoriam belli tunc per Sabinas compositi. Ovid. l. iii. Fast. Omnes præterea Kalendæ Junoni erant sacræ. Et ad hæc fortasse respexit Juvenalis, cum fœmineas dixit Kalendas.

Kalendis] Α καλῶ, *voco*, quod ea die qua novæ Lunæ aspectus primum erat observatus, peracto sacrificio Pontifex calata, id est, vocata in Capitolium plebe, quot dies a Kalendis

ad Nonas superessent pronuntiabat, &c. Itaque Kalendas vocari placuit primum ex illis diebus qui calarentur. Vide Macrob. Saturnal. i. 12. et 15.

54 *Dic, passer*] Nævulus de Virrone avaro hæc: O senex lascive et salax instar passeris, dic, &c. Passeres in Venerem pronas esse aviculas, quarum esus etiam ad libidinem excitet, ac proinde Veneris currum ab his trahi, scribit Athen. ix. 10. passeribus notam voluptatem esse ait Cic. 2. de Finib. c. 75. Idem Plinius, atque ob salacitatem minus vivaces esse testatur l. x. c. 36.

Montes] Vineis consitos.

55 *Appula*] Apulia, fertilis Italiae regio, pascuis etiam læta, nunc continetur Capitanata et parte Basilicatae.

Tot milvos intra, &c.] Agros tam longe lateque patentes, quos milvi oberrando ac transvolando fatigentur. Vide Pers. Satir. iv. vs. 26.

56 *Trifolinus ager*] Hodie, *Monte di S. Martino*, hand procul Neapoli, trifolii herbæ copiam, et inde nomen habet: optimi etiam vini ferax. Ex Athen. i. 21. Trifolinum vinum Sur-

Suspectumque jugum Cumis, et Gaurus inanis.

Nam quis plura linit victuro dolia musto?

Quantum erat exhausti lumbos donare clientis

Jugeribus paucis? meliusne hic rusticus infans, 60

Cum matre, et casulis, et collusore catello,

Cymbala pulsantis legatum fiet amici?

Improbis es, cum poscis, ais. Sed pensio clamat,

vineis fertilibus, et vertex Cumis formidolosus, et Gaurus vacuus. Ecquis enim plures vini duraturi cados inungit? Quam magnum fuisset aliquot jugera dare assectæ spoliato? An ille agrestis puer cum parente ac tuguriolis, cumque cane colludente, potius efficietur legatum familiaris tympana percutientis? Molestus es quando petis, inquit Virro; at solutio facienda vociferatur, Pete; ut vocat famulus solus,

//////////

semper legendum putavi, et nunc recepi ex 14. 15. 17. 18. 21. In reliquis ait scil. Virro s. cinædus. Sed hæc ellipsis dura est, et inde a vs. 54. Nævolus inducitur colloquens cum Virrone vel cinædo. *pusio* pro *pensio* legisse

NOTÆ

rentino crassius sero vigorem adipiscitur. Plin. xiv. 6. Campaniam vinis scribit etiam trifolinis semper gloriatam, non secus ac Trebellicis ad quartum a Neapoli lapidem. Martial. Epigram. xiiii. 114. 'Non sum de primo, fateor, Trifolina lyæo.'

57 *Suspectumque jugum Cumis*] Mons Misenus ita Cumis imminens, ut eas obruturus videatur, et hinc suspectus. Vel potius, qui Cumis suspicitur, a quibus distare aiunt tribus circiter passuum millibus.

Cumis] Vide Satir. iii. vs. 2.

Gaurus] Mons est Campaniæ Puteolis vicinus. Plin. xiv. 6. cit. ait, 'Summis collibus Gauranum vinum gigni.' Et paulo post, 'certant Massica æque ex monte Gaurano Puteolos Baiasque prospectantia.'

Gaurus inanis] Nimirum post vinemias. Vel quia spoliatus est arboribus, et solis vinetis vacat. Vel quod est concavus, et vaporiferos specus habet. Hos omnes sensus affert vetus Schol. primus omnium maxime arridet.

58 *Quis plura linit, &c.*] Quam tu, o Virro, tot vinetis optiis dives et

abundans, neque propterea liberalior.

Linit] Pice, limo, gypso obturat; ac recondit plures in annos servandum. Vide Pers. Satir. iv. vs. 29. et Satir. v. vs. 148. atque ibid. Annot.

Musto] Recenti vino.

59 *Quantum erat*] Quantula res fuisset largiri prædium clienti pro tot laboribus.

60 *Jugeribus*] Quid proprie jugerum, alibi diximus, nimirum Satir. iii. vs. 142.

Meliusne hic rusticus infans, &c.] An melius erit testamento legari a te prædium, ancillam, servum, Sacerdoti Cybeles, ut tu, impuro?

Infans, cum matre] Verna, et ancilla quæ enim domi genuit.

62 *Cymbala pulsantis*] Vide Satir. vi. 515. et Satir. viii. 176.

Legatum fiet] Testamento dabitur ac relinquetur Gallo legatario. Vide Alex. ab Alex. i. 1. Codices nonnulli habent, *legatus*, sed male, ut asserit Lipsius Epistolic. qu. l. iv. Epist. 25.

Amici] Libidinum societate et consuetudine tecum juncti.

63 *Sed pensio clamat*] Respondet

Posce : sed appellat puer unicus, ut Polyphemi
 Lata acies, per quam solers evasit Ulixes. 65
 Alter emendus erit ; namque hic non sufficit : ambo
 Pascendi. Quid agam bruma spirante ? quid, oro,
 Quid dicam scapulis puerorum Aquilone Decembri,
 Et pedibus ? durate, atque expectate cicadas ?

sicut oculus ingens Polyphemi, per quem clapsus est Ulysses callidus : secundum mercari oportebit, nec enim ille est satis ; duo nutriendi. Ecquid faciam, hyeme flante ? Quid quaeso ? Quid loquar nudis mense Decembri famulorum humeris ac pedibus ? Dicamne, Sustinete, et cicadas expectate ? Sed quamvis diffiteare, quam-

videtur Heins. ad Ovid. Met. III. 454. Non male ! Cf. sup. VI. 34. 35.—64-78 in 13. ita contracti : *Poscas. Nam quid agam bruma spirante Decembris Offensus, quod alium bipedem sibi servat asellum.* Lubinus malebat appellit, h. e. cogit, et me adigit huc.—65 *postquam* emendat Grang. ut sensus sit : Tam alte me appellat, quam alte vociferabatur *Polyphemi lata acies*, h. e. Polyphemus, postquam ei inebriato Ulysses evasit : de cuius Cyclopi clamore v. Virg. Æn. III. 672. sqq. *Ulixes* recepi ex 17. 18. 19. 21-24. vid. Heins. et Heyne ad Virg. Ecl. VIII. 70. *Ulyxes* 20. 27. 46. 47. 49. 58. Vulgo *Ulysses*.—66 *emendus* 14. 15. 16. nam 15.—67 *agant* 60. 65. orto 22.—68 *Quid scapulis dicam* 23. *scapulis servorum mense Decembri* 10. 11. 12. 14-17. a m. sec. 18-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. forte e glossa. Dura tamen est ellipsis *aquilone flante*.—69 *aspectate* 47. 48. 64.—70 *dissimiles* pro *dissimules* recepi ex 16.

NOTÆ

Nævulus ; at cogor poscere, cum urget pensio exsolvenda pro conducto agello vel domicilio ; tum quia emendus est alter servus, uno mihi non sufficiente ; atque ambo sunt alendi, vestiendique.

64 *Ut Polyphemi lata acies, &c.*] Sic ut Polyphemus interiit, quod unicum haberet oculum, quo effosso Ulysses evasit, quod non ita contigisset, si geminum ille habuisset ; sic ego unicum habens servum versor in discrimine rerum mearum ; atque ut in vado sim, alter necessario est emendus.

Polyphemi] In Sicilia degebat *μολόφθαλμος* ille Cyclops diræ feritatis, qui duos Ulyssis socios devoravit, ipse vero acuto stipite excæcati manus effugit cum reliquis sociis. Vide plura apud Homer. Odys. IX. Ovid. Metamorphos. XIII. Fab. 8. Virgil.

Æn. III.

65 *Lata acies*] Virgil. mox cit. 'Telo lumen terebramus acuto Ingens, quod torva solum sub fronte latebat, Argolici clypei aut Phœbææ lampadis instar.'

Acies] Vide egregiam oculi descriptionem, apud Tullium, 2. de Natura Deorum, c. 142. ubi aciem pupillam vocari docet.

Ulixes] Is est consilio et prudentia inter Græcos Heroas clarus, quem celebrat Homerus tota Odyssea.

67 *Bruma spirante*] Hyeme sævientie, et flantibus Aquilonibus. Quid *bruma*, vide Satir. VI. vs. 152. et Pers. Satir. VI. vs. 1.

69 *Expectate cicadas*] Donec cicadæ appareant et canant æstivo nimirum tempore. Vide Plin. II. 26. et 27. Cæl. Rhodig. XVII. 6.

Verum, ut dissimiles, ut mittas cetera, quanto 70
 Metiris pretio, quod, ni tibi deditus essem
 Devotusque cliens, uxor tua virgo maneret?
 Scis certe, quibus ista modis, quam sæpe rogaris,
 Et quæ pollicitus. Fugientem sæpe puellam
 Amplexu rapui: tabulas quoque ruperat, et jam 75
 Signabat. Tota vix hoc ego nocte redemi,
 Te plorante foris. Testis mihi lectulus, et tu
 Ad quem pervenit lecti sonus, et dominæ vox.
 Instabile, ac dirimi cœptum, et jam pæne solutum
 Conjugium in multis domibus servavit adulter! 80
 Quo te circumagas? quæ prima, aut ultima ponas?
 Nullum ergo meritum est, ingrata ac perfide, nullum,
 Quod tibi filiulus, vel filia nascitur ex me?
 Tollis enim, et libris actorum spargere gaudes

*vis prætermittas alia, quanto pendis merito, quod nisi tibi fuisset addictus et obsequens assecla, conjux tua virgo superesset? Nosti quidem qua ratione et quam frequenter ea postulaveris, et quibus promissis adolescentulam abeuntem retinui non semel * * Etiam tabellas fregerat, jamque subscribebat. Vix ego illam per eam noctem integram reconciliari, te extra lacrymante. Cubile dat mihi testimonium; tu quoque * * Connubium vacillans et incipiens dissolvi, quin imo fere divisum pluribus in ædibus mæchus confirmavit. Quam in partem te vertas? Que priori, quæ posteriori loco adhibeas? Nullum igitur beneficium est, ingrata ac perfidiose, nullum, quod tibi infantulus aut infantula de me exoritur? Nam educas et lataris*

//////////

18-24. v. ad 11. 3. *ut ommittas* 15. *et mittas* 23. *et mittes* 16.—76 hæc 25. 27. 45-50. 55-63. 65-69. 71-74. *ergo* 46. 47. 48.—79 *et dirimi* 22. *jam fere solutum* 21.—80 *servabit* 10. 13. 17. a m. sec. 19.—81-91 *ejecti e* 13. *et ultima* 22.—82 *et perfide* 23. *aut perfide* 21.—83 *Qui* 45. *aut filia* 17-20. 45. *quod filia* 11. recte, opinor, certe venustius aptiusque ad augendum beneficium. Favent etiam huic lectioni verba seqq. *spargere argumenta viri*.—84 *libris auctorum* 7. 11. 20-21. 29. *titulis actorum aspergere, vel tabulis actorum spar-*

NOTE

74 *Fugientem sæpe puellam*] A te abhorrentem libidinibus effeminato retinui non semel, cum vellet divortium facere, ob impotentiam tuam. Erant enim solennia hæc verba matrimonialibus tabulis inscripta: 'procreandorum causa liberorum uxorem duci.'

75 *Jam signabat*] Matrimoniale pactum cum alio jam inierat, jamque dotales tabulas signatura erat, teque

destituebat, nisi ego intercessissem.

81 *Quo te circumagas*] Ut excusandi te rationes invenias.

84 *Libris actorum*] Servius Tullius Romanorum Rex, ut subditi sibi populi sciret numerum, jussit parentes profiteri natos sibi liberos, eorumque nomen ac natalem in commentarios referri. Apuleius Apolog. sic habet: 'Pater ejus natam sibi filiam more ceterorum professus est. Tabulæ

Argumenta viri. Foribus suspende coronas, 85
 Jam pater es: dedimus, quod famæ opponere possis:
 Jura parentis habes, propter me scriberis hæres,
 Legatum omne capis, nec non et dulce caducum.
 Commoda præterea jungentur multa caducis,

gestorum commentariis viri signa inserere. Januæ corollas appende: nunc es parens: donavimus quod queas contra rumorem afferre: possides jura patris: per me sis hæres: legatum integrum nancisceris, quinætiā incertum suave: plurima incertis insuper

//////////

gere legebat Serv. ad Virg. Ge. II. 502.—86 posses 11. 16.—88 Legati omne 44. prob. Heins. ad Ovid. Her. Epist. VIII. 104. quem vide. Sed verendum est, ne poetæ sic elegantia obrudatur, quæ forte nulla est, et quam aut respuit, aut non recordatus est. Cnf. inf. ad x. 155. rapis 18.—89 junguntur 10. 11. 12. 14-27. 45-50. 54-69. 71-74. caduco 60. 64. 65.—

NOTÆ

ejus partim tabulario publico, partim domo asservantur.—Signa quæ impressa sunt recognoscat, Consules legat, annos computet,' &c. Augustus etiam Cæsar cives Imperii Romani describi jussit. Evangel. Luc. c. 2.

85 *Argumenta viri*] Procreatam solem.

Foribus suspende coronas] In signum lætitiæ, atque ut filios sibi natos significarent veteres, sertis et floribus ædium suarum fores ornare consueverant.

87 *Jura parentis habes*] Ad augendas Imperii vires, atque amplificandam civium multitudinem, pœnas quasdam in cœlibes orbosque fuisse constitutas, et contra præmiis affectos parentes constat, idque tum apud Romanos, cum apud alias gentes. Ex Plutarch. lib. de naturali in prolem amore; animantia legem de cœlibatu ac seris nuptiis non respiciunt, ut Lycurgi ac Solonis cives; non timent infamiam orborum, nec jus trium librorum captant, ut Romanorum plurimi, qui uxores ac liberos quæruunt, non ut hæredes habeant, sed ut ipsi esse hæredes possint Plin. Proœm.

Delph. et Var. Clas.

I. XIV. sic habet: 'Postquam cœpit orbitas in auctoritate esse, pessum iere vitæ pretia, voluptas vivere cœpit, vita ipsa desiit.' Inter alia Censorum officia, illud numeratur: quærere de orbitate ac cœlibatu, et contumaces plectere. Et quidem a Furio Camillo, subindeque a Q. Metello mulctati referuntur cœlibes pecunia, et hanc in ærarium ferre jussi. Vide Alex. ab Alex. III. 13.

Scriberis hæres] Qui cœlebs aut orbis erat, non poterat hæres aut legatarius, saltem a quocumque, vel in totum, institui.

88 *Legatum omne capis*] Quia filios habes nimirum. At vero legati pars decima, si liberis careres, fisco addiceretur. Ex lege Papia.

Caducum] Legatum ex conditione, v. g. si liberi adfuerint. Tu itaque si jam substitutus fueris hæres alicui, quando liberis caruerit; quin et propriis filiis morientibus; tunc tibi obvenerit legatum dulce, quod non expectabas, et ab illis in te cadet.

89 *Commoda præterea, &c.*] Nam qui liberos suscepant, in publicis muneribus præferebantur, et certis gaudebant immunitatibus ac privilegiis.

Juv.

2 L

Si numerum, si tres implevero. Justa doloris, 90
 Nævole, causa tui. Contra tamen ille quid affert?
 Negligit, atque alium bipedem sibi quærit asellum.

Hæc soli commissa tibi celare memento,
 Et tacitus nostras intra te fige querelas.
 Nam res mortifera est inimicus pumice levis. 95
 Qui modo secretum commiserat, ardet, et odit,
 Tanquam prodiderim quicquid scio. Sumere ferrum,
 Fuste aperire caput, candelam apponere valvis
 Non dubitat. Nec contemnas, aut despicias, quod

accedunt emolumenta, si numerum, si ternos complevero. O Nævole, legitima est tui luctus ratio: attamen quid iste opponit? Contemnit, et alterum sibi investigat asinum duorum pedum. Ista uni tibi credita tegere sis memor, atque meas querimonias reconde silens in animo tuo. Res enim lethalis est adversarius pumice politus. Qui nuper arcanum crediderat, excaudescit, atque aversatur, quasi revelarim quæcumque novi: gladium arripere, baculo caput findere, januæ facem adhibere

—91 tantum 45.—92 ac alium 22. atque alicubi 12.—93 Pejoris commissa 13.—94 tacitus tacitas 13.—95 levis, non levis, 17. 19. 23. 24. 60. 65. Recte.—97 prodiderim 16. prodideris q. scis 13.—99 Non caret his opibus, quæ sunt annona veneni 13. Nec 21. non contemnas 14. ne contemnus....nunquam careas annona

NOTÆ

90 *Si numerum, si tres implevero*] Qui tres habebat liberos, a tutela excusabatur, tesseram frumenti triplicem accipiebat, in sumendis fascibus primas obtinebat. Vetus Schol. Appian. l. ii. Plutarch. cit. Cornel. Tacit. Annal. 2. ‘De Prætore subrogando certamen inaccessit; Germanicus atque Drusus Agrippam fovebant: contra plerique nitebantur, ut numeros liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat.’ Agell. ii. 15. morem hunc a Lacedæmoniis Romanos accepisse scribit; et Lycurgum quidem, cum civitati soboles necessaria foret, præmiis et invitamentis usum, tuncque antelatos quibusdam in rebus, qui uxores, quique liberos haberent. Sicut et septimo capite legis Juliæ, sumendi fasces priori Consuli sit potestas ei, non qui plures annos, sed qui plures liberos, quam collega habet, &c. Vide et Alex. ab

Alex. iv. 8. Porro jus trium liberorum aliquando concessum orbis, testatur Martial. Epigramm. ii. 91. ‘Quod fortuna vetat fieri, permittite videri, Natorum genitor credar ut esse trium.’ Et Epigrammate sequenti, ‘Natorum mihi jus trium roganti Musarum pretium dedit mearum Solus qui poterat; valebis uxor.’ *Justa doloris, &c.*] Verba sunt Poëtæ.

92 *Negligit, &c.*] Respondet Nævolus se jam a Virrone despici.

Bipedem asellum] Servum ad omnia paratum, bardum, robustum, aselli instar.

95 *Pumice levis*] Vide Satir. viii. 16.

96 *Qui modo secretum commiserat, &c.*] Ipse Virro, qui modo earum me habebat, jam odit.

98 *Candelam apponere valvis*] Domum meam incendere.

His opibus nunquam cara est annona veneni. 100
 Ergo occulta teges, ut curia Martis Athenis.
 O Corydon, Corydon, secretum divitis ullum
 Esse putas? servi ut taceant, jumenta loquentur,
 Et canis, et postes, et marmora. Claude fenestras,
 Vela tegant rimas, junge ostia, tollite lumen 105
 E medio, taceant omnes, prope nemo recumbat :
 Quod tamen ad cantum galli facit ille secundi,

non veretur. Neque vero negligas vel asperneris, quoniam dicitibus ejusmodi toxicis entio carior nunquam habetur. Itaque secreta celabis, sicut Athenis Martis concilium. O Corydon, Corydon, an aliquod esse credis opulenti arcanum? licet famuli sileant, jumenta prædicabunt, et catellus, et valvæ, et marmora. Obstrue fenestras; rimulas abscondant siparia; valvas comprime; aufer candelam e medio; cuncti vociferentur; nullus juxta accubet: nihilominus ante lucem vicinus tabernarius ac-

veneni 11. 15. non improb. Schurzfl. ut sit quasi apostrophe ad cellam venenariam. *nec despicias* 23. 60. 65. 77.—100 *nunquam careas* 11. 14-17. 20-24. 45. *careas nunquam* 18.—101 *tegas* 15.—102 *O Corydon tacitum secretum* 13.—103 *ut abest a* 13. *loquantur* 24. *locuntur* 13. 22.—105 *hostia* 18. 19. 20. 23. 24. *tolle* 15. *tollito* 10. 13. 16. 17. a m. sec. 18. 19. 25. 27. 46-50. 54-69. 71-74. 77. forte rectius: nam verba *claudere* et *jungere* præcedunt. Sed quoniam duo in cubiculo sunt, draucus ac cinædus, etiam nostra lectio bene se habet.—106 v. Excurs. ad h. l.—107 *galli cantum* 11. 14. *ipse* 20. *secundum* 17. 72. *fecundi* 21.—108

NOTÆ

Veneni] Quo enecent eum, a quo timent evulgari suas libidines.

101 *Ut curia Martis Athenis*] Sis ergo tam taciturnus quam Areopagita. Proverbium apud Erasmum; inde natum quod Judices Areopagi non voce, sed characteribus ferebant sententiam. Præterea non interdiu sed noctu judicabant, ut non dicentes sed dicta duntaxat attenderent. Vide Annot. ad Pers. Satir. iv. 13. ubi ait, 'Et potis es nigrum vitio præfigere theta.'

Curia Martis] Areopagus, ἄρειος, Mars, et πάρος, collis, seu vicus, apud Athenas, ubi primum capitis judicium factum est, ex Plin. vii. 56. Areopagitæ tacentes judicant, teste Macrob. Saturnal. vii. 1. et noctu quidem: ex Lucian. Dial. ibidem accusatum homicidii apud Deos a Saturno Martem absolutum aiunt. S. Augustin. de civit. Dei. Illud autem Concilium, quod erat Senatorum quingentorum a So-

lone constitutum esse, ex vulgatori fama, refert Plutarchus in Solone. Vide et Cæl. Rhodig. xii. 19. et Alex. ab Alex.

Athenis] Vide Satir. vii. 205.

102 *O Corydon, Corydon*] Nævole demens, rustice, rerum imperite. Ex Virgil. Ecloga 2.

Secretum divitis ullum] An aliquid potest clam perpetrare is qui plures habet servos natura garrulos et loquaces?

103 *Jumenta loquentur, &c.*] Prophetia Habacuc, c. 2. 'Lapis de pariete clamabit; et lignum, quod est inter juncturas ædificiorum, respondebit.'

106 *Taceant omnes*] Quidam legunt, *clament*, et sic rem explicant: Vocibus obstrepant qui adsunt, ne audiant alii qui sunt foris.

107 *Quod tamen ad cantum galli facit ille secundi*] Quod noctu ille perpetrat ac in tenebris.

Proximus ante diem caupo sciet: audiet et quæ
 Finxerunt pariter librarius, archimagiri,
 Carptores. Quod enim dubitant componere crimen 110
 In dominos, quoties rumoribus ulciscuntur
 Baltea? Nec decrit, qui te per compita quærat
 Nolentem, et miseram vinosus inebriet aurem.
 Illos ergo roges, quicquid paulo ante petebas
 A nobis. Taceant illi: sed prodere malunt 115

cipiet quod agit iste circiter alterum gallicinium; necnon resciet quæ simul commentum sunt librarius, coqui, pincernæ. Ecquod etenim scelus conflare adversum heros vererentur, quandocumque sermonibus vindicant balteorum verbera? Invenietur etiam qui te per plateas inritum consecetur, ac temulentus infelicem auriculam ebriam reddat. Ab istis igitur pete quodcumque modo nos rogabas. Hi sileant. At satius

~~~~~

sciat 45.—109 *libarius*, h. e. dulciarius, conj. non nemo, teste Plathnero. *archimagiri* 21. *archinagiri* 19. *archimacri* 22. *archinachæra* 20.—110 *Raptores* 4. *Fartores* 6. 21. *Captores* 14. Nec desuere, quibus hæc arriderent. Eos tamen non bonos veterum conviviorum arbitros fuisse dicit Lips. Saturn. Serm. II. 2. *quid* 17. a m. pr. 19. 46. 48. 59. 60. 64. 65. *qui* 47. Sed gravius est *quod crimen*. Nullum est crimen, quod non componant cet. *carmen* 49. 60. 65.—111 *dominum* 24.—112 *querit* 13.—113 *inebriet* 14. 16.—114-117 *ejecti* e 13. *roga* 16.—115 *illi taceant* 11.—117 *Laufeia* 27. 50. 54. 58. 64. *Laufela*

NOTÆ

Galli cantum] Cic. de Divin. II. 57. 'Democritus,' inquit, 'explicat cur ante lucem galli canant. Depulso enim de pectore et in omne corpus diviso et modificato cibo, cantus edere, quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus: rursus cantu plausuque premunt alas.' Macrob. Saturnal. I. 3. noctem dividit hoc modo: primum tempus est mediæ noctis inclinatio, deinde gallicinium, post conticinium, cum et galli conticescunt, et quiescunt homines. Plin. x. 21. 'Hi nostri vigilantes nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoque somno natura genuit, norunt sidera, et ternas distinguunt horas,' &c. Vide et Cæli Rhodig. xvi. 13.

108 *Caupo sciet*] Enarrantibus servis.

Quæ finxerunt, &c.] Famosos libellos, ridiculas cantiones, atque incon-

dita carmina, de sui domini obscænis libidinibus, nocturnisque flagitiis.

109 *Librarius*] Vel qui libros describit: vel qui lanas pendit, pensaque distribuit, quo sensu dixit, *libraria*, Satir. vi. vs. 475.

Archimagiri] Ἀρχιμάγειρος, coquorum magister.

110 *Carptores*] Structores mensarum, et ciborum ex arte scissores. Vide Satir. v. vs. 120. ac seq. et ibid. Annot.

112 *Baltea*] Ictus a dominis iratis sibi inflictos loris, seu balteis, id est, cingulis e corio, quibus pendentur gerruntur gladii.

113 *Inebriet aurem*] Molestè garriendo atque effutiendo arcanas domini libidines, quas audire nolis.

114 *Quicquid paulo ante petebas*] Silentium et taciturnitatem.

115 *Prodere malunt*, &c.] Quantumvis ament subreptum potare vinum,

Arcanum, quàm subrepti potare Falerni,
 Pro populo faciens quantum Saufeia bibebat.
 Vivendum recte est, cum propter plurima, tum his
 Præcipue causis, ut linguas mancipiorum
 Contemnas. Nam lingua mali pars pessima servi. 120
 Deterior tamen hic, qui liber non erit illis,
 Quorum animas et farre suo custodit, et ære.

ducunt secretum erulgare, quam bibere tantum Falerni furtim ablati, quantum potabat Laufella pro populo Sacra faciens. Vita probe institnenda est, multas quidem ob res, præsertim vero propter hanc rationem, ut spernas servorum linguas. Nam improbi famuli deterrima pars lingua est. Attamen is qui sui juris haud fuerit, peior est iis quorum vitam sustentat suoque pane, suaque pecunia. Ideo ut

//////////

14-17. 20. 21. 22. 24. *Laufella* 10. 11. 18. 19. 23. 25. 45. 46. 48. 49. 56. 57. 59-63. 65-69. 71-74. v. sup. ad vi. 320. *jubeat* 27.—118 *est recte* 18. 25. 46-49. 54. 57-60. 64. 65. *recte pro recte est* 10. 13-17. 19-24. 45. 50. 56. 61-63. 66-69. 71-74. *tum propter* 10. 13. 15. 16. 19. 20. 27. 45. *pluria* 11. *tum his* revocavi ex 11. 19. 20. 24. 31 a. 50. 56. 59. 61. 62. 63. 68-74. *tum de his* 60. 65. et codd. Ascens. ac Pontani. *tum istis* 64. *tunc* his reliqui, etiam Hennin. Omnia hæc substituta, ut fulciretur versus, qui tamen non ruit: nam litera *m* et vocales in fine vocis sæpe non eliduntur, et hiatus Juvenali frequentissimus est. Conf. ad i, 151. Brækhus. ad Tibull. i, 5, 33. et ad Prop. ii, 12, l. 23, 101. Drakenb. et nos ad Sil. i, 109. x, 23, 29. xiv, 515.—120 *pars marina* 25. 45-48. 55-60. 65.—121 v. Exeours. ad h. l.—123 *possis* 17. 18. 24. 46-49.

NOTÆ

majori tamen laborant prurigne evulgandi quæ domi fiunt, et clam ab hero patrantur.

116 *Subrepti*] Salomon. Prov. in fine c. 9. 'Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior.'

Falerni] Satir. iv. et vi.

117 *Faciens*] Absolute, id est, sacrificans. Virgil. Ecloga iii. 'Cum facies vitula pro frugibus.'

Saufeia] Sacrificula vino se ingurgitans, ut fit, dum Bonæ Deæ Sacra facit pro incolumitate Populi Romani. Vide Satir. vi. 313. et seq. Alii legunt, *Laufella*.

121 *Deterior tamen hic, qui, &c.*] Mala certe loquacitas servi arcanum domini revelans: at profecto garrulis ac proditoribus famulis deterior est dominus, qui turpibus se mancipat vitiis, ac proinde servis quos alit obnoxius est,

eorumque linguas jure timet, nusquam liber.

122 *Farre*] Quodlibet frumenti genus hic significatur. Triplex notat Plin. xviii. 8. triticeum, siligo, far: hoc et ador, et adorem vocatum est, et durissimum, et contra hyemes firmissimum, ibidem perhibetur, ac primum antiquis fuisse in Latio cibus. Capite vero præcedenti Populum Romanum ait farre tantum e frumento trecentis annis usum. Farri etiam usus in Sacris commendatur, unde et pium far vocitatum. Hinc et farreatio dicta, sacrificium in quo farreum libum offerebatur, ad sanciendas solenni ritu nuptias Sacerdotum. Meminit Plin. lib. cit. c. 3. ubi sic habet: 'In Sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat: novæque nuptæ farreum præferbant,' &c. Vide Cælar.

* Idcirco ut possim linguam contemnere servi,
 Utile consilium modo, sed commune, dedisti:
 Nunc mihi quid suades post damnum temporis, et spes 125
 Deceptas? Festinat enim decurrere velox
 Flosculus angustæ, miscræque brevissima vitæ
 Portio: dum bibimus, dum sarta, unguenta, puellas
 Poscimus, obrepit non intellecta senectus.
 Ne trepida: nunquam pathicus tibi deerit amicus, 130
 Stantibus et salvis his collibus; undique ad illos
 Convenient et carpentis, et navibus omnes,
 Qui digito scalpunt uno caput. Altera major

queam mancipii linguam non timere, rationem tribuisti mox idoneam, at generalem. Jam quod mihi das consilium, post jacturam temporis, atque expectationis frustrationem? Nam elabi properat flos citus, pars minima vitæ brevis et ærumnosa. Dum potamus, interim cum petimus corollas, unguenta, adolescentulas, invadit senium improvisum. Ne metue; nunquam non tibi suppetet familiaris * * dum erunt ac subsistent isti montes, ad eos undequaque tum curribus, tum navigiis affluunt universi, qui caput uno scabunt digito. Spes alia restat melior: tu solummodo erucas

////////

possit 19. Cf. Excurs. ad h. l.—124 *consilium nunc, sed commune* 16. 19. *consilium, sed nunc c.* 18. *consilium mihi, sed c.* 25. 27. 45-50. 54. 55. 57-60. 64. 65.—125 *Tu mihi* 13. *quod* 46. 47. 48.—128 *dum certa unguenta* 11.—130 *pathicus nunquam* 20.—132 *Convenient* 10. 11. 12. 14-25. 27. 45-50. 54-69. 71-74. 77.—133 *carpunt* 21. *digitos pro caput* 25.—135-150 *ejecti e* 13. *Cloto quidam*

NOTE

Rhodig. xxviii. 17. et Alex. ab Alex. ii. 5. Hinc et aliqui post Varronem, dici nefarium, quasi indignum vesci farre: alii cum Asconio, qui polluit Sacra farre peragi solita, contendunt.

123 *Idcirco ut, &c.*] Loquitur Nævols.

124 *Commune*] Ad omnes æque spectans dedisti consilium: nunc vero mihi da peculiare.

125 *Post damnum temporis*] Post consumitum fere ætatis robur, serviendo Virroni, sine ulla mercede.

126 *Velox flosculus*] Brevis adolescentia, floris instar marcescens, nec diu vicens.

128 *Dum sarta, unguenta, puellas poscimus*] Dum convivia, et comessationes consecramur. Floribus enim coronati et unguentis delibuti veteres epulabantur. Horat. lib. i. Ode ult. et

l. iii. Ode 29. et alii passim. Plutarch. Quæst. conv. l. iii. quæst. 1.

130 *Ne trepida*] Poëta Nævolum consolatur.

131 *Salvis his collibus*] Dum Roma stabit, septem inædificata collibus. Hi sunt Palatinus, Aventinus, Esquilinus, Quirinalis, Cælius, Viminalis, Tarpeius qui et Capitolinus. Sunt vero præterea Janiculus et Vaticanus. Martial. Epigramm. iv. 64. 'Hinc septem dominos videre montes, Et totam licet æstimare Romam.' Propert. Eleg. iv. 4. 'Romani montes, et montibus addita Roma.'

Ad illos convenient] Velut ad eorum infame libidinum.

132 *Carpentis, et navibus*] Terra, marique.

133 *Qui digito scalpunt uno caput*] Molles et effæminati, bene comiti,

Spes superest : tu tantum erucis imprime dentem.

Hæc exempla para felicibus : at mea Clotho,

135

Et Lachesis gaudent, si pascitur inguine venter.

O parvi, nostrique Lares, quos thure minuto,

Aut farre, et tenui soleo exorare corona,

Quando ego figam aliquid, quo sit mihi tuta senectus

dentibus attere. Ea præbe fortunatis exempla. Mea vero Clotho et Lachesis lætantur, cum nutritur abdomen * * O modici ac mei Penates, quos parvo thure, vel farre, sertisque exiguis decorare consuevi, ecquando ego quidpiam figam, quo

*****

edidere. Sed est Κλωθώ.—136 *gaudet* 15.—137 *tute* scriptum in 17. 19. 20. 22. 60. 65. ut in plerisque libris vett. *Thus* vero a θύειν, non a *tundendo* dictum videtur.—138 *exornare* 11. 15. 16. 23. 24. 25. 27. 45-50. 55-69. 71-74. Male! nam jungitur non modo cum *corona*, sed etiam cum *thure* ac *farre*, quibus non convenit.—139 *figam* 11. 14. 20. 29. Utraque lectio notatur vet. scholio :

NOTE

qui ne capillorum ordinem turbent, uno tantum digito caput scabunt. Desumptum est e Calvo Poëta, scemma in Pompeium, quod ita se habet : 'Fasciola qui crura ligat, digito caput uno Scalpit, Quid credas hunc sibi velle? Virum.' Nempe ut refert etiam Amm. Marcellin. l. xvii. 'In Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes cum nihil unde vituperari deberet, invéniretur; duo hæc observaverunt ludibrosa et irrita: alterum, quod genuino quodam more caput digito uno scalpebat, velut dissolutus: alterum quod ulceris tegendi causa, crus fasciola candida colligabat,' &c. Et apud Plutarchum, Pompeium Clodius ita criminatur: 'Quis Imperator impudicitia laborat? Quis uno digito caput scabit?' &c. Lucianus mollitici quoque assignat, τῷ δακτύλῳ ἀκρόφῳ κεφαλὴν κρᾶσθαι. Sic et Senecæ Epist. 52. inter impudicitia notas ponitur, digitus ad caput relatus.

Alteru major spes superest] O Nævole, amicum alterum Virione meliorem invenies inter tot homines libidinosos, quos undique vides quotidie Romam conflure.

134 *Erucis imprime dentem*] Come-de herbas inprimis calidas, quibus ad

Venerem potens ac fortis efficiare. Talis est Eruca, quæ Priapo idcirco sacra et vicina dicitur Columellæ; salax, Ovidio; Veneris conciliatrix et exstimulatrix, Plinio xix. 8. et alibi.

135 *Hæc exempla para*] Respondet Nævulus: Quid jubes me sperare meliora, quem fatum vult esse inopem, ac tenui victu contentum esse, duris etiam meis laboribus vix parto?

Clotho, et Lachesis] Parcæ Fatorum Deæ, vitæ meæ præsidentes. Clotho, a κλώθειν, *nere*, sen *glomerare*, appellata. Vide plura Satir. iii. 27. ad vocem, *Lachesi*.

136 *Gaudent, si pascitur*] Gaudent me mea opera, meo ministerio ac labore victum consequi et vix obtinere.

137 *Lares*] Vide Satir. viii. 14. Annot. ad vocem, *Larc*.

138 *Farre*] Supra: et Plin. xviii. 2. Numa instituit Deos fruge colere mola salsa, &c.

Soleo exorare corona] Floribus coronati veteres Diis supplicabant: teste veteri Scholiaste.

139 *Quando ego figam aliquid, &c.*] Quando fixum quidpiam ac certum mihi statuum; vel, quando aliquid

A tegete et baculo? viginti millia fœnus
 Pigneribus positis, argenti vascula puri,
 Sed quæ Fabricius censor notet, et duo fortes
 De grege Mœsorum, qui me cervice locata
 Securum jubeant clamoso insistere Circo.

140

senecta mihi sit inimmis a storea et scipione? quando aderunt viginti millia, usura, datis pignoribus; vasa optimi argenti, at quæ damnet Censor Fabricius; bini quoque vulidi servi de natione Mœsorum, qui collo supposito faciant me tutum sedere in amphitheatro tumultuoso? Adsit mihi insuper sculptor inclinatus, atque

////////

‘Constitnam, componam, habeam: aut certe, quia in ceris vota *figuntur* apud templa.’ In cod. Schurzfl. hoc scholion forte rectius legitur: ‘Quando ego comminiscar quid constituam; aut quia certa in picturis vota *figuntur*.’ *fiam aliquid, quod sit cet.* 9.—141 *Pigneribus* pro *Pignoribus* 14. 23. et Priscian. lib. vi. quos secutus sum. Sic plerumque *pignerare*, (ut sup. vii. 73.) et ubivis *obpignerare* scriptum reperies in libris antt. Conf. ad xi. 40.—142 *Et* 15. *Fabritius* 24. 60. 65. v. ad ii. 154. *notat* 15.—143 *Messorum* 11. 15. 19. 22. 23. 24. *Masolorum* 27. 47. *Mysorum* Calder. nescio quia auctoritate. *Medorum* 11. in marg. 16. 18. 45. 46. 49. 55. 58. v. sup. ad vii. 132. et Pontani *Analecta* ii. 11. Mox legendum crediderim: *qui me* (in) *cervice locantes* h. e. ponentes.—145 *Sit tibi* 21. *calator currus* 22. *torrens calator* 16. *servus celator*

NOTÆ

captabo, ut sit metaphora a venatori-
 bus feras telis confixas capientibus.

Quo sit mihi tuta senectus, &c.] Ne
 cogar victum mendicando quæritare,
 cum senex fuero.

140 *A tegete et baculo*] Vide Sat. v.
 8. per tegetem, casam mendici intel-
 ligit vetus Schol.

Viginti millia fanus] Ut mihi sit
 annuus reditus viginti millium sester-
 tiorum, ex pecuniæ summa fœnori
 data.

141 *Argenti vascula puri, sed quæ, &c.*] Tot et talia argenti puri vasa, quæ, ut olim, mereantur a Censore notari.

142 *Fabricius Censor notet*] C. Fabricius Lucinus Censor, circa annum Urbis Conditiæ quadringentesimum septuagesimum Pub. Corn. Rufinum, qui his Consul et Dictator fuerat, Senatu movit, subscripta notæ causa, quod eum comperisset argenti facti, cœnæ gratia, decem pondo habere.

Ita Gell. iv. 8. et l. xvii. c. ult.
 Testis et Valer. Maxim. ii. 9.

142 *Duo fortes de grege*] Validi
 lecticarii duo servi e Mœsia; quæ regio est Illyrici Orientalis. Hac modo continentur Servia, et Bulgaria.

143 *Qui me cervice locata, &c.*] Qui spectatum ludos me deferant ad circum. Ex Just. Lips. Elect. i. 19. observabis sellam potentiorum ampliore et laxam fuisse; contra minutam tenuiorum et arcetorem, quam facile ferrent homines duo. Nam sellis deportabantur in circum, sive in theatrum, atque in iis etiam persedebant. Et Epistolice. quæst. Epist. iv. 25. Romani solebant robustissimos servos e Mœsia, vel etiam Syros adhibere ad ferendam sellam aut lecticam.

144 *Clamoso*] Ob frequentes plausus et acclamationes.

Circo] Vide Satir. iii. 65. et 223. Annotat.

Sit mihi præterea curvus cœlator, et alter, 145
 Qui multas facies fingat cito: sufficiunt hæc,
 Quando ego pauper ero. Votum miserabile, nec spes
 His saltem. Nam, cum pro me Fortuna rogatur,
 Affixit ceras illa de nave petitas,
 Quæ Siculos cantus effugit remige surdo. 150

alius qui celeriter effingat vultus plurimos. Ista satis erunt; cum ego egens futurus sim: preces calanitosæ, neque spes illis duntaxat. Etenim quando pro me sors oratur, apponit ceras accersitas ex eo navigio, quod Siciliæ cantiones evitavit surdo remige.

////////

vel cœlator 11. forte et l. nam vetus schol. est: opifices, servi argentarii, laboriosi, anaglypharii.—146 multa 8. unde maltha facies pingit conj. Pith. et rectius maltha f. fingit Salmas. Exerc. Plin. p. 1096. Cf. de maltha Harduin. ad Plin. 11. 104. s. 108. pingat 10. 11. 12. 14-27. 45-50. 54. 55. 57-69. 71. 72. 73. 76. 77. pingit 8. 75. fingit 56. 70. 82. recte, opinor, certe aptius, ut plastes designetur, qui ex uno modulo vel archetypo multas facies s. typos cito exprimere et potest et solet. Cf. Salmas. l. l. Pictori 70 cito minus congruit. Reposui tamen fingat, quod usui linguæ convenientius est. sufficient 25. 27. 46-50. 54. 55. 57-63. 65-69. 71. 72. sufficiant 73. 77. Parum interest.—148 saltim 17.—149 Affigit 10. 11. 12. 14-27. 45-50. 54-63. 65-69. 71-74. 77. Adfixit 1. 64. 70. 75. 76. 81. 82. illas 45.

NOTE

145 *Currus cœlator*] Incurvatus dum cœlando incumbit.

Cœlator, et alter qui, &c.] Mihi suppetant etiam ædibus exornandis cum vasa affabre cœlata, cum tabellæ pictæ, atque imagines illustrium virorum: adsint igitur cœlator, item pictor, seu plastes: 'opifices argentarii, anaglypharii laboriosi,' ut habet vetus Schol.

146 *Qui multas facies*] Scaliger, alii-que putant legendum, *qui maltha facies, &c.* proindeque non, *pingat*, sed, *fingat*; quod nonnullis placet: quibus ego assentior: nam sensus inde clarior efficitur, præsertim cum Juvenalis addat, *cito*. Atqui vix id pictori conveniat; bene vero plastæ, qui ex uno archetypo plures brevi typos, facies, ac similitudines effingit. Porro *maltha* vocatur cera liquidæ pici immixta. Item genus bituminis, ac tenacis limi. Plin. 11. 104. et xxxvi. 24. ubi malthæ factitiæ rationem docet. Maltha ergo

faciendis plasmatis idonea fortasse hic ponitur.

147 *Quando ego pauper ero*] Cum Lubino sic interpretor; atenim ista plus satis, inquit Nævulus. Quid exoptem plura, nihil plane consecuturus, quando, id est, quoniam certe pauper ero? Itaque se et sua vota reprehendit ac reprimit ille suæ conscius infelicitatis.

Nec spes his saltem] Nequidem mihi licet animum, ut fit, pascere spe eorum quæ exoptaverim, adeo est in me dura fati necessitas.

149 *Affixit ceras, &c.*] Fortuna quasi timens ne importunis aliquando precibus ac votis cedat, atque exoretur pro me misero, cera sibi aures obturat. Sic Ulysses illecebrosos Sirenum cantus ac pericula eluctatus fertur. Homer. Odyss. XII.

Illa de nave] Qua vehebatur Ulysses cum Siciliæ oram Sirenibus infestam incolumis præternavigavit, hac arte:

sociorum quidem ac nautarum aures cera occlusit: ipse vero se ad malum jussit alligari.

150 *Siculos cantus*] Sirenas Acheloi fluvii et Calliopes Nymphæ tres filias, quas fabulantur superiore corporis parte virginum formam habuisse, inferiore in pisces desinentes ac monstrosas; ceterum dulcedine cantus solitas allicere transeuntes, quos perderent, aut devorarent. Has in monstra marina conversas canit Ovidius Met. v. Fab. 9. sepulcræ dicuntur ad promontorium sinumque Paestanum in Lucania; unde nomen tribus parvis Insulis, quæ sunt veluti scopuli in illo sinu: Mela Sirenum petras, Solinus Sirenum saxa nuncupat. Re autem vera meretrices fuisse illic famosas, quæ navigantes blanditiis pellexerint ac perdiderint bene multos, asserunt cum alii, tum Cœl. Rhodig. xiv. 14. 'Nec Sirenes impetraverint fidem, affirmet licet Dinon, Clitarchi celebrati auctoris pater, in India esse;

mulcerique earum cantu, quos gravatos somno lacerent.' Hæc Plin. x. 49. Vide Cic. de finibus l. v. n. 49. et Athen. i. 12. Fabula Sirenum voluptates carnis fugiendas ostendit, nec aliter quam fuga naufragium evitari probat Ulyssis exemplum. His S. Hieronymus utitur, ut vitandum asserat suspectum contubernium. Porro marinos homines extare utriusque sexus, haud dubitandum: quod summorum auctoritas virorum, quod et evicit non simplex experientia, nec haud ita pridem. De quibus amplius dicemus ad Sat. xiv. 283.

Remige surdo] Tum ad Sirenum cantiones, tum ad Ulyssis solvi se jubentis imperium. Hic enim vero illarum invitamentis delinitus jam et captus, etiam nutibus urgebat socios ut ad Sirenas diverterent; verum illos ante monuerat ne se suosve nutus observarent, donec infesta loca essent prætervecti.

EXCURSUS

AD SAT. IX. 37.

ITA leguntur Græca in 1. 70. 75. 76. 81. 82. In reliquis vero codicibus ab indoctis librariis vel prorsus omissa sunt, v. c. in 25. 27. 45. 58. 61. vel admodum corrupta, et in multis quoque non Græcis expressa literis, sed Latinis. Nec mirum: *Græca sunt; non leguntur.* ἤθους γὰρ γλυκέος ἀνδρὰ κίναιδον 10. 18. 23. 48. 50. 56. 57. 59. 60. 62-69. 71-74. quæ verba vulgo referuntur ad *blandas tabellas*, et ita explicantur: *Hominem enim cinædum blandi dulcisque moris*, scil. εἶναι πρέπει, vel simpl. πρέπει, esse decet s. convenit. Sed dura est hæc ellipsis, et metri leges respuunt vocem γλυκέος: neque etiam intelligitur, cur poëta hæc Græce dixerit. Nam quod putant, summam Virronis mollitiem indicari, cum Græcus sermo plus suavitatis blanditiarumque habeat, et effœminati

sit, eo uti, id quidem parum probabile videtur.—ἤθους γὰρ γλύκεα ἄνδρα κίναιδον 47. ἤθους γλυκὺς ἄνδρα κίναιδον 46. ἤθους γλυκεὸς μὴν ἄνδρα κίναιδον 20. ἤθους καίπερ γλυκὺν ἄνδρα κίναιδον 49. 54. 55. αἶθος γλίκου ἄνδρα κίναιδος 14. 17. αἶθος γλυκὺ κίναιδον ἀνδρὸς 19. εἶτος γλυκὺ καὶ ἀνερα κίναιδος 24. ἡδύσης γλυκὺ ἀνδρα κίναιδου 11. Alias aliorum *mugas prætermittimus*.—Schurz-fleischii nota est hæc: ‘Qui ex Homero rem repetunt, acute ii quidem, sed Juvenalis non fuit acutus, qui tam simplicem sensum Græcis verbis dixerit. Vox ἄνδρα in codice nostro literam secundam puncto subnotatam habet. Id notat, literam ejiciendam esse. Quid si nos punctum illud unicum elegantissimam doceat scripturam, et monstret, in Juvenale emendandum esse: αὐτὸν γὰρ ἐφέλκεται ἄστρα κίναιδον, vel propius ad veterem scripturam, αὐτὸν δ’ ἔλκει γλυκὺν ἄστρα κίναιδον. Sed prior lectio, cum parodia sit pressior, plane placet, et spondere ausim, ita Juvenalem scripsisse, ut Nævolo persuadeat, fortunam in turpibus etiam rebus a genesi dependere, et simul idem credentes Romanos derideat. In Schol. pro *ipse ad se trahit* possis legere *ipsum astrum trahit* vel *te trahit*, ut legerit, σὲ γὰρ αὐτὸν ἐφέλκεται ἄστρα κίναιδον.’ Mihi aptior facetioreque videtur nostra lectio, nec magis assequor, cur Juvenalis illa Græcis expresserit verbis, vel, si Homerica in rem suam convertere voluit, de quo vix dubitare possis, tam multa immutaverit, quam cur acutam Homeri sententiam variatione unius vocis non lepide transulisse censendus sit.

EXCURSUS

AD SAT. IX. 40.

SENTENTIA hujus loci est: *Computat cinædus avarus, quæ dedit mihi dono, ac ceret, et tamen libidini indulget, cui imperare non potest; vel, calculum et rationes mecum subducit, dum explet libidinem. Cere* proprie

significat clunes movere more canum, et aptius h. l. verbum est, quam *canet* vel *cavet*, quæ plerique interpretes pro eo substituerunt. *ac cevet* 1. 60. 65. 69. 70. 75. 76. 82. *et cevet* 31. 49. 54. 55. 61-63. 66-68. 71. 72. 77. 81. *atque cevet* adversus metrum 25. 56. 57. *atque cenet* 59. vitiose.— *et cavet* 24. 73. Rectius *atque cavet* 10-12. 14-23. 27. 45-48. 50. 58. 64. 74. *Cavet*, ne plus accipiat servulus, PRAT. ne in computando decipiat, BRITAN. Eandem lectionem defendit Schurzfleisch. his verbis: ‘Poëta Nævolum, quod nihil a divitibus donorum acciperet, consolatus est a vs. 32. rejiciendo culpam in astra, homines etiam cinædos regentia. Finito sarcasmo vs. 38. seqq. infert Nævulus, illa patienter quidem se ferre, sed hoc intolerabile esse, quod quidam avari pathici sint, qui etiam, quæ dederint, objiciendo exprobreant, et omnia accurate computent, pactamque mercedem inde decurgent. Quis inde non viderit, τὸ *cevet* h. l. ἄτοπον esse, ubi non nisi de rationibus agitur? Sed ille mos est quorundam Criticorum, ut non nisi vocabula casca, aut etiam prætextata in bonos auctores inculcent, ad nescio quos codices provocantes.’ Enimvero τὸ *cevet* in plerisque legitur libris, nec video, cur alienum sit ab h. l. ubi poëta ostendit, ridiculum esse hominem, qui, dum libidinem explere cupiat, tam avarus sit, et libidinem ejus majorem esse avaritia.

EXCURSUS

AD SAT. IX. 60-62.

Melius ne 59. 60. a quibus etiam τὸ *hic* abest, ut ab 25. 57. *melior* 27. 47. *melior nec hic* 48. 58. *melius* *næ*—*legatus fiet amici* 24. idque malebat Britann. hoc sensu: *næ*, profecto, *hic*, Romæ, *melius*, cum majori emolumento, *legatus*, internuncius et veluti leno *fiet amici pulsantis cymbala*, sacerdotis

Cybelei, majus lucrum ita faciet puerulus *rusticus*, qui pauperrimus est et aliud nihil habet, quam matrem, et casulam et catellum. Grangæus: 'Certe melioris conditionis est comes, idemque draucus Galli *cymbala pulsantis*, quem per provincias errans stipem mendicandi gratia ducit una cum matre, cet., quam ego, qui tecum soleo. *Rusticus infans* h. l. juvenis, et jam robustæ ætatis: facete autem *casulas* vocat canistra, seu mavis scirpeas asino impositas, quibus per viam mendicantes illi tanquam in domo s. casula omnia sua frivola recondunt, quales Apuleius in Milesiis depingit; nec minus facete hunc comitem *legatum* appellat, quasi aliqujus exconsulis in provinciam proficiscentis.' Omitto alias aliorum nugas.

Vs. 61. *caculis* 8. 9. 75. 76. h. e. servis rusticis, vernis; propr. servis militaribus. V. Plaut. Trin. III. 2. 95. et Pseud. Argum., Varr. L. L. IX. 3. et Fest. Vulgatam lectionem ex Sat. XI. 153. XIV. 167. 179. ortam putabat Pithœus.—*cum lusore* 10. 12. 15. 16. 18-25. 45. 46. 48-50. 54-69. 71-73. *cum jussore* 11.

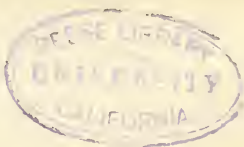
Vs. 62. *legatum* ex 1. 48. 75. post Farnab. Lubin. Prat. et Maittar. substitui pro vulg. *legatus*, quæ lectio inepta videtur, certe ineptas peperit interpretationes. V. Lips. Epist. Quæst. IV. 25. Nescio, utrum legerit Ferrarius, qui Elect. II. 16. h. l. ita exposuit: *meliusne* ergo, i. e. lautius *legatum* Villici filius capiet a pathico, quam draucus ipse, qui non agrum colit, sed dominum? At sic poëta dixisset *legatarius fiet*, vel *legatum capiet*: neque ita satis congruunt reliqua verba *cum matre et casulis*, t.

EXCURSUS

AD SAT. IX. 106.

PRO taceant omnes contrarium clament omnes legitur in 10-18. 20-25. 45-50. 54. 55. 57-69. 71-73. clamat omnis 19.

clamant omnes 27. 77. Hæc vero contra mentem poëtæ dici, facile intelligitur, neque rem expediunt, qui interpretantur: vociferentur omnes, qui sunt in conclavi, ne, qui foris sint, exaudiant, quid in eo agatur. Cur enim multi sunt in cubiculo? et cur clamant, si nemo prope recumbit? cur noctu? nonne ita clamore suo dormientes e somno potius excitarent, locumque darent suspicioni facinoris mali, vel magnæ adeo calamitatis?—Sed nostra quoque lectio non satis convenit, et mireris eam silentio prætermissam esse ab interpretibus ac nemini displicuisse præter Schurzfleisch. qui recte, opinor, monet, non apte ita dici *omnes*, si soli aut bini sint intra conclavia. Hinc emendat: *Tollite lumen E medio, claves omnes, prope nemo recumbat*. At hæc languent, quoniam verba *junge ostia* præcedunt. Equidem leviori mutatione reponendum crediderim: *jaceant* scil. in lecto s. somno, et media nocte, (*ad cantum galli* vs. 107. quo potissimum tempore aliquid clam fieri potest ac solet) *omnes* reliqui, qui in domo sunt, et quidem remoti a cubiculo domini, *prope nemo recumbat*. Conjectura tamen Schurzfl. arridere potest, quoniam τὸ *taceant* magis quam τὸ *clament* emendationem redolet: nisi forte sciolus aliquis scholasticus verba *taceant omnes* minus h. l. congruere putavit, quam *clament omnes*.

EXCURSUS

AD SAT. IX. 121.

IN verbis, *qui liber non erit*, fraudem latere arbitror. Displicuere etiam Plathnero, qui tamen more suo ita nugatur: ‘Negligenter admodum in vs. 121. interpretes, ut quibus ne suspicio quidem mendi certissimi. Verum dicant mihi, quis tam miser unquam servus, cui nec spes libertatis? aut quis sensus sit: Ille servus, qui nunquam liber, deterior servis? Nam vs. 122. periphrasis servi est. Nec vero culpa

se liberabunt, si dicant, eum, qui nunquam liber erit, esse *monstrum a vitiis nulla virtute redemptum*. Philosophice enim hoc magis dicetur, quam vere. Porro Pithœus in libro Ms. monet fuisse: *Deterior tamen hic, qui liber noverit illos*. Inde conjectura mihi nascitur, Juvenalem scripsisse: *Deterior tamen hic, qui liber nubserit illis, Quorum animas*, cet. Ait enim, pessimæ frugis esse plerosque servorum, deteriores tamen dominum, qui ejusmodi *bipedes sibi quærat asellos*. De turpibus enim nuptiis præcipue in hac Sat. agit. Nam et impudici Nævolis suis se submittentes *nubere* dicuntur, et pathicus sup. 1. 78. *turpis sponsa vocatur*.—Aptior, puto, emendatio erit hæc: *Deterior tamen servis dominus hic, qui liber, cum liber sit, contremittit illos, quorum*, cet., h. e. servos eorumque linguam timet, propter mala scil. facinora, quorum sibi conscius est; nisi malis: *hic, qui liber, cum liber sit, tor*, h. e. sermo erit illis, quorum, cet. quo sensu Propert. II. 21. (al. 20.) 7. dixit *nunc inter eos sermo es*, vel Plautus Pseud. 1. 5. 4. *filius meus sermo est per urbem*.

E X C U R S U S

AD SAT. IX. 123.

Hic versus, qui silentio prætermittitur ab interpretibus, quoties eum legi, semper me offendit; (nam et languet meraque repetitio est vs. 119. et τὸ ἰδcirco plane ineptum videtur h. l.) semperque putavi, hanc esse glossam in margine ascriptam ad vs. 119. *his præcipue causis, ut linguas mancipiorum contemnas*. Quorum verborum haud dubie interpretamentum fuit: *Idcirco ut possis linguam contemnere servi*; quod cum in textum irreperet, perperam a librariis in eum, quem nunc occupat, locum est translatum, et *possim* repositum pro *possis*, quod tamen et ipsum in 17. 18. 24. 46-49. legitur. Eo minus autem illi dubitarunt, quin hæc verba ab

ipso poëta essent profecta, cum glossa ista versus esset hexameter; quod vero vel casu fieri potuit cæco, vel parva verborum transpositione. Conf. Excurs. ad Sat. v. 90. 91.

Has conjecturas vidi postea firmari auctoritate non tam cod. 13. e quo hic versus una cum seq. ejectus est, (ut trecenti alii; unde haud quicquam fere momenti habet in re critica) quam codicis vetustiss. 8. in quo versus 118-124. hoc ordine ac modo leguntur.

*Vivendum recte, cum propter plurima, tunc est
Idcirco ut possis linguam contemnere servi,
Præcipue causis, ut linguas mancipiorum
Contemnas. nec lingua mali pars pessima servi.
Deterior tamen hic, qui liber noverit illos,
Quorum animas et farre suo custodit et ære.
Utile consilium, cet.*

Hinc Pithœum quoque jam olim versum hunc tollendum de medio, ut supposititium, aut potius duplicem quasi censuisse, animadverto. Sic in eodem Ms. mox post vs. 134. legitur hic: *Gratus eris. tu tantum fucis inprime dentem.*

D. JUNII JUVENALIS
AQUINATIS
S A T I R A R U M
LIBER QUARTUS.

S A T I R A X.

OMNIBUS in terris, quæ sunt a Gadibus usque
Auroram, et Gangem, pauci dinoscere possunt

In cunctis regionibus quæ sunt a Gadibus usque ad Auroram et Gangem, pauci valent discernere vera bona, et his valde opposita, depulsa falsitatis caligine. Nam

2 Gangem pro Gangem recepi e 17. et dinoscere pro dignoscere ex 17. 24. 49. 55. 62. 65-69. 71-73. cognoscere 21. discernere 7. 11. 14. 20. 22. 29. 45. ex interpretam. Nostra lectio firmatur auctoritate plurimorum librorum et Serv. ad

NOTE

1 *Omnibus in terris*] Elegantis hujus Satiræ dicam, an Poëmatis, gravissimum est argumentum, de votis recte faciendis. Illud idem tractavit Persius Satir. II. Inter Græcos autem Plato in Alcibiade 2. Aristoteles lib. *περὶ εὐχῆς*, teste Laërtio, et alii complures affirmante Proclo, quorum tamen opera intereiderunt. De Socrate vero Valer. Max. VII. 2. sic refert: 'Socrates,' inquit, 'quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultra petendum a Diis immortalibus arbitrabatur, quam ut bona tribuerent, quia ii demum scirent, quid unicuique esset utile,' &c. Itaque Juvenalis pariter docet hic, quæ non petenda primum, deinde vero quæ sint postulanda.

A Gadibus usque Auroram] Ab Occidente ad Orientem, id est, in toto terrarum orbe.

Gadibus] *Gades*, vulgo *Cadiz*, parva est Insula Oceani Occidentalis, ad

Delph. et Var. Clas.

oram Andalusiae, continenti juncta ponte, non procul freto Herculeo. Statius Solis enbilia Gades appellat.

2 *Auroram*] Ex Varrone l. VI. de Ling. Lat. *Aurora* dicitur ante Solis ortum, ex eo quod ab igne Solis tum aureo aër aurescit. Hanc fabulantur Titanis terræque filiam. Matutinus est splendor Solem ac diem præcurrens, unde 'clari prænuntia Solis;' et 'gelidos rores Aurora remittens,' dicitur de Divin. I. Hinc etiam ponitur pro orientali regione. Ovid. *Metamorphos.* I. 'Eurus ad Auroram Nabatæaque regna recessit.' Et apud Græcos eadem vox, *ἠώς*, Auroram pariter et orientem significat.

Gangem] Hic ingens fluvius ac nobilis, ex Imao monte scaturiens, Indiam orientalem perfundit, ac in sinum Gangeticum quinque ostiis illabitur. Sanctus Hieronymus Epistola ad Rusticum Monachum, et alii quidam hunc putant eundem esse, qui

Juv.

2 M

Vera bona, atque illis multum diversa, remota
 Erroris nebula. Quid enim ratione timemus,
 Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, ut te 5
 Conatus non poeniteat, votique peracti?
 Evertere domos totas optantibus ipsis
 Di faciles. Nocitura toga, nocitura petuntur
 Militia. Torrens dicendi copia multis,
 Et sua mortifera est facundia. Viribus ille 10

quid ex ratione metuinus, vel optans? Ecquid ita dextro pede roves, ut te non piget nisus et factarum precum? Benigna ipsis precantibus numina disturbaverunt familias integras. Damnosa in pace, domnosa in bello postulantur. Fluens loquendi facultas, sua etiam eloquentia lethalis est plurimis. Interiit iste fiduciam habens in

Virg. Ge. II.—5 *concutis* 21. a. m. pr. *concupis* 10-12. 14-19. 21-23. 31. 33. 45. Sed modo præcessit *cupimus*, et nostra lectio exquisitior est. In verbis tamen, *quid tam dextro pede concipis*, mendum latere videtur. Vulgo ea sic interpretantur: quod votum concipis, (nam concipere est vocab. propr. de votis, quæ vel mente, vel formula quadam concipiuntur) quid optas tam felici auspicio atque conatu? Neque ignoro, tali sensu dici: *dextro et sinistro pede ire, proficisci, venire*. Sed quis unquam dixit: *dextro pede concipere votum*? Poëta forte scripsit, *dextro omine*, vel *dextra spe*.—7 *illis* 22. *operantibus* (scil. sacris, h. e. sacrificantibus) *ipsis* vetus cod. Rittershus. Male!—8 *et nocitura petuntur* 22. 45.—9 *et torrens* 10-12. 15-27. 45-50. 54. 55. 57-63. 65-69. 71-73.

NOTÆ

Phison vocatur, atque unus erat e quatuor magnis fluviis Paradisum Terrestrem rigantibus. Genes. cap. 2.

3 *Vera bona, atque illis multum diversa*] Bona, malaque.

4 *Erroris nebula*] Ignorantia.

Ratione] Et non ex opinione sæpius.

5 *Dextro pede*] Justo conatu, felici auspicio. Nam dextra pars pro bono omine usurpatur: læva contra pro malo. Vide Pers. Satir. II. 11. Satir. III. 48. Satir. V. 114. et Apul. Metamorphos. 'Sinistro pede profectum spes me frustrata est.'

6 *Votique peracti*] Votorum concipiendorum variam rationem, ac ceremonias, vide apud Alex. ab Alex. III. 22.

7 *Evertere domos*] Valer. Maxim. cit. VII. 2. 'Nos plerumque id votis expetimus, quod non impetrasse melius foret. Etenim, densis tenebris involuta mens mortalium, in quam late

patentes errores cæcas precesiones tuas spargis! Divitias appetis, quæ multis exitio fuerunt: honores concupiscis, qui complures pessumdederunt: regna tecum ipsa volvis, quorum exitus sæpenumero miserabiles cernuntur: splendidis conjugiiis injicis manus; at hæc ut aliquando illustrent, ita nonnunquam funditus domos evertunt. Desine igitur stulta futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus, inhiare, teque totam cælestium arbitrio permitte, quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptissima possunt.' Hæc ille.

8 *Toga*] Metonymia, pro, pace: sicut e contra sagum index est et vestis belli. Cic. Philipp. passim, 'ad saga ire: redire ad togas:' item alibi: 'cedant arma togæ.'

10 *Mortifera est facundia*] Demostheni, Ciceroni, et tot aliis. Vide infra, vs. 113.

Viribus ille confusus periiit] Milo Cro-

Confisus periit, admirandisque lacertis.
 Sed plures nimia congesta pecunia cura
 Strangulat, et cuncta exsuperans patrimonium census,
 Quanto delphinis balæna Britannica major.
 Temporibus diris igitur, jussuque Neronis 15
 Longinum, et magnos Senecæ prædivitis hortos

robore, et brachiis mirum in modum validis. At multos suffocat pecunia ingenti solitudine accumulata, et opes bonis omnibus tanto majores, quantum Britannici maris cetus Delphinos superat. Itaque sævo tempore, atque imperio Neronis, integra turba inclusit Longinum, ac ingentes hortos opulenti Senecæ, et circumsepsit

discendi 21. 22.—11 Ultima syll. verbi periit producitur, ut vs. 118. et in Ovid. Eleg. de morte Drusi v. 235. ob contractionem vel hiatum. Cf. ad l. 151. admirandusque 16. 18.—Strangulant 15. exuberans 17.—14-18 ejecti e 13. Quantum 16. 21. 22.—15 duris 19. a m. pr.—16 Longinum...clausit dura dictio. Le-

NOTÆ

toniates, cujus tantum robur, ut pugno tantum mactaret, at cum fissam quercum vellet discindere, constrictis ibi manibus ferarum præda factus est. Gell. xv. 16. Ovid. in Ibin. 'Utque Milo robur deducere fissile tentes, Nec possis captas inde referre manus.'

13 *Strangulat*] In causa est cur strangulentur, ac jugulentur divites, sive a furibus, sive a Tyrannis, bonis eorum inhiantibus. Sunt qui putent alludi ad Fabulam Midæ, qui cum cupisset omnia quæ tangeret aurum fieri, et cibo in aurum converso strangulatus sit.

14 *Delphinis*] Hos valde amantes hominum ac Musicæ passim celebrant, Gell. vii. 8. et xvi. c. ult. ubi ex Herodoto narrat historiam Arionis a Delphino per ingens maris spatium ad Laconicam terram dorso devecti. Plutarch. in fine libri de comparat. animant. et in fine convivii. Plin. ix. 8. Athen. xiii. 8.

Balæna] Bellua marina inusitatæ molis ac magnitudinis; de qua Plinius ix. 3. et 6. 'Immania cete,' vocat Virgil. Æneid. v.

Balæna Britannica] Oceani Britannici belluas ac cetos affert, utpote

maiores quam maris Mediterranei, in quod etiam aliquando penetrare, testis Plin. l. cit. c. 6. notiores vero quam Indici, in quo maxima reperiri cete, idem Plin. ibid. affirmat. Porro metaphoram esse in Tiberium ac divites notat hic vetus Schol. De Britannis vide Satir. ii. 161. Annot.

15 *Temporibus diris igitur*] Cum Nero grassaretur in divites eorumque divitias.

16 *Longinum*] Sueton. Ner. c. 37. 'Objectum est,' inquit, 'Cassio Longino Jurisconsulto ac luminibus orbat, quod in vetere gentili stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris imagines retinisset: et huic aliisque mori jussis non amplius quam horarium spatium dabat Nero.'

Senecæ] Vide Satir. v. 109. et Satir. viii. 212.

Prædivitis] 'Rufus ac Tigellinus variis criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes et ultra privatum modum evectas opes adhuc augeret; hortorum quoque amœnitatem, et villarum magnificentiam Principem supergrederetur,' &c., quæ refert Cornel. Tacit. Annal. 14. ubi et ipse Seneca sic apud Imperatorem se

Clausit, et egregias Lateranorum obsidet ædes
 Tota cohors : rarus venit in cœnacula miles.
 Pauca licet portes argenti vascula puri,
 Nocte iter ingressus gladium contumque timebis, 20
 Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram :
 Cantabit vacuus coram latrone viator.
 Prima fere vota, et cunctis notissima templis
 Divitiæ, crescant ut opes, ut maxima toto

præclaram domum Laterani: ad cœnacula vero miles infrequens perrexit. Quamvis non multa feras vasa argenti defecati, noctu faciens iter metues ense et perticam; atque formidabis umbram camæ ad Lunam agitatæ. Viator inanis canet ante prædonem. Præcipuæ ferre preces, ac fanis omnibus cognitæ sunt, ut divitiæ,

////////

gendum, opinor, *Longini et...Senecæ hortos clausit.*—19 *puti* conj. Voss.—20 *contum gladiumque* 13. *cunctumque* 19. *timebit* 18. a pr. m.—21 *formidabis* 19. *umbras* 11. 17. 18. 20. 22. 45.—22 *Cantabis* 10. 11. quod et mihi in mentem venit, venustiusque videtur. *Cantabat* 13. 16.—24 *ut crescant opes* 10. 15.

NOTÆ

tuetur: 'Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum.—Tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio ejus.—Tu gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti.—Una defensio occurrat, quod numeribus tuis obniti non debui,' &c. Xiphilini. in Nerone, ait, Senecæ facultates fuisse, aureorum tricies centena millia, &c.

17 *Clausit*] Cornel. idem Tacit. Annal. 15. 'Sequitur cardes Annæi Senecæ latissima Principi.—Is ad eum diem ex Campania remeans, quartum apud lapidem suburbano rure substiterat. Illo propinqua vespera Tribunus venit, et villam globus militum sepsit.—Intromisitque ad Senecam unum ex Centurionibus, qui necessitatem ultimam denuntiaret. Ille interritus poscit testamenti tabulas,' &c.

Lateranorum] 'Plantii Laterani Consulis designati necem proximam Nero admixxit adeo propere, ut non complecti liberos, non illud breve

mortis arbitrium permetteret,' &c. Cornel. Tacit. Annal. 15. Vide Satir. vii. 147. et sequent.

18 *Tota cohors*] Militibus ad expiandos divites Neronis jussu discurrentibus, tuti pauperes fuere. Vetus Schol.

Cœnacula] Domicilia in superiori ædium parte, ad quæ non nisi per scalas ascendebatur: sic dicta, quod in iis cœnare mos pridem fuerat. At ea deinde sibi nimirum incommoda temioribus inquilinis divites elocabant. Apuleius sub finem Metamorphos. 9. 'meque per scalas complicitis pedibus in superius cœnaculum attracto,' &c. Plant. Amphitr. 'In superiore qui habito cœnaculo.' Vide Satir. iii. 199. et seq.

20 *Gladium contumque*] Latronum arma, ictus, vulnera, a ferro vel ligno.

21 *Umbram*] Quam velut insidantium tibi prædatorum corpus expavesces.

24 *Divitiæ, crescant ut opes*] Cic. in Lælio, n. 22. 'Quæ res expetuntur

Nostra sit arca foro. Sed nulla aconita bibuntur 25
 Fictilibus. Tunc illa time, cum pocula sumes
 Gemmata, et lato Setinum ardebit in auro.
 Jamne igitur laudas, quod de sapientibus alter
 Ridebat, quoties de limine moverat unum
 Protuleratque pedem; flebat contrarius auctor? 30

ut opes augeantur; ut omni foro capsula nostra sit amplissima. At nulla potantur venena testaceis. Ea tum nectue, quando scyphos accipies lapillis ornatos, atque Setinum ferrebit in capaci poculo aureo. Nunc ergo an aestimas, quod Sapientum unus cachinnabatur, quandocumque a janua pedem unum egerat atque extulerat; et quod alius contra lacrymabatur? Verum prompta est cuilibet condemnatio risus

crescant et opes 22. Divitiæ, crescant opes 17-19. a pr. m. Divitiæ ut crescant, ut opes 61-69. 71-73. 77. Divitiæ ut crescant et opes 16. forte rectius; nisi doctior est lectio nostra: Prima fere rota, h. e. votivum argumenta sunt divitiæ cet.—25 si nulla 45.—26 nunc 10. tunc pocula 22. sumas 13.—27 Sentinum 12. 13. 45.—28-32 ejecti e 13. Nonne 16. laudes 16. 17. 19. 20. 23. 45.—29 a limine 10-12. 15-27. 45-50. 54. 55. 57-63. 65-69. 71-73. limine 18.—30 contrarius alter 10. 12. 17-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77.—

NOTÆ

opportuna sunt singulae rebus fere singulis: divitiæ, ut utare; opes, ut colare; honores, ut laudare, &c. Hinc vides divitiis inter et opes discrimen esse: nimirum illæ magnas pecunias significant, hæ magnam potentiam tum a divitiis, cum ab amicis et propinquis.

Maxima toto nostra sit arca foro] Vetus Schol. 'ad Cerealem usque Praefectum,' inquit, 'in foro Trajani arcas habuere Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutius deponabant: unde et locus ille in quo erant arcæ, opes dictus est.' Apud Fl. Vopiscum, Aurelianus in Epist. ad Senatam ita scribit: 'Est præterea vestrae auctoritatis arca publica, quam magis refertam esse reperio quam cupio.'

25 *Aconita]* Vide Satir. i. vs. 158. Annotat.

26 *Fictilibus]* Poculis inopum.

27 *Gemmata]* Apud divites. Vide Satir. v. 41. et sequentibus.

Setinum] Vinum e Setia urbe Cam-

paniæ. Vide Satir. v. vs. 34. Annot.

Ardebit] Vel splendeat in aureo vase, ut fit; vel simpliciter, ardebit, utpote generosum et calidum; seu etiam ob immixtum venenum: aliud enim frigore, aliud ardore nimio enecat.

In auro] Senec. Thyest. vs. 454. 'Venenum in auro bibitur.'

28 *Jamne igitur laudas, &c.]* An tandem laude dignos intelligis cos Sapientes, quos vulgus imperitum stultos judicabat?

Alter ridebat, &c.] Democritus, qui quoties domo egrederetur ac foras prodiret, in cachinnos solvebatur, ineptias hominum videbat passim. Cic. de Orat. 2. n. 235. 'Quomodo simul latera, os, venas, vultum, oculos occupet risus, viderit Democritus.'

30 *Flebat contrarius auctor]* Heraclitus hominum miseras ubique cernens. Is *σκοτεινός* cognominatus, eo quod ea quæ diceret, verborum involueris tegeret. Hinc Tullius de Natura Deorum i. n. 74. 'Non consulto dicis

Sed facilis cuius rigidi censura cachinni :

Mirandum est, unde ille oculis suffecerit humor.

Perpetuo risu pulmonem agitare solebat

Democritus, quanquam non essent urbibus illis

Prætexta, et trabæ, fascēs, lectica, tribunal.

35

severi: at mirum est, unde tanta oculis aqua suppetet. Democritus consueverat perenni cachinno movere pulmonem, tametsi civitates istæ non haberent prætextam, ac trabeam, fascēs, lecticam, tribunal. Ecquid si aspexisset Prætorem in excelso

////////

31 cui vis 15. 16. cujus 46. 50. frigidi 45. rigidi cuius al.—32 illi 24. suffecerat 12.—34 esset in 19. a m. pr. essent pro esset revocavi ex 11. 15-17. 19-22. 61-63. 76. in urbibus 19.—35 Prætexta, trabæ 11. 15. prob. Schurzfl. qui putabat, librariorum male geminasse litteram primam vocis trabæ. Præter-

NOTE

occulte, tanquam Heraclitus.' Et l. iii. n. 35. 'Heraclitum quoniam quid diceret, intelligi noluisti, omittamus.' De eo Diogen. Laërt. l. ix. ubi ait eum sensisse rerum omnium principium esse ignem, &c. Ibidemque refert honorificam Regis Darii ad eum Epistolam, qua ad se illum invitat. Floruit Olympiade 70. aut circiter.

31 *Sed facilis cuius*, &c.] Id est, facile quidem alter quis inepcias hominum risu posset damnare, at non perinde fletu: nam et mirum est, unde Heraclito tanta lacrymarum copia suffecerit. Certe ex hydropo mortuus fertur, anno ætatis sexagesimo.

33 *Pulmonem agitare*] Hinc etiam mirum videri posset, quod tam longævus fuerit ille, qui tam crebra pulmonum agitatione, et sanguinis (quod fit in risu, solutiore præsertim) præcipiti circumfusione perpetuo fatigaret.

34 *Democritus*] Florebat Olympiade octogesima, et annos vixit centum novem. Hunc Suidas omniscium nuncupat, et πένταθλον; eo quod Physica, Ethica, Mathematica, liberales disciplinas, artesque omnes calleret. De eo Laërt. l. ix. Res omnes ex atomis constare dicebat: item plures esse mundos, &c.; unde auctor atomorum vocatur a Cicerone de Fato, n. 23. et

de Natura Deorum i. n. 66. 'Ista flagitia Democriti,' inquit, 'sive etiam ante Lenciippi esse corpuscula quædam lævia, alia aspera, rotunda alia, partim angulata, curvata quædam, et quasi adunca; ex his est effectum esse cælum, atque terras, nulla cogente natura, sed concursu quodam fortuito.' Et Acad. qq. l. iv. n. 121. 'Asperis, et lævibus, et hamatis, uncinatisque corporibus concreta hæc esse dicit Democritus.' Plin. xxviii. 8. Democritum appellat virum alioqui sagacem, ac vitæ utilissimum, nimio juvandi mortales studio prolapsum: vero vii. 55. velut resurrectionis assertorem suggillat. Cit. Cic. de Natura Deorum i. n. 121. 'Democritus vir magnus inprimis,' inquit, 'cujus fontibus Epicurus hortulos suos irrigavit.'

Urbibus illis] Abderæ, unde ortus Democritus; Epheso, e qua Heraclitus, aliisque Thraciæ Asiæque urbibus is non erat qui Romæ latus et fastus.

35 *Prætexta, et trabæ*, &c.] Quæ non magis insignia potestatis ac nobilitatis, quam vanitatis apparatus atque superbiæ.

Prætexta] De hac, ad Pers. Sat. v. vs. 30.

Quid, si vidisset Prætorem curribus altis
Extantem, et medio sublimem in pulvere Circi
In tunica Jovis, et pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulææ togæ, magnæque coronæ

curru eminentem, ac sublatum in arena media amphitheatri: in tunica Jovis, atque e scapulis gestantem peristromata Sarrana togæ pictæ, ingentis etiam coronæ cir-

////////

ea 19. a m. pr.—36 abest ab 54. *si prætorem vidisset* 22. *victorem pro Prætorem* conj. Schrader. *in curribus* 16. 25. 27. 45-50. 55-69. 71-74. 77. Sed omisso præpositionis Juvenali solennis; aut librariis plerumque tribuenda.—37 *Stantem* 17. *medii* 10. 11. 15-17. 20. 21. 24. 56. 59. 60. 65. *sublimem pulvere* 10. 11. 15. 17-24. 45. *sublimem e pulvere* 16. *sublime pulvere* 12. Equidem totum fere versum ab ingenio interpolatoris, pompam Circensem cum triumphali confundentis, profectum crediderim: quo deleta omnia ad pompam habitumque triumphalem referri possunt. Prætorem certe hoc habitu ludis præsedisse, vix alibi, nisi h. l. et forte inf. xi. 192. memoratur; etsi non ignoro, multis triumphalia ornamenta s. insignia esse concessa.—38-47

NOTÆ

Trabææ] Supra, Sat. viii. vs. 259.

Fasces] Vide Sat. v. vs. 110.

Lectica] Sat. i. vs. 32. et 64. ac seq.

Tribunal] In quo sedens Prætor jus dicebat; sella nimirum curuli, et eburnea, eaque sublimi: at minores alii Magistratus in subsellis, ut notat Pædianus Verr. i.

36 *Quid, si vidisset Prætorem, &c.*] Si vidisset habitu triumphali Prætorem aut Consulem, quid de tanto fastu sensisset Democritus, quos cachinnos movisset?

Curribus altis] Tum cum ludos Circenses edendos curat ac disponit. Vide Sat. viii. vs. 194. Porro currus triumphalis non bellico similis, sed turris rotundæ formam habebat: ut patet ex antiquis numismatibus.

37 *Circi*] Maximi nimirum, in quo dabantur equestria et curulia certamina. Hunc ita describit Dionys. Halic. l. iii. paulo ante finem: Tarquinius Circum maximum extruxit, et circa eum primus sedilia fecit coopta. Nam ante spectabant stantes sub tabernaculis ligneis quæ arundines aridæ fulciebant; divisit etiam

locos inter triginta Curias. Debebat autem hoc opus cum tempore in valde pulchris admirandisque extructionibus urbis esse. Longitudo circi stadia tria cum dimidio, latitudo quatuor jugera, &c. Vide et quæ notavi Sat. iii. vs. 65.

38 *In tunica Jovis*] Palmata ornatum veste ac trabea, e templo Jovis accepta; ex more triumphantium. Testantur Liv. l. x. Lamprid. in Alex. Severo, &c.

Pictæ togæ] Acu et arte Phrygia elaboratæ.

Sarrana] Purpurea, sive Tyria, e Sarra urbe, quæ Tyrus deinde vocata est.

39 *Aulææ*] Togam ingentem, adeo laxam et expansam, ut aulæum diceret ob amplitudinem. Pariter Cicer. Catilin. ii. dixit, 'Velis amictos, non togis.'

Magnæque coronæ] Dionys. Halic. l. iii. insignia principatus enumerat, coronam auream, sellam eburneam, sceptrum, tunicam purpuream cum signis aurcis, amictum purpureum varium.

Tantum orbem, quanto cervix non sufficit ulla ? 40
 Quippe tenet sudans hanc publicus, et, sibi Consul
 Ne placeat, curru servus portatur eodem.
 Da nunc et volucrem, sceptro quæ surgit eburno,
 Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
 Agminis officia, et niveos ad fræna Quirites, 45
 Defossa in oculis quos sportula fecit amicos.

culum tam magnum, quanto nullum par collum ferendo fuerit. Illam enim sustentat servus publicus sudorem emittens: ac ne Consul nimium sibi arroget, eodem curru vehitur minister. Adde modo avem etiam extantem virgæ ex ebore; inde canentes cornu; istinc antecedentia ministeria longi agminis; atque ad habenas Romanos albos, quos familiares effecit sportula in marsupio condita. Tum etiam ca-

ejecti e 13. Malim legere: *Et tunicam Joris, et pictæ cet.*—40 quantum 15. 16. 18-20. 23. 24. 45. una 20.—41 ferat pro tenet 16. hæc 77.—43 surgat 18.—46 Sportula defossa in oculis quos f. a. 16.—47 Tunc pro Tum recepi ex

NOTÆ

40 *Orbem, quanto cervix, &c.*] Videtur allusisse ad Atlantem cælestes orbes universis ac cervicē portantem.

41 *Tenet sudans, &c.*] Sub pondere fatiscit, ac præ labore sudat, cum supra triumphantis caput, ex more, coronam illam auream ingentem sustinet publicus minister. Plin. XXXIII. 1. 'Cum corona ex auro Hetrusca a tergo sustineretur,' inquit, 'annulus tamen in digito ferrens erat, æque triumphantis, ac servi fortasse coronam sustententis.'

Publicus] Romanis publicos fuisse servos probat erudite Justus Lipsius Elect. I. 22. Hi ad publica v. g. belli ministeria deputabantur: cognomen aut a provinciis, aut a victoribus obtinebant: annua quædam ad victum ac vestem præstabat illis Respublica, libertatem etiam interdum, si sedulam operam navassent.

Sibi Consul ne placeat] Ne superbiat in tantis honoribus.

42 *Curru servus portatur eodem*] Et is post triumphantem identidem succlamabat: 'Respice post te; hominem

esse te memento.' Refert Tertullianus in Apologet. c. 33. Et meminit Cælius Rhodig. III. 7.

43 *Volucrem, sceptro quæ, &c.*] Mox cit. Dionys. Halicarnass. ibid. sceptrum aquilam habens super caput. Nimirum triumphans manu tenebat virgam, cujus vertici insculpta erat aquila, Romani insignis Imperii: aut certe longæ præfixa et insidens hastæ Aquilæ imago præferebatur.

44 *Cornicines*] Triumphi pompam ac cæremonias vide apud Plutarch. in vita Pauli Æmilii. Joseph. de bello Judaico c. 17. Onuphr. Fast. v. Alex. ab Alex. vi. 6. &c.

45 *Officia*] Longam seriem ministrorum et asseclarum officii causa procedentium.

Niveos ad fræna Quirites] Clientes alba toga vestitos, circa currum equosque illum trahentes ordine dispositos: vel phaleratos ad pompam equos frænis tenentes, et manu circumducentes.

46 *Defossa in oculis sportula*] Vide Sat. I. Annotat. ad vs. 95. et seq.

Tunc quoque materiam risus invenit ad omnes
 Occursus hominum, cujus prudentia monstrat,
 Summos posse viros, et magna exempla daturos
 Vervecum in patria, crassoque sub aëre nasci. 50
 Ridebat curas, nec non et gaudia vulgi,
 Interdum et lacrymas, cum Fortunæ ipse minaci
 Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem.
 Ergo supervacua hæc, aut perniciosa petuntur,
 Propter quæ fas est genua incerare Deorum. 55

chinni argumentum reperit ad singulos hominum aspectus, ejus sapientia ostendit, magnos viros atque illustria specimina præbituros oriri posse in natali solo vervecum, et sub crassiore aëre. Deridebat plebis sollicitudines, quin et lætitiâ, quandoque etiam fletus, dum ipse restim porrigeret iratæ sorti, ac medium digitum monstraret. Ista igitur superflua vel nocitura postuluntur, quorum gratia licet ceram inducere genibus Numinum. Nonnullos præcipites agit potestas obnoxia summæ

////////

1. 15. 16-19. 21. 25. 45-47. 49. 50. 55. 57. 58. 60. 64-67. in omnes 18. 19. 25. 46-49. 54-60. 65.—48 *Democritus quondam, ejus* cet. 13.—51 *tunc pro et* 13.—54-55 *ejecti e* 13. *et pro aut* 11. 21. *supervacuæque aut* 68. *supervacua hæc aut perniciosa* edd. recentt. Prat., Farnab. et al. Ita metro consultum est. At v. ad 1. 151. *aut et perniciosa non male emend. Schurzil.*—55 *templi pro genua* 16. *mos legendum crediderim pro fas, quod alienum ab h. l. videtur.*

NOTÆ

47 *Tunc quoque*] Etiam ævo Democriti, cum parcius et innocentius, quam nunc, homines viverent.

50 *Vervecum in patria*] Abderæ, in Thracia, ubi crassus aër homines facit bardos, rudes, ac stupidos, vervecum instar. Abderitarum peculiaris adeo mentis erat stupor, ut locum adagio fecerit: 'Abderitica mens.' Meminit Cicero cum de Natura Deorum, cum ad Attic. Epist. vii. 7. Mart. Epig. x. 25. Cœl. Rhodig. xxx. 4.

Crassoque sub aëre] Ex cœli vitio regiones æstimari solent: et cum inde sit Democritus, ubi stulti solent nasci, vult eum Poëta significare inter stultos prudentissimum esse natum. Hæc vetus Schol. Certe aëris subtilitas non parum confert, ut nascantur ingeniosi, tum quia tenuiora sunt organa, tum quod subtilior

sanguis ac subtiliores inde spiritus generantur. Vide Alex. ab Alex. iv. 13. Hor. Epist. ii. 1. 'Bœotum in crasso jurares aëre natum.'

52 *Fortunæ ipse minaci mandaret laqueum*] Fortunam ipse damnans, nedum metuens, aut ei supplicans.

53 *Mediumque ostenderet unguem*] Digitum medium veteres infamem dixere, eumque intentabant contumeliæ causa cuiquam faciendæ. Vide Pers. Sat. ii. vs. 33. et ibid. Annot.

55 *Propter quæ*] Ob quæ declinanda et averruncanda, supplicare Diis oporteret.

Genua] In his sedes misericordiæ, et quædam religio inest, observatione Gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant. Plin. ii. 45.

Incerare] Scripta in chartis vel tabulis vota, ceraque obsignata Deo-

Quosdam præcipitat subjecta potentia magnæ
 Invidiæ; mergit longa, atque insignis honorum
 Pagina; descendunt statuæ, restemque sequuntur.
 Ipsas deinde rotas bigarum impacta securis
 Cædit, et immeritis franguntur crura caballis.
 Jam stridunt ignes, jam follibus atque caminis
 Ardet adoratum populo caput, et crepat ingens
 Sejanus: deinde ex facie toto orbe secunda

60

offensioni: deprimit diuturna et illustris dignitatum series. Dejiciuntur imagines et laqueo trahuntur. Postea securis inflicta percutit ipsas bigarum rotas, atque rumpuntur tibiæ equis non meritis. Mox flamma crepat: mox fornace et follibus incenditur caput, quod plebs colebat; ac stridet magnus Sejanus. Postea e vultu

—57 *mersit* 16. *mergat* 11. unde *mersat* conj. Schurzfl. *longa*, aut 12. 17. 19. 45.—59 *intacta securis* alios olim legisse, intelligitur ex vet. Schol. 'Si *intacta*, nova; si *inpacta*, percussa.'—60 *emeritis* 16.—61-103 *ejecti e* 13. *stridunt* pro *strident* recepi ex 10. 12. 16. 17. 19-21. a m. pr. 22-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. Cf. Heins. et Heyne ad Virg. *Ge.* iv. 262. 556. et *Æn.* ii. 41 8. iv. 689.

NOTÆ

rum genibus affigere: ut innuit Turnebus l. 17. Malim tamen quod idem III. 19. ait; hoc a Juvenale ita scriptum, ut prope putes antiquos nostro ritu cercoe offerre Diis, et eorum genibus affigere solitos. Verum id minime consueverant, sed Deorum simulacra cera illinire: ibidemque affert illud Prudentii l. 1. contra Symmachum: 'Saxa illita ceris Viderat, unguentoque Lares humescere nigros.' Vide Sat. xii. vs. 88.

56 *Potentia*] Hanc Tullius definit, ad sua conservanda, et alterius obtinenda idonearum rerum facultatem. De Invent.

57 *Invidia*] *Invidia enim summa quæque appetit*, ut aiunt Cornelius Tacitus et Livius, 'Assidua est eminentis fortunæ comes, altissimisque adhæret;' inquit Velleius Paterculus l. 1.

58 *Pagina*] Vel, honores in commentariis publicis descripti: vel, quod ait vetus Scholiastes: 'Ænea pagina ante imaginem collocata, continens inscriptos honorum gradus: quam nunc dicunt tabulam patronatus.'

Descendunt statuæ] Ex alta basi de-

turbantur. Sic Tullius, 'Pisonis statuam deturbant,' inquit, 'affligunt, comminuant, dissipant: et quod in ipsum attulerant odium, id in ejus imaginem ac simulacrum profuderunt.' Vide Sat. viii. vs. 18. et ibid. Annotata.

Restemque sequuntur] Injecta reste detrahitur, per vias raptatur, ac frangitur imago nonnunquam potentissimorum.

59 *Rotas bigarum, &c.*] Currus triumphales eorum franguntur, item Equestres Statuæ, equi ænei ad eos honorandos erecti.

60 *Immeritis franguntur crura caballis*] Salsa in potentes noxios et damnatos ironia.

61 *Stridunt ignes*] Ad fundendas aeneas imagines.

62 *Ardet adoratum populo caput*] Simulacrum hominis igni traditur, quod ante venerationi erat.

63 *Sejanus*] Vir ad summam potentiam a Tiberio evectus, et ab eodem postea subversus. Sueton. Tiber. c. 55. 66. et alibi. Cornel. Tacit. Annal. 3. 4. &c. Xiphilin. in Tiber. et alii.

Fiunt urceoli, pelves, sartago, patellæ.

Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum

65

Cretatumque bovem: Sejanus ducitur unco

Spectandus: gaudent omnes. Quæ labra? quis illi

secundo omni mundo conflantur urcei, pelves, sartago, lebetes. Affige lauros aulibus: in Capitolium age bovem ingentem et candidum: Sejanus unco raptatur aspiciendus:

//////////

VIII. 420. XII. 691.—67 *barba* pro *labra* 16.—68 *nusquam* 22. *si quidquam cre* ~~du~~

NOTÆ

Ex facie toto orbe] E Statua Sejani populis adorata, et jam camino soluta fiunt quævis abjecta et vilia instrumenta et vascula.

Toto orbe secunda] Erit enim Sejanus in Imperio secundus: ejus natalis publice colebatur; aureæ passim effigies adorabantur: Imperatoris Tiberii in quinto Consulatu collega fuerat: nihil sine Sejano Tiberius agebat: per utriusque fortunam æque jurabant tum plebs cum Senatores: de utroque vota faciebant: utrique sacrificabant. Et postea (quis credat?) is ipse Sejanus neci addiētus est, ejusque mortis dies publica lætitia celebratus. Suetonius, Tacitus, Xiphilinus.

65 *Pone domi lauros*] Post tale exemplum, lætitiā exhibe, teque osienta felicem; triumphales honores ambi et jacta: imo te sapientem et moderatum faciat Sejanus, quem unco trahi vides paulo ante beatissimum. Alii volunt verba esse populi Tiberio gratulantis, quod insidiantem sibi Sejanum opprēsserit.

Duc in Capitolia, &c.] Sacrifica Jovi Capitolino, ex more triumphantium; vel, quia te ab hoste vindicarit, mactata victima gratias age.

Capitolia] Vide infra, Sat. XIV. 91.

66 *Cretatum*] Nigras hostias Diis Inferis, Superis albas mactabant. Vide Pers. Sat. v. Annot. vs. 108. ad vocem *creta*; et vs. 177. ad vocem *cretatu*.

Ducitur unco] Ad patibulum, ad scalas Gemonias, inde præcipitandus, unco trahitur, more damnatorum. Sueton. Tiber. c. 61. 'Nemo punitorum non et in Gemonias abjectus, uncoque tractus.' Xiphilin. Tiber. 'Senatus Decreto Sejanus e scalis præcipitatus est: plebsque corpus ejus triduo magnis opprobriis affectum tandem in flumen projecit: et liberi ejus senatusconsulto ad mortem ducti sunt,' &c.

67 *Spectandus*] Spectaculo futurus et ludibrio. Nam teste Xiphilino ibid. Viventem adhuc Sejanum commota plebs irridere, et vociferari cœpit, propter eos qui ab illo interfecti fuerant: omnes ejus statuas deturbare, comminuere, dissipare; quem vero mane velut potiorē se omnes in Senatum comitati fuerant, eum paulo post in carcerem trahebant ut abjectum ac nefarium hominem: cui coronam paulo ante dederant, eundem vinculis constringebant: quem antea satellites stipabant ut dominum, mox eum ut fugitivum custodiebant. Denique illo interfecto, magnus in urbe tumultus concitatus est: plebs enim occidere properabat eos, quos intelligebat plurimum apud Sejanum potuisse.

Quæ labra] Quam prava, distorta, deformia?

Quis illi vultus erat] Quam sævus et trux?

Vultus erat? nunquam, si quid mihi credis, amavi
 Hunc hominem. Sed quo cecidit sub crimine? quisnam
 Delator? quibus indicibus? quo teste probavit? 70
 Nil horum: verbosa et grandis epistola venit
 A Capreis. Bene habet; nil plus interrogo. Sed quid

latantur universi. Ecquæ labia? Quam faciem habebat? Si aliquis mihi fidem habes, virum illum nunquam dilexi. At quam ob noxam damnatus est? Quis fuit accusator? Quibus argumentis, quo testimonio rem comprobavit? Nihil istorum. Allatæ sunt e Capreis literæ loquaces et longæ. Bene est. Nihil amplius quero.

*****

15. si quidquid credis 18.—70 iudicibus 10. indicibus restitui ex 11. 17. 23-27. 45-50. 54-63. 65-69. 71-74. 77. Indicia h. l. sunt argumenta, quæ indicant et ostendunt, crimen non fictum esse, sed verum. Ita nihil deest eorum, quæ in iudicio capitali requiruntur. indicibus 14-16. 19-22. 64. 70. 75. 76. 82. Sed hi vix differunt a delatoribus; nisi forte conscii sunt sceleris et socii, qui secretam rem et conjunctionem prodiderunt. probat 22.—71 Nihil 73. horum est 15.—72 Henninius comma post bene posuit, ut hæc vox simpl. posita sit, quemadmodum ap. Apul. in Apol. (Bene, quod integras epistolas matris Pontianus asseravit: bene, quod vos festinatio iudicii antevertit) et τὸ habet absolute pro perit. Est quidem hoc habet nota formula, impr. gladiatorum, de vulnere inflicto. v. Cerda ad Virg. Æn. xii. 296. et Macrob. Sat. ii. 21. Sed τὸ habere non simpl. pro perire ponitur, neque h. l. satis convenit.—73 Turba

NOTÆ

68 Nunquam amari hunc hominem] Hæc ait plebs vel ex odio; vel quod ownem ejuscumque cum Sejano familiaritatis suspicionem a se quisque amoliri satagebat, ne damnationem incurreret. Erat enim idonea causa ad accusandum, Sejano amicum fuisse, aut fuisse videri, ut refert loco citato Xiphilin. unusque Terentius ob id reus factus solerti excusatione se ab interitu vindicavit, et tum a Senatu, cum ab ipso Tiberio liberatus est. Ibid.

69 Sed quo cecidit sub crimine] Quamquam Sejanum non amavi, scire tamen aveo, quod ob scelus, et quo pacto damnatus est, quibus indicibus detecta res, et quibus testibus eam probavit Tiberius.

71 Nil horum] Nihil ejusmodi factum, nec indices detulerunt, nec quisquam accusavit, nec ex legibus quidquam actum est: tantummodo scripsit ad Senatum Tiberius.

Verbosa et grandis epistola] Xiphil.

citatur. Recitatus scribit longas literas in Senatu, in quibus nihil erat perpetuum contra Sejanum. Harum principium erat de aliis rebus scriptum: subsequebatur brevis contra eum ex postulatio; post, alia quædam diversa: rursum in Sejanum aliquid: ad extremum scribebat in duos Senatores familiares Sejani animadverti oportere, ipsum esse in custodia retinendum. Nihil enim aperte de morte ejus scripsit, veritus ne tumultus ob eam causam concitaretur. Quæ literæ cum essent ejusmodi, multa eaque inter se varia audire licebat et videre. Tandem perlectis literis cœpere omnes uno ore contra eum vociferari, atque ei maledicere, &c.

72 A Capreis] Ubi tum erat Tiberius, secessus gratia, pariter ac libidinum liberius exercendarum. Porro Capræ, Insula est maris Tyrreni, adjacens Campaniæ, abundans cœthurmicibus etiamnum, Tiberio in deliciis,

Turba Remi? Sequitur Fortunam, ut semper, et odit
 Damnatos. Idem populus, si Nursia Tusco
 Favisset, si oppressa foret secunda senectus

75

*Verum quid egit plebs Remi? Adhæret sorti, sicut solet, atque proscriptos aver-
 satur. Quod si Nursia Etrusco propitia fuisset, si tuta senecta Imperatoris*

~~~~~

Remi 17. 31 a. 70. 75. 76. 81. 82. *Turba tremens* (amici Sejani, vel populus ignavus) 10-12. 14-17. ad marg. 18-21. 23 a m. pr. 24-27. 45-50. 54-69. 71-74. forte et vet. Schol. enjus glossa ad vs. 81. est: Iterum sibi loquitur populus pavens. *Turba fremens* (in gratiam Tiberii, ne Sejano favisse videatur) 22. 24 a m. sec. 32. *Turba Remens* 83. prob. Heins. ad Ovid. Fast. III, 131. qui Romanos putabat dici *Remenses* a Remo, ut *Rhamnes* vel *Ramnenses* (Horat. A. P. 342. Liv. I, 13.) a Romulo, *Titos* vel *Titienses* (Liv. I. I. et Pers. I, 20.) a Tito Tatius.—74 *Nursia* revocata a nobis ex 2. 4. 9. 10. 14-22. 24-27. 45-48. 50. 58. 64. Ita quoque in aliquot codd. Liv. VII, 3. et Tertull. Apol. c. 23. et 24. legitur. *Nurscia* edd. Farn. Prat. et meliores libri, (nescio qui) teste ac prob. Lips. ad Tac. Ann. IV, 1. *Norcia* 66. 67. *Nortia* 56. 59-63. 65. 68. 69. 71-74. et optimæ edd. Livii I. I. quibus favet vetus inscriptio ap. Steph. Forcatulum in Gallorum philos. p. 514. Sed *Nortia* Sutrinatorum potius Dea ap. Tertull. I. I. non Volsiniensium, popularium Seiani. *Nyrtia* I. 77. Vetus scholion est: Fortunam vult intelligi poëta, quæ apud *Nyrtium* colitur, unde fuit Sejanus. *Nurtia* 23. 70. 75. 76. 81. 82. *Murcia* 31 b. 55. *Murtia* 49. 54. 57. *Mursia* 5. 11. *Nersia* ap. Tertull. I. I. in quibusdam libris.—75 et pro si 25. 48. 58.

NOTE

ut mox etiam dicitur vs. 93. Hodie vulgo Capri nuncupatur.

Nil plus interrogo] Est enim periculosum consilia factaque Principis aut scrutari aut discutere curiosus.

Sed quid turba Remi] Quid vero populus Romanus egit interea?

73 *Turba Remi*] Populus a Remo et Romulo oriundus. Nonnulli codices habent, *turba tremens*: quod interpretantur de Sejani familiaribus et cognatis proscribi timentibus.

Sequitur fortunam] Tull. ad Heren. 4. 'Ut hirundines æstivo tempore præsto sunt, frigore pulsæ recedunt: ita falsi amici sereno vitæ tempore præsto sunt; simul atque hyemem fortunæ viderint, devolant omnes.'

Odit damnatos] Sic mobilis et inconstans est animus vulgi, imo infidus.

74 *Si Nursia Tusco favisset*] Si Thuscorum Dea Thusco sibi propitia et adjuvante, Sejanus Tiberio superstes foret.

Nursia] Etruscæ hujus Deæ meminit Livius VII, 3. Tertullianus Apolog. adversus gentes c. 24. ita scribit: 'Unicuique etiam Provinciæ et civitati suus Deus est, ut Syriæ Astartes, ut Arabiæ Disares,—Asculanorum Ancaria, Volsiniensium Nursia, Oriculanorum Valentia, Sutrinatorum Nortia,' &c. Ex his patet, non esse hic legendum, *Nortia*, quandoquidem Sejanus Volsiniis natus, teste Cornelio Tacito; hic autem de patria Sejani Dea loquitur Juvenalis. Porro illa erat *Nurtia*, vel *Nurseia*, ut habent quidam codices manuscripti, et asserit Lips. in Tacit. Alii tamen legunt, *Nersia*: alii, *Mursia*, vel *Nursina*; male, ut videtur.

75 *Si oppressa foret secunda senectus*] Si Tiberius aut senio confectus obiisset; aut jam senex, et nihil tale ab eo quem Imperii consortem fecerat metuens, a Sejano regnandi cupidus foret oppressus.

Principis, hac ipsa Sejanum diceret hora
 Augustum. Jam pridem, ex quo suffragia nulli
 Vendimus, effudit curas. Nam qui dabat olim
 Imperium, fascces, legiones, omnia, nunc se
 Continet, atque duas tantum res anxius optat,
 Panem et Circenses. Perituros audio multos.

80

succubisset, eadem plebs hac ipsa hora Sejanum Augustum nuncuparet. Jam dudum a tempore quo suffragia non venundamus cuiquam, evitavit solitudines. Etenim qui pridem largiebatur potestatem, fascces, legiones, universa, jam se coërcet, ac binas duntaxat res petit sollicitus, panem, atque ludos Circi. Plurimos accipio moritu-

////////

—76 ac pro hac 14. 16. 17. 19. 24. 25. 47. 49. 50. 54. 57. 58. ipsum 22.—78 effudit curas 6. 7. 10-12. 17-27. 29. 45-50. 54-63. 65-69. 71-74. dabit 19. dedit 22.—80 res tantum 16.—81 Pan 11. 14-25. 45. 46. 49. 55. Valla τὸ πᾶν irrisorie,

NOTÆ

76 *Diceret Augustum*] Imperatorem proclamaret, laudibus extolleret hunc ipsum, quem modo odit ac detestatur.

77 *Jam pridem ex quo, &c.*] Ignaviam et socordiam Populi Romani perstringit Juvenalis. Jam dudum, inquit, assuetus est jugo populus Romanus orbis olim Dominus, et Imperia jure suo largiens; nec oblatam recuperandæ libertatis occasionem nunc arriperet. Unde, perennitæ Tiberio, Sejanum sponte Dominum acceperisset, si forte ille superstes extitisset.

Suffragia] Vide Alex. ab Alex. iv. 3.

Suffragia nulli vendimus] Tunc enim cum Populus Romanus jus comitiorum et creandorum Magistratum retinebat, qui petebant, certatim numeribus et largitionibus populi favorem et suffragia merebantur. Hinc Plutarchus in Coriolano scribit sero quidem prorupisse emtionem dignitatum ac venditionem; atque inter concionis suffragia argentum sese miscuisse. Et Petronius: 'Nec minor in campo furor est; emtique Quirites Ad prædæ strepitumque lucri suffragia vertunt. Venalis populus, venalis Curia patrum. Est favor in pretio,' &c. Lucanus l. 1. 'Lethalisque ambi-

tus urbi Anna venali referens certamina campo.'

78 *Effudit curas*] Administrandæ Reipublicæ et eligendorum Magistratum Populus abjecit curam: hanc autem invasere cupidius Sylla, Julius Cæsar, Augustus, et alii deinceps Imperatores.

Qui dabat olim, &c.] Populus Romanus Præfecturas olim pleno jure, summa libertate, distribuens, jam ignavus residet, ac monarchiam patitur. Plutarch. citato loco testatur, e venditione suffragiorum, hinc judiciorum, hinc exercituum corruptelam unius dominationi urbem subjecisse.

79 *Fascès*] Dictaturam, Consulatum, &c.

Legiones] Tribunatum, Præfecturam militarem. Vide Sat. iii. 132. et ibid. Annot.

Nunc se continet] Libertatis ac majestatis pristinae oblitus, satis habet victitare, et ludis frui.

80 *Anxius optat*] Vide Sat. iii. 223.

81 *Panem*] Cibum exiguum; frumentarias tesseras, de quibus Sat. vii. 174. Sic et Tacitus Histor. 'Vulgus,' inquit, 'cui una ex Republica annonæ cura.' Sont qui legant; *Panna*, intelliguntque Lupercales Ludos

Nil dubium : magna est fornacula : pallidulus mi
 Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram.
 Quam timeo, victus ne pœnas exigit Ajax,
 Ut male defensus ! curramus præcipites, et,

85

ros. Non incerta res est. Ingens est caminus. Brutidius meus familiaris pallens occurrit mihi prope Martis ædem. Quantum formido ne superatus Ajax ultionem repetat velut improbe propugnatus ! Properemus festinanter ; atque Imperatoris adversarium, dum est abjectus in littore, proteramus. Conspiciunt

////////

vel *Pan* pro *Pana* dictum putabat. *Pana* 2. 3. 5. 18 a m. sec. 50. 61-64. 66-68. 71-74. probb. Britann. et Pulm. ut intelligantur Lupercales ludi in honorem Panos acti. *Panem* 4. 31 b. *Panum* 27. *Pannum* 30. 32. 47. 48. 54. 56-60. 65. 69. probb. Mancin. Ascens. et Calder. Ita designaretur insana ludorum Circensium spectandorum cupiditas, qua Romani ardebant. Sed male sic synonyma, *pannus* et *Circenses*, jungerentur h. l. ubi sermo est de populo, duas res præ reliquis optante. Nostra lectio aptior et venustior est ceteris, et hæ ex compendio scripturæ ortæ.—82 *dubium* est 15.—83 *Brutidius* 20. *Butridius* 45. *Buttidius* 17 a m. pr. *ad Martis fugit ocyus aram*, in ea præsidium inventurus, malebat Dorleans.

NOTE

in honorem Panos. Alii *pannum* ; aiuntque hoc fuisse anrigis victoribus præmium. Verum utraque hæc lectio rejicitur a doctioribus ; et nostra ex optimis exemplaribus stabilitur.

Circenses] Ludorum oblectamenta. Vide quæ notavi ad Sat. III. 223.

Perituros audio multos] Multos aiunt a Tiberio morte afficiendos. Dialogus est populi confictus.

82 *Fornacula*] Plures consumtura. Vide supra, vs. 61.

Pallidulus] Metuens ne velut Sejani amicus a Tiberio proscribatur.

83 *Brutidius*] Hunc Rhetorem et Historicum scribunt Tacitus et Seneca.

Ad Martis] In foro, juxta ædem Martis Ultoris illic propinquam.

84 *Ne pœnas exigit, &c.*] Ne Tiberius in quemlibet sæviat, quasi non satis vindicatus, et seipse ulciscens, eosque damnans quos Sejano minus infensos animadverterit. Alii explicant de Brutidio seipsum interem-

turo : quod multis accidisse referunt Xiphil. et Sueton. Sed hoc minus ad rem ; quia sequitur, *curramus præcipites, &c.* quæ verba priorem interpretationem adstrunt.

Ajax] Sicut Ajax ille Græcis iratus, quod male se in Ulyssemi defendissent, in quoslibet furorem vertit. Vide Sat. VII. ad vs. 115.

85 *Ut male defensus*] Quemadmodum Ajax potiorem habens causam, judicio tamen se victum indignatus est : ita sane Tiberius iram effundet in eos qui Sejano faverint res novas improbe molienti, quique Majestatem Imperatoris læsam non satis acriter vindicasse visi fuerint.

Curramus præcipites] Hæc aiunt quidam e populo : ne videamur non odisse Tiberii hostem, ac proinde invidiam subeamus, eamus ad Sejani cadaver jacens ad ripam fluminis in quod abjectum fuit, et illud pedibus proteramus coram servis nostris, ut sint illi testes.

Dum jacet in ripa, calcemus Cæsaris hostem.
 Sed videant servi, ne quis neget, et pavidum in jus
 Cervice obstricta dominum trahat. Hi sermones
 Tunc de Sejano, secreta hæc murmura vulgi.
 Visne salutari sicut Sejanus? habere
 Tantundem, atque illi summas donare curules?
 Illum exercitibus præponere? tutor haberi
 Principis angusta Caprearum in rupe sedentis

90

vero famuli, ne ullus inficietur, ac trementem herum vincto collo ad iudicium rapiat. Tum verba ista de Sejano: illi clam rumores a plebe spargebantur. An cupis honorari velut Sejanus: tantum possidere: et istis largiri sellas curules; hunc castris præficere: æstimari defensor Imperatoris cum cætu Chaldæorum commorantis

////////

—85 *ut pro et* 24.—87 *Si* 45. *huius pro in jus* 12. 14. 45.—88 *astrecta* 10. 14-24. 27. 46-50. 54-56. 59-65. 68. 69. 71-74. *abstricta* 45. *ad dominum* 21. —90 *haberi Tantundem* (h. e. tanti æstimari, in tanto honore esse) non male 21. a m. sec. aliique codd. teste ac prob. Heins. ad Ovid. Trist. i, 9, 44. Notiones tamen honoris vel potentiæ et divitiarum bene h. l. junguntur, et illa, non hæc, reliquis continetur verbis.—91 *ulli* 14. 17. 22. *summas* 1. 70. 75. 76. *sellas donare curules* 10-12. 14-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. haud dubie e glossa.—92 *nitor pro tutor* 60. 65.—93 *angusta* 1. 10. 21-27. 54. 56. 62. 64.

NOTÆ

86 *Dum jacet in ripa*] Insepultus sub scalis Gemoniis. Vide quæ supra retuli ex Niphilino.

87 *Videant servi*] Quorum delationem acciperet avide Tiberius. His enim potestatem fecerat dominos accusandi. Ut habet vetus Schol.

Ne quis neget] Sive e servis, sive ex aliis, qui nobis inviderint.

88 *Cervice obstricta*] Obtorto collo, injecto cervici laqueo, cum violentia. Alii legunt *abstricta*.

Hi sermones tunc] Hæc inter se de Sejano populus loquebatur tunc temporis, inquit Poëta: quæ cum ita sint, an quispiam deinceps velit nimios Sejani honores, et ejus postea fortunam experiri?

91 *Tantundem*] Divitiarum et potentie.

Summas donare curules] Magistratus, Dignitates, quibus erat jus, curuli sella vehi, et in ea sedendo judicia ex-

ercere. Alii legunt *Sellas curules*. Sella curulis, eburnea erat: ex Gellio, III. 18. sic dicta, quod super eam in curru considerent, honoris causa, Magistratus in Curiam vecti. Tullius Catilin. 4. init. 'Non hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo, atque insidiis fuit.' Hor. Epist. i. 6. 'Cuilibet hic fascies dabit, eripietque curule, Cui volet importunus ebur.'

92 *Tutor haberi Principis*] Tiberii ad Capreas secedentis vice, Imperium administrare ex arbitrio. Vetus Scholiastes explicat, *Patricius fieri*: ubi optime notant quidam, non nisi sub Constantino Patricios cœpisse Imperatorum patres vocari. Favet et Justinian. Instit. l. i.

93 *Angusta Caprearum*] Certe parva erat ea insula: at legunt alii *Angusta*; quippe ibi Tiberius Augustus scælem habebat ac secessum peramœnum.

Cum grege Chaldæo ? vis certe pila, cohortes,
 Egregios equites, et castra domestica ? quidhi 95
 Hæc cupias ? et, qui nolunt occidere quenquam,
 Posse volunt. Sed quæ præclara, et prospera tanti,

in Augusto saxo Caprearum ? Optas quidem pila, turmas, equites eximios, atque exercitum familiarem. Ecce ista non exoptes ? Etiam qui non cupiunt ullum interficere, cupiunt posse. Quæ vero magna et secunda tanti sunt facienda, quando

69-76. 82. h. e. quæ sedes quasi regni fuit, a Roma illuc translata; vel imperatoria ac sancta (v. Ovid. Fast. i. 609. sqq.) et venerabili, quoniam Principis fuit secessus. Sed hæc notio jam exprimitur verbis *Principis sedentis*, et venustius mordaciusque est epitheton *angusta*, quod restitui cx 11. 14-20. 45-50. 55. 57-61. 63. 65-68. 77. probb. Scalig. ad Manil. p. m. 42. Voss. Etymol. p. 30. et Lindenbr. Finge tibi Imperatorem Romanum et Angustum, in parva ac petrosa insula *sedentem*.—91 *Caldeo* 17-20. *ferrea* pro certe 16. *vis ducere pila* emend. Scioppius Verisim. iv. 10. *vis certæ pila cohortis* (h. e. primipilatum) 60. 65. prob. Mancin. Neutra lectio vulgaræ præferenda videtur. Hæc vero verba cum affirmantis, tum interrogantis esse possunt.—96 *volunt* 71.—97 *nolunt* 73. *tantum* 10. 11. 14-17. 19. 20. 22-24. 27. 45. 59. 60. 64. 65. 69.

NOTÆ

Caprearum] De Capreensensi hoc secessu multa Sueton. et nos quædam ante ad vs. 72. Cornel. Tacit. Annal. 4. paulo ante finem sic habet: 'Capreas se in Insulam abdedit, trium millium freto ab extremis Surrentini Promontorii disjunctam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, et vix modicis navigiis pauca subsidia: neque appulerit quisquam, nisi gnaro custode. Cæli temperies hyeme mitis, objectu montis: quo sæva ventorum arcentur. Æstas in Favonium obversa, et aperto circum pelago peramœna: prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret.'

94 *Cum grege Chaldæo*] Cum Mathematicis, quorum arte gavisus interdum Tiberius. Thrasyllum inprimis observasse, ac velut Sapientiæ Professorem in contubernium admisisse, testis Sueton. Tiber. c. 14. De eo jam Sat. vi. 575.

Chaldæo] Vide Sat. vi. 552. Annot.

Delph. et Var. Clas.

ad vocem *Chaldæis*.

Vis certe pila, &c.] Certe cuperes militare præsidium, aut etiam Imperium.

Pila] Pilum, alias hostile, spiculum, jaculum. Ab eo primipilus dictus primus Centurio: nam ejusmodi missilibus armati erant pedites.

Cohortes] Quæ decem erant in legione. Cohors autem modo habuit milites ducentos, alias quingentos quinquaginta pedites, equites vero sexaginta sex, quæ inde quingentaria dicta est: sic et erat milliaria, quæ peditum erat 1500, equitum 132. Fuerunt et alibi diversæ. Vide Alex. ab Alex. i. 5. et vi. 13.

95 *Egregiose equites*] Selectos ad præsidium, quibus præsis, ut Sejanus Prætorio Præfectus.

Castra domestica] Milites ad tuam custodiam ac tutelam.

97 *Posse volunt* Ut saltem timeantur, magisque observentur.

Sed quæ præclara et prospera, &c.] Quæ fortuna quantumvis splendida exoptari meretur, ea lege, ut post ci

Juv.

2 N

Ut rebus lætis par sit mensura malorum ?
 Hujus, qui trahitur, prætextam sumere mavis,
 An Fidenarum, Gabiorumque esse potestas, 100
 Et de mensura jus dicere, vasa minora
 Frangere pannosus vacuis Ædilis Ulubris ?
 Ergo quid optandum foret, ignorasse fateris
 Sejanum. Nam qui nimios optabat honores,
 Et nimias poscebat opes, numerosa parabat 105

rebus prosperis æquale est ærummarum pondus? An istius qui raptatur prætextam induere præoptas, utrum Fidenarum et Gabiorum esse Magistratus? Atque pannis opertus Ædilis apud inanes Ulubras judicare de mensuris, et vasa nimis parva rumpere? Agnoscis igitur Sejanum nescisse quid esset cupiendum. Enimvero qui dignitates immensas ambiebat, atque divitias petebat immodicas, is altæ

////////

non improb. Schurzfl. ut dicat poëta: quænam usque adeo bona sunt, ut non mala habeant admixta? Eodem sensu interpp. tantum non omnes vulgatam quoque lect. ceperunt. Ita vero mox ut non dicendum erat, non *ut*. Hanc difficultatem sensisse videtur Lubinus, qui emendabat *Ut* (h. e. cum) *rebus lætis par est mensura laborum*. Præstiterit: *Cum rebus lætis par sit m. m.*—98 *lætis* 47. 48.—99 *ducitur* 16. *prætextas* 21. *majus* 45.—101 *mensuris* 11. *uis pro ius* 10. 15. 18. 19. 27. 45-49. 54-60. 65. facili errore.—102 *vacuisque* 11. 17. 18. 20. non improb. Schurzfl. modo *pannosis* reponatur. *Ulibris* 20. *Eulubris* 16.—104 *Sæpe fit ut si quis nimios optabat* 13.—108-111 ejecti e 13. *Cassos*

NOTÆ

succedat alia tantumdem adversa et tristis, quam prior læta fuerit? Certe ‘auream mediocritatem’ bene laudat Horatius Od. ii. 10.

99 *Hujus*] Sejani unco raptati, summa cum ignominia, sicut et summa fuit ante potentia.

Prætextum sumere] Nimiam potentiam, summos honores, Romæ. De *Prætexta* disserui ad Pers. Sat. v. 30.

100 *An Fidenarum, Gabiorumque, &c.*] *An* modica frui dignitate in oppidis minoribus Italiæ, sine ullo periculo?

Fidenarum] Hæc Latii urbs, ab Ascanio Æneæ filio condita, quod rebellasset eversa est a M. Æmilio. Hodie, *Castel Giubileo* vocatur. De ea jam ante Sat. vi. 57.

Gabiorum] Hæc civitas jacet in ruderibus, ubi hodie *Campo Gabio*,

ut placet nonnullis. Vide quæ de illa notavimus Sat. iii. 192. vi. 56. vii. 4.

101 *De mensura jus dicere*] Vide Pers. Sat. i. 130. et Annot. ibid.

102 *Ædilis*] Vide Sat. iii. 162. ad vocem *Ædilibus*.

Vacuis Ulubris] In hac urbe Latii fere deserta. Ulubra: oppidum prope Velitras, ubi educatus Augustus Cæsar, nihil præterea insigne habuit. Ejus hodie nullum extat vestigium. Meminit Horatius l. i. Epist. 11. versu ultimo.

103 *Ergo quid optandum, &c.*] Quod si modica præfers summis, certe sapias, et intelligis Sejanum errasse, summam bonum, adeoque exoptanda ignorasse.

105 *Numerosa parabat, &c.*] Ex altiori loco nempe graviorem sibi casum parabat. Claudian. ‘Tolluntur in

Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
 Casus, et impulsæ præceps immane ruinæ!
 Quid Crassos, quid Pompeios evertit? et illum,
 Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?
 Summus nempe locus nulla non arte petitus,
 Magnaque numinibus vota exaudita malignis.
 Ad generum Cereris sine cæde et vulnere pauci

110

turris plures extruebat contignationes, unde celsior foret prolapsio, graviusque præcipitium casus projecti. Quid perdidit Crassos, quid Pompeios, atque cum, qui subactos Romanos egit ad sua flagella? nimirum sublimis gradus omni dolo quæsitus, et ingentia postulata ab iratis Diis concessa. Reges absque percussione ac plagis, atque

//////////

17. a m. pr.—109 *At* 45. *eduxit* 23. 24.—110 *arce* 46. 48.—112 *ac vulnere* 16. 24. *sine cæde et sanguine* (ἀναιμαρτὴ ap. Homer. et Oppian.) 77. et Serv. ad Virg. probb. Schurzfl. et Heins. ad Claudian. in Cos. 1. Stilic. 11. 19. qui *vulnus* pro glossemate habebant. Sed sanguis potius interpretamentum vulneris, aut certe cædis esse videtur, (nam cædes et φόρος sæpe pro sanguine et ἀμαρτὴ ponuntur) et Servius permulta veterum scriptorum loca memoriter laudavit.—

NOTE

altum, Ut lapsu graviore ruant.'

108 *Quid Crassos, &c.*] Summæ fortunæ quanta sint pericula pergit exemplis ostendere.

Crassos] M. Crassum Syriæ Proconsulem cum filio Pub. Crasso, in Parthos bellum moventem seu impetrandi ambitione, seu Parthici auri cupiditate: utrumque vero interceptum illi occiderunt non sine Romanorum dedecore. Vide Appian. Plutarch. &c.

Pompeios] Magnum scilicet, ejusque duos filios Cneum et Sextum a Cæsare profligatos, et misere perennes. Nam ille quidem interfectus a Ptolemæo Ægypti Rege, ad quem confugerat: hi vero cum repararent bellum, pariter trucidati sunt.

Illum, ad sua qui, &c.] Julium Cæsarem viginti tribus vulnerebus in Senatu confossum. Posset et Sylla, et Cinna intelligi: quin etiam potiori jure Augustus: de quo inter alia, Sueton. August. c. 94. quod facit ad rem præsentem, narrat per quietem visum Ciceroni Octavium Augustum

adhuc puerum, 'facie liberali, cælo demissum, catena aurea, ad fores Capitolii constitisse, eique Jovem flagellum tradidisse.' Eo certe respexisse videtur Juvenalis qui mox addit, deductos ad flagra Quirites.

109 *Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites*] In servitutem quasi redactos ad nutum rexit et mulcavit, quos erat nefas virgis cædere, dum stetit Romanæ civitatis libertas.

110 *Summus nempe locus*] Summa auctoritas per fas et nefas quæsita, immodica regnandi libido.

111 *Numinibus vota exaudita malignis*] Viudicantibus Diis improbitatem summa et nimia importune petentibus, atque exitio futura largientibus.

112 *Ad generum Cereris, &c.*] Raro fit ut Tyranni inveniantur incruenta morte defuncti: omnes autem prope ferro cæsi.

Generum Cereris] Plutonem Inferorum Deum, qui Proserpinam Cereris filiam rapuit, et matrimonio sibi copulavit.

Descendunt reges, et sicca morte tyranni.

Eloquium, ac famam Demosthenis, aut Ciceronis
Incipit optare, et totis Quinquatribus optat, 115
Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam,
Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.

Tyranni interitu arido, ad Cereris generum infrequentes deveniunt. Demosthenis vel Tullii facundiam et existimationem jamjam cupit, atque integris Quinquatribus precatur quicumque etiamnum unico asse Palladem acquisitam veneratur, quem comitatur

////////

114-139 extrusi e 13. *ac famam pro aut famam, quod minus aptum auribus-que h. l. ingratum est, restitui ex 10. 14-27. 45-50. 54-63. 65-69. 71-73. ac Ciceronis 19.—116 parcam...Minervam* (qua puer parce adhuc imbutus est) ingeniose conj. Heins. ad Ovid. Fast. iii. 829. coll. Virg. Æn. viii. 409. ibique Servio, qui simili sensu *Minervam tenuem, rudem, pinguem crassamque*

NOTE

113 *Sicca morte*] Non effuso illorum sanguine.

114 *Eloquium, ac famam, &c.*] Jam carpit ambitionem eorum, qui summam exoptant eloquentiam, quamvis et ipsa perniciosa sit.

Demosthenis, aut Ciceronis] De duobus his eloquentiæ Principibus multa, nemo fere nimia. Omnia videtur complexus Cæl. Rhodig. xxv. 3.

Demosthenis] Quintil. x. 1. hunc vocat, 'orandi pene legem.' Cæl. Rhodig. viii. 13. 'Incomparabilem oratorum antesignanum et plane corryphæum.'

Ciceronis] De eo jam ante Satir. viii. vs. 236. et sequent. Vide Plin. vii. 30. et xvii. 5. Quintil. cit. Cæl. Rhodig. iii. 3. et v. 13. &c.

115 *Totis Quinquatribus*] Per illos quinque dies quibus agebantur Minervæ Sacra: unde nomen. Ovid. Fast. 3. primo die sacrificia peragebantur; secundo, tertio, et quarto gladiatores depugnabant; quinto urbs lustrabatur. Alii, ex Varrone et Festo, nomen deducunt ex eo quod illud festum celebrabatur die quinto post Idus Martias. Vide Alex. ab Alex. ii. 22. et Gell. ii. 21.

Quinquatribus optat] Quilibet nimium tirunculus inflammatur cupiditate laudis et gloriæ, et hinc Minervam Sapientiæ Deam importunis fatigat votis, videns certamina Poëtarum atque Oratorum a Domitiano instaurata, in Albano quotannis ab ipso studiose celebrata. De quibus Sueton. Domit. c. 4.

116 *Quisquis adhuc uno, &c.*] Qui vix prima scientiarum ac eloquentiæ rudimenta puer delibavit, et parvam adeo mercedem, exiguumque præceptoris hactenus dedit Minerval. Hoc in Quinquatribus solebat persolvi a discipulis.

Minervam] Hanc Metonym. pro ipsa ponit eloquentia. Ovid. Fast. 3. cit. 'Pallada nunc pueri teneræque orate puellæ, Qui bene placarit Pallada, doctus erit.'

117 *Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ*] Quem servus ad scholam sequitur portans angustam, in qua codices pauculi, capsam: hinc ille dictus *capsarius*. Sueton. Ner. c. 36. refert, 'damnatorum liberos urbe pulsos, enectosque veneno aut fame, quosdam cum pædagogis et capsariis necatos,' &c.

Eloquio sed uterque perit orator: utrumque
 Largus et exundans leto dedit ingenii fons.
 Ingenio manus est et cervix cæsa; nec unquam
 Sanguine caucidici maduerunt rostra pusilli.
 O fortunatam natam me Consule Romam!

120

famulus arctam servans arcam. Verum ambo caucidici ob facundiam interiere. Ambos morti addixit ingenii fons abundans atque superfluens. Ob ingenium amputata Ciceroni fuerunt dextra et caput; neque unquam rostra respersa sunt cruore exigui oratoris. O beatam urbem exortum dum ego fui Consul! Ensces Antonii valuisset

dixere. Sed vulgata quoque lectio bene se habet.—118 *per It*, v. sup. ad vs. 11.—120 *Ingenio* 21.—123 *potuit gladios* 49.—124 *O jam dixisset* 11. Hinc

NOTE

118 *Uterque perit*] Gell. xv. 28. Demosthenem ac Ciceronem parætatate illustrissimas orationes in causis dixisse ait, anno scilicet ætatis vigesimo septimo illum, hunc vigesimo sexto: sic etiam vixisse similem prope annorum numerum, nimirum Ciceronem annos sexaginta tres: Demosthenem septuaginta. Porro utrique sua eloquentia mortis causa fuit: Demostheni quidem quod Athenienses concitasset sæpius suis in Philippum orationibus: Ciceroni vero, cum in Antonium acriter invectus esset, ab eo jam Triumpho pernecies creata. Vide Plutarch. de utroque.

119 *Exundans ingenii fons*] Quintil. cit. 'Videtur,' inquit, 'Tullius effluxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Isocratis.—Immortalis ingenii beatissima ubertate. Non enim pluvias (ut ait Pindarus) aquas colligit, sed vivo gurgite exundat,' &c.

120 *Manus est et cervix cæsa*] Antonii jussu caput et manus jugulato Ciceroni abscissa et affixa rostris, e quibus in ipsum toties dixerat, ac Romanos moverat ad libertatem accendens, at suo tandem exitio.

121 *Rostra*] Locus in foro Romano ubi pulpitum erat, ornatum subinde

e navium bello captarum rostris: quæ quidem ex ære conflata erant. Ibi virorum illustrium imagines erectæ plures: et inde conciones haberi ad populum solebant. Tit. Liv. viii. 14. 'Naves,' inquit, 'Antiatium partim in navalia Romæ subductæ; partim incensæ; rostrisque earum suggestum in foro extractum adornari placuit: rostraque id templum appellatum.'

122 *O fortunatam natam, &c.*] Ciceronis est is versiculus, quo de oppressa Catilinæ conjuratione, et libertate stabilita, sibi ipse in Consulatū applaudebat. Turneb. vii. 19. 'Versus ille,' inquit, 'obrectatorum Ciceronis et invidorum virulentos morsus in eum excitavit: nec est quod a Quintil. ix. 4. vel a Juvenale Satir. x. irrideatur ob iterationem earundem syllabarum: hoc enim in deliciis habebant veteres—at posteritas fastidiit, quæ multo putidius et ineptius multis in rebus lasciviit,' &c. Certe idem Tullius ad Brutum scribens, 'res mihi invisæ visæ sunt,' inquit: et de Amicit. 'Eo loco locati sumus:' et Virgil. Æneid. 111. 'Tales casus Cassandra canebat.' An vero summis illis scribendi magistris ea temere excidisse putandum est

Antonî gladios potuit contemnere, si sic
 Omnia dixisset. Ridenda poëmata malo,
 Quam te conspicuæ, divina Philippica, famæ, 125
 Volveris a prima quæ proxima. Sævus et illum
 Exitus eripuit, quem mirabantur Athenæ
 Torrentem, et pleni moderantem fræna theatri.
 Dis ille adversis genitus, fatoque sinistro,
 Quem pater ardentis massæ fuligine lippus 130

aspernari, si cuncta hunc in modum fuisset locutus. Incondita carmina pleris facio, quam te divina nominis præclari Philippica, quæ post primum legeris propinqua. Finis quoque dirus abstulit hunc quem Athenæ stupebant rapide fluentem, ac theatri frequentis habenas regentem. Is Numinibus iratis et maligna sorte natus, quem parens ob massæ ferentis fuliginem lippus, a carbone et forcipibus

Trojam pro Omnia conj. Schurzfl. ut innuat poëta, ideo Antonium Ciceroni fuisse infensum, quod ejus eloquio Roma sit tuta reddita ac fortunata. Sed idem recte monet, verbis suis non inconsultius fidem esse habendam, cum Ciceronis poëmata ridenda mox dicantur.—127 quem jam mirabantur 19. 20. quem jam mirantur 11. 23.—128 plene 47. 48.—129 factoque 49.—132 in luteo

NOTE

quod affirmat Quintil. loco citato?

123 *Antonî gladios potuit contemnere*] Sumta ex ipso Tullio verba Philipp. 2. ubi perorans ita scribit: 'Contemsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos,' &c.

Si sic omnia dixisset] Si tam incedite, tam inepte cetera dixisset, non periisset Tullius ab Antonio se ulciscente occidi jussus.

124 *Ridenda poëmata malo*] Mallem subire ludibrium male scribendo vel dicendo, quam capitis periculum, tam diserte loquendo. Ceterum et carmina scriptitasse se testatur ipse Tullius ad Lentulum scribens l. I. Epist. 9. 'Ab orationibus disjungo me fere, referoque ad mansuetiores Musas, quæ me maxime sicut jam a prima adolescentia delectarunt.—Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis,' &c.

125 *Divina Philippica*] Secunda nempe singulari artificio elaborata a Cicerone, qui quidem orationes eas

in Antonium, non Antonianas, ut debuisset, inscripsit, sed Philippicas, quasi similes iis quas in Philipppum Demosthenes acres et salsas dixerat.

126 *Sævus et illum exitus eripuit*] Crudelis etiam ac funesta mors e vivis exemit Demosthenem. Is enim ut Regis Macedonum Antipatri furorem effugeret, veneno seipse interemit. Vide cetera apud Plutarchum.

128 *Torrentem*] Torrentis instar exundantem eloquentiam.

Moderantem fræna theatri] Athenienses in concionibus quo volebat inflectentem ac permoventem. Justin. l. xxii. 'Agathocles,' inquit, 'veluti Republicæ statum formatorus, populum in theatrum ad concionem vocari jubet.' Aliter explicat Mancinellus, nempe quod Atheniensibus persuaserit Demosthenes ut quam in spectaculis ac theatri pecuniam publicam solebant impendere, jam in belli sumtus adhiberent.

130 *Quem pater ardentis, &c.*] Infe-

A carbone, et forcipibus, gladiosque parante
Incude, et luteo Vulcano ad rhetora misit.

Bellorum exuviae, truncis affixa tropaeis

bus, et incude cultros fabricante, atque Vulcano luteo, ad Rhetorem ablegavit. Spolia militiae, thorax detruncatis tropaeis suspensus, atque buccarum tegmen e

////////

68. *luto* 64. 73. ex emendat Britan. et al. ut sit id. qd. *luteo*, prima syll. longa, et sic metro consulatur.—133 *trophais* 17-19. 21-27. 45-50. 54-67. ut et nostri poëtae vulgo *Trophæa* dicunt. Sed *τρόπαιον* vel *τροπαῖον* dicitur monimentum τῆς τῶν ἐχθρῶν τροπῆς, conversionis, h. e. fugae hostium, quod victorie significandae causa in ipso pugnae loco erigebatur, a τροπή et τροπῶ.—

NOTE

lix Demosthenes quod insignis orator evaserit, futurus certe beatior, si non scholas, sed officinam patris frequentasset, fuissetque ferrarius faber, et gladiatorum artifex.

Pater] Plutarchus refert Demosthenem patrem honestum inprimis ac probum virum extitisse. Athenis autem egregiam gladiatorum officinam multis artificibus servis instructam habuisse: decessisse vero, filio septenni relicto abundante patrimonio. Valer. Maxim. III. 4. 'Quam matrem' inquit, 'Enripides, aut quem patrem Demosthenes habuerit, ipsorum quoque sæculo ignotum fuit: alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditasse, omnium pæne doctorum literæ loquuntur.'

131 *Forcipibus*] Ex Nonio Marcello, et aliis, *forum*] idem est quod *calidum*: hinc forcipes quasi calidum capientes, quod candens ferrum teneant. Virgil. Æneid. VIII. 'Versantque tenaci forcipe massam.'

132 *Luteo Vulcano*] A camino et igne. Vulcanum quippe fabulantur Deum ignis præsidem, fabrum etiam Deorum, atque in Lemno Insula officinam habere, ubi ministris Cyclopi-bus Jovi fulmina fabricatur.

Luteo] Vel, atro, deformi, squallido, quales ferme Fabri, e carbone, fuligine, camino: vel rufo lucidiori,

ut prima syllaba producat: sic et Gell. II. 26. a luce vocari luteum eolorem opinatur.

Ad rhetora] Isæum Rhetoricæ præceptorem adiit andivitque Demosthenes, patre jam mortuo. Cur autem non se contulerit ad Isocratem qui tunc florebat? Forte quod non valeret tantam solvere mercedem, quantum ille exigebat, nempe decem minas. Nam tutorum negligentia locuples ejus patrimonium fere perierat. Hæc Plutarch.

133 *Bellorum exuviae*] Exitiosam quoque demonstrat bellicæ gloriæ cupiditatem.

Truncis affixa tropaeis] Tropæum erigebant victores in aliquo tumulto e ramis arborum, et ex iis hostium spolia suspendebant, et eo quidem loco, ubi versi in fugam illi fuerant. Hinc nomen τροπή, conversio in fugam. Virgil. Æneid. XI. initio: 'Vota Deum primo victor solvebat Eo. Ingentem quereum decisis undique ramis Constituit tumulto; fulgentiaque induit arma, Mezenti Ducis exuvias, tibi magne tropæum Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas, Telaque trunca viri, et bis sex thoraca petitem Perfossumque locis, elypeumque ex ære sinistrae Subligat, atque eusem collo suspendit eburnum.'

Lorica, et fracta de casside buccula pendens,
 Et curtum temone jugum, victæque triremis 135
 Aplustre, et summo tristis captivus in arcu,
 Humanis majora bonis creduntur. Ad hæc se
 Romanus, Graiusque, ac barbarus endoperator
 Erexit: causas discriminis, atque laboris
 Inde habuit. Tanto major famæ sitis est, quam 140
 Virtutis. Quis enim virtutem amplectitur ipsam,
 Præmia si tollas? patriam tamen obruit olim

rupta galea dependens, et jugum temone utrumque, et aplustria expugnata triremis, et mæstus in arcu supremo vinctus, æstimantur superare mortalium bona. Ad ea contendit Imperator Romanus, et Græcus et Barbarus: illinc periculorum ac laboris ansam desumit. Adeo existimationis quam virtutis ardentius est desiderium. Nam quis ipsam virtutem quærit, si auferas munera? Nihilominus patriam dudum oppressit

134 *bucula* 11. 21. 22.—135 *victæque tyrenis* 22.—136 *Aplustre* 10. *Amplustre* 64. *Amplustre* 16. 24. 25. 27. 45-48. 58. 60. 65. ut in quibusdam codd. Sil. x. 324. et al. Festus: *Aplustria* inquit *navium ornamenta, quæ, quia erant amplius, quam erant necessaria usui, etiam amplustria dicebantur. Aplustra* forte 1. Vetus scholion est: '*Aplustra*, tabulatum ad decorandum superficiem navis appositum: alii dicunt rostra navis, ornamentum puppis, ἀφλαστα.' *summa...in arce* 6.—137 *ad hæc* (scil. bona) revocavi ex 22. 24. a m. sec. 25. 27. 46-50. 54-69. 71-74. *ad hos* 11. 12. 16. 21. a m. sec. 23. 21. a m. pr. 45. *et huc* 77. *ad hoc* 1. 10. 14. 17-21. a m. pr. 70. 74. 75. 82. Vetus scholion est: '*Ad hoc*, id est non propter virtutem posse volunt, sed propter famam et gloriam: cujus causa etiam imperium assumptum est.'—138 *et pro ac* 10. 14-18. 20-22. 24. 45. *seu pro ac* 12. 23. *endoperator* scripsi pro *indoperator*. v. sup. ad iv. 29.—140 *Militibus longe major famæ* cet. 13. *tantum* 15.—143-145

NOTÆ

134 *Lorica*] Hæc pridem e loris, nunc e ferro, nomen tamen retinuit.

135 *Curtum temone jugum*] Belliei currus fragmenta.

Triremis] Navis instructæ triplici ordine remorum: victoriæ navalis monumenta.

136 *Aplustre*] Superflua navis ornamenta, et quibus carere illa potest, aplustre et aplustrum vocari, ait Festus.

Captivus in arcu] In arcu triumphali picta vel sculpta imago hostis capti et mæsti.

137 *Humanis majora bonis*] Summa bona, et veluti divina.

Ad hæc se Romanus, &c.] Propter

hæc obtinenda nullum non discrimen sponte subit.

142 *Præmia si tollas*] Tull. Philip. II. 'Satis est in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus.' Ovid. II. de Ponto Eleg. 3. 'Ipse decor recti, facti si præmia desint, Non movet, et gratis pœnitet esse probum.'

Patriam tamen obruit] Vel bellis civilibus, ut Sylla, Antonius, Cæsar: vel externis, ut Annibal, &c. Cicero. Tusc. III. n. 4. 'Qua cæcitate homines, cum quædam præclara etiam cuperent, eaque nescirent, nec ubi, nec qualia essent, funditus alii everterunt quas civitates, alii ipsi occiderunt,' &c.

Gloria paucorum, et laudis, titulique cupido
 Hæsuri saxis cinerum custodibus; ad quæ
 Discutienda valent sterilis mala robora ficus : 145
 Quandoquidem data sunt ipsis quoque fata sepulcris.
 Expende Hannibalem : quot libras in duce summo
 Invenies ? hic est, quem non capit Africa Mauro
 Percussa Oceano, Niloque admota tepenti,
 Rursus ad Æthiopum populos, altosque elephantos. 150

*nonnullorum commendatio et ambitio laudis atque elogii affigendi lapidibus pulverem
 servantibus, ad quos disjiciendos sufficiunt mala robora ficus infœcundæ. Enimvero
 tumulis ipsis attributa fata sunt. Pensa Annibalem: quot libras reperies in Im-
 peratore maximo? Ille est quem non continet Africa mari Mauritanicæ irrigata, et
 propinqua Nilo culescenti. Insuper ad Æthiopiæ incolas, et elephantes diversos ad-*

ejecti e 13.—145 *fici* 10. 21. 64. Nil interest.—146 *fasce* pro *fata* 16. et *rata*
 22. *sepulcra* 21 a m. sec.—147 *dots* pro *libras* 24.—149 *Persusa* (irrigata, ut
 ap. Plin. iv. 12. v. 29. al.) 24. 25. 27. 45-49. 54-69. 71-74. 77. Nostra lectio
 præferenda videtur, magis tamen in epico poëta, quam in satirico. *Percussa*
Oceano est ejus fluctibus pulsata s. verberata.—150-167 ejecti e 13. *elephan-*

NOTE

144 *Hæsuri saxis cinerum custodibus*] Inscribendi sepulcris, in quibus re-
 conduntur cineres in urnis.

145 *Sterilis ficus*] Caprificus rum-
 pens ac solvens validos etiam muros
 atque lapides, quibus innascitur et
 erumpit. Martial. l. x. Epigram. 2.
 ‘Marmora Messalæ findit caprificus.’

Mala robora] Vel inutilis truncus;
 vel improbæ vires, quæ valeant ad
 ruinam ædificiorum.

146 *Data sunt ipsis quoque fata se-
 pulcris*] Ipsa sepulcra peritura sunt,
 seu vetustate labentia, seu vi disjecta
 et diffracta.

147 *Expende Hannibalem*] Cineres
 Annibalis in libra expende: quam
 exiguus apparebit, qui tantus olim!
 Angusta capit urna, quem non Africa
 potuit continere.

148 *Mauro percussa Oceano*] Mari
 Atlantico, ad Occidentem; sicut Nilo,
 ad Orientem; mari Mediterraneo, ad
 Septentrionem. Porro Mauritania

Africæ pars occidentalis, ibi nunc
 regna Fezzæ et Marochii.

149 *Niloque admota tepenti*] Quia
 nimirum Zonæ torridæ subjectus. De
 Nilo, vide quæ notavimus ad Satir. vi.
 83.

150 *Æthiopum*] Æthiopia pars Afri-
 cæ amplissima cis et ultra Æquatorem:
 continet Abyssiniam, Nubiam, &c.
 De ea jam Satir. ii. vs. 23. et Satir. vi.
 vs. 599.

Altosque elephantos] Alii legunt
altiosque elephantos, id est, ad Mau-
 ritaniam et Libyam Africæ Provin-
 cias, in quibus reperiuntur elephantī,
 sicut in India Asiæ regione, sed in
 hac maximi; proindeque alios ac
 paulo diversos illos vocat Juvenalis.
 Plin. viii. 9. ‘Indicum elephantem
 Afri pavent,’ inquit, ‘nec contueri
 audent: nam et major Indicis mag-
 nitudo est.’ Et c. 11. sic habet:
 ‘Elephantes fert Africa ultra Syrticas
 solitudines, et in Mauritania: ferunt

Additur imperiis Hispania : Pyrenæum
 Transilit. Opposuit natura Alpemque nivemque:
 Diducit scopulos, et montem rumpit aceto.
 Jam tenet Italiam : tamen ultra pergere tendit :
 Actum, inquit, nihil est, nisi Pœno milite portas

155

jungitur potestati Hispania. Pyrenæum superat. Natura objecit Alpes ac nives : discidit saxa, atque rupes aceto diffregit. Jam Italiam possidet ; attamen ulterius progredi exoptat. Nihil factum est, ait, nisi Carthaginensi exercitu Romæ portas

//////////

tes 22. De distinctione h. l. et lectione *altosque elephantos* v. Excurs. ad h. l. 151 *Hesperia* 21. *Pyrenæumque* 15. 16. 45.—152 *apposuit* 16.—153 *Diducit* 1. 14. 15. 17-24. 70. 75. 76. et duo Mss. viri docti in *Miscell. Obs.* Crit. Vol. v. T. II. p. 298. In iisdem legitur *rupit*, ut in 18-21. 25. 27. 45-50. 54-69. 71-74. *Diduxit* 10. 16. 24-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. *Deducit* quidam, solenni permutatione. v. inf. ad XIII. 132. et *Misc. Obs.* l. l.—154 *cum pro tamen* 16.—155 *Acti, inquit, nihil est* 12. 20. 24. alique codd. mss. teste ac prob. Heins. ad Ovid. Ep. Her. VIII. 104. Sed *actum* h. l. conjungendum cum *est*. Cf. ad

NOTE

Æthiopes et Troglodytæ; sed maximos India.' Idem Plinius in capite præcedenti ejusdem Libri multa refert de Elephantum industria. Vide Annot. ad Satir. XII. 109. et seq.

151 *Additur imperiis Hispania, &c.*] Itaque non Africa contentus Annibal in Europam transit: ac primo Hispaniam armis domat: hinc in Gallias, post in Italiam victor pergit.

Pyrenæum] Pyrenæi montes maximi Hispaniam a Gallia separant, per octoginta quinque circiter leucas Hispanicas ab Oceano ad mare Mediterraneum excurrentes. Nomen ab incendio totius montanæ regionis, igne pridem a pastoribus injecto in frequentes ibi sylvas, quo factum est, ut argenti puri e montibus rivuli defluerint, &c. quæ habet Diod. Sicul. VI. 9.

152 *Alpem*] Exceisos admodum nivososque montes, quibus Italia dividitur a Galliis. 'Hos transcendisse quoque mirum fuit; atque in portento prope majores habuere Alpes ab Annibale exuperatas, et postea a Cimbris:' inquit Plin. in Proëm. l. XXXVI.

153 *Et montem rumpit aceto*] Annibal, ut sibi suoque exercitui viam aperiret per Alpium juga invia, arboribus circa immanibus dejectis detruncatisque, struem ingentem lignorum accumulari jussit: hanc adjuvante vento succendit, atque saxa ardentia infuso aceto putrefecit. Sic torrida incendio rupes ferro patefacta, et emolliti anfractibus modicis clivi, ut non jumenta solum sed elephantum etiam deduci possent. Quatriduum circa rupem consumtum. Hæc et alia fuisse Tit. Liv. XXI. 37. et præced.

154 *Jam tenet Italiam*] Superatis Alpibus in Italiam descendit, Romanosque primo vicit ad Ticinum amnem, iterum ad Trebiam fluvium, deinde Cannensi illa clade affecit: post Romam petit, castraque metatus est super Anienem fluvium, ad tertium ab urbe lapidem. Plutarch. &c.

155 *Pæno*] *Pæni* sunt Carthaginenses, quasi *Phæni*, inquit Servius, a Phœnicibus, qui Carthaginem condiderunt, originem ducentes. Hinc et Punici quasi Phœnici vocati sunt.

Frangimus, et media vexillum pono Subura.
 O qualis facies, et quali digna tabella,
 Cum Gætula ducem portaret bellua luscum!
 Exitus ergo quis est? O gloria! vincitur idem
 Nempe, et in exilium præceps fugit, atque ibi magnus, 160
 Mirandusque cliens sedet ad prætoria regis,

rumpimus, et signa constituo in media Suburra. O quis vultus, et quam picturam meritis, quando bestia Gætula exhebat Imperatorem coclitem! Ecquis igitur fuit eventus? O funa! Ipse superatur scilicet, atque in exilium citus abit, et illic summus et admirabilis cliens manet ad prætoria Principis, dum Regi Bithyniæ placeat

ix. 88. nil 14. 16. 17. 20. ni 16. 17. 20. 23. 24. 61-63. 68. 71-73.—156 pono sub umbra 22. Suburra 18. 24. 27. 45-50. 58. 61-64. 66-69. 71-73. v. sup. ad iii. 5.—157 O quali 10.—158 portares 72. bellua pro bellua 17. 23. 24. 45-48. 59. 60. 64. 65. v. ad iv. 121.—159 ausculta pro o gloria 16.—160 et abest ab 16. 47. 64. præceps abit 4. 7. 14. 15. 17. 18. 20. 22. 25. 27. 46-49. 55-60. 65. ita pro ibi 22.—161 sedit 16.—162 Bythino 49. 56. 60. 65. Bithynio 50. 64. Bithi-

NOTÆ

156 *Media vexillum pono Subura*] Nisi victor ingressus Romam vexilla statuo in urbe media.

Subura] Vide Satir. III. vs. 5.

157 *Quali digna tabella*] Solebant, et gaudent etiamnum aliquando Pictores, vultus admodum deformes ac ridiculas facies pingere.

158 *Gætula bellua*] Elephas Gætnlus. Gætulia Libyæ Interioris regio, ex Mela et Ptolomæo; Mauritanix, ex Plinio: inter Numidiam et Carthaginiem, ut aliis placet.

Cum Gætula, ducem portaret bellua luscum] Rem explicat Livius xxii. 2. Scilicet Arnus fluvius solito magis inundarat Etruriam, cum in eam venit Annibal: obtinentibus omnia aquis; periere milites et iumenta passim. 'Ipse Annibal, æger oculis, ex verna primum intemperie calores et frigora variante; elephantum, qui unus superfuera, quod altius ab aqua extaret, vectus; vigiliis tandem et nocturno humore, palustrique cælo caput gravante, et quia medendi nec locus nec tempus erat, altero oculo capitur.'

Hæc Liv. et Plutarch.

159 *Exitus ergo quis est*] Quis vero finis tot victoriarum? Quid tandem Annibali contigit?

O gloria!] Quam brevis, quam vana et fallax!

Vincitur idem, &c.] Nimirum ille ipse Annibal modo tam gloriosus debellatur primum a M. Marcello: deinde a Scipione profligatus in Africa, et a suis civibus damnatus, ad Antiochum Syriæ, mox ad Prusiam Bithyniæ reges fugit: denique ab his etiam destitutus, veneno se ipse interimit, ne hostibus dedatur.

161 *Cliens*] Patrocinium et opem alienam implorat qui paulo ante terrebatur omnes.

Sedet ad prætoria regis] In atrio palatii regii quotidie mane præstolatur, ut regem salutet, suæque illi officia deferat, is cui prius tot homines parebant et obsequebantur.

Prætoria] Prætorium vocatur domus aut tabernaculum Prætoris, atque inde cujuscunque Ducis aut Regis.

Donec Bithyuo libeat vigilare tyranno.
 Finem animæ, quæ res humanas miscuit olim,
 Non gladii, non saxa dabunt, nec tela ; sed ille
 Cannarum vindex, ac tanti sanguinis ultor
 Annulus. I, demens, et sævas curre per Alpes,
 Ut pueris placeas, et declamatio fias!
 Unus Pellæo juveni non sufficit orbis:
 Æstuat infelix angusto limite mundi,

165

expergisci. Animæ quæ hominum negotia quondam turbavit, exitum non præbent enses, non lapides, non jacula; sed iste annulus ultor Cannarum, et tam copiosi cruoris vindex. Vade, insane, ac perge duras per Alpes, ut urrideas adolescentibus, sisque declamandi argumentum. Mundus unus haud satis est adolescenti Pellæo.

//////////

nio 10. 18-21 a m. pr. 46-48. 58. Bitinco 45. Bithynico 21 a m. sec. Bythinico 25. v. sup. ad vii. 15. jugulare 21 a m. sec. 27. 45. 47. 58. 65. Sed τὸ vigilare non modo satirici poetæ ingenio, sed historiæ etiam (nam Prusias non jugulavit Hannibalem) multo convenientius est.—164 non tela 10. 14-18. 20-27. 45-47. 49. 50. 54-58. 60-69. 71-74.—165 ac tanti pro et tanti revocavimus ex 25. 27. 45-47. 49. 50. 54. 55. 57. 58. 60-63. 65-69. 71-73. ne copula et toties occurrens fastidium creet auribus.—166 Anulus 11. a demens (saltem ah d.) 14. 16. O demens, i, sævas cet. 11. prob. Schurzfl. ne τὸ et in tribus verss. se invicem sequentibus casuram (immo tædium) faciat. Cf. ad vs. 165. scavas 49.—167 placeas pueris 24.—169 in limine 24.—170 Chiraræ 16. Giari et Gyari

NOTÆ

162 Bithyno] Prusiam intelligit regem Bithyniæ, quæ regio est Asiæ minoris Ponto finitima, et Euxino mari.

163 Finem animæ, &c.] Tanto vero Duci hoc sors non dabit, ut honesta morte in bello defungatur. Vide quæ notavimus Satir. vi. ad vs. 169.

165 Cannarum vindex] Ultor cladis apud Caunas Apuliæ oppidum Romanis illatæ, ac tot annulorum Romanis Equitibus detractorum. Vide Annot. Satir. ii. vs. 155. ad vocem Cannis.

166 Annulus] Sub annuli gemma venerum semper habuit preparatum Annibal, quo se ab hostium captivitate et ultione vindicaret. Vetus Schol. Vide Tit. Liv. xxxix. 51. Plutarch. in vita Annibalis, &c.

I, demens] Sarcasmus in Annibalem, et ambitiosos gloriæ militaris.

167 Declamatio fias] Ut in scholis Rhetorum, pueris materiam declamationis præbeas. Vide Satir. vii. vs. 161.

168 Unus Pellæo juveni, &c.] Quot mala pariat gloriæ cupido, Xerxis et Alexandri probat exemplis. Vide Plutarch. in Alexandri Magni et Themist. vita. Valer. Maxim. viii. 14. 'Alexandri Magni pectus insatiabile laudis,' inquit, 'qui Anaxarcho comiti suo ex auctoritate Democriti præceptoris innumerabiles mundos esse referenti, heu me, inquit, miserum, quod ne uno quidem adhuc potitus sum! Augusta homini gloriæ possessio fuit, quæ Deorum omnium domicilio sufficit.'

Pellæo juveni] Alexandro Pella urbe Macedoniæ oriundo.

169 Æstuat] Sic orbe toto se coarctatum putat, ut si Gyara, vel Seri-

Ut Gyaræ clausus scopulis, parvaque Seripho. 170
 Cum tamen a figulis munitam intraverit urbem,
 Sarcophago contentus erit. Mors sola fatetur,
 Quantula sint hominum corpuscula. Creditur olim
 Velificatus Athos, et quicquid Græcia mendax
 Audet in historia: constratum classibus isdem, 175
 Suppositumque rotis solidum mare: credimus altos

Effervescit miscr arcto orbis termino, quasi Gyara rupibus atque angusta Seripho compressus. Attamen quando ingressus erit civitatem a figulis instructam, tumulum satis habebit. Mors tantum declarat quam vilia sint mortalium corpora. Non dubitatur Athos pridem navigatus, et quodcumque in monimentis profert Græcia futilis, quando ipsis classibus opertum mare, et solidum rotis subjectum est. Profun-

10. 53. 80. Recte, opinor. Gyara certe non nisi h. l. dicitur insula, et Gyari sup. i. 73. alibi semper Γύαρος, Gyarus. Sic Tac. Ann. III. 68. 69. Plin. IV. 12. s. 23. VIII. 29 s. 43. 57. s. 82. Strab. x. p. 485. Mel. II. 7. Cic. ad Att. v. 12. Steph. et Suid.—171-187 ejecti e 13. nuratam 16. orbem 22. intraverit urnam h. e. sepulcrum, invita Minerva conj. Dorleans.—172 erat 16.—173 sunt 10. 17. 23. 24. 46-48. 58. hominis 14. 17. 19.—175 cum stratum 27. 46-50. 55. 57. 58. 61-63. 65-69. 71-73. confractum 15. contractum 22. constratum

NOTÆ

pho parvis Insulis clauderetur. Ita mare in angusto æstuarie dicimus.

170 Gyara] Satir. I. 73.

Seripho] Satir. VI. 563.

171 Figulis munitam intraverit urbem] Babyloniam, a Semiramide conditam, et muro e coctis lateribus facto circumdatam, teste Justino, I. I. Vide et Diodor. Sicul. III. 4.

172 Sarcophago] Ita vocatur sepulcrum, quod carnes voret, a σαρκὸς et φάγω: item lapis quidam ex Asso Troadis Promontorio fissili vena scissus; in eo condita defunctorum corpora intra diem quadragesimum absumi, testatur Plin. xxxvi. 17.

Sarcophago contentus erit] Alexander ille magnus, quem non capiebat orbis totus, in urbe Babylone veneno extinctus exiguo tumulo capietur. Vide Justin. I. XII.

174 Velificatus Athos] Circumnavigatus ab exercitu Xerxis, postquam fuisset a continenti abscissus ille mons Macedoniæ præaltus et in Ægeum mare procurrens, ut habet Plin. IV.

10. Idem attestatur Herodotus I. VII, nempe Athos a militibus Xerxis perfossum, et jussum intercidi Isthmum ad recipiendum mare in fossam tantæ latitudinis, ut duæ triremes pariter illas traduci possent: id porro jactantiæ, et potentia præsertim ostentandæ, ac memoriæ sui relinquendæ gratia potius quam ullius necessitatis aut commodi factum notat ibidem Herodotus: et paulo post refert aggeres circa Athos perfectos ad alvei fauces, ne per æstuarium maris illæ obstruerentur.

Quicquid Græcia mendax, &c.] Quicquid narrant Scriptores Græci vani et mendaces. Portentosa Græciæ mendacia vocat Plin. v. 1.

175 Classibus isdem] Quibus Athos velificatus a Xerxe. Classes vero dicit: nam ex Herodoto cit. et Justino I. II. Xerxes habuit navium myriadas plures: sique fides, decies centum millia numerantur.

176 Suppositumque rotis] Scilicet cum ex Asia in Europam exercitus a

Defecisse amnes, epotaque flumina Medo
 Prandente, et madidis cantat quæ Sostratus alis.
 Ille tamen qualis rediit Salamine relictâ,
 In Corum atque Eurum solitus sævire flagellis

180

da flumina non dubitamus siccata, atque exhaustos amnes Medo cante, et quæ canit Sostratus axillis humidis. Attamen qualis reversus est dimissa Salamine, is barbarus, assuetus flagris castigare Corum et Eurum nunquam id perpressos in Æoli

//////////

navibus æquor 24. *hisdem* 14. 21.—177 *epotataque* 14. Pro amnes malim lacus, ne eadem res bis exprimatur, et quoniam Herodotus memorat, non fluvios modo quatuor ab exercitu Xerxis siccatos exhaustosque esse, sed lacum quoque xxx. stadiorum.—178 *quæ cantat* 45.—179 *rediit qualis* 18.—180 *chorum*

NOTE

Xerxe traductus, cum curribus plurimis, constructo navibus ponte a Sesto ad Abydum, junctoque Hellesponto, spatium septem stadiorum interjacente. Quia ratione pons iste factus, edisserit Herodot. l. vii. cit. Vide et Sueton. Calig. c. 19. ubi medium Baias inter ac Puteolos spatium trium millium et sexcentorum fere passuum, a Caligula ponte junctum refert, ac per eum biduo continenti primum equo phalerato, deinde curru bijugi commensco Imperatorem, comitante in essedis amicorum cohorte: atque 'id excoGITATUM a Caio æmulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquanto angustiore Hellespontum contabulaverit.'

177 *Defecisse amnes, epotaque flumina*] Justin. l. ii. 'Xerxes,' inquit, 'septingenta millia de regno armaverat, et trecenta millia de auxiliis, ut non immerito proditum sit, flumina ab exercitu ejus siccata, &c.—Ac veluti naturæ dominus, et montes in planum deducebat, et convexa vallium æquabat, et quædam maria pontibus sternebat, quedam ad navigationis commodum per compendium ducebat.' Herodot. porro cit. affirmat et amnes et lacus epotos defecisse, cum ex Asia copias duceret Xerxes: et

Scamandrum quidem omnium primum hominibus atque jumentis potantibus haud suffecisse, &c.

Medo prandente] Conflato e Medis ac Persis exercitu prandente et bibente.

178 *Sostratus*] Poëta qui scripsit Xerxis, ut aiunt, expeditionem.

Madidis alis] Vel, dum Poëtico furore velut ebrius madet: vel dum recitat magna contentione sudans maxime sub alis, ut fit. Vetus Schol.

179 *Ille tamen qualis rediit*] Superbus ille Xerxes demum a Themistocle superatus navali pugna, ad Salaminem Insulam, quam turpi fuga Asiam repetiit?

Salamine relictâ] Insula sinus Saronici Atticam inter et Peloponnesum contra Megaram urbem. Nempe ex Delphico responso muris ligneis salutem tuentes Græci, ac in bellum navale intenti, angustias Salaminii freti, ne circumveniri a multitudine possent, occupaverant. Quod feliciter cessit. Nam Persæ victi, fusi, fugati. Justin. cit. l. ii.

180 *In Corum atque Eurum*] Ventos ac mare sibi volens habere obnoxia.

Corum, Eurum] Hic ab ortu, ille ab occasu flat. Plin. ii. 47. Metonymia est pro quibuslibet ventis.

Barbarus, Æolio nunquam hoc in carcere passos,
 Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum?
 Mitius id sane, quod non et stigmatē dignum
 Credidit. Huic quisquam vellet servire Deorum?
 Sed qualis rediit? nempe una nave, cruentis
 Fluctibus, ac tarda per densa cadavera prora.
 Has toties optata exegit gloria pœnas.

185

custodia, quique Neptunum ipsum vinculis constrinxerat? Lenius illud profecto, quod non etiam stigmata meritum putaverit. Ecquod Numinum ei ministrare consentiret? At qualis reversus est? Unica navicula scilicet, mari sanguinolento, et prora lenta per crebra corpora. Honos efflagitatus petiit frequenter ejusmodi sup-

//////////

14. 17. 22. *et pro atque* 17.—181 *hæc* 25. 27. 46-49. 54. 55. 57-60. 64. 65. *passus* 16.—182 *Compedibus ipsum* 11. *cum pedibus* 23. *vinxerit* 66. *junxerat* 27. 46-48. 64. *Enosigæum* 45. *Ennosigæum* 14.—183 *est pro et* 15. 16. *Præstiterit: Mitius id sane, quam quod vel stigmatē dignum Credidit. Huic certe conjecturæ favet historia; quæ cum librariis ignota esset, hæc verba corripisse videntur.*—184 *Crederet* 12. 14. 17. 19-21. 23. 24. *hinc* 57. 59. *voluit* 18.—185 *namque pro nempe* 16.—186 *et* 11. 16. 22. *at* 17.—188 *da multos* 16.—189

NOTE

181 *Æolio nunquam, &c.*] Alludit ad Virgil. Æneid. 1. ubi, 'Vasto rex Æolus antro Luctantes ventos, tempestatesque sonantæ Imperio premit, ac vinclis et carcere frænât.'

182 *Ipsium compedibus qui vinxerat Ennosigæum*] Nam ex Herodoto l. vii. solutum tempestate pontem audiens Xerxes, jussit Hellesponto trecenta infligi verbera, et binas injici compedes: quin et missi qui stigmata inurent, et colaphos incuterent, &c.

Ennosigæum] Sic appellatur Neptunus, quod terram quatiat: *Ἐνοσίγαιος*, concussio, et γαῖα terra. Gell. ii. 28.

183 *Quod non et stigmatē, &c.*] Xerxis irridet vesaniam. Quin et stigmata et notas innotas mari, ut cicatrices indecoras peccati pœnam ferret Neptunus Deus maris. Apud Herodot. cit. etiam verbis sævitur: O amara aqua, aiunt Xerxis ministri, dominus hanc tibi irrogat pœnam, quod cum læsisti, qui de te nihil male meritis est. Te tamen Rex, velis, nolis,

transmittet, &c.

184 *Huic quisquam vellet servire Deorum*] Neptunus Laomedonti, et Apollo quidem Admeto, Regibus Dii servierunt, ut fabulantur; at insano et immani domino Xerxi quis Deorum velit servire? Ironia salsissima.

185 *Sed qualis rediit*] Sed quo tandem apparatu, qua gloria in patriam redit qui tanto fastu ac terrore Græciam appetebat?

Una nave] Piscatoria scapha, ministris destitutus, inglorius, imo turpis redit, fugitivus, trepidus. Justinus citatus.

Cruentis fluctibus] Sanguine sui mirum exercitus, ac Persarum ut terrestri sic et navali prælio magna strage cæsorum, tanto quidem numero, ut cadaveribus per mare fluitantibus retardaretur cursus istius naviculæ, qua Rex fugiebat in Asiam trajiciens cum pauculis; quia solutum hybernis tempestatibus pontem ad Abydum offenderat. Herodot. Justin.

Da spatium vitæ, multos da, Jupiter, annos!
 Hoc recto vultu solum, hoc et pallidus optas.
 Sed quam continuus et quantis longa senectus 190
 Plena malis? deformem et tetrum ante omnia vultum,
 Dissimilemque sui, deformem pro cute pellem,
 Pendentesque genas, et tales aspice rugas,
 Quales, umbriferos ubi pandit Tabraca saltus,
 In vetula scalpit jam mater simia bucca. 195

plicium. O Jupiter, largire diurnitatem vitæ, concede plures annos. Id erecta facie, id etiam pallens duntaxat exposcis. At quam perpetuis et quam magnis ærumnis abundat senium longius! Præ cunctis contemplare faciem deformatam atque horridam, et aliam a seipsa, pellem fœdam pro cute, et labentes malas, et rugas similes iis quas in vetusta bucca exarat simia jam parens, ubi Tabarca umbrosas

//////////

Hoc altus cælumque tuens, hoc pallidus optas 4. 29. haud dubio ex interpretam. hæc et p. o. 12. tu pro et 20. optat 27. 47.—192 sibi pro sui 13.—194. 195 ejeti e 13. Qualis 60. pendit 60. 65. Tabraca 1. 10-12. 14. 17-21. 25. 26. 27. 45. 47. 49. 50. 54. 55. 58. 61. 62. 63. 65-77. 81-82. Trabaca 16. Thabraca 56. 59. 60. 65. Tabraca 64. Tabacra 23. Trabacha 15. Tabrata 46. 48. 57. Tartara 24. Taberni 22. Tabraca Farnab. et al. Cf. Plin. v. 3. ubi eadem fere lectionis varietas est, et in quibusdam libris etiam Trabracha et Tacabracha legitur. Tabathra dicitur Steph. et Θάβρακα Ptolem. iv. 3. Cf. Bocharti Geogr. sacr.

NOTÆ

188 *Da spatium vitæ, &c.*] Culpat jam eos qui diurnam magis vitam exoptant quam bonam. Senec. Ep. 101. 'Quam bene vivas, non quam diu, refert: in hoc autem bene est sæpius, ne diu.'

189 *Recto vultu*] Aperte, non clam; hoc enim orare non pudet. Vide Pers. Satir. II. 8.

Pallidus] Præ nimio desiderio, præque metu non obtinendi quod anxius precaris.

192 *Dissimilemque sui*] In senectute deformem, qui formosus fuerat in juventute.

Pro cute pellem] Loco teneræ cutis, jam pellem senio rugosam et asperam.

191 *Quales, umbriferos*] Tales rugas in genis, quales habet vetus simia, qua nihil deformius.

Ubi pandit Tabraca saltus] In sylvis Tabracæ vicinis. Strabo l. xvii. re-

fert de Poëidonio, qui e Gadibus in Italiam navigans, delatus est in Libyæ oram: in sylva porro quæ est juxta mare vidit plures simias, quarum aliæ super arboribus, aliæ in terra sederent, nonnullæ catulos haberent et ubera pendentia: risit autem cum eas uberibus graves cerneret, nonnullas etiam calvas, nonnullas herniosas. Hæc ille. Astipulatur Herodot. l. iv.

Tabraca] Vulgo *Tabarca*, urbs Africae, in regno Algerii, ad mare Mediterraneum sita, portum habet hodie satis commodum.

195 *Simia*] Tull. i. de Natura Deorum n. 98. ex Emio: 'Simia quam similis turpissima bestia nobis.' Et II. de Divin. n. 69. simiam appellat 'monstrosissimam bestiam.' Cæsar. Rhodig. III. 10. 'ridiculam hominis imitationem,' vocat ex Galeno.

Plurima sunt juvenum discrimina : pulchrior ille
 Hoc, atque ille alio ; multum hic robustior illo.
 Una senum facies, cum voce trementia membra,
 Et jam leve caput, madidique infantia nasi.
 Frangendus misero gingiva panis inermi : 200
 Usque adeo gravis uxori, natisque sibique,
 Ut captatori moveat fastidia Cosso.
 Non eadem vini atque cibi, torpente palato,
 Gaudia : nam coitus jam longa oblivio ; vel si
 Coneris, jacet exiguus cum ramice nervus, 205
 Et, quamvis tota palpetur nocte, jacebit.
 Anne aliquid sperare potest hæc inguinis ægri
 Canities ? quid, quod merito suspecta libido est,
 Quæ Venerem affectat sine viribus ? Aspice partis
 Nunc damnum alterius : nam quæ cantante voluptas, 210

*aperit silvas. Multæ sunt adolescentum differentia. Iste illo formosior, et hic isto. Longe ille validior alio. Senum vultus idem ; artus cum voce tremuli : atque adeo calvum caput, et infantia narium humidarum. Panis gingiva rumpendus infelici armis destituito. Tam molestus conjugi et filiis, ac sibimetipsi, ut nauseam pariat Cosso insidiatori. Haud voluptas par vini atque escae palato hebeti. * * Jam intueri detrimentum diversæ partis. Etenim quod gaudium canente, quamvis*

p. 519.—197 multo 25. 56. 59. 60. 65.—198 labra pro membra 15. 18. 61. 62. 63. 68. 71-74. verba al. Membra ac verba sæpe permutari docent Scalig. ad Prop. i. 13. 17. et Schrader Emendatt. p. 126.—199 tam Farn. ed. leve 17-20. Recte. læve ceteri. v. ad ii. 12.—200 miseris 12. 14. 15. 16. 45. 47. 54. 64.—201 Atque 60. 65. 77. votisque pro natisque 7.—203 Nam pro Non 16.—204 non pro nam 13.—205 Conetur (sc. senex coitum s. coire) 13. quod et mihi in mentem venit. uamice 13.—206...216 ejecti e 13.—209 Venerem aspectat 24.—210 cantare 15. 21. cantate 20.—211 citharædas sitre Seleucus restitui ex 10.11.

NOTÆ

196 *Plurima sunt juvenum discrimina*] Varia et multiplex est in juvenibus species et formæ gloria : at senum una et communis est omnium deformitas.

198 *Trementia membra*] Alii legunt, *tremmentia labra*.

199 *Leve caput*] Calvum.

Madidique infantia nasi] Ut infantibus abundans humor ex ore, ita senibus e naso defluit.

200 *Inermi*] Carenti dentibus, quæ sunt hominis arma. Plin. vii. 16.

Delph. et Var. Clas.

Cœl. Rhodig. iv. 1.

202 *Ut captatori moveat fastidia Cosso*] Ut vix enim ferat Cossus, qui tamen, ut hæreditatis partem aucupetur, senes omni officiorum genere sibi demereri studet, et quidlibet ab eis pati assuevit.

209 *Aspice partis nunc damnum alterius*] Nempe surditatem, qua fit ut senex auditus careat voluptate.

210 *Cantante*] Supple, Musico, Symphoniaci.

Juv.

2 O

Sit licet eximius citharædus, sitve Seleucus,
 Et quibus aurata mos est fulgère lacerna?
 Quid refert, magni sedeat qua parte theatri,
 Qui vix cornicines exaudiet, atque tubarum
 Concentus? clamore opus est, ut sentiat auris, 215
 Quem dicat venisse puer, quot nuntiet horas.
 Præterea minimus gelido jam in corpore sanguis
 Febre calet sola; circumssilit agmine facto
 Morborum omne genus: quorum si nomina quæras,
 Promptius expediam, quot amaverit Hippiæ mœchos, 220

optimus fuerit citharædus, etiamvero Seleucus, et quæ sit consuetudo splendescere veste auro intexta? Ecquid interest qua regione amplius theatri consideat, qui vix percipiet canentes cornu, et buccinarum clangorem? Vociferatio desideratur, ut auricula audiat quemnam accedere moncat famulus, et quotum horam indicet. Insuper algente jam corpore, exiguis sanguis febre tantum fervescit. Turmatim obsident ægritudines nullius non speciei, quarum appellationes si interrogaveris, facilius recensebo quot adulteros Hippiæ dilexerit, quot ægrotos uno autumno Themison

12. 14-27. 45-50. 54-69. 71-74. *citharædo sive Seleuco* 70. 75. 76. 82. Hæc lectio haud dubie substituta ab iis, qui structura verborum offendeantur. Sed cantante, sit licet eximius citharædus, docte dicitur pro: cantante citharædo, licet sit eximius. Ita fere mox vs. 253. *quærit ab omni, Quisquis adest socius.* sive 45.—212 *At 45. mos est decurrere palla* 64.—214 *Qui sic 45. exaudiat* 10. 11. 12. 14. 17-20. 22. 25. 27. 45-50. 54. 55. 57-69. 71. 72. 73. quod etiam bene habet.—215 *clamare* 15.—216 *quod* 74. *quis nuntiet* 22.—217 *in abest* a 13. 16. 18. 19. 25. 27. 45-50. 55-61. 63-67. 74. 77.—218 *caret* 24. a m. pr.—220 *Ippia* 20. 23. 27. 46. 47. 48. 58. *Yppia* 17. 19. 21. *Hispia* 21. *Hippida* 18. *Oppia* 75.

NOTÆ

211 *Seleucus*] Insignis et eximius Tibicen.

212 *Quibus aurata mos, &c.*] Horatius Epist. ad Pisones vs. 215. 'Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem.'

214 *Cornicines, &c.*] Symphoniam in ludis adhiberi solitam docet Horatius Epist. ad Pisones vs. 202. et seq.

215 *Clamore opus est, &c.*] Vociferetur magna contentione puer necesse est ut audiat senex herus, quoties ei nuntiat adesse quempiam salutare et alloqui cupientem.

216 *Quot nuntiet horas*] Solebant famuli horas dominis annuntiare. Martial. l. viii. Epig. 67. 'Horas

quinque puer nondum tibi nuntiat, et tu Jam conviva mihi Cæciliane venis.' Plin. vii. 53. Cn. Bæbius Pamphilus, cum a puero quæsisset horas, protinus expiravit.

217 *Minimus gelido jam in corpore sanguis*] In senibus sanguis minus abundat, atque adeo pauciores ac minus subtiles gignit spiritus.

219 *Morborum omne genus*] Plin. vii. 50. 'Senectæ in prænam vivacis,' inquit, 'tot periculorum genera, tot morbi, tot curæ.—Hebescent sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta.'

220 *Hippiæ*] Satir. vi. 82.

Quot Themison aegros auctumno occiderit uno,
 Quot Basilus socios, quot circumscripserit Hirrus
 Pupillos, quot longa viros exsorbeat uno
 Maura die, quot discipulos inclinet Hamillus;
 Percurram citius, quot villas possideat nunc, 225
 Quo tondente gravis juveni mihi barba sonabat.
 Ille humero, hic lumbis, hic coxa debilis, ambos
 Perdidit ille oculos, et luscis invidet: hujus
 Pallida labra cibum accipiunt digitis alienis.

*interfecerit, quot socios Basilus, quot pupillos Hirrus circumvenerit. * * Prom-
 tius enumerabo quot modo villas habeat ille quo resecante crepitabat barba mihi
 adolescenti molesta. Iste scapula, is lumbis, ille coxa infirmus; hic utrumque amisit
 oculum, invidetque coclitibus: labia istius pallentia escam sumunt aliorum digitis;*

76. Cf. ad vi. 104. et 114.—221...226 ejecti e 13. et 221. e 22. imo pro uno 15.
 —222. 223 absunt ab 25. Hyrrus 17. 19. 23. 45. Irus 27. 47. 48. 54. 55. 56.
 58-60. 64. 65. 77. Hyrus 57. Yrrus 22. Hirrus 12. Yrcus 24. Hircus 46.—
 223 absorbeat 1. ut sup. vi. 126. unde forsitan hæc lectio desumpta. una 21. a m.
 sec.—224 Hamillus 1. 11. 14. 15. 16. 50. 54. 70. 75. 76. 77. 82. Amilus 47.
 Amillus 10. 17-27. 45. 46. 48. 49. 55-69. 71-74. 81. ut vulgo legitur ap. Martial.
 vii. 61.—227 coxa 25. 27. 46. 48. 49. 56-59. ossa 47.—228 hic pro ille 16.—229
 capiunt 16. 25. 27. 46. 47. 49. 50. 54-58. 61-69. 71-74. 77. digitis accipiunt
 alienis 11. metro adversante: digitis capiunt alienis recte, opinor, emend.

NOTE

221 *Themison*] Medicus tunc nobi-
 lis: 'Archiatro illius temporis, cui
 detrahit,' ut habet vetus Schol. Ejus
 ut optimi Medici meminit Corn.
 Celsus. Plin. xxix. 1. Asclepiadis
 auditorem illum fuisse refert, ejusque
 placita mutasse. Apud Athen. vii.
 10. celebratur *Themison* Cyprius,
 Antiochi regis deliciae.

Autumno] Tunc enim frequentiores
 morbi. Vide Satir. vi. vs. 517. ad hæc
 verba, *Septembris et Austri*.

Occiderit] Mori fecerit pharmacis
 imperite et perperam collatis. Sarcas-
 mus in Medicos indoctos, quem egre-
 gie imitatus est Gallicus nonnemo
 Satiricus, nomine satis notus, haud ita
 pridem.

222 *Basilus*] De eo jam Satir. vii.

145. 'Advocatus eo tempore prævari-
 cator fuit,' teste vet. Schol. Alii Præ-
 torem dicunt socios Populi Romani,
 quibus erat Præfectus, rapinis vexan-
 tem, ac bonis spoliandem fraudulentis
 accusationibus circumventos.

Hirrus] Tutor infidelis pupillos de-
 fraudans.

226 *Quo tondente gravis, &c.*] 'Li-
 cinus e tonsore Senator factus.' Vetust.
 Schol. Vide Annot. ad Satir. i. vs. 25.
 ubi idem versiculus habetur.

227 *Ille humero, hic lumbis, &c.*] Alia
 persequitur senectutis incommoda.

229 *Cibum accipiunt digitis alienis*]
 Propriis uti digitis ac manibus non
 valet ille, sive ob chiragram, sive ob
 paralysim.

Ipse ad conspectum cœnæ diducere rictum 230
 Suetus, hiat tantum, ceu pullus hirundinis, ad quem
 Ore volat pleno mater jejuna. Sed omni
 Membrorum damno major dementia, quæ nec
 Nomina servorum, nec vultum agnoscit amici,
 Cum quo præterita cœnavit nocte; nec illos, 235
 Quos genuit, quos eduxit. Nam codice sævo
 Hæredes vetat esse suos; bona tota feruntur
 Ad Phialen: tantum artificis valet halitus oris,
 Quod steterat multis in carcere fornicis annis.
 Ut vigeant sensus animi, ducenda tamen sunt 240
 Funera natorum, rogos aspiciendus amata

ipse visis dapibus rictum solitus aperire inhiat solum velut hirundinis pullus, ad quem parens famelica referto ore advolat. Cuncta vero detrimenta artium superat insaniam, quæ neque famulorum appellationes, neque faciem novit familiaris, quicum hesternæ nocte epulatus est, neque eos quos procreavit, et quos aluit. Etenim libello crudeli prohibet suos esse hæredes, omnes autem facultates ad Phialem devolvuntur. Adeo potens est spiratio oris solertis, quod plures annos mansit in custodia prostibuli. Quinvis autem mentis sensus valeant, nihilominus deducenda sunt filiorum funera:

Schurzfl.—230 *Ille* 22. *deducere* 10-14. 16. 17. 19-24. 45. *rictus* 18. 24.—231 seu 60.—232 *jejuna cibandum* 13.—233 *major damno* 13. *nec quæ* 24.—234 *cultum* 45. 47. *agnoscat* 16.—236 *educit* 25. 46-49. 55. 57-60. 61. 65. *codice scævo* 41. Recte, opinor. *Scævum* est id. qd. *lævum* vel *sinistrum*, adeoque vel triste et infelix, vel ineptum, pravum, perversum, ut h. l. Bene Plathnerus: ‘Scripta,’ inquit, ‘hæc satira sub Hadriano. Jam vero inde a Domitiani sæculo testamentis nihil poterat relinqui probrosi fœminis. Codex igitur (testamentum) deliri senis h. l. *scævus* i. e. contra normam legis et perversus dicitur, quemadmodum *scævum dogma* in L. hi qui scævi C. Theodos. tit. de his qui sup. Rell. cont. dicitur, quod contra regulam et canones ecclesiæ introductum est. Porro et illud notes ex verbis *nec illos Quos genuit, quos eduxit*, apud patruos plerumque educatos Romanos: acriores enim morum hi censores.’ Cf. Ernesti clav. Cic. v. *patruus*. Non male quidem *sævo* h. l. legitur, sed minus apte: quod cum non intelligerent librarii, vocem sibi notioiorem substituerunt exquisitori.—238 *Phialem* 18. 64. *Phyalen* 24. 45. *Pialen* 17. 20. 22. *Pialem* 19. 23. *alitus* 21. 22.—239 *steterant* 22.—240 *deducenda* 23.—241 *aspiciendus* 45. *amica* 16.—244 *Sæpe* 21.—245 *pulla veste* 77. *senescat* 13.

NOTÆ

236 *Codice scævo*] Testamento, per quod proprios exheredat filios, ut mulierem impuram ex asse hæredem scribat.

238 *Phialen*] Quæ nefando obsequio senis animum demeruit et captavit.

240 *Ut vigeant sensus, &c.*] Quod si illa absunt incommoda, alia succedunt. Si bene sanus est senex corpore et mente, premittitur aliis mœoribus de morte propinquorum, quos ante se efferri videt.

Conjugis, et fratris, plenæque sororibus urnæ.
 Hæc data poena diu viventibus, ut renovata
 Semper clade domus, multis in luctibus, inque
 Perpetuo mœrore, et nigra veste senescant. 245
 Rex Pylius, magno si quicquam credis Homero,
 Exemplum vitæ fuit a cornice secundæ.
 Felix nimirum, qui tot per sæcula mortem
 Distulit, atque suos jam dextra computat annos,
 Quique novum toties mustum bibit. Oro, parumper 250
 Attendas, quantum de legibus ipse queratur
 Fatorum, et nimio de stamine, cum videt acris
 Antilochi barbam ardentem; cum quærit ab omni,

spectanda pyra dilectæ uxoris ac fratris, atque urnæ sororum cineribus refertæ. Hoc supplicium assignatum est longam vitam ducentibus, ut continuo iterata familiæ ruina, plurimis in fletibus et in dolore assiduo, atque atris vestimentis consenscant. Rex Pyli, si fides aliqua summo Homero, extitit exemplum ævi post cornicem secundi. Scilicet beatus qui tot per sæcula mortem retardavit, et annos suos jam dextra numerat, et qui tam sæpe vinum recens potarit: quæso paululum advertite, quantum ipse de fatorum decretis, ac de longiori filo conqueratur, quando cernit flagrantem

////////

—246 *Pelius* 14. 16. 17. 23. *Pileus* 10.—248 *Felix qui nimium* 22. *quod tot* 17. 24. *per tot* 10. 16. 23. 25. 45-50. 54. 55. 57-60. 64. 65.—249 *dextra jam* 19. *in dextram* 6. prob. Jun.—250 *ore* 14.—252 *cum videt* revocavi ex 14. 15. 17-22. 25. 27. 57. 58. 61. 62. 63. 66. 67. 68. 71. 72. 73. 75. 76. *cum ridit* al. Sed mox sequitur *cum quærit*.—253 *Antiloci* 23. *Antiloci* 13. 24. *Antiochi* 21. *Antiochus*

NOTÆ

246 *Rex Pylii*] Nestor Rex Pyli, quæ urbs est Peloponnesi. Ovid. l. 1. de Ponto, Eleg. 5. 'Crede mihi, Pylio Nestore major ero.'

247 *Vitæ a cornice secundæ*] Id est longissimæ post cornicem. Tres hominis ætates Nestori attribuit Homerus Odys. 3. Cornici novem Plinius ex Hesiodo: quod quidem fabulosum et ipse ibidem existimat, Libro nimirum vii. 48. pariter et Macrobius vii. 5.

248 *Tot per sæcula*] Per annos trecentos. Alii tamen affirmant Nestorem non vixisse ultra nonaginta annos, tresque nihilominus ætates; quas annorum triginta duntaxat singulas numerant.

249 *Dextra computat annos*] Hiuc Juvenalis innuit Nestorem vixisse plura sæcula, idque ex communi opinione. Observandum quippe veteres digitis sinistræ manus solitos computare usque ad centum; dextra vero majores numeros. Quod ex Beda fuse refert et explicat Cæsar. Rhodig. xxiii. 12. et seq.

250 *Novum toties mustum bibit*] Adeoque tot autumnos vidit.

252 *Nimio de stamine*] De vita diuturniori. Vide Satir. iii. vs. 27. Annotat. ad vocem *Lachesi*.

253 *Antilochi barbam ardentem*] Cum videt cremari corpus Antilochi filii sui jam barbati et strenni, atque in ætatis flore morientis, scilicet a Me-

Quisquis adest socius, cur hæc in tempora duret,
 Quod facinus dignum tam longo admiserit ævo? 255
 Hæc eadem Peleus, raptum cum luget Achillem,
 Atque alius, cui ias Ithacum lugere natantem.
 Incolumi Troja Priamus venisset ad umbras
 Assaraci magnis solennibus, Hectore funus
 Portante, ac reliquis fratrum cervicibus, inter 260
 Iliadum lacrymas, ut primos edere planctus
 Cassandra inciperet, scissaque Polyxena palla,

barbam Antilochi bellicosi. Singulos enim sodales, quicumque astant, interrogat; quare ad illud ævum usque permaneat; ecquod crimen ita diuturnam aetatem meritum perpetrarit? Ea ipsa Peleus ait, quando Achillem sublatum dolet: et alter cui licet deflere Ithacum natantem. Stante Ilio Priamus accessisset ad munes Assaraci, celebri pompa, Hectore ceterisque fratribus feretrum collo gestantibus, inter fletus Trojanorum, ita ut Cassandra prior auspicaretur tamentationem facere, et

~~~~~

72. nam quærit 10. 13-20. 23-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77.—254 abest 11. ab omni Quisquis adest socio 7. 10. 13-27. 45-50. 54. 55. 57-63. 65-69. 71. 72. 73. durat 14. —256...288 ejecti e 13. colluget 15.—257 cui fas est 12.—259 Assaraci 27. 48. 57-60. 61.—262 scissaque 17. Polixena 19. Pollyxena 27.—263 quo jam 7. 10.

NOTÆ

mnone occisi. Odyss. 4.

254 *Cur hæc in tempora duret*] Ut plures ærunnas ferat nimirum.

256 *Peleus*] Videns Achillem filium suum immaturo præreptum fato, et a Paride interfectum.

257 *Atque alius*] Similia loquitur et Peleus, et Laërtes, ut Nestor supra.

Alius cui fas, &c.] Odyss. ult. a Jove mortem precatur senior Laërtes, dolens Ulysses filium Ithacæ Insulæ regem, undis jactatum annos decem, per maria vagabundum, sæpe naufragum, adeo ut ejus varii errores ac ærunnæ Homeri Odysseæ materiam præbuerint.

258 *Incolumi Troja, &c.*] Si ante exitum Trojanum, si ante regni ac suorum cladem Priamus vita functus esset, sane felix ac beatus excessisset.

Venisset ad umbras Assaraci] Adiiisset in Inferis Assaracum avum fratris sui.

259 *Hectore funus portante, &c.*]

Majori natu filio Priami cum fratribus. Priamo filios quinquaginta, ac filias duodecim fuisse aiunt Homer. Cicer. Tuscul. 1. &c.

Funus portante] Tit. Liv. XLVIII. Epitom. M. Æmilius Lepidus Princeps Senatus, antequam expiraret, præcepit filiis lecto se strato, sine linteis sine purpura efferrent. Plin. VII. 44. 'Quint. Metellus Macedonicus,' inquit, 'quatuor filiis illatus rogo est, uno Prætoris, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno Censorio.'

261 *Ut primos edere planctus, &c.*] Quasi præfica. Nam conducebantur olim mulieres ita dictæ, quæ luctum ederent in funeribus, ac ceteris modum plangendi darent. Festus.

262 *Cassandra*] Priami filia Trojæ ruinam vaticinata, hanc ab Apolline facultatem incassum adeptâ.

Scissaque Polyxena palla] Filia item Priami scissis vestibus ex antiquo more dolorem testificata.

Si foret extinctus diverso tempore, quo non
 Cœperat audaces Paris ædificare carinas.
 Longa dies igitur quid contulit? omnia vidit 265
 Eversa, et flammis Asiam ferroque cadentem.
 Tunc miles tremulus posita tulit arma tiara,
 Et ruit ante aram summi Jovis, ut vetulus bos,
 Qui domini cultris tenue et miserabile collum
 Præbet, ab ingrato jam fastiditus aratro. 270
 Exitus ille utcumque hominis: sed torva canino
 Latravit rictu, quæ post hunc vixerat, uxor.
 Festino ad nostros, et regem transeo Ponti,

Polyxena disrupta chlamyde; si mortuus esset alio tempore, cum Paris jam incœperat fabricare naves generosas. Atum ergo diuturnum quid prastitit? Aspexit cuncta disturbata, atque Asiam igne et armis subversam. Tum miles titubans arma portavit abjecto pileo, ac cecidit ad altare supremi Jovis, tanquam bos annosus, qui ab immemori jam aratro contentus cervicem exilem et infortunatam dat heri gladiis. Atque iste quidem hominis quodammodo finis est; at conjux, quæ superstes ei fuerat, rictu canino truculenta latravit. Propero ad nostros, ac prætermitto

11-27. 29. 45-50. 54-69. 71-74. quoniam 12.—270 integro 46. 48.—272 ritu 10.

NOTÆ

263 *Tempore, quo, &c.*] Cum Paris naves non adhuc ædificasset, quibus in Græciam veniens Menelai Principis uxorem Helenam e domo viri in Troadem rapuit: quod tot bellis occasionem Trojanoque excidio deinde præbuit. Vide Horat. Ode 1. 15. &c.

266 *Asiam*] Trojam ac Troadem quæ pars est Asiæ minoris.

267 *Tunc miles tremulus*] Tum Priamus senio tremens coactus est arma induere, ad repugnandum Græcis Helenam repetentibus et injuriam ulciscantibus.

Tiara] Pileo in pace usitato. Vide Satir. vi. ad vs. 515. annotata in simili voce.

268 *Ruit ante aram summi Jovis*] Trucidatus a Pyrrho ante aram Jovis Hercei.

270 *Ab ingrato jam fastiditus aratro*] Bos jam arando ob senium inutilis mactatur ab ingrato agricola, tot ejus

laborum immemori.

271 *Canino latravit rictu*] Hecuba, quam fabulantur versam in canem: eo quod percita dolore in Græcorum obvium quemque debaccharetur, atque dieteriis lacerare et allatrare veluti consuevisset. Vide Plant. Menæchm. sc. 14. Ovid. Metamorphos. 13. Cicer. Tusc. 3. n. 63.

273 *Festino ad nostros*] Festinat oratio ad exempla Romanorum, quibus longa vita pariter ærumnas attulit.

Regem Ponti] Mithridatem tot tantarumque gentium Principem, ut annis quadraginta cum victore terrarum populo bellaverit: ac vix ariete velut triplici denique sit æquatus solo, ac principatu vitæque pariter excussus, Syllæ Cornelii felicitate, Luculli virtute, postremo magnitudine Pompeii. Hæc Cœl. Rhodig. xxii. 20.

Et Cræsum, quem vox justi facunda Solonis
 Respicere ad longæ jussit spatia ultima vitæ. 275
 Exilium, et carcer, Minturnarumque paludes,
 Et mendicatus victa Carthagine panis,
 Hinc causas habuere. Quid illo cive tulisset
 Natura in terris, quid Roma beatus unquam,
 Si circumducto captivorum agmine, et omni 280
 Bellorum pompa, animam exhalasset opimam,

Regem Ponti, et Cræsum, quem acq̃i Solonis disertus sermo præcepit attendere ad extrema tempora ævi diuturni. Illinc prodierunt exilium, et custodia, et palus Minturnensis, et panis corrogatus apud Carthaginem subactum. Quid eo cive natura felicius unquam in orbe, quid Roma produxisset, si circumducto victorum agmine, atque universo militiæ apparatu, pulchram animam emisisset, quando exilire cupiebat

vixerit; 10. 11. 14.—274 *justi quem vox* 14. 15. 17. 18. 20. 21. *justificanda* 8. *unde vox mox justificanda* conj. Pith. qui tamen recte prætulit vulgatam lect.—276 *Minturnarumque* 17. 20. *Minturnarumque* 22.—277 *Mendicatus* 45. *Carthagine* 11. 18. *Carthagine* 17. 19. 20. v. ad vi. 171.—280 *circumducto* 21. 22.—281 *vitam pro animam* suspicari possis, ut glossa sit *anima* et hiatus vitetur.

NOTE

274 *Cræsum*] Hunc Lydiæ regem beatum se ob summas opes credentem admonuit Solon, neminem ante obitum judicari felicem debere. Quod ille verum tandem agnovit postquam a Cyro Persarum Rege captus, et vivus tantum non exustus est. Vide Herodot. l. i. Justin. Plutarch.

Justi Solonis] Gell. xvii. 21. ait Solonem unum ex illo nobili numero Sapientum leges Atheniensium scripsisse, regnante Romæ Tarquinio Prisco, anno regni ejus trigesimo tertio. Vide Plutarch. &c.

275 *Respicere ad longæ, &c.*] Ovid. sententiam Solonis ita expressit: 'Seilicet ultima semper Expectanda dies homini, dicique beatus Ante obitum nemo supremaque funera debet.'

276 *Exilium, et carcer, &c.*] Si Marius minus vixisset, non esset expertus exilium, carcerem, mendacitatem. Nimirum Caius ille Marius a Sylla victus fugit, atque in paludibus

prope Minturnas latuit. Inde vero in carcerem abreptus, immissum Gallum percussorem vultus majestate deterruit. Hinc trajecit in Africam, et Carthagine pauper et exilii panem mendicavit. Aurel. Victor, Tit. Liv. Epitom. l. lxxxvii. Plutarch.

Minturnarum] Hæc fuit olim urbs Latii, ad Liris fluvii ostia: hodie jacet in ruderibus.

277 *Victa Carthagine*] Romano Imperio subdita, et tunc Prætorem habente Sextilius, qui C. Marium Libya prohibuit. Plutarch. in Vita C. Marii.

278 *Hinc causas habuere*] E longiori vita causas habuerunt plures ærummæ.

Illo cive] C. Mario.

280 *Si circumducto captivorum, &c.*] Si post actum triumphum statim obiiisset.

281 *Opimam*] De opimis spoliis gloriantem.

Cum de Teutonico vellet descendere curru?
 Provida Pompeio dederat Campania febres
 Optandas: sed multæ urbes, et publica vota
 Vicerunt. Igitur Fortuna ipsius et Urbis
 Servatum victo caput abstulit. Hoc cruciatus
 Lentulus, hac pœna caruit, ceciditque Cethegus

285

e curru Teutonico? Prudens Campania præbuerat Pompeio febres exposcendus: at plurimæ civitates precesque communes superarunt. Sors igitur illius ac Romæ ademit superato caput conservatum. Tormento ejusmodi, istis acriminis Lentulus immunis fuit: et Cethegus interiit non truncatus, atque integro corpore Catilina pro-

//////////

At v. ad r. 151.—282 *Theutonico* 27. 48. 61. 62. 63.—284 Epitheton *multæ* languere h. l. neque festivitati poëtæ consentaneum esse, putabant Ruhnken. et Cl. Herel: quapropter ille ad Vellei. Pat. p. 239. conj. *mæstæ*, hic vero in literis ad me datis *pullæ*, quæ vox insolentior quidem, sed et jocosior videri potest vulgari *pullatæ*, qua Juvenalis snp. iiii. 213. utitur. Ingeniosæ quidem emendationes: sed non video, cur vulgata lectio langueat, quæ potius ad magnitudinem Pompeii declarandam multum valet.—286 *obtulit* 21. a. m. pr.—

NOTE

282 *Cum de Teutonico*] Cum paratus esset descendere, vel, cum descenderet e curru, quo de Cimbris ac Teutonibus triumphum egerat. C. Marius Arpinas, septies Consul, Teutones in Gallia apud Aquas Sextias, Cimbros in Italia in Campo Caudio vicit, deque his triumphavit. Aurel. Victor. Teutones sunt populi Germaniæ prope Cimbros, ad Boream.

283 *Provida*] Quasi prævidens imminentes ei miserias et calamitates, quibus per febrim eximeretur: quæ proinde videtur fuisse optanda.

Provida Pompeio, &c.] Cic. Tusc. i. n. 86. 'Pompeio nostro familiari, cum graviter ægrotaret Neapoli, melius est factum.—Utrum igitur, si tum esset extinctus, a bonis rebus, an a malis discessisset? Certe a miseriis. Non enim cum socero bellum gessisset, non imparatus arma sumsisset, non domum reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in servorum manus ac ferrum incidisset; non liberi defleti: non fortunæ omnes a victoribus possiderentur.

Qui si mortem tum obiisset, in amplissimis fortunis occidisset. Is propagatione vitæ quot, quantas, quam incredibiles hausit calamitates? Hæc morte effugiuntur.'

Campania] Pars regni Neapolitani, perquam fertilis et beata.

284 *Sed multæ urbes, &c.*] Votis publice factis pro ejus incolumitate, servatus est Pompeius et ad multa mala reservatus. Vide Plutarch.

285 *Vicerunt*] A Diis impetrarunt, ne ex illa febre moreretur.

Fortuna ipsius, &c.] Vota maligne exaudita, et fatum suum atque urbis honestæ morti subdlexerunt Pompeium, quem deinde Ptolemæus Ægypti Rex, ad quem fugerat, capite truncari juberet.

286 *Victo*] Profligato a Cæsare.

Hoc cruciatus] Tali mutilatione corporis et capitis diminutione, qualem tulit Pompeius ille magnus.

287 *Lentulus, Cethegus*] Illi cum Catilina contra Rempublicani conjurati, jubente Cicerone Consule, in carcere strangulati sunt: ipse vero

Integer, et jacuit Catilina cadavere toto.

Formam optat medico pueris, majore puellis
Murmure, cum Veneris fanum videt anxia mater, 290
Usque ad delicias votorum. Cur tamen, inquit,
Corripias? pulchra gaudet Latona Diana.
Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipsa habuit. Cuperet Rutilæ Virginia gibbum
Accipere, atque suam Rutilæ dare. Filius autem 295
Corporis egregii miseros trepidosque parentes

cubuit. Parens sollicita leni susurro filiis, apertiore filiabus pulcritudinem preceatur, quoties aspicit Veneris templum, usque ad precum voluptatem. Quare vero redarguas, ait? Latona delectatur Diana formosa. At prohibet Lucretia vultum expeti, qualis ipsi erat. Virginia Rutilæ gibbum habere vellet; suamque formam tradere Rutilæ. Sed venusto puer corpore nunquam non infelices et anxios tenet

////////

290 ubi pro cum 18. 46. 48. fanum Veneris 21. maxima mater 16.—291 natum pro rotorum 13. Pro inquit forte reponendum inquis. Tertia certe pers. durior est propter ellipsin subjecti.—292 puella pro Diana 18.—294. 295 in 22. ita coaluere: Ipsa habuit; cuperet Rutilæ dare. filius autem cet. Error inde natus, quod in utroque versu Rutilæ legitur. v. ad 11. 24. Virginia 24. Virginea 13. gybbum 17. gyppum 13.—295 ejectus e 13.—297 Semper

NOTÆ

Catilina in acie pugnans cecidit. Appian. Sallust. &c.

288 Integer] Non truncato capite, integro manente cadavere.

289 Formam optat] Neque pulcritudinem exoptandam ostendit ob imminentes inde injurias et discrimina. Vide Pers. Satir. 11.

290 Veneris] Vennustatis Deæ.

291 Usque ad delicias votorum] Non tantum ex impetrata forma, sed etiam ex votis ipsis captans delicias et gaudia.

Cur tamen, inquit, corripias] Ecceur dannes ejusmodi vota, quandoquidem et Latona filiæ pulcritudine delectatur? Ex Homero, et Virgilio.

292 Diana] Jovis ex Latona filia, eodem cum Apolline partu edita: ob castitatis studium sylvas coluisse, et hominum consortia fugisse dicitur.

Vide Ciceronem de natura Deorum.

293 Sed vetat optari] Respondet Poëta, et opponit Lucretiæ exemplum, cui sua forma stuprum ab Tarquinio Superbi filio, et ab seipsa necem attulit. Vide Historiam apud Liv. 1. 58. Dionys. Halic. 1v. &c.

294 Cuperet Rutile Virginia] Virginia optasset esse tam deformis quam Rutila, ne Appio Decemviro appetita ab ipso patre Virginio suam pudicitiam vindicante occideretur. Vide Tit. Liv. 11. 44.

Rutilæ] Vetulæ deformis et gibbosæ, quam annos nonaginta septem excessisse ait Plin. vii. 48.

295 Suam Rutilæ dare] Juvenilem suam faciem et formam cum senili deformitate commutare.

296 Trepidus] Ne puer corrumpatur.

Semper habet. Rara est adeo concordia formæ
 Atque pudicitia! Sanctos licet horrida mores
 Tradiderit domus, ac veteres imitata Sabinos;
 Præterea castum ingenium, vultumque modesto 300
 Sanguine ferventem tribuat natura benigna
 Larga manu: (quid enim puero conferre potest plus,
 Custode et cura natura potentior omni?)
 Non licet esse viris. Nam prodiga corruptoris
 Improbilas ipsos audet tentare parentes. 305
 Tanta in muneribus fiducia! Nullus ephēbum

genitores. Tam infrequens est consensus pulcritudinis et castimonie. Quamvis indolem castam dederit familia agrestis, et priscas Sabinas æmulata: insuper mentem pulicem, et faciem recondam sanguine ardentem conferat natura liberalis faciente dextra, (nam quid amplius juveni dare valet natura omni pædagogo et diligentia efficacior,) haud permittitur viros extare. Etenim profusa corruptoris malitia non dubitat ipsos genitores sollicitare. Adeo certa spes est in largitionibus. Nemo tyrannus emasculavit adolescentem non pulcrum in castro diro: et Nero

//////////

habet natus. Rara est c. f. 13. Sic habet et rara 45.—299 Sabinas 10-20. 23-27. 45-48. 50. 54-69. 71-74. probb. Schurzfl., Schrader. Observ. pag. 80. et Heins. ad Ovid. Am. II. 4. 15. et in Advers. p. 357. qui hanc lectionem firmanant tum aliorum codd. auctoritate, tum locis simil. Martial. I. 62. (al. 63.) 1. Prop. II. 23. 103. (al. 32. 47.) Horat. Epod. II. 40. 41. Ovid. I. I. et medic. fac. vs. 11. aliisque, quibus summa Sabinarum mulierum castitas prædicatur. Sed aptior forte nostra lectio, quoniam de filio et de sanctis moribus horridæ domus h. l. agitur: nam vel tironibus ex Liv. I. 18. nota est disciplina tetrica ac tristis veterum Sabinorum, quo genere nullum quondam incorruptius fuit. Parum tamen interest.—300 modestum 10-19. a m. sec. 20. 21. 22. 27. 45. 46. 47. 49. 54. 55. 56. 60-69. 71-74.—301 fervente 14. tribuit 20. tribuit 22.—304 viris pro viros restitui ex 13. 17. 19. a m. sec. 22. 48. quoniam dictio hæc doctior est et multo frequentior optimæ latinitatis scriptoribus v. Heins. ad Ovid. Ep. Her. XIV. 64. ubi eam similesque, licet esse, contigit esse, vel satis est esse

NOTÆ

297 *Rara est adeo concordia*] 'Ovid. 'Lis est cum forma magna pudicitia.'

298 *Sanctos licet horridu, &c.*] Quamvis educatio aspera et severa sanctos mores formavit. Vide Sat. VI. vs. 287.

299 *Sabinos*] Castitate insignes. Vide Sat. III. vs. 169. et Sat. VI. vs. 163.

300 *Castum ingenium, &c.*] Etsi castitatis et pudicitiaæ amorem dederit natura pariter atque institutio, corruptioni obnoxius est.

301 *Sanguine ferventem*] Facile erubescens, pudibundum. Pudens natura diffundit sanguinem, et eum quasi velamen obtendit: et hinc rubor. Ut explicat Macrobius VII. 11.

304] *Non licet esse viris*] Formosi enim alii castrantur, alii in muliebrem defluunt molliem: unde et desinunt esse viri.

305 *Tentare parentes*] Ut pueros formosos corruptoris vendant.

306 *Ephēbum*] Puerum jam puberem, annos quatuordecim assecutum.

Deformem sæva castravit in arce tyrannus :
 Nec prætextatum rapuit Nero loripedem, vel
 Strumosum, atque utero pariter, gibboque tumentem.
 I nunc, et juvenis specie lætare tui! quem 310
 Majora expectant discrimina? fiet adulter
 Publicus, et pœnas metuet, quascumque mariti
 Exigere irati: nec erit felicior astro
 Martis, ut in laqueos nunquam incidat. Exigit autem
 Interdum ille dolor plus, quam lex ulla dolori 315
 Concessit. Necat hic ferro, secat ille cruentis
 Verberibus, quosdam mœchos et mugilis intrat.

nobilem distortum, aut strumosum, aut ventre æque ac gibbo turgentem haud rapuit. Vade modo atque gaude pulchritudine pueri tui, cui graviora imminent pericula. Publicus evadit mæchus, ac timebit omnem ultionem, quam repetit conjux ira inflammatus. Neque fortunatior erit Martis sidere, ut nunquam in vincula incurrat. Porro is mæror aliquando resposcit amplius, quam jus quodcumque permittit mærori. Iste gladio perimit, hic sanguinolentis ictibus concedit adulteros quospiam:

fideli, priori cet. multis exemplis illustravit.—307 scæva 18. castrabit 16. arte 21.—308 Non 21. vel Strumosum recepi ex 10-19. a m. pr. 20-27. 46-50. 54-69. 71-74. nec Strumosum al.—310 et specie juvenis 77. Hac ergo juvenis specie 22. Nunc ergo juvenis specie 10. 15. 16. 23. 24. 25. 46-50. 54-69. 71-74. Nunc ergo specie juvenis 11. 13. 14. 17. 18. 20. 21. 45. Nunc ergo speciem juvenis 7. 29. Nota Schurzfl. est hæc: 'Scriptum in primo libro NUNC ET SPECIE nota Sæc. II. et seqq. abbreviatura, quam non attendens librarius exscripsit Nunc et specie: alii ergo addiderunt, ut versus compleretur.'—311 expectent 12.—312. 313 v. Excurs. ad h. l.—314 nusquam 45. nusquam 47. 54. 64. exigit 15. 25. 57. 59.—315 iste 25. 27. 46-50. 54. 55. 57-60. 64. 65.—316 necat ille cruentis Verberibus 11. 20. ut ap. Horat. Sat. I. 2. 41. ille flagellis ad mortem cæsus. Sed tum epitheton cruentis languet.—317 Vulneribus 19.—318...323 ejecti

NOTE

307 *Sæva in arce*] Tarpeia, ubi ingenuorum pædagogia habuit Néro. Sueton. Ner. cap. 28.

308 *Prætextatum*] Prætexta ornatum, adeoque ingenuum ac nobilem.

Rapuit] Ad stuprum.

312 *Mariti exigere irati*] Quando mœchum deprehendunt cum uxore. Quidam legunt, *quascumque mariti irati debent*: alii *maritus exigit iratus*.

313 *Astro Martis*] Ipso Marte Deo, quem in adulterio cum Venere deprehensum catena Vulcanus colligavit, et in ceterorum Deorum conspectu

statuit ludibrio expositos. Ovid. Metam.

315 *Ille dolor*] Mariti justam ab adultero ultionem reposcentis.

317 *Mugilis intrat*] Mugil, piscis grandi capite, cetera gracilis: quem (pariter et alias raphanum) in deprehensorum mœchorum podicem mariti per vim immittebant. Vetus Schol. Catull. Carm. 15. 'Ah te tum miseri malique fati, Quem attractis pedibus, patente porta, Percurrent raphanique mugilesque.'

Sed tuus Endymion dilectæ fiet adulter
 Matronæ: mox cum dederit Servilia nummos,
 Fiet et illius, quam non amat: exuet omnem 320
 Corporis ornatum. Quid enim ulla negaverit udis
 Inguinibus, sive est hæc Oppia, sive Catulla?
 Deterior totos habet illic fœmina mores.
 Sed casto quid forma nocet? quid profuit immo
 Hippolyto grave propositum? quid Bellerophonti? 325

atque mugilis ingreditur. At tuus Endymion mæchus erit adamatæ matronæ: statim quando Serviliæ nummos donabit, erit etiam ejus quam minime diligit. Universis spoliabit se corporis ornamentis. Nam quid non indulgebit quælibet ** seu est illa Hippia, seu Catulla? Mulier pessima istic habet omnem indolem. Verum pudico quid obest pulchritudo? Ecquid Hippolyto pridem contulit severum institutum? Ecquid Bellerophonti? Scilicet illam puduit quasi contentam repu-

e 13. *delectæ* 22.—320 *Fiat* 16. *quem* 27. 46-50. 58. 61. 62. 63. 65-68. *exuit* 24. *exuat* 12. 14. 16. *eruet* 25. 46. 48. 49. 55. 56. 57. 59-63. 65-69. 71-74.—321 *illa* 21.—322 *Unguibus* 22. *hæc est* 11. 45. *Oppia* 1. 47. 54. 57. 70. 75. 76. 82. *Optia* 12. 14. 17. 22. 23. *Ophia* 21. *Oppicia* 20. *Scipia* 16. *Yppia* 19. *Hippia* 15. 45. *Hippida* 18. *Ippia* 24. 46. 48. 58. *Hippia* 10. 11. 25. 49. 50. 55. 56. 59-69. 71-74. 77. non improb. Schurzfl. ut sensus sit: sive est impudicissima, qualis Hippia fuit, (v. sup. vi: 82-115.) sive castissima, qualis fuit Catulla, (v. sup. ad ii. 49. et Martial. viii. 53.) utque poëta *μισόγυνος* contendat, nullam omnino fœminam esse bonam, nihilque interesse inter lascivio-rem et inter eam, quæ maximam castitatis laudem sit promerita. Sed casta mulier parum apte h. l. memoratur, et Oppia potius patricia ac nobilis, Catulla vero plebeia, vel illa liberalis ac prodiga et hæc avara, vel denique illa dives, et hæc pauper fuisse videtur.—323 *comes* pro *totos* legendum crediderim, ut sententia h. l. sit: *deterior*, mala, impudica, *fœmina illic*, in re Veneræ, *habet comes mores*, come ingenium: summa comitate ac liberalitate allicere solet viros ac delenire.—324 *profuit uni* 16. *profuit ergo* 49. 55. *profuit olim* 61. 62. 63. 66-69. 71-74. 77. Sed præstat τὸ *immo*, h. e. potius, Gall. *au contraire*.—325 *Hyppolito* 23. 24. *Ippolyto* 20. *Yppolito* 17. *Ypolito* 19. 22. *Bellorophonti* 17. 19. 21. 22. 23. 45. 49. 60. 65. *Belophoronti* 11.—

NOTÆ

318 *Endymion*] Filius tuus æque pulcher ac Endymion pastor, quem Lunæ adamatum fabulantur. Re autem vera primus ille Lunæ cursum observavit, teste Plinio ii. 9.

319 *Servilia*] Matrona deformis at dives, cujus amori etsi non amans indulgebit quæstus causa. Servilia Bruti mater cum Cæsare mœchata. Plutarchus.

320 *Exuet omnem corporis ornatum*] Uniones et gemmas sibi detrahet ut donet mœcho.

322 *Oppia, sive Catulla*] Impura mulier sive patricia et liberalis fuerit, ut Oppia; sive plebeia et avara, ut Catulla; nihil negabit suæ libidini.

323 *Deterior totos, &c.*] Erga dilectum mœchum bona est et liberalis, quæ in ceteros omnes avara et nequam.

324 *Sed casto quid, &c.*] Objectio; cui mox respondet ipse, allatis exemplis.

325 *Hippolyto*] Hic Thesei filius castus admodum et pulcher, a Phædra

Erubuit nempe hæc, ceu fastidita, repulsa,
 Nec Sthenebœa minus, quam Cressa, excanduit, et se
 Concussere ambæ. Mulier sævissima tunc est,
 Cum stimulos odio pudor admovet. Elige quidnam
 Suadendum esse putes, cui nubere Cæsaris uxor 330
 Destinatus? Optimus hic, et formosissimus idem
 Gentis patriciæ rapitur miser extinguendus
 Messalinæ oculis: dudum sedet illa parato

diatione: neque Stenobæa levius irata est quam Cretica; seque utraque incitavit. Fæmina tum ferocissima est, quando verecundia iræ incentiva adhibet. Statue quod existimes esse dandum consilium ei, cui conjux Imperatoris convubio jungi meditatur. Is præclurus, ipse etiam speciosissimus, prosapie nobilis, infelix offertur occidendus in conspectu Messalinæ. Hæc pridem expectat comparato flameo;

////////

326 certe pro nempe 18. 21. 24. seu 22. repulsa restitui ex 10-16. 21-27. 45-50. 54-69. 71-74. repulso 17-20. 70. 75. 76. 82. quod quomodo explicari commode possit, vix assequor. Sed neque rō hæc h. l. satis aptum est. Refertur vulgo ad Phædræ, Hippolyti novercam, quæ mox Cressa dicitur. Durissima vero est hæc ratio, cum nulla ejus antea mentio sit facta. Poëta forte scripsit: *Erubuit nam Phædra, ut fastidita, repulsa*. Indocti librarii centies ita corruerunt nomina propria.—327 *Sthenebæa* revocavi ex 46:47. 48. 50. 62. 64. quoniam Græcis constanter *Σθενέβωα* dicitur. v. Muncker. ad Hygin. fab. LVII. et Heyne ad Apollod. II. 2. 1. p. 277. *Sthenobæa* 1. 10-15. 24-27. 49. 54-57. 59. 60. 61. 63. 65. 67-77. 81. 82. *Stenebæa* 20. *Sthenebæa* 58. 66. *Stenebæa* 21. 22. 23. *Stenobæa* 18. 19. *Stenobæa* 17. *Scenobæa* 45. *Cenobæa* 16. *Creta* 16.—329 puer pro pudor 16. odio pudor adjungit furioso 13.—330...345 extrusi e 13. putas 12. 16. 22. 67. 68. 72.—331 *Destinat* 27. 47. 48. *Festinat* 16. 66.—333 dubium 46.—334 *Flammeolo* pro *Flameolo* restitui

NOTÆ

noverca perditæ amatus, ejus repulsæ odium incurrit, et hinc mortem, ab ipsa ad patrem delatus. Vide Senec. Tragic. Hippolyt.

Bellerophonti] Ille Glauci regis filius apud Prætum Argivorum regem hospes, ab ejus uxore Sthenebæa in adulterium plectus, cum obsequi nolisset, pariter est accusatus apud maritum, et gravia multa perpressus. Vide Horat. Od. III. 7.

327 *Cressa*] Cretensis Phædra, Minois Cretæ regis filia, ob repulsam excanduit, et insurrexit adversus Hippolytum, similiter et Sthenebæa in Bellerophontem.

Se concussere ambæ] Amore in odium verso ad vindictam se excitavere.

329 *Cum stimulos, &c.*] Quando pudor furor accenditur et exstimulatur.

Elige quidnam, &c.] Quid nimirum suaderes Silio, cui Messalina nubere vult?

330 *Cui nubere Cæsaris uxor destinatus*] C. Silio Consuli designato formoso admodum juveni, quem deperibat Messalina Claudii Imperatoris uxor. Hæc non contenta tot adulteriis, illi voluit palam nubere, dum Cæsar Ostiæ morabatur sacrificii causa. Corn. Tacit. Lib. II. Sueton. Claud.

332 *Extinguendus Messalinæ oculis*] Rem ubi rescivit Clandius, ante oculos Messalinæ Silium adulterum oc-

Flammeolo, Tyriusque palam genialis in hortis

Sternitur, et ritu decies centena dabuntur

335

Antiquo: veniet cum signatoribus auspex.

Hæc tu secreta, et paucis commissa putabas?

Non, nisi legitime, vult nubere. Quid placeat, dic:

Ni parere velis, pereundum erit ante lucernas:

et genialis thorus purpureus in hortis aptatur publice: ac more veteri decies centena traduntur: accedet auspex cum obsignatoribus. Ea tu arbitraberis arcana, et non multis credita? At illa nonnisi ex lege cupit inire conjugium. Igitur eloquere, quid eligas. Si recuses obtemperare, moriendum est ante candelas: si

*****

ex 18. 20. 23. 24. 62. 68. 71. 72. 73. v. sup. ad 11. 124. et genialis 19.—335 Cernitur 21. a m. pr.—337 putabis 47. 54. 58.—339 est pro erit 11. 14-17. 19.

NOTÆ

cidi imperavit, ipsamque postea Messalinam.

334 *Flammeolo*] Indumento nuptiali. Vide Sat. 11. ad vs. 124. Annot.

Genialis] In honorem Genii. Vide Pers. Sat. 11. vs. 3. Annot.

In hortis] Claudium venire promtum ultioni audiens Messalina Lucullianos in hortos digressa. Tacit. l. xi.

335 *Decies centena*] Millia sesterium, ex pacto dotali, dabuntur Silia. Numerus certus pro incerto, id est, prægraudis summa in dotem. Vel quod ea dos maxima tunc Romæ foret, pecuniæ dotali legum jussis modum imponentibus. Ita Turnebus XVIII. 30.

Ritu antiquo] Nimirum ex quo Romæ luxur invaluit.

336 *Cum signatoribus*] Cum Notariis ac testibus, ad nuptiales tabulas faciendas et obsignandas.

Auspex] Valer. Maxim. l. 11. c. 1. 'Apud antiquos,' inquit, 'non solum publice sed etiam privatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sunito: quo ex more nuptiis etiamnum auspices interponuntur. Qui quamvis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpant.'

337 *Secreta*] Clam Cæsare Claudio.

338 *Non, nisi legitime, vult nubere*] Tacit. Annal. xi. 'Cuncta nuptiarum solennia celebrat,' inquit, 'additque fabulosum visum iri hoc, palam Consulem designatum cum uxore Principis, prædicta die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causa, convenisse, audisse auspium verba, subisse, sacrificasse apud Deos; discubitu inter convivas; oscula, complexus, noctem denique actam licentia conjugali,' &c. Sueton. Claud. cap. 26. 'Cum Messalinam comperisset super cetera flagitia atque dedecora, C. Silio etiam nupsisse, dote inter auspices consignata, supplicio affecit.' Cap. vero 29. 'Omni fidem excesserit, quod nuptiis, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis et ipse consignaverit, inductus, quasi de industria simularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quædam ostenta portenderetur.'

339 *Ni parere velis*] Si abnuerit Silius, a Messalina irata occidi iubebitur ante noctem. Tacit. cit. ait multas mortes jussu Messalinæ patratas.

Si scelus admittas, dabitur mora parvula, dum res 340
 Nota Urbi et populo contingat Principis aures.
 Dedecus ille domus sciet ultimus: interea tu
 Obsequere imperio, sit tanti vita dierum
 Paucorum. Quicquid melius, leviusque putaris,
 Præbenda est gladio pulchra hæc, et candida cervix. 345
 Nil ergo optabunt homines? Si consilium vis,
 Permittes ipsis expendere numinibus, quid
 Conveniat nobis, rebusque sit utile nostris.
 Nam pro jucundis aptissima quæque dabunt Di.
 Carior est illis homo, quam sibi. Nos animorum 350
 Impulsu, et cæca magnaue cupidine ducti,

crimen perpetres, exiguum intervallum concedetur, donec illud civitati ac plebi cognitum ad aures perveniat Cæsaris. Hic familiæ labem postremus accipiet. Interim tu jubenti morem gere, si tanti facienda est vita dierum aliquot. Quodcumque minus et satius duxeris, dandum est ensi collum istud album ac venustum. An igitur mortales nihil cupient? Si consilium petas, Deos ipsos sines dijudicare, quid expediat nobis, ac negotiis nostris conducatur. Etenim loco suarum convenientissima quælibet largientur Divi. Hi plus diligunt hominem, quam ipse se. Nos impetu mentis, et inconsiderata atque præcipiti libidine abrepti exoptamus connubium, et

////////

20. 23-27. 45-50. 55. 57-63. 65-69. 71. 72. 73.—341 *aurem* 14. 16. 20. 21. 22. 24.—343 *si tanti* 11. 14-20. 23. 24. 25. 45. 49. 56-63. 65. 68. *si tanti est* 27. 46. 47. 48. 50. 54. 55. 66. 67. 71-74. 77. Non male!—344 *levius meliusque* 10. 14. 15. 16. 18. 25. 27. 46-50. 54-63. 65-69. 71-74. *levius meliusve* 23. *melius leviusve* 19.—346 *optabant* 13.—347 *permittas* 13. 16.—348 *quid pro sit* 21.—351 *Impulsi* 63. *cupidine capti* 14. 17. alique codd. teste Heins. ad Ovid.

NOTÆ

Ante lucernas] Antequam lucernæ accendi solent.

340 *Si scelus admittas]* Si insano amoris Silius obsequatur, Cæsari paulo post rem accipienti audaciæ dabit penas suæ.

341 *Contingat Principis aures]* Narcissus libertus apud Claudium institit, Messalinam detulit: 'Matrimonium Sili,' inquit, 'vidit populus, et Senatus, et miles; ac ni propere agis, tenet urbem maritus.—Quo pavore offusus Claudius identidem interrogabat, an ipse Imperii potens? An Silius privatus esset? Interim Messalina non alias solutio luxu,' &c. Cornel. Tacit. cit. Lib. xi. Annal.

342 *Dedecus domus]* Tacit. ibid. 'Messalina facilitate adulterorum in fastidium versa ad incognitas libidines profluebat.—Nomen matrimonii concupivit Silius ob magnitudinem infamiæ, ejus apud prodigos novissima voluptas est.'

Tu obsequere imperio] Tu, Sili, morem gere imperioso Messalinæ amoris, ut dies aliquot vitam protrahas.

345 *Præbenda est gladio]* Seu Messalinæ, seu Claudii.

Pulchra hæc et candida cervix] Quæ Silio immatura mortis causa.

347 *Permittes ipsis]* Vide Valer. Maxim. vii. 2. ejus verba retulimus initio Annot. in hanc Satiram.

Conjugium petimus, partumque uxoris: at illis
 Notum, qui pueri, qualisque futura sit uxor.
 Ut tamen et poscas aliquid, voveasque sacellis
 Exta, et candiduli divina tomacula porci: 355
 Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.
 Fortem posce animum, mortis terrore carentem,
 Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
 Naturæ, qui ferre queat quoscumque labores,
 Nesciat irasci, cupiat nihil, et potiores 360
 Herculis ærumnas credat sævosque labores,

partum conjugis. Iis autem perspectum, quinam infantes, et quæ conjux futura sit. Quod si quid nihilominus et petas, et voveas templis viscera, et divina tomacula albi porcelli, precandum est ut sit animus sapiens in corpore valido. Firmam pte mentem, et mortis metu vacuum, quæ tempus ætatis ultimum inter naturæ beneficia statuatur, quæ valeat perperci omnes cruciatus, ignoret excandescere, nihil desideret; atque Herculis calamitates et duros sudores præferendos putet et libidinibus, et epulis, et plumeis

Met. xiv. 229. qui nostram lect. ibid. lib. viii. 123. multis illustravit exemplis. *cæca vanare cupidine legisse vet.* Schol. (cujus glossa est: *cæco sive vano desiderio*) non mihi persuasit Schurzfl. cui epitheton *magna*que semper displi-
 cuit.—353 *Notum est qui* 13.—354 *At tamen ut* 13. 14. 17. 19-22. 24. 27. 47.
At tamen et 10. *Ac tamen ut* 11. *Et tamen ut* 16. *Ut tamen exposcas* 18. 45.
moveasque 45.—355 *ejectus e* 13. *tomacula* 22. 48. 64. *thomatula* 17. 20. 23.
 46. *tomatula* 24. *stomachula* 15. 16. *thymatula* (a *θύειν* dicta) emend. Valla.
 —357 *et mortis recte* forsán 24. 61. 62. 63. 65-69. 71-74.—358 *extreme* 16. *intra* 11. *et inter* 21. Quidam post *ponat*, non post *Naturæ* distinguunt, præ-
 enente vet. Schol.—360. 361 absunt ab 11. et 22. prob. Schurzfl. si etiam v.
 362. ejiciatur, ne poëta *παντολόως* dicat, *qui ferre quænt quoscumque labores*, et
 deinde, *qui potiores Herculis ærumnas credat sævosque labores* cet. Leguntur in
 scholiis antt. librisque tantum non omnibus, et ab interpolatoris ingenio illos
 esse profectos, vix crediderim. Pro *labores* tamen v. 359. substituere *malim*
dolores, quæ lectio in quibusdam reperitur editt. at recentt. Farnabii, Lubini,

NOTE

353 *Qui pueri*] An boni, an mali
 sint nascituri.

355 *Divina*] Diis offerenda.

Tomacula] Pingua quædam visce-
 ra, seu farcinina, e pulmone, jecore,
 et carnibus porcinis minutatim concis-
 is. *Τέμνω* scindo, *τόμος* frustum, sectio.

Candiduli porci] In nuptiis et re
 uxoria porcus albus sacrificabatur.
 Varro.

358 *Qui spatium vitæ extremum, &c.*] Qui mortem existimet esse naturæ
 munus. Sic Plin. xxviii. 1. 'Vitam
 quidem non adeo expetendam cense-

Delph. et Var. Clas.

mus,' inquit, 'ut quoquo modo tra-
 hendam sit.' 'Quapropter hoc primum
 quisque in remediis animi sui habeat:
 ex omnibus bonis, quæ homini tribuit
 natura, nullum esse melius tempestiva
 morte.'

359 *Ferre queat, &c.*] Sustinere, et
 abstinere, quæ duo sunt virtutis mu-
 nera, ex Epicteto.

360 *Nesciat irasci, cupiat nihil*] Tunc
 enim quietam et beatam aget vitam,
 ab istis liber perturbationibus.

361 *Herculis ærumnas, &c.*] Malit
 variis, ut Hercules, exerceri labori-

Juv.

2 P

Et Venere, et cœnis, et pluma Sardanapali.

Monstro, quod ipse tibi possis dare. Semita certe

Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.

Nullum numen habes, si sit prudentia: nos te

365

Nos facimus, Fortuna, Deam, cœloque locamus.

lectis *Sardanapali*. Ostendo quidnam ipse tibi queas donare. Una profecto via ad ævum quietum per virtutem panditur. O Fortuna, nihil divinum tibi est, si sapimus: verum te nos efficimus Numen, et Olympo constituimus.

//////////

al. nil 24.—361 *seerosque* 20.—362 *plumis* 13. 14. 16. 17. 20. 21. 22. 24-27. 46-50. 51. 55. 57-69. 71. 72. 73. *et plumis, et cœnis* 77. *Sardanapalli* 17-24. 45. 49. 64.—365 *nomen* 16. et apud Lactant. Inst. III. 29. non improb. Plathnero, qui comparavit verba Ciceronis: *Ignoratio rerum et causarum Fortunæ nomen induxit. Nullum numen abest* (h. e. omnes Dii favent et adsunt iis, qui non temere, sed consilio et prudentia res gerunt) 13. 15. 16. 18-22. 24-27. 45-49. 51-59. 61. 62. 63. 65-69. 71. 72. 73. 77. Eodem fere sensu Sallust. B. Cat. 52. al. 56. dixit: *Non votis neque supplicii muliebribus auxilia deorum parantur: vigilando, agendo, bene consulendo prospere omnia cedunt*. Sed nostra lectio h. l. aptior est. *nos* te 1. 8. 11. 12. 70. 75. 76. *sed* te 10. 14-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. *tecum* 13. ejecto v. 366. In repetitione pronomi. *nos* major vis inest. Ceterum eadem lectionis varietas reperitur inf. v. 316. ubi hæc verba repetuntur, et apud Lactant. l. l.

NOTE

bus, quibus augeatur virtus atque clucescat, quam segnem et ignavam in otio ac deliciis vitam agere cum Sardanapalo. De multiplici Hercule, deque ejus laboribus consule Diodor. Sicul. &c.

362 *Sardanapali*] Is ultimus fuit Assyriorum Rex, adeo mollitie fractus, ut inter scortorum greges muliebri habitu, mulieribus ipsis effœminatior neret, pensa dispensaret, omni lasciviæ genere deflueret. Quod cum observasset Arbaetus Medis Præpositus, tot viros fœminæ servire indignum ratus, Sardanapalum aggredi ac deturbare statuit. Hic denique victus virum se tandem exhibuit, cum extructo rogo se suaque omnia in eo consumpsit. Herodot. Justin. Diodor. Sicul. &c. Sardanapali Epitaphium fuisse aiunt; Ede, bibe, lude, cetera nihili sunt. Plutarch. Cæc. Rhodig. IX. 11. Referunt et alii alia quædam Epitaphia.

363 *Quod ipse tibi possis dare*] Virtutem scilicet ac felicitatem. Horat. Lib. I. Epist. 18. 'Sed satis est orare Jovem, qui donat et aufert: Det vitam, det opes: æquum mihi animum ipse parabo.'

365 *Nullum numen habes, &c.*] Cic. Tusc. 5. n. 25. damnat eam sententiam: 'Vitam regit fortuna, non sapientia.' Et Seneca, 'Errant,' inquit, 'qui aut boni aliquid, aut mali judicant tribuere fortunam.' Sunt qui legant: *nullum Numen abest*; id est, sapienti viro adsunt omnes Dii. Horat. Epist. I. 1. 'Ad summam, sapiens uno minor est Jove, dives, Liber, honoratus, pulcher, rex denique Regum.'

366 *Nos facimus, Fortuna, Deam*] Hi duo postremi versus iterum habentur Sat. XIV. sub finem. Sensus est: per imprudentiam nostram locum Fortunæ damus inter Numina. Plin. II. 7. 'Omnium,' inquit, 'voci-

bus fortuna sola invocatur, una accusatur, una laudatur, sola arguitur, et cum conviciis colitur. Cæca etiam, et inconstans, et indignorum faulrix existimata, in tota ratione mortalium sola utramque paginam facit. Huic

omnia feruntur accepta. Adeoque obnoxia sumus sortis, ut sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus.—Hæc singula improvidam mortalitatem involvunt,' &c.

EXCURSUS

AD SAT. X. 150.

DISTINCTIONEM majorem posui post *elephantos*, non post *tepent*, ut hic quoque versus ad superiora, et ambitum finesque Africae referatur. Pro *Rursus* tamen poëta forte scripsit *Prorsus*, plane. Henninius et alii hunc versum connectunt cum seqq. ut sensus sit: *Æthiopiæ et elephantis*, h. e. Mauretaniæ s. Africae adjungitur Hispania. Sed non bene sic vel Africa designatur, vel vox *imperiis* additur. —*aliosque elephantos* exhibent 10. 14-27. 45-50. 54-74. ut epitheton ad diversitatem vel terrarum Libyæ, in quibus elephantis sint, vel elephantorum in Mauretania et *Æthiopia*, seu *Æthiopia* occidentali et orientali, vel ipsorum *Æthiopum* spectet. Eam significari putabant Grangæus, Rigalt. et alii, ut *alii* propr. non *elephantis* sint, sed *Æthiopes*. Cf. Stat. Theb. x. 85. Multo probabilior videtur emendatio Plathneri, qui *albosque* conjiciebat coll. verbis Ptolemæi: *Juxta Libyam magna Æthiopum regio, in qua elephantis, albi omnes, et rhinoceroles et tigres sunt.* Elephantis vulgares sunt fere cinerei, (*grau*) rariores rubri s. rufi, et rarissimi candidi; unde in regnis Pegu et Siam de solo titulo *Regis candidi elephantis* cruenta olim bella orta esse memorat M. Le Blanc in Itinerar. Hac emendatione recepta totus hic versus ad *Æthiopiam* denotandam pertinet. Sed

in Æthiopia omnes elephantos fuisse candidos, quis sibi persuaderi patiat? et *albi* ap. Ptolem. sunt forsan cani s. cinerei. Aptiores quoque h. l. sunt *alti elephanti*.

EXCURSUS

AD SAT. X. 312. 313.

MAGNA est h. l. lectionis varietas, quæ librariorum stupori debetur: *quascumque mariti Exigere* (h. e. exigunt, vel exigere solent, scil. ab adulteris) *irati* restitui ex 5. 12. 18. 24. 25. 27. 46-49. 54-69. 71-74. probb. Pulm. et Gronov. Obs. II. 14. ubi magna exemplorum copia ostendit, multa passim per infinitivum modum pronunciata esse, sive in oratione obliqua, sive per ellipsin verbi finiti, quæ librarii et improvidi correctores vexarint: *quascumque mariti Exigere ira* 15. adversante metro: unde *quascumque mariti Exigere ira potest* 2. 36. v. Canteri Lectt. nov. III. 6. *quascumque mariti Exigere irati debent, nec erit felicior astro* 4. 16. 23. et duo alii codices, quos memoravit Gronov. l. l. in qua lectione, ex duabus conflata, τὸ *debent* abundat. Hinc metri fulciendi causa *quascumque mariti Exigere irati debent: felicior astro* cet. 11. sed contra mentem poëtæ. *quascumque mariti Exigere irati debuit* 45. *quascumque mariti Exiguo irati, nec erit f. a.* 50.—*quascumque mariti Irati faciunt* 35. *quascumque mariti Irati debent* 3. 13. 17. 19-22. 38. 43. 75. 76. probb. Lips. Epist. Quæst. IV. 25. Enimvero non mariti debent pœnas, sed adulter; nisi supplendum censeas *exigere*, vel *capere*, *petere*, *repetere*, *sumere*, scil. ab adultero, quæ tamen ellipsis dura est: *quascumque mariti Irati debet* 10. *quascumque maritis Iratis debent* 77. *quascumque mariti Irati debent rivalibus: exigit autem Interdum* cet. 13. *quascumque maritis Irati debent* 14. 28. et ita conj. Lips. l. l.

Commodam tamen sententiam vix inde elicias. *quascumque maritus Exigit iratus* edd. recentt. Farn. Prat. et al. quæ haud dubie est emendatio nostræ lectionis. *et pœnas debet quascumque mariti Exigere irati* corrig. Schurzsl. ut mens poëtæ sit hæc: *debet filius tuus exigere*, sustinere, luere, omnes *pœnas irati mariti*, h. e. quas hic ab adultero repetere solet. Sed quis unquam *exigere pœnas* hoc sensu dixit? *quascumque maritis Iratis debet* 70. 82. Non male: nam *pœnas* vel supplicium *debere* dicitur is, cui vel metuendæ, vel potius luendæ ac solvendæ sunt, ut fere *ludibrium debere ventis* ap. Horat. Od. 1. 14. 16. ubi jam monuit Jani, has loquendi formas ductas esse e Græco ὀφλεῖν vel ὀφλισκάνειν γέλωτα ap. Aristoph. Nub. 1031. et Eurip. Med. 1049. At vix dubito, quin nostra lectio sit a Juvenalis manu profecta, et deinde a librariis vel scholasticis, qui illum infinitivi modi usum, de quo supra dixi, ignorabant, immutata, substituto verbo *debent* vel *debet*, quod docta manus, tanquam ellipsin supplendam, margini ascripserat. Præstiterit tamen *quascumque mariti Exegere ira*, h. e. sæpe exegerunt, vel ἄοριστῶς, exigere solent. Cf. Jani Art. poët. p. 291.

SATIRA XI.

ATTICUS eximie si cœnat, lautus habetur;
 Si Rutilus, demens. Quid enim majore cachinno
 Excipitur vulgi, quam pauper Apicius? omnis
 Convictus, thermæ, stationes, omne theatrum

Si Atticus epuletur egregie, splendidus existimatur; si Rutilus, vecors. Ecquid etenim solutiore plebis risu carpitur, quam inops Apicius? Singula convivia, balnea,

////////

1 *Eximie dives si cœnat* 13. *Atticus* 24. 45. *Atricus* 23. *Etlicus* 18. *Satticus* 47. sic 61.—2 *Si pauper, demens* 13. *Rutulus* 11. 23. 27. 58. 64. 66. 67. non improb. Schurzfl.—3 *Accipitur* 24. *Apitius* 18. 21. 22. 23. 48. 58. *pauper splendidus. unde Multos porro vides* 13. ejectionis v. 4-8.—4 *Convinctus* 11. ut alibi *thensaurus, formonsus*, et inf. v. 28. *figendum. Conventus* 15. 16. et alii codd. quos laudant Poutan. *Analect.* II. 11. et Barth. *Advers.* XLII. 16. *Conventus, turmæ, stationes, omne tribunal* in Ms. aliquo se legisse dicit Lips. *Epist.*

NOTÆ

1 *Atticus eximie*] Hac Satira frugalitas commendatur, luxus damnatur, præsertim in iis quorum tenues facultates id non ferunt.

Atticus] Nobilis ac dives aliquis, ut Pomponius ille Ciceroni familiaris, cui ex Atheniensi secessu et lepore Attici cognomen factum.

Lautus habetur, &c.] In opulento profusio in conviviis, lautitia est: at dementia est, si velit inops sumtus pariter facere.

2 *Rutilus*] Quispiam factus pauper e luxu.

3 *Apicius*] Homo luxuriosus Apicio similis. Vide Sat. IV. vs. 23.

Omnis convictus, &c.] De Rutilo per gulam ad egestatem redacto fabulantur omnes passim in conviviis, balneis, &c.

4 *Stationes*] Porticus, seu loca in

Romano foro, in quibus homines ad colloquendum conveniebant, et consistebant. Valer. Maxim. II. 2. 'Senatus,' inquit, 'assiduam stationem peragebat eo loci, qui hodieque Senaculum appellatur: nec expectabat ut edicto contraheretur, sed inde citatus protinus in curiam veniebat.' Plinius *Epistol.* 'Plerique in stationibus sedent, tempusque audiendo fabulas conterunt.' Gell. XIII. 13. refert, quæsitum in plerisque Romæ stationibus Jns publice docentium, an, &c. Turneb. I. 17. Suspiciatur hic intelligi oportere municipiorum stationes, quæ erant in foro Romano, quarum meminit Plin. XVI. 44. Verum quaslibet Romæ stationes et confabulationes a Juvenale significari satis apparet.

Omne theatrum] Omnes qui ad

De Rutilo. Nam dum valida ac juvenilia membra 5
 Sufficiunt galeæ, dumque ardent sanguine, fertur,
 Non cogente quidem, sed nec prohibente tribuno,
 Scripturus leges, et regia verba lanistæ.
 Multos porro vides, quos sæpe elusus ad ipsum
 Creditor introitum solet expectare macelli, 10
 Et quibus in solo vivendi causa palato est.

conventicula, totum amphitheatrum de Rutilo loquuntur. Quippe cum artus robusti et juveniles cassidi pares sunt, et quamdiu ferrent sanguine, properat ad excipiendas regulas ac præcepta imperiosa gladiatorum magistri, non jubente certe, verum neque retante Tribuno. Præterea cernis plurimos, quos ad ipsum macelli ostium opperiri consuevit creditor frequenter deceptus: et quæ vitæ ducendæ ratio duntaxat in

//////////

Quæst. II. 9.—5. 6 Ita hunc locum jam recte emendarunt Rutgers. var. lect. II. 17. Barth. Advers. XLII. 16. Rigaltius et Farnab. Vulgo legitur: *nam dum valida...dumque ardens sanguine fertur, Non cet. quod nihili est. Nondum valida cet. vel mox vs. 8. Scripturit is conj. Lindenbr. et 18. juvenalia 17. a m pr. 64. Vox rarior, qua etiam utitur Virg. Æn. II. 518. v. 475. VIII. 163. ad quæ loca v. Intpp.—6 dum fertur sanguine et ardens 15.—7 Nec cogente 16. non prohibente 16. 23. Pro tribuno forte legendum tyranno, quo sensu poëta sup. VIII. 193. dixit nullo cogente Nerone: nisi forte tribunus h. l. est ipse Imperator; nam tribunicia potestas, Augusto ceterisque Imperatoribus delata, summi imperii vim significationemque habebat, unde et anni ejus, tanquam anni imperii, in nummis aliisque monumentis publicis numerantur. v. Lips. et Ernesti ad Tac. Ann. I. 2. III. 56. Schwarzii Diss. de Augustorum tribun. potest. et Dodwelli Præl. Cambd. XIX. 7. Alios quidem tribunos, sed sine vi,*

NOTÆ

spectacula et ludos conveniunt et astant.

5 *De Rutilo*] Qui devoratis bonis, ut victum deinceps habeat, gladiatoriam exercet, adigente quidem inopia, non autem ullo Nerone aut Tyranno, ut olim. Vide Sat. II. ad vs. 143. et seq. Item Sat. VIII. ad vs. 193. et ibid. Annot.

7 *Nec prohibente tribuno*] Tribunum obiter taxat, qui ejusmodi urbis dedecora debuisset impedire. Ex locis mox citatis.

8 *Scripturus leges, &c.*] Tractandum armorum rationem ut ediscat; an etiam ut tradat artis jam peritus? Sueton. Jul. Cæs. cap. 26. 'Tirones,' inquit, 'neque in ludo, neque per lanistas, sed in domibus per Equites

Romanos ac etiam per Senatores armorum peritos erudiebat; precibus enitens, ut disciplinam singulorum susciperent, ipsique dictata exercentibus darent.'

Regia verba] Superba, imperantia: urge, percutere; attolle, declina, &c.

9 *Multos porro vides, &c.*] Obæratos, qui gulæ nihilominus indulgent, atque e emunt sibi pecunia dapes lautas emunt etiam caro pretio.

Ad ipsum creditor introitum, &c.] Creditor alibi elusus scit debitorem luxuriosum certe inveniri ad macellum et forum, ubi lauta emuntur obsonia. Illic igitur expectat, ut ab eo fœnus exigat.

11 *Quibus in solo, &c.*] Qui vivunt ut edant, quorum Deus venter est.

Egregius cœnat, meliusque miserrimus horum,
 Et cito casurus jam perlucente ruina.
 Interea gustus elementa per omnia quærunt,
 Nunquam animo pretiis obstantibus. Interius si 15
 Attendas, magis illa juvant, quæ pluris emuntur.
 Ergo haud difficile est, perituram arcessere summam
 Lancibus oppositis, vel matris imagine fracta,
 Et quadringentis nummis condire gulosum
 Fictile: sic veniunt ad miscellanea ludî. 20

palato consistit. Istorum pauperrimus, ac brevi ruiturus casu jam apparente, lautius ac splendidius epulatur. Interim gustatus investigant in cunctis elementis, nunquam valore menti obicem ponente. Si intus perspicias, ea plus delectant quæ carius comparantur. Itaque non est arduum contrahere pecuniam absumendam, depositis catinis, aut effigie parentis mutilata; et voracem testam infercire

////////

creari patiebantur Cæsares.—12. 13 ejeti e 13. et vs. 13. e 23.—14 Qui suaves gustus elementa 13.—17-20 extrusi e 13. *picturam arcessere summam* 11. *arcessere* 22. 24. 60. 64. De qua scriptura v. Schelleri præc. stili bene latin. T. I. p. 38.—18 *Lancibus optatis* 7. ut pro vel 12. *Martis* 24. *imagine picta* forte 1. Vetus scholion est: si in auro picta est, aut in argento. *imagine cara* malebat Schrader.—20 *miscellanea* 18. 22. 24. 76. *miscellanea* 48. *mis-*

NOTÆ

12 *Egregius*] Comparat. magis egregie. Sic etiam Lucret. lib. iv. ‘Nam nihil egregius, quam res secernere apertas A dubiis.’

13 *Perlucente ruina*] Metaphora a rimoso pariete vel ædificio.

14 *Gustus elementa per omnia quærunt*] Undique accersunt quo delicati palati fastidio satisfaciant.

Elementa per omnia] Ex aëre volucres, ex aquis pisces, e terra feras, boletos, tubera, omnia exquisiti saporis exquirunt.

15 *Nunquam animo pretiis obstantibus*] Nedum caritas obstat et desiderium minnat, quin potius augeat semper et magis oblectat.

17 *Ergo haud difficile, &c.*] Quandoquidem ea quæ pluris emuntur obsonia hoc magis appetunt gulosi illi, hinc ut ea mercentur nihil putant difficile, sive oppigneranda sit supel-

lex, et contrahendum æs alienum, sive distrahenda matris effigies.

Perituram arcessere summam] Pignoribus datis, a creditoribus sumere pecuniam luxu disperdendam.

18 *Lancibus oppositis*] Suppellectilibus in pignus positis.

Matris imagine fracta] ‘Quæ in auro vel argento picta,’ inquit vetus Schol. *Fracta*, vel casu et vetustate; vel data opera, ut sine pudore vendiqueant partes atque fragmenta.

19 *Quadringentis nummis condire*] Toto censu Equestri, magno pretio cibos exquisitos parare.

Gulosum fictile] Ferculum inopi gulo expetitur emtumque, conditum vero in lance fictili, quoniam argentea vasa pignori sunt opposita.

20 *Sic veniunt ad miscellanea ludî*] Sic nempe homines alias ingenui, et olim patrimonium sat amplum adepti,

Refert ergo, quis hæc eadem paret: in Rutilo nam
 Luxuria est; in Ventidio laudabile nomen
 Sumit, et a censu famam trahit. Illum ego jure
 Despiciam, qui scit quanto sublimior Atlas
 Omnibus in Libya sit montibus: hic tamen idem 25
 Ignoret, quantum ferrata distet ab arca
 Sacculus. E cœlo descendit Γυνῶσι σεαυτὸν,

nummis quadringentis. Ita histriones accedunt ad miscellanea. Interest igitur quisnam ea ipsa accersat. Etenim in Rutilo luxur est: in Ventidio decus honestum accipit, et commendationem ab opibus depromit. Ego hunc merito aspernabor, qui novit quam Atlas extet altior universis Africæ montibus; is nihilominus ipse nesciat, quam loculus differat a capsula ferro instructa. E calo defluxit illud,

//////////

cillania 73. missellania 19. missellania 23. 58. missellanea 64. misellanea 60. si veniunt ad m. ludii conj. Schrader.—21 Sed refert, uter hæc eadem sibi ferula ponat 13. hæcce 23.—22 Nam quod luxuria est inopi laudabile nomen 13. Venditio 48. 58. Cf. ad vii. 199.—23 nomen pro famam 15. 24. recte pro jure 15.—24 quantum 11. 25. 27. 46. 47. 49. 50. 54-58. prob. Schurzfl. cum mox idem voc. sequatur.—26 ignorat 15. 16. distat 14. 15. 16. 24. archa 21. 22.—27 Græca absunt ab 25. 27. 45. nothesolitos 13. σαυτὸν 11.—28 Figen-

NOTÆ

postquam illud male dilapidaverunt, ludiones fieri coguntur.

Miscellanea] Vel miscellos ludos, quales a Caligula editos Lugduni in Gallia meminit Sueton. Calig. c. 20. vel cum veteri Schol. et aliis intellige gladiatorum cibum e variis mixtum ferculis. Gell. xx. 11. variam et miscellam et quasi confusaneam doctrinam atque historiam appellat, quæ variis est rebus commixta.

Ludii] Pro, ludii, id est, Ludiones.

21 *Quis hæc eadem paret]* An pauper, ut Rutilus; an dives, ut Ventidius, in quo quidem luxus liberalitatis famam inducit.

22 *Ventidio]* De eo jam Sat. vii. vs. 199. Vide ibid. Annot. Alii accipiunt Ventidium Cumanum Galilæorum nationi præfectum, de quo Tacit. Annal. lib. xii.

24 *Atlas]* Mons Africæ maximus ab ora Oceani Atlantici perpetuum extendens jugum ad Barcæ desertum

versus Orientem. Dictus ab Atlante rege siderum perito, quem proinde cælum humeris tulisse fabulantur.

25 *Libya]* Sic vocata Græcis Africa. Alias pro hujus parte sumitur, quæ continetur intra Æthiopiam ad ortum, et mare Atlanticum ad Occidentem.

Idem ignoret, quantum, &c.] In variis eruditus et sapiens, at stultus ac demens in sumtu et luxu: ignoret discrimen ingentis arcæ divitum nummis plenæ, et sacculi pauperum in quo pauci denarii; et pro utriusque mensura sumtus faciendos.

26 *Ferrata arca]* Qualem habent vulgo divites, et habebant in foro Romani Proceres, ut Sat. x. notavimus ad vs. 25.

27 *Calo descendit, &c.]* Diog. Laërt. lib. i. affirmat illud, 'Nosce te ipsum,' Thaletis esse Milesii, et a Chilone postea usurpatum Cic. Tusc. i. n. 52. Apollinis præceptum monet,

Figendum, et memori tractandum pectore, sive
Conjugium quæras, vel sacri in parte Senatus
Esse velis. Nec enim lorica poscit Achillis
Thersites, in qua se transducebat Ulixes.

30

Ancipitem, seu tu magno discrimine causam
Protegere affectas; te consule, dic tibi, qui sis,

γυνῶθι σεαυτὸν, animo fideli inurendum et revolvendum, seu connubium expetas, seu cupias esse particeps sanctæ curiæ. Enimvero neque Thersites optat Achillis thoracem, in quo se Ulysses dubium exhibebat. Sive tu causam tueri vis ingenti periculo, teipsum interroga, aperi tibi qualis sis, an caudidicus acer, utrum Curtius,

*****

dum 13. 19. 20. 25. 56. 57. 59. Cf. sup. ad vs. 4. et abest ab 47. 54. 58. Versus 28-33. ita distinguere malim: tractandum pectore. Sive Conjugium quæras, vel sacri in parte senatus Esse velis, (nec enim...Ulysses) Ancipitem seu tu magno discrimine causam Protegere affectes: (ita enim tum certe, vel omnino legendum videtur pro affectas) te consule cet.—29 sacra 25. 46. 48. 49. 55-57. 59. 60.—30 non enim 25. 56. 57. 59. neque enim 27. Multum præstiterit poscat.—31 traducebat 13. 17-27. 45-50. 55-63. 65-69. 71-74. ut al. trajicere, trahere, transmittere, tradere, de quo Donat. ad Terent. Phorm. pr. 'Transdere veteres sonantius, (et accuratius) quod nos lenius dicimus tradere.' Cf. Drakenb. et nos ad Sil. iv. 487. Ulixes recepi ex 17-20. 23. 24. 58. Ulyxes 14. 27. 46-48. Ulysses 25. Vulgo Ulysses. Cf. sup. ad ix. 65.—32 ceu 46. 47. 49. 58. 66. 67. Vulgo post Ancipitem colon vel punctum ponunt, ut sensus sit: in qua Ulixes se transducebat, se ostendebat, tanquam Achillem, ancipitem, metuentem ne non obtineret, vel dubium intuentibus, num Achilles esset isque revixisset, vel denique modeste ambigentem, an arma Achillis etiam peteret iisque dignus ac par esset. Ego potius jungo ancipitem causam, h. e. ambiguan, dubiam, et vel sic distinguo: Si tu causam ancipitem, seu magno discrimine protegere affectas; vel ita: Ancipitem seu (vel potius si) tu magno d. causam p. a.; vel denique ita, ut sup. ad vs. 28. dixi, et hæc ratio ceteris omnino præferenda videtur.—33 tunc consule 21. qui sis revocavi ex 11. 14. 15. 17. 19. 20. 27. 50. 58. 64. Vulgo legitur quis sis. At illud et mollius est et doctius.

NOTÆ

ut se quisque noscat: 'Quod nisi divinum esset,' inquit, 'non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum sic ut tributum Deo sit.' Plin. vii. 32. 'Oraculorum,' inquit, 'societatem dedere mortales Chiloni Lacedæmonio, tria ejus præcepta Delphis consecrando aurcis literis.'

Γυνῶθι σεαυτὸν] Nosce teipsum. Cic. lib. iii. ad Q. fratrem, epist. 6. 'Præceptum illud,' inquit, 'noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verumetiam ut bona nostra norimus.' Vide Tuscul. cit. Item Pers. Sat. iv. vs. ult.

29 In parte Senatus] Senator esse

velis, Judex, Magistratus.

30 Nec enim lorica poscit Achillis Thersites] Thersites haud ita est immemor suæ tenuitatis, ut idem appetat quod Ulysses, aut Ajax: quorum de armis Achillis mortui contentionem vide apud Ovid. Metamorph. xiii.

31 Thersites] Homo inglorius et parvi nominis apud Græcos, de quo jam Sat. viii. ad vs. 269.

In qua se transducebat Ulixes. Ancipitem] Alii punctum post Ulixem tollunt, ut sensus sit: In cujus lorice petitione adversus Ajacem, Ulysses ipse metuebat sibi, ne non obtineret.

Orator vehemens, an Curtius et Mathio buccæ.

Noscenda est mensura sui, spectandaque rebus 35

In summis minimisque; etiam cum piscis emetur,

Ne nullum cupias, cum sit tibi gobio tantum

In oculis. Quis enim te deficiente crumena,

Et crescente gula, manet exitus; ære paterno,

Ac rebus mersis in ventrem, fœneris atque 40

Argenti gravis, et pecorum, agrorumque capacem?

Talibus a dominis post cuncta novissimus exit

utrum Matho: oris tui modulus est intelligendus et considerandus in negotiis maximis et infimis, etiam quando piscem mercabere; neque nullum expetas, quando in pera Gobionis pretium duntaxat habueris. Nam oculis exhaustis, et voracitate aucta, quisnam te finis expectat, postquam patrimonium et facultates ingesseris in altum usuræ et argenti rudis, et gregum et prædiorum voracem? A dominis ejusmodi

////////

sii, qui id probavit illustravitque exemplis in comm. ad Ovid. Ep. Her. XII. 31. Sed esse aliquid alio sensu dicitur, qui ab h. l. alienus est. v. sup. ad I. 74. —34 ejectus e 13. Publius pro Curtius 16. an Matho 11. 14-27. 45-50. 55-63. 65-69. 71-74. Meta 19. Vulgo post Matho punctum ponunt junguntque Buccæ Noscenda est mensura tuæ, ut sit sensus: explores et noris facundiæ modum vimque eloquentiæ; vel ut proverbii loco dictum sit: scias, quousque possis et liceat buccam inflare vel diducere fauces. Bahrdt vertit: *Man muss, wie weit das Maul sich sperren lässt, verstehen*. Sed nostra distinctio haud dubie anteferenda.—35 Noscenda 13. mensura tui 13. buccæ Noscenda est mensura tuæ 10. 11. 20. 24. 25. 45. 56. 60. 62. 63. 64-69. 71-74. Buccæ Noscenda est mensura suæ 14-19. 21. 23. 27. 46. 48. 49. 57. Noscenda est mensura rei forte vet. Schol. cujus glossa est: 'Consideranda in omnibus rebus est mensura uniuscujusque rei, et si ad hanc sufficit, sic eam debes assumere.'—36 minimis 61. 62. 63. 66-69. 71. 73. ematur 13.—37 Non 16. Nec 10. 14. 15. 17-20. 22. 23. 27. 45-49. 54-65. 68. 69. 71. 73. 74. nullum 73. cupias nullum 10. 11. 13. 15. 47. 54. 58. cupias nullum 64. capias 24. globio 64.—40 versis 45. 65. fœneris 18. Ego fœneris scripsi pro vulg. fœnoris, ab ant. verbo feo, h. e. gigno, creo, procreo, facio, unde fœnus, fœtus, fœcundus, fœmina. Cf. Cellar. orthogr. lat. T. I. p. 234, ed. Harles. In media vero voce e pro o substituendum esse, intelligitur ex verbis deriv. fœnebris, fœneratio, fœnerator, fœnere, fœnatrix, fœneratorius. Similiter pignerbis pro pignorbis posui sup. IX. 141. ubi v. Var. Lect.—41 et abest ab 16. 19. a m. pr. ac pro et 22.—

NOTE

34 Curtius] Montanus, orator mediocris, valde tamen jactabundus. De eo Satir. IV. ad vs. 107. Annot. vide.

Matho] Causidicus infimæ notæ, de quo Sat. I. 32. Vulgo punctum post Matho ponunt, et legunt, buccæ Noscenda est mensura tuæ; ut sensus sit: Facundiæ tuæ modum noris, si sis orator: quisquis autem fueris, ex

crumenæ modulo, buccæ et gulæ tuæ modum pone.

37 Nullum] Piscem pretiosum. De quo vide Sat. IV. vs. 15. et Sat. V. vs. 92.

Gobio] Vilis pisciculus.

41 Argenti gravis] Non facti, aut signati, quod est adhuc in massa. Vide Cæli. Rhodig. x. 2.

42 Talibus a dominis, &c.] Decoc-

Annulus, et digito mendicat Pollio nudo.

Non præmaturi cineres, nec funus acerbum

Luxuriæ; sed morte magis metuenda senectus.

45

Hi plerumque gradus: conducta pecunia Romæ,

Et coram dominis consumitur: inde ubi paulum,

Nescio quid, superest, et pallet fœneris auctor,

Qui vertere solum, Baias, et ad ostrea currunt.

Cedere namque foro jam non est deterius, quam

50

post omnia ultimus abit annulus, atque digito spoliato Pollio stipem rogat. Neque præcoces favillæ, neque mors luxui molestæ sunt; verum senecta plus quam mors timetur. Isti gradus ut plurimum. Pecunia Romæ accepta a creditoribus, atque præsentibus dominis absuntur: dein cum nescio quid parvum restat, atque expallescit usuræ possessor, tum qui terram mutare, properant Baias et ad Ostia. Forum enim

////////

42. 43 ejerti e 13.—44 *non funus* 19. 21. 45.—45 *Luxuria* 63.—46-63 extrusi ex 13.—49 *Cum vertere* 28. *ad ostia vel Ostia currunt* (scil. inde navigaturi; vel quia oppidum olim amœnissimum fuit) 14. 15. 16. 60. 65. 67. 74. 77. *ad Ostia* c. 19. 23. 24. 25. 27. 45-50. 55. 56. 58. 59. 61-64. 66. 68. 71. 72. 73.—50 *est non legitur in* 25. 27. 46-49. 54-60. 66. 68. 69. 71. 72. 73. *tibi pro est* 62. 63.

NOTÆ

tores illi post alia tandem oppignerant aut vendunt annulum suæ notæ nobilitatis.

43 *Pollio*] Nobilis helluator: an vero Carvilius ille Pollio, qui prodigi et sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii, quique testudinum putamina secare in laminas, lectosque et repositoria his vestire instituit? ut ait Plin. ix. 11.

Digito nudo] Nec enim Equestrem dignitatem ejusque insigne annulum servabat, nisi qui Censum Equestrem retinebat, nimirum quadringenta sestertium millia: at ille bona decoxerat.

44 *Non præmaturi cineres, &c.*] Non metuunt luxuriosi illi mortem sibi, vel graves morbos creare, per helluationes; sed timent senium, in quo propter inopiam aut argritudines non licet amplius luxuriari.

46 *Hi plerumque gradus*] Per quos isti devenire solent ad rerum omnium inopiam. 1. Pecuniam fœnore accipiunt. 2. Hanc in ipsa urbe coram

fœneratoribus in luxuriam effundunt. 3. Solum vertunt.

47 *Coram dominis*] Fœnoris et crediti dominis, atque auctoribus.

48 *Pallet*] Ne fœnus et creditum perdat, jam timet.

49 *Qui vertere solum*] Patria cedentes in aliam regionem abeunt exultant, et quidem festinanter, ne a creditoribus comprehendantur.

Baias] Urbem Campaniæ maritimam, de qua vide Sat. iii. vs. 4.

Ostrea] Sic legunt quidam, ut sit sensus, inopes illos conferre se Baias ad piscationem ostreorum. Alii legunt, *Ostia*, scilicet, ad Ostia Tiberina, ibi forte navem conscensuri, fugiunt. Namque ibi portus ad ostium Tiberis fluminis cum adversa urbe pridem celebri ab Anco Martio condita.

50 *Cedere namque foro, &c.*] Non comparere in urbe ob æs alienum, non magis ignominiosum jam putatur, quam ab uno vico in alium migrare.

Esquilias a ferventi migrare Subura.

Ille dolor solus patriam fugientibus, illa

Mœstitia est, caruisse anno Circensibus uno.

Sanguinis in facie non hæret gutta: morantur

Pauci ridiculum effugientem ex Urbe pudorem.

55

Experiere hodie, numquid pulcherrima dictu,

Persice, non præstem vita vel moribus, et re;

Sed laudem siliquas occultus ganeo; pultes

deserere, nunc tibi haud pejus, quam ex ardenti Suburra ad Esquilias transire. Is moror, ea tristitia duntaxat patria cedentibus inhæret, anno uno Circensibus privari. Ceterum in vultu non manet stilla sanguinis: neque multi retinent re-recundiam risu dignam, atque e civitate recedentem. O Persice, hodie periculum facies, utrum præclara memoratu non exequar, vivendi ratione, neque moribus, atque factis: siliquas autem commendem ego helluo absconditus, et pultem serro

//////////

67. 74. *ibi* (h. e. Romæ) conj. Lubin.—51 *Esquilias* 19. 23. 24. 60. 65. 72. *Æsquilius* 17. 27. 48. 61-64. 68. 71. 73. *Hesquilias* 20. *Æsquilius* 56. 59. Cf. sup. ad III. 71. *Suburra* 18. 19. 27. 46-49. 58. 61-69. 71. 72. 73. v. sup. ad III. 5. 52 *patria* 17. 20.—53 *Circensibus: una...gutta* 47. 48. 64.—55 *fugientem* 14. 16. 18. 22. 24. *et fugientem* 10. 15. 19. 21. 25. 27. 48. 50. 54-67. 74.—56 *Experire* 16. 59. *pulcherrima risu* 46. 47. 48.—57 *Persice* 25. 46. 47. 48. 57. 58. Ita sexcenties librarii corruerunt nomina propria. *vita* 9. *in vita* 11. *nec moribus* 10. 11. 14-18. 20. 22. 23. 24. 27. 45-50. 54. 55. 61-64. 68. 71-74. *aut re* 22. *ut re* 16. *Experiere hodie, numquid pulcherrima dicta, Persice, non præstem, invitate, et moribus et re* conj. Schurzfl. putans, versum duriorum librariorum displicuisse, ideoque ab iis varie esse mutatum. Sed talem versum placuisse

NÔTÆ

51 *Esquilias a ferventi, &c.*] Ab æstuosa urbis regione in frigidiorē. Nam et editior is locus, et gelidas vocavit Esquilias, Sat. v. vs. 78. Vide et Sat. III. vs. 71.

Ferventi] Seu ob situm, seu ob majorem populi frequentiam.

Subura] Vide Satir. III. vs. 5. Annot.

52 *Ille dolor, &c.*] Illis decoctoribus nullus jam pudor: unus autem dolor superest, carere Circensibus.

53 *Circensibus*] Vide Sat. III. 223. et x. 80. atque ibid. Annot.

54 *Sanguinis in facie, &c.*] Pudoris nihil restat, vestigium nullum. Vide Sat. x. 301. et Annot.

Morantur pauci, &c.] Pauci conantur retinere pudorem, qui jam urbem

deserit ac fugit, ubi etiam ridiculus multis existimatur. Sic orbe jam facinoroso cessisse et ad Superos evolasse dicitur Astræa, ejusque pariter soror Pudicitia. Sat. vi. 19.

56 *Numquid pulcherrima dictu, &c.*] Utrum verbis tantum frugalitatem extollam, quam re non teneam, sed, ut alii, gulæ serviam et ventri.

57 *Persice*] Persicus amicus Juvenalis, cui et hanc inscripsit Satiram.

58 *Siliquas*] Cibum rudiorem, tenuem victum, legumina, quorum involucri siliqua dicitur. Vide Pers. Sat. III. 55.

Occultus ganeo] Clam popinas frequentans. Ganeum subterraneus locus est, ex Festo.

Pultes] Parabiles et vulgares cibos.

Coram aliis dictem puero, sed in aure placentas.

Nam cum sis conviva mihi promissus, habebis

60

Evandrum, venies Tirynthius, aut minor illo

Hospes, et ipse tamen contingens sanguine cælum :

Alter aquis, alter flammis ad sidera missus.

Fercula nunc audi nullis ornata macellis.

ceteris presentibus, in auricula vero placentas jubeam. Etenim quandoquidem pollicitus es epulari mecum, ero tibi velut Evander; accedes Tirynthius, vel hospes eo inferior, idem nihilominus Superis etiam sanguine conjunctus, hic undis, ille igne ad cælum translatus. Jam ausculta dapes nullis macellis paratas. E Tiburis campo

poëtæ, quis sibi persuadeat?—59 *pueris in aure* 24. *in aure* 2-5. 10-27. 45. 50. 56. 57. 59. 60. 64. 65. 70. 74-77. *in aurem* 1. 81. Vetus scholion ita legendum videtur: 'Coram aliis, i. e. ante alios, ut frugi videar, pultes aut legumina jubeo parentur tibi; in aurem puero alia dico tibi parari. Siliquas, i. e. parcitatem: nam proprie siliqua est, qua legumina continentur.' in ore 46-49. 54. 55. 58. 61. 62. 63. 66-69. 71. 72. 73. in arce ed. Farnab. et al.—62 *contingit* 10. 11. 14. 16. 21. *continges* 45.—64 *portata* pro *ornata* conj. Schrader.—v. Heins. et Heyne ad Virg. Ecl. i. 19. et ii. 19. *quid sis vetustus codex Hein-*

NOTÆ

Vide Sat. vii. 185. et Pers. Sat. vi. 40. atque ibid. Annot.

59 *Coram aliis*] Ut frugalis existimer.

Dictem puero, sed, &c.] Dum quis adest, pultes imperem famulo, et quidem palam; at statim in aurem et clam insusurrans jubeam ut placentas coquat mihi cœnaturo.

Placentas] Dulciaria; delicata fercula. Placentæ fiebant e farina siliginea, alica, caseo, melle. Martial. Epig. vii. 19. dulces placentas vocat.

60 *Habebis Evandrum*] O Persice, me frugalem habebis hospitem, sicut olim Evandrum Hercules et Æneas habuere, cum ab eo tenui mensa excepti sunt. Ex Æn. viii. 'Tum res inopes Evandrus habebat.'

61 *Evandrum*] Hic Arcadiæ primo Rex, deinde venit in Italiam, et pulsis Aboriginibus ibi regnavit, ubi Roma subinde condita est.

Venies Tirynthius] Ut Hercules, cujus patria dicitur fuisse Tiryns vel Tiryntha urbs Peloponnesi prope Argos.

Minor illo hospes] Æneas Hercule minor ætate, tamen, rebus gestis.

62 *Et ipse tamen contingens sanguine cælum*] Ut enim filius Jovis Hercules, sic Æneas Veneris.

63 *Alter aquis*] 'Æneas in Numicium fontem lapsus creditur consecratus,' inquit vetus Schol. Dionys. Halicarn. l. i. hæc scribit: 'Commisso acri prælio, multisque utrimque cæsis Æneæ corpus nusquam apparuit: alii in Deos translatum putarunt, alii mersum fluvio, juxta quem prælium fuerat. Latini templum Æneæ condiderunt, cum Inscriptione, Jovi Indigeti, seu, Patri Divo Terrestri, qui fluvii Numici undas gubernat.'

Alter flammis] Hercules, qui cum induisset vestem venenatam sibi a Dejanira missam, ardore correptus, et doloris impatiens, accensa pyra in Ceta monte seipsam combussit. Vide Ovid. Metam. ix. Senec. Trag. Hercules. Cetaum, &c.

64 *Fercula*] Quæ tibi apponere statui.

Nullis ornata macellis] Non emta,

De Tiburtino veniet pinguissimus agro 65
 Hædulus, et toto grege mollior, inscius herbæ,
 Necdum ausus virgas humilis mordere salicti,
 Qui plus lactis habet, quam sanguinis; et montani
 Asparagi, posito quos legit villica fuso.
 Grandia præterea, tortoque calentia fœno 70
 Ova adsunt ipsis cum matribus, et servatæ
 Parte anni, quales fuerant in vitibus, uvæ :
 Signinum Syriumque pyrum, de corbibus isdem
 Æmula Picenis, et odoris mala recentis,
 Nec metuenda tibi, siccatum frigore postquam 75

prodibit hædus parvus opinus, atque omni grege tenerior, ignarus graminis, quique nondum tentavit carpere surculos inferiorum salicum, qui plus lactis quam sanguinis continet: tum corrudæ e montibus, quas villica collegit dimisso fuso: deinde ora ingentia et e stramine circumvoluto ferrida præsto sunt cum ipsis parientibus: quin et botri per anni partem custoditi sicuti in palmite constiterant: postea pyra Signina atque Syria: et ex iisdem canistris poma novi odoris cum Picenis certantia: tibi vero minime timendæ, posteaquam eiecere autumnum hyeme arefactum, et discri-

//////////

65 Cum de caprifero veniet 13.—66 Hædulus, non hædulus, 27. ut in optimis codd. Virgilii, Ovidii, Prop. et al. Cf. Varr. L. L. iv. 19. *et toto grege mollior* conj. Heins. ad Ovid. Fast. iv. 758. quia per frequentem lavationem lana redditur mollis. Sed mollities ac teneritas carnis, non lanæ, h. l. designatur. —67 *humilis virgas ausus* 15.—68 *at pro et* 16.—69 *leget* 14.—70 *totoque* 65.—71 *servata* 73.—73 *ejectus e* 13. *Sygninum* 24. *Segninum* 16. *Siginum* 19. *hisdem* 21.—74 *Præterea gustus et odoris* 13. ac 16.—75 *Non* 14. 17. 24. *pulvere pro*

NOTÆ

vel e macello et foro petita.

65 *Tiburtino*] Vide Sat. iii. 192.

66 *Inscius herbæ*] Materno adhuc lacte victitans nondum herbam delibavit.

68 *Montani asparagi*] Sylvestres et e monte, non ex horto, in quo delicatiores educantur.

70 *Tortoque calentia fœno*] Recentia e nido, qui e torto fœno conflatus; vel calentia e fœno, in quo involuta apportantur. Ut Martial. ‘Sed tuta fœno cursor ova portabat.’

71 *Cum matribus*] Cum ipsis gallinis.

73 *Signinum*] A Signia Latii oppido dicta pyra, quæ alii a colore tes-

tacea appellant, inquit Plin. xv. 15.

Hæc commendat Cornel. Cels. ii. 24.

Syrium] Pyra primum e Syria allata, quæ eadem esse cum Tarentinis quidam affirmant. Vide Colum. x. 5. Macrob. iii. 19. Plin. cit.

De corbibus isdem] Omnia promiscue, quod simplicitatem notat.

74 *Æmula Picenis*] Tam bona quam quæ celebrantur ex agro Piceno, qui hodie continet partem Marchiæ Anconitanæ, et Aprutii ulterioris. Hor. Sat. ii. 4. ‘Picenis cedunt pomis Tiburtia succo, Nam facie præstant.’

75 *Siccatum frigore postquam, &c.*] Cum per frigus et hyemem siccatus fuerit crudus humor, quem autumnus

Auctumnum, et crudi posuere pericula succi.
 Hæc olim nostri jam luxuriosa Senatus
 Cœna fuit. Curius, parvo quæ legerat horto,
 Ipse focus brevibus ponebat oluscula: quæ nunc
 Squalidus in magna fastidit compede fossor,
 Qui meminit, calidæ sapiat quid vulva popinæ.
 Sicci terga suis, rara pendentia crate,
 Moris erat quondam festis servare diebus,
 Et natalitium cognatis ponere lardum,
 Accedente nova, si quam dabat hostia, carne.

80

85

mina succi non cocti. Ista pridem fuit Senatus nostri cœna tum sumtuosa. Curius quas tenui hortulo ipse herbas collegerat, parvo camino adhibebat, quas modo contemnit sordidus fossor in amplo ergastulo, qui recordatur qualis sapor vulvæ in taberna ferrenti. Erat olim consuetudo festis diebus custodire dorsa porci arefacti suspensa crate non densa, et succidiam in natali apponere consanguineis, addita recenti carne, si aliquam victima suppeditaret. Affinium quispiam insignitus tertio Consulatu, et

//////////

frigore 20.—76 suci pro succi substitui ex 17. 18. 23. 24. 45. v. sup. ad v. 24. sicci 22.—77-80 in 13 excipiunt versum 84 ejectis vss. 81. 82.—80 Squallidus 48. 64. magno 21. 72. cum pede 23.—82 tendentia 16.—84 Ac 60. At 25. 56. 57. 59. Tunc majorum aliquis audacter emend. Schrader.—85 novam 24. da-

NOTÆ

recentia habebant.

77 *Jam luxuriosa*] Præ hominibus ac Romanis prioribus, qui frugibus tantum ac herbis vescebantur.

78 *Curius*] Dentatus, de quo vide Annot. Sat. II. 3.

80 *In magna fastidit compede*] Cate-na longiore vinctus in agro opus faciens. Plin. XVIII. 3. ‘Agriculturam,’ inquit, ‘vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent.’

Fastidit] Vide Sat. VI. Persii ad vs. 40.

81 *Vulva popinæ*] Vulva porcæ in popina præparata. Hanc in deliciis fuisse indicat Plin. VIII. 51. et II. 37. ‘Vulva primiparæ suis optima,’ inquit. Testatur et Horat. Epist. I. 15. ‘Nil vulva pulchrius ampla.’ Martial. Epig. XIII. 56. ‘Me materna gravi de sue vulva capit.’

82 *Sicci terga suis*] Ad ventum fumumque exsiccati et salsi, propterea-que expositi in crate lignea rariore, et aëri magis pervia.

Pendentia] Varro 2. de Re Rustica c. 4. ‘Quis non audierit patres nostros dicere, ignavum et sumtuosum esse, qui succidiam in carnario suspenderit potius ab lanuario, quam ex domestico fundo?’

84 *Natalitium*] Die natalitia, quam Veteres epulis celebrabant.

Lardum] Suillam carnem salitam, quam dici laridum, quasi large aridum, auctor est Macrob. VII. 12.

85 *Si quam dabat hostia*] Quam vel immolassent ipsi, vel a Magistratibus immolatam emissent. Nam, ‘mactatarum ab his hostiarum exta ad Quæstores ararii delata venibant: sacrificiis-que Populi Romani tum Deorum

Cognatorum aliquis titulo ter Consulis, atque
 Castrorum imperiis, et Dictatoris honore
 Functus, ad has epulas solito maturius ibat,
 Erectum domito referens a monte ligonem.
 Cum tremerent autem Fabios, durumque Catonem, 90
 Et Scauros, et Fabricios, postremo severos
 Censoris mores etiam collega timeret:
 Nemo inter curas et seria duxit habendum,
 Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,

Castrorum Praefectura ac Dictatoris dignitate perfunctus, ad eam cœnam pergebat citius quam suctum erat, sublatum humeris bipalium reportans e subacto colle. At quando formidabant Fabios, et severum Catonem, et Scauros, et Fabricios, denique cum austeros mores Censoris ipse collega metueret, tum nullus putavit numerandum inter sollicitudines et res graves, quæ testudo naret in aquis Oceani, Trojanis con-

ret 11. 14. 16. 17. 20. 24. *carnem* 19. a m. pr. 20. 21. 22. 45. 49.—86-92 extrusi ex 13. *tibi pro ter* 46-48.—89 *Ereptum* 21. a m. pr. 56. 60.—90 *alii pro autem* 15. *ante pro autem* 25. 46. 47. 48. 58.—91 *rigidique pro postremo* 7. 10. 14-27. 45-50. 54-69. 71. 72. 73. *Rigidus* passim dicitur severus, et ipse Censor Ovid. Art. ii. 664. Sed h. l. langueret, quia cum synon. *severos* jungeretur, cujus voc. interpretam. redolet.—93 *habendum* 9.—94 *in oceano fluctu* 9. 16. 23. 25. 27. 41. 43. 46-49. 55-60. 65. ut inf. v. 113. *litore ab oceano* 7. 14. 16. 17. 19. 20.

NOTÆ

immortalium cultus, tum etiam continentia inerat,' inquit Valer. Maxim. II. 2.

88 *Ad has epulas*] Velut insolitas et lautioris apparatus.

Solito maturius] Ante horam nonam, qua mos erat cœnare, et epulari.

89 *Referens a monte ligonem*] Post opus rusticum in agro montano. De Fabio dictum alibi. Plin. l. xvi. cap. ult. 'Durant,' inquit, 'in Linternino Africani prioris manu satæ olivæ; item myrtus eodem loco conspicuæ magnitudinis.'

90 *Cum tremerent, &c.*] Quamdiu Roma timuit Censores luxum prohibentes luxuriososque muletantes, tamdiu victus et supellex simplices fuere.

Fabios] De his vide Sat. II. 146. et vi. 266.

Catonem] Vide Sat. II. 40.

91 *Scauros*] Sat. II. 35.

Delph. et Var. Clas.

Fabricios] Vide Sat. IX. 142.

92 *Collega timeret*] Intelligendus hic Fabricius Censor in Censura Maximi nomen adeptus, qui luxuriam Reipublicæ damnans a collega Pub. Decio postulavit, ut vel ipse mores hominum emendaret priorum Censorum negligentia perditos, aut pateretur se revocare pristinum civitatis statum: quorum si neutrum faceret, minatur abdicaturum se cum Magistratu. Decius ergo exterritus consensit ut quemadmodum vellet Fabricius Rempublicam administraret. Vetus Schol.

94 *Qualis in Oceani*] Nemo sollicitus erat quam grandes in Indico Oceano testudines invenirentur, ubi 'singularum superficie habitabiles casæ integuntur, atque inter Insulas Rubri maris his navigant cimbis,' ut loquitur Plin. IX. 10.

Testudo nataret] 'Testudinum aliæ terrestres, aliæ marinæ, &c. Victus

Juv.

2 Q

Clarum Trojugenis factura, ac nobile fulcrum :

95

Sed nudo latere, et parvis frons ærea lectis

Vile coronati caput ostendebat aselli,

statura splendidum et illustre sustentamentum: sed lateribus denudatis ac thoris exiguis frons ænea exhibebat turpe caput asini coronati, circa quod nutriti rure pue-

////////

22. 25. 41. 43. 45. 49. 55-57. 59. 60. 83. probb. Grangæo, Plathnero, Lips. Epist. Quæst. iv. 25. et Heins. ad Claudian. de nupt. Hon. et Mar. vs. 88. Non ignoro quidem, substantiva sæpe pro adjectivis poni, sed non nisi ea, quæ proprie sunt adjectiva, si perpanca exceperis exempla, quæ vitiosam sapiunt lectionem. v. Heins. l. l. et ad Ovid. Her. ii. 74. iii. 100. iv. 12. ix. 86. xiv. 19. inpr. xv. 83. ad Ovid. Met. iii. 729. ad Claud. b. Gild. vs. 407. ej. laud. Stilic. i. 121. ad Petron. c. 35. Drakenb. et nos ad Sil. i. 173. ii. 45. iii. 387. *Oceanus* autem nusquam adjective dicitur. Dubia certe sunt exempla, quæ laudantur, Tac. Hist. iv. 12. Cæs. B. G. iii. 7. et Ampel. l. quibus locis *mare oceanus*, et in quarto casu *mare oceanum* dici videtur, ut *Rhenus amnis* cet. Cf. Ernesti ad Tac. l. l. Alia exempla, ex Avieno, Pithæi Catal., et Venant. Fortunat. Ep. iii. 23. et Carm. vii. 2. ab Heinsio excitata ad Claudian. l. l. tum ex recentt. petita sunt scriptoribus, tum librariorum forsan socordix, aut stupori debentur.—95 *ejectus* c 13. et *nobile* 10. 14. 16-24. 45.—96-100 in 13. leguntur post vs. 119.—97 *Vite* conj. Hennin. ob verba Hygini. Sic poëta *vite coronati* facete dixit pro *vite alligati*. Sed epitheton vile etiam aptissimum est h. l. Malim tamen reponere *coronatis ostendebat* scil. convivis, ut sup. v. 36. *coronata...asellæ* emend. Scoppa Collect. i. 27. coll. Pallad. i. 35. 16. (*Omnia semina horti vel agri feruntur ab omnibus malis ac monstris tuta servari, si agrestis cucumeris tritis radicibus ante macerentur: item equæ calcaria, sed non virginis, intra hortum ponenda est, vel etiam asinæ; credunt enim sua præsentia fecundare quæ spectant*) et Colum. x. 344. *Hinc caput Arcadicæ nudum cute fertur asellæ* (nam ita legendum putabat pro *Arcadici...aselli*) *Tyrrhenus fluxisse Tages in limite ruris*. Hæc vero superstitio, ab Etruscis profecta, ab h. l. aliena est: nam amuletum illud in agris ponebatur, non in lectis con-

NOTÆ

geminus in aquis, terraque; et effectus pari honore habendi, vel propter excellens in usu pretium, naturæque proprietatem.' Plin. xxxii. 4.

95 *Trojugenis*] Romanis Proceribus, qui se jactant a Trojanis oriundos.

Factura, ac nobile fulcrum] Usui futura ad exornandum spondæ fulcrum putaminibus in laminas sectis: ex Plin. ante cit. ad vocem *Pollio*, vs. 43. Injus Satiræ. Apul. Metam. x. 'Disternebatur lectus Indica testudine pellucidus, plumæ congerie tumidus, veste serica floridus.' Martial. Epig. xii. 67. 'Gemmantes prima fulgent testudine lecti.'

96 *Nudo latere*] Vel sine fulcro, vel sine ornatu, sola fronte lecti ære munita.

Frons ærea] Lecti pars anterior ærea.

97 *Vile coronati caput ostendebat aselli*] Vel effigiem capitis asinini ostendebat: vel significatur, veteres illos ad cœnam discumbere solitos in ipsis agris, ad quorum limites, ex Etruscorum disciplina, suspendebatur asini caput, nudatum ente, sertis coronatum, ad arcenda, ut credebant, agrorum incommoda. Itaque e mensa lectisque discubitoriis videri ostendique poterat asinum illud caput, circa quod ludere consueverant pueri

Ad quod lascivi ludebant ruris alumni.

Tales ergo cibi, qualis domus, atque supellex.

Tunc rudis, et Graias mirari nescius artes, 100

Urbibus eversis prædarum in parte reperta

Magnorum artificum frangebat pocula miles,

Ut phaleris gauderet equus, cœlataque cassis

Romuleæ simulacra feræ mansuescere jussæ

Imperii fato, geminos sub rupe Quirinos, 105

ri jocosè lasciviebant. Itaque tales erant epulæ, quales ædes et supellectilia. Tum miles imperitus et ignorans admirari Græcorum industriam, dirulis civitatibus in acquisita parte spoliolum, rumpebat vasa illustrium opificum, ut equus haberet phaleras; atque galea insculpta hosti morituro exhiberet effigiem belluæ Romuli, volente Imperii sorte, mitescentis; et binos Quirinos sub saxo; et nudum simulacrum Divi

//////////

viviisque, et poëta noster id agit, ut doceat, quo diverso ornatu lecti priscis et suis temporibus fuerint instructi. Nugantur itaque interpretes tantum non omnes, quî suspicantur, priscos homines in ipsis cœnasse agris, et, qui in lectis ibi discubuerint, spectasse sibi invicem ostendisse caput asellæ vel aselli, in agrorum limitibus suspensum.—98 abest a 14.—99 Præstiterit: *Quales ergo cibi*, (de quibus v. sup. vs. 77. sqq.) *tulis* (tam simplex etiam) *domus atque supellex*.—100 *Tum* 17. 20. 21. 22. 24. atque pro *et* 22.—101 *in abest* a 16.—105. 106 ejecti e 13. *et geminos* 22. 61-69. 71-74. *sub rume* ingeniose conj. Barth. ableg. crit. 11. 2. *Rumis* s. *rumu* et *rumen* antiquo voc. dicebatur mamma, (v. Varr. R. R. 11. 1. 20. 11. 5. Festus v. *Ruminulis*, Plin. xv. 18. s. 20. et ibi Harduin.) ac Juvenalis ante oculos habuit Virg. Æn. viii. 631. sqq. *sub rupe Quirini* (ut in colle Quirini, h. e. Quirinali ap. Horat. Epist. 11. 2. 68.) suspicari possis. *Quirinos* certe *geminos* paulo durius et improprie dixit poëta, si verum est, *Quirinum* esse nomen proprium Romuli, idque post ἀποθέσιν datum ei datum. Sed *collis Quirinalis* longe abest a Tiberi, ad cujus alveum expositi Romulus Remusque, et vera notio atque origo nominis Quirini, quod

NOTE

rure educati. Scoppa collect. c. 27. Columel. 'Nunc caput Arcadicæ nudum cute fertur asellæ Tyrrenus fixisse Tages in limite ruris.'

100 *Tunc rudis, &c.*] Tunc miles ignorans pretium vasorum eximii operis per Græcos artifices elaboratorum, ea temere frangebat, ad faciendam equo phalaras.

Graias artes] A Græcis luxuriam invecus. Hinc Sat. 111. 60. dixit, 'Non possum ferre, Quirites, Græcam urbem.'

101 *Urbibus eversis*] In direptione urbium, et prædæ parte, quam nactus erat.

102 *Magnorum artificum*] Ut Phidias, Praxitelis, Myronis, &c.

103 *Phaleris*] E fractis poculis: ut mox dictum est.

Cœlataque cassis] Item ad cœlandam in casside effigiem lupæ quæ Remum ac Romulum fratres geminos aluerat, &c.

105 *Sub rupe*] Ubi expositi fuerunt, vel ubi fluitantem Tiberis alveum, in quem abjecti pueri illi, tenuis in sicco aqua destituit; in proxima alluvie, ad Ficium Ruminalem: ubi et lupa summissas infantibus mammis adeo mitis præbuit. Tit. Liv. 1. 4. Vide et Dionys. Halicarn. 1. 1. Florum, &c.

Ac nudam effigiem clypeo venientis, et hasta,
Pendentisque Dei, perituro ostenderet hosti.

Argenti quod erat, solis fulgebat in armis.

Ponebant igitur Tusco farrata catino.

Omnia tunc, quibus invidetas, si lividulus sis.

110

Templorum quoque majestas præsentiior, et vox

suspensi scuto et lancea venientis. Quicquid erat argenti, in armis tantum lucebat. Tum ergo pulles cunctas apponebant in patina Etrusca, quibus invideres si fores tantulum invidus. Funerum etiam Numen propius aderat: nosque istis admonuit

//////////

etiam Romulo puero, Jano, Augusto et Antonio ab Ovid. Fast. III. 41. Macrobi. I. 9. Virg. Ge. III. 27. et Prop. IV. 6. 21. tribuitur, ipsis Romanis parum cognita videtur fuisse ac perspecta.—106 *Hac* 22. Et 16. 21. *venientis* 1. 11. 16. 70. 75. 76. 77. 81. 82. scil. vel ad Iliam, ut cum ea concumberet, vel ad suos liberos, quos lupa alebat. Illam interpretandi rationem proposuit vet. Schol., hanc Grang. Utraque dura est atque contorta, at durior ellipsis præp. cum: *venientis* cum *clypeo et hasta*. Nonnulli jungunt: *effigiem Dei in clypeo et hasta ostenderet*. Sed quomodo *cassidis calata* (nam hoc subjectum est, non *miles*) *effigiem Dei in clypeo et hasta ostendere* potest? Pro *venientis* legitur *fulgentis* in 10. 12. 14. 15. 17-27. 45-50. 54-69. 71-74. Sed haud dubie hæc est emendatio, quæ e margine in contextum irrepsit. Displicet etiam hoc verbum, quod mox sequitur. Poëta forsitan scripsit *minitantis*.—107 *Prudentisque* 72. *Pendentisque* (de lupa) *Deos*, Romulum Remumque, *ostenderet hosti* (scil. admoto scuto) emend. Lips. in Anal. ad Mil. Rom. lib. III. dial. 2. Fuere etiam, qui legendum putarent *Perdentisque Dei*, ut *perdens deus* h. l. *perituro hosti* opponeretur. *offenderet* 7.—108 post vs. 109. legitur in 7. 14. 17. 20. at plane abest ab 11. et 13. (e quo etiam ejecti vs. 109-116.) et deleri omnino potest salvo sensu.—109 abest ab 21. *Tusco* 54. 60. 64. *farrata* 10. 12. 17-20. 23. 27. 46. 47. 49. 54. 61. *ferrata* 60. *sarrata* 48. Post *catino*, non post *tunc*, distinctionem posui, præveniente vet. Schol.—110 *tum* 22. *nunc* 16.—113 *Littore et oceanis* 46.

NOTE

106 *Venientis*] Scilicet ad Rheam, nempe Sylviam Remi ac Romuli parentem e Marte. Alii legunt, *fulgentis*.

107 *Pendentisque Dei*] Simulacri Martis sive in clypeo efficti, adeoque pendentis ex humero sinistro, ut fit; sive extantis in summa casside, quibus portentosis imaginibus miles Romanus hostem in bello territaret, ac invicto cedere Imperio cogeret. Sunt qui legant, *perdentis*, cui respondet, inquit, vox sequens, *perituro*.

108 *In armis*] Non in supellectili, aut vestimentis, ut nunc.

109 *Tusco catino*] Fictili ex Etruria. Vide Pers. Sat. II. vs. 60.

Farrata] Cibos e farre, pultem, quæ fiebat e mixta frumenti et fabarum vel hordei farina, diutissime veteribus usitata, ut notavimus alibi.

110 *Quibus invidetas*] Invidere posses isti veterum parsimonie et frugalitati, qua contenti beatique vivebant.

111 *Templorum quoque majestas præsentiior*] Tum Dii magis erant propitii, cum minus luxuriosi homines.

Vox nocte fere media] Tit. Liv. V. 32. 'Eodem,' inquit, 'anno M. Ceditius de plebe nuntiavit Tribunis se in

Nocte fere media, mediamque audita per Urbem,
 Littore ab Oceani Gallis venientibus, et Dis
 Officium vatis peragentibus, his monuit nos.
 Hanc rebus Latiis curam præstare solebat 115
 Fictilis, et nullo violatus Jupiter auro.
 Illa domi natas, nostraque ex arbore mensas
 Tempora viderunt: hos lignum stabat in usus,

vox nocte prope media, et in media civitate exaudita, cum accederent Galli ab Oceani ripa, Numinibus quoque munus fatidicorum implentibus. Jupiter testaceus necdum ullo pollutus auro consueverat eam gerere sollicitudinem rationum Latii. Ætas ista conspexit mensas apud nos, et ex arbore nostrate exortas. Ad hanc utilitatem

*****

48. *Littore ab occiduo* rectius forsân 6. iudicio etiâ Pulm. et Schurzfl. *Littore ab oceano* 65. et alii. v. sup. ad vs. 94.—114 *Vox his* parum commoda est. *hos* reposuit Marshall, adjecta hac nota: ‘*hos*, i. e. Gallos adventantes et in Italian irruentes: *monéo* enim duplicem regit accusativum.’ Præstiterit *hic*, Romæ, ut sensus sit: vox Deorum Romæ præsentium, non oraculi peregrini, monuit nos.—116 *relatus* ad marg. cod. Almelo. notavit docta manus. Male! —117 *nostrasque* 16.—118 *hos* 10-24. 27. 45-50. 54-69. 71-73. *in usus* 10. 11. 12. 16-24. 27. 48. 54-69. 71-74. Utrumque restitui pro: *hoc lignum stabat ad usus*,

NOTE

nova via, ubi nunc sacellum est, supra ædem Vestæ, vocem noctis silentio audisse clariorem humana, quæ Magistratibus dicijuberet, Gallos adventare,’ &c. Etc. 50. ejusdem Libri sic habet: ‘Expiandæ etiâ vocis nocturnæ, quæ nuncia eladis ante bellum Gallicum audita neglectaque esset, mentio illata, jussumque templum in nova via Aio locutio fieri.’

113 *Littore ab Oceani Gallis venientibus*] Legunt alii, *ab occiduo*: alii, *ab Oceano*, quam lectionem asserit Lips. Epistol. Quæst. iv. 25. Liv. cit. lib. c. 37. ‘Inaudito,’ inquit, ‘hoste ab Oceano terrarumque ultimis oris bellum ciente,’ &c.

Gallis venientibus] De Gallorum in Italian transitu. Vide Tit. Liv. cit. c. 33. et seq. ‘Eam,’ inquit, ‘gentem traditur dulcedine frugum maximeque vini nova tum voluptate captam Alpes transisse,’ &c.

Dis officium Vatis peragentibus] Præ-

nuntiantibus impendentia mala, ut iis obviam iretur. Vide Cœl. Rhod. vii. 29.

116 *Fictilis Jupiter*] Seneca ad Lucil. ‘Cogita Deos, cum propitii essent, fictiles fuisse.’ Plin. xxxv. 12. fictilem Jovis effigiem jussu Tarquinii Prisci elaboratam, in Capitolio dedicandam refert, additque: ‘Hæ enim tum imagines Deum erant laudatissimæ: nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim et argentum ne Diis quidem conficiebant,’ &c.

Nullo violatus auro] Plin. mox cit. ‘Durant,’ inquit, ‘in plerisque locis etiâ nunc fictilia ista simulacra: fastigia quoque templorum mira cœlatura, et arte ævique firmitate certi. ora auro, certe innocentiora.’ Vide Sat. iii. vs. 20.

117 *Illâ domi natas*, &c.] Mensæ pridem fiebant e lignis vulgaribus, nec e citro vel cupresso factæ longe

Annosam si forte nucem dejecerat Eurus.

At nunc divitibus cœnandi nulla voluptas, 120

Nil rhombus, nil dama sapit: putere videntur

Unguenta, atque rosæ, latos nisi sustinet orbes

Grande ebur, et magno sublimis pardus hiatu,

Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,

Et Mauri celeres, et Mauro obscurior Indus, 125

serviebat lignum, quando Eurus casu vetustam nucem deturbaverat. Jam vero nullas opulenti delicias epulando captant: nil rhombus, nil dama saporis habet: fœtere creduntur unguenta et rosæ, nisi amplos orbes portat ingens ebur, altusque pardus grandi rictu, ex iis dentibus quos Romam transfert Janua Syenes, et agiles Mauri, et Indus Mauro nigrior, quosque abjecit fera sylvæ Nabathæa jam gran-

~~~~~

quod in aliis libris legitur. *stabit* 56, 57.—119 *decerpserat* 11.—120 *Et* 21. a m. pr. 46. 47. 48. 58. *Sed* 21. a m. sec. *tunc* 61. *cœnandi* 12. *voluntas* 21. a m. pr.—121 *rhombus* 17. 19. 20. 23. 45-48. *rhombus* 13. 18. *damma* 13. 14. 17-19. 46. 60. 65. *damma* 47. 50.—122 *Pro* latos poëta forte scripsit *citreos*, et illud epitheton margini ascriptum ex alio ejus loco sup. i. 137. in textum irrepsit. Cf. loca Lucani et Martialis.—123-129 in 13. contracti in hos duos: *Grande ebur ex nata nobiscum surgit orexis Et stomacho bilis. mensa gravis atque superbum.*—124 *nutrit* 29. *Syennes* 46-49. 58. 60. 64. *Sigenes* 16. *quos*

NOTÆ

petebantur.

119 *Eurus*] Ventus ab Ortu flans, sæpius vehemens.

121 *Rhombus*] Piscis exquisitus, de quo multa Sat. iv. vs. 39. et seq.

Dama] Sylvestris capra. Plin. viii. 53.

122 *Unguenta*] Quibus post balnea utebantur.

Rosæ] His convivæ coronabantur. Horatius l. i. Ode 5. et 38. &c.

Nisi sustinet orbes grande ebur] Nisi ingentis mensæ rotundæ pes altus sit ex ebore in formam pardi hianti ore sculptus.

124 *Dentibus ex illis*] Elephantinis. Martial. Epig. ii. 43. 'Tu Libyco Indis suspendis dentibus orbes: Fulcitur testa fagina mensa mihi.' Lucanus x. 'Dentibus hic niveis sectos Atlantide sylvæ Imposuere orbes.' Cælar. Rhodig. xiiii. 18. non dentes sed cornua dici in Elephantis debere, ex Pausania asserit.

Quos mittit] Dentes enim elephantini Romam advehuntur ex Elephantini Insula quæ est intra Nilum flumen, Syene vicina, ab Elephantorum multitudine sic appellata: deinde e Mauritania; item ex India, seu Arabia. Vide Plin. viii. 1. et seq.

Porta Syenes] Syene, vulgo *Asna*, est urbs Ægypti Superioris, sub Tropico Cancrî sita, in confinio Æthiopiæ. Syenes Portam vocat *Elephantidem* Insulam mox dictam, quoniam venientibus Syenen, et in Ægyptum, et inde Romam dentes elephantinos apportantibus ex Insula ista, et per eam velut portam iter est. Sic Sat. iii. 4. Cumas appellavit Januam Baiarum, quia Baias itur per Cumas.

125 *Mauri celeres*] Horum tanta pernicitas ut feras cursu assequantur. De Troglodytis id affirmant Herodotus et Plinius.

Mauro obscurior Indus] Græci Μαύρον obscurum vocant. Apul. Florid.

Et quos deposuit Nabatæo bellua saltu,
 Jam nimios, capitique graves. Hinc surgit orexis,
 Hinc stomacho bilis. Nam pes argenteus illis,
 Annulus in digito quod ferreus. Ergo superbum
 Convivam caveo, qui me sibi comparat, et res 130
 Despiciat exiguas. Adeo nulla uncia nobis

diores, et capiti onerosos. Inde nascitur appetentia, inde bilis stomacho. His enim argenteum fulcrum videtur id quod annulus ferreus in digito. Arrogantem igitur evito convivam, qui me sibi confert, resque parvus contemnit. Enimvero ne unam

////////

mittunt Castra Syenes suspicari possis.—126 *Nabatæo* pro *Nabathæo* substitui ex 22. *Ναβαταῖοι* dicuntur Strab. xvi. p. 779. Plinio et aliis. *bellua*, non *bellua*, 17. 21. 22. 45. 49. v. ad iv. 121.—127 *hic* 73. *spargit* pro *surgit* 22. *orexis* 23.—128. 129 transpositi in 18. *bilis* revocavi ex 10-22. 25. 27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. *vires* 23. 24. 70. 75. 76. 82. Sed illa lectio difficilior est et doctior, hæc emendationem sapit. *virus* conj. Lindenbr.—130 *comparat* 1. *conferat* 21. a m. sec. *computat* 21. a m. pr.—131. 132 ejecti e 13.—132

NOTÆ

‘Indis,’ inquit, ‘ad nascentem diem sitis tamen in corpore color noctis inest.’ Mauri porro et Indi Zonæ Torridæ subjecti. Hi vero Arabesque Æquatori propiores. Vide Cœl. Rhodig. xvi. 15.

126 *Quos deposuit jam nimios, &c.*] Aiunt elephantem dentes jam nimios ad arborem illisos deponere. Plin. viii. 3. ‘Dentes,’ inquit, ‘deciduos casu aliquo vel senecta defodiunt. Hoc solum ebur est:’ et, ‘Circumventique a venantibus, impactos arbori frangunt, prædaque se redimunt.’ Capite vero 10. ejusdem Libri: ‘Magnitudo dentium videtur quidem in templis præcipua.’ In Æthiopiarum finibus postium vicem in domiciliis præbere, et pecorum stabulis palos elephantorum dentibus fieri, auctor est Polybius.

Nabatæo] A Nabath Ismaëlis filio dicta quædam regio Arabiæ Petrææ, ad ortum.

127 *Capitique graves*] Ut cervis cornua certo tempore deponi solita.

Orexis] Ὁρέγομαι, appeto. Vide Sat. vi. vs. 427.

128 *Hinc stomacho bilis*] Tum illis crescit appetitus ciborum, cum mensa est eburnea. Ironice.

Bilis] Velut ira ad cibos devorandos. Porro famem irritari constat bili stomachum vellicante. Interpretantur aliqui indignationem contra luxuriam, perperam nostro quidem iudicio. In quibusdam exemplaribus legitur *vires*, pro *bilis*.

Pes argenteus, &c.] Adeo spernunt argentum præ ebore, ut mensæ pes argenteus tam vilis modo sit, quam ferreus annulus. Hic tamen et Iudicibus et triumphantibus laud ita pridem usitatus, teste Plinio xxxiii. 1.

130 *Qui me sibi comparat*] Qui cum sumtuosus sit, me quoque sumtuosum sperat in dapibus et supellectili. Vel, qui me frugalem luxurioso sibi comparatum despiciat.

131 *Nulla uncia*] Ne minimum quidem. Est uncia libræ seu assis pars duodecima. Vide Sat. i. vs. 40. Au-

Est eboris, nec tessellæ, nec calculus ex hac

Materia : quin ipsa manubria cultellorum

Ossea. Non tamen his ulla unquam opsonia fiunt

Rancidula, aut ideo pejor gallina secatur.

135

Sed nec structor erit, cui cedere debeat omnis

Pergula, discipulus Trypheri doctoris, apud quem

Sumine cum magno lepus, atque aper, et pygargus,

Et Scythicæ volucres, et phœnicopterus ingens,

quidem eboris uncium habeo. Neque tesserae, neque calculus ex ista materia; imo ipsi cultrorum capuli ossei sunt. Attamen neque istis ulla fercula rancida efficiuntur, neque propterea deterior gallina scinditur. Verum neque aderit carptor, cui concedere oporteat pergulam universam, discipulus Trypheri magistri, apud quem et ingens sumen, et lepus, et aper, et pygargus, et aves Scythicæ, et magnus Phœni-

////////

neque tessellæ 16. calculus 9.—133 Viles spernit ut ipsam manubria c. 13.—134 cum tamen his nulla 13. nec tamen 16. nulla obsonia unquam 16. unquam ulla 10. 19. 23. 45. ulla abest ab 27. 46. 47. 58. fient 19. fiant 13. Ceterum opsonia (ὀψώνια) scripsi, non obsonia.—135 et ideo 13. hanc ideo 15. 25. 27. 48. 54. 55. 57-68. 71-73. pejus 24. secatur 14. 16.—136-163 ejecti e 13. credere 77.—137 discipulis 46. 47. Triumpheri 16. Tryphæi Autumn. et Ascens. Triferi Mancin. Cripheri Lubin.—138 atque pygargus 18. pygargo 57. pigargus 45. 64. pygardus 46. 56. 59. 60. 65. pigardus 27. 47. 48. 58. pitigardus 16. pyrargus 21.—139 Et Siticæ 16. Et Libycæ volucres suspicari

NOTÆ

not. ad eam vocem, *Unciolam*.

132 *Tessellæ calculus*] In abaco, alveolo, tabula lusoria, tesserae, calculi, tali, scrupi, latrunculi, scacchi. Vide quæ de istis ludis annotabo in Pers. Sat. III. vs. 48. ad hæc verba, 'Quid dexter senio ferret.'

134 *Ossea*] Ex osse, non ex ebore.

Non tamen] At ejusmodi vilioribus cultellis nihilo pejus secatur cibus, aut eo fit deterior.

136 *Nec structor erit*] Vide Sat. v. vs. 120. et seq. et Annot. ibid.

Cui cedere debeat] Tam peritus, ut omnes alios superet.

137 *Pergula*] Omnes magistri in pergula docentes. Is locus a *pergendo* dictus, multis lateribus apertus, ambulationi aptus, in quo et opera sua exponebant artifices, innotescerent; et Magistri quoque discipulos erudiebant. Sueton. Aug. cap. 94. 'Theogenis Mathematici pergulam'

dicitur Augustus 'ascendisse.' Et de illustr. Grammat. c. 18. 'L. Crassitius in pergula docuisse, donec commentario Smyrnæ edito inclaruit.' Plin. lib. xxxv. c. 10. 'Apelles,' inquit, 'perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quæ notarentur, auscultabat.'

Discipulus Trypheri doctoris] Edoctus et eruditus ab eximio illo structore mensæ, et ciborum dissecandorum magistro, de quo Sat. v. loco mox citato.

138 *Sumine*] Vide Satir. Pers. I. vs. 53. Annot. et Martial. Epig. xiii. 44.

Pygargus] Fera est ex genere caprarum sylvestrium, ejus posteriores partes albæ: hinc nomen: πύγη, *clunis*, ἀργός, *albus*. Plin. viii. 53.

139 *Scythicæ volucres*] Phasiæni, dicti a Phaside fluvio et Insula cog-

Et Gætulus oryx, hebeti lautissima ferro
 Cæditur, et tota sonat ulmea cœna Subura.
 Nec frustum capreae subducere, nec latus Afræ
 Novit avis noster tirunculus, ac rudis omni
 Tempore, et exiguae furtis imbutus ofellæ.

140

copterus, et oryx Gætulus, optimæ dapes ex ulmo dissecantur obtuso cultro, omni- que strepant Subura. Neque partem capreae, neque Africanæ volucris latus scit demere tiro noster, et continuo imperitus, parvæque offæ frustulis assuefactus. Pocula vul-

//////////

possis, quæ etiam landantur Martial. XIII. 45. Sed illæ non differunt ab *Afra avi*, quæ mox vs. 142. memoratur. *et abest* ab 14. 17-21. 25. *phænix opterus* 14. 17-24. *phænix oterus* 15. *fanix et opterus* 16. *phænix obturus* 45. *et thenio, opterus* 12.—141 *Creditur* 11. *Suburra* 11. 18. 27. 47. 49. 61-69. 71. 72. 73. *Subura* in reliquis. v. ad III. 5.—142 *frustrum* 10. 11. 12. 19. 21-25. 27. 45. 49. 54. 57. 58. 61. 62. 63. 65-69. 71. 72. 73. 75. 76. 77. 82.—143 *auris pro avis* 16. *et rudis* 11. 20. 77.—144 *furtis* 1. 17. 20. 22. 59. 70. 75. 76. 77. 82. *frustris* 21. 24. 45. *frustis* 10. 11. 14. 15. 16. 18. 19. 23. 25. 27. 46-50.

NOTÆ

nomine, unde primum exportati. Porro Phasis in Colchide est, quæ regio Seythiæ proxima et affinis. Martial. Epig. XIII. 72.

Phænicopterus] Avis est in Africa abundans, ab alis puniceis sic appellata: *πτερόν*, *penna*, *φουίκεος*, *puniceus* seu *purpureus*. Plin. x. 48. sic ait: 'Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurgis.' Martial. Epig. XIII. 71. 'Dat mihi penna rubens nomen, sed lingua gulosis Nostra sapit: quid si garrula lingua foret?'

140 *Gætulus oryx*] Caprea unicornis, e Gætulia Africa regione. Contrarium habet pilum et ad caput versum. Plin. VIII. 53. et alibi. Martial. Epig. XIII. 95.

Hebeti ferro] Cædendis ligneis ferculorum simulacris hebetato.

141 *Sonat ulmea cœna*] Nam illi struendæ mensæ et dissecandorum ex arte ferculorum doctores lignea omnis generis habebant simulacra, partibus quidem separatis, sed conglutinatis, quas dividebant illi coram

tironibus, ut eos docerent membrorum juncturas invenire, scite partes distribuere et carpere. Quod non sine sonitu in ligno fiebat.

Subura] Frequenti urbis regione, ubi schola structorum erat. De Subura vide Satir. III. vs. 5.

142 *Cuprea*] Capræ sylvestris.

Subducere] Solenter demere, ut Chironomon ille, de quo Satir. v. vs. 121.

Afræ avis] Gallinæ Numidicæ. Varro de Re Rustica. III. 9. 'Gallinæ Africanæ,' inquit, 'sunt grandes, variæ, gibberæ, quas *μελεαγρίδας* appellant Græci. Hæ novissimæ in triclinium ganearium introierunt e culina, propter fastidium hominum veneunt propter penuriam magno.' Martial. Epig. XIII. 73. 'Ansere Romano quamvis satur Annibal esset, Ipse suas nunquam barbarus edit aves.'

144 *Furtis imbutus ofellæ*] Quidam legunt *frustis*; ut sensus sit, Solitus coquere tantum offulas porcinas in craticula et prunis, et sic tostas in frusta concidere.

Ofellæ] Diminutivum ab *offa*. Co-

Plebeios calices, et paucis assibus emtos

145

Porriget incultus puer, atque a frigore tutus:

Non Phryx, aut Lycius, non a mangone petitus

Quisquam erit et magno. Cum posces, posce Latine.

Idem habitus cunctis, tonsi, rectique capilli,

garia et paucis assibus comparata offert agrestis minister, et securus a frigore, haud Phrygius vel Lycius, haud ullus astat a mangone emtus ingenti quidem pretio. Quando petes, pete Latine. Par omnibus vestitus: crines resecti, et recti, hodie

54-58. 60-69. 71-74. quod plerique intpp. probant, ut sensus li. l. sit: *tirunculus noster non novit frustum capreae subducere*, scite demere aut abscindere, *imbutus frustis ofellae*, solitus ofullas tantum carnis in frusta concidere. Sed hæc sententia languet, quoniam versibus antecedd. jam expressa est. Præterea voc. *frustum* modo præcessit, neque necesse est *ofellas*, et quidem *exiguas*, in *frusta* concidi. Præstitit certe verba, *exiguæ frustis imbutus ofellae*, ita interpretari: solitus in domo et mensa mea non aves videre aut feras, scite scindendas, sed ofellas tantum carnis, quæ, ut verba Martial. x. 48. 15. mea faciam, non egeant ferro structoris.—146 *porrigit* 16. 21. a m. pr. 60. 65.—147 *non Lycius* 21. 22. *aut a mangone* p. 18.—148 *Quisquam erit et magno* restitui ex 10. 11. 12. 14-20. 23. 25. 27. 45-50. 54-69. 71. 72. 73. *Quisquam erit in magno* 70. 75. 76. 77. 82. *non a mangone petitus* *Quisquis erit magno* 2. 21. 22. 24. 74. et ita conj. Britan. ut sensus sit: quicumque puer erit, non erit acceptus et emtus a mangone divite et magnum servorum numerum habente. Malim reponere: *Quisquam erit et magnus* scil. statura, non pretio: nam proceri servi majoris quam parvi aestimabantur. *poscis* 10. 12. 14-17. 19-27. 45-50. 54. 55. 57-69. 71. 72. 73.—149 *erectique* 12. 61. 62. 63. 67-69. 71-

NOTÆ

lumella l. xii. de suillæ carnis salsura sic ait: 'Dein ofullæ carnis spissæ componuntur, atque alternis sal ingeritur.' Martial. Epig. xiv. 221. 'Parva tibi curva craticula sudet ofella: Spumeus in longa cuspide fumet aper.'

145 *Plebeios calices*] Non crystallinos vel vitreos illos audaces, de quibus Martial. Epig. xiv. 94. sed vili emtos.

146 *A frigore tutus*] Vestis crassa tectus a frigore duntaxat, non ornatus, ut sit a luxuriosis. Senec. ad Lucil. 'Transeo agmina exoletorum per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus lenitas, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum; ne quis cui rectior est coma, crispulis misceatur.'

147 *Non Phryx, aut Lycius*] Non adest famulus e Phrygia vel Lycia, minoris Asiæ regionibus, unde venusti petebantur.

Mangone] Negotiatore puerorum. *A manu et ago*, quoniam servos manibus agebant atque expoliebant *Mangones*, adhibitis etiam medicamentis. Plin. xxi. 26. 'Hyacinthi radix est bulbacea mangonicis venalitiis pulchre nota, quæ in vino dulci illita pubertatem coërcet, et non patitur erumpere.' Vide Pers. Satir. vi. vs. 76. et seq.

148 *Posce Latine*] Minister enim Italus Linguam tantum vernaculam novit.

149 *Idem habitus cunctis*] Famuli omnes vili sunt habitu apud me.

Tonsi] Non alunt comam longiorem.

Atque hodie tantum propter convivia pexi. 150
 Pastoris duri hic est filius, ille bubulei.
 Suspirat longo non visam tempore matrem,
 Et casulam et notos tristis desiderat hædos
 Ingenui vultus puer, ingenuique pudoris,
 Quales esse decet, quos ardens purpura vestit: 155
 Nec pugillares defert in balnea raucus
 Testiculos, nec vellendas jam præbuit alas,
 Crassa nec opposito pavidus tegit inguina gutto.
 Hic tibi vina dabit, diffusa in montibus illis,
 A quibus ipse venit, quorum sub vertice lusit: 160
 Namque una atque eadem est vini patria, atque ministri.
 Forsitan expectes, ut Gaditana canoro

vero solummodo discriminati ob epulas. Ille pastore laborioso natus est, iste bubulco; dudum non aspectam ingemit parentem; et tugurium, et suetos capros exoptat mæstus. Juvencis facie nativa et liberali verecundia, quales oportet esse quos operit fulgens purpura. Is tibi porriget vina effusa in iis collibus, a quibus ipse ortus est, quorum in summitate collusit. Etenim vini et ministrantis unum ipsumque est natale solum. Speres fortasse, ut arguta saltatione puella Gaditana exordiat*

74. *rectique* 47. 48. 64. *rectique* in ceteris et 1.—151 *hic est pro est hic* recepi ex 10. 11. 14. 16. 17. 20. 22. Versus 152-161. vulgo ad *bubulci filium* referuntur: unde editores tantum non omnes colon posuere post *bubulci* et *hædos* vs. 153. Henninius autem distinctionem post *bubulci* plane sustulit, et post *hædos* punctum substituit pro *colo*. Sed *bubulci filius* boves potius, non *hædos notos* tristis desiderabit; et oratio fiet tersior molliorque, si junxeris: *Suspirat longo...ingenui vultus puer* cet. (alius ac tertius, qui *vina dabit* vs. 159.) Ita quoque tres certe describentur pueri poetæ, cui plures fuisse ex voc. *cunctis* vs. 149. intelligitur.—153 *notos* 16. 29. *tristis notos* 21.—154 *pueri* 16.—156 *pupillares...testiculos* vet. Schol. qui interpretatur: quales habent hi, qui patres non habent, scilicet tumentes in licentia pueritiæ. *raucos* 16. *draucus* non male 58. 77. probb. Calder., Lubin. et Farnab. Sic ap. Martial. 1. 97. 11. sqq. *Una laramur; aspiciat nihil sursum; Sed spectat oculis decrorantibus draucos, Nec otiosis mentulas videt labris.*—157 *vellandas* 45. *fellandas* conj. nonnulli.—158 *Cassa* 22. *apposito* 10. *Crassa nec apposito pavidus tenet inguina gutto* emend. Heins. ad Ovid. Ep. Her. vii. 100.—159 *Hic ubi* 46. 47. 48.—160 *luxit* 21.—161 *una est atque eadem* 25. 27. 46-50. 54. 55. 56. 58. 61. 62. 66. *est* non extat in 15. 57. 59. 60. 63. 64. 67. 68. 69. 71-74. 77. *mugistri* 22.—162 *expectas* 17. et al. Sed *forsitan* cum subjunctivo jungi solet a Juve-

NOTÆ

Rectique capilli] Non crispati et calamistrati: hodie pexi, alias neglecti.

153 *Casulam*] In qua natus et educatus.

Hædos] Quos pascere solebat.

154 *Ingenui vultus*] Non arte man-
gonica fucati.

155 *Quos ardens purpura vestit*] Ingenuos adolescentes ac nobiles, circa annum ætatis decimum quartum.

Ardens purpura] Ob colorem igneum.

162 *Forsitan expectes*] O Persice mihi promisse conviva, ne spera va-

Incipiat prurire choro, plausuque probatæ
 Ad terram tremulo descendant clune puellæ,
 Irritamentum Veneris languentis, et acres 165
 Divitis urticæ. Major tamen ista voluptas
 Alterius sexus: magis ille extenditur, et mox
 Auribus atque oculis concepta urina movetur.
 Non capit has nugas humilis domus. Audiat ille
 Testarum crepitus cum verbis, nudum olido stans 170
 Fornice maucipium quibus abstinet: ille fruatur
 Vocibus obscenis, omnique libidinis arte,

*pruritum excitare: * * remissa libidinis incentivum, et pungentes urticæ opulenti. Attamen acrior ea delectatio alterius sexus: is plus inflammatur. * * Edes parvæ non admittunt eas vanitates. Is auscultet sonitum testarum cum sermonibus, quibus non utitur serrea prostans nuda in fatenti lupanari; is potiatur verbis impudicis, et*

//////////

nale (cf. i. 150, v. 156. viii. 113. xiv. 34.) et aliis, v. Heins. ad Ovid. Ep. Her. iv. 53.—163 *plaususque* 17. ad marg. et 60.—164 *Diritibus tremulo collidunt clune* p. 13. *tremulæ* 16. *tremula* 23.—166 *et major* 22. *ipsa* 18. 27. 46-50. 51. 58. 64.—167 *Fœminæi sexus: magis hic e.* 13. *incenditur* quidam, nescio qui, legunt, teste Prat.—168 *urina paratur* 27. 46. 47. 48. 54.—169 *Nec forte legendum pro Non*, ut altera afferatur ratio, cur non admittatur *Gaditana*, et prior tum sit illa (sup. vs. 166. sqq.) quod ex ejus cantu et saltatione mulieres majorem, quam viri, voluptatem capiant. *domus: ille fruatur Vocibus obscenis* cct. 13. *ejectis* vs. 170. 171.—171 *a quibus* 22. *illa* 24.—173

NOTÆ

nas libidinum illecebras. Hæ solis divitibus aptæ sunt.

Gaditana] Nimirum lascivis eruditæ cantilenis simul et saltationibus meretriculæ Romam accersebantur e Gadibus Insula, de qua Satir. præced. vs. 1.

Cenoro incipiat prurire choro] Egregie locum hunc, verba, mentemque Juvenalis adumbravit Macrobius Saturnal. ii. 1. ubi sic habet: 'ut puella mollior canora dulcedine et saltationis lubrico exerceret illecebris philosophantes.'

167 *Extenditur*] Sic legitur vulgo. Quidam, *incenditur*: quam lectionem interpretando secuti sumus, non ut meliorem, sed clariorem. Iamuit Poëta promiores et ardentiores ad libidinem fœminas quam viros.

169 *Audiat ille*] Dives luxuriosus.

170 *Testarum crepitus*] Crotala sive crepitacula e testis, quibus inter saltandum utuntur non sine decore quædam gentes, ut Hispani. Addunt et mulieres Indicas: Gaditanas hic innuit Poëta. Gallice, *des castagnettes*. Alii intelligunt cymbala sive tympana. Fuisse quædam instrumenta sonora testas vocata docet Sueton. Ner. c. 20. ubi refert Neronem elegisse plures adolescentulos, 'Qui divisi in factiones plausuum genera discerent, (bombos, et imbrices, et testas vocabant,) operamque navarent cantantisibi,' &c.

171 *Quibus abstinet*] Plus retinens verecundiæ quam lascivæ illæ saltatrices, aut divites impuri.

Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem :
 Namque ibi Fortunæ veniam damus. Alea turpis,
 Turpe et adulterium mediocribus. Hæc eadem illi 175

cuncta cupidinis industria, qui pytismate lubricum facit orbem Laconicum. Illic enim sorti indulgenus. Inhonesti tenuioribus alea, adulterium etiam inhonestum.

v. Excurs. ad l. l.—174 *Pinguium fortunæ veniam damus* 13.—175 *tamen pro*

NOTÆ

173 *Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem*] Vix credas quam multis hic locus, et in quam multos sensus versatus est. In tot igitur et tam variarum lectionum interpretationumque lubrico quis pedem figat? Imo quis ipso lubricante Juvenali non cæspitet atque titubet? Firmo tamen utcumque stare vestigio mihi videor, antiquioribus stando; præsertim cum sensum non valde juvent quæ a viris alioqui gravioribus erudite certatimque hic afferuntur. Emendationes et conjecturas non spernimus, at eorum pace et venia, posthabemus. Justus Lipsius Epistol. Quæst. lib. iv. Ep. 25. fatetur scriptam omnem et impressam antiquitus lectionem esse, vel *pitysmate*, vel *pytismate*. Hoc ego Divæi amplector, cum Mancinello et aliis, pariterque explico sic: Gaditanis illecebris gaudeat ac fruatur dives licet, *qui pytismate lubricat orbem Lacedæmonium*; id est, qui sputo irrorans digitum, facile inde amovet sæpius et admovet (ad ostentationem) suum anulum, cuius a Lacedæmonii usus emanavit. Turnebus Libro vigesimo quarto c. 28. similiter legit, at aliter explicat, nempe, qui sputo et saliva magis volubilem reddit trochum, ludum certe Græcanicum. Valla *pitysmate* legit; aitque esse trochum e pinu, græce *πίτρυς*. Unde *pitysma*. Politian. *pitylismate*, quod genus erat exercitationis cum gesticulatione manuum ac

pedum et complozione. Brodæus, *pedemate*, id est, saltu, in tripudio seu saltatione Lacedæmonia in orbem fieri solita. Vide Cæli. Rhodig. xviii. 1. Alcicius et Pulman. *Pyreismate*, et explicant de quadam Laconum exercitatione, quæ a nudis oleoque bene unctis fiebat in sudatorio. Muretus *petteumate*, a *πετρός* talus, intelligitque divitem aleæ deditum, qui talis ludit in mensa rotunda e marmore Lacedæmonio facta. Favet quod sequitur mox, *alea turpis*. Mallem certe cum veteri Schol. intelligere divitem qui expuit supra marmor Lacedæmonium, quo stratum est ejus domus pavementum, et sic lubricum reddit. Non abludit Salmasius, apud quem, lubricare Lacedæmonium orbem dicitur is pytismate, qui pytissando, id est, gustando vinum cum probatione quadam, et mox expuendo, crebris ejusmodi rejectionibus et effusionibus uda facit et lubrica tum mensas rotundas e marmore Lacedæmonio, tum abacum, et pavementum. Non moror *poppysma* Flavii, aut Lipsium cum suo *pygismate*; absit enim ut obscæna conminiscar ultro, qui vel occurrentia solitus sum eluctari.

174 *Fortunæ veniam damus*] Luxuriosa illa in divitibus solent tolerari: at quis eadem ferat in mediocri viro? Ex opinione vulgi.

175 *Illi*] Divites luxuriosi.

Omnia cum faciant, hilares nitidique vocantur.

Nostra dabunt alios hodie convivium ludos :

Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis

Altisoni dubiam facientia carmina palmam.

Quid refert, tales versus qua voce legantur ?

180

Sed nunc dilatis averte negotia curis,

Et gratam requiem dona tibi, quando licebit

Per totam cessare diem : non fœneris ulla

Mentio, nec, prima si luce egressa, reverti

Nocte solet, tacito bilem tibi contrahat uxor,

185

Humida suspectis referens multicia rugis,

Vexatasque comas, et vultum auremque calentem.

Isti vero cum ea perpétrant universa, nihilominus læti ac splendidi nominantur. Diversos hodie lusus suppeditabunt epulæ nostræ. Cunctur auctor Iliadis, et versus sublimis Virgilii, reddentes ancipitem victoriam. Quil interest qua voce recitentur ejusmodi carmina? Jam vero sepositis anxietatibus amore occupationes, et jucundum otium largire tibi, siquidem integra die fas erit quiescere. Ne sit quævis usuræ recordatio, neque tibi silenti commoveat iracundiam, si conjux exiens diluculo consuevit ad noctem redire, reportans uda serica, plicis suspicionem creantibus, et capillos exagitatos, et ardentem faciem atque auriculam. Quodcumque angit de-

~~~~~

eudem 16.—176 *faciunt* 16. 17.—177 *Dant mediocria condignos convivium* 13.—179 *laudem* pro *palmam* 25. 46. 47. 48. 54. 56-60. 64. ex interpretam.—180 *ejectus* e 13. *versus tales* 45.—181 *Ad quos dilatis* 13. *converte* 22. *advertite* 45.—183-187 *extrusi* e 13. *totum* 11. 15. 16. 17. 19-24. 45. *dum* pro *non* 24.—185 *tacita* 11. 16. *contrahit* 22.—186 *Numida* 47. 48. *multicia* 19. 59.—

NOTÆ

178 *Conditor Iliados cantabitur*] Recitabuntur Homerici versus ex eleganti carmine de Trojano excidio.

179 *Dubiam facientia carmina palmam*] Quæsitum enim jam pridem, an Virgilius Homerum superarit. Vide Macrob. passim, maxime vero lib. v. Quintil. x. 1. Gell. ix. 9. Cœl. Rhodig. vii. 4. Jul. Scaliger Homero Virgilium præfert: Propertius etiam ita canit, in Elegia ultima l. ii. 'Cedite Romani Scriptores, cedite Graii; Nescio quid majus nascitur Iliade.'

180 *Qua voce legantur*] Non est opus adjuvare eleganti pronuntiatione tam bonos versus, qui suam ipsi satis produnt elegantiam. Adeoque licet ab

imperito rudique puero legantur, parum refert.

181 *Dilatis*] In aliud tempus remis- sis curis, hilarem ad epulas animum affer.

183 *Fœneris*] Quod debes, aut tibi debetur.

185 *Tacito*] Dissimulanti et non auso suspicionem de adulterio objicere uxori imperiosæ.

186 *Multicia*] Vestes e subtili panno, bombycinas. Sat. ii. vs. 66.

187 *Vexatasque comas, et vultum auremque calentem*] Notas perpetrati recentis flagitii, ex Suetonio August. c. 69. et Calig. c. 36.

Protenus ante meum, quicquid dolet, exue limen :
 Pone domum, et servos, et quicquid frangitur illis,
 Aut perit : ingratos ante omnia pone sodales.

190

Interea Megalesiacæ spectacula mappæ
 Idæum solenne colunt, similisque triumpho
 Præda caballorum Prætor sedet, ac, mihi pace
 Immensæ nimisæque licet si dicere plebis,

pone statim ad ostium meum. Animo abjice familiam, et famulos, et quodcumque rumpitur ab eis, vel disperditur: præ cunctis abjice socios immemores. Interim celebrant spectacula mappæ Megalesiorum, Idæum solenne; et Prætor equorum prædator sedet par triumphanti: sique fas mihi est loqui cum bona venia infiniti et

188 *lumen* 11. *exute limen* conj. Schrader.—189 *domum, servos* 56. 59. 60.—191-203 *ejecti* e 13. *palmæ* pro *mappæ* 27. 46. 47. 48. 58. 61. 62. 63. 65-69. 71. 72. 73. prob. Curione.—193 v. Excurs. ad h. l.—194 *Immensa* 73. *ni-*

NOTÆ

189 *Pone domum, &c.*] Depone eam domus, obliviscere servorum atque sodalium improbitatem, ne quid sit quod tuam ab hilari jucunditate mentem advocet.

191 *Interea Megalesiacæ, &c.*] Dum nos instruimus convivium, Circensibus ludis detinetur Rom. omnis populus, neque posses quicquam negotii cum ullo peragere, etiamsi maxime velles: ergo totus vaca nostris istis oblectationibus.

Megalesiacæ] Megalesia, sive Megalenses ludi, a *μεγάλης μητρὸς*, dicti, quia matri magnæ dedicati; vel quod magnis fierent impensis, ut vult Ascon. Pedianus. Vide Sat. vi. vs. 69.

Mappæ] Circensium ludorum signum pariter et præmium erat mappa: qui mos a Nerone fluxit. Cum enim spectandi avida plebs instaret, ut quamprimum ludi inciperentur, et e carceribus exeundi signum quadrigis mitteretur, Nero tum prandens indulsit, et mappam qua manus tergebatur, continuo jussit per fenestram abjici, velut signum. Cassiodor. 3. Var. c. 51. Vide Turneb. xviii. 33. Ubi ad rem, Tertulliani locum affert. In ea mappa picturam et formam ludo-

rum fuisse aiunt. Mappæ meminit Sueton. Ner. c. 22. 'Universorum se oculis in Circo Maximo præbuit, aliquo liberto mittente mappam, unde Magistratus solent.' Et Mart. Epig. xii. 29. 'Cretatam Prætor cum vellet mittere mappam, Prætori mappam surripit Hermogenes.'

192 *Idæum solenne*] Ludos solennes in honorem Cybeles matris Deum e monte Ida Romam advectæ. Vide Sat. vi. cit.

193 *Præda caballorum*] Quia nimis in equos sumptibus Prætor absumebatur. Multi legunt *prædo*. An quod in istis ludis equi multi frangerentur, ut ait Vet. Schol. unde Salmasius vult legi, *perda caball.* id est, perditor caballorum? Sic in Catonis Distich. *offici-perda* legitur, similiter et apud Isidorum; significatque eum qui officia perdit, id est, eorum remunerationem non habet. An quod Prætor quibusdam favens, aliis equis victoribus meritum non daret bravium ac præmium? An quod optimos ille equos sibi eligens vili pretio dominis auferret?

Prætor sedet] Is enim ludis præsidebat, et curru sublimis pompa tri-

Totam hodie Romam circus capit, et fragor aurem 195
 Percutit, eventum viridis quo colligo panni.
 Nam, si deficeret, moestam attonitamque videres
 Hanc urbem, veluti Cannarum in pulvere victis
 Consulibus. Spectent juvenes, quos clamor, et audax

numerosioris populi, Romam universam hodie continet Circus; atque auriculas verberat strepitus, ex quo prasinū successum panni conficio. Etenim si deesset, civitatem istam cerneret æque tristē et stupefactam, ut casis Consulibus in pulvere Cannarum. Hos ludos aspiciant adolescentes, quibus convenit acclamatio, et fortis

miære 23.—195 *aurem* 59. 60. 66.—198 *in abest* ab 56. 57. 59. 60.—201. 202.

NOTE

umphali vebatur. Vide Sat. x. vs. 36. et seq.

Pace] Sine offensione populi Rom. Circensibus nimium addicti: ut jam notatum supra, et alibi.

195 *Fragor]* Applausus et acclamatio spectantium.

196 *Eventum viridis quo colligo panni]* Victoriam factionis prasinæ, cui favisse dicuntur Caligula et Nero, at Venetæ Vitellius. Vide Not. seq.

Viridis panni] Erant in Circensibus decurrentium aurigarum atque agitatorum factiones quatuor, a vestium coloribus denominatæ, et quatuor anni tempestatibus respondentes, vernæ prasina seu viridis, æstati rosea seu rubea, alba autumnō pruinoso, nubilæ hyemī veneta sive cærulea: quibus Domitianus addidisse fertur purpurei panni et auratas factiones. Porro spectatores alii aliis factionibus studebant, nonnunquam e colore, quem quisque amaret, studium impendentes, vel imperatorum favorem sequentes. Hinc Plin. l. ix. Epist. 6. ita perstringit: 'Miror tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla. At nunc favent panno, pannum amant; et si in ipso cursu

medioque certamine hic color illuc, ille huc transferatur, studium favoreque transibit, et repente agitadores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica.' Martial. l. xiv. Epig. 131. 'Si Veneto prasinove faves, qui coccina sumis, Ne fias ista transfuga sorte, vide.' Sidon. Apollin. Carm. 23. 'Micant colores Albus, vel Venetus, virens, rubensque.—Hortanturque obiter, juvantque blandis Ultro plausibus.—Dicant quadrupedantibus furorem.—Impellunt, trepidant, trahunt, repugnant, Ardesunt, saliant, timent, timentur.'

197 *Si deficeret]* Si vincatur prasina factio, viridis pannus; vel, si Romanis adimantur Circenses, si adamata deficiat oblectatio, moestam videres civitatem, &c. Sarcastice omnino. Supra vs. 53.

198 *Cannarum in pulvere victis Consulibus]* Ut in Camensi clade. Vide Sat. ii. vs. 155. Tit. Liv. xxii. 46. ad rem hanc: 'Ventus,' inquit, 'quem Vulturum incolæ regionis vocant, adversus Romanis coortus, multo pulvere in ipsa ora volvendo, prospectum ademit.'

199 *Audax sponsio]* Contentio depositis pignoribus, pro victoria ejus

Sponsio, quos cultæ decet assedissee puellæ: 200
 Spectent hoc nuptæ juxta recubante marito,
 Quod pudeat narrasse aliquem præsentibus ipsis.
 Nostra bibat vernum contracta cuticula solem,
 Effugiatque togam. Jam nunc in balnea, salva
 Fronte, licet vadas, quanquam solida hora supersit 205
 Ad sextam. Facere hoc non possis quinque diebus

sponsio, et sedere juxta virginem bene comtam: aspiciant illud uxores assidente viro, quod cupiam verecundiæ sit referre coram ipsis. Nostra pellis rugosa vernum hauriat Solem, et togam evitet. Jamjam fas est ut balnea subeas, incolumi pudore, etsi restat hora integra usque ad sextam. Id quidem agere nequeas per dies

Hi versus leguntur h. l. in 1. 2. 14. 17. 18. 19. 46. 49. 50. 70. 74. 75. 76. 81. 82. sed post vs. 159. in quibusdam libris, post vs. 161. in 45. et cod. Jun. Hæc-myndano, (sed ibi hoc modo: *Quod pudeat, narras aliquid præsentibus ipsis: Spectant hoc cet.*) post vs. 172. in 16., et post vs. 164. in 8. 35. 36. (v. Canteri Nov. Lect. iii. 6.) et in edd. recentt. Farnab. et al. prob. Grang. Post vs. 173. eos inserendos putabat Balrddt. Prorsus autem absunt ab 10. 11. 12. 15. 16. 20-27. 47. 48. 54-69. 71. 72. 73. 77. recte forsân, judice etiam Schurzfl. Ab interpolatore procusi videntur, et a librariis deinde ex margine variis locis inserti. Si tamen ab ipsius poetæ ingenio profecti sunt, huic loco magis conveniunt, quam aliis. *Spectant* 17. 18. 19. *Spectant hic* conj. Withof.—202 *narrare* 17.—204-206 in 13. contracti in duos: *O conviva tamen sis rarus ad hoc quia salva Fronte licet venias, non possis quinque diebus.*—205 *quanquam hora*

NOTÆ

factionis cui favet quisque.

201 *Spectent hoc nuptæ*] In quibnsd. exempl. hi duo versus leguntur ante vs. 165. ut mox sequatur, ‘irritamentum Veneris,’ &c.

203 *Nostra bibat vernum*] Nobis jam senibus magis utilis est insolatio. Vide Pers. Sat. iv. vs. 18.

204 *Effugiatque togam*] Quidam interpretantur: togam deponat ad insolationem et balnea. Alii sic explicant: fugiat togæ curas et togatorum negotia, occupationes, officia. Unde Martial. l. x. Epig. 47. ad vitam beatiorem exoptat, inter alia, togam raram. De his et nos alibi. Prior interpretatio minus arridet.

Nunc in balnea] Diximus alibi lavari solitum quondam ante cœnam.

Salva fronte] Nec enim semel id Delph. et Var. Clas.

fecisse turpe erit: quod præveniamus hodie tantum horam lavandi cœnandique legitimam. Vide Sat. i. vs. 49. atque ibid. annot.

205 *Quanquam solida hora supersit, &c.*] Quamvis sit hora diei tantum quinta, id est, nostra fere undecima. De his vide quæ fuse annotabo ad Pers. Sat. iii. vs. 4. de veterum autem conviviorum ritibus variis exquisita multa lege apud Lips. antiq. lect. l. iii. Porro balnei horam consuetam fuisse nonam hyeme, æstate octavam, disertis verbis indicat Plin. l. iii. Epist. 1. ‘Ubi,’ inquit, ‘hora balnei nuntiata est, (est autem hyeme nona, æstate octava) in sole, si caret vento, ambulat.—Lotus accubatur, et paulisper cibum differt,’ &c.

Juv.

2 R

Continuis, quia sunt talis quoque tædia vitæ
Magna. Voluptates commendat rarior usus.

quinque continentes, nam vitæ etiam ejusmodi gravia sunt fastidia. Usus infrequens gratus facit oblectationes.

//////////

sola s. 16.—206 hæc 45.—208 deest 13.

NOTÆ

207 *Talis vitæ*] Otiosæ, voluptariæ. 208 *Rarior usus*] Cic. in Lælio :
Tædia] Cic II. de orat. 'Omnibus 'Et quidem omnia præclara rara.'
in rebus voluptatibus maximis finiti- Martial. Epig. IV. 29. 'Rara ju-
mum est fastidium.' vant.'

EXCURSUS

AD SAT. XI. 173.

VERSUS expeditu difficillimus, et hinc forte ejectus e 13. quæ profecto facillima nodi solvendi ratio est. Maximam nobis molestiam creat vox obscura *pytisma*. *pytismate* exhibent 1. et plerique codd. tam scripti quam editi. *pitismate* 10. 17. 19. 27. 46-48. 58. 64. 67. *petismate* 22. *pitysmate* 11. 18. 28. prob. Valla, ut orbis *Lacedæm*. sit trochus e pinu, ἐκ πίτυος, quem assidua rotatione oleo uncta mulier *lubricaverit* s. levigaverit: qui Græcorum, inpr. Spartanorum, ludus fuit. *pedeumate* exhibet vetus membr. Mureti, quem vide in Var. Lect. x. 6. *pitteumate* alia Taubmanni, ab eo laudata ad Plaut. Pers. v. 2. 67. *pede nudo* liber Jac. Schegkii, qui in Præmiss. et Obs. Epist. c. 5. hanc lectionem defendit, ut mos Græcorum innuatur, quos in conviviis nudos saltasse, (*pede libero pulsasse terram* Hor. Od. I. 37. 1.) doceant Athenæus et Cic. Pis. 10. (*cum ipse nudus in convivio saltaret, et illum suum saltatorinum versaret orbem, cet.*)

Quæ lectiones cum non arriderent aliis, dici vix potest,

quantopere in iis emendandis operam luserint. Potiores eorum conjecturas paucis recensuisse sufficiet.—*padamate* suspicabatur Cæcil. Minntian. de orthogr., et rectius, at contra metri leges, *pedemate* (ut legitur in 63. 68. 69. ad marg. 71. 73. 74.) Bapt. Egnat. Racem. c. 17. Brodæus Misc. v. 26. et Britann. ut vel designetur βίβασις Λακωνική, genus saltationis, *lubrico pedemate*, πηδήματι, saltu vel celeri pedum mobilitate, in *orbem*, gyros et ambages, circa tibicinem in medio sedentem atque cauentem, exercitæ, (v. Pollux, et Lucian. de Saltat. c. 10. Opp. T. IV. p. 347. sqq. ed. Schmid.) vel, quæ Brodæi sententia est, *orbis* sit ligneum tympanum, in quod desiluerint, quodque modo saltantes circumduxerint pedibus, modo per longum spatium superstantes uno impetu lubricando agitaverint.—*pitylismate* vel *pytilismate* conj. Politianus in Misc. II. 37. 38. et Jul. Scallig. Poët. I. 22. ut sit exercitatio in *Laconico* facta, qua quis summis pedibus ingrediens manus protenderit ocysissime moverit, alteram retrorsum, alteram prorsum, de quo v. Galen. II.—*petteumate* recepit Farnab. ex emendat. Mureti in Var. Lect. X. 6. ubi hæc vox deducitur a Gr. πεττεύειν, talis s. calculis, πεττοῖς, ludere, ut h. l. significetur dives aleæ studio deditus, qui mensam ex marmore Laconico assidue ludendo *lubricet*, h. e. poliat. Cf. vs. sq.—*pyreismate* vel *pyreysmate* corrig. Alciatus Parerg. Jur. VI. 3. ut sit exercitatio quædam Laconum, vel nudorum oleoque unctorum, in sudatorio, Laconico, πυρεύματι s. πυγιατηρίῳ.—*proptysmate* Mercurialis art. gymn. I. 10. putans intelligi petulantiam ditiorum, qui multo sputo (προπτύοντες, insputantes) irrigaverint Laconicum, ejusque pavementum lubricaverint, ut facile quis cadere potuerit.—*pitteremate* Eberh. Mollerus, qui hanc lectionem Lubino probavit excitatis aliquot veterum scriptorum locis, inpr. Luciani.—*pygismate* Lips. Epist. Quæst. IV. 25. ubi monet, πύγισμα poetæ Siculo dici pædicationem, et verbum *lubricare* obsceni quid præferre, *orbem* vero *Lacedæm*. partem vocari aversam, et diviti pueros Lacedæm. tribui, quoniam ea gens Juvenalis tempore maxime mollis et pueri inde oriundi in nobilium deliciis fuerint. Cf. Phi-

lostr. vit. Apollon. iv. et Martial. iv. 55. 6. 7.—*poppysmate* Flavius Conjectan. c. 51. ubi docet, verba *poppysma* s. sibilum, et *lubricare* de re obscœna adhiberi, et *orbem Lacedæm.* esse præposteram Venerem, quoniam Spartanos primum ad athleticam nudasse corpora, et inde libidinem in pueros exarsisse, tradant Thucyd. et Cicero.—Lipsius l. l. dicit, Jac. Susium suasisse, ut pro *orbem* substitueretur *orbum*, h. e. senem orbum, divitem ac foedum, qui nescio quid obscœni fecerit vel potius passus sit.—*urbem* legitur in 23.: inepte.

EXCURSUS

AD SAT. XI. 193.

Præda caballorum Prætor legitur in 1. 11. 14. 16. 48. 50. 56. 70. 74-77. et tam copiose quam erudite defenditur a Gronov. Obs. iv. 24. ubi monet, acerbo sale perstringi munerarium, qui dum triumphantis ritu habituque præsideat Circensibus, magnum se virum putet, cum re vera sit *caballorum præda*, h. e. prodiga illa impensa in equis aurigisque alendis, exercendis, producendis, comedatur miser, patrimonium exhauriat sub vana specie honoris, et intereat. Cf. sup. i. 59. 60. Lips. ad Tac. Ann. i. 15. et Heins. ad Claudian. Fescenn. vs. 11. Ingeniosa profecto interpretatio, quæ tamen paulo longius petita videri possit. Male vetus Schol. ‘*Præda caballorum*, pompa. Quoniam Circensibus illis, quos Prætores edunt, unus est missus, qui *ordearius* (non *ordinarius*) dicitur; ideo *præda caballorum*, quia *hordeum* pro illo die aurigæ tollunt equorum; aut ideo *præda* dixit, quoniam multi equi frangebantur iisdem Circensibus.’ Cf. Savaron. ad Apollinar. p. 406.—*Prædo caballorum Prætor* exhibent 10. 12. 15. 17-27. 45-47. 49. 54. 55. 57-69. 71-73. prob. Grot. ad Capellam p. 174. Nonnulli, v. c. Schol. in cod. Junii, Prætozem ita dici putant propter equos ab hos-

tibus raptos; alii vero per jocum aut paronomasiam, quod vel optimos equos invitis dominis vili auferat pretio, vel iniquus certaminis judex s. brabeuta sit, et palma præmioque s. brabeo fraudans meritos et victores equos efficiat, ut exiguo vendantur pretio, et vel a se emi possint.—*Perda* emend. Salmas. (ad Solin. p. 465. et ad Trebell. Poll. de xxx. tyrannis c. 17. in Hist. Aug. p. 305. 312.) h. e. perditor, *φθορεὺς*, ut *scriba*, *advena*, *transfuga*, *hæredipeta*, *homicida*, *parricida*, et inpr. *officiperdu* ap. Caton. distich. iv. n. 43. et Isidor. in Gloss.—*Præstiterit Præco*, prædicator, laudator, *caballorum*, equorum vel aurigarum victorum, ut *præco virtutis* ap. Cic. pro Arch. c. 10.

SATIRA XII.

NATALI, Corvine, die mihi dulcior hæc lux,
 Qua festus promissa Deis animalia cespes
 Expectat. Niveam Reginæ ducimus agnam:
 Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maura.

O Corvine, die natali suavior est mihi lux ista, qua cespes festivus opperitur votus Numinibus pecudes. Reginæ candidam immolamus oriculam: simile vellus offerretur Palladi Maura Gorgone certanti: Tarpeio vero Jovi destinata victima lasci-

~~~~~

1-30 ejecti e 13. *carior hæc lux* 17. 19. 20. 24. *clarior* (h. e. præstantior, vel memorabilior) 11. 21. 22. prob. Schurzfl. Alterutra profecto lectio gennina videtur, et vulgata emendationem sapit.—2 *festus* restitui ex 10. 11. 12. 15-22. 25. 26. 27. 45-50. 55-63. 65-69. 71-74. *festas* 14. 23. 24. 54. 64. 70. 75. 76. 77. 82. nescio quo sensu.—3 *Expectant* 15. 18. *ducimus* revocavi ex 1. 7. 9. 11. 12. 15. 19. 20. 22. 24. 45. 49. 55. probb. Pith., Schurzfl. et Heins. ad Ovid. Met. xv. 114. *dicemus* 23. *cadimus* in reliquis libris. Sed *τὸ ducimus* est doctius, hoc vulgare, quod haud dubie ex marg. in textum irrepsit.—

NOTÆ

1 *Natali, Corvine*] Vota se Diis ait persolvere ob incolumem e naufragio Catullum: seque id facere magno animo et in amicum benevolo, non insidiosa mente, ut ab eo scribatur hæres, more plurimorum.

Natali die] Hanc epulis et hilaritate quotannis celebrabant, ut notavimus ad Pers. Sat. vi. vs. 19. et alibi.

2 *Animalia cespes expectat*] Ara e vivo cespite extracta expectat victimas pro incolumitate amici mei Catulli a me votas et mox quidem mactandas.

3 *Reginæ*] Fortunæ, vel Junoni, de qua Virg. Æn. i. 'Ast ego quæ Divum incedo Regina.'

4 *Par vellus*] Similis victima, pariter alba. Diximus alibi, Diis superis albas, inferis nigras mactari.

Pugnanti Gorgone Maura] Minervæ, cui ex Hom. Iliad. v. circa humeros ægis, in qua fortitudo, minæ, et Gorgoneum caput diri monstri: id est clypeus, in quo erat caput Medusæ Gorgonis, a Perseo in Mauritanæ finibus interfectæ. Vel Mauram vocat Juvenalis, quod ea cum sororibus Euryale et Stenione coluit Dorcadas, sive Gorgadas, et Gorgonas insulas, quæ sunt ad viride promontorium, Mauris vicinæ.

Gorgone] Γοργὼς, trux; hinc factum cognomen. Hujus capitis serpentibus armati conspectu fabulantur homines in saxum diriguissæ. Athen. Lib. v. cap. ultimo, meminit animalis pariter nominati in Libya, ovi sylvestri similis, ejus aspectu homines aggressi lapidescebant.

Sed procul extensum petulans quatit hostia funem, 5
 Tarpeio servata Jovi, frontemque coruscat:
 Quippe ferox vitulus, templis maturus et aræ,
 Spargendusque mero, quem jam pudet ubera matris
 Ducere, qui vexat nascenti robora cornu.
 Si res ampla domi, similisque affectibus esset, 10
 Pinguior Hispulla traheretur taurus, et ipsa
 Mole piger, nec finitima nutritus in herba,
 Læta sed ostendens Clitumni pascua sanguis
 Iret, et a grandi cervix ferienda ministro.

viens longe porrectum exeat lorum, et frontem vibrat. Est enim juvenis indomitus, fanis altarique idoneus, et vino irrigandus, qui mammas parentis jam erubescit sugere, qui erumpente cornu quercus exagitat. Si opes in ædibus forent copiosæ, et amori æquales, taurus duceretur Hispulla crassior, ipsaque deses pinguedine, neque vicino pastus in gramine, verum exiret cruor indicans opima pascua Clitumni, atque

////////

4 *Mauræ* 16.—5 *expensum* 16.—6 *Tarpeo* 19. *quæ fronte coruscat* 20.—7 *ferax* 22. *maturus templis* 19. *aris* 15. 21. 22.—11 *Hispula* 27. *Hispulla* 17. a m. sec. 18. *Gispulla* 66. *his pulla* 11. 15. 16: 17. *Hispello* legendum docuisse Thaddæum Donnolam de patria Propertii, et Bern. Montfaucon., monet Schurzfleisch. *ipse* 15. 46. 48. 49. 55.—14 *magno pro grandi* Serv. ad Virg.

NOTÆ

5 *Extensum funem*] Quo ad aram ducenda est, laxo, non arcto; ne videatur ad sacrificium invita ire victima: nam quæ valde reluctabatur, invitis putabatur Numinibus offerri, adeoque removebatur ab altaribus hostia: et hoc ita a sacrificantibus observatum, testis est Macrobius iii. 5.

6 *Tarpeio Jovi*] Cui sacra ædes in Capitolio, seu rupe Tarpeia.

7 *Templis maturus*] Qui nondum subiit jugum, satis tamen grandis ut sacrificetur. Vide Macrobi. cit. l. iii. a cap. 1. usque ad 10.

8 *Spargendusque mero*] Mactandæ victimæ aurata inter cornua vinum infundebatur, seu invertebatur. Virg. Æn. iv. 'Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido Candentis vaccæ media inter cornua fundit.' Et l. vi. 'Frontique invergit vina Sacerdos.'

9 *Vexat nascenti robora cornu*] Ex

petulantia arbores impetit cornibus nunc primum erumpentibus. Virg. Eclog. iii. 'Pascite taurum, jam cornu petat,' &c. Et alibi.—'Irasci in cornua discit, Arboris innixus trunco.'

11 *Hispulla*] Præpingui fœmina, de qua Sat. vi. vs. 74.

13 *Ostendens Clitumni pascua*] Sua crassitie, suoque colore.

Clitumni] Is Umbriæ, seu Falisci agri fluvius: cujus aqua pota candidos fieri boves, auctor est Plin. ii. 103. Item Virg. Ge. ii. 'Hinc albi, Clitumne, greges, et maxima taurus Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro, Romanos ad Tempia Deum duxere triumphos.' Claudian. de vict. Stilic. 'Quin et Clitumni sacras victoribus mndas, Candida quæ Latius præbent armenta triumphis.'

14 *Ferienda*] Hostiæ majores clava aut securi ictæ et prostratæ, dein

Ob reditum trepidantis adhuc, horrendaque passi 15
 Nuper, et incolumem sese mirantis amici.
 Nam præter pelagi casus, et fulguris ictum
 Evasi, densæ coelum abscondere tenebræ
 Nube una, subitusque antennas impulit ignis;
 Cum se quisque illo percussus crederet, et mox 20
 Attonitus nullum conferri posse putaret
 Naufragium velis ardentibus. Omnia fiunt
 Talia, tam graviter, si quando poëtica surgit
 Tempestas. Genus ecce aliud discriminis: audi

*guttur ab ingenti victimario percutiendum: et hæc propter reditum familiaris etiam-
 num tremantis, et paulo ante perpessi terribilia, atque saluum se obstupescantis.
 Enimvero præter maris discrimina et percussione fulminis evitati, spissa caligo
 calum texit universa nebula, et repentina flamma antennas concussit, quando singuli
 se putabant eo verberatos, simulque stupentes existimarent nullum posse naufragium
 velis ardentibus comparari. Cuncta accidunt similia, atque ita formidolosa, ut cum
 exoritur procella poëtica. En alteram ausculta periculi speciem, et rursum te mise-*

*Æn. viii. lapsu memoriæ. magistro 21. Oratio autem h. l. scabra est ac
 impedita, et vix dubito, quin totus hic versus obelo sit transfigendus, et vs. 13.
 pro sanguis reponendum sacri, quæ verba per compendium scripta non admo-
 dum differunt. Sic flumen sacrum et sacras undas Clitumni dixere Virg. et
 Cland. Ita quoque aptissimum est verbum ostendens, scil. niveo pellis colore,
 quo non satis commode referri potest, si de sanguine agitur.—17 ictus 9. 21.
 et fulminis ictus Evasit 9. prob. Pith. Recte, opinor, si et pro etiam dictum
 acceperis, et majorem distinct. posueris post Evasit. Tum ignis vs. 19. ad
 fulmen referri potest. Vulgata tamen lectione servata augentur pericula.—
 18 calum densæ 24.—19 subitas 22. antennas 17. 20. 59. 60. 68. antennis 24.
 —20 pertusum 29.—23 graviter, quando 11. Schurzfleisch. nota est hæc: 'Puto
 legendum quam quando. In primigenio exemplari fuerit QVANDO. Majores
 literæ notabant, syllabam bis legendam; sed exscriptores, ut sæpe in bonis
 auctoribus factum, rei non attendebant: ut tamen versui consulerent, si quan-
 do posuerunt. Non aliter Schol. legisse, clara ejus verba docent: id est, tales
 tempestates contingunt navigantibus, quales fingere solent poëtæ.' Nihil horum
 mihi certe persuasit vir doctus. Pontica surgit Tempestas (h. e. sæva, qualis
 in Ponto Euxino esse solet) 45. et cod. Ms. Ignat. Hannielis, teste ac prob.*

NOTE

suppositis cultris jugulabantur, ut bene observat Turneb. xv. 12.

19 *Antennas impulit ignis*] Transversum malo lignum, cui velum alligatur, igne cælesti seu fulmine impulsus exarsit, et navim incendit.

21 *Nullum conferri posse, &c.*] Naufragium haud jam timendum præ incendio.

23 *Poëtica*] Qualis describi solet a Poëtis rem exaggerantibus. Leg. alii *Pontica*, id est, tam horribilis et sæva, quam quæ solet esse in Ponto Euxino. Tempestatis pete descriptionem ex Homero Odyss. v. Virg. *Æn.* i. et iii. Ovid. *Metam.* ii. Fab. 10. et aliis passim.

Et miserere iterum, quanquam sint cetera sortis 25
 Ejusdem: pars dira quidem, sed cognita multis,
 Et quam votiva testantur fana tabella
 Plurima. Pictores quis nescit ab Iside pasci?
 Accidit et nostro similis fortuna Catullo.
 Cum plenus fluctu medius foret alveus, et jam, 30
 Alternum puppis latus evertentibus undis
 Arboris incertæ, nullam prudentia cani

reat, quamvis alia sint pars fortunæ, certe pars sæva, verum pluribus nota, quamque monstrant ædes multæ votivis tabulis. Equis ignorat pictores ab Iside nutriri? Nostro etiam Catullo par sors contigit, quando carina dimidia undis erat referta, junque aquis exturbantibus vicissim costas navis arboris vacillantibus, nullum præberet

Lubino. Sed quanto venustior vulgata lectio!—25 sunt 11.—27 *templa* pro *fana* 7. e glossa.—28 *qui* 73.—31 Hunc versum in 13. excipit vs. 37. et hunc 32-36. *emergentibus* 16. Semper miratus sum, neminem interpretum hæsisse in h. l., in quo duo genitivi, *puppis* et *arboris*, vel sine copula, cum voc. *latus* junguntur, neque commoda exoritur sententia, sive navem h. l. et *puppim* et *arborem*, ut quidam putant, sive, ut alii, malum dici *arborem* ceuseas. Tandem legi hanc Schurzfl. notam: ‘Locus mihi non videtur sanus. *Puppis* exponunt de nave, *arboris* etiam: quis inde sensus? Meo iudicio in voce *incertæ* latet mendum, et legerim: *Cum plenus fluctu medius foret alveus et jam Alternum puppis latus, evertentibus undis Arboris incurram, nullam prudentia cani Rectoris cum ferret* (v. mox ad vs. 33.) *opem; decidere* cet. Sic consentiunt Scholia: *Latus dubat navis et arbore coacta. Arboris incurram dixit malum jam curvatam, quam scil. undæ evertunt, cum jam alveus aquis plenus est, et latus puppis non minus. Cf. Pontani Analecta II. 11. de alternò puppis latere, et de toto h. l. Heins. de Sat. Horat. p. 107. Rigalt. ad Phædr. f. 50. et Schotti Enodatt. I. 25.’ Sed bonæ Latinitatis scriptor malum curvatam non dicit *arboris incurram*, et oratio præterea scabra est, nisi ante voc. *nullam* copula et vel ac inseratur. Mea qualicumque sententia jungenda sunt verba *alternum latus arboris incertæ*, et τὸ *puppis* vel glossa est, voci *arboris* ascripta, vel librario-rum incuriæ debetur. Hinc varia substituere possis, vel *in puppi*, vel *curvis ...undis* (quo sensu *unda curvata* s. *sinuata*, κῶμα κυρτωθὲν s. *κυρτὸν* dicitur) vel *tumidis*, vel *decimis* al.—32 *incerti* 45. *incerto* 17-23. 25. 46. 47. 48. 55. 58. 59.*

NOTE

26 *Cognita multis*] Seu experientia, seu aliter.

27 *Votiva tabella*] Qui e naufragio sospites evaserant, illud in tabella pictum suspendebant in fano alicujus Dei, ut Neptuni, Æsculapii, Isidis, in monumentum grati sui in servatores Deos animi. Vide Pers. Sat. I. vs. 69.

28 *Ab Iside pasci*] Pictores multi victitabant pingendo tabellas ejusmodi in Isidis Templo a naufragis reponeudas. Nam ex quo Deos Æ-

gyptios Romani susceperant, Isis maxime coli cœpta Romæ. Vide Sat. VI. passim atque ibid. Annot. Horat. Epist. ad Pisones, vs. 20. ‘Fractis enatat expes Navibus, ære dato qui pingitur.’

30 *Cum plenus fluctu, &c.*] Cum semiplena jam aquis esset carina, seu pars navis interior, et cum latus daret, modo in dextrum modo in sinistrum inclinata fluctuabat navis incerta cursu.

Rectoris conferret opem; decidere jactu
 Cœpit cum ventis, imitatus castora, qui se
 Eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno 35
 Testiculi: adeo medicatum intelligit inguen.
 Fundite, quæ mea sunt, dicebat, cuncta, Catullus,
 Præcipitare volens etiam pulcherrima, vestem
 Purpuream, teneris quoque Mæcenatibus aptam,
 Atque alias, quarum generosi graminis ipsum 40

*auxilium senis Naucleri peritia, incœpit Catullus dirimere cum ventis, projiciendo, æmulatus fibrum, qui se ipse spadonem reddit, optans effugere testium jactura, ita salubres novit * * Quæ mea sunt omnia proficite, aiebat Catullus, speciosissima quoque effundere cupiens, togam etiam purpuream mollihus idoneam Mæcenatibus, ceterasque, quarum ipsum animalis vellus tinxit indoles herbæ nobilis, quin etiam fons*

//////////

60. 65. quod Ascensius exponit: mali arboris incertitudine, incerto hiatu.—33 *cum feret* 24. *cum feret* 11. 17-20. 22. 45. *discendere* 22.—34 *Castora* legit Kœnig de Sat. Rom. p. 81. putans designari hominem impudicum et morbo infami graviter laborantem.—35 *damna* 46. 47. 48. *damnum* 17.—36 *Testiculi* restitui ex 7. 9. 11. 12. 15. 17-21. 24-27. 45-49. 55. 57. 59. 60. 65. 81. Serv. ad Virg. Ge. 1. 58. aliisque exemplis veterrimis, inspectis ab Nic. Heins. quem v. ad Claudian. Cons. Stil. 11. 167. ubi permulta hiatus exempla ex Juvenale aliisque poëtis congeçssit. Conf. sup. ad 1. 151. *Testiculo* 23. Vulgata lectio *Testiculorum* emendationem sapit eorum, qui talem hiatum Juvenali familiarem esse non reputabant. Hinc etiam alii, teste Ascensio, legunt, *cupient evadere damna Testiculis*, et Mancinellus, *damno Testiculi, atque ideo cet.* in 59. 60. *meditatum* 66.—38-47 ejecti e 13. *et jam* 45.—39 *Mæcenatibus* 45. 46. 49. 50. *Mæcenatibus* 47. v. sup. ad 1. 66.—40 *Malum ipsa Infecit natura.*—

NOTÆ

33 *Decidere jactu*] Veluti cum ventis marique assilientibus, ac prævalentibus pacisci vitam, projectis bonis, et sic controversiam et certamen dirimere.

34 *Imitatus castora*] Hic enim ab insequentibus se venatoribus redimit, avulsis proprio morsu testiculis, ob hos se peti gnarus. Plin. VIII. 30. Idem vero XXXII. 3. sic habet: 'In terris et aqua victus est fibris, quos Castores vocant, et Castorea testes eorum. Hos ab ipsis amputari cum capiuntur, negat Sextius auctor Medicinæ diligentissimus, quia sine vita animalis adimi nequeunt,' &c. Vide Pers. Sat. v. vs. 135. et ibid. Annot. in voce *Castoreum*.

36 *Medicatum*] Ad medicinas utile, et exquisitum.

37 *Fundite, quæ, &c.*] Ad exoneramdam navim, et servandam saltem vitam jactura ceterorum. Vide c. 27. Act. Apostol.

39 *Mæcenatibus*] Delicatis Proceribus, similibus Mæcenatis, quem Sat. 1. velut mollem taxavit, *supinum* vocans, vs. 66.

40 *Quarum generosi graminis, &c.*] Vestes e lana Batica, ex Andalusia Hispaniæ regione, ubi gramen, aër, et Bætis fluvii aqua pecudibus pota velleri colorem dant rutilum.

Generosi graminis] Virg. Ecl. IV. 'Nec varios discet mentiri lana colores: Ipse sed in pratis aries jam

Infecit natura pecus, sed et egregius fons
 Viribus occultis, et Bæticus adjuvat aër.
 Ille nec argentum dubitabat mittere, lances
 Parthenio factas, urnæ cratera pacem,
 Et dignum sitiente Pholo, vel conjuge Fusci. 45
 Adde et bascaudas, et mille escaria, multum
 Coelati, biberat quo callidus emtor Olynthi.

eximius arcana virtute et cælum Bæticum auxiliatur. Is neque argentum ambigebat projicere, patinas a Parthenio fabricatas, poculum urnam continens, aptumque sitibundo Pholo, aut uxori Fusci. Adjunge quoque bascaudas, atque millena catina, plurimum sculpti, quo potabat astutus Olynthi mercator. Jam vero quis alter, qua

//////////

41 et abest a 15. 23. 71. 73.—42 Bæticus 21. 22. 45. 49. 68. 71.—44 Parthenio 21. 22. Forte legendum Partheniæ. Samos ins. et urbs primum appellata Παρθενία: (v. Strabo x. p. 457. Plin. v. 37. ibique Harduin.) nota autem sunt vasa Samiæ.—45 Pholo 20. Fasti 23.—46 bascaudas 18. 19. 30. 49. 55. 57. 58. bascaudas 15. bastaudas 25. bascautas 11. 21. pascaudrias 16. Mascauda 8. prob. Salmas. escalia 4. 11. 12. 15-24. Nil interest. Sed escaria vulgaris scriptura. et multum 22.—47 biberet 20. calidus 45. Olynphi 11. Olimphi

NOTÆ

suave rubenti Murice, jam croceo mutabit vellera luto: Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.'

41 *Infecit natura pecus*] Pecudum lanam tinxit natura, non ars. Martial. Epig. xiv. 133. 'Non est lana mihi mendax, nec mutator ahenus. Sic placeant Tyriæ: me mea tinxit ovis.'

Egregius fons] Martial. Epig. viii. 28. 'An Tartessiacus stabuli nutritor Iberi Bætis in Hesperia te quoque lavit aqua?' Et Epig. xii. 100. 'Bætis olivifera crinem redimite corona, Aurea qui nitidis vellera tingis aquis.'

42 *Bæticus*] Bætis, qui et Tartessus, hodie Guadalquivir, fluvius, Andalusiam rigat, et in sinum Gaditanum capaci ostio perlabitur. Ab eo denominata pridem Hispaniæ tertia pars, Bætica, quæ præter Andalusiam, regnum etiam Granatense fere totum complectitur.

43 *Ille nec argentum, &c.*] Vasa etiam argentea sponte Catullus amittebat, aurea quoque eximio quamvis opere cælata.

44 *Parthenio*] Egregio cœlatore vel artifice.

Urnæ] Quæ sextarios 24. continebat.

45 *Pholo*] Centauro valde bibaci. De hoc Diod. Sic. v. 2.

Conjuge Fusci] Quæ mulier ebriosa. De Fusco Jan Sat. iv. vs. 112.

46 *Bascaudas*] Cacabos interpretatur Vet. Schol. et vasa in quibus calices lavabantur. Hæc a Britannis ad Romanos translata constat ex Martial. Epig. xiv. 99. 'Barbara de pictis veni Bascauda Britannis, Sed me jam mavult dicere Roma suam.'

Escaria] Lances ponendis escis idoneas.

Multum cœlati] Vasa multa ex auro et argento cælata: qualia dicitur amasse Philippus Alexandri pater, Macedoniæ Rex; vel ab eo venientia.

47 *Biberat quo callidus emtor Olynthi*] Plin. xxxiii. 3. Philippum aureo poculo pulvino subdito dormire solitum refert.

Sed quis nunc alius, qua mundi parte, quis audet
Argento præferre caput, rebusque salutem?

* Non propter vitam faciunt patrimonia quidam,

50

* Sed vitio cæci propter patrimonia vivunt.

Jactatur rerum utilium pars maxima: sed nec

Damna levant. Tunc, adversis urgentibus, illuc

Recidit, ut malum ferro submitteret, ac se

orbis regione, quis non dubitat vitam anteponeere argento, et opibus incolumitatem? Non ad victum bona colligunt aliqui, at vitio excæcati vitam agunt ad opes congerendas. Profunditur pars præcipua rerum commodarum; verum neque minuitur discrimen. Tum prementibus infortuniis, eo devenit, ut securi malum subiceret;

//////////

45.—48 ante vs. 45. legitur in 19. *nunc quis* 17.—50 *faciant* 21. *quædam* 13. Pro *quidam* forte substituendum esse *quisque* vel *quisque*, ne hæc repugnent iis, quæ poëta proxime vs. 48. et 49. dixerat, aut totum potius versum una cum seq. propter scabram orationem monacho deberi, qui has lacinias margini assuerit, dudum suspicatus sum. Postea vidi, idem Bentleio in mentem venisse, qui ad Horat. A. P. vs. 337. hæc notavit: ‘Vides hic in mediam narrationem sententias has intrudi, putide prorsus et perquam insecite. Quorum enim hic *Quidam*? cum jam dixerat, ne unum quidem ulla mundi parte vitam patrimonio præferre? Quale autem illud, *facere patrimonia*? quæ scabies locutionis? Quam alienum et pannosum illud *Vitio cæci*? quod eo tantum assuitur, ut versiculi cento sarciantur. Ergo obelo configendos hos versus 50. et 51. censeo; etiamsi vetus ibi Schol. pro genuinis agnoverit. Solebant olim sententiosa hujusmodi in margine adlini, quæ postea in contextum irrepserunt. Sic disticha Epimythia, quæ singulis Avieni fabulis subjunguntur, omnia supposititia sunt, et in Galeano, quo usus sum, codice nulla comparent.’ —51 *cæci vitio* 16. 20.—52-56 extrusi ex 13.—53 Præstiterit *sed nec Damna iurant*, ne jactura quidem honorum prodest, quicquam proficit. Dura certe est ellipsis, sine qua vulgaris lectio expediri haud potest. *ingentibus* 45. *urgentibus* 57.—54 *Recidit* 1. 14. 70. 75-77. *Accidit* 21. a m. pr. *Decidit* 10. 11. 12. 15-21. a m. sec. 22-27. 45-50. 54-69. 71-74. 81. solenni permutatione, prob. Grang. ut respondeat Gall. *il en vint là*. Sed *decidere*, vel proprie vel metaphorice, motum e loco superiori indicat: at *res illuc* vel *huc recidit* dicitur pro, *res eo* jam rediit, s. huc redacta est; et hæc sententia convenit h. l. non illa. Cf. Gronov. et Drakenb. ad Liv. XLIII. 6. Ernesti ad Tac. Ann. III.

NOTÆ

Callidus] Justin. l. ix. ‘Blandus,’ inquit, ‘pariter et insidiosus alloquio, qui plura promitteret, quam præstaret, in seria et jocos artifex,’ &c.

Emtor Olynthi] Philippus enim corruptis auro quibusdam, expugnavit Olynthum Thraciæ urbem, et suo adiecit regno. Modo jacet ea urbs; nec plane de situ constat. Vide Demosth. Olynth.

48 *Quis nunc alius*] Catullum commendat.

50 *Non propter vitam, &c.*] Multi avaritia adeo excæcantur, ut videantur ad hoc nati et vivere, ut opes colligant; cum e contrario non nisi ad vitam opes habendæ sint.

52 *Jactatur rerum, &c.*] In mare jactatur a Catullo et sociis.

54 *Recidit*] Quasi res eo cecidit. Leg. alii, *Decidit*.

Explicat angustum, discriminis ultima quando 55
 Præsidia afferimus, navem factura minorem.
 I nunc, et ventis animam committe, dolato
 Confisus ligno, digitis a morte remotus
 Quatuor, aut septem, si sit latissima tæda!
 Mox cum reticulis, et pane, et ventre lagenæ 60
 Aspice sumendas in tempestate secures.
 Sed postquam jacuit planum mare, tempora postquam

seque arctum expandit, cum adhibemus extrema periculi remedia levius navigium redditura. Perge modo, ventisque vitam permitte, credens asseri dolato, a letho sejunctus quatuor vel septem digitis, si tæda fuerit crassissima. Jam cum reticulo, atque pane, et lagena ventriculosa, provide ascias in procella accipendas. At ubi æquale procubuit pelagus, ubi secunda tempora, et fortuna vectoris potentior Euro et

59. et ad Suet. Claud. c. 9. Heins. ad Ovid. Ep. Her. xiv. 46. et ad Claudian. bell. Gild. vs. 44. Syllaba autem *re* anceps est in verbis compositis, quæ a consona incipiunt, et brevis in *redeo, redoleo* alisque, quæ hiatus vitandi causa literam inserunt. v. Heins. ad Ovid. l. l. idem et Broekhus. ad Prop. iv. 8. 44. Drakenb. ad Sil. i. 309. Scaliger. ad Manil. i. p. 48. et ad Prop. ii. 24. *succideret pro submitteret* 7. e glossa. *hac re pro ac se* 21. *at se* 27. 46-49.—55. *Explicat angustum* 21. 25. 57. *Explicit* emend. Lubinus hoc sensu: ut se arctum, impeditum, et in angustias redactum propter malum faciat expeditiorem, impedimentum mali removens. At sic certe dicendum erat *explicaret*, ut modo *submitteret*. Plathneri nota est hæc: 'Quis sensus? quæ grammatica? Lego *hoc se Explicat cet.* Turbata Grammatica nunc quoque; sed quid mirum, turbantibus omnibus naufragii metu?' At bene procedit oratio: *Recidit illuc...ac se explicat.* Eadem tamen scabra videtur et impedita in iis, quæ mox sequuntur, et forte reponendum: *ac se Explicat angustum, ut discriminis ultima quando cet.* h. e. ut facere solemus, quando ultima cet.; nisi malis: *ac se Explicat angustum, discriminis ultima quæ nos Præsidia afferimus ceter.* Marshall ita distinxit verba: *se Explicat angustum: discriminis ultima, quando Præsidia afferimus cet.* ut sensus sit: Ultima sunt discriminis, h. e. tunc maxima adsunt pericula, cum ea remedia adhibemus, quæ navem faciunt leviozem. Non male!—56 *auferimus* 22.—58 *et digitis* 12.—59 *aut septem* 9-24. 27. 45-50. 54-61. 63. 64. 65. 70. 77. 81. 82. *ac septem* 25. 62. 66-69. 71-76. *lautissima* 9. 22.—60-130 *ejecti e* 13.—61 *Accipe* 21. 64. probb. Britan., Lubino, et Farnab. — 62 *mare planum* 22. *latum mare* 15.—63 *rectores* 16. 21.

NOTÆ

Se explicat angustum] Succiso malo et in mare quoque dejecto se Catullus expedit, navimque omnino evacuat, ac veluti latiore facit: quod ultimum est levamentum.

57 *I nunc*] Post ejusmodi pericula audita, mare subi, si lubet, et naviga.

59 *Tæda*] Aceres et tabulæ ex arboribus tæda, vel pinn, quibus navis compingitur.

60 *Reticidis*] Sacculo in retis modum texto, in quo panem et alia cibaria recondunt viatores, Nautæ, &c. *Reticulum panis*, vocat Horat. Sat. i. Vid. Pers. Sat. v. vs. 140.

61 *Aspice sumendas*] Id est, vide ut cum cibis etiam sumas secures ad excidendum, si opus est, malum. Alii leg. *Accipe*.

Prospera vectoris, fatumque valentius Euro,
 Et pelago; postquam Parcae meliora benigna
 Pensa manu ducunt hilares, et staminis albi 65
 Lanificæ; modica nec multum fortior aura
 Ventus adest: inopi miserabilis arte cucurrit
 Vestibus extensis, et, quod superaverat, unum,
 Velo prora suo: jam deficientibus Austris,
 Spes vitæ cum sole redit: tum gratus Iulo, 70
 Atque novercali sedes prælata Lavino,

mari fuit: ubi Parcae lætiores manu farenti pensa trahunt meliora, et candidi staminis lanam ducunt; ventus mediocri aura non valde vehementior aspiravit: tum navis infelix egena industria, expansis vestimentis, suoque prora velo, quod solum superfuerat, properavit. Austris modo quiescentibus, vitæ fiducia cum Sole reversa est. Jam cernitur cacumen altum, jucundum Ascanio, et locus Lavinio novercæ ante-

////////

22. victoris 23. 24. victori 45. factumque 21. velocius 22.—64 meliore 15. benigne 16. 19. 24.—66. 67 in unum coaluere in 22. Lanificæ: inopi miserabilis a. c. non multa 74. non multum 45. non multo 25. 27. 46-50. 54-69. 71. 72. 73. At sic turbatur oratio: nam hæc quoque verba ad πρότασιν pertinent, et ἀπόδοσις est vs. 67. inopi miserabilis cet.—67 operi pro inopi 16.—68 extensis 10. 11. 12. 15-27. 45-50. 54-69. 71-74. ut extensum sup. vs. 5.—69 Velut prona 22.—70 dum sole 22. tunc 18. 22.—71 novercalis ædes 16.—73 frugibus 46.

NOTÆ

64 Parcae] Vide Sat. III. vs. 27. Et Sat. IX. vs. 135. et seq. ad voces *Lachesis* et *Clotho*.

65 Staminis albi] Quod vitam diuturniorem et sortem meliorem indicat, et spondet, ut contra pullum et nigrum stamen ducentes Parcae infortunium ac mortem portendunt. Martial. Epig. IV. 73. 'Ultima volentes orabat pensa sorores, Ut traherent parva stamina pulla mora.' Et Epig. VI. 58. 'Si mihi lanificæ ducunt non pulla sorores Stamina;' &c.

68 Vestibus extensis] Pro velis, quæ igne cælesti conflagrarent, ut dictum supra.

69 Velo prora suo] Quod quidem minimum, et *Dolon* vocatur velum ad proram, ut maximum *Artemo*; *Epidromus* autem quod est ad puppim.

Austris] Ventis meridionalibus, qui

sunt vehementiores et tempestatem cient.

70 Tum gratus Iulo, &c.] Italiæ loca edita conspici cæperunt.

Gratus Iulo apex] Mons Albanus, ubi Ascanius sive Iulus Æneæ filius Albam longam ædificavit. De hac urbe jam dictum Sat. IV. vs. 61, &c.

71 Novercali sedes prælata Lavino] Iulus enim Alba, ut mox dixi, subinde condita, Lavinium reliquit suæ novercæ Laviniae, Ænea patre jam mortuo.

Novercali Lavino] Æneas Creusam duxerat primum, e qua tulit Ascanium: deinde veniens in Italiam duxit Laviniam Latini Regis filiam, cujus nomine urbem extructam Lavinium appellavit.

Lavino] Lavinum seu Lavinium urbs olim Latii, nunc oppidulum *Citta Lavinia* dictum.

Conspicitur sublimis apex, cui candida nomen
 Scrofa dedit, lætis Phrygibus mirabile sumen,
 Et nunquam visis triginta clara mamillis.
 Tandem intrat positas inclusa per æquora moles, 75
 Tyrrhenamque Pharon, porrectaque brachia rursum,

positus, cui appellationem tribuit alba sus (sumen stupendum hilaribus Phrygiis, et nunquam aspectis triginta papillis conspicua). Denique ingreditur mare clausum per aggeres constitutos, et Pharon Tyrrhenam, et brachia iterum extensa, quæ alto

////////

47. *miserabile* l. 9. 81. Male! Vetus Scholion est: 'aut *mirabile*, quia triginta fœtus habuit; aut *miserabile*, quod miseratum sit Phrygibus.' *numen* 29. quod arridere potest, si memineris, *numen* pœtis proprie Dei voluntatem ejusque indicium, monitum et oraculum dici. v. Heyne ad Virg. *Æn.* i. 8. 133. 666. ii. 123. iii. 372. iv. 611. v. 56. vii. 119. viii. 78. ix. 661. xi. 232. Ceterum verba *lætis Phrygibus mirabile sumen* parenthesi forte includenda, quoniam mox sequitur vox *clara*, quæ ad *scrofam* referenda est.—74 *nusquam* 16.—76 *Tyrrhenamque* 45. *inclusaque brachia* 15. *rursus* 10-12. 17-26. 45-50.

NOTÆ

72 *Cui candida nomen*] Iulus ex Heleni vaticinio civitatem a se conditam vocavit *Albam*, propter visam ibi scrofam *albam*. Virg. *Æn.* iii. et viii. 'Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam, Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus, Triginta capitum fœtus enixa jacebit, Alba, solo recubans, albi circum ubera nati; Is locus urbis erit; requies ea certa laborum. Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis Ascanius clari condet cognominis *Albam*.'

Nomen scrofa dedit] Varro de Re Rustica ii. 4. 'Scrofam,' inquit, 'parere tot oportet porcos, quot mammas habeat. Si minus pariat, fructuarius idoneam non esse: si plures pariat, esse portentum. In quo illud antiquissimum fuisse scribunt, quod sus *Æneæ* Lavinii triginta porcos pepererit. Itaque quod portenderit, factum triginta annis, ut Lavinienenses condiderint oppidum *Albam*. Hujus suis ac porcorum etiam nunc apparent vestigia Lavinii: quod et simulacra eorum ahenæ etiam nunc in publico posita, et corpus matris ab

Sacerdotibus, quod in salsura fuerit, demonstratur.'

73 *Lætis Phrygibus*] Inlo et sociis Trojanis gaudentibus ob inventam ex vaticinio snem.

Sumen] Synecdoche pro *scrofa* tot uberibus miranda, tot porcellis fœcunda; colore, occursu, vaticinatione spectabili. Quid sit proprie *sumen*, jam non semel explicavi. Vide Pers. Sat. i. 53.

75 *Tandem intrat*] Tandem lacera illa navis portum Ostiensem subiit.

Moles] Sueton. Claud. c. 20. sic ait: 'Ostiae portum extruxit circumducto dextra sinistraque brachio, et ad introitum profundo jam salo mole objecta.'

76 *Tyrrhenamque Pharon*] Turrim altissimam in Tyrrheno mari ad portum Ostiensem, a Claudio Imperatore pariter ædificatam in exemplum Phari Alexandrinæ, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent. Sueton. mox cit. ibid. De Tyrrhen. vide Sat. v. vs. 96. et Sat. vi. vs. 92. De Pharo, vide Satiram eandem vi. vs. 83.

Quæ pelago occurrunt medio, longeque relinquunt
 Italiam. Non sic igitur mirabere portus,
 Quos natura dedit: sed trunca puppe magister
 Interiora petit Baianæ pervia cymbæ
 Tuti stagna sinus. Gaudent ibi vertice raso
 Garrula securi narrare pericula nautæ.
 Ite igitur, pueri, linguis animisque faventes,

80

mari obvia sunt, atque Italiam procul dimittunt. Ergo non ita demiraberis portus quos natura donavit. At Nauclerus mutila navi subit intus in stagna gremii securi pervia navigiis Baianis. Illic tuti nautæ attonso capite latuntur discrimina loquaces referre. Itaque pergite, famuli, linguis et mentibus obsecundantes, adhibete sarta

54-69. 71-74. sursum emend. Schrader.—77 occurrunt restitui ex 17-19. a m. sec. 20. 21. 23. 24. 27. 48. 54-68. 71-74. ut sensus sit: quæ alto mari in cornua quasi coeunt, ut ap. Homer. Od. N. 97. δύο προβλήτες Ἀκταὶ ἀπορρώγες, λιμένος ποτιπεπτηνῖαι, h. e. προσπεταγνύουσαι ἐαυτὰς κατὰ τοῦ λιμένος, quomodo hæc verba interpretatur Heyne ad Virg. Æn. 1. 160. 161. pelago currunt 1. 10. 11. 12. 14. 15. 16. 19. a m. pr. 22. 25. 26. 45-47. 49. 50. 69. 70. 75. 76. 77. 82. quæ verba vulgo exponunt: in altum procurrunt mare. (Schol. vet. intrant mare, et admittunt terram solidam.) Sed ita in vel per pelagus dicendum erat.—78 nec sic 11. mirabile 21. a m. pr.—80 Post cymbæ et sinus punctum positum in 82. et aliis.—81 Tunc stagnante sinu 10. 11. 12. 15-27. 15-50. 54-69. 71-74. 77. Tunc stagnante sinu, gaudent ubi 11. 15. 16. 17. 19. 20. 23. 24. 27. Quæ verba vulgo sic explicant: portu tranquillos habente fluctus, tempestate

NOTÆ

Porrectaque brachia rursum] Nam Ostiæ portum ac moles Augustus primo cæperat, instauravit deinde Claudius; post etiam Trajanus.

77 Longeque relinquunt Italiam] Recedunt ab Italica ora dum in mare procurrunt.

78 Non sic igitur mirabere portus] Certe naturales portus non æque mirandi ut hic arte factus prope Ostiam urbem ad ostia fluminis Tiberis exstructam.

80 Interiora petit] Penetrat Ostiæ portum, ubi stagnans aqua et tempestatum expers tutam dat navibus stationem.

Baianæ pervia cymbæ] Illuc enim navigia Baianis usitata frequenter eubeunt.

81 Sinus] Veluti sinus intra moles et aggeres tanquam brachia.

Gaudent ibi] Habet enim jucundi-

tatem præteritorum malorum recordatio. Cic. Epist. v. 12. 'Habet præteriti doloris secunda recordatio delectationem: ceteris vero nulla perfunctis propria molestia, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus etiam ipsa misericordia est jucunda.'

Vertice raso] Ingruente oppressi tempestate ac vitæ periculo nautæ caput radebant more servorum, liberationem ac salutem a Diis expectare se velut profitentes.

83 Ite igitur, pueri] Inquit Juvenalis ad pueros, ite, parate necessaria ad rem divinam pro reditu Catulli faciendam.

Linguis animisque faventes] Cicero de Divin. l. i. n. 102. 'Rebus divinis quæ publice fierent, ut faverent linguis, imperabatur.' Et l. ii. n. 83. 'Jam illa, favete linguis, &c. Quan-

Sertaque delubris, et farra imponite cultris,
 Ac molles ornatè focos, glebamque virentem : 85
 Jam sequar, et sacro, quod præstat, rite peracto,
 Inde domum repetam, graciles ubi parva coronas
 Accipiunt fragili simulacra nitentia cera.
 Hic nostrum placabo Jovem, Laribusque paternis
 Thura dabo, atque omnes violæ jactabo colores. 90
 Cuncta nitent : longos erexit janua ramos,
 Et matutinis operatur festa lucernis.

fanis, atque gladiis molam furream: decorate etiam teneros caminos, et cespitem viridantem. Mox adero; ac perfecto, ut decet, sacrificio, quod est optimum, hinc revertar in ædes, ubi exiguae imagines cera molli fulgentes donabuntur tenuibus corollis. Ibi nostratem Jovem propitium reddam, et thus adolebo Penatibus aritis, violasque diversi coloris spargam. Univerſa jam munda sunt: ostium ramos tollit oblongos, ac festivum diluculo tegitur lampadibus. Ne vero tibi ista suspicionem

jam sedata, tunc, ubi in portum venere.—85 Et 15. *honate* (forte *honorate*)
 focos 22.—86 *quod restat* 9. a m. sec.—89 *Hac* 23.—91 *Cuncta micent* 10.—
 92 *operatur restitui* ex 10. 11. 12. 15-27. 45-50. 54. 55. 57-69. 71. 72. 73. 75. 76.

NOTÆ

do enim illa observans, quieto et libero animo esse poteris, ut ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem? &c. Erat igitur sollemnis hæc formula in Sacris, ut et silentium indiceretur, et faustæ cogitationes ac vota mentibus præciperentur; ne qua mala vox, neve quid mali ominis accideret.

84 *Sertaque delubris*] Templâ floribus exornate.

Farra imponite cultris] Mola, ex farre, sale, et aqua, solebant aspergi tria hæc, ignis, caput victimæ, et cultri quibus illa mactanda erat.

85 *Molles focos*] Seu quod recenter structi, seu quod e thure, molles vocat. Hoc posterius habet vetus Schol.

Glebamque virentem] Aram e cespite, herbosaque terra. Supra vs. 2.

86 *Quod præstat*] Alias, *Quod restat*.

87 *Domum repetam*] Ubi etiam domesticos Deos placabo et colam.

Simulacra nitentia cera] Vide Sat. x. vs. 55. ibidemque annot. ad vo-

cem *Incerare*.

89 *Laribus*] Sat. viii. 14. Annot.

90 *Omnes violæ jactabo colores*] Violas purpureas, albas, luteas.

91 *Cuncta nitent*] Domi sunt parata ad rem divinam, et ad lætitiæ documentum omnia, jam a summo mane. Vel Poëta indicat his verbis, cuncta jam a ministris ad sacrificium comparata.

92 *Matutinis operatur festu lucernis*] Sic legitur vulgo; et quidam ex veteri Schol. *operantur*, id est, sacrificant, solenne verbum. Placet tamen sequi emendationem Justi Lipsii, quæ est *operitur*, Elect. i. 3. ubi vulgarem lectionem albis dentibus ridere se ait: præclare vero observat, in omni publica privataque lætitia lucernas appendi consuevisse domorum foribus, fenestris etiam: item arboribus interdum, &c., ibidemque subjungit: addit Poëta, *matutinis*, non sine satyrico morsu, quasi claro die opus esset alia luce. Senec. Epist.

Nec suspecta tibi sint hæc, Corvine. Catullus,
 Pro cujus reditu tot pono altaria, parvos
 Tres habet hæredes. Libet expectare, quis ægram 95
 Et claudentem oculos gallinam impendat amico
 Tam sterili. Verum hæc nimia est impensa: coturnix
 Nulla unquam pro patre cadet. Sentire calorem
 Si cœpit locuples Gallita, et Paccius, orbi,
 Legitime fixis vestitur tota tabellis 100

dent, O Corvine; Catullus ob cujus reditum tot aras constituo, parvulos hæredes ternos habet. Placet opperiri quisnam pro familiari sic infructuoso gallinam insunet imbecillam, et lumina claudentem. At gravior est ille sumtus: nulla coturnix unquam mactabitur pro parente. Si divites Gallita, et Paccius orbatu incipiant ardorem persentire, omne æstum appensis rite tabellis integitur; extant qui roveant

////////

81. Id vulgo ita interpretantur: *festa janua operatur sacris*, h. e. rem sacram facit, vel *janua mea operatur festa*, celebrat festivitatem, *matutinis lucernis*, matutino die s. tempore. Bahrdr vertit: *die Thüre feiert schon bei früher Lampen Licht*. Ego malim: *festa janua operatur*, operam dat, *lucernis matutinis*, h. e. servi occupati sunt in lucernis ad januam suspendendis, et matutino jam tempore accendendis. *Operari* est id. qd. operam dare, v. e. sacris, textis, Msis cet. v. Heyne ad Tibull. II. 1. 65. 3, 36. et ad Virg. Ge. I. 339. Bentl. et Jani ad Horat. Od. III. 14. 6. *operantur* I. et 8. prob. Pithæo, qui vellem adjecisset rationem et h. l. sententiam. Schol. vet. exponit, sacrificant. Equidem eodem sensu accipio: *operantur festa* (plur. pro sing.) *lucernis*, h. e. festo hoc die jam mane parantur lucernæ. Præstiterit tamen *operitur*, h. e. tegitur, vestitur, (vennste de copia lucernarum, ut mox vs. 100. *Legitime fixis vestitur tota tabellis Porticus*) quod ex emendat. Lips. Elect. I. 3. legitur in 70. 77. 82. probb. Prat., Lubino, Grang. et Schurzfl.—93 *Neu* emend. Schrader. sunt 45.—97 *vero* 23. *est* non extat in 16. 45.—98 *cadat* 22. *dolorem* 22. *colorem* 73. 77.—99 *Gallitta* 17. *Gallica* 46. 48. 49. *Paccius* 25. 57. 58. 60. 64. *Patius* 21. *Poeticus* 22. *Pictius* 17. *orbis* 16.—100 *fraxis* 22. *libellis* 2. 3.

NOTÆ

96. ‘Accendere lucernas prohibemus, quoniam nec lumine Dii egent, et ne homines quidem delectantur fulgine.’ Tertull. Apologet. ‘Nec lucernis diem infringimus.’ Vide Pers. Sat. v. vs. 181.

93 *Nec suspecta tibi sint, &c.*] Ne suspicere hæc a me fieri, ut Catulli hæreditatem ambiam. Is enim habet liberos.

95 *Libet expectare*] An quisquam modo gallinam saltem moribundam pro amico velit sacrificare, sine ulla spe lueri.

97 *Coturnix nulla*] Ne vilis quidem avicula impenditur pro eo cui sunt

fili et hæredes.

98 *Calorem*] Febriculæ æstum et ardorem.

99 *Si cœpit locuples, &c.*] Statim atque dives aliquis orbis morbo tentatur, certatim studium ostentant insidiosi hæredipetæ, ut legatum aliquod ex testamento nanciscantur.

Gallita, Paccius] Opulenti, filiis earentes. Utriusque meminit Cornelius Tacitus: Paccii quidem Africani, Histor. IV. Gallitæ vero Crispilinæ, ut femine pecunia et orbitate potentis, ‘quæ bonis malisque temporibus juxta valent,’ inquit Histor. I. I.

100 *Legitime fixis, &c.*] Rite et ex

Porticus. Existunt, qui prouittant hecatomben :
 Quatenus hic non sunt, nec venales elephantī,
 Nec Latio, aut usquam nostro sub sidere talis
 Bellua concipitur; sed furva gente petita,

hecatomben, quandoquidem istic haud adsunt neque venduntur elephantī, nec ejusmodi pecus gignitur in Latio, vel ulicubi sub nostro caelo; verum accersitur ex atra

////////

4. 7. 10. 11. 15. 17. 19-22. 29. 45. quod magis satiricum videbatur Schurzfl. ut poeta dicat, non tabellas amplius, sed totos libros in porticibus templorum fixos, delubraque quasi iis vestita esse. Hinc et vet. Schol. in cod. Schurzfl. *Ironia: tabulis longis.*—101 promittunt 10. 11. 17-20. 25. 27. 45-50. 54-60. 64. 66. Sed nostra lectio auribus gratior est, et vera Latinitas postulat, ut formulam loquendi *sunt*, vel *existunt* et *inveniuntur*, qui conjunctivus excipiat. Conf. Ernesti ad Cic. Off. 1. 2. n. 17. et c. 20. extr. c. 24. pr. Fin. 1. 20. al.—102 *Quatinus* multae edd. etiam Hennin. Sed arguantur vett. Grammatici, qui contendunt, *quatenus* esse adverbium, quod *quo fine*, et *quatinus* conjunctionem, quae *quoniam* significet. Nullum esse discrimen, nisi in scriptura, ut in *protenus* et *protinus*, scripturamque per e antiquiorem esse, docent Jani ad Horat. Od. III. 24. 30. Cellar. orthogr. lat. T. II. p. 48. ed. Harles. et Casaub. ad Suet. Claud. 26. Ceterum legendum crediderim: *Quatenus hic non sunt res venales elephantī, Nec Latio. Haud usquam...concipitur; sed furva a gente petita* (nisi malis *petitum...armentum*) Arboribus cet. *hi* pro *hic* 15. *elephantes* 27. 46. 47. 48. 50. 54. 58. 61. 63. 65-68. 71. 73. *elephantis* 45. 49. 55.—103 *haud usquam* 11. *haud usquam* 47. 48. 49. 54. 59. 60. 64. 65. prob. Schurzfl. *aut nunquam* 15. 16. *nostro sub sidere* pro *sub nostro sidere* revocavi ex 10. 61. 62. 63. 65-69. 71. 72. 73.—104 *Bellua*, non *Bellua* 17. 18. 20.

NOTE

ordine appensis in Deorum honorem, hinc etiam promisso pro ægri salute sacrificio.

101 *Porticus*] Templorum atria, ipsaque fana tabellis exornantur: vel porticus ipsorum hæredipetarum et captatorum.

Hecatomben] Sacrificium maximum a Laconibus, ut aiunt, inventum, pro gravissimis duntaxat rebus, ut cum pestilentia laboratur. Nomen a centenario numero. In eo quippe centum aræ uno in loco e cespite eriguntur, in quibus uno tempore victimæ centum ejusdem generis cadunt, puta centum oves, centum boves, &c. Quod si votum est Imperatoris, centum leones, centum aquilæ. Vide Cœl. Rhodig. xx. 6. Alex. ab Alex. III. 22.

102 *Hic non sunt*, &c.] Romæ aliquando generatos elephantē, auctor est Columella. Illic primum visos Pyrrhi Regis bello anno urbis 472. diserte scribit Plin. VIII. 6. Plura diximus de illis Sat. x. ad vs. 150. Vide et infra.

103 *Latio*] Hæc Italiæ regio notissima Thusciam habet ad occasum, et Campaniam ad ortum. Pro tota Italia usurpatur. Synecdoche.

Aut usquam, &c.] Nam elephantos etiam velint inactare captatores, si liceret.

104 *Furva gente*] Qualis Indica, Africana, Mauri, Æthiopes, &c. Sat. præced. vs. 125. Hinc etiam nigri appellantur elephantī, Horat. Epod. &c.

Arboribus Rutulis, et Turni pascitur agro 105
 Cæsaris armentum, nulli servire paratum
 Privato: siquidem Tyrio parere solebant
 Hannibali, et nostris ducibus, regique Molosso,
 Horum majores, ac dorso ferre cohortes,
 Partem aliquam belli, et euntem in prælia turrim. 110

natione, atque Rutulis nemoribus, ac Turni campo nutritur grex Imperatoris, nemini privato utilis aut accommodatus. Enimvero obedire consueverant Annibali Tyrio, nostrisque Imperatoribus, ac Molossorum Principi: istorum autem vii etiam tergo portare turmas, partem quandam militiae, turrimque ad certamina progre-

//////////

45-50. 59. 60. 64. v. ad iv. 122. *fulra* 11.—105 *Rutulis* 11. 17. a m. pr. 20. a m. pr. 23. 21.—106 *parere paratum* 2. 4. *servire solebant* 29.—107 *Tyrio siquidem* 22. *servire pro parere* 11. 16. 21. a m. sec. 61. 62. 63. 66-69. 71-74. prob. Schurzfl. qui tamen mihi non persuasit, veteris elegantiae esse, idem verbum bis ponere. *solebat* 16. 21. 22. 23.—109 *et dorso* 10. 16. 18. 19. 20. 22-27. 45-50. 54-69. 71-74.—110 *bellique* 9. a m. sec. et 23. haud dubie hiatus

NOTÆ

105 *Arboribus Rutulis*] In saltu prope Lavinium, ubi quondam Rutuli, et Dux eorum Turnus. Ardea Metropolis erat.

Turni] Æneidos posterioribus Libris adeo celebrati.

106 *Cæsaris armentum*] Elephas enim alere tantis sumptibus nonnisi Imperatorum est. Ad voluptatem nimirum et spectacula jam Domitianus eos adhibet, qui præliis olim utiles erant. Sarcasmus.

107 *Tyrio*] Oriundo e Carthagine, quam ædificavit Dido, Tyro urbe in Africam profecta, cum colonia Tyriorum.

Parere solebant] Ernditi ad bellum Elephanti, de quorum pugnibus Plin. cit. viii. 7. Quint. Curt. S. Ambros. Hexamer. vi. 5. infra citand. &c.

108 *Nostris Ducibus*] Illis etiam in bello intentibus Ducibus Romanis: v. g. Scipione Pompeii socero adversus Cæsarem. Appian.

Regique Molosso] Molossi, populi in Epiro, ubi regnavit Pyrrhus, qui primus in Italia elephantes bellatores advexit, et vincentes jam Romanos

inuitata belluarum forma stupere, et mox prælio cedere coëgit. Justin. l. xviii.

109 *Horum*] Elephantorum.

Ferre cohortes, &c.] Plin. mox cit. De Turrigeris elephantis: Cæsar. Commentar. passim, &c. Vide et Ælian. ac Philostrat.

110 *Turrim*] Ligneam, elephantorum tergo impositam, e qua milites depugnabant, et in subjectos tela jactabant. Machab. i. 6. n. 34. et seq. 'Elephantis ostenderunt sanguinem uræ et mori, ad acuendos eos in prælium. — Et astiterunt singulis elephantis mille viri in loriceis concatenatis; et quingenti equites ordinati unienique bestia electi erant — et quocumque ibat, ibant: — Sed et turres lignæ super eos firmæ protegentes super singulas bestias, et super eas machinæ: et super singulas viri virtutis triginta duo, qui pugnabant desuper: et Indus magister bestiarum.' Plin. cit. viii. 7. refert Cæsarem tertio Consulatu spectaculum edidisse, in quo turriti elephantes viginti, cum sexaginta propugnatoribus, certavere

Nulla igitur mora per Novium, mora nulla per Histrum
Pacuvium, quin illud ebur ducatur ad aras,
Et cadat ante lares Gallitæ, victima sola

dientem. Ergo nulla cunctatio per Novium, nulla cunctatio per Istrum Pacuvium, quominus hoc ebur ad altaria pertrahatur, macteturque ante Penates Gallitæ, sancta

////////

vitandi causa. At v. ad l. 151. *turram* pro *turrim* 10. 11. 15. 18. 19. a m. sec. 20. a m. sec. 22. 23. 25. 45-50. 54-69. 71-74. 77. *turbam* 2. 4. 7. 16. 17. 19. a m. pr. 20. a m. pr. 21. 24. 27.—111 *Phonium* 16. *Histrum* restitui ex 10. 11. 12. 17. 18. 21. 45-50. 54. 55. 57. 58. 64. 66. 67. 71-74. quoniam et sup. II. 58. in omnibus fere libris legitur *Hister*, quod ejusdem viri nomen esse videtur. *Istrum* 19. 20. 23. 24. 25. 56. 59. 60. 65. 68. *Istram* 11. 15. 16. 22. 27. 61. 62. 63. 65. (Paris. 1512.) 69. 70. 75. 76. 77. 81. 82.—112 *Pacuvium* 11. ut et inf. vs. 125. 128. *Paccuvium* quidam.—113 *Gallitæ* 17. 18. *Gallites* 22. *Gallitæ* 66. *Gallice* 46. 48. *Gallinæ* 61. 62. 63. 67. *victima sacra* 10. 15-27. 45-50. 54-69. 71-74. Non male: nam *sacra* poetis etiam dicuntur, quæ vel magna, vel admirabilia, vel præclara sunt: ut et *ἑρὰ* ac *δῖα* ap. Hom. H. A. 141. 366. B. 535. Δ. 416. A. 194. P. 464. et al. Cf. ad Sil. VII. 9. Sed major vis inest *τῇ sola*, modo post *Gallitæ* comma ponatur, non post *sola*, et sensus h. l. sit: quæ *victima sola tantis deis digna* est. Hinc vulgarem distinctionem

NOTÆ

adversus quingentos pedites, equitesque totidem. Rem et apparatus diserte explicat Aldrovandus de Quadruped. I. 9. ubi ex Vartomanno sic loquitur: 'Indi bella inituri clitellas elephantis imponunt, supra quas hinc et hinc domus, vel, si mavis turrim aut caveam ligneam appellare. Collo jungunt caveas assamenta nescio quæ crassitudine mediæ palmi. Singulas caveas terni homines ingrediuntur: inter utrasque dorso belluæ insidet Indus, qui belluam alloquitur. Homines sunt loricati, ferentes arma, lanceas, enses. Promusci elephantis, quam manum vocant, loricator: illi alligatur exertus ensis duorum cubitorum, latitudine palmæ.' Similiter et Gesnerus, 'Cum elephantos Indi ad bellum armant,' inquit, 'in clitellas geminis ex ferro catenis infra alvum cinctas utrimque velut caveam ligneam imponunt, atque ad collum alligant. Singulas caveas terni homines ingrediuntur,' &c. Philostratus elephantis homines quindecim ferri asse-

rit. Quantam vero stragem edat sic instructus elephas, egregie describit S. Ambros. Hexam. I. VI. toto c. 5. 'Persarum gens,' inquit, 'ferox bellis; quia de superioribus ad inferiora validiore nisu tela torquentur, acies eorum velut gradientibus turribus septa procedit. In mediis campis tanquam de muro dimicant, ac velut in arce quadam et specula collocati, tuti mobilibus bestiarum. Si quis accedit, desuper jaculis figitur, inferius elephantorum conteritur incursu.—Hi velut mobiles quidam montes versantur in præliis, ut colles alto eminent vertice, mugitus autem fragore omnium perturbant confidentiam. — Bestia quoque nec nuda, nec penetrabilibus ferro, sed munita loriceis sine sui periculo acies secat, et turmas conterit,' &c.

111 *Nulla igitur mora, &c.*] Nihil ergo retardaret Novium et Pacuvium captatores, &c.

112 *Illud ebur*] Elephas, ejus dentes ebur. Metonymia.

Tantis digna Deis, et captatoribus horum.

Alter enim, si concedas mactare, vovebit

115

De grege servorum magna, aut pulcherrima quæque

Corpora; vel pueris, et frontibus ancillarum

Imponet vittas: et, si qua est nubilis illi

Iphigenia domi, dabit hanc altaribus; etsi

hostia, tantis Numinibus idonea atque illorum insidiatoribus. Unus etenim, si permittas sacrificare, de famulorum multitudine singula corpora promittet maxima et speciosissima: aut servis atque ancillarum capitibus admovebit fasciolas. Quod si habet in ædibus Iphigeniam quandam nupti aptam, illam aris donabit, quamvis

//////////

mutavi.—114 *Digna Deis tantis* 17.—115 *vovebat* 16. *movebit* 22. 23.—116 *et pro aut* 10. 11. 12. 15-20. 22. 25. 27. 45-50. 54-63. 65-69. 71-74. *quamque* 25. 57.—117 *vel frontibus* 15. Vox *pueris* languet et importuna est, quia modo *servorum* mentio facta, eademque sententia bis expressa est. Legendum puto: *nec pueris et frontibus ancillarum Imponet vittas; sed si qua est* cet. h. e. non modo servis, sed etiam filia.—118 *imponat* 16. *vittas* 15. 16.—121 *testamentis*

NOTÆ

114 *Tantis digna Deis*] Vel Laribus divitum; vel ipsos divites orbos indicat, quos hæredipetæ velut Deos observant et colunt, ut officiis suis velut nassa includant, quod mox dicet Poëta.

Captatoribus horum] Insidiosus divitum asseclis, ambitiosa observantia hæreditatem orborum captantibus.

115 *Alter*] Pacuvius.

Si concedas] Si per legem liceat humanas victimas sacrificare, ut olim, ultro mactaret et servos et ancillas, quin et liberos. Humanas olim victimas variis locis immolari suetas constat ex Lactantio, D. August. Item ex Diodor. Plin. &c. Vide Cæl. Rhodig. xiii. 23. Apud Macrob. Saturnal. i. 7. hoc refertur oraculum, καὶ κεφαλὰς ἄθρ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα. Hinc Diti et Saturno humanæ hostiæ; donec per Italiam veniens Hercules snasit, ut faustis sacrificiis infausta mutarent; oscillisque Ditem, Saturnum vero accensis luminibus placarent, quoniam vox, φῶτα, non virum tantum, sed et lumina significaret, &c. Plin. xxx. l. ait: 'Anno urbis 657.

Lentulo et Licinio Consulibus factum Senatusconsultum ne homo immolaretur: palamque ad tempus illud prodigiosa sacra extitisse.' Additque, 'non satis æstinari posse quantum Romanis debeatur, qui monstra sustulere, in quibus hominem occidere religiosissimum erat.'

Vovebit] Pro ægri salute devovebit caput servorum, et horum morte mortem illius redimet. Sic apud Euripid. Alcestis pro Admeto conjuge, Parcisi ita largientibus, morti se offert. Apud Livium, Decii pro Romano exercitu se devovent Diis Manibus. Apud Sueton. Calig. cap. 14. non defuere 'qui depugnatos se pro salute ægri Imperatoris, et capita sua titulo proposito voverent,' &c. Vide Macrob. iii. 9. Alex. ab Alex. iii. 22. &c.

118 *Imponet vittas*] Ex more, vittis enim exornabatur victima cum ad aram immolanda trahebatur. Virgil. Æn. ii. Sinon aræ destinatus ita loquitur: 'Mihi Sacra parari, Et salsa fruges, et circum tempora vittæ.'

119 *Iphigenia*] Propria filia, qualis illa Agamemnonis.

Non sperat tragicæ furtiva piacula cervæ.	120
Laudo meum civem, nec comparo testamento	
Mille rates : nam si Libitinam evaserit æger,	
Delebit tabulas, inclusus carcere nassæ,	
Post meritum sane mirandum, atque omnia soli	
Forsan Pacuvio breviter dabit. Ille superbus	125

haud expectet clandestinam expiationem cervæ tragicæ. Approbo meum civem, neque testamento confero naves millenas. Enimvero si mortem effugerit agrotus, retis custodia implicatus, post meritum certe admirabile, codices obliterabit, cunctaque propediem uni fortasse Pacuvio largietur. Hic tumidus ambulabit superatis æmu-

//////////

77.—122 *si bithina evaserit* 11.—123 *Debebit* 15. *Nassæ* 2. et *Nattæ* 4. 11. in quibus omnibus scholion vetus legitur: *Nassa* s. *Natta physicus*, qui infirmos domunculis suis inclusos curabat. Sed vulgata lectio multo venustior est, et illud medici nomen Scholiastarum ingenio effictum.—124 *Per* 20.—125 *Pau-*

NOTÆ

Dabit hanc altaribus] Sicut Agamemnon Iphigeniam tradidit Dianæ mactandam. Vide Euripid. Iphigen. in Aulide, et in Tauris.

Etsi non sperat, &c.] Non sperat substituendam pro filia altaribus admota cervam, ut de Iphigenia Poëtæ narrant.

120 *Tragicæ*] De quo Tragædiâs scripsere. Euripid. cit. &c.

121 *Laudo meum civem, &c.*] Sarcastice. Bene sapit Pacuvius civis meus, inquit Juvenalis, qui ultro facit, quod vix Agamemnon in animum induxit facere.

Nec comparo testamento, &c.] Testamentum et hæreditas adipiscenda, res gravis, et pro qua libenter mactari debeant a Pacuvio filii: at non ita Græcorum classis mille navibus constans, pro quibus tamen exsolvendis Agamemnon filiam dedit. Ironice.

122 *Mille rates*] Historia patet ex Eurip. cit. Detinebatur in portu Aulidis classis Græcorum ad Trojanam expeditionem euntium, irata Diana. Tandem ex responso redemptus est ventus, et fausta navigatio, oblata ad

Dianæ aram Iphigenia. Quæ tamen per vicariam cervæ expiationem liberata est, et in Tauricam Chersonesum translata Dianæ Sacra curavit. Virg. Æn. II. 'Sanguine placastis ventos, et virgine cæsa.'

Libitinam] Funerum Deam, in cuius æde vendebantur ad funus necessaria. Hanc cum Venere eandem esse, et illinc significari quicquid gignitur, caducum esse; quod ortus atque interitus una sit Dea præses; auctor est Plutarchus in Problem.

123 *Delebit tabulas*] Priores nempe, in quibus hæredes alii scripti erant.

Inclusus carcere nassæ] Pacuvii captatione velut nassa irretitus. Alii *Nassam* Medicum ægros domi suæ curare solitum comminiscuntur. Quod minus arridet.

124 *Post meritum sane mirandum*] Post tot vota et sacrificia a Pacuvio tam liberaliter, imo insidiosè peracta, quibus illi devinctus habetur dives a morbo liber.

125 *Breviter dabit*] Brevi codicillo Pacuvium ex asse hæredem scribens: vel, paulo post, ubi convaluerit. Qui-

Incedet victis rivalibus. Ergo vides, quam
Grande operæ pretium faciat jugulata Mycenis.

Vivat Pacuvius, quæso, vel Nestora totum :
Possideat, quantum rapuit Nero : montibus aurum
Exæquet; nec amet quenquam, nec ametur ab ullo! 130

lis. Cernis igitur quantum laboris præmium afferat Mycenis sacrificata. Oro vivat Pacuvius, etiam Nestoris ætatem integram; habeat quantum Nero depradatus est; montibus par aurum accumulet; neque ullum diligat, neque a quoquam diligatur.

////////

cuio 22.—126 Incedit 15. 21. 22. vide 27. 47. 48. 58. 66.—128 tantum 16.

NOTÆ

dam explicant, brevi manu: sed parum ad rem.

Ille superbus, &c.] Pacuvius exclusus ab hæreditate ceteris competitoribus, jam victor et dives factus insolescet.

127 *Jugulata Mycenis]* Immolata filia, par Iphigeniæ filiæ Agamemnonis Regis Mycenarum, in Peloponneso.

128 *Vivat Pacuvius]* Imprecatio, ut diuturna vita diuturniores faciat æ-

rumnas.

Nestora] Vide Sat. x. vs. 250.

129 *Quantum rapuit Nero]* Lege Sueton. Neron. c. 26. et 32. Apud Xiphilin. Jul. Vindex ita loquitur de Nerone ut de universi orbis deprædatore.

130 *Nec amet quenquam, &c.]* Quasi *μισάνθρωπος*, cunctis odiosus, aliis æque ac ipse sibi gravis: proindeque nullam capiat voluptatem ex acquisitis per nefas divitiis.

D. JUNII JUVENALIS

AQUINATIS

S A T I R A R U M

LIBER QUINTUS.

S A T I R A XIII.

EXEMPLO quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet auctori. Prima est hæc ultio, quod se
Judice nemo nocens absolvitur; improba quamvis
Gratia fallaci Prætoris vicerit urna.

Quicquid pravo exemplo perpetratur, ipsi committenti mærorem creat. Ea vindicta prima est, quod nullus noxius liberatur semet arbitro, licet Prætoris favor

1 *Quocumque* 13. 61. *malum* cod. Ms. Hammondi, et inde ed. Lond. 1612. teste ac prob. Henninio, quo iudice hæc lectio longe elegantior est, et magis refert acumen Juvenalis. Præstiterit ita certe *quodcumque mali*. Sed mea qualicumque sententia vulgaris lectio aptissima est et unice vera; illa autem ab h. l. aliena. *Malum committit exemplo*, qui illud non primus, sed post alios facit. *Exemplo autem malo* aliquid *committit* is, qui turpe perpetrat facinus, quod alios male docet, et ad idem facinus incitat.—2 *actori* 13. 16. *hæc est* 15. 17.—4 *fallacis Prætoris* 10. 11. 12. 15. 16. 17. 19. 20. 23-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. prob. Lubino. *Prætoris fallacis* 13. *urnam* 10. 12. 13. 15. 16. 17. 19-24. 27. 45-50. 54-57. 59-69. 71-74. 77. *fallacem...urnam* malebant quidam.

NOTÆ

1 *Exemplo quodcumque, &c.*] Calvinum de negato deposito mærentem consolatur: asseritque ultrice conscientia improbos plecti, ita volente Deo ac providente.

2 *Displicet auctori*] Nam torquetur animus sceleris sibi conscius, occultasque dat pœnas.

3 *Improba quamvis, &c.*] Quamvis absolutus sit per Judicem corruptum, atque sutorio, ut aiunt, atramento.

4 *Vicerit urna*] Vicerit acensatorem, mutante vel amovente ex urna Prætoris contra leges suffragia Judicum in eam conjecta. Cic. ad Q. fratrem: 'Senatorum urna copiose

Quid sentire putas omnes, Calvine, recenti 5
 De scelere, et fidei violatæ crimine? Sed nec
 Tam tenuis census tibi contigit, ut mediocris
 Jacturæ te mergat onus: nec rara videmus,
 Quæ pateris. Casus multis hic cognitus, ac jam
 Tritus, et e medio Fortunæ ductus acervo. 10
 Ponamus nimios gemitus: flagrantior æquo
 Non debet dolor esse viri, nec vulnere major.

iniquus urna fraudulenta superaverit. O Calvine, quid existimas a cunctis judicari de novo facinore, atque flagitio fidelitatis læsæ! Verum neque ita parvas sortitus es facultates, ut exigui damni pondus te obruat. Quæ sustines frequentia cernimus. Plurimis notum id malum, jamque vulgare, et e medio sortis cumulo depromptum. Dimittamus graviores luctus. Viri macrorem non oportet esse justo vehementiorem,

//////////

—5. 6 ejecti e 13. *Quid censere putas* 15. *putas homines* 11. prob. Schurzfl. *retenti* (h. e. depositi abnegati ac non reddit) conj. Rutgers. Var. Lect. 11. 17.—7 *Sì tibi non tenuis sit census, nec mediocris* 13. *sensus* 74.—8 *videbis* 11. probante Schurzfl. *onus, fortem patiendo Quæ pateris* 13.—9. 10 post vs. 16. leguntur in 13. *hic multis* 16. 25. 27. 45-47. 49. 54. 55. 57. 58. 60. 64. 65.—10 *a medio F. d. acervo est* 22.—11 *nimios questus* 7.—12 *esse dolor* 13.—

NOTÆ

absolvit? Quippe in urnam seu cistam missi in consilium Judices conjiciebant tabellas ceratas sententiam continentes, scripta seu notata litera: A, absolutionem, C, condemnationem indicabat. Judices quoque a Prætoris vel edebantur, vel sorte legabantur ex tabellis in urnam conjectis: hinc Cicero pro Milone: ‘Neque vero, quod nonnulli dictitant, se crevit in Judicibus legendis amicos meos.’ Multis igitur modis poterat Quæsitores seu Prætores Reo favere, præter fas et jus. Vide Sigon. de Judic. 11. 22.

Urna] Alii legunt, *Urnæ fallacem*; alii, *fallacis Prætoris vicerit urnam*.

5 *Quid sentire putas, &c.*] Ejusmodi perfidum omnes execrantur: et hæc altera ultio est; et secundum consolationis argumentum.

Calvine] Is fuit amicus Juvenalis. Poëtam mediocrem extitisse innuit

Martialis, ubi ait: ‘Æquales scribit libros Calvinus, et UMBER: Æqualis liber est, Critice, qui malus est.’

Recenti] Alii legunt, *retenti*, id est, negati depositi.

6 *Fidei violatæ crimine*] Ab eo qui depositum negat ac retinet, duplex crimen patitur. Injustus est qui aliena possidet; perfidus, qui non reddit quod redditurum se juraverat. Cicero pro Roscio Amerino: ‘Perditissimi est igitur hominis, simul et amicitiam dissolvere, et fallere eum, qui læsus non esset nisi credidisset.’

Sed nec tam tenuis, &c.] Tertium consolationis argumentum, quod sit mediocris Calvino jactura decem sestertiorum.

8 *Nec rara videmus*] Quartum solatii genus, socios habuisse malorum.

10 *E medio Fortune ductus acervo*] Non e summo: id est, non e raris et gravioribus infortuniis.

Tu quamvis levium minimam, exiguamque malorum
 Particulam vix ferre potes, spumantibus ardens
 Visceribus, sacrum tibi quod non reddat amicus 15
 Depositum. Stupet hæc, qui jam post terga reliquit
 Sexaginta annos, Fonteio Consule natus?
 An nihil in melius tot rerum proficis usu?
 Magna quidem, sacris quæ dat præcepta libellis
 Victrix Fortunæ Sapientia. Ducimus autem 20
 Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ,

neque plagu grandiore. Tu calamitatis licet exigua parvulum ac mediocrem partem ægre sustinere rales, æstuantibus intimis effervescens, quoniam familiaris haud tibi restituit religiosum creditum. An ista miratur qui a dorso dimisit annos sexagenos, sub Fonteii Consulatu genitus? Nihilone magis sapis ex tot negotiorum experientia? Sortem profecto domat grandis Philosophia, quæ documenta sanctis codicibus tradit: ut eos etiam beatos vocamus, qui vitæ ærumnas pati, et jugum non

13 *Tunc* 21. *Qui* 13. *laborum pro malorum* 17. 20. 21. 29. quod doctius videri potest vel exquisitius. *laboris* 13.—15 *quod non tibi* 16. *reddet* 13.—16 *hic* 11. 16. 64. *hoc* 10. *Depositum. nescis fieri quod sæpe videmus* 13. *ejecto* vs. 17.—18 *An* 1. 10. 12. 13. 14. 23. 24. 54. 64. 70. 75. 76. 77. 82. *Ac* 11. 19. *Ad* 22. *At* 15-18. 20. 21. 25. 27. 45-50. 55-63. 65-69. 71-74. *proficis restitui ex* 10-13. 16-27. 45-47. 49. 54. 55. 57-69. 71. 72. 73. 77. *proficit* 14. 15. 48. 50. 56. 70. 74. 75. 76. 81. 82. *usus* 18. a m. pr.—19 *equidem* 17. 18. 20. 22.—20 *Ducimus* 13. 16. 17. a m. pr. 18. 19. 20. a m. sec. 24-27. 45-50. 54-63. 65. 66-69. 71-74. *Parum interest. Dicemus* 23.—21 *Nos* 48.—22 *dedicere* 15.

NOTÆ

14 *Spumantibus ardens visceribus*] Fervente ac despumante bili, indignatione, iracundia.

15 *Sacrum*] Ob sacramentum et iurjurandum, cujus Dii testes.

16 *Stupet hæc, qui, &c.*] An ejusmodi frans mira videri debet homini rerum perito, atque annos nato sexaginta?

17 *Fonteio Consule*] Luc. Fonteius Capito cum C. Vipsanio Consul fuit, Plinio teste, VII. 20. Ex hoc loco demonstratur pervenisse Juvenalem ad Adrianum Imperatorem. Enimvero Satira hæc scripta sexaginta annis post Consulatum L. Fonteii, seu post natum eo Consule Calvinum, ad quem Satiram hanc Juvenalis inscribit. Atqui tempus illud incidit in Imperium Adriani. Vixit igitur

et scripsit Poëta noster sub eo Imperatore: attigitque annum urbis octingentesimum septuagesimum secundum, ut diserte concludit Just. Lipsius Epistolic. Quæst. I. IV. Epist. 20.

19 *Sacris*] Est enim Philosophia 'Donum inventumque Deorum.' Cicero Tusc. I. II. 64.

20 *Victrix Fortunæ Sapientia*] Sat. X. vs. 52. Democritus Fortunæ minaci mandat laqueum, mediumque ostendit anguem.

21 *Hos quoque felices*] Non tantum sapientes, adeoque felices sunt qui Philosophiæ Moralis imbuti præceptis fortunam vincunt, sed et ii qui longo usu et experientia, sapere, sortisque minas contemnere didicerunt.

Nec jactare jugum, vita didicere magistra.
 Quæ tam festa dies, ut cesset prodere furem,
 Perfidiam, fraudes, atque omni ex crimine lucrum
 Quæsitum, et partos gladio vel pyxide nummos? 25
 Rari quippe boni: numerus vix est totidem, quot
 Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili.
 Nona ætas agitur, pejoraque sæcula ferri
 Temporibus: quorum scelere non invenit ipsa
 Nomen, et a nullo posuit Natura metallo. 30

excute erudiente vita sunt docti. Quænam dies ita sollemnis, quæ non depræhendat latrocinia, fallacias, dolos, et quæstum per quodvis nefas comparatum, atque opes acquisitas ense, aut rasculo? Pauci enim sunt probi: vix numero tot extant, quot Thebarum portæ, aut abundantis Nili ora. Nona ætas ducitur, ac tempora ferreo sæculo deteriora, quorum crimini appellutionem non reperit ipsa natura, neque ab

////////

—23 fures 45.—24 ex abest a 16.—26 numerus vix est totidem (scil. hominum) quot (sunt) Thebarum portæ 1. 13. 14. 18. 48. 70. 75. 76. ut exercitui, cujus numerus duodecim millium fuit ap. Corn. Nep. Iphier. 2. numero vix sunt totidem 10. 15-17. 19. 21-27. 45. 46. 47. 49. 50. 55-69. 71-74. 77. numero sunt vix 20. numero vix totidem 11. Numerus, vix sunt totidem malebat Schurzfl. tanquam convenientius stylo poetæ.—27 hostia 19. 20. 25. 45. 46. 47. 49. 57. 58. 64-67. —28 Nova 16. 22. igitur 22. Fuere qui conjicerent: Nunc ætas agitur.

NOTE

22 *Nec jactare jugum*] Qui non fuerunt impatienter vitæ incommoda, malaque omnia, quibus homines sunt obnoxii.

25 *Pyxide*] Veneno, quod in pyxide condebatur. Metonymia.

26 *Rari quippe boni*] Alludit ad Sapientum numerum. Hi septem fuere, sicut septem Nili ostia, et septem portæ Thebarum: ut bene notat vetus Schol.

27 *Thebarum*] Bæotiarum nempe: nam Ægyptiæ Thebæ portas centum habuisse jactantur.

Divitis ostia Nili] Multa sunt ea: verum celeberrima septem enumerantur, Strab. l. xvii. et Plin. v. 10. proximum Alexandriae Canopicum, deinde Bolbitinum, Sebemiticum, Phatniticum, Mendesicum, Taniticum, Pelusiacum. Hinc Nili septemgemina ostia Virgilio Æneid. vi.

septemflua Ovidio Metamorphos. xv. *Dives* autem hic vocatur, quia sua inundatione Ægyptum ditat. Vide quæ annotavi Sat. vi. vs. 83. ad vocem, Nilum.

28 *Nunc ætas*] Quatuor ætates Latini statuebant, ut patet ex Ovidio Metamorphos. i. At Græci octo, quot sunt metalla, nempe, Auream, argenteam, electream, æream, eupream, stanneam, plumbeam, ferream. Nona igitur ætas istis omnibus pejor quæ? An lutea? Sunt quibus hæc interpretatio non aridet, sed nec ea lectio: legunt igitur, *Nunc ætas agitur*, &c. Isaac. Vossius, octo illas ætates credit appellatas a cæli regionibus, quas octo faciebant Pythagorei: nonam vero, de qua hic, a Tellure denominatam opinatur; in Libello de Sibyll. Orac. Oxoniæ nuper edito, cap. 5. alibi jam cit.

Nos hominum Divumque fidem clamore cimus,
 Quanto Fæsidium laudat vocalis agentem
 Sportula. Dic senior bulla dignissime, nescis,
 Quas habeat Veneres aliena pecunia? nescis,
 Quem tua simplicitas risum vulgo moveat, cum 35
 Exigis a quoquam, ne pejeret, et putet ullis
 Esse aliquod numen templis, aræque rubenti?

ullo metallo imposuit. Nos invocamus opem hominum ac Deorum, tanta vociferatione, quanta Fæsidium perorantem extollit clamorosa sportula. Fare rectule bullam promerite, an ignoras quantæ sint illecebre nummorum alterius? Ignoras quantos excitet cæcinnos plebi tua simplicitas, quando exposcis ab aliquo ne fidem fallat, cogitetque nonnullos esse Deos in quibusdam fanis, atque altaribus rubris? Eo modo

//////////

Præstiterit: *Quinta ætas agitur.*—30 *imposuit* 13.—31-33 *ejecti e* 13.—32 *Quando legit, vel certe in vers. german. expressit Bahrdr.* Sed vulgata lectio longe aptior, et in ea major vis est. *Fæsidium* 1. 10. 11. 12. 14. 15. 18. 22. 54. 55. 70. 75. 76. 82. *Fessidium* 20. 24. 25. 27. 47. 48. 50. 56-69. 71-74. 77. *Fesidium* 19. *Phesidium* 21. 23. 45. 46. *Phæsidium* 49. *Phæsidium* 17. *Sesidium* 16. *laudat* 25. 56. 57. 59. 60.—34 *abest a* 16. et post vs. 35. legitur

NOTÆ

31 *Nos hominum Divumque fidem, &c.*] Scilicet præ stupore velut ad rem novam exclamamus, cum tot scelera grassari videmus. Verum quid aliud ferre potest sæculum pessimum, ætas, inquam, nostra ferrea deterior?

Hominum Divumque fidem] Vulgaris apud Comicos exclamatio.

32 *Quanto Fæsidium laudat, &c.*] Quantum edunt clamorem clientes mercede conducti, et sportula invitati ad tollendas voces, *pulchre, bene, recte*, dum agit in foro et causam perorat Fæsidius. Sic enim Cansidici, Poëtæ, Histriones recitaturi conducebant homines qui dicentibus acclamarent, ac populo præirent ad applaudendum atque approbandum. Horat. Epist. 1. 19. 'Non ego ventosæ plebis suffragia venor, Impensis cœnarum, et tritæ munere vestis.' Vide Plin. Epist. 11. 14. ubi conductos ejusmodi laudatores exagitat, vocatque 'Laudicænos, redemptos mancipis, auditores actoribus similes,

qui ternis denariis ad laudandum trahantur. Et tamen crescit in dies illa fœditas,' inquit: 'in media basilica sportulæ dantur palam ut in triclinio: tanti constat, ut sis disertissimus: hoc pretio subsellia implentur, hoc infiniti clamores commoventur.—Primus hunc morem induxit Licinius, ut auditores corrogaret,' &c.

33 *Sportula*] De hac fuse Sat. 1. ad vs. 95. et seq.

Bulla dignissime] O Calvine, in senio quasi repuerascens, (erat enim bulla puerorum insigne, ut notabo ad Pers. Sat. v. vs. 31.) an adeo rerum imperitus es? Salsissima unde quaque ironia.

35 *Cum exigis a quoquam, &c.*] Adco bardus es, ut fidem exigas, cum perjuria aliaque facinora invaluerunt. Ironia.

37 *Esse aliquod numen*] Quasi dicat, imperiti duntaxat jam verentur Deos perjuriorum vindices.

Quondam hoc indigenæ vivebant more, prius quam
 Sumeret agrestem posito diademate falcem
 Saturnus fugiens : tunc, cum virguncula Juno, 40
 Et privatus adhuc Idæis Jupiter antris.
 Nulla super nubes convivia Cœlicolarum,
 Nec puer Iliacus, formosa nec Herculis uxor
 Ad cyathos, et jam siccato nectare tergens

pridem agebant Aborigines, antequam Saturnus extorris relictæ corona rusticam falcem acciperet; tunc quando Juno erat adolescentula, atque Jupiter hucusque privatus in speluncis Idæ latebat. Deorum epulæ supra nebulas nullæ tunc erant: neque juvenis Trojanus, neque pulchra Herculis conjux ad scyphos eis porrigendos:

////////

in 19. *ventres* 13.—36 *Exigit* 13. *Exiges* 16. *illis* 22.—40 *Saturnus fugiens, et erat virguncula Juno* 11. plane eleganter et recte, judice Schurzfl. qui monet, lacunas olim in primigenio exemplari poëtæ fuisse, quas librarii, pro capto quisque suo, expleverint. Nonnulli pro majoribus distinct., v. 40. 45. 49. et 50. positis, minores substitunt, ut omnia a voce. *tunc cum* pendeant. Ita quidem sententia h. l. non mutatur: sed tam longas propositiones respuit poësis. *tum* 21.—41-45 extrusi ex 13. *Et primævus...Jupiter conj.* Britan. coll. verbis Claudiani: *Talis ab Idæis primævus Jupiter antris Possessi stetit arce poli.*—43 *Hæc* 25.—44 *et jam* pro *etiam* revocavi ex 23. 25. 45-50. 55-60. 62. 65-69. 71-77. Vetus scholion est: *etiam exsiccatō faculento, aut liquefacto.* Inde Schurzfleisch. hæc notavit: ‘Schol. forte *succato* legit. Glossæ: *sacco, exprimo, decolo.* In utribus habebant olim vina. Decolatis igitur exinde facibus brachia, tanquam oleo aliquo, unxisse Vulcanum ait poëta.’ Præstiterit *nec jam*, vel potius *aut jam* (ut mox vs. 50.) *siccato nectare*,

NOTE

Aræque rubenti] Vel igne, vel sanguine, in sacrificiis.

38 *Indigenæ*] Veteres illi Italiæ populi, ibidem nati, innocentiam colebant, aurea quidem ætate, cum Saturnus regnabat; nondum vero Jupiter, Sat. vi. vs. 15. et seq.

39 *Falcem*] Dicitur enim Saturnus Agriculturam docuisse, insitionem sunculorum, &c.

40 *Saturnus fugiens*] Regno Cretensi pulsus a Jove filio, et in Italiam veniens.

41 *Adhuc Idæis Jupiter antris*] Cum Jupiter in Ida Cretensi monte puer aleretur, clam Saturno patre, ne ab eo voraretur, ex pactione cum Titano fratre inita. Nota Fabula. Vide Cic. de Nat. Deor. 2. n. 63. et seq. ubi

de Saturno et Jove. Et Cœl. Rhodig. xiii. 21. ubi mythologia Saturni filios devorantis explicatur.

43 *Puer Iliacus*] Ganymedes, de quo Sat. v. vs. 59.

Herculis uxor] Hebe Jovis ac Junonis filia, Juventutis Dea, nupta Herculi. Hæc autem primo, et postea Ganymedes Deorum pocilatores dicuntur. Vide Cic. Tuscul. I.

44 *Siccato nectare tergens, &c.*] Necdum Vulcanus post haustum in Cælo nectar, deterisq; brachiis, demigrabat ad officinam Liparæam: vel, necdum Vulcanus nigra e fornace et camino brachia detergens, Deorum accubebat mensæ, et nectar potabat.

Nectare] Quæ Deorum potio est.

Brachia Vulcanus Liparæa nigra taberna. 45
 Prandebat sibi quisque Deus, nec turba Deorum
 Talis, ut est hodie, contentaque sidera paucis
 Numinibus miserum urgebant Atlanta minori
 Pondere. Nondum aliquis sortitus triste profundum
 Imperium, aut Sicula torvus cum conjuge Pluto. 50
 Nec rota, nec Furia, nec saxum, aut vulturis atri

atque Vulcanus epoto jam nectare detergens brachia atra ex officina Liparæa. Singula Numinum proutim cœnabant; neque multitudo Numinum tanta, sicut nunc extat; et Cælum paucis Diis contentum leviori onere premebat infortunatum Atlantem. Nullus adhuc sorte adeptus erat regnum maris tristificum, vel trux Pluton cum uxore Sicula. Non erant rota, neque Furia, neque lupis, vel nigri

////////

forte etiam tendens brachia...nigra, scil. cum pocula porrigeret.—45 *Liparæa* 20. 45. *Liparæa* 22.—49 *necdum* 21.—50 *Pluto* 16. 17. 18. 22. 23. 24. 64. *Pluton*, Πλούτων, dicitur Virg. *Æn.* vii. 327. Claud. R. P. i. 276. al.—51 *aut*

NOTÆ

Cic. de Nat. Deor. i. n. 113. ‘Poëtæ nectar, ambrosiam, epulas comparant: et aut Juventutem, aut Gany-medem pocula ministrantem.’ Apul. *Metamorphos.* vi. ‘Tunc poculum nectaris Jovi quidem suus pocillator ille rusticus puer, ceteris vero Liber ministrabat.’ Athen. ii. 2. refert circa Lydiæ montem Olympum Nectar a quibusdam præparari, vino, favis, ac floribus bene olentibus in unum commixtis. Ibid. ex Anaxandride, cibus Deorum nectar, potus ambrosia est: at contra Homerus, &c. Maerob. in *Sonn. Scip.* i. 12. ait cognitionem purissimam atque altissimam nectar vocari, credique esse potum Deorum. Vide Cæl. Rhodig. vii. 13. Item l. ix. c. 14. ubi contemplationis præmium ambrosiam, emanans autem exinde gaudium nectar, quod et immortalitatem significat, intelligendum recte asserit. Festus Pomp. ‘Quod νέκταρ Græcis,’ inquit, ‘Latinis *murrina* est, prædulcis et ipsa potio.’

45 *Vulcanus*] Igni præsidere, et Deorum arma fabricare Vulcanum;

hinc et loca omnia ignes eructantia tenere, et in iis officinas habere fabulantur.

Liparæa] Siciliæ adjacent Insulæ septem *Liparææ*, quæ et *Æoliæ*, et *Vulcaniæ*. Harum una proprio nomine vocatur, *Vulcania*, quæ ignes emittit: ad istam sane respicit Juvenalis, cum *Liparæam* Vulcani tabernam dicit. Vide Sat. i. vs. 8. et Sat. x. vs. 132. ibid. Annot.

46 *Turba Deorum*] Præclare Ethnicorum superstitio hic deridetur.

48 *Atlanta*] Quem fingunt humeris Cælos portare. Vide Sat. ii. vs. 24.

49 *Nondum aliquis sortitus, &c.*] Orbis Imperium nondum inter se dividerant Saturni filii: nondum Jupiter Cælum, Mare Neptunus, Inferos Pluto sorte obtinuerant.

50 *Sicula*] Proserpina Cereris filia, quam in Sicilia rapuit Pluto, et matrimonio sibi copulavit.

51 *Nec Rota*] Nondum rotæ in-nexus torquebatur Ixion, ob ejus petulantiam adversus Junonem.

Nec Furia] Nullæ tunc scelerum

Pœna ; sed infernis hilares sine regibus umbræ.

Improbilas illo fuit admirabilis ævo.

Credebant hoc grande nefas, et morte piandum,

Si juvenis vetulo non assurrexerat, et si

55

Barbato cuicumque puer, licet ipse videret

Plura domi fraga, et majores glandis acervos.

vulturis supplicium: verum læti Manes absque Tyrannis Inferorum. Eo sæculo malitia stupenda erat. Illud putabant ingens crimen, ac necesse expurgandum, si adulescens seni, ac si juvenis cuivis barbato non assurrexisset, quamvis ipse in ædibus plura cerneret fraga, cumulosque glandium ampliores. Adeo veneratione dignum

Furiæ 15. *nec vulturis* 16. *ac vulturis* 13.—52 *inferius* 16. *legibus* 24.—54 *quod pro hoc* 13. 17. 19. 20. 21. 23. 24. 27. 45. 49. 54. 55. *quoque pro hoc* 22.—55 *assurrexerit* 21. 22. 24.—56 *quicumque* 21. a m. pr. *ille* 22.—57 *fraga* 1. 14. 18. 21. a m. pr. 23. 24. 48. 59. 70. 75. 76. 77. *arra* 44. b. 83. 84. *farra* 10-13. 15. 16. 17. 19. 20. 21. a m. sec. 22. 25. 26. 27. 45. 46. 47. 49. 50. 54-58. 60-69. 71-74. prob. Autumno, quia *fragorum acerrus* custodiri non possit; (!) nec improb. Farnab. quod Juvenalis respexisse videatur Ovid. Met. v. 131. Sed aurea ætate homines solis arborum fructibus atque herbis victitasse, jam

NOTÆ

ultrices ; Alecto, Tisiphone, Megæra, Noctis et Acherontis filiæ : quibus conscientie stimuli significantur.

Nec Saxum] Necdum Sisypheus ob latrocinia plectebatur, volvendo saxo addictus.

Aut Vulturis, &c.] Neque tunc vultur Jovis ille minister depascebatur jecur aut Tityi, quod Latonæ vim inferre tentasset, aut Promethei, quod ignem Cælo subreptum in terras delulisset.

52 *Sine Regibus Infernis*] Sine Plutone Rege, sine Judicibus Æaco, Rhadamantho, Triptolemo.

53 *Improbilas illo fuit admirabilis ævo*] Mirabile fuit, si quis eo tempore improbus inveniretur. Ita vetus Schol.

55 *Si juvenis vetulo non assurrexerat*] Si adveniente seniore junior honoris causa non surrexisset.

57 *Plura domi fraga*] Licet ipse domi opulentior foret. Nam 'divitiæ in fragis et glande numerabantur,' inquit vetus Schol. Legunt alii, *far-*

ra: at quamvis veterum Romanorum frugalitatem commendet, quod frequentior apud eos pultis usus, quam panis fuerit, ut ait Valer. Maxim. II. 5. et nos alibi notavimus; tamen hic ubi sæculi auri mentio est, videtur magis ad rem vox, *fraga*, quia tunc solis fructibus atque herbis victitabant.

Fraga] Plin. XXI. 15. scribit, 'Herbis sponte nascentibus pro cibo usas gentium plerasque, maxime vero Ægyptum, frugum quidem fertilissimam, sed ut prope sola iis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia quidem paniceissimas novimus,' inquit, 'fraga,' &c.

Glandis] Plin. I. XVI. in Proœm. ait, 'Glandiferas arbores primo victum aluisse mortalium:' cap. 3. 'perpetuum iis honorem apud Romanos fuisse:' cap. 5. 'Opes esse nunc quoque multarum gentium glandes, moli in farinam, ac in panis usum spissari: quin et hodieque per Hispanias ad-

Tam venerabile erat præcedere quatuor annis,
 Primaque par adeo sacræ lanugo senectæ!
 Nunc, si depositum non inficietur amicus,
 Si reddat veterem cum tota ærugine follem,
 Prodigiousa fides, et Tuscis digna libellis,
 Quæque coronata lustrari debeat agna.

60

erat superare quatuor annis, et prima pubes tam æqualis sanctæ senectuti. Jam si familiaris non negaverit creditum; si restituat crumenam antiquam cum integra ærugine, portentosa fidelitas videtur, dignaque Etruscorum commentariis, et quam oporteat expiare ovicula coronata. Si virum eximium et incorruptum video, proli-

alii monuere. *majoris* 15. 17.—59 ejectus e 13. *pars* quidam, probb. Ascensio et Lubino, ut sensus sit: tam venerabilis erat lanugo, quæ prima est pars vel initium senectæ. Male!—61 *vetres...folles* 21.—62 *tabellis* 10. 16. 20. 23-27. 45-48. 50. 56-59. 64-67.—63 extrusus e 13. *coronanda* 19.—65 *Ut* 17.

NOTÆ

hiberi secundis mensis.' Per *glauDEM* etiam quodlibet fructuum genus hic fas est intelligi, nostro quidem iudicio.

58 *Tam venerabile erat, &c.]* Valer. Max. II. 1. 'Senectuti iuventus,' inquit, 'ita cumulatam et circumspectum honorem reddebat, tanquam maiores natu adolescentium communes patres essent. Quocirca iuvenes Senatus die, utique aliquem ex Patribus Conscriptis, aut propinquum, aut paternum amicum ad Curiam deducebant; affixique valvis expectabant, donec reducendi etiam officio fungeretur.' Et postea: 'invitati ad cœnam diligenter quærebant, quinam ei convivio essent adfuturi, ne senioris adventum discubitu præcurrerent; sublataque mensa, priores consurgere et abire patiebantur,' &c. Gell. II. 15. pariter loquitur: 'Apud antiquissimos Romanorum,' inquit, 'neque generi, neque pecuniæ præstantior honos quam ætati tribui solitus; maioresque nata a minoribus colebantur, ad Deum prope et parentum vicem. Atque in omni loco, inque omni specie honoris priores

potioresque habiti. A convivio quoque, ut scriptum est in antiquitatibus, seniores a minoribus domum reducebantur. Eumque morem accepisse Romanos a Lacedæmoniis traditum est, apud quos Lycurgi legibus major rerum omnium honos majori ætati habebatur.'

59 *Primaque par, &c.]* Id est, tam venerabilis prima lanugo prope ut ipsa sacra et veneranda senectus. Legunt alii, *pars*, id est, venerabantur ipsam primam lanuginem velut senectutis futuræ partem.

61 *Cum tota ærugine]* Si reddat pecuniam dudum sibi commissam, quam nec viderit, aut contrectarit, nec sacculo moverit: unde contraxerit æruginem illa præ vetustate.

62 *Tuscis digna libellis]* Sive ut in eis inscribatur, sive ut ex eorum præscripto expietur velut prodigium, ac lustretur cæsa victima ex more coronata sertis ac floribus. Vide quæ notabo ad Pers. Sat. II. vs. 26. et seq. Cic. de Divin. II. aruspicinæ originem Etruscis attributam, ejusque observationes egregie suggillat n. 50. et seq.

Egregium sanctumque virum si cerno, bimbri
 Hoc monstrum puero, aut miranti sub aratro
 Piscibus inventis, et foetæ comparo mulæ,
 Sollicitus, tanquam lapides effuderit imber,

65

gium illud confero infanti biformi, vel miris piscibus sub aratro repertis, atque prægaanti mulæ; anxius quasi saxis depluerit; atque examan apum oblongi racemi

//////////

21. 49. 55. et cod. quidam Pith. aut restitui ex 11. 15. 23. et 10. 12. 16. 17. 19-22. 24-27. 45-50. 54-69. 71-74. vel 14. 18. 70. 75. 76. 77. 82. Hand dubie id substitutum ab iis, qui hiatum, Juvenali familiarem, non concoquebant. v. sup. ad l. 151. *miranti* revocavi ex 10-13. 16. 17. 19-27. 45-50. 54-69. 71-74. et cod. quodam Pith. Nam præclare sic summum adumbratur monstrum, ejus novitatem ipsum aratrum mirari fingitur, et more poetarum sensus tribuitur rei inanimatæ. aut *miranti sub aratro* 11. 23. et *miranti sub aratro* 16. 17. 19-22. 24. 45. 46. et *miranti jam sub aratro* 10. 12. 25. 27. 47-50. 54-69. 71-74. Sed τὸ jam insertum ob metum laborantis metri, qui vanus est. aut *mirantis jam* 15. *pueroque miranti* 13. *puero admiranti* cod. quidam Pith. *mirandis* 14. 18. 70. 75. 76. 77. 81. 82. probant. Schurzfl. qui monet, *pisces mirandos* dici, ut inf. vs. 70. *gurgites miros*, quod inter θαυμάσια ἀκούσματα referantur. Sed nostra lectio longe venustior est, hæc emendationem sapit, et quidem ineptam: non enim *pisces* sunt *mirandi*, sed mirandum est, quod *sub aratro inventi* sint.—66 *foetæ* scripsi pro *fatæ*. v. ad xi. 40.—68 *Exa-*

NOTÆ

64 *Bimbri puero*] Prodigioso, membra duplicia habenti, v. g. duo capita; vel biformi, ut si fuerit semibos, semiequus; quales Minotaurus, Centauri.

65 *Miranti*] Sic legunt alii, eritque hypallage; pro agricola mirante: alii *mirandis piscibus*.

66 *Piscibus*] Hi quippe duntaxat in aquis vivunt ac reperiuntur: mirum ergo et portentosum, si sub aratro terram scindente occurrant.

Fatæ comparo mulæ] Cic. cit. mox sic habet: 'Utrum igitur enim concepit mula, an cum peperit, ostentum est? Conceptio contra naturam fortasse: sed partus proprie necessarius.' Et n. 61. 'Sæpius mulam peperisse arbitror, quam sapientem fuisse.' Plin. viii. 41. 'Observatum est,' inquit, 'e duobus diversis generibus nata tertii generis fieri, et neutri parentum similia esse, eaque non gignere quæ sunt ita nata, in

omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Est in Annalibus nostris, peperisse sæpe; verum prodigii loco habitum. Theophrastus vulgo parere in Cappadocia tradit; sed esse id animal ibi sui generis.' Plutarch. de Placitis Philosoph. v. 14. mulas esse steriles refert, quod earum vulva non se pandat: vel quod sit exilis, arcta, demissa; idque patere dissecando earum corpus.

67 *Solicitus, tanquam*] Tanquam de portento, quo aliquid indicetur; vel quod sit procurandum expiandumque, ad averruncanda quæ portendantur mala.

Lapides effuderit imber] Id crebro legitur accidisse apud Liv. Valer. Max. i. 6. in prodigiis numerat; 'in Piceno lapidibus pluuisse: Cerites aquas sanguine mistas fluxisse,' &c. Vide Plin. ii. 58. et xxxi. l. Alex. ab Alex. v. 27.

Examenve apium longa consederit uva
Culmine delubri, tanquam in mare fluxerit amnis
Gurgitibus miris, et lactis vortice torrens.

70

Intercepta decem quereris sestertia fraude
Sacrilega? quid si bis centum perdidit alter
Hoc arcana modo? majorem tertius illa
Summam, quam patulae vix ceperat angulus arcae?
Tam facile et proum est Superos contemnere testes,
Si mortalis idem nemo sciat! Aspice, quanta
Voce neget? quæ sit ficti constantia vultus?
Per Solis radios, Tarpeiaque fulmina jurat,

75

forma constiterit in templi vertice; quasi flumen ad mare decurrerit aquis mirabilibus, et lacteo manans gurgite. Conquereris erepta dolo sacrilego decem sestertia. Quid si alius ea ratione amisit dacentia clam deposita: tertius vero grandiore hac summam, quam vix continebat angulus ample cistæ? Adeo promptum ac proclive est Deos conscios spernere, quando nullus homo idipsum norit. Cerne qua vociferatione inficietur: qualis sit faciei simulatae firmitas. Affirmat per Solis jubar, et fulmina Tarpeia, et Martis hastam, et tela Cirrhæi Vatis, per sagittas

//////////

menre pro Examenque legendum semper putavi, et nunc recepi ex 11. consederat 12. cum sederit 20-22. una 13.—69 Culmen 16. delubrum 11. quod pro delubrorum positum suspiciebatur Schurzfl.—70 Gurgitibus nireis vel nigris conj. Schrader. aut lactis præstiterit. vertice 12. 21. 22. v. sup. ad vi. 524.—71-74 ejecti e 13. sestertia 19. 20.—73 ille 12. 15. 16. 17. 19-24. 27. a m. sec. 45. illo 25. 27. a m. pr. 47. 48. 56-60. 64. 65.—74 Partem 77. ceperit 23.—75 Est facile et proum superos 13. est non extat in 24.—76 sciet 16. nesciat 56. 57.—78 flumina 11.—79 phrameam 27. Cirrei 45. Cirei 13. a m. sec. 20.

NOTE

68 *Examenre apium longa, &c.*] Si connexæ pedibus apes, glomeratumque examen in pendentis uvæ speciem fuerint ad frondentis arbusculæ rannum, aut alibi. *Βορρῶδν* vocat Homer. *Iliad.* B. Hinc Virgil. *Georgic.* iv. in fine, 'Jamque arbore summa Confluere, et lentis uvam demittere ramis.' Plin. ii. 17. Tunc ostenta faciunt apes, uva dependente in domibus templisque, sæpe expiata magnis eventibus.

70 *Gurgitibus miris*] Portentosis, v. g. atris, sanguineis, lacteis. Cic. de *Divin.* l. ii. n. 58. 'Sanguinem pluisse Senatui nuntiatum est: Atr-

tum etiam fluvium fluxisse sanguine,' &c. Tit. Liv. xxiv. 10. prodigia multa refert, inter quæ, 'Mantnæ stagnum effusum Mincio amni, eruentum visum: sanguine pluisse in foro Boario,' &c. Valer. Maxim. cit. 'Cerites aquas sanguine mistas fluxisse.' Plin. cit. ii. 56. 'lacte et sanguine pluisse,' ait.

71 *Sestertia*] Vide Sat. i. vs. 92. Annot.

73 *Arcana*] Arcanæ fidei credita, sine ullis testibus.

78 *Tarpeiaque fulmina*] Jurat per fulmen Jovis, qui in rupe Tarpeia seu Capitolina fanum habebat.

Et Martis frameam, et Cirrhæi spicula vatis,
 Per calamos venatricis pharetramque Puellæ,
 Perque tuum, pater Ægæi Neptune, tridentem :
 Addit et Herculeos arcus, hastamque Minervæ,
 Quicquid habent telorum armamentaria cœli.
 Si vero et pater est : Comedam, inquit, flebile nati

80

et pharetram Virginis Venatricis, et per tuam fuscinam, Neptune Ægæi parens. Adjungit etiam arcus Herculis, atque lanceam Palladis; et quæcumque arma sunt in cœlesti arce. Quod si ille est etiam parens, manducem, ait, aqua coctum depla-

Cyrrhei 25. 50. Cyrrhæi 66. 67. Cyrræi 19. 27. 46. 47. 48. Cyrrei 17. Curei 13. a m. pr. Circi 23.—80-83 ejecti e 13.—81 Ægei al. etiam Hennin. Sed Ægeus, Αἰγέως, Thesei pater, a quibusdam Pandionis n., ab aliis Scyrii, ab aliis Phemii, (v. Heyne ad Apollod. p. 571. sqq.) a nemine vero, quod sciam, Neptuni filius editur. Eum quidem in mare Ægæum se præcipitasse eique dedisse nomen, fabulantur Diodor. iv. 62. 63. Pausan. i. 22. 5. et Hygin. f. 43. non vero, eum propterea filium Neptuni creditum esse, quod nonnulli suspicantur. Illud quoque mare non Αἰγέων, sed Αἰγαῖον dicitur. Fac tamen, Neptunum etiam Ægei patrem esse editum, hæc appellatio Dei, cui a poetis multi tribuuntur filii, admodum h. l. jejuna est, ne quid gravius dicam. Multo exquisitior vulgata lectio Ægæi, a nobis restituta, quæ etiam in plerisque certe codd. mss. reperiretur, nisi hi diphthongos respuerent.—82 Addidit 16. 23.—83 et armamentaria 16.—84 Si verum pater 24. et abest

NOTÆ

79 *Frameam*] Quidam interpretantur gladium ancipitem, alii, hastam. Cornel. Tacit. de Moribus Germanorum sic habet : ‘ Rari gladiis aut majoribus lanceis utuntur. Hastas, vel ipsorum vocabulo, frameas gerunt, angusto et brevi ferro, sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel eminus pugnent,’ &c. Carl. Rhodig. xxi. 18. ‘ Acinaces,’ inquit, ‘ hastæ Persicæ, græsa propria sunt Gallorum tela, sarissæ Macedonum, frameæ Germanorum.’

Cirrhæi Vatis] Apollinis, qui religiose colebatur in Cirrha Phœidis oppido, et in proximis Delphis oracula et responsa dabat.

80 *Calamos venatricis*] Per Dianæ sagittas, quam ob virginitatis studium aiunt sylvas colere, et venationi indulgere. Vide Cic. de Nat. Deor. iii. Virgil. Eclog. iii. ‘ Daphnidis arcum Fregisti et calamos.’

81 *Ægæi*] Ægæus Neptuni erat filius, Thesei pater; Athenis regnavit; nomen dedit Ægæo mari, cum in illud se præcipitasset.

82 *Herculeos arcus*] Fatalia nempe arma, sine quibus expugnari Troja non potuit. Herculeum aiunt in Cæta morientem Philocteti comiti reliquisse arcum et sagittas Hydræ crure sen felle tinctas. Vide Sophocl. Philoctet.

Hastamque Minervæ] Græci Palladem vocant a πάλλειν, *vibrare*; quod sit Dea bellicosa, et hastam teneat; et eam quaterere videatur.

84 *Si vero et pater est*] Quod si illé depositi interceptor ac defraudator filios habeat, non verebitur ita jurare, ac pejorare; si quid alienum habeo, contingat mihi quod Thyestæ olim, cui frater Atreus proprios filios nescienti edendos apposuit.

Sinciput elixi, Pharioque madentis aceto.

85

Sunt, in Fortunæ qui casibus omnia ponant,
Et nullo credant mundum rectore moveri,
Natura volvente vices et lucis, et anni;
Atque ideo intrepidi quæcumque altaria tangunt.
Est alius, metuens ne crimen pœna sequatur :
Hic putat esse Deos, et pejerat, atque ita secum :
Decernat, quodcumque volet, de corpore nostro

90

randi filii caput aceto Ægyptio perfusum. Nunc reperiuntur qui universa attribuant fortuitis sortis eventibus, atque nullo gubernatore orbem agi putent, Natura versante vicissitudines et diei et anni: et eum ob rem quaslibet aras attrectant sine metu. Alter invenitur qui timet ne animadversio succedat sceleri: is credit extare Numina, atque falsum jurat, sic vero apud se cogitat: quod placuerit statuat Isis

//////////

ab 15. 25. 27. 46. 47. 49. 54-58. 60. 64. 65.—86 *Sunt, qui in Fortunæ jam casibus* 10. 12. 17. 19-22. 24-27. 45-47. 49. 50. 54-69. 71-74. 77. *Sunt qui Fortunæ jam casibus* 16. 23. *Sunt, qui Fortunæ sub casibus* 13. *Sunt qui Fortunæ jam lapsibus* 30. *ponunt* 10-13. 15. 16. 45. 50. 60-63. 65. 68. 69. 71-74. 77. *Sic et mox* vs. 87. *credunt* 10. 11. 12. 15. 16. 22. 25. 27. 45. 46. 47. 49. 50. 54-58. 60-64. 65. 68. 69. 71-74. 77. *At v. sup. ad XII. 101.—87 nullum* 13.—88 *volente* 64.—89 *Atque ergo* 11.—91 *at pejerat* 16.—92 *discernat* 16. 22.—95 *pti-*

NOTÆ

85 *Pharioque madentis aceto*] Quo solet condimento comedi vervecis caput. Porro Ægyptium acetum laudatur apud Athen. II. 26. Et Martial. Epigram. XIII. 122. 'Amphora Niliaci non sit tibi vilis aceti.' Pharos enim Ægypti Insula, de qua Sat. VI. vs. 83. Metonym. Ægyptum indicat.

86 *Sunt, in Fortunæ, &c.*] Quidam ut pejerent, et pœnæ metu se liberent, negant Deos esse, cum Diagora et aliis, quos Tullius de Nat. Deor. I. II. n. 44. ita perstringit: 'Esse Deos ita perspicuum est, ut qui neget, vix eum sanæ mentis existimem.'

87 *Nullo credant mundum rectore moveri*] Alterum genus hominum, qui cum Epicuro Deos quidem esse putant, sed res humanas curare negant: et hos egregie refellit Cicero lib. de Natura Deorum.

88 *Natura volente vices*] Errabant

nimirum illi Naturam a Deo separantes. Unde Senecam velut Stoicorum sapientissimum laudat Lactantius, quod is intellexerit Naturam aliud nihil esse quam Deum. Tullius cit. de Natura Deorum I. II. n. 128. 'Intelligamus nihil horum esse fortuitum, sed hæc omnia esse providæ solertisque Naturæ,' &c.

89 *Altaria tangunt*] Qui jurabant Deorum tangebant altaria. Virgil. Æneid. XII. 'Tango aras: mediòs ignes et Numina testor.'

90 *Est alius, metuens, &c.*] Tertium hominum genus, qui vindices Deos timent: verum alterutrum sibi spondent, et se ita consolantur: aut me ulciscetur Deorum Numen cito, aut tarde: si tardant Dii, forte effugiam: quod si perjuri repetant a me pœnas, et solvam, alicui obnoxius morbo et incommodo; tum etiam malim ægiotari, et dives esse.

Isis, et irato feriat mea lumina sistro,
 Dummodo vel cæcus teneam, quos abnego, nummos.
 Et phthisis, et vomicæ putres, et dimidium crus 95
 Sunt tanti? Pauper locupletem optare podagram
 Ne dubitet Ladas, si non eget Anticyra, nec
 Archigene. Quid enim velocis gloria plantæ

de nostro corpore, et iracundo crepitaculo meos oculos percutiat, ut etiam excæcatus conserrem pecuniam quam inficior. Et phthisis, et fatentes vomicæ, et tibia mutila suntne tanti putanda? Neque Ladas inops ambigat exoptare divitem podagram, si quidem non opus habet Anticyra, nec Archigene. Nam quid confert

////////

sis 60. *pthysis* 23. *ptysis* 27. 46-49. 58. *ptisis* 19. *thisis* 15. 16. 17. 20. 22. *tisis* 21. *thyssis* 13. *cthis* 45. *ctysis* 24.—96 *semper pro pauper* 16. *optabo* 13.—97-99 *ejecti e* 13. *Ne restitui ex* 2. 21. 25. 56-60. 62. 64. 66. 68. 69. 71-76. *Nec* 1. 3. 5. 10. 11. 12. 14-20. 22. 23. 24. 27. 45-50. 54. 55. 61. 63. 65. 67. 70. 77. 82. *Non* 11. *Malim, Num dubitet Ladas? Mox dubitat* 3. 5. 10. 22. 23. 27. a m. pr. *dubitat, vel dubitet: laudas, si cet.* 2. 3. 5. 10. 11. 12. 15. 17. 19-22. 24-27. 45-49. 55-60. 65. 66. 67. *laudes* 16. 23. *Sexcenties nomina propria sic corrupta.*—98 *Archigene* 24. *Arcegene* 17. 20. *et quid* 10.—

NOTE

93 *Isis*] Ægyptiorum Dea, de qua nos abunde Sat. vi. Hanc opinabantur perjuri infestam, et præsentem pœnam irrogare, cæcitatem. Ovid. de Ponto lib. i. Eleg. 1. 'Vidi ego linigeræ Numen violasse fatentem Isidis, Isiacos ante sedere focos. Alter ob huic similem privatus lumine culpam, Clamabat media se mernisse via.' Vide Pers. Sat. v. vs. 186. et ibid. Annot.

95 *Phthisis*] Macies, tabes lenta.

Vomicæ] Apostemata, ulcera putrida et maligna, abscessus, quos vocat Galen.

96 *Sunt tanti*] Ut non eligantur ea cum opibus, potius quam paupertas cum sanitate.

Locupletem podagram] Cum divitiis conjunctam ægritudinem corporis ne dubitet quis optare, si mente sanus est.

97 *Ladas*] Is sæpe victor in Olympicis agilitate pedum clarus. Ejus meminit Pausan. in Corinthi. Cicero

ad Herenn. iv. Martial. Epigr. x. 100.

Si non eget Anticyra] Quidam explicant: modo morbus ille articularis non sit inveteratus, cui curando opus sit helleboro, et perito Medico. Nam certe ex Plin. xxv. 5. 'Helleborum medetur podagricis.' Verum ego malim cum aliis interpretari sic: Ladas si sapit, si non eget helleboro, quo etiam insanientes curantur, ex Plinio ibid. certe debet malle dives esse enim podagra, quam sua pedum celeritate in Olympicis cursu vincere et coronari, atque mox esurire et cum fame luctari.

98 *Archigene*] Perito quovis Medico, ad venam in media fronte scindendam, quo deliri et furiosi sanantur. Vide Sat. vi. vs. 46. et 236.

Quid enim velocis, &c.] Quid prodest agilitate pedum valere, ut nobilis ille cursor Ladas, si pariter ut ipse postea sis inops?

Præstat, et esuriens Pisææ ramus olivæ?
 Ut sit magna, tamen certe lenta ira Deorum est. 100
 Si curant igitur cunctos punire nocentes,
 Quando ad me venient? Sed et exorabile Numen
 Fortasse experiar: solet his ignoscere. Multi
 Committunt eadem diverso crimina fato:
 Ille crucem sceleris pretium tulit, hic diadema. 105
 Sic animum diræ trepidum formidine culpæ
 Confirmant. Tunc te sacra ad delubra vocantem

honos celeris pedis, atque fameliens surculus olivæ Pisææ? Etsi gravis sit Numinum ultio, at profecto sera est. Ergo si noxios omnes plectere satagant, equando ad me pervenient? At forte Deos quoque sentiam placabiles. Istis indulgere consueverunt. Varia sorte plurimi paria scelera perpetrant. Hic facinoris mercedem nactus est patibulum, iste coronam. Ita mentem atrocis noxæ metu paventem roborant. Tum te ad sanctas ædes invitantem antecedit, promptus etiam

////////

99 *Præstat* 16.—101 *curent* 10. *currant* 54. 64.—102 *veniet* 45. 46. 47. 57. 58. *sed exorabile* 19. *sed explorabile* 15. *si et exorabile* 11. unde Schurzfl. conj. *Siet!* (sit ita, fiat, ἐπὶ φθω κύβος) *Exorabile numen* cet.—103 *is* 45. 46. 47. 49. —105 *pretium* vel *precium sceleris* 10. 17. 19-22. 24-27. 45-50. 54 69. 71-74.—106-111 *ejecti* e 13. *intrepidum* 23.—107 *confirmat* 15. 27. 54. 58. 64. *arocan-*

NOTÆ

99 *Et esuriens Pisææ ramus olivæ]* Quid etiam juvat oleagina corolla Ladæ panperi et famelico toties delata, apud Pisam urbem Peloponesi, ubi quinto quoque anno Olympici Ludi agebantur?

100 *Lenta ira Deorum]* Valer. Max. 1. 1. 'Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira: sed tarditatem supplicii gravitate compensat.' Vide Plutarch. de tarda Numinis vindicta.

103 *Solet his ignoscere]* An perjuris, non tam in Numinis contemptum, quam ad pecuniam habendam factis? An *his*, id est, quibusdam pejerantibus?

105 *Ille crucem sceleris pretium tulit, hic diadema]* Si quidam scelerum poenam, at alii fructus metunt. *Hic diadema:* Romulus fratricida scilicet Imperium nactus est, &c.

Crucem] Plaut. Mostel. Sc. 5. 'Ego

dabo ei talentum, primus qui in crucem excurrerit; sed ea lege, ut affigantur bis pedes, bis brachia.' Senec. Consol. ad Marciam c. 20. 'Video istic cruces non unius quidem generis, sed aliter ab aliis fabricatas. Alii capite conversos in terram suspendere: alii per obscæna stipitem egerunt: alii brachia patibulo explicuerunt,' &c. Vide Lips. de *Cruce*. Porro servile hoc pridem tormentum, crucis, inquam, supplicium abrogavit Imperator Constantinus, anno Christi trecentesimo vigesimo quinto, postquam cælesti Crucis ostento victor esset factus. Sozom. 1. 1. &c.

106 *Sic animum diræ, &c.]* Ita se obfirmant adversus poenæ et vindictæ formidinem.

107 *Ad delubra vocantem præcedit]* Non tantum sequitur te ad aras, sed et audacter anteit iste fraudator, ubi

Præcedit, trahere immo ultro, ac vexare paratus.
 Nam, cum magna malæ superest audacia causæ,
 Creditur a multis fiducia. Mimū agit ille, 110
 Urbani qualem fugitivus scurra Catulli :
 Tu miser exclamas, ut Stentora vincere possis,
 Vel potius, quantum Gradivus Homericus : Audis,
 Jupiter, hæc, nec labra moves, cum mittere vocem
 Debueras, vel marmoreus, vel ænéus ? aut cur 115
 In carbone tuo charta pia thura soluta

sponte deducere, et exagitare. Etenim quando improbae causæ ingens impudentia præsto est, fiducia a pluribus existimatur. Is histrionem præstat, qualem sannio fugax Catulli faciti. Infelix tu vociferaris adeo ut Stentora superare queas, imo vero sicut Mars apud Homerum: Auscultas ea, Jupiter; neque labia commoves, quando loqui oportebat, sive e marmore, sive ex ære fores? Vel quare prunis tuis imponimus thus religiosum, aperta papyro, atque hepar

//////////

tem 24.—108 et vexare 10.—112 Tum 1. exclamas, qui damnum passus es, audis 13.—113 ejectus e 13.—114 committere 11. 13. 18. 21. 22. 60. emittere 28. 68.—115 Debueris 17. 20. 21. 22. Deberes 11. ænéus 46. 48. aheneus 13. 25. 49. 50. 57. 59-63. 66. 67. 68. 71. 72. 73. 77. v. sup. ad III. 285.—116-129 extrusi

NOTE

iuret nihil sibi creditum; quin etiam eo te ipse cunctantem provocabit, ut iurejurando purget se, et te velut sycophantam traducat ac vexet.

109 *Nam, cum magna, &c.*] Audaciam negantis depositum plures interpretantur innocentie fiduciam.

110 *Mimū agit ille, &c.*] Ille periturus te subsannat etiam, ut servus iste Comicus herum vexans improbe et in jus trahens, scilicet in Fabula Catulli Mimographi, de quo jam Sat. VIII. vs. 186.

111 *Urbani*] Alii cognomen hoc esse, alii epithetum arbitrantur.

112 *Exclamas*] Nempe talem videns impudentiam ac fraudem.

Stentora] Magnanimum illum Græcum, qui vociferans in bello, quinquaginta virorum clamorem adæquabat. Homer. Iliad. v.

113 *Gradivus Homericus*] Iliad. cît. Mars a Diomede sauciatus tam hor-

rendam emisit vocem, ut Græcos pariter atque Trojanos terruerit: qualem videlicet non ediderint novem aut decem hominum millia. Porro *Gradivus*, a *κράδελον*, ab hasta quatienda; vel, ut Festo placet, a *gradiendo*, quod eatur ad bellum gradatim et per ordines.

Audis, Jupiter, hæc] Perjuria, ludibria.

114 *Nec labra moves*] Ut increpes, atque minas ac supplicia intentes.

115 *Vel marmoreus, vel ænéus*] Sarcasmus in Idololatræ: quamvis eo non spectet Juvenalis.

Cur in carbone, &c.] Cur igitur tibi thus adolemus surdo, stupido, marmoris et æris instar, tanta scelera non vindicanti?

116 *Charta*] Qua thus involvebatur. Alii obsignata ex more vota hic significari volunt.

Ponimus, et sectum vituli jecur, albaque porci
Omenta? ut video, nullum discrimen habendum est
Effigies inter vestras, statuamque Vagellî.

Accipe, quæ contra valeat solatia ferre, 120
Et qui nec Cynicos, nec Stoica dogmata legit

juvenci concisum, et omenta suis candida? Quantum intelligo, differentia nulla facienda est inter vestras imagines, et Batylli statuas. Suscipe consolationem quam adversus ista mala dare queat etiam qui neque Cynicorum, neque Stoicorum evolvit documenta a Cynicis veste differentia; quique non observat Epi-

//////////

e 13.—117 *Protinus* 20.—118 *Omenta* 16. est non extat in 18.—119 *Vagelli* 1. 14. 70. 75. 76. 82. Vetus scholion est: qui, ut vos, stultissimus accepit statuat. Designatur forte idem *Vagellius* Mutinensis et declamator, cui mulimum cor tribuitur inf. xvi. 23. *Bacilli* 10. 11. 16. 17. 19. 20. 21. 29. 45. *Bathylæ* 23. *Bathulli* 15. *Batilli* 18. 22. 24-27. 46-49. 54. 55. 57. 58. 61-64. 65. (Paris. 1512.) 66-69. 71. 72. 73. 77. *Batylli* 50. 60. 65. *Bathyllus* 56. 59. 60. 74. 81. probb. Britann. Grang. Prat. et aliis, ut non sit *Bathyllus* ille pantomimus, de quo v. sup. ad vi. 63. sed adolescens Samius, cujus insigni pulchritudine Anacreon non magis, quam Polycrates, tyrannus Samius, captus dicitur, et de quo Apul. Florid. ii. sub finem: *In Samo, quæ modica est insula in mari Icario, templum Junonis antiquitus famigeratum conspici, cujus ante aram statua erat Bathylli, a Polycrate tyranno dicata, qua nihil unquam affectatius fuit.* Cf. Winckelm. A. z. G. d. K. p. 55. Sed hujus Bathylli mentio parum apta h. l. cui maxima potius vis inest, si *Vagellii* vel alius ejuscumque hominis stulti ac fatui nomen memoratur. Cf. sup. i. 129-132.—120 qui 16. valeant 46. 47. 49. 64. valent 45.—121 *Comicos* 15.—123 *Susci-*

NOTE

117 *Sectum vituli jecur*] Forte ut facilis comburatur, minutatim sectum: vel simpliciter, resectum et separatum ab aliis intestinis.

Albaque] Vel adipe candentia, vel candentis et albis porci.

118 *Omenta*] Sunt quasi panniculus seu membrana, qua intestina involvuntur: ut dicemus ad Pers. Sat. ii. vs. 47. et Sat. vi. vs. 74.

Nullum discrimen, &c.] Gravior alter sarcasmus in falsos Deos. Quamquam Juvenalis aliud nihil intendit, quam ut exprimat verba hominis ex summa indignatione loquentis, ob emunctam sibi pecuniam negatumque depositum.

119 *Vagelli*] Sic quidam Codices habent; id est, hominis stulti ac fatui, ex vet. Schol. Quidam codices

habent *Batylli*, cui citharædo insigni erecta in Fano Junonis Samiæ statua per Tyrannum Polycratem; teste Apuleio, Florid. 15. vel, ut vulgo legunt, 2. sub finem.

120 *Accipe, quæ contra, &c.*] O Calvine amice, a me Juvenali consolationem accipe e sensu communi petitam: philosophicis enim rationibus non debet curari levius illud malum tuum, jactura nempe decem sestertiorum.

121 *Qui nec Cynicos, &c.*] Imperitus quilibet et indoctus.

Cynicos] Horum sectæ Princeps fuit Antisthenes Socratis discipulus; claruere postea Diogenes, et Crates Thebanus. Vide Annot. ad Pers. Sat. i. vs. penult.

Stoica dogmata] Stoicis dux fuit

A Cynicis tunica distantia ; non Epicurum
 Suspicit exigui lætum plantaribus horti.
 Curentur dubii medicis majoribus ægri ;
 Tu venam vel discipulo committe Philippi. 125
 Si nullum in terris tam detestabile factum
 Ostendis, taceo ; nec pugnīs cædere pectus
 Te veto, nec plana faciem contundere palma ;
 Quandoquidem accepto claudenda est janua damno,

curum parvi hortuli olcibus contentum. Ægroti ancipites sanentur summis Medicis: at tu venam trade etiam discipulo Philippi. Si demonstras nullum in orbe facinus esse adco execrandum, sileo; nec prohibeo te pugnīs verberare pectus, neque rultum extensa manu percutere; quoniam obstruendæ sunt forcs jactura facta, et

////////

pit 17. 20. 21. 22. 24. 45. 60. 65.—124 medicis melioribus 4. e glossa.—125 venam 17. 20.—129 cludenda 48.—130 At 16. Sic 13.—131 et nemo 15. dolores

NOTÆ

Zeno, de quo et Stoicis dogmatis Diogen. Laërt. I. VII. Vide Annot. ad Pers. Sat. III. vs. 53.

122 *Tunica distantia*] Stoici tunicae gerebant sub pallio: at Cynici minime, sed interulas duntaxat leviores: utrique vero doctrina convenientes, divitiarum contemptum, frugalitatem, patientiam profitebantur. Hor. Epist. I. 17. ‘Contra, quem duplici panno patientia velat, Mirabor.’ Ubi, duplex pannus, est, tunica, et pallium. Cave autem ne duplex iis fuisse pallium, cum quibusdam credas.

Epicurum] De eo multa Diogen. Laërt. I. X. Is in animi tranquillitate ac voluptate felicitatem collocabat: ceterum valde sobrius et paucis contentus horti vietitabat olusculis. Plin. XIX. 4. ‘Jam quidem,’ ait, ‘hortorum nomine in ipsa urbe delicias, agros, villasque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus otii magister; usque ad eum, moris non fuerat in oppidis haberi rura.’

124 *Curentur dubii, &c.*] Qui tam gravi morbo decumbunt, ut de eorum salute dubitetur, ii summo indigent

Medico: sic et consolatione philosophica graviore, qui magnis ærumnis conflictantur. Tu vero, Calvine, leve quid passus, a rudi quolibet levioribus remediis curabere.

125 *Venam*] Scindendam, metaph. id est, mentem ob negatam pecuniam ægre habentem.

Philippi] Imperiti illius temporis Medici, ejus proinde rudis imo rudior discipulus.

126 *Si nullum in terris*] Si nihil usquam fiat tam detestabile, quam id quod pateris, ego te non veto plangere et lamentari.

129 *Quandoquidem accepto, &c.*] Quandoquidem jam moris est ridiculi certe, facta pecuniæ jactura sic lugere, ut in finire propinquorum, imo vero gravius.

Accepto claudenda est janua damno] In signum luctus ac mœroris, ex recepta consuetudine: ex veteri Scholiaste. Alii velut adagium hic observant, hoc sensu: nempe ablatis per fures nummis sero janua clauditur; pariter et stabulum, abacto pecore. Sed non valde sensum juvare hac interpretatione existimo.

Et majore domus gemitu, majore tumultu 130
 Planguntur nummi, quam funera. Nemo dolorem
 Fingit in hoc casu, vestem deducere summam
 Contentus, vexare oculos humore coacto.
 Ploratur lacrymis amissa pecunia veris.
 Sed si cuncta vides simili fora plena querela ; 135
 Si, decies lectis diversa parte tabellis,
 Vana supervacui dicunt chirographa ligni,
 Arguit ipsorum quos litera, gemmaque princeps
 Sardonychum, oculis quæ custoditur eburnis :

graciorē familiæ luctu, graviori trepidatione deploratur pecunia quam mors. Nullus mœrorem simulat in ea occasione, aut aperiens duntaxat supremam chlamydem, lacrymis expressis oculos fatigat. Sincero fletu lugentur nummi deperditi. At si omnes curias paribus querimoniis refertas aspicias, si post tabulas relectas decies variis in locis, futilia chirographa ligni superflui affirmant ii quos convincit sua scriptura, et primarius lapillus Sardonyches, qui theca ex ebore serratur: jam delicatu-

13. 16. 17. 20. 25. 27. 45-49. 54-60. 64. 74.—132 in occasu 10. 15-23. 47. 49. 54. 55. 57. 58. 62. 66-69. 71-74. *deducere* restitui ex 10. 13. 18-20. a m. sec. 22-24. 45. 74. aliisque codd. mss. quos laudant Heins. ad Ovid. Amor. i. 7. 48. et vir doctus in Misc. Obs. crit. Vol. v. T. ii. p. 298. *deducere* in reliquis libris, quod etiam non ineptum forte, si exposueris: distrahere tantum, pectoris nudandi plangendique causa. Sed illud dolori, etiam ficto, convenientius videtur. Sic ap. Ovid. Met. vi. 405. *Dicitur unus Flesse Pelops, humeroque suas ad pectora postquam Deduxit vestes*: et ap. Senec. Troad. vs. 86. sqq. de choro Iliadum, Hectoris Priamique mortem lugente: *veste remissa Substringe sinus, utroque tenus Pateant artus*; et vs. 102. sqq. *cadat ex humeris Vestis apertis; utrumque tegat Subfultus latus: jam nuda vocant Pectora deatras cet.* Inf. sup. ad x. 153.—136 *diversa in parte* 10. 11. 12. 16-27. 45-50. 54-69. 71-74.—137 *ducunt* 16. Pro *ligni* h. l. et inf. xvi. 41. ubi idem legitur versus, vel *lini* vel *signi* reponendum putabat Heins. ad Ovid. ex Ponto ii. 9. 69. ut vel linea intelligerentur vincula, tabellis testamentisque obsignandis adhiberi solita, vel *chirographum* et *signum* conjungerentur, ut ap. Cic. ad Att. ii. 20. Sed vulgata quoque lectio non inepta videtur.—139 *Sardonychus*

NOTÆ

132 *Vestem deducere summam, &c.*] Vulgo *diducere*. Imo tunc præ vero dolore quisque vestem omnino dilacerat, nec leviter distrahit solum; quisque lacrymas ubertim erumpentes vix coërect.

135 *Fora*] Vel plateas, vel Judicium tribunalia, ubi passim queruntur homines fraudem sibi factam in re pecuniaria.

136 *Si, decies lectis, &c.*] Si post cautiones seu schedas obligatorias decies

lectas apud diversos testes sigillatim eas subsignantes, postea tamen adulterinas audent illas dicere debitores, et affirmare inanes et confictas, reclamante licet ipsorum chirographo et sigillo.

137 *Chirographa ligni*] Ligneas tabulas cera illitas, in quibus scriptitabant veteres ante inventam chartam.

138 *Gemmaque princeps Sardonychum*] Sigillum in gemma insculptum.

139 *Sardonychum*] Legunt alii, *Sar-*

Ten', o delicias! extra communia censes 140
 Ponendum? qui tu gallinæ filius albæ,
 Nos viles pulli nati infelicibus ovis?
 Rem pateris modicam, et mediocri bile ferendam,
 Si flectas oculos majora ad crimina. Confer
 Conductum latronem, incendia sulphure cœpta, 145

lum te arbitraris eximendum a sorte ru'gari, quod tu sis nutus gallina candida, nos vero ignobiles pulli miscris ovis exorti. Rem parvam toleras ac levi indignatione sustinendam, si veritas aspectum ad graviora fugitia. Compara immissum prædonem, inceptum sulphure et fraudulenter combustionem, quando prius incendium

68. 74. 77. 81. *Sardonichus* 49. 55. 72. *Sardonycus* 10. 50. 54. 64. 67. *Sardonius* 12. 15-20. 23-27. 45-48. 56-63. 65. 66. 69. 71. 73. *Sardonium* 21. *Sardondotum* 22. Sed omnes illæ vocis formæ nusquam occurrunt, et effictæ videntur a librariis vel scholasticis, qui ignorabant, *Sardonychum* esse gen. plur. voc. *sardonyx*, σαρδόνυξ, υῡος. *Sardonyches* edd. recentt. Prat. et al. rectius forsân, certe doctius: nisi malis *Sardonychis*, vel Græce *Sardonychos*. —140 *Ten' o delicias* 14. 21-24. 48. 70. 82. Recte, opinor, et venuste, modo eo, quo curavi, modo exclamandi interrogandique signa ponantur. *Te nunc delicias* 10. 11. 12. 15-20. 25. 27. 45. 46. 47. 49. 59. 54-69. 71-77. *Cur te delicias* 13. *Te nunc deliciarum inter communia male conj.* Schurzfl.—141 *qua tu 15. quod tu 13. quia tu 10. 11. 12. 17. 19. 25. 27. 45. 46. 47. 49. 50. 54. 55. 57. 58. 60-69. 71. 72. 73. 75. 76. 77.* Ferte legendum: *qui tu gallinæ filius Afræ*. Gallinæ Africanæ s. Numidicæ, si Varroni et Plinio fides habenda, novissimæ sunt peregrinurum arium in mensas Romanorum receptæ propter ingratum virum, et tamen in delicatis veterum cibis maxime prædicantur. Sola itaque raritas iis videtur auxisse pretium, quod et Petron. c. 93. inuit his verbis: *Afræ volucres placent palato, Quod non sunt faciles* scil. paratu. Cf. Bochart. Hieroz. P. II. l. i. c. 19. et Wernsdorf Poët. lat. min. T. III. p. 70. Hinc *gallinæ filius Afræ* proverbii loco quis dici potest eo sensu, quo *phanix* quis dicitur, aut sup. vi. 165. *Rara aris in terris nigroque simillima cyeno*. Cf. Erasmi proverb. II. 1. 21.—142 *Nou* 71. 73. *Nos viles, populus* 11. *Nos riles populi* 16. *Nos vilis populi* 21. 22. *Nos vilis populus* 7. 12. 13. 17. 20. 29. non improb. Schurzfl. ut eo sensu hæc dicta sint, quo Horatiana: *Nos numerus sumus, et fruges consumere nati*. Sed venustior est vulgata lectio, qua *viles pulli* opponuntur *gallinæ albæ*.—144 *Si confers oculos* 11. quod arrisisse Schurzfl. mireris. Cui enim placebit idem verbum, vario sensu bis in eodem versu positum?

NOTE

donyches. Vide Pers. Sat. I. vs. 16.

140 *Ten', o delicias*] Alii legunt: *Te nunc delicias*, &c.

141 *Gallinæ filius albæ*] Proverb. Id est, tu nimirum singulari felicitate natus, ceteri communi fortunæ obnoxii. Candida boni esse omnis annotavi ad Pers. Sat. II. vs. 1. et seq. adde aliud Proverbium, 'Mali corvi malum ovum.' Quidam hic alludi

aiunt ad Sueton. Galb. c. 1. et Plin. xv. cap. ult. ubi refertur, 'In Livia Drusillæ gremium demissam ab aquila prætervolante gallinam albam.' Alii, ad Leda ova duo parientem, e quibus alii immortales nati, Castor et Pollux; alii mortales, Helena et Clytemnestra. Sed quid opus ad ista recurrere?

145 *Conductum latronem*] Sicarium

Atque dolo, primos cum janua colligit ignes :
 Confer et hos, veteris qui tollunt grandia templi
 Pocula adorandæ rubiginis, et populorum
 Dona, vel antiquo positas a rege coronas.
 Hæc ibi si non sunt, minor extat sacrilegus, qui 150
 Radat inaurati femur Herculis, et faciem ipsam
 Neptuni; qui bracteolam de Castore ducat.
 An dubitet, solitus totum conflare Tonantem ?
 Confer et artifices, mercatoremque veneni,
 Et deducendum corio bovis in mare, cum quo 155
 Clauditur adversis innoxia simia fatis.
 Hæc quota pars scelerum, quæ custos Gallicus Urbis

fores concipiunt. Compara etiam illos qui ex antiquo fano rapiunt vasa rubigine veneranda, et plebis munera, aut coronas a vetusto Rege collocatas. Quod si ea non extant illis, aderit minor sacrilegus qui eradat coxam Herculis inaurati, ipsumque Neptuni vultum, aut qui de Castore bracteam detrahit. Numquid enim id facere vereatur assuetus integrum Jovem fundere? Compara quoque opifices et emtorem toxici: atque detrahendum in mare pelle bovis, cum quo includitur simia innocens infesta sorte. Ista vero quota portio criminum quæ Gallicus Romæ custos

confert Conductum cet. 16. 22.—146 ejectus e 13. dolos 21. a m. sec. primo 71.—147 his 46. 48. 49. vetres 27. 54. 58. veteris ævi 72. tollunt qui 17.—148 rubiginis 17-22. 60. 61. Sed rubiginis in antiquiss. codd. legitur. v. Heins. ad Ovid. Fast. iv. 907. et Virg. Ge. i. 151.—149 et pro vel 15.—150-153 ejecti e 13. tibi 16. 47. 48. 54. 58.—151 inaurati 16.—153 dubitat 18. 22. solus 23. 24. solitus dubitet 25.—154 Confert 22. artificem 13. 16. 17. mercatoresque 19.—155 deducendum 63.—157 quo iudex sedulus urbis 13.—158 Viæ

NOTÆ

ad inferendam necem conductum.

Incenulia sulphure capta] Incendiarios, sacrilegos, templorum spoliatores.

146 Primos cum janua colligit ignes] Apposita face cum materia sulphurata ardet primum jama, et hinc tota domus. Vide Sat. ix. vs. 98.

150 Hæc ibi si non sunt] Si vero in templis desunt vasa pretiosa, pocula antiqua, regales coronæ, quæ surripere queat sacrilegus, saltem deradet statuas et imagines Deorum inauratas.

152 Bracteolam] Tenuem auri laminam, ramenta.

153 Totum conflare Tonantem] Jovis effligi furto ablatam refundere au-

sus, ne agnoscatur.

154 Artifices, mercatoremque veneni] Veneficos.

155 Deducendum corio bovis in mare] Parricidas culeo insui, ac projici in mare solitos. Vide Annot. Sat. viii. vs. 214.

156 Innoxia simia] Quæ adversante fato quamvis innoxens et parentes non occiderit, parricidarum tamen supplicii est particeps.

157 Gallicus] Rutilius Gallicus sub Domitiano urbi præfectus, rerum capitalium cognitor et Iudex. De eo Statius Sylv. 'Quem penes inre-pidæ mitis custodia Romæ.'

Usque a Lucifero, donec lux occidat, audit?
 Humani generis mores tibi nosse volenti
 Sufficit una domus. Paucos consume dies, et 160
 Dicere te miserum, postquam illinc veneris, aude.
 Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? aut quis
 In Meroë crasso majorem infante mamillam?
 Cœrula quis stupuit Germani lumina, flavam
 Cæsariem, et madido torquentem cornua cirro? 165
 Nempe quod hæc illis natura est omnibus una.
 Ad subitas Thracum volucres, nubemque sonoram

auscultat a Lucifero usque dum Sol occumbat? Mores hominum scire tibi cupienti satis erunt solæ ædes illius. Dies aliquot impende, et cum istinc redieris, infelicem te affirmare ne dubita. Quis circa Alpes fauces inflatus, vel quis apud Meroën mammam stupet grandiore pinguī infante? Quis nōratus est oculos Germanorum glaucos, capillos flavos, atque humido cincinnis cornua intorquentes? Nimirum quia universis his ea par est indoles. Ad repentinus aves Thraciæ, ac nebulam insonan-

////////

13. ab 21.—159 *volenti* 47.—160 *domus*, nec mirum dixeris unquam 13. *diesque* 11. 21.—161 *ejectus* e 13. *illuc* 11. 15. 21. *illic* 22. *istinc* 77.—162 *miratur* 13.—163 *casso* 22.—164 *luminē* 16.—165 *et* abest ab 15. 24. *madidum* 22. *cyro* 17. 20. *madidos torquentem in cornua cirros* emend. Salmas. in *Epist. de Coma*. Non male! *Durior certe dictio: torquentem cornua e madido cirro.*—166 *hic* 22. *illic* 50.—167 *volucres Thracum* 15.—169 *torris* 16.—170 *scera* 18.

NOTÆ

158 *A Lucifero*] A mane ad vesperam. Vide Sat. viii. vs. 12.

160 *Sufficit una domus*] Nempe Rutillii Galli domus, in quam confluunt ad jus rei omnes.

Paucos consume dies, &c.] In domo ista dies aliquot contemplare urbis miserias, flagitia, illuviem malorum, atque adeo tot calamitosos; et postea si audes, dic te miserum. Certe illorum comparatione te felicem potius rei dixeris.

162 *Quis tumidum guttur miratur in Alpibus*] Quis strumosos in Alpibus, quis in Meroë fœminas ingentibus mamillis admiraretur? Nemo sane, quippe sunt ea illic vulgaria. Cur igitur, o Calvine, miraris injuriam tibi factam, cum Romæ nihil frequentius sit fraudibus, perjuriis, aliisque æceleribus?

Tumidum guttur] Plin. xi. 37. 'Guttur homini tantum et subus intumescit, aquarum quæ potantur plerumque vitio.'

163 *In Meroë crasso majorem infante mamillam*] In ea Insula mammas esse fœminis majores infante quem lactant, testatur Mela, &c. De Meroë, vide quæ nos ad Sat. vi. vs. 527. 528

164 *Cœrula quis stupuit Germani lumina, &c.*] Cornel. Tacit. de Moribus Germanorum, 'His esse truces ac cœruleos oculos, rutilas comas,' ait.

165 *Madido torquentem cornua cirro*] Quis item stupuit, in Germanis videns capillos cincinnatos, in cornuum formam flexos ac intortos: atque unguentis delibatos et madentes: atqui rara tantum demirari homines solent.

167 *Ad subitas Thracum volucres, &c.*] Cum subito græum agmen apparet,

Pygmæus parvis currit bellator in armis :
 Mox impar hosti, raptusque per aëra curvis
 Unguibus a sæva fertur grue. Si videas hoc 170
 Gentibus in nostris, risu quatiare : sed illic

tem Pygmæus militans procedit in armis exiguis: dein inferior adversario, et in altum sublatus a grue dira portatur incurvis unguibus. Si cernas istud in nostra regione, cachinno moveberis: ibi vero quavis paria semper videantur certamina,

hæc 23.—171 quatiare 1. 14. 17. 64. 70. 75. 76. 82. quaterere Marshall. quatiere

NOTÆ

ac velut nubes volat clangendo ac strepando, impetitique Pygmæos. Vide Athen. ix. 11.

[*Thracum volucres*] Grues, quæ ad Strymonem fluvium, in Thraciæ ac Macedoniæ finibus, multæ sunt. Harum volatum Pliu. x. 23. cit. sic describit: 'Quando proficiscantur grues consentiunt: volant ad prospiciendum, alte: ducem quem sequantur eligunt: in extremo agmine per vices qui acclament, dispositos habent, et qui gregem voce contineant: excubias habent nocturnis temporibus lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno et decedens indiligentiam coarquat,' &c.

168 *Pygmæus parvis currit, &c.*] Α πυγμή, vel πυγών, cubitus, Pygmæos dici, ex Eustathio affirmat Cæl. Rhodig. iv. 3. Plin. iv. 11. In Thracia Pygmæorum gentem fuisse refert, et illinc a gruibus fugatam. Et vii. 2. sic habet: 'Apud Indos in parte montium trispithamæi Pygmæi narrantur, ternis spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes, quos a gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est insidentes arietum caprarumque dorsis, armatos sagittis, veris tempore, universo agmine ad mare descendere, et ova pullosque earum alitum consumere: ternis expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto pennisque et ovorum putaminibus construi. Aristoteles, in cavernis

vivere Pygmæos tradit.' Idem x. 23. 'Inducias,' inquit, 'habet gens Pygmæa abscessu gruum,' &c. Gell. ix. 4. Pygmæorum longissimos non excedere pedes duos et quadrantem, apud ultimas quidem terras Orientis, affirmat. Opportune admodum venit Mercurius ille noster vernaculus, rerum novarum ac lepidarum conquisitor ac enarrator apprime diligens: vulgo, *le Mercure Galant*. Is mense Aprili 1683. Menstrualibus in Tabellis seu Commentariis, ad rem prorsus ita refert. Gabaretus, inquit, cum navibus quatuor bellicis quibus præest, ad Rupellam solvit, anno proxime elapso: atque in Americam vela faciens, Martinicam Granatamque Insulas obiit. Inde Meridionalis Americæ oram præterlegens, vergensque in Occidentem, spectavit eminus *Montem Sanctæ Marthæ*, vulgo, *Sieras Nevadas*, a nivibus quibus nunquam non opertus est, sic nominatum. In Zona torrida situs est, sexaginta lencis a maritimo littore, montium qui sunt in Orbe, fortassis altissimus. Ad hujus radicem et clivum habitat gens parvula, sive homunculi quidam, Pygmæis, de quibus Plinius, haud absimiles. Hi milio vescuntur, vicitantque suos intra fines, a finitimis populis omnino segregati: ubi vero nostræ magnitudinis homines aspi-ciunt, diffingunt protinus suas in cavernulas atque latibula. Porro quam religionem colant minime comper-tum, &c.

Quamquam eadem assidue spectentur praelia, ridet
Nemo, ubi tota cohors pede non est altior uno.

Nullane perjuri capitis, fraudisque nefandae
Poena erit? Abreptum crede hunc graviore catena 175
Protenus, et nostro (quid plus velit ira?) necari
Arbitrio. Manet illa tamen jactura, nec unquam
Depositum tibi sospes erit. Sed corpore trunco
Invidiosa dabit minimus solatia sanguis.
At vindicta bonum vita jucundius ipsa. 180
Nempe hoc indocti, quorum praecordia nullis
Interdum, aut levibus videas flagrantia causis.
Quantulacumque adeo est occasio, sufficit irae.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis

nullus cachinnatur, ubi omnis turma non est major uno pede. An nullum erit supplicium hominis pejerantis ac nefarii doli? Sic habe illum statim durioribus vinculis tractum, et ad libitum nostrum interfici: quid ultra cupiat iracundia? Nihilominus damnum illud perseverat, neque saluum unquam tibi creditum extabit. At mutilato corpore modicus cruor afferet consolationem invidendam. Sed ultio bonum est ipsu vita suavius. Scilicet imperiti id putant, quorum intima cernas ardentia quandoque nullis vel parvis rationibus. Demum vel minima ansa satis est iracundiae. Chrysippus non pariter loquitur, neque mansuetus animus Tha-

//////////

10-13. 15. 16. 18. 19. 21. 23-27. 45-50. 54-63. 65-69. 71-74. 77. minus venuste. quantiaris et illic 20. 22.—172 Vox quamquam ab h. l. plane aliena videtur, et vix dubito, quin totus hic versus ab ingenio interpolatoris profectus sit. Assidue quamquam 16. 17. spectantur 16. 15. 16. 18. 19. 22-24. 45.—174-185 in 13. ita mutati et transpositi: Quarunt indocti, quorum praecordia nullis Interdum, aut levibus surgunt flagrantia causis. Quantulacumque etenim est occasio, sufficit irae. Nullane perjuri capitis fraudisque nefandae Poena datur; manet illa quidem jactura, nec unquam Depositum bene sospes erit. De corpore trunco Invidiosa fluens reddat solatia sanguis. Nam vindicta bonum vita jucundius ipsa. Sed non vindictam sapiens commendat, ut ille, Qui cet.—175 affectum 16. 29. arreptum 21. 22. majore 7.—177 moret tamen illu 16. ulla 73.—180 Aut 45. bonum est 15. 16.—182 nullis, Interdum lectibus 11.—184 dicit 16. 23. 24. 60. 65.—185

NOTÆ

174 Nullane perjuri capitis, &c.] An ergo non punietur, an impune abibit ejusmodi scelus?

175 Abreptum crede hunc, &c.] Responsio ad objectionem mox factam. Ne dubita: pro certo habe, plecti ac puniri sceleratum quemlibet, statim post admissum facium, flagellante conscientia, torquente jugulante; adeoque id quod optas dante.

178 Sed corpore trunco, &c.] At cor-

porè velles mulctari potius. Prolepsis.

181 Nempe hoc indocti, &c.] Responsio. Id quidem imperiti sentiunt, dicunt, optant; non ita vero sapientes.

184 Chrysippus] Stoicus ille Philosophus. De quo ad Pers. Sat. vi. vs. ultimo.

Mite Thaletis ingenium] Thales unus e septem Græciæ Sapientibus, inju-

Ingenium, dulcique senex vicinus Hymettô,
 Qui partem acceptæ sæva inter vincla cicutæ
 Accusatori nollet dare. Plurima felix
 Paulatim vitia, atque errores exuit omnes,
 Prima docet rectum Sapientia: quippe minuti
 Semper et infirmi est animi exiguique voluptas 190
 Ultio. Continuo sic collige, quod vindicta
 Nemo magis gaudet, quam foemina. Cur tamen hos tu
 Evasisse putes, quos diri conscia facti

letis, et vetulus suavi Hymetto proximus, qui cicutæ portionem in dira catena sumtæ non concesserit delatori. Beata sapientia principio instituens ad justum, pedetentim excludit multa vitia et cunctos errores. Nam pusillæ ac imbecillæ et abjectæ mentis nunquam non gaudium est vindicta. Proinde ita concludit: quod nullus plus delectatur ultione quam mulier. Nihilominus quare tu illos arbitraris effugisse, quos stupefactos tenet animus trucidis facinoris con-

//////////

Hymetto 25. 27. 45. 47. 48. 50. 57-60.—186 sævæ 25. 27. 46. 48. 50. 57-60. 64. sævæ 47.—188 ast errores exuit omnes Prima docens r. S. legisse vet. Schol. suspicabatur Schurzfl. At sensum forte loci hujus, ut toties, non percepit.—189 docens 10-13. 15-22. 25. 27. 45-50. 54-58. 60-63. 65-69. 71-74. doceas 59.—190 Semper et exigui est infirmi animique voluntas 13. forte animi infirmique voluptas.—191. 192 ejecti e 13.—193 putas 16. 17. 20. 21. 22. putes

NOTE

riarum patientiam, ut et ceteri Sapientes, professus. De eo Diogen. Laërt. l. i.

185 *Dulcique senex vicinus Hymetto*] Socrates Atheniensis, adeoque vicinus Hymetto Atticæ regionis monti, dulci quidem, quia mellis optimi copiam habet.

186 *Qui partem acceptæ, &c.*] Vide Annot. ad Pers. Sat. iv. vs. 1. et 2.

187 *Accusatori nollet dare, &c.*] Socrates enim proditionis accusatus in vincula conjectus est cum accusatore: huic vero oblatus veneni partem petenti dare noluit ille. Vetus Schol.

Accusatori] Tres fuere Socratis accusatores, Anytus, Melitus, Lycon. De his ille aiebat: possunt quidem occidere me, non autem lædere. Nimirum quia nemo læditur nisi a seipso.

188 *Paulatim vitia, atque errores exuit, &c.*] 'Vitæ Philosophia dux, vir-

Delph. et Var. Clas.

tutis indagatrix, expultrixque vitiorum.' Cicero Tusc. 5. n. 5.

189 *Quippe minuti, &c.*] E contra magui est animi injurias oblivisci. Cic. de Orat.

191 *Vindicta nemo magis gaudet, quam foemina*] Hæc enim quo imbecillior, eo facilius ira et ultionis cupiditate vincitur.

193 *Cur tamen hos tu evasisse putes*] Age vero, meritas pœnas, et justam ultionis acerbiter evasisse improbos ne puta. Nam, ut ait Seneca Epist. xcvii. 'Prima et maxima peccantium pœna est, peccasse: secundæ vero pœnæ sunt timere semper et expavescere, et securitati diffidere: et fatendum est mala facinora conscientia flagellari, et plurimum illic tormentorum esse, eo quod perpetua illam sollicitudo urget ac verberat,' &c.

Jug.

2 U

Mens habet attonitos, et surdo verbere cædit
 Occultum quatiente animo tortore flagellum? 195
 Poena autem vehemens, ac multo sævior illis,
 Quas et Cædicius gravis invenit, et Rhadamanthus,
 Nocte dieque suum gestare in pectore testem.
 Spartano cuidam respondit Pythia vates:
 Haud impunitum quondam fore, quod dubitaret 200

sciens, et occultis ictibus verberat, cruciante mente secretum flagrum incutiente. At suum testem diu noctuque ferre in animo, grave est supplicium longeque durius iis quæ excogitarit sceleris etiam Cæditius, vel Rhadamanthus. Lacedæmonio cuiquam Pythia fatidica responsum dedit: non inultum olim futurum, quoniam ambigeret

//////////

nunquam quos conscia facti 13.—194 cæco verbere pulsat 77.—195 quatians 13. 20. 21. 22. 24. quatians animum terrore 4.—196 Poena etenim vehemens est et sævus cruciatus 13. et 16.—197 ejectus e 13. Cædicius recepi ex 1. 17. 21. Cædicius 20. 22. 45. Seditius 18. 23. 60. Cæditius in reliquis libris. aut Rhadamanthus 23. 61. 62. 63. 66-69. 71-74. 77. Radamanthus 18. 20. 45. Rhadamanthus 50. Radamantus 17. 19. Sed Gr. Παδάμαρθος dicitur.—199-207 ejecti e 13.—200 fore quondam 16. forte 45.—201 detinere 24.—203 facinus illi 11.—

NOTÆ

197 *Cædicius, Rhadamanthus*] Cædicius erat Index valde severus, tempore Vitellii. De eo Sat. xiv. *Rhadamanthus* unus ex Inferorum Iudicibus. Vide Sat. i. vs. 10. ad vocem *Æacus*.

198 *Nocte dieque suum gestare in pectore testem, &c.*] Conscientiam non testem solum, sed etiam Iudicem, et carnificem, atque, ut mox dicebat Juvenalis, tortorem.

199 *Spartano cuidam respondit, &c.*] Glaucō Epicýdidis filio, apud quem ob justitiæ famam, Milesius quidam vir Spartam veniens redactam ex bonorum dimidio pecuniam deposuit, ea lege, ut qui certam notam exhibens nummos reposceret, hos statim reciperet. Interjecto tempore ad Glaucum accedunt filii ejus qui deposuerat: notam ostendunt, repetuntque id quod fuerat a patre depositum. Tum vero Glaucus tergiversari, et dicere se non reminisci; facturum tamen quod justum est, intra menses

quatuor, si reminiscatur. Abeunt Milesii amissam pecuniam existimantes. Interim ille Delphos pergit, consulitque oraculum, an jurejurando pecuniam deprædari debeat. Cui per Pythiam Apollo respondit: vel ob hoc quod dubitavit depositum restituere, pænis fore obnoxium: nam par esse flagitium, Deum tentare, ac perpetrasse. His vero territus Glaucus Milesios accersit, atque pecuniam creditam restituit: neque pænas efugit tamen: sed extincta illius progenies, et ex Sparta radicibus extrita est. Hæc ex Herodot. lib. vi.

Pythia] Sacrificula Apollinis, qui dictus Pythius a Pythone serpente sagittis confecto. Ovid. Metamorph. i. Fab. 8. Porro illa domicilium habebat in spelunca profunda, ore angusto, in cujus aditu locatum tripodem inscendens, divinationis afflabatur spiritu indeque responsa reddebat.

200 *Quod dubitaret depositum retinere, &c.*] Tantum quod anceps fuisset

Depositum retinere, et fraudem jure tueri
 Jurando. Quærebat enim, quæ Numinis esset
 Mens, et an hoc illi facinus suaderet Apollo?
 Reddidit ergo metu, non moribus; et tamen omnem
 Vocem adyti dignam templo, veramque probavit, 205
 Extinctus tota pariter cum prole domoque,
 Et, quamvis longa deductis gente, propinquis.
 Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.
 Nam scelus intra se tacitum qui cogitat ullum,
 Facti crimen habet. Cedo, si conata peregit? 210
 Perpetua anxietas nec mensæ tempore cessat,
 Faucibus ut morbo siccis, interque molares
 Difficili crescente cibo. Sed vina misellus

creditum non reddere, ac fallaciam asserere perjurio. Explorabat nimirum quod foret Dei consilium, atque utrum Phœbus ei suggereret istud scelus. Restituit igitur per formidinem, non per indolem: ac nihilominus integrum responsum penetrabilis fano congruum et verax expertus est, periitque simul cum omni sobole, atque familia, et cognatis antiquo licet genere propagatis. Eam fert animadversionem consilium duntaxat scelus patrandi. Quisquis enim apud se meditatur arcanum aliquod facinus, perpetrati culpam contrahit: quid autem, quæso, si tentata perfecit? Continua sollicitudo nequidem per canam desinit; arido gutture, sicut in ægritu-

////////

206 pariter tota 10. 16. 18. 19. domoque 20.—207 deductus 20.—208 sava pro sola 13. 20. 21. voluptas 17. 20. 21. 22. 24. 27. 45-49.—210 Facti crimen habet ritiosa mente peractum 13. credo 47. 48. dic pro cedo 22. ex interpret.—211-222 ejeeti e 13.—212 et morbo 15. 17. 20. 23. 27. e morbo 11. ex morbo 21. 22.—213 Setina misellus Exspuit, Albani veteris pretiosa senectus Displicet in Klotz. Actis literariis ingeniose conj. Cl. Herel, qui bene monet, hæc vini genera etiam sup. v. 33. 34. conjungi, et τὸ sed h. l. ineptum esse, rina autem simpl. dicta non satis respondere consilio poetæ, qui id agat, ut fastidium exprimat deliciarum ejuscumque generis, quod anxius habeat homo scelerisque sibi conscius. De hac conjectura Ruhnkenius olim gratulatus est docto ejus auctori, qui per literas id mihi significavit. Eadem firmatur alio, qui mihi succurrit, poetæ nostri loco sup. x. 27. (lato Setinum ardebit in auro)

NOTÆ

redderetne depositum, an repetentes defraudaret.

204 Reddidit ergo metu, &c.] Ergo depositum restituit Glauceus ob incussum ab Oraculo timorem, non ob justitiæ fideique reverentiam. Hor. Epist. 1. 16. 'Oderunt peccare boni virtutis amore: Tu nihil admittes in te formidine pœnæ.'

205 Adyti] Intimus Fani recessus

adytum vocatur, ab a priv. et δῶω, ingredior: nec enim fas erat cuilibet illuc subire, sed Sacerdotibus tantum.

212 Molares] Dentes majores a molendo cibo atterendoque dieti.

213 Difficili crescente cibo] Dum mens ægre habet, et corpus ægrum fit: hinc cibus vix dentibus absumitur, videturque in ore crescere præ nausea et fastidio, cum nomisi diffi-

Exspuit: Albani veteris pretiosa senectus
 Displicet. Ostendas melius, densissima ruga 215
 Cogitur in frontem, velut acri ducta Falerno.
 Nocte brevem si forte indulsit cura soporem,
 Et toto versata toro jam membra quiescunt:
 Continuo templum, et violati numinis aras,
 Et, quod præcipuis mentem sudoribus urget, 220
 Te videt in somnis. Tua sacra et major imago
 Humana turbat pavidum, cogitque fateri.
 Hi sunt, qui trepidant, et ad omnia fulgura pallent,

dine; atque esca sub molaribus augescante. Verum infelix respuit merum: sordet Albanum antiquum vetustate exquisitum. Si suavius exhibeas, plicæ multiplices in frontem cœunt quasi acerbo Falerno productæ. Quod si casu somnum exiguum noctu concessit anxietas, ac per omnem modo lectum conversi artus requiescunt, statim fanum atque altaria Dei læsi, quodque majoribus animum laboribus premit, te aspicit inter soporem: effigies tua religiosa, atque humana grandior percellit trepidantem, et adigit confiteri. Isti sunt qui parent atque expallescent ad cuncta

//////////

ubi *Setinum* sc. vinum dicitur, ut h. l. *Setina*. Forte etiam epitheton *veteris*, cui parum apte h. l. *senectus* jungitur, e glossa irrepsit. Similia tamen passim in poetis obvia.—217 *soporem* 16. 21. 60.—218 *tota* 16. *versata* 24. *foro* 77. *quiescant* 18. 23. 27. 46. 47. 48. 50. 58. 64.—219 *et templum* 24. *aram* 24.—221 *at* 16.—223 *Qui peccant, trepidant* 13. *fulmina* 3. 4. 16. 22. 27. 46. 47. 48.

NOTÆ

culter deglutitur.

214 *Albani veteris pretiosa senectus, &c.*] Nec sapit ei vinum licet optimum e collibus Albanis. Vide Sat. v. vs. 33. ibique annotata.

215 *Densissima ruga cogitur in frontem*] Frons caperatur, ob mœrorem, et animi æstus quos patitur.

216 *Velut acri ducta Falerno*] Quasi aceto; vel quod Falernum per se mite et jucundum, ipsi austerum et acre videatur. Vide Sat. iv. vs. 138. annot.

219 *Continuo templum, &c.*] Cruciat-ur animus, dum ei semper observatur templum, in quo pejeravit, Deos-que violavit. Maxime vero torquetur, cum tu menti ejus redis; et cum præsentem veluti habet te, cui, depositum negando, fidem fregit.

Sacra] Execrabilis, religionem incutiens ac pavorem homini sacrilego.

221 *Major imago humana*] Quales videntur umbræ, dum apparent. Suet. Claud. c. 1. ‘Hostem,’ inquit, ‘frequenter cæsum ac penitus in intimas solitudines actum non prius destitit insequi,’ (Drusus nempe Claudii pater,) ‘quam species barbaræ mulieris humana amplior, victorem tendere ultra sermone Latino prohibuisset.’

222 *Fateri*] Fraudem, perjurium, meritas pœnas.

223 *Ad omnia fulgura pallent*] Sic Caligula Sueton. c. 51. ‘Ad minima tonitrua et fulgura convivere, caput obvolvere, ad majora vero proripere se et strato, et sub lectum condere solebat,’ &c. Quædam tamen fulgura ac tonitrua bovi fuisse omnis olim

Cum tonat: exanimes primo quoque murmure cœli;
 Non quasi fortuitus, nec ventorum rabie, sed 225
 Iratus cadat in terras, et iudicet ignis.
 Illa nihil nocuit, cura graviore timetur
 Proxima tempestas, velut hoc dilata sereno.
 Præterea, lateris vigili cum febre dolorem
 Si cœpere pati, missum ad sua corpora morbum 230
 Infesto credunt a Numine: saxa Deorum
 Hæc, et tela putant. Pecudem spondere sacello

fulgetra, quoties intonat, fere expirantes singulis fragoribus æeris, tanquam non casu, neque flatuum furore, sed indignabundus ignis in terras decidat atque ulciscatur. Si hæc procella non laserit, posterior formidatur majori anxietate, quasi reserrata post illud sudum. Deinde si incipiunt sentire tormentum lateris cum febri- cula insomni, languorem putant suis corporibus inmissum ab Diis adversis, eos Numinum lapides et jacula existimant. Fano vovere balans animal, et Penatibus gulli

//////////

64. solenni varietate.—224 quoque primo 25. 46-50. 57-60. 64. 65.—225 fortuitu 18. 19. 20. 27. 45-50. 51. 55. 56. 59-65. 68. 71-74. Nostra lectio doctior est.—226 ut pro et 16. 19. vindicet 7. 10. 13. 16. 19. 20. 22-27. 29. 45-50. 54-69. 71-74. Sed exquisitius videtur iudicet, iudicis quasi personam agat, sententiam quasi de reis ferat, eos condemnet ac puniat.—227 noccat 24.—228 hæc 24.—231 de numine 22. sacra deorum 13. et saxa 10.—232 Hæc tela esse pu-

NOTÆ

creditum, ut quæ ex sinistra parte, item quæ ab Ortu veniunt. Vide Alex. ab Alex. v. 13. et 27.

225 *Fortuitus*] Ex opinione Epicureorum, qui expuncta divina providentia, casui et Fortunæ omnia tribuebant.

Ventorum rabie] Ex nubium ac ventorum conflictu et collisione vet. Schol. Sic et Plutarch. de Homero Lib. ait, cum in nube ventus includitur, eamque vi perumpit, tonitrua fulguraque gigni, et simul emitti fulmen. Observandum itaque hic loqui Juvenalem ex opinione vulgi: nam constat tonitru fieri quoties exhalatio quædam calida ad secundam æeris regionem elata, nubibus constricta col- luctatur ut erumpat: fulgur autem, cum sicca illa exhalatio motu rarescit

ignescitque, et per nubem exit et emicat: denique fulmen esse exhalationem illam compactam et accensam, quæ magno impetu et fragore nubes effringit, sæpe in terras delabitur, ac modo ingenti strage quævis perumpit, modo incendio absumit.

226 *Judicet ignis*] Vibratus ab irato Jove hominum crimina ulciscente.

229 *Lateris vigili cum febre dolorem*] Pleuritida, seu lateralem morbum, cum febre somnum adimemente ob nimios æstus.

231 *Saxa Deorum hæc et tela putant*] Quibus petunt improbos ac mulcant Dii.

232 *Pecudem spondere sacello non audent*] Ovem non audent vovere pro sanitate ab Diis impetranda, quia se illis norunt exosos, adeoque desperant

Balantem, et Laribus cristam promittere galli
 Non audent. Quid enim sperare nocentibus ægris
 Concessum? vel quæ non dignior hostia vita? 235
 Mobilis et varia est ferme natura malorum.
 Cum scelus admittunt, superest constantia. Quid fas,
 Atque nefas, tandem incipiunt sentire peractis
 Criminibus. Tamen ad mores natura recurrit
 Damnatos, fixa et mutari nescia. Nam quis 240
 Peccandi finem posuit sibi? quando recepit
 Ejectum semel attrita de fronte ruborem?
 Quisnam hominum est, quem tu contentum videris uno
 Flagitio? Dabit in laqueum vestigia noster

cristam timent polliceri. Nam quid expectare licet sceleratis ægrotantibus? Aut quæ victima non magis creetur virere? Improborum indoles mutabilis est ut plurimum et inconstans. Quando scelus patrant, extat firmitudo: admissis denique flagitiis auspicantur intelligere quid licitum atque illicitum. Nihilominus ad culpatores actus redit indoles firmata, nec facilis immutari. Ecquis enim præstituit sibi modum criminibus? ecquando recuperavit pudorem e fronte perfricta exutum? Ecquis est hominum, cui tu scelus unicum satis esse perspexeris? Noster defraudator mittet

////////

tant 16.—233 *permittere* 46. 47. 48. 58.—235 *abest* ab 23.—237 *Dum* 23. *Tam* 60. *superest audacia* 77. *quid fas pro quod fas restitui* ex 10. 21. 24. 25. 47. 48. 55-60. 62. 66-69. 71-74.—238 *tamen* 25. 46. 49. 56. 57. 60. 65.—240 *et fixa* 13. 23.—241 *imposuit* 19.—242 *attritum* 13. *pudorem* 21. 22. 24. 28.—244-249 *in*

NOTE

quicquam ab eis consequi.

233 *Cristam galli*] Id est, cristatum gallum, quem Laribus et Æsculapio solebant mactare, præsertim a morbo convalescentes. Vide Cæl. Rhodig. l. xvi. c. 12. et 13.

235 *Quæ non dignior hostia*] Quam sceleratus homo, pro cuius salute voleveretur.

237 *Quid fas, atque nefas, tandem incipiunt sentire, &c.*] Postquam scelus est admissum, tum ejus gravitas sentitur, quod antea blandum ac suave cupido ac libidinoso videbatur.

239 *Ad mores natura recurrit*] Horat. l. i. Epist. 10. 'Naturam expellas furca, tamen usque recurret.'

240 *Fixa et mutari nescia*] Obfirmata consuetudine peccandi. S. Au-

gustin. Confess. l. viii. c. 5. 'Suspirabam,' inquit, 'ligatus non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, et inde mihi catenam fecerat et constrinxerat me. Quippe ex voluntate perversa facta est libido, et dum servitur libidini, facta est consuetudo, et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi aulis quibusdam sibimet innexis (inde catenam appellavi) tenebat me obstrictum dura servitus.'

244 *Dabit in laqueum vestigia, &c.*] Etsi impune perfido fuit prius flagitium, paulisper expecta: statim aliud perpetrabit, propter quod in vincula trudetur, ac pro utrisque dabit poenas, seu exilio, seu capite mulctatus.

Perfidus, et nigri patietur carceris uncum, 245
 Aut maris Ægæi rupem, scopulosque frequentes
 Exulibus magnis. Poena gaudebis amara
 Nominis invisi, tandemque fatebere lætus,
 Nec surdum, nec Tiresiam quenquam esse Deorum.

pedes in catenas, et obscuri ergastuli uncum perferet, vel cautes et saxa Ægæi maris summis extorribus notissima. Latuberis acri supplicio exosi nominis, ac denique hilaris confitebere, neque surdum, neque par Tiresiæ esse ullum Numinum.

////////

13 ita mutati: dabit in laqueum vestigia latro, Et demum merita torrebatur in cruce noto Crimine deprecatus; tandemque fatebere lætus cet.—246 Et 16. Ægei 19.—248 Numinis 21. Nominis illisi 16.

NOTE

245 *Nigri patietur carceris uncum*] Carceris tædia et horrorem feret, ibique unco ferreo constringetur: vel inde trahetur unco, et raptabitur ad scalas Gemonias. Vetus Schol. Vide quæ notavi Sat. x. vs. 66.

246 *Maris Ægæi*] Vide Annot. ad Pers. Sat. v. vs. 142.

Rupem, scopulosque] Ad scopulos istas Insulas, in quibus exulant insignes Rei bene multi, procul hinc deportabitur.

247 *Pœna gaudebis amara, &c.*] Tum certe cum ingenti gaudio accipies graviter et juste plecti invisum tibi

hominem depositi raptorem. Tum vero Deos non amplius incusabis, quod scelera non vindicent, quod sceleratis parcant, ut modo faciebas.

249 *Surdum*] Quasi tua Dii vota non audierint vindictam poscentis.

Tiresiam] Id est, cæcum, instar Tiresiæ Thebani, quasi non viderent Dii aut certe conniverent ad perjuriam, et alia tot improbe facta in hoc inferiori orbe. De *Tiresia* Vate ab irata Junone excæcato, vel, ut alii volunt, a Pallade, Ovid. Metamorph. III. Fab. 4.

SATIRA XIV.

PLURIMA sunt, Fuscine, et fama digna sinistra,
Et nitidis maculam hæsuram figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris traduntque parentes.

O Fuscine, multa sunt et lævæ existimationem merentia, et rebus mundis labem et rugam inurentia, quæ genitores ipsi docent ac ingerunt filiis. Si perniciose alea

////////

1. 2 in 13. in unum contracti: *Plurima sunt nitidis rubem facientia rebus.*—2 *maculam et rugam* 22. (Gr. σπῖλον καὶ ῥυτίδα) *maculam ac rugam* 10. 11. 12. 15. 16. 17. 19. 20. 21. 25. 26. 27. 45-50. 54-69. 71-74. prob. Rigalt. Ante hunc versum alius legitur in multis codicibus, et quidem *Et quid majorum vitio sequiturque minores* in 12. *Et quod m. vitio* (al. *vitium*) s. m. in 2. 4. 8. a m. sec. 11. 23. 24. 27. 35. 36. 45. 74. *Et quod m. vitia* s. m. in 17. 19. 20. Pithæus non repugnat, quo minus eum retineamus, dummodo post vs. 3. reponatur. Sed argumentum potius Satiræ hoc versu et forte altero, qui exciderit, comprehensum fuisse, non male suspicabantur Lipsius Epist. Quæst. iv. 15. Grangæus, Calder. et alii, qui recte monent, in membranæ plerisque, memoriæ juvandæ causa, versum, quo argumentum contineatur, vel Satiris præfixum, vel, ut in cod. Divæi, ad marginem libri scriptum legi, indeque spurium illum et ineptum, quo tota loci hujus sententia turbetur, facile potuisse in textum irrepere.—3 *traduntque* 13.—4 *juret* 22.—5 *ejectus e* 13.—6 *Nec melius*

NOTÆ

1 *Plurima sunt*, &c.] Gravissima est hæc Satira, in qua redarguuntur parentes prava filiis exempla monstrantes, quibus et ipsi pravi fiunt atque omni vitiorum genere corruptissimi.

Fuscine] Is quisnam fuerit haud bene patet.

2 *Nitidis maculam hæsuram figentia rebus*] Res ex se bonas corruptentia.

Hæsuram] Quidam legunt, *et rugam*. Nonnulli etiam Codices post primum versum habent: 'Et quod majorum vitio, sequiturque minores.' Sed hunc versiculum velut ineptum, ut sententiæ turbatorem, denique velut peregrinum in urbem irrepentem, id est,

e titulo vel margine in Satiram ipsam ab imperitis insertum jure proscribit Just. Lipsius Epistolic. Quæst. L. iv. Epist. 15.

3 *Traduntque parentes*] Vide Plutarch. de instituendis liberis: ubi ait, sane juvenes esse procacissimos illic oportere, ubi senes impudentes sunt: et qui peccantes ipsi pueros castigant, sui ipsorum accusatores fieri; imo peccandi esse ipsis auctores et magistros. Et Quintil. l. i. c. 2. 'Utinam,' inquit, 'liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus. Infantiam statim deliciis solvimus. Mollis illa educatio quam indulgentiam vo-

Si damnosa senem juvat alea, ludit et hæres
 Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo. 5
 Nec melius de se cuiquam sperare propinquo
 Concedet juvenis, qui radere tubera terræ,
 Boletum condire, et eodem jure natantes
 Mergere ficedulas didicit, nebulone parente,
 Et cana monstrante gula. Cum septimus annus 10
 Transierit puero, nondum omni dente renato,

delectat vetulum, etiam ludit hæres bullam gerens, et similia versat instrumenta mediocri pyrgo. Neque meliorem de se expectationem ulli cognato dabit puer, qui tubera humi scalpere, fungos condire, atque pari jussulo immersas perfundere ficedulas eruditus est nugatore patre atque alba inglorie docente. Statim ac juvenis annum septimum excesserit, necdum exortis cunctis dentibus, quamvis hinc millenos præcep-

//////////

cuiquam de se 11. 16. 17. 45. Nec de se cuiquam melius 20. Nec de se melius cuiquam 25. 27. 46-50. 54-69. 71-74. cuidam 12. 15.—7 Concedit 10. 13. 15. 16. 17. 19-24. 27. 48. 54. 59-65. radere quosdam legere monet Lubinus, qui id exponit, avide vorare.—10-24 extrusi e 13. cava 45.—11 puero pro puerum restitui ex 10. 15. 16. 17. 19-27. 45-50. 54. 55. 57-69. 71. 72. 73. Possis etiam

NOTÆ

camus, nervos omnes et mentis et corporis frangit. Quid non adultus concupiscet, qui in purpuris repit?—Ante palatum eorum quam mores instituimus.—Gaudemus si quid licentius dixerint.—Discunt hæc miseri antequam sciant hæc vitia esse, &c.

4 *Hæres bullatus*] Puer nobilis. Vide quæ annotavi ad Pers. Sat. v. vs. 31.

5 *Parvo*] Ætati et parvæ suæ manui apto.

Arma] Tesseras, talos, alveolum.

Fritillo] Pyrgo, turricula, pyxide cornea oblonga, e qua tali mittuntur. Vide Pers. Sat. III. vs. 50. Annot.

7 *Radere tubera*] Expurgare, et in cibum parare, et condire. Vide Annot. ad Sat. v. vs. 116.

8 *Boletum*] Vide cit. Sat. v. vs. 147.

Eodem jure] Eodem condimento, quo boletum et tubera.

9 *Ficedulas*] Aviculas boni succi, de quibus Athen. l. II. c. 24. et Plin.

lib. x. c. 29. Nullam avem, præter ficedulam, totam comesse oportere, ex placito et palato luxuriosorum, affirmat l. xv. c. 8. A. Gellius. Dicta ficedula, ab edenda ficu, seu quod ea saginetur. Martial. l. XIII. Epigram. 49. 'Cum me ficus alat, cum pascar dulcibus nvis, Cur potius nomen non dedit nva mihi?'

Nebulone] Guloso, lurcone, luxurioso.

10 *Canamonstrante gula*] Vetulo gulæ pridem addicto, nec albis licet et canescentibus capillis sibi temperante.

11 *Dente renato*] Macrobi. l. I. in Somn. Scip. c. 6. ait, 'Post septem menses mandibulis dentes emergere infantibus, post annos septem qui primi dentes emeruerant, albis aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedere.' Sic et Plin. l. VII. c. 16. 'Editis infantibus primores dentes septimo gigni mense: eosdem anno

Barbatus licet admoveas mille inde magistros,
 Hinc totidem, cupiet lauto cœnare paratu
 Semper, et a magna non degenerare culina.
 Mitem animum, et mores modicis erroribus æquos 15
 Præcipit, atque animas servorum et corpora nostra
 Materia constare putat, paribusque elementis;
 An sævire docet Rutilus, qui gaudet acerbo
 Plagarum strepitu, et nullam Sirena flagellis

tōres barba insignes adhibeas, totque illinc, nunquam non volet grandi apparatu cœnare, et a pingui coquina non deficere. An Rutilus mansuetum docet ingenium, indolemque temperatam paucis vitiis: atque famulorum mentes, et corpora, materia nostra, et principiis similibus conflata existimat, an vero crudelem esse monstrat, qui sævo delectatur verberum sonitu, ac nullam Sirenem confert flagris, velut Anti-

////////

legere: *Transierit, pueri nondum cet. nec dum* 23.—13 *cupiens* 9.—15 *æquus* 48.—16 *Præcipitat qui* 29. *Præcipitateret* 12. *animos* 10. 12. 15. 17. 19. 25. 27. 45-50. 54. 55. 57-63. 65-69. 71. 72. 73.—17 *paribusce* 17.—18 *Inscribere qui-* dam. *Rutilus* 11. 17. 19. 24-24.—19 *nulla* 16. 19. *Sirena* 17. 20.—20 *et pro*

NOTÆ

septimo decidere, aliosque suffici.’

12 *Barbatus*] Sapientes, Philosophos. Vide Annot. ad Pers. Sat. iv. vs. 1.

13 *Cupiet lauto cœnare paratu, &c.*] Sicut a teneris assuevit, ita grandior laute vesci volet, neque frugalitatem doceri poterit. Tull. de Invent. ‘Vetus consuetudo naturæ vim obtinet;’ et de Finib. ‘quasi altera natura est,’ inquit. ‘Hinc venatores in nive pernoctant, in montibus uri se patiuntur;’ ut ait idem Cicero Tusc. ii. n. 40. Virgil. Georgic. ii. ‘Adeo in teneris consuescere multum est.’ Horat. L. i. Epist. 2. ‘Quo semel est imbuta recens, servabit odorem Testa diu.’

15 *Mitem animum, &c.*] An clementiam, an crudelitatem docet filios qui in servos ipse crudelis sævit?

Mores modicis erroribus æquos] Horat. L. i. Sat. 3. ‘Nam vitiis nemo

sine nascitur, optimus ille est Qui minimis urgetur.’

16 *Animas servorum*] Non de elementorum materia qualibet, sed ex nihilo creatam hominis cujuscunque animam, ex D. Augustino asserit Cæli Rhodig. l. ii. c. 22. Eo quod si ex elementis constaret, sane foret corporea. Porro immortales æqualesque esse omnium hominum animas, non fide solum Christiana certum est, sed et Sapientes Ethnici agnovere. Vide Cæli Rhodig. cit. cap. et seq.

Nostra] Eadem, qua nos.

17 *Paribusque elementis*] Aqua, terra, aëre, igne, simul commixtis.

18 *Rutilus*] An is, de quo non semel initio Sat. 11.

19 *Nullam Sirena flagellis comparat*] Nullius cantum Sirenis, suavem licet, aëque audire cupit ut sonum flagellorum servis inflictorum.

Sirena] Vide Sat. ix. vs. ultimo.

Comparat, Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus? 20
 Tum felix, quoties aliquis tortore vocato
 Uritur ardenti duo propter lintea ferro.
 Quid suadet juveni lætus stridore catenæ,
 Quem mire afficiunt inscripta ergastula, carcer
 Rusticus? Expectas, ut non sit adultera Largæ 25
 Filia, quæ nunquam maternos dicere mœchos
 Tam cito, nec tanto poterit contexere cursu,
 Ut non ter decies respiret? Conscia matri

phates, et Polyphemus domus timide? Is tunc beatus, quando quispiam accersito carnifice aduritior lamina ferrea candenti, ob lintea bina surrepta. Quid puero suggerit qui gaudet strepitu vinculorum, quem valde juvant notata muncipia, agreste ergastulum? An speras ut mœcha non sit Largæ nata, quæ matris adulteros recensere nunquam adeo velociter, neque festinatione tanta enumerare queat, ut non tricies respiret? Dum esset adolescentula, fuit conscia parenti: jam illa docente

ac 22.—21 Tunc 10. 11. 17. 19-24. 45. aliquis quoties 7. et mox vs. 22. propter duo 7. 11. Utrumque probavit D'Orville ad Chariton. 1. 5. p. 234. ed. Lips. —25. 26 Expectas frustra, quod non sit adultera tandem, Quæ virgo nunquam cct. 13. expectes 15. 25. 46-50. 54-60. 64. 65. Largæ 21. a m. sec. 22. large invita Minerva conj. Fidentius et Sabinius.—26 discere 24.—27 non 22. potuit 24. poterit tanto 21.—28 tredecies 16.—29. 30 Turpi, quæ ceras illa dictante

NOTÆ

20 *Antiphates trepidi laris, &c.*] Familiæ suæ tam metuendus ac formidabilis, quam fuere pridem vel Anthropophagus ille Rex Læstrigonum Antiphates, vel immanis Polyphemus Cyclopium unus.

Antiphates] Vide Homer. Odyss. 10.

Laris] Vide Annot. Sat. viii. vs. 14.

Polyphemus] Vide Sat. ix. vs. 64.

21 *Tum felix, quoties, &c.*] Quoties occasionem sæviendi nanciscitur, toties lætus ille est.

23 *Catenæ*] Servo injectæ et impectæ.

24 *Inscripta ergastula*] Metonym. pro servis in ergastulo compeditis, in fronte vero candenti ferro sen cauterio innstis, ac certis literis aut stigmatibus notatis et compunctis, ob aliquod furtum, aliudve crimen. Hinc illi apud Ciceronem 11. Offic. n. 25.

'Stigmatibus,' vel, 'Stigmatici,' vocantur. Plin. mox citand. 'Inscripti vultus;' Plaut. et Apul. Metam. ix. 'Literati.' Vide Cæli. Rhodig. l. vii. c. ult. et Alex. ab Alex. l. iii. c. 20.

Ergastula] Vide Sat. vi. vs. 150.

Carcer rusticus] Sen quod servi in villarum ergastulis, id est, cellis subterraneis custodiebantur: de quibus vide Brisson. l. ii. c. 9. seu quod operi rustico addicebantur. Hinc Plin. l. xviii. c. 3. 'Vincti pedes,' inquit, 'damnatae manus, inscripti vultus rura exercent.' Et c. 6. ejusdem Libri, 'coli rura ab ergastulis pessimum est, et quicquid agitur a desperantibus.'

25 *Largæ*] Adulteræ famosæ illo ævo.

26 *Nunquam maternos dicere mœchos*] Adeo nempe multi sunt.

Virgo fuit : ceras nunc hac dictante pusillas
 Implet, et ad mœchos dat eisdem ferre cinædis. 30
 Sic natura jubet : velocius, et citius nos
 Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
 Cum subeunt animos auctoribus. Unus et alter
 Forsitan hæc spernant juvenes, quibus arte benigna,
 Et meliore luto finxit præcordia Titan : 35
 Sed reliquos fugienda patrum vestigia ducunt,
 Et monstrata diu veteris trahit orbita culpæ.
 Abstineas igitur damnandis. Hujus enim vel

ceras tabellas parvas perscribit, atque ad adulterum deferri mandat per eosdem
 * * *Ita natura præcipit : promptius ac facilius depravat nos familiaria scelerum*
exempla, quoniam mentem penetrant summis suasoribus. Ea fortasse contemnant
unus vel duo pueri, quibus industria propitia, atque ex argilla nobiliore formavit
animos Prometheus : at alios abripiunt evitanda parentum exempla, et diuturni cri-
minis rota pridem ostensa abducit. Ergo fuge culpanda. Nam istius etiam una

pusillas Implet, et incestis fert mæchis verba refertque 13. *huc* 16. *nunc hac ceras*
 11. *non hac ceras* 11. ad marg.—30 *mæchos* pro *mæchum* revocavi ex 10. 11. 12.
 15. 16. 17. 19. 20. 25. 27. 45-50. 54-60. 64. et Prisciani l. vii. et xiii. *eisdem*
 16.—31 *natura docet* 24.—32 *magis* 13. *magna* 47.—33 *subcant* 10. 13. 15. 16.
 17. 19-22. 24-27. 45-50. 54-69. 71-74. *actoribus* 16. *doctoribus* 7.—34 *spernant*
 45. *spernent* 15. *spernet* 13.—38-43 in 13 ita transpositi et contracti: *Turpi-*
bus et pravis omnes dociles imitatur. Raro Brutus erit, Bruti vel arun-
culus unquam. Quolibet in populo sævum viduas Catilinam. Una potens ratio
est, ne crimina nostra sequantur Ex nobis geniti, nec proficit ulla nisi ista.
Abstineat 12. *Abstineas igitur damnis* (sceleribus, quæ tibi liberisque
 tuis exitio sunt); *hujusce etenim (rei) vel Una potens* cet. 10. 11. 12. 15. 17.

NOTÆ

29 *Ceras pusillas*] Ætati et manui accommodatos pugillares.

30 *Dat eisdem ferre*] Iisdem famulis ac internunciis per quos mater solet missitare literas amatorias ad suos mæchos.

32 *Magnis auctoribus*] Parentibus ac majoribus, quorum potens apud filios exemplum atque auctoritas. Cic. Epist. l. iv. ad Ser. Sulpic. Epist. iii. 'Quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant.'

34 *Forsitan hæc spernant, &c.*] Prava exempla parentum pauci forte abhorreant juvenes bene nati, et ad virtutem proni. Vide Senec. Epist. 97. ubi, 'ad deteriora faciles sumus,' inquit, &c.

35 *Titan*] Vide Ovid. Metam. i. Fab. 2. et quæ notavi ad Sat. iv. vs. 133. Item Sat. viii. vs. 132. ad vocem *Titanida*.

36 *Fugienda*] Pessima, improba.

37 *Orbita*] Proprie orbita currentis est rotæ vestigium. Docet Tullius ad Attic. l. ii. Epist. 21. ubi ait, 'Sic orbem Reipublicæ esse conversum, ut vix sonitum audire, vix ingressam orbitam videre quis posset.' Hic vero significat consuetum agendi morem, et quotidiana vitiorum exempla pueris monstrata.

38 *Damnandis*] Alii legunt, *damnis*, *hujusce etenim vel*, pari sensu, id est, facinoribus *damnosis* familiæ.

Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur
 Ex nobis geniti : quoniam dociles imitandis 40
 Turpibus ac pravis omnes sumus ; et Catiliam
 Quocumque in populo videas, quocumque sub axe :
 Sed nec Brutus erit, Bruti nec avunculus usquam.
 Nil dictu foedum visuque hæc limina tangat,
 Intra quæ puer est. Procul hinc, procul inde puellæ 45
 Lenonum, et cantus pernoctantis parasiti.
 Maxima debetur puero reverentia. Si quid
 Turpe paras, ne tu pueri contemseris annos :

est efficax causa, ut non scelera nostra imitentur ex nobis orti ; quia cuncti sumus faciles doceri, et amulari facta atque perversa. Catilinam vero cernas qualibet in gente, quavis in regione, at neque Brutus aderit usquam, neque Bruti avunculus. Nil turpe dictu vel aspectu eam domum attingut, in qua est adolescentulus. Longe illinc, longe istinc lenonum juveniculæ, et cantiones parasiti noctem comessando traducentis. Summa habenda est erga puerum observantia. Si moliris uliquid

19. 20. 21. a m. sec. 22-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. *damnas, et huiusce tenim* 16.—39 *est non extat* in 11. 19. 22. *nec* 22. 23. 24. 65.—40 *robis* 23. *mirandis* 22.—41 et 16.—42 *in templo videas* 21.—43 *unquam* 21.—44 *Nec* 12. 45.—45 *Intra quæ pater est* 1. 11. 29. 75. prob. Schurzfl. *ac pro hinc* 11. 12. 22. et hac 10. 17. 19. 20. 21. 24. 45. *profani pro puellæ* 11. *procul hinc, procul ite puellæ recte*, opinor, in literis ad me datis emend. Cl. Herel, qui suspicatur, vocem importunam inde ab indocto librario repositam esse, ut τῶ hinc responderet.—46 *ut cantus* 16.—47 *pueris* 22.—48 *ne recepi* ex 13. 27. 47.

NOTÆ

39 *Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur*] Etsi aliæ desint rationes, at hæc una debeat a vitiis nos avocare, ne scilicet filios ac familiares exemplo nostro corrumpamus.

41 *Catilinum quocumque in populo videas*] Frequentes malos ubique reparias, non etiam bonos. Seneca ad Lucil. Epist. 97. 'Omne tempus Clodios, non omne Catones fert.'

Catilinam] Catilinæ similes, flagitiosos, patriæ hostes, omni scelere inquinatos. Vide Ciceronem, Sallustium, &c.

42 *Axe*] Orbem terræ velut axe volvi, qui duobus hinc inde cardinibus sustineatur, Arctico et Antartico, Geographi finxere.

43 *Brutus*] Vir bonus, amans virtutis, libertatis vindex, patriæ liberator, etiam capitis periculo. Vide

Sat. v. vs. 37.

Bruti avunculus] Cato Uticensis, cujus soror Servilia mater fuit Bruti. Vide Sat. II. vs. 40. Annot.

45 *Puellæ lenonum*] Meretrices.

46 *Parasiti*] Vide Sat. I. vs. 139.

47. *Maxima debetur puero reverentia*] Plutarch, in Vita Catonis Censorii, refert eum præsentem puero filio sic a verborum turpitudine temperasse, velut arbitris virginibus Vestalibus locuturus fuisset : neque cum filio unquam lavisse ; quod et tunc a Romanis factitatum.

48 *Ne tu pueri contemseris annos*] Ne existimes tuum peccandi exemplum non ei fore noxium, qui valde juvenis sit et mali ignarus. Imo vel ob hoc abstine, quod ætas illa est in vitium flecti facilis, et quasi cerea, ut ait Horatius ad Pisones, vs. 163.

Sed peccaturo obstet tibi filius infans.

Nam si quid dignum Censoris fecerit ira

50

Quandoque, et similem tibi se non corpore tantum,

Nec vultu dederit, morum quoque filius, et qui

Omnia deterius tua per vestigia peccet,

Corripies nimirum, et castigabis acerbo

Clamore, ac post hæc tabulas mutare parabis.

55

Unde tibi frontem libertatemque parentis,

Cum facias pejora senex, vacuumque cerebro

Jam pridem caput hoc ventosa cucurbita quærat?

factum, ne tu pueruli annos spreveris, verum te crimen admissurum impediunt filius licet juvenculus. Etenim si quidpiam Censoris animadversioni obnoxium egerit, quia se parem tibi exhibebit non solum corpore vel facie, sed etiam indolis filius; et quando nihil non prave faciet ad tuum exemplum, redargues scilicet atque objurgabis acri vociferatione, deinde vero codicillos immutare tentabis. Unde tibi sumes frontem ac patris auctoritatem, quandoquidem vetulus deterius perpetras: atque vento plena cucurbitula jamdudum investigat caput illud tuum inane? Cum hospes ad-

//////////

Idem conj. V. Cl. Herel. nec in plerisque libris. non in quibusdam. tu ne pueri 13.—49 Si 13. obstet 1. 14. 16. 18. 24. 70. 82. obstat 19. obsistet 23. obstat 10. 12. 13. 15. 17. 20. 21. 22. 25. 27. 45-50. 54-69. 71-76. Rectius; nisi potius repositum est ab iis, qui metro timebant. v. sup. ad l. 151.—50-58 in 13 ita mutati et contracti: Nam si quid dignum Censoris feceris ira, Unde tibi frons vel libertas corripendi, Cum facias pejora senex, morumque sit ipse Filius et similis tibi sit non corpore tantum.—51 Quandoquidem et similem 10. 12. 16. 17. 19-27. 45-50. 54. 55. 57-64. Quandoquidem similem 11. 15. 50. 55. 65-69. 71. 72. 73. 77. Illud probavit Schrader, hoc Schurzfleisch. non se 22. Vulgo verba Quandoquidem...filius, vel adeo tres versus, 51. 52. et 53., parentesi includuntur.—52 morum tibi filius 12. 17. morum quod filius quidam. et cum Omnia cet. 10. 15. 16. 17. 19-21. 23-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77.—54 et nimirum 15. 16. nimirum 45.—55 aut post hæc 12. 16-20. 24. 25. 27. 45-48. 56. 58. 60. 64. 65. ac posthuc 24. 77. ut post hæc 57. 59.—57 facies 12. 23.—

NOTÆ

52 *Morum quoque filius*] Hæres et æmulus paternæ improbitatis.

55 *Posthæc tabulas mutare parabis*] Qua fronte minaberis testamenti mutare tabulas, et illum exheredare ob flagitia? Agell. l. i. c. 6. 'Parentes, si pergunt liberi errare, bonis exheredant; inquit Metellus.'

56 *Frontem libertatemque parentis*] Severitatem atque audaciam castigandi, qualis patrem deest.

57 *Vacuumque cerebro*] Carens mente et sapientia. Nam ex Macro-

l. vii. c. 5. 'Cerebrum consilii sedes est.' Et c. 9. 'Animæ habitatio est in cerebro, indeque sensus ingeruntur et gubernantur.' Ex Plin. l. ii. c. 37. 'Cerebrum est velut arx sensuum: huc venarum omnis a corde vis tendit, hic desinit: hic culmen altissimum, hic mentis est regimen.' Vide Cæl. Rhodig. l. ii. c. 28. et alibi.

58 *Caput hoc ventosa cucurbita quærat*] Id est, tuum caput male sanum eget cucurbita, sive eucurbitula, qua

Hospite venturo, cessabit nemo tuorum.
 Verre pavementum, nitidas ostende columnas,
 Arida cum tota descendat aranea tela;
 Hic leve argentum, vasa aspera tergeat alter;

60

ventat nullus famulorum erit otiosus. Pavimentum expurga, inquires,undas exhibe columnas: sicca aranea deiciatur cum omni tela: iste abluit argentea vasa: alius inaequalia vascula abstergat. Clamor obstrepit heri urgentis, et virgam in-

60 et nitidas 12. 23.—62 laet argentum 10-13. 15. 16. 18-22. 24-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. leve argentum in reliquis. Ego leve scripsi. v. ad II. 12.

NOTÆ

inciso occipitio adhibita curetur tua phrenesis: ex Cornelio Celso l. III. c. 18.

Ventosa cucurbita] *Levis, tenuis, cava.*

Cucurbita] Sunt qui putent hanc perinde ac helleborum insaniam mederi: adeoque hic intelligi cucurbitam, maxime sylvestrem, ut colocynthidem, &c. De hujus virtutibus et facultatibus Plin. l. XX. c. 3. et alibi. Athenæus autem l. II. c. 18. ait, cucurbitam corporis habitum humectare, egeri celeriter, bonum succum generare, &c. Alii volunt hic a Juvenale designari cucurbitulam, Gallice, *ventouses*. Nomen, vel a cucurbitæ similitudine, vel quod e cucurbitis facta sint primum ea vascula, quæ subinde ænea, cornea, vitrea, quibus Medici utuntur ad noxios humores et sanguinem, levi interdum scarificatione, aut etiam sine illa, ednecendos. Vide Corn. Cels. l. II. c. 11. Plin. l. XXXII. c. 10. 'Eadem est,' inquit, 'earum' (hirudinum) 'curatio, quæ cucurbitularum medicinalium, ad corpora levanda sanguine, spiramenta que laxanda.' Plutarchus Lib. de animi tranquillitate, affert exemplum cucurbitularum, quæ pessimum humorem e carne ad se trahunt. At in Quæst. Platon. circa medium ita

rem explicat: Πρώτον μὲν οὖν τὸ περὶ τὴν σικύαν τοιοῦτόν ἐστιν· ὁ περιληφθεὶς ὑπ' αὐτῆς πρὸς τῇ σαρκὶ μετὰ θερμότητος ἄῃρ ἐκπυρῶθεις, καὶ γενόμενος τῶν τοῦ χαλκοῦ πόρων ἀραιότερος, ἐξέπεσεν οὐκ εἰς κένην χώραν, (οὐ γὰρ ἐστίν) εἰς δὲ τὸν περισσῶτα τὴν σικύαν ἐξῶθεν ἀέρα, κακεῖνον ἀπέωσεν, ὁ δὲ τὸν πρὸ αὐτοῦ καὶ τοῦτο πάσχων αἰεὶ καὶ ἄγων ὁ ἐμπροσθεὶς ὑποχωρεῖ τῆς κενουμένης γλιχόμενος χώρας, ἣν ὁ πρῶτος ἐξέλιπεν· οὕτω δὲ τῇ σαρκὶ περιπίπτων, ἧς ἡ σικύα δέδρακται· καὶ ἀναξέων ἅμα συνεκθλίβει τὸ ὕγρὸν εἰς τὴν σικύαν. In cucurbitula sic se res habet: Aër in illa comprehensus, postquam adhesit carni, factus per calorem subtilior poris aenei vasis, effert se non vacuum in locum, (nullus enim est) sed in illum aërem qui cucurbitulam foris circumstat, eumque dispellit: hic vero eum qui ante ipsum est. Idque patiens assidue agensque aër anterior cedit in locum quem prior vacuum reliquit. Ita vero circumfusus carni, quam cucurbitula prehendit, rellicans simul humorem in cucurbitulam exprimit.

61 Aranea] Vide Plin. XI. 24.

62 Hic leve argentum] Id est, politum, nullaque coelatura asperum et inaequale. Alii legunt, *Hic laet*.

Aspera] Ob extantia signa inculpata, anaglypha.

Vox domini furit instantis, virgamque tenentis.

Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino

Atria displiceant oculis venientis amici,

65

Ne perfusa luto sit porticus : et tamen uno

Semodio scobis hæc emendat servulus unus.

Illud non agitas, ut sanctam filius omni

Aspiciat sine labe domum, vitioque carentem ?

Gratum est, quod patriæ civem populoque dedisti,

70

Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris,

Utilis et bellorum, et pacis rebus agendis.

Plurimum enim intererit, quibus artibus, et quibus hunc tu

tentantis. Times igitur, O infelix, ne vestibulum caninis sordibus inquinatum offendat oculos familiaris accedentis, neve xystum cæno sit aspersum: ac nihilominus famulus unicus ea purgat uno pulvisculi seminodio. Hoc vero non laboras, ut filius puras ædes videat absque ulla macula, et scelere vacantes? Placet quod civem donasti patriæ et plebi, modo efficias ut evadat patriæ utilis, ruri fructuosus, aptus administrandis tum militiæ cum otii negotiis. Nam valde refert quibus illum tu

//////////

tergat et 13. tergeat atque 12. 17.—63 ejectus e 13. furit 1. 14. 18. 48. 70. 75. 76. 82. fremit 7. 10. 11. 15. 20. 21. 23-27. 29. 45. 46. 47. 49. 50. 54-69. 71-74. 77. fremat 12. 16. 17. 19. premat 22.—64 ut pro ne 19. a m. pr.—66 Nec 25. 45. 50. 56. 57. 60. Parum interest.—67 scobis 11. 12. 16. 17. 19. 20. 24. scropis 23. emundat vet. Ms. Rittershus. mundat 12. emundet 21. a m. sec. emundat 11. 23. 24. quod recte, opinor, probarunt Sciopp. Veris. iv. 10. et Schurzfl. qui monet, ita etiam legisse Eutichium Gramm. l. ii. p. 2174. ed. Putsch.—69 tabe 23.—70 abest ab 23. patriæque dedisti 22. Patribus civem populoque emend. et copiose defendere conabatur Benth. ad Horat. Od. iii. 6. 20. putans, ineptam non modo h. l. esse tantologiam, sed inficetam quoque inconcinnamque repetitionem voc. patriæ. In hac vero repetitione magna potius vis inest, et patriam populumque diserte etiam junxit Ovid. Met. xv. 572. (cui loco eandem adhibere medicinam, magnæ temeritatis est) neque ea prorsus synonyma esse verba, sed patriam, quatenus sit ipsa res publica, cum partibus suis, majestate, dignitate, securitate et salute publica, distingui et posse et debere a populo s. civibus, jam monuit Jani ad Horat. l. l.—72 rebus pacis 23. 25. 27. 46-49. 54-60. 64. 65.—73 Intererit multum, quibus...ipsum

NOTÆ

67 *Semodio scobis hæc emendat, &c.]*

Id est, et tamen totam domum everrens, et singula tergens ac deradens servus, vix inde scobis auferet semodium, seu modium dimidium pulveris atque ramentorum.

70 *Gratum est, quod patriæ civem, &c.]* Quod genueris filium, modo ille futurus sit aliquando patriæ utilis,

bene est.

73 *Quibus hunc tu moribus instituas]* Plutarchus ante citatus de Institutione liberorum, optime affirmat, naturæ bonitatem socordia labefactari, contra vero pravam licet indolem doctrina et institutione emendari: adeo valent sedulitas et labor. Vide supra.

Moribus instituas. Serpente ciconia pullos
 Nutrit, et inventa per devia rura lacerta: 75
 Illi eadem sumtis quærunt animalia pinnis.
 Vultur jumento, et canibus, crucibusque relictis,
 Ad foetus properat, partemque cadaveris affert.
 Hic est ergo cibus magni quoque vulturis, et se
 Pascentis, propria cum jam facit arbore nidos. 80

disciplinis quibusque institutis informes. Ciconia pullos alit anguibus et lucertis per remotos agros repertis: hi acceptis alis investigant ejusmodi animantes. Vultur mortuos equos et canes, et patibula dimittens ad pullos advolat, et cadaveris frustum portat. Illinc igitur esca est grandis etium vulturis seque metipsum nutrientis,

tu 13.—74 *nidos* pro *pullos* 84. a m. pr. prob. Schradero in *Observatt.* p. 70. ubi recte, puto, monet, vulgatam lect. ex glossem. irrepsisse, (ut et ap. Claud. III. Cons. Honor. Præf. vs. 5.) et pullos aviumque foetus a poetis aliisque scriptoribus, originem vocabuli respicientibus, erudite *nidos* vocari. Juvenalis docte loqui amat, et quis sibi persuadebit, *nidos* librariorum ingenio deberi?—75 *Nutrire* 22.—76 *quærunt alimonia* 11. ad marg. Glossæ; *Alimoniæ*, τροφῆιον, τροφή; et eadem voce usus est Varr. R. R. I. 8. 7. II. 1. 14. 5, 16. III. 16. Sed alibi, quod sciam, ea non occurrit, et *eadem animalia* h. l. sunt serpentes et lacertæ. *pennis* 10. 13. 15. 16. 17. 19. 27. 45-50. 54-69. 71-74. Præstat *pinnis*, si verum est, de quo tamen dubitare licet, ita dici plumas, h. e. molliores exiguasque pennas.—77 *Fuerunt*, qui mallent *gruibusque relictis*: sed hi sententiam h. l. parum perspexisse videntur.—78 *Affectus properat* 9. 22.—79 *Hinc* 21. *jam* pro *quoque* 15.—81 *fecit* 11. a m. sec. unde

NOTÆ

74 *Serpente ciconia pullos nutrit, &c.*] Probat exemplis, sumtam a teneris annis consuetudinem præsertim a parentibus inditam retineri in adulta ætate.

Ciconia] Plutarch. Quæst. Convival. VIII. 7. ait ciconiam quæ nullam ab homine opem accipit, ei tamen opitulari, siquidem insidiantes rubetas et angues circumvagans perimit. Idem de Iside, ait, Thessalis coli ciconias ob serpentes deletos. Similiter et Plin. x. 23. Tantum ciconiis honorem in Thessalia fuisse, ut cas occideret, perinde ac hominem, capitale fuerit. Ex S. Ambrosio Hexameron v. 16. et Cæcl. Rhodig. II. 17. Ciconia Romano usu *pia* vocatur, quod pulli parentibus jam senio confectis, nec alimenta sibi conquirere valentibus opem et victum suppeditant. Hinc

a Petronio ciconia nuncupatur, *pietaticultrix*.

76 *Illi eadem sumtis quærunt animalia pinnis*] Pulli ciconiæ jam pennati vescuntur item serpentibus.

77 *Vultur*] Vide Annot. Sat. IV. vs. 3. ad vocem, *Vulturibus*.

Crucibusque relictis] In quibus pendent humana cadavera, quorum est avidus.

79 *Hic est ergo cibus magni quoque vulturis*] Alii legunt, *Hinc est ergo cibus, &c.*; nimirum e cadaveribus quibuscunque.

80 *Propria cum jam facit arbore nidos*] Affirmat contra Plinius x. 6. non in arboribus, sed in excelsis valde rupibus vultures nidificare. Favet et Plutarch. Qu. Cent. Rom. 93. ubi ait, vix ulli inventum vulturis nidum.

Sed leporem, aut capream, famulæ Jovis, et generosæ
 In saltu venantur aves: hinc præda cubili
 Ponitur: inde autem, cum se matura levarit
 Progenies, stimulante fame, festinat ad illam,
 Quam primum prædam rupto gustaverat ovo.

85

Ædificator erat Cetronius, et modo curvo
 Littore Caietæ, summa nunc Tiburi arce,
 Nunc Prænestinis in montibus, alta parabat
 Culmina villarum, Græcis longèque petitis

quando jam nidum exstruit, in arbore peculiari. At leporem vel capream in sylva captant ministræ Jovis, ac nobiles volucres. Inde præda nido collocatur. Quando vero se hinc efferet adulta proles, excitante esurie, properat ad eam prædam, quam ovo discluso statim delibavit. Centronius erat ædificandi cupidus, et jam incurru Caietæ ripa, jam alto vertice Tiburis, modo Prænestinis in collibus excelsa moliebatur domorum fastigia, Græcis et procul quæsitis marmoribus superans Fortunæ et

////////

cum fecit in arbore conj. Schurzfl.—82 *tunc præda* 10. 12. 15. 16. 17. 19-27. 45-50. 54. 56-69. 71-74.—83 *se cum* 13. *jam matura* 16. *natura* 45-48. *levabit* 10. 12. 13. 17. 19-27. 48. 54-63. 65. 66-69. 71-74.—85 *primum* 17. 20. *ructo* 16. *rupto prædam* 61. 62. 63. 66. 67. 68. 71-74. *gustaverit* 11. (alia lectio, ab eadem manu notata 22. 25. 27. 49. 50. 56-65. 68. 71-74. *gestaverit* 46. 47. 66. 67.—86-95 *ejecti e* 13. *Cetronius* 1. 11. 12. 14. 19. 22. 45. 49. 70. 75. 76. *Centronius* 10. 15. 16. 18. 20. 21. 23-27. 46-48. 50. 54-69. 71-74. 77. *Cetronius* 17. *Cetronius* 8. et mox vs. 92. *Cetronius*, sed utroque loco *Cetronius* a m. sec. *Centonius*, *Ceronius*, *Ciconius* al.—87 *et tunc* 15. 23. *nec* 16.—90 *ac* 27. 46-50.

NOTÆ

81 *Famulæ Jovis*] Aquilæ; quæ sic nuncupantur, sive quod nectar Jovi portarit Aquila, cum ille apud Cretam in antro educaretur, ut est apud Athen. II. 12. Seu quod Ganymedem jubente Jove rapuit. Ex Hygin. Astrol. Poët. Seu quod Jovi fulmina adversus Gygantes bellanti subministraret Aquila, ut fabulantur. Seu denique quod fulminata nunquam Aquila, ideoque Jovis armigera credita est; quod refert Plin. x. 3. Vide Cæl. Rhodig. XIII. 20.

Generosæ ares] Accipitres, falcones, &c.

86 *Ædificator erat Cetronius*] Amabat ædificare Cetronius, et suas opes ædificando perdidit: pariter et ejus filius insanas substructiones amando bona quæ supererant, dilapi-

davit, paternum secutus exemplum.

87 *Curvo littore Caietæ*] Hæc urbs vulgo *Gaëta*, Latii novi pridem, hodie Terræ Laboris, in ora Tyrrheni maris sita, ad collis radices, portum habet atque arcem. Nomen habet a curvo, quod Laconia Lingua Caietam dicunt: vel ab Æneæ nutrice, ex Virgil. Æn. VII.

Tiburis] Sat. III. vs. 192.

88 *Prænestinis*] Sat. III. vs. 190.

89 *Græcis*] Plin. XXXVI. 7. 'Preciosi quidem generis,' inquit, 'marmor extitit Lacedæmonum viride, cunctisque hilarius.'

Longe petitis] Ex Ægypto, Numidia. Plin. mox cit. 'Augustum marmor ac deinde Tiberianum in Ægypto, Augusti ac Tiberii primum principatu reperta: Augustum undatim cris-

Marmoribus, vincens Fortunæ atque Herculis ædem; 90
 Ut spado vincebat Capitolia nostra Posides.
 Dum sic ergo habitat Cetronius, imminuit rem,
 Fregit opes: nec parva tamen mensura relictæ
 Partis erat: totam hanc turbavit filius amens,
 Dum meliore novas attollit marmore villas. 95

Herculis templa; sicut Posides Eunuchus superabat nostra Capitolia. Itaque dum sic habitandas struit ædes Centronius, bona dilapidavit, facultates attrivit; nihilominus haud modica erat amplitudo residuæ portionis. Eam vero absumpsit omnem insanus filius, cum recentes e nobiliori marmore domos fabricatur. Nonnulli paren-

////////

54-56, 59. 60. 64. 65.—91 *Possides* 18. 47. 49. 60. *Pusides* 21. *Busides* 16.—92 *Cetronius* l. cet. v. ad vs. 86. *imminuit* 16.—95 *attollat* 18.—97 *ejectus* e

NOTÆ

pum in vortices, Tiberium sparsim convoluta canitie et luce. Adde Naxium, quod diu placuit ante alia; ita vocantur cotes in Cypro Insula genitæ: et quod postea vicit, Armenium. Plin. ibid. Adde, si vis, Parium candore et luce pretiosum: Chium, Sicyonium, Synnadicum maculis distinctum, Numidicum purpureo colore exquisitum, &c.

90 *Marmoribus, vincens Fortunæ atque Herculis ædem*] Licet magnifice et Imperatorio sumtu exstructam, Fortunæ quidem, a Nerone marmoream: Herculi vero, a Martio Philippo Augusti vitrico. Vide Sueton. August. c. 29. Sed nec solum Romæ, sed et Tibure, et Præneste. Vide Plin. xxxvi. 22. et 25. &c.

91 *Capitolia nostra*] Non unum fuisse Capitolium indicat. Certe Romæ duplex, vetus et novum, hoc regione sexta, octava illud; Romanamque illam arcem inter orbis miracula numeratam, teste etiam Ammiano Marcellino, refert Cœl. Rhodig. xxiii. 6. Alia etiam erant per Italiam Capitolia, ut Capuæ, Beneventi, Pompeiis. De quibus Hadr. Turneb. ii. 2. Alex. ab Alex. vi. 11. Vel Juvenalis respicit ad Capitolii vices, quod

primo quidem a Tarquinio ex Apollarum Latinorum urbis præda exstructum, ex Plin. iii. 5. Cum deflagrasset deinde a Sylla restitutum, exornatumque est, tum a Vespasiano Domitianoque, cum ab aliis. Vide Alex. cit. Porro arx illa condita est in monte, qui Saturnius primum, dein Tarpeius a Tarpeia Virgine Vestali Sabinorum scutis ibi obruta: demum Capitolinus dictus, unde et Capitolii nomen; scilicet ob humanum caput vivo simile, recenti et calido sanguine inde profluente, ibidem cum fundamenta foderentur, inventum. Auctor est Dionys. Halic. l. iv. Capitolii substructiones insanas admirationi fuisse, refert Plin. xxxvi. 15.

Posides] Is erat libertus Claudii Imperatoris. Sueton. Claud. c. 28. ita scribit: 'Libertorum præcipue suspexit Posiden spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donavit.' Magnificas autem balneas in Bajano sinu ac littore ab illo constructas, quæ et Posidianæ vocarentur, accepto nomine a Claudii Cæsaris liberto, testatur Plin. xxxi. 2.

93 *Relictæ partis*] Hæreditatis filio transmissæ,

Quidam sortiti metuentem sabbata patrem,
 Nil præter nubes, et cæli numen adorant;
 Nec distare putant humana carne suillam,
 Qua pater abstinnit; mox et præputia ponunt:
 Romanas autem soliti contemnere leges,
 Judaicum ediscunt, et servant, ac metuunt jus,
 Tradidit arcano quodcumque volumine Moses.

100

tem adepti Sabbata observantem, nihil nisi nubila et Cæli Deum colunt; neque arbitrantur ab humana carne differre porcina, qua parens abhorruit: deinde rescant etiam præputia, Romanorum vero Jura spernere assueti discunt tenentque et reverentur Leges Judæorum, et quicquid secreto codice mandarit Moses: haud iter indicare

////////

13. *cæli lumen* alii, nescio qui, probb. Cantero Nov. Lectt. iv. 2. ac 5. et Scalig. ad Cirin, sed refrag. Lips. ad Tac. Hist. v. 5.—98 *Non* 13. *suilla* 22.—99 *Cum pater* 13. *Quod pater* 18.—101 *discunt* 15. *et discunt* 19. *edificant* 22. *ac servant* 22. 23. *et metuunt* 11. 16. 22. 23. 25. 27. 46. 47. 48. 55-60. 64. 65.—102 *arcanum...volumina* 23. *Mosis* 16. 47. *Moyse* 17. a m. pr. 18. 19. a m.

NOTÆ

96 *Quidam sortiti, &c.*] Superstitionem etiam pueri discunt a parentibus superstitionis.

Metuentem Sabbata] Judaicos ritus ac religiones colentem.

Sabbata] Vide Annot. Sat. vi. vs. 159.

97 *Nil præter nubes, &c.*] Videtur alludere ad id quod legitur Exod. xiii. vs. 21. 'Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem, in columna nubis; et per noctem in columna ignis, ut dux esset itineris utroque tempore.' Et e. 19. vs. 9. ait Mose Dominus: 'Jam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te,' &c. Vel eo Judæos calumniatur adorare nubes, quod Deum in Cælo regnantem colerent, ac precando Cælum suspicerent. Simili prope ratione Socratem velut nubes adorantem sugillabat Aristophanes.

Cæli Numen] Legunt alii, *lumen*. Tacit. Histor. v. initio, multa de Mose et Judæis mentitur: at vere hoc, 'Mente sola,' inquit, 'numque Numen intelligunt, summum illud et

æternum, neque mutabile, neque interiturum: profanos vero putant, qui Deum imagines mortalibus materiis in species hominum effingunt. Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sunt,' &c.

98 *Nec distare putant, &c.*] Tam abhorrent ab edenda suilla carne, quam ab humana; Judæorum more. Hi enim sue abstinent, inquit Cornel. Tacit. mox cit. ubi et falsam addit rationem, nempe quod scabie laborarent, cui morbo id animal obnoxium: at vera est quæ habetur Levit. 11. nimirum quod immundum sit hoc animal, atque luto amicum, ut ait Horatius. Sic enim docebantur illi abstrahere mentem a sordidis ac imis cogitationibus, atque ad cælestia erigere. Vide Lactantium.

99 *Præputia ponunt*] Cornelius Tacitus ibid. 'Judæi genitalia circumcidunt, ut diversitate noscantur. Transgressi in morem eorum idem usurpant.' Vide Genes. c. 17. vs. 10. et seq. Deuteron. c. 10. vs. 16. Item Annot. ad Pers. Sat. v. vs. 184.

102 *Tradidit arcano quodcumque vo-*

Non monstrare vias, eadem nisi sacra colenti :
 Quæsitum ad fontem solos deducere verpos.
 Sed pater in causa, cui septima quæque fuit lux

105

præterquam eandem religionem profitenti, atque ad petitam scaturiginem tantummodo circumcisos dirigere. Auctor vero parens, qui otiosum duxit diem unamquam-

////////

pr. 20-24. *Tradit et arcano* 11. non improb. Schurzfl. ut sensus sit: *ediscunt ritus Judæorum, et observant, quodcumque tradit Moses*, quale est, *non monstrare vias*, nisi Judæis, et non circumcisos ne communis quidem aquæ usu dignari velle, aut *sitientibus* fontem ostendere. Hæc vulgaris interpretandi ratio dura, sed lectio illa omnino probanda videtur, modo post *Moses* non colon, ut vulgo fit, sed punctum ponatur, ut infinitivi *monstrare* et *deducere* non pendeant a verbis *Moses tradidit*, sed narrativi sint sive historici. Ita voc. *quodcumque* aptius est, quam si ad *jus Judaicum* referatur: nec opus, versus 103. et 104. post vs. 100. collocare, quod Scaligero placuisse docet Pithæus, ut infinitivi illi ad voc. *soliti* vs. 100. pertineant. Forte tamen in fine vs. 103. post voc. *colenti* incuria librariorum excidit copula *et*, qua certe inserta oratio magis fluit.—103 *Nec* 22.—104 *verpes* 13.—105 *Sed pater in*

NOTÆ

lumine Moses] Nec enim Gentibus evulgabant Judæi snos ritus ac mores, quos Moses scripto commendavit eis Pentatencho. Constat nihilominus Ethnicis non latuisse Sacros Libros, cum ex eis pleraque suas in Fabulas traduxerint. Sic diluvii generalis, ac Noëni ejusque filiorum Historiam, Deucalionis commentis utenque expresserunt: sic et Iphigenia sna, Isaacum, et Jephthe filiam, &c.

Moses] Vox Hebræica significans, *abstractum*. Is revera ex aquis assumptus a filia Pharaonis Regis Ægypti, et ejus cura educatus fuit; ut fuse narratur Exod. c. 2. Annos natus octoginta, apparente sibi Deo in rubo ardente, constitutus est Israëlitarum Dux: tum e servitute vindicatos per aquas Rubri maris mirabiliter interruptas transvexit; Pharaonem vero et Ægyptios jam multis antea prodigiis fractos fluctibus denique submersit. Diem suum obiit supremum anno ætatis centesimo vigesimo, ante Christum fere millesimo quingentesimo, succedente ipsi Josué. Plin. xxx. 1. Mosen ut artis Magicæ antesignanum celebrat, accensetque

Jamni aliisque Magis Pharaonis. Vide Cæli. Rhodig. x. 1.

103 *Non monstrare vias, &c.*] Unis adeo sna religione imbutis consuescere soliti sunt, ut nec errantes in viam, nec sitientes ad quæsitæ aquas perducant alienos. Tacit. cit. ‘Separati epulis, discreti cubilibus, misericordiam inter se adversus alios omnes hostile odium exercent,’ inquit. Verum id imperarat sapienter Deus, ne profanis Gentium religionibus ipsaque idololatria contaminarentur. Deuter. 7. De iis Cic. Offic. III. n. 55. ‘Quid aliud est erranti viam non monstrare, quod Athenis execrationibus publicis sancitum est,’ &c. Ceterum hunc versum et sequentem non nemo collocandos putavit ante istos, *Judaicum ediscunt*, &c. Id quidem textum et sensum facit aliquanto clariorem; at repugnat optimorum Exemplarium fides.

104 *Verpos*] Apellas vocat Horatius; recutitos Persins. Vide Annot. ad Pers. Sat. v. vs. 184.

105 *Sed pater in causa*] Superstitiosus pater exemplo suo superstitiosum fecit filium.

Ignava, et partem vitæ non attigit ullam.

Sponte tamen juvenes imitantur cetera: solam
Inviti quoque avaritiam exercere jubentur.

Fallit enim vitium specie virtutis et umbra,

Cum sit triste habitu, vultuque et veste severum. 110

Nec dubie, tanquam frugi, laudatur avarus,

Tanquam parcus homo, et rerum tutela suarum

Certa magis, quam si fortunas servet easdem

Hesperidum serpens, aut Ponticus. Adde quod hunc, de

que septimam, nullumque vitæ munus obiiit. At alia ultro æmulantur adolescentes, quam autem avaritiam reluctantes etiam coguntur amplecti. Nam ritum decipit imagine et simulatione virtutis, quoniam habitu grave est ac fronte vestimentoque austerum. Neque dubitanter avarus commendatur velut frugalis, ut vir temperans: atque fortunarum ipsius custodia securior, quam si opes istas tucatur Hesperidum vel Ponti draco. Accedit quod eum, de quo verba facio, præclarum existimat plebs et

////////

causa, requies cui septima lux est 13. in causa est 22.—106 ejectus e 13.—108 Invitam 46. 48.—110 habitum 45. voce pro veste 2.—111 laudatur 10. 11. 15. 17-22. 25. 27. 45-50. 54-63. 65-69. 71-74. 77. laudator 16.—112 rerum cautela 4. 17. 21. 22.—113 si fortuna 75. 76. fortunas si 25. 27. 46. 47. 57-60. 64. serrat 16. 22. 45.—114 serpens, qui poma tnetur athlantis 13.—115 ejectus e 13.

NOTÆ

Septima lux ignava] Feriata, sine ullo opere. Ita per Mosen Deus Populo suo mandaverat, Exod. xxxv. et Deuter. v. Vide supra in voce, *Sabbata*. Corn. Tacit. jam cit. sic habet: ‘Septimo die otium placuisse ferunt, quia is finem laborum tulerit: dein blandiente inertia septimum quoque annum ignaviæ datum,’ &c.

106 *Partem vitæ non attigit ullam*] Nihil operis ea die peregit. Ad laborem vivimus, nec vivere censetur qui nihil agit. Ergo pars vitæ præcipua quidem labor est et opus. Atque ad id homo damnatus, Genes. iii. Natus vero dicitur ad laborem, Job. c. 5. vs. 7.

107 *Sponte tamen juvenes imitantur, &c.*] Avarum patrem habentes filii avaritiam discunt, et quasi laudabilem parsimoniam colunt.

109 *Fallit enim vitium specie virtutis*] Horatius ad Pisones, vs. 25. ‘Deci-

pimus specie recti.’

110 *Cum sit triste habitu, &c.*] Quoniam avaritiæ vitium hominem facit tristem, severum, luxuriæ inimicum, hinc vana virtutis umbra et specie parum cantos decipit: et parvo contentus ac temperans habetur qui triparcus et turpis est avarus. Senec. ‘Timidus se cantum vocat: sordidus parcum,’ &c.

112 *Tanquam parcus, &c.*] Horatius ad Pisones, vs. 170. ‘Quarrit, et inventis miser abstinet, ac timet uti.’

114 *Hesperidum serpens*] Draco per-vigil aurea mala custodiens in horto Hesperidum. Vide Annotat. Sat. v. vs. 152.

Ponticus] Sat. i. vs. 10. diximus de Dracone altero Aurei Velleris custode, quod tamen annitente Medea Jason rapuit e Colchide regione Ponti

Quo loquor, egregium populus putat acquirendi 115
 Artificem: quippe his crescunt patrimonia fabris.
 Sed crescunt quocumque modo, majoraque fiunt
 Incude assidua, semperque ardente camino.
 Et pater ergo animi felices credit avaros,
 Qui miratur opes, qui nulla exempla beati 120

venerandum opificem. Nam ejusmodi artificibus amplificantur dicitæ, at augmentur quavis ratione, et accrescunt diligenti incude, atque fornace nunquam non succensa. Itaque parens etiam beatos mente avaros putat, qui divitias laudat, qui nulla egentis felicitis exempla extare arbitratur, monet adolescentes ut idem iter inveniunt ut simile

putat atque verendum Artificem 10. 11. 18-21. 23-27. 45-50. 54-69. 71-74. *atque verendi* 12. 16. 17. 21. quod Pulmannus exponit: verecundæ actionis.—116 *Pinguia sub cupido crescunt p. fabro* 13. *crescant* 16.—117 *quocumque malo* 4.—119 *Et solos animi felices* 13. *animi felicitis* (scil. esse) 10. 15-21. 23. 25. 48. 54. 55. 57-63. 65. 66-69. 71. 72. 73. non male! Sed doctior est et Græca dictio *Felix animi*, ut *μακάριος τῆς τύχης, εὐτυχῆς τῆς ὁμιλίας* cet. et contra *infelix animi* ap. Virg. *Æn.* iv. 529.—120 *mirantur* 10. 12. 13. 15-27. 45-50. 54. 55. 57-69. 71. 72. 73. 77. *hi nulla* 12. 15-18. 20. 21. 23. 24. 45. 46. 49. 55. 56.

NOTÆ

115 *Acquirendi artificem*] Alii legunt, *Atque verendum artificem*.

116 *Fabris, incude, camino*] Metaphora a monetæ fabricatoribus.

117 *Sed crescunt quocumque modo*] Per fas et nefas.

118 *Incude assidua*] Pertinaci labore et opera, sudoribus assiduus ac vigiliis, cupiditate flagrantibus, lucro semper inhiantes quæstum faciunt illi, augmentque opes, ac nummos veluti eundem et congerunt.

119 *Et pater ergo animi felices credit avaros*] Horatius Epist. i. 15. vs. ult. 'Vos sapere, et solos aio bene vivere, quorum Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.'

120 *Nulla exempla beati pauperis*] Attamen cum Deus interrogaretur, quis finem ac fidem veræ felicitatis impleisset, Apollinis oraculo declaratus est felicissimus Aglaüs Arcas qui nunquam agellum patrum excesserat: inquit vetus Schol. post Plin. vii. 46. quem vide. Paupertatis encomium Apuleius egregie persequitur

in Apolog. ubi sic habet? 'Enimvero paupertas olim Philosophiæ vernacula est, frugi, sobria, parvo potens, æmula laudis, adversum divitias possessa, habitu secunda, cultu simplex, consilio benesuada: neminem unquam superbia inflavit, neminem impotentia depravavit, neminem tyrannide efferavit. Delicias ventris et inguinum neque vult ulla, neque potest. Quippe hæc et alia vitia et flagitia divitiarum alumni solent. Maxima quæque scelera si ex omni memoria hominum percenseas, nullum in illis pauperem reperiēs: ubi contra hæc temere inter illustres viros et divites comparent; sed quemcumque in aliqua laude miramur, eum paupertas ab incunabulis nutrita est. Paupertas, inquam, prisca apud sæcula omnium civitatum conditrix, omnium artium reperitrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perflueta. Eadem enim est paupertas apud Græcos in Aristide

Pauperis esse putat: juvenes hortatur, ut illam
 Ire viam pergant, et eidem incumbere sectæ.
 Sunt quædam vitiorum elementa: his protenus illos
 Imbuit, et cogit minimas ediscere sordes.
 Mox acquirendi docet insatiabile votum. 125
 Servorum ventres modio castigat iniquo,
 Ipse quoque esuriens: neque enim omnia sustinet unquam
 Mucida cœrulei panis consumere frusta,
 Hesternum solitus medio servare minutal
 Septembri; nec non differre in tempora cœnæ 130

*institutum colant. Sunt aliqua scelerum principia: his statim eos informat, jubet-
 que tenuissimas lucri fœditates edoceri: tum suggerit inexplabile opes accumulandi
 desiderium. Fumilorum abdomen defraudat injusto modo, ipse pariter famelicus.
 Nam haud sibi indulget unquam cuncta comedere fragmenta panis licet e rancore
 cyanei; assuetus pridianum minutal dimidio Septembri custodire, atque in aliam*

//////////

69. 60. 65.—121 *putant* 10. 12. 15-21. a m. sec. 22. 24. 25. 27. 45-47. 49.
 54-69. 71. 72. 73. *hortantur* 10. 18. 19. 22-27. 45. 46. 47. 49. 54-69. 71. 72.
 73. *avarus pro ut illam* 13.—122-124 *ejecti e* 13. *peragant* 9. 11. 15. 16. 23.—
 124 *nimias* 4. 5. 20. 21. 22.—125 *Et acquirendi docet i. v.* 13. *insanabile* 22.
 —126 *avarus pro iniquo* 13.—127 *nec* 15. 16. *erim* abest a 12. *Vetus Schol.*
hæc notavit: 'id est, omnia sustinet. Dno negativa confirmativum faciunt.'
Hinc eum legisse, neque enim non sustinet unquam Omnia cœrulei cet. suspicaba-
tur Schurzfl. putans, mucidi fuisse glossam τοῦ cœrulei, et deinde textum ob-
ædisse.—128 Mucida 13. 16. *frustra* 22. 24. 45. 47. 48.—129 *Est solitus*
medio hesternum s. m. 13. *medici pro medio* 7.—130-132 *ejecti ex* 13. *tempore*

NOTÆ

justa, in Phocione benigna, in Epa-
 minonda strenua, in Socrate sapiens,
 in Homero diserta. Eadem pauper-
 tas etiam Populo Romano Imperium
 a primordio fundavit: proque eo in
 hodiernum Diis immortalibus simpu-
 vio et catino fictili sacrificat,' &c.
 quæ ibid. lege.

121 *Juvenes hortatur, &c.*] Vide Ho-
 rat. ad Pisones vs. 324. et seq.

122 *Eidem incumbere sectæ*] Sequi
 exempla et rationes fœneratorum et
 avarorum.

124 *Cogit minimas ediscere sordes*]
 Pater filios erudit in arte quæstus
 faciendi etiam circa minima: docet

eos diligenter sordidæ cupiditatis
 astus omnes technasque vel tenuissi-
 mas.

126 *Modio iniquo*] Mensura ciborum
 nimis parva dimenso cibo. Quater-
 nos frumenti modios in mensem servi
 accipiebant; hocque dimensum voca-
 batur; inquit Donat. in Terent.

129 *Minutal*] Vel e carnibus resi-
 duis minutatim concisis; vel condi-
 menti genus a marino pisce, liqua-
 mine, oleo, vino, porris, coriandro.

130 *Septembri*] Autumali tempore,
 quo facile corrumpuntur obsonia ob
 humidam tepidamque cæli tempe-
 riem. Vide Annot. Sat. vi. vs. 510.

Alterius, conchem æstivam cum parte lacerti
 Signatam, vel dimidio putrique siluro,
 Filaque sectivi numerata includere porri.
 Invitatus ad hæc aliquis de ponte negabit.
 Sed quo divitias hæc per tormenta coactas, 135
 Cum furor haud dubius, cum sit manifesta phrenesis,

diem reservare conchem alterius prandii obsignatam, cum particula lacerti æstivalis, aut colia medio et fatente; et computatos porri sectilis surculos includere. Quispiam de ponte ad ista vocatus abnuet. At quorsum opes per istos cruciatus accumulatas? Quandoquidem certa est insania et aperta dementia, inopi sorte rictitare, ut

//////////

16. 27.—131 *concham* 2. 3. 5. 10. 17-24. 27. 45-49. 54. 55. 57-60. 66-69. 71-74. *concum* 12. *æstivi* 2. 3. 5. 10. 16-27. 45-47. 49. 50. 54-69. 71. 72. 73. 77. *Concha æstivi cum parte lacerti* apta h. l. si vile concharum genus intellexeris, quia cum lacerto conjungitur. Sed *conchem* et *lacertum* junxit etiam Martial. vii. 77. *conchem æstivi* cet. 16. 25. 50. 56. 61-65. 77. prob. Magio in Miscell. ii. 3. et 10. ubi *partem* h. l. dici credebat candam lacerti, et hanc solam in pretio fuisse colligebat ex Martial. l. l.—133 *porri* 22.—134 extrusus ex 13. *negabit* restitui ex 10. 11. 12. 16-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. probb. Lindenbr. et Heins. ad Ovid. in Ibin vs. 420. *negavit* 14. 15. 70. 75. 76. 82. quod ἀποπρωσ accipi potest. *negavit* non male conj. Schurzfl.—135 *quod* 25. 61. *quid* pro quo al. Sed doctius τὸ quo. *per hæc* 16. 45. *mala per tormenta* 13.—136 *phrenesis manifesta* 11. Recte, opinor, ut priores syll. voc. *phrenesis*, φρένησις, sint breves. Eas quoque corripuerunt Prudent. Hamartig. 125.

NOTÆ

131 *Conchem*] Vide Sat. iii. vs. 293. et ibid. Annot.

Æstivam] Alii legunt, *Æstivi*; scilicet, Æstivo calore facile putrescentis. *Lacertum* salsum piscem ait vetus Schol. Colias vocatur Athenæo et Plinio. Athen. iii. 33. ait Coliam et Sardam magnitudine pares: Coliam glutinosiorem, acriori scillæ gustu, mordaciorem, peiori succo; præstantiorem esse Emyclanum et Hispanum, qui Sexitanus dicitur, cui nimirum tenuior et dulcior caro est. Aditque ex Strabone iii. Geograph. prope Herculis Insulas et Carthaginem novam esse urbem Sexitaniam, a qua salsamenta cognominantur. Plin. xxxii. 11. 'Colias,' inquit, 'sive Parianus, sive Sexitanus a patria Bætica, lacertorum minimus,' vel ut alii legunt, *Æmulus*. Hujus pisciculi cauda inprimis laudabatur, teste

Martiale Epig. vii. 77. 'Dum Sexitani ponatur cauda lacerti, Et bene si cœnas, conchis inuncta tibi est.'

132 *Signatam*] Sigillo munitam adversus gulam et fraudem servorum. Vide Pers. Sat. vi. 17. Annot.

Siluro] Pisciculo, de quo ante, Sat. iv. vs. 33.

133 *Sectivi porri*] Non capitati, quod majus est. De utrisque Plin. xix. 6. ubi et 'porro sectivo datam auctoritatem a Nerone Principe, vocis gratia,' inquit: item xx. 6.

Includere] In promptuario.

131 *Aliquis de ponte*] Mendicus ad pontis iter sedens. Vide Sat. iv. vs. 116. ibique annotata.

Negabit] Respnet ejusmodi cibaria.

135 *Sed quo divitias, &c.*] Ad quid habes divitias, si non iis iveris?

136 *Phrenesis*] Horatius: 'Danda est ellebori multo pars maxima avaris.'

Ut locuples moriaris, egentis vivere fato?

Interea pleno cum turget sacculus ore,

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crevit;

Et minus hanc optat, qui non habet. Ergo paratur 140.

Altera villa tibi, cum rus non sufficit unum,

Et proferre libet fines; majorque videtur,

Et melior vicina seges: mercaris et hanc, et

Arbusta, et densa montem qui canet oliva.

Quorum si pretio dominus non vincitur ullo, 145

Nocte boves macri, lassoque famelica collo

Jumenta ad virides hujus mittentur aristas;

Nec prius inde domum, quam tota novalia sævos

dives excedas e vita? Interim quando locus inflatur ore redundant, ut ipsi nummi augeantur, ita augebitur pecuniæ cupiditas: quique illis caret, minus cupit. Itaque tibi secunda acquiritur domus rustica, quando villa unica haud satis est, placetque terminos extendere: agrum autem finitimum ampliorem et fertiliorum judicas; illum etiam emis, arbustaque, et collem oleis frequentibus abescentem; quorum si possessor nulla pecunia superatur, macilentos boves et armenta fatigata cervice esurientia noctu deducuntur ad virentem illius segetem, neque hinc ad aedes retrahuntur, ante-

////////

et Seren. Samm. 90.—137 *egenti vivere fato* 10-13. 16. 18-21. a m. pr. 22-27. 45-50. 54-69. 71-74. rectius forsā, certe doctius.—138 *Præterea pleno consurgit* 13.—139 *pecunia crescit* 10-13. 15-27. 48. 54-69. 71-74. 77. forte rectius.—140 *qui non habet, artius autem* 13.—141 *ejectus e* 13.—142. 143 *Si quis habet, cumulare cupit majorque videtur Et melior vicina seges, mercetur ut illam* 13.—144 *extrusus ex* 13.—145 *Cujus* 13. *dominus precio s. pretio* 11. 13. 16-24. 45. *pretiis ullis* 77.—147 *Armenta* 25. 27. 46-50. 54-69. 71-74. 77. *mittuntur* 10-13. 15. 17-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77.—148 *sævos* 18. 23.—149 *habeant* 17. 20. 22-24. 27. 45. 46. 49. 56.

NOTÆ

137 *Egentis vivere fato*] Fatali paupertate temetipsum exerceare, genium defraudare, metu futuræ inopiæ. Cic. de Senect. n. 65. 'Avaritia vero senilis quid sibi velit non intelligo: potest enim esse quicquam absurdius, quam quo minus viæ restat eo plus viatici querere?'

139 *Crescit amor nummi*] Horatius l. iii. Ode 16. 'Crescentem sequitur cura pecuniam, Majorumque fames.'

142 *Majorque videtur, &c.*] Horatius l. i. Sat. i. 'Quodque aliena capella gerat distentius nber, Tabescat.'

144 *Cunct olivæ*] Albentibus olivæ floribus canescit.

145 *Quorum si pretio, &c.*] Quod si vicina: segetis, arborum et olivæ dominus ea vendere remittit oblato pretio; tum vero potens avarus adeo molestiis et injuriis fatigat, ut ille vel invitatus ad venundandos agros et prædia cogatur.

147 *Jumenta ad virides hujus mittentur aristas*] Immissa noctu a vicino divite jumenta, vel, ut alii legunt, armenta, segetem depascuntur ac evasunt: unde illius dominus redactus ad paupertatem agrum vendit ut vivat: iste vero sic fruitur optatis.

148 *Novalia*] Novale est quod alternis annis seritur. Plin. xviii. 19.

In ventres abeant, ut credas falcibus actum.
 Dicere vix possis, quam multi talia plorent, 150
 Et quot venales injuria fecerit agros.
 Sed qui sermones? quam fœdæ buccina famæ?
 Quid nocet hæc? inquit. Tunicam mihi malo lupini,
 Quam si me toto laudet vicinia pago,
 Exigni ruris paucissima farra secantem. 155
 Scilicet et morbis, et debilitate carebis,

quam universæ fruges in diras fauces transierint; ita ut putareris rem falcibus confectam. Difficiliter enumerareris quot luceant similia, et quam multos campos rendere cogerit molestia. Verum enimvero quinam rumores? Quæ turpis existimationis tuba? Ecquid obest illud? ait: potius mihi duco siliquam lupini, quam si vicinitas omni me vico celebret metentem agelli parvi exiguum segetem. Nimirum

60. 65. habebant 47. credant 20. 24.—151 Et sic venales 16.—152 Si quem corripuit fœdæ quoque b. f. 13. quæ fœdæ 17-21. 23. 24. 27. 45-47. 49. 50. 54-58. 61-69. 71-74. tam fœdæ 22. buccina 17. 18.—153 Quid nocet hoc 10. 11. 12. 15-22. 24. 25. 45-50. 54-69. 71-74. 77. Non nocet hæc 13. Quam nocet hoc al. Mox lupini restituimus ex 10-13. 15-21. 23-27. 45. 46. 47. 49. 50. 54-69. 71-74. 77. lupinæ 14. 22. 48. 70. 75. 76. 81. 82. quæ vox, quod sciam, non alibi occurrit, nisi adjective posita.—155 farra metentem 22. Non male!—156-171

NOTE

149 *In ventres abeant*] Nempe devorata a jumentis et pecoribus.

Falcibus actum] Segetem falcibus succisam.

152 *Sed qui sermones*] Poëta ad avarum ait: atenim malam tibi famam comparas.

153 *Quid nocet hæc*] Respondet avarus: mala fama quid nocet? Pluris facio lupini tunicam vilem rem licet, quam bonam famam et existimationem cum paupertate. Sat. i. vs. 48. 'Quid enim salvis infamia nummis?' Horat. Sat. i. 'Quidam memoratur Athenis Sordidus ac dives populi contemnere voces Sic solitus: Populus me sibilat, at mihi plando Ipse domi, simul ac nummos contemplor in area.'

Lupini] Lupinum leguminis genus valde amarum, de quo Athen. ii. 14. in quo refert Zenonem erga familiares durum atque iracundum, at cum vino se largius ingurgitasset, ienem ac be-

nignum aliquando interrogatum fuisse a quodam: quid ita fieret, et quomodo sic ingenium mutaret? Respondisse, id sibi accidere quod lupinis: nam lupinos antequam madescant aqua, amarissimos esse; at cum macerati sunt et appoti, fieri mitissimos. Plin. xviii. 14. ait, 'lupinum hominibus juxta et quadrupedibus utile, cum Sole quotidie circummagi, horasque agricolis etiam nubilo demonstrare.' Erasm. Chiliad. 2. Cent. 7. Adag. 98. 'Lupinum potum dicitur,' inquit, 'adversus eos qui gravi periculo voluptatem emunt.'

154 *Pago*] Α παγών, Dorice παγών, dicitur, quod prope fontes, ut adquatatio sit facilior, extruxi villæ soleant. Vide Turneb. ii. 3.

156 *Scilicet et morbis, &c.*] Hæc ironice Poëta in avarum: scilicet cum pecunia abundabis, habebis omne bonum, nec te ulla agritudo iu-

Et luctum et curam effugies, et tempora vitæ
 Longa tibi post hæc fato meliore dabuntur;
 Si tantum culti solus possederis agri,
 Quantum sub Tatio populus Romanus arabat. 160
 Mox etiam fractis ætate, ac Punica passis
 Prælia, vel Pyrrhum immanem, gladiosque Molossos,
 Tandem pro multis vix jugera bina dabuntur
 Vulneribus. Merces hæc sanguinis atque laboris
 Nullis visa unquam meritis minor, aut ingratae 165
 Curta fides patriæ. Saturabat glebula talis
 Patrem ipsum, turbamque casæ, qua fœta jacebat
 Uxor, et infantes ludebant quatuor, unus

*ægotationis etiam ac infirmitatis eris experts, atque mæstitiam et ægritudinem eluc-
 taberis, ac diuturnum vivendi spatium tibi postea concedetur benigniori sorte, si
 tantundem exculti campi unus habueris, quantum Romana Plebs colebat sub Tatio.
 Dein quoque senio debilitatis, et Carthaginenses pugnæ expertis aut immitem Pyr-
 rhum et Molossorum enses, denique pro frequentibus plagis duo jugera ad summum
 concedebantur. Id cruoris sudorumque pretium nullis unquam meritis inferius
 habitum est, vel immemoris patriæ exigua pietas. Agellus istiusmodi nutriebat
 parentem ipsum, et numerosam tugurii familiam, ubi conjux puerpera cubabat, lude-
 bantque pueruli quaterni, servulus unus, heri terni: istorum vero fratribus grandiori-*

////////

ejecti e 13.—158 abest ab 23.—159 solus culti 25. 46-49. 54-60. 64.—161
 passis ætate 11. sed fractis in marg. et Punica 25. 27. 46. 47. 49. 54-58. 60. 64.
 Ante hunc versum excidisse unum alterumve suspicari possis: in sententiarum
 saltem ordine est, quod severiori judici displicere possit.—162 Molossos
 46-49. gelidosque Molossos malebat Scaliger, quod multo concinnius videbatur
 Plathnero.—163 dabuntur 49.—164 merces ea sanguinis 10. 11. 12. 15-27.
 45-50. 54-69. 71-74. 77.—165 haud ingratae 10. 11. 12. 15-18. 20-24. 27. 45.
 46. 47. 56. 65.—167 in qua 15. qua camera 16.—171 postibus ollæ 21.—

NOTE

pugnabit; fugient morbi, et luctus;
 arcebis etiam mortem, aut saltem
 arvum produces.

160 *Quantum sub Tatio*] Tum an-
 gusti erant Imperii nascentis fines,
 quando Titus Tatius Dux Sabinorum
 iecto fœdere cum Romulo in urbem
 receptus consociavit Imperium. Li-
 vius, Florus, &c.

161 *Mox etiam fractis, &c.*] Prisco-
 rum Romanorum frugalitatem obiter
 commendat.

161 *Punica prælia*] Vide Sat. x.
 vs. 155. et præced. ibidemque Annot.

De bellis autem Punicis Florus II.
 2. 6. et 15. Tit. Liv. &c.

162 *Pyrrhum immanem*] Regem
 illum Epirotarum acris adeo bellicosus-
 que animi, ut nec vincens nec victus
 posset quiescere, resque semper no-
 vas moliretur, teste Plutarcho in ejus
 vita. De eo Florus I. 18. Justinus
 XVI. et seq. &c.

Molossos] Vide Sat. XII. vs. 108.
 ibique annot.

163 *Jugera bina dabuntur*] Scilicet
 militibus Romanis emeritæ præmium
 militiæ.

Vernula, tres domini : sed magnis fratribus horum
 A scrobe, vel sulco redeuntibus, altera cœna 170
 Amplior, et grandes fumabant pultibus ollæ.
 Nunc modus hic agri nostro non sufficit horto.
 Inde fere scelerum causæ, nec plura venena
 Miscuit, aut ferro grassatur sæpius ullum
 Humanæ mentis vitium, quam sæva cupido 175
 Indomiti census. Nam dives qui fieri vult,
 Et cito vult fieri. Sed quæ reverentia legum,
 Quis metus, aut pudor est unquam properantis avari?
 Vivite contenti casulis et collibus istis,
 O pueri, Marsus dicebat et Hernicus olim, 180

bus a fossa vel sulco reversis aliud prandium majus parabatur, ingentesque lebetes pultibus fumabant. Jam vero campus ille modicus haud satis est horto nostro. Hinc ferne criminum origo: nullumque humani ingenii vitium aut toxicum sæpius temperavit, vel telo sævit frequentius, quam dira cupiditas opum infinitarum. Quisquis enim cupit esse locuples, etiam repente esse cupit. Quanam vero legum observantia? Quis timor unquam est aut rerecundia avari festinantis? Marsus senex, et Hernicus, et Vestinus aiebat pridem: O juvenes, satis habete tuguria hæc et montes:

//////////

172 *Namque antiquus ager nostro non s. atro* 13. *vestro* 57. *agro pro horto* 15. —173 *ejectus e* 13.—174 *Jam non inter nos grassatur* 13. *ac ferro* 21. *crassatur* 18. 19.—175 *scera* 23.—176 *Indomiti census* revocavi ex 10. 12. 13. 17-22. 25. 27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. h. e. immensi, quo sensu *indomita prela* dixit Plin. xvii. 10. s. 14. *Immodici census* 11. 14. 15. 16. 23. 24. 70. 75. 76. 82. quæ lectio haud dubie ex interpret. orta. Illam certe librariorum ingenio deberi, quis sibi persuadeat?—177 *neque enim est pro sed quæ* 13.—178 *Nec metus* 13. *et pudor* 18. *Quis modus, aut pudor est* in literis ad me scriptis ingeniose emend. Cl. Herel. coll. Horat. Od. i. 24. 1. *Quis desiderio sit pudor aut modus*, qui locus Juvenalis forte menti observabatur. Vox *metus* languet, quoniam cum *reverentia legum* jungitur.—179 *his casulis* 15. *gazulis et mollibus agris* 13.—180. 181 in 13. ita contracti: *O pueri, panem curvo quærat is aratro.*—

NOTÆ

170 *A scrobe, vel sulco*] A fodiendo, vel arando.

171 *Cœna amplior*] Ratione majoris laboris.

Pultibus] Vide Annot. Sat. vii. vs. 185. Præsertim vero Pers. Sat. vi. vs. 40.

172 *Modus hic agri*] Duo jugera nobis non sufficiunt ad hortos ac delicias, quæ pridem satis erant ad alendam suo proventu familiam integram.

173 *Inde fere scelerum causæ*] E cu-

piditate veneficia, homicidia, latrocinia, omniumque scelerum fluxit eluvies. Apost. Paul. 1. ad Timoth. c. 6. 'Radix omnium malorum cupiditas.' Virgil. Æneid. 3. 'Quid non mortalia pectora cogis, Auri sacra fames?'

178 *Properantis*] Ad magnas opes, et cito ditari cupientis.

179 *Collibus istis*] Montanis agris, quos paulo difficulter colendo panem habeamus, e victum necessarium.

180 *Marsus*] Marsi Italiæ populi sub Samnitibus, a Marso Circes filio

Vestinusque senex ; panem quaeramus aratro,
 Qui satis est mensis : laudant hoc numina ruris,
 Quorum ope et auxilio, gratæ post munus aristæ,
 Contingunt homini veteris fastidia quercus.

Nil vetitum fecisse volet, quem non pudet alto 185
 Per glaciem perone tegi ; qui submovet Euros

arando paremus victum sufficientem mensæ: id placet agrestibus Diis, quorum favore et adminiculo quercus antiquæ nausea cepit homines post dona jucundioris segetis. Prohibitum nihil perpetrasse cupiet qui non erubescit per gelu excelso perone vestiri, qui Euros arceat inversis pellibus. Ad crimen et fugitium, quodlibet

////////

182 Qui restitimus ex 11. 12. 13. 16-20. 23-27. 45-50. 55. 57-69. 71. 72. 73. 75. 76. Quis 10. 14. 15. 21. 22. 54. 56. 70. 74. 77. 82. quod minus aptum videtur, nisi forte ita junxeris verba: *aratro panem quaeramus mensis nostris, quis satis est*, quibus sufficit panis. *laudant hæc* 11. 21. a m. sec. 22. 23. *numina raris* 16.—184 *Contingunt homines* 10. 11. 12. 17-24. 27. 45-49. 54. 55. 56. 60-63. 65-69. 71-74. 77. non improb. Schurzfl. qui comparavit Gr. ἀπτεῖ κόρος. *Contemnunt homines* 13. *Effugiunt homines* 50. 64.—186 Post hunc versum in 16.

NOTÆ

dicti, Solino teste, hodie *Ducato de Marsi*.

Hernicus] Et hic fuit Latii populus, vetus colonia Pelasgorum, ab Hernico Duce nuncupatus. Macrob. Saturnal. v. 18. ex Jul. Higino.

181 *Vestinus*] Ea gens Samnitibus proxima.

183 *Gratæ post munus aristæ*] 'Postquam Ceres invenit frumenta cum antea glande vescerentur: eadem vero molere, et conficere in Attica, Italia, et Sicilia, ob idque Dea iudicata.' Hæc Plinius, vii. 56. initio. Virgilius Georgic. 1. 'Liber, et alma Ceres, vestro si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit arista. Et Ovid. Fast. l. 1. 'Placentur frugum matres, Tellusque Ceresque, Farre suo, &c. Hæc præbet causam frugibus, illa locum. Consortes operum, per quas correctæ vetustas, Quærnaque glans vieta est utiliore cibo.' Et Fast. l. iv. 'Panis erant primis virides mortalibus herbe, Quas Tellus nullo sollicitante dabat. Et modo carpebant vivax e cespite gramen, Nunc epulæ

tenera fronde cacumen erant. Postmodo glans nata est: bene erat, jam glande reperta; Duraque magnificas quercus habebat opes. Prima Ceres, homine ad meliora alimenta vocato, Mutavit glandes utiliore cibo.' Vide Cæc. Rhodig. xvi. 3. ubi sic habet: 'Arcadas glandibus vesci docuit Rex eorum Pelasgus, perseveravitque diu plerisque diætæ ratio hæc, inquit Pausanias,' &c. Deinde, 'Mitio rem Arcadibus victum induxisse Arcas dicitur primus, ac panis docuisse rationem,' &c. Idem Pausanias in Laconicis, ait Myletam Lelegis filiam molam primum reperisse, ejusque usum in molendis frugibus.

184 *Contingunt homini veteris fastidia quercus*] Homines jam meliore fruente alimento, viliores ac deteriores cibos, e quercu glandes, quibus ante vescebantur, fastidire ceperunt.

186 *Perone*] Vide Annot. ad Pers. Sat. v. vs. 102. ad vocem *Peronatus*.

Euros] Ventorum frigus et molestiam.

Pellibus inversis. Peregrina ignotaque nobis
Ad scelus, atque nefas, quæcumque est, purpura ducit.

Hæc illi veteres præcepta minoribus: at nunc
Post finem auctumni media de nocte supinum 190
Clamosus juvenem pater excitat: Accipe ceras,
Scribe, puer, vigila, causas age, perlege rubras
Majorum leges, aut vitem posce libello.
Sed caput intactum buxo, naresque pilosas
Annotet, et grandes miretur Lælius alas. 195

est, incitat purpura externa et nobis incognita. Prisci illi dabant ea monita junioribus: jam vero Autumno transacto, nocte concubia, parens assidue vociferans desidem puerum jubet surgere, aitque; O juvenis sune tabellas ceratas, litteras exara, elucubra, orationes conscribe, evolve rubras antiquorum leges, vel scripto vitem pete. At Lælius observet imperum buxo caput, et nasum pilis hirsutum,

//////////

insertus est iste: *Fronoso pariter requiem capessere lecto.*—188 quodcumque 13. 49. 55. 61. 62. 63. 65-69. 71-74.—189 in 13. legitur post vs. 178. et ita: *Ista dabant veteres præcepta minoribus olim. et nunc* 16.—190 *Nunc autem cupidus media* 13.—192 *vigila ac causas age* 17. 19. *vigil ac* 16. 21. a m. sec. 22. 28.—193-200 in 13. ita contracti: *Majorum leges, aut si te ferre labores Hos pigeat, tua cura parcat, quod vendere possis cet.*—194 *Sit caput* 11. 20. prob. Schurzfl. putans, voce *sed* turbari sensum.—195 *Advoceet* 16.—196 *Dirue majorum cet.*

NOTÆ

187 *Pellibus inversis*] *Conversis ad corpus lana, villis, pilis, non tam ornatus quam caloris fovendi gratia.*

Peregrina] *Tyria, Laconica, Africana.*

Ignotaque] *Quia Romæ non conficitur.*

188 *Purpura*] *Synecdoche. Luxus et pompa vestium, magnificæ supellectilis cupido; ambitio, superbia.*

190 *Post finem auctumni*] *Quo tempore lucubrationes suas studiosi veteres auspicabantur, noctibus jam longioribus, vel sæviante hyeme et frigore, non parcit, urget, excitat. Hoc melius.*

Supinum] *Dormientem, pigrum.*

191 *Ceras*] *In ceratis enim tabellis stylo scribebant olim.*

192 *Causas age*] *Agendas in foro contexe orationes.*

Rubras majorum leges] *Rubricas Juris. Vetus Schol. Quintil. XII. 3.*

‘*Alii se ad album ac rubricas transtulerunt, et Formularii, vel, ut ait Cicero, Leguleii quidam esse maluerunt, tanquam utiliora eligentes,*’ &c. Ubi per album, Prætorium Jus, per rubricas, Jus Civile, quod duodecim tabulis continebatur, intellexit Fabius, ex Turnebo iv. 5. Vide Annot. ad Pers. Sat. v. vs. 90. in voce *Rubrica*.

193 *Vitem*] *Centurionis munus, cujus insigne vitis erat, quique vite castigabat milites. Vide Plutarchum in vita Galbæ, sub finem, et quæ notavi Sat. VIII. vs. 247.*

Libello] *Vel supplicæ, vel landatorio, ad animum Imperatoris demerendum.*

194 *Sed caput intactum buxo, naresque pilosas, &c.*] *Exhibe vero te incultum ac pilosum: sic enim videbere strenuus ac militiæ magis idoneus.*

Buxo] *Pectine e buxo.*

195 *Grandes alas*] *Grandibus pilis*

Dirue Maurorum attegias, castella Brigantum,
 Ut locupletem aquilam tibi sexagesimus annus
 Afferat: aut, longos castrorum ferre labores
 Si piget, et trepidum solvunt tibi cornua ventrem
 Cum lituis audita, pares, quod vendere possis

200

magnasque laudet axillas. Exerte mapulia Numidarum, ac Britannorum castella, ut ætas sexagenaria tibi producat Aquilam divitem. Vel si tædet sustinere labores militiæ diuturnos, ac tibi trementi laxant alrum auditu cornua cum buccinis, compara quod venundare queas dimidio majore pretio, neque te invadat nausea ullius

//////////

20. *attegias* 27. 47. 55. *actegias* 24. *accgias* 23. *ad tegias* 19. *Brigantum* 18.—198 *at* 11. 15. 16. *et* 45.—199 *trepido* 10. 11. 12. 16-27. 45-50. 54. 55. 57-69.

NOTÆ

hirsutas, quod te robustum probabit. Vide Sat. II. vs. 11.

[*Lælius*] Clarus aliquis Imperator, sub quo militabis, similis ejus Lælii Scipioni Africano admodum familiaris, de quo etiam multa Cicero.

196 *Dirue Maurorum attegias*, &c.] Acrem vero te bellatorem ostende, ut hinc assequare dignitates ac munera bellica quibus diteris.

[*Attegias*] Tabernacula, casas, quas sibi Mauri struere consueverunt.

[*Brigantum*] Britanniae seu Angliæ populorum, quos Eboracenses esse volunt nonnulli.

197 *Ut locupletem Aquilam tibi sexagesimus annus afferat*] Id est, ut annos sexaginta natus, emeritis jam stipendiis, obtineas signiferi munus, quo locupletare. Vide Sat. x. vs. 43. ibique annot.

[*Sexagesimus annus*] Tunc enim honesta militibus dabatur missio. Vetust Schol. Alii missionem quinquagenario militi dari solitam affirmant. Vide Alex. ab Alex. vi. 22. &c.

198 *Aut, longos castrorum ferre labores si piget*] Quod si militare piget, mercaturam et negotiationem exerce, et quocumque modo quæstum fac.

199 *Trepidum solvunt tibi cornua*

ventrem] Si bellorum horror ac periculi metus tibi laxat alvum, teque adeo deterret. Ex Aristot. Problem. et Macrob. vii. 11. 'Laxamentum ventris comitatur timorem; quia musculi quibus claudebantur recrementorum meatus, fugientis introrsum animæ virtute destituti laxant vincula quibus recrementa usque ad digestionis opportunitatem continebantur.'

199 *Cornua cum lituis*] Educendi exercitus et conserendi certaminis signum apud Romanos, concentus erat tubarum et cornuum: et si quando silentio educendum foret, tesseram fuisse accepimus. Tubam Tyrrenus Pisæus invenit primus æneam, (ex Plin. vii. 56.) cum antea ex cornu bubulo fieret: tuba pedites, equites lituo ad pugnam vocabantur. Cum movenda erant castra, cornicines signum dabant: excubias autem somnique et vigiliarum tempora buccina designabat. Quod si legiones in hostem ducenda, et acie decernendum foret, aut receptui canendum, tum simul cornua tubæque canebant, &c. quæ habet Alex. ab Alex. iv. 2. Vide Macrob. vi. 8.

Pluris dimidio, nec te fastidia mercis
 Ullius subeant ablegandæ Tiberim ultra:
 Neu credas ponendum aliquid discriminis inter
 Unguenta, et corium. Lucri bonus est odor ex re
 Qualibet. Illa tuo sententia semper in ore
 Versetur, Dîs atque ipso Jove digna, poëtæ:
 Unde habeas, quærit nemo; sed oportet habere.
 Hoc monstrant vetulæ pueris repentibus assæ:

205

mercis mittendæ trans Tyberim, nec quicquam distare existima unguentum a pelle. Gratus est odor quæstus e quacunque re. In ore tuo volcatur assidue pronuntiatum illud Vatis Ennii, dignum Numinibus ipsoque Jove: nullus petit unde possideas opes, at possidere necesse est. Annus id docent parvulos assem rogantes; id cunctæ

//////////

71. 72. 73.—202 *Ullius subeant mittendæ trans mare longe* 13. *Tyberim* 17. 20. 62. 68. 69. 71. 73.—203 *Ne* 63. *Nec* 13. 17. 18. 23. 25. 27. 45-50. 54-62. 64-69. 71-74. Eadem varietas est ap. Virg. Ge. iv. 47. et al. debeturque librariis, qui ignorabant, neu vel nere passim pro nec poni.—204 *Turpes atque bonas. Lucri bonus cet.* 13.—206 *poëta* 8. 13. 21. prob. Pith. Sed junge: *sententia poëta*.—207 *Unde habes, nemo quærit* 16. *quærit nummos* 22.—208 *ejectus e* 13.

NOTE

201 *Pluris dimidio*] Quam constiterat.

Nec te fastidia mercis ullius subcant] Nec mercem ullam foetidam licet aspernare, modo fructuosa sit et quæstiuosa.

202 *Ablegandæ Tiberim ultra*] Scilicet in Transtiberina regione exercebantur opera sordida, ut excoitationes, sulphurata, &c. Martial. Epig. i. 42. 'Hoc quod Transtiberinus ambulat, Qui pallentia sulphurata fractis Permutat vitreis.' Et Epig. vi. 93. 'Non detracta cani 'Transtiberina entis.'

203 *Neu credas ponendum aliquid discriminis inter, &c.*] Quæstiuosa si quæ sunt, perinde habe, sive unguenta bene et suave olentia, sive corium male olens ac foetidum.

204 *Lucri bonus est odor ex re qualibet*] Alludit ad id quod de Vespasiano Suetonius refert 23. Is nempe 'reprehendenti filio Tito; qudo

Delph. et Var. Clas.

etiamurinæ vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admovit ad nares, sciscitans num odore offenderetur: et illo negante; atqui, inquit, e lotio est.'

206 *Poëta*] Ennii scilicet, qui quidem ironice sententiam istam prouuntiavit: pariter et Juvenalis hic.

208 *Hoc monstrant vetulæ pueris repentibus assæ*] Id est, pueris vixdum gradientibus hoc monstrant vetulæ assæ, seu nutrices et famulæ iis custodiendis et curandis adhiberi solitæ. 'Assas, nutrices,' inquit Nonius Marcellus, 'difficilis multi existimant intellectus. At vero acri intentione indagare potuimus, ob eam proprietatem officii, eo nomine nuncupari, quod assint his quos nutriunt, nec ab eis vel exiguo divellantur: unde et asseculas, ceu assecclas, eo quod assint et omnibus jussis dominorum præsto sint, esse vocitatos.' Astipulator etiam adest vetus Schol.

Juv.

2 Y

Hoc discunt omnes ante alpha et beta puellæ.

Talibus instantem monitis quemcumque parentem

210

sciunt adolescentulæ præ Alpha et Beta. Ejusmodi cohortationibus urgentem quemlibet patrem ita fas esset alloqui: Fare, o levissime, quisnam te properare adigit?

Hæc 20. *pueris vetulæ* 10. 17-24. 45. *repentibus assæ* 1. 10. 14. 70. 75. 76. 77. 82. *repentibus assem* 21. 24. quod conj. Schurzfl. coll. v. 144. *poscentibus assem* 11. 12. 15-20. 22. 23. 25. 27. 45-50. 54-69. 71-74. probb. Grang. et Rigalt. coll. eodem loco sup. v. 144. qui sane huic lectioni favet, vel potius alteri *repentibus assem*, quæ ad nostram propius accedit, et peperit tertiam: *poscentibus* enim est glossa, verbo *repentibus* ascripta. Nostram lectionem primus revocavit Carrio Emendatt. II. 9. ubi monet, *assum* dici nutricem, quod semper *assit* s. *adsit* iis, quos nutrit. Sed rectius forte vetus Schol. interpretatur hanc vocem: '*Assa* dicitur nutrix sicca et vetusta, quæ lac non præstat infantibus, sed solum diligentiam et munditiam adhibet.' Gloss. vetit. '*Assæ*, adsestrices, ἀναγέρτριά, ταῖς τικτούσαις ὑπηρετοῦσαι, aliquando etiam τρώφου.' *vetulæ pueris poscentibus assæ* legebat Is. Pontan. ad Macrob. VII.—209 *Hæc* 19. *alpha et vita* 11. a m. sec. et 64. Cf. Valesiana p. 206.

NOTE

atque tum lectioni isti cum interpretationi favet: '*Assa*,' inquit, 'dicitur nutrix, quæ lac non præstat infantibus, sed diligentiam et munditiam adhibet. Illa ergo nutricula sicca vetusta infantibus monstrat,' scilicet avaros jam tum esse. Vulgo legitur *poscentibus assem*, ut sensus sit: prævum hoc avaritiæ studium vetulæ monstrant pueris, jam tum cum erupundia duntaxat amant, et ad ea emenda frequenter assem petunt. Vide Annot. Sat. v. vs. 144. ad eas voces, '*Assemque rogatum*.' Item præcedent. et sequent. Accedit porro Joan. Isaac. Pontanus: ac ne asymbolus venire videatur, conjecturam e conjectura contexens, hic asserit legendum: *pueris poscentibus*, non, *poscentibus*, quod tamen in manuscriptis, diserteque in suo fatetur legi. Illud vero sic asserit, 'ne vel ipsi Pyrrhonii Philosophi, qui de omnibus addubitare solebant, addubitent.' Hæc ille suis in Notis ad Macrob. Saturn. VII. 16. Sua sit fides ariolis, conjectoribus ac divinis: verumtamen prima lectio retinenda censeatur, eaque in-

tegra servetur.

209 *Hoc discunt omnes ante alpha et beta puellæ*] Has etiam avaritiæ sordes edocentur a teneris ipsæ puellulæ, antequam legere addiscant, literasque primas Alphabeticas nosse et appellare.

Alpha et beta] Heus Heus corruptores; hem ad rectam Græcæ pronuntiandi rationem, vel dnce Poëta nostro, si sapitis, redite. Age vero, Joannes Britannice, alioqui bonus Interpres, quid hic garris? Legendum est, inquis, Vita, non, Beta; cum nomina sint Græcarum literarum. Ohe, vir cetera sapiens, quis te malus repente afflavit Genius? An vero tam supinum Juveneri errorem impingere non dubitas? Ipsum vero fremmentem audi, tibi que occinentem e Satira sua VI. 28. et 29. 'Certe sanus eras—Die qua Tisiphone, quibus exagitare colubris?' At insanire libet quoniam tibi, die saltem, amabo, die quibus in Codicibus, quibus in Manuscriptis usquam talia compocristi?

Sic possem affari: Dic, o vanissime, quis te
 Festinare jubet? meliorem præsto magistro
 Discipulum. Securus abi: vinceris, ut Ajax
 Præteriit Telamonem, ut Pelea vicit Achilles.
 Parcendum teneris. Nondum implevere medullas 215
 Maturæ mala nequitiae. Cum pectere barbam
 Cœperit, et longi mucronem admittere cultri,
 Falsus erit testis, vendet perjuriam summa
 Exigua, et Cereris tangens aramque pedemque.

Discipulum præbeo doctore solertiore. Discede tutus; superaberis, velut Ajax Telamonem vicit, sicut Achilles Peleum antecessit. Indulgentum est mollioribus: naturalis improbitatis perversitas non replevit adhuc medullas: quando barbam incœperit depectere, et oblongæ novaculæ aciem admovere, fiet testis mendax, perjuriam venundabit modica pecunia, Cereris etiam altare ac basim contingens. Jam ex-

minores pro puellæ 13.—211 possum 10. 13. 15-25. 54-60. 62. 64-69. 71-74. possunt 27. 48. 61. 63. dico 27. 61. 62. 63.—212 Festinare facit 16.—213 abis 66.—214 et Pelea 15. aut Pelea 23. vincit 18.—215 Parcendum teneris 10. 17. ut ap. Virg. Ge. II. 363. Id substitui pro vulg. Parcendum est teneris. Librarii sexcenties inculcarunt τὸ ἐστ, ubi bona Latinitas illud omittere solet. Parcendum est pueris 22.—216 Maturæ 14. 15. 16. 23. 24. 48. 59. 65. 70. 77. Naturæ 10-13. 17-22. 25. 26. 27. 45-49. 54-58. 60. 75. 76. non improb. Schurzfl. ut medulla naturæ maxima dicatur κακοζηλία. Nativæ 50. 61-64. 66-69. 71-74. Mox ante cum insertum est Ast in 14. 70. 82. quod extrusi, quoniam abest ab 10-13. 15-27. 45-50. 54-69. 71-77. et interpolationem redolet. pectore 16. 22.—217 mucronem attingere c. 13.—219 Copula et

NOTÆ

211 Quis te festinare jubet] Quis cogit tam cito depravare filium tuum, et vitii inquinare, maxime avaritia?

212 Meliorem præsto magistro discipulum] Ne sis adeo sollicitus de filio tuo: quiesce; spondeo illum in componendis sceleribus fore peritorem te qui docuisti.

213 Vinceris; ut Ajax, &c.] Improbitate et avaritia superabit te filius tuus, sicut virtute bellica Telamonem Ajax, et Peleum Achilles vicit.

Ajax] Telamonis filius, inter belatores Græcos insignis. De eo jam ad Sat. VII. vs. 115.

214 Achilles] Pelei filius Græcorum fortissimus, fama super æthera notus.

215 Parcendum teneris] Imitatio Virgilio Georgic. Sensus est hic:

expecta dum puer adoleverit, videbis cum ætate crevisse perversitatem.

Nondum implevere medullas maturæ mala nequitiae] Medullas, id est, præcordia, intima. Sensus est: nondum roborata est malitia, quam tuo exemplo didicit, necdum plane animum occupavit.

216 Cum pectere barbam cœperit] Cum radere barbam cœperit, jamque perfecta virum ætas fecerit, firmatam in eo avaritiam omnemque nequitiam intelliges.

219 Cereris tangens aram] Ubi juramenti fides habebatur sanctissima; sicut et Cereris Sacra pariter et mysteria nihil nisi sanctum admittebant. Vide Sat. VI. vs. 50. ibique annot. et Alex. ab Alex. I. VI. vs. 19.

Elatam jam crede nurum, si limina vestra 220
 Mortifera cum dote subit. Quibus illa premetur
 Per somnum digitis! nam quæ terraque marique
 Acquirenda putas, brevior via conferet illi.
 Nullus enim magni sceleris labor. Hæc ego nunquam
 Mandavi, dices olim, nec talia suasi. 225
 Mentis causa malæ tamen est, et origo penes te.
 Nam quisquis magni census præcepit amorem,
 Et lævo monitu pueros producit avaros,
 *Et qui per fraudes patrimonia conduplicare

istima sepultam nurum, si vestram domum ingreditur cum dote lethifera. Qualibus ea digitis opprimitur per soporem? Quæ etenim expetenda credideris et terra et mari, hæc præbebit ei ratio celerior. Nulla quippe difficultas ingentis criminis. Tu aliquando inquires, ego ista nunquam imperavi, neque præcepti similia. Nihilominus apud te est fons et principium improbæ indolis. Quicumque enim summas jussit opes diligere, sinistra etiam adhortatione parculos facit avaros: et qui bona per fallacias geminandi licentiam concedit, omnes cursui habenas laxat; quem si

//////////

abest ab 10-13. 15-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. *tegensque aramque* 21. —223 *Anquirenda recte, puto, emend. Grang. v. sup. ad vi. 501. putes* 18. 19. 23. 27. 46-50. 54. 55. 56. 59-64. 65. 68. 69. 71-74. 77.—224 *magis pro magni* 10. 54.—228 *leri* 45. *lato* 16. *providit* 15. 16. 29.—229 *Atque docet fraude...* *conduplicari* 13. *fraudem* 24. *conduplicari* 13. 17. 18. 20. 22. 23. 24. 27. 45. 47.

NOTE

Tangens aramque] Jam notavi Sat. XIII. vs. 89. eos qui jurabant aras tenere solitos, quasi fidem Numinum contestantes. Exhibetur ergo hic pejerantis audacia intrepide aras tangentis, sine ulla Numinis vindicis reverentia, ut ait Juvenalis loco mox cit. Sat. XIII.

Pedemque] Vel statuæ Cereris pedem ipsum, vel basin.

221 *Mortifera cum dote*] Quæ mortis ei causa sit. Uxorem enim veneno aliave ratione extinguet ille, ut dotem occupet. Vide Pers. Sat. II. vs. 14. ibique Annot. ad verba hæc, ‘Nerio jam tertia ducitur uxor.’

Quibus illa premetur per somnum digitis] Vel strangulantibus, vel pudendo muliebri venenum affricantibus insufficientibusque, et sic clam et cito enecantibus. Plin. XXVII. 2. ‘Om-

nium,’ inquit, ‘venenorum constat ocyssimum esse aconitum, et tactis genitalibus fœminei sexus animalium eodem die inferre mortem. Hoc venenum fuit, quo interemitas dormientes a Calpurnio Bestia uxores M. Cæcilius accusator objecit. Hinc atrox illa peroratio, ejus in digito mortuas.’

222 *Terra marique*] Seu negotiando et navigando; seu militando, variasque ærumnas exantlando.

223 *Brevior via conferet*] Uxoris occulta cades conferet avaro divitias.

224 *Nullus enim magni sceleris labor*] Facinus ingens ubi quæstuosum est, facile pergetur.

Hæc ego nunquam mandavi] Excusatio patris, quam refellit statim Poëta.

225 *Talia*] Veneticium, parricidium, &c.

Dat libertatem, et totas effundit habenas 230
 Curriculo : quem si revoces, subsistere nescit,
 Et te contento rapitur, metisque relictis.
 Nemo satis credit tantum delinquere, quantum
 Permittas : adeo indulgent sibi latius ipsi.
 Cum dicis juveni, stultum, qui donet amico, 235
 Qui paupertatem levet, attollatque propinqui ;
 Et spoliare doces, et circumscribere, et omni
 Crimine divitias acquirere, quarum amor in te,
 Quantus erat patriæ Deciorum in pectore, quantum

retrahas, stare non norit, teque spreto fertur præceps, metasque transilit. Nullus putat sat peccare tantumdem quantum sinas : ita sibi metipsis donant amplius. Quando puero ais, fatuum esse qui familiari largiatur, qui opituletur inopi cognato, et eum erigat, monstras et denudare, et circumvenire, atque quovis flagitio congerere opes, quarum cupiditas in te est tanta, quanta erat patriæ charitas in Deciorum

////////

54. 58. 64. *conduplicandi* 15. Forte rectius, etsi non ignoro, vocem *libertatem* etiam infinitivo junctam legi, v. c. ap. Prop. i. 1. 28. et Val. Fl. i. 601.—Totus autem versus abest ab 2. 10. 11. 12. 16. 21. neque eum in suo exemplari habuisse videtur vetus Schol. qui illum silentio præternisit, et verba *dat libertatem* exposuit : auctoritatem et nequitiam permittit. Est haud dubie lacinia, assuta ab interpolatore, qui verba *Dat libertatem* non conoquiebat, nisi talia adderentur. Minus quidem languebit, si τὸ et vs. 228 et 230 pro *etiam* positum acceperis. At quis ferat hanc copulam toties ac vario sensu repetitam, eandemque sententiam ter expressam? Hinc etiam non placet opinio eorum, qui vs. 230 τὸ et ante *totas* delendum putant, ut verbis *Nam quisquis...dat libertatem πρότασις*, (quæ sic nimis longa est et *ταυτολογεῖ*) reliquis vero, *totas effundit habenas* vet., ἀπόδοσις contineatur. Toto potius versu ejecto nihil est, quod in h. l. displiceat.—230 *effudit* 21. 22. 25. 27. 46-49. 54-63. 66. 67. 69-73.—232 *Cum* 22. *Sed* non male conj. Plathner. *meritisque relictis* 9. a m. pr.—233 *credit* 24.—235 *Cur* 22. *dicis* 16. *stultus, qui donat a.*, *Qui p. levat attollitque p.* 13. Non male, ut ipsa sint patris verba.—236 *levat* 13. 16. 23. *attollitque* 13. 16. *attolletque* 15. *tollat levetque* 24. *propinquum* 21.—238 *acquirere* etiam h. l. suspicari possis. v. snp. ad vi. 501. *in te* est 18. 19. a m. sec. 23. 25. 27. 46. 47. 48. 50. 54-69. 71-74.—239 *in pectore sato*

NOTE

230 *Totas effundit habenas, &c.*] Metaphora a decurrentibus in circo : id est, omnem dat licentiam quodvis scelus audendi.

231 *Curriculo*] Id est, juveni per multiples jam avaritiæ sordes decurrenti.

232 *Te contento rapitur*] Virgil. 'Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.'

233 *Nemo satis credit, &c.*] Ultra præscriptos fines quisque tendit : nemo concessis est contentus.

237 *Spoliare doces et circumscribere*] Doces et fallere, et deprædari, alienisque inhiare divitiis per fas et nefas rapiendis.

239 *Deciorum*] Vide Sat. viii. vs. 254. ibique annot.

Dilexit Thebas, si Græcia vera, Menœceus : 240
 In quorum sulcis legiones dentibus anguis
 Cum clypeis nascuntur, et horrida bella capessunt
 Continuo, tanquam et tubicen surrexerit una.
 Ergo ignem, cujus scintillas ipse dedisti,
 Flagrantem late, et rapientem cuncta videbis. 245
 Nec tibi parectur misero, trepidumque magistrum
 In cavea magno fremitu leo tollet alumnus.

Nota mathematicis genesis tua : sed grave tardas

corde, quantum Thebas amarit Menæceus, in quarum sulcis legiones cum scutis exoriantur e dentibus serpentis, statimque tetra incunt certamina, quasi buccinator simulatione enatus esset. Incendium igitur cujus scintillas ipse præbuit, inflammari valde et omnia devastare aspicias. Neque tibi condonabitur infelici, trementem vero te præceptorem occidet, sicut nutritorem leo in cavea horrendum savicens. Astrologis cognita est genitura tua; at molestum est lentus colos opperiri: extin-

~~~~~

13.—240-243 ejecti e 13. Menæceus 19. 45. Menæceus 15. Menæceus 18. Menæceus 11. ut in aliis Mss. inophorus, iconomus cet. v. Gifan. Ind. Lucret. Menicheus 47. Menicheus 27. Miniceus 22. Myneceus 16. 17. Menyceus 20. —241 quarum (scil. Thebarum) 19. 25. 46. 48. 49. 50. 54-57. 59-69. 71-74. Sed doctius est τὸ quorum.—243 et tanquam 20. tibicen 22. 49.—245 et late 10. 11. 15. 17-19. 23. 25. 45-49. 54. 55. 57-60. 64. 65.—247 caveam 15-20. 22. 24.—248

NOTE

240 Thebas] Bæotias, regionis olim istius caput, a Cadmo conditas.

Si Græcia vera] Vide Sat. x. vs. 174.

Menæceus] Creontis Thebanorum Regis filius, qui ut patriam servaret ab Argivis obsessam, morti se devovit; quoniam ex oraculo compererat salvas fore Thebas, si ultimus e stirpe Cadmæa sponte moreretur. De hoc Statius Thebaid. x. Tullius Tusc. 1. circa finem ejus etiam meminit: sic enim loquitur n. 116. 'Menæceus vero non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem.'

241 In quorum sulcis, &c.] In Thebarum agro seminatis dentibus draconis a Cadmo interfecti, nati sunt armati viri, qui se continuo mutuis vulneribus conciderunt. Vide Ovid. Met. iii. Fab. 1.

243 Tubicen] Ad canendum classi-

cum, et bellum ciendum. Vide paulo ante notata ad hæc verba, *Cornua cum lituis*.

244 Ignem] Avaritiæ ardorem, habendi cupiditatem inflammantem.

245 Rapientem cuncta] Jura omnia violentem ad congerendas opes. Allegoria.

246 Nec tibi parectur, &c.] Neque patri tibi avarus ille filius parcet.

247 Leo] Sicut educatorem suum devoravit leo ille, Domitiani temporibus, Mart. Spectac. Epig. x.

248 Nota mathematicis] Tibi quidem Mathematici ex horoscopo tuo prædixerint ac spondeant longævam ac seram senectutem, sed filius tuus hand expectabit adeo tardans fatum. Sueton. Calig. c. 57. 'Consulenti de genitura sua,' inquit, 'Sulla Mathematicus certissimam necem appropinquare affirmavit.' Et Tit. c. 9. Ipse 'dicitur cognita duorum Patri-

Expectare colus. Morieris stamine nondum
 Abrupto. Jam nunc obstat, et vota moraris : 250
 Jam torquet juvenem longa et cervina senectus.
 Ocyus Archigenen quære, atque cme, quod Mithridates
 Composuit, si vis aliam decerpere ficum,
 Atque alias tractare rosas. Medicamen habendum est,

gueris filo non adhuc abscisso. Modo ponis obicem, ac retardas petita: nunc adolescentem cruciat tua senecta diuturnior et cervina. Cito roca Archigenem, et mercare quod Mithridates conflavit, si cupis ficum alteram colligere, atque alteras rosas apprehendere. Sumendum præ alimento pharmacum parandum est, quale sorberi

nec grave 24.—249 *colos* 13. 18-21. a m. sec. 22. 23. 24. 46-50. 54-57. 59. 60. 62. 64. 65. 68. 69. 71-74.—252 *Archigenem* 17. 19. Ego *Archigenem* pro *Archigenem* scripsi. *Mithridates* 17. 18. 19. 46. 47. 50. 61. *Metridates* 20. 21. 45. 60.—253 *Opposuit* 22.—254 *logas* pro *rosas* 16. *est* non extat in 17. 18.—

NOTE

ciorum genitura, imminere ambobus periculum affirmasse, venturum quandoque et ab alio: sicut evenit.

Sed grave tardas expectare colus] Sed filio tuo crit tædiosa vitæ tuæ diuturnitas. Non poterit sibi temperare dum Parcæ compleverint colos, ipse abrumpet filum, teque enecabit, ut hæreditatem citius invadat. 'Filius ante diem patrios inquiri in annos.'

249 *Colus*] Vide Sat. III. vs. 27. Annot. ad vocem *Lachesi*.

250 *Jam nunc obstat*] Nimirum jam cupiditati effrenatæ filii tui moram injicis, et molestiam creas.

251 *Cervina senectus*] Qualem cervis natura concessit. Virg. Eclog. VII. 'Vivacis cornua cervi.' Cic. Tuscul. III. n. 69. 'Theophrastus,' inquit, 'moriens accusasse naturam dicitur, quod cervis et cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exiguum vitam dedisset. Quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisset ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur.' Plin. VIII. 32. ita scribit: 'Vita cervis in con-

fesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus anreis, quos Alexander addiderat, adoptertis jam cute in magna obesitate.' Plutarch. de orac. defectu, ex Hesiodo, ait quatuor ætates cornicis vivere cervum, tres cervi corvum, novem corvi Phœnicem Indicam, &c. Cæli. Rhodig. IV. 17. 'Nonnulli veterum,' inquit, 'vitæ longioris, atque (ut Græcis dici assnevit) polychroniæ rationem scrutati, e fellis vacuitate demanare id sunt suspicati, argumento ex cervorum vita deducto. Sed et Delphinus, qui fellis expertus item est, longævus est,' &c.

252 *Archigenem*] Peritum ac fidelem Medicum, qui pharmacum depellendis toxicis idoneum tibi temperet. De *Archigene* jam ter Juvenalis.

Quod Mithridates composuit] Antidotum adversus insidias et veneficia filii tui. Vide Annotat. ad Sat. VI. vs. ult.

253 *Aliam decerpere ficum*] Alium autumnum videre.

254 *Alias tractare rosas*] Aliud veraspicere, et vitam producere.

Sorbere ante cibum quod debeat et pater et rex. 255
 Monstro voluptatem egregiam, cui nulla theatra,
 Nulla æquare queas Prætoris pulpita lauti,
 Si spectes, quanto capitis discrimine constant
 Incrementa domus, ærata multus in area
 Fiscus, et ad vigilem ponendi Castora nummi, 260
 Ex quo Mars Ultor galeam quoque perdidit, et res
 Non potuit servare suas. Ergo omnia Floræ
 Et Cereris licet, et Cybeles aulæa relinquo:

oporteat vel a patre vel a rege. Ostendo præstans oblectamentum, cui theatra nulla, nulla pulpita Prætoris magnifici possis comparare, si consideras quam magno vitæ periculo stat familie amplificatio, sacculus plurimus in capsâ ære munitus, et pecunia collocanda apud Castorâ custodem, ex quo Mars Vindex cussidem etiam amisit, suasque res tueri nequivit. Itaque dimittas licet cuncta Floræ Cererisque et Cybelæ peri-

////////

255 aut pater aut rex 10. 11. 15-20. 24-27. 45-50. 54-69. 71-74.—256-297 ejecti c. 13. qui 71. 72. 73.—257 quærit 15. 64.—258 spectas 18. 23. 25. 27. 46-50. 54-69. 71-74. constant 21. 25. 27. 46-50. 54-69. 71-74.—259 multis 60.—263

NOTÆ

255 *Pater aut rex*] Uterque sibi metuens, pater a nequam filiis, Rex a perfidis subditis.

256 *Monstro voluptatem, &c.*] Si mecum vis attendere, monstrabo tibi curas et labores avarorum, e quorum contemplatione plus voluptatis et oblectamenti capias, quam e ludis scenicis.

257 *Prætoris pulpita*] Vide Sat. x. vs. 36.

259 *Incrementa domus*] Locupletatio, opum accessio.

260 *Ad vigilem ponendi Castora nummi*] Nummi, quos divites deponebant in templis, sub Numinum tutela. Vide Brod. Miscellan. iv. 17.

261 *Ex quo Mars, &c.*] Antea quidem solebant thesauros condere in foro Martis, sed ex quo illi a furibus expilati sunt, in Æde Castoris posuerunt, excubiasque addidere.

Mars Ultor] Sueton. Aug. c. 29. 'Publica opera plurima construxit, ex quibus vel præcipua, forum cum

æde Martis Ultoris.'

Galeam quoque perdidit] Hanc scilicet inauratam fures abrasere.

262 *Res non potuit servare suas*] Sarcasmus in Deos.

Ergo omnia Floræ, &c.] Relinque ergo ludorum oblectamenta sponte, ut majori voluptate fruaris spectando avarorum cruciatus.

Floræ] Dimitte Floralia. Vide Pers. Sat. v. vs. 178.

263 *Cereris*] Ludos Cereales. Tacit. Annal. 15. ad finem, scribit decretum esse, ut Circensium Cerealiū ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur. Ovid. Fast. iv. 'Circens erit pompa celebris numeroque Deorum, Primaque ventosis palma petetur equis.' Hinc Cereris ludi.

Cybeles] Megalesia. Vide Sat. vi. vs. 69. De Cybele, Sat. ii. vs. 111. &c.

Aulæa] Ornamenta cœnæ. Vide Sat. vi. vs. 67.

Tanto majores humana negotia ludi.

An magis oblectant animum jactata petauro 265
Corpora, quique solet rectum descendere funem;
Quam tu, Corycia semper qui puppe moraris,
Atque habitas, Coro semper tollendus et Austro,
Perditus, ac vilis sacci mercator olentis :

stromata, occupationes hominum eo jucundiora sunt spectacula. Nunquid plus exhilarant mentem corpora petauro librata, et qui per funem tensum desilire assucrerunt, quam tu qui Corycia nave continuo insistis ac permanes, nunquam non jactabundus Caro atque Austro, desperatus et ignobilis negotiator sacculi odorati; qui

//////////

relinques 22.—265 *Non* 12. *jactare* 12.—266 *solent* 27. 47. 54. 61. 63. 64. 71.—267 *Quantum* 16. *in* ante *Corycia* non male inseritur in 10. 17. 19. 23. 24. vel ante *puppe* in 15. *Coricia* 10. 17. 19. 23. 24. 46. *Coritia* 47. 48. 50. 64. *Corithia* 21. 45. *Corinthia* 22. *rupe* 21. a m. sec.—268 *choro* 17-22.—269 *ac vilis* 1. 2. 14. 18. 56. 70. 74-77. 82. *Perditus*, a *Siculis sacci mercator* (qui a *Siculis saceum mercaris*) 3. 5. 10. 11. 12. 15. 16. 17. 19-27. 45-50. 54. 55. 57-69. 71. 72. 73. quod perperam probat *Plathnerus*, quia *saccus olens* sit *crocum*, quod plurimum in *Siellia*, unde et *Sicanium* dicatur *Stat. Sylv. v. 3. 41. oletis* 11.

NOTÆ

264 *Tanto majores humana negotia ludi*] Adeo negotia et sollicitudines hominum lueri cupidorum sunt majora ludiera, quam *Circus* et *Circenses*.

265 *An magis oblectant, &c.*] Annon par ludus et simile ludicrum est videre petauristas ac funambulos, et mercatorem perpetuo navigantem, qui proinde ventis ac funibus nauticis libratur atque jactatur?

Petauro] *Petauri* ludus est, cum per circulos quispiam veloci cursu transvolat, corpore ita librato, ut circulum non offendant; unde petauristæ ludiones dicti. Ita *Alex. ab Alex. iii. 21.* 'Petauristæ a veteribus dicebantur qui saltibus vel schemis levioribus moverentur: et hæc proprietas a Græca nominatione descendit, ἀπὸ τοῦ πετᾶσθαι,' inquit *Non. Marcel. de prop. serm.* Alii dicunt *petaurum* fuisse ligneam machinam, per quam rotarum impulsu corpora jactabantur per aëra. *Mart. Epig. ii. 86.* 'Quid si per graciles vias petauri Invitum jubeas subire *Ladam*.' Et *Epig. xi. 22.* 'Quam rota transmisso

toties impacta petauro.' Vide *Turneb. viii. 4.* item *xxix. 19.* Aliter paulo *Manilius* rem videtur explicare l. v. ubi sic canit: 'Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem Corpora quæ valido saliant excussa petauro: Alternosque ciet motus; elatus et ipse Nunc jacet, atque hujus casu suspenditur ille.' Quem in locum *Josephus Scaliger* ait, rotam fuisse, quam duo versantes, alter superne alter infra nitens, vicissim dejecti nunc penderent, nunc erecti sederent.

267 *Corycia puppe*] Navi dante vela in *Ciliciam*, ad eroeum apportandum, quod ibi copiose optimum provenit ad oppidum *Corycum*.

268 *Coro*] Ventus hic flat ab Occasu Solstitiali; *Zephyron* et *Argesten* Græci vocant: inquit *Plin. ii. 47.*

269 *Sacci olentis*] Aromatibus atque odoribus pleni. Alii legunt hic: *Perditus a Siculis sacci mercator olentis*; id est, opobalsamorum atque aromatum mercator advectorum quidem e *Sicilia*; in qua, *Strabone* teste, præ-

Qui gaudes pingue antiquæ de littore Cretæ 270
 Passum, et municipales Jovis advexisse lagenas ?
 Hic tamen ancipiti figens vestigia planta
 Victum illa mercede parat, brumamque famemque
 Illa reste cavet: tu propter mille talenta,
 Et centum villas temerarius. Aspice portus, 275
 Et plenum magnis trabibus mare: plus hominum est jam

ex opima veteris Cretæ ripa delectaris apportare mulsum, et Jovis municipales amphoras: ille nihilominus dubio pede insigens passus, eo præmio cibum lucratur, et hyemem atque esuriem eo fume deritat: tu vero inconsideratus id facis ob talenta militema, villasque centenas. Intuere portus, et mare navibus ingentibus refertum. Plures modo sunt homines in mari, quam in terra. Ibit classis quocumque spes

//////////

—270 pingui 16. 27. 45. 59. 60. antiquo 22. antiquum 27. 47.—273 Victum ex illa merce 22.—275 Et mille villas 19. a m. pr.—276 est non extat

NOTÆ

ter frumentum, mel, &c. crocum etiam apportabatur.

270 *Antiquæ Cretæ*] Hæc Insula maris Mediterranei valde celebrata tum ob alia multa, cum ob Jovis natales. Ejus incolæ perfidiæ fama laborarunt, teste proprio ipsorum Poëta Epimenide. Unde Apostol. ad Tit. c. 1. ait: ‘Cretenses semper mendaces, malæ bestiae, ventres pigri.’ Lucan. l. III. ‘Jam dilecta Jovi centenis venit in arma Creta vetus populis.’

271 *Passum*] Ita vocatur liquor ex uvis ad Solem arefactis expressus. Varro de Vita Populi Romani ita scribit: ‘Passum nominabant, si in vindemia uvam diutius coctam legerent, eamque passi essent a Sole aduri.’

Municipes Jovis lagenas] Vinum e Creta, et ex eodem, quo Jupiter, loco et municipio. Sic Sat. IV. vs. 33. *Municipes Crispini, siluros* appellavit.

272 *Hic tamen*] Funambulus, pe-taurista, gesticulator.

273 *Victum illa mercede parat*] Victum habet e mercede, quam pro industria et ludo percipit.

274 *Tu propter mille talenta, &c.*] Iste ludio quidem hos labores subit, ut

victum habeat necessarium: unde quasi invitus hæc agit: tu vero temerarius, eoque dementior, qui tot discrimina terra marique sponte in eas, ut superflua nanciscaris; et cum parvo natura jubeat contentum esse te, et satis sit una villa, quæris opes immensas et villas centenas.

Talentum] Talentum Atticum minus (de quo ut plurimum intelligendi Auctores) valebat minas sexaginta, id est, sexcentos coronatos, monetæ Gallicæ, hos quidem æstimando triginta quinque solidis Turonensibus. Ergo singula talenta libellas Turonenses mille et amplius faciunt, adeoque talenta mille plusquam millionem. Vido Budaëum de Asse.

275 *Aspice portus, &c.*] Ut intelligas quanta sit hominum avaritia, vide portus et mare navibus plena; et hinc cognosce plures esse homines in mari navigantes, quam terram incolentes, adeo nullis deterrentur periculis, plusque movet lucri cupido quam mortis ipsius metus. Hor. Epist. I. 1. ‘Impiger extremos currit mercator ad Indos, Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per igues.’

In pelago : veniet classis, quocumque vocarit
 Spes lucri, nec Carpathium, Gætulaque tantum
 Æquora transiliet: sed longe Calpe relictæ,
 Audiet Herculeo stridentem gurgite solem.

280

Grande operæ pretium est, ut tenso folle reverti
 Inde domum possis, tumidaque superbus aluta,

quæstus iniliterit : neque solum transgreditur Carpathium et Gætula maria, verum dimissa procul Calpe, strepentem in Herculis freto Solis currum auscultabit. Magna erit merces laboris, si hinc in ædes queas redire folle distento ; atque inflata

////////

in 21. 22.—277 *rocat te* 10. 27. 47. 54. 58.—279 Secundam syll. voc. *Calpe* in sexto casu corripit, jam miratus est Priscian. l. vi. Eandem brevem esse ap. Avien. Arat. vs. 1023. observat Curio prava lectione deceptus, qui cum aliis putabat, id propterea fieri, quod *Calpe* etiam tertiæ declinationis sit, et *Calpes*, *Calpis* non minus recte dicatur, quam *Calpe*, *Calpes*.

NOTÆ

278 *Carpathium*] Dictum ab Insula Carpatho, hodie *Scarpanto*, Rhodum inter et Cretam sita, quodque est ab hac ad illam mare Carpathium vocatur.

Gætula] Libyca. Jam diximus alibi Gætuliam interiori Libya contineri.

279 *Sed longe Calpe relictæ, &c.*] Ultra Calpen progreditur ipso Hercule audacior, qui hic inscripsit: *Non plus ultra*.

Calpe] Mons est et urbs Hispaniæ Bæticæ, nunc *Gibraltar* vocatur, ut et fretum proximum; una ex Herculis columnis, cui respondet altera ex adverso, *Abyla*, mons pariter et oppidum Mauritanicæ.

280 *Herculeo gurgite*] Intelligit fretum Gaditanum, quod et Herculeum ab Herculis navigatione ibi finita, extractisque columnis, de quibus mox: dicitur et Ostium Oceani, et limen Interni maris; vulgo *Gibraltar*, latum est quinque leucas Hispanicæ antecirciter.

Stridentem solem] Nempe dum occidit, ejusque fervens currus aquis mersus stridet, ut candens ferrum solet. Ex opinione Posidonii Sophistæ,

et aliorum. Hinc Statius Sylvar. l. ii. in Genethliaco Lucani: 'Felix lien nimis et beata tellus, Quæ pronos hyperionis meatus Summis Oceani vides in undis, Stridoremque rotæ cadentis audis.' Vide Cæl. Rhodig. xxiv. 13. ubi 'Talpis,' inquit, 'cæcior Epicurus, qui tamen unus primusque hominum veritatem invenisse videri vult; astra cum oriuntur accendi, cum occidunt extingui astruit.—Hinc Solem in Oceanum mergi, cumque mergatur, quasi candens ferrum sonum edere,' &c. Porro sensus est hic avarum illum mercatorem ad ultimas Occidentis plagas navigare lucri causa.

281 *Grande operæ pretium, &c.*] Ironice. Magnum quid fecisse putas, si dives redeas e tam longinqua et periculosa navigatione.

Tenso folle] Marsupio nummis distento, crumena plena: ut solet vento plenus follis turgere.

282 *Tumida aluta*] Quidam intelligunt vela ventis inflata; alii ipsam crumenam. Nam *aluta* est pellis quævis mollior, e qua fiunt sacculi, crumenæ, &c.

Oceani monstra, et juvenes vidisse marinos.
Non unus mentes agitat furor. Ille sororis

*pelle jactabundus aspexisse Oceani prodigia et maritimos adolescentes. Haud unica
rexit animos insania. Hic in germanæ brachiis Furiarum expareciscit faciem atque*

NOTE

283 *Oceani monstra*] Belluas marinas stupendæ magnitudinis, orcas, balænas, de quibus Plin. ix. 6. Idem ibidem cap. 5. meminit belluæ ejusdam maritimæ in Gaditana littora illisæ, 'cujus inter duas pinnas ultimæ candæ cubiti sexdecim fuissent, dentes centum viginti maximi, dodrantium mensura, minimi semipedum.' Item ait monstri illius, 'cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romam allata ex oppido Judææ Ioppe, longitudine pedum quadraginta, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.' Horat. Od. i. 3. 'monstra natantia,' appellat ingentes illos Oceani pisces.

Juvenes vidisse marinos] Adeoque totum quasi enavigasse Oceanum, in quo cernuntur homines marini interdum, Tritones, Nereides. Maritimi Tritonis mentionem invehit Tullius de Natura Deorum, l. i. n. 79. Plin. l. ix. cit. c. 5. ita scribit: 'Tiberio Principi nuntiavit Olyssipponensium legatio ob id missa, visum auditumque in quodam specu Tritonem concha canentem, qua noscitur forma. Et Nereidum falsa opinio non est, squamis hispido corpore, etiam qua humanam effigiem habent. Namque hæc in eodem spectata littore est, cujus etiam morientis gannitum tristem accole audire.' Additque: 'Divo Augusto Legatus Galliæ complures in littore apparere exanimis Nereidas scripsit.' Tandem ait, 'Auctores habeo in Equestri Ordine splendentes, visum ab his in Gaditano

Oceano marinum hominem, toto corpore absoluta similitudine: ascendere cum navigia nocturnis temporibus, statimque degravari quas insederit partes; et si diutius permaneat, etiam mergi.' Pausanias l. ix. paulo ante medium, Tritonum describens figuram, ait; capitis comam palustri apio similem, tum colore, tum quod capillum omnino nullum ab aliis possis discernere; corpus reliquum minuta squama inhorrescere, eaque valde dura: branchias infra aures habere, nares humanis similes, rictum oris latiore, pantheræ dentes, oculos glaucos; manus, digitos, ungues, quali sunt forma superiores conchyliorum testæ: pinnulas sub ventre ac pectore pro pedibus, veluti Delphinis sunt, &c. Vide Alex. ab Alex. iii. 8. Georg. Furnerium, Hydrogr. xix. 39. Bartholin. Epist. Miscell. Medicophysic. Acad. Curios. German. &c. Ceterum apud Bibliothecam Sanctæ Genovesæ Parisiis servatur, atque ostenditur Sirenæ manus, humana paulo longior.

284 *Non unus mentes agitat furor*] Tres insanias species explicat Cornel. Celsus iii. 18. Sensus Juvenalis hic est: fuerit insanus Orestes, fuerit Ajax, insanior est avarus mercator.

Ille sororis, &c.] Orestes occisa matre Clytæmnestra Furiis agitatus consolantem se Electram sororem, et manu circumplexam repellit, sicque alloquitur: 'Dimitte me quæ una es mearum Erynnium, quæque me complecteris, ut in Tartarum præcipites.' Apud Euripid. in Oreste.

In manibus vultu Eumenidum terretur et igni : 285
 Hic bove percusso mugire Agamemmona credit,
 Aut Ithacum. Parcat tunicis licet atque lacernis,
 Curatoris eget, qui navem mercibus implet
 Ad summum latus, et tabula distinguitur unda :
 Cum sit causa mali tanti, et discriminis hujus, 290
 Concisum argentum in titulos faciesque minutas.

flamas. Iste juvenco interfecto putat mugitus edere Agamemnonem vel Ulyssem. Qui mercibus navem onerat usque ad supremum latus, atque asserere duntaxat separatur ab aquis, indiget custode, quamvis non laceret chlamydem et pallium; quandoquidem tum magna istius pestis atque periculi origo est argentum excusum in in-

////////

285 *torretur* 11. in marg. non improb. Schurzfleisch. *igne* 16.—286 *credet* 17.—287 *lacertis* 7. 12. 15. 17. a m. sec. 20. 21. 22. 46. 61. 62. 63. 65-69. 71-73.—288 *navem qui* 21.—289 *tabula dist. unda* 15. 16. 19. 21. 23-27. 46-49. 55-60. 68. *una* 17. 20. 22. 28. 74. *huda* 65.—291 *Concisum* 16. 21. 22.—293 *piperisve* 19.

NOTE

285 *Eumenidum*] Anguibus et facibus armatarum. Furiae porro dictae Eumenides per antiphrasim, quod nequaquam benevolae.

286 *Hic bove percusso, &c.*] Ajax in furorem ex ira versus ob negata sibi Achillis arma, et Ulyssi adjudicata, saevit in pecudes, saevire credens in Graecos, injuriamque ulcisci. Duos autem arietes eximios raptat, caedit, mactat, Agamemnonem et Ulyssem existimans. Vide Sophoclis Ajacem Flagelliferum.

Agamemmona] Graeci exercitus Imperatorem, atque inter contententes de armis Achillis Ajacem et Ulyssem, Judicium Principem. Vide Ovid. Metamorphos. XIII. et quae notavi Sat. VII. vs. 115.

287 *Ithacum*] Ulyssem natum dominatumque in Ithaca Ionii maris Insula Cephaleniae vicina.

Parcat tunicis licet, &c.] Etsi non laceret vestes, ut solent furiosi, sanus tamen non est avarus ille, quem, ut ait Horat. Sat. I. 'Neque fervidus aëstus Dimoveat lucro, neque hyems,

ignis, mare, ferrum: Nil obstat,' &c. Hinc idem Horat. Sat. II. 3. 'Danda est hellebori multo pars maxima avaris. Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.'

288 *Curatoris eget*] Quippe insipientibus dabantur curatores patrimonii. Unde Horat. Sat. II. 3. 'Interdicto huic (*insano*) omne adimat jus Prætor, et ad sanos abeat tutela propinquos.'

289 *Tabula distinguitur unda*] Legunt alii, *tabula distinguitur una*; alii, *uda*: pari sensu. Vide Sat. XII. vs. 58.

290 *Cum sit causa mali tanti, &c.*] Cum tot vitæ adeat ultro pericula, propter nummorum cupiditatem.

291 *Concisum argentum in titulos faciesque minutas*] Argentei nummi Principum inscriptionibus et imaginibus signati. Plin. XXXIII. 3. ita scribit: 'Proximum fecit scelus qui primus ex auro denarium signavit, quod et ipsum latet, auctore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem devictum usus

Occurrunt nubes et fulgura. Solvite funem,
 Frumenti dominus clamat, piperisque coëmti;
 Nil color hic cœli, nil fascia nigra minatur;
 Æstivum tonat. Infelix hac forsitan ipsa
 Nocte cadet fractis trabibus, fluctuque premetur
 Obrutus, et zonam læva morsuque tenebit.
 Sed cujus votis modo non suffecerat aurum,

295

scriptiones ac pusillos vultus. Quod si apparent nebulae, et fulgetra, tritici possessor et mercator piperis vociferatur: rudentes laxate: nihil iste cœli color, nihil ater circulus portendit: Æstatis est tonitru. Infortunatus eadem etiam nocte fortassis in mare devalvetur, rupta navi: et undis mersus obruetur: atque manu sinistra, et dentibus cingulum retinebit. Verum cujus cupiditati non erat satis aurum quod de-

////////

45. non male! coëmtor 11. coëmptor 15. 16. 19. 21. a m. pr. 23-27. 46-50. 54-69. 71. 72. 73.—295 at forsitan 15. 17. 20. 21. 22. ac forsitan 16. 19. 23-27. 48. 56-61. 66-69. 71-77. an forsitan al.—296 cadit 21. trabibus fractis 10.—298 suffecerit 20. 21. 27. 46. 47. 48. 54. sufficeret 23.—299 voluit 22. solvit

NOTÆ

est.—Servius Rex primus signavit æs nota pecundum: unde pecunia appellata,' &c. Vide Cœl. Rhodig. x. 2. et Alex. ab Alex. iv. 15. de his multa referentem. Sub Numa Pompilio nummi fuere scortei, deinde stannei, tum ærei. Post Attilium Regulum argentens nummus primum signatus: denique aureus. Nota porro fuit initio, pecus, ovis, bos, sus: dein Janus bifrons ex una parte, ex altera vero, navis prora. Postea bigæ, quadrigæ, victoria. Unde nummi bigati, quadrigati, victoriati. Denum effigies Cæsarum cum titulis et inscriptionibus apposita est. Nero quidem Citharedi, Severus Imperator Alexandri habitu nummis insculpi se voluerunt. Augustus Cæsar argenteum nummum percussit nota sideris Capricorni, sub quo in lucem editus fuerat.

292 *Occurrunt nubes, &c.*] Mercator ille lucri avidus, etiamsi immincat tempestas, urget tamen navigare, et portu solvere.

291 *Nil color hic cœli*] Hic cœli

color, quamvis præsagens tempestatem, haud avarum deterret. Vide seq. Annot.

Fascia nigra] Plin. xviii. 35. 'Si nubes,' inquit, 'Solem circumcludent, quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempestas erit; si vero etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior.—Si Oriens cingetur orbe, ventus expectetur.—Si circa Occidentem circulus erit candidus, levem tempestatem; si nebula, vehementiorem; si ater fuerit circulus, ventum magnum præsat.''

295 *Æstivum tonat*] Adeoque non diuturnum, ut æstate solet. Vide Plin. ii. 43.

297 *Zonam*] In qua insuti nummi et absconsi. Matth. e. 10. 'Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris.' Sueton. Vitell. e. 16. 'Zona se aureorum plena circumdedit.'

Læva morsuque tenebit] Dum læva dentibusque zonam retinet, dextra natabit, aut reget tabulam cui innititur.

Quod Tagus, et rutila volvit Pactolus arena,
 Frigida sufficient velantes inguina panni, 300
 Exiguusque cibus, mersa rate naufragus assem
 Dum rogat, et picta se tempestate tuetur.
 Tantis parta malis, cura majore metuque
 Servantur. Misera est magni custodia census.
 Dispositis prædives hamis vigilare cohortem 305

fert Tagus et Pactolus lucenti sabulo, huic satis erunt panniculi gelidum inguen obtegentes, et esca parva, quando submersa navi factoque naufragio mendicabit assem, seque procella adumbrata sustentabit. Tot ærumnis acquisita graviore solitudine ac timore custodiuntur. Infelix est conservatio summarum opum. Licinus

16.—300 *sufficient* 16.—301. 302 *ejecti* e 13. *Exanguisque cibus* 21.—305 *Depositis* 16. *perdives* 24. *divēs* reponi jubebat Curio, et *armis* pro *hamis* Britann, ut metro consuleretur. Neutrum iis venisset in mentem, nisi perperam de

NOTÆ

299 *Tagus*] Hispaniæ fluvius, vernacule, *Tajo*; auriferis arenis celebratus, ut testatur Plin. iv. 22. Martial. Epigram. i. 50. *aureum* vocat *Tagum*, *auriferum* vero Epigr. x. 96.

Pactolus] Hic Lydiæ fluvius, hodie *Sarabat*, olim et *Chrysorroas* ab arenis aureis dictus, teste Plinio, v. 29. Apud Herodot. l. v. dicitur Pactolus e Tmolio monte auri ramentaolvere, dein flumini Hermo commisceri, cum illo demum in mare influere.

302 *Picta se tempestate tuetur*] Vide Sat. xii. vs. 28. et Pers. Sat. i. vs. 89. ibique annotata.

305 *Dispositis prædives hamis, &c.*] Licinus pro conservatione divitiarum anxius famulos plures vigilare cogit.

Hamis] Ne *hamos* hic, nam penultima producit, sed *hamus* accipe. Cato de Re Rustica cap. 133. *hamum* recenset in rusticis instrumentis; Plutarchus, in haustoriis. Apud Hesyrium idem est ἄμνη, quod σκάφη. Plin. Epist. x. 12. ita scribit: 'Nicomediæ vastissimum incendium multas privatorum domos et opera publica duo absumsit. Latins autem

est sparsum tum violentia venti, cum inertia hominum.—Et alioqui nullus usquam in publico sipo, nulla lama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda,' &c. Quid igitur per hamas intelligemus? Alii uncas ferreas explicant, seu ad dirucenda in incendio ædificia, seu ad capiendos fures. Alii astipulantur Turnebo, qui ii. 29. locum hunc Juvenalis explicat de homine incendia metuente, vasaque multa aquaria ad id præparante. Lib. vero xix. cap. 23. quærens cur Præfectus vigilum juberetur per noctes circumire cum hamis et dolabris, *hamum* interpretatur *vas aquarium rotundioris formæ, globosique ventris*; assertque, ad rem, Columellam l. xvii. de cucurbita sic loquentem: 'Sive globosi Corporis, atque utero nimium quæ vasta tumescit, Ventre leges medio: sobolem dabit illa capacem Naryciæ picis, aut Aetæi mellis hymetti, Aut habilem lymphis hamulam.' Favet vetus Schol. qui sic loquitur hic: 'Per translationem disciplinæ militaris, Sparteoli Romæ, quorum cohortes in urbis tu-

Servorum noctu Licinus jubet, attonitus pro
Electro, signisque suis, Phrygiaque columna,
Atque chore, et lata testudine. Dolia nudi
Non ardent Cynici : si frgeris, altera fiet
Cras domus, aut eadem plumbo commissa manebit. 310
Sensit Alexander, testa cum vidit in illa
Magnum habitatorem, quanto felicior hic, qui

opulentus præparatis hamis famulorum turmam nocte vigilare imperat, timens propter electrum, et suas statuas, ac Phrygias columnas, eburque, et amplam testudinem. Denudati Cynici dolia non deflagrant. Ea si ruperis, ædes aliæ cras fabricantur; vel ipsæ plumbo comæxa subsistent. Quando Alexander aspexit grandem incolum in eo fictili, tum intellexit quanto beatior is qui nihil exoptaret, quam qui

//////////

hamis piscium cogitassent.—306 *Licinus* 12. *Licinus* 22. *Lanos* 16.—308-310 *ejecti e* 13.—310 *aut eadem* 10. 11. 12. 14. 15. 18. 19. 23. 24. 43. 45. 50. 64. 70. 82. *atque eadem* 16. 17. 20. 21. 22. 25. 27. 46-49. 54-63. 65-69. 71-77. *At quomodo altera fiet domus, et simul manebit eadem?* Id jam monuit Lips. *Epistol. Quæst. iv. 25.*—312 *quantum* 23. 47. 48. 49. 55. 58. 64.—313 *totum*

NOTÆ

tela cum hamis et aqua vigilins consuerunt curare vicibus; causa ignis videlicet.

[*Vigilare*] Horat. Sat. i. 'An vigilare metu exanimem, noctesque diesque Formidare malos fures, incendia, servos, Ne te compilent fugientes; hoc juvat?'

306 *Licinus*] Quilibet dives. Vide Annot. ad Sat. i. vs. 109. et Pers. Sat. ii. vs. 36.

307 *Pro electro, signisque suis, &c.*] Pro varia suppellectile pretiosa, vasis ex electro, statuæ ex auro, argento, &c. columnis e marmore Phrygio, mensis chore ornatis, discubitoriis lectis, testudinum putaminibus operis. Vide Sat. ii. vs. 91. et 123.

308 *Dolia nudi non ardent Cynici*] Incendio non sunt obnoxia: quippe fictilia seu testea fuerunt olim dolia, teste Plinio xxxv. 12. ubi sic ait: 'Defunctos se multi fictilibus doliis condi maluere, sicut M. Varro.'

309 *Cynici*] Diogenis pauperuli, cui dolium pro domo fuit. Vide An-

not. Sat. xiii. vs. 121. et Pers. Sat. i. vs. penult.

310 *Eadem plumbo commissa manebit*] Si frangas dolium testæum, partes ejus dissolutæ et fragmenta poterunt ferruminatione vel plumbatione conjungi et instaurari. Non ita vero dives ædes suas reficere potest, casu vel incendio dirutas. Vide Lips. *Epistolæ. Quæst. iv. 25.*

311 *Testa cum vidit in illa*] Cum vidit Diogenem in dolio suo testaceo. Diogenis tamen dolium potius ligneum fuisse, notat Gajetus, quippe quod ab eo sæpius illæsum versaretur, otii vitandi causa.

312 *Magnum habitatorem*] Diogenem parvi doli habitatorem certe magnum, animo, sapientia, divitiarum contentu, ipsoque Alexandro Magno majorem: quod nec Rex ille ignorasse videatur. Nam cum Philosophos complures et viros primarios salutatores habuisset, adiit ipse Diogenem; quin et se suasque opes despicientem adeo est admiratus, ut

Nil cuperet, quam qui totum sibi posceret orbem.

Passurus gestis æquanda pericula rebus.

Nullum numen habes, si sit prudentia: nos te, 315

Nos facimus, Fortuna, Deam. Mensura tamen quæ

Sufficiat census, si quis me consulat, edam:

In quantum sitis, atque fames, et frigora poscunt,

Quantum, Epicure, tibi parvis suffecit in hortis,

Quantum Socratici ceperunt ante penates. 320

Nunquam aliud Natura, aliud Sapientia dicit.

Acribus exemplis videor te claudere. Misce

mundum sibi peteret univcrsum, paria factis discrimina subiturus. O Fortuna, nihil divinum tibi est, si nobis insit sapientia: nos vero te Numen consecramus. Si nihilominus aliquis sciscitetur a me, proferam quis opum modus sit satis: nempe quantum pctunt sitis et esuries ac gelu: quantum satis tibi fuit, o Epicure, in hortulis exiguis: quantum antea continebat Socratis domus. Nunquam diversum natura, diversum prudentia loquitur. Videor te constringere severis exemplis. Ad-

////////

qui 27. 47. 48. 49. 56-60. 64. 65. poscerit 21.—315 Nullum numen abest 13. 15. 16. 19. 20. 23-27. 45-50. 54-63. 65-69. 71. 72. 73. sed te Nos facimus 10. 13. 15. 16. 17. 20-27. 45-50. 54-69. 71-74. sed nos Te facimus 12. 19. v. sup. ad x. 365. ubi iidem leguntur versus.—316 Deam, caloque locamus 45. ex x. 366.—317 consulit 16. 21.—318 En quantum suspicari possis. ac frigora 21.—321 dicet 11. 22. 23. 25. 27. 46-50. 54-60. 65.—322-331 desunt 13. ludere 45. inclu-

NOTÆ

amicis dixerit; Nisi Alexander essem, profecto Diogenes esse vellem. Plutarch. in Alexandri vita. Laërt. l. vi.

313 Totum sibi posceret orbem] Vide Sat. x. vs. 168.

314 Æquanda pericula rebus] Si enim magna gessit Alexander, magna quoque est perperussus. Pariter et alii summi Imperatores, quibus magna semper gloria magno stetit ambitiosis.

315 Nullum numen habes, &c.] Vide Sat. x. ad calcem.

319 Quantum, Epicure, &c.] Vide Sat. xiii. vs. 122. et Annot. ibid.

320 Quantum Socratici ceperunt ante penates] Socrates nimirum ante Epicurum vixit. Nam Socrates natus refertur Olympiade septuagesima septima, anno ante Christum quadrin-

Delph. et Var. Clas.

gentesimo septuagesimo octavo, et vixisse annos septuaginta. Epicurus autem in lucem prodiit Olympiade centesima nona, vixitque annos nonaginta duos.

Socratici penates] Frugalitatis domus Socratis, quem Laërtius scribit, Athenis peste laborantibus, unum a morbo fuisse immunem, ob cibi temperantiam. Vide quæ etiam de illo annotabo ad Pers. Sat. iv. vs. 2. et seq.

321 Nunquam aliud Natura, &c.] Frugalitatem aliasque virtutes pariter natura et sapientia præcipiunt. Seneca Epist. 50. 'Virtus,' inquit, 'secundum naturam est, vitia inimica et infesta sunt.'

322 Acribus exemplis, &c.] Ad rigida nimis et severa exempla te revoco et redigo: id est, si Philosophorum aus-

Juv.

2 Z

Ergo aliquid nostris de moribus : effice summam,
 Bis septem ordinibus quam lex dignatur Othonis.
 Hæc quoque si rugam trahit, extenditque labellum ; 325
 Sume duos Equites, fac tertia quadringenta.
 Si nondum implevi gremium, si panditur ultra :
 Nec Cræsi fortuna unquam, nec Persica regna
 Sufficient animo, nec divitiæ Narcissi,

hibe igitur quiddam e nostris moribus. Fac summam, quam lex Othonis dignam putavit quatuordecim gradibus. Si illud etiam rugam inducit, et labium porrigit, accipe binos Equites ; acquire trina quadringenta. Quod si non adhuc sinum replevi, si amplius extenditur ; neque menti satisfaciet unquam Cræsi sors, neque

//////////

dere 15. claudere 16. 17. 19-22. 25. 46-50. 53. 57-60. 64-67. Cludere ἀρχαῖκῶς passim scriptum reperitur. v. Drakenb. et nos ad Sil. vi. 451. xv. 655. Intpp. Cic. N. D. ii. 39. Heins. ad Valer. Fl. i. 34.—323 de nostris 19. 25. 27. 46-50. 54. 55. 57-60. 64. 65. In omnibus, quas vidi, editt. perperam non post summam, sed post ordinibus distinguitur.—324 dignetur 45.—325 labellis 22.—326 quadraginta 16. 20. a m. pr. 22. v. ad i. 106.—327 non 27. 64.—328 Rosci pro Cræsi 4. forte e glossa, ad vs. 324. ascripta. Cræsi, regis Lydorum, divitiæ cui non sunt auditæ ? vel Persica 16.—329 Sufficiunt 27. Marcissi 67. 68. 71. 72. 73.

NOTÆ

teritas te deterret ; si tantam ferre nequis paupertatem : modicis igitur opibus contentus esto.

322 *Misce ergo aliquid nostris de moribus*] Ergo imitare homines hujus ævi, et Romanos nostros divitias congerere amantes : at modum saltem et frantum injice tuæ cupiditati : opes aliquas para, sed ne, ut illi, quære immensas.

323 *Effice summam, &c.*] Censum Equestrum posside, per me licet. Vide Sat. i. vs. 106. ibique annot.

324 *Quam lex dignatur Othonis*] Roscius Otho Tribunus Plebis legem tulit, qua nemini licebat sedere in Theatri gradibus quatuordecim, nisi haberet Equestrum censum, seu quadringenta sestertia. Vide Sat. iii. vs. 154. et 159. et Annot. ibid.

325 *Hæc quoque si rugam trahit*] Si angustiores etiam hi divitiarum termini, quos præscribo, tristem te faciunt.

Extenditque labellum] Rictum porrigit : ut indignabundis ac mæstis contingit. Gallice, *faire la moue*.

326 *Sume duos Equites, &c.*] Equestrum ergo censum duplica, vel ad summum, triplica. Tantum habe divitiarum, quantum satis esset duobus aut tribus Romanis Equitibus.

327 *Si nondum implevi gremium*] Si tibi necdum satisfacio : si fortunis ejusmodi, quas habere tibi concedo, non es contentus, certe nullis eris.

Si panditur ultra] Si plura appetis. 328 *Cræsi*] Hujus Lydorum Regis opes in proverbium abiierunt etiam. Vide Sat. x. vs. 274.

Persica regna] Darii et Xerxis Regum Persicorum ingentes divitias celebrat Justinus, &c.

329 *Nec divitiæ Narcissi*] Nec sufficient opes hujus liberti Claudii Cæsaris, de quo Sueton. Claud. cap. 28. 'Suscepit,' inquit, 'aute omnes Narcissum ab epistolis, et Pallantem a

Indulsit Cæsar cui Claudius omnia, cujus
Paruit imperiis, uxorem occidere jussus.

330

*Persidis Imperium, neque opes Narcissi, cui nihil negavit Claudius Cæsar, jussa
cujus peregit coactus interficere conjugem.*

NOTE

rationibus: quos decreto quoque Senatus non præmiis modo ingentibus, sed et Quæstoriis Prætorisque ornamentis ornari libenter passus est: tantum præterea acquirere et rapere, ut querente eo quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum; abundaturum, si a duobus libertis in consortium reciperetur.' Plin. etiam xxxiii. 10. hujus opes notat. 'Juvat,' inquit, 'insectari inexplabilem istam habendi cupidinem: multos cognovimus servitute liberatos opulentiores, pariterque tres Clandii Principatu, Pallantem, Callistum, Narcissum.'

330 *Cujus paruit imperiis, &c.*] Narcissi obsecutus voluntati Claudius,

Messalinam uxorem neci addixit. Cornelius Tacitus *Annal.* xi. ad finem, 'Mirum inter hæc silentium Claudii: nempe cum indefensa conjux exitio daretur.—Omnia liberto obediebant.—Ac ni cædem ejus Narcissus properavisset, verterat perniciem in accusatorem. Et cum Imperatoris languescere iram, amorem redire audisset, prorupit Narcissus, denuntiaturque Centurionibus et Tribuno, qui aderant, exequi cædem,' &c. Idem alibi: 'Nec enim Claudius Messalinam uxorem, quæ nupsit Silio, interfecisset, nisi properasset index, delator adulterii, et quodammodo imperator cædis Narcissus.' Vide Sat. x. vs. 330. et seq.

SATIRA XV.

QUIS nescit, Volusi Bithynice; qualia demens
Ægyptus portenta colat? Crocodilon adorat

Ecquis ignorat, o Volusi Bithynice, quæ monstra veneretur Ægyptus insana?

*****

1 Ejectus c 13. *Bythinice* 17. *Bitynice* 48. *Bitinice* 19. *Bittinice* 22.—
2 colit 13. 23. *cocodrillon* 11. 13. 17. 21. 22. 24. 45. *cocodrilon* 15. 16.—3 *ibim*

NOTE

1 *Quis nescit, Volusi*] In odium forte Crispini Ægyptii, de quo antea non semel, scripsit Juvenalis hanc Satiram, in qua ridiculas Ægyptiorum superstitiones insectatur, pariter et crudelitatem; ut qui bruta colant, hominem autem quidam eorum devorant.

Bithynice] E Bithynia oriunde: quæ est Asiæ minoris regio, Euxino mari et Propontidi vicina.

2 *Ægyptus*] Africæ regio celebratissima, Rubro mari proxima versus Orientem; ab Occidente Barcana deserta contingit, a Septentrione mare Mediterraneum, a Meridie Æthiopiam. Urbium olim dicitur habuisse millia viginti: quas inter famosæ Memphis, Alexandria, Pelusium, Babylon nova, hodie *Cairus*, Thebæ, Syene, &c.

Qualia portenta colat] Velut Numina. Quæ vero, quot, et cur, enarrant Strabo l. xvii. Diodor. Sicul. ii. 4. Herodot. l. ii. &c. Cicero de Nat. Deor. iii. n. 39. 'Omne fere genus bestiarum consecrarunt Ægyptii,' inquit.

Crocodilon] Portentosum certe animal, quod ex ovo anserino simili na-

scens, in eam excrescit magnitudinem, ut cubitos aliquando viginti æquet longitudine, interdum et superet. Quadrupes est, specie lacertæ, in terra pariter et in aqua degens. Ad annos sexaginta vivere, semper crescere, hyeme latere, ac sine cibo plures menses durare fertur. Ad Nilum frequens, at præcipuæ magnitudinis est apud Gangem Indiæ fluvium: auctores sunt Ælianus Histor. animal. x. 22. et xii. 38. et Plin. mox citand. Hoc unum ex animalibus caret lingua: inferiorem maxillam non movet, sed superiorem inferiori admovet: oculos habet snillos, in aquis obtusos, extra eas perspicacissimos; dentes ingentes, serratos et prominentes; ungues robustos; pellem dorsi squamosam ac duritie impenetrabilem. Hæc ex Herodoto, l. ii. Plinio, viii. 25. Diod. Sicul. i. 3. Cur autem Crocodilos colerent Ægyptii? Diod. Sicul. ii. 4. rationem affert, quod securitatem patriæ conferant adversus Arabiæ Libyæque latrones, qui Crocodilos veriti Nilum non audent transire populatum. Alia quoque ibidem affertur ratio, nempe ob Menam Regem a Crocodilo defen-

Pars hæc : illa pavet saturam serpentibus ibin.

Ista regio Crocodilum colit : alia reveretur Ibin anguibus satiatam. Sacratæ

NOTÆ

sum contra persequentes canes : nunc ille Crocodilam nrhem condiderit, Crocodilos sacros esse deinceps, et coli a suis jusserit. Seneca Natural. Quæst. iv. 2. Delphinorum in Crocodilos ad ostium Nili pugnam, quin et victoriam amœna prosequitur narratimcula ; similiter et Plin. cit. mox loco, ubi et de Ichneumonis caliditate et insidiis ad conficiendos Crocodilos.

Adorat pars hæc] Ex Herodoto citato, Ægyptiorum quibusdam sacrosancti sunt Crocodili, maxime circa Thebas, aliis vero minime, sed velut hostes exagitant. Ex Plinio quoque et Seneca citatis locis, Crocodilis adversa est et plane infensa Tentyritarum gens ex Insula Nili Tentyri vocata. Cum enim Crocodili sint erga timidos audaces, in audaces pavidum, Tentyritæ strenne assiliunt, voce terrent, fugientes injecto laqueo trahunt, dorso inequant, quovis agunt, devorata recens corpora vomere cogunt, ad sepulturam.

3 *Saturam serpentibus Ibin*] Fœda hæc avis ab Ovidio decantata, apud Nili ripas frequens, Ciconiæ non ab- similis, ideo colebatur ab Ægyptiis, quod sit infesta serpentibus, a quibus ipsi infestantur. Hinc Cic. i. de Natura Deorum n. 102. 'Ipsi,' inquit, 'qui irridentur Ægyptiis nullam belluam, nisi ob aliquam utilitatem, quam ex ea caperent, consecraverunt ; velut Ibes maximam vim serpentum conficiunt, cum sint aves excelsæ, eruribus rigidis, corneo proceroque rostro : avertunt pestem ab Ægypto, cum volucres angues ex Libya vastitate vento Africo invectas interficiunt atque consumunt. Ex

quo fit ut illæ nec morsu vivæ noceant, nec odore mortuæ. Possem de Ichneumonum utilitate, de Crocodilorum, de felium dicere, sed nolo esse longus.' Herodot. i. ii. meminit alatorum serpentum in Ægyptum vere inenunte advolantium, quos statim conficiunt Ibides, quæ idcirco magno ibi in honore sint. Ibin porro duplicis esse generis ait ; alteram, quæ tota nigra est, gruinis eruribus, rostro valde adunco, et cum serpentibus pugnat : alteram, quæ pedes habet humanis similes, gracile caput, et collum, pennas candidas, crura et rostrum alteri consentanea. Diod. Sic. ii. 4. ex avibus Ibin utilissimam ad serpentes et locustas brucosque delendos refert. Plin. x. 28. 'Invocant Ægyptii Ibes snas,' inquit, 'contra serpentium adventum.' Et cap. 30. 'Ibis circa Pelusium tantum nigra est : ceteris omnibus locis candida.' Cæc. Rhodig. xiii. 1. ex Mimitiano Cæcilio Auctore, observat Corvinum ab Ovidio appellatum fuisse Ibin, ex avis fœditate, cui ventrem rostro purgare insitum. Hoc idem testatur Plin. viii. 27. ubi sic habet : 'Simile quiddam monstravit in Ægypto Ibis, quæ rostri aduncitate per eam partem se perluit, qua reddi ciborum onera maxime salubre est.' Et Plutarch. de Iside et Osir. paulo ante finem, quædam habet de Ibi non omittenda ; quod Medicos purgationis usum docuerit, cum spectaretur abluï et purgari a seipsa : quod Ægyptii Sacerdotes ea se lustrant aqua, quam Ibis biberit. Hæc enim nunquam insalubrem aut veneno infectam bibit vel attingit, &c.

Effigies sacri nitet aurea cercopitheci,
 Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ,
 Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.

5

*cercopitheci fulget imago ex auro, ubi magicæ fides crepant mutilo Memnone, æ
 prisæ Thebæ cum centum januis dejectæ procumbunt. Ibi cæruleos, istic fluvii*

////////

45. 49. 60. 64.—4-6 extrusi e 13. *cercopytheci* 46-49. *circophitici* 10. 15. 16. 17. 19. *circophitici* 45. *circophetici* 24. *cyrcephetici* 20. *cirropetici* 22. *citrophetici* 21.—5 *Memnone* 21-23. 65. Ita ubi vis scribendum putabat Har-
 duin. ad Plin. vi. 30. s. 35. x. 26. s. 37. xxxvi. 7. s. 11. *resonat sub Mem-*

NOTÆ

4 *Nitet*] Adornatur ad cultum.

Cercopitheci] Caudatæ simiæ, quam colebat Ægyptus, *κέρκος*, *cauda*, *πίθηκος*, *simia*. Plin. viii. 54. 'simiæ caudis inter se distinguuntur.'

5 *Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ*] Apud Thebas Ægyptias in templo Serapidis (ut vult Plinius xxxvi. 7.) saxea visebatur Memnonis effigies citharam tenens, quæ quotidie Solis orientis percussa radiis sonum edebat citharæ similem. Strabo vidit audivitque; at istius rei causam non assequi se fatetur: ejus autem statuæ partem mediam, terræ motu corruisse narrat. Hinc Juvenalis *dimidium* vocat *Memnonem*: *Magicas* porro *chordus* ait, quia per Magicam Artem sonare creditum est. Nam et cum diuisset Thebas Rex Persarum Cambyses, statuam illam aperuit, ratus mechanicum aliquid intus latere, quo sonitus is fieret; verum nihil reperit: aperta vero statua consuetum edere sonum perseveravit. Vetust. Schol. Pansan. in Atticis. Philostrat. in Iconib. Cæcl. Rhodig. xxii. 5.

6 *Vetus Thebe*] Ex Diodor. Sicul. ii. 1. Thebæi se omnium antiquissimos jactabant: primosque Philosophiam et Astronomiam invenisse, &c.

Centum jacet obruta portis] Portas septem habuit Thebe Bæotia, ut dixi ad Sat. xiii. vs. 17. at Ægyptia He-

catompylus inde dicta portas centum, vel ut alii volunt, aulas ac domos Principum centenas: a Busiride Rege condita; centum et quadraginta stadiorum pomerium ostentabat. Plin. xxxvi. 14. Herodot. i. ii. Thebas olim Ægyptum vocatas refert. Diodor. Sic. ii. 1. ait, 'Busirim condidisse magnam civitatem, Thebas a Græcis, ab Ægyptiis autem Solis urbem dictam:' (Strabo Diospolim, non Heliopolim vocatam tradit, alii-que) 'pulchris et ingentibus ædificiis, ac speciosis Deorum templis exornasse: privatorum etiam ædes usque ad quartam aut quintam contignationem construxisse: hanc demum non solum Ægypti, sed totius orbis felicissimam ac florentissimam reddidisse.' Deinde subjungit: 'non centum portas civitatis a quibusdam afferri, sed plures et egregias templorum januas, a quibus dicta fuerit centum seu plurium portarum. Ex ea vero curruum millia viginti ad bellum prodire solita,' &c. Sanctus Hieronymus dictam suo tempore Thebestim scribit, Epist. ad Galat. Thebaidis olim regionis caput fuit: nunc detrita omnino paucis constat incolis, vocaturque *Minio*, teste Sansone: inter Memphim ad Boream, et Syenen ad Austrum sita.

Jacet obruta] Diodor. mox cit. refert ædificata Memphi opportuniori

Illic cœruleos, hic piscem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.
Porrum et capre nefas violare, et frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis

10

piscem, alibi canem urbes integræ colunt, nullus vero Dianam. Scelus est apprehendere porrum et capras, dentibusque rumpere. O religiosam nationem, cui isti

//////////

none 11. a m. pr.—7 v. Excurs. ad h. l.—9 Porrum saepe 13. ac frangere 10. 12. 16-20. 22-25. 45-50. 54-69. 71-74. 77.—10 ejectus e 13.—11 Illic laniatis

NOTE

situ, posteros Reges, Thebis relictis, Regiam illuc transtulisse: unde sint imminutæ jam Thebarum opes. Idem ibid. pariter et Herodot. l. iii. narrant Cambysem Persarum Regem Ægyptum occupasse, Ægyptios male mulctasse, clarissimas urbes, multaque Deorum templa, ad Thebas maxime, spoliasse; et in Asiam asportasse aurum, argentum, signa, artifices, &c. Hæc facta circa Olympiadem sexagesimam tertiam testatur Euseb. Chron. Plin. xxxvi. 9. 'Cambyzes Rex,' inquit, 'cum Thebas expugnaret, grassareturque incendium ad crepidines obelisci, extingui ignem iussit, molis reverentia, qui urbis nullam habuerat.'

7 *Cæruleos*] Id est, pisces maris cœrulei. Brodæus, Turneb. vii. 8. alique legunt, *caluros*, id est, feles, quos venerabantur Ægyptii, ut passim ostendunt Herodot. et Diodor. cit.

8 *Oppida tota canem venerantur*] Quædam animalia colebant universi Ægyptii; e terrestribus bovem, canem, felem: ex aquatilibus lepidotum, et oxyrinchum: e volatilibus ibin et accipitrem: alia quidam populi, ut ovem Thebani et Saitæ: latum piscem Latopolitani, capram et hircum Mendesii; lupum Lycopolitani, &c. Vide cit. Strab. Diodor. Herodot. &c.

Canem] Hic tum venationi, tum ad

custodiam prodest: propterea Denm Ambim capite fingunt canino, significantes custodem corporis Osiridis atque Isidis fuisse. Adde quod Isidis canes corpus Osiridis quesitum investigarunt: unde in Festis Isidis canes præerant pompam. Ex Diod. Sicul. cit. ii. 4. Vide et quæ notavi ad Sat. vi. vs. 533.

Nemo Dianam] Comparatio ironica: canem venerantur omnes; nemo canum dominam ac venatricem Dianam. Ridicula hominum religio! Scribit tamen Herodotus cit. l. ii. in urbe Bubasti puicerrimo in templo coli Dianam, ipsamque Bubastin appellari.

9 *Porrum et capre nefas violare*] Plin. xix. 6. 'Allium,' inquit, 'cæpasque inter Deos in iurejurando habet Ægyptus.' Gell. xx. 7. 'Capitium,' inquit, 'revirescit et congerminat decedente Luna, contra autem inarescit adolescente. Eam causam esse dicunt Sacerdotes Ægyptii cur Pelusiotæ cæpe non edant, quia solum olerum omnium contra Lunæ aucta et damna vices minuendi atque augendi habeat contrarias.' Plutarchus de Iside et Osiri, ait Ægyptios sacerdotes cæpam aversatos eo quod lacrymas eliciat, atque Festos dies celebrantibus sic molesta, sitim quoque excitet iis gravem, qui religionis causa cibo potuque abstinent.

10 *Nascuntur in hortis Numina*] Qui-

Numina! Lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa. Nefas illic foetum jugulare capellæ:
Carnibus humanis vesci licet. Attonito cum
Tale super cœnam facinus narraret Ulixes

*crescunt in hortulis Dii! Brutis lanigeris parcunt singulæ mensæ: ibi capræ catu-
lum occidere prohibetur, fas vero est hominis carnem comedere. Quando Ulysses*

////////

13.—12 *fatum violare* 45.—13 *humanis licet illic ad sacra vesci* 13. *vesci liber*
28. *attonitis* 22.—14 *Quando super cœnam monstra hæc narraret* 13. *narravit*
22. *Ulixes* recepti ex 17. 19. 20. 53. *Ulyxes* 23. 46. 47. Vulgo *Ulysses*. Cf.

NOTÆ

dam enim Ægyptii lentem, alii fabam, alii cæpe reverebantur. Diodor. citat.

11 *Lanatis animalibus abstinet*] Ovi-
bus abstinebant, quoniam bis edunt
fœtus, lanamque præbentes vario ac-
commodatam usui, lac præterea ca-
seumque suppeditant. Diodor.

12 *Nefas illic fatum jugulare capellæ*] Paulo ante dixi capram Mendesiiis atque hireum adorari. Cic. Tusc. v. n. 78. 'Morem Ægyptiorum quis ignorat? Horum imbutæ mentes erroribus quamlibet carnificinam prius subierint, quam Ibin, aut aspidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: quorum etiamsi imprudentes quidpiam fecerint, pœnam nullam recusent.' Diodor. citat. II. 4. ita refert: 'Si quis animalium istorum aliquod occiderit, morte damnatur.—Adeoque mentes hominum pervasit ea superstitio, ut quo tempore Ptolemæus Rex a Romanis socius et amicus dictus est, applaudentibus quidem Ægyptiis, Italosque studiose excipientibus, tamen cum quidam Romanus felem interfecisset, ad ejus domum concursu plebis facto, neque a Regiis ad id missis Principibus, neque Romanorum timore absterreri a pœna hominis potuerint. Quam rem non auditu percipimus sed visu;

cum in Ægyptum eo tempore navigassemus.'

13 *Carnibus humanis vesci licet*] Diodor. cit. mox loco ita pergit: 'Premente aliquando Ægyptios fame, adeo ut plures ab humana carne, ob inopiam cibi non abstinerent, animalia sacra omnino intacta reliquere.'

Attonito cum tale, &c.] Exemplo ostendit et illustrat quæ dixit de immani Ægyptiorum crudelitate.

14 *Narraret Ulixes Alcinoos*] Ulysses nempe naufragus ad Corcyram Insulam enatavit. In ea tum regnabat Alcinoos Phæacum Rex. Hujus filia Nausicaë nudum et egentem in littore Ulyssem invenit, ejusque missa ad patrem perduxit: a quo benigne exceptus inter cœnandum enarravit ille suos ab annis septem errores ac labores: quemadmodum a Polyphemo Cyclope, atque Antiphate Læstrygonum Rege anthropophagis quidam e suis devorati essent: &c. Homer. Odys. 6. 7. 9. 10. Talia vero illo referente (inquit Juvenalis) accumbentium Phæacum quidam ridere fabulosa, alii vanum ostentatorem indignari, ac dicere vel cogitare apud se: huncine fabulatorem nemo in mare abjicit? Charybdim fingit falsam, at vera est dignus ipse, qua absorptus pereat, &c.

Alcinoo, bilem aut risum fortasse quibusdam 15
 Moverat, ut mendax aretalogus. In mare nemo
 Hunc abicit, sæva dignum veraque Charybdi,
 Fingentem immanes Læstrygonas atque Cyclopas?
 Nam citius Scyllam, vel concurrentia saxa

inter epulas ejusmodi facta commemorabat Alcinoos admiranti, indignationem forte vel cachinnos excitaverat nonnullis, tanquam vanus fabulator: ergone illum in mare nullus præcipitavit crudeli nec ficta dignum Charybdi, sævos Læstrygonas et Cyclopas comminiscemem? Facilius enim crediderim Scyllam, aut Cyaneas rupes cœum-

//////////

ad ix. 65. et xi. 31.—15 *Alcinoos* 21. 22. atque pro aut 16. *risum sermone movebat* 13. 16 *Ut mendax aretalogus tamen in mare nemo cet.* 13. *Moveat* 62. 68. 71. 72. 73. *aretalogus* 23. *arethologus* 22. 17 *Scylla pro sæva conjicit* Schrader. *carybdi* 17. *caribdi* 19. 20.—18 *Fingentem* 57. 59. *Læstrygonas* 13. 16. 24. *Cyclopes* 13. 16. 24. et *Cyclopas* 10. 11. 17-20. 25. 27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. quod arridebat Schurzfl. ut exprimeretur res ipsa, grandis scil. Cycloporum vastitas et moles quadrata, versu spondaico durum sonante.—19 *procurrentia saxa* conj. quidam male. v. Heins. ad Ovid. Met. vii. 62.—

NOTÆ

16 *Aretalogus*] Sueton. August. c. 74. 'inter cœnandum,' inquit, 'aut acroamata et histriones, aut etiam triviales e circo ludios interponebat, ac frequentissime aretalogos.' Hos vero Casaubonus ibid. parasitos Philosophos interpretatur, qui de virtutibus disputare soliti sint apud mensas divitum: ab ἀπερη and λέγω. Ipsos vocat circulatorum Seneca Epist. 29. Alii ex Porphyryone in Horat. Sermon. propriæ virtutis ostentatorem aretalogum esse aiunt: alii nugatorem et scurræ, seu festiva et faceta, ad oblectandos audientium animos, effluentem: ab ἀπερὸς blandus, gratus. Turneb. x. 12.

17 *Charybdi*] Voragine naves absorbente. Vide Satir. v. vs. 102. Annot.

18 *Læstrygonas atque Cyclopas*] Plin. vii. 2. 'Cogitemus in medio terrarum orbe, in Sicilia atque Italia homines hujus monstri, Cyclopas et Læstrygonas, qui corporibus humanis vescerentur.'

Læstrygonas] 'Formiæ antiqua Læstrygonum sedes,' inquit Plin. iii. 5.

Cyclopas] Similes Polyphemi, a quo devoratis jam Ulyssis comitibus, ipse tantum non peremptus est. Vide Homer. cit. et Sat. ix. vs. 64. Annot. Vide et Turneb. xxiv. 10. et xxviii. 46.

19 *Nam citius Scyllam, &c.*] Potius quam esse credam homines alios comedentes.

Scyllam] Proximus est et adversus Charybdi scopulus in freto Siculo, navigantibus uterque formidabilis. Hinc adagium: *Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.* Porro fabulati sunt meretrices esse portentosas, a quibus transeuntes devorabantur. Virg. Eclog. vi. 'Quid loquar aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est, Candida succinctam latrantibus inguina monstribus Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto Ah timidos nantas canibus lacerasse marinis!' Vide Cæsar. Rhodig. xxx. 34. Ovid. Met. 13. et 14.

Concurrentia saxa Cyaneas] Alias vocantur *Symplegades* isti duo scopuli, ad os Thraciæ Bosphori, qui cum a se parum distent, navigantibus con-

Cyaneas, plenos et tempestatibus utres 20
 Crediderim, aut tenui percussum verberare Circes,
 Et cum remigibus grunnisse Elpenora porcis.
 Tam vacui capitis populum Phæaca putavit?
 Sic aliquis merito nondum ebrius, et minimum qui
 De Coreyræa temetum duxerat urna: 25
 Solus enim hoc Ithacus nullo sub teste canebat.

*tes, atque utres procellis refertos, vel levi Circes ictu pulsatum Elpenorem grun-
 tum edidisse cum suis remos agitantibus. Adeone inani cerebro existimavit
 Phæacum gentem? Ita quispiam jure sensisset, non adhuc temulentus, quique
 pauxillum vini hauserat ex amphora Coreyræ: quippe unus Ithacus ea recitabat*

////////

20 *Cyaneas* semper suspicatus sum, et nunc recepi ex 28. ut sit appositio et interpretatio verborum *concurrentia saxa*. *Cyaneas* perperam legitur in 13. et recentt. editt., Prat., Bipont. al. Vulgo *Cyaneis*: sed saxa non concurrunt *Cyaneis*, sed *Cyaneæ* scil. rupes s. cautes sunt ipsa *saxa concurrentia*. *Sicaneis* emend. Schrader audacter invitaque Minerva, et *saxa Cyanea* Dausqueius ad Sil. xiv. 515. p. 628. contra metli leges et *κακοφύωνος*. *plenos* vel 21. *vires pro utres* 73.—22 *grunnisse* 46. 47. 50. 60. 64. *grinnire* 13. *Elpenora* 64. *Elphonera* 16. *Alpenora* 13. *Alphenora* 24. Hunc versum in 13. excipit alius, ab interpolatore procius: *Quanquam homo carnes humanas ederit unquam*.—23-28 ejeti e 13.—24 *Hic* 20.—25 *temeti* (scil. *minimum* vs. 24.) recte, opinor, emend. Schrader, idemque et nobis in mentem venit. *diduxerit* 16. *deduxerit* 12. 13. *deduxerat* 2-4. 7. 11. 15. 17. 19-22. 24-27. 45-49. 55. 57-60. 65. 66. contra usum loquendi et metrum: nam priores syll. vocis *temetum* producuntur.—26 *enim* deest 12. 13. *hæc* 12. 17. 19. 21. 22. 45.—27 v. Excurs. ad h. l.—

NOTÆ

currere videntur et collidi. Hinc instabiles vocat Ovid. Trist. Eleg. i. 9.

20 *Plenos tempestatibus utres*] *Æolum* nempe fabulantur ventos utribus inclusos dedisse Ulyssi navigaturo; at hujus comites ratos aliud intus latere, aperuisse: unde soluti venti tempestates excitarunt horrendas. Homer. eit.

21 *Circes*] Famosa hæc venefica Solis e Perse filia, Colchorum Regis soror, in Italiam profuga apud Ciræum Promontorium habitavit. Ibi vero Ulyssem tempestate actum suscepit, ejusque socios veneficiis in porcos mutavit, moxque pristinae formæ virga tactos restituit. Homer. Odyss. cit. Ovid. Metam. Virg. Eclog. viii. 'Carmibus Circe socios mutavit Ulyssis.' Plutarch. de Homero Lib. fabulam hanc explicat. Plin. xxv. 2.

ejus facit mentionem.

22 *Elpenora*] Unum e sociis Ulyssis. Vide notam præcedentem.

23 *Tam vacui capitis, &c.*] Adeone bardos ac stolidos nos putat iste, ut ejus fabulis habeamus fidem?

Populum Phæaca] *Populum* Insulæ Coreyræ, quæ hodie *Corfu*, ad oram Epiri sita. Huic olim nomen dederat Coreyra Nympha; e qua Neptunus suscepit Phæacem: unde Phæacia dicta, et populi Phæaces vocati.

24 *Sic aliquis*] Aliquis convivarum et epulantium cum Ulysse ad mensam Alcinoi Regis Coreyræ.

Minimum qui de Coreyræa temetum duxerat urna] Sapiens quidam vir, vino moderate sumto, plane sui compos.

26 *Solus enim hoc, &c.*] Quippe unus evaserat emerсератque e nan-

Nos miranda quidem, sed nuper Consule Junio
 Gesta super calidæ referemus moenia Copti:
 Nos vulgi scelus, et cunctis graviora cothurnis.
 Nam scelus a Pyrrha, quanquam omnia symmata volvas, 30
 Nullus apud tragicos populus facit. Accipe, nostro
 Dira quod exemplum feritas produxerit ævo.
 Inter finitimos vetus atque antiqua simultas,

nemine attestante. Nos stupenda certe, at non ita pridem facta Junio Consule, ultra muros Copti ardentis, nos crimen totius populi narrabimus, et peiora omnibus cothurnis. Enimvero licet cuncta symmata expendas, a Pyrrhae sæculo, nusquam plebs omnis crimen patrat apud Tragædiarum scriptores. Audi quodnam exemplum edidit nostris temporibus sæva crudelitas. Inexterata pridem alienatio, jugis invidia,

28 *Facta* 20. *Combi* 24. *Compti* 22. *Coctæ* 19. *Cepti* 23. Cf. ad vs. 35.—29-34 post vs. 106. leguntur in 13. *Nos miranda quidem, et cunctis cet.* 13. *scclera* 2. forte rectius.—30 *Crimina dicemus, quanquam* 13. *scirmata* 27. 46-48.—31 *ejectus e* 13. *populos* 16.—32 *Dira quidem exemplum nostro produxit in ævo* 13. *produxit in ævo* 13. 22.—33 *Inter f. dirum execranda simulas* 13. *Inter finitimos* scil. urbes emend. Salmas. Exerc. Plin. p. 447. Sed *junge inter*

NOTE

fragio: quare nemo aderat qui attestaretur vera esse quæ ab eo narrabantur.

Ithacus] Ulysses apud Ithacam natus Insulam. Vide Annot. Sat. xiv. vs. 287.

27 *Nos miranda quidem, &c.*] Quid Juvenalis ego referam, testes habet, ipseque vidi in Ægypto nuper, dum Romæ Consul erat Junius.

Consule Junio] Quid hic certi statuemus? Alii legunt, *Junco*; alii, *Vlaco*: de his ita scribit Just. Lips. Epistolic. Quæst. iv. Epist. 20. 'Vincum sive Juncum Consules non invenio: et intricata pars illa fastorum ob Consules crebro suffectos.' Alii legunt, *Junio*; et quidam Junium Sabinum intelligunt, qui fuit Consul cum Domitiano, anno Urbis conditæ octingentesimo trigesimo sexto. Quidam Q. Junium Rusticum Imperatoris Hadriani Collegam afferunt, anno urbis conditæ octingentesimo septuagesimo secundo. Salmas. in Plin. &c.

28 *Copti*] *Coptos* urbs Ægypti, sive Thebaidis, ad Nilum, celebre est em-

porium Arabibus et Ægyptiis. Tropico subjecta est, unde *calidam* vocat. Vide Strab. l. xvii. &c.

29 *Nos vulgi scelus, &c.*] Non unius hominis scelus, ut olim Atrei, Thyestis, Medæ, Orestis, Alcæonidis; sed totius populi crimen profero, quale nunquam auditum est, nec Tragicis decantatum.

Graviora cothurnis] Graviora his quæ in Tragædiis tractari solent, quarum Actores cothurnos induunt. De his vide Annot. Sat. vi. vs. 633. ad vocem *cothurnum*.

30 *A Pyrrha*] A diluvio, quod contigit sub Deucalione et Pyrrha. De quibus Sat. i. vs. 81. et 84.

Symmata] Tragicæ vestes, pro tragicis argumentis. Synecd. Vide Sat. viii. vs. 229.

33 *Inter finitimos*] Jam narrat facinus et facinoris causas. Nempe diversitas religionis odium inter eos generat atrox quidem: hinc rixæ, et cædes, et belluina feritas utrimque sævit.

Immortale odium, et nunquam sanabile vulnus
 Ardet adhuc Ombos et Tentyra. Summus utrimque 35
 Inde furor vulgo, quod numina vicinorum
 Odit uterque locus, cum solos credat habendos
 Esse Deos, quos ipse colit. Sed tempore festo
 Alterius populi rapienda occasio cunctis
 Visa inimicorum primoribus ac ducibus, ne 40
 Lætum hilaremque diem, ne magnæ gaudia cœnæ
 Sentirent, positis ad templa et compita mensis,
 Pervigilique toro, quem nocte ac luce jacentem

*plagaque immedicabilis ferret hactenus vicinos inter Ombos atque Tentyritas. Hinc et illinc indignatio plebi maxima, quoniam ambæ regiones finitimorum Deos aver-
 santur, quandoquidem æstimant ea Numina duntaxat censenda esse, quæ ipsæ vene-
 rantur. Atqui festo die alterius plebis, universi procures et magnates hostium decre-
 verunt captare opportunitatem vetandi quominus festivam lucem ac jucundam habe-
 ret illa, neve gustaret latitiam ingentium epularum, statutis apud funa ac trivium
 mensis, atque vigilanti lecto, quem noctu diuque stratum septima lux interim repe-*

finitimos Ombos et Tentyra.—34 et deest 19. *satiabile* 13. Ego potius versum hunc pannum esse crediderim, a versificatore aliquo assutum.—35-77 eieci e 13. *Ombos* 1. 14. 18. 61. 70. 75. 76. 77. 81. 82. *Combos* 10. 17. 20. 21. 22. 24. 25. 45-50. 54-60. 62-69. 71-74. quod perperam probarunt Calder., Britann. et Lubinus. *Ombi* diversi a *Combis* vs. 28. *Combros* 11. 15. *Cumbos* 19. 23. 27. *Combos* 16. *Tentyra* 11. 25. 48. 58. 59. 61-64. 66. *utrique* 61.—36 *vulgi* 16. 17. 19. 20. 22. 23. 28. 45. *nomina* 16. 47.—37 *Colit* 23. *credit* 22. 25.—39 *multis pro cunctis* 15.—40 *Visaque* *majorum* 7. *majoribus ac ducibus* 11.—41 *nec magnæ* 11. *magnæ ne* 45. *magnæ nec* 23. *gaudia vitæ* 22.—42 *Sentiret* 16. 45. 67.—43 *luce ac nocte* (eum ingrata elisione) 10. 11. 12. 17. 19. 20.

NOTE

34 *Nunquam sanabile vulnus*] Animorum offensio et alienatio vix unquam reconcilianda.

35 *Ardet adhuc*] A tot sæculis.

Ombos et Tentyra] Urbs utraque finitima, Ægyptiis et Arabibus communis, non longe ab Isthmo Rubri maris, mirum in modum dissentit: nam, ut jam supra notavi, Tentyritæ Crocodilum insectantur et perimunt: Ombi vero (seu Combi, ut aliis placet) eum adeo colunt, ut suos ab eo liberos devorari non ferant solum, sed etiam latentur.

36 *Numina vicinorum odit uterque locus, &c.*] Diodor. Sicul. ante cit. II. 4. ait, 'Apud priscos Reges descisciente frequenter populo, quempiam

prudencia conspicuum divisisse Ægyptum in varias partes, singulisque edixisse quæ animalia separatim colerent; eo consilio, ut dum certa quique animantia pro Diis haberent, quæ ab aliis colerentur contentis, alteri alteros perosi, nequaquam simul adversus Principes conspirarent. Quod et secutum est. Nam diversorum finium homines invicem dissentiant, mutuo sibi cultus impietatem obijcientes.'

39 *Alterius populi*] Omborum Diis suis sacros et festos dies celebrantium.

40 *Inimicorum primoribus*] Tentyritis.

43 *Pervigilique toro, &c.*] Lecto dis-

Septimus interdum sol invenit. Horrida sane
 Ægyptus: sed luxuria, quantum ipse notavi, 45
 Barbara famoso non cedit turba Canopo.
 Adde, quod et facilis victoria de madidis, et
 Blæsis, atque mero titubantibus. Inde virorum
 Saltatus nigro tibicine, qualiacumque
 Unguenta, et flores, multæque in fronte coronæ: 50
 Hinc jejunum odium. Sed jurgia prima sonare

rit. Barbara certe pars hæc Ægypti: at quemadmodum ego observari, ferox illa multitudo luxu non concedit Canopo infamæ. Accedit quod nec arduus videbatur triumphus de ulis, et balbutientibus et mutantibus præ rino. Hinc tripudia hominum ad fuscum tibicinem, unguenta vulgaria, floresque et corollæ plurimæ circum tempora. Illinc famelica offensio. At enim prior contentio emicare cæpit mentibus

21. 27. 45-49. 54. 55. 57-60. 64. Pro *jacentem*, h. e. stratum, Plathner conj. *calentem* scil. ab iis, qui assidue ei incubant. Ego malim: *quo nocte ac luce jacentes Septimus interdum sol invenit.* Ex quo facile fieri poterat quem propter compendium scrib.—44 *interdum* 1. 14. 18. 25. 48. 57. 58. 59. 65. 66. 67. 69. 70. 75. 76. 82. *interea* 10. 11. 12. 15. 16. 17. 19-24. 27. 45. 46. 47. 49. 50. 54. 55. 56. 60-64. 65. 68. 71-74. 77.—44. 45 Semper suspicatus sum, in h. l. mendum latere, variaque tentavi: *horrida sane hic* (in hac regione ac nrbe) *Ægyptus*, vel: *horrida pars hæc aut gens hæc aut est Ægypti*, vel: *horrida sane Ægypti pars s. gens; sed luxu, quantum cet.* Nunc video, eandem mendi suspicionem fuisse Schraderi, qui conjecit: *horrida sane Est Coptos.* Sed h. l. de Ombis agitur, non de Copto. quantum ipse putavi 7.—46 *formoso* 21. *ripa* (scil. orientalis Nili, in qua siti Ombi) pro *turba* 3. 5. 7. 10. 11. 12. 15. 16. 17. 19-27. 29. 45-49. 54. 55. 58-63. 65. 66. forte et vetus Schol. cujus glossa est: *Latini ripa*, quam Schurzfl. eam putabat dici, quæ tum sub potestate Latinorum fuerit.—50 *multoque* 60. *multaque* 25. 49. 57. 59. 61. 63. 65. *ventre pro fronte* 24.—51 *genuinum odium* 11. 24. quod et male conj. Mernla. *geminum* 19. 20.

NOTÆ

cubitorio, quo pervigiles epulas ex more agebant, genioque indulgebant per continuos dies septem atque noctes.

44 *Septimus interdum*] Quidam legunt, *interea*.

45 *Ægyptus*] Ea regio, in qua sunt urbes prædictæ, et in qua ego præsens vidi quæ refero; inquit Juvenalis: quem proinde constat in Ægypto fuisse.

46 *Canopo*] Vide Sat. I. vs. 26. Annot.

47 *Adde, quod et facilis victoria*] Victoriam de Ombis tum ebriis reportandæ facilitas hostes eorum Tentyritas movit ad cos impetendos et lacescen-

dos, ex invidia scilicet.

De madidis] Unguento perfusis, ex more, et lascivientibus.

48 *Blæsis*] Aristot. in *Problem.* scribit linguam vinolentis oberrare, vel quod uti totum corpus, sic et lingua titubat: vel quod linguæ caro mollis instar spongiæ, madescendo ampliatur, hincque ob molem tardior non ita sincere verba exprimit.

Inde virorum] Ex parte Omborum.

49 *Nigro tibicine*] Mauro, Æthiope, tibia ludente, Ombi saltabant ad numerum.

51 *Hinc jejunum odium*] Contra vero Tentyritæ jejuni, et infesti.

Incipiunt animis ardentibus: hæc tuba rixæ.
 Dein clamore pari concurritur, et vice teli
 Sæviti nuda manus: paucæ sine vulnere malæ:
 Vix cuiquam, aut nulli toto certamine nasus 55
 Integer. Aspiceres jam cuncta per agmina vultus
 Dimidios, alias facies, et hiantia ruptis
 Ossa genis, plenos oculorum sanguine pugnosc.
 Ludere se credunt ipsi tamen, et pueriles
 Exercere acies, quod nulla cadavera calcent. 60
 Et sane quo tot rixantis millia turbæ,
 Si vivunt omnes? ergo acrior impetus, et jam
 Saxa inclinatis per humum quæsitâ lacertis
 Incipiunt torquere, domestica seditioni
 Tela; nec hunc lapidem, quales et Turnus, et Ajax, 65

feridis. Ea certaminis buccina. Mox æquali vociferatione congregiuntur: ac pro spiculo demulata dextra pugnat: raræ maxillæ absque plaga: raro alicui vel nemini incolumes nares per omnem dimicationem. Modo cerneret in omnibus turnis facies mutilatas, vultus diversos, atque ossa dirisa fractis malis, pugnoscque oculorum cruore perfusos. Isti nihilominus jocari se arbitrantur, et certamina puerorum agitare, quoniam cadavera nulla proterunt. Et certe quorsum tot millia populi dimicantis, si cuncti superstant? Itaque gravior sit incursus: jamque ordiuntur jacere lapides per terram collectos demissis brachiis, prompta seditiosorum arma. Neque vero id saxum, quo se Turnus atque Ajax defenderunt, aut qua mole Tydei filius ceci-

a m. sec.—52 *hoc tuba* 22.—53 *Deinde clamore* 21. *Dehinc clamore* 10. 11. 22. 23. 25. 27. 54-63. 65. 66 69. 71-74. *Declamare* 16.—55 *cuidam* 12. *ac nulli l. cæco certamine* (in quod cæci, vel cæco impetu ruebant) quidam libri, teste Pithæo, nescio qui. Recte, opinor; saltem longe venustius.—56 *aspicies* 23. *tota pro cuncta* 25. 27. 46-49. 55-60. 64.—58 *plenos pugnosc* 11.—59 *tamen ipsi* 46. 47. 49.—60 *quia pro quod* 22.—61 *Et sane quod* 15. 45. 46. 47. 49. 50. 54. 55. 58. 66-69. 74. *Et sana quo* 28. *Et sanæ quot* 48. 64. *Sanæque quo* 15. *Sanæque jam quod tot* 25. 41. 56. 57. *Sanæque jam quot* 59. 60. 65. *Et sanare quo* 16.—62 *Sic* 21. 27. 54. 58. 64. 74. *Sic virant* 64.—63 *inclinantes* 21. *inclinantis* 65.—64 *seditione* 10. 12. 15. 16. 21-24. 45. 46. 47. 49. 50. 54. 55. 59. 60. 65.—65 *sed hunc* 12. *qualis Turnus* 12. *qualis se Turnus* 24. *qualis et Tur-*

NOTÆ

52 *Hæc tuba rixæ*] Velut classicum.

57 *Alias facies*] Immutatas ac deformatas vulneribus et cruore.

58 *Oculorum sanguine*] Quos cruciunt, aut foderint, aut cruciantur.

60 *Nulla cadavera calcent*] Nemine adhuc trucidato, ejus cadaver pedibus conculeant.

61 *Et sane quo tot, &c.*] Ironia.

64 *Domestica seditioni tela*] Consuetâ, familiaria. Virg. *Æn.* i. 'Jamque faces et saxa volant.'

65 *Nec hunc lapidem*] Neque vero tantum jaciunt, quantum olim Turnus, Ajax, Diomedes. Hi torquebant ingentem unum; illi heroibus inferiores nonnisi leviores multos poterant movere.

Vel quo Tydides percussit pondere coxam
 Æneæ; sed quem valeant emittere dextræ
 Illis dissimiles, et nostro tempore natæ.
 Nam genus hoc vivo jam decrescerat Homero.
 Terra malos homines nunc educat atque pusillos. 70
 Ergo Deus, quicumque aspexit, ridet, et odit.

dit Æneæ coxendicem, sed qualem vibrare queant manus iis dispares ævoque nostro procreatæ. Illa enim progenies jam diminuebatur Homero superstite. Modo humus gignit homines improbos et parvos. Numen igitur quodlibet viderit,

nus 64. quali se Turnus et Ajax 11. 15. 17. 23. 25. 45-47. 49. 54-60. 62. 65-69. 71-74. Male: nam hi saxis se ipsi non percussisse dicuntur. quali Turnus 19. quali vel Turnus 10. 20. quali et Turnus 16.—66 Et quo 27. 46-50. 55. 56. 59-65. 68. 69. 71-74. Tytides 17. 19. Titides 20. 21. 22. costam 12.—71 Ecce Deus 21. Non male! Deos 50.—72 de verticulo scripsi pro vulg. di-

NOTÆ

Turnus] Adversus Æneam intorsit saxum Turnus: illud autem ingens, immane, limitem agro positum dicit Virg. Æn. xii. sub finem.

Ajax] Hic singulari certamine cum Hectore commissus. Iliad. 7.

66 *Tydides]* Diomedes Tydei filius Æneam graviter vulnerat, cit. Iliad.

69 *Nam genus hoc vivo jam decrescerat Homero]* Homer. cit. Iliad. ὅν οὐ δῶ ἄνδρε φέροιν, Οἷοι νῦν βροτοὶ εἶσι. Quem imitatus Virg. Æn. cit. 'Vix illud lecti bis sex cervice subirent, Qualia nunc hominum producit corpora tellus.' S. Augustin. de Civit. Dei xv. 9. 'Non credunt,' inquit, 'magnitudines corporum tunc fuisse longe ampliores, quam nunc sunt.—Sed incredulos convincunt nudata per vetustatem, seu per vim fluminum, variosque casus sepulcra, ubi incredibilis magnitudinis ossa mortuorum apparerunt. Vidi ipse non solus, sed aliquot mecum, in Uticensi littore, molarem hominis dentem tam ingentem, ut si in nostrorum dentium modulos minutatim concideretur, centum nobis videretur facere potuisse: sed enim gigantis alicujus fuisse crediderim.—Plinius Secundus comme-

morat naturam ferre minora corpora, idque Homerum sæpe carmine conquestum,' &c. Plin. vii. 16. ita scribit: 'Cuncto mortalium generi minorem in dies mensuram fieri prope modum observatur.—Sub Divo Claudio Principe visus Arabs quidam nomine Gabbara novem pedes altus. Orestis corpus septem cubitos habuit. In Creta terræ motu rupto monte, inventum corpus quadraginta sex cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuisse aiunt,' &c. Gellius iii. 10. sic habet: 'Herodotus homo fabulator. Histor. i. scribit inventum esse sub terra Orestis corpus cubita longitudinis habens septem, quæ faciunt pedes duodecim cum quadrante: nisi si (ut Homerus opinatus est) vastiora prolixioraque fuerint corpora hominum antiquorum; et nunc quasi jam senescente mundo, rerum atque hominum decrementa sint.' Cæd. Rhodig. xviii. 31. 'In fluvii Orontis alveo,' inquit, 'reperit est cadaver Indi ejusdam Orontis nomine, cubitos undecim longum, et amplius.'

71 *Ridet, et odit]* Odit malos, ridet pusillos.

A deverticulo repetatur fabula. Postquam
 Subsidiis aucti, pars altera promere ferrum
 Audet, et infestis pugnam instaurare sagittis :
 Terga fugæ celeri præstantibus omnibus, instant, 75
 Qui vicina colunt umbrosæ Tentyra palmæ.
 Labitur hinc quidam, nimia formidine cursum
 Præcipitans, capiturque : ast illum in plurima sectum
 Frustra et particulas, ut multis mortuus unus
 Sufficeret, totum corrosis ossibus edit 80
 Victrix turba : nec ardenti decoxit æno,
 Aut verubus : longum usque adeo, tardumque putavit
 Expectare focos, contenta cadavere crudo.

deridet atque aversatur. A digressionem sermo revocetur. Posteaquam auxiliaribus copiis roborati sunt, acies una ferrum dstringere aggressa est, atque inimicis telis prælium redintegrare. Tum qui Tentyra habitant palmetis umbriferis proxima, urgent cunctos dorsum præcipiti fugæ dantes. Istic quispiam corrui præ metu inmodico properans aufugere; et comprehenditur. Hunc vero multas in partes et frustula disceptum, ut unus exanimis pluribus satis esset, integrum devoravit superior multitudo, urrosi etiam ossibus: neque fervente cacabo verubus coxit. Ita diuturnum ac lentum existimavit caminum opperiri, crudo corpore satis gaudens.

//////////

verticulo, Latinitate ita postulante. Deverticulum enim et deversorium dicuntur a devertere, h. e. ab uno loco ad alium se convertere; a quo differt diversere, quod adhibetur de duobus, qui diversam instituunt viam, unde diversus et alia: quæ verba male vulgo a librariis confunduntur. v. Heins. ad Ovid. Am. II. 6. 9. (ubi veterrimi codd. nobis favent) Burm. ad Petron. 10. et ad Virg. Ge. III. 293. Benti. ad Terent. Eun. IV. 2. 17. et Ernesti clav. Cic. V. devertere.—73 aucta 16. auctis 27. 46. 47. 48. 56-60. 61. 74. actis 25. pars altera amittere ferrum 22.—74 pugnas inferre 2.—75 v. Excurs. ad h. l.—76 umbrosa 27. 47.—77 hic 10. 15. 16. 17. 19. 20. 24. 45-47. 49. 50. 54-60. 62. 64-69. 71-74. 77.—78-92 versus 34. excipiunt in 13. v. sup. ad vs. 29. Nunc hominem quendam velut hostem plurima sectum 13. rapiturque 16. capiturque 23. illum usq. 23.—79 Frustra 16. 22. 23. 24. 46. 47. ac 27. 46-50. 54. 55. 59-65. 68. 69. 71. 72. 73.—81 alieno 25. 46-50. 57-60. 62. 64-69. 71. 72. 73. v. ad III.

NOTÆ

72 *A deverticulo repetatur fabula]* Relinquamus Turni, Ajacis, ac Diomedis Historiam, et ad nostram redeamus.

75 *Terga fugæ celeri, &c.]* Ombis universis fugæ se dantibus instant armati Tentyritæ, in quorum terra crescent palmæ complures.

76 *Palmæ]* Vide multa scitu digna de palmis, apud Herodot. I. IV. Plu-

tarch. Nat. Quæst. Plin. passim. Athen. I. II. et XIV. Cæl. Rhodig. V. 6. &c.

77 *Labitur hinc quidam]* Unus ex Ombis fugiens cecidit, et ab hostibus captus est.

81 *Nec ardenti decoxit æno, &c.]* Humanam vero carnem tam avide appetiverunt, ut nec elixam nec assatam, sed crudam voraverint.

Hic gaudere libet, quod non violaverit ignem,
 Quem summa cœli raptum de parte Prometheus 85
 Donavit terris. Elemento gratulor, et te
 Exultare reor. Sed qui mordere cadaver
 Sustinuit, nil unquam hac carne libentius edit.
 Nam scelere in tanto ne quæras, et dubites, an
 Prima voluptatem gula senserit. Ultimus autem, 90
 Qui stetit absumto jam toto corpore, ductis
 Per terram digitis, aliquid de sanguine gustat.
 Vascones, hæc fama est, alimentis talibus olim

Inde fas est lætari, quod non ignem polluerit, quem e suprema cœli regione ablatum terris dedit Prometheus. Congratulor elemento: teque gaudere arbitror. At qui mandere cadaver haud dubitavit, nihil unquam deglutivit ea carne jucundius. In tali enim facinore, ne scisciteris et ambigus utrum prior ingluvijs delicias captarit: at qui postremus accessit, ductis humi digitis, quidpiam delibet e cruore hominis jam integro cadavere devorati. Vascones, ut ferunt, cibis ejusmodi rescentes vitam

285.—84 *Hinc* 10. 21. a m. sec. 23-25. 27. 45-50. 58. 61-69. 71-74.—85 *Promethea* 9.—87 *sed quæ* (sc. turba vs. 81.) emend. Schrader.—88 *nihil* 17. 20. 23-27. 45. 46. 47. 49. 50. 56. 58. 60-69. 71-74.—89 *non pro ne* 16.—90 *voluptates* 22. *ultimum* 24. ultimus auctor *Qui venit* conj. Schrader.—91 *Qui silit* malebat Lubinus. At sitis sanguinis, quæ huic homini fuit, satis exprimitur vs. 92.—92 *Per terram manibus, a. de corpore gustat* 16.—93 *ut fama* 1-5. 10-13. 15-17. 19-27. 45. 47. 49. 54-60. 65. 68. 69. 74. et omnes codd. quos vidit Briann. qui tamen τὸ ut delendum putabat, ut versus staret; offensus hand dubie eo, quod alioquin syllaba secunda voc. *Vascones* h. l. brevis esset. Eadem corripitur a Prudent. περὶ στέφ. i. 93. et a Paulino Nolano ad Auson. Carm. x. vs. 203. 212. 218. Ptolemæus tamen et Strabo iii. p. 111. scribunt Οὐασκῶνες et τὸ τῶν Οὐασκῶνων ἔθνος. Suspiciari itaque possis, recte legi vel *Vascones, fama est, alimentis*, in 48. 61-64. 66. 67. 71. 72. 73. vel *Vascones, ut fama, alimentis* in 17. nisi malis: *Vascones fama est alimentis talibus olim* Produxisse animas. Mox *elementis talibus* 8. quod Pithæo placuisse mireris.

NOTÆ

84 *Ignem*] Quem velut sacrum gentes multæ coluerunt. Vide Cic. 4. Acad. Quæst. n. 118. de Nat. Deor. 3. de Leg. 2. n. 20. Plintarch. de Placit. Philos. i. 3. et de facie in orbe Lunæ. Herodot. i. iii. paulo post initium. Cæl. Rhodig. xv. 14. et 15. Alex. ab Alex. vi. 26. &c.

85 *Prometheus*] Vide Sat. iv. vs. 133. Cæl. Rhodig. vii. 19. 20. et 21. &c.

86 *Elemento gratulor*] Igni gratulor quod non sit violatus, coquendo carnes humanas, quibus impii Tentyritæ satiarentur.

Delph. et Var. Clas.

Et te exultare reor] Te, o Volusi, credo mecum sentire et lætari.

89 *Ne quæras, et dubites, an, &c.*] Ne dubites voracibus illis anthropophagis cibos impios maxime jucundos fuisse, cum de corpore hostili epulati sunt: quandoquidem is qui tarde venerat, saltem cruoris guttas humi colligit, et abligurit mira cupiditate. Nam primi non carnes solum absumperant, sed et ossa corroserant.

93 *Vascones, hæc fama est, &c.*] Ex comparatione exaggerat crudelitatem Ægyptiorum.

Juv.

3 A

Produxere animas: sed res diversa, sed illic
 Fortunæ invidia est, bellorumque ultima, casus 95
 Extremi, longæ dira obsidionis egestas.
 Hujus enim, quod nunc agitur, miserabile debet
 Exemplum esse cibi: sicut modo dicta mihi gens
 Post omnes herbas, post cuncta animalia, quicquid
 Cogebat vacui ventris furor, hostibus ipsis 100
 Pallorem, ac maciem, et tenues miserantibus artus,
 Membra aliena fame lacerabant, esse parati
 Et sua. Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum

in longius traxerunt. At res absimilis. Hic enimvero fortis malignitas est, atque militiæ summum infortunium, ærumnæ ultimæ, atque diuturnæ obsessionis sæva inopia. Nam istius alimenti exemplum quod modo affertur, debet censi miseratione dignum. Quemadmodum populus mox a me nominatus, post cuncta olera, post animalia universa, quodcumque adigebat abdominis jejuni rabies, ipsi hostibus misericordia commotis ob pallorem, ac tabem, exilesque artus, aliorum membra per esuriem laniabant, prompti etiam edere propria. Ecquis mortalium, aut quis Numinum re-

////////

humanis carnibus 13. nisi pro olim 7. 9-13. 15. 16. 17. 19-23. 25. 27. 45-50. 54. 55. 57-69. 71. 72. 73.—94-96 P. a. sed eos commovit ad istum Extremum casum longæ obsidionis egestas 13. Perduxere 45. illinc 23. 27. 46. 47. 49. 58.—95 bellorumque culmina 29.—96 dura 21. duræ 15.—97. 98 ejecti e 13. qui pro quod 21. a m. pr. 22.—98 esse tibi 21. 45. sic 15. 16.—99 Hi nam post herbas 13. cunctas pro omnes 16.—100 hostibus istis 22. a m. pr.—101 Pallore ac macie extenuis quidam cod. Pith. et maciem 10. 19. 25. 46-49. 55-60. 64. mi-

NOTÆ

Vascones] Hi pridem Tarraconensis Hispaniæ populi eam tenebant regionem, quæ sita est Iberum fluvium inter et Pyrenæos montes, et Navarra modo nuncupatur. Subinde vero in Galliam transgressi Aquitaniæ partem occuparunt: eique suum indidere nomen, vernacule, *la Gascogne*.

Alimentis talibus usi] Corporibus humanis in summa quidem necessitate, victitabant. Alii legunt, *Alimentis talibus olim*.

96 *Longæ dira obsidionis egestas]* Quando nempe Calaguris, hodie Calahorra, urbs in Vasconum finibus, ad Iberum fluvium, a Pompeio et Metello obsessa, atque ad extrema redacta est; cum a Sertorianis tenere-

tur. Strabo, Plutarchus, Appianus, L. Florus, III. 22. ita scribit: 'In fame nihil non experta Calaguris.' Et Valer. Maxim. VII. 6. 'Numantinos in dira fame humanorum corporum dapibus usos supergressa est Calaguritanorum execrabilis impietas: qui quo perseverantius interemti Sertorii cineribus fidem præstarent, Cneii Pompeii obsidionem frustrantes; quia nullum jam supererat animal in urbe ipsorum, uxores suas ac natos ad usum nefariæ dapis vertebant,' &c.

102 *Membra aliena]* Vel ab hostibus, vel ab ipsismet occisorum.

Esse parati et sua] Nam quidam inedia pressi brachia sua nonnunquam arrosere.

Viribus abnuerit dira atque immania passis ;
 Et quibus illorum poterant ignoscere Manes, 105
 Quorum corporibus vescebantur ? Melius nos
 Zenonis præcepta monent : nec enim omnia, quædam
 Pro vita facienda putat. Sed Cantaber unde
 Stoicus, antiqui præsertim ætate Metelli ?
 Nunc totus Graias, nostrasque habet orbis Athenas. 110

cusarit ignoscere civitatibus sæva perpessis et inhumana ; quibus etiam indulgere potuissent eorum manes quorum cadaveribus pasciebantur ? At sanctius nos institunt Zenonis documenta. Nam neque universa quævis agenda pro vita censet. Verum quomodo Cantaber Stoicus foret, ævo prisca Metelli præcipue ? Jam vero mundus omnis possidet Græcas et nostrates Athenas : Gallia diserta Britannos oratores eru-

//////////

rantibus 13.—104 *Viribus* 8. 10-27. 45-50. 54-77. 81. 82. quod interpretantur : virilibus animis, vel viris fortibus. Quæ ratio dura est, etsi ferrem eam in poëta lyrico. *Urbibus* recentt. edd. Prat. et al., h. e. Calaguri, Numantia, Sagunto, ut vulgo putant ; aut *urbibus* poët. pro *urbi*, Calaguri, et hoc pro civibus, ut passim, et apud Græcos πόλεις, Ἀργος, Ἑλλάς, de quo v. Facius ad Enrip. Orest. vs. 46. Sed hæc quoque ratio longe petita est. Poëta forte scripsit *Civibus*, vel *Fortibus*, vel *Talibus*. *abnueret* 21.—105 *ipsorum* 61. 62. 63. 66-69. 71-74.—106 *vescantur, sed melius* 23-26. 45-48. 54. 56. 58-60. 64. 65. *vescuntur, sed melius* 19. *moriundi* pro *melius* nos 13.—107 *movent* 22. *non omnia parva* 13.—108 *Pro vitæ quoque servandæ faciendæ salute* 13. *facienda putant* scil. præcepta 10. 11. 12. 15. 16. 45.—109-128 *ejecti e* 13.—110 *totas* 21.

NOTÆ

104 *Viribus*] Id est, virilibus animis, vel, viris fortibus. Alii legunt *urbibus* ; Calaguri, Numantia, Sagunto.

105 *Manes*] Vide Pers. Sat. v. vs. 152. Annot.

106 *Melius nos, &c.*] Nolim tamen excusare omnino Vascones, inquit Juvenalis, qui potius debebant mori quam cibis tam impiis vitam producere. Nos certe Romani, melius instituti, sentimus cum Zenone, et summum credimus nefas animam præferre pudori, neque ob vitam perdere velimus vivendi causas, scilicet honestatem, humanitatem, pietatem. Seneca Epist. 72. 'Non omni pretio vita emenda est,' inquit. Et Plin. xxviii. 1. 'Vitam quidem non adeo expetendam censemus, ut quoquo modo protrahenda sit. Quisquis est talis, æque mori, etiam cum ob-scænis vixeris aut nefandus.'

107 *Zenonis*] Stoicorum Principis. Vide Lærtium, &c.

108 *Sed Cantaber unde Stoicus*] Unde vero sapientiam Stoicorum accepisset barbara gens ? Non ergo mirum si tale facinus perpetrare non exhorruerit.

Cantaber] Vasconibus in Iberia finitimus est. Metonym. Biscaia vocatur nunc, quæ dudum Cantabria.

Stoicus] Vide Sat. xiii. vs. 121.

109 *Metelli*] Hic a Pompeio missus in Iberiam ad expugnandum Sertorium. Appian. lib. i. et Florus cit. 'Cum Romana res,' inquit, 'uno Imperatore non posset tanto hosti' (Sertorio) 'resistere, additus est Metello Cu. Pompeius,' &c. *Antiqui*, vero dicunt, quia Metelli alii exinde floruerunt.

110 *Nunc totus Graias, nostrasque habet orbis Athenas*] Ubique jam dis-

Gallia causicos docuit facunda Britannos:

De conducendo loquitur jam rhetore Thule.

Nobilis ille tamen populus, quem diximus; et par

Virtute atque fide, sed major clade Saguntus

diit: et Thule modo consultat de Rhetoricæ magistro mercede accersendo. Nilominus ea præstans natio, de qua locuti sumus, et Saguntini robore et fidelitate similes, damno vero superiores, quidpiam ejusmodi liberant culpa. At Ægyptus

////////

nostras Graiasque 22.—112 Thyle 1. 17. 23. 24. 45. 49. Thile 20. 21. 22. Tyle 27. 46. 47. 48. 57. 58. 75. 76. Tile 19.—113 dicimus 68.—114 Saguntos 19. Sagunto 22. Versus 113. 114. 115. alii ita distinguunt: Nobilis ille tamen populus, quem diximus, (et par Virtute...Saguntus) Tule quid excusat; alii sic: Nobilis...diximus, et par Virtute atque fide: sed major clade Saguntus Tule quid excusat; alii denique ita: Nobilis ille...diximus, et par Virtute atque fide, sed major clade Saguntus, Tule quid excusat, ut verba sic jungantur: Nobilis ille populus, Vascones, et Saguntus, ei par virtute atque fide cet. Verba tamen Juvenalis, quocumque modo interpungantur, scabra videntur. Forte legendum:

NOTÆ

seminata sunt sapientiæ instituta, literæque tam Græcæ quam Latinæ: nemo igitur potest amplius ignorantia, vel barbarie excusari, si quid peccet contra humanitatem. Cic. pro Flacco. 'Adsunt Athenienses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur.'

111 *Gallia causicos, &c.*] E Gallia transierunt in Britanniam disciplinæ liberales et Philosophiæ documenta: sicut e Græcia in Italiam et Ægyptum profecta sunt, &c.

Facunda] Vide Sat. I. vs. 44. et Sat. VII. vs. 148. ibique Annot.

Britannos] Vide Sat. II. vs. 161. Annot.

112 *De conducendo loquitur, &c.*] Ipsa Thule ad mundi fines posita vult conducere præceptorem, a quo eruditur. Hyperbole.

Thule] Hanc Ortelius Norvegiæ tractum esse dicit. Aliis est Insula Oceani Septentrionalis, nunc Islandia, 'ultima Thule' dicta Virgilio. 'De Thule obscura est historia,' inquit Strabo, 'propter ejus in ultima loca remotionem: hanc siquidem ad

Septentrionem expositam locant.' Hæc ab Europæis frequentari cœpta circa annum Christi millesimum: longa est leucas Gallicas ducentas, lata circiter centum. Regi Daniæ paret. Montem Heclam habet ignivomum, et Dæmonum spectris, ut referunt, terribilem. De hoc, si vacat et lubet, miranda multa lege apud Philipp. Camerar. Medit. Hist. c. 16.

113 *Nobilis ille tamen populus*] Vascones fide et virtute clari.

114 *Major clade Saguntus*] Hæc urbs Hispaniæ Tarraconensis olim præclara, nec hodie ignobilis in Regno Valentini, vulgo, *Morvedre*. *Major clade*; quoniam Saguntini cum essent Romanis fœderati, octo menses Annibali repugnarunt: tandem extrema passi, incenso rogo, se suaque mahuerunt igni comburere, quam se hosti dedere, a quo expugnari se animadvertebant. Abiit in proverbium *Saguntina famcs*. Polyb. I. III. Tit. Liv. I. XXI. Plin. VII. 3. ita scribit: 'Est inter exempla, in utrum protinus reversus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta est.'

Tale quid excusat. Mæotide sævior ara 115
 Ægyptus. Quippe illa nefandi Taurica sacri
 Inventrix homines (ut jam, quæ carmina tradunt,
 Digna fide credas) tantum immolat, ulterius nil,
 Aut gravius cultro timet hostia. Qui modo casus
 Impulit hos? quæ tanta fames, infestaque vallo 120
 Arma coëgerunt, tam detestabile monstrum
 Audere? anne aliam, terra Memphitide sicca,
 Invidiam facerent nolenti surgere Nilo?

altari Mæotico crudelior est. Hæc enim quæ dirum sacrificium instituit Taurica homines mactat solum, si quidem existimes fidem mereri quæ ferunt poemata: nihil amplius aut gladio pejus metuit victima. Jam vero quæ calamitas istos coëgit? Quæ tam gravis inedia, et quis exercitus aggere contrarius adegit moliri portentum adeo execrabile? Numquid offensionem diversam crearent Nilo intumescere abnu-

et par Virtute atque fide, sed non et clade, Sagunto.—115 Fata quid accuset? conj. Schrader.—117 qui 22.—119 Ut 22. Qui pro Quis restitui ex 11. 17. 20. quia mollius est et doctius. v. Drakenb. ad Sil. 11. 645. vii. 538. ix. 651. x. 117. xiii. 450. xv. 668. quosque landavit Heins. ad Virg. Ecl. 11. 19. ad Prudent. Apotheos. vs. 418. et ad Ovid. Met. xiv. 162. Gronov. Obs. ad script. eccles. c. 21. et Benth. ad Horat. Sermon. 1. 4. 41. 5. 79.—120 qui tanta 22.—123 faceret 19. volenti 45.—124 Britones 1. 10. 11. 12. 14. 15. 16. 18. 20. 23.

NOTÆ

115 *Mæotide sævior ara*] Ad quam homines mactabantur. Mæotis palus, seu lacus, aut potius sinus Sarmatici maris, Tanaim amnem recipit; Euxino Ponto per Bosphorum Cimmerium jungitur: rigat Tauricam regionem seu Chersonesum, ubi pridem hospites et advenas Dianæ immolare mos et fas erat. Quod perseverasse aiunt usque ad Orestis ac Pyladis adventum, quos agnoscens Iphigenia ibi tum sacrificula, inito cum iis consilio, Dianæ simulacrum inde aufugiens rapuit, atque Aricie consecravit.

116 *Taurica*] Hæc primum *Gazaria*; post occupantibus Tauris Scythiæ populis, *Taurica*; hodie, *Tartaria minor*; Mæotico et Euxino mari circumfunditur.

Nefandi sacri inventrix] Tauricæ Chersonesi Rex Thoas id nefas instituit.

117 *Quæ carmina tradunt*] Vide Euripid. Trag. Iphigen. in Tauris.

118 *Homines tantum immolat*] Tantum immolat, non etiam laniat dentibus ac devorat, ut faciunt Ægyptii, barbaris proinde omnibus immaniores.

119 *Qui modo casus impulit hos*] Iterum ex collatione crimen Ægyptiorum auget. An, inquit, necessitas impulit? Immo crudelitas.

120 *Quæ tanta fames, infestaque, &c.*] Ut Vascones, Numantinos, &c.

121 *Monstrum*] Monstrum scelus.

122 *Anne aliam*] Quid pejus committere potuissent ad irritandum Nilum, ut eo offensus, impiamque terram aversatus, jam nollet exundans illam fecundare?

Memphitide] Synecdoche, pro Ægypto, cujus urbs Memphis pyramidibus celebrata Martiali, &c.

123 *Nilo*] De hoc antea non semel.

Qua nec terribiles Cimbri, nec Britones unquam,
 Sauromatæve truces, aut immanes Agathyrsi,
 Hac sævit rabie imbelli et inutile vulgus,
 Parvula fictilibus solitum dare vela phaselis,
 Et brevibus pietæ remis incumbere testæ.

125

enti, si aruerit solum Memphiticum? Qua rabie nunquam sævierunt aut Cimbri truces, aut Aremorici, ferocesque Sarmatæ, vel crudeles Agathyrsi, ea sævit inepta bello et ignava plebs, assueta lembis testæis exigua vela expandere, cutosque re-

////////

27. omnesque edd. vett. *Brittones* 17. et edd. recentt. *Prat.* et al. *Brytones* 19. *Bistoris* 21. *Bistones* 22. Jo. Schraderus in *Observatt.* libro p. 4-6. docte de h. l. ita disputavit: "*Britones* in numerum ferarum et immanium gentium referuntur. Id dolens Marklandus inustam genti maculam delere tentavit ad *Stat. Sylv.* iv. 2. 38. reponens: *Cimbri, nec Teutones unquam, Sauromatæve truces.* Vir doctus in *Actis Lips.* An. 1729. p. 383 testatur, ei accedere quatuor Mss. in quibus *Sauromatæve* legatur; in aliis duobus esse *Bistones*, (ut in nostro cod. 22.) vel ex comp. scribendi *Bitones* vel *Btones*. Lectio *Bistones* reperitur etiam in cod. *Perizon.* ejusque vel in primis ratio videtur habenda, quod ipse Juvenalis haud leviter eam confirmat, *Sarmatas* et *Thraces* similiter jungens sup. iii. 79. ut ante *Martialis* xii. 8. 9. *Thracum* vero feritatem et crudelitatem omnes omnium temporum scriptores fere notaverunt. Sed et plurimos et locupletissimos diritatis atque immanitatis Britannorum testes ex vetustis monumentis excitavit Barth. ad *Claudian.* laud. *Stil.* ii. 246. et præcipue *Cons. Mall.* vs. 51. et *Rutil.* i. 500. *Claud. b. Get.* 568. *Avien. D. O. T.* 418. et 749. *Hor. Od.* iii. 4. 33. Aut igitur vulgata Juvenalis scriptura servanda est, aut locus, quem *Britones* obtinent, *Bistonibus* assignandus. *Britones* autem et *Britanni* ita dicti a vocab. *Brit.* quod proprie versicolore, depictum et coloratum denotat: nam moris fuit, ut Britannorum nurus cæterum cæruleo colore inficerent, de quo v. *Plin.* xxii. 1. s. 2. *Mel.* iii. 6. 155. *Camdenus* in *Britannia* p. 24. sq. 27. sq. *Cannegieter de Brittenb.* p. 6." Conf. etiam *Interpp.* *Prop.* ii. 17. 25. al. 18. 23. *Herodian.* iii. 14. *Cæs. b. Gall.* v. 15. *Martial.* xi. 53. xiv. 19. *Solin.* xxii. extr.—125 *Sauromatæve* pro vulg. *Sauromatæque* revocavi ex 11. 17. 20. 21. 22. 24. 45. 49. et quatuor Mss. de quibus vid. quæ modo dixi ad vs. 124. Sexcenties librarii particulas *que* et *re* permutarunt, et hæc aptior est h. l. *Sauromatesve* 19. *nec* pro aut 15. *Agathyrsi* 19.—126 *immane* pro *imbelle* 25. 46. 48. 49. 54. 55. 57. 59. 60. Sed voc. *immane* modo præcessit. De metro h. l. vid. sup. ad vi. 274.—127 *sutilibus* pro *fictilibus* conj. Schrader coll. *Virg. Æn.* vi. 414. ubi v. *Cerda* et *Heyne.* *solidum* 74. *phasellis* 25. 27. 46-50. 55. 57. 58. 61. 62. 64. 66. 73.—128 abest ab 23.—129 *pænas* 16. *sceleri pænam* 13.—131 deest 23.—

NOTÆ

124 *Cimbri*] De his *Sat.* viii. vs. via, dicunt nonnulli.

249. 126 *Imbelli et inutile vulgus*] *Ten-*
tyritæ præ illis populis ignobiles tale
 audent facinus, quale nunquam alii
 ulli.

125 *Sauromatæ*] Vide *Sat.* ii. vs. 1.

Agathyrsi] *Sarmatiæ* populi, dicti
 ab *Agathyrs*o *Herculis* filio. Horum
 fuisse regionem, ubi nunc est *Mosco-*

127 *Parvula fictilibus solitum dare*
vela phaselis] *Testaceis* scaphis ac na-
 viculis Nilum flumen enavigantes.
Strabo l. xvii.

Nec poenam sceleri invenies, nec digna parabis
 Supplicia his populis, in quorum mente pares sunt 130
 Et similes ira atque fames. Mollissima corda
 Humano generi dare se Natura fatetur,
 Quæ lacrymas dedit: hæc nostri pars optima sensus.
 Plorare ergo jubet causam dicentis amici,
 Squaloremque rei, pupillum ad jura vocantem 135
 Circumscriptorem, cujus manantia fletu
 Ora puellares faciunt incerta capilli.
 Naturæ imperio gemimus, cum fumus adultæ

nos fictilis colorati impellere. Neque reperies crimini punitionem, neque poenas idoneas constitues illis gentibus, in quarum animo odium et csuries æqualia sunt atque parilia. Præcordia tenerrima donare se hominibus ostendit natura, quæ donavit fletus. Ea portio præcipua nostræ indolis. Itaque præcipit flere causam familiaris dolentis, et sordes rei, atque pupillum defraudatori diem dicentem, cujus crines virginales ambiguum reddunt vultum lacrymis defluentem. Jussu naturæ ingemiscimus, quando nobis obriam fiunt exequiæ puellæ grandioris, aut cum puerulus humo

//////////

133 Et 13. *pars ultima* 81. *pars intima* 64. ex emendat. Britann. ut sensus sit: lacrymæ sunt, quæ interiorem sensus nostri partem pietatemque patefaciunt.—134-137 ejecti e 13. In vs. 134. et 135. scabra oratio, quam miror nemini displicuisse, nisi Curioni, qui non male conj. *casum lugentis amici*, coll. Virg. *Æn.* II. 93. *casum* legitur in 16. et *lugentis* in 10. 21. 22. 24-27. 45-50. 54-69. 72. 73. 74. *lucentis* vitiose in 71. Forte quidam librariorum pro *casum* perperam reposuerunt *causam*, et deinde alii aptum ei vocabulum *dicentis* commenti sunt. At ne sic quidem locus hic satis placet. Non enim *squalor rei* cujusque plorandus; et importuna est particula *que*, voci *squalorem* annexa, quæ vel adjungenda erat τῷ *pupillum*, si tres h. l. res miseratione dignæ memorantur, vel plane omittenda, si vulgatam forte lectionem hoc sensu (nam quo alio modo expediri possit, vix assequor) acceperis: *plorare jubet squalorem rei amici, causam dicentis*, innocentiam suam in foro defendentis. Forte legendum: *causam dicentis amici Squalorem, atque rei pupillum* ceter. (h. e. *pupillum ad jura vocantem circumscriptorem rei suæ familiaris*) vel, quod malim: *causam dicentis amici Squalorem, vel rem* (causam) *pupilli ad jura vocantis Circumscriptorem*. Vulgata lectio facile e comp. scrib. nasci potuit, et concursus verborum quarti casus, *pupillum ad jura vocantem Circumscriptorem*, orationem et asperam et obscuram reddit.—135 *Squaloremque* 91.—136 *fletus* 27. 47. 50. 54. 61. *fictum* 44. Alterutra lectio videtur probanda. v. sup. ad

NOTÆ

130 *In quorum mente pares sunt ira atque fames*] Qui per iram ea committunt infanda, quæ sola fames admittit, et quodanmodo excusat.

133 *Hæc nostri pars optima sensus*] Humanæ propria est indolis misratio.

135 *Squaloremque rei*] Solebant rei vestium affectare sordes et squalo-

rem, ut misericordiam excitarent Judicium.

136 *Circumscriptorem*] Tutorem, qui pupilli bona fraude surripuit. Vide Sat. x. vs. 222.

137 *Ora puellares, &c.*] Capilli more puellarum oblongi et passi dubitare faciunt, sitne puer an puella.

138 *Adultæ virginis*] Jam nubilis

Virginis occurrit, vel terra clauditur infans,
 Et minor igne rogi. Quis enim bonus, et face dignus 140
 Arcana, qualem Cereris vult esse sacerdos,
 Ulla aliena sibi credat mala? Separat hoc nos
 A grege mutorum, atque ideo venerabile soli
 Sortiti ingenium, divinorumque capaces,
 Atque exercendis capiendisque artibus apti, 145
 Sensum a cœlesti demissum traximus arce,

conditur, etiam minor flamma pyræ. Nam quis probus vel dignus tæda secreta, qualem cupit esse sacrificulus Cereris, arumnas quaslibet a se remotas putat? Illud nos distinguit a grege mutorum: proindeque soli animum honore dignum adepti, et divina comprehendentes, idoneique discendis tractandisque artibus, oriundum ab Cœli

//////////

vi. 623.—139 occurrat 13.—140 Ut minor conjicit Schrader. aut face 61. 62. 63. 65-69. 71-74.—141 qualis 16.—142 separat hoc nos 23. separat hæc (scil. natura, vel pietas, humanitas et misericordia) nos 10. 24. 25. 27. 46-50. 54-69. 71. 72. 73. probb. Mancin. et Ascens. sperat et nos 60.—143 A grege brutorum 16. solum 22.—144 divinarumque 45.—146 a deest 24. demissum cœlesti 16.

NOTÆ

puellæ, immaturo fato sublata.

140 *Minor igne rogi*] Junior, quam ut fas esset cremari corpusculum. Plin. vii. 16. 'Editis infantibus primores septimo mense gigni dentes haud dubium,' inquit.—'Priusquam genito dente cremari, mos gentium non est.' Et c. 54. 'Cremare apud Romanos non fuit veteris instituti. Terra condebantur.—Nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus,' &c. Aiunt mortuos infantes in suggrundariis condi solere. Fab. Planciad. Fulgentius Exposit. Serm. antiq. sic habet: 'Suggrundia antiqui dicebant sepulcra infantium, qui necdum quadraginta dies implessent: quia nec busta dici poterant; quia ossa quæ comburerentur non erant: nec tanta cadaveris immanitas, qua locus tumesceret, unde Rutilius Geminus Astyanacte ait: melius suggrundarium misero quæreret, quam sepulcrum.'

Face dignus arcana, qualem Cereris,

&c.] Dignus initiari vel interesse Sacris Cereris, quæ noctu peragebantur ardentibus lampadibus et faculis, in memoriam Cereris, quæ Proserpinam filiam accensa face quæsierat. Porro, ut jam alibi notavimus, Eleusina seu Cerealia illa solos castos admittebant: tumque probitas integritasque alienjuss Sacerdoti probabatur, si face non extincta cucurrisset. Vide Sat. vi. vs. 50. Claudian. 'Sanctasque faces extollit Eleusis.' Ovid. Fast. iv. 'Illic accendit geminas pro lampade pinus: Hinc Cereris sacris nunc quoque tæda datur.'

142 *Ulla aliena sibi credat mala*] Qui sibi non credat posse accidere, quod accidere aliis videt. Terent. 'Homo sum, humani nihil a me alienum puto.'

Separat hoc nos, &c.] Naturalis pietas discernit homines a pecudibus.

146 *Sensum a cœlesti demissum traximus arce*] Cic. Tusc. i. n. 66. 'Animorum nulla in terris origo inveniri

Cujus egent prona, et terram spectantia. Mundi
 Principio indulsit communis conditor illis
 Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
 Affectus petere auxilium, et præstare juberet, 150
 Dispersos trahere in populum, migrare vetusto
 De nemore, et proavis habitatas linquere sylvas:
 Ædificare domos, Laribus conjungere nostris
 Tectum aliud, tutos vicino limine somnos
 Ut collata daret fiducia: protegere armis 155
 Lapsum, aut ingenti nutantem vulnere civem,
 Communi dare signa tuba, defendier îsdem

palatio duximus animum, quo carent pecudes ad humum conversæ et aspicientes. Orbis primordio communis creator iis solum animas concessit, nobis vero mentem etiam, ut par charitas nos cogeret implorare opem, ac præbere; dissipatos congregare in civitatem, antiqua e sylva discedere, et nemora deserere majoribus habitata, ædes construere, domui nostræ domum alteram addere, ut mutua contiguo domicilio fidentia securum conferret soporem, armis tueri civem prostratum, vel grandi plaga titubantem; publica buccina classicum canere, iisdem protegi turribus, unaque in-

//////////

duximus arce 45.—149 et pro ut 16.—151 et migrare 25. 27. 46-50. 54-69. 71-74.—152 ac 19. linquere terras 21.—154 totos 13. limine recepi ex 16. 17. 19. 20. 23-27. 45. 46. 47. 49. 50. 55-69. 71-74. limite in reliquis libris.—156

NOTÆ

potest.—Ita quicquid est illud quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cæleste et divinum est, ideoque æternum, &c. Virgil. 'Igneus est ollis vigor, et cælestis origo.' Horat. 'Divinæ particulam auræ.'

147 *Cujus egent prona*] Cic. de Natura Deorum: 'Figuram quoque corporis habilem et aptam ingenio dedit. Nam cum ceteras animantes Deus abjecisset ad pastum, solum hominem erexit; et ad cæli quasi cognitionem, domicilii unde descenderat, excitavit.' Ovid. 'Pronaque cum spectent animalia cetera terram, Os homini sublime dedit,' &c.

149 *Tantum animas*] Vegetantem, sentientem.

151 *Dispersos trahere in populum*] Cic. Tusc. 5. n. 5. 'Tu urbes pepe-

risti; tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primo domicilliis, deinde conjugiiis, tum literarum et vocum communione junxisti,' &c. Horat. Sat. 1. 3. 'Oppida cœperunt munire, et ponere leges, Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.'

152 *Linquere sylvas*] Cic. de Invent. 1. 'Fuit quondam tempus, cum in agris passim homines bestiarum more vagabantur, et sibi victu ferino vitam propagabant.' Horat. ad Pisonem, vs. 291. 'Sylvestres homines ——— Cædibus et victu fædo deterruit Orpheus,' &c.

155 *Ut collata daret fiduciam*] Junctis ædibus vicius vicino fert opem ingenti facile.

Turribus, atque una portarum clave teneri.
 Sed jam serpentum major concordia. Parcit
 Cognatis maculis similis fera. Quando leoni 160
 Fortior eripuit vitam leo? Quo nemore unquam
 Expiravit aper majoris dentibus apri?
 Indica tigris agit rabida cum tigride pacem
 Perpetuam: sævis inter se convenit ursis.
 Ast homini ferrum letale incude nefanda 165
 Produxisse parum est; cum rastra et sarcula tantum
 Assueti coquere, et marris ac vomere lassi
 Nescierint primi gladios extundere fabri.

*cludi forium clave. At nunc major est anguium consensio. Paribus notis par bel-
 lua indulget. Quandonam leo valentior ademit vitam leoni? Qua in sylva grandioris
 apri dentibus occisus est unquam aper? Tigris Indiæ furibunda concordiam habet
 perennem cum tigride. Ursi feroces invicem consentiunt. Homini vero parum
 videtur mortifera tela fabricasse incude nefaria, quando rastros et sarcula dumtaxat
 excoquere soliti, atque marris et aratro fatigati veteres fabri hand noverant fabri-*

*****

mutantem 13.—157 *hisdem* 12. 17. 19. 21.—158 *aut una* 45. *tueri* 16.—159 *ma-
 jor est* 45.—163 *rapida* 13. 19-21. a m. pr. 22. 23. 28. 68. solenni errore. Cnf.
 sup. vi. 428. Burm. ad Prop. p. 553. Broukhuis. ad Tibull. iv. 1. 72. et nos
 ad Sil. v. 451.—164 *intra* 16.—166 *ac pro et* 13. 17. 20. 22. 23. 45.—167
Assueti torquere 13.—168 *Nescierant* Serv. ad Virg. Ge. ii. 540. *Nescierunt*
 23. Male, etsi non obstat metrum; de quo v. ad Sil. v. 264. *Nescirent* 10.
 11. 13. 16. 20. 24. *Nec scirent* 21. 22. *Nescirint* rectius videbatur Schurzfl.
Mox extundere restitui ex 2. 4. 10. 17. 20. 21. *excudere* 15. 19. 25. 27. 46-50.
 54-64. 66-69. 71-74. 81. et Serv. ad Virg. l. l. *excludere* 65. *extendere* (scil.
 eudendo s. malleo, h. e. eudere) 14. 16. 18. 22. 23. 24. 70. 75. 76. 77. 82.
 Cnf. Heyne ad Virg. Æn. viii. 665. in Var. Lect. ubi jam monuit, *extundere*
 exquisitius esse id. qd. *excudere*, tum et omnino proferre, invenire, ut Virg.
 Ge. i. 133. iv. 315. 328. Antiqua hand dubie scriptura fuit *extūdere*, et inde

NOTÆ

158 *Una portarum clave teneri*] Vide Athen. xiv. 23. ubi satis lepide Athenion arti coquinarie seu culinariae tribuit ea omnia quæ supra Juvenalis humane rationi, et Philosophiæ vulgo attribuunt.

160 *Parcit cognatis maculis similis fera, &c.*] Pardus pardo, tigris tigridi, lynx lynxi non movet bellum; similes notas, parem naturam veretur: solus homo est homini lupo. Cic. Offic. 'Nulla tam detestabilis pestis est, quæ non homini ab homine nascatur.' Plinius in Proœmio lib. vii. 'Cetera

animantia in suo genere probe degunt: Congregari videmus et stare contra dissimilia: leonum feritas inter se non dimicat: serpentum morsus non petit serpentes: nec maris quidem belluæ nisi in diversa genera sæviunt. At hercule homini plurima ex homine sunt mala.' Vide Senec. Epist. 104. et Brod. Miscell. iii. 28.

163 *Indica tigris*] Vide Sat. vi. vs. 270. et Sat. viii. vs. 36. ibique annot.

168 *Gladios extundere*] Alii legunt, *excudere*.

Aspicimus populos, quorum non sufficit iræ
 Occidisse aliquem : sed pectora, brachia, vultum 170
 Crediderint genus esse cibi. Quid diceret ergo,
 Vel quo non fugeret, si nunc hæc monstra videret
 Pythagoras : cunctis animalibus abstinuit qui
 Tanquam homine, et ventri indulsit non omne legumen ?

care enses. Cernimus gentem, cujus haud furori satis est quempiam trucidasse : verum thoracem, lucertos, ora, quoddam esse alimentum putat. Ecquid igitur loqueretur, aut quo non secederet Pythagoras, si jam ea portenta conspiceret, qui animalibus omnibus sicut homine temperavit, neque ulro legumentum quodlibet imperitit ?

//////////

orta hæc varietas : *extundere, extendere, excudere, excludere.*—171 *Crediderant* 16. *Crediderunt* 15.—172 *quonam fugeret* 19.—174 *homini* 19. *neutri indulsit* 13.

NOTÆ

169 *Aspicimus populos*] Ægyptios, Tentyritas.

171 *Crediderint genus esse cibi*] Id nefas perpetrare etiamnum familiare est Caribis, Americæ Meridionalis in Guajana regione populis, ut cum aliquem ex hostibus suis bello ceperint, discerpant, et membra igne assata devorent.

172 *Quo non fugeret*] Portentosa nefandaque aversatus scelera.

173 *Pythagoras*] Is Italicæ Philosophiæ fuit Princeps. Floruit circa Olympiadem sexagesimam, et ad annos octoginta, vel, ut alii scribunt, nonaginta consenuit. Ortus in Insula Samo, post multas peregrinationes, venit in Italiam, et Crotonæ consedit, ubi discipulos illustres multos habuit. Mortuum Olympiade 70. dicit Euseb. Vide Laërtium, l. viii. Lactantium, l. iii. &c. Cicero Tusc. i. n. 38. Regnante Superbo Tarquinio in Italiam venisse testatur. Et Tusc. iv. n. 2. in Italia fuisse iisdem temporibus, quibus L. Brutus patriam liberavit. Tuscul. v. n. 10. 'Cum in Italiam venisset, exornavisse eam Græciam, quæ magna dicta est, et privatim, et publice, præstantissimis

institutis et artibus.'

Animalibus abstinuit] Cum enim Pythagoras Metempsychosim assereret, ab animatis cibis abstinebat, ne videretur in animam sævire humanam, quam e corpore hominis in corpus animalium transmigrare credebat, docebatque.

174 *Indulsit non omne legumen*] Loquitur Juvenalis ex opinione eorum qui aiunt Pythagoram abstinuisse a fabis, item ab animantibus : de quibus Laërt. cit. Cicero de Divinat. ii. n. 119. 'Faba quidem Pythagorei utique abstinuere ; quasi vero eo cibo mens non venter infletur.' Plutarchus, Sympos. lib. viii. problem. 8. scribit Pythagoreos omnino victimarum immolarum carnes gustare solitos : piscem vero ab eis immolari nullum. Idem Orat. i. de esu carniū, ait illos carnibus abstinuisse. Plinius xviii. 12. affirmat, 'Faba sensus hebetari, gignique insomnia, atque ideo Pythagoræ sententia damnatam ; vel quod mortuorum animæ sint in ea : qua de causa parentando assumitur,' &c. Athenæus iv. 17. ex Antiphane ait Pythagoricos animati nihil solitos edere. At l. vii.

c. 16. scribit illos modice aliis quidem animatis vescentes, quædam etiam sacrificantes, solos omnino pisces ne gustasse quidem, nimirum quia silentium colebant. Gellius, iv. 11. sic habet: 'Opinio vetus falsa occupavit et convaluit Pythagoram Philosophum non esitavisse ex animalibus, item abstinuisse fabulo, quem *κύαμον* Græci appellant.—Ex eadem item opinione M. Cic. Lib. de Divin. primo, hæc verba posuit: Jubet igitur Plato sic ad somnum proficisci corporibus affectis, ut nihil sit quod errorem animis perturbationemque afferat. Ex quo etiam Pythagoreis interdictum putatur, ne faba vescerentur; quæ res habet inflationem magnam. Is cibus tranquillitatem mentis quærentibus constat esse contrarius. Hæc quidem Cicero, sed Aristoxenus, Musicus vir literarum veterum diligentissimus, Aristotelis

auditor, in Libro quem de Pythagora reliquit, nullo sæpius legumento Pythagoram dicit usum quam fabis, quoniam is cibus et subduceret sensum alvum ac lævigaret. — Porculis quoque minusculis, et hædis tenuioribus victitasse refert idem Aristoxenus. — Ac de animalibus etiam docet Alexis Poëta in Comædia, quæ Pythagoræ vita inscribitur,' &c. Ceterum frugales admodum Pythagoram et Pythagoreos constat, atque pomis et olusculis, interdum pane ac melle contentos fuisse. Athen. x. 5. et alibi. Cæll. Rhodig. xxi. 3. et xxx. 36. Idem lib. xxviii. 12. ita scribit: 'Legimus in Græcorum thesauris, reddito Romæ oraculo, ut Græcæ gentis prudentissimi ac fortissimi statuas erigerent, mox in foro Pythagoræ et Alcibiadis ex ære iconas dedicasse.' Vide et supra Sat. III. vs. 229.

EXCURSUS

AD SAT. XV. 7.

Illic cæruleos, nec piscem fluminis 23. *Illi cæruleos, hi piscem fluminis, illi* 4. et 9. *cæruleum* emend. Nic. Heins. ad Virg. *Æn.* III. 329. ad Prop. II. 12. 1. et 23. 101. (al. 32. 45.) et ad Claud. laud. Stilic. II. 167. quibus locis docet, literam *m* produci propter hiatum et cæsuram, neglecta ecthlipsi. Cf. Drakenb. ad Sil. I. 109. Brækhus. ad Prop. II. 12. et ad Tibull. I. 5. 33. Oudend. ad Lucan. v. 526. Refragatur his Schrader Emendatt. p. 136. seq. ubi monet, Grammaticos, præstantiores quidem, nihil ejusmodi tradere, adeoque loca, quibus viri docti se tueantur, aut suspecta esse, aut perspicue mendosa. Meo qualicumque ju-

dicio talia si et excusanda, tamen non sine necessitate obtrudenda sunt poëtæ, et, quamvis illa emendatio Heinsii arridere possit, ut Juvenalis junxerit duo verba sing. num., *cæruleum* sc. piscem, et *piscem fluminis*, leviori mutatione nitori carminis (si nitor est, nec potius nostra lectio, quæ doctior est, magis placet multis) consuli poterit, si reposueris: *Illic cæruleos, hic pisces fluminis*. Ita sibi respondent *pisces cærulei*, h. e. maris cœrulei, s. marini, ac *pisces fluminis*: et nunc video, ita legi in cod. 15.—*Illic aluros* non male corrig. Brodæus Miscell. vii. 2. probb. Lindenbr., Nonio, (de esu piscium c. 2.) Schurzfl. et Plathnero, quoniam non satis constet, marinos pisces ab Ægyptiis cultos fuisse, et ex ipsorum potius religione Jove nihil dignum in mari gigni posse docuerit Plato, et ex eo Pierius hieroglyph. l. xxxi. pr. *Felis* contra, quæ Græcis dicitur αἰλουρος, (et hinc quoque *alurus* Gell. xx. 8. et Hygin. Astron. ii. 28. ubi v. Muncker.) Bubasti Ægyptiorum s. Lunæ sacra fuit, ejusque viva quædam imago: v. Herodot. ii. 66. 67. Plut. de Is. et Osir. p. 376. Diodor. i. et ii. Jablonski Panth. Æg. iii. 3. §. 3. seq. p. 60. et 66-71. Vulgatam vero lectionem tuentur Grang. et Scalig. ad Tibull. i. 7. 14. et aptius sibi h. l. opponuntur *pisces cærulei* s. maris, et *fluminis*. Vellem tamen aliorum scriptorum locis probari posse, cultum piscium marinorum Ægyptiis in usu fuisse.

EXCURSUS

AD SAT. XV. 27.

NOMEN consulis varie h. l. exhibent codices tam scripti quam editi. *Junio* 8. 9. 11. 14. 17-20. 23. 70. 75. 76. 77. 82. Recte, opinor. Nomen corruptum videtur ab imperitis librariis, qui putabant, metri leges prohibere, quo minus

servaretur. Sed *Junio* δισσύλλαβος vox est, et ejusmodi συνήζησις passim obvia. Sic ap. Silium (ut ex hoc solo exempla petam) *Pelio* dicitur III. 495. *tenuia* et *tenuis* IV. 147. VI. 19. *semiusta* III. 16. *semiambustus* II. 681. *semianimis* IX. 123. *semiermis* XII. 467. *genua* I. 529. *proinde* II. 353. *alveo* III. 450. IV. 602. *sinuosa* et *sinuata* II. 172. VI. 226. VII. 503. X. 181. XV. 173. 621.

Juno legitur in 25. 49. 55-57. 59. *Ionio* in 15. *vinio* in 16. *jurno* in 22. *Junco* in 10. 21. 27. 46-48. 54. 58. 60. *Vinco* in 24. 45. 50. 61-69. 71-74. 81. Lipsius in Epistol. Quæst. IV. 20. monuit, neque *Vincum*, neque *Juncum* Consulem inveniri in Fastis, et posteriorem horum partem intricatam esse propter Consules crebro suffectos. *Juncus* tamen aut *Junctus* Commodi regnante Consul fuit. Ulpianus l. XXVIII. Digest. de fideicommissis libertatibus: 'Factum est,' inquit, 'senatusconsultum Æmilio Junco et Julio Severo consulibus.' Lampridius in Commodi c. 4. 'In exilium acti sunt Æmilius Junctus et Attilius Severus Coss.' Sed nec definiiri potest, quæ vera horum consulum nomina fuerint, nec probabile est, Juvenalem ad Commodi ætatem vixisse. Britannicus quidem suspicabatur, τὸ nuper h. l., ut passim, de longo tempore dici, et *Vincum* forte Consulem fuisse sub imperio Neronis auctoremque conjurationis *Vincianæ*, de qua v. Suet. Ner. c. 36. Enimvero ibi in plerisque iisque optimis libris legitur *Viniciana*, et *Viniciorum* gens clarissima fuit: v. Intpp. Tac. Ann. VI. 15. 45. XIV. 40. Suet. Aug. c. 64. 71.—Grangæus conj. *Vero*, ut designetur Verus, qui cum Fulvio Consul fuerit imperante Domitiano. Notior est L. Ceionius Commodus Verus, ab Hadriano, et impr. ejus filius, ab Antonino Pio adoptatus. Hic a. U. DCCCXVII. Consul, et deinde cum M. Aurelio Imperator fuit.

EXCURSUS

AD SAT. XV. 75.

Terga fuga, cet. legitur in 9. 11. 15. 17. 19-22. *sceleri pro celeri* in 21. 22. *instar pro instant* in 22. *et sceleri præstantibus omnibus instans* in 9. in quo tamen verba hæc a recent. manu scripta sunt, et, quæ fuerant veteris scripturæ, stylo expuncta: unde conjiciebat Pithœus, populi nomen positum h. l. a poëta, et a librariis corruptum esse. Idem suspicabatur Salmasius in Exercitt. Plin. p. 452. B. ubi de h. l. ita disputat: ‘*Terga fuga celeri præstant instantibus Ombis, Qui vicina colunt umbrosæ Tentyra palmæ* legendum vidit Jos. Mercerus ex veteri scriptura, quæ habuit: *præstant instantibus omnes*. Loci vero nomen hic proprium desideratur, cui vicina Tentyra: nam ridiculum est, *umbrosam palmam* pro palmetis intelligere. Scriptum fuisse suspicor *Pammæ* pro *Pampæ*, unde *Palmæ* fecerunt. *Pampæ* vicus vicinus Tentyris. Παμπανίς vocatur Ptolemæo. Legendum ergo *Pampæ* pro *palmæ*: et Tentyra illa sunt Juvenali, quæ *Pampæ vicina*, longe utique ab Ombis sita, quæ tamen propinqua statuit. Quid si poëta Oxyrynchitarum et Cynopolitarum historiam sub nominibus Ombitarum et Tentyritarum traduxit? Sane et tempus convenit, nec res disconvenit, ut videre est apud Plutarchum, Juvenali contemporaneum. Tum denique *Ombi* et *Tentyra* versum melius et mollius ineunt, quam *Cynopolis* et *Oxyrynchus*, quæ prorsus heroicum metrum negant intrare.’ Ita Salmas. ingeniose magis quam vere. Nam Plutarchus quidem similis belli, ob eandem causam inter Oxyrynchitas et Cynopolitas gesti, mentionem facit, non vero (quod caput rei est, neque silentio prætermittendum erat vel dissimilandum) diræ inhumanitatis vel ἀνθρωποφονίας, quæ h. l. vss. 77. seq. memoratur. Neque etiam lectio illa *Pampæ* nobis arridet. Quis enim, ut situm *urbis* designet, eam

vico alicui dicet vicinam esse? *Tentyra* quoque **Juvenalis** sup. vs. 33. *Ombis finitima* dixit; et h. l. non *vicina Ombis*, sed *palmae umbrosæ*, h. e. palmis umbrosis, (nisi forte ita legendum) sive palmetis, de quibus v. Jo. Bapt. Porta de re rustica p. 350.—*præbentibus* pro *præstantibus* conj. Schrader, et *hostibus* pro *omnibus* Lubinus. *Præstiterit Ombiis*; quæ vox facile ita a librariis corrumpi poterat. Nec tamen τὸ *omnibus* ineptum.

SATIRA XVI.

QUIS numerare queat felices præmia, Galle,
Militiæ? Nam si subeuntur prospera castra,
Me pavidum excipiat tironem porta secundo
Sidere. Plus etenim fati valet hora benigni,

O Galle, quis possit fortunati belli commoda percensere? Etenim si intrem castra felicia, profecto exoptarim ut astro benigno meticulosum me tyronem admittat janua. Nam magis potest hora sortis prosperæ, quam si nos Marti laudent literæ

////////

1 Munera pro præmia 13.—2 nam et si 50. jubeantur 22. 66. lubeant 15. subeantur 10. 13. 16. 17. 19. 20. 21. 23. 24. 25. 45-50. 54-60. 62. 64. 65. 67. 68. 69. 71-74. 77. Quod si subeantur non male legit Priscian, lib. viii. Displicet certe τὸ nam, quod mox etenim sequitur.—3 Et pavidum 13. excipiet 15. 25.

NOTE

1 Quis numerare queat, &c.] ‘Exploditur Satira hæc a plerisque, ac dicitur non esse Juvenalis,’ inquit vetus Schol. et alii post eum multi. Verumtamen ex ea quædam tanquam Juvenalis afferri a Prisciano l. viii. et a Servio in 1. et 2. Æneid. non perperam observatum sit. Priscian. cit. viii. 9. iterumque c. 14. affert verba ista hujus Satiræ xvi. vs. 2. ‘Si subeantur prospera castra.’ Quicquid sit, in ea notatur militum petulantia, dum militiæ commoda referuntur. Aiunt vero quidam Satiram hanc a Juvenale scriptam in Ægypto, quo relegatus fuerat jam senex sub specie honoris ac præfecturæ cohortis, id agente per invidiam histrione Paride, quem offenderat Sat. vii. vs. 90. his verbis, ‘Quod non dant procures, dabit histrio.’

Delph. et Var. Clas.

2 Si subeuntur prospera castra] Si felicibus auspiciis militia ineatur, qualia mihi contigerunt, inquit Juvenalis, certe præmia militiæ tanta sunt, ut ea contemplantem cupido arripiat militandi, etsi pavidus tiro fuerim. Istud vero dicit Juvenalis, ut significet Paridi se non hoc exilio cruciari, imo lætari; atque ut ipsi Paridi molestiam et invidiam exinde creet.

3 Porta] Duplex erat castrorum porta. Altera dicebatur *Prætoria*, quæ ad hostes spectabat: altera *Decumana*, per quam educabantur ad pœnam milites delinquentes. Vide Veget. de Re Milit. et Lips. de Milit. Rom.

4 Plus fati valet hora benigni, &c.] Ut militia sit felix plus valet ac facit benignus siderum aspectus, et fatum prosperum, quam ipsius Martis favor

Juv.

3 B

Quam si nos Veneris commendet epistola Marti,
Et Samia genitrix quæ delectatur arena.

5

Commoda tractemus primum communia, quorum
Haud minimum illud erit, ne te pulsare togatus
Audeat : immo etsi pulsetur, dissimilet, nec
Audeat excussos Prætori ostendere dentes,
Et nigram in facie tumidis livoribus offam,
Atque oculum medico nil promittente relictum.
Bardaicus judex datur hæc punire volenti

10

Veneris, ac mater quæ Samio gaudet sabulo. Agamus primo de generalibus emolumentis, quorum hoc non erit infimum, quod te percutere vereatur toga indutus; quin etiam taceat si verberetur a te: vixque sustineat Prætori monstrare excussos ictu dentes, atque atram carnem in vultu, turgentem, ac lividam; et oculos restantes, Medico nihil spondente. Ista vero castigare cupienti donatur quæsitior bardia-

*****

27. 46-49. 54-63. 66-69. 71-74. accipiat 16.—5 commendat 19. 23.—6 ejectus e 13. genitrix Samia 16. genitrix pro genitrix substitui ex 16. 21. 22. 60. 64. postulante sic etymologia a genitum. vid. Schelleri præc. styli bene lat. p. 26. 30. 34.—7 abest ab 23.—8 nimum 16. nec te 20. si te 12. 17. 19. 22. 45.—9 et abest a 16. totusque versus a 7. et 23. de quo v. sup. ad 11. 24.—10 offendere 57.—11 Et tumidam in facie nigris livoribus offam 11. faciem 15. 21. 22. 72. 73.—12 oculos...relictos 10-13. 15. 16. 17. 19-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77.—13 Bardaicus 1. 2. 4. 11. 24. 45. 70. 75. 76. 81. 82. ut ap. Capitol. in Pertin. c. 8. Bardiacus 3. 5. 10. 25. 27. 46-50. 54. 55. 58. 61-69. 71-74. 77. probb. Calder. Casaub. ad Capitol. l. l. Bardiacus 56. 57. 59. 60. 65. Ita et libri variant ap. Martial. iv. 4. 5. ubi in optimo Ms. Palat. rardaicus legitur. hoc 45.—

NOTÆ

tibi conciliatus per literas amicæ Veneris, vel matris ejus Junonis commendatitias.

5 *Veneris*] Vide initium Carm. Lucretii.

6 *Samia genitrix*, &c.] Juno Martis genitrix, quæ colebatur apud Samum, quæque proinde Insulam hanc diligebat. De Samo vide Sat. iii. vs. 70. ibique annot.

8 *Ne te pulsare togatus audeat*] Hæc prima est utilitas militantium, quod eos civium nemo ausit offendere, imo quisque timeat ac vereatur.

Togatus] Domi togam, militiæ sagum gerebant.

9 *Dissimulet*] Nam conquerendo, et in jus trahendo militem, nihil pro-

ficeret, imo sibi novam accerseret injuriam a commilitonibus ejus qui pulsavit, partes ipsius per fas et nefas tuentibus.

10 *Prætori*] Seu judiciorum seu castrorum Præfecto.

11 *Offam*] Cicatricem, vibicem in vultu, carnis tumorem ac livorem ex percussione.

12 *Oculum medico nil promittente relictum*] Vel alterum, vel utrumque oculum ictu contusum, tantum non excussum; atque ita male affectum, ut periculum sit perdendi visus, nihilque certæ opis ac salutis audeat spondere Medicus.

13 *Bardaicus judex datur*, &c.] Quod si togatus a milite læsus vindictam

Calceus, et grandes magna ad subsellia suræ,
 Legibus antiquis castrorum, et more Camilli 15
 Servato, miles ne vallum litiget extra,
 Et procul a signis. Justissima Centurionum
 Cognitio est igitur de milite; nec mihi deerit
 Ultio, si justæ deferitur causa querelæ.
 Tota cohors tamen est inimica, omnesque manipuli 20

cus, calceus, ingentesque ocreæ in excelso tribunali, ritu veteri castrorum, atque instituto Camilli custodito, ne litem agat miles trans aggerem, ac longe a vexillis. Æquissima est ergo Centurionum disceptatio de milite: dabiturque mihi vindicta; si producat ratio rectæ querimoniæ. Nihilominus omnis phalanx stat contra;

14-17 ejecti e 13.—16 *nec pro ne* 15. 46-49. 54. 55. 58. 61-64. 66. 67. 71. 73.—
 18 *Cognitio atque datur* 13.—20 post vs. 22. legitur in 19. *omnisque* 15. 16. 20.

NOTÆ

petat, nihil agit aut consequitur: nam militem deferenti datur cognitor et judex militaris, qui proinde militi favet.

Bardaicus] Vox deducta a Bardis Galliæ pridem populis, sive legas, *Bardaicus*, cum Turnebo, et aliis; sive *Bardiacus*, cum ceteris. Intelligendus itaque vel Judex militaris, barbarus, Gallicus; vel amictus et lacerna sine cucullo, crassior, et villosa, cujus in castris ad excubandum usus frequens, quemadmodum et bardocuculli, de quo Sat. viii. vs. 145. Vide Turneb. xxiii. 25. Vallam, &c. Martial. Epigram. iv. 4. 'Lassi bardiacus quod evocati.'

14 *Culceus, et grandes, &c.*] Hinc videtur habitus describi Centurionis, veste castreusi, de more, in tribunali sedentis et negotia militum disceptantis. Datur, inquit, Judex bardiacus, id est, bardiaci vestitus, forte et cucullo caput adopertus, caligatus, peronatus, suras grandes, ocreas, perones ac tibialia indutus, cujus vel aspectus civem deterreat a litigando apud talem Judicem. Vide Sat. iii. vs. ultimo.

15 *More Camilli*] L. Furius Camillus Dictator, in decennali Veiorum obsidione, edixit, ne miles extra vallum litigaret, nempe ut præsto quisque semper adesset, quoties erat cum hoste dimicandum. Vide Liv. lib. v. Plutarch. &c.

17 *Justissima Centurionum cognitio, &c.*] Illud Camilli institutum maxime justum est, et e re publica, ob rationem allatam: adeoque civis non habet quod conqueratur, si coram Centurione, et apud castra, litigandum est et agendum adversus militem.

18 *Nec mihi deerit ultio, &c.*] Mihi vero militi a cive ad Judicem tracto etiam juste non deerit ultio. Nam commilitones mei obstrepunt ne damner; ac si forte damnatus fuero utpote nocens, at ultrix adest tota cohors, tamque male accipit civem judicio victorem, ut eum pœniteat vicisse et militi non indulsisse.

20 *Tota cohors tamen est inimica*] Probe notat indolem militantium omnia per vim agentium, et ubique per fas et nefas vincere, ac nihil non sibi licere contententium.

Consensu magno efficiunt, curabilis ut sit
Vindicta, et gravior quam injuria. Dignum erit ergo
Declamatoris mulino corde Vigelli,
Cum duo crura habeas, offendere tot caligas, tot

atque turmae universae summa concordia obsistunt. Efficietis ut ultio fiat atrocior quam prior iniquitas. Erit igitur congruum animo Vagelli Mutinensis causicidi,

////////

27. 54. 64.—21 *Cum sensu* 22. *efficiunt* 10-13. 15. 17. 19-22. 24-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77. *efficiunt* 16. *curabilis* 1. 14. 18. 25. 45. 46. 47. 49. 50. 56-59. 65. 66. 67. 70. 75. 76. Vetus scholion est: ut satis cures, quemadmodum effugas illos. *plorabilis* quidam. *Consensu magno efficiunt. Curabitis, ut sit* 10. 11. 15-17. 19-24. 27. 48. 54. 55. 60-64. 65. 68. 69. 71-74. 77. Tum verba *Curabitis ut sit* cet. sunt vel militum increpantium togatum, qui militem accusare audet, vel ipsius poetæ, objurgantis togatos s. cives, accusatione militis novum sibi incommodum, idque priori gravius, importantes. Parum interest, quocumque modo legas, et vulgata forte lectio non repudianda propter insolentio rem usum vocis *curabilis*, nisi forte hic ipse varietatem lectionis peperit. *curabitur ergo* 13.—22 *Vindicta gravior* 10. 11. 15. 16. 17. 19-22. 25. 27. 45. 46. 47. 49. 50. 54-62. 64-69. 71-74. 77. non improb. Schurzfl. ut sit Græca positio. Syllaba utique finalis, natura brevis ob cæsuras, aut sequentibus duabus vel tribus consonis, modo producitur, modo corripitur. V. sup. ad vi. 109. *injuria fiat eidem* 13.—23-25 ejecti e 13. *mulino* 14. 18. 61. 63. 70. 75. 76. 81. 82. *Mutinensis* 10. 11. 12. 16. 17. a m. sec. 20. 21. 23-27. 45-50. 54-60. 62. 64-69. 71-74. 77. Utrumque in codd. suis jam legit vetus Schol.

NOTE

Cohors, manipuli] Manipulus continebat viginti milites ac turbam scutatorum. De *Cohorte* dixi ad Sat. i. vs. 58. et alibi.

21 *Curabilis ut sit, &c.*] Sic quidam legunt; alii, *plorabilis*. Vulgo, *efficiunt. Curabitis ut sit, &c.* sensus est: Videte igitur, o cives, quid agatis, adversus militem litigando. Scilicet novam accersitis vobis injuriam priori graviorem. Non valde refert ad sensum, quoquo modo legas.

22 *Vindicta, et gravior quam injuria*] Totius cohortis omniumque manipulorum vindicta est gravior, quam injuria ab uno milite accepta, pro qua litigatur.

Dignum erit ergo, &c.] Ergo qui militem offenderit, vel offensus accusabit ac deferet, is tam stultus ac temerarius existimandus est, quam erat declamator ille seu causicidus Muti-

nensis, qui quaslibet causas suscipiebat, malas etiam ac periculosas.

23 *Mulino*] Id est, bruto ac stolido. Alii legunt, *Mutinensis*, id est, oriundi e Mutina, quæ urbs est Longobardiæ in Italia. Hodie vulgo *Modena*, Ducatus titulo fulget.

24 *Cum duo crura habeas, &c.*] Id est, cum integro et sano sis corpore, stulte ageres, si invidiam et offensio nem tibi crees militum, qui te mutilarent, et crus alterum vel utrumque frangerent, iracundi ut sunt et ad ultionem prompti.

Tot caligas, tot millia clavorum] Sic legunt alii, et corrigunt ad rem satis. Ast alii, *Tot caligatos*, videlicet, tot milites indutos caligis ac tibialibus clavatis. Vide Sat. iii. vs. 248. ibique Annot. Item Turneb. iv. 7. ubi militum caligæ clavis suffixæ erant, inquit.

Millia clavorum. Quis tam procul absit ab Urbe? 25
 Præterea quis tam Pylades, molem aggeris ultra
 Ut veniat? lacrymæ siccentur protenus, et se
 Excusaturos non solicitemus amicos.
 Da testem, iudex cum dixerit: audeat ille,
 Nescio quis, pugnos qui vidit, dicere, Vidi? 30
 Et credam dignum barba, dignumque capillis

quando binas habes tibias, lædere tot caligatos, millia clavorum. Equis adeo sit alienus a civitate? Insuper quis ita Pylades, ut prodeat ultra vallum? Statim arescant fletus, neque urgeamus familiares detrectaturos. Quando cognitor jusserit, adduc testem, qui pugnos conspexit, quisquis iste; ne dubitet affirmare, Vidi; atque illum putabo dignum barba, dignumque capillitio antiquorum. Mendacem testem

//////////

qui hæc notavit: '*mulino corde*, i. e. ignavus. In alio *Mutinensis*. Rhetor aliquis de Mutina.' Nostra tamen lectio præferenda ob sarcasmum, quem a librariorum ingenio profectum vix crediderim. *Mutinensi* 15. 17. a m. pr. 19. 22. *Vagilli* 22. 24.—24 *ostendere* 21. 22. *tot caligas, tot Millia clavorum* 14. 18. 61. 63. 70. 82. et Ms. liber Dempsteri, qui ad Coripp. p. 192. intellexit ictus calcium, quod probavit Schurzfl. coll. Valtrin. de mil. Rom. p. 176. et Castalion. Obs. p. 84. *tot caligatos milites, Millia clavorum* 10. 11. 12. 15. 16. 17. 19-27. 45-50. 54-60. 62. 64-69. 71-77. 81. Sed illud venustius. *caligato* 42. 66. Plathneri nota est hæc: '*Liber noster mediæ notæ caligato*. Inde fallor, an legendum *caligatæ* scil. militiæ. *Caligati* sunt milites manipularii ap. Theodos. Imp. L. xxii. C. de Nupt.'—26. *Pylades, ut nos tueatur Orator? lacrimas* cet. 13.—28 *Excusatores* 13.—29 *iudex quem dixerit* 7. 10-13. 15. 16. 17. 19-27. 29. 45-50. 54-69. 71-74. 77.—30 *pugnos vidit qui* 10. 15. 16. 17. 19-27.

NOTÆ

25 *Quis tam procul ab Urbe*] Quis tam imperitus rerum urbanarum, tamque moris ac insolentiæ militum ignarus?

26 *Quis tam Pylades*] Quis tam amicus alicui, ut tot pericula pro eo sponte velit incurrere, litiganti contra militem opem ferendo, et ad usque castra comitando, &c. sicut Pylades Oresti ubique adfuit, omnium periculum comes ac particeps, pro quo etiam morti sese objecit apud Tauricam regionem. De quo vide Euripid. Iphigen. in Tauris.

Molem aggeris ultra ut veniat] Transcundo vallum, intra castra pergat ad jus; ut ante est, annotatum.

27 *Lacrymæ siccentur*] Ergo melius

erit acceptam a milite injuriam dissimulare, neque sollicitare amicos ut præstent nobis officium tam periculosum. Nam certe illi rerum gnari excusabunt se, ac detrectabunt vel nos ad castra comitari militem delaturos, vel contra illum dicere testimonium, vel causam nostram agere apud Centurionem, obstrepente interim ac minas jactante universa cohorte et omnibus manipulis: quemadmodum antea dictum est.

29 *Da testem, iudex cum dixerit*] Legunt alii, *quem dixerit*.

31 *Dignum barba, &c.*] Antiquæ virum fidei, et virilis constantiæ, quales erant majores nostri, cum mos nondum esset barbam tondere. De

Majorum. Citius falsum producere testem
Contra paganum possis, quam vera loquentem
Contra fortunam armati, contraque pudorem.

Præmia nunc alia, atque alia emolumenta notemus 35
Sacramentorum. Convallem ruris aviti
Improbis, aut campum mihi si vicinus ademit,
Et sacrum effodit medio de limite saxum,
Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo ;

facilius dare queas adversus rusticum, quam veracem adversus bona, atque adversus honorem bellatoris. Cetera jam munera, ceteraque jurisjurandi commoda observemus. Si mihi nequam vicinus abstulit vallem vel agrum prædii majorum; vel mediis e finibus sanctum eruit lapidem, quem quotannis coluit mea puls cum ingenti

//////////

45-50. 54-69. 71-74. 77.—34 *contraque furorem* conj. Schrader.—35 *voce-*
mus 13.—36 *cum vallem* 15. 20. 22. 24. 45.—37 *ut campum* 21.—38 *Aut* 10. 13.
15. 16. 17. 19-27. 45-50. 54-69. 71-74. 77.—39 *vetulo* restitui ex 7. 10-13. 15.
16. 17. 19. 20. 21. 23-27. 45-47. 50. 54-69. 71-74. 77. *vetula* 22 *patulo* (h. e.
ingenti) 14. 18. 48. 49. 70. 75. 76. 82. Sed nostra lectio haud dubie exquisi-
tior. Libum dicitur *vetulum* ob vetustatem vel hujus ritus et sacrificii, vel
possessionis agri lapidisque terminalis. Utrumque vero ad scelus augendum
valet. *Vetus in trivitis lapis* dicitur Tibull. i. 1. 12. al. 18. *plus* 22. 46-49. 57.

NOTÆ

hoc nos alibi.

33 *Paganum*] Vide Annot. ad Sat. xiv. vs. 154. et Turneb. ii. 3. Porro subinde Pagani sunt appellati Ethnici et Idololatræ, ex quo, propagata jam Fide Christiana, illi urbibus pulsi in pagos ac villas rusticas concesserunt.

35 *Præmia nunc alia, &c.*] Alia militum commoda, in litigando: deinde in jure condendi testamentum. Cælius Rhodiginus xxiii. 23. quærit cur militi ac viro forti tantum honoris tribuatur, plusque prærogativæ, quam doctrinarum antistiti vel maximo: respondetque ex Aristotelis sententia Rhetor. i. eas virtutes censi maximas, quæ noseuntur aliis utilissimæ, et hinc justis viris pariter et fortibus plurimum deferri: quoniam altera virtus in pace, in bello altera prodesse præcellenter valet.

36 *Sacramentorum*] Id est, militiæ,

vel militum, qui sacramento se obstrinxerint apud Imperatorem, bonam se Reipublicæ navaturos operam, neque ante finita stipendia discessuros.

Convallem ruris aviti, &c.] Agrum collibus septum, ab avis et majoribus, hæreditario jure, vel testamento, ad me transmissum: prædium in valle situm.

38 *Sacrum effodit medio de limite saxum*] Protulit linitem agri, suo adjuncturus quod meo derasisset. *Sacrum*: quia separandis agris positus lapis Jovi Terminali sacer habebatur.

39 *Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo*] Cujus agri cum vetus sim possessor, ex more Jovi ac Termino dudum sacrifico quotannis, pultem et liba super saxum ponens: idque ex instituto Numæ Pompilii, qui frugum primitias Termino sacrificari jussit.

Debitor aut sumtos pergit non reddere nummos, 40
 Vana supervacui dicens chirographa ligni :
 Expectandus erit, qui lites inchoet, annus
 Totius populi : sed tunc quoque mille ferenda
 Tædia, mille moræ ; toties subsellia tantum
 Sternuntur ; jam facundo ponente lacernas 45
 Cædicio, et Fusco jam micturiente, parati

placenta: vel si debitor perseverat non restituere pecuniam acceptam, affirmans falsa chirographa inutilis ligni, opperiri cogar annum qui plebis universæ controversias incipiat. Tum vero sexcenta etiam molestiæ, sexcentæ dilationes erunt sustinendæ. Toties tribunal duntaxat paratur. Nunc deserto Cæditio pallium abijciente, et Fusco dum mingente, instructi discedimus, atque tardo fori sabulo decertamus. Iis

////////

58. 66. 67. 71. 72. 73.—41 *chirographa* 21. 22. Cnf. sup. ad XIII. 137. ubi idem versus legitur, et unde eum huc translatum esse marginique ascriptum suspicari possis. Sed huic quoque loco aptissimus est, et hinc ab ipso forte poëta repetitus.—42 *inchoet* pro *inchoat* revocavi ex 10-13. 15. 17. 19. 20. 21. 23-27. 45-50. 54-63. 65-69. 71-74. 77. et Serv. ad Virg. *Æn.* II. 102.—43 *nunc* 16. tum 13. 21. 22.—45-47 in 13. ita contracti : *Sternuntur. sed digredimur mox*

NOTE

Dionys. Halic. I. II.

40 *Debitor*] Cui vel fœnore, vel mutuo credidi pecuniam.

41 *Vana supervacui, &c.*] Eundem versus, et in hunc Annot. vide Sat. XIII. vs. 137.

42 *Expectandus erit, qui, &c.*] Donec ad judicandum convenient Centumviri, qui ex tribus triginta tribus, adeoque e toto populo electi. Hi porro vix et raro conveniebant : unde multa erant tædia perferenda litigantibus apud ipsos, de iis quorum cognitio ad eos pertinebat, v. g. de Deposito, de Tutelis, de Finibus, &c.

Qui lites inchoet, annus, &c.] Locum hunc aliter alii explicant ; sic vero e Servio : Expectandus cuique suis ordo, Gallice, *le rôle*. Nam et tunc ob litium multitudinem, causæ per sortem audiebantur, ut evitaretur tumultus. Plin. IV. 16. 'Proxime cum dicturus apud Centumviros essem, adeundi mihi locus, nisi a tribunali,

nisi per ipsos Judices non fuit : tanta stipatione cetera tenebantur.'

44 *Subsellia tantum sternuntur*] Paratur duntaxat et adornatur tribunal.

45 *Ponente lacernas Cædicio*] Dum Judex lacernam ponit ob æstum, et frigus captat, veluti mox causas auditurus. Is vero tamdiu moratur, ut frustretur expectantes, et mora fatigatos cogat abire, infecta re, quamvis paratos ad dicendum.

46 *Cædicio*] De eo Sat. XIII. vs. 197.

Fusco] Vide Sat. IV. vs. 112. Hic Aurelius Fuscus apud Martialem ut ebriosus notatur.

Micturiente] Locum hunc explicat id quod de ejusmodi Judicibus habet Macrobius III. 16. 'C. Titius,' inquit, 'vir ætatis Lucilianæ, in oratione qua legem Fanniam suasit ;—describens homines prodigos in forum ad judicandum ebrios commean-tes, quæque soleant sermocinari inter

Digredimur, lentaque fori puguamus arena.
 Ast illis, quos arma tegunt, et balteus ambit,
 Quod placitum est ipsis, præstatur tempus agendi,
 Nec res atteritur longo sufflamine litis.

50

Solis præterea testandi militibus jus
 Vivo patre datur: nam, quæ sunt parta labore
 Militiæ, placuit non esse in corpore census,

autem quos arma operiunt, ac cingit balteus, quodcumque libet iis litigandi tempus conceditur, neque deperditur negotium proluxa controversiæ mora. Adde quod unis bellantibus licet condere testamentum vivente genitore. Enimvero quæ sunt bellicis acquisita laboribus, statutum est haud censei bonorum summa, quorum universam

*****

deinde parati. Sternentur 17. jam recepi ex 7. 10. 11. 12. 15. 16. 17. 19-22. 24-27. 45-50. 54-69. 71-77. nam 23. tum 14. 18. 70. 82. cum faciendo poscente lucernas vel lucernas conj. Schrader. lucernas 7. 11. 17. 19. 20. 25. 39. 40. 45. 46. 48. 49. 54-57. 59. 60. Barthius Advers. xiv. 16. hanc lectionem vulgatæ præfert, modo reponatur poscente lucernas, ut sententia h. l. sit: Cum tantum temporis frustra expectaveris, quantum loquacissimos caudicicos, diem dicendo eximere suetos, in Urbe lassare possit, ut alter ad indicandum serum diei tempus lucernam poscat, alter urinæ injuria vix morari sustineat; abibis tamen non solum non expedito negotio, sed nec proposita actione. Non male!—46 Ceditio 68. 71. 72. 73. Ceditio 17. 48. 56. 59. 60. 62. 64. Ceditio 19. Cacidio 21. Cacidio 2. 39. prob. Barth. l. l. Cf. sup. ad xiii. 197.—47 Egredimur 20. pugnemus 19.—48 illi 21. 22.—49 illis 10-13. 15. 16. 17. 19-27. 45. 46. 47. 49. 50. 54-69. 71-77. At male sic eadem vox repetitur. tempus præstatur 11. Perperam post placitum est distinctio posita in omnibus, quas inspexi, editionibus.—51-54 ejecti e 13.—54 Omne tamen 23. Coran-

NOTÆ

se, sic ait: Ludunt alea studiose nunguentis delibanti—Ubi horæ decem sunt, jubent puerum vocari, ut comitium eat percontatum, quid in foro gestum sit; qui suaserint, qui dissuaserint: quot tribus jusserint, quot vetuerint. Inde ad comitium vadunt, ne litem faciant suam. Dum eunt, nulla est in angiporto ampliora, quam non impleant, quippe qui vesicam plenam vini habeant. Veniunt in comitium tristes: jubent dicere: quorum negotium est, narrant: Judex testes poscit: ipse it mictum. Ubi redit, ait se audivisse omnia: tabulas poscit: literas inspicit: vix præ vino sustinet palpebras.

47 *Lentaque fori puguamus arena*] Metaph. a Circo, et gladiatoribus. Id est, vix litis finem videmus, adeo lente omnia procedunt.

50 *Sufflamine*] Dilatione, remora, impedimento. Quid sit proprie *sufflamine*, dixi ad Sat. viii. vs. 148.

51 *Solis præterea testandi militibus jus, &c.*] Nam filius-familias, etiamsi pater consentiat, testari non poterat nisi de peculio castrensi vel quasi castrensi. Justinian. de militari testamento. Ulpian. in Lege i. Digest. de Testam. milit. sic habet: 'Militibus liberam testandi factionem primus quidem D. Julius Caesar concessit: sed ea concessio temporalis erat.

Omne tenet cujus regimen pater. Ergo Coranum
 Signorum comitem, castrorumque æra merentem, 55
 Quamvis jam tremulus, captat pater. Hunc labor æquus
 Provehit, et pulchro reddit sua dona labori.
 Ipsius certe ducis hoc referre videtur,

parens administrationem possidet. Itaque Coranum vexillorum sectatorem et militiæ stipendia obtinentem palpat genitor, licet modo senio titubans. Illum justa promoveat opera, atque honesto studio sua præmia dilargitur. Id profecto videtur interesse

num 22. Corantum 64.—55. 56 in 13. sic contracti: Signorum comitem validis manibus labor æquus.—56 captet 17. Vox labor me semper offendit, quæ mox sequitur et modo præcessit. Quam inepta etiam est sententia hæc: labor reddit sua dona labori? Hanc miror nemini interpretum displicuisse præter Britannicum, qui auctor est, ut reponatur: Hunc labor æquus Provehit; et pulchro reddi sua dona labori, Ipsius certe ducis hoc referre videtur, (ea ratione) Ut qui fortis erit, cet. Melius, opinor, mitiori carminis consuletur hac emendatione: hunc favor æquus (favor justus meritusque ducis) Provehit ad honores ac dignitatem, et pulchro reddit sua dona labori, scil. militiæ.—57 reddet 22. dedit 20.—58 ergo pro certe 12. hæc referre videntur 25. 27. 46-49. 55-60. 65.—

NOTE

Postea vero D. Titus dedit: post hoc Domitianus: postea D. Nerva plenissimam indulgentiam in milites contulit: eamque et Trajanus secutus est. Et infra: 'Exinde mandatis inseri cœpit caput tale; cum in notitiam meam pervenerit.—Simplicitati eorum' (militum) 'consulendum existimavi, ut quoquo modo testati fuissent, rata esset eorum voluntas. Faciant igitur testamenta quomodo volent, faciant quomodo poterint: sufficiatque ad bonorum suorum divisionem faciendam nuda voluntas testatoris.'

54 Coranum] Hunc de quo forte Horatius Serm. II. 5. 'Captatorque dabit risus Nasica Corano.'

55 Castrorumque æra merentem] Diu Romanos suis stipendiis militasse, at postea mercedem e publico accepisse, alibi notavimus; nimirum Sat. III. vs. 132. et enarrat Alex. ab Alex. VI. 22. &c.

56 Quamvis jam tremulus, captat pa-

ter] Pater jam senio licet confectus filium captat militantem, ut ab eo nuncupetur hæres bonorum militia partorum. Tria veteribus fuere testamentorum genera: unum quod calatis comitiis fiebat: alterum quod per æs et libram, libripende adhibito, et emtore familiæ. Tertium militare seu procinctum vocabatur, cum milites ituri in prælium, nulla legum solemnitate, tribus aut quatuor adhibitis testibus, antequam se accingerent ad dimicandum, hæredem sibi nuncupabant, si quid in acie secus eveniret. Alex. ab Alex. IV. 3.

57 Hunc labor æquus provehit, &c.] Præterea milites per bellicos labores ad munera provehuntur, honores a Duce consequuntur et præmia, phaleras, torques, armillas, coronas, &c.

58 Ipsius certe Ducis hoc referre videtur, &c.] Refert Ducis militantes honorari et locupletari. Nam donis ac donorum spe virtus excitatur militum, aliique ad militandum alliciuntur.

Ut, qui fortis erit, sit felicissimus idem,
 Ut læti phaleris omnes, et torquibus omnes.

60

ipsius Imperatoris, ut qui strenuus fuerit, ipse sit beatus; ut cuncti phaleris, cuncti etiam torquibus gaudeant.

//////////

59 Et 20. *Ut, qui sit fortis, sit felicissimus idem* 22. forte rectius: *erit, sic et* 45. *erat* 16. *sic* 73. *olim pro idem* 24.—60 Et 20. Henninius emend. *Ut læti phaleris, armillis, torquibus omnes*, quoniam hæc dona militaria etiam ap. Gell. II. 11. et in Inscriptt. conjungantur, et tum insipida, tum Juvenali insolita sit *ταυτολογία* vocis *omnes*. Sed repetitio hujus voc. magnam potius vim habet, (nam quo plures milites dona, et quo plura accipiunt, eo gloriosius id tam toti exercitui est, quam, qui ei præest, duci) et satis est, a poëta duo tantum virtutis militaris præmia memorari.

NOTÆ

60 *Ut læti phaleris omnes, &c.*] Ut strenui sint omnes, adeoque donis militaribus exornentur. Plin. XXXIII. 2. ‘Romani auxiliares et externos torquibus aureis donavere: at cives nonnisi argenteis.’ Agellius II. 11. refert ‘Lucium Sicinium Dentatum, ob eximiam virtutem appellatum Achillem Romanum, pugnasse in hostes centum et viginti præliis: cicatricem aversam nullam, adversas quinque et

quadraginta tulisse: coronis esse donatum aureis octo, obsidionali una, muralibus tribus, civicis quatuordecim; torquibus tribus et octoginta: armillis plus centum et sexaginta; hastis duodeviginti, phaleris item donatum quinquies viciesque: populi militaria dona habuisse multijuga, in his provocatoria pleraque: denique triumphasse cum Imperatoribus suis triumphos novem.

NOTÆ VARIORUM

CUM VET. SCHOLIAST.

IN

D. J. JUVENALIS SATIRAS.

CATALOGUS EORUM AUCTORUM, EX QUIBUS NOTÆ VARIORUM SUNT DESUMTÆ.

ALCIATUS.
Alex. ab Alexandro.

Beroaldus.
Boëthius de Boodt.

Bond.
Bongarsius.
Brissonius.
Britannicus, *passim*.
Brodæus.
Budæus.

Camerarius.
Canterus.
Casaubonus, *in Persio passim*.
Castalio.
Chalderinus.
Crucius.
Cunæus.

Delrio.
Dorleans.
J. Douza.

Egnatius.
Erasmus.

Farnabius, *passim*.
Ferrarius.
Flavius.
Floridus.

Gatakerus.
Grangæus, *passim*.
Gyraldus.

Junius.

Leopardus.
Lipsius.
J. Loënsis.
Lubinus, *passim*.
Lud. Carrio.

Magius.
Mancinellus.
Manilius.
Manutius.
Marcellinus.
Mercerus.
Meursius.
Muretus.

Parrhasius.
Pierius.
Pithæus.
Pius.
Politianus.
Pulmannus.
Puteanus.

Realinus.
Rhodiginus.
Rigaltius.
Rutgersius.

Salmasius.
Jos. Scaliger.
Scheg.
Scoppa.
Stephanus.

Thysius.
Turnebus.

Valla.
Vossius.

NOTÆ VARIORUM,

&c. &c.

---

1 *SEMPER ego auditor*] Poëta suam ignaviam et patientiam accusat, et ægre fert, quod toties ab aliis audiendi molestia et tædio adfectus; nunquam contra alios, sua poëmata recitando, pari molestia affecerit.—*Ego*] κατ' ἐξοχὴν καὶ ἔμφασιν. Cum docti et indocti passim omnes aliquid scribant et recitent; ego Juvenalis semper alios andiam tantum, et nunquam alii me vicissim audient?—*Nunquamne reponam*] Scribam, vel recitabo, vicem iis referam, eadem scribendi recitandique molestia obtundens qua illi me. *Farnab.* Est translatio a creditoribus, qua usus est simili in re, dissimilimente, Plinius Nepos epist. 1. 'Possum jam repetere recessum, et scribere aliquid, quod non recitem; ne videar, quorum recitationibus adfui, non auditor fuisse, sed creditor: Nam ut in cæteris rebus, ita in audiendi officio perit gratia, si reposcatur.' Male ergo Lucius Scopas Collect. i. c. 27. *Rejicere* explicat. Nec bene Jan. Parrhasius epist. 23. translatio-

nem ductam putat a conviviis. Scopum attigit Adrianus Turnebus lib. Advers. xx. 8. *Grang.*

2 *Vexatus*] Toties longo illo et verboso Poëmate de Theseo, quod Codrus obscurus Poëta, longa et assidua recitatione rancus, ad ravim usque recitavit, delassatus, molestia que ac tædio affectus. Sunt qui leg. *Cordi*—*Toties*] Cum tot dies mihi impendendi fuerint recitationi.—*Rauci*] Clamando, recitando. *Farnab.*—*Theseide Codri*] Codrus hic Poëta fuit vitiosus, qui Tragædiam Theseida scripsit: de quo Virgilius dixit: 'Sedet æternumque sedebit Infelix Theseus.' *Vetus Scholiast.*

3 *Impune ergo*] Nec par pari referam? et illum meorum carminum recitatione rursus non puniam?—*Ille*] Per contentum. Ut hac ipsa satyra vs. 97. 'Illa tamen faciem prius inspicit.' *Grang.*—*Togatas*] Argumenti Latini fabulas, a toga Romanorum habitu dictas: ut et Græcorum palliatæ dicebantur, a Græco-

rum palliis, *Scaliger* Poët. i. c. 7.—*Ill togatas*] Togatæ sunt Comædiæ Latinæ, quales *Afranius* fecit: Palliatæ Græcæ. *Vet. Sch.*

4 *Hic elegos*] Alius impune Elegos, id est, versus impariter junctos, linguæ vel amatorios, mihi recitaverit. —*Impune diem*] Ergo Tragœdia illa ingens, de *Telepho* *Herculis* et *Auges* filio, rege *Mysiæ*, cui *rubius et auxilium Pelias hasta tulit*, per totum diem, non sine magna molestia, impune me detinuerit. *Lubin.*

5 *Aut summi*] Periphrasis est ingentis fabulæ de *Oreste*, quæ in summo vel magno libro scripta, et ejus etiam libri margo, ad summities usque, ne vacua quidem sit relicta. Imo vero quæ etiam in tergo vel exteriori membranæ parte (quæ vacua relinqui solebat) scripta est necdum tamen finita. *Lubin.* *Sidon.* *Apollin.* lib. viii. 16. ‘Jam venit ad margines umbilicorum, jam tempus est, ut *Satyricus* ait, *Orestem* nostrum vel super terga finire.’ *Grang.*—*Summi plena jam margine*] Notandum marginem fæminino genere dici, cum *Ovidius* masculino dixerit. *Vet. Sch.*

6 *Orestes*] *Agamemnonis* et *Clytemnestræ* filius. De quo *Maro*, ‘*Scenis agitur Orestes.*’ Vide de illo Tragœdiam *Euripidis*.

7 *Nota magis*] Quasi nulli res sua domestica notior esse possit, quam sibi illæ fabulæ. Quasi diceret, Fabulæ et historiæ mihi æque notæ sunt ac alteri cuiquam poëtarum; si velim, quod illi faciunt, Principibus adulari, aut famæ meæ recitando velificari; taxarique hic videtur *Valer. Flaccus*. Vide *Jan. Parrhasii* *Epist.* ii.—*Lucus Martis*] Qui et in *Ponto* erat, etiam *Athenis* et *Albæ*, ubi *Rhea* peperit. Alludit ergo ad ambitiosas Poëtarum descriptiones: vel intelligit historiam integram *Martis*, quæ materia Poëtarum amplissima est. *Turneb.* xx. 8. *Flavii Conject.* c. 29.—*Lucus Martis*] pro quocunque

lucos, ad derisionem Poëtarum, qui a luci descriptione colorem artis petunt. vide *Bapt. Egnatii* *racemat.* c. 6.—*Quam mihi lucus Martis*] *Lucum Martis* dicit, qui *Romæ* est in *Appia*, in quo solebant recitare Poëtæ. Ant illum, qui apud *Colchos* est, in quo fuit pellis aurea: aut in quo *Ilia* peperit. *Vet. Sch.*

8 *Et Æoliis*] Septem insulis *Liparæis* in mari *Tyrrheno*. Intelligit autem fabulam *Cyclopum* et *Vulcani*. Cujus antrum describit *Virgil.* *Æn.* viii. *Grang.*

9 *Quid agant*] Est autem hic verborum ordo. *Platani Frontonis*, et convulsa marmora et columnæ ruptæ assiduo lectore, semper clamant, quid agant venti, quas umbras torqueat *Æacus*. Per ventos ergo intelligit poemata de ventis, et eorum effectus, &c. Per *Æacum* intelligit poemata et fabulas de inferiorum judice *Æaco*, quas animas ille judicet torquendas. *Lubin.* Ad fabulas ventorum, et *Orithyæ* raptus et similia referendum censeo. *Grang.*—*Torqueat*] Examine, vel judicet torquendas animas. *Idem.* Judicet, puniat. *Britannic.*—*Vulcani venti*] Pro folliibus posuit. *Vet. Sch.*

10 *Æacus*] *Jovis* filius ex *Ægina*. Alii ex *Europa*, unus e tribus apud inferos iudicibus.—*Unde alius, &c.*] Id est, ex quo loco, scilicet ex *Colchide*. *Alius*, quispiam, scilicet *Jason* cum reliquis *Argonautis*. *Argonautica* et cætera quæ dicuntur de *Jasone*, *Medea* et vellere aureo. *Grang.*—*Furtivæ pelliculæ*] Id est, vellus aureum furtim et clam dolo *Medeæ* ablatum in *Græciam* afferat.—*Decebat*] Ex *Colchide* in *Thessaliam* *Argo* navi transportet. *Lubin.*

11 *Quantas jaculetur*] In pugna illa *Centaurorum* cum *Lapithis*, in nuptiis *Pirithoi*. Notat hanc pugnam a *Valerio* ambitiose in *Argonauticis* expressam. Eandem elegantissime *Ovid.* *Met.* l. xii. expressit, *Monychi* memor; sic enim ille: ‘*Fert gravis in-*

vito victorem Nestora tergo Monychos.' *Jaculetur*, id est, Torqueat in hostes Lapithas.

12 *Frontonis platani*] Synechdochice pro horto, porticu, vel domo, in qua platani. Erat autem Fronto nobilis quidam Romanus, summus Literatorum et Poëtarum fautor: in cujus domo assidue, dicit, recitatur, 'Quid agant venti: quas torqueat umbras Æacus: unde alius,' &c. *Lubinus*. Vide de hoc Julio Frontone Marcilium ad Pers. satyr. I.—*Convulsaque marmora*] Quæ assidue recitantium clamore ex parietibus convelli et concuti videbantur: nam potentiorum parietes marmorum crustis tegebantur. *Britannic*.—*Clamant*] Resonant, clamore referunt, quid agant venti, &c. vel per προσωποποιεῖν marmora assidua Poëtarum recitatione edidicerunt, et inculcata toties, clamant quid agant venti, &c. Satyrice, quasi illa etiam continua recitatione declamare didicerint. *Lubin*.—*Platani*] Porticus, quam adumbrant platani. *Frontonis platani*] In Horatiana domo, in qua Poëtæ recitabant. *Vet. Sch*.

13 *Ruptæ*] Sic Sat. VII. vers. 85. 'Cum fregit subsellia versu.' *Statius*. Vide Graevium ad Hesiod. ἄσπιδα, vs. 203.—*Columnæ*] Ædium Frontonis. Sic Virgilius: 'Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ.'

14 *Exspecte eadem*] Cum indignatione legendum, quod non solum docti scribant, sed et indocti; juxta illud Horatii: 'Scribimus indocti, doctique poemata passim.' *Britan*.—*Eadem*] sc. fabularum deliria, easdemque nugas.

15 *Et nos ergo manum*] Cum ergo toties ab aliis vexatus sim, et non sine ingenti tædio aliorum fabulas audierim; addo quod docti indoctique scribant; quid restat, nisi ut et ego diuturno silentio interrupto, et clementia hac exuta, ipse aliquid scribam, ut alios pari molestia afficiam; et relictis Grammaticæ et declamandi studiis,

carmen aliquod scribere aggrediar? *Lubin*. Vel, an ergo nos jam Grammaticen et Rhetoricen didicimus, ut sileamus et nihil scribamus? cum passim docti indoctique scribant. *Britannicus*. Non jam Grammaticen moror aut eloquentiam: uni Poëticæ addictus sum: jam cum Grammaticorum ferulis et Rhetorum declamationibus mihi nihil negotii, iisque jam valedixi. *Turneb*. XXVIII. 24. Proverbialis formula est de iis qui ludimagistri potestatem exuerunt. *Grægæus*.

16 *Consilium dedimus Sullæ*] Id est, Rhetoricen didicimus, ex cujus præceptis et exercitatione, ficto themate declamavimus, et difficillima materia proposita suavis Syllæ, ut dictatura et tyrannide deposita, privatam vitam viveret, et alienus a molestiis et periculis, in utramque aurem, altum et securus dormiret. *Lubinus*.

17 *Stulta est clementia*] Conclusio est, qua ad scribendum se exhortatur, suamque ignaviam condemnat. Quasi dicat: quæ hæc stolidia mea patientia, cum tot Poëtis occurras quotidie, qui te toties recitatione verborum suorum earminum, tam inclementer tractant, illos non punire, et pari molestia afficere? *Idem*.

18 *Perituræ parcere chartæ*] Cui si ego perpercerero, alia tamen manu peribit.

19 *Cur tamen hoc potius*] Hactenus exposuit causas cur scribendum sibi aliquid duxerit. Jam rationes adfert, cur ad Satyras scribendas animum potius appulerit. *Campo*, id est, in hoc studio et stadio, hoc poematis genere. *Decurrere*, est scribere et ingenii vires exercere, et decurrendo variorum vitia reprehendere. *Lubin*.

20 *Per quem magnus*] Id est, in quo se Lucilius exercuit, quem tamen non Auruncæ, Rutulorum civitate, sed Suessæ natum dicunt, et Latinæ Satyræ primum autorem. Vide Jos. Scalig. *Ausoniar. lect.* XI. 11. qui

ait, ideo Auruncæ aluminum dici a Juvenale Suessa oriundum Lucilium, quod cum bellum inter Sidicinos et Auruncos esset ortum, opidum deseruerint Aurunci, profugique eum liberis et conjugibus Suessam venerint, quæ idco post Aurunca dicta. *Lubin.*—*Magnus equos Aurunca flexit alumnus*] Turnum dicit Scævæ Memoris Tragicæ Poëtæ fratrem. Turnus hic libertini generis ad honores ambitione profectus est, potens in aula Vespasianorum Titi et Domitiani. Vel Lenium dicit, qui et ipse Satyras scripsit, vel Silium, et ipsum sui temporis Satyricum. Qui omnes ex Aurunca fuerunt. *Vet. Sch.*

21 *Si vacat, et placidi*] Si libeat et sit otium, manifestabo, et dicam.

22 *Cum tener uxorem ducat spado*] Difficile est, dicit, aliquem non Satyram scribere, cum tener et mollis spado uxorem ducat, &c. Nobiliores enim mulieres nolebant parere, ob id nubebant spadonibus, ut ex Satyra vi. constat: aut si nulla ratione concepissent, partum abigebant poculo abortivo. *Spado*, ergo est cui testes evulsi sunt, aut nervi, e quibus testes dependent. Castratus, cui colis et testes. vide Sat. vi. vs. 366.—*Mavia Tuscum, &c.*] Alia indignatio in mulierum impudentiam, quæ temporibus Domitiani in venationes et pugnas theatrales descendebant: unde Martialis Epigr. vi. lib. spect. ‘Hæc jam feminea vidimus acta manu.’ Vid. Sueton. Neron. c. 11. Tacit. Annal. 15. &c. *Britan.* Sumitur autem *Mavia* pro quacunque impudica et lasciva. *Tuscum*, ferociorem, utpote e Tuscia.

24 *Patricios omnes opibus*] Alia indignatio, quod ignobilissimi adulationibus et aliis malis artibus ad tantas opes pervenerint, ut suis divitiis omnes *patricios*, ex nobilibus et senatoribus natos, *provocare*, et opibus cum ipsis certare non erubescant. Vide

Jac. Loënsen Epiph. viii. c. 13. *Provoce*] Adæquet.

25 *Unus, quo tondente*] Cum unus Cinnamus, qui me puero vilis tonsor erat, cum omnibus patriciis, divitiis certare possit: de quo Mart. l. vii. Alii Licinium quendam intelligunt.—*Gravis*] Adeo longa, ut mihi molesta esset et gravis.—*Sonabat*] Sub forfice sonanti cadebat. Videtur alludere ad τριχας Græcorum, παρὰ τὸ τριχέιν dictas, quod inter tondendum stridorem quendam edant. *Junius* lib. de Coma. Hic versus repetitur Sat. x. vs. 226.

26 *Cum pars Niliacæ plebis*] Indignatur Juvenalis, Crispinum hominem Ægyptium, ex servili conditione, ad censum equestrem esse provectum. *Pars Niliacæ plebis*, id est, servus ex plebe: hincque potissimum est indignatio. *Niliacæ, Ægyptiæ*. Nilus enim est fluvius Ægypti, Africam ab Æthiopia dividens. *Britannic.* Plin. v. 10.—*Canopi*] Civitas est in Ægypto duodecim milliaribus ab Alexandria distans, fano Serapidis celebris, omnium libidinum atque impuritatum domicilium. Strab. xvii. *Farnab.*—*Canopi*] Canopus opidum Ægypti, dictum a gubernatore Menelai, qui ibidem morsu serpentis extinctus est. *Vet. Sch.*

27 *Crispinus*] E servo factus magister equitum Neronis. Quæ vero sequuntur de vestibus purpureis et anulo, equestria signa denotant. *Tyrias*, id est, purpureas a Tyro. Sat. x. vs. 38. Apud Scholiasten legendum videtur *de conjugibus Sabinae*, et Sabina Poppæa intelligenda, Neronis quoque uxor. *Gronov.*—*Humero revocante, &c.*] Quæ vel mollitie vel pondere defluxere: vel quæ rejectæ sunt in humeros: ‘Suam qui undantem chlamydem quassando facit.’ Plautus Epidic. Adeo enim fractus erat mollitie, ut penulam in humero propter pondus non retinuerit, sed deorsum vergere passus sit, ita ut hume-

rus ipsum crebro revocaret. *Lacerna* sive penula, erat vestis, quæ tunicæ vel togæ adversus æris injuriam induitur, eadem et *abolla* dicebatur.—*Crispinus Tyrias humero revocante lacernas*] Id est, dibaphas et bis tinctas, et ideo pretiosiores. Idem et alibi indignatur Græcorum fecem conchyliatam incedere. Sat. III. ‘Horum ego non fugiam conchyliæ?’ id est, lacernas conchyliatas.—*Crispinus*, §c.] Quem locum veteribus intactum sic nuperi interpretantur, *humero revocante lacernas, quæ mollitie, vel pondere, defluxere*. Sed nec mollitie, nec pondere fluere lacernæ poterant, quæ in humero fibula necebantur. Addunt, *vel quæ rejectæ sunt in humeros*. Planti verba supra citata huc quadrant. Atqui undantem vestem facit non qui in humerum rejicit, vel humero revocat, sed potius qui explicat, et vento reflandam atque implendam aperit. Magnus Ægyptii vernæ luxus fuit, qui lacernas Tyrias, id est, dibaphas gestaret, sed major et non ferendus, quod plures in die lacernas mutaret easque Tyrias. Hoc est, *humerum revocare lacernas*, quemadmodum Zoilus apud Martialem toties in hora syntheses mutabat. *Ferrar. Revocante*, id est, adstrictas fibula et nodatas habente. Vide *Observ. II. 19. Gronovius.—Crispinus*] Niliacus, unus de Consulibus Liciniæ, ac de plebe Ægypti fuit, magnarum postea Romæ facultatum. *Vet. Sch.*

28 *Ventilet æstivum digitis*] Delicatus et mollis, quia vix ferre poterat paulo majoris ponderis gemmam, annulos faciendis curabat ex auro leviori, per ætatem præsertim gestandos, ut graviore in sudorem darent digitos. Hoc in Crispino Satyricus notat et carpit, quasi inauditæ molliciei argumentum. *Salmasius*. Legendum est *Ventilet æstivo digitis sudantibus auro*. Nam dixit Crispinum ventillas Tyrias lacernas, non aurum

Delph. et Var. Clas.

sive annulos. Festive cum reprehendit, quod ut annulos et sardonychatam manum ostendat, assidue ventilarit togam et sublevarit, infirmis illis et teneris digitis, ut vel minimo illo pondere annuli æstivi sudarent. Annulos æstivos Martial. leves vocat. ep. v. 62. *Per cujus digitos currit levis annulus omnes*. Grævius.—*Ventilet æstivum*] Per luxuriam enim annulos æstivos, et hiemales invenit. *Vet. Sch.*

29 *Nec sufferre queat majoris*] Duo enim genera annulorum delicatioribus Romanis: hyberni, majoris ponderis: et æstivi, levioris. *Turneb. Advers. xx. 11.*

32 *Caussidici nora*] Hinc maxime movetur Poëta ad scribendum Satyras, quod sub Domitiano frequens et pene publice accusandi rabies existeret: adeo enim aures Imperator delationibus patefaciebat, ut nihil prope modum tutum esset; ita ut delator delatorem timeret. Multi igitur, inter quos et Caussidici, cum in ea re quæstum et Principis gratiam esse cognoscerent, relictis actionibus forensibus, ad delationes se conferebant, ut Matho et Pompejus Falco. *Britannic. Cum sale rō nora*, ut qui antea pedes ambularet: et magnopere hunc ut obesum sugillat, dicendo *plena ipso*: vel quia solus inerat, tanquam superbus et delicatus. *Brodaus Miscell. VIII. 6.* Sic Martial. Epigr. II. 57. *Sella recens Mathonis*; ex advocato delatoris facti.—*Mathonis*] Advocati, qui sceleribus dives effectus est, et lectica, genus vehiculi, quo nobiles vehebantur: plena autem ipso, quia crassus fuit. *Vet. Sch.*

33 *Magni amici*] Vel sui, vel imperatoris et quasi imperatorii.—*Magni delator*] Britannicus et alii M. Regulum hic intelligi volunt, cum suis et imperatoris amicis, tum ipsis quadraplatoribus formidabilem: verisimilius tamen est dici Heliodorum Stoicum Phil. quo deferente occisi

Jur.

3 C

sunt.—*Magni delator amici*] Heliodorum dicit Stoicum Philosophum, qui Licinium Silanum discipulum suum, cum argueretur conjurationis, infanciam, præter domesticam delationem, etiam testimonio oppressit. Alii Philosophum Egnatium Celerem, Barcæ Sorani magistrum, qui ipsum apud Neronem detulit, et damnavit: et ipse postea sub Vespasiano hoc, ipsum Musonio Rufo accusante, damnatus est. Nonnulli Demetrium causidicum dicunt, qui multos Neroni detulit. *Vet. Sch.*

34 *Et cito rapturus de*] Absentibus nam partem bonorum: delationibus consequabantur, nobilibus ipsis aut in exilium ejectis, aut trucidatis. —*Nobilitate comesa*] Per delationes interempta; nam illorum bona proscripserat. *Lubin.*—*Et cito rapturus*] Delatione Siciliæ maximam partem proscripserunt: ex quorum bonis multa diripuerunt. Namque hoc, quod *rapturus* dicit, ad crudelitatem refert. Et a Sylla multi occisi sunt et proscripti. *Vet. Sch.*

35 *Quem Massa timet*] Delatorem illum amici magni, Massa, Carus et alii delatores timerunt. Hic est Bebius Massa, inferioris notæ delator, Neronis libertus, de quo Sidon. l. v. ep. 7. *Grang.*—*Munere palpat*] Cui Heliodoro Carus muneribus blanditur et mitigat. *Idem.*—*Quem Massa timet*] Massa morio fuisse dicitur, et Carus mimus: Latinus vero, actor mimicus. Hi omnes Neronis fuerunt liberti et delitiæ Augustis: sed et nequissimi delatores. Latinius autem mimus, quasi conscius adulterii Messalinæ uxoris Neronis, ab ipso occisus est. Massa autem et Carus Heliodoro deferente occisi sunt: ejus futuram delationem ita metuebant, ut ei munera darent. Nam Latinus mimus Thymelem mimam summittere ad mitigandum. *Vet. Sch.*

36 *Et a trepido Thymele*] Cui blanditur Thymele, usu sui corporis ei

submissa, a trepido et valde anxio Latino marito, verente ne deferatur ab Heliodoro. *Grangæus* non veram Thymelen intelligit, sed quandam ex matronis Romanis, ejus personam sustinuerat in scena Thymele, cum submitteretur adultero, ejus partes agebat Latinus mimus. *Latinus* mimus fuit, ejus jocis et uxoris Thymeles mimæ plurimum delectatus est Domitianus.—*Britannic. Thymele*] Mima, uxor Latini mimi, cui inditum videtur nomen a θυμέλη, quod est pulpitem cenæ ara theatri, quod hæc vel prima vel optima fuerit saltatrix. Sed negat Politianus Epist. l. vii. Thymelen fuisse uxorem Latini.—*Summissa*] Ut vel usu corporis vel blanditiis propitium Latino redderet Heliodorum cum Regulum. vel generaliter, uxor a marito missa deprecatrix ad delatorem: ejusmodi aliquid in Mimo representavit Latinus cum Thymele.

37 *Cum te summoveant*] Alia est scribendæ Satyræ indignatio, quod multi vetularum turpi consuetudine ditescerent. Vel quod stupratores ex testamento hæredes fiant, et te optimo jure hæredem legitimum, hæreditate *summoveant* et expellant. *Lubin.* Male *Te summoveant* est, cogaris illis venientibus devia decedere, propter turbam servorum, qui divites comitabantur et obvios instar lictorum submovebant. Ast hic sensus est vs. 46. 'Cum populum gregibus comitum premat hic spoliator.' Nam populus cum premeretur, cogebatur eedere de via, et quasi submovebatur. *Græc.*—*In calum quos erehit*] Id est, quos optima et expeditissima via et ratio summi et maximi processus *erehit in calum*, et ad summas opes et dignitatem ducit, est *resica*: illa pars qua mulier est.—*Vetula beata*] Locupletis et divitis.—*Noctibus*] Id est, nocturni concubitus opera.

40 *Unciolam Proculjus*] Duodecimam hæreditatis partem, cum hæreditas ut libra divideretur in duodecim

partes ceu uncias. Amplificat hanc turpitudinem admodum Satyrice, quod vetularum amatores, et adulteri, juxta *inguinis* vel mentulæ *mensuram* vel proportionem, etiam magnam vel parvam partem hæreditatis ex testamento obtineant. Inde factum ut *Proculejus*, *unciolam* tantum, vel unam duodecimam partem adeptus sit. Sed *Gillo*, adulter, vir bene mentulatus, *decuncem*, vel undecim partes hæreditatis habeat: totam scilicet hæreditatem, una unciola demta. Libra autem, sive as, dividitur in 12. partes, quæ appellantur uncia. Et vid. *Turneb.* *Advers.* xxviii. 24.

41 *Ad mensuram inguinis*] Id est, juxta proportionem genitalis membri.

42 *Accipiat sane mercedem*] Verba Poëtæ Satyrice et acerbe hanc turpitudinem irridentis. Quasi dicat: Ego sane talem illis hæreditatem non invideo, quam sudore, sanguine et pallore sibi compararunt.—*Sanguinis*] Seminis coitu exhausti. *Lubin.*—*Sanguinis*] Seminis, quod ex sanguinis quarta digestionem gignitur. *Avicenna*, c. 3. de causa spermatis. Hinc *Nati Latinis Sanguis* dicitur. *Virg.* *Æn.* vi. 836. 'Projice tela manu, sanguis meus.' *Grang.*

43 *Palleat*] Adulteri enim exhausti et exsanguis, nimia coitus consuetudine, pallent non minus, quam qui pedibus anguem calcavere. *Britan.*—*Palleat*] Nimia coitus libidine fatigatus, aut exspectatione hereditatis, aut pretii adulterii. *Vet. Schol.*

44 *Aut Lugdunensem rhetor dicturus*] Caligula teste *Sueton.* c. 20. Lugduni in Gallia certamina oratoria ea lege instituit, ut victi victorum laudes componerent, vel præmia illis conferrent: qui maxime displicerent, spongia, linguave scripta a se deleverent, nisi maluissent aut ferulis objugari aut in proximum flumen mergi. Oratores autem illic dicturi, metu pallebant, propositum supplicium metuentes. *Lubin.*

45 *Quid referam*] Alia indignationis causa: in spoliatores enim, cum pupillorum, tum provinciarum invenitur. Quid enim opus est, inquit, me ulterius iræ et indignationis meæ causas exponere, et *referre quanta ira* et indignatione *jecur meum* continua et frequenti indignatione exsiccatum ardeat; cum videam pupillorum *spoliatores*, pessimis flagitiis ad tantam potentiam pervenisse, ut *gregibus* et multitudine *comitum* ac clientum, cum per publicum incedunt, *populum premant*, molestiaque afficiant. *Idem.*

47 *Pupilli prostantis*] Quem ad extremas incitas redegit, ita ut ob paupertatem cogatur victum turpissimo corporis quæstu sibi acquirere.—*Et hic damnatus inani*] *Marius Priscus* proconsul, cum Africam provinciam spoliasset, ab Afris accusatus jubente *Cornuto*, septingenta millia nummorum, quæ provincialibus eripuerat, ærario damnatus intulit, ipsique urbe et Italia interdictum. Qui multis opibus et nummis sibi adhuc relictis, probe genio dies noctesque indulgebat. *Plin.* *Epist.* 11. 11.—*Inani Judicio*] Sic *Scholiast.* corrigo: *Non ademptis bonis judicium dicitur sine litium æstimatione. Litis æstimatio illi non obfuit.*—*Quid enim salsis infamia nummis*] Subauditur *notat.* *Rulg.* *Var. lect.* *Lege, nocet.* *Gronovius.*—*Inani Judicio*] Non ademptis bonis* decius dicitur, sine litium æstimatione. Legis æstimatio illi non profuit: subauditur *nota.* *Vet. Sch.*

48 *Inani Judicio*] Pecunias provinciarum non restituente. Inane judicium est, aut quod victori non prodest, aut quod reo non talem pœnam infligit, qualem meretur, et quam ille non magni facit. Vel quod nullius momenti fuerit *Marium* condemnasse, et in exilium conjecisse, relictâ ipsi adhuc parte majori nummorum et opum.

49 *Ab octava Marius bibit*] Moris fuit Romæ, ut octava hora lavarent,

nona decumberent: ergo ante tempus cibo destinatum, genio indulsit.—*Et fruitur Dis Iratis*] Marius ergo, licet Deos haberet iratos ob flagitia, in summa tamen hilaritate vivebat, nullum ab iis sentiens incommodum: probe ergo fruebatur suo exilio: nam in exilio plus sibi indulget, quam prius.—*Fruitur Diis Iratis*] Id est, mollius et lautius vivit, quia Deos habuit iratos, quum damnaretur. Nam si damnatus non esset, viveret in negotiis, eoque non ante nonam cœnaret, ut solebant homines frugis et occupati. Sic apud Senecam Juno de Hercule: 'superat et crescit malis, Iraque nostra fruitur.' Gronovius.—*Ab octava*] Qui iudicio vacabant decima hora cœnabant. Hic enim ab octava. *Vet. Sch.*

50 *At tu victrix provincia ploras*] *Victrix*, quia Marius condemnatus est. *Ploras*, quia spoliata es, et nummi tibi restituendi, ærario illati sunt, aut a Mario exule prodiguntur.

51 *Hæc ego non credam Venusina*] *Hæc* et similia cum flagitiosissima videam, possumne me continere a scribendis Satyris? nonne merito existimem digna esse hæc scelera *Venusina* seu Horatiana *lucerna* et diligenti lucubratione nocturno tempore confecta. Et existimemne digna esse hæc, quæ *ego ngitem*, quæ ego mordacissimis Satyris persequar et insecter? id est, an non digna hæc, quæ Satyra, qualem Horatius scripsit, exagitentur? *Lubin.*—*Venusina digna lucerna*] *Lucernam* dicit, quia Satyrici ad omnium vitia, quasi lucernam admovent, et ut adurant, et ut ostendant crimina. *Venusinam* autem ideo, quia hæc fuit civitas Horatii. Sive a Vensio, ubi laternæ leves fuerunt, quæ pro vilissimo veniebant. *Vet. Sch.*

52 *Sed quid magis Heracleas*] Tacitam objectionem diluit. Respondet enim iis, qui possent dicere, longe satius esse, si scribantur fabulæ. His enim moribus, hoc seculo cur potius

fabulas scriberem, cum maritus leno mæchi vel adulteri bona pessimis artibus occupet, &c.—*Sed quid magis*] Scilicet scribam. Per *Heracleas* aut *Diomedæas*, intellige fabulam de ærumnis Herculis: aut de Diomede ab uxore non recepto et sociis in aves versis. *Turneb.* *Advers.* xxviii. 24. —*Non agitem*] Non persequar: ut Virgilius, 'Palantes Troas agebat.'—*Heracleas*] Aut columnas in Hispaniis, aut Atlantem. *Vet. Sch.*

53 *Mugitum Labyrinthi*] Intelligit fabulam de Theseo et Minotauro, qui mugitum in Labyrintho a Dædalo fabricato edidit.

54 *Et mare percussus puero*] Icarum intellige, qui patris mandatorum immemor, in mare decidit.—*Fabrumque volentem*] Patrem Dædalum intelligit, qui cum medium teneret, incolumis in Siciliam evasit.

55 *Cum leno accipiat mæchi bona*] Fædam sui temporis avaritiam notat, quo multi mariti, pecunie cupiditate ducti, uxores suas ab aliis tractari permittebant: iidem edocti dissimulare turpitudinis conscientiam, suspiciendo scilicet lacunaria, aut stertendo, cum mæchus ingrederetur. *Brittanic.*—*Si capiendi Jus nullum uxori*] Domitianus probrosis feminis lecticarum usum ademit, iisque capiendi legata, hæreditatesque. *Suet.* c. 8. Cum ergo per legem, adulterorum suorum bona capere non possent, ea bona maritis, qui tanquam uxorum suarum lenones erant, relinquebantur. Ait ergo Juvenalis inventæ legi, inventam fraudem. *Idem.*—*Si capiendi Jus nullum uxori*] Si uxor ejus jure impediatur adultero succedere, ipse maritus leno succedit adultero heres, ut per fideicommissum res adulteri ad adulteram veniant. *Vet. Sch.*

56 *Doctus spectare lacunar*] In obsequium adulteri sursum spectare, et velut ebrium, simulare profundum somnum ronchisono naso.

57 *Doctus et ad calicem*] Juxta cali-

cem.—*Vigilanti stertere naso*] Homo enim quanto altiore somno dormit, tanto sonantius stertit. Sonns autem ille stertentis, et ronchus fit naso, unde festive hoc loco dormientis nasum *vigilantem* vocat, cum sit clamorus et obstreperus. *Vigilanti naso*, id est, ronchos ducenti, stertenti. *Beroald.* Sic Ovid. lib. Amorum, Eleg. v. ‘Ipse miser vidi, cum me dormire putares, Sobrius apposito crimina vestra mero.’ Vid. Erasm. in proverb. ‘Non omnibus dormio.’ *Grang.*

58 *Cum fas esse putet*] Subtextit aliam indignationis causam: ægreque fert, quod, qui bona suis equis alendis et aliis inutilibus sumtibus consumserant, ad summas dignitates aspirare non vereantur.—*Curam sperare*, &c.] Ambire, affectare et expectere curam et præfecturam cohortis Prætorianæ.—*Curam cohortis*] Militum tribunatum. *Vet. Sch.*

59 *Qui bona donavit præsepibus*] Id est, equis alendis bona sua perdidit. —*Et caret omni Majorum*] Non quod nullum censum e majoribus habuerit, sed quod omnem alendis equis decoxerit. Doctiss. Turnebus hic Fuscum intelligit, qui aurigando patrimonium dilapidaverat, et puer aurigæ officium Neroni præstiterat, postea a Domitiano cohortibus prætorianis præfectus. Mancinellus vero et alij de Tigillino intellexerunt, interpretati illud, *carere majorum censu*, de majoribus, qui in nullo censu fuerint, obscuris.—*Præsepibus*] Propter equos hoc dixit, et Neronem tangit. *Vet. Sch.*

60 *Pervolat axe citato*] Qui equis alendis omnia prodigit, dum currum celerrime incitato, velociter per viam Flaminiam vehitur; et illam viam quasi pervolat. *Lubin.*

61 *Puer Automedon*] Fuscus auriga Neronis, ut Automedon Achillis. Dicit autem *puer*: nam puer bona sua aurigando perdiderat: jam senior et

pauper, ad Præfecturam aspirabat.

62 *Ipse lacernatæ cum se*] Emphaticæ. *Ipse* Nero, vel Fuscus. Turnebus Advers. xxviii. 24. *Britannicus* hic intelligit Sporum, quem *amicam lacernatam* genere feminino Poëta per cavillationem appellavit: ac si diceret, amicæ masculæ, hoc est, amicæ, quæ vir omnino erat: nam lacerna vestis est virilis. Et *jactare* se alieni, est seipsum illi dare, ingerere, insinuare.—*Ipse lacernatæ cum se jactaret amicæ*] Satyricus hic de Sporo loquitur, quem uxoris loco habuit Nero, quemque ob hoc Poëta lacernatam amicam vocat, quod lacerna virorum tantum esset: quod idem est, ac si quis nunc amicam braccatam vocaret. *Ferrarius.*—*Lacernatæ*] Satyrice, habitu virili feminam describit. *Vet. Sch.*

63 *Nonne libet medio ceras*] Alia indignationis causa, quod falsarii malis suis artibus ad summas opes et honores perveniant, et superciliosi et elati, alios contemnant. Quæso an non libeat, vel placeat *capaces ceras*, ingentes tabulas ceratas, et pugillares Satyris implere, occurrente passim et palam per compita Satyrarum materia; idque *medio quadrio* et publico loco, inquem quatuor viæ concurrant et plures conveniunt, ut ab omnibus manifeste conspiciantur: cum falsorum testamentorum consignator jam sexta cervice, vel hexaphoro, seu lectica quam sex portabant, feratur. *Lubin.*—*Sexta cervice*] Lectica, faciente luxuria, a sex hominibus portabatur. *Vet. Sch.*

65 *Hinc atque inde patens*] Id est, ab omni parte aperta: et ejus *Cathedra* vel sella pene nuda, cui remota erant vela ac plagæ, id est, disco operta, ut ab omnibus conspici posset, ob jactantiam. Vel *nuda*, id est, vacua pene, quum in ea nemo esset præter eum. *Martial. Epig. xi. 99. Lubin.*

66 *Et multum referens de Mæcenatæ*]

Id est, probe *referens* et repræsentans mollem et delicatam Mecenatem, erecta cervice, superbe, et luxurioso habitu incedens. Mollitiei enim nomine male audiebat Mæcenas, Seneca Epist. 114. *Casaubonus* dicit Poëtam hic alludere ad morem eorum, qui vehementissime aliquid a Deo peterent, supini quippe orabant, et, ut ait Horatius: ‘Cælo supinas ferebant manus.’—*Et de Mecenate supino*] Carpit hic quendam, quem Mecenati comparat. Vocat ergo illum *supinum*, vel propter desidiam et otium; et quod supino ventre dormiret: Vel propter aversam Venerem, quam ille patiebatur. Nam Mecenate in negotiis nihil acrius et negotiosius; in otio nihil otiosius et mollius et supinum magis; unde *Malchimus* dicitur ab Horatio. *Dorleans.*

67 *Signator falso, qui se lautum*] Id est, falsarius vel falsorum testamentorum consignator, qui se *falso*, falsitate et adulterinis testamentis, *lautum*, contum, mollem ac delicatum reddidit: et se fecit *beatum*, divitem et opulentum, compendiosissimo labore, *exiguus* tantum *tabulis* seu testamentis, quæ modico verborum anfractu et paucis verbis condita essent, ut scilicet omnia bona uni relinquerent, eumque heredem ex asse facerent. *Brit.*—*Signator*] Aquilius Regulus testamentorum corruptor. Plin. Epist. II. 20. vel Sophonius Tigellinus, qui trium patruorum veneno sublatoꝝ subtractis tabulis et falso signatis, hæreditates invasit. *Lubin.* Sic interpungendum, non ut alii *Signator, falso et*; ut docte Turneb. Adv. 28. 24. *Signator falso*, sc. testamento, qui obsignavit supposititium testamentum, signator in falsis tabulis. Sic *falsi rei* Ictis dicuntur. *Gronov.*

68 *Exiguus tabulis*] Compendiosa et brevi opera, falsas testamentorum tabulas condendi: vel, *Exiguus*, id est, paucis verbis testamentorum tabulis scriptis, quum falsarius se hære-

dem ex asse inscripserit.—*Gemma fecerat uda*] Id est, annulo signatorio, qui saliva humectatus, imprimitur ceræ, et qui gemmam ectypam, id est, effigiatam habet inclusam.—*Gemma fecerat uda*] Saliva tacta, propter signaculi impressionem. *Vet. Sch.*

69 *Occurrit matrona potens*] Jam mores urbis Romanæ si ulterius consideres, occurrent etiam mihi Satyram scripturo, magnæ et potentes matronæ, quæ venenis maritos suos tollunt. *Potens* ergo, quia ‘nulla aconita bibuntur Fictilibus.’ Britannicus hic intelligit Agrippinam, quæ Claudium maritum medicato sustulit boleto, post adoptatum Neronem.—*Molle Calenum*] Id est, suave, dulce et lene vinum, a Calibus opido Campaniæ sic dictum. *Lubin.*

70 *Viro miscet sitiente rubetam*] Cum videt virum sitire, et dum simulat se vinum miscere, miscet *rubetam*: forte e bufone venenum ita dici potest, quod inter rubos degat. *Sitiente* pro sitienti.

71 *Instituit rudes*] *Instituit* tanquam in schola, *rudes* et hujus præclaræ artis, et veneficii ignaras *propinquas* et vicinas, *efferre* ad rogi, impune, *maritos nigros*, et cadavera veneno lurida. *Lubin.*—*Melior Locusta*] Peritior venefica, quam illa Locusta nuper veneficii damnata, et diu inter instrumenta regni habita, cujus arte usa Agrippina, boletum venenatum Claudio paraverat, ejusdemque ex Galliis vocatæ Nero usus opera, Britannicum sustulit.—*Locusta*] Locustam ex Galliis matronam veneficam Nero excivit *μεταπέψασθαι* ad se, propter venena conficienda, quoniam magnæ famæ erat, et in familiaritate habuit, ut etiam cum doceret venena miscere. Inde ait Turnus in Satyra, ‘Ex qua Cæsareas soboles horrenda Locusta Occidit, curans sævi venenata Neronis.’ Hæc increpitata a Nerone, quod lentum venenum Britannico privigno suo parasset, tam

efficax dedit, ut antequam poculum Britanniens exhanraret, in convivio Neronis exspiraret. *Propinquas* autem dicit, tanquam a Locusta doctas: vel, ut quidam, uxores.** *Vet. Sch.*

72 *Per famam, et populum*] Populo sciente, vidente, adeoque permittente: quia illæ bestiae impune abeunt. Vel per famam populi: nam varius solet esse populi rumor; orta veneficii suspitione.—*Nigros maritos*] Quod indicium est veneno sublato fuisse. Veneno enim extincti contrahunt sibi colorem lividum, et plumbenm.

73 *Aude aliquid brevibus Gyaris*] Sarcastice, cum ira ac summa indignatione. Quasi dicat: Res eo reddit, ut si Romæ aliquid esse cupias, id est, alienius existimationis ac in pretio; nulla faciliore ratione ac compendiosiori via eo pervenies, quam si audacter magnum aliquod et pessimum facinus exilio et carcere dignum perpetres.—*Gyaris*] Gyaros insula in mari Ægæo, una Cycladum, vel Sporadum, locus exilii gravissimi, insula execrabilis et sterilis. *Lubin.*—*Dignum*] Dignum exilio in breves, id est, angustas insulas Cycladas, inter quas Gyarns. Sic Sat. x. 'ut Gyaræ claus scopulis, parvaque Seripho.'

74 *Probitas laudatur, et alget*] *Alget*, misera et infortunata est. Id est probitas laudatur quidem, sed parum colitur et frequentatur.

75 *Criminibus debent hortos*] Illi qui habent hortos excultos, magnifica prætoria, mensas, &c. hæc debent et accepta referunt criminibus, quia per fraudes et crimina illa sunt assecuti.—*Prætoria*] Villas lautiorum civium magnifice exstructas in suburbanis suis.—*Mensas*] Citreas, marmoreas, eburneas.

76 *Argentum retus*] Id est, veteris cælaturæ et artificii.—*Et stantem extra pocula caprum*] Intelligit, signum Capri seu Phrixi in exteriori parte poculi cælatum et exsculptum: nam variæ in poculis figuræ excidebantur.

—*Extra pocula caprum*] Dicit emblematicum opus. Caper hic præcipue ab omnibus prædicatur, quam etiam Martialis carmine suo laudavit, 'Stat Caper in phiala, Thebani vellere Phrixi Cultus: ab hoc mallet vecta fuisse soror.' *Vet. Sch.*

77 *Quem patitur dormire*] A Satyra scribenda quiescere. Alia indignationis causa, quod soceri *nurus* pecunia corruptas stuprarent. Id est quem Satyricum et Poëtam *patitur* otio frui et secure quasi *dormire* et tacere, ille, qui filii sui uxoris *avaræ corruptor* est, et incestum cum ipsa designat; vel qui avaras nurus pecunia corrumpit, ut se violari patiantur; quibus facile assentiuntur, cum avaræ sint. *Lubin.*

78 *Sponsæ turpes*] Sunt pueri viris nubentes et fæminæ.—*Et prætectatus adulter*] Id est puer nobilis, qui nondum egressus annum 15. et in prætexta adhuc, didicit adulterum agere, pædicatur. At *prætectatus* est magistratus vel sacerdotio præditus, quem omnium maxime hæc flagitia vitare oportebat. *Gronov.*

79 *Si natura negat, facit*] Conclusio. Quare cum talia ac tanta quis accurate consideret et examinet, licet natura versuum compositionem ipsi negarit, tamen indignatio de tot sceleribus versum qualemcunque exprimeret, et talem, qualem ego facio, vel Cluvienus facit. *Lubin.*

80 *Quales ego, vel Cluvienus*] Se et sua carmina per modestiam extenuat; et simul Cluviennum notat, ut malum Poëtam sui temporis, cum quo se per modestiam confert.

81 *Ex quo Deucalion*] Ostendit jam quam facile ac proclive sit Satyram scribere, cum tam copiosam materiam habeat. Omnia enim vitia a diluvio Deucalionis, usque ad nostra tempora, et omne illud, quicquid interea agunt homines, est farrago vel materia carminis Satyrici. *Deucalion* erat Prometheus et Clymenes filius. Vido totam fabulam apud Ovid. in *Metam.*

—*Nimbis tollentibus æquor*] Id est, repentinis imbris æquor vel mare tollentibus et crescere facientibus; et est descriptio diluvii.

82 *Montem*] Parnassum.—*Sortesque, &c.*] Oraculum consuluit Themidos. *Sortes* enim erant responsa Deorum. *Lubin.*—*Sortesque poposcit, &c.*] A Themide, quæ ante Apollinem responsa dabat. *Vet. Sch.*

83 *Paulatimque anima caluerunt*] Id est, cum ex oraculo saxa post tergum projecta exnerent duritiem, et mollia facta in carnem et cutem humanam concreverunt, et anima, spiritu vitali, et calore naturali incalescere cœperunt.—*Paulatimque anima caluerunt mollia saxa*] Anima, id est, spiritu. Et *mollia saxa*, ut Virgilius, ‘Inde homines nati, durum genus.’ Et quod addit, *Et maribus*, per consensum ostendit esse durissimum. *Vet. Sch.*

84 *Et maribus nudas*] Natis e Deucalionis lapidis jactu.—*Pyrrha*] Epimethei filia ex Asia.

85 *Quicquid agunt homines*] Ab illo scilicet tempore.

86 *Discursus*] Intellego inconstantiam hominum, quæ modo hoc, modo illud adfectat et desiderat: vel etiam varios vitæ humanæ cursus, casus.

87 *Et quando uberior*] Nunquid a tempore Deucalionis, usque ad hæc tempora, *uberior* ac major *viliorum copia* fuit et abundantia, quam nunc est? Jam ergo amplissima Satyræ scribendæ se offert occasio.

88 *Quando Major avaritiæ patuit sinus*] Quod nunquam seculum majorem sinum, majusque receptaculum avaritiæ patefecit quam hoc præsens nostrum? *Lubin.*—*Alca quando*] Subauditur, *habuit*, possedit, invasit. Id est, quando ludus aleæ nunquam vehementius occupavit animos hominum, quam hoc seculo?

89 *Neque enim loculis comit.*] Usque adeo sacrerrimus hic aleæ ludus, hos animos hominum invasit, ut cum ad *casum tabulæ* vel aleæ lusum *eunt*, non

loculos vel crumenas modico ære refertas sibi *comitantes* habeant, et secum sumant, sed *ludant posita integra arca*, in qua vel totum patrimonium, sortis et aleæ ludibrio exponitur.

90 *Ad casum tab.*] Ita dicit, vel quod in tali ludo, casus et fortuna omnia possint: et Græci recentiores *ταβλί-ξω*, id est, ad casum tali ex fritillo in tabulam decidentis.—*Arca*] Univerſa re familiari, cujus naufragium faciunt, *περὶ οὗτω μικρῷ ἔρματι τῷ κύβη*, ut facete Lucianus 113. *τοῖς πρὸς χρονον*, non ad Maleam, sed Aleam *συν-τρίβοντος αὐτοῖς τοῦ σκάφους*.

91 *Pralia quanta illic*] Id est, ibi cum ludunt, *quanta pralia*, jurgia, rixas et contentiones *videas* et audias! Domini scilicet cum servo suo *dispensatore*, qui, tanquam armiger, tabulam et aleas gestabat, cui herus amissa pecunia tunicam vult eripere, et in ludo ulterius exponere. Mordet Romanos, qui strenui quasi milites sint in talibus armis, quibus opes et fama atteruntur. *Lubin.*

92 *Simplexne furor sestertia*] Verba sunt dispensatoris irati. Non *simplex furor* profecto, sed inaudita incredibilis insania, uno tempore *centum sestertia* alea *perdere*: ac misero tuo servo, vestium inopia frigore trementi ac *horrenti*, *tunicam* nolle dare.—*Sestertia centum*] Sunt autem 100. H. S. 2500. Coronati Gallici.—*Armigero*] Metaphora a bellantibus, id est, qui arma præbet, tesseras et tabulas, et ipse qui nummos sub pignore portat, vel qui subministrat pecuniam. *Vet. Sch.*

94 *Quis totidem crexit villas*] In extruendis villis luxum notat: nam non una contenti villa, plures extruebant, marmoribusque adornabant.—*Quis fercula septem Secreto*] Taxat etiam luxuriam cœnarum. Quis majorum nostrorum tam fuit perditæ luxuriæ, qui *secreto* vel in domo sua privati, *septem fercula canarit*, vel in cœnam apposuerit, nullo adhibito

conviva, ut jam Romæ moris est? Divites enim Romani, tanquam sordidi, miseros clientes cæna excluderant. Servius ad Æn. I. antiquos tantum duobus ferculis epulari solitos fuisse testatur. *Ferculum* autem, ut notat Fulgentius de prisco Sermone, est missus carminum. *Cænare fercula* dixit eodem modo, quo Horat. *Cænare porcinas*. Grang.

95 *Secreto canarit*] In sua domo privatim, solus. Prisci enim illi in propatulo et atrii cœnabant, frugali et plebeio contenti cibo. Valer. Max. I. 5. Cœnationes habuerunt suas novi isti ganeones, in quibus civium oculos fugerent.—*Atus*] Quis e majoribus.—*Nunc sportula primo*] Conqueritur, quod divites illi, una cæna septem fercula privatim consumant: suis contra clientibus, loco rectæ cænae, sportulam in introitu domus collocant, et appellabatur *δεῖπνον ἐν σποράδῃ*: erat autem centum quadrantum. *Sportula* dicebatur, quia interdum cibum in sportula accipiebant. *Lubin.*—*Secreto*] Non in publico convivio, sed privato. Moris autem erat apud antiquos, nequis adderet possessionibus suis, aut ex illis minueret. *Vet. Sch.*

96 *Limine*] In atrio, vel introitu et vestibulo domus divitum.—*Turbæ rapienda togatæ*] Id est, clientibus et pauperibus constituta; nam togati in officiis erant.—*Rapienda*] Id est, violenter quasi occupanda, ut apud nos mendici, quorum uni alter præripit. Porro clientes, mane patronos suos salutabant, et officii gratia in forum deducebant: pro hoc officio, vespere ad cœnam vocabantur rectam, quam sustulit Nero, introducta sportula, restituit Domitianus.

97 *Ille tamen faciem prius inspicit*] *Ille* custos scil. balnearum (nam ab illo sportula vel centum quadrantes dividebantur) accurate prius inspicit et considerat faciem tuam, antequam sportulam porrigat: et trepidat timetque ne suppositus, vel clam loco alte-

rius positus veniat, ac falso et simulato, non tuo nomine poscas tibi non debita vel destinata. *Lubin.*

99 *Agnitus accipies*] Si egnoscat te non suppositum; sportulam, vel centum quadrantes accipies.—*Jubet a præcone vocari*] Hinc est omnis Poëtæ indignatio; quod nobilissimi Trojugenæ Romani per extremas sordes, sportulam tenuioribus constitutam præripiant. *Lubin.*

100 *Ipsos Trojugenas*] Exagitat Romanos, qui a Trojanis et Ænea se oriundos jactabant.—*Nam vexant limen et ipsi*] *Limina* et atria domuum divitum, nobiscum vexant, terunt et frequentant, et nobiscum mendicatum eunt.—*Trojugenas*] Patricios majorum gentium. *Vet. Sch.*

101 *Da prætori, da deinde tribuno*] Verba nobilium, manus porrigentium et clamantium: Prætor clamat, da Prætori: Tribunus, da Tribuno. *Tribunus* est, vel plebis, vel militum.

102 *Sed libertinus prior est*] Hæc salse Poëta sub persona libertini. Describit jam satis ridicule, contentiones nobilium horum mendicantium de primatu.—*Prior est*] Hæc de tempore intelligenda non esse, sequentia indicant. Dicit enim vincant divitiæ: ob id, de opibus intelligo. Crispinus autem, teste Fabio, e servo libertus ditissimus evaserat.—*Prior adsum*] Prætor sc. et Tribuno.

103 *Cur timeam? dubitemne*] Verba Crispini vel alius libertini, quæ cum indignatione profert, quasi ab astante aliquo increpatus, quod Prætori et Tribuno ratione dignitatis non cederet. Cur meum locum non defenderem, quem opibus, vel tempore aliis prior occupo? *Lubin.*

Quamvis Natus ad Euphratem] Licet ad Euphratem natus et servilis olim conditionis, ex Cappadocia vel Mesopotamia sim oriundus (id quod non inficior, et si maxime negem, fenestras in aure vel fissuram aurium, quas habeo more patriæ, mendacii me arguerint et convicerint) non tamen

menum locum defendere vereor. Perstringit ergo hos, qui cum paulo ante vilissimi nequam servi fuissent; jam malis artibus divites volebant se prætoribus et tribunis præferri.—*Molles*] An quod hominem mollem ostendant? an per hypallagen, pro molli aure? Vide Erasmi Proverb.—*Auricula mollius. Fenestræ*] Foramina in lobis.—*Natus ad Euphratem*] Mesopotamini homines effrenatæ libidinis sunt in utroque sexu, ut Sallustius meminit.—*Molles quod in aure fenestræ*] Arguit homines qui cum propter libidinem libertatem meruissent, et in libertinorum corpus et tribus relati essent, pertusis auribus signa libertinorum celare non poterant. *Vet. Sch.*

105 *Sed quinque tabernæ*] Quas in foro habeo. Turneb. xx. 8. Hinc stultam hominis elationem ostendit, qui divitiis et bonis tantum fortunæ gloriatur. Quinque, inquit, sunt mihi tabernæ in foro Romano, ab inquilinis inhabitatæ, quæ mihi census equestrem comparant, ob quem recipior in 14. gradus theatri, id est, quæ ex vectigali et proventu reddunt mihi quadringenta millia sestertium.—*Quinque tabernæ*] Quæ tum quinque et argentariæ, antea dicebantur et erant septem, postea Novem tabernæ. Vid. Liv. l. xxxvi.

106 *Quid confert purpura*] Equestris nobilitas purpura et annulo designata. Quid purpura vel laticlavium, habitus equitum, majus et accumulatus bonum potest conferre, quam honores ac tantas divitias? *Labin.* Quidam pro *major*, legunt, *majus*, ut optandum magis.—*Quadringenta*] Qui erat census antea Equitum Romanorum.—*Purpura major*] Laticlavium. *Vet. Sch.*

107 *Si Laurenti custodit in agro*] Quasi dicat, quid juvat majoribus nobilissimis progenitum esse, si divitiarum non accedant. Siquidem Corvinus nobilissimus, in agro Laurenti, con-
uctas per inopiam, non proprias, sed

alienas oves custodit et pascit. Erat autem Laurentum opidum prope Lavinium in antiquo Latio, ubi magni campi et pascua. *Strabo* l. v.

109 *Pallante et Licinis*] Id est, sumditior et Locupletior Pallante, Claudii liberto ditissimo, nec non quæstoris et prætoris ornamentis insignito.—*et Licinis*] Licinio Stolone Crasso, P. Licinio cogn. divite, et Licinio Cæsaris liberto et tonsore. In antiquo interprete lege ΠΑΛΛΑΣ ΑΤΙΩΤΑΤΗ Græv. Nisi forte ΑΙΤΙΩΤΑΤΗ.—*Expectent ergo tribuni*] Verba Poëtæ irrisorie et ironice ipsi libertino attributa, quasi dicat, ergo cum divitiis affluentem, expectent tribuni, et priorem locum occupet ditissimus.—*Pallante et Licinis*] Pallas et Licinus in aula Claudii Cæsaris præpositi, curam Reip. gesserunt, cum libertini essent. Pallas libertus Claudii Cæsaris, officium rationum administravit, et in numerum Prætorum relatus, quod primum percunctantem Cæsarem de incesto Agrippinæ, ad nuptias confirmasset. Eamque ipse consuetudinem stupri adeo palam fecerat, ut in quodam simulacro Palatinæ Minervæ adscriptum sit, ΠΑΛΛΑΣ ΑΙΤΙΩΤΑΙ. Licinius ex Germania puer captus, tantæ industriæ fuit, ut reliquias cibariorum inter conservos fœneraret, et cui quid credidisset, quali poterat chirographo pugillaribus subnotaret; quos cum in expeditione quadam transiturus flumen in vestimentis recondidisset, C. Julio Cæsari quondam deneganti, ei pugillaribus quicquam annotatum, barbarus lugens eos obtulit: statim ad dispensationem admissus, non multo post manumissus est, dein curationi Galliarum ab Augusto præpositus, eas spoliavit: et cum flagraret invidia, basilicam sub nomine C. Julii Cæsaris ædificavit. Decessit sub Tiberio, proinde dives, quod Cassii opes etiam exhausisset, et dictus est habuisse nummos quantum milvi volant. Unde Persius. 'Nunc Liciui in cam-

pos, nunc Crassi mittit in ædes.
Vet. Sch.

110 *Vincant divitiæ*] Id est Horatian. 'Virtus post nummos.' *Grang.*—*Sacro nec cedat honori*] Est Ironia, quasi dicat: Quia jam libertus ditissimus est, qui nuper, vel ante paucos annos, in hanc urbem venit pedibus albis vel gypsatis, servus venum expositus, non cedat, nec locum concedat sacro honori vel dignitati prætoriae et tribunitiæ, quæ sancta, veneranda. Consueverant enim pedes servorum venalium, trans mare advectorum, creta vel gypso notare; signato sigillo domini, si privati essent, Reipublicæ si publica mancipia. Brodæus l. Misc. 17. Pim. l. xxxv. cap. ult. Cl. Salmas. τὸ pedibus de braciis vel de pedulibus accipit, et bracas ibi manifesto pro pedum quoque tegmine positas dicit. Pedornes autem ab ornatu pedum fortasse. Peregrinos, quod Romani non essent calcei, sed externi et peregrini.

111 *Albis*] Qui adeo panper huc venit, ut nudis pedibus incederet. *Thysius.*—*Pedibus qui venerat albis*] Ostendit plus honoris videri in calceis, quam in persona. Illo enim tempore necdum Senatores nigris calceis utebantur: sed nudis erant pedibus; vel albis pedibus, id est, pulverulentis, vel braccis; vel pedules novos intelligit in braccis quos* pedornes dicunt, ut peregrinos. *Vet. Sch.*

112 *Quandoquidem inter nos, &c.*] Perseverat in Ironia, quasi dicat: Equissimum est, ut divites omnium sint optimi: et probat hoc. In antiquo Scholiaste legendum videtur quos Perones vocant. Græv. Quidni cum Meursio legas pedornes, quia Achmes dicit ποδόπρια, rectius ποδάπρια, i. e. pedibus apta: nisi placeat retinere pedornis, q. pedem ornans, in plur. pedornes.

113 *Majestas*] Amplitudo, reverentia et æstimatio divitiarum, Romæ sanctissima ac inviolabilis est. *Lubinus.*—*Etsi templo nondum habitus*]

Quamvis templa et aræ ipsi nondum erectæ sint, tamen pro Dea colitur; nam aram et delubra habet, quasi in hominum cordibus et animis. Arnob. l. iii. 'Quis ad extremum Deam Pecuniam esse credat, quam velut maximum numen vestræ indicant literæ?' ii. 20.—*Funesta*] Exitiosa. Quod per fas, nefas, per sacrilegia, parricidia, latrocinia, furta congeritur.—*Funesta*] Quoniam per scelera adquiritur: vel quod funerum faciendorum sit causa: vel quod per parricidia congeritur. *Vet. Sch.*

114 *Habitas*] De Diis habitare dicunt primi Poëtæ: Virg. *Habitarunt Di quoque sylvas.* *Grang.*

115 *Ut colitur Pax*] Ejus templum Vespasianus foro proximum fecerat, teste Tranquillo.—*Fides*] Cujus solenne Numa Pompilius instituit. Liv. l. i.—*Virtus*] Ejus ædes ad portam Capenam. Liv. l. xxix.—*Victoria*] Ejus templum unum in Palatio fuisse ostendit Liv. ibid. Alterum adhuc fuit in foro Romano, de quo Publ. Victor. Dionys. tamen Halicarnass. templum victoriæ in Aventino constructum prodit. *Grang.*

116 *Quæque salutato crepitat*] Turneb. Advers. viii. 18. Ciconiam intelligit, quod tunc temporis fortasse in fastigio templi Concordiæ, nidus ciconiarum fuisset, quorum proprium est crepitare. Nam dum ex pascuis redeunt in nido resident, rostris crepitum faciunt, quasi nidum salutantes. Ovid. Met. vi. 'Crepitante ciconia rostro.' Vid. Politian. Miscellan. c. 67.—*Concordia nido*] Farnabius credit Juvenalem hic respexisse ad Ovidii vs. 5. Met. 'Ipsa sibi plaudit crepitante ciconia nido.' Porro ciconias in auspiciis concordiam polliceri scribit Jan. Dousa ad Arbitr. l. i. Flavius Conjectan. c. 53. Ædem concordiæ simpliciter intelligi vult, in qua Senatus aliquando haberi solitus, testibus Varrone et Lampridio, et quo cum strepitu confluxere Patres

Sed hæ meræ nugæ judicante Grangæo.—*Crepitat Concordia nido*] Vetus Scholiastes inquit: 'Ciconia, quæ contra templum Concordiæ ex consilio rostri sonitum facit.' Quis non videt legendum *concilio*? eleganter enim ciconia ex concilio rostri sonitum et crepitum edere dicitur, quæ rostrum conciliando et componendo, crepitat: sic *concilium nominis* apud Tertullian. de pallio, est compositio nominis, ex duabus scilicet vocibus, nomen unum compositum: ut *concilium rostri*, ex duabus rostri partibus, inferiore et superiore, coactio et coagmentatio. *concilium* et *conciliatus* apud Lucret. pro conjunctione et coactione. *Salmas.—Concordia nido*] Ciconia quæ contra templum Concordiæ ex consilio rostri sonitum facit. Et satyricè salutato nido, non templo. Templum Concordiæ vetus, in quo ciconia multa est. *Vet. Sch.*

117 *Sed cum summus honor*] Invehitur in extremas nobilium Romanorum sordes, qui sportulam, rem vilissimam, inter redditus et proventus annuos numerabant. Cum ergo summus magistratus, prætores, tribuni (quorum quidem *summus honor*) computent et numerent; *quid referat*, quantum pecuniæ *anno finito* ei conferat. Quæso, quid *comites*, clientes, parasiti et asseclæ facient, qui *hinc*, nempe ex sportula victum habent et amictum? Vel, quid miseri clientes et pauperes habebunt, cum sportula a ditioribus illis præripiatur? *Martialis* discrete totum hunc locum expressit, l. x. Epig. 10. *Lubin.—Summus honor*] Senatorum. *Vet. Sch.—Comites*] Quid facient parasiti, cum senatores sic avidi sint ad sportulam? *Vet. Sch.*

120 *Fumusque domi*] Ignem et ligna intelligit ad confectionem. *Ligna viridia* dicit; non enim iis tantum est peculii, ut emanat ligna acapna, de quibus *Martial.* epig. 15. l. xiv. quæ in jure *recocta* vocantur.—*Densissima centum*] Novam capiendæ sportulæ

notat artem. Multi enim collocatas in lecticis uxores suas, languidas, aut prægnantes circumducebant, multi etiam lecticas vacuas, simulantes in his esse conjuges ægrotas, eoque modo sportulam captabant. *Britannicus.—Densissima*] Multis Eunuchis stipata: vel plena hero, uxore, liberis: vel denique, potius divitum prætorum et tribunorum frequens densissima multitudo lecticis vectorum. *Lectica petit*] Lecticarum usum primi dicuntur invenisse Bithyni. Cicero: Nam una haud mos est Bithyniæ Regibus vehi lectica, id est, octophoro. *Vet. Sch.*

123 *Hic petit absentem*] Mira ac nova captandæ ars exprimitur. *Hic*, id est, alius quispiam *callidus* et versutus *petit* sportulam uxori suæ *absenti*, illam præsentem adesse simulans. Et inquit ad distributorem, uxor mea *Galla est* in lectica hac, da illi sportulam, et *citius* domum *dimitte*, quid moras necis?

124 *Ostendens*] Distributori.—*Sellam*] Differt sella a lectica, quod illa esset apta ad sedendum, hæc etiam ad jacendum. *Lips. in elect.*

125 *Galla*] Uxor mea, fictitium nomen.

126 *Profer Galla caput*] Verba distributoris, qui cum illam astutiam sciat, sapius deceptus ab illis, qui vacuas sellas advehebant, simulantes se conjuges advehere: *O Galla profer* et attolle *caput* tuum, ut te videam. Cui respondet maritus, o dispensator *noli* meam conjugem *rexare*, eique molestus esse; *quiescit* et dormit capit-que requiem post longam infirmitatem. *Lubin.*

127 *Ipsæ dies, &c.*] Persequitur ulterius divitum et nobilium sordes: et ait, clientes in his rebus totos dies consumere, in salutatione et sportulæ petitione, in deductione in forum; ad templum Apollinis, ubi causæ agebantur; ad spectacula statuarum triumphalium, et domum reductione;

nec tamen a patronis, miseros et lassos clientes, qui illos toto die deduxerant, cœna dignari.—*Distinguitur ordine*] Ironice. Nostri divites Romani accurate totius diei horas disponere et pulchre rebus agendis distribuere et ordinare norunt. *Idem.*—*Ipse dies*] Totos dies sic consumunt divites, dum ad sportulam, aut ad templum Apollinis tractatum vadunt. *Vet. Sch.*

128 *Sportula*] Prima diei hora suos patronos salutabant, et ab iis sportulam petebant: vel sportulæ causa salutabant.—*Deinde forum*] Hora diei tertia forum judiciale petunt et templum Apollinis Palatini, ubi judicia agitabantur, et causas agi audiebant: hinc Jurisperitus dicitur. Non placet ut intelligas de templo Apollinis, quod exstructum fuit autore Tranquillo, in ea parte palatii, quæ a fulmine disjecta fuerat; ubi Colossus erat Apollinis æreus: sed de foro Augusti, ibi enim, et non in templo jura reddebantur; et illic erat statua Apollinis eburnea. *Britann.* Cui ad stipulatur *Grang.*—*Jurisque peritus Apollo*] Aut quia juxta Apollinis templum Jurisperiti sedebant, et tractabant: aut quia bibliothecam juris civilis, et liberalium studiorum in templo Apollinis Palatini dedicavit Augustus. Nam hic est Apollo, cujus et Horatius meminit: ‘Sic me servavit Apollo.’ Sive quod Cicero domum Scævolæ oraculum dixit; sive quod tam devia Jurisperitorum responsa sint, quam Apollinis. *Vet. Sch.*

129 *Atque triumphales*] Scilicet statuæ adeuntur; id est, itur ad rostra, ubi viri magni, rebus arduis præclare gestis, triumphales statuas aut quadrigas habebant. Hæc omnia erant in uno foro.—*Inter quas*] Scil. triumphales statuas, etiam Ægyptius et Arabarches quidam suos titulos et suam statuam habere ausus est; dignam profecto, quæ non solum urina perpluatur et permingat, verum

etiam stercore inquinetur. Notat tempora Domitiani, quibus etiam triumphales statuæ servis donabantur. *Lubin.*—*Atque triumphales*] Id est, itur ad rostra, ubi habere solent triumphales statuas viri magni, sive quadrigas. *Vet. Sch.*

130 *Nescio quis*] Semper per contemptum dicitur.—*Ægyptius atque Arabarches*] Crispinum Ægyptium incescit, Arabarchem illum vocans, quasi Arabum archonta, principem, invideose et Satyrice: vel omnium vernarum ex Canopo vel Arabia summum et maximum, id est, pessimum. *Farnabius* hic alium intelligit: nam cum non constet de regimine nec statua Crispini; magis propendet in sententiam Alciati, ut sit Tib. Alexander, qui regebat Ægyptum ipse ejusdem nationis, teste Tacito l. hist. cni ad stipulatur Euseb. l. ii. Hieronymus tamen Josephum a Judæis creatum ducem intelligi vult, cni postea propter ingenium, virtutem, et vaticinium de imperio, Vespasianus statuum dedit triumphalem. Vide et Turneb. xxvii. 25. et Flav. Conject. c. 49. Brod. Miscell. iv. 2. Parrhas. Epist. 23.—*Titulos*] Imaginem, triumphali effigie, et sub ea res gestas breviter positas et explicatas, quod acta vocat Ovidius, *Claræque dispositis acta subesse viris.* *Grang.*—*Arabarches*] Cujacius legendum esse censet *Alabarches*: est enim ἄλαβα, teste Hesychio, μέλαν ῥγράφουμεν, id est, atramentum quo scribimus; *Alabarches* scripturæ magister. Cic. ad Attic. l. ii. Epist. 17. legit etiam *Alabarches*. Vide Brod. Miscell. iv. 2. *Putmannus.* Rufinus præfectum salis interpretatur, quasi a Grajorum ἄλς.

131 *Cujus ad effigiem*] Ad cujus imaginem vel statuam non tantum fas est ac licitum mingere, sed etiam cacare: quod propter honestatem decore subicit. Sic Nero, autore Snetonio, in ludibrium religionis, Deam Syriam urina conspurcavit. Hinc

Pers. *Sacer est locus; Extra mejite.* Grangæus hunc locum aliter exponit, et dicit hujus Ægyptii statuam, tam sanctam a Romanis habitam, ut ne quidem ad eam mejere auderent, tantquam si fuisset statua principis.

132 *Vestibulis, &c.*] Id est, ubi veteres clientes et asseclæ hunc suum patronum multum diuque deduxerunt et in forum et ad statuas et rursus domum, ibique frustra diu expectarunt, sperantes fore, ut ad cœnam invitentur: postquam se spe sua excidisse viderint, tandem eundo, stando et expectando defatigati, a vestibulis patronorum suorum abeunt, et tristes domum remeant.

133 *Votaque deponunt*] Vota sua ac desideria (quanquam diu illa animo conceperunt) de cœna recta jam deponunt et abjiciunt. Recte, quoniam vota suscipi dicuntur, ideo bene etiam poni, quasi onera. *Grang.* Dicuntur autem *longissima vota*, quia illa miseri diu votis suis intenti fuerunt.

134 *Spes hominî*] *Al.* legunt *hominum*: Exclamatio est in miseriam elusorum clientum, qui parvo edere coguntur. Sunt qui sic legant, *Quantum longissima cœnæ spes hominî*, ut sensus sit, unica spes illis miseris erat cœna, quæ quia fefellit, caules vel olera, et ligna quibus coquant, quadrantibus illis sportulæ sibi emunt, et cœnam miseriam sibi parant. *Ægrotò dum anima, spes est.* *Adagium.*

135 *Optima, &c.*] i. e. optimas feras et delicatissimos pisces.

136 *Rex horum*] Dives patronus clientum.—*Tantum ipse jacebit*] Solus accumbet in triclinari.

137 *Nam de, &c.*] Hoc dictum est in profundam gulam et luxuriam ciborum: dicit enim; tam laute tantoque impendio epulantur divites Romani, ut una cœna absument patrimonium. *Britan.* Vel delicatissimi illi avari, comedunt patrimonium et universa bona ex hereditate parentum sibi relicta,

prodigunt et absument una mensa, ad quam ipsi soli accumbunt, in cœna vel obsonio delicatissime et exquisitissime comparato: vel absument illa omnia super una mensa, inter tot pulchros, latos, et antiquos orbes, vel mensas: vel una mensa, id est, sola, nemine ad cœnam vocato. *Clariss.* Grævius dicit, ad hunc locum nihil vidisse interpretes, et pergit, Una mensa est prima mensa, qua carnes et pisces apponebantur: recte enim *Serv.* ad *Æneid.* 1. ‘Dnas habebant mensas, unam carnem, alteram pomorum.’ nota est mensa secunda *Virgil.* ‘Postquam prima quies epulis mensæque remotæ.’ Sed (quod dixisse liceat) omiserunt hæc hic interpretes, putantes hoc non esse hujus loci, quia Poëta per unam mensam, tam secundam, quam primam intelligit, nempe unam cœnam.—*Pulchris orbibus*] Citreas mensas, nam cariem, vel putredinem non sentiunt: vel ex ebore intellige, vel etiam argenteas patinas.—*Antiquis*] qui fuissent multorum per successionem dominorum. *Britannic.*—*Mensa*] Mensis citreis, quas antiquitus magno in pretio habebant; aut de ebore. *Vet. Sch.*

139 *Nullus jam parasitus, &c.*] Magna hic festivitas Poëtæ, quasi dicat: At jam pulchre et decore divites nostri sceleratissimum illud genus hominum parasitos et adulatores mensa suas excludunt, et nullum ex asseclis cœna dignantur.—*Erit*] *Al.* legunt *Edit.*

140 *Luxuriæ sordes*] Luxuriose sibi, amicis sordide. *Sordes*, id est, Avaritiam: hinc *Sordidi* appellantur avari. *Lubin.*—*Quanta est, &c.*] Exclamatio Satyrica, plena indignationis; id quod de luxuria dixit, probat. Immensa profecto gula, quæ sibi uni ac soli totum ac integrum aprum apponit; illud inquam animal, quod ob convivium natum est, sed quod pluribus et toti convivio sufficit. Primus autem solidum aprum convivio apposuit *Ser-*

vilius Rullus, ut antor est Plin. viii. legunt *et nova*, sc. sunt.

51.—*Ponit apros*] Apud antiquos munificentia videbatur apparatior, si in convivio aper integer fuisset exhibitus. *Vet. Sch.*

142 *Pœna tamen præsens*] Quasi dicat, hanc luxuriosam voracitatem ipsis non invidemus, qua morbos et mortem sibi ante tempus accelerant, et sic statim eos pœna comitatur. —*Cum tu deponis amictus*] Nam tu qui solus voraveris, quod multis sufficere potuisset; cum tu lavaturus in Apodyterio, vel, ut ita loquar, exutorio, amictus vel vestes exuis; et deponis, et turgidus adhuc ex nimia repletione ventris pridiana, crudum paronem, indigestum et incoctum vitio stomachi, in balnea portas tecum, in morbos et mortis pericula incidis. Nihil enim sanitati magis contrarium, quam ubi cruditate laboras, crebra balnea adhibere. Lautiora vero convivia Romæ agitari lavabantur et ungebantur. *Lubin.* Ita Persius Sat. iii. ‘Turgidus hic epulis, atque albo ventre lavatur:’ putabant enim Caldariis cruditatem decoquere. *Marci.* in dict. loc. Pers.—*Pœna tamen præsens*] Horat. ‘Culpam pœna premit comes.’—*Pœna*] Quia solus voraverit, quod multis sufficere potuisset. *Vet. Sch.*

143 *Paronem*] Ille Romæ in deliciis habitus, omnium difficillimæ concoctionis est, cujus mortui caro nunquam putrescit, quod experientia sæpius probatum, et Augustini auctoritate, xxi. 4. de Civitate Dei, confirmatur. *Paronem* autem primus Hortensius posuit cœna pontificia, cum augur esset. *Varro.*

144 *Atque intestata senectus*] Subita scilicet morte præoccupatus ac præventus, facere nullum potuit testamentum.

145 *It nova*, &c.] Id est, nova confabulatio, et læta illa quidem, de suburbanæ tuæ morte divulgatur passim per omnes cœnas et convivia. Alii

146 *Ducitur funus*] Est verbum funebre. *Virg.* ‘Et tristia funera ducunt.’ Eodem modo *Pers.* ‘Ast illum hesterni capite induto subiere Quirites.’—*Iratis*, &c.] Utitur antithetis, cum ait *iratis plaudendum*: non enim facile cum lætitia plaudunt irati.—*Iratis*] Quod ejus mortem tam diu expectaverint: vel quod iis nihil profuerit, et quod non prius mortuus sit: et quibus intestatus, nihil reliquerit. Sic et *Pers.* ‘Sed cœnam funeris hæres negliget iratus, quod rem curtaveris.’—*Plaudendum*] Quod mortuus fortasse sit, antequam omnia consumserit: vel quod avari et pessimi hominis casu lætentur. *Lubin.* Nam *avarus, nisi cum moritur, non rectefacit.* —*Iratis plaudendum*] Quod de indigestione sit mortuus intestatus, de cujus testamento nihil consecuti sunt. *Vet. Sch.*

147 *Nil erit*, &c.] Nil sceleris aut vitii restat, quod, &c. Postquam Poëta varia et diversa vitia populi Romani recensuit, quibus ad Satyram scribendam compulsus sit: concludit jam, eo hominum impietatem crevisse, ut altius conscendere nequeat, et nil esse ulterius sceleris quod posterius depravatis nostris moribus possint addere, et posteriores nihil novi sceleris posse excogitare: sed eadem omnino vitia et scelera sint appetituri et facturi: adeoque omne vitium jam constitutum esse in præcipiti, et summo, vel in abrupta summitate et cacumine, adeo ut altius surgere ac crescere nequeat. Quare se cohortatur; o Juvenalis, jacta tibi sit alea, navim ventis committe, utere velis et totos sinus velorum ventis pande et audacter Satyram scribe. *Plin.* viii. epist. 4. Discordare videtur Horat. cum inquit, ‘Ætas parentum pejor avis, tulit nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiorum.’

150 *Totos pande sinus*] Supp. velorum. Poëta et oratores frequentes in

hac metaphora a nauticis.—*Dicas hic, &c.*] Sed tu quisquis es admonitor, forsitan hic dicere mihi posses, o Juvenalis, unde autem tibi illud ingenium, illæ ingenii vires et facultates, quibus par sis arduæ illi ac materiæ difficili pro dignitate tractandæ? Deinde ut maxime ingenium adsit, unde illa priorum Eupolidis, Aristophanis et Lucilii aliorumque simplicitas, παρρησία, ac libertas dicendi ac scribendi; quæ usque adeo hoc tempore sublata est, ut ejus nomen amplius dicere non audeam, et ejus nomen vix amplius restat, nedum ipsa. Ad prius autem objectum non respondit, forte quia superius dixit: ‘Si natura negat, facit indignatio versum,’ &c.—*Priorum*] Lucilii, et cæterorum. *Vet. Sch.*

152 *Animo, &c.*] Ira et odio adversus vitia. Id est, quicquid libitum esset animo flagranti, et indignatione, odio adversus vitia et homines flagitiosos ardenti. *Lubin.*

153 *Simplicitas*] Libertas, quæ simpliciter sine velamento aut ambage loquitur quod sentit.—*Cujus non audeo, &c.*] Domitianus enim ipsam libertatem oppresserat. Vetus Commentator hic addit: Cum in senatu Cæsarem occidissent, dies qua interfectus, libertati consecrabatur, et dies libertatis dicebatur: postea Augustus occisis percussoribus Cæsaris, sub pœna prohibuit, ne quis amplius nomen libertatis, illi dici attribueret; quasi dicat, illis libertatis nomen vix ausum dicere; nedum, ut ipsum mihi ausum usurpare. Ptol. Flavius Conjectan. Cent. 1. Nunc legit, pro non. Grævius legit *Cujus non audent dicere nomen?*

154 *Quid refert, &c.*] Illo antiquo seculo, o Juvenalis, et Lucilii tempore, nihil referebat, an Mutius, a Lucilio versibus ita proscissus aut laceratus, Lucilio ignosceret, an non. Hoc vero seculo, si Tigellinum, vel alium quendam Imperatori amicum carpas, vivus ardebis.—*Ignoscat Mu-*

cius] Mucius fortissimus et sapientissimus fuit, qui patienter ferebat, quicquid de se dicebatur. *Publ.*

155 *Pone Tigellinum*] Verba ejusdam respondentis Poëtæ, dicis te omnium nomina impune tangere posse; tange igitur Tigellinum. Hic est autem C. Offonius Tigellinus, Neronis deliciæ, quem male Scholiastes vocat C. Fulcinium: nec minus recte alii C. Soffonium Just. Lips. ad Annal. Tacit. Neque Tigellinus sed Tigellinus, ut vidit Ramires ad Martial. lib. III. epig. 20.—*Pone Tigellinum*] Fac eum vixisse ævo Neronis, et pro Mutio posuisse Tigellinum, nihil certius fore spondeo, quam ut luceret in illa tæda molestæ tunicæ, et defossus in media arena sulcum latum diduceret, vel mediam arenam sulco aperiret ac divideret. Cato apud Gell. III. 14. ‘Homines defoderunt in terram dimidiatos, ignemque circumposuerunt; ita interfecerunt.’ J. F. Gronov.—*Tæda lucebis, &c.*] Accenderis loco pœnæ pro lychno, lucerna, ac tædis: non secus ac Christiani, qui in usum nocturni luminis a Nerone urebantur. Grævius legit *tæda lucebit in illa, &c.* De immani hac in Christianos sævitia vide Tacit. lib. XIV. et Lips. et Sulpit. lib. XI.—*Tæda, &c.*] Id est, *tæda* et lino circumdatus et incensus *lucebis* et cremaberis: quo Christiani stantes et alligati ardebant, cum fixa illis essent *gutture* Juvenal. Sat. VII. vs. 235. hoc genus supplicii describit: ‘Tunica punire molesta.’ Vide Brodæum Miscellan. I. II. c. 9. Aliud genus supplicii non absimile notatur a Vuleatio Gallicano in vita Avidii Imp. his verbis: ‘Primus etiam id genus supplicii invenit, ut stipitem grandem poneret pedum 180. et a summo usque ad imum damnatos ligaret, et ab imo focum apponeret, incensisque aliis, alios funi cruciatu, timore etiam enecaret.’—*Tæda*] Arbor est resinam desudans aptam (ut et ipsa arbor apta) ad comburendum.—*Pone, &c.*] C.

Fulcinius Tigillinus patre Agrigentino, Scylaceum relegatus, juvenis, egens, verum admodum pulcher, in concubinato a Vinicio, et Lucio Domitio maritis Agrippinae, et Juliae, sororum Caesaris, atque *hinc* utrisque uxoribus suspectus, ob hoc urbe sum-motus, piscatori machinam exercuit: quoad accepta hereditate reditum sub conditione impetravit, ut concubitu Claudii abstineret. Quare saltibus in Apulia et Calabria comparatis, cum studiosius equos quadrigarios aleret, amicitiam Neronis nactus pri-mus illum ad studium Circensium movit. Mortuo autem Nerone, Gal-ba imperator populo Rom. deposcen-te supplicium Haloti et Tigillini, solos ex omnibus Neronis emissariis, vel maleficientissimos incolumes præsti-tit: atque insuper Halotum procura-tione amplissima ornavit. Pro Tigil-lino etiam *savitiæ* populum edicto increpuit.—*Pone*] Hoc est in Satyra ponere, vituperare Tigillinum, quem si læseris, vivus ardebis, quemadmo-dum in munere Neronis vivi arserant, de quibus ille jusserat cereos fieri, ut lacerent spectatoribus, cum fixa essent illis guttura ne se curvarent. Nero maleficos homines tæda et pa-pyro et cera supervestiebat, et sic ad ignem admoveri jubebat, ut arderent.—*Pone, &c.*] Nunc, sicut olim Mutium Lucillus, ut Persius, ‘Secuit Luci-lius urbem, Te Lupe, te Muti, et geminum fregit in illis.’ Hunc tamen Mutius fortiter ac sapienter tulit, quanquam in eum dictum sit, Si Mu-tium insectabere, futurum est ut mi-ser sis. Vel, utrum ignoscat Mutius an non, hand laboraveris. Sed si Ti-gillinum læseris, vivus ardebis, quem-admodum multi imperante Nerone: Aut, Non tantum non deserenda li-bertas, sed etiam maxima persona carpenda in vitis, cum etiamsi taceris, plebeio funere moriturus sis. Vel, quasi ex persona alterius sit, quæ communem futuram cum vulgaribus

cadaveribus ustrinam denunciaret, eti-amsi a Satyra abstineat: notio-rem vero futurum, si insignem notaverit. ut sit locus hic ita accipiendus: Pone Tigillinum, nobilem ut Tigillinum, quod nisi facias, in rogam cadaver tuum mittetur, in quo non jacentia corpora, sed ad lignorum parsimo-niam, stantia exuruntur. Unde pu-tant dici, ‘Et latum media sulcum deducit arena.’ Quod parcus ustor subditi ligni inopia scrobe subter facto subcavet, ut ardere possit. *Vet. Sch.*

156 *Qui fixo gutture*] i. e. alligato collo: sic Plin. in Panegyrico: ‘Con-tigit desuper intueri delatorum supi-na ora retortasque cervices;’ et Sneton. de Vitellio cap. 19. ‘Reducto coma capite, ceu noxii silent, atque etiam mento, mucrone gladii subjec-to, ut visendam præberet faciem, neve submitteret.’ Vel unco impac-to. Senec. 3. de Ira: ‘circumdati defixis corporibus ignes.’ Et ita sul-cus est ipsa fossa. *Lipsius ibid.*

157 *Et latum, &c.*] Sensus est, un-co per arenam tractum fuisse malefi-cum sulcumque quendam impressisse. Vel fossam intelligit; in qua stipites fiebant, in quibus ardebant. Vide Flavii Conject. cap. 48.—*Et latum media*] Lipsius loco citato legit ex vet. cod. *Et latus median sulcus diducit arenam.* Ut sulcus sit fossa in me-dia arena, qua defossi et ad palum defixi cremabantur vivi. Verum ad necis adactæ vel spontaneæ necessi-tatem reductis scrobes vel ab aliis, vel ab ipsis præparari solitæ, forte ad evitandum casum ἀσχήμωνα in ipsa morte. Ejusmodi scrobem Niger tri-bunus Flavio Vejano affodi in proximo agro jussit. Si per parentheses inse-rantur illa verba (*Qua stantes ardent, &c. fumant*) et priora verba *Tæda lue-bis in illa* copulentur cum seq. *Et latum media sulcum deducit arena* (uti multi libri habent) sensus erit concin-nus et conveniens, *Ardebis in illa tæda,*

et media arena, per quam tu curris palo alligatus, vel, per quam corpus tuum trahitur comburendum, deducit, seu deducet, i. e. patefaciet, monstrabit latum sulcum. nec obstat, quod ultima in media nom. cas. sit brevis; nam per penthemimerin brevis est proposita licenter.—*Et latum, &c.*] Adductus enim per arenam traheretur, sulcum corpore suo fecit: vel fossam, in qua stipites figebantur, in quibus ardebant. *Vet. Sch.*

158 *Qui dedit ergo, &c.*] Respondet Poëta cum indignatione: Tigillinus igitur hominum ille sceleratissimus, qui tribus suis patris Aconitum et venenum dedit, ut illorum hæreditatibus potiretur, pensilibus plumis in lectica vehetur, et inde ex alto despiciet nos atque contemnet, a nullo unquam ob atrociam ejusmodi malefacta reprehensus? *Lubin.*—*Aconitum*] Lethalem herbæ venenosæ succum.

159 *Plumis*] Pulvino lecticæ ex pluma delicata tumente, alias ex rosis facto. *Lips. in elect.* Lectica, plumis et pulvinis in altum exstructis, strata, suffultus.—*Despiciet*] Quidam legendum esse censent *Despiciat*.—*Pensilibus, &c.*] Lectica plumis strata. *Pensilibus*, in altum exstructis. *Vet. Sch.*

160 *Cum veniet, &c.*] Respondet admonitor: Imo vero, cum Tigillinus, vel ejusmodi quispiam contra veniet, obviamque tibi fiet (sic Galli *Venir à l'encontre*) digito os seu labellum comprime et compesce, et etiam atque etiam cave, ne verbis ipsum lædas: ejusdem significationis est simplex *pasco*, unde in sacris *pascebo linguam*. Festus.

161 *Accusator erit, &c.*] Id est, si quis tantum vel verbum hoc dixerit, hic est; statim accusator vel delator aderit, qui illum Imperatori prodatur. Vel, si pergas dicere in vitia, erit qui dicat imperatori: Hic est ille, qui tam audacter vitia notat, et tuos amicos carpit; quamvis vel unicum verbum dixeris.—*Qui verbum*] I. Bri-

tannicus legit *Qui verum, &c.* ut Poëta occurrat tacitæ responsioni, quæ potuisset hæc esse: Accusabitur tantum, qui falso et mendaciis aliquem perstrinxerit: imo, inquit, accusabitur etiam qui verum dixerit.—*Hic est*] Recte Lambinus *Hic 'st*. hic tace, nisi velis perire. Nihil verius videtur Grævio. Legit quoque Lubinus hoc loco; *Hic 'st* idem quod *compesce labellum* Autor noster dixerit: quo ad Harpocratem respicit, cujus hæc litera 'st, silentii nota est. *Lub.*

162 *Securus licet, &c.*] Tutius Epico carmine historias scribes et prælia, ut Virgilius certamina Æneæ et Turni Rutilorum ducis. His verbis indicata, in mortuos scribere Satyram, tuto licere: contra in vivos periculosissimum. *Committere*, in pugnam deducere.—*Securus licet, &c.*] Securus de mortuis loqueris, nec metuis legem Juliam, quæ vivorum vitia carpit. *Vet. Sch.*

163 *Committas*] Allusum ad ἐπιδείξεις vel ἀγῶνας, uti committebantur paria in μονομαχία aut arena. vel uti committebantur artes expendendæ in odeo, theatro, locove alio publico: sub præmio indice, spectaculo judice, voluptate sententia.—*Nulli gravis est, &c.*] Neminem offendit historia de Achille, Græcorum fortissimo, percusso. Putem nostrum legisse et innuere illud Ovidii, 'Nec nocet Autori, mollem qui fecit Achillem, Infregisse suis mollia facta modis.'

164 *Aut multum quarsitus*] Ab Hercule. Hylas puer formosissimus, cum Herenle, a quo amabatur, fuit inter Argonautas; qui missus e navi, ut aquam hauriret ex Ascanio flumine, a Nymphis adamatus et abreptus est; vel, una cum urna decidit in flumen: quem multum et diu Hercules inquisivit, sed frustra; 'ut litus Hyla Hyla sonaret.' Vid. Virgil. eclog. vi. Hygin. Fab. 14 et 271.—*Urnæque secutus*] Qui una cum urna submersus, et in aquam urnam secutus.—*Aut*

multum, &c.] Virgil. 'Ut litnus Hyla Hyla omne sonaret.' *Vet. Sch.*

165 *Ense, &c.*] Indicat jam, quam periculosum sit in vivos scribere. *Quoties enim Lucilius* egregius ille Satyricus, *ardens ira* et indignatione contra flagitiosos, *velut ense stricto* et evaginato sonitum dedit: sermo enim (si D. Paulo credimus, est instar gladii); et ore indignabundo *infremuit, auditor male sibi conscius*, cui mens friget et ob commissa crimina percellitur; ac tacita et latente culpa pectus illi ac praeordia propter anxietatem culpae sudant: quia aegre fert sua vitia manifesta reddi, hinc auditor praesens, ira ardet vindictam cogitans, et pudore *rubet: inde lacrymae* et ardens odium contra Poëtam. *Lubin.*

166 *Frigida, &c.*] Nam mali, scelerum conscientia et poenae timore, frigore concutiuntur et horrent.—*Frigida*] Perniciosa, virulenta: Virgil. 'Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.'

167 *Sudant*] Mira malae conscientiae descriptio, qua rei ac conscii, modo frigore, modo calore alternis vicibus torquentur: illud fit propter metum, hoc ob pudorem; nam utrumque malae conscientiae inest.

168 *Inde iræ*] Iracundia incenditur, criminum conscientia lacessita, cujus acrimonia etiam lacrymas exprimet. Sic in Andria Terent. 'Hinc ille lacrymae.'—*Tecum, &c.*] Verba monitoris, Quare, o Juvenalis, haec probe et accurate tecum voluta et perpende, priusquam classicum canas et ante-

quam stylum in Romanos stringas.—*Inde iræ*] Virgilius. 'Hinc mihi prima mali labes.' Iracundia accenditur nocens, criminum conscientia lacessita. *Vet. Sch.*

169 *Haec animo, &c.*] Sic cum doctissimo Turnebo legendum censemus. Alii legunt, *haec anime, ante tubas*. Alii *haec animante tuba*.—*Galeatum sero duelli*] Pulchra sententia: Sero ac tarde nimis duelli, bellicae cum poenitet, qui jam ab armigero galeam acceptam induit, ut congrediatur. Pugnae enim commissa sera poenitentia. Sic qui Satyram scripsit: facta enim infecta fieri, et vox missa reverti nequit. *Lubin.*—*Galeatum*] Metaphora. tarde poenitet indixisse bellum, cum jam pugna commissa sit. *Vet. Sch.*

170 *Experiar, &c.*] Responsio Poëtae promittentis, morem se fideliter monitori gesturum, et se tantum mortuos reprehensurum, quoniam periculosae est plenum opus aleae, et lege est contra cautum. Nam *non licet scribere in illos, qui possunt proscribere*. *Via Flaminia*, et *Latina*, erant celebriores, stratae lapidibus, et multorum divitum monumentis ornatae sepulchralibus. Hinc in inscriptionibus frequens *viatoris* mentio et admonitio ad illos.—*Cinis*] Nam illo tempore cadavera cremabantur. Docet ergo se tantum in mortuos scripturum: tametsi Domitiano, Neroni (ut Persius) non parcat.—*Quorum, &c.*] Viae in quibus nobiles sepeliebantur. *Vet. Sch.*

S A T I R A II.

1 *Ultra Sauromatas*] In hac Satyra, quæ post primam, quæ præmii aut Prologi vice esse potest, proxima est, Juvenalis primum in Philosophos hypocritas invehitur, qui cum essent indocti, et nulla non vitæ, et morum infamia notati, virtutem tamen, honestatem, et sanctitatem verbis profiteri non erubescunt. Sensus verborum hic est: *Quoties illi Philosophi, qui verbis, et sermone Curios, viros castissimos, maxime sobrios, et continentes, simulant, et præ se ferunt, et præterea in vita et moribus vivunt omni scelere contaminati, bacchanalia exercent, et flagitiose vivunt, et aliquid audent, de moribus juxta virtutem instituendis, et confirmandis docere, scribere, et disputare: libet, et placet mihi præ indignatione, ne hypocritas tales videam et audiam, ubivis potius terrarum, quam apud illos esse, et an fugere, et celerrima fuga abripi ultra Sauromatas, populos illos longissimo terrarum tractu a nobis dissitos, et ultra Oceanum, mare illud perpetuo frigore induratum. Sunt autem Sauromatæ, Græcis Sarmatæ, populi qui in superiore Asiæ parte versus Boream habitant circa Mæotidem paludem, Scythiis vicini, ab Amazonibus oriundi: quæ regio vastissimis nivibus et immensa glacie semper horret et riget. Glacialis Oceanus est mare illud Oceanum, versus Boream glaciale. Ubi jam nova Zembla detecta est ab Hollandis. — Ultra Sauromatas*] Ex mente antiquorum, qui hæc loca terrarum terminos existimabant. *Grang.* Belg. *uit de weerd.* — *Ultra Sauromatas*] Sarmatæ ultimi ultra Pontum sunt, vicini Amazonum, unde Sauromatides appellantur. *Vet. Sch.*

2 *Oceanum*] Mare, ad ὠκὺς celer, et νεῖσθαι fluere.—*Audent*] Scilicet disserere, aut præcipere.

3 *Curios*] Continentiam Curii. *Bacchanalia.* Omnium scelerum seminarium. Id est, vivunt illorum more, qui celebrant Bacchanalia: quæ nocturna festa clam in urbibus a maritis et fæminis fiebant, in quibus inter vina et epulas promiscua stupra. *Lubin.* Vide Erasmi Adag. *Bacchæ more.*—*Bacchanalia, &c.*] Criminose vivunt: id est, qui sub figmento severitatis, sunt impudici. nam sacra Bacchanalia ex iis condemnata sunt, cum probatum esset Senatui honestissimas fœminas ad Stimulæ Deæ lucum fœde adulterari.

4 *Indocti primum*] Invehitur omnium primo in illos qui indoctissimi erant: et tamen docti videri volebant comparatis doctrinæ instrumentis et insignibus.—*Quamquam plena omnia gypso Chrysippi invenias*] Id est, quamvis in illorum domibus, et museis omnes angulos, omnia loca plena, et ornata invenire possis, *gypso*, statua, effigie ex gypso, (quod calci non absimile) doctissimi illius, et diligentissimi Philosophi. Fuit ille Stoicus Zenonis et Cleanthis auditor ingeniosus et tantus Dialecticus, ut dicerent, si apud Deos usus esset Dialecticæ, non fore nisi Chrysippeam. *Lubin.* De eo Carneades, *Nisi Chrysippus esset ego non essem.*

5 *Nam perfectissimus, &c.*] Respondet quæstioni. Nam si quis ex illis *Aristotelem similem*, vel picturam et statuum Aristotelem referentem *vel Pittacum* illum Mitylenæum, unum ex septem sapientibus sculptum vel pictum emit, et sibi comparavit; ille horum omnium perfectissimus, doctissi-

musque habetur, vel existimat se esse.
Lubin.

6 *Aristotelem similem*] Aristotelis imaginem similem, ut statuam. *Vet. Sch.*

7 *Et jubet Archetypos, &c.*] Ordo est: jub. pl. serv. arch. Cl. Id est, quisquis Cleanthem continentissimum illum Philosophum quasi suorum librorum custodem adlibuerit, qui jubet ut Archetypi, et ad vivam imaginem sculpti et picti Cleanthes, pluteum et armarium librorum suorum custodiant. Pulchre dixit illos *jubere* et mandare, ut appositæ figuræ, vel statuæ, museum conservent: nam plerunque indoctissimi illi otiantur, et aliud agunt, et pulchros tantum et egregios libros possident, sibi nec lectos, nec intellectos. Est autem *Archetypus* hoc loco ipsa principalis, vel originalis figura, ab ipso pictore vel sculptore, ad ipsam vivam alienjus imaginem expressa, vel formata. Derivatur ab ἀρχή, quod principium vel origo, et τύπος, quod forma aut imago: alias *Archetypus* sumitur pro antiquo, ut Turneb. lib. xxi. c. 24.—*Pluteus*] Dici potest πινυκωθήκη vel tabularum pictarum repositorium, vel armarium potius; vel pro Bibliotheca posuit. —*Cleanthas*] Accusativus primæ declinationis simplicium Atticis; quo dicimus Socratas, Diogenas. Turneb. lib. xv. cap. 17. Cæterum Cleanthes primum pugil, inde Athenis Philosophi Zenonis Stoici auditor, cum inops esset, interdum studiis operam dedit, noctu operam mercenariam in hortis irrigandis, et aqua haurienda locavit; unde φρενάρλος dictus fuit. *Lubin.* Leges, si placet, ex mente Grævii, *Et, jubet archetypos puteum servare Cleanthas*: hoc est (ait) habeat imagines fictas Cleanthis ex puteo aquam haurientis, ut esset unde se tueretur dum in vivis erat: nam (pergit) *plutea* hic nullus est locus; cur enim hic magis pluteos servaret quam Aristoteles aut Pittacus, quam-

vis, inquit Juvenalis, jusserit fingi Cleanthas puteum servantes, hoc est apud puteum hauriendis aquis stantes. Sic enim legendum censeo et Nie. Heinsio persuaseram; sed et post lætus intellexi eandem sententiam fuisse magni Henr. Vallesii. *Grævius.*—*Pluteum*] Armarium. *Vet. Sch.*

8 *Frontis nulla, &c.*] Id est talium hypocritarum gravis et severæ frontis nulla fides adhibenda est. Alii legunt *Fronti*, quod verissimum est. *Grang.*—*Quis enim non*] i. e. omnes vici sunt pleni.—*Tristibus obscenis*] Impudicis, qui tristicium vultu profitentur, quales hi apud Pers. ærumnosique Solones, Obstipio capite et figentes lumine terram.

9 *Castigas turpia*] Tunc scelerate aures turpia aliorum facta reprehendere, cum sis notissima fossa, locus et receptaculum vitiorum inter omnes, qui Cinædi et Pathici pessime vivunt, et interea de vita et moribus honestis, more Socratico disputant? Dicuntur autem *Cinædi* a κινεῖν quod est movere, et αἰδοῖα pendenda, *Lubin.*

10 *Fossa*] Ego de corporis posteriori fossa illa, non nominanda pathica sentina hæc intelligo, quam sceleratissimi illi infamibus padiconibus et subagitatoribus prostitutebant, abutendam.—*Notissima*] Omnibus enim notissimum est, te esse sceleratissimum. *Lubin.*—*Socraticos*] Leopard. Emend. lib. xiii. cap. 10. legit *Sotadicos*, a Sotade Poëta Mantinensi qui primus scripsit Cinædica. De quo Suidas.—*Cinædos*] Cinædos et Draecos, qui tamen Socratis sanctimoniam et doctrinam præ se ferunt: et ipse Socrates male audiebat nomine masc. amoris. Lucian. βίων πράσις et ἀληθοῦς ιστορίας λόγος β. et εἰκόνας. Firmicus lib. vii. cap. 14.—*Inter Socraticos*] Aristophanes lacerat Socratem, et discipulos ipsius, cum sit et ipse pejor plerisque. *Vet. Sch.*

11 *Hispidamembra, &c.*] Eo dicit, nam qui in externo habitu neglecti-

ores, illi non facile libidinis turpitudine se polluant: Sic *hispida*, hirta, et pilosa tua *membra*; et *duræ setæ*, ut porcorum, *per brachia* et corpus tuum, *promittunt* Polyphemum aliquem et Herculeum, *atrocem*, invictum, gravem et severum animum, non mollem. Polyphemus apud Ovid. 'Barba viros, hirtæque decent in pectore setæ.' Vide Macrob. lib. vii.

12 *Podice levi*] Posteriora intelligit, quæ levia et glabra reddebant, et psilothro vel volsella depilabant, ut molliores et delicatiores, puerorum instar, amatoribus suis apparerent. Vita et mores tui non respondent, sed contrarium demonstrant. Nam *mariscæ tumidæ*, seu ulcera inflata ex fædo, et non nominabili coitu masculino nata, *caduntur*, et secantur tibi ferro, in podice levi et depilato. *Lubin.* Sunt qui *lerem* dicant q. friatione assidua politum, ut hic, perpetua padicatione; alias iis, qui nudo equo insident.

13 *Cæduntur*] Secantur. Itali nostro tempore talia non secant, sed urunt argentea quadam lamina candenti. *Medico ridente*] Qui novit causam ulceris esse turpitudinem tuam, teque detestatur, et tnam secleratam obscenitatem.—*Mariscæ*] Forte a Chald. *Maras*, quod est *Terere*, *fricare*. Nascuntur circa os ani, ut fungi; fieri etiam appellantur. Tubercula in ano ad fici similitudinem sunt. Gr. *σύνκωσις*. Martial. lib. xiv. Epigr. 86.—*Medico ridente*] Nam inveniuntur stupri vestigia, Medici ridet. *Vet. Sch.*

14 *Rarus sermo illis*] Nam sapientissimi rari sermonis.—*Libido tacendi*] Magna voluptas in silentio; delectantur silentio. *Lubin.*—*Rarus*, &c.] Speciosum silentii studium: Vel ut Pythagoricae sectæ germani appareant imitatores; qui nihil prius discipulos suos docuit, quam tacere, meditari condiscere, loquitari dediscere.

15 *Atque supercilio*, &c.] Pili capi-

tis breviores supercilio, vel capillus non demissus, usque ad supercilium. Nam Philosophi Stoici detondebantur ad entem usque, unde illorum discipuli Persio dicti, 'detonsa juventus:' et hinc Proverb. 'Crine Stoicus.' Comam enim alere parum virile existimabant. *Lubinus.* Aliæ Philosophorum sectæ crinibus longis et prolixa barba conspicuæ erant. —*Atque supercilio*] Male existimant comam abrasisse eos, qui hic a Juvenale notantur, ne Cinædi viderentur. Comam enim brevem de more cæterorum Philosophorum gerebant. Hæc tamen comæ abrasio modestiæ ac continentiæ indicium credebatur. Nam qui lasciviores et insolentiores, comam alebant. Ut hac nota Stoicorum dogmata persequi videantur et persuadeant credulo popello: Aliæ enim sectæ Philosophorum crinibus longis prolixaque barba: At qui ex Stoa capillis rasis, et ut loquitur Lucianus ἐν χρῶ κουρίας erant. Vid. Turneb. Advers. xv. 17. et hoc ex Phocylidis sententia, cujus hæc ἄρ-
σεσιν οὐκ ἐπέουκε κόμη. Sic ergo comam et cæsariem abradebant, capillos contra in medio capite negligenter tondebant. Seneca Epist. v. *Herald.* in Adv. l. i. c. 16.—*Verius*, &c.] Quare cum illi se sanctissimos simulent, cum sint turpissimi, *verius*, rectius, simplicius et *magis ingenuè* facit *Peribomius*, qui vitia sua non celat, sed ingenuè fatetur.

16 *Peribomius*] Divulgator aliquis suæ turpitudinis, nomine ficto.—*Hunc ego fatis imputo*] Unde, quia Peribomius mala sua non abscondebat, dicit illa sibi fataliter contigisse.—*Fatis*] Hujus vitia non malitiæ suæ, sed fati imputo vel crasi, seu potius ἀκρασία, imo ἀπολασία, ut Pers. 3. de Natta: 'Sed stupet hic vitio.'—*Peribomius*] Nomen Archigalli cinædi, quem magulum conspurcatum dicimus, qui publice impudicitiam perpressus est. *Vet. Sch.*

17 *Morbum*] Id est, peccatum, quod animi morbus. Vitium et turpitudinem suam. Vel etiam corporis morbum, scilicet mariscas.—*Incessu fatetur*] Qui non sancto et severo vultu incedit, sed qualis animo est, talis habitu et externis moribus venit.—*Fatetur*] Manifestat facie et pedibus.

18 *Horum simplicitas, &c.*] Peribomii et aliorum; Qui vultu sanctitatem aliquam non mentiuntur, ut alii: id est, horum inscitia et ignorantia veniam et commiserationem meretur.—*His furor ipse*] Id est, cæcitas mentis, et violentus impetus, cui moderari nesciunt, ita ut furere videantur, veniam hujusmodi dat.

19 *Qui talia*] Qui tales simplices peccatores: sic *vitium* pro *vitioso*, scelus pro scelesto.

20 *Herculis verbis, &c.*] Qui hæc vitia gravissime et severissime reprehendunt et castigant, cum toti vitiis sceant. Severis, censoriis, quibus Hercules monstrorum domitor, et vitiorum profligator utebatur, in corripiendis sceleratis: vel quæ Herenlem, Prodicum illum, in bivio virtutis et voluptatis, deceant.—*Et de virtute locuti Clunem agitant*] Id est, ubi multa multis verbis de virtute ejusque majestate et dignitate splendide et eleganter locuti sunt, interea vita et factis flagitiosissimi, dum subiguntur Cinædi turpissimi, clunem et podicem agitant, et movent ad patiendum stuprum. 'Qui alterum accusat probri, eum ipsum se intueri oportet.' Plant. Trucul. sic et Pers. 'Ut nemo in sese tentat descendere, nemo! Sed præcedenti spectatur mantica tergo.'

21 *Egone, o Sexte, te cecentem*] posterioraque motantem, et artificiose stuprum patientem, *verbor*, et timebo? nam *quo*, vel in quo ego te sum deterior, aut pejor? certe in nullo. Quid igitur me vituperas, et reprehendis? Careat vitio necesse est, qui alterius vitia carpere studeat; et

qui recte incedit, *loripedem*, aut curve incedentem *derideat*; et qui *albus*, pulcher, derideat *Æthiopem* nigrum et turpem. Est autem *cecere* marium, *crissure*, mulierum. *Lubinus*.—*Clunem agitant*] Ad patiendum stuprum. *Cecentem*] Inclinatam ad stuprum, et sustinentem. *Sexte*] Senator. *Vet. Sch.*

22 *Varillus*] Ponitur et fingitur hic Sextus pro summo viro, Varillus pro vulgari, qui tempore Juvenalis notissima fuit infamia. *Lubin*.—*Infamis*] Libidinis enim comes infamia.

23 *Loripedem*] Claudum. Bonus malum notet, sed non malus malum. *Brit. Erasmi Adag. Chil. III. Cent. 11. Proverb. 21.—Loripedem*] Solutum pedibus, aut curvis.

24 *Quis tulervit Graecos*] Tiber. et Cajum, tribunos, qui dum reducere leges agrarias conarentur, ipsi oppressi sunt cæsique. Quis ergo tolerare posset, et non indignatione irascatur, si Gracchi illi novarum rerum studiosi, et seditiosi, de seditione querantur? Gracchos pluraliter dicit, quod multi ejus nominis seditiosi. *Lubin*.

25 *Quis cælum terris non misceat*] Id est, quis præ indignatione clamando non confundat? Quis præ indignatione non exclamet, ut apud Terentium, 'o cælum, o terra, o maria Neptuni.' Ex Lucretio versus imitatus: 'Non si terra mari miscebatur, et mare cælo.' *Lubin*.

26 *Verri*] Qui furtis non unum hominem, non unam civitatem, sed universam Siciliam spoliavit. Vide Asconium et Ciceronem ipsum: de reliquis Florum et Plutarch. et Salust.

27 *Clodius, &c.*] Mæchorum maximus, nobilis adulterio C. Cæsaris uxoris, et incestu sororum germanarum. In antiquo Scholiaste lego, 'Sed et Domitianus Titi fratris filium Juliam,' &c. *Græc.*—*Clodius*] Clodius C. Cæsaris uxorem in templo Bonæ Deæ adulteravit: et licet Ciceronis testi-

monio gravatus, tamen absolutus est. Sed et Clodius fratris Domitiani filiam Juliam in adulterio sumserat maritam, cum ipse de adulteris leges severissimas promulgavit. *Vet. Sch.*

28 *In tabulam, &c.*] Proscriptoriam Sullanam. De tabula Syllæ, Florus lib. III. cap. 21. Valerius Maximus lib. IX. cap. 11.—*Dicant in tabulam, &c.*] Accusent, vel improbent tabulam. Cicero in Verr. *Hæc primæ actionis erit accusatio, Dicimus, &c.*—*Discipuli tres*] Cæsar, Pompejus, Crassus, qui Syllæ fuere discipuli; aut certe Augustus, Lepidus, Antonius Triumviri; qui per cruentum fœdus juncti, cum remp. invasissent, Syllam imitati, Senatum, et equestrem ordinem proscripsere.

29 *Qualis erat nuper*] Tertium membrum in quo reprehendit Domitianum Imperatorem, qui simili modo in adulteros legem revocavit; ipse omnium adulterorum maximus.—*Qualis*] id est, cujusmodi, aut ex quorum numero erat, Domitianus adulter, qui a *Tragicis* scribi mereatur, *pollutus*, et deformatus, nefando incestu: Leges tamen de puniendis adulteris ipse tulerat, et abolitas revocarat. Is enim Juliam Titi Vespasiani Germani filiam adamavit; coëgitque conceptum a se abigere: unde illa tandem obiit.—*Qualis erat*] Aliorum rigidus censor. ‘Nostine hos’ (inquit Plin. lib. I. Epist. 22.) ‘qui omnium libidinum servi, sic aliorum vitiis irascuntur, quasi invideant; et gravissimæ puniunt, quos maxime imitantur.’ *Farnab.*—*Tragico*] Tragici argumenti. Quid Tragœdia dignius, quam fratris filiam constuprare, ipsamque spontaneis abortionibus occidere? Sueton. Domitian. c. 22. Cum Autor Juliam nominet, idque nuper factum dicat, constabit de Domitiano hic sermonem esse: nam ad Claudium (quod vet. Scholiast. facit) referre non possum, quia ille nullis adulteriis contaminatus fuit, nedum tragicis, id

est, cum mulieribus potentissimis: in nuptiis Agrippinæ non adulter, sed incestuosus fuit. Fuitque Agrippina uxor Claudii quidem crebra abortionibus; sed non minus etiam Julia post Julium patrum impudicissima.—*Qualis erat tragico*] Id est, scelerato. Claudium Cæsarem dicit, qui occisa Messalina, uxorem impudicissimam, Agrippinam fratris germani filiam matrem Neronis, revocatam ab insula, in matrimonium accepit, concesso jure talium nuptiarum ex senatusconsulto. quam dicit etiam frequenter abortum fecisse, ne ex ipso hæredem Neroni filio pareret, cui illa præparavit imperium. *Vet. Sch.*

30 *Qui tunc leges, &c.*] Id est, *qui tunc* vel eo ipso tempore, quo Julia Sabino nupta, quicum toties adulterium commiserat *fœcundam* matricem vel *vulvam solveret* et relaxaret per potiones et veneficia tot abortivis; i. e. non tempestive ortis partibus; illas acerbas et *amaras leges* de adulteris, nempe legem Juliam, quæ ante ab Augusto lata, *revocarat*, id est, qui tunc leges contra adulteros revocavit, cum ille maxime adulterum ageret. Et cum Julia *effunderet* et *ejiceret offas* vel frustra carnis nondum formati fœtus seu embryonem, vi medicaminis in frustra distractum, offæ instar; *similes patruo* Domitiano, qui Juliæ patruus erat, vel representantia patrem Domitianum, qui deformis erat et similis abortui.—*Leges*] Juliam contra Adulteros: et alteram qua interdictum mares castrari.—*Amaras*] Id est, adeo acerbas et rigidas, ut non homines solum omnes eas timerent, verum etiam Dii et Dææ; Mars et Venus olim in adulterio deprehensi. *Labinus.*

32 *Fulvam solveret*] Solvere verbum parturitionibus frequens, ejus contrarium item usitatum *necti*.

33 *Offas*] Appellamus quidquid in tumorem crescit: unde hic ipse sat. ult. ‘Et nigram in facie lividis tu-

moribus offam.'

34 *Nonne jure et merito, vitia ultima hominum, homines extreme vitiosi et intemperantissimi per Hypallagen, contemnant, et floeci faciunt fictos illos hypocritas, Scauros, homines nobiles et factiosos: eorumque virtutem et continentiam simulant, qui alios reprehendunt, et ipsa vitia castigata, ipsi homines vitiosi objurgati remordent, et vicissim reprehendunt reprehensores suos. Fuit autem M. Æmilius Scaurus, teste Salustio, homo nobilis, impiger, factiosus, avidus potentiae et divitiarum. Cæterum callide vitia sua occultans: Postulatus enim perduellionis a Vario, tribuno plebis, hoc tantum regressit, Scaurus negat, utri potius credendum putatis? Modeste sane, et cum ingenio, quasi hoc sufficeret. ob id ait Fictos Scauros. Porro de M. Scauri continentia, vide Valerium Maximum. Lubin.*

36 *Non tulit, &c.]* Id est, *Laronia* nobilis illa matrona *non tulit*, nec perpressa est, *quendam ex fictis illis hypocritis*; qui cum alios severissime castigans, forte et mulierculas reprehenderet, et severo supercilio tanquam magnus Zelotes honestatis et fidelitatis matrimonialis, *toties* proclamaret: *Ubi nunc lex Julia*, cur non condemnas adulteras illas mulieres? *dormis?* et jam omnino quiescis? Evigila tandem.—*Non tulit]* Non tolerare potuit.—*Ex illis]* Hypocritis Curiis, Bacchanal viventibus, Socratis Cinædis, fictis Scauris.—*Torrum]* Atrocem ut supra, severum, gravem, vultu et verbis sanctissimum: vel *Torre*, nomen pro adverbio.—*Laronia]* Procax et imperiosa meretrix. *Lubin.*

37 *Clamantem toties]* Frequentissime vociferantem hisque verbis utentem.—*Lex Julia]* Quam Domitianus revocarat, quæ adulteros, masculorum concubitores, ingenuarum stupratores severissime cœcebat, et gladio puniri jubebat.—*Dormis]* Quod

nefarias illas adulteras non punis.—*Ubi nunc lex Julia]* Quod sane arguit esse Julium Cæsarem, qui Juliae patruus: licet vetus Interpres Juvenalis vs. 29. Claudium putet, aut ut alter, Domitianum. Sed nulla ratione. nam Claudius qui Messalinæ pertulit impudicitias, nullas de adulterio leges tulit, nec ab autoribus memorantur. Domitianus leges de adulteris tulit; sed non æque timendas, cum pœna mors non fuerit. nec Poëta id scribere ausus vivente Domitiano, qui Juliam quidem neptem corruptit et adegit ad abigendum partum. Sed semel. At Juvenalis loquitur de multis abortivis. Dein scribit, tunc tulisse leges, quum Julia crebros faceret abortus: atqui Domitianus corruptit Juliam vivo patre Tito, et privatus tum, ideoque nondum imperante eo; et quum Domitianus leges in adulteros nondum ferre posset. Et, ut interpretis hujus inconstantiam notes, quod Juliae Poëta et ille tribuit, is Messalinæ aptat in illo versu, *Ausa Palatino, &c.* Addo Poëtam scribere, *Qualis erat nuper*, quod præteritum tempus arguit: ergo ante Domitianum, sub quo vixit. Et ne te moretur verbum *nuper*, quasi loquatur de tempore non remoto; etiam de longiori tempore usurpatur hoc verbum apud autores et apud Juv. Sat. viii. 'Cum tennes nuper Marius discinxerit Afros.' *Dorleans.*—*Lex Julia]* Quæ vulgo in libris dicitur lex Julia de adulteriis, ea non Julii Cæsaris, sed Augusti lex est. Quod diserte Ulpianus scribit L. i. ad L. Jul. de adult. Cur igitur *Julia* dicitur? Quia Augustus in familia Julia, et testamento majoris avunculi adoptatus, etiam C. Jul. Cæsar fuit appellatus. *Grang.* Augustus longe Julio clementior fuit. *Dorleans.*—*Lex Julia]* Julii Cæsaris, de damnandis adulteris. *Vet. Sch.*

38 *Atque ita, &c.* Scil. ait.—*Subridens]* Nam solent subridere irati, i. e.

parum ridens, uti *subtristis*, &c.—*Felicia tempora*] Aeris et amara Ironia: quasi dicat *tempora* hæc nostra, alias infelicia futura, vel uno te sunt longe *felicia*, exactum adeo et accuratum morum censorem sortita, qui obstes vitiis.—*Habeat jam Roma pudorem*] jam turpe aliquid et inhonestum Romæ designare unusquisque verebitur. Vereantur Romani peccare te præse, ut quondam Catone in *Floralib.* *Lubinus.* Alii *ad quem* legunt. Bernard. Real. Annotat. c. 4.

40 *Tertius e celo*] Id est, sapientum octavus, aut Cato tertius, severissimus morum censor, quales duo Catores fuere, Censorius et Uticensis, cælitus, vel inopinato nobis datus est, et ad mores castigandos missus; Muret. Varior. xiii. 7.—*Sed tamen unde*] Huc usque ironice ipsum laudavit. Iam palam maledicta in eum ingerit. *Sed tamen cum* adeo severus sis morum censor, age dic mihi quæso, *unde*, aut a quo *Pharmacopola emis hæc* fragrantia unguenta. Quænam *opobalsama*, quisnam succus balsami preciosissimi *spirat*, fragrat, et suavem odorem emittit in *collo hirsuto*, ac piloso? Vocant autem *Balsamum* ipsam arbusculam, viti similem (a *bagual schemen*, i. e. princeps olei) *Xylobalsamum* lignum arboris, *Carpobalsanum*, fructum, et *Opobalsanum* succum eximie suavitatis, qui ex ejus plaga vitro, lapide, osseisve cultellis incisa, fluit: non nisi extreme deliciosis, et luxuriosis, adhiberi solitus. Plin. xii. 15.—*Tertius*, &c.] Multi fuerunt Catores, e quibus duo nobilissimi; prior Censor, posterior nepos ipsius, qui de mortis locodictus est Uticensis. *Vet. Sch.*

41 *Hirsuto*] Collum hirsutum habebant, ut viderentur graves et severi, interim adhibebant unguenta, quia animo molles et nefarii erant. *Lubin.*

42 *Ne pudeat*, &c.] Hæc addit, quia videt, enim rubore forsitan perfusum: Dic audacter, unde emas, ne pudori

tibi sit mihi dominum tabernæ unguentariæ, vel Myropolam demonstrare, ut et nos emamus. *Lubin.*

43 *Quod si vexantur*] Id est, si excitantur, aut provocantur leges, ne dormiant; ante omnes leges, lex Scantinia citari debet, lex, inquam, de infamibus, te et tui similibus, puniendis: lex hæc erat in pædicones lata. Alii a Scantinio Aricino dictam volunt: Alii propter Cajum Scantinium stupratorem masculorum, qui C. Marcelli filio vim adferre conatus, est a patre accusatus. Val. Max. vi. 1. Parrhas. Epist. xxiii. In eos, qui aut alienam pudicitiam sollicitassent, aut suam ipsi prostituissent, primum pœna pecuniaria; deinde gladii, quam sanxerunt Constantinus et Constans, confirmavit Justinian. novell. 77. et 141. ex S. Scriptura Levit. xx. quod etiam receptum apud Athenienses: Castrabantur apud Gothos: Valentin. Theodos. et Arcad. jubent comburi l. vi. Cod.—*Citari*] Ad executionem provocari. Turneb. xv. 17. *Lubin.*—*Leges*] Quamvis autem leges plerumque habent nomen ab eis qui tulerunt; non raro item a damnatis, ut Laia a Laio, qui primus omnium intulit stuprum Chrysippo Pelopis filio.

44 *Respice primum*] Id est, priusquam in miseras mulieres earumque mores tam rigide et acerbe inquiras; *primum virum respice, et scrutare*, et exacte examina te, et tui similes viros; *hi longe plura*, longe majora flagitia faciunt, patrant, et in se et in alios admittunt. *Lubin.*—*Scantinia*] Lex de infamibus puniendis. *Vet. Sch.*

45 *Scrutare*] Vis est in verbo: notatio verbi, quæ est a *scrutis* et frivolis, designat inquirere exacte et rimari minima.—*Sed illos*, &c.] Id est, sed quæ causa est, cur illorum flagitia non puniantur? Hæc scilicet, quod multitudo peccantium peccantibus patrocinetur: illi se invicem tutantur, facta quasi testudine, et in leges conspirant.—*Et phalanges junc-*

tæ umbone] id est, multitudo et vis illos defendit. Est autem *phalanx* stabile agmen peditum, ubi vir viro, armis arma conserta sunt, propria Macedonibus teste Curtio. *Umbo*, proprie scuti pars media, et quasi umbilicus. *Idem*.

46 *Junctæque umbone*] Cum junctis clypeis aut scutis in hostes invaditur, vel hostium impetus excipitur: Græci *συνασπίζειν* dicunt: Hinc I. C. axiomata, 'Communis error facit jus:' et Theologor. 'Consenserunt jura peccatis, cæpit esse licitum quod publicum:' et Senec. III. de benef. c. 16. 'Pudorem enim rei tollet multitudo peccantium et desinet esse probri loco commune delictum.'—*Defendit numerus*] Lucan. 'Quicquid multis peccatur, inultum est.' Metaphora a belantibus. *Vet. Sch.*

47 *Magna inter*, &c.] Quasi dicat, omnes eodem vitio inquinati sunt, juxta illud Catull. ep. 158. 'Pulchre convenit improbis cinædis. In malis tamen factio est, quæ in bonis viris vera amicitia.' Cicer. Nullum autem tam horrendum, et detestabile exemplum erit in toto nostro fœmineo sexu, quam in vestro, a quo etiam ipsa natura abhorret.—*Molles*] Effœminatos, qui agunt vicissim et patiuntur. *Lubin.*—*Non erit ullum*, &c.] Non invenies, inquit, rem tam nefandam in sexu fœmineo, ut mulier, una mulierem ineat, quod inter viros frequens est in usu. *Britan.*—*Exemplum*] est, quod sequamur, aut vitemus; exemplar, quod simile faciamus: illud animo æstimatur, istud oculis conspicitur. *Grang.*

49 *Tædia non*] Alii, *Media*. Probat quod dixit, una mulier, una meretrix alteram mulierem vel fœminam non lambit, aut, honor sit auribus, fellat; nec occisa: castitatis propodium tribadem agit. *Hippo* autem vir ille immundus et fellator, *subit Juvencs*, et inclinat se ad patiendum, dum pædicatur: et pallidus est *utroque morbo*, fellandi, et pædicandi, dum agit et

patitur. *Lubin.*

50 *Subit*, &c.] It sub amplexus juvenum. *Subire*, substernere, succumbere, inclinare se, conquiniscere.—*Hippo*] Vir gravis corrumpitur a juvenibus, et patitur, et lambit.—*Morbo utroque*] Utriusque sexus, inguina lambentis et propatientis. *Vet. Sch.*

51 *Nunquid nos agimus*, &c.] Nunquid nos civilia jura norimus aut ullo strepitu vestra fora judicialia movemus et perturbamus? Mulierem caussas i. e. negotia forensia et lites agere turpissimum est, et infamiæ pœna ducebatur. Cum mulier aliquando in foro dixisset propriam caussam, misit Senatus Deos consultum, quidnam ea res civitati portenderet. Plutarch. in compar. Lycurg. et Numæ. Vos enim patimini muliebria, et nostro officio flagitiosissime contra naturam abutimini. *Lubin.*

53 *Luctantur paucae*] Excipit autem cum ait *paucae*: nam superius de hac impudentia conquestus est, cum ait, 'Mævia Thuscum figat aprum.' Et Satyra sexta notat mulieres quasdam certantes et luctantes in theatris, id est, paucae virorum officia usurpant.—*Colliphia*] Erant Athletarum cibi. Plantus: 'Colliphia ne mihi incocta detis.' Erant panes in similitudinem membri virilis: fortasse ex satyrione et similibus quæ venerem incitant. Ante Pythagoram fici utebantur. Post illum azymo pane asso, et carnibus taurorum.—*Comedunt*, &c.] Id est, paucae pugilatum et athleticam exercent. Nam Athletæ partes illas animalium ad victum assumebant, quæ minimum succi et pinguedinis habent, quæque maxime aridae sunt et siccae, *κωλήπια*, Græci et *κωλήνας* vocant. *Salmasius*. *Κωλήπια*, pernae. Atticis; *κωλήνες*. Phrynic. Vide Athen. IX. *Rigal*. Alii Athletarum panem, ἀπὸ τοῦ κωλοῦ καὶ ἴφι, id est, a membrorum robore, quod *κῶλα* i. e. *membra*, ἴφια i. e. *valida* reddant: vide Mart. Ep. VII. 66. n. *Junius*.—*Coliphia*] Pulmentum,

sive membrum vile, aut potius athletarum cibum dicit. *Vet. Sch.*

54 *Vos lanam trahitis*] Id est, vos viri, contra, muliebria officia tractatis, vos lanam netis, trahitis, et carminatis, et refertis, seu reportatis in calathis, vel vasculis ex viminibus contextis, vellera peracta, texta, et carminata ad eos, unde peragenda accepistis.—*Calathis*] Calathus est qualus vel quasillus, in quem netrices pensum vel fustum componunt, in quo vase vimineo glomi et fila ponuntur. *Lubin.*

55 *Vos tenui prægnantem*] Vos torquetis nendo fustum prægnantem, et magis magisque gravidum factum, intumescens, repletum inter nendum; idque facitis melius et doctius Penelope, et Arachne: quasi dicat, nonne vos pudet, quod, cum natura viros vos fecerit, vosmetipsos effeminastis?—*Tenui stamine*] Id est, tenui filo, unde stamen fit. *Lubin.*

56 *Penelope*] Ulyssis uxor a textura maximopere laudatur, qua quidem castitatem retinuisse fertur: pollicita proci, se tum consensuram, ubi telam absolvisset, qua fingeat se sponso, cui nuptura esset, pallium texere. Illa vero quæ diurno tempore texerat, nocte retexit. Unde natum Proverbium, *Penelopes telam texere*. Porro hoc invento tam diu detinuit procos donec rediret maritus Ulysses.—*Arachne*] Puella Lydia, Palladem in arte texendi in certamen provocare ausa est; a Pallade vero victa, in araneam, quæ Græcis ἀράχνη, mutata est. Vide Ovid. *Idem.*

57 *Horrida quale, &c.*] Quale opus et lanificium exercet serva pellex squalida, male habita, et perpetuo lanificio damnata. *Horrida* dicit, quia inculta propter vestes, et miserrimum victum. In maximis enim numerabant malis, colo vitam misere, tenniterque tolerare. Est autem hoc loco *codex*, ex arborum truncis coagmentatum vinculi genus, robusta quernave sedes, in privatis adibus adver-

sus servos nequam et improbos, quale in publicis carceribus robur, vel numella. Belg. *Een stock*: quem alligati trahebant, eique insidebant vincti. *Lubin.*—*Pellex*] Quid pellex, Gell. iv. 3. Festus in *pellices*. Significat a matrefamilias servam pellicem vel in adulterio cum domino deprehensam, male tractari, et in vinculis habitam lanificio perpetuo fatigari. Turneb. xiii. 21. Parrhas. Epist. xxii.—*Residens*] Perpetim sedens.—*Horrida, quale facit*] Magno odio habetur apud uxorem ea, quæ domino miscetur. Ergo hanc insequens gravioribus pœnis domina, catena vinctam infligit codici, atque ita jubet facere pensa. *Vet. Sch.*

58 *Notum est, &c.*] Horat. 'Omnibus et lippis notum et tonsoribus.' Damnat jam alia: videlicet Histri, Cinædi et Pathici scelus, qui libertum suum, quo pædicone Drauco usus erat, solum hæredem in testamento reliquerit, et uxori suæ juvenulæ multa dederit, ne scilicet hoc scelus liberti cum marito, proderet; quasi dicat Laronia: Vos ergo non solum muliebria facitis, verum etiam patimini.—*Solo liberto tabulas impleverit*] Id est, tabulas testamenti implevit, dum solum libertum ex asse hæredem constituerit.—*Hister*] De quo Sat. xii. vs. 128. *Lubin.*—*Hister*] Infamis, qui omne patrimonium suum vivus donavit uxori, ob hanc scilicet caussam, ut simul dormiret is qui et illum corrumpere, et illi misceretur: puellæ ergo consciæ sibi, quæ noverat eum corrumpi. *Vet. Sch.*

59 *Puellæ*] Uxori, quam ne semel quidem attigit, cum ipse muliebria pateretur.

60 *Dives erit*] Scilicet mulier quæ tacere potest, et dormit in magno divitis lecto tertius, ut inter illam et Draucum intermedius sit vir vel maritus infamis, et Pathicus, ut tres sint, videlicet maritus, uxor, Draucus seu catamitus. *Lubin.*

61 *Tu nube, atque tace*] *Tu*, o mulier vel puella, quæcunque vis ditari, *nube* tali viro molli, qui a Dranco subagitetur; *patienti*, et æquo animo talia feras, *et tace*, nec talia flagitia divulga; quia illa secreta facinora, quæ fiunt in lecto non divulgata, donant et conferunt uxoribus tacentibus *cylindros*, pretiosas gemmas, lapillos teretes a mulieribus in pretio habitos, quibus ditissimæ matronæ ornantur, innaures, uniones ovalem formam habentes. De iis Plin. xxxvii. 12. et ix. 34. *Idem*.—*Cylindri*] Sunt gemmæ teretis et oblongæ figuræ (ut cylindri vel columellæ) quia summa commendatio est in longitudine; quum reliquæ gemmæ sint quadratæ, angulosæ aut rotundæ.—*Cylindros*] Gemmas pretiosas. *Vet. Sch.*

62 *De nobis post hæc, &c.*] Interea dum viri adeo inaudita flagitia in se admittunt, nos miseræ et innocentes mulieres condemnatur, et tristis sententia, ex lege Julia qua condemnatur, de nobis fertur. Verum hoc quo jure; dum vos longe flagitiosiores impune abitis? *Lubin*.—*Posthæc*] Postea, posthac, postidea, posthæc, post id, et post, eadem significatione.

63 *Dat veniam corvis*] Sceleratis, impuris et spurcis, quales habentur corvi, qui fœda sequuntur et ore coire dicuntur. Martial. 'Corve saluator, quare fellator habetis.' Britan. Censura, et morum castigatio dat veniam et ignoscit virorum malorum nequitia et corvis illis pessimis: et *rextat*, exagitat, et molestia adficit columbas, nos ex infirmitate et simplicitate forte peccantes mulierculas. *Lubin*. Erasm. Chil. iii. Cent. 5. Proverb. 73. Sunt inconsiderati, qui per *corros* fel intelligunt.—*Censura*] Apprime bene: nam censoriæ leges erant de re uxoria, ideoque Censores rogabant maritos, an haberent uxores ex animi sententia. Brisson. viii. de formul.—*Dat veniam corvis*] Proverbium est corvorum, de impudicis, discrevit sexum

per aves. Unde dicunt coire corvos per os, et sic parere.—*Columbas*] Re tulit ad simplicitatem. *Vet. Sch.*

64 *Fugerunt*] Huc usque Laroniæ verba: quæ sequuntur Poëtæ sunt, quibus indicat, quod his Laroniæ verbis, ficti illi, Philosophi Stoici, sceleurum sibi conscii trepidi aufugerint. *Lubin*.—*Canentem*] Cum clamore debacchantem in vitia eorum; uti Galli dicunt, *je lay ay chanté ses verites*.—*Manifesta*] Omnibus cognita et æque clara, ut ea quæ in vico manu feruntur propatula.

65 *Stoicidæ*] Contumeliose, tanquam fœminæ. Videtur enim fœminem esse. Vel qui Stoici videri volunt et sunt fœminæ. Porro Stoici vel trepidi Stoicidæ, qui primum Zenonii, cum ait, conjungit iterum contraria: Nam veri Stoici, utpote ἀπαθείς, nihil trepidabant.—*Quid enim falsi Laronia*] Dixit scilicet: Nonne illa omnia luce meridiana clariora? nihil circuitione usa. *Lubin*.—*Stoicidæ*] Dicit contumeliose ut Virgilius: 'O vere Phrygiæ.' Et Persius, 'Troïades.' *Vet. Sch.*

66 *Sed quid Non, &c.*] Quarta pars, qua progreditur jam ad castigandos judices, qui mollitiem suam vel externo habitu prodebant, omni fœmina, etiam mœchis molliores. Est autem locus a minori.—*Facient*] Committent: ut Virg. ecl. iii. 'Quid domini facient, audent cum talia fures?'—*Multitia*] Vestes ('si modo vestes vocandæ sunt,' inquit Seneca vii. de Benef. 'in quibus nihil est quo defendi corpus aut denique pudor possit,' &c.) sericas vel borabycinas molli intextas substamine, et in tantum tennes, ut per eas singula membra conspici possint. 'Ut denudet fœminas vestis.' Plin. xi.—*Sumas*] i. e. indnas: cuius contrarium pono, i. e. exno.—*Multitia*] Vestes molli intextas substamine, quibus solent uti puella. *Vet. Sch.*

67 *Creticæ*] Quemvis judicem intellige. Alludit autem affinitate voca-

buli ad iudicem Creticum, qui sub Cæss. illustres causas egit. Nisi mavis iudices acerbos ita vocari a Creta insula, unde Æacus, Minos, Rhadamanthus illi iudices infernales oriundi; vel quendam ex Metello Cretico (a Creta devicta ita dicto) oriundum nobilissimum.—*Et hanc vestem populo mirante perores*] Id est, declames, et sententiam definitivam feras, qua pœna afficiendæ Proculæ, et Pollinæ meretrices et mœchæ, idque facis, populo mirante, et detestante hanc tuam vestem.—*Cretice*] Hoc nomine vel quemlibet nobilem significat, vel Julium Creticum, qui sub Cæss. illustres causas egit. *Vet. Sch.*

68 *Procula et Pollinea*] Erant mœchæ: ob id adulteras omnes hoc loco ab illis nominat, Proculas et Pollineas. Sunt qui *Pollitas* legant. *Lubin.*—*Est mœcha, &c.*] Hæc verba possunt attribui ipsi Poëtæ. Nam Fabulla mulier illa mœcha est, et adultera turpis fateor, et damnetur proinde, nihil contradico. Damnetur etiam, si vis, Carfinia turpior adhuc: certe damnata quamvis turpissima, talem vestem, talem togam qualem tu geris, non sumet, neque induet. *Lubin.*—*Fabulla*] De centum una. *Vet. Sch.*

69 *Etiam Carfinia*] Carfinia improbissima mulier, inverecunde postulans et magistratum inquietans. *Ulpian.* l. 1. De postul. *Manut.* III.—*Talem togam*] Toga virorum fuit et mulierum: tandem feminis adulterii convictis non nisi virili toga indutis in publicum prodire licebat remota stola, quæ matronarum erat. Et est hac de re insignis locus Philip. XI. ‘Sumsisti virilem togam, quam statim muliebrem reddidisti. Primo vulgare scortum: certa flagitii merces; nec ea parva,’ &c. *Rigaltius.* *Manut.* Epist. quæsit. 1. Briss. 1. 4. antiq.

70 *Sed Julius ardet*] Sed excusas te, et incusas æstatis calorem; et æstuum; et dicis, in æstate media Sol in Julio mense, vel diebus caniculari-

bus calorem vehementer adanget; æstuo, sudo et calore conficior, graviore vestitu uti ob calorem nequeo. At si adeo æstuas, nudus age, nudus ambula. *Insania et turpis minus* et minus detestanda est, quam infamis mollitia, et longe satius est populus insanum te, qui nudus agas, quam mollem et mulierosum dicat. *Lubin.*—*Insania*] Grangæus frustraneas dicit esse alias interpretationes, et albis dentibus ridendos, qui legunt *insania* pro *infamia*: Sed sanam ipsi mentem in sano corpore precamur, et nos mordicus τὸ *insania* retinemus, quia et multa exemplaria sic habent, et sensus est genuinus: illius tamen lectionem et constructionem non reprobanus etiam, quæ hæc est, *Minus turpis infamia, nudus si peroret, quam multitia indutus.*

72 *En habitum*] En præclarum tuum, et viro dignum habitum (est acris et amara Ironia), id est, si tu in tam molli et effæminato habitu, homo mulierosus legem ferres, i. e. adferres in medium, antiquis Romanis, sub infantia et primis incunabulis imperii Romani, bello et agriculturæ assuetis, et ab omni mollitia alienis, illi tuam turpitudinem detestarentur, teque non audirent, tuasque leges non reciperent.—*Habitum*] Vestimentum, sic Galli, *un habit.* Idem.

73 *Vulneribus crudis*] Erecenti prælio redeuntes, antiqui illi et bellicosi Romani.—*Vulneribus crudis, &c.*] Est exprobratio sævissima.—*Modo victor*] Quasi dicat, usque ad nostram fere ætatem.—*Vulneribus crudis*] Recentibus bellis. *Vet. Sch.*

74 *Positis aratris*] Tempore nundinarum, vel comitiorum. *Grang.*

75 *Quid non, &c.*] Forte ut Tullius, ‘O tempora! O mores!’ vel ut Plautus, ‘Mare, Terra, Cælum, Di vos tram fidem!’ *Grang.*

76 *An deceant, &c.*] Multo minus Iudicem. Argumentum est a minore ad majus: nam quanto quis excellen-

tior est, tanto magis cum deceat honestatis esse cultorem, et tanquam cæteris, virtutis speculum. *Britan.*

77 *Acer est, &c.*] Si multitudo non deest testem, non iudicem, multo minus philosophum Stoicum. *Grang.*—*Libertatisque magister*] Qui in libertatem velit asserere flagitiosos: de animi libertate intelligit, non corporis. *Britannic.*

78 *Cretice pelluces*] De serica et quidem muliebri locutum Poëtam censet Ferrarius. Nam si ætate Plinii, id est, aliquot annis ante Juvenalem Coa vestis viris promiscue gestata, labentibus in deterius moribus, non erat quod Poëta cælum terræ misceret, si Creticus veste Coa inessisset. Hoc enim tolerabile jam fecerat usus. Atqui hoc tanquam insanum ac fædissimum exagitat: Præterea ait Satyriens futurum fuisse, ut meretrices talem togam recusarent: Et ideo infra, eam vestem, *multitia*, appellat, quæ ab eodem feminis adscribuntur. *Ferrarius.*—*Dedit hanc, &c.*] Inquit jam causam hujus turpitudinis. Sed non mihi latet, Cretice, unde hic morbus te invaserit, nempe hanc *labem*, maculam, et iniquationem vitæ *dedit* et contraxit tibi *contagio* et commercium cum mollibus et turpibus viris. Et hanc labem et maculam dabit commercium per te, et tui similes in plures alios, non secus ac *totus grex ovium in agris minus scabie ovis perit et cadit*: sic et totus porcorum grex cadit *prurigne* unius *porci*; et *uva* ducit et contrahit *livorem* ab altera *uva* *consecta*, vel in umbra alterius uvæ existens corrumpitur: serpunt enim vitia et in proximum quemque transiliunt, et contactu nocent: unde *contagium* dictum est, *contagio* et *contages*. *Britannic.*

80 *Et porrigine porci*] Turneb. xv. 17. e quibusdam libris *prurigne* legit, quæ est corporis pruritus et asperitas. *Porrigo* autem est capitis morbus, furfuribus obsiti. Quicquid hic et multo plures Viri docti senserint,

nescio quid obstat, quo minus τὸ *porrigine* servetur, nam quamvis sit morbus capitis, eo tamen ipso morbo cadere possit totus grex: deinde ostenditur et vetus Editio quæ sic habet. Ubi quæso mens?

81 *Uvaeque, &c.*] Hoc de livescentibus sub vindemiam acinis uvarum accipio, ex populi opinione dictum censentis, ubi vivere et nigrescere coeperit unus uvæ acinus, et protinus propinquum eo conspecto, velut invidia quadam similem colorem ducere solitum esse: dum denique tota uva maturesceret et nigra esset. Turneb. xv. 17. Et vide Erasm. Chiliad. iii. Cent. 11. Prov. 42. Suidæ dictum est, βότρυς πρὸς βότρυς πεπαισνεται, *lotrus opposito botro maturescit*. Britannicus non ita (cum inquit, Uva enim facile corrumpitur contactu corrupti acini) intelligit: quod Autoris menti mage et textui consonum.—*Uvaeque conspecta*] Et Virgil ‘Ne mala vicini pecoris contagia lædant.’ Hoc e Proverbio sumitur, ‘Uva uvam videndo varia fit.’ *Vet. Sch.*

82 *Fædius hoc, &c.*] Ostendit jam auctor, ipsum iudicem ex vestium mollitie, in turpiora alia vitia prolapsurum: et tu, o iudex, *audebis* hoc cum tuo *amictu* et vestitu, *aliquando fædius*, et obscenius *aliquid*. Possumus hic legere: *Fædius aliud*. Pergit autem ad reprehendendos illos, qui feminae esse volebant, earumque sacra, vitam et mores imitabantur. *Nemo enim repente et e vestigio fuit aut evasit extreme malus aut turpissimus: Qui mali sunt, non fuerunt matris ab alvo mali, sed malos faciunt mala contubernia*: sed successive et paulatim homines sceleratissimi, et flagitiosissimi in sum collegium et consortium te adsciscient, et accipient; nempe illi, qui *frontibus suis domi*, et privati, (nam publice hoc non audent) tanquam mulieres, *longa redimicula assumunt*, qui femineis tegminum illigamentis capita velant. *Salvian. et apponere toto*, et integro collo *monilia*, et orna

menta muliebria: Id est, qui se muliebribus ornant, et muliebria etiam patiuntur habitu et moribus mulieris. —*Quandoque*] Apud Persium, et Horatium significat quando, vel quando-cunque. ‘Et quandoque bonus dormitat Homerus.’ Illa vero verba (*nemo repente fuit turpissimus*) sunt parenthesi includenda, declarantia rationem verbi sequentis. *Lubinus.*

83 *Accipient te paulatim*] Illi qui mulieres imitantur, te paulatim assumunt in consortium suum, id est, paulatim animo effœminaberis. Hæc vero de Sacerdotibus Cereris Albanis comode intelligi non possunt.

84 *Paulatim*] Velut enim per quosdam gradus, paulatim pervenitur ad summam virtutem, ita sensim descendit quis, et præcipitatur ad ima viti-orum. *Idem.*—*Qui longa, &c.*] Qui domi et privatim mulieres imitantur, quæ sacra Bonæ Deæ peragunt. *Idem.*—*Qui longa*] Innuit effœminatos sacerdotes, quos in Albano Domitianus constituerat, qui celebrarent quotannis Quinquatria Minervæ, cui collegium ibidem consecrarat. Sueton. Domit. c. 8. atque horum sacra dicit magis Orgia et Cotyttia referre, quam Gynæcia. *Farnab.*—*Redimicula*] Quibus mitræ alligabantur.—*Monilia*] Ita dicta, quod virtutis admoneant: nam primo ob aliquod egregium factum dari solebant. *Tiraquell.*

86 *Et cratere magno*] Id est, vase ingenti, in quo vinum mellarium (quia vinum lac dicebatur) vel etiam lac.—*Bonam Deam*] Hæc Dea Maja creditur aliis, aliis Proserpina, cui sus prægnans mactabatur, quod ea segetes, quæ Ceres Proserpinæ filia ostenderat mortalibus, omnium prima esset depasta. Vide Macrobinum et Plutarchum in Cassare. Ne ergo existimes Poëtam de cere, ipsos Bonam Deam palam coluisse, sed ostendit mollium illorum vitam, et sacrificia nocturna, nihil omnino differre a sacris Bonæ Deæ; quæ mulieres operantur. *Ovid.*

‘Sacra Bonæ maribus non adcunda Deæ.’ *Lubin.*—*Atque Bonam*] Minervam Domitiano cultam superstitiose, cujus sacra celebrarent Albani isti Flaviales sacerdotes eadem religione, qua matronæ Rom. colebant Bonam Deam, Majam, Terram, Proserpinam, Opem, &c.—*Placant*] Verbum est sacrificii.—*Abdomine*] i. e. sumine.

87 *Sed more, &c.*] Per omnia sacerdotum ritus cum fœminarum sacris conveniunt: hoc tantum interest, quod cum sacra Bonæ Deæ tantum mulierum sint, ipsi sacerdotes eas excludunt, cum ipsi inter se satis molles et effœminati sint. Nam *more sinistro*, et plane contrario, *fœmina exagitata*, ejecta et procul exclusa ab actu et ritibus horum sacrorum, *linen* templi *non intrat*, vel ingreditur. *Lubin.*—*Sed more sinistro*] Ritu contrario, amotis scil. fœminis, ut in τοῖς γυναικέσσι excluduntur mares; ita ut vera sit illa etymologia Apollonii interpretis, Orgia dicta ἀπὸ τοῦ ἐργεῖν, quod profani arceantur a sacris, ut-cunque alii deducant ἀπὸ τῆς ὀργῆς, furore Bacchico, alii ἀπὸ τῶν ὀργῶν montibus in quibus celebrantur, &c. *Farnab.*

89 *Solis ara, &c.*] Cotyttia sacra, Bonæ Deæ sacris omnino esse dissimilia dicit. Ad illa enim solos mares admitti: in his ne effigies quidem maris conspici fas erat, unde alibi, ‘Testiculi sibi consarius unde fugit mus.’ Deinde addit, ‘nullo gemit hic tibicina cornu.’ Quod scilicet Bonæ Deæ pulvinaribus acciderat, admissio Clodio, qui sub vestitu cultique psaltriæ sen tibicinæ, cornu intulerat, nempe virum patrando stupri flagitio paratissimum. *Rigaltius.*—*Ita profanæ*] Nam ut in cœtu mulierum clamatur, per præconem: ite profani viri: sic hic per præconem: o vos profanæ mulieres, tanquam indecentes, fano excludenda, ite proci et discedite hinc. De hac solenni formula, vide Brissonium statim in initio. *Lubin.*

90 *Nullo gemit, &c.*] Hic nulla tibia vel psalteria *gemit*, vel foemininum sonitum quasi gemitum facit.—*Nullo cornu*] Nam in ejus sacris adhibebantur modulationes, et tibiae canentes cornibus.—*Cornu*] Tibia, cornu, et tuba, ad sacra vocabant Ethnicos (uti nos campana) et in sacris nocturnis faculae adhibebantur. *Idem.*

91 *Talia secreta, &c.*] Sensus et ordo: *Baptæ* viri illi molles et impudici, qui Athenis peregrina sacra tempore nocturno cum omni impudicitia et immunditia faciebant, *soliti* vel consueti *lassare*, exercere, vel frequentis sacrificio molestare *Cotytto* illam Deam, tot tantasque abominaciones committentes, ut iis vel ipsa libidinis Dea, nusquam alias satiata, quæ antea fuerat psalteria, delassaretur; et nimia saltationis, vel alius actus impudici, tædio afficeretur. illi, inquam, *Baptæ coluerunt talia orgia*, et impudica sacrificia, in quibus omnia obscena fiebant, *secreta tæda*, nocturna vel mystica face; ne a turpitudine, quovis pudore arcerentur, vel etiam quod palam non anderent.—*Baptæ.*] Fortasse dicti, quod omni vitiorum genere tincti essent, aut quod post nefandas illas pollutiones, sola baptismatione, seu aquæ tinctione, sese purgatos existimarent. *Grang.*—*Talia*] Neque minore cum turpitudine, scelere et impudicitia, celebrantur hæc Minervæ Quinquatria, quam nocturna illa sacra Cotytia a Thracibus recepta coluerunt Athenis sacerdotes Deæ Cotytus, Baptæ dicti; ut Romæ quondam apud nos Bacchanalia, omnium flagitiorum seminarium. *Farnab.*

92 *Cecropiam Col.*] Atheniensem a Cecrope Athenarum rege: ab iis enim summo studio exulta et celebrata. Cotyto Thracia fuit, et de ea fuse Lil. Gyrard. De Diis gent. syntagm. vi. *Grang.* Sunt qui legant *Cotytto*. Et est Accusativus singularis Græcus, quartæ contractorum in ω longum. Ut olim Athenienses molles et evirati, co-

lebant clanculum Cotyto, religione peregrina sumta a Thracibus; ita jam Romani perverso ordine tanquam mulieres colebant Bonam Deam. Erat autem Cotyto Dea foeminarum apud Athenienses, ut apud Romanos foeminarum erat Dea Bona. *Lubin.*—*Baptæ lassare Cotyto*] Politian. Miscel. i. 10.—*Lassare*] Crebris invocationibus fatigare. *Junius Adag. Cent. i.* quos ita forte appellat, quod omni vitiorum genere tincti essent.—*Cecropiam soliti Baptæ*] Baptæ titulus libri, quo impudici describuntur ab Eupolide, qui inducit viros Athenienses ad imitationem foeminarum saltantes, lassare psalteriam. Baptæ ergo molles, quo titulo Eupolis Comædiam scripsit, ob quam ab Alcibiade, quem præcipue perstrinxerat, necatus est. *Vet. Schol.*—*Cocytton*] Ad exemplum Cotyti, dicuntur Isia sacra celebrari. *Vet. Schol.*

93 *Ille supercilium, &c.*] Ulterius viros illos, homines turpissimos, acerbissime insectatur, quod non secus ac levissimæ mulierculæ, faciem fucō illinerent, et alia viro indigna committerent.—*Ille*] Id est, alius illorum, *producit* vel extendit *obliqua*, hoc est incurvata *acu supercilium tinctum* vel imbutum *madida fuligine* fumi ad hoc collecti; vel facit sibi nigra supercilia, ut tanquam mulier amatori suo placeat; et *attollens* vel elevans *oculos trementes* fucat eos et *pingit*. *Petron.* *Supercilia etiam profert de pyxide.* Antiquis enim supercilia nigra in æstimatione. *Lubinus.*—*Supercilium*] Tanta est decoris affectatio, ut tingantur oculi quoque, inquit Plin. xi. 37. Oculos ejusmodi Hieronymus vocat, *orbis stibio fuliginatos*. *Farnab.*—*Fuligines*] Ursinus adeps raritatem superciliorum emendat, mistus cum fungis lucernarum et fuligine. Plin. xxxviii. 11. *Arcerius.*—*Tactum*] Sic Turneb. xv. 17. Non *tinctum*: quia Archetypi et antiqui libri *tactum* habent. *Tangere* autem veteres, imbucere, linere, asper-

gere. Flavii Conject. c. 66.

94 *Acu obl. &c.*] Hypallage. Non enim acus obliqua, sed supercilium obliquum. Sunt qui de calamistro intelligunt. Alii de crinali acu, et volsellis. Ptol. Flav. conj. c. 67.—*Trementes*] Naturaliter fit ut oculi tremant, siquid propius eis admoveatur. Vel *trementes*, pates, palpitantes, lascivos, ut scortorum. Sic alibi dicit, ‘Oculosque in fine trementes.’ Et Apul. ‘Oculos tremulos et prona libidine marcidos.’

95 *Oculos*] Genas, vel pilos oculorum: vel ipsa supercilia.—*Vitreo bibit, &c.*] Notat libidinosissimos viros effæminatos. Nam efferatæ mulieres ex hujusmodi instrumentis bibebant. Alius bibit ex vitreo Priapo non secus ac si, ut mulier, membro virili delectetur. Hos drilopotas etiam *Plinius* initio libri xxxiii. notavit: ‘In poculis,’ inquit, ‘libidines cælare juvat et per obscenitates bibere.’ *Lubin.* Nam non satis erat panes in formam pudendorum virilium (*coliphia*) et muliebrium rodere, nisi et bibant vitreis obscenas formas referentibus. *Grang.* Quod imitari videntur hodierni combibones, quando ex matulis propinant, in memoriam et honorem diobolarium scortorum.—*Vitreo bibit ille Priapo*] In vitreum penem, quos appellant drilopotas. *Vet. Schol.*

96 *Reticulumque comis*] Comam mitrit eamque colligit et exornat reticulo aurato, ut mulier. *Grang.*

97 *Cerulea indutus, &c.*] Et induit vestimenta muliebria cerulea et scutulata, et galbanæ coloris tenuiter rasa et subtilia. Hinc apud Martialem, Galbanos mores habet, pro molli, et effæminato parumque virili positum. *Lubinus.* *Cerulea*, simili fluctibus marinis colore, ita ut et Venetus et Thalassicus idem sint.—*Scutulata*] Scutulatæ vestes sunt quæ in formam scutulorum textæ, quarum inventionem attribuit Gallicis Plin. viii. 48. *Rasa* autem sunt, quæ a sua textura nullum habent emineus villum: i. e.

polita, et differunt a pexis, quæ villosa sunt. Colorem autem ceruleum et galbanum tangit, quod uterque sit mulierum, non virorum. Galbanus color est *χλωπος* herbacei coloris. *Grang.*—*Scutulata*] Vestimenta plurimas scutularum formas habentia, quales cernuntur in araneorum telis. *Farnabius.*—*Galbina*] Ubi *galbana* hodie legitur: sed non magis galbanum pro galbeo vel galbino dici potest; quam coccinum, pro coccæo vel coccino. si *galbanum* Latine diceretur, media longa utique enuncians esset. sed cum passim corripiatur ab auctoribus, satis signi est vitiose scribi *galbanum* pro *galbino*. Qui sic primi mutarunt, apparet eos *galbanum*, hoc est, *τὴν γαλβάνην* in animo habuisse, quasi quicquam commune esset *galbano* cum *Galbino*: galbæ enim et galbinæ atque etiam galbulæ aves sunt viridis aut lutei coloris; hinc galbens et galbinus et galbulus, pro viridi. *Salmas.*—*Galbina rasa*] *Vet. Gloss.* Galbæ, *κόσµια*. *Farnab.*—*Galbina rasa*] Polita, teuniter rasa. *Vet. Schol.*

98 *Et per Junonem, &c.*] Hoc loco *Et* valet etiam, vel insuper. Juraamenta alia viris, alia fæminis peculiaria: *per Junonem*, erant fæminarum propria. *Brisson.* de formul. 8. *Politian.* Miscell. c. 89. et *Parrhas.* Epist. 23.—*Et per Junonem*] Ipso servo in tantum molli (more domini sui) ut juret per Junonem, quod mulieres faciunt: uti viri per genium suum, Jovem, Herculem, &c. Sic Quartilla apud Petronium: ‘Junonem meam iratam habeam si,’ &c. *Farnab.*—*Et per Junonem*] Non per Jovem, sed per Junonem. Ita, inquit, servi jurant, quomodo solebant ancillæ Neronis, adulantes, per Junonem suam. *Vet. Schol.*

99 *Ille tenet speculum, &c.*] Quasi dicat, et *alius* e mollioribus his in manu, curiosæ fæminæ more, *tenet speculum*, quod olim Otho Imperator gestaverat, instar hastæ, Otho ille Pathicus mu-

liebria pati solitus, idque tenet, quasi rem magnam, talis nempe viri speculum, munditiarum muliebrum adeo studiosi.—*Gestamen*] Scoptice hoc dicit. Nam *Gestamen* ad Imperatorem quasi bellicosum et fortem respicit, Virgilius: 'Magni gestamen Abantis.' *Lubin*.—*Ille tenet speculum*] Occiso Galba imperatore, Otho invasit imperium: qui tam probrosæ curæ in polienda forma fuit, ut humecto pane faciem lineret ad sollicitandum candorem. utebatur et speculo. Hunc incomparabilis vitæ bello civili Vitellius vicit apud Bebriacum campum. Horum bellum scripsit Cornelius, scripsit et Pompejus Planta, qui ait Bebriacum vicum esse a Cremona vicesimo lapide. alias, Bebraici, id est, Pontici, unde pelles *Beverinæ*. Galba enim Ponticus fuit. *Vet. Sch.*

100 *Actoris spoliū*] Quod speculum sacerdos ille occiso Othone ablatum, opimum quasi spoliū, non secus jactabat, ac Turnus apud Virgilium hastam illam, qua Actora Aruncum spoliaverat. Cujus verba sunt: 'Valida vi corripit hastam Actoris Arunci spoliū, quassatque trementem, Vociferans.'—*Actoris*] Irrisorie et nimis Scoptice; quod mulierosus ille ab Othone habet tanquam a summo Imperatore summum munus. Actor enim Aruncus apud Virgilium fortissimus bellator, ingentem hastam gerebat. Hic etiam Otho summus Imperator, speculum. *Pathicus* autem appellatur, quia mutuo stupro Neroni est conciliatus.—*Quo se ille videbat Armatum*] Id est, in quo speculo ille Otho armatum se contemplantur. *Lubin*.

101 *Cum jam tolli*] Magna hic latet acrimonia et petulans insultatio, quasi dicat; cum in signum committendæ pugnæ vexilla tolli mandaret Otho, ut jam cum Galba integro exercitu congrediretur, se armatum contemplantur in speculo. Quid autem ab animo fortis militis ali-

nius, quam elegantiam corporis curare illo ipso tempore, cum ancipiti prælio de vita et salute cernitur. *Lubin*.—*Jam tolli vexilla*] Subobsænum quid his verbis intelligi credit Graugæus.—*Tolli*] Sic *efferrī signa*, formula militaris ducibus usitata ubi in aciem exeundum: contra *statuere*, ubi manendum. *Grang.*

102 *Res memoranda annalibus*] Galli dicunt *L'on en parlera*. Ironice et Scoptice in Othonem invehitur. Ordo et sensus; nimirum speculum quod inter sarcinas civilis belli fuit, et inter Othonis arma, res est egregia, et memoranda, per novos annales. Civilis belli, quod gestum inter Veronam et Cremonam, ad Bebriacum vicum, ubi dnabus cladibus Otho est superatus. Et qui tamen constantia mortis more Sardanapali, anteactæ vitæ molliem emendavit: nam damnis bellis civilibus, cum ei superesset exercitus, ac de victoria sperare posset, elegantissima Oratione habita se interfecit: Melius ratus unum mori, quam tot egregios milites: quibus sane adeo carus fuit, ut multi viso ejus cadavere se interemerint. *Lubin*.

103 *Civilis belli*] Inter Othonem et Vitellium. Nec decrant (inquit Tacitus de hoc ipso bello) qui ambitione stolidi luxuriosos apparatus conviviorum et irritamenta libidinum, ut instrumenta belli mercarentur. *Farnab.*—*Sarcina*] Est ntensilium, et eorum quæ ad cultum et usum spectant: unde milites, cum castra movere volunt, sarcinas colligere dicuntur, inter quas sarcinas etiam Otho speculum habuit. *Lubin*.

104 *Nimirum summi ducis est*] Amara Ironia scoptica, quasi dicat; Hæc male inter se conveniunt, in bello victoriam ab hoste reportare, quod fortis est et summi ducis, et eum curare et speculum habere, quod fœminæ est et mollis. *Lubin*.—*Nimirum, &c.*] Parum conveniunt inter se hæc Othonis, qui veluti fortis ac sum-

mus civis curavit Galbam interficiendum, simul cum Vitellio de palatio et imperio Rom. dimicavit: idemque mollis se quotidie rasis, et pane lacte asinino madido faciem perpolivit: Sueton. Otho. c. 12. Sed, non erat Othonis mollis et corpori similis animus, inquit Tacitus Histor. i. *Farn.*

105 *Constantia*] Et virile facinus est summi egregique civis, cutem curare et fucare, more fœminarum. Ridet constantiam quam Otho morti vicinus ostendit.

106 *Bebriaci in campo*] Nec constanter facit, qui in *campo Bebriaci*, (Al. Bedriaci, Pheddraci, Betriaci) in acie et bello contra Vitellium, *spolia palatii*, et imperii *adfectare*, imperium tueri, et retinere conari, et de statione sua et capite dimicare: *Et extendere digitis in facie, panem* asinino lacte madidum, ut cutis candida, nitida et firma sit, vel faciem mangonio et lenocinio fucare et polire. *Lubin.* Propter lac asinum, quo candor faciei custodiretur, Poppæa, uxor Neronis, quocunque ire contigisset sexcentas asellas ducebat.—*Spolium*] Quasi spolium occupare *Palatî*, pro palatii.

107 *Extendere*] Dilatare. Hoc enim rugas e facie eximit, ipsamque tenebram reddit, teste Plinio. Panis iste fiebat ex oryza aut fabis. Hodie in illum usum ex amygdalis contusis. *Idem.* Vel ex farina siliginea.

108 *Quod nec in Assyrio*] Auget infamem illam Othonis mollitiem, qua etiam impudicissimas mulieres superavit. Quam rem ne pharetrata quidem illa, vel armata *Semiramis* regina Babylonie *in orbe Assyrio* fecit; licet adeo impudica esset, ut equum ad coitum usque adamaverit, teste Plinio. Nec Cleopatra regina Ægypti, M. Antonii Triumviri amica, *mæsta* propter amissam contra Augustum pugnam, *fecit* in navi, vel *carina Actiaca*, in qua in Actiaco mari, ab Augusto victa, vehebatur: hoc est, licet Semiramis et Cleopatra lascivæ et

molles bella gesserint; tamen in bellis vel castris specula vel fucum nunquam usurparunt, ut fecit *Otho*.—*Pharetrata*] Armata, gerens enim viriles habitus, et simulans se Ninum filium, bella multa felicissime gessit. *Lubin.* Vide Justin.

109 *Cleopatra*] Filia Ptolomæi, regis Ægypti, perditæ mulier libidinis, cum M. Antonio viro bellum Augusto indicere ausa fuit; cum quo ingenti militum manu configens, superata ad Actium Epiri promontorium, et colubris sibi admotis, mortem conscivit. Vide Plutarchum. *Lubin.*

110 *Hic nullus verbis pudor*] Ad effeminatorum Romanorum scelera nunc redit. *Hic* Romæ, inter hos molles sacerdotes Flaviales in collegio Albano. supra ad vs. 86. *Lubin.*—*Reverentia mensæ*] Recte dixit *reverentia*: mensæ enim antiquis erant sacræ. Synesius Epist. 57. ‘mensa sacra quædam res est, per quam Deus amicitie conciliator atque hospitalis honoratur.’ Et Arnobius lib. 11. ‘Sacræ facitis mensas sativorum appositis et simulacris Deorum.’ *Thysius.*

111 *Hic turpis, &c.*] Ordo, apud hos molles viros est turpis libertas loquendi, seu sermonis. Qualis erat apud Archigallos sacerdotes turpissimos Deæ Cybeles, semiviros inhonestos et obscenos. Hæc etiam Dea Phrygiæ dicebatur: quæ et Saturni conjux fuit, Vesta, Terra, vel Ops. Hanc colebant Sacerdotes Galli, qui seipsos castrabant. Fiebant autem Romæ sacra Cybeles. *Lubin.*—*Turpis Cybeles*] Aut quod ante eam sacerdotes obscœna et turpia verba proferrent: an quod Cybelem deformem credat? utrumque crederem. *Grang.*—*Fracta voce*] Lasciva, enervata, effeminata, ut virgines quædam supine molles et delicatæ, quæ singularem elegantiam putant, si blasa vel balbutiente voce loquantur. Ludl Romæ turpissimi fiebant Cybelæ, eo die quo lavabatur in Almonæ fluvio: ‘ante

enjus lecticam,' ut Augustinus XI. III. scribit, 'spureissima quæque audiente multitudiue, utriusque sexus cantabantur, quæ vel obscœnissimo cuique pudorem incuterent.' *Lubin.*

112 *Et crine senex, &c.*] Et hujus tam honesti collegii Antistes sacrorum vel præses, senex quidam albo crine, canus et fanaticus, delirus, et dæmoniaco furore correptus. Merum silicernium, quem ætas et experientia multusque usus continentem et sapientem reddidisse debuerat, sed vero gulosus, imo ipsa gula. Tangit autem aliquem sui temporis, mihi, ut ingenue fateor, incognitum. *Grang.*—*Sacrorum Antistes*] Bonæ Dæ a maribus mulierosis cultæ: nec intelligenda commenta de Albanis sacerdotibus, de quibus noster οὐδέν. *Idem.*—*Fanaticus*] Glossæ ἱερατικός, a fano dictus: ii futura prædicebant, quibus ut fides adhiberetur, sese mente divina correptos simulabant. *Grang.*

113 *Rarum et memorabile*] Qui ingens heluo est et gulo, maximus ciborum devorator, et rarum exemplum immensæ et inexplēbilis gulæ. Et dignus qui a tam obscœnis helluonibus conducatur, ut illorum sacris præsit. *Lubin.*

114 *Magni gutturi*] Insatiabilis ingluvie, vel vocis sonoriæ. *Farnab.* Porro hi Galli sacerdotes erant voracissimi, qui ob solam voracitatem se evirabant, ut gulæ eo magis vacare possint.—*Conducendus*] Dignum patella operculum: adeo enim aliis non obscœnitate solum, sed voracitate et gula antecellit, ad instituendos gulosos. In luxum Albaniæ mensæ hoc dici putant; illic enim lautissime epulabantur, Imperatoris prodigalitate. Inde Albanas dapes, et Albanam mensam legimus apud Martialem. *Idem.*

115 *Quid tamen, &c.*] Conclusio istius partis. Id est, cum turpis Cybeles mores eis tantopere placeant,

cur se non castrant, ut Galli Cybeles Sacerdotes; vel cum ornent se more muliebri, et patiantur etiam muliebria, quid multum morantur et expectant facere, quod illis facere jamdudum tempus erat et facere illos oportebat; more *Phrygio*, vel sacerdotum *Cybelis Phrygiæ* vel *Trojanæ Gallorum*, virilia membra, et carnem *supervacuum* (i. e. penem) qua utuntur, (cum muliebria patiantur) *cultris abscondere* et violenter amputare? Ut jam nullum viri argumentum reliquum haberent, ac in fœminas transisse et degenerasse prorsus viderentur. *Turneb. xxix. 5.* Alii legunt *abrupere*: fiebat enim castratio illa cultello lapideo, ut et apud Judæos circumcisio. *Lubin.*

116 *Cultris*] Lapideis, vel testa Samia, ad imitationem Atis pueri Cybelæ dilecti: unde *abrupere*, non secare dicit, nec abscondere.

117 *Quadringenta dedit*] Ultimum est membrum; in quo specialiter Gracchos nobilissimos stimulat; tum quod unus ex illis, vir tanquam mulier, viro Cornicini nupsisset; tum quod alter ex Gracchis, se gladiatorio munere polluisset. Lacerat ergo turpissimas, et auditu indignas masculorum nuptias, quæ quidem ut inter virum et uxorem celebrabantur, omni servato ritu. Gracchus ille generosus et dives, sed Pathicus, inter hos molles non postremus; ille nubens pro muliere dedit dotem vel loco dotis, *quadringenta sestertia*, vel censum equestrem, *cornicini* cantanti cornu, cui nupsit; *sive* ne mentiar, tubicen ille fuerit, et *recto ære cantaverit*. *Lubin.* Non tantum dixit aut promisit dotem, sed et dotem dedit, dotis nomine.

118 *Sive hic recto*] Ad masculam et erectam Venerem alludit. *Thysius.* Cornicem enim cornu recurvo, tubicen ære recto cantabat; ergo periphrasin tubicinis dat. *Grang.* Et sensus est, Cornicini aut certe tubicini.—*Canta-*

verat] Alii *Cantaverit*.—*Cornicini*] Expertus naturam, eumque grande habere cornu. *Vet. Sch.*

119 *Signatæ tabulæ*] Quid verbis opus est? *tabulæ* nuptiarum, et dotis, a publico Notario *consignatæ* sunt; *dictum* et acclamatum ab omnibus, cum summa acclamatione, *feliciter* hæ nuptiæ vobis cedant. *Quod bene vortat mihi et tibi. Quod felix et faustum impertitum et inauguratum sit. Felix hoc, Alium desine velle virum.* Neque hoc solum in nuptiis, sed et cæteris solennibus usitatum. *Ingens cæna sedet* et posita est. Et nova nupta Gracchus ille noster, qui jam ut fœmina jacuit in gremio, vel sinu carissimi sui sponsi, et mariti tibicinis. Id est, nuptiæ omnino consummatæ sunt, licet natura et sexus maximore refragentur et reclamitent.—*Feliciter*] De hac solenni formula gratulationis bonique ominis vide doctiss. Brissonium, l. viii. Formular. Turnebum *Advers.* xv. 17. Muretum ix. 8. Variar. Senec. Ep. 67. *Lubin.*

120 *Cæna sedet*] *Cenam* pro convivis sedentibus accipe; multi enim cœnantes sedent: vel pro *Cæna posita est*. Cum Lipsio distinguendum olim putavi *Ingens cæna*, (scilicet paratur) *sed et gremio*, quod est, quin et gremio; Pithœus legit *ingens cæna, sedet*: sensus patet. Sed lectio præcedens proba et genuina est.—*Nova nupta*] Ipse scilicet Gracchus.—*Mariti*] Cornicinis aut tibicinis. *Lubin.*—*Gremio jacuit*] Id vocabant Vetères interiorem jacere, ut docet Lips. ad lib. ii. *Annal.* Tacit.

121 *O proceres, &c.*] Hæc tam enormia flagitia, et tam portentosa et prodigiosa ubi enarravit, cum indignatione exclamat: *O proceres* et optimates populi, qui onera Reip. sustinetis, et qui prospicere debetis ne quid Respublica detrimenti capiat: *opus ne nobis est censore*, qui adeo deploratos mores vestros et populi Romani, qui ejusmodi vitiis magnam

partem infecti estis, corrigat et emendet? an *Haruspice*, qui portenta hæc et prodigia scelerum, hostiarum extis expiet? Haruspiciem adhibebant quoties monstra aut portenta evenerant. Nam virum viro nubere par monstrum erat, mulieri parturienti vitulum, vel bovi agnum. *Lubin.* Vel qui divinet nobis, quid hoc significet et sibi velit.—*Censore opus est, an aruspice*] Quo emendet, aut quo expiet. *Vet. Sch.*

122 *Scilicet horres*] Cum interrogatione recte hæc leguntur; quasi dicat, minime. Vide Plin. vii. 4. *Idem.*

123 *Vel si bos*] Id Josephus accidisse scribit in ruina Hierosolymæ.

124 *Segmenta, et, &c.*] Insectatur ipsum adhuc Gracchum, qui aliquando Salius vel sacerdos bellicosus Martis fuerit, et *ferens* vel portans collo suspensa *sacra* præ pondere *nutantia loro* vel corrigio *arcano*, et secrete appposito, *sudavit clypeis ancilibus*, collo appensis, saltando scilicet. Ille, inquam, Salius Martis, *sumit* jam *segmenta* illa aurea, monilia, gutturis mulierum ornamenta, vel profusas vestes, et tales quidem rubeas quibus novæ nuptæ utuntur.—*Segmenta, et longos, &c.*] Erant profusæ vestes, vel aureæ fasciolkæ et fimbriæ, quæ in ordine vestis extrema parte assutæ, ornamento sunt indumentis, vel quibus nova nupta amicitur. Fimbrias mulieribus aureas indultas, testatur Valer. v. 2. *Farnab.* Hæc ergo *segmenta* vel auratæ fasciæ, quæ prius tantum muliebribus tunicis adsuebantur, postea luxu crescente, virilibus quoque vestimentis adtexi cæpere. *Salmasius.*—*Flamma*] Rubra et lutea tegmina, quibus nova nupta velabatur. *Lubin.*—*Segmenta*] Fimbriatas sive vittatas vestes.—*Et longos habitus*] Profusæ vestes.—*Flamea sumit*] Quibus novæ nuptæ cooperiuntur. Vestis pudori similis, quam et propter pudorem accipiebant. *Vet. Sch.*

125 *Arcano loro*] Retinaculum enim

et eorum a corio intrinsecus statuis appositum erat, et latebat. Vel intelligit eorum ab interiore parte annexum ancilli, et pluribus ejusdem formæ immixtum, ne dignosci posset: suggerente *Farnabio*. Vel alii per Hypallagen, Arcana sacra intelligunt. — *Nutantia*, &c.] Præ pondere inter portandum hinc illuc inclinantia. *Id.*

126 *Ancilibus*] Scutis rotundis et undique circumcisis. Rege Numa e cælo scutum decidit *Ancile* dictum, quod ab omni parte recisum esset. Responsum ab Aruspiciis, Illic orbis Imperium fore, ubi ancile consisteret. Ne igitur ab hostibus raperetur, aut internoscereetur, undecim similia Mamurius fabricavit. Inde a saltando Salii sacerdotes dicti, teste Ovidio. Indignatur autem eum nubere, et in mulierem degenerare, qui et nobilissimus, et Salus Martis esset, Dei bellicosi, virilis et generosi. — *O pater urbis*] Id est, o Mars Gradive, *pater* Romanæ urbis, (hinc *Marspiter* dictus) qui Romulum fundatorem urbis genuisti; *Unde tantum nefas*, tanta flagitia et scelera (ut vir nobilissimus nubat) orta sunt *pastoribus Latii* vel Romanis: *Unde hæc urtica*, hæc prurigo et inaudita libido, *tuos tetigit nepotes*, tuos Romanos a te oriundos. *Idem.* — *Sudavit*] Gracchus accepit vestem novæ nuptæ, qui aliquando Salus Martis fuit. *Vet. Sch.*

127 *Pastoribus*] Romanis, a priscis Rom. ortis, qui olim durissimi et fortissimi pastores erant: vel qui principes ποιμένες λαών, ut Otho, Domitius. *Idem.*

128 *Gradive*] Mars sic dictus a gradiendo in bello ultro citroque: vel a κρᾶδάω, hastam vibro: vel quod gramine sit ortus. *Grang.* — *Urtica*] Libidinis, et obscœnitatis pruritus; Metaph. Herbam vivacis, mordacis, et ardentis pruritus, ad libidinis molestiam et pruriginem transtulit. *Lubin.* — *Urtica*] Prurigo. *Vet. Sch.*

129 *Traditur ecce*, &c.] Tanquam

res emta: matrimonium enim per coëmitionem. *Tradere* tamen et inter obscœna dicit se legisse Grangæus apud Martial. Epig. II. 79. ‘Ergo suburanæ Tironem trade magistræ, Illa virum faciet, non bene Virgo decet.’ *Ecce*, addit tanquam rem novam, inauditam, et incredibilem; *Ecce nobilissimus ille Gracchus*, nubit tubicini. Tu o Mars hujusmodi scelera vides, non indignaris tamen, *nec galeam* quæ in capite tuo est, præ furore et indignatione *quassas*, et frequenter concutis? *nec cuspidem*, quæ est in manu tua *terram pulsas*? *Nec* de talibus *conquereris apud patrem Jovem*, ut immania hæc hominum monstra fulminet? *Vade ergo*, et *cede*, vel *exi*, e *jugerebus* et *latis spatiis severi tui campi Martii*, quem tu tua negligentia perdis. *Severus* dicitur, An ob judicium severum adversus Tarquinium, vel quod severum in eo judicium dari debeat: fiebant autem in illo campo comitia, et exercitia militaria. An quod Mars dicatur severus? — *Terram cuspidem*] Lipsius dicit se vidisse M.S. in quo *tempora pro terram*: et addit, morem fuisse militarem hastis scuta et galeam, seu galeatum caput suum concutiendi in ira. — *Nec quereris Patri*] sc. tuo, Jovi. — *Vade ergo*] Verbum expellentis. — *Cede*] Pro discede, simplex pro composito. — *Traditur ecce*] In matrimonium Doriphoro liberto, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit. voces quoque et ejulatus vim patientium virginum imitatus. Suet. Ner. cap. 29. *Farnab.*

130 *Cuspidem*] Gladii hastæ parte in acumen desinente. *Lubin.*

132 *Officium cras*] Ulterius prodigiosas illas nuptias persequitur. Ut autem hoc scelus vehementius exagitet Satyricus, inducit jam personas, inter se de marium nuptiis celebrandis loquentes. Est qui ita dicat, ab altero quid rerum gesturus sit, interrogatus: *Officium* et obsequium amico

debitum, eras mihi primo sole, vel diluculo peragendum est, in valle, templo vel potius porticu Quirini, a Romulo sic appellata. Ibi si alius quærat; quæ causa officii est, vel quid negotii tibi ibi peragendum est? respondet cum indignatione alter: *Quid quæris vel percunctaris*, quasi nescias? *Amicus nubit*, et quia viro nubit, non multos amicos adhibet. Sic officium solebant plerumque usurpare, cum ad nuptias officii causa veniebatur. Turneb. Advers. xxvii. 19.—*Juguribus campi*] Recede de Martio campo, quem tenes, et qui tibi cœperat ædificari. Hic enim ager Tarquinii Superbi fuit: et pro illius fuga, Marti consecratus, dictus est Martius Campus. *Vet. Sch.*—*In valle Quirini*] Ad invidiam dixit, in valle. *Vet. Sch.*

134 *Nubit amicus*] Nubere proprie privativumque est fœminarum, uti ducere virorum. *Grang.*

135 *Nec multos adhibet*] Ad hæc sponsalia, vel ad hæc nuptias; ut scilicet res secreta maneret, aperte enim non licebat per legem Scantiniam. *Lubinus.* ‘Pontice si qua facis, sine teste facis, sine turba. Non adhibes multos, Pontice cautus homo es.’ *Martial.*—*Liceat*] Sunt verba Dialogistæ. Quasi dicat, Noli anxie percunctari quis ille sit: Si vixeris, vel vivere modo liceat per annos aliquot, illa rescisces; nam haud dubie palam fient istæ nuptiæ, et in acta publica referentur.

136 *Et in acta referri*] Publico decreto, ut illa, quæ in libros actorum referuntur tanquam res memorabiles, et quæ natæ ac legitimæ sint, vel liberos habere cupient; quos patres professi in acta publica referebant. Julius Capitolinus in Gordianis et Aurelio: vide quæ ad Sat. lxxxiii. 9. ‘Libris actorum spargere gaudet Argumenta viri.’ *Farnab.*—*In acta*] sc. matrimoniorum: In codicillos, memoriæ causa. *Lubin.* Diversa erant actorum genera Romæ:

hoc est, libri in quos tam privata quam publica negotia referebantur, et scribebantur.—*In acta*, &c.] Annalibus contineri. *Vet. Sch.*

137 *Interea*, &c.] Addit jam scoptice incommodum horum virorum viris nubentium: licet enim nuptias et omnes nuptiales ritus celebrent, tamen *ingens adhuc tormentum* et scrupulus illis novis nuptis hæret, adest et restat: quod nequeant parere. Maximum enim conjugii vinculum et pignus amoris liberi sunt.

138 *Partu retinere*] Multæ enim mulieres a maritis domo ejiciebantur, quod essent steriles. *Idem.* ‘Fœmina cum sennit, retinet connubia partu, Uxorisque decus matris reverentia pensat. Nos Lucina fugit, nec pignore nitimur ullo,’ &c. *Claudian.* in Eutropium. *Farnab.*

139 *Sed melius*] Scilicet est, quod natura animis nostris nihil juris in corpora nostra indulget, id est, quod cum velint mulieres esse, in mulieres se transformare nequeant: in animo quidem habent et cupiunt concipere, sed natura vetat. *Britann.* Sunt qui legant corpore pro corpora. *Lubin.*

141 *Et illis non*, &c.] Id est, Neque hanc sterilitatem medicamentis emendare possunt, habentes illi viri: et illis crassa illa et turgida ventricosa Lyde unguentaria, condita et referta unguentis et medicamentis pyxide nihil prodest. Lyde enim unguentis et medicamentis sterilitatem se emendaturam pollicebatur mulieribus. *Turgida* dicitur, quia Lydiæ mulieres erant turgidæ. *Lubin.* Vide Politian. Miscel. c. 46. Turneb. xix. 17. *Grangæus* Turgidam existimat, quod turgentes et gravidas redderet matronas. Beroaldus dicit epitheton esse anni convenientissimum.—*Lyde*] Arachne. Quæ prima reperit linum et retia, fuit puella Lydia. Ferunt (inquit Junius) Physici mulierem sterilem concipere posse, si pyxidē inclusam araneam gestet in sinu. *Farnab.*

nab. Nam, ut Plinius narrat, aranearum genus, phalangia dictum, trice-nos vermiculos parere.—*Pyxide*] Vox est Græca, quæ significat vas.

142 *Nec prodest, &c.*] Nec prodest talibus sponsis, Lupercæ agili, vel sacerdoti celeriter et sine vestibis per civitatem discurrenti et februant, i. e. lustranti seu purganti, palmas ferula percutiendas præbere, quo fecunditas mulieribus adferri credebatur. Steriles autem mulieres februantibus Lupercis se offerebant, et ferula verberabantur, vel pelle hircina, ut conciperent eo facilius. Hinc Ovidius: ‘Nupta quid expectas? non tu pollentibus herbis, Nec prece nec magico carmine mater eris: Excipe fecundæ patienter verbera dextræ, Jam socer optatum nomen habebit avi.’ *Lubin.* Ab his lupercalia dicta sunt, i. e. ludi luperconum: Hinc et lupercal, templum in memoriam beneficii, quod lupa nutriendis infantibus Romulo et Remo præstitit, sed Ovid. aliunde aperit etymon τοῦ λυπερῆος, cum ait: ‘Quid vetat Arcadiæ dictos de monte luperconos?’ i. e. a Lycæo monte. Hi et *Crepî* dicti sunt, a crepitu pellicularum quibus verberabant.—*Palmas*] Sic et Plutarchus distincte manus nominat. Ovid. tamen alibi terga.—*Nec prodest agili*] Steriles mulieres februantibus Lupercis se offerebant, et ferula verberabantur. Hoc homine, qui infra tectum * multi seminis credit contractus ob fecunditatem dandam, palmas ideo dicit, quia aut * *catomidiabantur*, aut quia manibus vapulant cuncti per civitatem. tunc et in solo si qua post ipsum descenderit, statim concipit. *Vet. Sch.*

143 *Vicit et hoc*] Nobiles jam, postquam sacerdotum vitia exposuit, arguit; quod honesta toga deposita, tanquam infames tunica uterentur et in arena gladiatores essent; quod turpius adhuc monstrum ait, quam virum viro nubere; cum jam (quod

olim a Nerone coacti fecerant) sua sponte munere gladiatorio se polluerent. Sensus ergo est, *fuscina*, vel tridens, vel jaculum retiarii, *Gracchi* illius nobilissimi viri jam *tunicam induti*, honesta toga deposita et gladiatoriam exercentis, *vicit hoc monstrum* virorum nubentium, id est, Græchus in ludis gladiatoriiis retiarium agebat, et cum secutore componebatur. De Gracchi filio intellige, qui ad infamiam usque nobilissimus cum esset, gladiatoriam exercent. Qui amissis opibus et devoratis, vendebat vitam et funus suum prætori, homini ignobili, in cujus ludo conductus pecunia pugnabat, retiarium agens.—*Tunicati*] Tunica, vestimentum sine manicis, quo utebantur retiarii: ut forte ad dimicandum essent aptiores.—*Fuscina*] Tridens, vel telum retiarii, dente minax, ut Martialis ait. *Idem.*—*Fuscina*] i. e. Fuscina et reti armatus. *Farnab.* Gladiatorum alter dicebatur retiarius; alter myrmilo sive secentor. Retiarius fuscinam et rete gestabat, quo myrmilonem implicitum caperet. Et in summitate galeæ myrmilonis, qui adversus retiarium pugnabat, piscis erat effigiatus, in quem retiarius rete immittens, dicebat, *piscem peto, non te peto, quid me fugis Galle?* Britan. Nam Galli erant myrmillones: Α μύρμος, i. e. formica, dici et scribi videtur *Myrmillo*, qui propter gravem armaturam repere, non incedere videbatur, uti formicæ.—*Tunicati fuscina Gracchi*] Qui toga deposita, qua utebantur Senatores, tanquam infames tunica utebantur. Hinc Lanistæ, vel dissoluti dicuntur. *Vet. Sch.*

144 *Lustravitque fuga*] Et Græchus nobilissimus Romanorum gladiator, in theatro dimicans, *lustravit fuga*, fugiendo *mediam harenam*, vel publicum locum harena stratum, in quo dimicabant. Est enim talis ordo; Græchus qui generosior est *Capitolinis*, et *Marcellis*, *Catuli et Pauli*

posteris et Fabiis, et omnibus denique senatorii ordinis qui ad podium spectant in amphitheatro, quibus et ipsum prætorem, in cujus munere gladiatorio retiarium egit, potes annumerare : nam et ipso nobilior fuit : Ille, inquam, nobilissimus Gracchus retiarus, a secutore victus, harenam lustravit, et fugiendo circumcursavit. Porro totam hanc rem Sat. VIII. explicat his verbis. 'Postquam librata pendentia retia dextra Nequiequam effudit.' *Idem.*—[*Gladiator*] Gracchi filius habitu gladiatoris plerumque ad infamiam* equabat. retiarus enim fuit. *Vet. Sch.*

145 *Et Capitolinis, &c.*] Omnibus nobilissimis nobilior. Marcus Manlius ob defensum Capitolium Capitolinus dictus fuit. Capta enim urbe autor fugiendi in Capitolium fuit, quod ita fuit servatum. M. autem Marcellus vir Romanus, Gallorum ducem singulari prælio fudit, Syracusas expugnavit, quinquies consul : Insidiis tandem Hannibalis circumventus periit. Alter Marcellus primus Annibalem in Italia vicit. *Lubin.*

146 *Et Catuli*] Quorum nobilitas initium facit a Quinto Luctatio Catulo, qui ccc. navibus, Carthaginenses dc. naves inter Siciliam et Africam ad Ægeas devexit, et primo bello Punico finem imposuit.—[*Paulique minoribus*] Sic enim legit Lipsius et corrigit; quum antea legeretur *Paulisque minoribus.*—[*Minoribus*] non virtute, sed tempore : sicuti dicimus Scipionem majorem. Id est, Pauli Æmilii nepotibus, qui in pugna Canensi obiit.—[*Et Fabiis*] Fuisse illi nobilissimi, quorum cccvi. duce Fabio Consule contra Vejentas pugnaverunt, sæpe victores, insidiis tandem ad unum occisi ; unus enim superfuit adhuc. *Idem.*

147 *Omnibus ad podium*] Id est, omnibus senatoribus in primo vel imo ordine subselliorum spectantibus. Factum enim decretum, ut ait Su-

etonius in Augusto c. 44. ut quoties quid usquam publice spectandum proponeretur, primus subselliorum ordo senatoribus vacaret.—[*Podium*] Locus est harenæ gladiatoribus proximus, unde principes et nobilissimi, et senatus adeo et magistratus spectabant. *Lubin.* Ποδίων Græcis est parvus pes ; huc trahitur vox ad designandam structuram, quæ ad modum pedis exstat, vel quæ ad pedem ædificiorum extruitur prominentior ; locus in Theatro orchestræ proximus.—[*Hic licet ipsum*] Nobilibus, non Neroni. Nam et ipse pugnavit ut gladiator, et jam cantavit in scena habitu citharædi, et auriga fuit. *Vet. Sch.*

148 *Admorceas*] Annumeres : Sunt qui legant, *Hic licet ipsum admoneas* : sed demovit hoc *Admoneas* Lips. nam sensus est : quamvis et his nobilibus adjicias ipsum Prætorem, vel Munerarium, tamen nobilior est. Quare non ferendus error Britannici. *Grang.*—[*Cujus tunc munere*] Prætorem, qui munera gladiatoria exhibet, Munerarium. Alii intelligunt Neronem, alii Domitianum.

149 *Esse aliquos manes*] Jam tecte quærit horum scelerum causam ; quasi dicat, unde autem hæc scelerum prodigia, hæc crudelitas et sanguinis sitis in genere humano, nisi quod nemo infernales pœnas olim secuturas timeat, aut credat ? nam esse aliquos manes, aut ullos infernos, aut regna inferna sub terris, aut contum, aut longam hastam, qua Charon ille infernalis portitor nititur, aut nigras ranas in Stygio gurgite, vel voragine infernali, aut una Charontis cymba vel navicula tot mille animarum vel umbrarum, radum seu alveum Cocytii et Stygiæ paludis ad inferos transire ; hodie ne pueri quidem credunt, nisi qui admodum infantes sint, aut pusilli, qui nondum dederunt balneaticum, aut quadrantem ; quod nondum sint quadrimi, licet lavaren-

tur; vel quod nondum in thermis lavantur, quia quadrantem non habent, vel qui nondum sacris initiati sunt. At tu *vera* esse statue, quæ tot Viri egregii credidere, qui spe alterius vitæ pro aris et focis pugnantes, per virtutem interierunt. *Lubin.*—*Esse aliquos, &c.*] Ἐκφωνή. Cic. Proclamatio. *Vet. Sch.*

150 *Et contum*] Hastam longam, vel sudem Charontis, qua trajicit. Virg. *Æn. vi.*: ‘Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat.’ Alii habent *pontum*.—*Nigras*] Luce carentes. Quæ apud Aristophanem clamitant βρεκεκέξ κόαξ κόαξ. *Lubin.*—*Et contum, &c.*] Virgil. ‘Ipse ratem conto subiit, velisque ministrat.’ ‘Nunc hos, nunc accipit illos.’ *Vet. Sch.*

152 *Nisi qui nondum, &c.*] Infantes. quia pueri non dant balneaticum. *Idem.*

153 *Curius quid sentit*] Hic sensus est: Quid existimas tot sanctorum virorum animas sentire apud inferos? Vel *quid sentit Curius*, et reliqui et *Cremeræ legio*, cccvi. Fabii illi ad Cremeram Fluvium, a Vejentibus insidiis interemti; et quid sentit Romana illa *juventus ad Cannas* ab Hannibale consumpta et interemta? Quoties hinc a nobis turpis et flagitiosa umbra venit. *Talis* inquam vir qui alteri pro muliere nubit, a quo tamen ipsæ umbræ apud inferos contaminantur: nonne cupiunt lustrari et expiari, ut contaminati impudicissimorum adspectu, si *sulphura cum tædis* et lignis pinguibus darentur, et si aspergillum ex lauro esset (Aspergillum enim fiebat e lauro) id est, si esset laurus aqua perfusa, et madens ad aspergendum et purgandum. Turnebus xv. 17.—*Curius*] De quo initio Satyræ dictum. *Lubin.*

154 *Ambo Scipiadae*] Duo fulmina belli. P. et Cornelius Scipiones, et filius Africanus, viri integerrimi. Scipiadae pro Scipioniadae, ut Virgilius. —*Fabritius*] Lucinius, de cujus virtute vide Florum, Livium, Valerium

Maximum l. iv. de Continentia, Gellium.—*Manesque Camilli*] Mortui Camilli anima, qui Phaliscos et Gallos subegit, et absens dictator creatus erat: homo integerrimus. Vide Liv. *Idem.*

155 *Cannis consumta juvenus*] De hac quarta Hannibalis omnium maxima victoria, vide Livium. Ubi 40,000. Romanorum, duo integri exercitus cæsi ad hostis satietatem, donec Annibal exclamaret: *O milēs, parce ferro!* *Idem.*

156 *Tot bellorum animæ*] Virorum sanctissimorum et integerrimorum, qui tot bellis pro patria pugnantes, interemti; ad campum Elisium a corporibus exutæ, migrarunt.—*Tot bellorum*] Lucan. ‘illustres bellis animas:’ quæ in bello occisæ sunt. *Vet. Sch.*

157 *Si qua darentur*] Apud inferos, ubi talia forte non sunt. *Lubin.*

158 *Sulphura*] His ad expiandum et lustrandum utebantur. Ovidius; ‘Terque senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.’ In sacris omnibus tres sunt illæ purgationes: nam aut tæda purgantur et sulphure, aut aqua ablunntur, aut aëre ventilantur. *Grang.*

159 *Illuc, heu, &c.*] Hoc pendet ex illo versu: ‘Esse aliquos manes et subterranea regna.’ Sic Trimalcio apud Petron. ‘Heu, heu nos miseros! quam totus homuncio nil est Sic erimus enecti, postquam nos auferet Orcus.’ Quorsum ergo attinet nos Romanos ultra Juberium vel Hiberniam arma promovere, et ultra triginta illas Orcadas insulas, nuper a Romanis captas, et Britannos, cum ad inferos aliquando, sive credamus, sive non credamus, traducendi sinus, nostræ vitæ, et actionum, apud iudices infernales rationem reddituri. *Lubin.* Vel, cum in urbe nostra jam neglecta omni honestate committantur peccata, quæ in ipsis devictis provinciis non sunt cognita.—*Arma quidem ultra*] Sine interrogatione ex

libro manuscripto legit Turneb. Adv. xv. 17.

160 *Litora Jubernæ*] Quæ jam Hi-berniam vel Irlandia dicitur, ultra Angliam vel Britanniam.—*Modo captas*] Paulo ante captas. Nam Claudius illas insulas Imperio Romano adjece- rat. Fuere autem Orcades Oceani Insulæ Septentrionales ultra Britan- niam et Hyberniam, numero tum tem- poris xxx. *Idem.*—*Jubernæ*] Jubernæ insula Britanniae, sita in Oceano ma- ri, a qua non longe sunt triginta aliae Orcades insulæ, quas Mela scribit. *Vet. Sch.*

161 *Minima contentos nocte*] In Hy- bernia enim quæ Britanniae pars, quemadmodum et Thule, quæ nunc Gronlandia, olim Angliæ vicinior, in Solstitio æstivo nulla omnino nox, vel illa exigua, et prope nulla est: ut contra solstitio hyemali, nullus om- nino dies, vel saltem dimidiæ aut unius horæ: Id in Sphaericis ad oculum demonstratur.—*Minima contentos, &c.*] Circa solstitium in Britannia prope nox nulla est, hac scilicet causa, quia vicinus occasus et ortus ibidem Solis. Ex obliquo enim terræ mar- gine lux redundat, et proximam sibi insulam et noctibus et diebus illus- trem reddit. *Vet. Sch.*

162 *Sed quæ nunc fiunt*] Sic de Alex- andro Seneca: 'Armis vicit, vitiis victus est.' *Lubin.*

163 *Et tamen unus*] Corrigit, quod dixit, uno contrario exemplo; et ostendit externos etiam honestissimos contagio corrumpi. Attamen, ne men- tiar, *Zalates unus* nomine, natione *Armenius, narratur cunctis ephēbis* vel adolescentibus imberbibus mollior, et effeminator, *se indulisse*, vel ad libi- dinem exposuisse et prostituisse *tribuno* libidine ardenti et inflammato. *Idem.* Ardere et ardor de masculino turpi amore fere.

164 *Zalates*] Nomen obsidis pro- prium. Dicuntur autem *obsides*, teste Festo quasi *obfides*, qui dantur ad fi-

dem patriæ præstandam, ejusmodi multos fuisse, ab Armeniis Clodio et Corbuloni datos, testis est Tacitus. Porro obsides in summo honore cus- todiebantur, nec unquam ligabantur. Hinc ego obsides dictos, pntem, quod nempe ut pignora obsidentur, cir- cumsidentur seu custodiuntur.—*Cunc- tis, &c.*] Illam enim ætatem in deli- ciis habebant scarabei illi. *Lubin.*

166 *Adspice quid, &c.*] Certe con- versationes etiam integerrimos cor- rumpunt: et verissimum illud Men- andri a D. Paulo citatum: *Φθελρουν ηθη χρηστ' ομιλαιο κακαί. Perdit bo- nos mores malum commercium.*—*Ad- spice*] Præsentis nota est testimo- nii, nec longe petiti exempli. *Grang.*—*Venerat obses*] Simplex, integer, et cum honore custodiendus more obsi- dum. *Lubin.*

167 *Hic fiunt homines*] Ironice, egre- gii, cordati, virtute præditi: imo veniunt huc ad nos viri fortes, rede- unt mulieres molles.—*Nam si mora, &c.*] Vide, quæ Jos. Scalig. ad Propert. l. iv. et quæ Casaub. ad Suetonii Aug- ust. Si pueri exterorum, v. gr. Ar- menii diutius hic morentur, statim aderit amator vel concubitor mascu- lorum, qui illos corrumpat, et omit- tent et exuent cum patriis armis, cultellis, frenis et flagellis, quibus usi fuerant domi in studiis venationum et exercendorum equorum, et vestitu, braccis, quæ Phrygibus, Lydis, Per- sis in usu non secus ac Gallis, mores etiam patrios simplices et honestos, atque una cum Romano cultu mo- res effeminatos (qui prætexitam pa- rum decent) domum referent. *Farnabius.*—*Si mora longior*] Vel sensus est, si forte pueri externi diutius Ro- mæ manserint, statim aderunt, qui eos ament: mittantque munera, qui- bus soleant delectari etiam domi suæ. Talibus enim rebus facilius, quam pecunia videntur capi posse, et deti- neri. *Britan.*—*Mittentur braccæ*] Di- mittentur, ἀφαίρεσις.

170 *Sic, &c.*] Per commercia Romanorum et moram manendi in urbe. —*Artaxata*] Id est, in provincias suas. *Artaxata*, autem numero tantum plurali, urbs est majoris Armeniae, sita juxta Araxem fluvium (qui oritur ex eodem monte ex quo Euphrates fluit), caput gentis. Nomen habet a Rege Artaxia qui eam condidit snasu Hannibalis Pœni, ut docet Plutarch. Hanc Strabo *Artaxiasata* et Stephanus *Artaxiosata* et *Artaxia* vocant: Hodierni vocant *Choin*, teste Iovio.—*Referunt Artaxata*] Eodem modo dicitur quo Adire Corinthum, Reportare Romam.—*Prætextatos mores*] Aut mores Romanos, id est, quibus instructi sunt nobiles Rom. quum prætexta habitus fuerint Romanorum, et ut testatur Asconius honestorum; et toga viliorum. Unde Senec. ad Lucil. ‘Parem autem dico pecunia

non faciet, Deus nihil habet, prætexta non faciet, Deus nudus est.’ Aut mores prætextatos, id est, sordidos et obscænos; unde Sueton. in Vesp. ‘Erat enim dicacitatis plurimæ, et sic scurrilis ac sordidæ, ut ne prætextatis quidem verbis abstineret.’ *Bri-tannicus*. Consentit Grang. Porro prætextatum sermonem veteres dixerunt (antore Festo) ab eo, quod prætextatis nefas sit obscæno verbo uti: ergo per antiphrasin. Vel (ut quidam ajunt) quod nubentibus, depositis prætextis, a multitudine puerorum obscæna acclamarentur.—*Sic prætextatos*] Id est, mores, quos filii senatorum intra urbem habent obsides, redeuntes ad snos reportant, quos cæteri apud se Ephebi dis-eunt. *Artaxata*, civitas Armeniae. *Vet. Sch.*

SATIRA III.

1 *Quamvis*] *Quamvis confusus* et perturbatus et tristis sim; *digressu* et habitu *amici veteris* et optimi Umbri-tii, *laudo tamen* ejus propositum, quod ex hac infensa et infesta civitate disce-dere, suamque sedem et habitationem in antiquissima civitate Campaniæ *Cumis* *figere* et firmare; et unum *ci-rem Sibyllæ* Cumææ addere, et augere Cumas uno cive *destinet*, et animo pro-ponat.—*Digressu*] Cujus dulci consuetudine et familiaritate mihi caren-dum.

2 *Laudo tamen, &c.*] Cumæ urbs in Campania, omnium in Sicilia et Italia urbium antiquissima, quam Hip-pocles Cumæus, et Megisthenes condi-disse perhibent, nomen habet ἀπὸ τοῦ κύματος a fluctibus; nam propinquæ

mari.—*Vacuïs*] Molestia carentibus, quietis, et a cura liberis; vel potius minus quam Roma habitatis, non ci-vium plenis, ut Roma; nbi ob multi-tudinem peregrinorum et scelerato-rum, bonis viris locus non erat. *Lu-bin.*

3 *Destinet*] Animo constitnat, co-gitet, deliberet.—*Civem*] Incolam, inhabitatorem urbis Cumarum.—*Do-nare*] Se addere civem.—*Sibyllæ*] Si-byllæ enim sacellum Cumis erat, teste Virgilio et Solino: unde et ipsa Cumæa dicta. Sibyllæ fuere numero decem, a consiliis Deorum annunti-antibus, hoc nomen sortitæ, Σῖδς Βουλή enim Dei consilium significat, Σῖδς, id est, Ἀῖδς Æolice. *Idem.* Si-bylla autem hic pro Cumis, ut vice

versa Virg. 'Cumæum carmen' dixit, pro Sibyllino.

4 *Janna*] Commendat urbem Cumas, ab amœnitate loci. *Lubin*. Id est, Cumæ civitas est janna Bajarum, ut euntibus Bajas ab urbe Roma, necesse sit Cumis iter facere, et ita est tanquam quædam janna, quæ excipiat et emittat proficiscentes ad opidum Bajas. Eo multi Rom. tempore æstatis animi causa migrabant: ibi enim erant aquæ et ad voluptatem et ad sanandos morbos accommodatissimæ. Horat. 'Nullus in orbe sinus Bajis præluet amœnis.' Bajæ ergo civitas Campaniæ amœnissima, a Bajo, socio Ulyssis illic sepulto denominatæ. *Britan*. Vel, quia Bajæ olim portus dicebantur, ab importantis et bajulandis mercibus. Hodie *Golfo di Napoli*.

5 *Amœni secessus*] Refugium, discessus in locum solitarium, et minus frequentem, ubi jucunditas et otium, animi relaxandi gratia. Hæc non tantum Italiæ, sed totius terrarum orbis pulcherrima plaga; nihil hospitalius illo mari; hic nobiles illi portus, Cajeta, Misenus, tepentes fontibus Bajæ; Hic anici vitibus montes.—*Ego vel*] Id est, ego Juvenalis vel vilem illam insulam Prochyta in Puteolano sinu, Suburæ vico Romæ longe celeberrimo, præfero et antepono.—*Prochyta*] Insulam dicit in litore Campano Bajis vicinam et solitariam, a *ποχέω* ita dictam, quasi Profusa: Nam Inarime insula, terræ motum passa, hanc quasi insulam fudit. Alii ab Ænææ nutrice ejusdem nominis dictam autumant. Anthypophora ergo est in his verbis.—*Suburæ*] Per *r* unicum scribe et lege: Ita dicta quod fuerit sub antiqua urbe, ut Junio placet: vel sub muro terreo, ut Varroni. *Suburæ* ergo frequentissima erat, prochyta deserta. Martial. 'Dum tu forsitan inquietus erras Clamosa Juvenalis in Suburæ.' *Lubin*. Fab. 1. 13. *Sucurram*, utpote a Sucu-

sano pago dictam mutatis literis: cuius rei indicium sit, quod antiquitus per *c* literam non per *b* scribebatur. Festus vero a succurrendo dictam dicit; quod in ea statione sit præsidium stativum, ut Esquilis succurreret, Gabinis eam infestantibus. Si Codices non obstant scribatur ergo duplici *r*.

6 *Nam quid*, &c.] id est, quem locum unquam tam miserum et solitarium extra Romam vidimus; ut non pejus sit Romæ vivere, et ibi continua pericula expavescere. Vel, quid alibi tam miserum, neque aliis admistum malum, quod Romæ non sit deterius?—*Tam solum*] i. e. desertum: solitudo ipsa miseria, nec abs re: Sacræ paginæ *Væ soli*. Grang. Vel sensus sit, quid tam misere miserum?

7 *Horrere incendia*] Quæ crebra in urbe videbantur non sine multorum calamitate; nam imperante Nerone centum triginta duæ domus, insulæ quatuor, sex diebus, ut scribit Seneca, arsere. *Britam*.—*Horrere*] i. e. Timere, quod qui timent, horrescunt.

8 *Lapsus Tectorum*, &c.] Est quasi Satyræ propositio. Assiduas ædificiorum ruinas. Nam de singulis hisce aget. Utrumque conjungit Propert. 'Præterea domibus flammam, domibusque ruinam.'—*Mille pericula*] idem Cicero conquestus l. vi. Epist. 'Equidem nos quod Romæ sumus miserum esse duco, non solum quod in omnibus malis acerbius est videre quam audire. Sed etiam quod omnibus casibus subitorum periculorum magis objecti sumus, quam si abessemus.'—*Mille*] Plurima, et fere infinita.—*Saræ urbis*] In qua omnia periculosa, sæva, infensa et infesta, et ubi quotidie sæva multa acciderunt et crudelia. *Idem*. Tristis est qui dolet, truculentus et sævus qui terret.

9 *Augusto*, &c.] Inter urbis incommoda, Satyrice et facete refert etiam Poëtarum importunitatem, qui odi-

osi suis recitationibus obvios pene enecabant, quod (ut etiam in initio primæ conquestus est) Augusto etiam mense, quo intensissimus calor et civitas quasi civibus exhausta est, Poëtæ occurrentes audire cogeantur. Calendis Julii propter æstum migrabant Romani. Sed nunquam adeo urbs exhauriebatur, quin Poëtæ occurrerent, qui recitatione te vexaret: Emphatice, quasi hoc omnium sit miserrimum. *Idem.*

10 *Sed dum, &c.*] Describitur jam locus ubi Umbritorium convenerit, et allocutus sit, id est, *dum tota* Umbrittii jam abituri domus et supellex domestica universa, in unam rhedam imponitur: ipse Umbritiis substitit mecum rhedam exspectans, ad veteres arcus. — *Rhedæ una*] Notat Umbrittii frugalitatem et continentiam ac paupertatem, atque cujus omnes facultates una rheda imponi potuerunt, ut qui paucis contentus vixerit. *Rhedæ* Gallicum vocabulum, quæ vehiculi genus, rotam habens. *Idem.*

11 *Veteres arcus*] Lateritios ab Romulo constructos intellige; postea marmoreos; vel arcus Horationum Tergeminorum, qui ad portam Capenam. De arcibus aquæductuum qui illic erant, interpretatur Turnebus x. 27. — *Arcus*] Qui fiebant, lapidei in modum pontis, in memoriam alienus triumphi vel victoriæ egregiæ. — *Madidam Capenum*] Propter fontes et aquæ ductus, qui in propinquo illius portæ sunt, unde Fontinalis dicta. Postea arcus stillans dicebatur: nam super eam aquæductus. Martial. ‘Capenæ grandis porta quæ pluit gutta.’ *Lubin.* — *Madidamque Capenam*] Lego: Primum enim aquæ ibidem fuerunt. — *Capenam*] Portam quæ porta Capena vocabatur. *Rutgers.* Nunc Divi Sebastiani dicitur. Ea erat initium viæ Appiæ. *Grang.* — *Substitit ad, &c.*] Stetit exspectans rhedam, ubi solent Proconsoles jurare, in viâ Appiâ ad portam Capenam, id est, ad Camœnas. *Madidam*, ideo quia supra

eam aquæ ductus est, quem nunc appellant Arcem stillantem. Primum enim aquæ ibidem fuerunt portæ, quæ porta Capena vocabatur. *Vet. Sch.*

12 *Hic ubi, &c.*] Ægeriam Nympham intellige, de qua Ovid. Fast. ‘Ægeria est quæ præbet æquas Dea grata Camœnis, Illa Numæ conjux consiliumque fuit.’ Porro Numa Pompilius maximus ille Romanorum Idololatra, nocturnum connubium, et colloquium se habere simulabat cum Ægeria Nympha, religionis causa, quo armorum et prædæ studio flagrantem populum sedaret. Hic ergo, id est, in hoc loco quo dixi, ubi religiosus ille Numa Pompilius, secundus Romanorum rex, amicæ suæ Nymphæ Ægeriæ, (cum qua nocturnos congressus se habere simulabat, super religione,) constituebat colloquii tempus et locum, supra sacris a se constituendis: vel, uti Farnabius, ubi constitutum Ægeriæ denunciabat. Illud autem factum est in Camœnarum loco, ad portam Capenam. *Idem.* — *Nocturnæ Numa constituebat amicæ*] Legendum puto, *Nocturna Numa constertebat amica.* Id est, ubi cum amica Egeria simul dormiebat. *Egerius* autem ab egerendo partu et abortivis faciendis dictas, ajunt Grammatici, non insuaviter. *Dorleans.* Sed sane insuaviter mutatur phrasiologia (meo quidem iudicio) quæ est in *Constituerat*; quam nos præponimus: Deinde Ægeriam hanc per Æ distinguimus ab Egeria Dea, quæ opitulari credita est partui egerendo, et hinc denominata.

13 *Nunc sacri, &c.*] Hujus meminit Livius l. i. ‘Lucus erat, quem medicum ex opaco specu fons perenni rigabat aqua. Quo quia se persæpe Numa sine arbitris velut ad congressum Deæ inferebat; Camœnis cum lucum sacravit, quod earum sibi consilia cum conjuge sua Ægeria essent.’ Plutarchus scribit fontem istum sacris Vestalibus virginibus constitutum. De-

lubra Camœnarum ibi a Numa exædifcata. Interest inter templum et delubrum, quod templa singulorum Deorum, ut Jovis, Martis, Apollinis: Delubra vero sunt multarum ædium sub uno tecto. Arguit autem Romanorum avaritiam, qui loca Musis consecrata et religiosa Judæis locabant. Id est, Hoc tempore religiosa illa sylva, in qua *sacer fons* erat et *Delubra* vel templa ibi constructa, *Judæis locantur*, quorum post excidium urbis Hierusalem, tota utensilium collectio et *supellex* erat *cophinus*, i. e. corbs, vas ex virgultis, in quo victum et cibum gerebant, et *fanum* ad jumentum alimentum. *Idem*. Quæ differentia inter Templum, Delubrum, Fanum, Ædes, &c. sit, Vid. Rosin. Antiquit. p. 85.

14 *Judæis*] Vel Christianis, qui edicto Domitiani urbe pulsī sylvas illas inhabitare cogebantur. Nam Christiani et Judæi apud ethnicos pro iisdem habebantur. Quam miseris modis sanctam gentem prophana afflictaverit natio, traditum in iis libris est, quibus Mosaicæ continentur leges. Instabant duri operum exactores, in cessantium terga sævitum fustibus est, postremo, cuncti servilibus officiis intenti ætatem agere, Judæis in hujus rei memoriam etiam hodie in cœna Paschali puls quædam comeditur, quam peculiari nomine ad id appropriati appellant. Neque profecto caussa est, cur Juvenalis Judæos Romæ semper *cophinum* fœnumque habuisse dicat in supellectile. Æminvero *cophinum* fœnumque gestabant, cum, quod fiscellis stercora lutumque portaverant in Ægypto, tum quia stipulis fœnoque usi erant ad fingendos lateres. Intererat eorum per hæc monumenta, cunctos docere mortales, quam aspera olim et fœda pertulissent. *Cruæcus*.

15 *Omnis enim, &c.*] Id est, Quilibet minimus locus, in quo ad arborem equus alligari potest, Judæis locatur, et pretium locationis populo Romano

cogitur pendere.—*Mercedem*] Tributum, pensionem: immensam Romanorum avaritiæ crudelitatem perstringit quæ æs etiam ex tanta Judæorum inopia exigeret.—*Pendere*] Vel solvere, nam penso ære non numerato debitum solvebant antiquitus, quod et nunc alibi in usu est.—*Jussa est*] A senatu sordido et avaro, qui etiam a locis sanctis tributum exigit. *Lubin*.

16 *Arbor*] Ad quam jumentum ligari posset: vel sub cujus umbra quiescere liceret. Alii per arborem, lucum vel hortum intelligunt. *Mendicat*, id est, turpem stipem a Judæis quasi mendicando efflagitat. Vel pauper fit, propter pauperes incolas Judæos. Potest *sylva* pro Judæis in sylva degentibus accipi. Id est, Judæi in sylva degentes mendicant ejectionis Camœnis, quibus sacrum erat nemus cum delubro. Sic Satyra vi. ‘Cum dedit ille locum, cophino fœnoque relicto Arcanam Judæa tremens mendicat in aurem.’ *Idem*.—*Ejectis mendicat*] Templa Camœnarum Judæis locantur. *Vet. Sch.*

17 *In vallem, &c.*] Id est, ad Aricinum lucum, ubi Ægeria colebatur. Ego et Umbricitus in vallem illam descendimus, ubi erat fons Ægeriæ Nymphæ, &c.—*Speluncas*] Aatra Deorum intellige, vel locum illum ubi fontes erant. *Lubin*.—*Ægeria*] Ægeria nymphea colebatur in Aricino lacu, cum qua Numa ex concubium et colloquium se habere simulavit, super cultu religionum; quo armorum et pugnae studio flagrantem populum Romanum abstraheret. *Vet. Sch.*

18 *Dissimiles veris*] Id est, dissimiles et longe distantes ab illis naturalibus et præcis a natura excavatis. Quas posterī expolire arte volentes, profanarunt. Indignatur auctor, quod naturales illas speluncas artificioso ornatu adulteraverint et profanaverint. Dictitans illas speluncas Diis gratiores fuisse futuras, si nullo artificio adhibito naturales mansissent.—

Præstantius] Grangæus legit *Præsentius* pro propitius. Nam cum Dii adsunt, favent.

19 *Numen aquæ*] Fontis. Nullus enim fons perennis, sine Numine credebatur Ethnicis: id est, Sanctitas aquæ propter præsentiam Numinis longe esset præstantior.—*Viridi si margine clauderet undas Herba*] Id est, Si artificio naturalis fons et spelunca polluta et profanata non esset, et si herba istic nascent circumdaretur, et circumsepiret aquas fontales, virenti et herbosa extremitate. *Idem.* Ut antiquitus, non autem muro marmoreo, ut tum.

20 *Nec ingenuum*] Id est, Si marmora arte ibi constructa, et polita non *violarent*, minusque religiosum redderent, *tophum* lapidem scabrum, *ingenuum*, *naturalem*, et ibi nascentem.—*Violarent*] Corrumperent, minus religiosum redderent. Naturalia enim licet rudia et impolita, diviniore credebant. et vis inferebatur toplo, qui removebatur.

21 *Hic tunc, &c.*] Incipit jam Umbritius causas migrationis suæ recensere. Est enim hæc Satyra velut Dialogus, et prima Satyræ verba sunt Juvenalis, Umbritium jam abitum parantem, convenientis, et alloquentis.—*Hic*] In vallem Ægeriæ postquam venimus. *Lubin.*—*Artibus honestis*] Belle addit *honestis*, nam ars anceps vox est, tam turpis quam honesta.

22 *Emolumenta*] Nullus fructus, nulla merces, doctis et literarum peritis viris honestas artes exercentibus.

23 *Res hodie, &c.*] Id est, Postquam res opesque meæ quotidie Romæ decrescunt.—*Here*] Veteres autem multa adverbia teste Donato per *e* et *i* proferebant, dicentes *tempore* et *tempori*, *vespere*, et *vesperi*: *here*, et *heri*.—*Atque eadem cras*] Est Gradatio.

24 *Deteret exiguis aliquid*] Id est, Meæ res quamvis in exiguis et minutis, aliquid deperdent et amittent

Delph. et Var. Clas.

cras, ut paulo post nihil sint: quia quæ deteruntur, paulatim minuantur. Sic Horatius, ‘*Damnosa quid non imminuit dies?*’—*Deteret*] Translatio ducta est a ferro, quod limando detritur atque extenuatur. *Grang.*—*Illuc ire*] Cumas scilicet. *Lubin.*

25 *Fatigatus*] Longo volatu, utpote e Creta in Italiam, vel ut alii, in Siciliam: alii primum Sardiniam, deinde Cumas. Fatigati autem corpore, fessi animo dicimur. *Servius* Æneid. VIII. —*Dædalus exiit alas*] Fabula est notissima vel ex illis Virgilii verbis VI. Æneidos. ‘*Dædalus ut fana est,*’ &c. Emphasin et pondus habet hæc circumlocutio; quasi dicat: si Dædalus volans, et ex alto terras despiciens, sibi hunc locum elegit, sine dubio est amantissimus.—*Exiit*] Deposuit. *Idem.*

26 *Dum nova, &c.*] Hic talis est cohærentia. Nos patria cedamus dum adhuc novam canitiem habemus et per ætatem possumus.—*Nova canities*] Dum capilli mei, raris et paucis tantum canis insperguntur, id est, dum incipio senex esse.—*Recta senectus*] Quæ rectum me patitur incedere, nondum corpus incurvans, quæ incipit anno ætatis LXIV. *Idem.*

27 *Dum superest, &c.*] Dum adhuc portio aliqua vitæ meæ vivenda restat. Sic Horat. ‘*Dum res et ætas, et sororum fila trium patiuntur.*’ Ex figmento Poëtico dicit: qui finxerunt Deas fatales Parcas quasi ad colum sedentes, vitam humanam dispensare. Ut *Clotho colum portet, Lachesis trahat, Atropos occet.*—*Lachesis*] Parca, a *λαχύνω*, sortior, quasi de nostra vita sortiatur; illa autem filum trahere et torquere fingitur.—*Quod torqueat*] Filum vitæ meæ, quod in gyrum nendo circummagat. *Idem.*

28 *Dextram subeunte, &c.*] Nullo scipione, cui incumbam, dextram meam sustentante. *Idem.* ‘*Senex magnus ille quidem, gravatus annis, totus in baculum pronus, et lassum*

Juv.

3 F

trahens vestigium.' *Apul.—Bacillo*]
i. e. Scipione.

29 *Cedamus patriā*] Acri bile dictum. Non *patriæ* dicit: nam patriæ cedit, qui eam infestam et inimicam habet; *patria*, qui sponte abit et discedit.—*Vivant Arturius illic, &c.*] Delatores pessimi, sordidi homines. Damnat urbem Umbritius, quod ejusmodi Gnathones, sectatores, et assecclas, et extremæ sortis nebulones ad summas divitias evexerit. *Idem.—Arturius, &c.*] Ignobiles et sordidi, ac malis artibus viventes homines, qui ex sordidis rebus divites sunt facti. *Vet. Sch.*

30 *Qui nigrum, &c.*] De talibus Ovidius dixit: 'Qui facere assuerat, patriæ non degener artis, Candida de nigris, et de candentibus atra.' Qui virtutem in vitium, et vitium in virtutem vertunt. Sicque Poëta ostendit, tale genus hominum gratius esse. Unde et Terent. in *Phorm.* 'His pretium nunc est, qui recta prava faciunt.'—*Nigrum*] Vitia, falsa, mala intellige. Bona enim veteres albo, vel candido lapillo, mala nigro notabant. Persius: 'Illa prius creta, mox hæc carbone notasti.' Et Horatius de malo: 'Hic niger est, hunc in Romane caveo.' *Lubin.—Quis*] Pro quibus: alii Quis.

31 *Ædem*] Locum sacrum conducere, et sacris manns admoliri; vel intellige ipsos publicanos fuisse, et per *ædem*, templorum loca, vel agros intellige, qui magni constabant. *Ædes* in singulari pro templo, in plurali de domo et templo intelligitur. *Servius.—Flumina*] Integra, quæ majori postea pretio aliis locantur: aquam venalem, vel e fluminibus vectoriis lacrum. *Farnab.—Conducere port.*] Id est, portoria redimere, quæ portitori in portu solvuntur, pro importatis aut exportatis mercibus. *Britan.—Portus*] In quibus naves vectigalia et pretium stationis persolvunt. Grangæus intelligit portus reparan-

dos, non portoria.

32 *Eluviem*] Cloacam, aut lacunæ fossarumve sordes, ad quas siccandas et exhauriendas, ipsi quos volebant tenuissima mercede contentos mittebant; cum magnos ipsi ex hoc assequerentur reditus.—*Portandum, &c.*] Erant enim funeris locatores et conductores. *Bustum* quasi bene ustum, locus in quo mortuus combustus et sepultus est. Ustrinam ergo intelligit, ubi cadavera cremabantur. Quo servi illorum portabant cadavera comburenda. *Lubin.—Portanda ad busta*] Libitinarios designat. Nam in templo Libitinæ ea vendi solebant, quæ ad sepeliendum mortuum fuissent necessaria. *Britan.* Servi libitinariorum erant pollinctores, qui sepeliebant. *Bustum* nunc dicitur sepulcrum.—*Siccandam eluviem*] Ut publici fani cloacam. *Vet. Sch.*

33 *Et præbere, &c.*] Variè variis explicantur hæc. Aut quia avidi lucri sunt, ut se venales exhibeant. Sic Plautus *Mostellaria*: 'Ubi isti, qui trium nummorum causa subeunt sub hasta.' Aut quia solvendo non sunt, se etiam vendi sub hasta in auctione pati possunt. Sic *Turnebus Adv. x. 27.* Aut denique, quibus facile est præbere caput servorum venale sub hasta: vel qui publicis venditionibus præsunt, qui facile præfecturam publicæ venditionis possunt acquirere, et caput servi venalis sub hasta domina præbere, venum expositum. Quod ultimum magis probatur: nam superius de hujusmodi officiis locutus est.—*Hasta*] Cum publica auctione vendebatur aliquid, hasta figi solebat; quam hic *dominam* vocat, quod sub hastæ quasi arbitrio servi emerentur, et ejus potestati et imperio omnia essent subjecta in venditione. Vide *Brisson. Formular. l. vi.* Hypallage est: quod sub ea hasta in servitutem redigerentur dominis, ideoque dominam eam appellat. *Grang.—Domina, &c.*]

Qui poscunt a fisco vendi, quasi debitores fisci. *Vet. Sch.*

34 *Quondam hi*] Indignatur jam quod Arturius et Catulus et alii olim vilissimi tubicines et cornicines fuerint. Idque non in urbibus, sed in vilibus extra Romam municipiis, quod illi qui olim in theatro cornicines fuerint viles, jam adeo divites facti sunt, ut in theatro jam munera gladiatoria edant, cadantque quos velint. — *Hi cornicines*] Britannicus legendum esse *hic* contendit, non *hi*: ut sit, qui *hic* Romæ quondam cornicines fuerunt, &c. — *Municipalis harena*] In numeribus gladiatorii per municipia, buccas et buccinas locabant. Vel ut alii: ad contentum dicere, quod in numeribus gladiatorii, municipiorum, non urbis, operam locarent. Turneb. Advers. x. 27. Nam in municipiis vel opidis, ut Fundani, Formiani, Cumani, Tusculani etiam Theatra erant; notat ergo eos fuisse gladiatores, et venatores vilissimos, qui in municipiis pugnauerant, non in urbe. Ponitur autem *harena* pro loco ipso, et pro certamine. — *Quondam, &c.*] Symphoniaci parasitarum. — *Et municipalis, &c.*] Gladiatorum, aut venatorum, qui in municipiis pugnauerunt, non in urbe. *Vet. Sch.*

35 *Perpetui comites*] In ludis opidanis frequenter et assidui erant. — *Notæque per opida buccæ*] Quia enim tubicines erant, in municipiis vel theatris opidanis canere solebant, habentes buccas, quibus cornua inflabant satis notas: quasi dicat, in opidis urbis notum et illos cornicines fuisse. Junius dicit esse homines, sæpius per vulgi ora traductos. *Lubin.* — *Buccæ*] Neque hoc loco perpetui illi comites municipalis arenae securæ esse possunt et buccellarii, quos enim gladiatoribus parasitaretur? neque, ab inflandis tibiis, buccæ; sed vel Causidici municipales et opidani; vel, quod verisimilius est,

præcones: et ideo *notæ per opida buccæ*, in quibus præconum faciebant, hoc est urbanis prætoribus ignobiliores, sicut sectatores non urbanae arenae, sed municipalium gladiatorum. Quod autem Interpp. ajunt cornicines istos gladiatoribus canere solitos, hoc nusquam lectum est. In theatro quidem, non in arena. Cornicines in ludis scenicis, id est in Theatro: arenae autem comites, id est operam gladiatoribus locantes, buccæ, vel vilissimi causidici vel præcones. Conf. huc quæ infra ad Sat. xi. vs. 34. *Ferrar.*

36 *Munera nunc edunt*] Gladiatoria scilicet; et qui erant olim ministri, nunc eorum præfecti; qui operam suam olim locabant canendo in ludis opidanis, illi jam Romæ in urbe ipsa munera edunt gladiatoria. Neque enim citra census adeoque personæ rationem datum est jus edendi publice munera. Exstat apud Tacitum Annal. iv. S. C. quo cautum, 'Ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res esset.' Turneb. — *Verso pollice*] Verso enim pollice tollebatur favor, contra cum favebant, pollicem premebant. Horatius: 'Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.' Ex more hoc dicit, nam populus spectans, pro gladiatoribus victis, vel læsis interdum intercedebant, ne ab adversario occiderentur. Vide Politian. Misc. cap. 42. Turneb. xi. 6. Erasmi Adag. 46. Chil. 1. Cent. 8. 'Premere pollicem et vertere pollicem.' Alii legunt, *vulgus Quum libet occidunt populariter*. Id est, ab his populus occiditur, quos ante populus jubebat et imperabat occidi. — *Vulgi*] id est, populi spectatoris. *Lubin.* — *Verso pollice*] Mutata fortuna. *Vet. Sch.*

37 *Quemlibet*] Gladiatorem ab adversario victum et superatum. — *Occidunt*] Mortis illorum causa sunt, dum munera gladiatoria edunt. Martialis in tales: 'Innocuos permittit

sales, cur ludere nobis Non liceat, licitum dum jugulare tibi.'—*Populariter*] More vulgi, passim, leviter. per populum, populo favente; quasi dicat omnibus applaudentibus. Grangæus explicat sic, Ut captant auram popularem et studia vulgi sequuntur.—*Inde reversi*, &c.] A muneribus, et cæde, a ludis scilicet, si modo ludi sunt, ubi multi per ludum contrucidantur. *Lubin.*—*Vulgus Quem*, &c.] Ab his populus occiditur, quos ante populus jubebat, id est, imperabat occidi * populariter * amabilem favente populo. *Vet. Sch.*

38 *Inde reversi*] i. e. a ludis gladiatorii et cædibus hominum. Vel, Hisce relictis.—*Conducunt foricas*] Quidam vectigal stercorarium, quidam vinarium, alii domos publico sumtu ad locandum ædificatas intelligunt, ego vero latrinas a servis impuris exhauriendas, pro quibus ingens merces ipsis reponebatur, cum publicis spectaculis immensas opes attrivissent. Vel potius census qui inferendus erat in ærarium nomine stercoris et urinæ. Vid. Lips. de Magnitudo. II. 6. quod munus viri procures, ut notat Evagrius, non aliter, quam militarem aliquam præfecturam ambiebant.—*Et cur non omnia*] Scilicet hi conducirerent? Omnia enim possunt, cum fortuna ipsis faveat. *Lubin.*—*Foricas*] Stercora, hoc est, vectigal. Forire est pro, deonerare ventrem. Forire est * non foras ejicere. Alii tabernas dicunt foras vicinas: alii vectigal vinarium, quod ex Africa in urbem vehabatur, alii domos publico sumtu ædificatas ad locandum, quarum conductores lucra capiebant. *Vet. Sch.*

39 *Quales ex humili*] Quandoquidem sint ex eorum numero, quos fortuna solent per ludum ex humili loco ad altiora provehere. *Lubin.*—*Quales*] Ἀνακόλουθον, Dicere ante debuit, tales, et si quales. *Vet. Sch.*

40 *Ex tollit Fortuna*] Id est, evehit,

rursus dejicit, quos fortuna rotat, versat, agit, ludit.—*Jocari*] Ridiculum quid, sine ratione agere. *Lubin.*

41 *Quid Romæ faciam*] Verba sunt Umbritii, et ostendit se Romæ inutilem esse, cum malas aliorum artes ignoret.—*Mentiri nescio*] Ut adulatores et delatores bonorum, Catulus et Arturinus, qui hoc egregie norunt.—*Mentiri*] Id est, Nigrum in candida vertere. *Idem.*

42 *Librum Si malus*] De hac re vide Horatium de arte, et Persium Sat. I.—*Poscere*] Librum describendum per adulationem: vel poscere aliquid pro adulatione mea, tanquam qui mirabiliter placeat, et quo delecter. Vel poscere nequeo adulatorie librum, quem non probo. *Farnab.*—*Et poscere*, &c.] Maleficus non sum. *Vet. Sch.*

43 *Motus astrorum*] Ut futura prædicem. Non sum astrologus, ex illo pessimo hominum genere, qui Romæ tamen gratia et autoritate apud omnes valebant.—*Promittere*] Filio illi, qui ante diem patrios inquit in annos; vel etiam creditori. *Farnab.*—*Funus promittere*] His, qui sub severo patre agentes, de morte ipsius cogitant. *Vet. Sch.*

44 *Ranarum viscera nunquam insperi*] Alludit ad Haruspiciis officium, qui exta et viscera inspiciebat. Plinius inquit: 'Ex ranæ rubetæ visceribus; id est, lingua, ossiculo, liene, corde, mira fieri posse constat, sunt enim plurimis medicaminibus referta.' Forte intelligit rubetam vel bufonem, indicans se non esse veneficum, nec rubetarum extis uti ad veneficia. *Farn.*—*Ranarum viscera*] Non sum venenarius. *Vet. Sch.*

45 *Ferre ad nuptam*] Id est, Lencinia exercere nequeo, non sum inter-nuncius inter adulteram et mæchum, ut meo ministerio talia scelera adjuvem. *Farnab.*—*Quæ mittit*] i. e. munera et literas.—*Quæ mandat*] Hoc est, quæ mandata dat: nam amoris nunciis præter tabellas quas ferebant,

plerumque aliquid aut dicere aut facere injungebatur. *Grang.*—*Ferre ad nuptam*] Lenocinium exercere non possunt. *Vet. Sch.*

46 *Norunt*] Alii *norint*: nam ego scire nolo.—*Me nemo ministro*] Id est, non possum assessor esse furis judicis. Id est, meo ductu, auspicio, ministerio, nemo furta perpetrabit. *Farnab.*—*Me nemo, &c.*] Non possum assessor esse furis judicis. bene adlusit de consiliariis. *Vet. Sch.*

47 *Nulli comes exco*] Solus Roma exeo, nemo me comitatur, quippe ubi rari boni. Et inde ego solus tanquam mancum et debile membrum ab urbe separor Romana, tanquam a corpore. Comes, iter nobiscum facit, assecla sequitur potentiores. Sodalis, adolescentiæ nomen est. *C. Fronto.*

48 *Mancus*] Dicitur quasi manu carens: per hoc Solus, quasi qui ab omnibus repudier.—*Exstinctæ dextræ*] Tanquam membrum emortuæ dextræ, quæ nulli est usui. Neque ego adeo idoneus et habilis officiis adulatoriis scelestis. Des. Heraldus *comitem* hic intelligit, qui alterius latus tegens, quasi dextra cassus est, cujus ministerio caret. *Farnab.*

49 *Quis nunc, &c.*] Exponit jam sceleratum crimen illorum, qui aliorum scelera explorabant, atque a sceleratis omnia postea postulabant et impetrabant, et ab illis timebant, ne proderent illos: id est: nemo hodie Romæ diligitur, nisi qui conscius est scelerati alienius facinoris; vel qui novit maximum aliquod scelus domini vel amici sui, a quo magno honore et amore colitur, ne se prodât. *Idem.*

50 *Eui cui Æstuat*] Conjunge hæc Fervens occultis et tacendis. Ita dicit: quasi animus conscientia sceleris, ab altero designati, ferveat; quæ nec tacere facile posset, nec tuto prodere. Translatio est a procellis et fluctibus marinis.—*Æstuat*] Agitur et incalescit, taceatne an

proferat.

51 *Nil tibi se*] Id est: ille non existimabit, quod tibi aliquid debeat, quod tibi obligatus sit, nihil etiam in te conferet, vel tibi dabit, qui sua honesta secreta tibi revelavit. Contra, qui autem scelera sua tibi aperuit, in omnibus tibi erit obsequens.

53 *Carus erit, &c.*] Ostendit quod dixit, simili. Id est: e contra vero, qui novit Verrem furem esse, illum Verres in summo pretio, quamvis invitus, habebit; timebit ne ab illo prodatur.

54 *Tanti tibi, &c.*] Est autem egregia admonitio et exhortatio e curiosa illa et scelerata malitia, ne quis hujusmodi aliorum scelera arcana scrutetur. Id est, nullæ divitiæ tanti tibi sint, quamvis amplissimæ, ut propter illas scelus amici oculum, velis perscrutari, somno carere, et animo angi, ne e medio tollaris ab illo, qui te conscium timet; vel ne aliquando tibi objiciat, quod arcana tibi concredita patefeceris; et abjicienda et detestanda præmia ab amico tuo magno poscere, et illo timeri semper cupias. Sic Horatius: 'Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam, Commissumque tegas, vel vino tortus, et ira.' optime Lysimacho Philippides, πλὴν τῶν ἀπορρήτων, i. e. præterquam vetita, arcana, narratu indigna, supp. scire refert. Plutarch. de garrulitate. *Farnab.*—*Opaci Tagi*] Densi et turbulenti propter auríferas arenas. Vel potius umbris arborum obscuri. *Lubin.*

55 *Tagi*] Fluvii in Lusitania, ob arenas auríferas cæteris annis prælati.—*Quodque in mare voiritur aurum*] Per Tagum, vel similia flumina aurifera. *Idem.*

56 *Ut somno careas*] Propter secretum commissum, vel propter occupatas divitias; utriusque enim insomnis et inquieta custodia.—*Ponendaque*] Quæ cum mala conscientia non erant sumenda.—*Ponendaque præmia*] Quæ

deponere debeas, id est, abjicere, negligere: vel reddenda, ut quæ mala arte quæsitæ sunt. *Tristis*, quasi moriturus: ut mala conscientia torquearis. *Vet. Sch.*

57 *Magno amico*] Senatore nobili et potente. Ita fit ut scelerati et pravi nunquam animo sint quieto, aut enim alios timent, aut ab aliis timentur.

58 *Quo nunc, &c.*] Alias causas subjungit, quod Græci et Græcorum mores, urbem perdunt, id est, pergam jam ad illos, qui nostris Romanis, magis adhuc quam supradicti scelerum ministri sunt grati, et mihi ingratiissimi, et quos præcipue fugio. *Lubin.*—*Gens*] Pro natione aut genere hominum, alias gens appellatur, quæ confecta est ex pluribus familiis. *Grang.*—*Acceptissima*] i. e. gratissima: aliter est anceps vocabulum; nam et bene et male acceptus dicitur. *Idem.*—Hoc loco nostrates dicerent *Wel-koom*.

59 *Quos fugiam*] i. e. Odi: nam quod odio habemus, fugimus; contra, quod amamus, sequimur. Sic Horat. 'Non sequar aut fugiam quæ diligit ipse vel odit.'—*Properabo, &c.*] I. e. propere, alacriter, e vestigio fatebor.

60 *Nec pudor obstabit, &c.*] Ita dicit. nam pudendum erat urbem Romanam Græcam esse factam, ut sequitur. *Idem.*—*Non possum, &c.*] Exclamatio, Porro Quirites. *Vet. Sch.*

61 *Græcam urbem*] Quam Romani, vitiiis Græcorum, fecerant Græcam. Nam et concubinebant Græcæ, et dicebant *ῥωή καὶ ψυχὴ* inter complexus, ut Sat. vi. dicitur. Sic Tertullian. 'Admodum Græci estis.'—*Quamvis quota portio*] Est correctio; quasi dicat: tamen si verum fatear, minima Romæ portio est turpissima gentis et facis Achææ, vel Græcæ. Quasi dicat: plures aliæ nationes præter Græcam, jam Romanam pervenerunt. —*Fæcis Achææ, &c.*] Vilissimorum Græcorum. *Grangæus.*—*Quota portio*]

Quamvis pauci sunt, tamen Græcam vitiiis urbem fecerunt. *Vet. Sch.*

62 *Jam pridem*] Non solum inquit Græci in urbem venire, qui divitiis sunt acceptissimi, sed etiam aliæ gentes barbaræ ex Syria in urbem novos gentis suæ mores invexerunt.—*Syrus*] Pro Syrius, more suo quo noster solet.—*Jam pridem in Tiberim*] Id est, jamdudum Syri, qui ad Orontem habitant, Romam ad Tiberim sitam pervenerunt: in Syria autem Orontes fluvius, olim Typhon dictus, et qui Syriam ab Antiochia dividit: sic dictus ab Oronte, qui primus eum ponte jansit. *Lubin.* Grangæus ab Oronte gigante dictum refert, ejus in alveo siccato corpus undecim cubitorum repertum sit.—*Orontes*] Fluvius in Antiochia civitate, per quem Syros significat: ut Virgil. 'Et pontum indignatus Araxes.' *Vet. Sch.*

63 *Et linguam, &c.*] Syriam, adulationem, et sceleratos mores.—*Chordas obliquas*] Citharam cui chordæ intenduntur obliquæ, id est, obtortæ; aut obliquæ pro forma citharæ. *Britann.* Porro Syri nobiles in musicis fuere, ut Syrinx vel Syrisso ab illis derivatum sit. *Lubin.*—*Obliquas*] Cum obliquorum instrumentorum chordis obliquos etiam mores tibicinis.—*Chordas Obliquas*] Rusticos tibicines, qui in obliquum tangunt. *Vet. Sch.*

64 *Gentilia tympana*] Quibus demi suæ utuntur, et quæ in Syria inventa sunt: a *τυμπανίζω*, id est, verbero: alii legunt *Typana*, ut Galli *Talbour* et *Tambour* indifferenter; et derivant a *τύπτω*. Vasa sunt hemisphærica, quæ semper bina feruntur, in quibus ab uno latere pellis extenditur, et virgula percutiuntur: quorum in Cybeles sacris usus. *Lubin.*—*Gentilia*] Nam idem est quod ejusdem gentis: alias gentiles, teste Cicerone in *Topicis*, sunt, qui inter se eodem sunt nomine ab ingenuis oriundi, quorum majorum nemo servitutem servivit, et qui capite diminuti non sunt. *Bri-*

tannic.—*Gentilia*] Suae gentis, orientalia. *Vet. Sch.*

65 *Ad Circum*] Ab iis mos prostituendi meretrices in Circo maximo Romae. In quo aedificium *Maenianum* dictum, unde ludii Circenses spectabantur, et in quo ad id accommodato stabant meretrices *Maenianae* dietae: de quibus hoc loco.—*Jussas prostare*] Quæstus gratia. Prostare autem dicitur mulier, quæ turpitudine corporis quæstum facit: de Scenicis prostibulis intelligit Lipsius, quæ omnium, non solum libidini, sed et licentiae exponebantur: Grangæus vero de Semitariis intelligit, quia ejusmodi scorta ex Syria erant.—*Et ad Circum*] Et hoc a Græcis translatus dicit. *Vet. Sch.*

66 *Ite, quibus, &c.*] Ad Circum ubi prostant. Vos huc vos conferte, quibus grata et accepta est peregrina meretrix, habens mitram pictam, et coloribus variegatam in capite more gentis patriæ suæ. Est autem *mitra* vex barbara et significat capitis ornamentum. *Lubin.*—*Lupa*] Quasi quæ ad rem non minus sit avida, quam lupa ad cibum: lupa, inquit Isidorus, meretrix est a rapacitate dicta, quod ad se rapiat miseros et apprehendat. *Mitra* proprie cingulum significat, a filo quod Græci *μίτρον* dicunt, vel ab Hebræo, vel tegumentum corpori congruum, Lydis et Phrygiis, imo et Assiriis usitatum.—*Picta lupa, &c.*] Meretrices. *Vet. Sch.*

67 *Rusticus ille, &c.*] Indignatur his verbis quod Romani vilissimi maneant: contra exteri ad summos honores et opes perveniant. Id est, o Romule, tuus rusticus, qui sub regno tuo pastoritiae et rusticae rei operam dabat, vel a te pastore orinundus est, et ad Græcos et externos collatus, plane rusticus rudis et iners est: ille nihil aliud potest quam mane *τρεχέδειπνα* vestimenta induere, quibus ad amicos ad cœnam rectam, vel sportulam promerendam currat. Nihil in-

quam potest aliud quam clientem, vel in theatro gladiatorem agere, et ferre in collo suo, ceromate perfuso, victoriæ præmia in theatris relata. At contra exteri, qui ex omnibus orbis partibus in urbem penetrant, ad summa rerum fastigia evehuntur. Sportula enim dicebatur *δείπνον ἐν σπυρίδι*. Currebat enim ad hanc sportulam, ut infra Satyra v. dicitur. Et alibi: 'Cum curat nocte togatus,' &c. Et Ποῖτα de Græcis locutus, Græca affectat verba, a *τρέχω* curro et *δείπνον*, cœna. *Lubin.*—*Rusticus ille, &c.*] Interpretes vetus, *Grajas caligulas*, vocat: quæ Græcis *τροχάδες* appellantur, auctori veteris Glossarii *τροχάδες* sunt *galliculæ*. Idem *galliculos σανδάλια* reddit alio loco. sic plane gallicæ et caligæ confunderentur aperte tamen distinguit Tertullianus, et caligam Senatoribus, gallicam, hoc est *σανδάλιον* Isiacis attribuit. *Salmas.*—*Sumit trechedipna, &c.*] Ego gymnasticas intelligo vestes, quæ a *cursu* nomen habent et *cæna*, ut perstringat rusticos Romanos acriter, qui tam delitii fuerint Gymnasticis et Græcicis exercitationibus, ut iis prope vitam et spiritum ducere viderentur, ad easque tanquam ad cœnam currebant, qua veste etiam esuritores fortasse Græculi ad cœnam ensitantes uti solebant: quare *trechedipna* hic jocosio vocabulo endromidem appellari reor. de qua Sat. vi. 'Endromidas Tyrias et fœmineum ceroma.' Vestes, quas *litreus* appellant Galli et Itali. Turneb. iii. 17. Rutgers. Var. lect. l. vi. p. 591. Glossæ, *Cepedicinus, τρεχέδειπνος*. Joseph. Scaliger Emendat. tempor. lib. v. Martinius Turnebum, quod gymnasticas intelligit vestes, longius a vero abire sentit. Quicquid sit, sensus patet. Sed pro *Trechedipna* sunt qui scribant *Rechedipna*; et quæ Vetus scholiastes *sy-lacteria* scripsit, ut sint *spolia*, a Græco *σπλάω*, spolio, illi scribunt *phylacteria* (opinor voluisse *phylacteria*) quasi au-

tor intellexisset chartulas illas, seu amuleta, quæ de collo inspendi solebant.—*Rusticus ille*, &c.] Ecce in quantum Romani rustici didicerunt luxuriam, et palæstris uti, et philacteriis ut athletæ ad vincendum.—*Trechedipna*] Vestimenta parasitica, ut *Coligulas Græcas* currentium ad cœnam. *Vet. Sch.*

68 *Ceromatico*] Vilissimum gladiatorum agit, collo ceromate peruncto; quod unguentum erat ex oleo, cera, et terra in speciem luti, quo ungebantur in Palæstra.—*Niceteria*] *Νικητήρια*. Vestes erant peregrinæ, *philacteria* alias dicta, quæ victoribus datæ de collo pendebant. Est autem *νικητήριον*, victoriæ præmium. *Lubin.* Ut victoriæ insignibus ornati tanto melius ad cœnam admittantur.—*Niceteria*] Vestes peregrinas victis convenientes, vel *Rechedipna* est ipse, qui cœnam facit: ut sit ordo; O Quirine, ille tuus rusticus *rechedipna* sumit et fert *niceteria* collo *ceromatico*: et est sensus: En tibi o Romule, rustici tui, in omnem diffundi luxum jam didicerunt, et palæstris frui et * *philacteriis*. Nam et *niceteria* *philacteria* sunt, quæ ob victoriam fiebant, et de collo pendentia gestabantur. *Vet. Sch.*

69 *Hic alta*, &c.] Est dissimilitudinis Apodosis. Id est, contra externi et Græci præsertim ab omnibus Græciæ partibus Romam petunt, et ibi non viles clientes et gladiatores erunt, ut Romani rustici et rudes sunt et manent; sed magnarum domum inhabitatores erunt, potentes et divites.—*Sicyone*] Insula, teste Plinio, in mari Ægæo contra Epidaurum, alta et eminens. Vel, ut alii, urbs in Peloponneso, vel in Laconia.—*Amydone*] Præoniæ civitas, quæ Trojanis auxilia misit, teste Homero. *Lubin.*

70 *Andro*] Prima erat Cycladum maris Ægæi insula.—*Samo*] In Ionia Chios et Samos est, teste Mela, ubi Juno maxime colebatur. Vel insula

in Icario, quæ Ionix adjacet.—*Tralibus*] Opidum olim in Asia celeberrimum, situm in vertice quodam plano, qui promontorium natura munitum habet. Strabo et ut Britannicus vult, opidum Phrygiæ. ut alii, Carix.—*Alabandis*] Alabanda Minoris Asiæ urbs in Caria, duobus montibus subiecta, ubi homines molles et psaltriæ multæ. Quia autem Græcos hoc loco exagitat, et de Græca urbe supra dixit, frequenter etiam Græcis vocibus utitur, ut supra vidimus: *Ceromatico*, *niceteria*, *Geometres*, *alipites*, &c. *Idem.*

71 *Esquilias*] Esquilinus mons, ubi jam templum Mariæ majoris, et Viti. *Τόπος ἐν Ῥώμῃ*; a Rege Tullio, urbi adjectus. Dictæ a regis excubiis, vel quod ab illo excultæ essent. Unde et scribendum *Exquilix*.—*A vimine*] Teste enim Festo, ibi viminum sylvæ fuit, hinc collis Viminalis dictus. *Idem.* Ubi et ara jovi Viminæo exstructa.

72 *Viscera*, &c.] Inhabitatores, ita ingerunt se, ac insinuant in maximas familias suis artibus et familiarium secreta discunt, ut etiam hæredes se futuros sperent. Iis quippe est ingenium velox, &c. *Idem.*—*Viscera*] An quod blanditiis ita chari futuri ut viscera, an quod tanquam viscera omnia absorbent. *Grang.*—*Dominique futuri*] Tam callidi sunt, ut a divite in amicitiam et familiaritatem recepti, quasi domini omnia in domo moderentur. *Britannic.*

73 *Ingenium velox*] Recenset ingenii præclara dona, et artes quibus ad tantas opes perveniant. Ingenium velox ad omnia discenda, et excogitanda.—*Audacia perditæ*] Qui per summam impudentiam apud quosvis se ingerunt, ut qui donum audaciæ et impudentiæ habeant. *Ἀπεργασμένοι*, adeo perditæ et desperatæ audaciæ. *Lubin.* *Salnas.*—*Sermo Promptus*] In promptu, expeditus, paratus, sunt eloquentissimi. *Lubin.*

74 *Isæo torrentior*] Isæus Orator

fuit Athenis ejus nominis celeberrimus, Demosthenis præceptor. Alter eo nomine Romæ eloquentissimus. Vide de hoc Plinium in Epist. qui eum laudat, quod admirabilis Rhetor fuerit.—*Torrention*] Concitator, uberior, vehementior: sumtum a torrente, qui magna fertur aquarum ubertate et vi. *Britann.*—*Ede, quid illum, &c.*] Vult hic probare, quam versuti sint Græci ad omnia. Ait ergo: Dic quid censes? scilicet esse Græcum hominem? quasi dicat; tam astutus, tam vafer est, ut nulla sit prorsus ars, quam ipse non profiteatur: *secum enim attulit omnem hominem*, id est, omnia proficitur, quæ homo possit facere et scire: nihil non permittit sibi. Erit enim grammaticus, rhetor, &c. *Britann.*—*Et Isæo, &c.*] Isæus Romæ orator omnibus eloquentior. De hoc Plinius Secundus ait, 'Magna Isæum fama præcesserat; major inventus est.' *Vet. Sch.*

75 *Quenvis hominem*] Omniscium, omnes artes professum. *Farnab.*

76 *Grammaticus*] Id est, literatus est, omnes linguas perfecte novit; omnes fabulas Poëticas tenet.—*Rhetor*] Insignis orator.—*Geometres*] Nisi Synæresi aliqua priores duas syllabas pro una scandas, ratio quantitatis non constat, producit enim *o*, quod in Græco *ω* longum. Nisi forte noster etymon et compositionem vocis Græcæ considerans, primam syllabam, quod sit *γη* et *γαῖα* in Græco longa, eodem modo voluerit producere, et non *Geometres*, sed *Geometra* scripserit. Saltem sic ego putem.—*Pictor*] Artificiosi pictores Romæ ferme exteri fuere.—*Aliptes*] Ab *Ἀλείφω*. Uuctor: qui in Gymnasio palæstritas inungebat. *Idem.*

77 *Augur*] Qui ex garritu et avium volatu futura prædicat.—*Schanobates*] Funambulus, a *σχοῖνος*, et *βαλῶ*. Tarent. 'Et populus in funambulo animum occuparat.'—*Magus*] Vel sapiens ut olim; vel potius incantator et veneficus. *Idem.* Mysteriorum

gnarus *Farnab.* Lingua Persarum Magnus est, qui nostra Romanorum erat Sacerdos, qui rite scit et callet leges ceremoniarum, fas sacrorum, jus religionum. *Britannic.*—*Schanobates*] Funambulus, *Aliptes*, unctor. *Vet. Sch.*

78 *Esuriens*] Paupertas enim et fames omnes artes excitat. Pers. 'Magister artis ingenique largitor Venter.'—*In cælum, &c.*] Respondet illi superiori: *omnia novit*. Cogente enim fame seu paupertate, quæ excitat artes; si jusseris, volabit alter Dædalus. *Farnabius*. Quamvis Satyricus hic non loquatur nisi de Dædalo, nil impedit tamen quin ldat in ambiguo, et non tam illum cogitet et tangat, quam quidem alterum illum Græculum, qui tempore Neronis priorem Dædalum volando imitari volens, Icarum potius imitatus est: Simonem Magum puto. *Grang.*

79 *Ad summam*] Id est, denique ne longius evager.—*Non Maurus*] Dicit, Dædalum illum volantem non Maurum aut Thracia ortum fuisse, sed Græcum, et quidem Atheniensem. Quorum Græcorum ingeniositatem, artes, et solertiam alii populi imitari nequeant, ne nunc quidem. *Lubin.*—*Ad summam*] Ad postremum: ut Virgilius: 'Hæc summa est.' Ad ultimum omnem vitam dicam, *Vet. Sch.*

80 *Qui sumsit pennas*] Qui pennas sibi et alas aptavit et applicavit, ut volaret.

81 *Horum ego non fugiam conchyliis*] Inter alias causas sui ab urbe discessus, unam hanc præcipuam esse ostendit, quod nequit ferre Græculos, qui nuper ex Græcia advecti, ita suis artibus locupletati sunt, ut nunc inter primores urbis habeantur. Nam purpurati incedunt; priores etiam testamenta signant, honoratiore loco discumbunt. *Britann.* Turneb. ix. 5.—*Conchyliis*] Id est, vestes conchyliatas, et purpureas, quibus induti in publicum procedunt, tanquam nobiles Rom. Nam *conchylium* piscis est ex

genere concharum, sicut purpura et murex; ex iis autem piscibus eliciebatur liquor ille tam pretiosus, ad tingendas vestes. *Idem.*—*Conchyliis*] Vestem fucatam, et togā erubescendā fucatos habitus: et Romæ togæ * erubescendū in capitium purpuram quasi conchyliis signant. *Vet. Sch.*

82 *Me prior ille signabit*] Indignatur pessimos adulatōres, viris bonis præferri, id est, ubi ad testamentum obsignandum, vel alias tabulas vocati fuerimus, ille tanquam me honoratior, prior signabit, et ego tanquam posterior.—*Fultusque toto meliore*] Id est, in conviviis tanquam dignior mihi præfertur, et honoratiori loco, in supremo culeitræ triclinaris loco, recumbet? *Lubinus.*—*Signabit*] Legunt quidam *Cænabit.*—*Fultus*] i. e. S sustentatus pulvino, quod apponebatur dorso ipsius.—*Toto meliore*] i. e. Aulis ditioribus strato et pluma delicatiorē farto, ut et qui est in loco magis honorato: locus autem melior et honestior erat medius.

83 *Adrectus Romam*] Id est, qui venalis olim ex Syria Romam advectus est, una cum mercibus venalibus, oneraria nave et plena vilis mercis. Id est, qui oriundus est ex ista regione, ex qua ad nos advehuntur pruna.—*Quo pruna, et coctona*] Id est, una cum mercibus Syriæ Romam servi venales advecti. Erant autem coctona Syro nomine, parvæ Syriæ ficus peculiare, et varie apud auctores scribitur, alii legunt *collana*. Iunius dicit hoc esse proverbium probrosum in advenas.—*Pruna*] Quæ ex Damasco urbe Syriæ, primum Romam navibus deportantur. *Idem.*

84 *Usque ulco nihil est*] Ἐπιφώνημα. Nihil ergo nos juvat, nihilne est prærogativa, quod Romæ nati et nutriti fuimus? aërem Romanum hausimus? *Farnab.*—*Usque adeo*] An in tantum?

85 *Aventini*] Romani. Partem ponit pro toto. Aventinus enim unus est ex septem urbis Romæ montibus:

dictus secundum Varronem, aut ab avibus, quod eo se a Tiberi ferrent; aut a rege Aventino, qui ibi sepultus fuit: aut ab adventu hominum seu advectu. Nam olim paludibus mons hic a reliquis disclusus fuit. *Britann.*—*Bacca Sabina*] Oliva id est fructibus et cibis Italicis, ut sit species pro genere, et opponitur prunis et coctonis Syris. Sabini enim et Romani, commune habere imperium. *Britan. Farnabius.* Et dicti Romani Quirites a Curibus, Sabinorem opido.

86 *Quid, quod adulandi*] Tangit jam Græcorum fædam, et homine indignam adulationem: quasi dicat, non solum sunt Grammatici, Rhetores, Geometræ, verum etiam adulatōres longe peritissimi. *Lubin.* et adulatoriæ artis magisteria.—*Quid, quod, &c.*] Subaudi *dices*, si aliud de Græcis gravius addidero, quod scilicet.

87 *Laudat sermonem indocti*] Hoc vere est nigrum in candida vertere, ut supra dictum est. Et quod se non posse dixit Umbrinus, cum inquit: 'Mentiri nescio.' *Idem.*

88 *Et longum invalidi collum*] Pectorosa repandæ cervicis ostentatio. Id est, aliquem amicum qui collum oblongum et invalidum habet, vel qui imbellis est et invalidus, illum comparat cum Hercule robustissimo, qui Antæum terræ filium superabat. *Turneb. ix. 23.*—*Longum collum*] Prolixi colli, plerumque sunt imbecilliores. *Lubin.* Infirmitatis signum collum longum esse Galli testantur, qui si quem talem viderint, continuo vocant *ce grand col allongé*, et nostrates *een lang-hals*.—*Cervicibus æquat Herculis*] Dicit imbecillum fortissimo Herculi similem.

89 *Antæum*] De pugna inter Antæum terræ filium, et Herculem secundum laborem consummantem, vide Lucanum l. 4. Dicit autem *procul à tellure tenentis*: Nam Antæus, quia terræ filius erat, in lucta illa enim Hercule, quoties terram matrem pede

percutiebat, vires et robur quintuplex recipiebat; quod sentiens Hercules, adeo procul à terra eum elevat, ut terram amplius pede attingere non potnerit, unde Antæus superatur præfocatus. *Lubin.*

90 *Miratur vocem angustam*] Id est, cum admiratione laudat, vocem stridulam, raucam, exilem, mollem, minusque virilem, et qualem vocem gallus maritus gallinæ habet, dum gallinam mordet ascendens. Ea vox maxime ab Oratoribus damnatur. Vide Fabium l. II. *Idem.* Vox autem ultra vires urgenda non est; nam et suffocatur sæpe, et majore nix minus clara est, et interim elisa in malum sonum erumpit, cui Græci nomen ab immaturo Gallorum cantu indiderunt: forte *βρόγχος*. Claverius legit *illa sonat, cum mordetur gallina marito*: Nec hæc lectio inconcinna, imo et sensus non absonus: de quo docti judicent. —*Marito*] Gallo, qua ratione vox sæpius transfertur ad pecudes. —*Miratur*] Plus est, quam quum dicimus laudat. —*Vocem angustam*] Gracilem. *Vet. Sch.*

92 *Hæc eadem*] Id est, nos Romani possumus eadem facere et laudare, sed non eodem eventu. Nam illis creditur, non nobis. ‘Duo cum faciunt idem, non est idem.’ *Lubin.* —*Sed illis*] Græcis. A quibusdam rogatus, ut cantaret super cœnam: ‘Solos scire audire Græcos solosque se et suis studiis dignos,’ respondit Nero, apud Sueton. c. 21.

93 *An melior*] Laudat illos jam Ironice ob histrionicam; quod non solum egregii adulatores sint, sed histriones quoque. Id est, An melior histrio unquam invenitur, quam Græculus est, cum in Fabula personam meretricis Thaidis sustinet; vel cum in Comædia honestam matronam agit, et repræsentat; vel cum imitatur Dorida Nympham nudam et marinam, nullo palliolo cultam et vestitam, nam Deæ marinæ nudæ fingeantur. Indicat

Græculum histrionem cuiuslibet personæ in Scena agendæ et repræsentandæ aptum esse. Vide Brodæum VIII. 6. *Lubin.*

94 *Comædus*] Actor Comædianum, Histrio: Comiens, qui scribit. —*Dorida*] Nympham, Oceani et Tethyos filiam nudam, uxorem Nerei: ex quo peperit Thetidem minorem, Achillis matrem. *Idem.* —*Agit*] Agi proprie dicuntur fabulæ, quod cum in scenis repræsentantur, cum gestu vultus et agitu corporis pronunciantur.

95 *Mulier ipsa*] Quasi dicas, jures ipsam non personatam esse, sed ipsam mulierem loqui. —*Non persona*] Vir personatus; est enim persona oristegmen, quo Comædi utebantur et etiam Tragædi, dicta a personando.

96 *Vacua, et plana omnia dicas*] Id est, cum audias illum mulieris personam agere, tanta id solertia facit, ut existimare possis non virum agere, sed mulierem, et infra ventriculum, non inæqualitatem aliquam esse ut in viris, sed vacua et plana omnia, quæ tenni tantum rima seu fissura, distant. Glossæ veteres: rima, *γυναικεία φύσις*. Intellegit naturam muliebrem. Id est, Omnino illum mulierem esse jures; tam dextre agit. *Idem.* —*Infra ventriculum*] Sine pene, id est, inguine fæmineo. —*Et tenni distantia rima*] Naturam muliebrem significat. *Vet. Sch.*

98 *Nec tamen*] Alii nimi Romani, quamvis optimi sint; illic ubi Græci sunt, in nullo pretio habentur. Porro Antiochus, Demetrius, Stratoeles, illo tempore nobilissimi nimi, comædi erant: teste Quintil. l. II. *Lubin.* —*Antiochus aut Stratoeles*] Illius temporis comædi. *Vet. Sch.*

99 *Cum molli Hæmo*] Hæmus nobilissimus et ipse Histrio; qui *molli*s appellatur, quod molli, fracta, et effeminata voce, mulierum personas cum maximo decore agere potnerit. De quo Sat. 7. ‘Dicas hæc mollis Hæmo.’ *Lubin.*

100 *Natio comæda*] Agendis Comæ-

diis naturaliter apta. Natio Græca plane est mimica, comica. Damnat autem his, illorum adulationes, in quibus histrionica et mimica multum valet. Natio pro genere et secta sumitur.—*Rides? majore*] 'Εγέλας; ἐγὼ δ' ἐξέθνησκον γέλωτι. Juxta illud Terentianum: 'Negat quis, nego; ait, ajo.' 'Magnas vero gratias agere mihi?' Resp. Gnatho: 'Ingentes.' *Idem*. Calcinus est cum voce, risus effusior.

101 *Fit, si lacrymas*] Id est; Quamvis non doleat, tamen flere potest, cum patroni sui lacrymas aspexit: sunt enim omnia in eo ficta; ut mulieres, quæ, 'Ut flerent oculos erudire snos.' *Idem*.

102 *Igniculum*] Ad arcendum frigus. *Idem*.

103 *Accipit Endromidem*] Id est, Vestem villosam et crassam, quasi et ipse valde algeat. Ea hyeme in Gymnasiis utebantur post ludorum exercitiationem, ne lutores calefacti refrigererent.—*Æstuo*] Id est, Æstu et ardore Solis incalesco. *Idem*.—*Endromidem*] Lodicem, qua se cooperiat. *Vet. Sch.*

104 *Non sumus ergo pares*] Græco huic. Nos Romani cum Græculis, qui omni loco et tempore adulatorie possunt, pro voluntate Thrasonum suorum alios atque alios vultus inducere. *Lubin*.—*Melior, &c.*] Præfertur ille, qui temporis potest servire, et se se aliis accommodare.

106 *A facie, &c.*] Quod adultores dum admirantur, solent facere.—*A facie jactare*] Qui a facie jactat manus, is utique manu faciem prius tangit, quam eam jactet, hoc est, manum ad os refert, deinde eam jactat et porrigit, postquam eam osculatus est: et sic quodammodo osculum ipsum jactare ac porrigere creditur. *Mam venerari et salutare* hoc dicebant. *Salmas.* Et vide Turneb. *Advers.* 1. 16.

107 *Si bene ructavit*] Quod incivile habetur, adulator vero ructanti gratulatur, et ructum laudat, tanquam

sanitatis signum, ut nos de sternutationibus. Nisi forte hic de posteriore ructu loquantur, nempe de crepitu. Dicimus autem *ructo*, ut hoc loco, et ructor.—*Si rectum minxit*] Veluti cum admiratione, *blesse him selfe*. Parrhasius Epist. 36. legit, *Si lectum minxit*: id est, culcitram trielinarem. Sic Horat. l. 1. serm. 2. 'Comminxit lectum potus.' *Furnab.* *Rectum* pro recte.

108 *Si trulla, &c.*] Missis interpretum insomniis, hæc ita intellige; si trullam vini ebibit, ita ut fundum inverterit, et epoto toto vino, labris sugens, crepnerit, et strepitum dederit. Quod fit, cum quis in fundo spumam reliquam haurire cupit, tunc talis strepitus excitatur. *Turneb.* x. 27. *Advers.* Martial. l. 9. Horat. l. 11. Sat. 3. qua abutuntur nonnunquam, ad onus ventris excipiendum, ut Bassus apud Martial. Vide Varr. l. 1. L. L.—*Si trulla inverso, &c.*] De eo, qui postquam vini calicem hausit, id quod remansit ita elidit in pavimentum, ut resonaret. Quod insolentissimi et petulantis animi est: ita ut ludus inde convivalis foret, quem *cottabisim* appellarunt, cum residuum potum in æneas phialas jactarent; qui si sonantior creparet, se ab amica redamari et mutuo affectu teneri putabant. *Alex. ab Alex.* Trulla diminutivum est a Trina, vasis genus. Est alias etiam Trulla instrumentum parietariorum. Britannicus putat verba Autoris sic intelligenda, quod adulator paratus sit laudare *sive recte mingat sive pedat*; metaphoricæ, si *trulla aurea*, i. e. venter divitum dedit crepitum, hoc est pepedit: Alii interpretantur, quum crepitus fit sordibus alvi decidentibus in trullam, qua exciperentur inverso fundo.—*Si trulla*] Si pepederit, alii sic intelligunt, si calix aureus crepitum dederit, cadens e manu divitis. *Vet. Sch.*

109 *Præterea*] De adulatione Græculorum fæda hætenus: jam in illorum fædam libidinem invchitur;

quod Romæ nulla honesta matrona vel virgo, &c., sancta, casta, et inviolata maneat, et tuta sit a Græcorum *inguine*, pene, et membro virili, id est, libidine. *Lubinus*.

110 *Non matrona Laris*] Id est, honesta materfamilias, et domus, ne tuta quidem ab illis.—*Nec ipse sponsus*] Cui virgo desponsata est.—*Laris*] Id est, glaber et imberbis, talem enim ætatem in deliciis habebant scarabæi illi. Quia a λῆϊος, ergo scribatur *levis*.

111 *Ante pudicus*] Id est, antequam vel priusquam hæc pestis a Græcia, in domum penetrasset. *Idem*.

112 *Horum si, &c.*] Quod polluat scilicet, non matrona, virgo, sponsus, filius.—*Resupinat, &c.*] Invertit, curiose scrutatur, id est, universam domum et aulam amici patroni sui resupinat, et inquirendo singula invertit, et pervertit. Quod si *aulam* pro olla dictum interpretemur: ita ut sensus sit illam pecunia plenam et defossam evacuat et evertit: ut quemadmodum libidinosam, sic etiam furacem gentem esse dicat. *Britan.—Aulam*] Grang. legit *Aviam*, et *resupinat* pro obscæno verbo sumit: dicens eos et sensum et omnia evertere qui legunt *Aulam*, et interpretantur, domum evertit. Recte Grangæus cum veteri scholiaste legit *aviam*: idque ostendit *resupinare*, quod ineptissime de aula dicitur: et ipse sensus: Cum neminem alium inveniat, quem subagitet, ipsas avias seu vetulas comprimit. *Græc.—Aviam resupinat amici*] Si nullus horum sit, qui possit corrumpi: si fuerit anus, ad ipsam se convertit. *Vet. Sch.*

113 *Scire volunt, &c.*] Quidam hunc versum collocari volunt post versum 115. De hoc scelere supra dictum est, ad illa verba: 'Quis nunc diligitur nisi conscius,' &c.—*Atque inde timeri*] Primum enim non cessant, donec norint. Ubi norint, ibi si a divitibus non adeo laute excipiantur, ut

prius, minantur se ea revelaturos, inde illi a divitibus timentur. *Lubinus*.

114 *Et quoniam, &c.*] Id est, quatenus Græcorum mentio facta est, age missam faciamus turbam, et vulgus Græcorum: transeamus autem et migremus ad Gymnasia Philosophorum, ad Stoicos Philosophos, sanctioris, opinione vulgi, familiæ et sectæ. *Id.*

115 *Transi Gymnasia*] Notanda locutio. Id est, migra ad Gymnasia literaria, indocta plebe relicta. Britannicus vult, poetam per transitum damnare exercitationes gymnicas, quarum usus a Græcis in Urbem invectus, juventutem enervavit: quasi dicat, volo gymnasia i. e. certamina gymnica prætereamus, ut leviora et tolerabiliora, præ aliis, quæ ab iis fiunt, et quæ jam audies.—*Audi facinus, &c.*] Id est audi scelus aliquod Sancti, philosophi Stoici. Vel facinus a philosopho et quidem sanctiorem vitam professo patratum, qui nempe Abollam gestabat.—*Abollæ*] Abolla fuit vestis qua et Philosophi et Milites uterentur: Dicitur autem *majoris*, ut sic designetur philosophica vestis seu pallium, tanquam majoris et gravioris autoritatis; ut sit, Audi quæ fecerit Græcus philosophus, vir magnæ autoritatis. Nil aliud quam pallium denotat; sed strictiori notione pallium Philosophorum Stoicorum et Cynicorum: ut *facinus majoris abollæ* sit Philosophi Stoici, Egnatii scilicet, qui Soranum discipulum delatione perculerat. *Ferrarius.—Facinus majoris abollæ*] Proverbium, quasi majoris togæ, id est, sceleris potioris. Vel per ironiam dixit, quasi sanctioris Philosophi. Abolla, species est majoris vestis, quasi pallii majoris. *Vet. Sch.*

116 *Stoicus occidit*] Attende invidiosam et atrocem accusationem. Egnatius Stoicus delator falso testimonio circumvenit Baream Soranum amicum suum et discipulum sub Nerone et ipsi causa mortis exstitit. Tac. 16. Annal. de eodem Sat. 1.

‘Magni delator amici.’ Vide de ea Tacit. in Nerone. Junius ex Ms. Heliodorum notat Stoicum. *Lubin.*

117 *Ripa nutritus*, &c.] A patria crimen exaggerat. Fuit enim Tarsensis; Tarsos appellata autem est a casu Bellerophontis, quod Pegasus equus Bellerophontis in eo *ταρσόν* frangerit, id est, plantam vel alam. Est autem Tarsos Civitas Ciliciæ, Divi etiam Pauli patria, quam præterfluit amnis Cidnus. *Idem.* Et erat celebre in illa urbe gymnasium literarum.—*Ripa nutritus*, &c.] Natus apud Thebas in Bæotia ad Heliconem montem, ubi equus Pegasus, Neptuni et Medusæ Gorgonis filius: ut alii vero tradunt ex Medusæ sanguine et cer vice a Perseo resecta procreatus, ad Heliconem montem devolvit, ubi ungula saxum feriens aperuit fontem, qui Caballinus Latine, Græce vero Hippocrene est dictus. *Britan.* Corinthumne intelligit ubi Pegasus pro insigni, et ubi primum a Bellerophonte prehensus fuit? *Grang.* Cui ad stipulatur Casaub.—*Ripa nutritus in illa*] Apud Tarsos civitatem Ciliciæ, quam præterfluit amnis Cidnus: cuius urbis conditor Persens, qui nomen civitatis ex facto dedit, quia ibi una ex talaribus pinnis equi excidit. *Vet. Sch.*

118 *Pinna caballi*] Id est, Pegasi equi alati: hic autem est, quem Bellerophon deprehendit potantem ad Pirenem fontem in Acrocorintho, et quo usus est ad interficiendam Chimæram in Lycia. *Strab. Grang.*—*Pinna*] Promisene scribitur subinde *Pinna* et *Pinna*; quia pinna a penna: sed pennæ nomen generale est ad plumas et pinnas. Plumæ enim molliores et exiguæ pennæ sunt, pinnae autem duriores.

119 *Non est*, &c.] Ulterius conqueritur, nullum quæstum Romæ esse bonis et honestis viris, ex quo tempore Græculi recepti sint. *Jac. Loënsis Epiphil. n. c. 11. Lubin.*

120 *Protophones*] Non hic pictor ille

nobilissimus, aut alii notantur; sed sunt ambitiosa et invidiosa nomina summorum adulatorum et delatorum, qui malis suis artibus apud Imperatorem in summo honore erant. Valet enim *Protophones* idem quod primi generis, *Diphulus* idem quod Jovis, et principis amicus, *Erimanthus* Mathematicus, quasi contentionis vates, qui suis divinationibus lites disseminat: Græculis, Græca etiam nomina imponit. *Stephan.*

121 *Qui gentis*, &c.] Id est, qui more et vitio gentis, id est, Græcorum, amicum non cum aliis partitur et dividit; sed vult esse *μονοφύλης*.—*Gentis vitio*] Quasi peculiare Græcorum vitium sit, nullum consortem admittere. *Idem.*—*Qui gentis vitio*] Græci enim soli volunt majoribus amici esse, hoc est, *μονόφιλοι*. *Vet. Sch.*

122 *Nam, cum*, &c.] Id est, cum Græculus infudit in aurem Domini patroni vel principis sui. *Facilem* ad audiendum et credendum, modicum tantum aliquid de veneno naturæ suæ, adulatorum scilicet quid, et calumniæ plenum.—*Facilem stillavit*] Mirum enim quam nobiles illi, et divites sint *πολύφιλοι*, et quam novitatis cupidi et avidi. *Stillavit*, susurrando immisit. *Stephan.* Metaphora a liquidis rebus unde et haurire auribus et bibere dicimur. *Grang.*

123 *De natura*, &c.] Id est, cum divitem quasi ad suam propriam naturam efformavit, ipsique suos mores instillavit. *Lubin.*

124 *Limine summoreor*] A familiaritate et amicitia divitis rejicior. Ego vetus cliens (novo cliente Græculo recepto) domo divitis mei patroni ejicior.—*Perierunt*, &c.] Id est, quidquid officii tot annis præstiti patrono meo, id oblivioni traditur, pro vili et nihilo habetur. *Idem.* Quamquam instar servi in obsequiis et negotiis fui divitis. Mera phrasid Gallica est *pour un petit des plaisir éant aus de services perdus*.

125 *Nusquam*] Quam Romæ.—*Minor est*] Id est, minoris momenti esse putatur. Id est, nullo loco minus reputatur, damnum et jactura clientis antiqui et pauperis, quam Romæ. *Id.*

126 *Quod porro*, &c.] Conqueritur id, quod itidem in prima Satyra fecit, pauperum nullum Romæ fructum, vel emolumentum esse, cum sportula et alia a divitibus ipsis præripiantur. Sensus hic est, porro ut veritatem dicam, ne videar rationes nostras nimium tueri quodnam officium nos miseri clientes, Romæ habemus, et quodnam meritum, quam mercedem inde habemus? id tamen nobis relictum est negotii, ut divitibus officio salutandi occupatis simus comites, nec hoc sine multo labore.—*Blandiar*] Blanditias faciam dicendo, nos officia demereri; et inde emolumentum aliquid habere. Galli dicunt, *A fin que je ne me flutte point*. *Idem.*

127 *Si curet nocte*, &c.] His verbis probat pauperes nullum emolumentum Romæ habere: id est, anne possunt aliquam mercedem consequi; si vel maxime togam et *τρεχέειννα* induere, et ad patronum salutandum summo mane vel a media nocte currere curent et studeant; cum prætores, per lictores et ministros suos, sportulam nobis et sibi invicem præripiant. Porro toga viliorum erat clientum, quam summo mane patronos ob sportulam salutaturi induebant, vel in media nocte etiam, ne ab aliis prævenirentur. Mart. l. x. ad Gal. 'Mane vel a media nocte togatus ero.' *Idem.*

128 *Cum prætor*] Habebat prætor lictores 6. Consul. 12. Vid Lips. Et ipsos magistratus non pudebat, ut hereditates captaient, salutare potissimum viduas et orbos divites.—*Et ire*, &c.] Hinc vestes illæ *τρεχέειννα* dicuntur: nam Romanorum cura integra, currere ad domos beatorum.—*Impellat*] i. e. Verbis urgeat.—*Præcipitem*] Prono capite, quasi præeunte capite, i. e. proclivi animo et corpore,

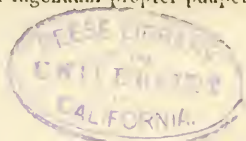
festinantem.

129 *Dudum*, &c.] Viris et mulieribus, liberis orbatis. His enim non ob sportulam solum salutando blandiebantur, verum etiam propter testamenti partem. *Idem.*—*Vigilantibus*] Jam luce appropinquante: vel propter curas et sollicitudines, socias orbitatis, inquietis: vel ad excipiendos salutatores adornatis. Nota Syntaxin *ire*, &c. i. e. ire, cum jam vigilent et expectatæ sint.—*Dudum vigilantibus orbis*] Uti sibi Prætor tutorem det, qui eos contemnens festinat. *Vet. Sch.*

130 *Nec prior*, &c.] Alii ne prior.—*Albinum et Modium*] Matronas divites et orbas. Addebatur enim in salutationibus nomen; ibant et domos eorum, quos salutabant; dñæ primæ horæ diei illiusmodi salutationibus impendebantur. *Grang.*—*Colliga*] Ejusdem sportulæ competitor, ad idem munus missus. Porro qui inter salutantes primi fuerant, habebantur magis intimi. *Lubin.*

131 *Dixitis hic servi*] Inter cætera propter quæ Umbricius Roma abscedere decreverat, præcipuum illud fuisse dicit, quod nullus Romæ pauperi locus esset, nulla laborum merces; quod sportula unicuique paupertatis subsidium a Proceribus et Magistratibus pauperi præriperetur. Hic indignatur, nullum pauperis meritum esse, si nocte togatus curreret ad *are* illud matutinum portandum, cum *prætor lictorem impellat*, et *ire præcipitem jubeat*, *dudum vigilantibus orbis*; hinc fieri ut ad captandam sportulam ingenuus pauper cogatur divites libertos sectari, deducere, et eorum latus tegere, sive exterior ire. *Ferrarius.*—*Cludit latus*] Aut in medium servum mittit, aut in sinistra ambulat. *Vet. Sch.*

132 *Alter enim*] Ad angendam indignationem ait, servum divitem donare nobilissimis matronis quantum in legione Tribuni merebat, ut semel atque iterum cum iis caput limaret. Sed ingenuum propter paupertatem,

cum illi vilissimi scorti facies placuisset, cunctari illud, in fornice sedens, attingere, quod nummis destitueretur. *Ferrar.*—*Alter enim, &c.*] Rationem subjungit, quare ingenni claudant divitum servorum latus, quod videlicet hi servi multa possideant, quæ nobilioribus meretricibus impertiantur: ingenuos autem vix febriculosa scorta aggredi audere.—*Quantum in legione, &c.*] Antiqui cum maximum pretium volebant significare, salaria sive stipendia Tribunorum militiæ in medium adducere solebant. *Grang.* De stipendiis militum et Tribunorum vide Lips. i. 11.

133 *Calvinæ vel Catienæ*] Nobilissimis et famosissimis illo tempore meretricibus. Calvinæ meminit Sueton. in Vespasian. Errat ergo Vet. Scholiast. qui eam occidisse se Claudii temporibus dicit, quum ad Vespasiani tempora vixerit. Junia Calvinæ, non, ut in libris Julia, appellatur. *Grang.*—*Donat Calvinæ*] Prætoris cujusdam soror, quæ se occidit, tanquam infamis in fratrem, temporibus Claudii. *Vet. Sch.*

134 *Palpitet*] Obscenum hoc est, quod Satyra secunda dixit, 'Cevere et clancum agitare.' *Lubin.*

135 *Vestiti*] Grangæus non dubitat explicare, plus solito, et non suis, sed alienis vestimentis ornati. Et addit Britannicus, Ut sic ostendat Poëta, vix licere pauperi conducere turpem meretricem.—*Vestiti*] Id est togati; nam proprie vestis pro toga accipitur. Meretrices autem togatas fuisse quis jam ignorat? *Ferrarius.*

136 *Sella*] In sella altiori sedebant meretrices, ut accedentes scortatores venalem mercem attentius considerarent. 'Proscedas, servilicolas, sordidas, Quæ tibi olent stabulum, statum, sellam et sessibulum merum?' Plautus in Pœnol. Tale scortum non audebat pauper ex alta sella deducere, quod paucis obolis careret. Neutique igitur legendum hic *cella*,

cum cellæ sunt lupanaria. Quænam autem foret ista alta sella, ex qua pauper dubitat scortum diabolare deducere?—*Deducere sella*] Vet. Schol. in interpretatione ad hunc locum habet *adulteri*. Legendum *adulteria*. *Ferrarius.*—*Deducere sella*] Inde sellariæ dicuntur: unam meretricum a sella sua abducere conductam cunctaris cum alii adulteri emant. *Vet. Sch.*

137 *Da testem, &c.*] Conqueritur, Romæ pauperes, et tenuioris fortunæ homines, licet sint optimi, vitæ integri, et nullo crimine deformati, in nullo omnino pretio et honore esse, nullam virtutem, sed solas divitias Romæ spectari, quod viris bonis, si pauperes sint, nulla fides adhibeatur, licet Scipioni Nasicæ, Numæ vel Metello, optimis et sanctissimis viris similes sint. Produc Romæ testem vel sanctissimum et integerrimum, &c. nulla ipsi fides adhibetur, nisi sit dives. *Ferrar.*—*Quam fuit hospes*] Scipio Nasica, quem propter probitatem vitæ Senatus elegit, ut simulacrum matris Deum de Phrygia allatum, domi suæ haberet, dum ei templum fieret. Hic est Scipio, qui oppressit Tiberium Gracchum, leges Agrarias ferre conantem. *Vet. Sch.*

138 *Hospes numinis, &c.*] Vide notas Veteris Scholiast. *Lubinus.*—*Numinis Idæi*] Cybeles, Deæ Phrygiæ ex Ida Romam advectæ, quæ a Virg. *Idæa parens* dicitur. Græci ministros ejus nuncupant uno vocabulo *Curetes*, eosdem et *Corybantes* vocant. Vide Strab. *Idem.*—*Numa*] Rex Romanus secundus, sanctissimus et justissimus vir. *Farnab.*—*Vel qui, &c.*] Vide Scholiasten.

139 *Trepidam Minervam*] Miseram Deam, quæ incendium trepidaret. *Idem.* Jac. Nicol. Loënsis ix. 2. Miscell. Epiphyl. legit, *servavit tepidam flagr.* quasi jam tactam ab igne. Sed *trepidam σατυρικώτερον* quiddam sapit. *Farnab.*—*Vel qui servavit*] L. Metellum dicit pontificem maximum, qui

ardente templo Vestæ, Palladium ex mediis ignibus rapuit, ibique cæcatus est. Iste cum per Latinam viam proficisceretur, augurio corvi in oculos suos involantis, revocatus est: et, Palladium cum ex incendio rapuisset, passus est cæcitatē. *Vet. Sch.*

140 *Protinus ad, &c.*] Hæc intellige de examine testium, deque interrogatoriis. Si quis testis adhibeatur, nisi dives sit, non admittitur, et quam dives sit, omnes quærent, nemo quam bonus.—*De moribus*] Contra quam Cic. 2. offic. præcipit: 'Sit omne iudicium, non quam locuples, sed qualis quisque sit.' Longe aliter etiam Jureconsultus: 'in primis considerata persona, secundo origo natalium, postremo facultates.' *Grang.*

141 *Quot pascit, &c.*] In multitudo enim servorum maximus proventus et maximæ divitiæ. *Lubin.*

142 *Jugera*] Appellabantur quod uno jugo boum in die exarari possent. —*Paropside*] Patina. Id est, quam magno sumtu et apparatu; quam magno vase utatur escario. Pro obsoniorum lance et vase hic ponitur, in quo obsonia reconduntur. In aliis libris *parapside* legitur: utrumque bene. Nam Hesychius non *paropsidem* tantum, sed et *parapsidem* dici observavit. Quod ideo dico, ut intermortuum vocabulum in libris repululet. *Turneb. x. 27. Idem.* Dicitur *παρὰ καὶ ὄψον*, i. e. ad cibum. Proprie tamen paropsis est genus juris seu condimenti: et sic liquet *Parapsidem* melius de lance dici, et esse ab ὄψις, quæ rotunditatem significat.

143 *Quantum quisque*] Sic Horat. 'Quia tanti, quantum habeas, sis.' Item Ovid. l. Fast. 'In pretio pretium nunc est, dat census honores, Census amicitias, pauper ubique jacet.' *Idem.* —*Quantum quisque sua*] Lucilius: 'Aurum atque ambitio specimen virtutis utrique est, Tantum habeas, tantum ipse sies, tantique

Delph. et Var. Clas.

habearis.' *Vet. Sch.*

144 *Jures licet*] Id est, Si vel maxime pauper omnes Deos Romanos et extraneos in testimonium vocet, nulla ipsi habetur fides. — *Samothracum*] Id est, per θεοὺς δυνάτοὺς vel Divipotes, qui in Samothrace, καὶ μεγάλους. Illorum Dii iidem sunt cum Romanorum. Maximum vero juramentum habebatur, per Jovem, Junonem, Palladem, et Penates, qui ex Samothracia Romam advecti. Alii dicunt, non constare, qui fuerint Dii Samothracum. *Macrobi. iii. 4. Lubin.* Samothracia, seu Samos Thracica, insula est in mari Ægeο, Thraciæ opposita: Olim Dardania, nunc *Samandraci.*

145 *Nostrorum aras*] Ut cum jurent, per Quirinum, Martem, Jovem, Junonem et Palladem. Jurare aliquem et per aliquem antoribus nostris frequens. Dubitat *Grangæus* an *jurare aras*, sit per ipsas aras, templa, &c., jurare: an, aras tenendo per Deos ipsos jurare. Sed cum ethnicorum hoc fuerit, ethnicis hoc relinquamus, nos melius edocti ipsum Deum et per ipsum solum jurabimus. — *Contemnere, &c.*] Creditur, inquit, pauper non timere Deos, ac per hoc securus esse ad perjuriam, quia lueri causa facile quidvis admittit. — *Fulmina*] Quibus Jupiter perjuros punire creditur. *Idem.* — *Contemnere, &c.*] Pauperi, quasi propter egestatem perjuranti, Dii non irascuntur. *Vet. Schol.*

146 *Diis ignoscentibus, &c.*] *Ipsis*, dandi casus. Quasi Dii non attendant ad peccatum et scelera pauperum, qui ex inopia sæpe peccent; ut veniam apud Deos mereantur. *Lubin.*

147 *Quid, quod, &c.*] Uterius miscram conditionem pauperum Romæ exponit, quo passim omnibus deridiculo sint et ludibrio, ob laceras et sordidas vestes. *Idem.*

148 *Omnibus his, &c.*] Pauper scilicet. — *Si fada*] Cui sordida et obsoleta penula. *Idem.*

149 *Rupta calcæus, &c.*] Id est, corio

Juv.

3 G

rupto apertus est, ob fissuram et rupturam; et lacer liet. *Idem.*

150 *Vel si, &c.*] Id est, si multiplex cicatrix et rupturæ vestigium, ostendit lineum filum densum et crassum. Id est, si ruptura calcei consuta sit, per crassum et recens filum. Est autem talis constructio: Si non una cicatrix ostendit crassum lini filum, ubi vulnus consutum est. Vel non una cicatrix ex consuto vulnere et ruptura. *Idem.* Metaphora est a vulnere carnis ad calcei rupturam.—*Consuto rulnere*] A sutriballo sutus. *Vet. Schol.*

151 *Non una, &c.*] I. e. iteratum, densum consuturæ vestigium.

152 *Nil habet infelix*] Epiphonemate exaggerat paupertatis miseras. Sic Plaut. in *Querul.* ‘Huic quantum adjiciunt’ (paupertati) ‘stultitiam, negligentiam, somnium et gulam:’ et Horat. ‘Magnum pauperis opprobrium jubet quidvis facere et pati.’

153 *Exeat, inquit*] Theatrarins scilicet qui præst disponendis ordinibus in theatro. Loquitur ex consuetudine ejus temporis. Quam infelix sit pauper, ab exemplo etiam theatri ostendit: sedebant enim antea omnes promiscue in theatris, nunc illa licentia sublata est. Tota indignatio Poëtæ est in Domitianum, qui legem Othonis, temporum vetustate pene abolitam, restituit.

154 *Si pudor*] Si quis modo pudorem habeat, quasi summa impudentia sit, honoratoria loca occupare, ditioribus debita.—*De pulvino surgat*] *Gradus* xiv. in theatro erant, qui equestres dicebantur, qui e lapide erant; sæpe etiam ex ligno. Unde repertum ut pulvilli insternerentur, idque primum senatoribus, ne nudis lapidibus vel asseribus insiderent. Postea etiam equiti concessum, ut hic videre est. Quin et pilcos Thessalicos latioris marginis, ne insolatione torquerentur, Theatris inferre concessum erat. Conservandis autem gradibus certi præfecti erant, ut illo tempore Lectius

quidam et Oceanus. *Lubin.*—*Pulvinum equestrem*] Appellat sedilia ipsa theatri, ad similitudinem forte pulvini plumei. *Britan.*

155 *Cujus res, &c.*] Cui non suppetunt quadringenta millia sestertium, secundum legem Theatralem Roscii, quæ cavit, ne quis in numero equitum sit, qui cccc. H. S. non habeat. *Grangæus.*—*Et sedeant hic*] Poëtæ Juvenali, vel Umbratio hæc verba attribui possunt, cum indignatione et Sarcasmo in eos prorumpente. Verba enim hic Satyrice cum summa indignatione subtexit, quasi præconis adhuc sint. Quasi dicat: Nimirum pauperes sæpe optimi viri surgant, et contra sedeant hic scortorum pueri, in quocumque prostibulo nati. *Lubin.*—*Cujus res, &c.*] Othonis, qua jussit eos, qui quadrigentorum sestertiorum haberent reditus, in numero equitum esse. *Vet. Sch.*

156 *Lenonum pueri*] Tales enim sæpe pro nobilissimis supponebantur, ut Sat. vi. dicetur. Vel alias, tales solent ex peculiari quadam fortuna ditissimi evadere. *Lubin.*

157 *Hic plaudat*] Exsultent in equitum sedibus, manus percutiant, laudent, gaudeant. In theatro enim plaudebant Imperatori vel principi advenienti. Vel hic in xiv. equitum gradibus spectet, et plansum edat filius nitide et bene culti præconis, vel rerum venalium proclamatoris olim vilissimi; inter cultos et bene habitos juvenes vel filios Pinnirapi, gladiatoris, et inter juvenes laustæ vel gladiatorum magistri.—*Præconis filius*] Nullis præcipuis majoribus ortus, cujus pater rerum venalium præco fuit. *Idem.*—*Nitidi*] I. e. lauti et splendidi opibus: Vel ironicæ: Aut impuri, sordidi, per antiphrasin.

158 *Pinnirapi, &c.*] Id est, inter Juvenes retiarii sen gladiatoris. Galeas cristatas vel pinnas in galeis gladiatores Samnites habebant. Cum iis compositi retiarii reti suo, adversarii caput involvere, et ad terram trahere

conabantur. Inde pinnas vel cristas rapiebant, et tanquam victores jactabant. Ornabantur autem pinnis pavonum, et hinc, vocabulum illud fictitium. *Turneb.* libro III. *Adversar.* c. 8. *Lips.* 2. *Saturn.* 11.—*Cultos juvenes*] Intelligit filios illorum qui olim vilissimi gladiatores, et eorum ministri fuerant, qui sceleribus ad census equestrem pervenerant eodem modo ut *nitidi* supra.—*Juvenesque lanistæ*] Principis gladiatorum, qui gladiatores erudiebat, a laniandis hominibus dicti: ab his differunt lanii et laniones, qui carnes edules concidunt et venditant.—*Pinnirapi*] Pinnis pavonum ornari solent gladiatores, si quando ad pompam descendunt. *Pinnirapos* autem dicit lanistas, ex habitu gladiatorum: quia post mortem retiarii pinnam, id est, manicam rapit, ut ostendat populo se vicisse. Aut ideo *Pinnirapos*, quia pinnas in galeis habebant, ut *Lucillius*: ‘Cum septem incolumis pinnis redit ac recipit se.’ *Vet. Schol.*

159 *Sic libuit, &c.*] Quasi dicat, nulla fuit hujus distinctionis honesta ratio, sed sic libuit.—*Vano*] I. e. stulto, vel ventoso et ambitioso, sc. quum id per nimiam ambitionem fecerit: uti Galli dicunt, *il est bien vain.*—*Othoni*] *L. Roscius Otho* legem theatralem tulerat, ut pauperes, et servi separarentur a divitibus, et ne quis in quatuordecim gradibus spectaret, cui non esset census equestris. *Lubin.*

160 *Quis gener*] Recenset alia pauperum incommoda, quod virgines omni virtute contempta, nulli pauperi nubere; vel quod pauperi cuidam nullus filiam suam elocare velit. Nam divitias tantum spectant, cum filiae sponsus eligendus est. Rectius The mistocles sensit, qui inqueibat, ‘malo virum sine pecunia, quam pecuniam sine viro.’—*Censu minor*] Qui divitiis non sit par puellæ. *Idem.* Census enim rerum et bonorum æstimatio est. *Laudatur Census* in Senatore, ne

splendor amplissimi ordinis rei familiaris angustiis obscoretur. *Rosin.*

161 *Sarcinulis*] Ornamento muliebri, non æquales divitias habens. Posunt etiam *sarcinulæ* pro opibus intelligi, et dote; seu pro mobilibus bonis.—*Quis pauper, &c.*] In testamenti tabulis. Quasi dicat: Nemo. *Lubin.*—*Sarcinulis*] * Nunc doti. *Vet. Sch.*

162 *Quando in, &c.*] Nam pauperes non solum parum pii habentur, verum etiam parum sapientes, ideo ad consilia non adhibentur. Rogat ergo quando pauper cum Ædilibus et infimis quoque magistratibus est in consilio? Nunquam. Magistratus de re aliqua cognituri, aut consultaturi, sibi advocabant, quos in consilio haberent. *Ovid.* ‘Curia pauperibus clausa est, dat census honores.’ *Turneb.* libro x. *Advers.* c. 27. *Lubin.*—*Agmine facto*] Id est, simul, una, jam dudum merito pauperes Quirites Romam reliquissent, et alio migrassemus, et Coloniæ in aliam regionem eduxissemus, cum jam Romæ tam misera nostra sit conditio. Tangit primam seditionem Pop. Rom. et secessum in montem sacrum, cum male mulctati a fœneratoribus, et Patriciis despiciatui habiti, secesserant quondam; de quo *Florus* 1. 23. *Idem.*—*Tenucs*] Tenuioris fortunæ, pauperes.

164 *Haud facile, &c.*] Quam sæpe summa ingenia in occulto latent! quæ, res angusta et tenuis caput exserere, et emergere non permittit.—*Emergunt*] Ex obscuro ad dignitates evehuntur.—*Virtutibus*] Ingenio, excellentiaque naturæ. *Idem.* Quod repetit noster Sat. VII.

165 *Sed Romæ, &c.*] Sed Romæ in primis ille conatus emergendi seu ad dignitatem, seu ad victum, longe durior et difficilior est, ubi summo pretio etiam vilissima comparantur.—*Durior conatus*] Quia Romæ ingenii annonæ caritas, omnia etiam vilia magno constant. *Idem.* Bene ponitur τὸ *Conatus*, nam proprie conatus est

eius rei, quam ad exitum perducere nequeas. *Grang.*

[166 *Magno hospitium, &c.*] Constat scilicet, vel conducitur, domus conductitia.—*Magno servorum ventres*] Aluntur scilicet. *Lubin.* Dicitur absolute magno, pro magno pretio, sic et parvo.—*Ventres*] Pro cibis, qui in ventrem descendunt.

[167 *Et frugi, &c.*] Id est, frugalis, parca, et pene famelica cœna. *Idem.* Grangæus explicat cenam sine carne, ubi solummodo fruges. — *Servorum ventres*] Cibaria servorum. *Vet. Sch.*

[168 *Fictilibus, &c.*] Conqueritur ita auctum esse per divitias omnium rerum luxum, ut Romæ homines etiam pudeat cœnare in fictilibus, ne sint ludibrio. *Britannic.* Notat enim multorum splendidam Romæ miseriam, qui cum essent miserrimi, tamen ambitiosi erant, et pauperes videri volebant. Egrege Seneca: ‘Magnus ille est qui fictilibus sic utitur, quemadmodum argento: nec ille minor est, qui argento sic utitur, quemadmodum fictilibus.’ *Lubinus.*—*Quod turpe negabit*] Grangæus corrigit scribens *negabit*, ne sit locus errori qui peperit historiam de Curio Dentato; quæ nihil, ut inquit, ad Dionysium.

[169 *Translatus subito*] Curium Dentatum intelligunt, de quo in principio Satyræ secundæ dictum. Ille post tot victorias, tot ex hostibus devictis triumphos, Legatis Samnitum aurum offerentibus, cum ipse in foco rapas torreret: ‘Malo hæc, inquit, in fictilibus meis esse, et aurum habentibus imperare.’ Ut sic, de improvviso ab aratro Romam vocatus, Dictator creatus ad triumphalem dignitatem, quam de Marsis et Sabellis devictis reportavit, *translatus* esse intelligatur. Sunt autem *Sabelli* a Samnitibus, quos Curius devicit. Sic hæc specialiter de Curio Dentato. Alii P. Corn. Scipionem intelligunt. Sed conveniet magis si generaliter intelligatur. Si quis Roma repente vel subita muta-

tione, ad Marsos, vel Sabellos Italiæ populos, qui iidem Sabini, et Samnites, transferretur, minime putaret id turpe. Ibi enim modestius vivitur, ubi nulla ambitio: et ubi turpe non ducitur fictilibus cœnare. Sic veteribus Romanis privatus census erat brevis, commune magnum. Vide Beoraldum Annotat. c. 32. *Idem.*—*Translatus subito*] Nimis longe arcessita sunt quæ de Curio Dentato vel Scipione Interpp. afferunt. Quomodo enim Curius domitis Samnitibus translatus ad mensam Sabellam? legendum igitur puto *quod turpe negabit*. Pudor erat Romæ cœnare fictilibus, et *Samnio luto mensam onerare*, quod in Italiæ opidis et municipiis minime turpe erat, ubi ex veteri frugalitate fictiliam usus: sicut duri et crassi cuculli sive lacernæ, soloci filo contextæ, cum rarus præterea aut nullus togæ usus esset. Ergo cum omnia pauperibus Romæ magno constarent, et turpe haberetur cœnare fictilibus, satius fuisse, ajebat Umbricius, Urbe migrare, et eo concedere ubi hæc adhibuisse nullus pudor esset. *Ferrarius.*

[170 *Veneto cucullo*] Crasso habitu et rustico sago, quo Veneti piscatores olim usi. Vel *Veneto*, marini coloris, e crasso panno vestimento.—*Cucullo*] Id est, tegmine vel indumento capitis, rustico et nautico.—*Duro*] Id est, crassi filii. *Idem.*—*Veneto, &c.*] Aut crasso habitu, aut quales cucullos habent Perusini: vel a colore, aut provincia, Venetos. *Vet. Sch.*

[171 *Pars magna*] Laudat jam Umbricius vitam modestam in opidis, et ostendit longe facilius esse ibi vivere, ubi nulla sit ambitio. De urbibus extra Romam intellige. Extra Romam enim in Municipiis; non ille typhus et fastus in victu et amictu in vestibus, qui Romæ. *Et in quibus* (ut Martialis dicebat) *tonicata quies erat: quippe ubi togulam vix induere solebant.* *Ferrar.*

[172 *Nemo togam sumit*] Quam Ro-

mæ quotidie inducunt, cum patronos salutarent: ut nostrates pallia sua.—*Nisi mortuus*] Vulgaris mos cuiusque nationis, ad sepulturam honestissimis vestimentis indui; unde Romæ Censores purpura funerabantur; Magistratus prætexta, cætera plebs toga. *Lips.* Elect. lib. 1. cap. 5. Manut. 3. quæst. 1. Græci palliatos, Itali togatos efferebant mortuos ad funus: cives vero rusticantes ceu in municipiis agentes togam raro inducunt, tunicati usque. *Plin.* Ep. 9. l. 1.—*Ipsa dierum*] Simplicitas in spectaculis municipalium commendatur: est autem talis sensus, *Majestas*, celebritas, vel solennitas *dierum festorum*, quando in municipiis extra Romam celebratur et *colitur*, non in marmoreo, sed virenti, et *herboso theatro*, e vivo cespite factis, et arborum frondibus et ramis ornatis; et finitis fabulis, ridiculum illud carmen *exodii*, ad recreandos spectatores in publico recitatur. Et cum *infans rusticus*, talibus spectaculis adsuetus, in *gremio matris* sedens horret et *formidat hiatus*, rictum et oris aperturam deformem *personæ* larvata et *pallentis*: Ibi, inquam, in spectaculis nulla est ambitio, omnia sunt æqualia, vestes, et habitus. Romæ omnia contra sunt.—*Herboso theatro*] Herbis enim cespitibus et frondentibus ramis, faciebant sibi similitudinem amphitheatri in opidis. *Lubin.*—*Nemo togam, &c.*] Ut ei supra lectum mittant, dum mortuus effertur. *Vet. Sch.*

173 *Herboso theatro*] Licet intelligi possit de temporario et ex cespite congesto, nihil tamen obstat, quin accipiamus de vero theatro, sed propter infrequentiam ludorum herbescens; ait enim *si quando*, id est, raro. *Ferrarius.*

174 *Tandem*] Ita dicit: nam finitis fabulis demum Exodium recitabatur.—*Tandem*] Alii interpretantur post annum. Mallem ego *tandem* finitis æterioribus ludis, et spectaculis.—

Redit] Pro *redit*, ultimam syllabam ob syncopen producit.—*Ad pulpita*] In quibus sedebant, canentes sua ridicula exodia: nam in theatris extruebantur Scenæ et pulpita ad commodum spectantium.—*Notum*] Tritum, usitatum, singulis annis repetitum et recitatum. *Idem.*—*Pulpita*] Locus in quo mimi et pantomimi ludos dabant. Vide inf. ad Sat. viii. vs. 195. *Ferrarius.*

175 *Exodium*] Exodium in his Atellanis fabulis, diverbium vocatur, quod post Tragædorum e scena exodon sequatur, vel exitum: quodque ab Exodiariis ad recreandum spectatorem subiciebatur. Sed et in fine fabularum, mimi risum movebant salibus et facetiis, quæ *Exodia* dicta. De *exodio* vid. *Turneb.* l. x. c. 27.—*Cum personæ*] Exprimit qualia illa fuerint. Cum personati viri horrendam formam, et obscenam vocem rusticus infans, qui talia nondum vidit, trepidat.—*Pallentis*] Larvæ enim horribili colore solent imbuti. Fece, vel colore squalido illitæ. *Farnab.*—*Hiatus*] Id est, larvæ deformem rictum, et oris aperturam. *Lubin.*

177 *Illic*] In opidis extra Romam. *Idem.*

178 *Orchestra similem*] Æqualiter exornatum spatium, in quo saltat Pantomimus, nec, ut in Theatris, alia loca vulgo Romæ, honoratiora equitibus, honoratissima Senatoribus; sed in opidis omnia loca cunctis spectantibus similia erant. Non sunt distinctæ sedes et subscellia. *Orchestra* ergo proprie est chori et saltatorum spatium. Ab *ἀρχέουαι*, id est, salto. *Idem.*—*Clari velamen*] Id est, ædilibus vel magistratibus in summo honore constitutis, qui annonæ et ludis præsent, *tunicæ albæ*, ibi satis sunt et sufficiunt; quæ *tunicæ* ibi sunt *elamen* vel vestis, in indicium *clari honoris* et magistratus. Erat, autem albus color dignissimus, libertatis proprius. *Idem.*—*Orchestra et populum similes*]

Male hæc Interpretes explicant de æqualiter exornato spatio in quo saltabat pantomimus, ibi scilicet omnes confuse spectasse, nec fuisse loca honoratiora Equiti et Senatui, sicut Romæ in theatris. Male hæc inquam nam *similis orchestra et populus* nil aliud est quam quod paulo ante ait *æquales habitus illic*: id est, habitus idem Senatorum sive decurionum et populi, quia omnes in tunicis, nulla toga aut prætexta conspiciebantur. *Ferrarius*. — *Orchestra*] Orchestra spatium, in quo saltat pantomimus. Vel qui in Orchestra procedit, aut spectatur.—*Vet. Sch.*

179 *Sufficiunt tunicae summis* *Ædilibus albæ*] Loquitur ibi poeta de vita rustica, quæ in pagis et opidis agebatur, ubi ait togas non fuisse in usu, atque ita Ædiles satis habuisse, si in tunicis albis conspicerentur: qui habitus omnibus communis erat.—*Summis*] Grangæus putat summos vocari hic, quod ludos curarent. Sed Ædilium tunicæ vel candidæ: vel quod verius; recens lotæ. *Ferrar.*

180 *Hic ultra vires*] *Supple est.* Antapodosis dissimilitudinis. Id est, contra hic Romæ omnia superba sunt, et ambitiosa, et quidem supra opes et ultra quam facultatum sustinere vires possunt.—*Plus quam satis*] Tantus est rerum luxur, ut plus etiani faciant, quam oporteat. *Britan.* Non observant illud Pythagoricum *μηδὲν ἄγαν, Ne quid nimis.*

181 *Aliena arca*] Mutuato alieno ære, unde sibi emant tam pretiosas vestes, vel furto etiam ablato, elegantiorum habitum sibi quam fas erat, comparant: vel etiam quod vestem alienam conducant; ut infra de Ogulnia dicitur: ‘ Ut spectet ludos, conducit Ogulnia vestem.’—*Lubin.* *Arca* sumitur pro pecuniis vel vestibus, quæ in arca sunt clausæ. Sic Seneca: ‘ Cujus auriculis utrimque bina patrimonialia dependent.’

182 *Commune id, &c.*] Omnibus et

singulis tennioribus. Ita ‘ ut illos’ (*αὐτῶν* alibi dicit) ‘ defendat numerus.’—*Ambitiosa paupertate*] Quæ ultra vires stndet nitori et pretio vestim: cum simus pauperes, velimus videri divites. Elegantissime, si quisquam alius antithetis utitur. *Idem.*

183 *Quid te, &c.*] Quid te detineo? Unde formula dimittendi Senatus: ‘ Nil vos moror P. C.’—*Omnia Romæ cum pretio*] sc. sunt: Id est, nihil Romæ gratis alicui contigit, nam magno omnia comparantur, ut superius dixit. *Idem.*—‘ Aurum omnes victa jam pietate colunt.’

184 *Quid das*] Domesticis et Janitoribus scilicet, ut intromittaris, ad salutandum Cossum, virum illum nobilem, et ex præcipua familia oriundum: nimirum dimidiam lucri vel sportulæ janitoribus dare cogeris. Domesticis ergo regum munera offerenda, alias te non admitterent. *Idem.*

185 *Ut te respiciat*] Fabricius Vento vir nobilissimus, quod multa probrosa in Patres composuisset, tandem codicillis et libris suis famosis exustis, a Nerone Italia expulsus est. Cæterum adeo superbus erat, ut salutantes vix respicere, nedum alloqui dignaretur, quod hoc loco indicat. De hoc et hujus conjugis, Satyr. 6. dicitur. Vide *Turnebum* XIII. 19. *Lubin.*—*Clauso*] Te non ore, vix nutu dignatus. Sic Galli, *Faisant le petit bec.*

186 *Ille metit barbam*] I. e. Alius quidam dives, uti *Hic* iterum alius quidam. Hæc intellige de clientibus, qui ut in gratia dominorum patronorum manerent, pueris a dominis in deliciis habitis, et catamitis omnis generis officiis palpabantur. Et quia dies ille latus, quo crines, et barba deponebatur, munera et liba illis mittunt. Eo enim die quo primum radebant barbam exuebant juventutem, transibantque tunc in viros, unde is dies Romanis imo et Græcis festus, genialis, lætusque.—*Metit barbam*] De

servo intellige grandiori. Nam Catamiti imberbes erant.—*Crinem hic deponit amat]* De Cinædo puero intellige. *Lubin.*—*Crinem hic deponit]* Ubi deponit, tonderi curat primæ barbæ lanuginem et crines puer delicatus et domino dilectus, quæ numini alicui consecrare moris erat. Excedentes enim ex æphebis; comæ (quam pueri aluerant) detonsæ primitias, Phœbo consecrabant plurimi Delphos profecti, Æsculapio alii; alii fluviiis patriis, aquæ hunc honorem tribuentes, ut alimonia parenti, vitæque conservatrici. *Farn.*

187 *Plena domus, &c.]* Erat dulciorum ex melle, oleo, farre, quale muneris loco mittebatur, cum alicujus dies natalis erat, vel cum aliquis detonderetur. *Liba* clientes donabant et alia, quæ deinde puer vendebat, ut peculium sibi compararet et auget. Alii legunt, *Libis genialibus*. Nam natali die solebant mittere munera.—*Accipe et illud]* Audi etiam illud malum, ob quod merito stomacheris et indigneris. Cum libis fermentum, id est, fervoris et iræ causam, quod non tantum patronis in Nuptiis, Natali, Opere novo, sed et servis eorum cogimur præstare tributa. Sic et *fermentum*, pro ira apud Plantum. *Esse in fermento, θυμὸν σθαι*. Summa translatio, quod intumescit, et hic significat indignandi et effervescenti materiam: Dicitur et de cæteris animi affectionibus.

188 *Præstare tributa]* Id est, nos patronorum servis sumus tributarii, et ipsis quotannis certam pecuniæ summam dare cogimur. *Lubin.*—*Fermentum]* Dulcium malum, quod stomachum indigestum præstat.—*Vet. Sch.*

189 *Cultis]* In deliciis habitis, et bene vestitis.—*Pecunia]* Id est, illa bona quæ extra potestatem dominorum peculiariter habentur, in quæ bona domino nullum jus erat. Quasi dicat: Servi nostris pauperum muneribus ditescunt. *Lubin.*—*Cultis]* Be-

ne vestitis, quippe festo die suo servis donare cogimur, ut admittamur ad salutationem dominorum.—*Vet. Sch.*

190 *Quis timet, &c.]* Laudat comoda aliorum opidorum extra urbem: et assidua incommoda et pericula urbis Romæ detestatur, ut erant assiduæ ruinæ et incendia, a quibus qui extra Romam Præneste, Volsinii vel Gabii, vel qui Tibure habitabant, immunes essent.—*Præneste]* Opidum Thuscæ situm in colle, et ob id gelidum. Vel ab aquis frigidis.—*Gelida]* Fœminino enim genere invenitur et alibi, sed tum a nominativo est Prænестis: alias Præneste est neut. gen. Sed dixit Stephanus masc. gen. Prænестus.—*Ruinum gelidu Præneste]* Notetur syntaxis, et subintelligatur præpositio regens ablativum; tam hic, quam in sequentibus.

191 *Volsiniis, &c.]* In Hetruria inter montium colla, sub vertice existentia, et arboribus undique cincta.

192 *Simplicibus Gabiis]* Non ornatiss: vel simplicitate sua captis, nempe Sexti Tarquinii dolo. Vide *Florum* 1. 7. In via Prænestina siti erant.—*Proni Tiburis]* Urbe præcipiti posita. Quia in declivi longe ex intervallo montis positum, videntibus ruenti simillimum erat. In Romæ vero conspectu sunt Tybur, Præneste et Tusculum. *Lubin.*—*Simplicibus]* Non ornatiss.—*Proni Tiburis arce]* In præcipiti posita, ut Horatius: 'Clivumque supinum.'—*Vet. Sch.*

193 *Nos urbem colimus]* Antapodosis dissimilitudinis. Contra Romæ ædificia maxima ex parte vetusta sunt, et fulta, assidue ruinam minitantia.—*Urbem]* Id est, domos in urbe veteres, et ruinosas.—*Fultum tenui tibiae]* Id est, exili et facile fracto sustentaculo ex tigno; sunt autem *tibicines* columellæ, quibus ruinorum ædificium sustentetur. *Lubin.*—*Tenui tibiae]* Tibicinatam, tanquam tibia, id est, materia gracili. *Vet. Sch.*

194 *Nam sic, &c.*] Idem est, illis ædificiis, quæ alias laberentur: nisi illis fulero et sustentaculo subveniretur. Id est, sic ruinam minitantibus ædificiis, rusticus, et villicus ob id ex agro in urbem vocatus occurrit et subvenit, exilibus quibusdam columnis et adminiculis. *Lubin.—Villicus*] I.e. servus ille, qui ruris curam habet, ad hoc opus idoneus.

195 *Et veteris rimæ*] Rimas testudinis, aut parietes veteris ædificii, modica calce perfundit, et inquilinos jubet manere, tanquam ruinam restaurasset, donec aliquando ruina opprimantur.—*Contexit*] Modica calce interrupta contexit, et rursus conjunxit. *Idem.—Villicus, et veteris, &c.*] Duplex horum sententia esse videtur. *Vel* ut villicus hic intelligatur satyricæ Urbis præfectus: (ut de Pegaso infra Sat. iv. 76.) qui procumbentibus in ruinam ædibus ita obstat, ut contentus sit rimas et parietum vitia obducere; cum pilis ac substructionibus firmare ac fulcire deberet. *Vel*: ea ratione domini ædificia prolabantia reparant, qua villici rusticæ ædes instaurant, rimas tantum obstruendo; atque ita cives Romæ, pendente ruina, securos somnos captabant. Prior tamen explicatio rectior videtur. *Ferrarius.*

196 *Securos pendente, &c.*] Id est, postea villicus quasi omnia probe restauravit, nos jubet securos esse de ruina, et confidenter dormire, pendente interea tamen et assidue imminente ruina. *Pendente*, pro imminente. *Idem.—Dormire ruinæ*] Rupturas parietum calce modica perfundunt, et inquilinos jubent manere, tanquam si restaurassent ruinam. *Vet. Sch.*

197 *Vivendum est illic*] Pergit ad alia incommoda, frequentia scilicet incendia Romæ, quæ alibi non metuantur.—*Nulli nocte metus*] Ubi nihil opus est ut quis nocte metuat: ubi aliquis securus dormire queat, *Ferrar.*

198 *Jam poscit*] Id est, nam Romæ, modo Ucalegon, vel quivis civis incendium passus, aquam ad ignem restinguendum poscit: modo pauper frivola, et vilia suæ pauperis supellectilis, ex incendio erepta alio transfert. *Idem.*

199 *Ucalegon*] Non hic intelligitur vicinus ut quidam judicant, sed ipse dominus domicilii, qui subter pauperem in primis tabulatis habitat. Frustra ergo hic est *Farnabius*. Ut solet, ad Virgilium alludit Poëta: 'Jam proximus ardet Ucalegon.' Ponitur pro cive quovis.—*Tabulata tibi, &c.*] Id est, contignationes superiores, in quibus tu inquilinus habitas: indicat domum divitis multis contignationibus excelsam.—*Tabulata tertia*] Ita ait: nam ditiores superiorem ædium partem inquilinis tenuioribus locabant, quæ cœnacula dicebantur: ut inferius dicitur: 'Rarus venit in cœnacula miles.' Imam autem partem sibi retinebant. Omnium tenuissimi autem cœnacula vel tabulata tegulis proxima habitabant. Martialis: 'Et scalis habito tribus, sed altis.'—*Fumant*] Id est, tertia habitatio vel contignatio domus, in qua tu habitas, jam tibi fumat, et incendium concepit noctis tempore, idque te ignorante, et forte dormiente. *Lubin.—Tabulata, &c.*] Superiora tecta et tritæga.—*Ucalegon*] Ex Virgilio: 'Jam proximus ardet Ucalegon.' *Vet. Sch.*

200 *Tu nescis*] Tu miser inquiline dormis.—*Nam si*] Si ab ima domus parte ignis incipiat; nam incendio ingruente trepidatio.—*Gradibus ab imis*] A prima scala. *Vet. Sch.*

201 *Ultimus ardebit*] Ardebit etiam, quamvis ultimus.—*Quem tegula*] Intelligit illum, qui habitat in suprema parte ædium sub tegulis. *Lubin.*

Molles columbæ] Veneræ et salaces, quæ gaudent superiori loco domuum. *Idem.—Columbæ*] Quia super tecta columbaria fiunt. *Vet. Sch.*

203 *Lectus erat Codro*] Exemplo

Codri, quod dixit, declarat. Quod scilicet misera pauperum Romæ sit conditio. Sensus est: Codrus Poëta erat pauperrimus, forte ille raucus, de quo prima Sat. Erat illi quippe paupercula supellex, *lectulus* brevis, vel brevior Procula conjuge sua brevissima: intelligit autem lectum discubitorium. Erant ipsi præterea *sex urceoli*, vel parvula vascula ad aquam hauriendam, erant ei *ornamentum* et decus *Abaci* vel repositorii, et *parvulus cantharus* vel vasculum ansatum ad potandum *infra* abacum erat, et sub abaco pendeat. Et opus Chironis in medicina, ad quam artem potissimum Codrus inopia coactus se contulerat, jacebat *sub eodem marmoreo* abaco. i. e. materia eadem, sc. argilla facto. *Chiron* autem notat trapezophorum sive statuum aut effigiem Chironis centauri fictilem, quæ poculorum mensam sustinet. Assentitur Grangæo Farnabius. Sed qui priorem sententiam defendunt, putant, 'sic Codri paupertatem planius ostendi, qui libris ne comoda quidem repositoria habeat.—*Lectus Procula minor*'] De eo dicitur, qui ea in paupertate est, ut ne quidem lectum sibi æqualem comparare possit. *Grangæus*.—*Urceoli sex*'] Ut solebant divites, in quorum Delphica semper comparia vasa esse solebant.

204 *Ornamentum abaci*'] Quasi dicat, egregium ornamentum. Satyrice et irrisorie. Turneb. xxviii. 15. *Lubin*. Quæ latinis abacus Delphica, Gallis hodie vocatur *la credance*.—*Ornamentum abaci*'] Quod nos Delficam dicimus. *Vet. Sch.*

205 *Sub eodem marmore*'] Mirantur Interpp. inter Codri frivola enumerari abacum ex marmore, et sub eodem pro fulcro Chironem excubantem; propterea fuisse ex argilla credi volunt. Verum abaci vulgo ex lapide, sive etiam marmore, pauperiorum quoque supellex fuit; cum divites mensas et abacos ex citro, et

quidem plures tunc haberent, quæ eburneis pedibus fulciebantur, adeo ut (quod ait Poëta Sat. xi. 128.) argenteus mensarum pes idem illis esset quod in digito annulus ferreus, Horat. i. 6. 'Lapis albus pocula cum cyatho duo sustinet.' Nil ergo mirum si Codro et abacus et sustinens abacum centaurus ex marmore fuit. *Ferrarius*.—*Cantharus*, &c.] Quemadmodum solent e marmoribus facere sigilla diversa: *recubans* enim a posteriore parte recubens, Hippocentaurus fingitur. *Vet. Sch.*

206 *Jamque vetus*'] Cista jam vetus conservabat autorum Græcorum libros, quibus Codrus Poëta ante studuerat. *Lubin*.

207 *Et divina Opici*, &c.] Forte indicat hunc Codrum missa Poëtica se ad medicinam contulisse paupertate coactum, jamque libros Græcos et Poëtas abjecisse, et divina sua carmina Opicis muribus rodenda abjecisse. *Opici*, Barbari et doctis carminibus infesti. Sat. vi. 'Opicæ castigat amicæ Verba.' Erant autem Opici ἀπὸ ἡρωσποιοὶ nefandæ libidinis et liguritores: Inde a lingendo facete Opicos mures dixit. Glossarius ab H. evulgatus legit, *apici*. *Lubin*. Alii dicunt *Opicos* appellari eos, qui Græce nesciant, licet Latine non sint indocti, ut per lusum mures Poëta appellet *Opicos*, qui carmina Græca rodebant, quæ nec intelligebant; in qua opinione dicitur esse Gellius x. 16.—*Britan. Opici*'] Proprie populi Campaniæ, qui et Osci sunt: Judicante Servio *Oplici* dicti, vocabulo Græco, quod ibi multi serpentes abundarent. Festus in *Oscum*: *Lipsius* Epist. quæst. iv. 25. et v. 6. aut mures terrestres, ab ὀπῆ *caverna, foramen*, quæ muribus latebræ. Vel ab ὀπῆ *vespertilio*, citante Crispino e Suida. *Farnab.*—*Opicos mures*'] Appellat, quia salem lingentes concipiant, et ita Venerem quodammodo exerceant. *Muret.*—*Et divina Opici*'] Opizein Græci di-

eunt de iis, qui imperite loquuntur. Alii opicos dicunt, eos qui fœdam vocem habent. *Vet. Sch.*

208 *Nil habuit Codrus*] Quasi dicat: Summarum summa est, parum habuit Codrus, aut nihil habuit.—*Quis enim negat*] Quasi dicat: nemo negare potest, ipsum longe fuisse pauperrimum. *Lubin.*

209 *Perdidit, &c.*] Suam paupertatem omnem, quæ nihil esse videbatur, perdidit incendio miser et infelix.—*Ultimus autem*] Miserrimum fuit incendio suam paupertatem perdere, sed longe miserius fuit, quod rursus a nullo homine sublevabatur. *Idem.*

210 *Ærunnæ cumulus*] Incrementum aggregatum, et quasi summa. *Ærunna*, quæ hic laborem onerosum, proprie significat furcillam qua viatores sarcinas suas religatas tabella interposita sustentare consueverant.—*Nudum*] Qualis ex incendio evasit.—*Et frustra*] Veteres adverbium in a exeuntia, interdum etiam corripuerunt. *Ruffius Festus* in aratro, 'Ima velut cœli luxit dum frustra frequenter.' Melius tamen *frusta* legitur, pro frustis panis et fragminibus. Et sic in antiquis legit *Mancinellus*. *Idem.* Sic et *Grangæus*, et *Farnab.*—*Frustra rogantem*] Aut sine causa, aut * panem petentem. *Vet. Sch.*

211 *Tectoque*] Cogebatur miser sub dio enbare. Exprimitur mira Roman. erga pauperes inhumanitas. *Lubin.*—*Jurabit*] Alii juvabat.

212 *Si magna Arcturi*] Antapodosis dissimilitudinis: quasi dicat, tam imisericordes et inclementes sunt erga pauperes et calamitosos. Verum si dives aliquis Arcturius vel Catulus incendium patitur, sive domus ruat, omnes certatim ipsi opem ferunt, omnis civitas ejus casum dolet.—*Astyrici*] *Astyricus*, ut alii, *Asturius* vel *Arturius* pro divite, nobili et facuoroso. Arcturii hujus supra meminit, cum dixit, vs. 29. 'Vivant Arcturius illic, Et Catulus.' Forte *OstorI.*

P. Ostorii Scapulæ Consulis sub Claudio meminit lib. Digest. 39. capite 4. et Tacit. l. XII.—*Magna*] Splendida, superba, magnifica, eminens.—*Horrida mater*] Roma scilicet, quæ tanquam mater filii casum luget, et in lugubri veste squalida est, quasi in luctu publico, in quo solebant matronæ, matres Romanæ, deponere ornatum. *Lubin.*

213 *Pullati proceres*] Nigris vel pulvis vestibus induti lugent primores, et Senatores.—*Differt radimonia*] Sponsiones sistendi se et dictionem juris: fidejussiones, et denique omnes causas forenses in alium diem differt; publicum justitium, tanquam in publica calamitate indicitur. *Idem.* Sic nostri *Hymæck* *nootseming*.—*Pullati proceres*] Cum nigris vestibus lugentes. *Vet. Sch.*

214 *Tunc geminus, &c.*] Quasi unius Arcturii calamitas ad totam urbem pertineret.—*Tunc odimus ignem*] Non solum incendii, verum etiam nostri foci, quod lugentes observare solent. Tunc detestamur ignem, tanquam rem damnificam. *Lubin.*—*Tunc odimus ignem*] Non incendium laris nostri, at præ tristitia, aut propter casum, nec focum in domo nostra fieri patimur, quod et lugentes observare solent. *Vet. Sch.*

215 *Ardet adhuc*] Dum Arcturii domus adhuc ardet, statim præsto est aliquis, qui ei marior conferat, ad reedificandam splendidam et regalem domum. Id est, dant materiam ad novam domum, dant ornamenta novæ domus, dant argentum ad faciendos sumtus. *Lubin.*

216 *Nuda*] Non fucata, sine tegmine, ex una materia; vel imagines nudorum corporum ad vivum excisas in Pario lapide vel marmore ad ornatum.—*Candida signa*] Statuas marmoreas. *Idem.* Simulacra ex marmore caudido.—*Candida signa*] Statuas marmoreas. *Vet. Sch.*

217 *Euphranoris*] Ille teste Fabio;

in pingendo et fingendo fuit artificiosissimus: in Polyelete statuario summa diligentia, et decor fuit. *Lubin.*—*Euphranoris, &c.*] Atheniensium cælatorum. *Vet. Sch.*

218 *Hæc Asianorum*] Ut intelligamus utrumque sexum properare, ut statuas et imagines Deorum ex Asia Romam deportent. *Turneb. Advers. x. 27. Salmas.*—Alii legunt *Phæcasianorum*] Pro *Phæcasiorum*, i. e. Deorum quos Phæcasii sacerdotes Atheniensium et Alexandrinorum a calceamentis candidis denominati, coluerunt. Vel deorum e Græcia latorum: Phæcasia enim Hesychio sunt rustica calceamenta, quibus calceati pingebantur dii Græci. *Furnabius.*—*Vetera*] Quæ antea diu fuerant in templis deorum.—*Hæc Asianorum*] Superstitiose gentem nominavit. *Vet. Sch.*

219 *Hic libros dabit*] Id est, omnis generis suppellectilem necessariam ad ornatum et cultum.—*Dabit*] Interpositione hujus verbi et superiores orationis partes comprehenduntur et inferiores.—*Et forulos*] Thecas, pluteos, capsulas, armaria, conditoria librorum.—*Mediam*] Non integram, et perfectæ staturæ, sed dimidiatam tantum, et usque ad umbilicum. Hinc locus Ciceronis, *Frater meus dimidiatus major est quam totus.* *Lubin.* Britannicus vult statuam Minervæ in medio reponendam; ad exornandam Bibliothecam. Mediam Minervam vocat *πρωτομην* Minervæ, quæ in omnibus Bibliothecis dedicabatur: quo nomine patronam librorum vocaverit. Itaque non immerito librum plus uno sæculo vivere optat, quem Minerva in Bibliotheca receperit. *Scaliger in Catull.*—*Et forulos*] Armarium, sive Bibliothecam. *Vet. Sch.*

220 *Hic modium, &c.*] Quæ mensura erat librarum 44. Sed pro indefinita mensura capiat. —*Meliora reponit Persicus*] Notavit Romanos in beneficentia erga Arcturium; jam idem

dicat de Persico, qui illo tempore sine liberis erat, et ditissimus. Ob id hæredipetæ vultures ita ipsi palpantur, mittendo optima quæque.—*Reponit*] Resareit, reparat. *Lubin.*

221 *Persicus*] Ditissimi orbi nomen: dicunt alii eo nomine pro divite usum esse, quia Persæ divites forte.—*Persicus*] Fabius Persicus, vide Sat. VIII. 14. vel, quod hic Arturius Persa fuerit. Vide *Martial. Epig. III. 51.*—*Orborum lautissimus*] Id est, inter omnes illos, qui liberos hæredes non habent, delicatissime et lautissime vivens. *Idem.*—*Persicus*] Persicum, quasi divites posuit; eo quod Persæ divites. Sic *Horatius*: 'Persicos odi.' *Terentius*: 'Dinumeret nunc ille Babylonias.' *Vet. Sch.*

222 *Suspectus*] Persicus, tanquam ipse incenderit suas aedes. Sic *Martialis* de Tongiliano, *Epig. III. 51.* 'Emita domus fuerat tibi, Tongiliane, ducentis, Abstulit hanc nimium casus in urbe frequens. Collatum est decies. Rogo non potes ipse videri Incendisse tuam, Tongiliane, domum?' *Lubin.*

223 *Si potes avelli*] Indicat jam in opidis extra Romam, optimam habitandi rationem emi posse, illo pretio, quo Romæ non domus quidem vilissima conducì poterat. Id est, si vana et inanis delectatio Indorum Circensium, te non adeo in urbe delectat, ut ab illis avelli queas, optima domus illo pretio tibi comparatur Soræ, &c. et municipiis aliis Italiæ, quo pretio Romæ tenebrosam tantum domum ad unum annum conducis.—*Avelli*] Quasi per violentiam. Nam cives Romani illo tempore, teste hoc Juvenale, *Duas tantum res anxii optabant, Panem et Circenses.* Usque adeo studio spectaculorum insaniebant.—*Circensibus*] Nam hi ludì, qui tanta omnium spectabantur delectatione, in Circo maximo fiebant, unde et nomen sortiti sunt. *Maximus* autem appellatus est, quod amplitudine longe major esset,

quam Circus intimus et Circus Flaminius. Nam ut scribit Plin. l. xxxvi. longitudine fuit trium stadiorum, et latitudine minus; sed cum ædificiis quaternum iugerum. Capiebat autem ducenta et sexaginta millia hominum sedentium. Ludi autem instituti fuerunt in honorem Cybeles magnæ Deorum matris, qui vocabulo Græco dicti Megalenses, Latino magni, ἀπὸ τῆς μεγάλης μητρός. Vel, quod diis magnis, i. e. laribus, Urbis Rom. dati sunt: vel, ut *Aseonius* ait, ludos magnos esse appellatos, quod magnis impensis sint dati. Circenses ludi, iidem etiam plebei sunt appellati, quod initio veris, stato solennique die celebrabantur magno totius plebis studio et delectatione: vel quod, exactis regibus, pro libertate plebis facti sunt, aut pro reconciliatione plebis. Ludi etiam Circenses, in honorem Cereris celebrabantur. *Britannicus*.—*Sora*] Sora urbs Campaniæ, non longe ab Arpino, Tullii patria. *Lubin*.

224 *Fabrateria*] Opidum Campaniæ, in via Latina.—*Frusinone*] Urbs Frusino in via Latina, quemadmodum et Fabrateria. Vel, ut *Probus*, civitatis Campaniæ nomen. *Strabo* lib. iii. *Lubin*.—Aut *Fabrateria*] Civitatum nomina Campaniæ. *Vet. Sch*.

225 *Tenebras*] Pro tenebrosa domo, aut vili habitatione. *Lubin*.

226 *Hortulus hic*] In his opidis.—*Puteusque, &c.*] Non profundus.—*Nec reste movendus*] Puteus, unde non finibus nec reste aut ullo labore aqua exhauritur, sed manu possis eam attingere. *Idem*.

227 *In tenues plantas*] Hortorum scilicet, facili haustu diffunditur et irrigatur. *Idem*. Alii leg. *In teneras plant*.—*Tenues*] Quæ recentè humo fixæ sunt, et ob id debent irrigari. *Grang*.

228 *Vive bidentis amans*] Id est, ibi pro libitu jucundissimam agriculturam exerce. *Lubin*. Satius, inquit, est agricolationi vacare, quam habi-

tare intra urbem, inter tot vivendi molestias. *Britan*.—*Bidentis*] Sarculi lignel, aut ferramentorum rusticorum: aut furcæ vel rastri genus est. Quod autem de ore interpretantur, non placet, paulo enim post meminit Pythagoreorum, qui ab omnibus animalibus abstinebant. *Lubin*.

229 *Unde*] Id est, ex quo horto centum Pythagoreis epulum dare possis. Illi enim olera cruda vel elixa tantum comedebant, et a carnibus abstinebant. *Idem*.

230 *Est aliquid*] Non minima res est. Est operæ pretium. Ut omnino ostendat longe melius esse in villula exigua habitare, quam in urbe.

231 *Dominum, &c.*] Exigni hortuli, quem lacerta occultare posset.—*Lacertæ*] Exigni agri, aut hortuli, ubi lacertæ commorari et apicari solent, per Metonimiam posuit contentum pro continenti. Sensus est; Ex urbe migrans quocunque te receperis, optimum putato domicilium, ubi tuam habeas domum et hortum tam exiguum, ut vix una ipsum discurrat lacerta. *Lubin*. ut dici solet, *unius vermiculi*. Belgice *cen voet lands, cen hant vol lands*; hoc sensu noster scribens *lacerti*, potuit ad mensuram referre, ut sit tantum agri, quantum est spatium brachii nostri inter scapulæ et cubiti ossa.—*Fecisse lacertæ*] Notandum quia feminino genere dixit, Lacertæ, cum Virgilius masculino dixit Lacertos. et aut ad animal retulit, quia sunt in agro quamplurimi, aut lacertam pro horto posuit, per quem discurrere et latitare consuevit. *Vet. Sch*.

232 *Plurimus hic ager*] Subtextit alia urbis Rom. incommoda, quod ob perpetuum strepitum, diurnum et nocturnum, in plateis et foro, nemo dormire queat; quod ob id multi ægroti, assidua insomnia vel vigilia pereant. Satius est, inquit, quicunque modo extra urbem vivere, quam ut in

urbe tot molestiis premaris. Martialis: 'Otia me, somnusque juvat, quæ magna negavit Roma mihi.' *Lubin.*—*Plurimus*] I. e. ingens multitudo, uti passim apud alios. Ignare ergo legunt *Pluribus*. *Grang.*

233 *Cibus imperfectus*] *Ἀκατέργαστος*, indigestus, non concoctus. Nimirum qui recte concoqui nequit, ob assiduas vigilias, et ob id crudus et indigestus, ardenti et febricitanti stomacho adhæret.—*Hærens*] Stomachus enim cibum non absolvit, antequam concoxerit. *Lubin.*

234 *Nam quæ meritoria*] Id est, quæ officinæ Romæ in quibus mechanici opus meritorium exercent, admittunt somnum, vel permittunt aliquem dormire? *Lubin.* *Loca meritoria* dicuntur, quæ mercede locantur inquilinis, a merendo; unde et tabernæ meritoriarum ipsa stabula dicuntur, hoc est, cauponæ. Nam *mereri* est, caussa quæstus aliquid operari, unde et meretrices dictæ, quod turpitudine corporis æs merentur. *Mercēsque* præmium appellatur, quod datur pro laboribus susceptis: inde etiam dicuntur *pueri meritorii*, qui aut sponte sua, aut jubente domino prostant, turpique quæstu æs merentur. *Britan.*—*Meritoria*] Tabernæ, ab eo, qui mercedes præstat. *Vet. Sch.*

235 *Magnis opibus*] Id est, divites facile dormire possunt, sed ubique misera pauperum est conditio: id est, si quis Romæ noctu dormire velit, magnas opes exponat necesse est, vel magno constat pretio domus a strepitu remota. Vel quod a magnis et potentibus dominis vicinis tabernis silentium magno pretio imponatur, ita ut somnus magno pretio constet. *Lubin.*—*Magnis opibus dormitur*] Magna potentia silentium imponitur vicinis tabernariis, ut magno pretio somnus constet. *Vet. Sch.*

236 *Inde caput morbi*] Hæc caussa malorum: Hinc illæ lacrymæ. Quod nemo ibi dormire queat.—*Rhedarum*

transitus arcto] Curruum fragor, et strepitus in angustis platearum locis, et mutua maledicta mandræ et mulionis. *Lubin.*

237 *Vicorum in flexu*] Nam vici vel regiones adeo obliquæ Romæ erant, ut difficilem vehiculorum transitum facerent.—*Et stantiz convicia mandræ*] Qui subsistere cogitur: hoc loco pro mulione qui alterum a quo impeditus erat maledictis incessit, verbere et verbo increpat mandram. *Mandra* mulorum est multitudo, qui olim vehicula trahebant. *Idem.* Proprie est brutorum receptaculum, cubile; item eorum agmen significat, metonymice, locus pro locato. Vox Græca est, conveniens Latinae *mansio*.—*Mandræ*] Locus in quo porci includuntur. *Vet. Sch.*

238 *Eripiunt*] I. e. adimunt, impediunt.—*Druso*] Sui temporis hominem maxime somnulosum obiter notat.—*Vitulisque marinis*] Id est, phocis, quibus nullum animal graviore somno premitur. Vel quod in somno similes vitulis edant mugitus, *Plin. l. ix.* *Lubin.*—*Britannicus vero somnos ursi* legendum esse contendit, hac maxime ratione; quod quum dicat somnum eripi vitulis marinis, recte procedat, ut de aliis belluis, quæ alte dormiunt, potius loquatur, quam de homine. Nam ursi, ut scribit *Plin. viii. 36.*, primis diebus his septenis, tam gravi somno premuntur, ut ne vulneribus quidem excitari queant. Qui vitulis marinis Romæ possit somnus excuti dicant qui vitulos marinos dormientes viderunt aut Romæ, aut usquam terrarum. Locum mendosum esse nemo non videt. Legendum autem videtur: *Vitulisque maritis*. Nam senes sunt somnolenti: quamvis alia possit ratio dari cur vetuli mariti, qui Juvenclas duxerunt, somno alto sopiti jaceant. *Græv.*

239 *Si vocat*] Exponit jam, quanta commoditate et celeritate, divites Romæ quo velint, pervenire possint:

contra quantis molestiis et difficultatibus tenuiores, pedites incedentes: in plateis premantur, si forte diviti aliquo eundum sit, ita postulante officio. *Lubin.*—*Officium*] Significat, si ad officium nuptiarum dives vocatus est, aut ad aliam celebritatem, vel ad aliquod negotium publicum aut privatum: in his enim persæpe nomen officii poni solet. *Turneb.* x. 27. Ejusmodi officium appellat Martialis operam togatam. *Grang.*—*Turba, &c.*] In lectica vel sella gestatus, a servis bajulis, idque omni populo locum dante, utpote diviti. *Lubin.*—*Si vocat officium*] Si officium faciendum sit Consuli a Præ tore, disponit qui viam faciant. *Vet. Sch.*

240 *Et ingenti, &c.*] Liburnum, magnam lecticam dicit, quasi navem et ejus bajulos Liburnos. Est enim navis species a Liburnis populis: vel intellige de lectica et grandibus e Liburnia servis, id est, a grandibus e Liburnia servis lecticariis in sublime elevatus, super ora et capita aliorum alte elatus curret, et velociter vehetur. *Lubin.*—*Super ora*] Nam pauperes obvii prosternuntur conculcanturque in luto pedibus servorum et lecticariorum.—*Liburno*] A lectica magna Liburnatos, et Getulos Liburnos. Ipse, tarde venisse Liburnos in secundo libro. *Vet. Sch.*

241 *Atque obiter, &c.*] Ibi in lectica sua potest ob iter, *παρέργως*, per viam, quæ vult, agere, idque obiter, et interea dum illum locum petit, quo vocatur. *Lubin.*

242 *Namque, &c.*] Clausa erat undique lectica, nisi quod fenestra quædam in ea ad prospectum. Ear ipsæ velo, plagula lecticaria sive linteo tegebantur, quod dinovere sen deducere licebat, pro voluntate vecti. *Id.*

243 *Ante, &c.*] Est Tmesis. Id est, ille studens, legens, scribens, dormiens, citius, eo, quo volet perveniet; quam nos tenuiores, vel maxime festinantes, quia ei ceditur.—*Nobis,*

&c.] Id est, contra si nos tenuiores aliquo properemus, turba, quæ ante nos est, illa nobis obstat, quæ post nos, illa nos premit et molestia afficit. *Idem.*—*Obstat, &c.*] Unda pro populo, ad modum undæ diffluente turbæ quasi fluxu et refluxu, vel populi multitudine stantis ad officium. Nisi legendum potius *turba prior*.

244 *Premiit agmine*] Impellit, premit, urget, multitudine agminatim incedente, a fronte et tergo. *Idem.*—*Lumbos, i. e. dorsum.*—*Unda prior*] Populi multitudo stantis ad officium. *Vet. Sch.*

245 *Cubito*] Dum lecticam portat, manu ad asserem lecticæ admota. —*Assere duro*] Pro amite lecticæ, lecticarios intellige; vel *assere* pro ligno eminente, palo, pertica, qua lectica continetur. Sic Sat. vii. ‘Perque forum juvenes longo premit assere duro.’ Martialis *asserem* pro ipsa lectica dixit. *Lubin.*—*Assere duro*] Amite* lecticæ lecticarios significat. *Vet. Sch.*

246 *At hic, &c.*] Lignum longius, trabem, quam per plateam gestat, tabulam.—*Metretam*] Vas quod amphoram capit: Capit 10 sextarios: Sextarius 6 congios. *Lubin.* Vox Græca est *μετρητής*, mensor. Liquidorum autem est metreta, solidorum medimnus. *Grang.*—*Metretam*] Vas, quod amphoram capit. *Vet. Sch.*

247 *Pinguia, &c.*] Supp. sunt. Cænosa, turpia, immunda.—*Planta mox*] Pedibus, fortasse, ingentis cujusdam bajuli, vel totius multitudinis conculcor.

248 *Et in digito clavus, &c.*] I. e. Calceus multis clavis suffixus, vel tibiale clavosum militis, vel calcar ocreati peditis, qui hic in turba adest, digito pedis mei infigitur. Milites utebantur in tibialibus multis clavis fabricatis, nude clavata vestimenta, aut calceamenta clavis infixa. ut Sat. ult. ‘Cum duo crura habeas, offendere tot caligas, tot Millia clavorum.’ *Lubin.*

249 *Nonne*, &c.] Confirmans pauperes nimia multitudine in via conculari, divitum Romanorum gulam, et sportulæ desiderium iterum insectatur, et servorum miseriam exponit. Doctissimus Turnebus Advers. x. 27. sportulam hic vel 100. quadrantes non intelligit; sed cœnam, quæ quod initio in sportula dabatur, nomen meruit: unde Græcis δειπνον ἐν σπορίδι, vel cœna in calathio appellatur.—*Celebretur*] Id est, quanto studio et concursu petatur vel potius quam frequentetur, vel quam illustretur seu colatur.—*Fumo*] Eo dicit; ignis enim obsoniis in cœnam in sportula datis, subijciebatur, ne frigerent. Id est, quanto igni obsoniis subjecto: vel quanta festinatione, apparatu, studio. Ut ergo ea calida conservarentur, cum foco domum ferebantur a servis. *Idem*.—*Fumo*] Apparatione. *Vet. Sch.*

250 *Centum*, &c.] Illi qui sportulam acceperant et celebrant, supp. adsumunt.—*Sequitur sua*, &c.] Focus et suppellex. Id est, centum clientes a divitibus sportulam petunt, et unumquemque sequitur suppellex culinæ varia, qua obsonia varia data, excipiunt in ollis, et ignem ipsis subijciunt in sportula tanquam culina. Putat autem quod per servos sportulam petierint, qui una vasa et ignem et ollam secum gestaverint. *Lubin*.—*Centum contrivæ*] Perinde convivium: quia sibi faciunt in commune. *Sequitur*, &c. Pulmentaria portans secum, comparata ex sportula. *Vet. Sch.*

251 *Corbulo*, &c.] Vir fortis et validus, tempore Neronis, rebus in Armenia gestis claruit: de illo Tacitus l. xiiii. 'Corpore ingens, verbis magnificus, super experientiam, sapientiamque etiam specie inanum validus.' Alii dicunt Athletam fuisse; alii genus navis.—*Tot rasi*, &c.] Universam fere culinam. *Lubin*.—*Corbulo*] Alii dicunt athletam illius temporis for-

tem, Corbulonem fuisse: alii genus navis. *Vet. Sch.*

252 *Impositas capiti*] Ad sustinenda autem melius talia vasa, supponebant capiti circulum, qui proprie latinis Arculus dicitur.—*Quas*, &c.] Id est, erecto et eminente vertice; ne jus obsoniorum effundatur. *Lubin*. Mallem legi, *Quot*.

253 *Servulus infelix*] Propter miserabilem laborem.—*Et cursu*] Id est, tam velociter currit, ut ignem currendo ventilet, et exsuscitet lebeti suppositum.—*Ignem*] Qui obsoniis, ne frigerent, subjectus, capiti impositus portabatur.

254 *Scinduntur*, &c.] Servorum tunica paulo ante consutæ scinduntur et dilacerantur, tanto onere; vel ab aliis prementibus, vel stipantibus.—*Longa coruscat*] Motat, tremit, vacillat. Ita Seneca epist. xc. 'longo vehiculorum ordine pinus aut abies deferebatur, vicis intrementibus.' Exponit pericula quæ a vehiculis obveniunt.

255 *Sarraco*] Sarracum vehiculi genus fortissimum, quo ligna et lapides vehebantur. Id est, valido vehiculo vel Sarraco veniente, vel obviam procedente, longa arbor abies, illi vehiculo imposita resplendet, et ex intervallo coruscat, nutat et tremit.—*Altera*] Vicina sarraca vel plaustra, vehementia pinum. *Lubin*.—*Sarraco veniente abies*] Sat. v. vs. 23. *Soracum* ubique scribendum. Festus: *Soracum* dicitur, quo ornamenta portantur scenicarum, &c. Græcum purum putum est, Σάρακος. Hesychius: Σάρακον, ἀγγεῖον εἰς ὃ σῦκα ἐμβάλλεται. *Meurs*. Exerc. Critic. part. xi. c. 5. p. 117. 118. Sic et *Grang*.

256 *Nutant*, &c.] Illa Sarraca vel plaustra celse contremiscunt; vel potius procerae arbores in ipsis. Deducta metaphora ab ipsis, qui capite nutant.—*Altæ*] vel *alte* pro ut libet. Nam in altis illis vehiculis tales trabes vehebantur.—*Minantur*] Exitium sci-

licet, ruina vel casu. *Lubin.*—*Populo*] Multitudini pauperum.

257 *Nam si, &c.*] Id est, si axis vel currus subversus, prostratus, vel fractus fuerit. Id est, si ruat, et homines prætereuntes ruina vel casu obruat. —*Saxa, &c.*] Ex Liguria in Apenninis montibus inter Galliam et Hetruriam sita, ubi Latomi multi saxa incidentes. Probus ait: *Ligustica* nomen Insulæ. Silicem Lunensem, qui serra secatur. *Grang.*—*Ligustica*] Nomen Insulæ. *Vet. Sch.*

258 *Axis*] Id est, planstrum ipsum: pars pro toto. *Lubin.*—*Eversum, &c.*] Saxum, montis partem; vel saxum ingens e monte excisum, vel montis instar, una cum plaustro prostratum, et agmina populi prætereuntes obruens. *Idem.* Hyperbolicus.

259 *Quid superest, &c.*] Scilicet hominum, planstris et saxis obrutorum. Quasi dicat, nil: quia frustillatim obteruntur. *Idem.*

260 *Obtritum, &c.*] Id est, evanescit, et ad nihilum redigitur omne, i. e. totum cadaver, ut amplius non appareat.

261 *More animæ*] Hic sensus est: Sicut animæ a corpore avolant, et non videntur; ita cadavera minutatim concisa obteruntur: vel ita corpus frustatim contritum, oculorum fere aciem effugit. —*Domus, &c.*] Id est, familia ejus, cujus cadaver contritum, nil sciens de morte, *secura*, nihil de paupere domino timens, vel de conservo, adventum sportulæ expectat, et *patellas* futuræ cænæ *lavat*, et bucca vel oris spiritu ad ignem *focus* excitat, exsuscitat, vivificatque. —*Patellas*] Lances, paropsides, quibus sportulam volunt excipere, sed qui adferre debebat, perit. *Idem.* Vel patella ad rem divinam faciendam; nam post sacrificia lavabantur, antequam cœnarent. —*Intercu*] i. e. Dum expectatur, aut (quod magis placet) dum ille naturæ concessit. *Britannic.* —*More animæ*] Sicut animæ non viden-

tur, ita cadavera minutatim concisa obteruntur. *Vet. Sch.*

262 *Sonat, &c.*] Alius servorum præparat strigiles, lintea, guttum, &c. Apposite *Sonat*, dum se tractat. Strigil inter alia lavantium, ferreum instrumentum ad radendum corpus, sudoremque tergendum. Soliti autem veteres, priusquam comederent, lavari: quare venturo domino ad balneum necessaria parabantur. Erant enim strigiles aureæ, argenteæ, æneæ, &c. licet ditiores spongiis purpureis uterentur, strigilum loco. *Plin. xxxi. 11.* Alii dicunt *strigiles* velaria esse, unde *Athletæ* post laborem stringuntur. *Tranquillus* scribit: 'Octavius etiam læsisse cutem nimio strigilis usu, strigilibus pleno,' &c. Quia strigil primam corripit, legunt *strigilibus et*: vel est Procelensmaticus. Hoc instrumentum graphice depingit *Apuleius l. ii. Florid.* —*Unctis*] Oleo perfusus, quo minus cutem læderent.

263 *Et pleno*] Id est, ordine ponit lintea, quibus madida corpora siccantur, idque gutto vel vasculo ex cornu, a gutta dicto, unde alias oleum guttatim diffundat, olei pleno; quod lotis, jamque siccis superfundebatur. *Lubin.* —*Lintea gutto*] Et apparatur ad balnea ferre si venerit, quem nescit peremptum. *Gutto* autem ab eo, quia guttam mittit. quos habent capsarii. Strigla autem est, quod xistram dicunt. unde oleum deteritur. *Vet. Sch.*

264 *Hæc inter, &c.*] Scilicet divitis in domo: vel talia ministeria inter pueros et famulos domesticos fiunt, et ad futuram cœnam, expectantes puerum cum sportula. —*At ille, &c.*] Ille miser et infelix servus, a plaustri saxis obrutus: ejus, inquam, anima, ejus cadaver ita contritum et insepultum jacet; ille in ripa Acherontis sedet; transveli cupiens, sed non traducendus. *Lubin.*

265 *In ripa*] Acherontis et Stygis. *Pius* annotat. post. c. 48. —*Tetrumque,*

§c.] Ille autem *novitius*, i. e. ignarus et nescius inferni moris, vel de novo jam recens accedens, cum horrore expectat terribilem et immanem portitorem et transvectorem Charontem. *Idem*.

266 *Porthmea*] Accusativus Græcus a *πορθμεις*, quod non carinam hoc loco significat, ut quidam arbitrati, sed portitorem Charontem, qui animas transferat.—*Nec sperat*] Quia inhumati non credebantur trajici, sed 100. annos errare: deinde naulum non habebat: ergo ait ipsum navem non sperare, qua trajiciatur. Virg. *Æneid. vi.*—*Cænosi*, §c.] Lutosi, immundi, fædi fluvii Acherontis vel Stygis.—*Alnum*] Cymbam Charontis ex alno. *Idem.*—*Porthmea*] Carinam Porthmeum dicit non angustum trajectum. *Vet. Sch.*

267 *Quem porrigat*] Charonti, stipem vel naulum, pretium trajectus.—*Tridentem*, §c.] Id est, non habet tertiam assis partem, quam ore, ipsi Charonti, nauli loco, exhibeat. *Lubin.* Grangæus construit, *Nec habet ore tridentem quem porrigat.*—*Ore tridentem*] Nummum stipem. Et nunc apud Athenienses mortuis solent in ore nummum immittere, ut apud inferos non tanquam inopes errent: unde naulum Charon accipere solebat: ut Virgilius, 'Hæc omnis quam cernis, inops inhumataque turba est.' *Vet. Sch.*

268 *Respice*, §c.] Recitat alia Romæ incommoda, quod nocturno tempore ex altissimis fenestris testæ, et pelvis plenæ immunditiarum, una cum testis in prætereuntium capita projiciantur.—*Noctis*] Emphatice, dixit enim superius de diei incommodis. *Lubin.*

269 *Quod spatium*, §c.] Id est, quale et quam altum spatium e sublimibus tectis in terram. Id est, quantum e cœnaculis est spatium usque in terram, tantum est periculum ex altitudine formidandum: quibus sublimibus tectis testa aliqua decidens, præ-

tereuntium caput vel cerebrum ferit et percutit.—*Sublimibus*] Nam in cœnaculis ipsi tecto vel tegulis proximis, inquilini habitabant. *Idem*.

270 *Testa*] Hoc loco, pro fragmento sit, alias etiam ipsa vasa integra sic vocantur.—*Rimosa vasa*] I. e. rupta quidem et fissa, sed adhuc cohærentia.—*Curtata*] I. e. mutilata et jam fracta, curtata. Lubinus dicit, sine fundo et ansa.—*Unde testa*, §c.] Id est, quantæ in excelso sunt insulæ, (an *insidiæ*?) vel quem admodum conjuncta. *Vet. Sch.*

271 *Quanto*, §c.] Ita dicit, quia moles illa frivolorum vasorum, in pavimentum silicibus stratum decidens, pene silicem frangebat, vel saltem magnum vestigium in illis relinquebat. Ob id ait, *signent*. Lubin.

272 *Possis ignarus*] Id est, Tui negligens, parum industrius et circumspectus Romæ merito haberi possis, si nocturno tempore Romæ, ad cœnam eas, et prius testamentum non condas, tanquam moriturus. *Idem*.

273 *Et subiti*, §c.] Qui tales casus subitaneos antea non mediteris, qui tamen Romæ sunt frequentissimi.

274 *Adeo*, §c.] Tot mortis genera, tot pericula: nam ex singulis fenestris aliquid dejici potest, quod prætereuntem interimat. *Idem*.

275 *Vigiles*] In quibus cœnaculis inquilini adhuc vigilant. *Idem*. Quibus lumen apparet, vigiliæ signum. *Grang.*

276 *Ergo*, §c.] Miserum enim est orare, ut urina aut immunditia perfundaris, ne in universum occidaris. *Idem.*—*Votum*] Persius vota dixit preces *emaces*; quia in votis pactio quædam inest, preces autem sunt sine obligationis vinculo.

277 *Ut sint*, §c.] *Fenestræ* scilicet, pro iis, qui e fenestris projiciant, ut patulas et capaces pelvis effundendo tantum evacuent, ne una etiam ipsas pelvis dejiciant. Vel ut e fenestris stercore tantum perfundaris, quod in

pelvibus; quam alio graviore pondere feriaris. Alii *defundere*, pro deorsum fundere. Turneb. x. 27. *Idem*.—*Pelces*] Proprie sunt vasa ad lavandos pedes: verum hic pro quocunque vase. *Bri-tannic*.—*Ut sint*, &c.] Ut stercore perfundaris potius, quam alio gravi pondere feriaris.—*Pelces*] Conchas, in quibus pedes lavant, ut vasa fictilia, ποδὸνιπτρα. *Vet. Sch.*

278 *Ebrius*] Aliud incommodum: discurrunt petulantes et ebrii, lascivientes et unicuique molesti et graves; qui tenniores obvios percutiant, et nisi aliquem percusserint, dormire nequeunt.—*Petulans*] Lascivienter unumquemque molestans.—*Qui nullum*] Lego quia nullum. I. e. quia illa nocte neminem percussit, dormire non potest; et ob id dat pœnas, et talem noctem calamitosam patitur, qualem Achilles habuit. Vide ultimum librum Iliad. Homeri vs. 12. *Lubin.*

279 *Dat pœnas*] Diseruciatur, est in luctu et mœrore, quod neminem percusserit.—*Patitur*, &c.] *Pelida*, id est, Achilles, filii Pelei et Thetidis, qui audita morte amici carissimi Patrocli, cum quo apud Chironem educatus erat, ab Hectore interfecti, mœstus et insomnis tota nocte fuit, nec potuit quiescere. Sic petulans hic nebuloso. *Idem.*

280 *Cubat in*, &c.] Describit illos, qui noctis tempore ob res molestas objectas, insomnia vexantur. *Idem.* Homerus Iliad. α'. 'Nunc lateri incumbens, iterum post paulo supinus Corpore, tum pronus, tum surgens, denique rectus.'—*Amicum Peleida*] Achilles, qui morte Patrocli mœstus fuit. *Vet. Sch.*

281 *Ergo*] Indignatio. Itane vero nebuloso ille perditissimus, aliter dormire non potest, nisi prius aliquem percusserit? Poëtæ videntur verba, Umbricitium alloquentis.—*Quibusdam*, &c.] Juvenes luxuriosi libentius dormiunt, si aliquem ceciderint. Id est, quidam non nisi post rixam dormire

possunt, qualem rixam postea describit. Responsio Umbricitii videtur. *Lubin.* Sic in Ss. literis: 'Non enim dormiunt, nisi cum male fecerint; nec capitur somnus ab eis, nisi supplantaverint.' Unde proverb. 'Non capit somnum, nisi hoc aut illud fecerit.'

282 *Sed quamvis*] Id est, etsi junior est, et ob illam ætatem improbiore, et petulantior: et licet etiam ebrius sit, et vino ferveat; tamen a magistratu et ditioribus obviam factis, ne et ipsos petulantur incurrat, abstinere didicit. Sic Poëta docet, solam paupertatem ubique esse ludibrio.—*Quibusdam*, &c.] Juvenes libidinosi et luxuriosi libentius dormiunt si ceciderint aliquem. *Vet. Sch.*

283 *Caret hunc*] Vitat, intactumque relinquit.—*Coccina lana*] Qua utebantur divites, purpurea; vel coccinea, purpurea chlamys. *Lubin.*—*Coccina lana*] Purpura, qua divites olim utebantur. Virgilius: 'Tyrioque ardebat murice lana.' aut antiqui amphimallum lanam appellabant. *Quod Græci coccinum, sive Coccenum dicunt, Latini veteres birrum vocarunt. *Vet. Sch.*

284 *Et comitum*] Habebant enim divites et magistratus in comitatu plurimos servos et clientes. *Lubin.*

285 *Flammæ*] Faces multæ prælatæ.—*Ænea*, &c.] Candelabrum ex ære Corynthio, quo etiam Tribuni utebantur. *Idem.*

286 *Me, quem*, &c.] Id est, contra, me Umbricitium hominem pauperem continuit, floccifacit, contumelia afficit, verberat, pulsat.—*Luna*] Pauperes enim, vel amantes, ad lunæ lumen domum petebant, vel candelis, autore Festo, utebantur. *Idem.*

287 *Cujus*, &c.] Cujus funiculum dispono, ne citius absumatur, aut extinguatur. Indicat suam temperantiam, et frugalem parsimoniam, cujus candelæ papyrum temporibus partior, utque durare possit, dispenso, dispo-

no; vel etiam dispenso, ne id cras-
sius ardens, subito lucernam evacuet.
Idem.—*Filum*] I. e. ellychnium, mer-
gnlus, scirpus lanens, funiculus cera
vel sevo obvolutus.

288 *Miseræ*] Id est, operæ pretium
est, considerare exodium nostræ rixæ
vel pugnae.—*Proœmia*] Id est, prælu-
dia, exordia, incitamenta rixæ. Qui-
dam legunt, *Præmia*: Sed tum me-
trum non constaret, et sensus non
recte procederet. *Idem.*

289 *Rixa*] *Rixa* est inter litigantes
et æqualiter se defendentes. Mutua
enim altercatio atque utrimque pug-
na requiritur, ut rixa vere dicatur.
Lexicon vetus Græco-Lat. *Rixa*, μά-
χη ἡ διὰ λόγων. *Torrent.*—*Si rixa est*,
§c.] Certe non sine dubitatione rogat;
nam non est mutuum referre, quando
unus tantum vapulat ab altero.—*Ubi*
tu pulsas] Cædis, ut Terentius: ‘Ego
vapulando, ille verberando usque am-
bo defessi sumus.’ *Vet. Sch.*

290 *Starique jubet*] Galli *demeure*
là; Formula militaris *sta*, sive *state*.
Grang.

291 *Nam*, §c.] Quid agere debeas
vel possis. Si enim non pareas, in
majora incidis incommoda.—*Et idem*,
§c.] Non enim ignis exstinguitur igne,
sed malum patientia tollitur, injuria
obsequio vincitur. *Grang.*

292 *Cujus*, §c.] Insultat pauperi,
illum irritans, contumeliose et su-
perbe rogans, cujus vappam pauper
et famelicus bibisti. Ita dicit ex las-
civa ac petulanti malitia, cum quo tu
vilissimam vappam bibisti; vel cum
quo *conchem* vel vilissimam fabam vi-
ridem comedisti.

293 *Cujus conche*, §c.] Cujus faba
inflatus es? Est enim *conchis*, fabæ
species. *Lubin.* Per contemptum pau-
periei, corticem, folliculum et con-
cham quasi fabæ, non fabam integram
quidem putat.—*Conche* [tumes] Fabis
in siliquis coctis iisque non oleo in-
unctis, sed aceto conspersis.—*Quis*
tecum] Quinam sordidi convivæ te-

cum una cœnabant?—*Sectile porrum*,
§c.] Folia porri vel condimentaria in-
tellige. Porrum in frugali et paupe-
ris mensa apponebatur. Plinius duo
genera porri dicit sectile et capita-
tum. *Grang.* ut et *Britannic.*—*Sectile*
porrum] Folia porri, sive condimen-
taria.—*Cujus conche*] Cujus faba in-
flatus es. *Vet. Sch.*

294 *Quis sutor*, §c.] Id est, quis ho-
mo pauperrimus tecum porrum sec-
tum, et labra vel caput vervecis vel
arietis castrati, elixi et bulliti com-
edit. Erat autem hic cibus vilis et
miserorum.—*Vervecis*, §c.] Id est,
Vervecinum caput. Antiquitus in
Apophoretis mittebatur caput Ver-
vecinum inter cætera munera. Ebrius
igitur aperte interrogat, sciens hoc
muneris esse in usu apud pauperes.
Lubin.

295 *Nilmili*, §c.] Verba nebulonis
petulantis ad pauperem.—*Aut dic*] Quod ex te quæro: responde quod ro-
go. Vide Brodæum *Miscell.* viii. 16.
—*Aut accipe calcem*] Aut ego te pro-
culcabo. *Farnab.* Antiquis enim mos
erat calcis cædendi, quod non tan-
tum turpe erat, quia immundi, sed et
grave atque molestum, quia clavis
suffixi erant.

296 *Ede*, §c.] Id est, ede et elo-
quere ubi habites? in qua proseucha
te convenire possim, ubi opus erit?—
Proseucha] Locus ubi mendici stipem
petunt, et victitant. α προσεύχασθαι.
Erant autem illo tempore Judæorum
fana ita dicta; et loca ubi mendici
conveniebant, seu pons, seu crepido,
vel alius locus. *Lubin.* *Politianus*
Miscell. c. 30. pro templo et syna-
goga Judæorum, ut et *Philo Judæus*,
Janius. Vide *Turneb.* *Advers.* i. 19.
pro crypta seu subterraneo et abdito
loco, simili iis, in quibus Christiani
preces facturi, sese abscondere so-
lent. Quod dictum non sine aceto
contra Christianos.—*Proseucha*] Qui-
dam nomen loci dicunt ad convivium
constitutum, ex gaudio dictum. alii

locum ad quem convenire solebant mendici ad stipem petendam. alii tabernam, in qua pauperes vivant. *προσεύχεται* enim Græce orare dicitur. et Proseucha, locus Judæorum, ubi orant. *Vet. Sch.*

297 *Dicere, si, &c.*] Perinde est sive aliquid loquere, sive taceas; nam sive hoc, sive illud facias, vapulare te oportet. *Si*, hoc loco pro *sive* ponitur. *Lubin.*—*Aliquid*] Forte supplendum *aliud*: ut sit sensus, quod non faciat ad rem, vel quod mihi non placeat.

298 *Tantundem est*] Perinde est, eodem recidit.—*Ferunt, &c.*] Sive loquere, sive taceas, te vapulare necesse est.—*Pariter*] Unanimiter, æqualiter.—*Vadimonia*] Postea, quando petulantes hi nebulones male aliquem mulctarunt, iratos se simulant et vadimonia vel fidejussionem exigunt, hoc est, eos adhuc citant, ut constituto die adsint in iudicio, quasi justī et provocati id fecerint. *Idem.*—*Vadimonia, &c.*] Postea accusant. *Vet. Sch.*

299 *Libertas, &c.*] Ironia, indignatione plena. *Lubin.* Imo misera servitus.

300 *Rogat*] Veniam petit. Exprimatur maxima et intolerabilis molestia. Pulsatus enim et pugnis concisus, rogat et orat, ut sibi liceat inde domum reverti. *Idem.*

301 *Paucis cum dentibus*] Non in totum excussis tibi dentibus. *Plautus, Qui mi os oscillet probe.*

302 *Nec tamen, &c.*] Aliud incommodum, spoliatio, et rapina. Quasi dicat, non solum Romæ metuendum, ne vapales, sed etiam ne spolieris. *Idem.*

303 *Clausis, &c.*] Id est, postquam domus meritoriae clausæ sunt, et nemo in auxilium, injuriam et vim patienti, venire potest.—*Postquam, &c.*] Id est, postquam noctis tempore, omnis compactio et coagmentatio ex asseribus tabernæ meritoriae, catenis munita,

fixa, firma, satis tuta, et clausa silentium fecit, intempesta nocte. Quia catenas grandes ferreas per singulos asseres inducebant adversus expilatores, qui tabernas noctu effringere solebant: et in his, ipsum Neronem taxat. Vide Sueton. Neron. c. 16. *Idem.*

304 *Siluit*] Silentium fecit, qui diurno strepitu et maximo, vicinis molesti erant, ut supra dictum.—*Compago*] Compactio, conjunctio, conglutinatio, combinatio ex asseribus in taberna meritoria.—*Tabernæ*] Cauponæ, vel Apothecæ. *Taberna*, a tabulis vel asseribus dicta. *Idem.*—*Fixa catenatæ*] Quia catenas grandes ferreas per singulos axes inducunt. *Vet. Sch.*

305 *Interdum, &c.*] Aliud incommodum, quod latrocinia Romæ noctis tempore exerceantur.—*Subitus*] Id est, subito, ex improviso apparens.—*Grassator*] Latro vel miles vias obsideus. *Lubin.*—*Grassator*] Miles. *Vet. Sch.*

306 *Armato, &c.*] Id est, cum palus Pomptina in antiquo Latio, et pinus vel sylva pinorum Gallinaria, loca insidiis latronum apta, ejectis latronibus tuta tenentur, obsidentur et custodiuntur. *Lubin.*—*Armato*] Quoties latrones, præsiidiis conlocatis, a solitis locis depelluntur, ac dejiciuntur, Romam quasi ad certas prædationes, et ad paratos pastus confugiunt. *Vet. Sch.*

307 *Pomptina, &c.*] Quam Julius Cæsar fertur exsiccasse: hodie *le lac de Pontia*: scribitur etiam *Pontina*.—*Gallinaria*] Sylva in sinu Cumano potest intelligi, multis arboribus, pinu et id genus, densa, et in multa stadia protenta. *Lubin.*—*Et Pomptina*] Loca sunt abundantia latronibus in Campania. *Vet. Sch.*

308 *Sic inde, &c.*] Ordo: quoties id fit, et quando latronibus ibi sedes negantur, omnes latrones et facinorosi Romani sic fugiunt, tanquam ad

vivaria: vel ad paratos pastus, vel ad profugium et receptum.—*Vivaria*] Loca ad victum abunde sufficientia. Proprie loca sunt, in quibus aves, pisces, et feræ vivæ ad victum custodiuntur. *Lubin.* Tanquam Roma sit vivarium in quo homines occidere et persequi liceat, tanquam feras in vivariis. *Grang.* Quum *vicarium* proprie sit piscium, Gallice un *vivier*, latrones eo convolabunt, ut homines instar piscium stupidos et incautos obruant.

309 *Qua, &c.*] Ostendit jam latronum copiam. Id est, in qua fornace, vel in qua incude jam non graves catenæ ad coercendos sceleratos conficiuntur? Quasi dicat: in omnibus officinis ferrariis, vincula et catenæ fiunt quibus constringantur latrones, et tamen illa omnia nihil prosunt, nec sufficiunt.—*Incude*] In qua ferramentum aliquod cuditur, Belg. *Æubeelt.*

310 *Maximus, &c.*] Id est, maxima ferri mensura et copia in vinclis faciendis consumitur, ut periculum sit et merito timere possis, ne ferium deficere incipiat, ad instrumenta rustica facienda. *Lubin.*—*Modus*] Proprie pro temperatione, mediocritate, ratione sumitur; aliquando pro magnitudine, quantitate et mensura, uti hoc in loco.

311 *Marra, &c.*] Instrumenta rusticorum, et ferramenta quibus terra colitur, et inutiles herbæ exciduntur. An a *Mar* quod Rabbiniis ligo, vel a *μαίρω* i. e. scindo, divido; an vero a *μαρῆ*, manus, quod sit pro manu?—*Sarcolum*] Ferramentum bicornue, quo commovetur terra; dicitur ita a sariendo vel sodiando. *Lubin.*—*Vomer, &c.*] Ferramenta, quibus terra colitur. *Vet. Sch.*

312 *Proavorum, &c.*] Proavus est avi pater. *Atavus* est quintus pater. —*Felicia, &c.*] Per comparisonem priorum temporum, quibus reges imperabant, ostendit tempora sua esse infelicia, quibus contingat tam multa scelera fieri in urbe, ut plures

non sufficiant carceres ad punitionem reorum: quum unus tantum olim sufficeret. *Britannic.*

313 *Sub regibus*] Qui prius imperium tenere: qui septem fuere.—*Atque, &c.*] Qui sedecim annis post exactos reges creabantur. *Lubin.*—*Atque tribunis*] Qui post reges, Consulari potestate Remp. gubernarunt *Vet. Sch.*

314 *Uno, &c.*] Tulliano scilicet, ab Hostilio Tullo ædificato: ejus meminit Salust. *Farnab.* Ancum Marcium ædificasse dicit Grangæus: quod ex Livii l. 33. habet: Rosinus Servio Tullio adscribit: Forte ille incœpit, alter ampliavit et perfecit.—*Viderunt uno*] Tulliano scilicet, ejus æque et Salustius meminit. *Vet. Sch.*

315 *His*] Tot a me dictis caussis discessus mei.—*Subnectere*] Addere, consequenter subtexere. *Lubin.* Alias aliis nectere, quemadmodum annuli catenæ subnecti solent. *Grang.*—*His alias*] Umbricii verba. *Vet. Sch.*

316 *Jumenta, &c.*] Equi, muli clitellarii, qui rhedam mearum rerum trahunt.—*Vocant*] Præcedunt et movent me, ut sequar. *Lubin.* Vel eorum recordari et misereri debeo, quia onusta sunt.—*Sol inclinât*] I. e. vergit ad occasum.

317 *Nam mihi, &c.*] Scutica vel flagello quassato.—*Mulio*] Rector vel ductor mulorum. *Idem.*

318 *Adnuit*] Signum dedit: proprie tamen capite innuimus.—*Ergo vale*] Ultima Umbricii valedicentis verba.—*Quoties te*] Id est, quoties tu Aquinum patriam refici, et recreari cupiens vis invisere, me quoque ad te convelle, et abstrahere, id est, me ad te accerre. *Lubin.*

319 *Tuo Aquino*] Aquinum magna civitas Volscorum, in via Latina, et est Juvenalis patria.—*Te refici, &c.*] Id est, cum te molestiarum et urbis tedium cœpit: ut in secessu patriæ tuæ minus populosæ, te reficere velis. *Idem.* Ordo est. *Et quoties Roma*

reddet te properantem refici tuo Aquino.—*Reddet Aquino*] Civitati Campaniæ, unde fuit Juvenalis. *Vet. Sch.*

320 *Me quoque, &c.*] Id est, me Umbritium ab urbe Cumarum avoca. —*Ad Elvinam*] Id est, ad Aquinum, ubi templum est Cereris Aquinæ.—*Elvinam Cererem*] Apud Aquinum colebatur Ceres Elvina. Dicta *Elvina*, a fonte non longe ab Aquino, qui Eluinus dicebatur ab eluendo, quod ibi eluerentur, et corpora purgarentur. Nam qui sacris Cereris initiabantur, lavabantur, ut ait Aristoph. Alii *Helvinam Cererem*, id est, flavam dictam putant, ut spicarum color est, ut Scoppa Collect. II. 1. Brodæus Misc. IV. 25. Sunt qui legant *Me et ad Eleusinam Cererem*; quod epitheton Cereris magis notum.—*Vestramque Dianam*] Quam vos Aquinates colitis, in luco Minturnensi. *Lubin.*—*Ad Helvinam Cererem*] Namque apud Aquinum colunt numina earum Dearum, quæ colunt in Galliis. *Vet. Sch.*

321 *Convelle*] Ægre quasi avelle,

tanquam a loco gratissimo.—*Satyrarum*] Id est, ego ad te veniam, et satyras scribere te juvabo, nisi illas satyras mei auxilii pudet. *Turneb. Advers. x. 27.*

322 *Adjutor*] Id est, ego velut auxiliator, fortis et strenuus miles satyrarum adjutor, ibi tibi præsto ego: qui et urbis vitia detestatus, acriter et audacter in illa velim invelli. Liber collegii Catharinæ manu exaratus *Auditor* habet. *Lubin.*—*Caligatus*] Quia Aquinum in frigidiori loco Campaniæ, ob id addit gelidos agros, quia dixit veniam ad frigidos vel frigidulos agros. Vel instar militis caligatus veniet Umbritius, ut *Turnebus* vult, x. 27. ut proinde mirum videri non debeat, ipsis Satyris, si non satis idoneus adjutor visus fuerit, quum habitu non Poëtico, sed militari venerit: sicque modestiam suam commendat.—*Caliga*] Genus fuit calceamenti militaris. *Lub. Britan.* Quidam exponunt, *Caligatus*, id est, tenuibus vestibus indutus.

SATIRA IV.

1 *Ecce iterum, &c.*] Principium abruptum et Satyricum, Particula autem illa *Ecce*, utimur in rebus mirabilibus et improvisis. *Virgil. Æn. II.* ‘Ecce autem gemini a Tenedo, tranquilla per alta,’ &c.—*Iterum*] Quia in prima Satyra ejus meminit. Hic enim ille est Crispinus Ægyptius, qui ex servili conditione, ad equestrem dignitatem Domitiani indulgentia proventus est.—*Crispinus*] Accusatus Domitianum crudelitatis, gulæ, avaritiæ, a Crispino orditur, in quo et principem notat. Nam Domitianus incesta virginum Vestalium se-

vere coëreuit. Crispino autem adultero notissimo, et virginis Vestalis stupratori notissimo, ignoscebat. Eum ergo Poëta insectatur, et quasi adulter et stuprator sit notissimus, et quod gulæ indulgentissime obsequatur.—*Et est*] Alii libri legunt *adest*. Id est, occurrit mihi scripturo Satyram ultro, de illo nec quærenti nec cogitanti, seque mihi Satyricæ perstringendum offert.—*Mihi sæpe, &c.*] Id est, ejus crebra in satyris meis facienda mentio. *Lubin.*—*Ecce iterum*] De quo superius. Crispinum dicit, qui sua terra Ægypto egentissimus

fuit, et postea factus est magister equitum Neronis.—*Mihi, &c.*] A me, qui sæpe vitiis ipsius excitor, ut crimina ipsius dicam. *Vet. Sch.*

2 *Ad partes*] Ad Satyras, quæ partes sunt operis mei. Metaphora a Comædiis sumta, ubi personæ primas, secundas, tertias partes agere dicuntur. *Britann.* Cui adsentitur Grangæus: nisi quis forte a re judiciali translatus credat.—*Monstrum*] Adeo fœdis, et in omnem turpitudinem moribus projectis vixit, ut naturæ monstrum digito monstrandum inter homines videri posset.—*Nulla virtute, &c.*] Quem nulla virtus a consuetis vitiis revocaverit et a sceleribus liberaverit. Vel qui nullam in se virtutem habet, qua se tanquam pretio a vitiis redimat. *Lubin.* Metaphora est a captivo, qui ære se ab hostibus redimit, ne in eorum sit potestate.—*Ad partes*] Quasi convivii et copulationis mensæ. Ita et * Sesenns libro II. ait, Non dignus in quem debeam Saturam calente vi adingerere, aut, ad partes operis mei. Metaphoram facit a Comædia, quia scenici ad partes suas solent vocari. *Vet. Sch.*

3 *Æger*] Quasi dicat, qui alias imbecillis est, et animi morbis valide ægrotat, una et sola libidine strenuus est et fortis. Ambigue et Scoptice fortitudinem vocat, nulla libidine, stupris et adulteriis fatigari. *Lubin.*—*Æger, &c.*] Figura. Quid est Crispinus? 'Ægræ solaque libidine fortes Deliciæ.' Fortes, ut quem nullus potest etiam a consuetis vitiis detertere. *Vet. Sch.*

4 *Delicias viduæ*] Ut ostendat illum tantum jucundiora sectari adulteria, voluptatis gratia, non lucri. Quasi dicat, adeo fortiter libidinem exercet, ut a nullo sexu, ætate, &c. abstineat; promiscue viros, fœminas; juvenes, puellas, stupro et adulterio sine defatigatione polluat. Unico hoc excepto, quod a solis tantum viduis

abstineat, quas cum fastu contemnit, cum alias omnia adulteriis suis contemnet: nam qui viduas aut anus sequebantur, id lucri gratia faciebant.—*Delicias*] Venereas voluptates. *Lubin. Ægr. sol. lib. fort. Del.* Vetus Schol. super his verbis sic: 'Quid est Crispinus? Ægræ solaque libidine fortes deliciæ:' quæ lectio non inepta.—*Spernatur adulter*] In minore debilis scelere. *Vet. Sch.*

5 *Quid refert*] Ostendit Crispinum quamvis ditissimum, ne quis ei forte ob opes invidet, miserum tamen esse, quod malus sit: Quid igitur ipsi prodest, &c.?—*Jumenta, &c.*] Dum vehitur: Nam Romani ad omnem luxum profusi gestationes in hortis exstruebant.—*Fatiget*] Dum vectatur diu in illis porticibus, a mulis et jumentis, quibus in gelidis gestationibus vehitur, et porticibus cum pluit. Vide Sat. VII. vs. 178. *Lubin.* Mortuos non vivos (ut diximus) cum taxet Poëta, de Crispino loquitur ac si viveret, alios designans.

6 *Nemorum*] Viridaria et hortos egregios intellige, qui erant in ipsis beatorum domibus urbanis, in quibus vectabantur et umbram captabant in calore æstatis. *Plin. Epist. II. 17. Lips. ep. XI. centuriæ Miscellan.*—*Jugera quot*] Id est, quot spatia domibus et tectis occupata, et jugeribus æqualia eo in loco, ubi sunt carissima, in foro nimirum, in medio ferme Urbis. Vel ædes et hortos foro vicinos intelligit. *Idem.*—*Nemorum, &c.*] Viridaria, ubi solent gestari. *Jugera*] Hortos, aut spatia dicit in suburbio. *Vet. Sch.*

8 *Nemo, &c.*] Egregia et generalis sententia, quæ Crispino accommodatur.—*Minime, &c.*] Scilicet felix est; qui in supremo malitiæ gradu quasi est: Crispinus ergo intelicissimus, qui corruptor. *Lubin.*—*Nemo malus felix, minime corruptor, &c.*] Lege meo periculo; *minime corruptor*; id est, qui cum minimis consuevit, qualis M. Au-

tonins. Sic audacter Schioppius.

9 *Incestus*] Qui incestu, vel incesto concubitu se polluit, dum virginem Vestalem constupravit, ut sequitur. Est autem *incestus*, qui illegitimam tentat Venerem.—*Vittata*] Sacerdos virgo Vestalis, vittis redimita. Erat enim *Vitta* commune quoddam capitis sacerdotale ornamentum. *Idem*.—*Cum quo nuper*] Ultimam Flaviæ gentis Domitianum dicit: hoc enim ordine regnaverunt, Nero, Vespasianus, Titus, Domitianus. *Vet. Sch.*

10 *Sanguine adhuc*] Pœna virginum Vestalium vitatarum, quod vivæ in parietibus struebantur, aut terra obruebantur: sic autem a Numa constitutum. Severe etiam puniebat hæc adulteria Domitianus. Nam Corneliam defodi, et stupratores in comitio ad necem cædi imperavit. *Idem*.—*Sanguine adhuc viro*] Hæc virginibus Vestæ pœna fuit decreta, si vitiatæ fuissent, vivæ in parietibus struebantur, aut sub terra obruebantur. *Vet. Sch.*

11 *De factis, &c.*] Crispini dicimus. Quasi dicat: Hæc Crispini flagitia leviora adhuc, præ delationibus et aliis gravioribus sceleribus, quæ perpetravit. Quasi dicat: Jam tantum de levissimis Crispini flagitiis dicam.—*Et tamen alter*] Correctio. Quasi dicat: Quamvis hoc scelus levius sit, tamen si alter idem flagitium commisisset, a Domitiano iudice morum, quasi vero, et Censore, damnaretur, et occideretur. Plin. epist. iv. 11. *Lubin.*

12 *Sub iudice morum*] Damnaretur a Censore. *Vet. Sch.*

13 *Nam quod turpe*] Nam ob quæ alii viri honesti, tanquam ob turpia damnantur et puniuntur; illa honori et decori sunt Crispino. Sic infra dicit: 'Ille crucem sceleris pretium feret, hic diadema.'—*Titio Scioque*] Viros optimos et vulgo intellige, et quosvis. Ili enim ex officina Jureconsultorum, pro quavis e vulgo et

plebe persona. *Lubin*.—*Nam quod, &c.*] Inrisive laudat comparatione Crispini bonos dicens * non ea obijciens quæ in enim turpissima sunt. *Vet. Sch.*

14 *Quid agas*] Cum tam flagitiosus et sceleratus sit Crispinus, quid agas? qui te contineas, quin objicias, quod quidem in eo est turpissimum. His verbis se ad scribendum Satyram hortatur in Crispinum.—*Dira*] Est autem dirum, horrendum, execrabile, quasi Deorum ira immissum. *Festus*.—*Fadior omni crimine*] Quasi dicat: Crispinus, ipso vitio turpius quid adhuc et pejus. *Lubin*. Comparativum pro absoluto, *Fædus*.

15 *Mullum sex millibus*] Lasciviam eum condemnavit; jam gulæ et luxuriæ. *Mullus* piscis, qui alias barbio vel barbo dicitur, ab inferioris barba labri.—*Persona est*] Non homo, sed persona. *Vet. Sch.*

16 *Æquantem*] Sex libras ille mullus pendebat, totidem sestertia æquabat, quot libras habebat: quæ sex sestertia, sex millia efficiunt nummorum. *Subnus*. 150. aureos. Vide Budæum de asse lib. i.—*Sane*] Sceptice, luxuriam quasi laudat et miratur. *Lubin*.—*Sane*] Friget: forte legendum *insane*, hoc est, insano pretio, sic *insania mensarum* apud Plin. est insani sumtus quos faciunt in citreis mensis emendis. *Græc.*—*Æquantem*] Sex librarum, qui tantum potuit habere in pondere, quantum in pretio. *Vet. Sch.*

17 *Ut perhibent*] Ut attestantur. Adulatores et parasiti, qui semper majora loquuntur, et omnia dicendo adaugent. *Græc.* Sic passim Poëtæ de re incerta et fabulosa.—*Qui de magnis, &c.*] Etenim, 'Fama malum, quod vires accrescit cundo.'—*Qui de magnis*] Divites, gluttones. *Vet. Sch.*

18 *Consilium*] Occurrit objectioni, qua quis diceret; Forte tam præclari piscis munere, alicui semi orbo, ac diviti palpatus est, sibi que acquisivit potiore hereditatis in testamento

partem; vel si nobili alicui amicæ hunc piscem muneris loco misit.—*Consilium*] Commentum, et callidum inventum.—*Artificis*] Crispini, qui ita artificiose alios captet.

19 *Præcipuum*] Primam hæreditatem in tabulis testamenti ceratis. Sic in prima cera.—*Orbi*] I. e. divitis, qui sine liberis.—*Præcipuam*, &c.] Primam in qua heredes primi scribuntur. *Vet. Sch.*

20 *Est ratio ulterior*] Vel potest esse alia adhuc caussa et melior, cur tanto pretio nullum emisse potuerit. —*Magnæ*] Prædiviti.

21 *Quæ rehitur*, &c.] Leticam clausam et coopertam dicit, cujus lecticæ fenestræ vel antrum clausum est latis lapidibus specularibus. Est autem lapis specularis pellucidus in tenuissimas bracteas sectilis, quo utebantur loco fenestrarum nobiliores: ut nos fenestris vitreis utimur, admitte dæ luci et excludendo vento.—*Latis specularibus*] Fenestris lecticæ e lapide speculari. Ibi Interpretes *Basternam* seu vehiculum muliebrem interpretatur. Sed lecticam tectam intelligit Juvenalis, quæ ab hominibus portatur, forma nihil distans a Basterna, nisi quatenus hæc a burdonibus seu melabus; illa vero ab hominibus portabatur. *Salmas. in Al. Lamprid.*—*Antro*] Leticam mulieris, aut sellam clausam dicit. Gr. *κατώστερον*. *Vet. Sch.*

22 *Nil tale*, &c.] Respondet objectioni negando; quod scilicet Crispinus neque orbo, neque amicæ cuidam hunc nullum emerit, sed sibi, suæ privatæ gulæ. *Lubin.*

23 *Apicius*] Homo perditissimæ gulæ illo tempore, qui gulæ exemplum, de paranda cænâ libros, de juscellis et condiendis cibis scripsit. Amplificat ergo luxuriam Crispini; quod Apicius ille ad Crispinum collatus, pauper sit ac frugi, moderatus ac temperans. *Plin. l. 11. ep. 5. Sen. ep. 95. Lubin.*—*Apicius*] Auctor præci-

piendarum cænarum, qui scripsit de juscellis, fuit enim exemplum gulæ. *Vet. Sch.*

24 *Succinctus*] Aut curte vestitus, aut seminudus. Quod non fecit Apicius, hoc tu fecisti, pessime Crispine, qui olim servus ex Ægypto huc advectus es, papyro vestitus.—*Patria*] Ægyptiaca, fuit enim Crispinus verna Canopi.—*Papyro*] Papyrus nascitur in palustribus Ægypti locis, illis peculiaris, ex quo navigia texunt, et e libro vela tegetesque, nec non et vestes, stragula, funes. *Plinius l. 1x.* —*Succinctus patria*] Biblo Nilotica. Fuit nam Ægyptius Alexandrinus, in qua Papyrus nascitur in Nilo. Sicut vult Juvenalis, Crispinus cartapola fuit. *Vet. Sch.*

25 *Hoc pretio squamæ*] Sc. emuntur. Quidam pretium legunt. Tantumne piscis squamosi pretium fuit? Admirabundus hoc dicit.—*Potuit fortasse*] Multi certe servi minoris emti sunt. *Lubin.*—*Hoc pretio squamæ*] Piscis, a parte totum. *Vet. Sch.*

26 *Provincia tanti*] In provinciis extra Italiam, pro sex sestertiis vel 150. coronatis Gallicis emes agros, sed in Italia etiam majores agros tanti emas: quasi dicat, una cæna totum agrum devorat. Nihil corruptius quam quæ ad hæc verba vetus Interp. habet. legendum *Apulia carius agros vendit*, aut *maiores pisces vendit*. Sed hæc nihil ad Juvenalis mentem. Nam si pisces intelligamus, quis unquam in Apulia mullos, pretio et magnitudine præstantes, provenire tradidit? neque hic sermo est de nulli magnitudine. Præterea si nulli in Apulia majoris venditi fuissent, potius Crispini luxum excusaret quam perstringeret Poëta. Si autem majoris agros in Apulia venditos intelligamus, tota sententia perit; non enim pretium et magnitudo agrorum exagitur, sed agri pretio piscem venditum justa indignatio est. Quare Apulia hic non est regionis nomen,

sed mulieris prædivitis orbæ, quæ donatos a captatoribus pisces carius vendebat; et ideo omnino non *maiores* sed *majoris* legendum est, ut respondeat verbis, *provincia* tanti vendit agros. *Ferrarius*.—*Provincia tanti*] Anthypophora. quasi Crispinus hoc responderit; Quid mihi invides? Apulia * curios agros vendit, ut majores pisces vendit, quos tu provincialibus gratis abstulisti. et Ironia, majores Apulia vendit. *Vet. Sch.*

27 *Apulia*] Id est Italiæ pars: pro ipsa Italia.—*Apulia*] Forsan Aurelia, de qua infra Sat. v. vs. 98. quæ nescio quo fato hic in Apuliam conversa est; ut sit *sed majoris Aurelia vendit*. Duos enim hic de more perstringit Juvenalis: Crispinum, qui millibus sex mullum emerat; et Aureliam sive Apuliam, quæ hamara hæredipetarum munera, majoris vendebat; inter quæ jure nulli fuere tunc pretiosissimi. *Ferrarius*.—*Sed majores*] Amphibologia, utrum agros, an mulos: vel per Anastrophén positum sit, Sed, hoc pacto, Sed agros majores Apulia vendit. vel certe, provincia tanti vendit agros, quanti tu mulos emisti. *Vet. Sch.*

28 *Quales, &c.*] Postquam Crispini scelera exagitavit, jam Domitianum ipsum per occasionem et sensim accusat, inque immensam ejus gulam invehitur. Si Crispinus, qui imperatorii Palatii vilissimus, licet purpureus, scurra fuit; una cœna tot sestertia consumsit, hand dubie sumtuosiores epulas absumsit; argumento a minori ad majus.—*Quales*] Cum admiratione. Imo, quam caras, quam magnificas. *Glutisse*. Ingurgitasse, devorasse. *Ferrarius*.

29 *Induperatorem*] Scoptice et irrisorie dictum. Est autem Epenthesis, pro Imperatore.—*Cum, &c.*] Ordo talis: cum Crispinus scurra tot sestertia usque ad ructationem ingurgitarat, quæ sestertia fuere tantum exigua pars, si ad cœnam Imperato-

riam conferantur.—*Sestertia, &c.*] Appositio. Et dicit hoc respectu mensæ Imperatoris. *Idem*.—*Induperatorem*] Neronem dicit gluttonem, ut Domitianus sub Neronis nomine lateret. *Vet. Sch.*

30 *Et modicæ, &c.*] Id est, quæ sestertia fuere tantum exigua pars, sumpta de modica et non nimis luxuriosa Imperatoris cœna. Vult dicere, marginem vel extremam et levem partem Imperatoriæ cœnæ, etiam modicæ et frugalis, facile æquare illam Crispini cœnam sex sestertiorum. *Ferrarius*.

31 *Purpureus*] A vestis colore, erat enim Domitiani satelles.—*Ructaret*] Invidiose, hoc est, comederet mullum tot sestertiis entum. Proprie significat cibum et potum in stomacho male concoctum ventose per os efflare.—*Scurra*] Qui in gratiam principis turpiter risum captat ab auditoribus, nulla sui et aliorum habita ratione.—*Scurra palati*] I. e. Scurra aulicus.—*Purpureus*] A vestis colore, Crispini satelles est idem Domitianus. *Vet. Sch.*

32 *Jam, &c.*] Id est, magister equitum. Ad censum enim equestrem indulgentia Domitiani pervenerat.—*Magna, &c.*] Indignabunde, qui olim in municipiis extra Romam, præco piscium venalium vilissimorum erat. *Ferrarius*.—*Jam*] Magister equitum Rom. factus est scilicet. *Vet. Sch.*

33 *Municipes*] Ægyptios et conterancos. In eodem forte municipio ex quo Crispinus natus: vel per municipia. Dicit Probus: Siluros esse pisces Alexandriæ nullius pretii, quos inopes in Ægypto vendunt. *Lubin*.—*Vendere, &c.*] Sic legendus hic versus. Antiquum hujus loci mendum est, *Farta de merce*, pro *Faria de merce*. Hinc omnes libri partim *farta* legunt, partim *fracta*. Vetus interpres agnoscit *fractu*, et interpretatur *fructo vase Sardarum*. Quod est ridiculum. *Faria* merx, Siluri, Nili pis-

ces. Eos vocat *municipes Crispini*, quia is Alexandrinus. Sic eadem Satyra, *patriam Crispini, papyrum* vocat, id est, municipem: Et alibi Creticas lagenas, *municipes Jovis* appellat Sat. XIII. *Submasius* Plin. Exercit. Britannicus, qui etiam *fracta* legit, intelligit non integram mercem, sed siluros, quos minutatim venderet, tanquam vilissimi cetarii. Grangæus quos vili aut nihilo sibi comparaverat a piscatoribus, qui per viam aliquo casu, aut alia aliqua ratione fregerant. Farnabius putat e fracto vase vel aliena merce surreptos. Qui *Faria* præponunt, procul dubio *Phuriam* volunt, ab insula *Pharos* dictam, quæ olim Nili ostio Canopico objecta fuit. —*Fracta*] Probat quoque Gronovius, et significari putat, illum vendere siluros chartaceo encullo involutos, qui fuerit ruptus. Verum mihi videtur de suo loco excidisse, et legendum *pacta mercede siluros*. Mercedulam sibi pepigit pro opera, quam aliis navabat in vendendis siluris. Græv. —*Fracta de*] Id est, *fracto*, vase sardarum ejusdem municipii: unde ipse Ægyptius. Siluri nam pisces sunt Alexandriæ, unde fuit Crispinus, nullius pretii, quos inopes in Ægypto venditant. Vet. Sch.

34 *Incipe Calliope*] Quasi ad piscis magnitudinem exprimendam divino Musarum auxilio opus sit. Lubin. Vanitatis arguit omnes Poëtas, qui carminum suorum exordiis Musas invocant, easque canere jubent. Rigaltius. —*Incipe*] Id est, ego hic cursum Satyricæ venæ sustinere cogor, nec amplius aliquid dicere possum. Tu ergo Musa, quia sequuntur res magnæ et mirabiles memorabilesque, incipe. —*Licet, &c.*] In his ab Imperatore tam præclare gestis immorari. Mallem ergo hic legere *consistere*, pro *considerare*, et pro, *et, hic*. Lub. Antipophora est, possent enim dicere Musæ, nolumus in hac re ficta tempus atterere, et ipse respondeat, potestis

perfecto hic sedere et immorari. —*Licet*] Aut summis dicere, aut proprie, res tenues dicere. Vet. Sch.

35 *Non est cantandum*] Tanquam in jocularibus et fabulosis. —*Res, &c.*] Non fabulosa aut jocularis. Lubin.

36 *Picrides*] Musæ ex Pierio monte Thessaliæ, vel regione Macedoniæ: et mihi vel ob hoc sitis propitiæ, quod vos dixerim *puellas*, hoc est, juvenculas et quidem castas, puras et intactas: quæ tamen non potestis non esse vetulæ, ab antiquissimis poëtarum usque invocatæ. Farnab. —*Prosit, &c.*] Juvet me et ad laudem vestram sufficiat, vos puellas a me esse nominatas et invocatas. Lubin. —*Prosit, &c.*] Virgilius: 'prosit nostris in montibus ortas.' Id est, ad laudem vestram sufficiat vos puellas nominatas. Vet. Sch.

37 *Cunjam*] Tanquam rem memorabilem narraturus, primo tempus quo gesta sit prolixè describit, et historiam recitat ex rhombo pisce ingenti capta. Jactat autem hoc convivium in Flavium Domitianum, quem calvum Neronem vocat, quod teste Tranquillo calvus ille fuerit, et Neronis vestigiis crudelitate et tyrannide probe institerit. *Ultimus* Flavius appellatur hoc loco, quod in eo Flavio familia, et Cæsarum origo defecerit et desierit. —*Semianimum*] Male et misere afflictum, semivivum. —*Laceraret*] Miseris modis affligeret, crudelitate et tyrannide lancinaret. Lubin. —*Orbem*] Nam non modo Urbs sed universus orbis eum sensit.

38 *Calvo Neroni*] Sic Ausonius: 'Quem dixit calvum sua Roma Neronem.' Ita ait, Nam omnes mali imperatores Neronem vocati, et Domitianus per omnia Neroni similis fuit hoc uno ab ipso distinctus, calvus quod esset. Porro in tantum calvitio suo offendeatur, teste Suetonio, ut si cui calvities objecta fuisset, illud in se dictum existimaret, et dicentem acerrime puniret. Turneb. lib. XII.

Advers. cap. 8.—*Serviret*] Invidiose dicit. In servitutem a tyranno redacta. *Idem*. Nam ceteri ante illum nomen Domini vel edicto respnerant, hic autem se Dominum et Deum primum appellari voluit. Dominus autem est servorum, Imperator militum, Princeps civium.—*Ultimus*] Hoc convicium in Fl. Domitianum, Titi fratrem, Vespasiani filium jactat, qui calvus fuit, ut Suetonius refert. propter quod Juvenalis, sub specie honoris relegatus est ad cohortis curam in Ægypto, Hoasa, ubi mortuus est. Ultimum autem dicit, quia in illo Cæsarem origo defecit: et cum Vespasianus, et Titus, et Domitianus Flavia ex gente fuerint, Domitianus ultimus illorum, et dissimillimus imperavit. Meminit hoc Valerius Martialis in Epigrammate. his * vero sibi finit; 'Flavia gens, quantum tibi tertius abstulit heres. Pene fuit tanti non habuisse duos.' *Vet. Sch.*

39 *Incidit*] Casu in portum et sinum venit, prope Anconam.—*Adriaci rhombi*] Piscis in Adriatico mari nutriti, et capti.—*Spatium, &c.*] Id est, ingens et incredibilis piscis magnitudo, et admiratione digna amplitudo. *Lubinus*. Ejus loquutionis nomine, tam graves pœnas viro docto dare non debuit Satyricus. Nulla enim in phrasi *κακοφῆλῶς* notanda est, vel improprietas, utpote quam vetustissimi, nec Poëta tantum, sed etiam *πεξόλογον* usurparunt hoc sensu. Sic Ovid. de Remed. amor. 'spatiosum tantum,' dixit pro magno. Lucianus, *spatium elephantis*, de magnitudine ac mole illius belluæ: 'Nec tutus spatium est Elephas.' Salmas. *Plin.*—*Rhombi*] Piscis formæ magnitudo. *Vet. Sch.*

40 *Ante, &c.*] Per domum Veneris, templum ejusdem intellige. Dicit ergo ante aedem Veneris, quam civitas *Ancona* mari Adriaco vicina a *Doricis* vel *Gracis* condita *sustinet*, et in qua civitate aedes Veneris posita est. *Lubinus*.—*Dorica Ancon*] A Græcis con-

data, qui Syracusis advenerant, Dionysii tyrannidem fugientes. *Farnab.*—*Quam Dorica, &c.*] *Ancona Dorica*: id est, Græca civitas, quam Græci in Italia condiderunt. *Vet. Sch.*

41 *Implevitque sinus*] Id est, concava retia. Vel per sinus intelligit angulos et curvaturas ejusdem portus: quos Itali vocant *Golfi*.—*Neque enim minor*] Est sensus: Rhombus iste, de quo dico, maximus erat, et in retibus hæserat, non minor illis ingentibus rhombis, quos *glacies Mæotidis* paludis tota hyeme operit et tegit, et quos glacies illa calore *Solis rupta et soluta* magna copia ad *ostia Euxini Ponti*, torpentis, stagnantis, et tarde aut parum refluentis effundit et emittit. *Farnab.*—*Implevitque, &c.*] Id est, retia. Virgilius: 'Implevitque sinus sanguis.' *Vet. Sch.*

42 *Mæotica*] I. e. glacies Mæotidis paludis. Mæotis palus est, quam efficit Tanais, ea in Pontum effunditur. *Plinius*.—*Quos, &c.*] Quia qui in Ponto et Mæotia palude capiuntur pisces, immanes et pingues ex ipsa tarditate; quoniam quando gelat, in glacie hærent. Sallustius: 'Itaque tempestate piscium vis Ponto erupit.' *Vet. Sch.*

43 *Solibus*] Solis calore æstivo. Nota plural. num. *τὸ effundit* denotat ingentem multitudinem piscium.—*Torpentis*] Segnis, frigidi, glacialis, vel segniter fluentis, prope stagnantis. Alii ut et Probus legit *torrentis*, id est, perfluentis, currentis. *Farnab.*—*Ostia*] Fluviorum exitus, per quos in mare exonerantur. *Idem*. Illic autem designat ostia ipsius paludis quæ exeunt in Pontum.—*Solibus*] Id est, soluta a Sole glacie. *Torrentis*] Perfluentis, currentis, illic nam reuma quoddam trahit mare. *Vet. Sch.*

44 *Desidia tardus*] Longa mora segnes.—*Longo frigore*] Quod coacti, diu in fundo hæserunt; unde pingues reddit. *Farnab.*

45 *Destinat hoc monstrum*] Hunc

monstrousæ magnitudinis rhombum, tanquam marinam belluam, scaphæ piscatoriæ præfectus, seu piscator, adjudicat et offert Domitiano. Hoc loco *destinat* est mittit.—*Linique*] *Linum* pro rete. *Idem*. Sic alibi, 'Cespitem consedi dum lina madentia sicco.' *Grang.*

46 *Pontifici summo*] Domitiano. Omnes enim Imperatores Rom. summi pontifices: et qui quasi pontifex maximus erat sacerdotum, quos instituerat Albæ. vide Sat. II. vs. 112.—*Proponere*] supp. *venum*. Aliis venalem exponere ad vendendum, vel in cœnam. Nemo privatorum facile id ausit. *Lubin.*—*Pontifici, &c.*] Ironia. *Vet. Sch.*

47 *Cum plena, &c.*] Ratio: nam ubique Romæ delatores, nec in foro solum, verum etiam in litore.—*Litore*] In quibus piscis capiebatur. *Lubin.*—*Cum, &c.*] Non solum fora. *Vet. Sch.*

48 *Dispersi protinus*] Qui statim actionem et accusationem contra piscatorem nudum et miserum instituerent.—*Algæ, &c.*] Rerum etiam levissimarum, ut algæ, delatores. Sed ab hac sententia et mente deterret nos Grangæus. Ergo pro illis qui maris litori præficiuntur. *Alga* enim vilis illa herba, quam mare, in quo nascitur, projicit, et pro litore hic ponitur.—*Dispersi protinus algæ inquisitores agent cum remige nudo*] *Alga* pro litore poni Judæus Apella credat, non ego. Censeo scribendum: *dispersi protinus alni inquisitores*, hoc est navium naufragarum et dispersarum inquisitores, quales erant Palfurius, et Armillatus. *Græv.*

49 *Agerent*] Illi delatores cum paupere et nudo piscatore, nisi sponte piscem illis relinqueret, tanquam ex vivariis Cæsaris elapsam, causam agerent, eumque accusarent furti. *Idem.*

50 *Non dubitaturi*] Certo affirmaturi.—*Fugitivum*] Qui e vivario Cæ-

saris aufugerit, in quo minutos alios pisces depastus sit; et devoraverit. *Idem.*

53 *Si quid, &c.*] Palfurius Sura, et Armillatus magni viri, et consulares fuerant, sed postea delatores pessimi, et fisci causas per calumnias et sacrilegas interpretationes agebant, omnia præclara illi adjudicantes.—*Si quid, &c.*] Palfurius Consularis filius, in agone cum virgine Lacedæmonia sub Nerone luctatus est. Post inde a Vespasiano Senatu motus, transivit ad Stoicam sectam, in qua cum prævaleret et eloquentia, et artis poëticæ gloria, abusus familiaritate Domitiani, acerbissime partes delationis exercuit: quo interfecto, Senatu accusante damnatus est: cum fuissent inter delatores potentes apud Domitianum, et hi Armillatus, Demosthenes, et Latinus archinimus: sicut Marius Maximus scripsit. *Vet. Sch.*

55 *Res, &c.*] Pertinet ad mensam Imperatoris, in quacunque maris parte tandem lateat, vel in quocunque tandem loco inveniatur: quod contra jus naturale. *Fiscus* proprie receptaculum erat nummorum, capiturque pro ipso ærario. *Græv.*—*Donabitur ergo*] Fisco vel imperatori: ne pereat, quod jam distrahi et tuto retineri non potest; sunt piscatoris hæc verba, donabitur libenter et cito. *Idem.* Mihi videtur delator continuare sermonem. Vel sunt verba Poëtæ subsannantis talem legum perversionem.

56 *Ne percat*] Fisco. Vel sic intellige hæc: Miser ille piscator maximo opere properabat piscem Imperatori offerre, quod opus non fuisset tanta festinatione, quia tempore brumæ, piscis non tam cito mortuus esset, aut corruptus computruisset.—*Ille, &c.*] Ne pereat vel corrumpatur.—*Jam, &c.*] Ili quatuor sequentes versus ita inter se coherent: Sub autumnii finem, quo quartana febris sævire solet, inaniæ-

na hiems rigida erat et stridebat vi ventorum tunc dominantium, et piscem captum a putrefactione servabat; tamen delirus piscator jam pisce capto, ita properabat, tanquam Auster flaret, æstatis tempore omnia putrefaciens et corrumpens. Deridet ergo piscatorem, quod putrefactionis metu hiemali tempore adeo festinavit.—*Lethifero*] Dicitur autem lethifer Autumnus, quia morbos et mortes excitat; propter mutationes, aliasque causas Medicis et Physicis satis notas. *Idem*.—*Pruinis*] Hoc est hyemi: Annus enim in perpetuo motu, ejus partes sese invicem expellunt.—*Non pereat*] Fisco, quod jam distrahi non potest. *Vet. Sch.*

57 *Sperantibus*] Κατάχρησις. Id est, timentibus. Virgil. ‘Hunc ego si potui tantum sperare dolore.’ *Lubin.* Rigaltius dicit eos, qui desinente autumno ægritudine tentantur, sperare quartanam: hoc est, non fore continui ardoris, sed tantum quadrimi circuitus febrem, quæ, ut asserit Celsus, neminem jugulat: vide Ptol. Flavium cap. 17. Conject. Omnes fere acyrologiam suam tenent, nec persnadentur a Ptol. Flavio: Sed quicquid ogganniant, retinemus nos genuinam et propriam verbi (*sperantibus*) interpretationem, putantes hoc quod Itali *Febre quartana no fa sonare campana*. Adstipulatur Flavio et nobis Grangæus.

58 *Stridebat*] Vento et frigore omnia infestabat.—*Deformis*] Ab effectu, quod hieme prorsus omnia sint deformia: Eadem ratione Horat. vocat *informem*.—*Pædumque*, &c.] A corruptione immunem servabat. *Lubin.*

59 *Vclat*, &c.] Periculo scilicet putredinis. *Idem*.—*Auster*] Ventus calidus, quo pisces corrumpuntur. *Vet. Sch.*

60 *Utque lacus suberant*] Ubi jam piscator delatoribus comitatus, lacus sub mœnibus Albæ superarat, et ad

Albam appropinquaret; hic vero in Albano monte erat Domitianus: ubi etiam piscis ipsi offerebatur. In hoc Albano monte, obscæni illi Minervæ sacerdotes a Domitiano constituti erant, quorum Pontificem summum superius Domitianum joculariter appellavit. Alii *superant* legunt.—*Diruta*] A Tullo Hostilio, post supplicium sumtum de Metio Suffetio Albanorum duce rebelle: Templis tamen edicto regis temperatum est.—*Utque*, &c.] Id est, cum prope lacus Albanenses jam venisset piscator. *Vet. Sch.*

61 *Ignem Trojanum*] Vestam, quæ nil aliud quam ignis: Ovid. ‘Nec tu aliud Vestam quam vivam intellige flammam:’ qui Troja in Italiam ab Ænea delatus. *Grang.*—*Vestam*, &c.] Ad differentiam illius Vestæ templi, quod condidit Numain urbe, novum, rotundum et majus. *Idem*.—*Minorem*] I. e. quam consecrat minore religione quam Romæ.—*Ignem*, &c.] Romani Tullo Hostilio rege, cum descruissent Albam, sacra sublata Romam transtulerunt, et Deos penates: quorum penetrale tam venerabile deprehensum est, ut lapidatio de celo caderet supra * memorati ponderis, propter quod prodigium, ex libris Sibyllinis jussi Pontifices ex S. C. Albæ sacra renovare. Tanta enim repente, cum ea vellent transferre, grando cecidit, ut intelligerent suis locis sacra non esse movenda. Inde ibi perseverant, ideo et Vestam minorem dixit ad compositionem. *Vet. Sch.*

62 *Obstitit*, &c.] In illo loco ad Albam.—*Miratrix*, &c.] Forte sacerdotum Albanorum, qui pessimi erant, et in quorum collegio Domitianus summus pontifex erat. Mirabantur enim piscis enormitatem. *Lubin.*—*Obstitit intranti miratrix turba*] Sententia hujus loci hæc est, advenienti rhombo ab atriensibus et janitoribus primo oclusa fuit jama, postea re intellecta exclusum admiscere, et patribus spectandum exhibuere. *Græc.*

63 *Ut, &c.*] Locum postea dedit ipsi piscatori. legendum *ut*, id est, postquam.—*Facili, &c.*] Januæ vel valvæ apertæ sunt, cardine circa quod janua vertitur facili. Valvæ tamen templorum proprie januæ; forte eo adludit, quia superius Pontificem dixit. *Idem.*

64 *Exclusi, &c.*] *Patres* vel senatores *exclusi* præ foribus *expectant*; *opsonia* vero, vel piscis admissus est sive admittendus. Pluris enim faciebat Imperator piscem, quam omnes patres, qui Domitianum fuerant comitati. *Idem.* Pro *spectant*, alii legunt *expectant*.

65 *Itur*] Pertexit narrationem, et exponit quomodo piscis oblatu sit Imperatori.—*Ad Atridem*] Scoptice dictum, id est, ad regem et imperatorem. nam ut Agamemnon summus imperator Græcorum, ita hic Domitianus Romanorum erat. Vel Neronem alterum, qui matrem suam Agrippinam interemit, sicut Orestes Atrei nepos et Agamemnonis filius matrem suam Clytæmnestram.—*Picens*] De piscatore intellige; ejus vel nomen erat, vel saltem gentile, utpote Picena regione oriundus, quæ mari Adriatico adjacet. Est autem hic piscator adulator pessimus.—*Accipe, &c.*] Insignem rhombum, adeo magnum, ut a privato quodam, in foro coqui et in cibum apponi non debeat, sed dignus sit mensa imperatoria. *Idem.*—*Itur ad Atridem*] Id est, ad Domitianum, qui crudelitate Atrides, et Tiberio par. Vocatur etiam *Ajax*, id est, furiosus ab eodem Poëta, Sat. x. 'Quam timeo victus ne pœnas exigit Ajax.' *Dorleans.*—*Picens*] Piscator de provincia, ubi piscis captus fuerat. *Vet. Sch.*

66 *Genialis, &c.*] Lætus, ut natalis, quo indulgetur genio. vide Pers. Sat. II. 3.

67 *Propera, &c.*] Evacua et solve ventrem tuum, cumque maxime capacem redde, et hisce deliciis excipi-

endis illum præpara: vel *laxare*, est extendere his deliciis et πολυφαγία. *Lubinus.*—*Saginis.*] Id est, cibis: alias sagina est στένωσις, fartura. *Salmas.*—*Laxare, &c.*] Alii, *sagittis*, ut sit sensus, acutis curis, ut exercitatione sagittarum digestionem, inquit, et harenis, quibus vectari illum debere dicit ob cibum futurum. Legitur et *saginis*, id est, escis futuris stomachi indigestum præparare. *Vet. Sch.*

68 *Et tua, &c.*] Qui nec alio tempore capi voluit, quam tuo, ut a te comederetur. *Lubin.*

69 *Ipse, &c.*] Id est, hic piscis sponte ad retia pervenit, ut caperetur, et a te comederetur.—*Quid, &c.*] Poëtæ verba sunt utrobique dicentis, Hac piscatoris turpi adulatione nihil potuisse esse apertius et manifestius; et tamen Domitianus adeo stolidus erat, ut hac tam frigida adulatione elatus et superbus, animum attolleret, falsaque laude intumesceret. *Idem.*—*Et tamen, &c.*] Adsentatione, ac laude intumescerebat imperator, quamvis falsa. *Vet. Sch.*

70 *Surgebant, &c.*] Metaphora a gallis gallinaceis. Dicitur et simili modo *tollere cornua*. Ista adulatione intumescerebat; quasi etiam bruta illius imperio et voto obsequerentur.—*Nihil, &c.*] Id est, Domitianus et alii Imperatores et tyranni, qui, si Diis placet, Divis æqualem habent potentiam, (unde dicti humani Joves) adulatoribus omnia grandia et maxima, turpissime de se mentientibus, fidem habent.—*Credere, &c.*] Aliis mendacibus adulatoribus adfirmantibus. Egregie Horatius: 'Sed vereor de te, ne aliis plus, quam tibi credas.' *Lubin.* Sequitur hinc, ut ideo mutari nolint, quia se optimos esse credunt.

71 *Cum, &c.*] Scoptice hoc dicitur. Tantæ enim stoliditatis et amentię fuit Domitianus, ut cum se Deum per libellum nominari audiret, statim edixerit, ne posthac alia præfatione

appellaretur, quam *Dominus et Deus noster*. Idem.—*Diis*, &c.] Regnum scilicet. *Vet. Sch.*

72 *Sed deerat*] Describit jam factum stolidi et fatui Imperatoris ridiculum et ineptum. Cogit autem concilium Senatorum suorum, ut deliberent quo pacto piscis coqui debeat et apponi; cui ob insolitam magnitudinem nulla patina æqualis erat, quæ eum coquendum integrum caperet. Vel potius, quæ illum assum, aut elixum et jurentum, et sic mensæ inferendum capiat.—*Vocantur ergo*] O ineptias! Ita nimirum stolidi illi, quid in buccam venit, imo quicquid somniant, stolide persequuntur. Quid autem stultius quam Romani imperii procerum concilium cogere, non de Rep. sed de rhombo et patina aucturos?

73 *Quos*, &c.] Id non ad procerum merita, sed ad mores crudelis tyranni referendum, qui etiam adulatores et delatores suos e medio tollebat. Intelligendum enim hoc de nobilibus, in quos atrocissime grassabatur. *Lubin.*—*Ques*, &c.] Hoc ad mores infert regis, non ad illorum merita. *Vet. Sch.*

74 *In quorum*, &c.] Describuntur aureæ illæ compedes aulicorum, et vita aulica et amicitiae imperatoriae magnæ quidem; at miseræ. Id est, in quorum procerum facie apparebat pallor, in signum timoris, &c. Unde non absurde, a quopiam dictum, ‘Malle se in caula, quam in aula vivere.’—*Miseræ*] Imperatoriae: ‘Erat enim Domitianus non solum magnæ, sed et callidæ inopinatæque, sævitiae,’ &c. Sueton. cap. 11. Domit. Et miserum est cum tyranno amicitiam colere, a quo continua mortis pericula immineant.

75 *Pallor*] Ab eo, quod præcedit timorem. In timoris signum; quis enim non pallescat, qui cum Leone, Basilisco, et Dracone cogatur vivere? *Lubin.*—*Primus*] Procerum vel

Senatorum.—*Clamante*, &c.] Id est, cum præco e Liburnia oriundus, nomenclator, qui commissionibus præerat, clamaret et convocaret senatores. *Idem.* Patres enim ad Senatuum vocabantur plerumque edicto: hic autem per præconem. *Brissonius* 11. de formul.—*Pallor*, &c.] Simulatæ. Cic. ‘Nulla est occultior res insidiis, quæ latent in simulatione officii.’—*Clamante*, &c.] Qui admissionibus præerat. *Vet. Sch.*

76 *Currite*, &c.] Verba præconis clamantis. Id est, festinate o senatores ad Concilium: Imperator jam in solio suo sedet, deliberaturus de re scilicet gravissima. Graphice vocem clamantis et trepidantis expressit.—*Rapta*, &c.] Propere induit tunicam suffultam et duplicem; ne moraretur sævissimum tyrannum. *Lubinus.*—*Rapta properabat*, &c.] Loquitur ibi poëta de Pegaso, a Domitiano in Albanum accito. De abolla supra dictum Sat. III. ubi pro veste Philosophica, hic pro Senatoria. *Grang.*—*Rapta*] I. e. veste festinanter arrepta. *Farnab.*

77 *Pegasus*] Hic civis Albanus erat Juriconsultus multo honore functus, qui multis provinciis præfuit, postea etiam urbi præfectus a Vespasiano; hinc dicitur Jus Pegasianum. *Lubin.*—*Pegasus*] *Claud. Salmasius* *Vet. Scholiasten* sic ibi corrigit, Pro *parasæ*, *parasemo* substituens. Pegasus enim parasemon i. e. insigne trieris, unde Trierarchus filio nomen imposuit.—*Villicus urbi*] *Villicum* veteres non de solo villæ præfecto usurpant, sed quemvis præpositum aut procuratorem, dispensatoremque ita vocarunt. Tibullus ærarii præfectum *villicum* dixit, hoc Epigrammate: ‘Villicus ærarii quondam, nunc cultor agelli.’ In antiquis lapidibus villicus alimentorum, est qui alibi dicitur procurator alimentorum. *VIL. AN. ALIM.* Id est, villicus ab alimentis.—*Salmas. in Æl. Lamprid.*—*Modo villicus*]

Id est, paulo ante sub Vespasiano constitutus Præfectus urbis Romæ. Vocat ipsum Scoptice ac despective *villicum*, ostendens Romam jam non esse urbem suis privilegiis snaque libertate gaudentem, sed villam, hujusque præfectum villicum esse.—*Attonita urbi*] Sarcastice dictum in ignaviam Romanorum, qui iugo tyrannico oppressi, metu et sævitia tyranni plane percussi et obstupefacti animum abjecerant. *Lubin.*—*Pegasus*] Trierarchi filius, ex cujus Liburnæ parasemo nomen accepit, juris studio gloriæ memoriæ meruit, ut liber vulgo, non homo diceretur. Hic functus omni honore, cum provinciis plurimis præfuisset, urbis curam administravit. Hinc est Pegasianum scilicet jus, quod Jurisperitus fuerat. *Vet. Sch.*

78 *Anne, &c.*] Probat quod de villico dixit, scilicet Romam quasi villam esse cujusquam privati dominio subjectam, ejus præfectos nihil aliud esse quam villicos: vel potius ludit in ambiguo, mox enim villicus pro præposito et custode, jam pro rustico et extraneo, minime Romanum origine designans, et qui potius campestris quam urbanitatem redolet.—*Anne aliud*] scil. erant. Quasi dicat: Certe nihil aliud erant.—*Anne aliud*] Neque enim sub avaro principe Vespasiano fuerunt præfecti aliud quam villici; qui omni ratione omnia undecunque corradabant, et tamen ex his Pegasus erat optimus. *Farnab.*—*Quorum, &c.*] Pegasus intellige, qui inter omnes præfectos fuerat optimus, et Juriconsultus integerrimus. *Idem.*

79 *Omnia, &c.*] Est levis quædam correctio. Erat quidem Juriconsultus sanctissimus, et vir optimus, interea tamen pro justitia et legibus non audebat pronunciare. *Idem.* Severitate pœnarum se. non coercenda probra, sed omnia mitius agenda.

80 *Temporibus diris*] Infesta et exe-

crabili ætate Domitiani, qua non licebat in homines sceleratos Imperatori charos, justitiæ rigorem exercere. Ob id tempori inserviebat.—*Inermi, &c.*] Debili et languida, qualis tunc est, cum vel libere non pronunciatur, vel cum executione caret. Utrumque illi seculo competeat. Nam Crispinum ob tot adulteria, imo tot incestus, non accusare audebat, nedum condemnare et punire, quia Imperatori carus erat. *Idem.*—*Inermi, &c.*] Quanquam optimus: tum pro tempore omnia injuste agenda credebat. *Vet. Sch.*

81 *Venit, &c.*] Intelligit Vibium Crispum Placentinum, virum facetissimum et integerrimum. Hic, Tranquillo teste, interroganti cuiquam: *Essetne quis intus cum Cæsare Domitiano, respondit, ne musca quidem:* unde Poëta jucundam senectutem appellat. Domitianus enim initio principatus sui quotidie secretum horarium sibi sumere solebat, quo muscas captabat, easque stylo præacuto configebat.—*Crispi, &c.*] Id est, ipse Crispus senex. Hic solus ferme inter tot nobiles senescere potuit, in quos Domitianus atrociter et immaniter grassabatur. *Farnab.*—*Crispi senectus*] Crispus senex jucundus, ut *ἡερὸν μένος, Ἀλκινόοιο, ἱς Τελεμάχοιο, sapientia Lælii, &c.* Alii Passienum Crispum hic intelligunt. Quintilian. libro x. l. et libro vi. 2. Sueton. in Nerone. Tacit. ad ejus Annal. 22. lib. vide quæ Lipsius pro Passieno, et Torrentius pro Vibio ad nostrum hunc. *Farnabius.* Certe non Vibio, sed Crispo Passieno conveniunt quæ vetus Schol. ei attribuit. *Grang.*—*Venit et Crispi*] Vetis Interpres Juvenalis corrigendus. ‘Interrogatum Passienum a Cajo’ (quem male *Neronem* vocat, ut male Claudium virum Messalinæ nominat etiam *Neronem*) ‘haberetur cum sorore germana consuetudinem.’ ‘Nondum,’ inquit, ‘quantum is decenter et caute.’ *Dorleans.*—*Crispi, &c.*] *Lucan.*

Fractisque modestior annis. Crispus municeps Viselliensis tirocinio suo in Senatu ita cœpit, P. C. et tu Cæsar. propter quod simul oratione plenissime a Tiberio conlaudatus, plurimas sponte causas apud C. V. egit. pro qua re in basilica Julia ejus statua posita est. Consulatus duos gessit. uxores habuit duas, primam Domitiam, deinde Agrippinam, illam amatam, hanc matrem Neronis Cæsaris. Possedit bis ∞ HS. omnium principum gratiam appetivit, sed præcipue Cæsaris, quem iter facientem secutus est pedibus. Hic nullo audiente a Nerone interrogatus, haberetne, sicut ipse, cum sore germana consuetudinem. Nondum, inquit, *quantumvis decenter* et caute; ne aut * negantem eum argueret, aut adsentientem sibimet mendacio dehonestaret. Periiit per fraudem Agrippinæ, quam heredem reliquerat et funere publico elatus est. *Vet. Sch.*

82 *Cujus erant, &c.*] Qualis moribus, talis etiam eloquentia erat. Utrisque erat jucundissimus et dulcis.—*Mite ingenium*] Blandum, mansuetum, placidum. *Lubin.*

83 *Maria, &c.*] Id est, Imperatori et Monarchæ Domitiano, quis utilior comes adjungi vel Consiliarius potuisset, quam hic Crispus? *Idem.*

84 *Si clade, &c.*] Adjungit conditionem. Nemo hoc Crispo fuisset Imperatori utilior, si tyrannus Imperator non esset, et pati posset crudelitatem et vitia condemnari, et si honestis consiliis obtinuerasset.—*Clade, &c.*] Id est, sub Domitiano, qui clades et interitus pestisque fuit omnium nobilium, honorum præsertim. *Idem.*

85 *Savitiæ, &c.*] Id est, in Domitiano tyrannidem et atrocem crudelitatem sine metu libere arguere.—*Et honestum*] Utile et salutare. Talia autem non admittebat Domitianus. *Idem.* Afferre Al. Ferre.

86 *Sed quid, &c.*] Eximia sententia. id est, quid terribilius, formidabilius-

que quam auri tyranni, honestæ admonitionis, et salutaris consilii impatiens. Quæ admodum tenera, libera admonitione et severa castigatione exasperari non debet. *Idem.*

87 *Cum quo, &c.*] Quid asperius esse potest illo tyranno, Domitiano scilicet, cum quo si amicus non omnia grata loquatur, sed etiam in levissimis, seu potius, incertis; ut de auræ mutatione, de pluviis hyemalibus, de calore æstatis, de vere nimbo et inamæno, ex imprudentia quædam dicat, in mortis pericula se conjiciet.—*Nimboso*] Pluvioso, ingrato et injucundo futuro. *Lubin.*—*Cum quo, &c.*] De rebus frivolis et usualibus. *Vet. Sch.*

88 *Fatum, &c.*] Id est, mors imminabat, et instabat: quicumque enim ingrata dixissent, illos occidebat. *Lubin.*—*Pendebat*] In ambiguo erat, veluti res pendulæ in ambiguo sunt ne cadant.

89 *Ille, &c.*] Laudat Crispi prudentiam, qui diris illis temporibus didicerit *καρῶ λατρεύειν, μὴδ' ἀντιπνέειν ἀνεμοῖσι.* Id est, nunquam quidquam fecit contra impetuosam violentiam tyranni, omnia torrentis instar secum rapiens. Per torrentem, obstinatum et effrenem Cæsaris violentiam notat, cui Crispus nunquam contradixit. Metaphora a natantibus, qui si contra flumen natare velint, fluminis impetu retro aguntur. *Lubin.*

90 *Nec civis, &c.*] Generaliter loquitur de omnibus, cum tacita nota degeneris ignaviæ Romanorum.—*Qui libera, &c.*] *τὴν παρρησίαν.* Qui vere et libere animi sententiam posset eloqui, ob tyranni crudelitatem, et delatorum copiam.—*Nec civis, &c.*] Aut ipse Crispus, aut quicumque. *Vet. Sch.*

91 *Et vitam, &c.*] Id est, qui vellet pro vero vel veritate, quam palam profiteretur, more Papiniani Jetti vitam impendere, vel qui posset vivere, et libere veritatem et virtutem profite-

ri. *Lubin.*—*Vero*] Pour dire la vérité. Hæc enim, ut ait vetus verbum, odium parit.—*Et vitam, &c.*] Ut Virgil. ‘Animasque in vulnere ponunt.’ *Vet. Sch.*

92 *Sic multas, &c.*] His artibus et prudentia tempori inserviente, octogenarius evasit, et senex factus est in illa aula, in qua sub Nerone vixerat.—*Octogesima, &c.*] Annos octuaginta ipsum natum indicat. Hoc profecto miraculi loco erat, hominem nobilem ad tantum senium Romæ sub Nerone, et Domitiano pervenisse. *Lubin.*—*Solstitia*] Æstiva et brumalia: vel absolute pro æstivo, ut fere semper alias sumitur.

93 *His armis*] Et artibus aulicis, adsentatione, comitate, taciturnitate et dissimulatione, quibus manebatur adversus Imperatoris sævitiam.—*Illa in aula*] Ἐμφατικῶς dixit. Quasi diceret: idque in aula tam crudeli, in qua nemo tutus erat. *Idem.*

94 *Proximus*] Describit jam alios duos Senatores, patrem Acilium Glabrimonem; qui, teste Plinio, singulari prudentia et fide fuit; quem tamen postea, tanquam res novas moliretur, exilio multavit.—*Proximus*] Post Crispum.—*Ejusdem avi*] Cœtaneus cum Crispo, et ipse octogenarius. *Id.*—*Ejusdem, &c.*] Virg. ‘Ut regem æquævum.’—*Acilius*] Consul sub Domitiano fuit, indignus pati quæ passus est. Hujus cum filium juvenem Nero occideret, ipsum Acilium servavit, qui pœnas sentiret orbitatis. *Vet. Sch.*

95 *Cum, &c.*] Cum optimo filio, Domitio, ut nonnulli putant, qui indigna morte a Domitiano fuit sublatus. Quamvis Farnabius dubitandum recte dicat quis ille juvenis fuerit, sunt tamen qui de Elvidio filio Elvidii intelligant, et *Vet. Interp.* audacter de filio Acilii Glabronis: sed ille a Nerone interemptus jam erat, et nulla de hoc juvene exstat historia, quamvis Domitianus plurimos interemerit.—*Maneret*] Certissime futura exspec-

taret. *Lubin.*

96 *Et domini gladiis*] Id est, quæ mors jam dudum designata; deputata, et destinata erat gladiis Imperatoris.—*Jam, &c.*] Id est, illo ipso tempore jam morti a Domitiano adjudicatus erat. V. C. meus legit *Destinata*, male: Destino enim mediam corripit. Alii legunt *designata*. Sed *Festinata*, id est, properata ante tempus senectutis, quæ juvenem opprimat.—*Sed olim*] Vera sententia etiam nostra ætate, qua plerique nobiles vitam atterunt vel luxu, et perpotationibus; vel libidine. *Olim*, i. e. superioribus temporibus: Hinc Britannicus apparere dicit, Juvenalem Sat. suam non scripsisse sub Domitiano. Et tam multos Domitianus efferata quadam crudelitate cives interemit, ut prodigii loco haberetur aliquem in urbe senem nobilem et patricium offendere. Tum illud jam *olim* etiam Neronis tempore usitatum esse, qui nobilissimo enique exitium destinabat. *Britan.*

97 *Prodigio par*] Monstro vel ostento simile, rarissimum quid.—*Cum nob.*] Alii legunt *in nob.*

98 *Unde, &c.*] Ob id, quia tantis periculis nobiles expositi sunt, ego volo potius esse terræ filius, ignobilis et obscurus, et ob id a persecutione tyranni tutus. Nobilium enim potentia Imperatori formidolosa erat. Et alias: ‘minus in parvos fortuna furit.’ ‘Qui procul a Jove, procul a fulmine.’—*Fraterculus, &c.*] Festive et sat lepide a Poëta dictus fraterculus non frater, diminutive. Id est, terræ filius et vilis Gigantum frater, qui e terra nati finguntur, ut et nomen indicat. Homines autem obscuros, quorum parentes ignorabantur, e terra natos dicebant. *Lubin. Politian. Miscell. c. 18. Erasm. Cent. viii. ad 86. Chiliad. 1.*—*Fraterculus, &c.*] Ut omnes me oderint, aut timeant, aut contemnunt, id est, ignobiles pro gigantibus. *Vet. Sch.*

99 *Profuit, &c.*] Probat vel explicat quod dixit, juveni mortem a Domitiano destinatam fuisse, quam nulla arte evitare potuit eximius juvenis. Id est, misero huic juveni suæ artes, quibus invidiam et odium Cæsaris declinare studebat, nihil profuerunt, quando nimirum stolidum se simulabat, in arenam descendebat, cum leonibus nudus depugnabat, ut ita Imperatori stolidus videretur, et ab illo non timeretur. Stolidi enim et pene infames habebantur nobiles, qui se munere gladiatorio pollebant. — *Quid, &c.*] Quod stultitiam simulans, in theatro Albano, de propinquiore loco, ense, vel venabulo conficeret, trucidaret, vel transadigeret. *Lubin.* — *Ursos*] In iusorio Cæsaris juvenis iste ursos sæpe, quasi venator, occidit. *Vet. Sch.*

190 *Numidas*] Libycas. Nam in Libya feræ majores. Intelligit autem Leones. Africa enim et Numidia sicca et arida non habet ursos, qui frigidis gaudent. Sed et Romani veteres rudes, ex Africa advectos Leones, obvia et nota voce ursos dixere. Vide Plin. VIII. 6. Cui quamvis multi contradicere audeant, discordare nefas autumabit, qui electum virum et elegantem Justum Lipsium consuluerit, lib. II. elect. c. 4. Sic Virgilius Aecstem tegit, ‘Pelle Lybistidos ursæ,’ et alibi; Leoninam intellige, viro forti Herculis exemplo dignam. — *Nudus*] Sine armis, imo vestibus. Hoc dicitur Emphatice, quo facto stolidus et imprudens videri volebat. — *Albana arena*] Nam in Albano, quinquatria Minervæ celebras, Domitianus feras in theatro conficiendas exhibebat, et ipse conficiebat, adeo, ut, teste Suetonio, centenas aliquando prostraverit. *Lubin.*

191 *Quis, &c.*] Id est, Quis Imperatorum adeo jam fatuus est, ut calliditates, artes, et versutias nobilium non intelligat; qui more M. Junii Bruti se brutos et stolidos simula-

bant, ut ita tyrannorum crudelitatem evitarent. Sed probe omnia hæc caliebat Domitianus. *Idem.* — *Artes*] *Fraudes. Vet. Sch.*

102 *Quis, &c.*] Qui Brutus, cum videret inter alios nobiles etiam fratrem suum occidi, stoliditatem simulabat, ut Tarquinii Superbi crudelitatem effugeret, ne interficeretur. — *Priscum acumen*] Id est; acutum ingenii tui inventum, priscis temporibus admirandum, non hoc seculo. Longe enim jam versutiores et callidiores sunt. *Miretur, alii. Lubin.*

103 *Facile, &c.*] Id est, o Brute, tuum factum nulli jam mirabile videretur. Facile enim erat illo prisco, rudis, et simplici tempore, quo reges barbati et intonsi erant, simplicem et rudem regem decipere. Illo enim tempore barbam alebant, quo Romæ tonsores nondum erant, qui primi ex Sicilia Romam adsciti. — *Imponere*] Hinc impostores. *Idem.* — *Barbato*] Tarquinio Superbo: propexam enim barbam habuit, cum socer ejus* Servilius ad tonsam haberet, quem ipse occidit. Dicit ergo cinædum non facile posse falli, et facilius eludi posse fortem, quam infamem. Stoliditatem finxerat Brutus, ne a Tarquinio occideretur. *Barbato* et rustico intelligitur. *Vet. Sch.*

104 *Nec, &c.*] Subjungit jam reliquos Consiliarios adulatores ac delatores pessimos. Et ipse non lætior, sed æque pallidus metu: quamvis hic nobilis non esset, nihilo confidentior erat. Certe aula illa atrox et crudelis fuit, in qua etiam malis et nebulonibus pessimis fuit periculum, quibus tamen aula tutissimum solet esse receptaculum. *Lubin.*

105 *Rubrius*] Gallus. Hanc autem veterem culpam et offensam, ob quam penam a Domitiano pallidus metuebat, quidam censent, quod contra Carcinam pro Flavio Gabinio locutus sit, vel ut V. C. metus, quod cum Domitiani conjuge concubuerit; tale

enim scelus aut consimile fuit: aut enim, offensam tacendam. *Idem.* Quod Tibiam in juventute corruerat, ut quidam volunt, et videtur ex seq. *Farnab.* Ego de hoc adhuc quærendam censeo: Certe illa quæ superius afferuntur, ad rem Poëtæ minime sunt accommodata.—*Rubrius*] Rubrius iste aliquando tibiam in pueritia corruerat, et verebatur ne pro hac mercede pœnas ab ipso reposceret. *Vet. Sch.*

106 *Et tamen, &c.*] Id est, qui licet veteris culpæ reus esset, et sceleratissimus, tamen in alios invehebatur: et maledicentior erat castigator, vel nequior: quod est inconvenientissimum. *Lubius.* Vel licet inquit Rubrius ignobilis esset et humili loco; tamen improbius fuit Nerone ipso, qui Satyram scripsit in Quintianum, appellavitque eum mollem et effœminatum, quum ipse esset cinctus. *Tacit. 15. Eritan.—Improbior*] Qui in aliis sua vitia reprehendebat. *Vet. Sch.*

107 *Montani, &c.*] Curtius Montanus ventrosus et pinguis erat, ejus et Tacitus meminit. Cujus hoc loco ventrem potius, quam ipsum venisse Sceptice dicit. Unde eum in sequentibus ostendit magnam habuisse edendi peritiam.—*Abdomine, &c.*] Id est, ob sumum vel pinguedinem, quæ est sub umbilico ad pubem, defatigatus et segnior veniebat. ‘Pinguis aquiliculus propenso sesquipedē exstat.’ *Persius.—Montani, &c.*] Montanus pinguis et ventrosus erat, et acerbè ventrem potius, quam ipsum venire dixit. *Vet. Sch.*

108 *Et, &c.*] Scilicet etiam adest, unguentis pretiosis orientalibus *sudans*, madidus, unctus, delibutus.—*Matutino*] Vel quo mane ungebatur: vel amomo, quod in Oriente nascitur, ubi Sol est matutino tempore.—*Amomo*] Unguento ex flore Amomi, pretiosissimo. Amomum st frutex, flore candido, &c. nascitur in Assyria;

Vid. *Plin. xiii. l. 1.—Crispinus*] Hunc ubique carpit. De quo in fronte hujus Satyræ dictum est. *Lubius.—Et matutino, &c.*] Orientali unguento mane sumto. *Vet. Sch.*

109 *Quantum, &c.*] Id est, qui tantum unguentorum suo corpori impendit, quantum vix impenditur duorum nobilium funeribus. Divitum enim cadavera opobalsamo, amomo, aliisque pretiosis aromatis ungi et condiri solebant, ut nostro etiam tempore Cæsarium, regum, &c. *Lubius.—Redolent duo*] Cui respicias odores funeri impensos, ad fetorem nstrum emendandum, cum aromata ad corpora perungenda: vel ossibus et cineribus miscenda. *Farnab.—Savior, &c.*] Id est, illo Crispino adhuc crudelior adest Pompejus Rufus, delator crudelissimus, alter consiliarius Crispinum secutus.—*Savior aperire*] Græcismus. Id est, qui adhuc crudelior erat delationibus suis ad aperiendum, incidendumque aliorum jugulos, id est, ad alios jugulandos.—*Tenui susurro*] Tenui et tecta delatione persusurram clanculum in aurem Domitiani tyranni immissa, jugulos et guttura aliorum, ferro aperiebat. *Idem.* Nota, quod jugulus et jugulum dicatur.

110 *Tenui, &c.*] Levi susurro alios deferens, neci tradere: aut per leves suspiciones solitus homines jugulare. *Vet. Sch.*

111 *Et qui, &c.*] Id est, aderat etiam Cornelius Fuscus, quem Domitianus contra Dacos cum exercitu postea misit, a quibus occisus est.—*Vulturibus*] Vultures enim cadavera adeo avidè sequuntur, ut triduo ante, aut biduo volare eo ubi cadavera futura sunt, tradantur. *Plin. l. x.—Vulturibus Dacis*] Id est, rapacibus, crudelibus et saevis Dacis, qui quasi vultures erant, et a Germanis Danubio dividebantur. *Viscera*, quæ vultures in cadaveribus potissimum appetunt.—*Servabat*] Reservabat. Mors enim in illo bello ipsi designata erat. *Farnab.*

112 *Fuscus, &c.*] Hunc Domitianus contra Dacos cum exercitu mittit, et qui belli imperitas nunquam in acie fuerat: sed in marmorea villa, in summo otio, deliciis, pace, et tranquillitate meditatus erat, quomodo prælia cum Dacis committenda essent. *Idem.* Sic, 'dum Romæ senatus consultum, capitur, perit Sagnus.' Vel qui exercebat velitationes, pugnas imaginarias vel præparatorias in villa, tentans, quid posset contra hostem efficere, et nihil amplius.—*Fuscus*] Fuscus sub Domitiano exercitui præpositus, in Dacia perit. Notat autem eum quia eum luxuria diffunderet inter delicias, bellicorum actus exercebat. *Vet. Sch.*

113 *Et cum, &c.*] Subjungit jam alios duos Consiliarios, Fabritium Vespontionem et Catullum Messalinum, quorum hic etiam teste Plinio epist. 22. libro 4. cavens fuit, ingenio atroci, qui delationibus suis multis exitio fuit: ille Vespento fuit nobilissimus, et superbus admodum, ut ex præcedenti Satyra videre est. Conjugem habuit Hippiam pessimam meretricem, quæ cum Sergio quodam gladiatore mæcho in Ægyptum aufugit. Vide Sat. vi.—*Mortifero, &c.*] Hic delator fuit atrocissimus, ingenio sarvo, non verebatur, non erubescere, non miserabatur. *Idem.*—*Prudens*] Vel quia doctus; vel Ironice potius, quod deferendi et adulandi fuerit prudens, et tempori inserviens: et quod Imperatoris molles aditus et tempora fandi nosceret: vid. Sat. iii. *Idem.*—*Et cum, &c.*] Delatore.—*Prudens, &c.*] Utrum ad nocendum, an ad sapientiæ* rigorem, an adulandi pruritus et temporum. *Vet. Sch.*

114 *Qui, &c.*] Homo profecto Catullus pessimus fuit, qui senex, et cæcus, et tamen amator: et amabat quod nunquam viderat, mendacii arguens Græcum illud: ἐκ τοῦ ὁρᾶν γλυφεται τὸ ἐρᾶν. Quomodo hoc factum, quum sint oculi in amore duces, vi-

derit rerum naturalium scrutator.—*Qui, &c.*] Cæcus enim amator fuit Catullus. *Vet. Sch.*

115 *Grande, &c.*] Id est, quamvis nostro tempore multa monstra sint, ut Crispinus et alii. Tamen hoc nostro tempore, hoc monstrum satis conspicuum et notabile est. *Lubin.* 'Monstrum horrendum, ingens, cui lumen ademptum.'

116 *Dirus, &c.*] *Dirus* dicitur ob crudelitatem. *Lubin.*—*A ponte, &c.*] Hoc est, dignus, qui ad pontes mendicaret, in quibus solent consistentes pauperes stipem a transeuntibus petere. Graugavi contra interpretatur, ex portitore factus satelles: aut potius dignus, qui fuisset satelles pontis, sive custos, sive portitor, aut quid inferius; vel qui Aricinis curribus stipem emendicaret. Ironice vero *satellitem*, quasi pontis custodem appellavit asseclam et consiliarium principis: nam *satelles* proprie is est, qui ad custodiam principis assistit.—*Durusque, &c.*] De numero mendicorum. *Vet. Sch.*

117 *Dignus, &c.*] Quasi diceret: Profecto hic a ponte assumendus non fuisset, sed majori calamitate adli-gendus.—*Aricinus*] Clivus Aricinus erat ad portam Aricinam abundans mendicis; ubi et Judæi et Christiani mendicabant, qui ex urbe pulsi Ariciam transierant. Erat enim Clivus hic extra urbem, ob id ait, eum non dignum esse, qui in ponte urbis mendicaret, sed qui extra urbem debeat migrare.—*Ad arces*] Id est, currus, vel rotas descendentes, qui Ariciam tendebant, et inde redibant. *Turneb. xxx. 7. Lubin.*—*Dignus, &c.*] Qui ad portam Aricinam, sive ad clivum mendicaret inter Judæos, qui ad Ariciam transierant, ex urbe missi. *Vet. Sch.*

118 *Blanda, &c.*] Verba, preces, oscula ipsa, more mendicantium et cæcorum; ut eo magis humilem supplicemque se demonstraret, et alijs ad misericordiam commoveret. hoc ait,

nam supra eum amatorem dixit puellæ non visæ. *Lubin.*—*Blanda basi*] Mendicantium more, qui pluries, jam hoc, jam illud deosculantur, et honoris ergo hinc illic oscula spargere assueverunt.—*Direxæ*] Declivi, deflexæ, inclinatæ in descensu ac pronæ. Erat enim clivus. *Idem.*—*Jactaret basi*] Jactare autem osculum is proprie dicitur, qui manum osculatur, deinde eam porrigit ad eos, quorum honori ac venerationi dat illud osculum. nam protensione manus, quam prius erant osculati, quodammodo osculum ipsum porrigere et jactare ad eos videbantur, quibus honorem illum deferebant. *Salmas. in Flar. Vopisc.*—*Direxæ, &c.*] Qui cæcus rheda ferenti mulieres, inclinatæ et per cliyum descendenti, oscula jactaret. *Vet. Sch.*

119 *Nemo magis*] Describit hoc loco miram et ridiculam quandam adulationem cæci illius Messalini Catulli, qui laudabat rhombum, quem videre non poterat, et tamen videre videri volebat, et sic faciem ad latus lævum convertebat, cum piscis ad dextram jaceret. Nemo ergo tantopere piscem captum cum stupore admirabatur, quam hic Catullus cæcus. —*Nam, &c.*] In commendationem rhombi. *Lubin.*—*Nemo magis, &c.*] Quam Catullus cæcus adulator. Nam in sequenti dixit, *non cedit Veiento utique Catullo.* *Vet. Sch.*

120 *At illi dextra, &c.*] Est nominandi casus: Piscis dexter, id est, ad dextram jacens.

121 *Bellua*] Ob enormitatem dixit. *Lubin.*—*Sic pugnæ, &c.*] Sic turpiter, adulatorie et impudenter in theatro laudabat gladiatorem robustissimum, e Cilicia Asiæ minoris regione, ejusque pugnæ, et ictus in adversarium prædicabat, quæ tamen non videbat. *Idem.* Vel *Cilicis*, more Cilicis armati. *Farnab.*

122 *Et pegma*] De pegmate Lipsius de Amphith. c. 22. Dicitur autem

Pegma Græcis πῆγμα a πῆγνυμι, quod est compingo, eo quod moles fuerit lignea, varia et occulta arte compacta. Et erat machina vel αὐτόματον in Theatris, ludis gladiatoriiis aliisque adhiberi solitum, quod per se cum summa spectatorum admiratione in sublime surgebat. Huic pueri solebant imponi, qui repente in sublime elati ad velaria theatri rapiebantur. *J. C. Scalig. Poët. l. 21.*—*Iude*] Pegmate cui insidebant; subito, occulta quadam machina. Et vains est Britannicus, qui hoc de raptu ad obscœna intelligit. Videtur repræsentatus esse Ganymedes ab aquila raptus. *Farnab.*—*Ad velaria*] I. e. ipsa vela. Hæc per aërem expansa ad pluviam et Solem arcendum erant purpurea, quibus theatrum superne tegebatur. Hæc omnia cæcus ille nebulo laudabat, qui videre non poterat. *Idem.*—*Ad, &c.*] Ad alta theatri velamina. *Vet. Sch.*

123 *Non cedit, &c.*] Subtexit, quomodo Fabricius Veiento, Catulli adulationi nihil concesserit, quin etiam insuper futura ob rhombum captum divinaverit et nescio quem triumphum Domitiano pollicitus sit.—*Ut fanaticus*] Numine afflatus, ut Minervæ sacerdos: vel, tanquam furiosus, qui in fano insaniebant, et spiritu immundo exagitati divinabant. *Lubin.*—*Æstro Bellona, &c.*] Bellona, Minerva, Dea belli et armorum, soror et auriga Martis. Huic Deæ sacerdotes rem divinam faciebant proprii sanguinis effusione, et tunc Bellona percussi, vel divino ejus adflatu correpti, præsentia explicabant, et futura vaticinabantur.—*Æstro*] Æstrum genus muscæ, boves exagitans æstatis tempore: quod tabanus et asilus appellatur: poniturque hic pro furoris stimulo, quod antequam stimulet aculeo, fugere compellit. *Idem.* Ordo est: *Veiento ut fanaticus percussus tuo astro, o Bellona, dirinat.* Et sic Domitianum alloquitur. *Omen habes,*

non *habet*, ut quædam editiones; nam hoc nec ratio metri, nec sensus fert.

124 *Ingens omen*] Maximum portentum, et signum est hic piscis captus, de futura ab hostibus victoria reportanda, deque insigni, ex illa victoria, triumpho. Formula usitata antiquis *Accipio omen*.

126 *Regem, &c.*] Quem in bello per duces tuos superaveris.—*Ant de, &c.*] Arviragus Britannorum rex, de imperio, regimine, et regni administratione deturbabitur. Quia enim peregrinus et magnus piscis tibi captus est, peregrinum etiam et magnum aliquem regem capturus es.—*De temone*] Eo dicit: nam Britanni in præliis, curribus utebantur, ex quibus regem victum deturbandum esse vaticinatur. Pars pro toto. *Idem.*—*De temone, &c.*] Ad pedes de regno, Falcatis nam curribus Britannorum rex Arbila.* *Vet. Sch.*

127 *Peregrina, &c.*] Ergo etiam peregrinum regem devinces. *Labin.*—*Cernis, &c.*] Id est, vides in tergo piscis spinas tanquam sudas crectas: etiam hosti tuo in tergo fugienti hastilia infigentur.

128 *In terga*] Pro in tergo.—*Sudes*] Metaphoricæ, catachrestice et superlative, spinas, cristas, pinnas.—*Hoc, &c.*] Omnia quæ in laudem et commendationem rhombi dici poterant, satis copiose dixit Fabritius Vejentoni; uno hoc excepto, quod ejus patriam et annos recensere non poterit. *Idem.*—*Fabritio*] Vejentoni: nam ipse est Fabricius. *Vet. Sch.*

130 *Quidnam, &c.*] Snadet hic Montanus rhombum in frusta non esse concidendum; sed capacissimam patinam a singulo quoquam ipsi faciendam esse.—*Quidnam, &c.*] Verba sunt Imperatoris ad Vejentonem. Censene hunc piscem in frusta concidendum? Vel potius Juvenalis verba sunt, quid putas lector de pisce decretum esse? Anne conciditur?—*Abstulit, &c.*] A tam nobili pisce hæc con-

tumelia absit, qui integer coqui et apponi debet. *Labin.*—*Quidnam, &c.*] Nero dicit. *Vet. Sch.*

131 *Testa, &c.*] Id est, propere fiat vas aliquod ficile vastum, grande, spatiosum, et tanti piscis capax, et in quo integer coqui possit. *Labin.*—*Testa, &c.*] Patella, in qua possit integer coqui. *Vet. Sch.*

132 *Quæ tenui, &c.*] Id est, quæ non crassa sit, sed tennem habeat murum e subtili creta, ut eo facilius concoqui possit.—*Tenui*] Magna signulorum lans est, teste Plinio; ut cretam tennem in conficiendis patinis ducant.—*Spatiosum, &c.*] Id est, capacem extremitatem comprehendat. Allusum forte ad Vitellii illud, de quo Plin. xxxv. 11. At hercule Vitellius in principatu suo ducentis sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campo exædificata erat.—*Colligat*] Circuitu comprehendat. *Labin.*

133 *Debetur, &c.*] Id est, figulus aliquis magnæ æstimationis et nobilis, et qui propere opus aliquod possit facere; huic patinæ faciendæ est adhibendus.—*Prometheus*] Qualis Prometheus, prudens et ingeniosus figulus, qui hominem primus ex argilla finxisse fingitur, solerti profecto fictione. *Idem.*—*Subitus*] Aut qui subito veniat, aut qui subito acceleret patinam. *Grang.*—*Debetur, &c.*] Figuram hic dicitur posuisse propter Magnum Pompejum: quoniam Patina dictus est, qui sustulit caput ipsius.—*Prometheus*] Satyrice, figulus. *Vet. Sch.*

134 *Argillam, &c.*] Vox Imperatoris: Vel etiam Montani adhuc.—*Argillam*] Tenacem terram.—*Rotam, &c.*] Figulinam rotam propere adferre.—*Sed ex, &c.*] Ut eos scilicet in consimili casu non din cogaris qua rere, sed apud te semper et in promptu habeas. *Labin.* Nota *properare* cum accusativo; imprimis observa acrem et mordacem animum Poëtæ, *Sequantur castra*, cum aliis nempe fabris et reliquo

conmeatu.

136 *Vicit, &c.*] Exponit jam quid conclusum sit ex sententia Montani, cujus immensam luxuriam demonstrat, et perstringit.—*Vicit sententia*] Id est, hæc sententia potior fuit, approbata est ab omnibus.—*Digna viro*] Tanto epulone et gulone voracissimo, crasso et pingui. *Scoptice. Idem.*—*Noverat, &c.*] Din enim et multum in anlis multorum Imperatorum versatus fuerat, et luxuriæ fomenta accurate pernoscebat. Id est, norat quid prius Imperatores in parandis obsoniis facere consuevissent.

137 *Noctesque, &c.*] Nero, ut Suetonius testatur, epulas de die media in medias noctes protraherebat. *Idem.* An vero de Domitiano, qui supra *calvus* Nero: refotus sæpe calidis piscinis, ac tempore æstivo nivatis.

138 *Jam, &c.*] Quas inter comessationes solitus erat traducere.—*Aliamque, &c.*] Id est, noverat fomenta vel incitamenta ad aliam novam et exquisitam famem rursus excitandum: vel norat, quibus epulis imperatoris venter, vino et epularum copia et varietate obrutus, refici, et in famem excitari rursus deberet.—*Cum pulmo, &c.*] Id est, cum imperator Nero, vino Falerno ardentissimo incalesceret, vel nimia crapula ferveret. Quamvis potus minime ab ore in pulmonem descendat, est tamen magna affinitas inter potum et pulmonem. De quo Medicorum principes consulantur.—*Falerno*] Ardente vino a Falerno monte.—*Aliamque, &c.*] Libidinis oris* perverum. hoc ideo, quia aviditas cibi sequitur nimiam perpotationem. *Vet. Sch.*

139 *Nulli, &c.*] Id est, meo tempore atque ætate nemo Romæ vixit, qui peritior fuerit in delectu ciborum exquirendo; vel nulli major fuit experientia vel peritia ciborum, atque Montano. *Lubin.*—*Nulli*] Quam Cæsari Domitiano, aut certe Montano. *Vet. Sch.*

140 *Circeis, &c.*] Id est, Montanus hic, si tantum semel morsu leviter gustasset ostrea, poterat dicere, an nata essent in Campaniæ litore, in rupibus juxta montem Circum; an ad Brutiorum saxum; scopulum in lacu Luerino. Id est, fuit omnium peritissimus artifex in dignoscendis cibis, et ostreis.

141 *Rutupinore, &c.*] Promontorium et litus a Rutupiiis opido Cantiorum in Britannia dictum. *Ang. Richerow. Farnab.*—*Fundo, &c.*] In maris profunditate nata. *Lubin.*—*Lucrinum, &c.*] Locus Brutiorum.—*Rutupinore*] Locus in Britannia, sive civitas. *Vet. Sch.*

143 *Et semel, &c.*] Id est, cum semel tantum obiter inspexisset echinum, statim dicebat ejus litus vel mare in quo natus esset.—*Echini*] De genere cancrorum piscis semipedalis, spinosus, et hirsutus, et spinæ in illo, loco pedum. Est piscis suavisissimus, inque illius seculi delicias. Ad ejus similitudinem castanearum putamina solemus, echinos appellare. *Lubin.*

144 *Surgitur*] Exponit jam, quomodo concilium sit dimissum, quod ob rem nugacissimam fuerat convocatum.—*Misso concilio*] Id est, absoluto, dimisso, peracto. Voce Consulis dimittebatur Senatus, iis verbis: 'Nil vos moramur, Patres Conscripti.'—*Præcres*] Senatores, consiliarii. *Idem.*

145 *Quos, &c.*] Quos senatores summus imperator Domitianus noster Domitianus celeriter advenire compulerat, obstreperatos, tanquam de re maxime ardua, vel summo Reip. periculo deliberandum esset.—*Albanam arcem*] Ubi templum Vestræ erat. Hic enim commorabatur Domitianus. —*Dux magnus*] Ironice. *Idem.*

146 *Traxerat*] Præcipientes, violenter festinare jusserat. *Idem.*

147 *Tanquam de Cattis*] Qui jam dicuntur Hassi. V. m. C. legit *Giatis*,

et addit, *Giatae* sunt Scotti. Scheg. præm. 5. Tanquam consulturus de expeditione aliqua in Germanos. nam autem suscepit sponte in Cattsos, alteram necessario in Sarmatas, legione cum legato simul cæsa. Sueton. Domitian. 6. cap. Lubinus legit *de Geticis*. Getæ vero erant Scythæ circa pontum Euxinum, ad quos Ovidius relegatus.—*Torrisque*, &c.] Id est, tanquam rem arduam maximè momenti prolaturus, de hostium irruptionibus. Erant autem Sicambri populi Germaniæ, finitimi Cauchis ad Oceanum, Bructeris et Cimbris, ubi jam pars Westphaliæ et Geldria. Ideo de his ait, quia Domitianus hos domuerat.—*Torris*] Trucibus, immanibus. *Idem*.—Grangæus legit *tortis*, secundum hoc Martialis *Crinibus in nodum tortis venere Sicambri*: quod Schegkii in præmissis notet et Ramires in Martialem: sed torve nimis et inconsulto reponi *torris* pro *torris* hoc Juvenalis loco indignatur Farnabius, et jure quidem merito.—*Tanquam*, &c.] Gentes Germanorum sive Francorum. *Vet. Sch.*

148 *Tanquam*, &c.] Id est, tanquam ex variis terræ partibus, Gallia, Hispania, Africa, Germania adversi aliquid summa festinatione, tanquam pennis vel avium volatu esset allatum. *Lubin.*

149 *Anxia*, &c.] Anxietatis index, vel valde festinans more anxiorum, vel quod anxios redderet homines.—*Venisset*] Allata esset.—*Præcipiti pinna*] Ita vocat cursorem velocissimum, propter celeritatem nimiam. Nam et veredarii pennam avis surrectam gestabant in capite, ob signum velocitatis. Quidam hæc de avibus et columbis intelligunt, quæ literas pedibus sibi alligatas in castra et urbem detulerunt. Sed illud hoc loco jam non placet. Addit M. V. C. quando laureata epistola mittebatur, victoriam denunciabat; quando vero pennata, populationem et stragem.

Penna ergo pro pennato, sen pinnis insignito cursore, quia instar Mercurii, qui sub ejus tutela sunt, pennas fronte gerunt. Uti docet doctiss. Casanbonus: Cui subscribit Grangæus.—*Epistola*, &c.] Antea si quid nunciabant Consules in urbe, per Epistolas nunciabant: Si victoriæ nunciabantur, laurus in epistola * fgebatur. si autem aliquid adversi, pinna fgebatur. *Vet. Sch.*

150 *Atque*, &c.] Excensat jam hoc ridiculum super rhombo habitum concilium; dicens optandum esse, ut Domitianus in hujusmodi nugis totum potius imperii vel tyrannidis suæ tempus attrivisset. Sic enim tot præclari viri non interemti fuissent. Quasi dicat: Satiis fuisset ipsum nugas quam tyrannidem et crudelitatem exereuisse. *Lubin.*

151 *Clarus*, &c.] Ut Cerealem Salvitiensem, Acilium Glabionem, Domitium filium, Lamiam, Salvium, Salustium, Lucanum, Flavium Sabinum, et sexcentos alios.—*Abstulit*] Id est, e medio sustulit tot illustres Viros. *Idem.*

152 *Impune*, &c.] Emphatice hoc dicitur. Quasi dicat: Idque nullo nobilium ulciscente. inter quos nemo inventus, qui tam crudele factum, suæ vitæ contentu ulcisceretur. *Idem.*

153 *Sed perit*] Id est, tandem, ubi extinctis nobilibus, in viles operarios itidem sævire cæpit, ab iisdem occisus est.—*Cerdonibus*] Popello. Cerdones sunt, qui lucri gratia opes exercent, ἀπὸ τοῦ κέρδους. Ponuntur hic pro ignobilibus. Erant autem ejus occisores Clodius Cornicularius, Maximus Parthenii libertus cubicularius, Stephannus procurator Domicillæ. Confossus est 7. vulneribus. Suetonius in Domitiano cap. 17. *Idem*.—*Cerdonibus*] Ignobilibus. Cerdo est proprie turpis lucri cupidus. *Vet. Sch.*

154 *Noctui*] Id est, hoc exitio fuit.—*Lamiarum*, &c.] Interfecit, teste Tranquillo, inter alios Ælium Lamiam no-

bilissimum : et *Lamias* ponit hic pro nobilibus, qui a vetustissimo *Lamo* orti erant. Horat. '*Æli vetusto nobilis ab Lamo.*' *Lubin.*—*Hoc nocuit, &c.*] Hoc nocuit, ut occisis nobilibus, et a cædonibus timeretur. Ut jam non

essent nobiles qui timerent, omni nobilitate extincta. In *Lamiis* indignatur *Satyricus*. Tunc periit, cum eum populus timere cœpisset, extincto jam Senatu. *Vet. Sch.*

SATIRA V.

1 *Si te, &c.*] Initio *Trebius* a consecretandis divitum cœnis dehortatur; ostendens propositum illud turpe esse: intolerabilia esse, quæ ibi pati ipsum oporteat; ibi ipsum miserrime tractari, adeo ut longe satius sit mendicare. *Lubinus* in initio *Sic*, legit, et non *Si*, et talem inde sensum elicit: Siccine te nondum turpis illius tui propositi pudet? Itane vero in priori tuo turpi atque inhonesto adulandi proposito perseveras? *Sic* ergo valet, *Siccine?*—*Propositi*] Illius turpis, consecretandi divitum cœnas.—*Atque, &c.*] Id est, siccine perstas in priori mente et sententia? *Lubin.* Tangit autem sub persona *Trebi* omnes parasitos et beatiorum asseclas.

2 *Ut bona, &c.*] Ut summæ felicitatis, et supremæ beatitudinis loco habeas. *Idem.* Summum autem bonum definit *Cicero*, quo referuntur, et ejus causa fiunt omnia.—*Alienæ, &c.*] Impensis alienis, cui contrarium, propria *quadra* vivere, quod inter proverbia retulit *Erasmus*. Quare autem *quadra* pro impensa, *Scaliger* ad *Moretum* late explicat. *Quadra* etiam pro pane, quæ victus et impensæ præcipua pars; nam in quadras dispersi solent panes: unde *Romani* dicti, panes quadrati. *Grangæus*. Sed et *Quadra* pro frusto placentæ quad-

rato: Horat. '*Et mihi dividuo findetur munere quadra.*'

3 *Sic, &c.*] Itane vero tam intolerabilia opprobria, tam indignas homine libero injurias et contumelias, potes sustinere, itaque tolerare apud privatum civem Romanum, quæ vilissimi scurræ *Sarmentus* et *Gabba*, ne in *Cæsaris* quidem *Augusti* mensa unquam tolerassent.—*Sarmentus, &c.*] Nobilis scurra tempore *Cæsaris Augusti*, et ab *Horatio* nobilitatus lib. 1. Sat. 5.—*Iniquas*] Probra enim et contumelias, tales scurræ devorare cogebantur.—*Iniquas, &c.*] Mensæ iniquæ sunt, in quibus non eadem epulæ Domino et convivis apponuntur, nec idem vinum datur. Vel in quibus non omnes æquales, sed alius alio major. *Brodæus* Misc. ix. 1. In Scholiaste habetur *Conscriptum Censorium*, id est, tabulas quibus in numerum civium a Censoribus essent adscripti. *Dorleaus.*—*Si potes illa, &c.*] *Sarmentus* natione *Tuscus*, e domo *Marci Favonii* incertum libertus, an servus, plurimis forma et urbanitate promeritis, eo fiduciæ venit, ut * præter equitem Romanum ageret: decuriam quoque quæstoriani compararet. Quare per ludos * quibus primum is quatuordecim ordinibus sedit, hæc a populo in eum dicta sunt,

‘Aliud scriptum habet Sarmentus, aliud populus vulnerat. Digna dignis. Hic Sarmentus habeat crassas compedes. Rustici ne nihil * agitis; aliis Sarmentum alliget.’ Demum * ut causam usurpatæ dignitatis egit, pro cive is et gratia summo accusatore dimissus est. cum apud iudices nihil aliud docere tentaret, quam quod concessa sibi libertas esset a Mecenate, ad quem rectio bonorum ut favor pertinerat. Jam autem ut senex in maximis necessitatibus, ad quas libidine, luxuriisque deciderat, coactus est auctionari, cum interrogaretur, ut conscriptum quoque censorium venderet, non infacete, bona sua memoriæ esse perditæ.* *Vet. Sch.*

4 *Cæsaris, &c.*] Emphatice. Quæ scurra vilissimus ne in mensa quidem optimi et maximi Augusti Cæsaris perferret. Hæc tu perferre potes in mensa cujusdam privati.—*Vilis, &c.*] Scurra sub Tiberio nobilis, Apitius Gabba dictus, cujus crebram mentionem facit Martialis. Sunt qui legant *Galba*. Lubinus. *Galbam* dicunt Galli præpinguem.—*Gabba*] Parasiti Cæsaris fuerunt. Apicius Gabba sub Tiberio scurra nobilis fuit. *Vet. Sch.*

5 *Quamvis, &c.*] Quamvis jures o Trebi, hæc iniquissima tibi non molesta esse, tamen non credam tibi vel juranti. Rationem statim addit autor.—*Jurato, &c.*] Id est, tibi juranti, quod ista opprobria æquo animo perferre possis. *Jurato* Active positum. *Lubin.*

6 *Ventre*] Non de Trebii ventre intellige, sed in genere dicitur illud, quod toties a Seneca inculcatur; ‘Naturam paucis esse contentam. Parvo famem constare, magno fastidium.’ Verum, ut idem alibi ait: Plerisque major fames, quam venter. Est ergo hic sensus: Venter paucissimo contentus est, et si hoc paucissimum, quo contentus est, forte tibi

desit, nonne satius est te illud mendicando acquirere, quam adulando.—*Hoc ipsum*] Cibum et potum paucum et modicum. *Idem.*

7 *Defecisse, &c.*] Age, ponamus illud tibi deesse. Est ὑπόθεσις.—*Quod inani, &c.*] Id est, jejuno, et famelico ventri implendo satis. *Idem.*

8 *Nulla, &c.*] Id est, nullibi locus est ubi mendices? Est autem crepido ora litoris, quam aqua alluens, et allidens crepat. Vel ut sit, ergo *nulla pontis crepido?* *Crepido* in ponte vel vico locus est paulo eminentior, separatus ab equorum et currum via. vel caverna in muro ceu ripa.—*Nusquam, &c.*] Ubi mendicando stipem petas. In ponte mendici mendicabant, eo quod ibi maxima semper hominum frequentia per pontes transiret.—*Et tegetis, &c.*] Id est, tegetes mutilata, vel minima ejus pars: tales tegetes de scirpo fiebant. Nam in iis solent jacere pauperes. Possumus etiam prosenclias vel mendicantium casas vetustate minutas, dirutas, tegetibus decurtatis tectas, intelligere. *Lubinus.*—*Nulla, &c.*] *Crepido* est ora terræ quam aqua alluit: ex hoc appellata, quod ibi aqua allidens concrepitet.—*Et tegetis, &c.*] Mattæ, sportæ, aut tegetes de sirpo factæ. *Vet. Sch.*

9 *Tantine, &c.*] *Tantine* tibi est injuriosa et contumeliosa cœna; ut propter eam turpissimum adulatorem velis agere, et tot mala, tot opprobria et contumelias potius perferre velis, quam mendicare. *Lubin.*

10 *Tum, &c.*] In mensa enim divitis misere cibabantur, et plerumque jejuni dimittebantur. Id est, tantumne apud te valet probrosa illa et famelica jejuna tractatio apud divitem: ut propter eam tanta mala velis perpeti?—*Quin, &c.*] Hæc mea lectio vera est. Si enim legas, *cum possis*, peccat versus. Id est, quin tu longe honestius postulas et præoptas, &c.—*Illic*] Emphatice. Longe rectius et honestius illic in ponte, quam in mensa

divitum, ubi nulla tibi melior conditio. *Idem.* His verbis nullam subesse sententiam facile videbunt, qui animum advertent; idque librarium culpa. Juvenalis manus fuit: *Tam jejuna fames? quin pascis honestius illic Et tremere.* Famesne tanta est, ut illas patiaris contumelias? Quin mendicas in ponte, aut crepidine. Honestius est illic frigus pati, et sordido pane vesci, quam in mensa divitum tam indigna pati. *Quin* legendum esse viderunt alii quoque. *Græv.—Illic*] In crepidine. *Vet. Sch.*

11 *Tremere*] More mendicantium, qui male vestiti, frigore horrent.—*Et sordes, &c.*] Qualis ex hordeo sordidus panis mendicis et canibus objiciebatur. Id est, sordidum caninum panem e farre. *Græv.—Farris, &c.*] Cantabri: Panis sordidus canum est. *Vet. Sch.*

12 *Primo*] Id est, primo omnium loco hoc pone, quod te merito a divitum mensa consecranda deterruerit, quod quando te patronus tuus aliquando ad cœnam vocat, exstimat omnia tua diuturna officia et labores se satis solide compensasse. Quasi magno beneficio, cum te semel ad cœnam vocavit, te adfecerit.

13 *Solidam*] Ironice. Egregiam, integram, ut nihil amplius tibi debeatur. —*Veterum*] Pro servitio tot dierum, imo mensium et annorum. *Græv.*

14 *Fructus, &c.*] Id est, ex magna illa, quam cum divite habes, amicitia, hunc fructum capis, quod interdum, quamvis rarissime, vilem cibum in domo ejus capis, in cœna quasi recta: sic Galli:—*il n'a que le brout.—Imputat, &c.*] Reputat hunc cibum mercedis loco datum tibi: Vel, Imputat tibi satisfactum et relatum. sic Galli *il le met en ligne de conte.* Male, qui hic *exprobrare* autumant.—*Rex*] Patronus tuus dives. Sic enim vocabatur. *Lubin.—Imputat, &c.*] Quid aliud non imputet, ubi et hoc quod vile est imputat? *Vet. Sch.*

15 *Et, quamvis, &c.*] Id est, quam-

vis raro ad cœnam voceris, tamen hunc rarum cibum tibi mercedis loco imputat.—*Ergo, &c.*] Explicat quod dixit: Si dominus te clientem, diutissime neglectum, post duos menses tandem aliquando semel ad cœnam vocet (quod tamen non facit ut tibi prosit, sed ut culcitam triclinarem tantum impleat) tu laborum et votorum tuorum fructum et finem abunde consecutus es. *Lubin.*

16 *Si libuit*] Regi et patrono tuo.—*Neglectum, &c.*] Id est, te Parasitum tandem ad cœnam vocare. Alii libri legunt *accire.* Sed *adhibere* melius, quia verbum conviviorum peculiare.

17 *Tertia, &c.*] Salse dictum. Tu non tui boni gratia invitaris, neque quod tua præsencia dominus magnopere delectetur, sed ne locus vacet, cum forte vocatorum electorum conviviarum quispiam se excusavit, Belg. *Tot een noodbehulp.* Porro veteres discumbentes manducabant, et culcitæ, quæ formam literæ Sigma C, vel dimidiatæ lunæ referebat, tres lectuli erant; unde culcita triclinaris dicebatur, quæ ad summum 7. hominum capax. Mart. 'Septem Sigma capit, sex sumus, adde Lupum.'—*Tertia, &c.*] Tertium et extremum latus culcitæ, in quo minus honorati jacebant.—*Vacua, &c.*] Id est, otiosa esset et vacaret. *Idem.—Tertia, &c.*] Apud veteres, accubitorum usus non erat, sed in lectulis discumbentes manducabant. Tres autem lectuli erant, in quibus discumbebant: unde hodie triclinia appellantur. *Vet. Sch.*

18 *Una simus, ait*] Dominus clientis suo, hodie apud me in cœna una erimus.—*Votorum, &c.*] Quando apud patronum tuum in cœna es, consummationem et plenitudinem votorum tuorum habes.—*Quid, &c.*] Ulterius nihil sperare potes. *Lubin.*

19 *Habet, &c.*] Mutat Ironice personam. Id est, Trebius semel ad cœnam vocatus, omnium suorum officiorum fructum et quasi summum

bonum, plenissime jam capit, quod toties summo mane et intempesto abruperit somnum, ut patronum salutet et comitetur ipsum alios salutaturum. infra vers. 73. et Mart. lib. III. epigr. 36. *Farn.* Acris hic Ironia.—*Propter, &c.*] Propter quod mane, imo mediæ noctis tempore somnum abruptum, et ad patronum salutandum properare debeat. *Lubin.* —*Trebius*] Nomen parasiti. *Vet. Sch.*

20 *Et ligulas, &c.*] Nam qui properabant ad salutandum non poterant se colere. Id est, negligere et non ligare: ne salutantium ultimus sit. Quibus ligulis vestes vel braccæ thoraci alligantur. Vel etiam ligulas calceorum intellige. —*Solicitus, &c.*] Valde anxius et timens, ne tu inter salutantes ultimus sis. *Lubin.* —*Et, &c.*] Calciarii cum festinant, et ansas caligarum prætereunt nonnullas, dicunt autem ligulæ a ligando. *Vet. Sch.*

21 *Salutatrix, &c.*] Id est, omnis multitudo clientum, tuorum competitorum. —*Orbem, &c.*] Ordine, quasi in orbem circumstantes omnes patronum salutarint, ut ita circuitus salutantium jam absolutus sit. Qui primi enim venerant, magis intimi habebantur. *Lubin.* —*Peregerit, &c.*] Compleverit numerum cathedrarum. *Vet. Sch.*

22 *Sideribus, &c.*] Id est, dubia luce, summo mane vel diluculo. —*Aut illo, &c.*] Id est, vel a media nocte, cum in septentrione planstra circumaguntur. *Lubin.*

23 *Quo se Frigida*] Quo tempore frigida planstra in Septentrione Boötæ vel Arctophylacis pigri et tarde se commoventis, se flectunt, quod media nocte fieri observatur. Est ergo noctis descriptio. Non media nocte, ut putat Lubinus, sicuti *Vetus Schol.* sed extrema nocte, paulo ante diluentem, ut *Grang.* et *Britann.* —*Frigida*] Utpote in septentrione, quod mundi clima frigidissimum. Vel, quia tunc salutantes non

parum frigent. —*Pigri*] Lente circumacti, quia polo vicinissimi, et sic modico flectuntur gyro. Quo vero stellæ a polo remotiores, hoc magis incitato cursu moventur. —*Serraca*] Vel ut alii, *Sarraca*. Plaustra, currus, Græcis ἀμαξα, ursæ duæ Helice et Cynosura. —*Boötæ*] Est signum proximum septem stellis ursæ majoris, quod ob id alias dicitur Arctophylax, custos Erimanthidos ursæ. *Lubin.* —*Serraca*] Plaustra Septemtrionis, id est, media nocte. Ursæ duæ vocantur, Elice et Cynosura: Boötes autem Arcturus: quorum siderum Lucanus quoque sic meminit: ‘Sub nocte sopora Parrhasis obliquos Elice cum verteret axes.’ *Vet. Sch.*

24 *Qualis, &c.*] Quasi dicat: Invitantur quidam ad cœnam, quamvis raro. At videmus, qualis illa cœna sit, ad quam vocentur. —*Vinum, &c.*] Id est, lana succida, i. e. nondum lota, humida, quæ sine discrimine omnem humorem imbibit, tam crassum et feculentum vinum quod vobis apponitur, respuerit, et imbibere non posset, vel quod vinum tam vile et insipidum sit, ut ne ad lanas quidem innungendas adhiberi posset. *Lubin.* Lana enim præparanda et imbuenda vino, quo melius sumat purpuram, vinum tamen hoc non imbibat. *Farnab.* *Succida* mediam habet correptam, ut liqueat non esse a succido, sed a *Succus*. Accipitur autem hic *succida* lana pro ipsa ove, cui lana detonsa recens est, quam ovem, non lanam (ut negatur Lubinus) abluebant, teste Varrone l. II. de re rust. c. 11. Erit ergo vinum quod ovi detonsæ ungendæ vix conveniens sit: ut judicat *Grang.*

25 *De confusa, &c.*] Temulentum, insanum instar Corybantis. Vel vapora, vinum malum ita mentem tibi perturbat, ut Corybantis ejusdem more furiosus insanias. Erant *Corybantes* Cybeles ministri, qui Bacchico vel Diabolico spiritu adflati, et furore

corrupti, cum strepitu, clamoribus, tympanis, armis, inter sacrificandum caput vibrabant, et rotabant. Videbis e convivis sanis, furiosos et insanos esse factos. *Idem.—De convicia, &c.*] Sic enim vinum malum, mentem turbat, quomodo lana tincta mutatur. *Vet. Sch.*

26 *Jurgia proludunt*] *Proludia* jurgorum primo fieri incipiunt, quæ mox subsequitur vera pugna. Est enim *proludium* imitatio veræ rei, cum quis exercet ludum, similitudine veritatis. Paulo post ex velitatione et pugna joculari, serio pugnatur cantharis et poculis.—*Sed mox, &c.*] Id est, non diu post verberatus et vulneratus ab illo, in quem convicia dixeras, ut illum ulciscaris, pocula rursus in eum impellis, et projecis. *Lubin.*

27 *Et rubra, &c.*] Id est, sanguineo et cruentato mantili, detergis vulnera tibi infixa.—*Rubra*] Cruentata. *Vet. Sch.*

28 *Inter, &c.*] Id est, quoties inter vos clientes et parasitos, et inter liberos patroni vestri, pugna exorta est.

29 *Pugna ferret*] Cum summo fervore et animi concitatione committitur.—*Saguntina lagenæ*] Id est, fictili poculo vel vase, quod e Sagunto, Hispaniæ opido Romam advectum. Vide Polyb. l. iii. *Lubin.* Et quia fictilia erant, atque ob id modici pretii, apponebantur pauperibus convivis. *Britann.—Saguntina*] Civitas Hispaniæ, in cujus territorio malum vinum nascitur. *Vet. Sch.*

30 *Iipse, &c.*] Ostendit jam e contrario vel dissimilitudinis Antapodosi, lautitias cænæ domini regis et patroni. Id est, Rex vester, vobis vappam et pessimum vinum bibentibus, interea bibit vina generosissima et antiquissima. *Lubin.—Capillato*] Id est, antiquo Consule. Veteres enim intonsi erant, et promissos crines et comam prolixiorem nutriebant. Brodæus l. Miscell. capite 3.—*Diffusum*] Vinum autem diffusum est, quod in amphoras

et cados apothecarum ad asservandum fusum est. De diffuso vino ita Horatius: 'Vina bibes iterum Tauro diffusa.' Aliud est vinum de dolio, seu doliare, quod novum et asperum, et minoris pretii. Porro in amphoris vinum recondebatur et addebatur nomen Consulis, et patriæ ubi natum erat, ut ita sciretur unde et quanti temporis vinum esset. forte Lucilium Opimium innuit, quo Consule diffusa sunt vina, quæ in ducentesimum annum servata fuerint. *Farnab. Turneb. Advers. l. i. c. l.*

31 *Calcutamque, &c.*] Id est, rex vester in phiala tenet liquorem, qui calcibus ex uvis expressus est, Julio Cæsare, et M. Philippo, vel etiam L. Opimio Coss. quo tempore bellum sociale gestum fuit, teste Floro iii. 17. *Lubin.* Quo bello nihil unquam calamitosius fuit.

32 *Cardiaco, &c.*] Id est, amico vel clienti suo ægroto, et cordis dolore laboranti, ne cyathum quidem, vel modicam mensuram daturus. Cardiacus dolor est, cum cor palpitat et affligitur, cui adfectioni aliquando bonum vinum medetur, teste Plinio. 'Cardiacorum morbo unicam spem in vino esse certum est.' Seneca 'Bibere et sudare vita Cardiaci est.'—*Cardiaco*] Vel stomachi vitio ab humore acri vellicante et rodente.—*Cyathum*] Emphatice. Ne exiguum quidem mensuram. Cyathus enim 4. continet ligulas. *Idem.—Cardiaco*] Cor dolenti. *Cyathum*, mensuram modicam. *Vet. Sch.*

33 *Cras, &c.*] Id est, hodie bibit vinum vetustissimum, et optimum ex Albanis montibus, cras aliud bibet, &c. Erant autem Albani montes non procul ab urbe, teste Plinio xiv. 6. *Lubin.—Aut de, &c.*] Setini montes erant juxta Pontinos campos: vel ut alii, juxta Setiam opidum Campaniæ. Porro Divus Augustus Setinum omnibus vinis præferebat, teste eodem Plinio ibidem.

34 *Cujus, &c.*] Vinum commendat

vetustas. Ita vetus, inquit, ut non possit amplius ex superscriptione, vetustate deleta, cognosci, unde, et quanti sit temporis. Ita dicit: nam amphoræ et cadi in quibus vinum erat conditum notis et titulis signabantur. —*Titulunque*] Gypsatis picatisque amphoris, a cervicibus affixa erant pittacia, cum inscriptione ubi natum sit vinum et quo Consule conditum. *Farnabius*.—*Senectus*] Vetustas. *Turnebus* 1. 1. *Brodaeus* Miscell. 1. 3. *Brissotius* 1. VIII. Formular.—*Sitinis*] Vinum de montibus Albanis, ita vetus, ut non possit ex superscriptione, antiquitate deleta, cognosci quanti sit temporis. *Vet. Sch.*

35 *Veteris*, &c.] Tali enim mureore vasa ex antiquitate obduci solent.—*Testæ*] Vasis fictilis, in quo illo tempore vina adservabantur. *Farnab.*

36 *Quale*, &c.] Quale optimum vinum Traseas Pætus et Helvidius socer bibebant.—*Coronati*] Nam in solennibus conviviis Romani epulabantur coronati, sumta consuetudine ab Ionibus populis Asiæ; qui unguenti coronarumque in convivio dandarum, et secundæ mensæ consuetudinem, hand parva luxuriæ instrumenta, repperunt. *Britannicus*.—*Bibebant*] Libertatis studio et odio tyrannidis, celebrabant solennem memoriam Junii Bruti, qui Tarquinium expulit: et D. Junii Bruti et Cassii, qui Cæsarem confoderunt. Coronis sertisque capita revincti in conviviis potare soliti erant: Primum quidem ederaceis; quod insita frigidity vapon resistunt, vinique potentiam sistant: tum ex apio, mox myrteis, quippe quæ adstringunt et vini etiam exhalationes arcent: tum etiam e rosis et quæ gravitatem capitis sedant, et potione æstuantes refrigerant. Corona insuper plenitudinis et libertatis symbolum, festis conviviisque competit, ut et capiti, quod rationalis animæ sedes. *Farnab.* Hæc autem historia a Poëta inserta est, non tam, ut bonum vinum designaret, quam in in-

vidiam Domitiani, qui Jnn. Rusticum necari jussit, quod Thrascæ et Helvidii laudes edidisset: tradit Sueton.—*Thrascæ*, &c.] Elvidius Priscus post damnationem soceri Pæti Thrascæ, interdicta sibi Italia, Apolloniam concessit. Sed post interfectum Neronem restitutus a Galba, non aliter quam libero civitatis statu egit. Hic tam industrius, ut cum sub Nerone Achaïam Quæstor administraret, civitates quædam quas non adierat, inclamarent, AI. HMEIN ΠΡΕΠΟΝ.

* Hic postea Vespasianum ita studio libertatis offendit, ut putaret, id optante avunculo Claudio, pristinum libertatis statum posse revocari: quo nomine reus, ac præter spem absolutus est. Sed Thrascæ Nerone in Senatu de nece matris agente, cum quasi parricidium damnans e Curia se proripuisse, etiam ex urbe discessisset, accusatus crimine majestatis, defendi se noluit, secandasque venas præbuit: conversusque ad Demetrium Cynicum, *Nonne tibi libere videor Jovi liberatori?* Ac sic singulis amicis oscula offerens, exanimatus est. *Vet. Sch.*

37 *Ipse*, &c.] Dominus Virro, fictitio nomine, bibit ex poculis ex electro beryllo factis, aureis et gemmatis, miseri clientes ex vilibus vitreis: jamque fractis poculis. Est autem talis ordo: Ipse Virro, seu rex qui te invitavit, tenet capaces phialas.—*Brutorum*, &c.] Qui Cæsarem in Senatu occiderunt. *Vet. Sch.*

38 *Et inæquales Beryllo Virro tenet*] Quia viridis color optime cum auro convenit, gemmas viridantes in oculandis poculis ut plurimum adhibebant, inter quas smaragdus tenet primatum. Beryllus quoque, quia viridis, ad hunc usum translatus. Hoc ergo loco Poëta dicit phialas beryllo textas, et per hoc inæquales, asperitate et exuberantia gemmarum. Hodie perperam legitur ac distinguitur: 'et inæquales Beryllos.' Salmas. in Plinian. Exerc. Plin.

XXXVII. 5.—*Tibi non, &c.*] Id est, poculum ex auro tibi non conceditur. *Lubin.*—*Heliadum, &c.*] *Beliadum*, ut Virgilius: ‘Implevitque mero pateram, quam Belus, et omnes A Belo soliti.’—*Et inæquales, &c.*] *Phialas* ex gemmis factas. *Vet. Sch.*

39 *Phialas, &c.*] *Ῥεπέγγησις*. Crustis *Heliadum* conflatas. Id est *phialas* ex electro et beryllo factas. Hæ autem *phialæ* beryllo ornatae, non fuerunt ex electro naturali, gemma, succino seu ambra: sed artificiali, quod conflatum est ex auro et quinta parte argenti: et hujus generis fuisse hanc *phialam* ex seq. liquet. Per *Heliadum crustas* ergo crassum electrum in poculum excavatum intelligit. *Heliades Solis filiæ* ob casum *Phætonis* tam diu flevisse dicuntur, ut mortuæ in alios arbores conversæ sint, quæ arbores adhuc lacrymantur, et quæ lacrymæ aqua induratae in electrum vertuntur. *Ovid. Met. II.* Quam fabulam sic intelliges, ut cum *Heliades a Sole parente* sic dicantur fabulose, pro vero scias aurum et argentum *Solis* esse fætum, et *Solem* ipsum Græce electrum vocari. An autem *inæquales phialas beryllo*, ob asperitatem et extuberantiam gemmarum? an ab inæquali numero? an spatio? an (ut dicit *Plinius*) quod sexangula forma poliantur? an quia alii aliis majores? In incerto est.

40 *Vet, &c.*] Exprimitur magna clientum miseria, qui ne tantum quidem fidei apud patronum habuerint, ut soli sine custode ex aurea *phiala* biberent.—*Adfirus*] *Scoptice*. Observans ne quid furtim abrasas. *Lubin.*

41 *Gemmas, &c.*] Pretiosos lapillos poculis insertos.—*Unguesque, &c.*] *Aduncos*, furaces et rapaces, quibus gemmas effodias vel abrasas. *Idem.* Nam eradendis gemmis illa acies non inutilis esset, qua elegantie gratia unguis acuebant antiqui. Alii legunt *amicos*, i. e. qui delectantur et inhiant.

Delph. et Var. Clas.

42 *Da veniam, &c.*] Nec injuria, namque, Excusat *Scoptice* hoc factum divitis: quasi dicat: *venia* danda est si custodiaris cum acceperis *phialam auream*, cum pretiosæ gemmæ insertæ sunt, et pretiosa *Iaspis* in illo poculo fulget, quam si furto auferres, non id maximo heri tui damno fieret?—*Iaspis*] Vide *Boëthium de Boot, II. 50. de Gemmis. Idem.*—*Da, &c.*] Id est, *venia* danda est, si custodiaris cum acceperis in *phialam*, quoniam gemmæ pretiosæ in poculo sunt, et calices gemmati. *Vet. Sch.*

43 *Nam Virro, &c.*] In luxuriam Romanorum dictum, qui pocula gulæ et luxuriæ instrumenta præclaris gemmis exornent, quibus pater ille fortissimus Romani sanguinis *Æneas* arma et gladium suum ornat. Notat Romanos a fortitudine proavorum suorum ad luxum descivisse.

44 *A digitis*] Ab anulis.—*Quas in, &c.*] Est *περίσπασις* *Æneæ*, id est, quas gemmas *Æneas*, qui *Hiarbæ* regi *Libyæ* apud *Elysam* vel *Didonem* in amore prælatus vel præpositus est, solebat gerere in maxime specioso et eminenti loco, nempe, *in vaginæ fronte*, hoc est, capulo vel manubrio ensis. Virgilius l. 4. *Æneid.* ‘Stellatus Jaspide fulva Euis erat.’ *Lubinus.*

45 *Zelotypo*] Nempe qui quod prælatus esset, erat ob amorem æmulus, iratus, invidiosus *Æneæ*: spretio enim *Hiarba* *Dido* nupsit *Æneæ. Idem.*—*Zelotypo, &c.*] Figura diasyrtica, ut Virgilius. *Vet. Sch.*

46 *Tu, &c.*] Est Apodosis hujus secundi Argumenti: id est, tu clicus contra e calice vili atque deformi vitreo bibes, qualem habuit *Vatinius* sutor *Beneventanus*, qui calix quatuor rostra instar nasorum protensa habuit: uti et nos hodie talia pocula habemus, et qualia rostra videre est in aqualibus.—*Beneventani, &c.*] Tanquam deformis illius vitrum sit, quod ille sutor habuit. V. M. C. ait *Vatinium* hunc fuisse meribibum et potio-

Juv.

3 K

rem, qui e magnis et vilibus poculis biberit. Unde adhuc magna vasa villia et vitrea, Vatiniana dicuntur. *Turnebus* ix. 24. in fine. Mart. Epigr. 96. l. xiv.—*Tu, &c.*] Quidam sutor fuit Benevento, qui grandem nasum habuit. *Vet. Sch.*

47 *Siccabis, &c.*] Ebibendo exhauries.

48 *Et, &c.*] Qui calix jam ruptus sit. *Lubin.*—*Poscentem sulfura*] Ibi vetus Interpres: 'quia hoc solent vitrum solidare, id est, malthare.' Et paulo supra ad eundem versum: 'ut solent in urbe calices fractos: sive caldariolas componere.' Non tamen hic Juvenalis sensus, calicem vitreum ruptum sarciri solitum ac solidari sulphure. Sed vitrum fractum sulphura poscere dixit, quia vitreis fractis permixtabantur sulphurata. Nota etiam quod *solidare* et *malthare* dixit infima latinitas, pro componere. Veteribus *solidare* significavit *indurare*.—*Quassatum, &c.*] Ut solent, in urbe calices fractos, sive caldariolas componere.—*Sulfura*] Qui hoc solent vitrum solidare, id est, malthare. *Vet. Sch.*

49 *Si stomachus*] Id est, si luxuria et nimia ingurgitatione cibi et potus ferveat vel incaluerit stomachus vel ventriculus patroni sui Virronis.

50 *Frigidior, &c.*] Aqua enim post decoctionem magis alget, et Nero insuper decoctam suam multa nive includebat.—*Pruinis, &c.*] Id est, nivibus, quæ perpetuæ in altissimis Scythiæ montibus ac scopulis. Erat autem Scythica regio frigidissima et septentrionalis. Vel simpliciter, nivis Scythicæ æmula. Grangæus legit *Geticis*: quod eodem recidit, nam *hybernî Getæ* dicti Propertio, sunt populi Scythiæ. *Lubin.*—*Petitur, &c.*] Adfertur ipsi Domino aqua decocta. Neronis inventum fuit aquam decoquere, vitroque demissam in nives refrigerare. Plin. xxxi. 3. Suet. Neron. 48. cap.

51 *Non culem*] Id est, paulo ante

querebar quod eadem vina dominis et vobis clientibus ac parasitis non apponerentur. Imo vero pejorem etiam aquam bibitis. Hoc non fecit Cato cum navigaret in Hispaniam; nam non aliud vinum bibit quam remiges.—*Poni vina*] Nam cuique convivæ poculum in mensa ponebatur; uti jam fere etiam moris est apud divites nostros.

52 *Aliam aquam*] Pejorem, indeoctam, crudam. *Idem.*—*Tibi pocula*] Dicit jam, quod clientibus ministrent nigri et deformes Æthiopes, Dominis vero ex Asia pueri formosissimi.—*Tibi*] Clienti et parasito.—*Cursor, &c.*] *Un lacquay.* Niger pincerna ex Gætulia Africæ regione, vel pocillabitur tibi niger Æthiops. *Idem.*

53 *Mannus ossca*] Macilenta ut os existimes, vel putes hominis esse mortui, cujus præter ossa omnia contabuerint. *Idem.*

54 *Et cui, &c.*] Id est, cui non libenter media nocte occurreres, cum transis per sepulera viæ Flaminææ aut Latiniæ. Nam exstimares *μωρο-λύκειον*, mortui umbram, phantasma, vel ossem spectrum esse. Vel quia Æthiops inauspicatus et mali ominis. Unde proverb. *Qui te conspexerit augurium capere poterit.* *Brodaus* l. iv. Misc. c. 1. *Turnebus* xv. 24.

55 *Clivosa*] Id est, dum veheris noctis tempore per sepulera viæ Latiniæ, clivosæ, et inæqualis ob clivos. Vide l. Satyr. in calce. *Idem.*

56 *Flos Asiæ*] Apodosis dissimiliam. Id est, contra, pulcherrimus puer, et quasi flos ex Asia ante ipsum Virro-nem statit, et ministrabit; qualis Jovi raptus Ganymedes.—*Præcio, &c.*] Id est, qui puer majori pretio emtus fuit, quam omnium septem regum Romanorum pauperulæ opes fuerunt. *Idem.*—*Flos, &c.*] Pulcher puer Asiaticus, caro pretio comparatus. *Vet. Sch.*

57 *Quam, &c.*] Id est, opes vel substantia Tulli Hostilii illius bellicosus, qui Albam subegit; tertius

Romanorum rex.—*Et Anci]* Qui, quod bellicosus esset, Martius dictus, Numæ nepos, quartus Romanorum rex.

58 *Et, ne, &c.]* Multa verborum circuitione. Ne longior sim.—*Romanorum, &c.]* Id est, denique omnium regum Romanorum bona *frivola*, et utensilia inferiora tuere hujus pueri pretio. *Lubin.* ‘Ita ut Julium quondam ejus pretii puderet, sic ut rationibus vetaret inferri.’ *Sueton.*

59 *Frivola]* Nugacia et nullius momenti bona, si ad hujus seculi opes vel etiam ad pretium pueri Asiatici referantur.—*Quod, &c.]* Ut nimirum dominus formosissimum, cliens deformem et nigrum ministrum et pincernam habeat. Conclusionis formula est, apta epistolis et sermonibus.—*Tu Gætulum, &c.]* Id est, tu cliens, cum voles bibere, respice ad nigrum pincernam tuum ex Gætulia. Iterum suo more salse conjungit contraria. Fuit enim Ganymedes filius Trojs regis Trojani, et Callirhoës, propter eximiam pulchritudinem aquilæ ministerio in cælum raptus, et Jovis pincerna delectus, ut fabulatur Homerus. Satyrice vocat Ganymedem spureum, et Æthiopem servum. *Gætuli*, vero, vel Mauri sunt nigri, monstrosi et deformes. *Lubin.*—*Gætulum, &c.]* Maurum pincernam. *Vet. Sch.*

60 *Respice]* Id est, Considera et majoris fac, quamvis videatur tibi Gætulus, est tamen Ganymedes.—*Nescit, &c.]* Id est, ille pulcherrimus domini pincerna, qui tot millibus numorum census est, ille non vult pauperibus clientibus infundere. *Lubin.*—*Miscere]* Pro infundere: nam quamvis merum esset, implebantur pocula ea mensura, qua quisque petebat, et hoc dicebatur *miscere*.

61 *Sed forma, &c.]* Rationem superbiae addit, quia et puer sit, et formosus, et quod ob id merito superbiat: vel Asiaticum illum puerum, non pauperibus aptum dicit; sed rege superbo dignum, qui supercilio

ipso vinum petit, loqui dedignans. Sic et digitorum tantum crepitum matulam petebant, et quicquid aliud nutu, vel saltem unico verbo: unde proverb. ‘Omnis herus suo servo monosyllabus.’

62 *Supercilio]* Fastu, ut te contemnat.—*Digna, &c.]* Quia pulcher et juvenis, ideo superbit. *Vet. Sch.*

63 *Quando, &c.]* Ut tibi ministret ille formosus puer? Nunquam. *Calde* quidam legunt. *Calidæ* etiam aquæ in conviviis usus frequentissimus, præsertim hieme, ut ex Græcis *Athenæus* II. 2. probat, et *Lipsius Elect.* I. 4. *Lubin.*

64 *Indignatur]* Ægre fert formosulus ille pusio.—*Veteri]* Emphasin habet. ‘Nam omnia vetera facile evilescunt.’ Id est, non vult tibi veteri clienti inservire, qui vetustate et longo servitio contemptum tibi contraxisti. Nam omnia nova gratiora.—*Veteri, &c.]* Jam antiquo olim noto, amico domini sui. *Vet. Sch.*

65 *Quodque, &c.]* Tibi porrigi vel ministrari a se. Putat enim se longe meliorem et digniorem.—*Et quod, &c.]* Ægre hoc servi ferunt, præsertim illi venustiores; quod se stantibus clientes recumbunt, quibus tanquam vilioribus inservire indignantur.

66 *Marina, &c.]* Omnis domus magnorum patronorum et divitum servis fastu tumentibus plena est, qui pauperes et miseros Cyclopice contemnant. ‘Dignum nempe patella operculum,’ ut ait *Enrip.* ‘Servi domino morbis inficiuntur.’—*Servis, &c.]* Ægre hoc semper servi habent, quod illis stantibus, amici domini sui discumbunt. *Vet. Sch.*

67 *Eecce alius, &c.]* Loquitur jam de pane qui domino apponitur siliginis et nivens, clientibus ater, mucidus, et sordidus. Qui si per impudentiam, domini niveum panem velint tangere, cum dedecore cogentur eundem rursus deponere.—*Eccer]* Quasi dicat: Aliud majus incommodum de pane.—*Alius]* E servis et libertis superbis.—

Quanto, &c.] Stomacho, indignatione, projecit tibi panem secundarium et vilissimum.

68 *Vix*, &c.] Non scissum, quod ob duritiem quam vetustate contraxit, fieri non poterat, sed vix cum summa difficultate fractum.—*Frusta*] Id est, fragmenta durissimi panis, quæ jam mucorem longa vetustate contraxerint.—*Farinæ*] Materia pro materiato.

69 *Quæ*, &c.] Id est, quæ frusta, cum ob duritiem, morsum non admittunt, solidum et robustissimum dentem inter molares fortissimum, delassent et defatigent. Genuinus dens dictus, quod a genis pendeat. *Fest.* Mihi a gignendo dicuntur, quod novissimi in homine gignantur, ut γνήσιος a γίνομαι: sunt et stabiliore et robustiores hi dentes, ut propterea mereantur nomen *genuini*. Ergo non idem vinum, non iidem servi, non idem potus, non idem panis.

70 *Sed, tener*, &c.] Contra optimus panis domino Virroni apponitur.—*Molli*, &c.] Ex alica, sine ullo turfure, mollis, candidus et tener admodum. Gall. *pain le blanche*.

71 *Dextram*, &c.] Id est, Cave dexteram tuam extendas ad panem illum mollem, non tibi destinatum.

72 *Artoptæ*, &c.] Id est, Pistoris, qui illum domino, non autem clienti coxit.—*Reverentia*] Honor, et dignitas illæsa maneat: Vel cave lædas existimationem pistoris, qui illum panem domino, non autem tibi præparavit, et tibi e manibus sit excussurus. Alii explicant *Artocopi*, elaborati panis: quod ab illo pane candido et studiose elaborato abstinere debeat, cum reverentia quadam. Legendum vero est *Artoptæ*, et ἀρόπτῃς ab ἄρομαι derivatur: Et significat dispensatorem vel observatorem et custodem panis, plane ut dicitur ἀνόπτῃς, qui retia observat, οἰνόπτῃς, vini inspector. Quod Vet. Interp. habet *manicasti per pulcram*, forte erit *mane itasti per pluviam*.—*Finge*, &c.]

Id est, age, finge et improbulum et impudentiorem, ut etiam domini panem candidiorem velis tangere. *Lub.* Gall. *pose le cas*.—*Artoptæ*] Pistoris vel vasis, in quo panis coquitur. *Vet. Sch.*

73 *Superest*, &c.] Id est, super te astat observator vel custos panis ἀρόπτῃς, qui candidum illum domini panem quem tetigisti te rursus cogat deponere. *Lubin*.—*Artoptæ*] Male Interp. ajunt servum fuisse ab inspiciendo pane sic dictum. Non servo sed ipsi pani reverentia debebatur; sive artocopus legatur pro pane artificiose elaborato; sive artopta sit panis velut assatus, fortasse escharitis, qui pretiosus. *Ferrarius*.

75 *Vin'*, &c.] Et hæc mea lectio vera haud dubie. Nam si *vix* legas, nullam unquam concinnam hic sententiam extruxeris. Est autem hic sensus: Visne tu andax hospes, et conviva importune (sunt enim verba increpantis ἀρόπτου) consuetis canistris, id est, panibus, quibus soles, impleri et saturari, et panis tui hordeacei, et durioris, quo quotidie cibaris, colorem nosse? qui per summam impudentiam etiam candidum domini panem, non tibi destinatum et appositum, attingas.—*Canistris*] Pro pane in canistris contento. *Idem*.—*Vin' tu*] Sic corrigunt Interp. quod aliter nulla concinna sententia exstrui possit. Sed nec hoc modo verus sensus elici potest. Cur enim conviva *volit impleri consuetis canistris?* id est pane communi et plebejo, hoc enim consueti canistra indicant: potius diceret, *vin' tu domini panem audax attingere?* sed si *vix* retineatur quod in vulgatis exstat, neque sic sensus constat, nisi intelligatur *vix potes aut debes*. Ita non aliter poëtæ mens intelligetur, nisi pro *audax* legamus *audcas*, duarum vocalium collisione, ut verba non servi sed ipsius poëtæ sint, *vix tu audcas pane tuo et reliquorum conviviarum saturari, illiusque colorem nosse, nedum herili pani improbas*

manus admovere. Ferrarius.—*Panis-que tui*] Qualem mereris manducare. *Vet. Sch.*

76 *Scilicet, &c.*] Verba sunt Parasiti vel clientis, cum dolore et indignatione de hac contumelia sibi illata, et de ingratitude patroni sui conquerentis. Quasi dicat: Hæc est illa cœna, quam tanto labore quæsivi. Hocceinæ præmium officiorum et laborum meorum?—*Scilicet*] Acerba Ironia, qua sibi ipse insultat.—*Hoc, &c.*] Id est, illa caussa, ut scilicet tanta adficerer contumelia.—*Relicta, &c.*] Id est, lecto, in quo conjux jacebat. Sæpe enim de media nocte surgebant.

77 *Per, &c.*] Per collem quandam, qui mihi magna cum difficultate ascendendus, cum patronum meum Virronem deberem salutare, vel comitari ad salutandum alios.—*Adversum*] Mihi objectum, qui superandus erat.

78 *Esquilias*] Montem illum, vento ob altitudinem expositum et frigidum. Hic plurimi habitabant divites.—*Fremet, &c.*] Id est, cum aër, veris tempore, nive, grandine, et pluvia fremet, et horreret. Hinc maxime emergit querela.

79 *Jupiter*] Aër ventosus et pluviosus.—*Et multo, &c.*] Id est, Cum exterior villosa vestis contra frigus assumpta, aqua madida diffunderet. Hanc hyeme superinduebant tunicæ: hinc proverb. 'Æstate pæmulam dederis.'—*Et multo, &c.*] Propterea semper* manicasti per pulviam. *Vet. Sch.*

80 *Adspice*] Demonstrat diversa opsonia diversimode dominis et clientibus apponi. At dicit, o Trebi aspice, squilla illa, quæ domino Virroni apponitur, et in cibum adfertur, quam longo, extento et exporrecto pectore, lancem quasi distendat. Indicat squillæ magnitudinem, quasi illa suo pectore suæque magnitudine quasi ampliorem faciat lancem, dilatetque.—*Distendat*] Quasi distendat, impleat. Metaph. Alii legunt *Distinguat*.

81 *Squilla*] Est piscis delicatus. Nobis forte ignotus. Gall. *Cyprade*. *Squilla gibba*, Bel. *een Garner*. Lubin. —*Quibus, &c.*] Id est, quibus asparagis et herbis delicatissimis ille piscis undique sit conditus et circumdatus. Sunt autem asparagi altiles in summis habiti deliciis. *Idem.*—*Squilla*] Genus piscis, aut cammari. *Vet. Sch.*

82 *Qua, &c.*] Id est, quanta, quam longa canda, ille piscis ad mensam allatus quasi convivia deorsum aspiat, cum superbe et alte ad mensam in altum elevata adfertur. Depingit habitum ministri, cibum ad mensam adferentis.—*Convivia*] Mensam et accumbentes intellige.—*Cauda*] Inter cætera, canda squillæ gratissima heluonibus. Lubin.

83 *Cum venit*] Cum ad mensam adfertur.—*Excelsi*] Proceri et oblongi famuli: tales enim ferenlorum ministros habebant, ut omnia majora et sublimiora viderentur.—*Sublata*] In altum elevata. *Idem.*—*Ministri*] Infertoris. *Vet. Sch.*

84 *Scl, &c.*] Apodosis. Id est, contra tibi vilissimus piscis apponitur. Cammarus inter caneros marinos vilissimi saporis, alias astacus dicitur, qui ova, ut cancri, sub cauda gerit, quæ novilunio constricta, imminuta sunt, semiplena.—*Dimidio ovo*] Potest intelligi de ovis Cammari, ut dixi quia ovis suis immixti coquebantur: potest etiam de gallinæ ovis, quæ in piscis condimentum addita sint; et cujus condimentum, media parte ovi constrictum. Lips. putat dixisse sic, quia ova lustrationibus adhiberi solebant. Et simul notat sordes Virronis in clientes. Lubin. Posset quoque intelligi de putamine ovi dimidiato, in quo appositus sit; additur enim *exigua patella*.—*Constrictus*] Al. *constructus*, i. e. paratus, conditus.—*Cammarius*] Vel Gammarus.

85 *Ponitur, &c.*] Apponitur in exigua lance vel patina, et revera talis cœna feralis, jejuna et famelica, qualis mortuis dari solet, quo manes

placabantur. Vide Lips. l. vii. Tacit. *Idem.* Ad majorem diminutionem non tantum *patellam*, sed dicit et *exiguam*, solenni Poëtarum more. Forte fuit dimidiatum ovi putamen ipsa *patella exigua*; ut supra monui. —*Feralis*] Qui hanc vocem derivant a voce *Feralia*, errant; nam hæc primam habet brevem, illa productam: est ergo a φῆρ Æolice pro θῆρ i. e. *fera*; quia mors sæva est et fera; sic ergo et illa, quæ ad hanc pertinent, cruenta et fera videntur.

86 *Ipse*] Jam de oleo, quod domino optimum, clienti pessimum daretur. —*Ipse*] Dominus Virro, vel potius dispensator, aut minister Ganymedes, qui Domino præsto est: vel, si ipse Dominus, erit *perfundit* pro *perfundi* jubet et curat. —*Venafrano*] Oleo optimo quod provenit Venafræ in Campania. *Idem.* Absolute dicit, quod Martial. ‘Venafrum nectum.’ —*Venafrano*] Oleo bono civitatis Africæ. *Vet. Sch.*

87 *Pallidus cantis*] Brassica languens et flaccescens, quæ tibi misero offertur, illa condita est oleo ex lucernis collecto: vel oleo Africano vilissimo, quo utebantur in lucernis. Caules antiquitus cum nitro coquebantur, ut viriditatem conservarent, nam pallidas fastidiebant. —*Olebit*] Quod quia vile et male olens, in lucernis comburi consuevit. Videtur alludere ad illud in Demosthenem jactatum, τὰ λύχρον ὄζει. Qualiungebatur ‘fraudatis Natta lucernis.’ Horat. Alii, offertur. *Lubin.* —*Laternum*] Al. *Lucernam*.

88 *Alveolis*] Sunt vasa lignea concava. Hic significat patellam exiguan ligneam. Forte quod ex illis olus vel brassicam comederint. Interpretes per *Alveolos* ventricosos intelligunt. Malo autem paropsides et lances intelligi. *Turnebus* xxiv. 4. —*Alveolis*] Vasa, in quibus manducatur. *Vet. Sch.*

89 *Canna*] Probus censet esse doliolum factum ex canna, acuminatum

forma pyramidalis. Quod vasculum vel doliolum e cannis Africanorum illud oleum navi Romam subvexerit. *Lubin.* Ad quem locum Glossæ veteres nondum editæ: ‘Canna genus navis, unde et cannicarii dicuntur:’ quos *cannicarios* hand facile alibi reperias. Sed ut navis hæc ex arundine fuerit, videtur annuere vetus Poëtæ interpret. Quod olim ex arundine navigia confecta fuerint, Plin. vii. 11. *Jan. Douza.* Et in India arundines sunt tantæ proceritatis et magnitudinis, ut ex singulis internodiis naviculæ fiant, quæ alveo suo aliquando etiam ternos homines ferunt, quas incolæ *Canoas* vocant. —*Micipsarum*] Id est, Afrorum. Micipsa enim nomen proprium Africani regis. —*Prora, &c.*] Id est, navi Romam in cannis reportavit. *Idem.* — *Canna, &c.*] Genus navis, quæ Gandeia dicitur, ut sic Gandeia Micipsarum, id est, Afrorum. Gandeiam enim soli Afri, id est, Zamæi; vel, ut alii, Byzaceni, ut alii, Barcavi invenerunt. Significat oleum Tripolitanum. *Vet. Sch.*

90 *Propter, &c.*] Id est, illud Africanum oleum adeo maleolens et foetidum est, ut cum Africani illo innungantur, tam fœde redoleant, ut nemo cum ipsis lavare sustineat. *Lubin.* — *Cum Bocchore*] Ita scribe, non Baccare, ut vulgo exensum est. Bocchor enim Maurorum regis nomen, idem cum Boccho. *Salmas.*

91 *Quod, &c.*] Non lædunt illos, qui illo oleo innuncti sunt, ejus enim olei terribilium odorem sustinere non possunt. Malum profecto oleum sit oportet, quod sua graveolentia venena possit avertere. —*Afris*] Id est, Africanos. Multi enim ibi serpentes ob loci calorem. V. M. C. legit *atris*, id est, diis, nigris, lividis. *Rutgers.* Var. lect. ii. 17. Horat. l. ii. Sat. ult. ‘Velut illis Candia atlasset pejor serpentibus atris.’ *Lubin.* Sunt et qui legant *Afris*, ut idem sensus resultet, qui ex *atris*; vel ut simpliciter

sit pro Africanis: 'Nec Mauris animum mitior anguibus.' *Horat.*

92 *Mullus*] Mulli et murænæ nobilissimi pisces dominis apponuntur: Clientibus vero, anguilla vel piscis in Tiberi captus, cloacis urbis Romæ pinguis redditus.—*Domini*] Alii, *Domino*.—*Misit*] Romam.—*Corsica*] Insula Tyrrheni maris, Græcis Cynos. *Lubin*.—*Corsica*] Insula in Tyrrheno mari posita. *Vet. Sch.*

93 *Tauromenitanæ rupes, &c.*] Vel ut alii, *Taurominitanæ*. In mari captus juxta Taurominum opidum Siciliae prope Messanam, loco, longo a Roma intervallo disjuncto.—*Quando, &c.*] Scoptice, in luxuriam Romanorum dictum; ut, quibus suum mare non sufficebat, imo qui ex luxu continnis piscationibus Tyrrhenum mare exhaurerint, ita ut e mari Siculo delicias suas petere cogantur.—*Quando*] Siquidem mare Romanum Tyrrhenum, omne inanitum, evacuatum, et expiscatum est. *Lubin*. 'Quod dissolutus deliciis stomachus vix admittat, ab ultimo petitur Oceano; vomunt ut edant, edunt ut vomant.' *Senec.*—*Tauromana*] Oppidum Siciliae. *Vet. Sch.*

94 *Defecit*] Piscibus est vacuum.—*Dum, &c.*] Id est, dum gulositas et luxuria vehementissima est, et immensa. *Lubin*. Terrarum marisque vastatrix.—*Dum, &c.*] In suburbicario mari. *Vet. Sch.*

95 *Retibus, &c.*] Id est, dum quilibet piscator, qui pisces in macello vendit, assiduis retibus proxima et vicina maria perscrutetur, ut nihil ferre piscium ipsi relinquatur.—*Scrutante*] Penitissimos angulos inquirente, investigante. *Lubin*.

96 *Proxima*] Intelligit mare Tyrrhenum sive superum, Romæ proximum.—*Nec patitur*] Id est, dum gula Romanorum non permittit piscem in mari Tyrrheno proximo crescere, ob assiduam piscationem. *Tyrrhena* autem pars Italiae, dicta a Tyrrheno

rege Lydiae, postea dicta Tuscia. *Plin.* iv. 5. Alii legunt, *Patimur Tyrrhenum*] Piscem in Tyrrheno, maris mediterranei et meridionalis parte. *Idem*.—*Nec patimur*] Ex assidua piscatione. Refert illa ad verum præcedentem. *Vet. Sch.*

97 *Instruit, &c.*] Id est, quia in mari Italico et Romano nihil piscium reliquum est. Insulae Corsica, Sardinia, Sicilia, et reliquæ provinciae instrunt nostrum focum et culinam opsoniis et piscibus.—*Instruit focum*] Nostræ culinæ opsonia præbet, et subministrat pisces.—*Provincia*] Aliæ regiones extra Italiam in Provinciam redactæ, et a Romanis subactæ, eisque tributariae.—*Sumitur illinc*] Ex Sicilia et aliis provinciis accipitur. *Lubin*.

98 *Quod, &c.*] Hæredipetæ captatores, pisces magno pretio ex dissitis longe regionibus comparatos, orbis dabant, eosque sibi hisce muneribus devinciebant, ut ita præcipuas in tabulis testamenti partes consequerentur.—*Aurelia vendit*] Forte piscium venditricem dicit. Interpretes (et quidem rectius) divitem matronam orbam intelligunt, quæ pisces a captatoribus dono missos, vendere coacta sit ob illorum copiam, ne corrumpere rentur. *Idem*.—*Aurelia*] Eadem forsitan quæ superius Sat. iv. vs. 27. *Apulia* dicitur.—*Ferrar.*—*Captator*] Hæredipeta.—*Aurelia*] Mulier, quæ distrahebat pisces. *Vet. Sch.*

99 *Virroni, &c.*] Dixit de nullo: idem jam dicit de murænis. Est autem nobis piscis notissimus, Romæ in summis deliciis, anguillæ non assimilis. *Ferrar.*

100 *Gurgite de Siculo*] Ex medio Siciliae mari periculoso et formidabili, advecta quæ est.—*Nam, &c.*] Quiarem prope incredibilem dixit in Siculo mari pisces capi posse, in quo Scylla et Charybdis erant. Reddit jam hujus rei causam. Cum enim, inquit, auster non flat, et mare tranquillum est, &c.—*Continet*] Dum non

flat. *Idem.*—*Dum, &c.*] Jocatur. Id est, non flante Austro. *Vet. Sch.*

101 *Dum scdet*] Contra *Venti surgunt.*—*Et siccat, &c.*] Ad naturam illius venti respicit, qui aquosus et pluvius. Dicitur enim Auster ab hauriendis aquis, sine aspiratione tamen, ut et auris, eadem originatione. *Grang.* Inde ab Hyeron. vocatur *pincerna pluviarum* quod notat Rhodigin. Alii tamen ab *αἶω accendo*, et Alii ab *Austerns* derivant.—*Siccat*] Postquam diu multumque pluit.—*In carcere*] Æolio antro. Poëtica dicit juxta Virgil. *Æn.* 1. ‘*Illā se jactat in aula Æolus, et clauso ventorum carcere regnat.*’ *Lubin.*—*Pennas*] Ob velocitatem, ventis pennæ adfinguntur, quos Poëtæ alatos fingunt.

102 *Contemunt mediam*] Id est, temerarii piscatores cum linis et retibus suis ingrediuntur mediam voraginem Siculi maris, et ibi murænas capiunt.—*Lina*] Intelligit ipsos piscatores, cymbæ linique magistros. *Charybdim*] Locus in mari Siculo ante Messanam urbem, adjunctus Peloro, profundus et immensus, quo inundatione freti naves mirum in modum distrahuntur per magnas circumductiones, et vortices præcipitata. Erat autem Charybdis in dextra, Scylla in sinistra parte; cumque unum volebant evitare, in alterum incidebant, unde Proverbiū: ‘*Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.*’ *Lubin.*—*Lina*] Piscatores. *Vet. Sch.*

103 *Vos, &c.*] Apodosis dissimilitudinis. Contra vos loco murænae anguillas vilissimas comeditis.—*Manet*] Exspectat, vel reservatur vobis dum muræna domino apponitur. *Lubin.*—*Longæ cognata, &c.*] Alludit ad etymologiam: nam, ut ait Isidorus anguillæ similitudo angui dedit nomen. inde Ptol. Flav. *cognatum* interpretatur similem: alii autem id dictum putant, quod anguillæ cum serpentibus commisceantur. *Grang.*—*Cognata, &c.*] Similis colubræ. *Vet. Sch.*

104 *Aut glacie*] Forte lupum intelligit, qui sine maculis melior creditur. Has autem maculas glacie et frigore contrahere creduntur. *Brodæus Misc.* vii. c. 27. *Tiberinus.* Vix inter Tiberinos numerandus, et adventitius.

105 *Vernula, &c.*] Id est, qui et ipse Tiberinus piscis alumnus est, in ripis quidem Tibris vagans, cum nempe Tibris plenior ripas ingreditur: Sed non geminus.—*Pinguis, &c.*] Nutritus et educatus sordibus cloacarum quæ in Tiberim corrivantur ex urbe, postea in ripis lasciviens.—*Torrente*] Jan. Rutgersius Variar. lect. 2. c. 17. legendum putat, *Torpente*. Cloacas enim *torpere*, non autem *torrere* scimus, inquit. Sed cum Cloacæ dictæ sint, quod iis percolentur aquæ, quidni servetur *torrente*.—*Pinguis*] De sordibus, qui in cloacis nutritus est. *Vet. Sch.*

106 *Solitus, &c.*] Qui subterraneos illos meatus, qui sunt sub Subura, per quos sordes in Tiberim defluunt, ingreditur. Vel qui cavernas et loca riparum excavata, ut quandam Suburam perscrutantur depascentes et proxime ripas et sterces insectantes: Monendum autem hic, quod Martinius ut et Becmanus Suburam et Saburram confundunt, male hoc feri. De admirandis cloacarum ductibus, et subterraneis meatibus vide Lips. in Admiranda urbis Romæ magnitudine iii. 12. De Subura supra dictum. *Grang.*

107 *Ipsi pauci*] Epanorthosis Poëtæ ad ipsum Virronem obiter directa, qua ipsum ob hæc sordes objurgat.—*Ipsi*] Virroni scilicet, homini avarissimo, pauci velim dicere, ne molestum sit. *Lubin.*

108 *Nemo, &c.*] Non ingentia dona a te requirimus, quæ, seu qualia munera Piso, Seneca, et alii viri liberales et optimi, clientibus suis donabant. Hoc solum petimus, ut ad cœnam vocati, iisdem ferculis tecum perfruamur.—*Modicis*] Tenuioribus

clientibus. *Idem.*

109 *A Seneca*] Annæo Seneca, Neronis præceptore, optimo et sanctissimo viro.—*Piso, &c.*] C. Piso Calpurnius, sub Claudio vixit, teste Probo, in amicos pariter et ignotos liberalitatem exercuit.—*Cotta*] Aurelius Cotta et ipse Neronis tempore vixit in amicos liberalissimus. *Idem.*

—*A Seneca*] Hic sub Claudio quasi conscius adulteriorum Juliæ Germanici filiæ, in Corsicam relegatus: post triennium revocatus est. Qui etsi magno desiderio Athenas tenderet, ab Agrippina tamen erudiendo Neroni, in palatium adductus, sævum immanemque natum et sensit cito, et mitigavit: inter familiares solitus dicere: Non fore sævo illi leoni, quin, gustato semel hominis cruore, ingenua redeat sævitia. Huic postremo, quod habitus esset inter conscios conjurationis Pisonianæ, Nero per Tribunum ultimam necessitatem denunciavit. Hic interritus, amicorum animos, quibus jam ejus casus lacrymas exciverat, ad firmitudinem revocavit, rogans, Ubi præcepta sapientiæ? ubi tot per annos meditata ratio adversus imminentiæ? cui præterea ignara fuerit Neronis sævitia? neque aliud superesse post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adjiceret. Deinde sibi venas præsecans, crurumque venas abruptens, et durante tractu lentitudineque mortis, hausto veneno, et postremo calidæ aquæ, stagnum introiens, exanimatus est.—*Quæ, &c.*] Piso Calpurnius, ex antiqua familia, scenico habitu tragædias actitavit: in latrunculi lusu tam perfectus et callidus ut ad eum ludentem curretur. Ob hæc insinuatus C. Cæsari,* repente etiam relegatus est, quod consuetudinem pristinae uxoris abductæ sibi ab ipso, deinde remissæ, repetiisse existimabatur. Mox sub Claudio restitutus, et post Consulatum materna hereditate ditatus, magnifi-

centissimus vixit, meritis sublevare inopes ex utroque ordine solitus, de plebe autem certos quotannis ad equestrem censum dignitatemque provehere. *Vet. Sch.*

110 *Namque, &c.*] Id est, olim longe major honor et gloria ex largitionibus et munificentia ipsis divitibus erat, quam ex titulis et honoribus. 'Gratia enim sequitur eum qui dat, non eum qui capit.' Aristot.—*Titulis*] Fumosis majorum imaginibus, cum inscriptione.—*Fascibus*] Imperio, magistratu, dignitate. *Lubin.*

111 *Solum, &c.*] Id est, hoc unum et solum nos miseri clientes a te poscimus, ut comiter communibus sumtibus et epulis sine injuria clientum cœnes. Sic Martial. 'Cur sine te cœno, cum tecum Pontice cœnem.'

112 *Hoc face, &c.*] Si tantum hoc in cœna facias, in aliis pro voluntate tua age, et vive, tibi luxuriosus, amicis pauper et sordidus. Hoc Sat. I. appellavit: *Luxuriæ sordes.* *Idem.* *Face pro fac,* Comitorum more.—*Ut clientes, &c.*] Sine injuria clientum.—*Pauper amicis*] Id est, avarus. *Vet. Sch.*

114 *Anseris*] Dicit; ut omnis generis deliciæ, anserum exta, altilia, apri, tubera domino apponantur et per diribitorem solenni manuum elegantia distribuuntur: ad quæ omnia, ut sequitur, cliens ne quidem hiscere audeat.—*Ante ipsum*] Patronum, Virronem tuum.—*Anseris jecur*] Extâ anserum in summis deliciis habebantur: mulso, lacte, ficu et carica facta. Vide Martial. Epig. XIII. 58. *Lubin.* Magni jecoris meminit Mart. 'Aspice quam tumeat magno jecur anserem majus.'

115 *Altillis*] Id est, aves domesticæ ad victum altæ, ut gallinæ, anates, aliæque quæ ad saginam alebantur, pares et dignitate æquales anserum extis vel intestinis.—*Altillis, &c.*] Pasta est, pinguis.—*Meleagri*] Propter Calydonium aprum, quem irata Dia-

na, quod contempta esset ab Ceneo in sacrificiis, agris suis immiserat. quem Meleager filius occidit. *Vet. Sch.*

116 *Et aper, &c.*] Id est, magnus aper coctus, et domino integer appositus fumat. Ut aper Caledonius olim, quem interemit Meleager: quasi dicat, qui Caledonio apro a Meleagro occiso non fuit absimilis.—*Flavi]* Epitheton Homeri, a quo *ξανθός* dicitur, a capillis formosi, pulchricomi. Fabulam vide apud Ovid. *Metam. lib. —Fumat]* Coctus et appositus. Alii, *spumat.* Lubin.—*Post, &c.*] Id est, ad escam præparantur tubera, quæ in summis deliciis Romæ habebantur. Alii, *raduntur* i. e. purgantur abraso cortice, cum apponuntur.—*Si ver, &c.*] Nascuntur enim veris tempore, cum imbres autumnales sunt et tonitrua. Tenerrima et laudatissima in Africa proveniunt. *Idem.*—*Post hunc traduntur tubera]* Lege, ut non nullæ rectius scribunt editiones, *post hunc raduntur tubera.* Græv.

117 *Optata, &c.*] A luxuriosis, quibus tunc crescebant tubera, et ob id tonitrua optabant. Dicimus *tonitrus* et *tonitrua.* Brodæus *Miscel. iv. l. ii. Plinius xix. 3.*—*Et, &c.*] Quia tubera tonitruis dicuntur nasci: ut cocleæ. *Vet. Sch.*

118 *Majores, &c.*] Quas nimirum tuberibusangebunt, quæ secunda poma apud Martialem.—*Tibi habe, &c.*] Id est, Alledius vir gulosus et maximus tuberum vorator, optat, ut frumentum potius Africani retineant, modo tubera mitterent: tanto illorum tenebatur desiderio.—*Tibi habe]* Id est, o Libya, Africae regio eximie fertilitatis, serves, &c. Græv.—*Alledius]* Gulosus. *Vet. Sch.*

119 *Disjunge, &c.*] Nihil ares, et frumenti causa tubera crescere prohibeas.—*Dum]* Dummodo tubera illa tua nobis mittas, frumentum nihil moramur. Græv.

120 *Structorem]* Superaddit jam structores, Apulejo diribitores, qui

fercula puerorum manibus allata commode disponebant, collocabant, et quodam quasi corporis tripudio, manuum gestu admodum festivo, omnia opsonia singulari artificio, elegantia et decore concidebant. Struit enim diribitor convivium, ut Imperator aciem. Lubin.—*Structorem, &c.*] Est hic *συνωνυμία*. Nam minister, qui prius *structor* dicitur, id est, carptor sive scissor: vel, ut vetus Poëtæ hujus interpretis vocat, *infertor*; is postea *χειρονόμος* appellatur, ut placet Lipsio *Sat. ii. 2.* Vel potius, qui prius saltans, hoc est, pantomimus, is postea a manuum gesticulatione *χειρονόμος* vocatur; ita ut idem significetur per saltantem structorem et chironomonta volanti cultello. Vossius. Sed Grangæus distinguit unum ab altero, quamvis hoc sine causa.—*Ne qua, &c.*] Id est, ut nihil non sit ob quod indigneris, qui videas domino non solum omnia lautissima apponi, sed etiam singulari elegantia dissecari et apponi; tum tu interea vix sordidum caninum panem habeas. Lubin.

121 *Chironomontæ]* A theatro ad mensas evocati, ubi ad symphoniam aves et reliqua opsonia gladio scissorio dividebant. Scissores dicti Petronio: Senecæ, sciindendi opsonii magistri. Grangæus.—*Volanti, &c.*] Agiliter in manu versato cultro. Nam artificiose, et singulari elegantia et solertia apposita fercula scindebant, et agiler cultellum in manu versabant. Lubin. Senec. 'Infelix qui huic rei vivit, ut altitia seceat decenter.' Nam erant culinariæ artis doctores, qui et modum secandi cibos docebant, per varia animalia formata ex ligno: Ut et nunc fit.—*Chironomonta, &c.*] Manus ducentem, et artificio incidentem omnia. *Vet. Sch.*

122 *Donec, &c.*] Id est, donec persequatur omnia præcepta sui magistri Tripheri, qui ipsum artificiose fercula incidere docuit. ut *Sat. xi. 137.* Lubin.

123 *Nec, &c.*] Ironice taxat luxum et vanam illam artem. Quasi dicat: nam magnum et ingens discrimen est inter dissectionem gallinæ et leporis. *Idem.*

125 *Duceris*] Aliud genus contumeliæ, et alia dissuasio, quod in mensa divitum clientibus nulla dicendi libertas, nedum computandi et convivendi familiariter cum Domino. Tu, o Trebi, Si, &c. Tum velut Cacus pedibus tractus extra domum patroni tui ejiceris.—*Velut, &c.*] Fabula notissima est, Cacus Vulcani, Herculi ex Hispania redeunti, boves furto ablatas noctu cauda in antrum suum protraxerat. Quo furto aperto, Hercules in antrum Caci irruit, ipsum clava ictum et occisum, pedibus foras protraxit: unde Proverb. ‘Pedibus trahere.’ Erasmus Chil. 2. Cent. 1. proverb. 17. *Idem.*

127 *Hiscere*] Mentire, leviter contradicere. Hiare, nec loqui posse.—*Tanquam, &c.*] Tanquam qui civis Romanus, ex magnatibus, tui juris, et liber sis; et ob id libere loqui audeas. Habebant autem ingenui tria nomina, prænomen, nomen, agnomen: ut Publius Cornelius Scipio. Alii, forte minus recte, ita explicant, tanquam pessimus servus sis, et tribus nominibus appelleris; Cappadox, Cilix, Cretensis. Non desunt qui per tria nomina intelligant trium literarum hominem et nomen, qui est Fur. Sed prior explicatio melior. Vide Polit. Misc. c. 31. et Flavii Conject. c. 66.—*Quando, &c.*] I. e. nunquam. Notat fastum et contemptum, qui non dignos deputabant clientes, quibuscum biherent. *Idem.* *Propinare* etiam pro tradere usitatum Antoribus.—*Tanquam habeas tria nomina*] Vides hic hæsitare interpretes. Vir doctissimus exponit, tanquam sis libertus, quia liberto prænomen, et nomen et agnomen, imponebatur, imo et tribus: ut C. Trebius Velina. Sed hic non possum huic sententiæ sub-

scribere: legendum *quanquam habeas tria nomina*, hoc est, quamquam sis nobilis, si tamen pauper es, in divitis mensa non audebis hiscere, nisi velis ejici. *Græv.*—*Tanquam, &c.*] Alii sic intelligunt, tanquam fur sis, ut pro tribus literis, tria nomina posuerit. Sed melius sic, tanquam nobilis sis, ut habeas tria pronomina, ut Gajus Cornelius Scipio, et si quid simile.—*Quando, &c.*] Dat calicem, in quo ipse bibit. *Vet. Sch.*

128 *Sumitque tuis*] Adeo tu ipsi nauseam moves, adeo te fastidit. *Græv.*

129 *Quis vestrum*] Qui nimirum temeritate sua se perderet, ut qui tanta παρρησία dicendique libertate erga patronum suum uteretur. *Lu- bin.*

130 *Ut dicat, &c.*] Ut poscat sibi a Rege seu divite propinari. Vel illud usitatum ἢ πῶς ἢ ἅπῃ, dicat audaculum nimis.—*Plurima, &c.*] Id est, homines, pauperes, quorum læna vestis, palliumve detritum et pertusum est, non habent libertatem loquendi. Qui etiam optima loquentes contemptui sunt et ludibrio. *Idem.* Vide Proverb. ‘Lacer pannus.’ Et ‘Vestis virum facit.’ Porro præcipuus lænæ usus in conviviis fuit, quod scilicet a balneis redeuntes lænam gestarent, ne corpus calore solutum frigoris inclementia læderet, atque ideo eadem ferme veste discumberent, atque eadem ab amicorum cæna domum redirent. In convivio ergo hyeme læna adhibita; æstate syntheses, quæ ex lino ac leviori materia erant. *Ferrar.*

131 *Pertusa, &c.*] Paupere panno. *Vet. Sch.*

132 *Quadringenta*] Ostendit ergo Trebium jam contentum, in summo honore habitum iri, si dives evadat.—*Quadringenta*] H. S. scilicet, censum equestrem, qui valet 10000. coronatos Gallicos.—*Similis diis*] Heros aliquis beneficus, et magnus. Nemo enim, teste Seneca, propius ad Deum

accedit, quam qui hominibus salutem dat, et beneficium. *Lubin.*—*Quadringenta*] Sestertia dederit scilicet. *Vet. Sch.*

133 *Melior fatis*] Quam tua fata. Fata enim pauperem et miserum te esse voluerunt, contra hujus beneficium dives et felix evaderes.—*Homuncio, quantus*] Ita distinguo, et, ut spero, recte, cum hoc sensu: Si repente Denm aut hominum manere dives evaderes, tunc tu, qui jam es homuncio nullius pretii, quam magnus et honorabilis continuo evaderes? quanto dives fore in pretio apud ipsum. Conjungit autem, suo more, contraria. *Lubin.*—*Quantus, &c.*] Unanimis amicus statim fies, si pecuniam habneris. *Vet. Sch.*

134 *Quantus, &c.*] Qui jam vilis minutusque es asecla. *Lubin.*

135 *Da Trebio*] Mimesis. Hæc enim verba Virroni adfingit, quæ Trebio, si dives esset, dicturus esset inter cœnandum. His verbis autem Structorem compellaret Virro: Da de hoc delicatiore ferculo Trebio.—*Pone, &c.*] Appone hoc Trebio, ut comedat.—*Vis, &c.*] Jam dives ipsum compellat Trebium. Attende quam benevole invitet et roget.—*Ab ipsis*] Id est, delicatis pulpamentis, quæ inter coxam et ventrem. *Fratri* autem nomen erat blandissimum.—*Da Trebio.*] Cujuslibet nomen. *Vet. Sch.*

136 *O nummi, vobis*] Poëtæ cephonensis. Nummi in honore habentur, non homo ipse. Virro divitiis hoc tribuit; blanditur nummis, non tibi. Al. legunt *Vos hunc præstatis honorem*. De hac re dixit Sat. 1. *Lubin.*

137 *Dominus tamen*] Correctio est, illius quasi, quod dixerat: Si dives fueris in magno quidem honore habebis, fraterque appellaberis: Si autem insuper orbis fueris, in majori adhuc honore eris, et dominus et rex ab illo domino vocaberis; tunc enim Virro te captabit, et a te sibi aliquid

sperare potest.—*Dominus*] Hæ enim dominorum et regum appellationes majorem adhuc reverentiam, observantiam, honorem denotabant.

138 *Parvulus Æneas*] Id est; non filiorum tuorum quispiam in domo tua ludat. Ponitur enim *parvulus Æneas* pro quovis hærede. Sumtum ex Virgilli 4. Æneid. Sunt enim Didonis verba: 'Si quis mihi parvus in aula Luderet Æneas.'—*Nullus, &c.*] Virgilium ridet. *Vet. Sch.*

139 *Dulcior illo*] Filio gratior ipsi patri filia: parentibus enim alii filii aliis magis placent, et plerisque filiarum magis quam filii. Vel qui filius et filia dulcior tibi et carior sit, quam captator Virro. *Lubin.*

140 *Jucundum, &c.*] Hæredipetis captatoribus, quibus orbi tales jucundi et cari sunt. *Idem.*

141 *Sed, &c.*] Quasi dicat: Veruntamen quamvis orbus non sis, sed liberos habeas; modo dives sis, in honore habebis a Virrone. Imo vero ipse Virro tuis pueris ex uxore Mycale dicta, etiam munuscula dabit. Ostendit quantum divitiarum Romæ valeant.—*Et, &c.*] Licet tua uxor cum qua commiseris, fecundissima multos filios generet, et simul tres tibi pueros pariat. *Idem.*—*Sed tua, &c.*] Nomen mulieris, ex ipsa coitione. *Vet. Sch.*

142 *Fundat*] Sic supra *effundere* offas.—*Ipse, &c.*] Id est, ipse tamen Virro, quia dives es, loquacitate, garrulitate et ludis tergeminarum filiorum tuorum gaudebit, et se tibi amicum simulabit. Quin etiam vestes et munuscula liberis tuis donabit. Scit enim divitem gratiam referre.—*Loquaci nido*] Metaphora ab avibus: Ut sunt aviculæ garrulæ in nidis.

143 *Viridem, &c.*] Id est, vestimentum pectoris viridis coloris, quo puer delectetur, per famulum adferri curat, et puero donat, aptum fatuis et morionibus. *Thoraca* pro thoracem, ut versus constet.—*Viridem thoraca*

jubebit Auferri] Scribe *adferri*, ut legisse quoque videtur Lambinus. et in sequente versu: *Ad mensam pro ac mensam. Græc.—Gaudebit nido*] Id est, puerorum.—*Viridem, &c.*] Armiclausiam prasinam, purpuram aut similem. *Vet. Sch.*

144 *Minimasque nuces*] Avellanas. Talibus enim pueri delectantur.—*Assemque rogatum*] A puero, qui notos ita compellat: Da mihi numulum, ad poma, pyra, nuces emenda. *Græc.*

145 *Ad, &c.*] Id est, quoties tuus filius in ædes Virronis ad mensam venerit petens munuscula.—*Parasitus*] Utpote qui alienas mensas, ob villia munuscula tanquam parasitus sectetur. *Idem.*—*Infans*] Puer balbutiens, et vix potis fari; similis parasito, vel parasi instar.

146 *Vilibus*] Subjungit jam quod Virroni delicatissimi boleti, et poma optima: clientibus ancipites fungi, et poma scabiosa apponantur.—*Vilibus, &c.*] Clientibus, quos supra modicos amicos vocavit.—*Ancipites, &c.*] De quibus dubitare possis, mortiferi, an salutare sint: Fungi enim, nisi ante 3. diem ex quo nati sunt, legantur, mortiferi sunt, et totas sæpe familias e medio sustulerunt. Vide Plinium xxi. 22.—*Ponentur*] Apponentur. *Lubin.*—*Ancipites, &c.*] Mortiferi, venenosi. *Vet. Sch.*

147 *Boletus, &c.*] Boletus species fungorum solus innocuus, Romanis in summis deliciis. Postea boletus immenso exemplo in crimen adductus est, quod Agrippina Claudium imperatorem conjugem venenato boleto, Locustæ veneficæ artificio, interemerit. Delectabatur enim ille mirum in modum boletis, quod etiam hic notatur. *Junius Animadvers. l. 17.*—*Claudius edit*] De Claudio Nerone dicit, quia fungo, uxore sua faciente, mortuus est. *Vet. Sch.*

148 *Ante, &c.*] Id est, antequam comederet mortiferum illum boletum ab uxore Agrippina datum, comede-

bat optimos et electissimos. vide Sat. vi. vs. 621.—*Post quem, &c.*] I. e. qui illi ultimus cibus fuit mox mortituro: quare Nero illudens boletos vocabat *βρῶμα θεῶν*.

149 *Et, &c.*] Qui Virroni opibus et lautitiis pares sint. Vel victoribus et congerronibus Virronis. *Turn. xii. 17.*—*Illa poma*] Qualia erant orbiculata. Massilia; medica, et alius generis delicatissima. *Lubin.*

150 *Quorum, &c.*] Id est, tu nihil inde percipis præter odores. Virro autem cum sui similibus illa gustat, et comedit. *Idem.*

151 *Qualia, &c.*] Qualia poma, juxta Homerum, Phæaces, et illorum rex Alcinoos habuerunt. Ubi horti describuntur perpetuos fructus ferentes, nulloque tempore frugibus deficientes; nam pyrum pyro, malum malo, ficni ficus succedebat. Ob id ait, *perpetuus autumnus*. Nam Poma dat autumnus. *Idem.* Phæacia eadem est cum Coreyra, hodie *Corfu*.—*Qualia, &c.*] Ridet de Homero. *Vet. Sch.*

152 *Credere, &c.*] Atlas Mauritaniae in Africa fingitur rex, speciosissimum pomarium habuisse in quo aurea poma nascebantur, illumque hortum tenerunt Atlantis filiae, Hesperides, et Draco quidam pervigil eum custodiebat. Hinc missus ab Euristheo Hercules, peremto Dracone, fructus illos in Græciam pertulit. Varro non poma, sed oves attulisse refert, atque errorem esse in ambiguo vocabulo *μῆλα*.—*Surrepta*] Ab Hercule. *Lubin.*—*Sororibus Afris*] De Hesperidibus dicit. *Vet. Sch.*

153 *Tu scabie*] Apodosis. Id est, tu contra scabiosa mala comedis.—*Quod in, &c.*] Quod scabiosum et immaturum pomum miles tiro, levis stipendii, et famelicus devorat in aggere castrorum. *Lubin.* Demsters autem inquit simiam intelligi insidentem capræ, et edoctum tironis instar, jacula inde vibrare. *In aggere*, hoc

est, eminenti triclinii loco. Grangæus quoque periphrasin simii esse putat, in cuius capite galea, in manu parma erat, tanquam alius levis armaturæ militis, quem histrio aliquis arcum tendere docebat, quare flagellum tenebat, quo simium, si aberraret, severe castigaret. Intelligit ergo per *Capellam*, campidoctorem aliquem histrionem per convicium sic appellatum, quod ejusmodi homines caprarum instar hirsuti esse solerent: unde Pers. 'De gente hircosa centurionum,' quod minime commentum novum est: Quare *hirsuta capella* legit, et addit, sic habere exemplaria.—*Aggere*] L. e. in castris. Tiberius enim Romæ castra constituit, quibus Prætorianæ cohortes, vagæ ante id tempus et per hospitia dispersæ, continerentur. Ea inter portas Viminalem et Tiburtinam sita, urbisque muris conjuncta ostendit Panvinus, unde *agger* dicta sunt. *Ferrarius*.

154 *Qui, &c.*] Descriptio militis tironis, qui disciebat jaculari sub magistro. Ob id ait, *metuens flagelli*. Nam vapulabant qui non didicissent. Vide Grangæi notas in hunc locum.—*Flagelli*] Poëtica licentia flagellum pro vite Centurionis, qua milites plectebantur, a Juvenale positum. *Idem*.—*Metuensque, &c.*] Qualem simia manducat.—*Qui, &c.*] Tiro. *Vet. Sch.*

155 *Ab hirsuto, &c.*] Intelligunt alii hic lorum, velamentum e corio capellæ, factum hastæ alligatum, quo missa retrahi poterat. Alii censent capellam vivam scopi loco positam, ad quam jacularentur, ut hac ratione a scopo illius capellæ jaculari disceant: sed inepte. Sunt, qui per *capellonem* intelligant arenam e cornibus caprinis, et revera de milite misero hic sermonem esse putent: Alii censent Capellam quandam fuisse gladiatorem et jaculatorem optimum, qui tirones exercebat et a quo tirones jaculari didicerint, qui, quod hirtus

corpore esset, Capellæ nomen sortitus sit, vel quod induebatur sago Cilicio. vide Brodæi Miscel. l. i. c. 1. Rutgers. var. lect. l. iii. c. 15. *Ferrar.*—*Hirsuto Capella*] Recte Vetus Interpres hæc de Campidoctore, explicat, quem senem vocat, quod iusta ætate et plena barba centuriones fierent: sive quod hirsuti et impexi altioris ætatis esse viderentur. Confer quæ infra Sat. xiv. 194. Et Persius: 'Hic aliquis de gente hircosa centurionum.' Quod ex illuvie hircum olerent, et promissa barba, intonsisque capillis horrerent. Miror nulli Interpretum hic in mentem venisse Ammiani Marcellini verba de Juliano Cæsare, quem contumeliæ caussa 'capellam' dictum notat: 'in odium venit cum victoriis suis capella non homo, ut hirsutum Julianum carpentes.' Hinc patet hirsutum capellam esse Campi doctorem vel Centurionem, erudentem tironem in *aggere*, id est, castris prætorianis. *Idem*.—*Discit, &c.*] A sene magistro, Capella, campi doctore. *Vet. Sch.*

156 *Forsitan*] Exponit jam causam, quare patroni suos clientes tam misere tractent, atque esse non avaritiam, sed petulantem malitiam et malevolentiam; non quod sumtui parcant, sed quod illis cupiant ægre facere, illosque ridere. *Lubinus*.

157 *Ut doleas*] Ut fleas, et ipsi spectaculum jucundissimum in mensa exhibeas.—*Nam, &c.*] Id est, nulla Comœdia, nullus Mimns tanta voluptate quempiam adfecerit, quam tu Virronem, dum tu esuris et ploras.—*Mimns*] Qui gestibus mores factaque hominum imitatur. *Idem*.

158 *Melior*] Jucundior, et accommodatior ad excitandum risum.—*Plorante*] Præ fame et inedia. 'Ridiculus æque nullus est, quam quando esurit.' Plant.—*Ergo, &c.*] Repetit quod dixit. Quasi dicat: Ergo si nescis, ego tibi dicam: Omnia tam contumeliosa in mensa divitum fiunt,

ut per amaram bilem, vel iram; vel præ ira, lacrymas effundere cogaris.

159 *Effundere*] Id est, egerere, et testari iram lacrymando. *Idem.* Nam 'Expletur lacrymis egeriturque dolor.'

160 *Pressoque*] More iratorum, qui dentibus fremunt, frendent, strident. Sunt autem *molares dentes* ultimi, qui præmorsa a prioribus dentibus, postea molunt. *Idem.*

161 *Tu tibi, &c.*] Monstrat, jure et merito servos et vilia mancipia ita tractari. Talem enim Trebium esse ostendit.—*Liber, &c.*] Censes te quantitatis pretii hominem et regis convivam, cum sis ventris et alieni cibi asseccla, omnium mancipiorum pessimum et gulæ servus.—*Regis, &c.*] Scopitice ludit, ambiguitate vocabuli *regis*.

162 *Captum te*] Id est, ille contra Virro censet te servum et mancipium suum esse, et ob id merito tractari.—*Nidore*] Exhalatione et odore ciborum suæ culinæ. *Idem.*

163 *Nec male, &c.*] Quia ejus et tui ventris pessimum es mancipium.—*Quis, &c.*] Quis adeo panper et miser est, sive ingenuus sit, sive libertinæ conditionis, qui ejusmodi contumelias bis velit perpeti, et ubi semel passus sit, denuo velit redire. Ne pauperimi quidem, quibus vel gutta libertatis inesset, vel ingenuitatis, hanc contumeliam bis paterentur.—*Illum*] Virronem, ejusque ignominiosam tractationem. *Idem.*

164 *Hetruscum, &c.*] Si ingenuus sit. Ita ait: nam ingenuorum et nobilium pueri bullas aureas et argenteas gestabant. Libertini tenuiores, aliquod signum coriaceum vel nodum lorumque in libertatis indicium. Bullam scorteam, ex scorto i. e. pelle factam. *Hetruscum* dicit. Nam illam consuetudinem, bullam auream gestandi, Tullus Hostilius ex Hetruria primum Romam advexit. vide Persii Satyr. v. vers. 31.—*Signum*] Bulla

figuram cordis representabat: Vel potius bulla, in indicium humanæ fragilitatis. *Idem.*—*Puero, &c.*] Antiquitus nobilium pueri bullas aureas habebant: pauperum de loris, signum libertatis.—*Bis ferat*] Ut denuo ad domum ipsius redeat. *Vet. Sch.*

165 *Signum, &c.*] Id est, corrigiam parthicam, unde solet bulla pendere, signum ingenuitatis. *Vet. Sch.*

166 *Spes, &c.*] Reddit rationem cur Parasiti in suo proposito perseverent, quia semper sperent fore, ut melius cœnent, et tractentur.—*Ecce, &c.*] Dicitis vos abjecti assecclæ in animo vestro, Virro nobis de suorum ferenlorum reliquiis aliquid dabit, de semicomesto lepore, apro, gallina. Miseri clientes, qui tantum ferculorum reliquias speraverint, et tamen falsi et frustrati sint.

168 *Ad nos, &c.*] De gallina aliquid. Nam anser major altilis dici poterat. Britannicus intelligit altilem a Virrone imminutam, qui partem ejus comedit.—*Inde, &c.*] Inde, quia leporem et altilem expectatis, panem paratum habetis, ut cum aliquid a domino missum fuerit, comedatis.

169 *Intacto*] Non enim tangitis panem, sperantes fore, ut lautitiæ vobis apponantur.—*Stricto, &c.*] Arcto, duro, constricto duritie, vel parato. Metaphora desumpta a gladiis.—*Tacetis*] Spe alienjus opsonii cum silentio expectatis. Alii legunt, *jacetis*. Lubin.

170 *Ille, &c.*] Ille Virro patronus tuus profecto sapiens est, qui te Gnathonem suum tam misere tractet. Quasi dicat: tu es stultissimus, ille vero sapit.—*Omnia, &c.*] Siquidem omnia contumeliosa tolerare potes, æquum etiam est, ut illa omnia etiam patiaris. Est conclusio. Quasi dicat: Quia omnia, quæ Parasiti patiuntur, pati potes, æquum est, ut non solum epulis a domino tuo male tracteris, sed verberibus etiam et plagis. *Idem.* Quod non sine stomacho Poëta dicit.

—*Omnia ferre si potes, et debes*] Copula hic locum non habet: sententia postulat, ut scribas: *Omnia ferre si potes ut debes*. Græv.

171 *Si potes, &c.*] Quum antea multis criminationibus, illos qui mensas potentiorum sectantur, poeta fuerit insectatus: post multa quæ sub alieno imperio digna atque indigna pati necesse est; ut tandem se in libertatem vindicent, suadendo concludit, ultima illis interminatus. ‘Pulsandum quandoque caput vertice raso:’ In dedecus et irrisiōnem contumeliosam tonsis capillis servili ritu in duram servitutem mitteris verberibus et plagis expositus et subjectus, aliquando alapas accipies, aliquando caput sandalio vel fuste pulsabitur: Hoc enim æquum est te abjectum et obstinatum parasitum perpeti.—*Pulsandum, &c.*] Etiam capite raso alapas accipies. *Vet. Sch.*

172 *Quandoque*] Hic valet *aliquando*. *Nec dura, &c.*] Quasi dicat:

siquidem omnia ferre, et verum Parasitum potes agere, æquum erit te hæc quoque tuæ personæ convenientia, æquo animo ferre. *Lubin.*

173 *His epulis*] Id est, dignus, qui talibus epulis vilissimis et miserrimis tracteris, et talem etiam amicum dominum et patronum habeas, qui in te suum Parasitum tam contumeliosus, et injuriosus sit; quia tam servili animo es. Quod Britannicus et alii dicunt, designari hic modum quo quis liber a prætore per vindictam fit; quod scil. ii qui ex servitute in libertatem vocabantur, raso capite ad Prætorem irent, qui eorum caput bis terve percuteret, vel per lictorem percuti juberet, deinde virgula sen festuca (quæ *vindicta* est) in eum jacta, postquam dominus eum vertisset, elata voce servituti eximeret prætor; profecto hujus non esse loci, et contra mentem esse Autoris, quis non videt?

SATIRA VI.

Hanc Satyram interpretaturus summa ope niti debet, ut caute et caste agat, ne procax juvenus, quorum mentes facile ad vitia moventur, salivam moveat, aut turpia audiendo flagitium cogitet aut nefas: sed ut animos a turpitudine avertat, et castitati illibatos servet.

1 *Credo pudicitiam*] Superiori ergo libro in virorum vitia invectus est. Hac tota Satyra, ingenti usus arte, mulierum horrenda scelera exagitat, nihil omittens, quod ad partes dissuasionis pertineat: Vult enim dicere pudicitiam in mulieribus viguisse aureo seculo et simplici, sub Saturno,

quæ ætate Jovis perierit, quæ libido regnare coæperit, quæ ex illo tempore semper creverit: adeo ut suo tempore nulla fere casta inveniat. —*Credo*] Plerumque de incerta re dicitur, unde sæpe additur, *nec vana fides*. Nec enim certum est pudicitiam aureo seculo intactam mansisse. —*Saturno, &c.*] Id est, regnante Saturno, aureo seculo, quo omnis virtus colebatur, viguisse aliquamdiu in terris et versatam inter homines. Vide de hoc Hesiodum ἐργων α'. *Lubinus.*

2 *Cum, &c.*] Id est, cum subteranea crypta et caverna in terra et rupibus excavata, humiles domuncu-

las habitantibus præberet.—*Frigida*] Ut pote sub terra.—*Idem*.

3 *Ignemque, &c.*] Id est, cum frigida spelunca ignem foci et larem, et pecus et dominos vel pastores una aliqua communi umbra clauderet et circumdaret.—*Larcm*] Familiarem Deum, domus custodem, quem colebant in foco, qui Deorum penatium ara erat. Ut autem lares domi colerent, inde ortum docet Serv. quia tum mortui in domibus suis sepeliebantur; hos ut Deos domesticos venerari cœperunt.

4 *Communi, &c.*] Tecto, specu umbroso pecori et domino communi. Cubile enim et stabulum una caverna erat. *Idem*.

5 *Silvestrem, &c.*] Nam ex herbis, frondibus et foliis stramenta faciebant, teste Varrone. Dicitur Festo *torus* a tortis herbis.—*Montana uxor*] In montibus cavernosis et silvis degens habitansque. *Idem*.

6 *Culmo*] Calamis segetum paleisque, stramine.—*Vicinorumque*] Propinquarum, inter quas versabantur. Nani ex ferarum pellibus, non modo lectos sternebant, sed et vestes sibi conficiebant. *Idem*.

7 *Haud similis*] Quæ non adeo ambitiose culta et ornata fuit, ut Cynthia Propertii amica, de qua ipse Propertius: 'Cynthia sola suis miscrum me cepit ocellis, Et captum nullis ante cupidinibus.' Fuit autem hæc formosissima et cultissima, 'census induta nepotum.'—*Nec, &c.*] Lesbiam Catulli amicam intellige, quæ mortuum passerem deflevit. De qua Catullus ipse: 'Passer mortuus est meæ puellæ, Quem plus illa oculis suis amabat.—O factum male! o miselle passer! Tua nunc opera meæ puellæ Flendo turgiduli rubent ocelli.' Pudica uxor montana, impudicæ illæ.

8 *Turbarit, &c.*] Lacrymis. Nam ob illum in lacrymis et mœrore erat. *Idem*.—*Nitidos*] Metaphora pulchre

ducta ab aëre.

9 *Sed, &c.*] Non sugenda tantum, sed potanda ubera exhibens. Credibile enim est illo tempore infantes grandiores natos fuisse. Grangæus putat *magnum* dici pro adultis, quia tum non tam cito areebantur a mammis: quod non probro, quamvis narret verum, si verum est. Dicit Hesiodus primo seculo natos centum annis sub matris imperio stetisse, tanquam adhuc infantes. *Idem*.

10 *Horridior*] Quæ nullum ornatum adhiberet, neglectior et victu et amictu, quam ipse maritus. Contra jam fieri consuevit. Fœminæ enim longe superbiores viris.—*Glandem, &c.*] Eo dicit, nam prisco ævo glandibus, fragis, pomis, pyris, aliis arborum et herbarum fructibus vesciebantur. Ait ergo *ructante*, tanquam qui glandes ad saturitatem usque devoraret. *Idem*.

11 *Aliter, &c.*] A voluptatum deliciis, malorum escis, alienissimi.—*Tunc, &c.*] Notanda hæc initii mundi testimonia.—*Caloque, &c.*] Quod noviter a Deo exstructum paulo ante fuit. *Id.*

12 *Qui rupto, &c.*] Ex figmento Pœtico loquitur, et Virgil. respicit: 'Gensque virum truncis, et rupto robore nata.' Hanc fabulam eo natam dicit V. C. quod prisca, antequam domos conderent, in excavatis arboribus noctu quieverint, unde mane egressi, rudibus hujus fabulæ occasionem præbuerint. Alii hæc ad duritiem mortalium referunt.—*Rupto robore*] Ut exprimeret roboris partum. *Idem*.—*Robore*] Pro omni arbore.

13 *Compositivæ luto*] Vel a Deo, vel a Prometheus, qui hominem ex limo terre formasse fingitur.—*Nullos, &c.*] A quibus scelera discerent. Nam erant Terræ filii.

14 *Malta, &c.*] Inætens de prima, sequitur jam de secunda ætate sub Jove, vel de seculo argenteo; quo pudicitia per Jovem incipit deficere. Fuere forte sub Jove primo tempore etiam adhuc reliquæ illius priscae pu-

dicitur, quæ sub Saturno fuit.—*For-
san*] Dubitanter merito loquitur, ob
incredibilem salacitatem illius nebul-
onis Jovis. *Idem*.

15 *Aut aliqua*] Saltem.—*Sed, &c.*] Salse Deum suum irridet. Id est, Jove nondum adulto, nondum ad virilem ætatem perducto, ut possit adulterum agere. Illo enim adultiore, mores seculi cum rege mutati sunt, cum nullis non libidinibus frena diffusissime laxaret. Cum infamavit stupris *seque suamque domum*.—*Jove nondum barbato*] Nondum pubescente. *Ferrar.*

16 *Nondum, &c.*] Græcis perfidiæ nota passim ab autoribus inuritur. Cum nondum Dii essent per quos jurarent. Cum nondum esset perjurium.

17 *Alterius*] Parentum, liberorum aut aliorum quos charos habebant: quæ solennis jurandi formula, uti et, per suum caput. Hoc verbo indicat se seivisse Deos illos Ethnicorum, homines fuisse, et homines jurare per caput Jovis, Apollinis, Herenlis, qui homines fuerunt.—*Cum, &c.*] Id est, cum divitiæ et opes nondum essent, ob id nondum etiam fures erant. Cum olera, quibus illo tempore vivebant, abunde omnibus et singulis suppetebant, ita ut nemo illa furaretur. *Idem*. Postea enim multi fuerunt fures, inde appositus Priapus ad hortorum custodiam. *Grang.*

18 *Et, &c.*] Sine ullo furum et raptorum metu. *Lubin.*—*Aperto*] Incus-
tedito, sepimentis hand munito.

19 *Paulatin*] Astræa, Justitia, filia Astræi, qui Cui et Eurybiæ filius, ut Hesiodus ait. ‘Victa jacet pietas, et virgo cæde madentes Ultima celestium terras Astræa reliquit.’ Ovid. Met. I.—*Paulatin*] Improbitate et libidine ipsius Jovissuorumque subditorum. *Id.*

20 *Hæ comite*] Pudore scilicet, vel castitate.—*Duc, &c.*] Justitia et Pudicitia individue sorores uno tempore auferunt, sceleratam terram deserrantes. *Idem*. Aliter tamen Hesio-

dus. *Grang.*—*Duc pariter, &c.*] Fides et Pudicitia. *Vet. Sch.*

21 *Antiquum, &c.*] Applicat, quæ supra dixit, suo proposito, Libidinem nempe in mulieribus inde ab argenteo seculo vigere, et tamen Ursidium Posthumum adeo insanum esse, ut uxorem castam se inventurum speret, quam ducat: cum longe satius sit se suspendere, vel quovis modo interimere, quam uxorem ducere.—*Antiquum*] Inde scilicet a Jovis tempore: ‘Hoc est quod nec promitti, nec prohiberi potest,’ &c. Plant. Quer. Utitur autem noster dissuasione a vituperatione rei.—*Alicum, &c.*] Id est, adulterium committere, alteriusque mariti lectum ascendere, turbare, violare. *Lubin.*

22 *Et sacri, &c.*] Id est, conjugalis vel matrimonialis fuleri seu tori genium præsidem, qui matrimonio præest et qui vim obtinet rerum omnium gignendarum, contempere. *Sacri* ait, nam lectus nuptialis Genio sacræ.—*Fulcri*] Quo lectus fuleitur. *Idem.*—*Fulcri*] Lecti jugalis. *Vet. Sch.*

23 *Omne, &c.*] Id est, post argenteum seculum, ferrea ætas mox omnia reliqua scelera produxit, præter adulterium, quod jam priori seculo fuit, et inter vitia omnium primum. *Lubin.*

24 *Viderunt, &c.*] Id est, seculo argenteo primi adulteri, et primi scelerati visi sunt Jupiter, Neptunus, Mars, &c. qui omnium mæchorum, quotquot vixerunt, famosissimi. *Idem*. Ut ait Tibull. ‘Glans aluit veteres et passim semper amarunt.’

25 *Conventum, &c.*] Verba prisce juris, huic rei propria. Sententia hæc est: Cum inde a Jovis tempore nulla castitas, nullus pudor in matronis fuerit, quæ dementia et insaniam est te hisce perditissimis temporibus aliquam castam te inventurum sperare, cumque illa matrimonium velle contrahere? — *Conventum*] Perperam vulgo distinguitur: nam conventum ac pactum idem est, quod pactum conventum. Do-

tale pactum intelligit. *Salmasius*.—*Sponsalia*] Futurarum nuptiarum promissiones.—*Nostra*, &c.] Sic Salustius creberrime; id est, nostro seculo pessimo, quo tot regnant adulteria.

26 *Jamque*, &c.] Ut nitidior placeas uxori futuræ.—*Tonderis*] Ex more antiquorum, qui ad consistentem ætatem comam nutriebant, postea circa nuptias detondebant. *Idem*.—*A tonsore*, &c.] Non severus es, ut maritus, qui a pueris ad magistrum tonsorem transis: aut certe, desisti pueros sectari, qui jam uxori nonnulla munera misisti, et solito diligentius ornaris, ut uxori placeas, cui annulum dedisti. *Vet. Sch.*

27 *Et*, &c.] Annulus ferreus ipso nuptiarum die sponsæ mitti solebat, et sine gemmis, qui pronubus dicebatur.—*Digito*] Quarto, seu medicinali, manus sinistræ, quia in eo venæ quædam sanguinis, quæ ad cor usque pervenit. *Gel. x. 10. Macrob. vii. 13.*—*Pecterus*] Componis te. *Vet. Sch.*

28 *Certe*, &c.] Olim eras liber, rationis et mentis compos, jam vero in furem raperis. Vel lege interrogatorie, *Certe sanus eras?*—*Uxorem*, &c.] Interrogatorie admiratur insaniam et furem Posthumi, uxorem ducturi. *Salmas.*—*Certe*, &c.] Furis, insanis. *Vet. Sch.*

29 *Dic*, &c.] Id est, quibus tu Furiis agitaris? Sunt autem furie tres Acherontis filiæ, Alecto, Tisiphone, Megara, quæ colubros et serpentes loco crinium habent. Hæ sunt impiis assidue domesticæque furie, quæ dies noctesque parentum pœnas a sceleratissimis filiis repetant. *Salmas.*

30 *Ferre*, &c.] Id est, cum tot restes adhuc reliquæ sint et supersint, quibus te possis suspendere: quæ te dementia vexat, ut uxorem velis tolerare, quæ tibi dominabitur; ejusque tu servus necessario futurus es. *Idem.* Argute dicit dominam non sociam, quasi ejus servus sit futurus: unde apud Comic. *Dotæ imperium vendidi.*

31 *Cum*, &c.] De quibus te potius præcipitem dares.—*Altæ, caligantesque*] Quæ tantæ altitudinis, ut caliginem visui obducant, vel, noctis tenebras. *Lubin.*

32 *Cum*, &c.] Ut scilicet inde te in aquam præcipites, et submergas. Fuit autem pons Æmilinus a Marco Æmilio Scauro in via Flaminia dictus et conditus. *Idem.*—*Æmilius*, &c.] Quod ibi lupanaria essent. *Vet. Sch.*

33 *Aut si*, &c.] Sceptice jam ex ipso quærit, si se ipsum e medio nolit tollere, cur non in priori sua libidine et puerorum amore perseveret? *Lubin.*—*De multis*] Suppl. Quos dixi.—*Exitus*] Ad mortem sc.

34 *Nonne*, &c.] Malum, imo sceleratissimum auctoris nostri consilium foret, si Ursidio horrendum pueri concubitus potius, quam matrimonium serio suaderet. Verum minime existimandus est Juvenalis, Satyricus, morum et honestatis magister integerrimus, alii autor esse, quod ipse Sat. i. 11. et aliis infinitis locis condemnat. Verum sceptice et hyperbolice notat, omnia potius mala toleranda, omne scelus perpetrandum esse, quam uxorem ducere. Existimaram etiam longe satius tibi esse, ut puer pathicus tecum dormiret. Ludit ergo salse et sceptice Posthumum. *Idem.*—*Quod*, &c.] A facto nomen. *Vet. Sch.*

35 *Pusio, qui*, &c.] Antiquè *pusus* puer, et *pusa* puella dicebatur. Hoc loco pro puero Pathico ponitur. Attendendum illud quod dormit dicat, non dormiat.—*Litigat*] Vel ut effere libidinis mulieres penum a maritis absolvi cupientes. Vel ob alias causas, de quibus inferius inquit.—*Exigit*, &c.] Pro concubitu; more illarum, quæ temperantiores vel continentiores videri volunt.—*Illic*] I. e. ante, vel in ipso actu, non post actum.

36 *Nec*, &c.] Quemadmodum solent uxores. Ea enim pars immoderato concubitu insigniter læditur. *Martial.*

‘Usque dum mihi Venus jocosa molle ruperit latus.’ *Lubin.*

37 *Nec, &c.*] I. e. Parceas tibi, non cœas, non tam assiduus sis in coitu, quam jussit: quod fœminæ facere consueverunt. *Idem.*—*Et lateri, &c.*] Si parum feceris, non irascitur ut uxor. *Vet. Sch.*

38 *Sed placet*] Cui legi nimirum obedire vult, quæ lata est de adulteris puniendis et de maritandis ordinibus, postquam diu satis adulterum egit. De lege Julia audivimus Satyr. 2. *Lips.* ad III. Annal. Taciti.—*Tollere, &c.*] Id est, vult legitimos hæredes ex conjuge suscipere et nutrire, non vult captari ab hæredipetis. *Turneb.* XII. 11.—*Lex Julia*] Quæ jubet eos hereditatem capere, qui filios habent. *Vet. Sch.*

39 *Cariturus, &c.*] Est turtur nobilis avis et piscis. Quamvis Britannicus de ave intelligat, de pisce potius intelligendum est, quia *magnum* dicit, et adhuc ob aliam tacendam rationem. Talia autem munera orbis a captatoribus mitti solebant. *Lubin.* Et qui liberos habebant, non accipiebant.—*Cariturus*] Ducta uxore captatorum muneribus nequaquam solicitandus. *Ferrar.*

40 *Mullorum jubis*] Barbatis nullis. *Λοφοῖς*, cristis, vel barbis: nam duplicem barbam a latere oris habent. Talia mitti solita fuisse orbis ex Sat. IV. vidimus.—*Captatore macello*] Obsoniis, quæ e macello a captatoribus hæreditatum emta, orbis mittebantur. *Idem.*—*Mullorumque*] Quos hereditetæ mittunt.—*Jubis*] Cristis. *Vet. Sch.*

41 *Quid, &c.*] Quasi dicat: omnia jam sunt possibilia, siquidem Ursidius, qui paulo ante omnium mæchorum turpissimus fuit, jam matrimonii vincula cogitat subire. Quis hoc nunquam credidisset? Certe jam omnia vel præter naturam fieri possunt.—*Ulla*] Uxor vel conjux in matrimonium. *Lubin.*

42 *Si mæchorum, &c.*] Famosissimus: Ursidium intelligit. *Idem.*

43 *Maritali, &c.*] Matrimoniali vinculo, conjugali jugo, vel freno. Est metaphora ab equis. *Idem.* ‘Tollenda est omnis occasio, et luxuria puerilis nuptialibus pedicis colliganda.’ *Apul.*

44 *Quem, &c.*] Qui sæpius periturus, superveniente marito sub cista celatus est ab ejus adultera uxore; qualem Latinus mimus in mimo vel ludo expressit. Nam ille in mimo adulterum representabat in cista conditum subito mariti interventu, ne deprehenderetur, aut occideretur. Ob id *perituri* dicit; quia semper verebatur ne delationibus periret; dicent alii, quos falli putat Grangæus, illum opera delatorum periisse tandem. Indicat ergo Ursidium consimilia pericula perinde sæpe expertum esse. *Idem.*—*Quem, &c.*] Qui toties superveniente marito, sub cista celatus est, ut in mimo.—*Latini*] Latinus mimus fuit, qui mæchus in cistam devolutus, superveniente aliquo tegebatur: qui postea propter adulterium Messalinæ punitus est. *Vet. Sch.*

45 *Quid, &c.*] Auget indignationem suam et stultitiam Ursidii. Primo enim absurdum esse dixit mæchorum famosissimum, matrimonium cum uxore quaquam velle contrahere. Deinde quod cum ipse sit turpissimus, matronam honestam et castam et antiquis moribus præditam sibi quærat.—*Antiquis moribus*] Quales vixerunt aureo seculo sub Saturno, ut dictum. *I. Loënsis* Epiph. III. 23.

46 *O medici, &c.*] Et liberate Ursidium a furore et insania: qui furiosus est, dum ipse impudicus pudicam quærit. Physici tradunt tres in brachiis esse venas descendentes ab hepate, unam Basilicam, alteram Cephalicam, tertiam Medianam, nigram sive commnem. Porro *media vena* in brachio incidere solet hujusmodi fu-

riosus. Vel si delirans manum porrigere detrectet, vena in fronte sece-
tur, &c. Paulus Ægineta III. 8. de
Phreniticis et Aëtius VI. 8. *Farnab.*

47 *Delicias, &c.*] Est exclamatio.
Quasi dicat: O hominem delicatum
et mollem, qui quidem moribus suis
non contentus, electissimam uxorem
quærat, idque ab alio requirat quod
ipse non præstet.—*Turpeium, &c.*] Id
est, si tu adeo felix es, ut non sine
singulari Deum benignitate hoc secu-
lo turpissimo casta matrona tibi con-
tingat. Æquissimum profecto erit,
ut Jovem adores, eique gratias agas.
Per *Turpeium limen*, Jovem Capitoli-
num intelligit, in introitu arcis Tar-
peie, ubi Jovis, Junonis, et Minervæ
templum. *Idem.*

48 *Pronus*] In terram cum maxima
animi devotione prostratus.—*Et au-
ratam*] Auratis cornibus. Junoni ait,
quod illa mulieribus impudicis et
adulteris maxime infesta esset, et
'cui vincla jugalia curæ,' conjugii
præsidi, pronubæ. Majores autem
hostiæ auratis cornibus immolaban-
tur, teste Plin. XXXIV. 4. *Idem.*

49 *Si tibi, &c.*] Qualis hoc tempore
non invenitur, et quali tu etiam non
dignus es.—*Tibi*] Cum emphasi dic-
tum. Indignus enim turpissimus
scortator honesta matrona. *Idem.*—
Capitis] Pars pro toto, i. e. corporis
pudici.

50 *Paucæ*] Matronæ dictæ sunt,
quæ Cereris sacerdotes fiant, et cu-
jus mysteria non nisi castis fœminis
sunt celebranda. Vel quæ dignæ
judicatæ essent, quæ tanquam castæ
et honestæ, Cereris vittas contin-
gant; quod ab impudicis fieri nefari-
um putabatur. *Farnab.* Capita enim
statnarum vittis insignita erant.—
Cereris, &c.] Quæ possint sacerdotes
Cereris esse. *Vet. Sch.*

51 *Quarum, &c.*] Tanquam parum
casta oscula, sed turpis libidinis in-
dicia. Eo dicit, nam occurrentes
cognatos et notos veteri instituto os-

culari solebant. V. C. ait, filias impu-
dicas patris osculo privari solitas
fuisse, quod magnæ pœnæ loco sit
habitum.—*Necte coronam*] Salse Ur-
sidium vexat, Ironice ipsum exhor-
tans ad matrimonium. Id est, o Ur-
sidi, para te ad futuras nuptias. *Farnabius.*

52 *Postibus*] Eo dicit, nam ipso
nuptiarum die postes et januæ coro-
nabantur.—*Corymbos*] Fructum et ra-
cemos hederæ. *Idem.*

53 *Unus Iberinæ*] Scoptice hæc
dicit. Fuit autem haud dubie Iberi-
ne illa, quam ducere voluit Ursidius.
Quasi dicat: Nimirum Iberine tua
casta est.—*Ocyus illud*] Explicat per
ironiam. Imo vero illa uno oculo po-
tius contenta esse velit, quam uno
viro. Quasi dicat: ipsam suis oculis
mœchos cariores habere. *Idem.*
'Præcipue multivola est uxor.' Cat-
tull.

54 *Extorquebis*] Magna difficultate
ab illa impetrabis. *Idem.* Si extor-
quere velis veritatem, illa ocysus re-
spondebit illud Horatian. 'Eripiet
quivis oculos citius mihi,' quam ut
uno viro sim contenta.

55 *Magna, &c.*] Objectio. Quod
in agro quædam casta inveniatur.
Quasi dicat: Si Iberina casta non
est, saltem extra Romam in agro quæ-
dam casta invenitur.—*Fama*] De cas-
titate et pudicitia ejus. *Idem.*

56 *Vivat, &c.*] Respondet Poëta:
illud non tam virginis ingenio deberi,
quam loco. Nam si vel Gabiis vel
Fidenis in vilibus et desertis urbibus
degat (nedum Romæ) statim corrup-
peretur, et degeneraret. Illa enim
casta non est, quæ non impudice
vixit, ad quod locus et occasio sæpe
aliquem adjuverit, sed quæ animum
pudicum habet, et etiam inter impu-
dicos scortatores pudicitiam suam
potest retinere. *Labin.*

58 *Quis, &c.*] Corrigit illud quod
concessit. Quasi dicat; Et tum quis
jurare velit ipsam etiam in patrio

agro caste vixisse. Usque adeone Mars, Jupiter, et alii qui passim in montibus et speluncis agrorum scortabantur, senuerunt, ut puellæ rusticæ ab illorum incursibus tutæ sint, et non possint amplius virgines imminuere præ senectute?—*Nil actum, &c.*] Licet enim palam forte stuprata non est, clam illud fecisse poterit.

59 *Senuerunt*] Adeo ut senio impediti, rusticas virgines amplius corrumpere non possint. *Idem.*—*Adeo*] In tantum? Itane?

60 *Porticibus*] Intelligit porticum Pompeii et Isidis, in qua mulieres conveniebant. — *Voto, &c.*] Id est, quæ desiderio tuo satisfaciatur, quæ sit ex animi tui sententia. Id est, quæ pudica sit. *Lubin.* Primum præceptum in amore. An ille loens, ubi invenias quod amare velis, in porticibus, Circo, et theatris?

61 *Cuneis, &c.*] Pars pro toto: cunei enim in theatro sedes sunt in eis, receptacula et capacitates graduum instar cuneorum. *Lips. de Amphith.* Id est, an in totis et universis Amphitheatris, et eorum cuneis, sedibus, et receptaculis, in quibus tot centena mulierum conveniunt, aliqua habetur, quam sine cura et metu de ejus libidine et incontinentia secure diligere et amare possis.

62 *Excerpte*] Tibi deligere, et diligere. *Lubin.*

63 *Chironomon, &c.*] Quia de theatro dixit, reddit jam rationem quare mulieres Romane tam parum pudicæ sint. Id fieri ait spectaculis ludorum levissimorum, et propter multas voluptates, et libidinum illecebras. Id est, dum in theatro mollis ille et levis saltator Pantomimus Bathyllus saltando repræsentat Ledam illam insignem saltatricem (quod certa manu et pedum lege et motu fiebat, unde *χεironόμος*, dicitur), tunc ejus spectaculo mulier ex Thuseia libidine incenditur. Legatur ergo *Tuscia*: vel sit nomen fictitium *Tuccia*. Dicit hic

Chironomon in genere feminino, imitatione Græca, quia composita in os sunt generis feminini. *Brodaus Misc.* ix. 1. *Jac. Loënsis Epiph.* iv. 9. *J. C. Scalig. Poët.* i. 18.—*Bathyllo*] Pantomimo. *Vet. Sch.*

64 *Tuccia, &c.*] Rustica.—*Vesicæ*] Præ libidinis pruritu urinam retinere non potest. *Valer. Maximus* viii. 1.—*Apula gannit*] Per hæc nomina, Tuccia et Apula, videtur innuere mulieres ex Thuseia vel Apulia rusticas, quæ corrumpantur Romæ tam obscœnis et lascivis spectaculis.—*Gannit*] Id est, Gannit et murmure libidinosum fatetur affectum: vel gannitu obmurmurat non secus ac si quicum concumberet. *Lubin.* *Gannire* proprium est vulpibus et canibus ob herorum adventum, inde sumitur ad obscœna.

65 *Sicut, &c.*] Id est, illo spectaculo incensa, gannitum et vocalas illas amantium edit, quales inter se amplexantes et amantes. Quasi dicat: non secus ac si tenacissimis complexibus minum quem videt, ad coitum complexura esset. Videntur autem hæc commode cum sequentibus conjungi posse: *Gannit subitum et miserabile*: id est, edit subitas et miserabiles vocalas. Alii per hæc; *Subitum, miserabile, longum*, intelligunt nomina gestum, et motum, quos exprimebat mimus, ut docet *Julius Pollux*. Et quos gestus tanto studio Thymeles illa mulier rustica observat, non aliter ac si illos vellet discere. Festive autem illa mulier ab Autore Thymeles nuncupatur; sive quod Thymelem exprimat, seu quod Thymeles (cui nomen scena dedit) futura sit. Hæc autem omnia eo spectant, ut demonstret etiam rusticarum libidinem. Quasi dicat: Si honestæ hæ rusticæ essent, hujusmodi improbis spectaculis abstinerent. *Idem.*—*Discit*] Yenenem ut habent in mimo. *Vet. Sch.*

67 *Aut aliæ*] Dicitur hoc in illas mulieres, quæ finitis ludis mimorum

tractabant ornamenta, ludosque agebant, quando aula et tapetia, quibus theatra ornantur et sol arcetur, in suum locum reposita cessant et non suspenduntur. Id est, quando Mimorum ludi in theatris non exhibentur et feriæ sunt.—*Aulca*] Erant vestes peregrinæ, vel etiam vela depicta, theatri ornamenta. *Idem*.

68 *Et vacuo, &c.*] Id est, cum Amphitheatrum vacuum et clausum est, et fora sola, in quibus jus dicitur, sonant. *Idem*.—*Sonant, &c.*] Jurisdictio quando est. *Vet. Sch.*

69 *Atque, &c.*] Id est, cum Ludi magnæ Deum matris Cybeles longe absunt a plebeis ludis, vel longo tempore intermittuntur, et longissimo post illos ludos plebeis tempore exhibentur: interea illæ lascivæ mulieres tristes ob intermissos ludos, ipsæ agunt inter se illos ludos, et mimorum vestes et ornamenta tractant. *Beroald.* Annotat. c. 8. Megalesia enim, ut videre est in Calendario, celebrabantur Nonis Aprilis: Plebei vero ludi XVIII. Calend. Decemb.—*Longe*] Absunt, vel post exhibentur.—*Megalesia*] Ludi erant Circenses, qui in honorem magnæ matris Deum celebrabantur, dicati a Junio Bruto, quod docet Livius.—*Tristes*] Ob intermissa spectacula. *Lubin.*—*Megalesia*] Ludi Megalesiaci. *Vet. Sch.*

70 *Personam*] Id est, tum tenent interea, moræ illius impatientes, larvam et personatam faciem, et hastam pampinis involutam. Ludunt ipsæmet in privatis ædibus indutæ vestimentis Mimorum. Et rerum, quas in theatro viderant, quandam retinent speciem.—*Tenent*] Tractant, seque illis oblectant.—*Subligar*] Subligaculum, quo virilia Accii illius Mimi inter agendum religabantur et velabantur. Subligaculum erat περίζωμα, pudendorum velamen: neque tamen femora contegebat, ut braccæ ἀναγυλίδες, quæ ob id feminalia dicuntur. *Farnab.*—*Acci*] Mimi seu poetæ. Alii,

Acne. *Idem.*—*Subligar Acci*] Vestem tragædi. *Vet. Sch.*

71 *Urbicus*] Ordo et sensus est: Urbicus ille actor movet risum inter mulieres illas, in privato spectaculo. Exodio inculito illo et lascivo ac ridiculo carmine, in ridicula illa fabula de Autoño Cadmi filia.—*Urbicus exodio*] Ego Urbicium existimo actoris quoddam genus significare, et certum quoddam Poëtarum genus: erantque hæc fabulæ urbanissimæ, et urbis jocos elegantiamque imitabantur, et ab urbe (in qua primum cœptæ) Atella, nomen erant adeptæ: itaque earum actores *Urbici* vocabantur. *Turneb.* *Advers.* III. 17. Illa autem carmina risum moventia, si ante fabulam fierent, dicebantur εἰσόδια: si in media fabula, ἔμβολα: si in fine, ἐξόδια. Vide Sat. III. vs. 125.—*Exodio*] Exodium hic significat τὸ ὁδοῦ πάρεργον, quod non est de fabulæ argumento, sed illi inseritur: ἐξοδικῶς enim, id est, obiter et præter argumentum fabulæ jactata sunt.—*Risum movet*] Quæ verba ita interpretor, Mimum movisse spectatoribus risum, cum in alienjus *Atellinæ* fabulæ *Exodio* ad manum saltaret nescio cujus Autoñoës opprobria et ridicula quædam representans. *Petitus.*

72 *Autoñoës, &c.*] Fabula conscripta de Autoño Cadmi filia, Matre Actæonis in cervum conversi.—*Ælia, &c.*] Fuit Ælia familia Romæ pauperima, teste Val. Maximo. Hæc mulier hujus nominis diligebat Urbicum exodiarium. *Lubin.*—*Pauper*] Ut ostendat non minus pauperes quam divites mulieres libidinis æstu flagrare, jocus ergo est in contrariis *pauper* et *magno*.—*Gestibus, &c.*] Quando Autoñoën saltat. *Vet. Sch.*

73 *Solvitur, &c.*] Id est, aliæ ditiiores adulteræ mulieres imo et ipsa Ælia prodiga in pauperie, magno pretio a Comædis, quos amant, impetrant ut fibulam solvant, et secum concumbant. *Fibula* autem uteban-

tur Comædi et Tragædi, non tam ut velarent pudenda, quam ut a coitu, ne raucescerent, prohiberentur. Coitus enim statim vocem invadit et depravat. Erat autem *fibula* circulus æneus: vel ut alii volunt filum æneum argenteumve præputio trajectum. Vel indumentum quo comprimebantur simul et tegebantur inguina. Celsus VII. 25. *Lubin.*—*Solvitur his magno Comædi fibula, &c.*] Usus fibulæ notus: sed qualis ea fuerit non ita compertum est. Communior sententia est, fuisse anulum æreum vel argenteum quo trajiciebatur cuticula, eam partem operiens, quam exerceri volebant. Non quidem totum virile membrum transigens, sed tantum eurem, glandis velamen. Quo modo et pueros custoditos scimus, ne pubescens ætas in virilitatem præcipitaretur. *Ferrar.*—*Solvitur, &c.*] Ut cum comedis concumbant. Nam omnes pueri vocales, fibulas in naturis habent, ne coëant. *Vet. Sch.*

74 *Chrysogonum cantare, &c.*] Qui scilicet toties pretio a lascivis mulieribus ad concubitum invitatus, raneus factus, cantare non possit. Chrysogonus fuit Citharædus et cantor.—*Sunt quæ, &c.*] Sunt (explicat Grangæus) quedam matronæ quæ tantopere Chrysogonum coitu delassarunt, ut raneus factus sit. Ego putem Poëtam his verbis commendare fibulæ usum, quod scil. coitus voci noceat, eam rancam efficiens, ideo fibula inventa sit: per parentheses hæc inserens.—*Hispulla*] Hispulla hæc crassa atque pinguis matrona fuit: ob id inferius Sat. XII. 11. ‘Pinguior Hispulla traheretur taurus.’ *Lubin.*

75 *An, &c.*] Mulieres adulteræ minus et histriones amant, non bonos graves et doctos viros, qualis rhetor Fabius Quintilianus; ntpote qui a tali turpitudine abhorreant. *Idem.*—*Quintilianus*] Ut maritus caste ametur.—*Ut Quintilianus*] Ut scholasticus. *Vet. Sch.*

76 *Accipis*] Id est, tu Ursidi aliquam uxorem dncis, e qua prolem per adulterium suscipiat, et pater fiat, non tu, sed alius quispiam histrio.—*De qua*] Pro ex qua.

77 *Chorales*] Tibicen, qui in choro fistulam inflat. *Lubin.*—*Aut Glaphyrus*] Id est, sub te marito alieni filii. *Vet. Sch.*

78 *Longa, &c.*] Ironia et amara in illos irrisio, qui conjuges ducebant. Id est, nos nuptias magnis sumptibus faciamus, ut alii histriones, ludii, et pugiles ex nostris uxoribus per adulterium liberos suscipiant, quos nos tanquam nobiles, et ex nobis natos nutriamus.—*Longa, &c.*] Erigamus theatra in plateis; in quibus nuptiarum tuarum ludi agantur.—*Per, &c.*] Per angustos, vel *angustos*, ob multitudinem spectatorum. Hoc autem solebant facere in nuptiis. *Lubin.*

79 *Ornentur, &c.*] Id est, domus nostra frondibus et lauro in honorem nuptiarum ornetur; et omnia fiant, quæ pertinent ad solennitates nuptiales; et infans tuus, qui ex te natus et nobilis putatur, gladiatoris alicujus vel retiarii sui veri patris faciem exprimat et representet.—*Grandi, &c.*] Id est, ingentibus ramis laureis. *Idem.* Sed et integra arbor postibus apponebatur. Ironica permissio est sat amara.—*Ornentur postes*] Ad honorem nuptiarum. Sic enim solent in nuptiis præparare. *Vet. Sch.*

80 *Ut tibi*] Nobilissimo.—*Conopeo, &c.*] Sub velo culicari, ex lino tenuissimo, quo culices arcebantur a *κύνες* culex. Talibus enim circumdabantur nobilissimorum liberi in cunis. *Lubin.* Sumit pro ipsis cunis testudinis modo concavis.—*Ut, &c.*] Hoc est, linum tenuissimis maculis variatum, quia Latine Conopeum culicare dicunt. Sic Horatius: ‘signa militaria, Sol aspirit Conopeum.’ *Vet. Sch.*

81 *Nobilis, &c.*] Quem filium tuum esse censet, et nobilem.—*Euryalon, &c.*] Gladiatorem vilem et in-

famem.—*Exprimat*] Imagine vel facie sua, et vultu referat in cunis jacens.

82 *Nupta, &c.*] Quod de gladiatore vel Myrmillone adultero dixit, demonstrat jam memorabili exemplo Hippia, quæ fuit mæcha famosissima, et cum Sergio quodam gladiatore mæcho suo in Ægyptum profugit.—*Senatori*] Fabricio Vejentoni tumido et superbo. De quo Sat. iv. vs. 113.—*Comitata, &c.*] Adulterum mæcha secuta.—*Hippia*] Potest nomen fictitum esse ad rem, nempe ob libidinem: 'Scilicet ante omnes furor est insignis equarum.'—*Ludum*] Athletam, gladiatorem Serginum. *Lubin.* Apud veteres ludii non alii dicebantur, quam saltatores et histriones: At sequentibus temporibus, ludii proprie dicti sunt gladiatores, a ludo gladiatorio: nec ludii tantum, sed et ludi sunt appellati, ut regna pro regibus. Hinc ludiam vocat eandem Hippiam, quasi ludii et ludi uxorem. *Salmasius in Trebell. Poll.*

83 *Ad Pharon*] Insulam Ægypti Alexandriae oppositam, et eidem ponte junctam.—*Nilum*] Nobile Ægypti flumen. Mos Poëtarum est per fluvios denotare ipsas provincias.—*Famosaque, &c.*] Id est, Alexandriam, quam Lagus pater Cleopatrarum et Ptolomæi tenuit.—*Famosa*] Vel quod reges pessime ibi vixerint, et ob luxum et molles delicias infamia: vel famosa Pompeii cæde. *Lubin.*—*Mænia Lagi*] Alexandriam dicit, quam Lagus tenuit, pater Cleopatrarum et Ptolomæi, armis post magni Alexandri occupatus Ptolomæus cognominatus Lagus, atque deinceps cæteri reges Lagi sunt appellati. *Vet. Sch.*

84 *Prodigia, &c.*] Exaggerat scelus. Ita etiam, ut Canopus Ægypti civitas, quamvis propter libidinem et luxum infamis, tamen ob hujus sceleris prodigium, ob turpissimos Romanæ urbis mores, hoc factum Hippia detestaretur. Quasi dicat; Tantum flagitium,

etiam homines flagitiosi condemnabant.—*Prodigia*] Prodigio profecto simile erat, civem et nobilem matronam Romanam in Ægyptum usque gladiatorem sequi. *Canopus*, civitas Ægypti impurissima, distat ab Alexandria centum et viginti stadiis. *Lubin.*

85 *Inmemor, &c.*] Ob mæchi amorem omnium suorum oblita fuit.—*Illa*] Hippia. *Idem.*

86 *Nil, &c.*] Nulla patriæ charitate commota fuit. Nil pensi habuit, nullum habuit patriæ respectum.—*Plorantis, &c.*] Paulatim magis magisque exaggerat hoc scelus, inter alia, inhumanam *ἀστροπύαν*.

87 *Utque, &c.*] Sceptice hoc dicit in Romanorum otia. Alii *Quodque, &c.* Quasi non tam mirandum sit, quod maritum et liberos reliquerit, quam, quod ludos Circenses, quos omni Romanorum conditioni maxime in votis et deliciis esse, ubique arguit Sat. x. vs. 81. Sat. xi. vs. 53.—*Paridem*] Nobilem illum histrionem et pantomimum Domitiano charum, qui Javenali exsillii causa, ut inferius exponetur, Paris, quod Domitiani conjugem incestu pravisset, ab eodem occisus est. *Lubin.* Vel per *Paridem*, scenicos ludos innuit.—*Paridemque, &c.*] Paridem dicit illius temporis pantomimum, quem postea ob adulteratam uxorem ab eo suam Domitiam, Domitianus occidit. *Vet. Sch.*

88 *Sed quanquam*] Licet mollissime et delicatissime educata esset, tamen amore turpis mæchi mare intrare sustinuit, et contempsit marina tædia.—*Pluma, &c.*] Molli lecto in domo patris et tenera educatione. *Lubin.*

89 *Segmentatis, &c.*] Erant segmenta vittæ pendentes de vestibus auro intextæ, vel fasciolæ, quæ assuntur extremis vestium oris, ornatus causa. Id est, præsegniis, vel vermieuclato emblemate pictis. Alio sensu habentur. Sat. xi.—*Parvula*] Ex toto illo tempore, quo parva adhuc puella

fuit, ut ita in supinis deliciis quasi enutrita sit. *Idem.* Vide Sat. II. vs. 124.—*Et segmentatis*] Segmenta dicit vittam pendentem de vestibis, intextam auro. *Vet. Sch.*

90 *Contemnit, &c.*] Quod quidem in tali educatione miraculum erat.—*Famam, &c.*] Et pudorem. Quem qui contemnit, facile illa omnia contemnit. *Lubin.* ‘Omnia si perdas, famam servare memento,’ &c.

91 *Cujus, &c.*] Cujus honestæ famæ amissio apud delicatas et molliter educatas virgines nullius momenti esse reputatur cum jam eam amiserunt.—*Molles, &c.*] Id est, apud illas, quæ in mollibus, et pulvinaribus suffultis cathedris vel lecticis vectantur, et sedent in theatris: bene addit *molles*, quia fœminarum; nam erant etiam doctorum cathedræ: Fœminæ vero molliter et otiose sedent in Cathedris nihil operis facientes. Talis enim fortuna facile famam negligit. *Tur-nebus* xxx. 30.—*Cathedras*] Fœminas, quæ mollibus cathedris vectantur aut sedent. Cathedra enim proprie est sella muliebris, quæ discreta a virili. *Lips. 1. Elect. Farnab.*

92 *Tyrrhenos, &c.*] Pertexit ulterius ceptam historiam, simulque malitiam adulterarum demonstrat, quæ in honestis rebus molles et fractæ, in sceleribus suis perpetrandis robustæ, fortes, et audaces essent.—*Tyrrhenos*] Elnetus Tyrrheni maris, sive inferi. Tyrrhenum dictum, quod litus Tyrrhenum radat; nam mare a locis, quæ adluit, nomen capit. Hoc mare Alexandriam petentibus transeundum.—*Late, &c.*] Dum fluctus in scopulis franguntur. Est autem Ionium mare pars maris mediterranei inter Siciliam et Cretam. *Lubin.*

93 *Constanti pectore*] Navigantibus enim firmo opus est et minime trepido corde.

94 *Mutandum*] Ut dictum enim per Tyrrhenum, Ionium, Ægeum, illi transeundum erat.—*Iusta, &c.*] Id est,

si ex honesta aliqua causa maris periculum subire debuisset, anxia et trepida fuisset. *Lubin.*—*Mutandum, &c.*] Diu navigatura de Tyrrheno mari ad Adriacum, de Adriaco ad Ægeum transitura. *Vet. Sch.*

95 *Paridoque, &c.*] Id est, pavore et timore tanquam frigore gelido congelantur. vel præ formidine, frigore et gelu torpescunt. *Lubin.*

96 *Nec, &c.*] Præ anxietate trepidantibus, titubantibus, et vacillantibus plantis firmiter stare non possunt. *Idem.*

97 *Fortem, &c.*] Eximia sententia. Id est, fortissimo animo sunt in rebus turpissimis. *Idem.* ‘Quid sinat in ausum fœminæ præceps furor.’ *Senec.*

98 *Si, &c.*] In honesta scilicet et justa causa, tunc sunt mollissimæ, et delicatæ nimis.—*Consendere*] Ea ratione etiam dicitur *Consendere æquor*, quoniam altius est terra.

99 *Tunc, &c.*] Tum conqueritur aquam illam in imo vel fundo navis graveolentem esse, et teterrimi odoris, et vomitum provocare, et stomachum subvertere.—*Vertitur, &c.*] Aëris et spirituum quædam vertigo oculis oboritur, quod ex nausea fieri consuevit: omnia enim sursum versus ferri videntur. *Idem.* Grangæus dicit hanc explicationem meras esse nugas, et dicit mulierem se tum excusare, quod tempestas oriat. Perinde est.

100 *Quæ, &c.*] Contra vero quæ per scelus machum suum gladiatorem, Sergium sequitur, illa sine omni difficultate, nulla nausea premitur.—*Illæ, &c.*] Quæ invita sequitur et comitatur, maritum suum vomitu et frustis esculentis conspurcat, et conspuat. *Idem.*

101 *Illic, &c.*] Quæ machum sequitur. Inter factidos et maleolentes nautas, prandium capit, et huc illuc leta curnit et spatiat per posteriorem navis partem.

102 *Et duros gaudet*] Id est, delect-

tatur si contingat chordas, quibus vela nautica, sive malus ligantur, et anchoræ firmantur. *Idem.* Quod viri vix audent.

103 *Qua tamen*] Jam operæ pretium est investigare canssam amoris Hippiae in Sergium, quam ait esse non formam, aut juvenilem ætatem, (ait enim quod senior et admodum deformis fuerit) sed quod crudelis et quod cruentus gladiator esset.—*Qua, &c.*] Haud dubie eximia; ob quam, maritum, natos, sororem, patriam, tot et tanta sustinuit relinquere. *Idem.* Hac interrogatione acinus tangit illam.

104 *Quid ridit*] Adeone venustam faciem conspexit? ex visu enim amor: ut supra.—*Ludia*] Ludionis et gladiatoris uxor potius, quam Senatoris. Quasi dicat: necesse est fuisse causas gravissimas. *Idem.*—*Sustinuit*] Toleravit, passa est.—*Ludia, &c.*] Ludiis serviens gladiatoris uxor. *Vet. Sch.*

105 *Nam, &c.*] Respondet quasi ad superiora interrogata, Sergium neque adeo juvenem, neque formosum fuisse. Quasi dicat: Pulchellus ille Sergiolus cæperat jam, utpote senior, plenam barbam alere, et guttur radere inter tondendum. vide vs. 217. infra. Quasi Hippiae adsentiens illum *Sergiolum* diminutive vocat: sic enim ejusmodi matrona apud Apul. ‘Teneo te meum palmbulum, meum passerentulum.’ Sed hoc noster ironice et per contemptum. Maxime autem asinabantur inberbes: ‘Clavio est auro juvenis cui levia fulgent Ora, nec amplexus aspera barba terit.’ Tibull. —*Nam Sergiolus, &c.*] Hæc ita explicant: Sergiolus utpote senior jam cæperat plenam barbam alere, et guttur radere inter tondendum. Quæ non solum falsa sed etiam contraria sunt; falsum quod seniores barbam alerent, eam enim totam radebant; hinc contrarium, quod iidem guttur raderent. Quo modo enim idem barbam simul alat et radat, et quidem

inter tondendum; quasi tondere et radere eadem res sit? Quærebat Poëta quid Hippiam Senatori nuptam impulisset, ut ludium sive gladiatorem sequeretur in Ægyptum, cum ille nec juvenis esset nec formosus. Nec fuisse juvenem ex eo arguit, quia jam guttur radere cæperat, quod solum viri faciebant; nam juvenes usque ad virilitatem barbam nutriebant, (sive, ut cum Pindaro loquar, *florem lauviginis serpere genis patiebantur*), et cum excreverat tondebant; viri jam facti eam ponebant, totamque deinceps faciem rasitabant. Hinc Sergiolum non esse juvenem arguit Juvenalis, quia guttur et mentum raderet, quod juvenes non faciebant. *Ferrarius.*—*Nam, &c.*] Sergiolum nomine, qui gladiator fuerat, amavit; qui et Ludus dictus est. Quia sit diu demoratus in ludo, qui, ut requiem gladiaturæ haberet, Bellonarium se fecerat. quomodo est in talibus sacris lacertos suos secare. *Vet. Sch.*

106 *Et secto requiem*] Id est, rudem vel missionem a munere gladiatorio, cum brachium vel aliud membrum aliquando ab adversario ipsi ruptum vel sectum esset. Nam gladiatores membro aliquo mutilato missionem impetrabant, et rude donabantur. *Lubin.* Nondum tamen hanc missionem impetraverat, sed sperabat.—*Requiem, &c.*] Rudem, ut solent in amphitheatro accipere gladiatores. *Vet. Sch.*

107 *Præterea multa*] Multa erant ad deformitatem faciei, vel habebat multa, quæ faciem ejus deformarent. *Lubin.* Quamvis deformis et attritus cicatricibus, tamen, quia gladiaturam exercebat, satis erat formosus Hippiae.

108 *Attritus*] Refert illa, quæ faciem Sergii deformabant. Galea quam in capite gestaverat attritus erat, contusus nempe multo attritu galeæ percussæ.—*Mediisque, &c.*] Deformis tumor ex percussione. *Idem.*—

Attritus, &c.] Apparet eum secutorem fuisse. *Vet. Sch.*

109 *Et acere, &c.*] Præterea aspero et difficili malo lippitudinis infestabatur, quo oculi illi semper fluebant: ita ut mirum videri possit, quod ab Hippia sit dilectus. *Lubin.*

110 *Sed, &c.*] Exponit causam, quare Sergium adamaverit, quia ferum mulieres amant.—*Facit, &c.*] Hoc facit ex illis turpissimis et deformibus gladiatoribus formosissimos; qualis Hyacinthus ille ab Apolline admatris, a quo inter ludendum imprudenter disco occisus est. Fuit ille Cebeli filius, et in florem sui nominis conversus fuit. *Idem.*—*Sed, &c.*] Crudelitas tantam deformitatem decorabat, atque illi formosum et pulchrum exhibebat. *Vet. Sch.*

111 *Hoc pueris*] Nimirum maritum gladiatorem habere prætulit propriis suis liberis.—*Patriæque, &c.*] Quæ nemo bonus non plurimum amat.

112 *Ferum, &c.*] Quasi dicat: non amant formosos vel juvenes, sed amant crudeles gladiatores. *Lubin.* Præter Faustinam certum est multas alias Romanas mulieres insanisse in hoc genus hominum. *Grang.* Sed latet in voce *Ferri*, quod pro solido forte dicitur, majus quid obsecrum abominandum.—*Hic, &c.*] Hic Sergius gladiator non per se, sed ob gladiatoriam amabatur: qui, si rudem emeritus acciperet et gladiatoriam non amplius exerceret, continuo deformis, et non formosus amplius Hippiae videretur. Sed inciperet talis videri, qualis Vejento, qui ipsi Hippiae turpis et deformis videbatur, (utpote non gladiator) et ob id, ipsum deseruit. *Idem.*

113 *Rude*] Duplex fuit rudis, una qua donabantur veteres gladiatores, eaque ex ferula; alia erat gladius e ligno, qua s se exercebant et verberabant invicem tirones: Hanc. *Polych. ξόλιαν μάχαιραν*, Dionysius ξίφος ξόλιον, baculum seu virgam, signum mis-

sionis a gladiatura vocat.—*Vejento*] Senator maritus contentus. *Vet. Sch.*

114 *Quid, &c.*] Si aliqua te cura et cupido tenet sciendi flagitia Hippiae mulieris privatae, habebis quod magis adhuc obstepescas. Nam hoc nihil est præ illis quæ sequuntur, quæ ad rem publicam, utpote ad imperatorem summum pertinent. Dixit de Hippia uxore privata Vejentonis: subjungit jam aliud exemplum majus monstrosæ libidinis in Messalina conjuge Imperatoris Claudii. Atque ita paulatim per gradus majores dignitatum, ad majora multorum scelera progreditur. De qua Plinius x. 72.—*Cujus Barbarum*] Qui a juvena domum tuam frequentavit. *Ferrar.*—*Quid, &c.*] Miraris hoc factum. *Vet. Sch.*

115 *Respice, &c.*] Quasi dicat: Rivalis Fabritii Vejentonis nunc tantum erat gladiator Sergius. Respice quot et quales adulteros rivales habuerit Imperator Claudius. Vid. Tacit. Ann. xi.—*Dicorum*] Irrisorie. Nam Imperatores inter Deos haberi volebant, et volebant Divi videri. *Ferrar.*—*Rivales, &c.*] Ridens, quia imperatores inter Deos referuntur. *Vet. Sch.*

116 *Quæ, &c.*] Opprobria et contumelias ab uxore Messalina passus sit.—*Dormire, &c.*] Narrat incredibile libidinis facinus. Est autem hæc constructio. Cum senserat virum dormire, deseruit et linquebat maritum. *Florid.* Subsec. iii. 5.—*Uxor*] Messalina.—*Uxor, &c.*] Messalina tantæ libidinis fuit, ut se immutaret habitu, et cum una ancilla descenderet de palatio, atque publice in Circo prostaret per noctem; quoniam antea meretrices propter sacrorum celebrationem ab hora nona totam noctem prostabant, unde etiam Nonariæ dictæ. Hæc eadem ex Claudio Britannicum sustulit, qui per eam, ut superius dixi, a Nerone interfectus est, de qua est et illud: 'Et

patruo similes effunderet offas.' *Vet. Sch.*

117 *Palatino cubili*] Id est, thalamo imperatorio: nam Imperatorum sedes et domicilium erat in palatio ut plurimum; unde et cubili.—*Tegetem*] Quia cellæ meretriciæ tegebantur, vel etiam quæ erat in cella meretricia. Vel mattam, quæ centone cooperta pro lecto erat, alii pro lupanari ipso sumunt. *Farnab. Lubin.* Certe pro ipso vili homine in tegete enbante.—*Tegetem, &c.*] Teges, ut matta, supellex cubilis obsceni; aut forte hoc tegete, tegitur domus mendicorum, ut tegumenta fornicis. *Vet. Sch.*

118 *Sumere*] Ausa scilicet est. Non hic sumendum *sumere* pro sumebat, ut quidam volunt; hoc quidem aliquando alibi locum habet.—*Augusta, &c.*] Imperatoria conjux ex Augusteo stemmate agens meretricem.—*Cucullos, &c.*] Breve et vile capitis tegmen ad pluviam nocte arcendam, quo nocte usa fuit, cognosci nolens. *Lubin.* Dicit *cucullam* fœm. gen. Grangæus, et hoc Buchananum ridere dicit; sed, ait, aut malitia aut ignorantia, quia et Ambros. et Hieronym. et Paulin. fœm. gen. dicunt: Ast certe non hi sunt apti linguæ Latinae magistri, et impingit sic Grangæus.—*Cucullos, sed nigrum, &c.*] Ubi alia res fuit cucullus, alia galerus, quamvis utrumque capitis tegmen. Nam galerus est capilamentum adscititium, quod et galericulum appositum, alienum et textile, Gall. *une perruque*. Rotundum muliebri capitis tegumentum in modum galeæ et galeri factum. Vetus Scholiastes interpretatur, quo utebantur meretrices. Quod vero adjicit, ideo flavum suntum, quia nigro crine matronæ utebantur, Grammatici deliramentum est. Quis enim credat matronas omnes nigro, meretrices flavo crine fuisse? sed credibile est, Messalinam, cum nigris capillis esset, flavum galerum sumsisse; sive ne dignosceretur, sive ut formo-

sior amantibus videretur. Flava enim coma olim meritoria habita.

119 *Linguebat*] Cubile imperatoris, Claudii scil. mariti.—*Comite, &c.*] Cum arte innumeris famulis tanquam imperatoria conjux stiparetur, nunc unam tantum secum habebat, rerum suarum consciam, quam ex prostitutis elegerat. Hanc autem elegerat in certamen libidinis.

120 *Sed, &c.*] Habitu meretricio incedens, nigros suos capillos, quales matronæ pleræque habebant, flavo pileo in modum galeæ facto abscondebat, Mæchos obrecto capite cucullo, per lupanaria nocte vagari solitos notum ex historiis. Quin et meretrices obnuptas fuisse; non novum. *Farnab. Flavii Conject. c. 44.*—*Sed nigrum, &c.*] Galerum non omnibus sumere licitum; usus enim ejus matronis Cererisque sacerdotibus quasi privilegio quodam concedebatur, ut et vitta, quam non omnes fœminæ gerebant, sed solæ matronæ.—*Sed, &c.*] Crine supposito, rotundo muliebri capitis tegumento, in modum galeæ facto, quo utebantur meretrices. Flavo, nigro enim crine matronæ utebantur. *Vet. Sch.*

121 *Intravit, &c.*] Vel frequentatum, et nimia frequentia celebratum: vel quod vetus cento calorem retinuerat. Vel potius minime *calidum* et quasi vero; nam addit *veteri centone*: quæ verba sic componi possunt, alias sejunguntur. Vel *calidum* a Lyeisca recens egressa. Contraxerat autem cum meretrice Lyeisca nobilissima, et a multis ganeonibus petita.—*Veteri, &c.*] Lanco et vili panno diversis coloribus et variis panniculis texto, super quem coibant, villosi et detrito. *Farnab.—Veteri*] Ut velo ex pannis facto. *Vet. Sch.*

122 *Vacuum*] E qua paulo ante exierat Lyeisca, a qua illam conduxerat.—*Suum*] Quippe quam Messalina jam conduxerat, a Lyeisca in sumum usum: sed interdum Lyeiscae conces-

serat: in fornice enim distinctæ unicuique meretrici cellæ erant.—*Tunc nuda*] In prostibulo constitit, habens papillas nudas auro undique redimitas, in cirenitu. *Scheg. proœm. 5.*

123 *Prostitit*] Alii, *Constitit*. Sed frustra; nam tam unum quam alterum huic rei conveniens.—*Auratis*] I. e. pulchris; more Græcorum, quorum vox tam aurum quam pulchrum significat; quid enim pulchrius auro? Alii ornatis auro, vel syndonio con-nexo aureis annulis: videatur Xiphilin. in Heliogab. ad hanc rem: nisi forte syndonium illud intelligatur rectius de velo quod Iupanaribus et cauponis oppandebatur, atque annuli sint illi, per quos velum adducitur et reducit. *Farnabius.—Titulum, &c.*] Præfigens cellæ suæ titulum Lyciscæ ne proderetur aut agnosceretur quasi meretrix Lycisca in cella illa prostaret. In cellis autem nomina meretricum solebant præfigi, et superscribi simul et stupri pretium. Et ita se gerebat Messalina pro meretrice Lycisca. *Lubin.—Prostitit, &c.*] Quoniam in cellis nomina meretricum superscripta fuerunt, hoc est, pro quadam Lycisca meretrice, ipsa cellam ingressa est. *Vet. Sch.*

124 *Ostenditque, &c.*] Id est: o generose et nobilissime Britannice, qui generosus es in Imperatoris domo, natus a Claudio scilicet, si credere fas est, tua mater Messalina ventrem in quo tu conceptus es, et ex quo tu prodiisti, vel proditurus eras, ostendit.—*Generose, &c.*] Quasi minime generosus, qui forte gæoneis es filius. Quidam hunc versum poni volunt post sequentem 125. *Lubin.—Britannice*] Ipse Britannicus, quem pro Messalinæ matris necce, conscia Agrippina, Nero in convivio suo necavit. *Vet. Sch.*

125 *Blanda*] Blanditiis alliciens meretricum more.—*Atque, &c.*] Stupri scilicet mercedem, ut crederetur vere publica meretrix esse. *Lubin.*

Unde apud Apul. meretricum *poscinumia*.—*Excepit*] In meritorio. *Vet. Sch.*

126 *Mox, &c.*] Cum leno meretrices suas, quarum dominus erat, sub noctem ferme mediam, iam dormitum dimitteret. *Lubin.* Incipiebant autem hora nona noctu, unde *nonaria* Persio dicta. *Grang.—Puellas*] Inquit, sic denominans a potiori parte.—*Mox lenone*] Id est, de meritoriis recedentibus puellis, ipsa tristis efficiebatur, quod per totam noctem lassata quidem ex coitione virorum, tamen adhuc desiderans, non satiata, et ultima recedebat. *Vet. Sch.*

127 *Tristis, &c.*] Quod ipsi tam subito discedendum esset, cum adhuc libidine æstuarer.—*Sed, &c.*] Quæ potuit tentavit, ut saltem ultima esset inter discedentes. *Lubin.*

128 *Ardens, &c.*] Insaniens, et fervens prurigne atque tentigine rigida, inflata et tumida vulvæ. Quidam hic inserunt hunc versum: 'Et resupina jacens multorum absorbnit ictus.' *Idem.*

129 *Lassata, &c.*] Defatigata a stupratoribus.—*Nondum, &c.*] Nondum exsaturata inde ex Iupanari recessit. *Idem.* 'Cæteris satiætas in coitu, homini nulla.' *Plin.*

130 *Obscurisque, &c.*] Deturpata, et denigrata fuligine in sordido Iupanari; vel turpata crebro tactu, crebrisque osculis amplexantium.—*Fumoque, &c.*] Fuligine lucernæ fœdata. Prostabant autem meretrices ad lucernas, ut notat Lips. elect. i. c. 3. *Idem.*

131 *Iupanaris, &c.*] Turpem, fœdum, et obscærum odorem Iupanaris, pertulit ad pulvinar vel lectum maritalem Imperatoris. *Idem.* Grangæus per pulvinaria intelligit lectisternia in templis, quibus accumbunt Dii, quales censentur Imperatores.—*Fœda*] Obscærum odorem Iupanaris pertulit ad lectum maritalem. *Vet. Sch.*

132 *Hippomanes*] Tangit jam alia mulierum scelera, quæ libidine longe erant pejora. Id est: describamne jam veneficia et amatoria pocula? Est autem *Hippomanes* quod de partu equarum rapitur a fronte pulli, caricæ magnitudine, et colore nigro, quod statim edito partu devorat fœta equa mater, aut pullum ad ubera non admittit. Est et *Hippomanes* virus ab inguine destillans, dum libidinis furore equæ agitantur, et unde proprie nomen habet. Hoc veneficæ ad philtra, furorem conciliandum, et ad veneficia sua utebantur.—*Carmen*] Incantatorium, quo amatorum animos fascinant. Virgilius: 'Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam.'—*Coctum, &c.*] Temperatum, et admistum dulcibus cibis. *Lubin.*—*Hippomanes*] Quod de partu equarum rapitur a fronte pulli, statim ut nascitur, quod mater ab eodem lambit, quod datum in poculum ad amatorias res facit. *Vet. Sch.*

133 *Pririginoque, &c.*] Inter privignum et novercam semper similitudines, si non palam, clam saltem exercentur. Historiæ multæ de tali odio novercali, et veneficio.—*Faciunt, &c.*] Duplici sensu hæc dici videntur. Vel: illæ coactæ ab imperio sexus mulieris, ab odio, ira, invidia, et reliquis adfectibus, quos, mulieris sexus imperium vocat, vel, quibus infirmitatibus ad omne flagitium facile impelluntur, et quorum affectuum imperio haud graviter obsequuntur, graviora adhuc scelera committent, atque illa sunt, quæ faciunt ob libidinem. Vel per *Imperium sexus*, muliebrem vel fœmininum sexum vocat, subditum virili vel maritali. Quasi dicat: Viri imperium ægre ferunt, et libenter illud exenterent, inde semper in vetitum nituntur, multa sæpe machinantur, multa interdum etiam perpetrant, quippe quibus pectus natura dolo instruxit, sed vires negavit. *Lubin.*—*Faciunt, &c.*] Graviora faci-

unt in aliis rebus quam quod persuadet libido, et minus peccant forte quam quod libido desiderat. *Vet. Sch.*

134 *Minimum, &c.*] Præ aliis gravioribus sceleribus, quæ committunt, ira, odio, vindictæ cupidine. Talia erant veneficia, cædes, parricidia. *Lubin.*—*Peccant*] Hoc verbum Poëtæ quamplurimum ad dictam turpem actionem transferunt.

135 *Optima, &c.*] Objectio est Posthumii, cui respondet Poëta vers. seq.—*Sed quare*] Cum tu dicas omnes malas esse et impudicas, quare ergo testimonio mariti sui ubique Cæsennia optima jactatur? Alii legunt *Cæsennia*, *Censennia*, *Cesonia*, *Cesoniana*, *Censoria*. *Cæsennia* communis est, quam et nos præponimus, quia verior nulla liquet.—*Optima, sed*] Anthypophora est, tanquam ab alio interrogatus sit. *Vet. Sch.*

136 *Bis, &c.*] Respondet auctor noster, maritum Cæsenniam conjugem suam castam vocare, quia ipsi contulit amplissimam dotem, quæ forsitan alias impudica est. Sunt autem bis quingenta, id est, mille Sestertia vel talenta. Et pro immensa dote seu ingenti summa ponuntur. *Turneb.* xviii. 30. Lipsius ad xi. Ann. Tacit. observat decies centena numerum esse dotis legitimum et solennem apud auctores.—*Tanti, &c.*] Maxima dos tanti et tam boni testimonii causa est, non rei veritas.

137 *Nec, &c.*] Macer est. Id est, non maceatur Veneris cupidine, non fervet flammis Veneris, sed dotis flagrat amore.—*Lampade*] Non tæda vel flamma Veneris et Cupidinis nec ejus sagittis: Nam illius Dei *Altera tela arcus, altera tela faces*.

138 *Inde*] A dote, flammæ amoris ardent in marito.—*Sagittæ*] Jacula amoris veniunt a dote.

139 *Libertas, &c.*] Id est, libertas faciendi quicquid libet, emitur a mulieribus divitibus, dote, ut Horat.

‘Non sine conscio surgit marito.’ Plant. ‘Uxorem accepi, dote imperium vendidi.’—*Coram, &c.*] Dives et dotata mulier etiam præsente marito omnia flagitia designat, et tamen a marito tanquam pudica laudatur. Et licitum est etiam ei coram vel præsente marito, mæcho innuere, illique rescribere quæcunque velit. Nam viri, quidquid mulieres agunt, illud laudant, eum sint dotata.—*Innuat*] Amatori nutum faciat. In indicium consensus, quod nimirum velit ad ipsum certo loco et tempore venire. *Lubin.*—*Libertas, &c.*] Mariti, ut peccante uxore contentus sit tacere, propter avaritiam. ut Horat. ‘Non sine conscio surgit marito.’ *Vet. Sch.*

140 *Vidua, &c.*] Dives mulier quæ avaro alieni nupsit, illa in conjugio sui juris est, ac æque libera est ac si esset vidua, ac si nulli matrimonio juncta esset. Vel, quibus voluerit, illis commiscetur tanquam vidua esset, et maritum non haberet. *Lubin.*—*Vidua, &c.*] Tanquam vidua peccat sine crimine dives mulier, quæ avaro nupsit marito. *Vet. Sch.*

141 *Cur, &c.*] Altera objectio Posthumii de Bibula. Id est, cur Sertorius maritus tanto amore atque desiderio tenetur erga Bibulam conjugem? *Lubin.*—*Cur desiderio*] Anthypophora. *Vet. Sch.*

142 *Si, &c.*] Si ipsam veritatem accuratius aliquanto perscruteris, et inquiras.—*Facies, &c.*] Non tam uxorem amat, quam pulchritudinem. Non amat eam ut bonam, sed ut formosam. Sic apud Terent. diserte: ‘Quippe forma nostra nos amatores colunt. Hæc ubi immutata est, suum animum alio conferunt.’—*Uxor*] Uxor enim est respectu animi. *Lubin.*

143 *Tres, &c.*] Probat quod dixit, ipsam non ob virtutem, sed formam amari; nam dum per ætatem formosa est, a marito adamatur, qua forma per senectutem perennit et flacces-

cente amor mariti etiam flaccescit, qui eam paulo post domo ejiciet.—*Tres rugæ*] Ipsam invadant, corripiant, vel in faciem ejus succedant.—*Subeant*] I. e. veniant.—*Et, &c.*] Id est, deficiente succo et sanguine, arida cutis se laxam faciat, inque rugas se ex laxitate contrahat.—*Arida*] Exsucca, marcida, senilis. *Idem.*

144 *Fiant, &c.*] Quod fit senio, nigrescant. Ovid. de Arte III. ‘Quid si præcipiam ne fuscet inertia dentes?’—*Oculique, &c.*] Contrahantur, quod itidem præ senectute fit, humore deficiente. *Idem.*—*Oculique, &c.*] Præ senectute: id est, fiat anus. *Vet. Sch.*

145 *Collige, &c.*] Verba liberti, eam jam annu, domo ejicientis. Formula a re militari translata ad divortium: quæ est, *Res tuas tibi habeto, Res tuas tibi agito.* Brisson. Form. libro VIII. —*Exi*] E domo heri mei. Sic Mart. l. XI. ‘Uxor, vade foras, aut moribus utere nostris.’

146 *Jam, &c.*] Hac tua senili ætate nobis es molesta, quia fæda et deformis anus es.—*Sape, &c.*] Vetulis enim stiria de aduncis naribus semper dependet. *Lubin.* Vel, jam ingenium tuum hebetatum domestici ludunt, et frandulenti servi et ancillæ, et alii quicunque te pecunia tua emungunt et frandant. Sed prius mage consonum.—*Et sape, &c.*] Mucosa es. *Vet. Sch.*

147 *Sicco, &c.*] Juvenis et formosa, tibi successura, substituitur, quæ se ob senilem ætatem toties non emungat. *Lubin.* Vel, magis sedula et astuta.

148 *Interea*] Quamdiu annis et forma floret. Notat jam mulierum procacem petulantiam, et in viros imperium, dum adhuc juvenes et formosæ sunt.—*Calat*] Viget, vegeta, vivida est, et prompta ad omnia tractanda. Non *callet*, ut scriptum erat: idque ex correctione Passeratii.—*Regnat*]

In domo, viro imperans. *Idem.*—*Poscit, &c.*] Id est, poscit a marito quidquid volet, pastores et greges ovium in Calabria, vineas in Falerno, et alia pretiosa.

149 *Orem, &c.*] Canusium opidum Dauniorum in Apulia, ubi optimæ oves, et pretiosa lana.—*Ulmosque, &c.*] Quæ viti maritandæ supponitur, ulmus est. Sumitur hic pro vite, et vino. Id est, nobilissima vina ex Falerno Campaniæ monte. *Idem.*—*Et orem*] Id est, greges in Calabria, et vineas in Falerno. *Vet. Sch.*

150 *Quantulum, &c.*] Quod poscit scilicet. Quasi dicat: minimum adhuc illud est si reliqua spectes.—*Pucros, &c.*] Magnam servorum multitudinem a marito exigit, ad agriculturem.—*Ergastula tota*] Omnes servos vinctos in ergastulo; et ibi opus facientes: vel servos omnes ex ergastulis. *Lubin.* Quindecim vinctos servos in villa ad agriculturam, vel ad pistrinum. *Apul.* 'Quindecim liberi homines populus est, quindecim servi familia, quindecim vincti ergastulum?'—*Ergastula tota*] Ergastula proprie dicuntur loca, in quibus ad pœnam vincti, opus faciunt. Hic ergo ergastula dixit rusticorum servientium multitudinem. *Vet. Sch.*

151 *Quodque*] Id est, quidquid ipsa non habet, sed vicinus habet. *Lubin.* Attende importunitatem et invidiam mulieris, quæ dolet se non habere quod habet vicinus: 'Fertilior seges est alienis semper in agris, Vicinumque pecus graudius uber habet.'

152 *Mense, &c.*] Notat servitia et miseram conditionem maritorum, qui hiemali tempore, cum reliqui mercatores, et negotiatores cessant propter frigus, coguntur uxoribus suis crystallina et myrrhina pocula, et pretiosos lapillos, non sine vitæ discrimine adferre.—*Mense brunnæ*] Cum brunnæ sævit et horret. Mense Decembri, quo βασιλὸν est ἡμαρ. *Idem.* Liber M. S. Junii legit, *Numæ*. Dicitque ita

Delph. et Var. Clas.

Februarium dictum, quem Februus, id est, Plutoni consecravit Numa: sed verior altera lectio. *Pulmann.*—*Jason, &c.*] Jason pro quovis mercatore vel negotiatore navigante ponitur. Alludens ad Jasonem, qui Colchos navigavit ad vellus aureum rapiendum. *Clausus* supp. domi, dicitur, quia per hiemem mare navigaturis clauditur. Ver enim aperit navigantibus maria. Ex die III. Iduum Novembr. usque in diem sextum Iduum Martii, maria claudiebantur.—*Quo jam, &c.*] Illud significat, quod Romæ in porticu Trajanarum Thermarum tempore Saturnaliorum sigillaria sunt. Tunc mercatores casas de linteis faciunt, quibus picturæ * obstant. Ideo autem dicit, mercator Jason: quoniam antea in porticu Agrippinarum sigillaria proponebantur, in qua porticu historia Argonautarum depicta est, et casæ cum fierent, picturæ obstabant. *Vet. Sch.*

153 *Et, &c.*] Id est, cum nives, quæ omnia contegunt, impedimento sunt. Cum casa vel domuncula nautarum candida, et nivibus conspersa, nantis obstat; qui alias instrumentis suis ad navigandum armati, accincti, et instructi sunt ad navigandum ex imperio uxoris importunæ. *Lubinus.* Illa enim instrumenta nautica arma vocantur.

154 *Grandia, &c.*] Tunc e longinquis regionibus vasa crystallina a marito tolluntur, et uxori adferuntur. *Idem.* Errat hic Lubinus; nam ex mercatoris officina elevantur solvente marito.—*Grandia, &c.*] Sic et Cinna dicit: 'Atque imitata nives lucens legitur crystallus.' *Vet. Sch.*

155 *Myrrhina*] Pocula de myrrha facta, quæ primus in urbem invexit Pompejus. *Plin. XXXVII. 2. et 8.* Oriens, inquit, myrrhina mittit ex humore sub terra calore densata. in pretio sunt ob nitorem et coloris varietatem, purpurei, caudidi, et tertii ignescentis, Aliqua et in odore

Jur.

3 M

commendatio est, &c. Jos. Scalig. ad verum illum Propertii lib. iv. 'Murreaque in Parthis pocula cocta focis:' adversatur Plinio, asseritque myrrhina pocula ex Signino cocto apud Sinas facta esse, quæ nos *Porcellana* vocamus. *Farn.* Meo quidem iudicio recte dicit Scal. in odore commendationem esse, unde colligere licet vasa *myrrhina* fictilia fuisse ex argilla, conchylibus, vel alia materia, quæ fragrant et bene olente myrrha erat condita. Absit ergo tantus doctorum de hac vocabulo labor. Qui *murrinam* a mari ducunt, unde præcipua sit materia, sc. e conchis, itidem vani sunt.—*Deinde, &c.*] Notissimus ille et durissimus lapis, tollitur vel comparatur a marito.—*Et, &c.*] Quod regina Judææ, Herodis uxor cum in digito gesserit, et ideo majori pretio venundatus. Alii intelligunt Berenicem, quæ post Herodis mortem cum Agrippa prioris conjugis fratre concubuit. Et sic in digito incestæ reginæ lapis pretiosior redditus est. Scopitice. Nec hoc moveat, quod bis repetatur *dedit*, nam hoc sæpe fit apud Poëtas: sed, Di boni, quot hoc fefellit interpretes.—*Myrrhina*] De myrrha pocula tincta facta. *Vet. Sch.*

156 *Hunc, &c.*] Repetitur bis hoc loco *dedit*. Quasi dicat: hunc nobilissimum adamantem, barbarus ille rex Judææ, Herodes Agrippa, dedit incestæ suæ sorori Berenicæ, cum qua incestum commiserat, utpote quæ ante nupta erat patruo suo Herodi. *Lubin.* Satyrice: Factus pretiosior adamas, non quod tantum hunc Berenice tulerit, sed et quod ab Agrippa fratre, cum quo solebat concumbere, acceperit.

157 *Barbarus*] Barbarum Ptolomæum significat, et Beroncem sororem ejus.—*Dedit, &c.*] Julianam neptem Augusti significat, quæ nupta Emilio Paulo, cum is majestatis crimine perisset * a Barbaro relegata est: post revocata, cum semet vitiiis addixisset,

perpetuo exilio damnata est. Supplicio hujus Agrippa frater, propter morum feritatem in Sicilia ab Augusto relegatus, post cujus mortem jussu Tiberii interfectus est. * Beronice soror Ptolomæi, verum neptis Augusti Julia, cum qua commisit incestum, et pro ea ab Augusto relegatus est.* *Vet. Sch.*

158 *Observant*] Est descriptio Judææ. Id est, ibi in Palæstina hoc factum est, (vel inde hic annulus petitus,) ubi reges nudis pedibus festa sabbata observant. Hebræi enim sacra loca non ingrediebantur nisi nudis pedibus. Berenice autem nudipes et capillos rasa venit Hierosolymam, Deo vota pro salute solutura. Joseph. libro ii. Judaici belli, et Egesippus. Hinc forte hujus digressionis causa, ad mores Judæorum, facta Berenices mentione. *Farnab.* Ridet obiter Judæos. *J. Gyrald.* Dialog. x.—*Observant, &c.*] In Judæa regione, ubi est synagoga. *Vet. Sch.*

159 *Et, &c.*] Apud Judæos, inquit Tacitus, senescunt porci, et veteri lege Judæis prohibitum, ne vescerentur porcis. Unde cum porci non occiderentur, senescebant.—*Vetus, &c.*] Clementia quæ ex veteri more et lege introducta fuit, quod esset animal immundum, ungulam findens, non ruminans. Levit. xi. 7. non ut falso Tacitus v. hist. in memoriam cladis, quod ipsos scabies quondam turpaverat (idem etiam mentito Justino lib. xxxvi.) cui id animal obnoxium.—*Indulget*] Longam vitam, ut valde senescant. *Lubin.*—*Et vetus, &c.*] Id est, majoribus porcis parcunt, nam minores manducant. *Vet. Sch.*

160 *Nullæ, &c.*] Ostendit ulterius nullam uxorem esse ducendam. Probavit hoc de malis. Subjungit postea ideam quasi optimæ feminae, quam postea ostendit raro inveniri, et ut maxime inveniat, fore superbam, propter illas suas animi et corporis dotes, et ob superbiam illam fore in-

tolerabilem.—Nullane] Προκατάληψις. Anne quædam ex illis, quas memoravi, digna tibi videtur tuo matrimonio? *Lubin.* Sed miror neminem hic argutiam Poëtæ intelligere, qui de tantis gregibus porcorum loquens salse innuit fœminas, ad has ab illis cito transiens.

161 *Sit formosa*] Describitur ergo quædam ex voto mulier, non qualis detur, sed qualis merito esse deberet, si daretur. Et quæ, si vel maxime daretur, ob fastum esset intolerabilis. —*Sit formosa*] Est concessio. Age sit illa quam tu desideras speciosa.—*Decens*] De moribus intellige venustis.—*Dives*] De quibus prima quæstio esse solet.—*Fœcunda*] Quæ fœcunditate sua conjugium reddat lætius. *Lubin.*—*Vetustos, &c.*] Sit etiam nobilis et generosa.

162 *Aros*] Imagines majorum, quas in porticibus et atriis ordine disponere solebant. Vel cujus avi triumphantes in imaginibus picti sint.—*Intactior omni*] De moribus ultimo loco dicit, ex consuetudine perditæ temporis. Sit etiam castior et in-violatior Sabinis mulieribus castissimis, quæ bellum inter Tatium et Romulum dirimebant, et fœdera faciebant. Vide Livium. *Lubin.*—*Porticibus*] Cujus avi triumphantes in imaginibus picti et positi in porticibus. *Vet. Sch.*

163 *Crinibus effusis*] Sparsis et passis, et veste scissa infestas acies utrinque dirimente, et bello finem impo-nente. Quæ belli modus et fœderis inter Tatium et Romulum exstitit.—*Bellum, &c.*] Sit castior Sabinis, quæ fœdera inter Tatium et Romulum fecerunt. *Vet. Sch.*

164 *Rara avis*] Sicut phœnix, quæ una avis in terris tantum reperiri dicitur. Proverbii speciem habet et per parentheses dictum est.

165 *Quis, &c.*] Id est, prædicta omnia si maxime uni uxori adessent, quis illam ferre posset. Nam ob

hasce dotes superba esset, et propter superbiam intolerabilis. Uno vitio laborabit, quod omnibus his bonis præponderabit.—*Cui, &c.*] Cui suppetunt, præsto sunt et adsunt prædicta omnia.

166 *Malo, &c.*] Nota, quod serio repetat *Malo, Malo*. Satius est pauperem et extraneum ex Venusino opido sibi uxorem ducere, quam Corneliam Gracchorum matrem nobilem, divitem, superbam, sibi dominam introducere. Hæc Cornelia fuit insignis pudicitiae, Scipionis Africani filia, quæ nupsit Cornelio Graccho, mater Caji et Tiberii Gracchorum. *Lubin.*

167 *Si, &c.*] Id est, si cum his raris et prædictis virtutibus, pulchritudine, divitiis, fœcunditate, castitate, superbiam tecum adfers et non secus ac magna dos esset, mihi imperiosa insultare velis. Nam certe Cornelia magnæ eloquentiæ fuit et eruditionis, unde Gracchorum eloquentiæ multum contulisse legitur: deinde etiam insignis fuisse probitatis creditur; quod Campanæ matronæ liberos suos ostenderit tanquam maxima sua ornamenta: insuper mirum in modum pudica fuit, præterquam quod optimo genere nata esset.

168 *Supercilium*] Superbiam et fastum, quæ in supercilio apparet. Hinc proverbium.—*Tollere supercilium, et ponere. Et, &c.*] Id est, si triumphos majorum tuorum Scipionum, loco dotis tecum adfers. Id est, si propter nobilitatem et gloriam majorum tuorum tibi subjectus esse cogar. *Idem.*—*Et numeras, &c.*] Imputes. *Vet. Sch.*

169 *Tolle, &c.*] Tolle jactationes de Annibale, &c. a tuis devietis, et recede. Habe tibi res tuas, inter quas numeras victorias et triumphos majorum tuorum. Hisce verbis indicat satius esse talem superbam uxorem deserere, et dimittere, quam illi cohabitare.—*Annibalem, &c.*] Quem toties mihi objicias exprobrando.—

Victum, &c.] Asdrubalis et Siphacis copias juvante Masinissa fudit, et utriusque castra facibus illatis, una nocte delevit. Florus.

170 *Et cum, &c.*] Recede e domo mea cum tota gloria Scipionum majorum tuorum, quos retulerunt ex Carthagine devicta. *Lubin.*

171 *Parce precor*] Mulierum superbiam intolerabilem esse, qua vel Deos contemnunt, indicat exemplo Niobes. Quæ Amphionis uxor nobilitate et fecunditate superba, Thebanas mulieres Latonæ sacrificantes redarguit, sibi sacrificandum esse dictitans; quod ipsi Latonæ, ob numerosam prolem, merito fuerit anteponenda. Qua matris injuria, Diana et Apollo commoti, Niobes filios, ad unum omnes una die sagittis confecerunt. Unde mater Niobe præ dolore in saxum fuit conversa.—*Parce, &c.*] Est Prosopopœia Amphionis deprecantis mortem liberorum suorum a Diana et Apolline sagittis confectorum. Id est, O Pæan Apollo, parce meis liberis.—*Et tu, &c.*] Tu Diana scilicet, vide Ovid. *Metam.* lib. vi. fab. 3. *Lubin.*—*Parce precor, Pæan, et tu depone sagittas*] Quis ille alter quem invocat cum Pæane, petitque ut cum illo sagittas ponat? Vides hic mendam esse insignem, quem tolles, si mecum scripseris, ut Juvenalem scripsisse persuasissimum habeo. ‘Parce precor Pæan, et tu depone sagittas.’ Tu Diana et Apollo recondite vestra tela, quibus Nioben conficitis. *Græv.*

172 *Nil, &c.*] Nihil culpæ admiserunt.—*Ipsam, &c.*] Niobem, quæ sua superbia hanc calamitatem concitavit. *Idem.*—*Nil pueri, &c.*] Committunt, ut Lucanus: ‘Crimine quo parvi cædem potuere mereri?’ *Vet. Sch.*

173 *Amphion*] Jovis ex Antiope filius, Thebanus.—*Sed, &c.*] Id est, Apollo nihil commotus miserabili voce patris, omnes filios immisericorditer sagittis conficit et trucidat.—*Contra-*

hit] Ut tendat et ut feriat filios Amphionis. *Græv.*—*Contrahit*] I. e. tendit.

174 *Extulit, &c.*] Ad sepulturam una cum patre Amphione adfert. *Efferi* enim dicuntur mortui, cum ad busta feruntur.—*Gregem, &c.*] Id est, multitudinem confessorum: de quorum numero variant Autores. *Vid. Agell.*—*Ipsumque, &c.*] Ipsum Amphionem, quem tamen non occidit, sed qui calamitate filiorum, et morte eorum contabuit. *Vide Ælian.* var. hist. xii. 36. *Lubin.* Sicuti Britannicus inepte *extulit* caput pro occidit, sic non minus inepte omnes interpretes per *parentem* intelligunt Amphionem, cum aperte satis, imo luce meridiana clarius, ex textu pateat intelligendam esse Niobem; et quæ objici possent, nullius sint momenti et ne relatione quidem digna: *Lego itaque ipsamque parentem.* *Lubinus* ex *Æliano* narrat Amphionem contabuisse, sed dicit *Ovid. Metam.* vi. ‘Nam pater Amphion, ferro perpectus adacto, Finierat moriens pariter cum luce dolorem.’ Imo *Ælianus* ne verbum quidem de Amphione aut ejus morte, sed de incerto numero liberorum; quem ipse etiam certum scribit; sed expunxi, ne lectori dubia (ne quid magis dicam) pro veris obtrudantur et indubitatis.—*Greges, &c.*] Quia plures fuerunt, et diversi sexus, id est septem masculi, et septem fæminæ. *Vet. Sch.*

175 *Dum, &c.*] Dum Niobe existimat se generosiorem esse quam Diana et Apollo, Jovis ex Latona filii; dumque videtur sibi fecundior, quam alba illa scropha, quæ triginta filios peperit, de qua *Virgilius, Æneid.* iii. *Lubin.*

176 *Scrofa Niobe*] *Lusit.* Scrofa alba Trojanorum, quæ visa est *Æneæ* cum triginta fœtibus. *Vet. Sch.*

177 *Quæ, &c.*] Id est, quæ morum gravitas et honestas, et quæ pulchritudo et formositas tanta esse potest,

ut patiaris æquo animo, ut per superbiam se et suas dotes, virtutes et formam tibi objiciat et exprobet.

178 *Imputet*] Tibi semper insultet, supputans et dinumerans sua bona et virtutes.—*Hujus, &c.*] Ut vel maxime formosam, nobilem, et castam ducas (quod tamen rarissimum inventu) si superbia accedat, nulla inde ad te voluptas perveniet. Et plus aloës vel amaritudinis ex superbia ejus, quam mellis et dulcedinis ex formositate et castitate ejus consequeris. *Lubin.*—*Summique*] Neque enim quicquam potest esse majus; quam ut mulier formam pudicitia et honestate vennstet.

179 *Nulla boni*] Subaudi est.—*Quoties, &c.*] Quando illa gratia et voluptas omnem suam jucunditatem deperdit per animi fastum et superbiam. Quo malo mulieres laborant.

180 *Plus aloës*] Plus amaritudinis. Est herba amarissimi succi. Vide Erasmi Chil. 1. cent. 11. proverb. 66. *Lubin.*—*Quis, &c.*] Quis superbam uxorem tantopere amore prosequitur ob castitatem, ut illam non majori odio prosequatur.—*Deditus*] Obnoxius, indulgens adeo, et uxorius. *Idem.*—*Plus, &c.*] Plus amaritudinis ex superbia, quæ se tibi semper profert, quam dulcedinis ex castitate. *Vet. Sch.*

181 *Quam, &c.*] Ob morum gravitatem, et corporis pulchritudinem. *Lubin.*

182 *Horreat*] Ob superbiam et fastum.—*Inque, &c.*] Id est, ut singulis diebus illam septem horis oderit, quinque tantum amet: id est, majori dici parte oderit, quam amet. Dies singuli Romanis in duodecim horas dividebantur. *Idem.*

183 *Quædam, &c.*] Id est, referam quædam modica, et exilia vitia, graviorum respectu: sed viris tamen non toleranda. Vel parca hoc loco lege, et sic interpretare: Quædam mulier parca quidem est, non superba,

magnifica et sumtuosa; sed tamen non toleranda est, quod Græco sermone, ut blandior videatur, utatur. *Idem.*

184 *Nam, &c.*] Intolerabilis, putidius, fedius nihil; nihil est magis auribus infestum, quam cum mulieres Græce loquuntur, balbutiendo turpia inserentes. Sic Pers. Sat. 1. ‘Rancidulum quiddam balba de nare locutus.’—*Quam, &c.*] Nisi, quæ ante Romana vel Tusca lingua vernacula, et materna usa, Græca lingua utatur. *Idem.* Tusca autem primum Romanorum fuit, et hi contermini sunt.

186 *De Sulmonensi*] Sulmo Italiæ urbs, patria Ovidii.—*Mera, &c.*] Prorsus et tota Attica est vel Atheniensis, a Cecrope Athenarum primo rege originem ducens. Quia Græcorum quinque sunt linguæ, Jonica, Dorica, Æolica, Communis, et Attica, ex quibus omnium elegantissima habetur ultima, ideo Satyrice puram putant Atheniensem dicit.—*Omnia, &c.*] Scilicet proferunt, existimantes eo sermone venustatem et elegantiam sibi conciliaturas esse. *Idem.*

187 *Cum, &c.*] Cum tamen nostris Romanis pro summa turpitudine habeatur Latine loqui nescire, et vernaculam linguam ignorare. Videtur allusisse ad Ciceronis illud in Bruto, ‘Non enim tam præclarum est scire Latine, quam turpe nescire.’ *Farnab.* Mallem hoc loco legi: *Cum sit turpe minus.* Florid. Subs. II. 1. *Grangæus* a lectione Farnabii cavendum censet; sed nimio, et ut spero, irrito conatu.

188 *Hoc, &c.*] Græco sermone omnes adfectus, et secreta animi proferunt, et pavorem et timorem animi exprimunt.—*Iram, &c.*] Omnes animi perturbaciones. *Idem.* signanter dicit *effundunt.*

189 *Quid, &c.*] Supp. dicam. Quid progrediar ulterius singulos adfectus recitando?

190 *Consumunt, &c.*] Dum inter se

concumbunt, Græco sermone utuntur. Sic quidem Lubinus: sed non modo Græcos sermone, verum et turpi concubitu æmulantur. Honos sit auribus: proh infandum scelus! Poëta initio quid majus dicere volens mox desistit, et ne nimius sit, de sermone tantum loquitur.—*Dones, &c.*] Concessio: qua innuit hanc Græcæ linguæ et rei turpissimæ adfectionem puellæ juniori esse condonandam; in vetulis vero prorsus esse intolerabilem. *Lubin.*

191 *Tunc, &c.*] Quis ferat 86. annorum decrepitas vetulas et anus, sibi illas Græcæ delicias usurpare?—*Tunc*] Signum est impudicæ mulieris, quæ, cum sit valde senex, alienam vult linguam imitari. *Vet. Sch.*

192 *Pulsat*] Concutit, immittit, senio et languore vexat.—*Adhuc Græcæ*] Græcæ concumbis vel loqueris.—*Non est, &c.*] Id est, hic sermo Græcus, etiam in vetula turpis, et impudicus est, præsertim si lasciva illa verba inserantur, quibus Lais nobilissima illa meretrix, in concubitu juvenibus adblandiebatur: Ζωὴ καὶ ψυχὴ, mea vita, mea animula. *Lubin.*

193 *Lascivum*] Quo lascivæ utuntur. *Idem.*

194 *Modo, &c.*] Indignatio. Tu pessima vetula uteris in turba vel communi sermone, illis verbis lascivis Græcis, quæ paulo ante *sub lōdice*, stragulo, vel coopertorio lecti reliquisti; et quibus paulo ante usa fuisti in concubitu et cubili. *Idem.*—ΖΩΗ ΚΑΙ ΨΥΧΗ] Quibus sermonibus Græcæ mulieres in concubitu solent blandiri. *Vet. Sch.*

195 *Quod, &c.*] Quem hominem non excitat vel incitat in libidinem, hujusmodi nimis blanda et nequam Græcorum vox, quæ nimis insidiosa est homini pudico? *Lubin.* Sic Pers. ‘Quum carmina lumbum intrant, et tremulo scalpuntur ubi intima versu.’—*In turba*] Etiam in publico. *Vet. Sch.*

196 *Nequam*] Quæ profecto multa mala docet.—*Digitos*] Id est, illa vox non minus libidinem excitat, quam si admota impudicæ mulieris manu libido excitetur.—*Ut tamen omnes subsidant, &c.*] Male et inconcinne Lubinus, sed hic sensus est: quando autem omnes alæ demissæ sunt, quando omnes frigent, et omnes libidinis prurigines cessant, licet tum hæc blanda verba dicas Hæmo et Carpophoro, e facie tamen tua norunt fastidiendam tuam senectutem, et sic te fugient anum decrepitam. Accedit huic sententiæ Grangæus, fere etiam Farnabius, et Britannicus; sed non sine errore immixto: nam crux fuit hic locus omnibus, qui mihi prima statim fronte patuit.—*Subsident, &c.*] Lego: Pinnæ autem metaphora, quia vetulæ flaccescant. *Rutgers.*—*Subsident pennæ*] Vel *subsidant*. Quamvis vel maxime auditores ad libidinem excitentur, et omnes libidinis prurigines subsidant, et inferius in inguen delabantur. Sic Lubinus, sed indigne: sic vero, licet, vel potius, quando inguina quiescunt et jaacent; metaphora deducta ab avibus, quæ aliquando demissis et compositis alis sedent mœrentes.—*Dicas, &c.*] Licet Græca illa verba mollius, et effœminatius, fractius et lascivius pronuncies, ad Hæmum et Carpophorum; tamen facies tua (cum te turpem et deformem vetulam esse prodatur) in caussa est, ut a nemine ameris.—*Hæmo et Carpophoro*] Robustis et petulantibus adolescentibus.—*Digitos, &c.*] Excitat, tanquam in manu palpetur. *Vet. Sch.*

197 *Subsident, &c.*] Longam ætatem. pinnæ aut metaphora; quia vetulæ hiacessant.* *Vet. Sch.*

198 *Computat annos*] Enumerat ætatem tuam; quia vox tua juvenulæ est, facies vero est rugosa et decrepitæ vetulæ. *Rutgers.* Tuo indicio te quasi sorex prodas.—*Et Carpophoro*] Nomen est scenici effœminati, sive lustrionis. *Vet. Sch.*

199 *Si tibi*] Pergit Ursidio persuadere uxorem non esse ducendam, hoc dilemmate: Aut amabis a te ductam uxorem, aut non amabis. Si non amabis, caussa nulla est, cur uxorem ducas. Si vero amabis, misereris, et ab uxore tua misere torqueberis, et excruciareris.—*Legitimis*, &c.] Certis sponsalibus et instrumentis, super futuro matrimonio legitime confectis. *Lubin*. Quæ in tabulas referebantur: quamquam scriptura ad id non necessaria.

201 *Nec*, &c.] Id est, nulla caussa est quare impensas facias.—*Cenam*] Nuptialem.—*Mustacea*] Gen. neut. Sed dicuntur et masculino. Sunt lenia cibaria ad stomachum reconciliandum, et fercula facillimæ digestionis, quæ dabantur crudis, et qui imbecillioris erant stomachi. Genus erat panis, quod in nuptiis convivis dabatur loco apophoretorum sub finem officii. *Idem*. Ordo est, donanda crudis, labente officio.

202 *Labente*, &c.] Pro abeunte. Cum jam illi abeunt, qui officii gratia convenerunt. *Muretus* XI. cap. 5. Vel labente officio stomachi, quia addit, *crudis donanda*.—*Nec*, &c.] Nec est quod perdas pro virginitatis flore prima nocte decerpendo, donum, quod novæ nuptæ a marito datur. *Brisson*. de rit. nupt.—*Labente*, &c.] Discedentibus pransoribus, qui officii caussa conveniunt. Solebant enim antea per nuptias recedentibus dulcia erogari pro apoforetis.—*Crudis*] Satoris et indigestis. *Vet. Sch*.

203 *Cum*, &c.] *Cum* hoc loco est adverbium temporis. Est descriptio illius matutini muneris: id est, cum in divite lance, numis et auro plena, numus aureus radiat insculptus et figuratus imagine Domitiani: qui a Dacis et Germanis devictis, Dacicum et Germanicum sese appellavit. Solebant enim in lance novæ nuptæ huiusmodi munera offerri.—*Beatu*] Plena, ampla, vel divite. *Lubin*.—*Lance*,

&c.] Ampla aut plena. *Vet. Sch*.

204 *Scripto*] Cui literæ quasi inscriptæ et insculptæ sunt. Alii leg. *Sculpto* ex MS. Posset et legi *Scutulo*, judicante Dempstero.—*Radiat*] Splendorem emittit radiis solis parem.—*Dacicus*, &c.] Solidi ita signati, qui pro virginitate deposita, novæ nuptæ donantur. *Vet. Sch*.

205 *Si*, &c.] Alterum Argumenti membrum: sin simpliciter et omnino unam conjugem vis amare cique in omnibus obedire; necessarium est te esse miserum. Vel si simpliciter uni uxori animus tuus deditus est. Si tibi est illa, *φίλογυνεῖα*, illa mulierositas, et cupido fœminæ voluptatis. Videtur hic ludere in ambiguo, vocat enim *Simplicit*. &c. unam et simplicem uxorem habere: sed ironicus, cum nihil minus simplex quam fœmina. *Grang*.—*Simplicitas*] Placet, vel cordi est. *Lubin*.

206 *Submitte*, &c.] Expedias te ad jugum subeundum, et mala innumera ferenda. Inclina caput tuum ad capistrum et servitium. *Lubin*. Sumta translatione ab armentis, quæ jugum cervicibus excipiunt: vel inde, quod jugum imponebatur matrimonio jungendis. At jugum signum servitutis.

207 *Nullam*, &c.] Nulla invenitur uxor, quæ, si sentiat maritum se amare, amantem maritum non miserum habeat. *Lubin*.

208 *Ardeat*, &c.] Id est, licet ipsa uxor maritum redamet, et suo amore vehementissimo, marito respondeat: tamen tanta in ipsa est malitia, ut naturaliter gaudeat tormentis sui mariti se amantis, et illum spoliare bonis. Hinc vocat Martial. 'Amicam spoliatricem.'—*Tormentis*] Ac si dicat, omnibus mariti incommodis.—*Ardeat*, &c.] Quantumvis amet mulier, tamen pœnis ejus delectatur admodum quem amat. *Vet. Sch*.

209 *Igitur*, &c.] Concludit. Ergo quo quis melior erit, suamque uxo-

rem debito honore magis est complexurus, hoc minus utilis illi uxor est, et hoc magis ille a muliere cruciabitur. *Lubin.* Tanto ei damuosior erit uxor et magis importuna.

210 *Bonus optandusque*] Qualem virum matrona merito sibi optet. *Lub.*

211 *Nil inquam*] Ostendit jam quale imperium uxor in virum exerceat, a quo se amari sentit. Nihil inquam muneris loco dare poteris, si uxor tua hoc nolit.—*Vendes, &c.*] Ejus arbitrio donatio, emptio, et venditio instituetur.

213 *Hæc, &c.*] Ut nullum amare vel odisse queas, nisi quemcumque illa voluerit.—*Ille, &c.*] Id est, hac uxore tua instigante vetustissimus et optimus tuus amicus, qui tibi a puero notus et familiaris fuit, ille, inquam, hac imperante e domo tua ejicietur, et excludetur. *Idem.*—*Amicus, &c.*] Qui ab ineunte ætate amicitiiis tuis inhæserat. *Vet. Sch.*

214 *Cujus barbam*] Qui juvenis tuus cliens fuit, domumque tuam salutare solebat, cum adhuc esset juvenis, et primam barbam alere inciperet. Juvenes enim barbam aiebant ad ætatis annum XXI. deinceps radebantur. *Lubin.* Qui a tenera etiam ætate, quo tempore cæpit barba ipsi crescere, tibi familiaris fuit, et ad ades tuas te compellatum venit, te patronum coluit.

215 *Testandi, &c.*] Sensus est: Cum etiam homines infames, ut lenones et gladiatores, ipsi jus habeant pro suo arbitrio testamentum constituere, fingere, et refingere. Contra tibi forma testamenti ab uxore tua dictabitur: libertatem illam non habebis, sed pro arbitrato uxoris tuæ rivalet etiam tuos, idque non unum, sed multos in testamento tuo hæredes bonorum tuorum relinques. *Lubin.* Metaphora a discipulis, quibus scribenda dictant præceptores.

216 *Et, &c.*] Cum idem jus, et eandem libertatem habeant gladiatores,

qui in arena thicatri versantur. *Arena* ergo pro arenariis, id est, pro iis qui in arena seu Amphitheatro propugnant. *Idem.*

217 *Tibi*] Emphatice. Tibi soli et nui contra. — *Rivalis*] Ἀντεράστης: alias et proprie, qui eundem rivum habet communem et agros habet eidem rivo contiguos.—*Dictabitur*] Satyrice: Quemadmodum discipulis, quibus imperamus, et qui morem nobis gerunt.—*Non, &c.*] Illius adulescentes facies hæredes, illa summittente quos voluerit. *Vet. Sch.*

218 *Pone crucem*] Sunt verba mulieris viro imperantis, ut servum cruci adfigendo e medio tollat. Id est, constitue crucem. Servorum erat supplicium peculiare crux: Phrases autem ad hoc supplicium sunt, *cruci affigere, cruci suffigere, in cruce figere*; et ἀπλῶς *figere, configere, cruciure*. De quibus Lips. l. 1. de cruce.—*Meruit, &c.*] Responsio miseri illius mariti γυναικοκρατουμένου, et causam supplicii ab uxore percunctantis. Quid peccati commiserit? *Lubin.* Totum hoc ex jure Romano. Sic accusator rei nomen et causam referebat, iudex quæstionis recipiebat. *Brisson.* v. de formul.

219 *Quis testis*] Cujus testimonio ille tanti sceleris convincitur?—*Quis detulit*] Quis indicavit crimen ejus, eumque accusavit? *Lubin.*—*Audi, &c.*] Sunt verba adhuc mariti ad uxorem, uxorem suam admonentis: Audi, o mea conjux. Non tam subito et inconsiderate de morte alicujus hominis statuendum est. Nam nulla cunctatio, nulla mora, nulla deliberatio de morte hominis potest esse nimis longa. Nec omnia nimis accurate in judicio capitis observari possunt. *Lubin.* Potest enim poena dilata exigi, non potest exacta revocari. *Senece.*—*Nulla, &c.*] Hoc tibi uxor respondebit. De nece ingenui nulla dubitatio. An de servi morte causæ quærenda est? *Vet. Sch.*

221 *O demens, &c.*] Verba uxoris maritum suum imperiose objurantis et increpantis: *O demens, stulte, et stolide vir!* Itane vero tam vilissimus servus etiam homo judicandus est? quasi inter homines recensendus? Hoc modo ut tu reris. Age, esto quod nihil fecerit, et admiserit dignum poena. Ego volo et jubeo ipsum interfici. Tyrannica verba sunt, quibus qui vocantur principes hodie ut plurimum utuntur.

223 *Imperat, &c.*] Eandem rem confirmat, quod mulieres dominum imperiose in maritos exerceant.—*Sed, &c.*] Dum secum sua regna ad alium transfert, id est, paulo post priorem domum, in qua regnaverit imperiosa, relinquit, et maritum repudiat. *Lubin.*

224 *Permutatque, &c.*] Dum ab uno marito ad alium, ex una domo ad alias secedit.—*Et, &c.*] Toties aliis atque aliis nubit, ut frequenti usu vestes nuptiales et *flammea*, quibus novae nuptiae velabantur, conterat, et perdat. Vel priora lacerat, et nova sumit, *flammea*, id est, velamenta rubei coloris, quibus novae nuptiae caput cooperiebatur. *Farn.—Inde, &c.*] Mox alium. Inde rursus ad alium avolat, et quandoque ad primum revertitur.—*Et flamca*] Genus amicti, quo se cooperiunt mulieres die nuptiarum. Est enim sanguineum propter ruborem custodiendum. *conterit* autem, exerit saepe nubendo. *Vet. Sch.*

225 *Et, &c.*] Repetit rursus priorem maritum, quo spreto se paulo ante ad alium contulerat.—*Repetit*] Per eadem vestigia, eandemque viam per quam maritum deseruerat, ad maritum revertitur. *Lubin.*

226 *Ornatas, &c.*] Id est, fores secundi mariti in nuptiis frondibus exornatas relinquit, et se ad alium confert.—*Paulo, &c.*] Facile enim tales bestias alienius mariti fastidium caput.—*Pendentia*] Paulo post nuptias cum vela vel aulae adhuc suspensa sunt.

227 *Adhuc, &c.*] Indicat quod paulo post nuptias, novum maritum relinquant. I. e. qui adhuc non aruerunt.

228 *Sic crescit, &c.*] Sceptice hae dicuntur. Sensus est: Hac ratione, dum uxores viros frequenter deserunt, fit ut numerus maritorum exiguo tempore valde crescat, et ut quinque autumnis vel annis una mulier octo maritis nubat.—*Sic fiunt, &c.*] Ad octavum enim maritum licebat uxori nubere, nec ultra. 'Nec consulum sed maritorum numero annos suos computant,' &c. Senec. 3. de Benef. 16. Martialis l. vi. *Lubin.*

229 *Quinque, &c.*] Id est, quinque annis.—*Titulo, &c.*] Sceptice, quae res digna est, quae in memoriam apud posteros lapidi sepulcri incidatur. Eo dicit, nam maritorum nomina sepulcris uxorum inscribi solebant. *Turn. xiv. 10.*

230 *Desperanda, &c.*] Aliud matrimonii incommodum, quod socrus vel uxoris mater, filiam suam ad omne malum erudiat, quae socrus quamdiu superstes sit et viva, nec concordiam nec amorem conjugalem sperari posse.—*Salva*] Viva, superstite, incolumi.

231 *Illa docet*] Illa docet filiam suam, ut sumptuoso victu et vestitu, omnibus bonis miserum maritum spoliaret, et nudum relinquat.—*Nudi*] Nequitia et sumtu uxoris ad paupertatem redacti. *Lubin.—Illa docet*] Socrus filiam suam lenat, et docet eam machis suis caute rescribere. *Vet. Sch.*

232 *Missis, &c.*] Id est, Epistolis vel literis a macho missis accurate respondere. *Lubin. — A corruptore*] Machum vel adulterum intelligit.

233 *Nil rude, &c.*] I. e. Nil rusticum, sed politum et limatum.—*Nil simplex*] Nil stolidum, sed callidum et artis plenum. Ita ut mater filiam suam ad adulteria erudiat, eamque doceat non ruditer, et rustice, sed

docte et artificiose respondere: ut quæ non sit nequitiarum radix.—*Decipit, &c.*] Socrus vel mater conjugis, custodes, qui a marito conjugii adhibebantur custodiendæ pudicitie, decipit, vel pecunia data corrumpit, ut mœchi tuto filiam adire possint. *Lubin.* Hos autem custodes fallendi varios modos docet nequitie magister Ovid. III. de Arte, pari joco et morsu.—*Domat*] I. e. sibi morigeros et obsequentes reddit, dans illis bovem in lingua, ut taceant.

234 *Tunc, &c.*] Exprimit dolum et artes, quibus custodes et maritum decipiant. Fingit enim socrus filiam ægrotare, et Archigenem (nobilem medicum Domitiani tempore) advocat. Ut sub medici nimirum persona quivis adulter intrare possit. Videntur hæc omnia magis et rectius socri convenire, quasi quæ per eam ægritudinem simulatam possit filiam suam ad se accire et ibi sub prætextu detinere.—*Corpore sano*] Filie; vel (ut dixi) suo proprio, quæ ægrota non est, sed valens sano corpore; ejus tamen ægritudinem simulat. *Lubin.*

235 *Onerosaque*] Id est, mater abjicit pallia et alia, quibus filia in lecto tegitur, tanquam illa onerosa sint filie ægrotanti, et tanquam illa ferre nequeat. *Lubin.* Vel illa ipsa ægrota potius socrus ex lecto dejicit strata, sive operimenta, in molesto quasi febris æstu.—*Archigenem*] Medicum magnum illius temporis. Simulat ægritudinem socrus, ut habeat facultatem ad se filia veniendi, causa adulterii. *Vet. Sch.*

236 *Abditus, &c.*] Id est, interea dum visitur a medico, adulter, qui sub persona medici etiam intrare potuit, in aliquo secreto loco abditus latet. *Lubin.*—*Secretus, &c.*] Pro Medico intrat adulter. *Vet. Sch.*

237 *Impatiens, &c.*] Ex Veneris effreni desiderio.—*Silet*] Lubinus legit *tacet*, alii *pavet*, id est timet, vel formidat ne videatur.—*Præputia, &c.*

Μαστροπέδει, Masturbatorem agit. Hic ultimus obscævus versus; juxta Probum, in quibusdam exemplaribus non invenitur. *Lubin.*—*Silet, &c.*] Metuit, et manu sua penem fricat sibi. Hic versiculus in quibusdam codicibus non est. *Vet. Sch.*

238 *Scilicet, &c.*] Alloquitur Ursidum, quasi dicens non absurdum esse, si mala ex matre, mala etiam filia progignatur. Mater filiam meliores mores atque ipsa habet docere non potest. *κακοῦ κόρακος κακὸν ὄν.*—*Exspectes*] Quasi dicat: Frustra profecto expectas, si hoc facis. *Lubin.*

239 *Utile porro*] Scortationibus enim et adulteriis filie, mater sustentatur, vestitur, nutritur.

240 *Producere*] *Προαγωγεῖν*, quod inter alia significat prostituere. Ait ergo utile ei esse producere vel prostituere filiam, et ita quæstum facere. *Parrhas.* Epist. 27.—*Producere*] Meretricem. *Vet. Sch.*

241 *Nulla*] Subtexit jam alia, quod mulieres in foro causas agant, et in arena vel in theatro gladiatoriam exerceant.—*Nulla, &c.*] Quasi dicat: Pene in omnibus causis, quæ in foro agitantur, fœminæ litem movent, vel alios accusant et reos agunt. *Lubin.* Fœmina enim prompta est ad litigandum.—*Litem, &c.*] Uxor cum marito litigat. *Vet. Sch.*

242 *Accusat, &c.*] Id est, mulier si non defendentis partes, habet accusantis; in utrumque parata.—*Manilia*] Scortum, quæ Hostilium Mancinum lapide percussit, et per Tribunos plebis absoluta est. *Agellius* IV. 14. Posnit autem hanc, pro quacunque litigiosa.

243 *Componunt, &c.*] Notat illas mulieres in litibus et causis forensibus probe versatas. Id est, formulas vel libellos accusatorios, petitorios, &c. componunt propria industria et ope, sine auxilio virorum Jectorum et advocatorum. *Lubin.*

244 *Principium, &c.*] Adeo versatæ

sunt in caussis forensibus, ut Cornelio Celso oratori et Jeto eximio, orationis exordium, et locos argumentorum, tanquam discipulo, dictare promptæ atque paratæ sint.—*Locos*] Unde argumenta desumuntur, argumentorum sedes. *Lubin.*—*Celso*] Oratori illius temporis: qui septem libros Institutionum scriptos reliquit. *Vet. Sch.*

245 *Endromidas*] Arguit jam mulieres, quæ vestibus et unguentis athletarum utebantur, et in campo Martio more tyronum exercebantur. Sensus est: Quis ignorat vestes gymnasticas athletarum Endromidas et Tyrio cocco tinctas, quibus feminae utuntur, et ceroma, vel unguentum athletarum, femineum, vel quo feminae utuntur. *Lubin.* Duobus locis, *endromidas* athletic quasi propriam ac peculiarem vestem attribuit. Græci quidem etiam *ἐνδρoμίδας* athletic tribuunt, sed quod mirare, non de vestis genere, verum de calceis interpretantur. *Salmas.* Vide Sat. III. vs. 68. et 103. *Turneb.* III. 17.—*Endromidas Tyrias, &c.*] Non recte Tyrias molliores explicari videmus. Nam omnes omnino endromides pingues crassæque erant, quippe arcendo frigori. Sed divites, ut saltem colore distinguerentur, eas absurdo luxu purpura suebant. *Ferrar.*

246 *Quis, &c.*] Nam more tironum ad palum exercebantur, et pugnant. Figebatur autem palus in terra sex pedum, contra quem tiro tanquam contra adversarium, cum crate et clavo velut cum gladio se exercebat.—*Vulnera pali*] Quæ mulier gladiatoris more infert cum sudibus et fustibus, eminus et cominus tanquam res cum vero hoste ageretur. *Lubin.*—*Vulnera, &c.*] De palo pugnantium habitu gladiatorum. *Vet. Sch.*

247 *Quem cavat*] Perforat hastis et sudibus, dum se exercet. Et quem palum scuto suo tanquam adversarium lacessit, et provocat. *Lu-*

bin.—*Quem, &c.*] Obtundendo illum ferulis, in meditatione pugnandi. *Vet. Sch.*

248 *Atque, &c.*] Id est, nil omittit ex legitima exercitatione, implet omnem præceptorum ordinem, id est, omnia facit, quæ ad athleticam spectant, et quæ a lanista vel magistro gladiatorum didicit.—*Dignissimæ prorsus*] Has mulieres, quæ ad palum exercebantur, dignas ait esse, quæ nudæ in Floralibus se exponant. *Lubin.* Hoc dictum cum ingenti stomacho a Poëta.—*Atque, &c.*] Hoc est, universa efficit dictata, ut tantum currat in exercitio, quantum gladiator. *Vet. Sch.*

249 *Florali tuba*] Tubæ sonitu vocatæ discurrant. Ludi erant impudici, ad quos meritrices per tubam convocabant. Tali tubæ eam adhibendam dicit *Lactant.* I. 20. Et idem est ac si dicat, Hæc inter impudicas numeranda, quando tam impudenter sese habet.—*Nisi, &c.*] Nisi forte ejus matronæ pectore virilius aliquid adhuc et magis masculum sese movet, quam ut ad Floralia vocetur. *Lubin.*—*Florali, &c.*] Qua committuntur ludi Florales, in quibus meritrices nudatis corporibus per varias artes ludendi discurrunt, et armis certant gladiatoris atque pugnant. Hi ludi a Flora meretrice instituti sunt in honorem Floræ Deæ, quæ floribus præest. Ludi sunt impudici. *Vet. Sch.*

250 *Plus, &c.*] I. e. cogitat.—*Væaque, &c.*] Id est, nisi forte sese præparat et disponit ad veram pugnam, ne aliquando vere in harena more gladiatorum depugnet. Id fecisse mulieres docet plane *Lipsius* Saturnal. II. 4.

251 *Quem, &c.*] Quasi dicat, illa necessario frontem insigniter perfriquit, quæ a sexu suo naturali femineo fugit, et arma virorum induit, et vires vel robur virorum amat.—*Quem, &c.*] Id est, si nudo vultu pudorem non capit, cooperta quando erubes-

eat? *Vet. Sch.*

252 *Vires amat*] Id est, virilia exercitia et arma, artem gladiatoriam, in qua vires et robur corporis potissimum valent: et quam viri exercent. *Lubin.*

253 *Vir, &c.*] Ratio est, quia viri cito, mulieres nunquam voluptate coitus satiantur. Fabula est apud Ovidium in Metamorphosi: ubi hac ipsa de re inter Jovem et Junonem contentionem ortam, suo arbitrio dirimit Tiresias. *Brodaus* 5. *Miscell.* 27. et *Hippocr.* libro περὶ γυνῆς, ἥσσον δὲ πολλῷ ἥδεται ἢ γυνὴ τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ μίξει, πλείονα δὲ χρόνον. — *Quantula*] Præ feminea.

254 *Quale decus*] Id est, quam egregium et eximium ornamentum vestium muliebrium venum exponeretur, si vestimenta conjugis tuæ sub hasta vel auctione venderentur? Qualem mundum et ornatum muliebrem videres?—*Auctio*] Est publica venditio rerum privatarum, sub auctione. *Lubin.*—*Auctio, &c.*] Fit nam et privata auctio. *Vet. Sch.*

255 *Baltens*] Scilicet exponeretur, vel inveniretur in mundo tuae uxoris cingulum militare ex corio, e quo arma pendebant. — *Manice*] Quibus manus muniantur inter pugnandum, ferrea digitalia.—*Cristæ*] Pinnæ vel ornamenta galearum in cono galeæ defigi solitæ.—*Cruisque, &c.*] Ita dicit, nam crus sinistram tegmine ferro tegebant, et quidem dimidium tantum crus, ne nimium ponderosum esset, reliquam partem clypeo tegebant. Congressuri enim cum adversario sinistram pedem protendebant, qui ne læderetur tegmine illum tegebant. *Lubin.*

256 *Vet, &c.*] Ironice, ut omnia: quod si uxor tua etiam diversa prælia retiariorum, secutorum, myrmillonum, et alia pugnarum varia genera obire velit, tu felix eris. *Idem.*

257 *Tu felix*] Ironice. Summæ tibi erit laudi, si tunc puella vel uxor

tua in auctione etiam ocreas vendit; quales gerunt retiarii et secutores. Quasi dicat, minime felix. Cui hæc res dedecori et pudori erit. *Lubin.*—*Tu felix, &c.*] Si in auctione uxoris venient arma gladiatoria, ποταπή ἀσχημοσύνη. Ocreas dicit, quas retiarii aut secutores habent. *Vet. Sch.*

258 *Hæ, &c.*] Perstringit ferocissimas illas mulieres, quæ tamen alias admodum delicatæ et teneræ erant, et videri volebant, ut etiam in tenuissima veste sudent. Nunc in hoc turpi opere nullum sentiant laborem. —*Cyclade*] Id est, in circulari rotunda veste ex tenuissimo filo facta. [*Lubin.*

259 *Quarum delicias*] Quarum tenerum et delicatum corpus, pannus etiam bombycinus, tenuissimus, et mollissimus, vel pannus sericeus urit, suo pondere gravat, molestat. *Lubin.*—*Grangæus* hanc differentiam dat, quod sericum sit ex arborum lana, bombycinum ex vermibus. Sed revera Sericum est ipsum bombycinum ex vermibus qui apud Seres lanam suam in ramis arborum texunt. *Salmasius* nulla alia re distare putat quam gentis ratione: Præstantissimum enim, ait, apud Seres provenit, quod Sericum appellatum est, κατ' ἐξοχήν. Scio quidem veteres auctores lanuginem sylvarum appellasse sericum: sed sciant firones, lanuginem illam vermium; quos Græci bombyces vocant, fuisse opus, quod multis auctorum locis comprobavimus ad Terulliani pallium. *Salmas.*—*Panniculus, &c.*] Sericus. Id est, etiam sericis vestibus gravatur. *Vet. Sch.*

260 *Aspice, &c.*] Gestum mulierum pugnantium exprimit. Id est, aspice quam magno pondere, quanto fremitu, qua ferocia, perferat et excipiat ictus a lanista, et gladiatorum magistro. *Salmas.*—*Monstratos*] Antea a lanista edoctos et dictatos.—*Monstratos*] A campi doctore. *Vet. Sch.*

261 *Quanto, &c.*] Dum virilem galeam ponderosam gestat.—*Curectur*]

Inter pugnandum dum ictum declinat. *Salmas.*—*Quanta, &c.*] Flexura genum ad evitandos ictus, quam fortis et valida illa in poplitibus vel suris suis sedeat, dum flectit genua inter pugnandum! Expressio ferentis ictum.—*Quanta*] I. e. quam contracta, et sic quam valida: Alii legunt iterum *Quanto*, et tum Ordo est: quanto, quam denso libro fascia sedeat poplitibus.

262 *Quam, &c.*] Hæc inepte interpretantur, quam denso volumine et complicatione vestes ejus sinientur et complicantur, quod fascia succinctæ pugnarent. Verum sicut Samnitibus, ut tradit Livius, pro lorica spongia erat pectori adpressa; ita conjicio pro eadem lorica fuisse fasciam ex pluribus tiliarum contabulationibus densatam, veluti quandam tabellarum instar Codicis compaginationem, muniendo pectori adversus ictus. Vetus Interpres improprie volumen appellat quod Codicem dicere debuerat, multiplici tabellarum serie compactum. *Ferrar.*—*Poplitibus, &c.*] Super poplites suos sedit, quod dicitur sedere et surgere.—*Fascia libro*] Volumen in specie libri. id est, longa fascia. *Vet. Sch.*

263 *Et, &c.*] Scaphium pro vase vel matella, in quam mulieres immergere solent, ponitur hoc loco. Merito autem rideas, si quem in armis virum esse ratus es, eam mingentem mulierem esse videas. Alii *Scaphium* sumunt pro muliebri ornamento, quod et Galli *Escaphion* vocant. Tum enim risui locus, cum positis armis videamus sumere vestimenta muliebria eas, quas antea viros credebamus. *Turnebus* II. 30. *Grang.* Cui non placet commentum Turnebi adversar. II. cap. ult. Nec quæ Donsa ad Plantum.—*Positis armis*] Cum deposuerit arma post meditationem pugnae.—*Ride*] Nam vides, quod latebat.—*Scaphium cum*] Et cum posuerit arma post meditationem, et ut cepe-

rit vas ut bibat, ride. *Vet. Sch.*

264 *Dicite vos*] Ironice hactenus in illam mulierum turpitudinem fuit invectus. Jam acriter eas objurgat et perstringit, quod nobilissimæ matronæ per ingens dedecus, gladiatorum arma induant, quod ne vilissimæ quidem gladiatorum uxores faciant.—*Vos neptes*] Id est, o vos nobilissimæ matronæ Romanæ, quæ Lepidi, Metelli, Fabii Gurgitis censorum neptes estis. Ergo mulieres severæ et ex parentibus severis natæ. Dicite vos, quæ unquam *ludia* vel gladiatoris uxor hunc gladiatorum habitum, quem vos induitis, induit? Quasi dicat: Nulla. M. Æmilius Lepidus Censor vir optimus fuit, qui moriturus filiis suis præcepit, ut lecto sine linteis strato, et sine purpura funus suum efferrent: in reliquum, ne plus quam æris denos consumerent.—*Cæcili Metelli*] De hoc Metello Censore et Pontifice maximo superius dictum, *Satyr.* III. 139. *Lubin.*

265 *Gurgitis, &c.*] Qui primo patrimonium suum dilapidavit, unde gurgis dictus. Inde ad frugem reversus exemplum abstinentiæ et omnium virtutum fuit. Erat Fabii Maximi filius, et summus belli Imperator. *Idem.*—*Ludia*] Uxor ludii alicujus.—*Quæ ludia*] Quando hoc habitu visa sit uxor gladiatoris. *Vet. Sch.*

266 *Quando, &c.*] Quando uxor illa Asylli gladiatoris ad palum sese exercet per summum dedecus. Et quando illa delassata vel defatigata gemitum facit ad palum, quem ictibus lacessit. *Lubin.* Bene dicit *gemmat*, non quod doleat animo succumbat, sed quia pro fundenda voce omne corpus intenditur.

267 *Senper, &c.*] Aliud incommodum matrimonii, quod non interdictum solum, sed noctu etiam in lecto uxores cum maritis, et vicissim mariti cum uxoribus contendunt et litigunt. 'Hoc decet uxores, dos est uxoria lites.' *Ovid.* 'Dies ac noctes cum

cane ætatem exigit.² *Plaut.—Alternu, &c.]* Quæ alternis vicibus, modo a viro, modo ab uxore moventur. *Lubin.*

268 *Nuptu]* Legitima conjux.—*Minimum, &c.]* Quando ne nox quidem et quietis locus, rixæ fipem et quietem potest imponere. *Idem.*

269 *Tunc, &c.]* Exprimitur insignis mulierum malitia, quæ quo gravius scelus ipsa admiserant, hoc gravius cum marito contendebant, eumque eo gravius accusabant, ut ita omnem de se suspicionem amolirentur.—*Orba, &c.]* Id est, tunc sævior, immanior, et truculentior est tigride, cui catuli ablati sunt; quod tum gemitus et dolorem simulat, præ se ferens, quod de marito adulterium suspicetur. Tutissime autem facit, quæ maritum peccasse simulat, ut suum peccatum lateat. *Idem.*

270 *Cum, &c.]* Dum conscia sibi facti occulti, id est, adulterii commissi, maritum scelerum et adulteriorum insinuat, et plorat, ut maritus credat se vehementer ab uxore amari, et ut ipsa hac ratione tutius mœchari queat. *Idem.*

271 *Pueros odit]* De pueris meritoriis loquitur Poëta, quique marito in deliciis, quos non minus quam pellicem confictam uxor detestatur. *Ferrar.—Aut, &c.]* Simulat se pellicem habere, quam maritus amet, et ob id plorat, quasi doleat, quod non redametur. Hoc autem facit, ne quid mali maritus de illa suspicari possit. *Idem.*

272 *Uberibus, &c.]* Abundantibus. Ex natura mulierum, quibus lacrymarum copia semper suppetit: 'Ut flerent oculos erudire suos.'

273 *In, &c.]* Metaphora a militibus, qui stant in loco vel statione sua parati, ut signo dato excurrant, quo imperator jubeat; ut sic lacrymæ etiam effluant et excurrant, cum jubeantur.—*Atque, &c.]* Id est, ejus imperium et jussa respectantibus, quomodo, quo loco et tempore illas

manare jubeat.—*In, &c.]* Metaphora a militibus in statione: quoniam milites semper ad ambulandum parati sunt, quacunque illis hora jubeatur. *Vet. Sch.*

274 *Tu, &c.]* Jucundissimus locus. Est autem apostrophe ad maritum, Id est, tu o miserrime vir, quando vides uxorem tuam ita plorare, credis quod tui amore id faciat. *Lubin.*

275 *Tu tibi, &c.]* Tu o miserrime cucule gaudes et tibi places quod uxorem consecutus sis, quæ tanto tui amore teneatur.—*Curruca]* Similis es avi currucæ, quæ aliena cuculi ova, pro propriis fovet et excludit, ita tu alienos liberos pro tuis. Alii legunt, *Uruca*. Alii *eruca*. Al. *urtica*. Gesner. 3. de avib. *Currucam* nomen a latinis per onomatopœjam factum putat. Alciat. autem vocem quidem barbaram putat, sed nullibi alibi reperiri, magisque hic vel *urticam* vel *erucam* legendum asserit.—*Fletumque, &c.]* Id est, conjugem tuam consolaris, amplecteris, et fletum et lacrymas ejus fictas labellis tuis inter osculandum absorbes. *Idem.—Tu, &c.]* *Uruca* mimologi stupidi nomen finxit, quia ferme *quasi frequenter fallit, cum* magis et personam mariti. vel ut alii dicunt, genus est animalis fædi, spinosi, ut ericins. *Uruca* autem est proprie illud, quod in faba nascitur, ut gurgulio. *Vet. Sch.*

276 *Quæ scripta]* Id est, o miserrime vir, qui tibi tantopere places ob amorem conjugis, quæ et qualia scripta et quas literas a mœchis uxori tuæ missas visurus et lecturus esses, si scrinia uxoris tuæ perscrutareris, vel si cista uxoris tuæ tibi retegeretur et aperiretur. *Lubin.*

277 *Zelotypa, &c.]* Iterum antithetis, et elegantissime quidem, nititur. Id est, conjugis tuæ pessimæ adulteræ, quæ se tamen optimam, et zelotypam simulat. Et quæ adulterii sibi male conscia, scelus suum ut tegat, te suspicionem pellicis vexat. *Farnub.*

278 *Sed jacet, &c.]* Persequitur hanc

rem et amplificat, quod matronæ Romanæ non solum occulte mœchentur, verum etiam palam a maritis in adulteriis deprehensæ, rationes purgandi se invenire possint, quod ne clarissimis quidem oratoribus possibile esset. —*In servi complexibus*] In adulterio commisso cum servo, velequite. *Idem.*

279 *Dic aliquem, &c.*] Id est, age tu o Quintiliane oratorum disertissime, dic aliquem colorem quo hoc tantum scelus possis excusare. *Lubin.* Quintilianus hic perstringitur: credo ob invidendas opes, obque artem quam mire callebat, struendi et destruedi versutia ancipitem. Ac ideo forte nobilissimus rhetor, cum antores Satyrarum recenseret, laudato Persii libro, Juvenalem præterit. *Rigaltius.* —*Sodes*] Pro si andes, hoc est, si vis et placet. —*Quintiliane*] Quintilianus orator egregius: dic orator colorem, ad defensionem hujus causæ. *Vet. Sch.*

280 *Hæremus*] Verbum Quintiliani: Nos oratores hic hæremus, ambigimus et subsistimus, nihilque invenimus, quo tantum scelus excusari possit. —*Dic ipsa*] Verba Poëtæ per Apostrophem ad ipsam mulierem, in adulterio deprehensam. *Dic ipsa*, o mulier quomodo te purgabis? —*Olim, &c.*] Verba se purgantis adulteræ, satis procacia et malitiosa. Convenit inter me et maritum jam olim inde a contractis nuptiis, ut ille viveret ut sibi complacitum esset, et ego itidem mihi indulgere possem, quodcumque vellem. *Lubin.* —*Hæremus, &c.*] Tanquam orator responderit, mulier deinde suum crimen defendit. *Vet. Sch.*

282 *Clames licet*] Quasi dicat: O vir, licet præ indignatione exclamans cælum et terram confundas, nihil profeceris, nec me aliter adsnefeceris: nam homo sum, et talis nata quæ ex sexus imbecillitate peccet, et veniam mereatur. Vide Sat. II. vs. 25.

283 *Homo*] Appellatione hominis, mas et fœmina continetur. *Lubin.*

‘Homo sum, humani nihil a me alienum puto. Humanum est amare, humanum autem ignoscere est.’ Crimen a se removet, in sexus imbecillitatem transferens. —*Nihil, &c.*] Verba Poëtæ incredibilem illarum mœcharum audaciam et impudentiam detestantis. *Idem.* —*Homo sum*] Nata sum ut peccem. *Vet. Sch.*

284 *Iram, &c.*] Ut quo enormius scelus admiserunt, unde animo deijci, ac perterrefieri maxime deberent, hoc etiam majorem audaciam et indignationem animo concipiant. —*A crimine*] A magnitudine et enormitate sceleris. *Lubin.* —*Iram, &c.*] Quanto ingentius crimen est quod admittitur, tanto deprehensæ majorem induunt ad defendendum audaciam. *Vet. Sch.*

285 *Unde hæc*] Inquirat jam Poëta, quænam sit causa hujus mali, quod vix ulla Romæ fœmina bona et pudica inveniat: Causam vero esse inquit otium et luxuriam, omniumque rerum abundantiam. —*Hæc, &c.*] Hæc scelerum ostenta, portenta et prodigia, quæ numeravit. —*Vel, &c.*] Ex qua causa, quæris, oriantur hæc scelera. *Lubin.*

286 *Præstabat, &c.*] I. e. efficiebat et servabat. Ostendit e contrario quod paupertas, labor, vigilia olim Italas vel Romanas mulieres castas et pudicas conservavit. —*Humilis, &c.*] Paupertas, quæ continentiae mater, et genitrix omnium virtutum, et magistra. *Idem.*

287 *Nec ritiis*] Ordo est; nec labor et adsiduitas sinebat vel permittebat parva et humilia tecta a vitiis, turpitudine atque libidine infici et contingi. Otia enim dant vitia. *Idem.* —*Parva tecta*] I. e. pauperes domos, pro humilibus hominibus inhabitantibus: Sic Alii ‘humiles casas: Romuleoque recens horrebat regia culmo.’

288 *Somni, &c.*] Vigilia, et labor nocturnus. —*Et vellere*] Tractando lanam Thuscam. Nam in vico Thusco Romæ, lanificium exercebatur. Id

est, manus mulierum assiduo opere induratae, et vexatae et exercitatae lanificio, vel velleribus ex ovibus Thusciae. In tali lanificio honestissimo deprehensa est Lucretia a Tarquinio. —*Tecta labor*] Nam labor custos est castitatis. *Vet. Sch.*

289 *Ac proximus*] Assidua bella cum Carthaginensibus. Eo dicit, nam tempore belli cum exercerentur viri, et feminae timidae et meticulosae, non facile libidini fenestra patebat. *Lubin.* Alludit ad illud *Hannibal ad portas*: Sic Salust. in Jugurt. ‘Metus hostilis in bonis artibus civitatem retinebat.’

290 *Et, &c.*] Mariti Romani stantes vel excubantes ad portas Collinam et Esquilinam in turri contra Annibalem, cum tertio ab urbe lapide castra posuisset. *Idem.*—*Collina turre*] Collino monte, ut porta. *Vet. Sch.*

291 *Nunc, &c.*] Apodosis contrarium. Id est, jam contra longa pace omnia mala nobis nata sunt, et luxuria imprimis, quae omni hoste saevior et immanior, nunc Romanos punit et adfligit. —*Saevior, &c.*] Verissima sententia. Certe luxuria Romanos, Graecos, Alexandrum Magnum, Germanos, et quos nullus hostis unquam superavit, domuit, deque illis triumphum egit. *Lubin.*

292 *Incubuit*] Invasit, obsedit, occupavit, et oppugnavit. —*Victumque, &c.*] Nos orbis victores vicit luxuria. Sumit supplicium et vindictam de Romanis: ‘Orbem nam totum victor Romanus habebat.’ —*Victumque, &c.*] Orbem quem nos subegimus, lascivitas quae nos invasit, defendit. *Vet. Sch.*

293 *Nullum, &c.*] Pertexit quod cepit.

294 *Paupertas Romana*] Id est, ex quo, postquam Romam pauperes esse desierunt, et magnas opes, summam potentiam sunt consecuti. —*Perit*] Pro periit. —*Istos, &c.*] Alii legunt *Istros*: Al. *Indos*: Al. *Isthmos*. Quasi

dicat, Romanos suis vitiis, luxu et libidine etiam alios homines, tanquam contagio, inferisse. Erant autem Istri populi in litore Illyricae. Verum legendum *istos*, hoc perspicuo sensu. *Hinc* ex opulentia, potentia, et luxuria Graecorum mores Romam venerunt, et ad illos septem urbis Romae colles fluxerunt. *Politian.* Miscell. c. 15. *Parrhas.* Epist. xxviii. Quod Britann. *hinc* explicat ex urbe Roma, absonum est.

295 *Et Sybaris*] Ipsa Sybaris. I. e. Deliciae Sybaritarum. Sybaris, est opidum ab Achiivis conditum, situm inter Crathidem et Sybaridem fluvios, cujus cives deliciis et luxuria diffuebant: populi in ea Italiae parte, quae magna Graecia dicta est. Vide Proverb. *Sybaritica sus.* —*Et Rhodos*] Insula in Lycia, Homeri patria. —*Rhodos et Mil.*] Luxuria Graeca et Asiatica. Miletos enim civitas est in finibus Ioniae et Cariae, in Asia minori, et Rhodos insula in mari Carpathio, Cariae adjacens. *Farnab.* —*Miletus*] Insula in mari Siculo, Thaletis patria, jam Malta dicitur. Vide Prov. ‘Fucere quondam strenni Milesii.’ *Lubin.* —*Et, &c.*] Sybarim civitatem in Italia, Philoctetae comites condiderunt: quae urbs postea in tantum prolapsa est in omne probrum continua felicitate, ut nomen ad significationem impudicitiae significare videatur. Similiter et Rhodos et Miletos in Graecia civitates. *Petulant.* autem dicit, quia adversum Romanos bellum saepe moverunt, et se Pyrrho sociarunt. *Coronatum*, in conviviis madidum, fluxum. *Vet. Sch.*

296 *Atque, &c.*] Tarentini, qui inter potandum coronis ornantur, petulantes, madidi, et vino disfluente, et unguentis madentes. Tarentum civitas Apulia, olim Calabriae caput, positum in ipsis Adriatici maris faucibus. —*Petulant.*] Vel quod fuerit opulentum; vel potius, quod non modo per superbiam res Romanorum in portu

suo captas reddere noluerint, sed et alterum e legatis Rom. qui a Senatu missi fuerant, ad eas repetendas, urina resperserint.—*Madidum*] Vino et unguento diffuens. *Lubin.*—*Madidum-que Tarentum*] Vel propter vicinum mare: vel, ut verius loquar, propter affluentes delicias. *Dorleans.*

297 *Prima, &c.*] Ostendit quid castitatem conservarit, labor scilicet et parvis contenta frugalitas. Jam demonstrat, quid eandem expulerit, pecunia scilicet, et rerum copia, otium, et luxus.—*Prima*] Horum omnium malorum causa.—*Obscena, &c.*] Ab effectu, quod vitam turpitudine et obscenitate deformarit, castitate profligata.—*Peregrinos*] Externos, impudicos, turpes Græcorum et Persarum inores. *Idem.*—*Obscena pecunia*] Quia ore obsceno sunt. Horatius de hujusmodi: ‘superbo provocas ab inguine, Ore adlaborandum est tibi.’ *Vet. Sch.*

298 *Intulit*] In urbem Romam.—*Et turpi*] Id est, Divitiæ, quæ homines molles et effeminatos faciunt, fregerunt et corruerunt secula et ætates Romanorum, turpi et obsceno luxu. Hoc est, corruerunt prisci temporis frugalitatem et pudicitiam. *Dorleans.*

299 *Quid, &c.*] Egregia sententia. Si enim Venus furiosa, alio furore ebrietatis incitetur; facile omnem honestatem contemnit, nihilque pensi habet.—*Venus ebria*] Libidinosa et ebria mulier. *Idem.* Libidini addita ebrietas. ‘Omne vitium ebrietas et intendit et detegit, obstantem malis conatibus verecundiam removet.’ *Senec.*

300 *Inguinis, &c.*] Proverbialiter dictum. Notat autem tales mulieres, quod nimia libidine etiam fellatrices sint. Id est, nescit ebria femina vulvæ et oris differentias. *Brodæus* II. Miscell. cap. 21. Obscenitatem eorum, qui sunt spiritu impuro, quique ori morigerantur et capiti illudunt,

Delph. et Var. Clas.

denotat. *Grang.* Fas atque nefas indifferenter agunt.

301 *Grandia quæ*] Cohærent hæc cum antecedentibus. Id est, quæ ebria et luxuriosa Venus etiam media nocte fomenta libidinis adhibet, et ostrea comedit ad provocandum libidinem.—*Ostrea*]. Ad Venerem miris modis instigant, inde turpissimæ illæ bestię ostrea comedebant, ut ad Venerem promtiores essent. *Lubin.*

302 *Cum, &c.*] Id est, cum unguenta puro Falerno vino perfusa et delibuta spumant, et effervescent; id est, cum vino et unguento madidæ sunt: eo sc. invalescente luxuria, ut odorem prodigum ex utraque corporis parte capterent, et non tantum iis linerentur, sed etiam biberent. ‘Si foliata sitis.’ Mart. lib. XIV. ep. 110. *Plin.* lib. XXXI. *Brodæus* IV. Miscell. cap. 4. *Al. spument.*

303 *Concha*] Explicant amplum vas, et quidem vinarium, in quod e dolio hauritur vinum: Atqui hoc loco concha est vas unguentarium; non solum enim unguenta vino miscebant, sed ipsis vasculis unguentariis potabant. Hinc Martial. l. XIV. epig. 110. ‘Hac licet in gemma, quæ servat nomina Cosmi, Luxuriose bibas, si foliata sitis.’—*Cum jam, &c.*] Cum ipsis valde ebriis, tectum in gyrum circumagi et ambulare videtur, quod fit cum spiritus copiosi e ventriculo adscendentes cerebrum perturbant. *Lubin.*—*Cum, &c.*] Non calicibus. *Vet. Sch.*

304 *Et geminis*] Cum omnia, quæ videntur, gemina et bina apparent: ubi oculorum nervis potu distentis et debilitatis, distrahuntur radii: ejus rei rationem vide apud Alex. Aphrodisæum in Problem. Unde proverb. ‘E duobus tria vides.’—*Exsurgit*] Exsurgere videtur. *Lubin.*

305 *I nunc, &c.*] Loquela nostro familiaris. Non ergo dubites vel demeritis quot sint fellatrices, aut cunilingæ.—*Quæ sanna*] Cum vides tales mulieres ad capitis vertiginem

Juv.

3 N

se inebriare, estne caussa, quare ambigas, qua et quali sanna, vel quo sonitu et roncho narium, qua oris distortionem, aërem et spiritum per nares sorbeat, dum os liugendo occupatum est in fædo illo opere? *Lubinus*. Insulse hæc *Lubinus*, quum noster exprimat gestum irridendum, qui extensis paulum labris cum certo sibilo solent aëra sorbere: quasi dicat, quam distorto et hianti ore respiciat et respiret in contentum deæ, cum juxta illius aram præterit: I et dubita unde, qua caussa, ant quomodo hoc a 'Tullia fiat.—*Qua*, &c.] Revocato naribus spiritu, insultet ebria, ac per hoc ronchos ducat. *Vet. Sch.*

306 *Quid*, &c.] Id est, quam multa ignominiosa effutiat in ipsam impudicitiam Collatia illa mulier, et dicat Mauræ alteri mulieri, sibi cognitæ propter stupri et crissationis commercium. Quidam legunt *Collactea*, quæ quasi eodem lacte nutrita est. *Lubinus*.

307 *Pudicitia*] Dixit Emphatice, quod ad statnam illius veterem et venerandam imprimis impudiciæ essent. Duo Pudicitia: templa Romæ: unum Patriciæ in foro boario, quod antiquius: alterum plebeicæ in vico longo. *Idem*.

308 *Noctibus*, &c.] Id est, hic ad Pudicitia: aram matronæ lecticis vectæ conveniunt, et inter se concumbunt.—*Micturiunt*] Prurigne libidinis correptæ. *Idem*.—*Hic*, &c.] Apud Pudicitia: aram concumbunt, et urinam faciunt. *Vet. Sch.*

309 *Effigiemque Deæ*] Statuam Deæ longis urinæ vel vesicæ meatibus tanquam siphonibus, tubulis et canalibus, turpant et contaminant. *Lubin*. Per *siphones* intelligit ipsam urinam; longo tractu in effigiem Deæ projectam, quod faciebant mulieres impudicæ, manu suos locos premendo, diutuleque eam retinendo: sic enim urina prius coacta majori prosiluit impetu,

quem tractum urinæ exsiliensis, *siphonem* appellat. *Grangæus*.—*Longis*, &c.] Jactationibus lotii. *Vet. Sch.*

310 *Inque*, &c.] 'Εφάλλονται καὶ παρὰ φύσιν ἀνδρίζονται. Id est, alternis vicibus una aliam crissando adscendit. Nam et mulieres inter se libidinis coitum obibant, et quæ agebat *τριβὰς* vel frictrix dicebatur. De his *Paulus* 1. ad Romanos.—*Luna*, &c.] Id est noctu illud faciunt, nec quenquam suorum facinorum testem vel conscium habere censent. Verum falluntur, nam 'Sidera testes Intendunt oculos.' Et, quod magis est, ille Pater luminum, cujus oculos nemo fallit, cui omnia patent.—*Moven-tur*] Subiguntur et agitantur a se invicem. *Lubin*.

311 *Inde*, &c.] Post tanta perpetrata facinora.—*Tu calcas*] Id est, tu o marite, cum mane surgis et magnos tuos patronos visitaturus, et sportulæ gratia salutaturus es, dum in platea Pudicitia: aram prætergrederis, conjugis tuæ urinam, quam ibi sparsit, pedibus inter ambulandum conculcas, quam præterita nocte libidinem exercens ibi reddidit. *Lubin*.—*Tu calcas*] Tu cum mane processeris, lotium calcas uxoris tuæ. *Vet. Sch.*

313 *Nota*] Et scelera et flagitia, quæ in secreto in sacris Bonæ Deæ admittuntur, satis omnibus jam cognita sunt: vide *Sat.* 11. vs. 85.—*Cum*, &c.] Cum in his sacris matronæ saltant ad tibiā, vel ut in Bacchanalibus. De hac re vide *Plutarchum* in *Cæsare*. *Lubin*.—*Nota*, &c.] Templum ubi intravit *Clodius* pro psaltria, et cum uxore pontificis concubuit: ibi nam saltat matrona cum tibiā. *Vet. Sch.*

314 *Incat*] Ad saltandum concantu suo commovet: vel ut alii, ad libidinem, ut *Pers. Sat.* 1. 'Cum carmina lumbum Intran.' Lumbi enim a libidine, quod in eis sit Veneris sedes. *Grang.*—*Et cornu*] Id est, cum ad saltandum cornu caucēte, et

vino pariter, quod immodice biberunt, instigante, agitantur. *Lubin.* Hæc lucem afferunt illis Sat. II. 90. 'Nullo genit hic tibia cornu?' quod ad Clodium perperam viri docti referunt, qui vestitu cultuque psaltriæ sive tibicinæ ædem Bonæ deæ ingressus, cornu intulerat; nempe virum patrando stupro paratissimum. Verior interpretatio est, in illo turpissimo cœtu semivirorum Bonam deam celebrantium, fæminas omnes tanquam prophanas submotas fuisse, ita ut nulla ibi tibia cornu inflaverit, ut in veris sacris deæ illius fiebat, sed omnia virorum ministerio peracta. *Ferrar.*

315 *Attonitæ*] Instigatæ, et quasi extra se raptæ.—*Crinemque, &c.*] Circumducunt crinem sparsum, Bacchantium furiosarum more caput agitant.—*Ululanteque, &c.*] Alii legunt, *Ululante Priapi.*—*Priapi*] Id est, non Liberi patris Bacchæ, sed Priapi. *Vet. Sch.*

316 *Priapi Mænades*] Recte hæc explicat Vetus Interpres non Bacchi, sed Priapi Mænades. Sic vocat mulieres libidine et vino furentes ad instar Baccharum in sacris Bonæ Deæ, ubi nullus Priapi sacerdotibus locus. *Græv.*—*Mænades*] Mænas, est furiosa Bacchi sacerdos, ἀπὸ τοῦ μάλινος θαι. Sic has appellat, quod multa bacchanalibus similia peragerent.—*O quantus*] Id est, o quam vehementi desiderio concubitus, tunc cum ita Bacchanalia Priapi furiose agunt, tenentur!—*Illis, &c.*] Id est, illis mulieribus.—*Ardor*] Ardens desiderium. *Idem.*

317 *Quæ, &c.*] Id est, quam lascivæ, et obscenæ illarum voces sunt, quem edunt gannitum, quam pruriginem et tentiginem libidinis, etiam subsilire coguntur. *Idem.*—*Quantus, &c.*] Id est, quam abunde ob libidinis impatientiam a mulieribus vino veteri potis et libidine instigatis inter saltandum urina emittitur! Quod de

spermate collecto dicit Britannicus, errat.—*Torrens*] Quam copiosus rivus, vel fluxus!

318 *Meri veteris*] Optimi vini, quo se inebriarunt.—*Per crura, &c.*] Per quæ urina defluit. *Idem.*

319 *Lenonum, &c.*] Publicas meretrices et prostitutas. Invehitur jam in infames illas Tribades sese invicem ad certamen libidinis proposito præmio provocantes. Sensus est, *Saufeia*, vel ut alii legendum censent, *Laufella*, matrona Romana, proposita corona, vel præmio victoriæ, provocat in certamen libidinis Sodomiticæ, ancillas lenonum, vel lenonum puellas meretrices, easque vincit, et tanquam victrix præmia victricia proposita aufert. *Idem.*—*Saufeia*] Sacerdotis nomen. *Vet. Sch.*

320 *Provocat, &c.*] Utra citius delassetur, quasi melius libidinatura.—*Et, &c.*] Tanquam quæ vicerit λεσβιδᾶς in umbratili et muliebri hac κλινοῦ δαλρ.—*Pendentis coxæ*] Quod succubuerit, et tribadem sublimi coxa incumbentem exceperit. *Idem.*—*Pendulæ Veneris præmium. Grang.*—*Præmia coxæ*] Ad certamen facit crissare: alias *perna*, ut pro præmio perna esset. *Vet. Sch.*

321 *Ipsa, &c.*] Ut supra Laufellam vel Saufeiam inferiori loco, ita hoc superiori loco tribadem egisse notat.—*Medullinæ*] Hæc Valerio Claudio nupta fuit, et omnibus probris nota.—*Frictum*] Fricationem et pruriginem libidinosam. Hinc frictrices dicebantur.—*Crissantis*] Inferiori loco se apte moventis, et jacentis.—*Adorat*] Adorare est genu flectere. Tribas autem genu flectit et incurvatur genibus ad frictum, dum incumbit.—*Ipsa, &c.*] Duæ Medullinæ eodem fuerunt tempore: ex quibus una Val. Claudio nupta fuit: altera Neroni: prior nota omnibus probris, quam hic significat: posterior famæ honestioris.—*Crissantis*] Crissare mulierum, cevere virorum est. Hinc ceventes,

molles et obscœni appellantur.—*Frictum*] Id est, habet potiore in obscœnis motibus motum, sive sinum. *Vet. Sch.*

322 *Palman*, &c.] Generosior existimatur, inter illas quæ melius crissat, id est, ipsa crissandi vel patiendi virtus et potentia exæquat palmam vel victoriam in certamine illo crissandi, cum ipsis natalibus vel generis nobilitate.—*Inter*, &c.] Inter fœminas frictrices et victrices. *Lubin.*

323 *Per*, &c.] Non ludi aut simulacra libidinis effinguntur, sed omnia vero quasi virorum concubitu fiunt, et quidem ita ad vivum, ut illarum aspectu etiam Laomedontis filius Priamus, quamvis jam senior et ævo frigidior, ad libidinem inflammari possit. *Idem.*

324 *Ad verum*] Tanquam virili membro *δλσβq* armatæ. *Idem.*

325 *Nestoris*] Membrum virile Nestoris, qui jam tertiam ætatem vivebat, hernia laborans. Per Priamum autem et Nestorem omnes extremæ senectutis intelligit.—*Hernia*] Decrepiti senis testium sacculus contractor. Est autem hernia proprie, cum omento rupto intestina in testiculorum tunicam vel scrotum devolvuntur. *Idem.*

326 *Tunc*, &c.] Cum saltatione, vino, et obscœno illo spectaculo et actu probe ad libidinem excitatæ sunt, tento et prurigo libidinis excitata et inflammata, ulterius moram et delationem ferre nequit.—*Moræ*, &c.] Non potest ulterius expectare virorum absentiam.—*Fœmina*, &c.] Id est, fœmina tunc simpliciter fœmina esse videtur, et viri opera se indigere fatetur. Quasi dicat: Quæ ante virili instrumento se quidem armarat, videt, illud fictitium instrumentum non sufficere, et fœminam illo armatam, esse tamen, et manere simpliciter fœminam, neque vere viri opus obire posse; sed umbratile tantum opus, quo libido non satietur, sed ex-

citetur potius.—*Simplex*] Nihil virile potens. *Idem.* Vel ironice, quæ quasi virum nondum cognovit: vel, quæ non agit virum, non tribas esse vult, non frictrix, sed partes suas sibi proprias sustinere vult: Vel, ut ait Britannicus, simpliciter omnia agit mulier, nec turpitudinem aliquo pudoris velamento tegit.

327 *Et*, &c.] Id est, ab omnibus mulieribus similiter in toto antro, in quod libidinis exercendæ ergo conveniunt, clamor in sequentia verba sæpe iteratur. *Idem.*—*Ab antro*] i. e. A loco fœdorum illorum sacrorum occultiore.

328 *Jam*, &c.] Verba mulierum præ libidine clamantium: O Janitrix jam non amplius nefas est virum Bonæ Deæ sacra adire. Tu vero jam viros intro ad nos admitte: an adulteri jam dormiunt, qui ad nos in fine sacrorum venire solent? *Idem.*

329 *Ille*, &c.] Una ex illis per ancillam jubet juvenem adulterum properanter ad se venire, cucullo sumto, ne cognoscatur. Erat enim vestis muliebris, de qua Sat. III. 170. dictum. *Idem.*

330 *Si nihil est*, &c.] Supp. amantium, vel adulterorum. Id est, si juvenem adulterum ancilla missa non inveniat, tum servos sollicitat.—*Incurritur*] Impetus in illum fit. Sic supra: ‘Sed jacet in servi complexibus.’—*Abstuleris*, &c.] Si servi non adsint, nec illorum adventus spes sit, vilissimus lixa, qui mercede constituta ad aquam gestandam conductus est, ille veniet ad matronam. *Idem.*

331 *Hic*, &c.] Et non invenitur.

333 *Mora*, &c.] I. e. nihil impedit, vel non cessat. Cum nulli homines, et ne vilissimi quidem adsint, supponit se asello, et ut libidinem expleat, per extremam enormitatem ab asello se subagitari patitur. O prodigiosam et incredibilem libidinem! *Idem.*

334 *Atque utinam*] Conqueritur in sequentibus, quod passim publica

sacra, et veteres religiosi sacrificiorum ritus a Numa instituti hujusmodi libidinibus, et sceleribus polluerentur. Qua occasione invehitur in Clodium, qui in domum Cæsaris sub psaltriæ habitu ad sacra Bonæ Deæ penetravit, ibique Pompejam Cæsaris uxorem celebrantem sacra Bonæ Deæ, constupravit.—*Ritus veteres*] A majoribus Romanis, et a Numa constituti. *Idem.*—*Et publica*] *Γυναικεία*, pro salute publica nuncupata.—*Atque utinam, &c.*] Dolet Poëta in mulieribus tantam esse libidinis urendinem, ut Deorum etiam templa horrenda turpitudine profanent.—*Ritus veteres*] I. e. Solennia sacrorum vetera.—*Et, &c.*] Quia habebant et privati sua sacra antea. *Vet. Sch.*

335 *His, &c.*] Incorrupta et integra a libidine, stupris, et adulteriis.—*Sed, &c.*] Sensus est, Jam vero publica etiam sacra talibus sceleribus polluntur.

336 *Noverunt Mauri*] Nam omnibus Mauris atque Indis a nobis remotissimis, atque adeo toti mundo notum est, quæ psaltria, vel quis adulter sub psaltriæ habitu maximum virile suum membrum in sacra Bonæ Deæ intulerit, quo virum accedere nefas. *Idem.*—*Quæ, &c.*] Maximus adulterorum Clodius tangitur.—*Quæ psaltria*] De psaltria, id est, de Clodio dicit, qui templum Bonæ Deæ ingressus habitu psaltriæ adulterium admisit. *Vet. Sch.*

337 *Quam, &c.*] Nam duo libri Cæsaris adversus Catonem in unum volumen complicati, haud male figuram ingentis virilis scapi referebant, qualem Clodius intulerat in pulvinar bonæ Deæ. Cæsar autem indignatus, quod Cicero libellum in laudem Catonis Uticensis scripsisset, duos libros Anti-Catonem dictos scripsit. Facete noster penem Clodii duplo majorem Cæsaris pene, et propter tam opulentum peculium, Pompejam Cæsaris uxorem magis dilexisse Clodium, quam maritum, dicit.—*Cæ-*

saris] Magna hic ἐνέργεια Satyrica. Obiter vexat Cæsarem ob Anticatores scriptos. Et simul tecte innuit, illam infamiam suæ uxori esse illatam, quæ major fuerat, quam illa probra Catoni immerito in Anticatonibus objecta. *Lubin.*—*Duo, &c.*] Cæsar bello civili, cognita Catonis morte, (cujus virtutem dialogo illo, qui inscribitur Cato, Cicero etiam laudavit) libros duos famosissimos in vitam Catonis edidit, quos Anticatores inscripsit. *Vet. Sch.*

338 *Illuc, &c.*] Ridicule et Satyrice dixit, quasi eum locum ob reverentiam etiam mures masculi fugiant. Ad quem locum vel murem masculum intrare nefas, qui sciat se habere testiculum. *Lubin.*—*Testiculi, &c.*] Ad templum, ubi non est fas intrare, nec murem masculum. *Vet. Sch.*

339 *Ubi, &c.*] Testatur hoc Seneca Epistola 98. ‘Submotis extra conspectum omnibus viris, ut picturæ quoque masculorum animalium contegantur.’

340 *Alterius sexus*] Masculini. *Lubin.* Sensus est, ubi pictura maris imaginem exhibens absconditur.—*Alterius sexus*] Masculini. *Vet. Sch.*

341 *Et quis tunc*] Id est, anne tunc, prisco nimirum seculo, quisquam inventus fuit, qui numina contemneret? quasi dicat: Non. Nam, ut alibi: ‘Improbis prisco fuit admirabilis ævo.’ *Lubin.* Hic obiter notandum est, quod Juvenalis noster revera sit unus ex illorum numero, de quibus Horatius ‘Laudator temporis acti.’—*Sympuvium*] Vas sacrificiis aptum, in quo Pontifices lavare solebant. Sympuvium autem, quia omnes sacerdotes simul bibeant: inde sympuviatrix illa dicitur, quæ porrigit poculum ipsud. *Vet. Sch.*

342 *Aut quis sympuvium, &c.*] Quis prisco seculo vas illud sacrificiis aptum, et a Numa in Sacris adhibitum, irridere tanquam fictile et non aureum, ausus fuisset? Quasi dicat:

Nemo. *Junius Animadv.* II. c. 10. et vide Erasmus in Proverb.—*Nigrum*, &c.] Vas fictile et nigra terra Numæ in sacrificiis constitutum. *Lubin.*—Alia lectio est *priscumque catinum*. Grang.

343 *Et*, &c.] Eo ait, quia in monte vel colle Vaticano, fictilia vasa fiebant. *Idem.*

344 *Ausus erat*] Qui profecto capitis periculum incurrisset.—*Sed*, &c.] Subaudi, *accedit*. Antapodosis. Quasi dicat: Contra nostro tempore ad omnes aras, templa, et sacrificia, Clodii similes adulteri inveniuntur. *Idem.* Alii *Claudius*.—*Ad quas non Claudius*] Pro Clodius. licet nam per communionem, ut Clodius et Claudius, ut cotes et cantes, ut origa et auriga. *Vet. Sch.*

345 *Audio*, &c.] Respondet admonitioni vel consilio amicorum, dicentium, januæ seram esse adponendam, et libidinosas illas mulieres custodiendas esse. *Lubin.*—*Pone*, &c.] Januæ, id est, include uxorem. *Vet. Sch.*

346 *Pone seram*] Pone januæ seram, cohibe illas, et intro contine, et custodibus adhibitis observari cura.—*Sed*, &c.] Respondet Poëta non posse custodiri mulieres, quia ipsos custodes ad concubitus sollicitaturæ essent. Ovid. l. iv. de Amorib. *Lubin.*

347 *Cauta est*] Bene sibi cavet ne prodatur a custodibus, nam adulterium primo omnium cum illis incipit. *Idem.* Cum illis limat caput, et pecunia, vel alia fraude, illos expugnat.—*Et ab illis incipit uxor*] ‘Qui nunc lascivæ furta puellæ Hac mercede silent, crimen commune tacetur.’ *Vet. Sch.*

348 *Jamque cadem*] Ostendit luxuriam et libidinem communem esse omnibus mulieribus Romanis, divitibus et pauperibus. *Lubin.*

349 *Nec*, &c.] Id est, non melior et honestior est pauperula uxor, quæ suis pedibus per plateas, et nigros ac

lutosos silices in plateis stratos ambulat. Indicat ergo suo seculo vitam prorsus esse corruptam. *Idem.*—*Pedibus*, &c.] Quæ pedibus suis ambulat. *Vet. Sch.*

350 *Quam*, &c.] Id est, quam illa quæ in supinis deliciis mollis et dives est, in lectica, cervice vel humeris magnorum et procerorum Syrorum servorum lecticiorum portatur.—*Syrorum*] Ex Syria enim et Media servi lecticarii proceri et robusti eligebantur, ut sublimiores ferrentur. *Lubin.*—*Quam*, &c.] Δίφρον significat. Syrorum, servorum; verbo usus est comico. Nam antiquitus servis nomina ex gentibus suis ponebantur, ut apud Terentium frequenter legimus. *Vchitur*, id est, in lectica, ut Cicero, nam, ut mos est, lectica ad forum ferebant. *Vet. Sch.*

351 *Ut spectet*] Jam luxuriam mulierum damnat, etiam pauperularum, quæ, ut divites viderentur, conducebant comites, vestes, lecticam.—*Ludos*] Circenses et Theatrales.—*Ogulnia*] Nomen mulieris pauperis et ambitiosæ. *Lubin.*

352 *Comites*] Pedissequas.—*Sellam*] In qua gestatur sedens, ad theatrum, et in qua spectabit ludos.—*Cervical*] Pulvinar, super quod caput inclinet.—*Amicas*] Quas tanquam dives habeat loco clientarum. *Idem.*

353 *Nutricem*] Simulat se tanquam prædivitem liberis suis nutricem alere.—*Et flavam*] Id est, pulchram et comtam aliquam ancillam, cui, tanquam dominæ, mandata imponat. Quidam meritricem intelligunt, quæ flava utebatur coma, quasi illi det mandata ad adulterium suum. *Idem.*

354 *Hæc*, &c.] Hæc Ogulnia mulier, licet valde pauper, et parum admodum habeat, tamen quidquid habet, et reliquum illi est ex hæreditate paterna, illud omne confert in athletas. *Idem.*

355 *Levibus*] Glabris, formosis et imberbibus athleticis, gladiatoribus,

stupratoribus snis.—*Athletis*] I. e. pugilibus. Hoc loco autem obscœnum videtur verbum, ut sit metaphora: sicuti Galli dicunt *les piqueurs*.—*Vasa novissima*] Omnium ultima, ut nihil restet. *Idem*.

356 *Multis*, &c.] Est quasi superiorum correctio: Id est, multæ mulieres pauperculæ sunt.—*Sed nulla*] Nulla tamen pudore paupertatis inhibetur, ne reprehendatur et derideatur ab aliis, si cultus et sumtus ultra fortunæ suæ modum vela pandat. Vel, non est pudica et frugalis, uti decet pauperem. *Farnab.*—*Pudorem*, &c.] Nam pauperes prudentes esse solent, frugales et pudici. *Idem*.

357 *Nec*, &c.] Id est, nec se continet intra limites ac terminos, quos paupertas ipsi præscribit. Quasi illum modum luxuria et intemperantia excederent. *Idem*.

358 *Dedit*, &c.] Paupertas.—*Tamen*, &c.] Levi limitatione corrigit quod dixit. Viros tamen interdum temperantiam colere, cum contra prodigæ mulieres omnia consumant. *Idem*.

359 *Aliquando*] Interdum.—*Frigusque*, &c.] Id est, exemplo formicæ in tempore de viotu et amictu sunt solliciti, et frigus ac famem reformidant. *Idem*.—*Prospiciunt*, &c.] Et suam paupertatem dispositione utili gubernant. Frigusque, famem, vitam et vestem. *Vet. Sch.*

360 *Formica*] Horatius: 'Parvula nam exemplo est magni formica laboris.' *Farnab.*

361 *Prodiga*, &c.] Apodosis dissimilium. Id est, contra prodiga et profusa mulier non animadvertit continuis impensis et sumtibus immodicis paulatim censum, res, et opes immitti, et perire. *Idem*.

362 *Ac*, &c.] Id est, mulier prodiga non unquam reputat secum et pendit, quam magno pretio gaudia sibi comparentur. Non secus ac si inani jam et exhausta arca nummus

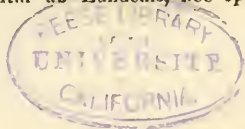
redivivus repullulet, et rursus crescat.—*At velut exhausta redivivus*, &c.] Longe venustior vetus scriptura: *Ac velut exhausta recidivus pul.* &c. Metaphoram enim ab arboribus cæsis et renascentibus usurpat, quod verbum *pullulat* ostendit. 'Recidiva arborum sunt,' ait Isidorus, 'quæ aliis sectis repullulant.' Schioppius.—*Exhausta*] Ex tam sumtuosis prodigæ mulieris impensis, exinanita.—*Redivivus*] Ex mortuo consumtoque; tanquam in arca nummi renascantur.—*Pullulet*] Copiosius rursus crescat. Ut in sacculo illo Fortunati, de quo fabula Germanica. *Idem*. Metaphora desumpta a satis, vel arboribus, et plantis.

364 *Non*, &c.] Non animo perpendunt, et consideraunt, quantus sumtus luxuria, voluptate et gaudiis consumatur. Et non quærunt unde habeantur illi sumtus, sed oportet habere. *Idem*.—*Non*, &c.] Hic versus in quibusdam non est. *Vet. Sch.*

365 *Eunuchi*, &c.] Id est, sunt mulieres, quæ delectantur imbellibus Eunuchis. *Imbelles*, impotentes, non ad concubitum, sed ad imprægnandum. Hinc Terentianum illud: 'Aiunt illos maximos mulierum amatores, sed nihil potesse.' Vide quid de his dixerimus, Sat. i. ad illa verba: 'Cum tener uxorem ducat spado.' *Brodæus* 4. *Miscellaneor.* 1. *Muret.* 1. c. 11. *Scalig. Exercit.* 175. *Martial. Epig.* vi. 67.—*Mollia oscula*] Levia: carent enim barba et pilis Eunuchi. *Lubin.*—*Sunt*, &c.] Inutiles ad concubitum. 'Et, si quando ad prælia ventum est, Ut quondam stipulis, magnis nam viribus ignis Incassum furit.' Horatius: 'non prælia virginum Sectis in juvenes unguibus acrium.' *Vet. Sch.*

366 *Desperatio*, &c.] Destitutio et absentia barbæ, quæ in Eunuchis nunquam sperari potest ob inopiam caloris, qui pilos creat. *Lubin.*

367 *Et*, &c.] Id est, quæ non imprægnantur ab Eunuchis, nec opus

habent abortivo poculo conceptum partum abigere.—*Illa, &c.*] Reddit jam rationem cur mulieres Eunuchos amant. Quamvis Eunuchi sint et castrati, mulieres tamen summam ex illis voluptatem capiunt, eo quod tum demum, cum ad maturam ætatem pervenerunt, castrantur, et cum illorum membrum in justam magnitudinem excrevit, testes tantum adimuntur, membrum in sua justa quantitate manet, quo tales bestię sine delassatione exercentur. *Lubin.*—*Et, &c.*] Poculo faciente abortum. Pro patina. *Vet. Sch.*

368 *Quod, &c.*] Quia inguina illorum vel testes castrandi medicis traduntur juvenili ætate, cum jam calidi et maturi testes. *Lubin.* Ordo est, quod jam calida et matura inguina, juvenia, i. e. tempore juventutis, traduntur, &c.—*Jam, &c.*] Tunc faciunt eunuchos, quando jam pubuerunt. *Vet. Sch.*

369 *Inguina, &c.*] Testes evellendi traduntur. Melius fors legitur *raduntur.*—*Medicis*] Chirurgis, peritis castrandi.—*Jam, &c.*] Id est, tum demum castrantur. Pube jam nigris pilis obducta.—*Pectine*] Pro ipsa pube, a pilis, qui sunt instar radiorum pectinis.

370 *Ergo, &c.*] Exponit idem fusiis. Ut prius crescerent, et ad justam magnitudinem pervenirent.—*Jussos, &c.*] Suam justam magnitudinem capere permissos.—*Primum*] Id est, prius, quam evellerentur. *Lubin.*

371 *Postquam, &c.*] Duarum librarum, quibus mentula pedalis respondet. *Idem.*

372 *Tonsoris, &c.*] Id tantum fit in fraudem tonsoris, qui cum barba Eunuchis non crescat, nihil lucri ex barba detondenda consequitur. Non autem fit dominę vel mulieris damno, cui mentula pedalis relinquitur.—*Heliodorus*] Chirurgus, castrator. *Id.*—*Tonsoris, &c.*] Quia non habent barbam.—*Heliodorus*] Medicus. *Vet. Sch.*

373 *Conspicuis longe*] Id est, quem cunque domina spadonem fieri curat, ille prę cæteris virili membro probe armatus est: Tales enim in balneis a mulieribus et viris mollibus et Cinædis eligebantur, in quę nudi intrabant. Id est, quicumque a domina spado factus est, ille mentelatissimus haud dubie est, et longe conspicuus intrat balnea, et spectabilis ob mentulę enormitatem, et ob id a cunctis notabilis. *Lubin.*

374 *Nec dubie*] Confidenter et audacter tanquam suę causę bene confidens ipsum nequitię Deum, custodem vitis et hortorum, Priapum (qui cum membro enormis magnitudinis pingitur) in certamen de membri magnitudine provocat. *Idem.*

375 *A domina*] Emphatice. Quę nempe sibi prospicit de probe armato. *Idem.*—*Dormiat, &c.*] Scaliger ille doctiss. de hoc loco ita: Eunuchus tradere est, castrare, vel Eunuchum tradere, vel εὐνοχίζειν. Ut sensus sit, Noli itaque castrare catamitum tuum jam grandiolem, ne uxori tuę forte majori usui sit. Notat autem in hoc Juvenalis loco proverbium non fuisse animadversum βρόμιον εὐνοχίζειν. Ego licet ab auctoritate tanti viri invitatus recedam, hunc locum ita explico: O Posthume, talis Eunuchus membro egregie instructus, dormiat cum domina suā, id est, conjuge, quę illius membri enormitatem facile sustinere et tolerare poterit. At vero concubito rem tuum Bromium, quamvis jam durum, virilem et jam barbatum et tondendum, cave hujusmodi Eunuchus committas. Si cum illo enim dormiret, illum sua enormitate prorsus diffunderet, et corrumperet. Et sic *tondendum* legi deberet.—*Dormiat, &c.*] Scoptice ait. Quasi dicat: Hujusmodi aliquem Eunuchum ale ad dominę uxoris tuę concubitum, quę tale potest tolerare membrum.

376 *Cum domina*] Tua, o Ursidi, uxore, potius quam concubino, quem *τόσσαν ἀνδροσάθης διαβήξεις*. *Farnab.*—*Jam, &c.*] Ætatis provectoris, qui posset ex robusta ætate aliquid sustinere, verum tantæ enormitati ferendo non est. *Lubin.*

377 *Bromium*] Puerum in deliciis habitum jam ætatis provectoris intelligo, concubinum domini Ursidii Posthumi. *Idem.* Formosum, qualis fuit Bromius Bacchus.—*Bromium, &c.*] Puerum ephebum et comatum non committes Eunuchis. *Vet. Sch.*

378 *Si, &c.*] Id est, si mulier cantoribus delectetur, tunc nullius cantoris ad id conducti fibula vel conexio subligaris (qua utuntur ad arcendam Venerem, et vocem retinendam) durat, ut non statim proposito coitus pretio a cantoribus dissolvatur. Id est, nullus adolescens ad canendum conductus, qui infibulatus est, potest tam diuturnum canendi laborem perferre.—*Fibula*] Circellus erat aeneus vel argenteus, quo Comædi et Tragædi circa penem utebantur, ut ita non coirent et vocem perderent. *Lubin.*—*Nullius, &c.*] Fibulam dicit circellos, quos Tragædi sive comædi in pene habent, ut coitum non faciant, ne vocem perdant. *Vet. Sch.*

379 *Vocem, &c.*] Id est, cantoribus, et citharædi, a prætore ludos edente, ad canendum conducti.—*Organa semper*] Id est, tali mulieri citharæ, et instrumenta Musica cantorum, quos amant, assidue in manibus versantur. *Lubin.*—*Organa*] Organa dicit citharas eorum quos amant. *Vet. Sch.*

380 *Densi, &c.*] Sic interpretes exponunt, quasi mulier instrumenta musica gemmis ornarit. Verum hæc videtur sententia, quod mulier, quæ digitos gemmis et annulis ornatos habeat testudinem pulsarit, et sic digiti et gemmæ in testudine micuerint. *Lubin.*—*Densi, &c.*] Plurimi et copiosi lapilli, quos in digitis gestat.

—*Testudine*] I. e. Cithara; quam Mercurius primus ex testudine fecit, ut testatur Eratosthenes. Vel lyra, ut notat Servius.

381 *Crispo, &c.*] Id est, Chordæ in cithara per ordinem et numerum, artificiose crispo plectro vel pectine pulsantur. *Crispo* ait, cæ lato, vel crispante, quod ex pilis fere conficeretur.—*Numerantur*] Id est, numero et ordine pulsantur chordæ a muliere in cithara. *Lubin.*—*Crispo*] Eburno, qui crispet et agitet cordas: aut scutulo et pulchro. *Vet. Sch.*

382 *Quo tener*] Id est, quo pectine mollis ille et tener ac junior Hedymeles citharædus utebatur.—*Hedymeles*] Nomen fictum ex ἡδὺς dulcis et μέλος cantus.—*Operas dedit*] Supplicanti.—*Hunc tenet*] Pectinem vel plectrum, quem in magno pretio habet ob citharædum Hedymelem, qui illo usus. *Lubin.*—*Hoc, &c.*] Dum abest citharædus, vel etiam forte mortuus est, consolatur se hoc plectro, quando ipsius citharædi copiam habere non potest, et plectrum illud propter Hedymelem gratum et amatum osculatur, tanto ejus amore tenetur.—*Quo tener, &c.*] Hic citharædus fuit: tener autem ad ætatem retulit. *Vet. Sch.*

383 *Grato*] In gratiam prioris domini.

384 *Quadam, &c.*] Insectatur jam illas, quæ pro commodis, salute et victoria citharædorum adulterorum suorum Deos orabant, vota faciebant, et sacrificabant.—*Lamiarum*] Ex gente nobilissima, de qua dictum in fine Sat. iv.—*Nominis Appi*] Ex gente Appia. Magni, superbi, nobilissimi. *Lubin.* Alii, alti quod præponit Grangæus.—*Ac nominis Appi*] Appias significat. *Vet. Sch.*

385 *Et farre*] Sacrificio. Oblatione faris, et vini.—*Janum, &c.*] Deos Romanorum primarios. *Lubin.*

386 *An Capitulinam*] Id est, sacrificio dato Deos interrogabat, an Pol-

lio citharædus adulter suus, in certamine quod Jovi Capitolino a Domitiano institutum, victoriam expectare, et coronam ex quercu, qua victores ornabantur sperare possit, et fidibus suis et citharæ chordis i. e. suo lusui et certamini, victoriam polliceri. *Lubin.*—*An, &c.*] Olympiam coronam vocat quercum Capitolinam, quam merebant Poëtæ, qui in agonibus Capitolinis poemate vicerant. Illi agones Capitolini primum a Domitiano instituti sunt, XII. die, et ejus Sergii Cornelii Dolabellæ Consulatu, exemplo ludorum Olympicorum. In iis agonibus omne genus artifices certabant. *Scaliger* Anson. lect. libro I. capite 10. Martialis Ep. 54. libro IV.—*An, &c.*] Olympiam coronam, id est, sacrificabat nobilis matrona, utrum citharædus Pollio ejus amatus, in agone Capitolino coronam accipere posset. Quercum dicit, quia inde solebant coronari. *Vet. Sch.*

387 *Quid, &c.*] Supp. posset. Exclamatio Poëtæ cum indignatione. Id est, quid ipsa mulier majus et diligentius facere posset, si vir vel maritus ægrotaret? Vel si filius periculoso morbo laboraret, adeo ut medici de salute ejus desperantes tristes essent? *Lubin.*

389 *Stetit, &c.*] Habitum sacrificantis exprimit. *Brissonius* de formul. Salutabant enim Deos non de geniculis, sed stantes. *Grang.*—*Nec, &c.*] Non sibi turpitudini futurum duxit, pro citharædo inter sacrificandum more solito sacrificantibus, caput velare. *Lubin.*

390 *Pro, &c.*] Ut illa vinceret: vel pro citharædo.—*Velare, &c.*] Erant signa adorationis, velari et sedere.—*Dictataque, &c.*] Dictata ab haruspice, nam certa verba de scripto dictante sacerdote haruspice repetere sacrificantes oportebat, ne præpostere dicerentur, aut aliquid præteriretur. *Brisson.* de formul.—*Dictataque verba*] A sacerdote, sive aruspice. *Vet. Sch.*

391 *Et, &c.*] Cum corpus agnæ aperiretur, sollicita fuit exta intuenso de haruspici responso, an ille Pollio coronam etiam possit consequi.—*Palluit*] Summum mulieris desiderium notat; inter spem et metum constituta palluit, sollicita et anxiosa de responso. *Lubinus.*—*Pertulit*] Lege protulit; agit enim de proferendis voti verbis solennibus. *Dorleans.*—*Pertulit*] Ad Deos scilicet secundum consuetudinem.—*Palluit*] De eo sollicita, vel de responso, exta intuenso, an ille coronam posset consequi. *Vet. Sch.*

392 *Dic mihi, &c.*] Quia dixit, mulieres Deos consulere de salute adulterorum, jam indignatus Poëta Janum percunctatur, an hujusmodi adulteras audiat, eisque respondeat.—*Antiquissime Divum*] Apostrophe ad Janum. quærit autem ex illo, an tam impudicis mulieribus respondeat. Janus enim regnabat in Italia ante Saturnum, quem regno pulsum hospitio excepit. *Dorleans.* Vanus omnino est ad hæc verba Grangæus, transferens huc versum Persii, ‘O Jane, a tergo quem nulla ciconia pinsit.’ Quasi hæc esset descriptio antiquissimi. Omnes autem Deos patres appellatos, imprimis Janum, ostendit multis *Brisson.* l. I. de formul.—*Dic mihi*] Apostrophe ad Deos. *Vet. Sch.*

393 *Magna, &c.*] Supp. Sunt. Ridicula exclamatio. Id est, si adulteræ cupiditatibus in sacrificiis inservis, aliud quod agas in cælo non habes. *Dorleans.*—*Respondes his*] His de scilicet rebus responsa datis? *Vet. Sch.*

394 *Non, &c.*] Irridet suos Deos. *Dorleans.*

395 *Hæc de*] Persequitur quod dixit. id est, una mulier de salute Comædi adulteri sui te consulit; altera Tragedum adulterum suum victimis et sacrificiis tibi volet commendare. Et hæc malitiosa mulierum importunitate et malitia homines etiam offenderentur, multo ergo magis Dii.

396 *Varicosus*] Cui varices sunt tu-

midi: vel qui venas tumidiore habet, quod fit diuturna statione deos consulentibus, cum sanguis crassus et melancholicus deorsum in pedum venas decumbit. Hippocr. vi. Aphor. 21. *Idem.* Haruspex ergo diu stando, dum exta consulit, fiet varicosus.—*Varicosus, &c.*] Multum stando, dum Deos, aut exta consulit, aut certe tantum patientiæ sumit inspicendis extis ut varicosi aruspices doctior videatur. Potest et nomen esse aruspices cujusquam. *Vet. Sch.*

397 *Sed, &c.*] Vagas, audaces, et rerum novarum avidas et sciscitatrices mulieres jam carpit. Satius esse dicens eam cantu gaudere; quam vagam et impudentem esse, omnia nova expiscari, conventicula et cœtus viro- rum ingredi, et cum militum ducibus loqui.—*Pervolet*] Dissolute per totam urbem vegetur, ut nunc multæ. *Lubin.*

398 *Audax*] Confidens, impudens.—*Et cætus*] Id est, inter viros sine pudore et verecundia versari. *Lubin.*

399 *Cumque, &c.*] Id est, ut possit cum chlamydati et paludamento ornatis ducibus et militibus in bellum euntibus, adulteris forte suis, etiam marito præsentem familiariter loqui. Est autem paludamentum chlamys vel vestis militaris. *Idem.* Duces ergo atque imperatores paludati proficiscebantur in hostem: cum e bello reverterentur, posito paludamento togati urbem ingrediebantur.—*Cumque, &c.*] Euntibus ad militiam, chlamydati scilicet. Sallustius, togam paludamento mutavit. *Vet. Sch.*

400 *Recta facie*] I. e. erecta: Inve- recunde. In qua facie nullum pudoris signum, quæ facies non turbata sit pudore et verecundia.—*Strictisque, &c.*] E sinu exsertis et patentibus, ita coarctatis, ut in summo nudent sinu. Sic dicimus strictum gladium, pro evaginato. Alii legunt *siccis*, sed non placet. *Lubin.*—*Siccisque, &c.*] Adhuc exstantibus, vel sine sudore. *Vet. Sch.*

401 *Hæc, &c.*] Jam damnat earum- dem mulierum curiositatem et loqua- citatem, quæ omnia explorabant, non solum quæ in tota urbe, verum etiam quæ in toto orbe fiebant. *Guil. Canterus Animad.* l. 11. *Novar. lect.* c. 12. ‘Id quod in aurem rex reginæ dixe- rit; Sciunt, quod Juno fabulata cum Jove; Quæ neque futura neque facta sunt, tamen sciunt.’ *Plant. Trium.*

402 *Quid, &c.*] Populi Scythici Asiatici, apud quos bombyces. *Plin.*—*Secreta, &c.*] Novit hæc curiosa mul- lier, quid novercæ cum privignis pu- eris secreta agant. *Lubin.* Vel, quæ privignos adamarint.—*Qui, &c.*] Gal- liarum gentes, aut Scythæ. *Vet. Sch.*

403 *Quis amet*] Adulter alterius conjugem, vel quis virginem amet.—*Quis decipiatur*] Ab illa quam amat. *Lubin.*—*Quis decipiatur adulter*] Anti- qui codices: *quis diripiatur adulter.* Quod merito probat vir excellenti in- genio et doctrina, Albertus Rubenins. Sententia est, ‘quis a pluribus mulieri- bus ametur adulter. Eleganter enim ii dicuntur diripi, qui multis sunt in amoribus et deliciis. *Mart. vii. 75.:* ‘Quod te diripiunt potentiores Per convivia, porticus, theatra.’ *Senec. de brev. Vitæ, c. 7.:* ‘Diripitur ille toto foro patronus.’ *Id. iii. de ira 23.:* ‘Ac tota civitate direptus est.’ Sic omnes M. S. quod perperam edi- tores non intellecta vi verbi, mutave- runt, monente eodem Rubenio. *Græv.*—*Et, pueri*] Quid novercæ cum pri- vigno suo agat.—*Quis, &c.*] Quis ad pœnam raptus est. *Vet. Sch.*

404 *Dicet, &c.*] Hæc eadem poly- pragmon mulier dicit, quis viduam imprægnaverit, quo mense id factum sit, quibus verbis, quæque mulieres coëant cum amatoribus, quotque qui- busque modis concumbant. *Satyricæ.*

405 *Quibus, &c.*] Græcis an Latinis. Sic supra dixit ‘Concumbunt Græ- cæ.’ *Græv.*

406 *Instantem, &c.*] Id est, ipsa om- nium primo sidus criuittum et cauda-

tum regi Armenio et Parthis exitium portendens et minitans videt, inque cœlo animadvertit.—*Instantem*] Imminentem, minitantem exitium. ‘mutantem regna cometen?’ Lucanus 1. —*Armenio*] Rom. nomini infenso: Cui ergo male ominari velit.—*Parthoque*] Refert hæc ad Trajani ævum, qui expeditionem in Armenios et Parthos suscepit. *Lubin.*—*Parthoque, &c.*] Hujus stellæ ortus magnum regibus portendit exitium: unde et Lucanus, ‘et magnum terris adstare cometem.’ Latine autem hæc stella *cincinnata* dicitur. Alii *crinitam* vocant. *Vet. Sch.*

407 *Famam, &c.*] Illa ad portas, quid novi alibi agatur ex nunciis explorat, antequam in urbem veniant.—*Recentes*] De quibus nemo in urbe ante aliquid rescivit, et ob id *recentes*. *Lubin.*

408 *Excipit*] Peregre redeuntes solenne illud sciscitatur, μή τι καὶνόν.—*Quosdam, &c.*] Id est, ipsa fingit spargitque rumorem, Niphatem fluvium Armeniæ inundatum, quosdam populos aqua obruisse.—*Isse, &c.*] In quosdam populos fluxisse, cosque diluvio absumsisse. *Idem.*

409 *Magnoque, &c.*] Id est, in Armenia omnia arva obrui, teneri, et inundari magno diluvio. *Idem.*

410 *Nutare, &c.*] Terræ motu ruinam et casum minitari. Refer hæc ad famosum illum terræ motum, qui tempore Trajani Antiochiam, et vicina loca concussit, ut subsedisse montes, et fluvios erupisse, Dionis abbreviator referat. *Iips.* Epist. quæst. 4. Epist. 20.—*Subsidere, &c.*] Deorsum et pessum ire.—*Diluvio*] Inundasse Armeniæ fluvium.—*Subsidere terras*] Terræ motum fieri. *Vet. Sch.*

411 *Quocunque, &c.*] Id est, quovis loco, et unicuique obvio hæc narrat et exponit nova. *Lubin.*

412 *Nec, &c.*] Illud curiositatis vitium non adeo intolerabile est, quam vitium crudelitatis. *Idem.*—

Quam quæ, &c.] Melius, Quam quod. Quando pauperes vicinas ob levissimam quamque causam, ad flagra rapit, et rogata vel exorata ne id faciat, crudelins adhuc loris illas concidit.—*Humiles*] Infimæ conditionis paupereulas mulieres.—*Concidere, &c.*] Flagellis ex corio concidere et sæviter lacerare. *Idem.*—*Vicinos, &c.*] Pauperes vicinos rogata, loris cædit, cæterum irata fustibus si canes latraverint in vicinia, et expectrecta fuerit. *Vet. Sch.*

414 *Exorata*] Compositum pro simplici, i. e. orata. Ne quid crudelins in eos statuat. Vel cum exorata et quodammodo placata est, loris illas concidit, alias illas plane occisura, vel ad mortem mletatura.—*Nam si, &c.*] Causas hujus sævitie levissimas adfert. Id est; si latratibus vicini canis, altus et profundus somnus hujusmodi crudelis mulieris forte rumpatur, tunc mane surgens inquit: O famuli ocyus huc fustes adferre; quibus allatis fustibus, primo vel ante alios dominum latrantis canis feriri et pulsari jubet: deinde ipsum canem. *Lubin.*

417 *Gravis, &c.*] Molesta, iracunda, inhumana.—*Teterrima, &c.*] Maxime torva et immitis domesticis suis. *Idem.*—*Gravis occursu*] Visione terribilis, ut Virg. ‘Nec visu facilis.’ *Vet. Sch.*

418 *Balnea, &c.*] Nocturno tempore importune lavat.—*Subit*] I. e. intrat.—*Conchas, &c.*] Id est, jubet noctis tempore *conchas*, vasa ampla, quibus lavatur, et *castra* vel instrumenta balneatoria moveri, et in balnea portari, et preparari. Metaph. a militia. *Lubin.*—*Castra, &c.*] Instrumenta balnearia. *Vet. Sch.*

419 *Magno, &c.*] Ambitioso strepitu, servis molesto. Vel, Tumultuoso exercitio, quod magno fit strepitu, sudorem in balneo sibi excitat. Ex consuetudine hoc dicit, nam sudaturi plumbea massa, quam varie jactabant et agitabant, in balneis se exercebant et sudorem eliciebant. Ante-

quam lavarentur. *Lubin.*

420 *Cum, &c.*] Dum tandem satis sudavit, ejusque brachia exercitio diuturno gravis et ponderosæ massæ plumbeæ, delassata sunt.—*Ceciderunt*] Quieverunt otiosa ab exercitio.—*Massa*] Plumbea illa massa ad sudorem eliciendum se exercebant. Vide Senec. Ep. 57. *Idem.*—*Cum, &c.*] * Alteras dicit, quibus utuntur athletæ, cum exercent: quasi plumbeis ponderibus exercentur. *Vet. Sch.*

421 *Callidus*] Dum unctor versutus et dolosus, qui sciat dominam suam hujusmodi titillatione, et contrectatione gaudere, cujus mæchus forsitan est.—*Cristæ*] Id est, dum ille morum ejus non ignarus, inter ungendum, obscæno naturali et vulvæ, digitos inseruit. Vocat ergo *Cristam*, partem muliebris pudendi, quæ a Græcis Nympha seu κλέτρος appellatur. *Lubin.*—*Ac, &c.*] Infimam naturam, et obscænum mulieris membrum. *Summum femur*, i. e. summa pars femoris.

422 *Exclamare*] Qualis crepitus editur, dum madida et uncta corpora perfriuntur. *Lubin.* vel significat crepitum concavæ manus inter ungendum illis, vel obscænius quod poppysma. *Farnab.*—*Exclamare, &c.*] Loquitur hic de alipta, qui dominam ungendo, fessus erat, ac tandem ut mitteretur ψόφον καὶ πόππυσμα expresserat ab ea dominæ parte, quam in Galla ob consimile vitium Val. Martialis nequissimo epigrammate, *garrulam et clamorantem* appellavit. Neque existimaverim ambitiose potius quam honeste et decore usurpata fuisse palpitandi et micturiendi vocabula; sicut et rimæ, cristæ, vesicæ, urinæ, offiæ, item urticæ, cornu, herniæ: per quæ alia minus speciosa dictu significantur. *Rigaltius.*—*Exclamare coëgit*] Non coëgit exclamare quod fecerit, illa non exclamat, sed patienter tolerat. *Vet. Sch.*

423 *Convivæ, &c.*] Convivæ et clientes, qui expectant dum domina e

balneis redit (quæ ibi diu commorata fuit, ex mulierum natura) somno et fame urgentur et premuntur. *Lubin.*

424 *Tandem, &c.*] Id est, tandem progreditur ex balneo, post longam cunctationem rubicundula, et tantum sitit, ut totum ænophorum exhauriat.—*Rubicundula*] Subrubeus ex calore post balnea. *Lubin.*—*Totum, &c.*] Totum vas vinarium sitiens et exsicicans.

425 *Sitiens*] Capiens vel exhauriens. Sic ille: *Sitit quadrantem*, id est, capit. Mos autem erat apud Romanos ut exonerandi stomachi gratia statim e balneis redeuntes amystim vel uno ductu multum vini biberent, et deinde statim rursus evomerent, et ita ventriculum levarent. Id quod Erasistratus tanquam oculis noxium improbavit, et hic Juvenalis reprehendit. *Idem.*—*Plena, &c.*] Quod ænophorum e plena urna ipsi tenditur a ministris, et ori admovetur, offertur, et bibendum porrigitur. Grangæus dicit, quod sit urnæ capax.

426 *Admotum, &c.*] Id est, ante pedes positum ænophorum prope mensam.—*De quo, &c.*] Ex quo ænophoro vel vase vinario duo sextarii educuntur et ductim exhauriuntur. Vide Martial. Ep. 79. l. 6. *Lubin.*

427 *Ante, &c.*] Quos sextarios duos epotat antequam cibum capiat, qui rabidum appetitum potanti excitabunt bibendo et vomendo. Unde Seneca: 'Vomunt ut edant, edunt ut vomant.' *Idem.*—*Orexis*] Est appetitus comedendi.—*Ducitur*] Bibit, ut digerat. *Vet. Sch.*

428 *Dum, &c.*] Sc. e stomacho. Id est, dum sextarius epotus per vomitum rursus ejicitur.—*Et, &c.*] Id est, et terram vel pavementum, luto vel abluto et purgato stomacho, decidens ferit et percutit.—*Luto*] Lauto, lavato, abluto. Alii *luto*. alii, *luteo*, ut sit Synizesis. *Lubin.*—*Et, &c.*] Cum cepit ebria rejicere. Id Græci dicebant τὴν νῆστιν ἐμείν. *Vet. Sch.*

429 *Marmoribus*, &c.] Id est, integri rivi ex vomitu, in pavimento cœnaculi marmore strato, fluunt et properanter currunt.—*Rivi*] Vomitus: Hyperbolice.—*Aut lata*] Id est, pelvis lata, vel allata, in quam vomit, vel in quam excipiunt ministri vomitum, olet Falerno vino, quod illa antea biberat. Alii legunt *Aurata*. et pro *Falernum*, *Falerno*. Lubin.—*Marmoribus*] In triclinio marmoreo. *Vet. Sch.*

430 *Nam sic*, &c.] Id est, adeo avidè bibit post balneum, tanquam serpens, quando in vini dolium ceciderit, bibendo vomit, et vomendo iterum bibit. *Lubin.* Plinius lib. VII. et I. X. c. 72. Testatur, quod serpentes vini avidissimi sint. Testatur idem Aristoteles I. VIII. de historia animalium. Puteo ego quod Autor velit innuere serpentem vino immersum mucore et sordibus suis inficere vinum, et hinc vomitum creari: hinc dicit *sic bibit et vomit*, i. e. quamprimum bibit etiam vomit. Nam et sic sentiunt Medicorum filii.—*Ergo*, &c.] Id est, nausea adficitur ob vomitum obscœnum uxoris. *Idem.*—*Deciderit*, &c.] Ita post vomitum bibit, tanquam serpens, quando in dolium vini ceciderit, bibendo vomit, et vomendo denno bibit. *Vet. Sch.*

432 *Atque*, &c.] Id est, clausis oculis ob hanc uxoris turpitudinem indignatur, et bilem ad indignationem clausis oculis substringit, contrahit, et coarctat.—*Substringit*] Ob oculos ita dicit, quos ob nauseam contrahit, ut compesceret vomitum: vel clausis oculis iram dissimulat et continendo se, choleram compescit. *Lubin.*

433 *Illa*, &c.] Jam ad garrulitatis vitium transit, et taxat mulieres Criticas et doctas, quæ sapientissimæ sibi visæ inter cœnandum solæ loqui, et de rebus gravissimis, arduis et sublimibus judicare; quæ Poëtæ inter cœnandum inter se conferebant, et de iis judicabant.—*Gravior*] Moles-
 tior, et intolerabilior, quam imperiosa

et immunda. vel ridendo, ait Poëta, eam majoris esse gravitatis, quæ etiam in cœnis dispartet de Poëtis. *Britann.*—*Discumbere*] Ad mensam. *Lubin.*—*Illa*, &c.] Statiliam Messalinam insecatur, quæ post quatuor matrimonia diverso exitu soluta, postremo Neroni nupsit: post quem interemptum, et opibus, et forma, et ingenio plurimum viguit. consecrata est usum eloquentiæ usque ad studium declamandi. Illo tempore duæ Messalinæ fuerunt. hæc, et Valeria, de qua Clandius Britannicum filium sustulit. *Vet. Sch.*

434 *Laudat*, &c.] Ejus ingenium, et divinum carmen.—*Perituræ*, &c.] Miseretur ejus, quod ex amoris impatientia sibi mortem consciverit. vel condolet Didoni, eique veniam dat, quod deserta ab Ænea, mori destinavit.

435 *Committit*, &c.] Comparat Poëtæ Græcos et Latinos inter se Criticorum more, et uter excellentior sit inquiri, et sententiam de illo fert. *Turnebus XXI. 29.*

436 *Atque*, &c.] Criticorum more, quasi in trutina vel lance perpendit Virgilium cum Homero, æquis horum melior. *Lubinus.* Iis versibus plus ponderis et majestatis Virgilio tribui intelligunt, qui in trutinarum et examinum ratione leviora pondera a gravioribus suspendi attollique non ignorant. *Rigaltius.*—*In trutina*] In lauce vel statera exacti sui judicii, quæ videlicet Criticorum munus de Poëtis et Oratoribus sibi delegatum putat.—*Suspendi*] Metaphora a libra. *Lubin.*

437 *Cedunt*, &c.] Id est, Grammatici illi, qui loquaces maximi, illa præsentē tacere coguntur, adeo ipsa vocalis est. Vel coguntur illi mulieri doctæ concedere, quamvis illorum proprium munus sit de Poëtica judicare.—*Vincuntur*, &c.] Ab ipsa muliere, quamvis dieaces, et clamosi rabulæ. *Idem.*

438 *Omnis*, &c.] Totum convivium illa loquente silet, et illam dicentem

admiratur. — *Nec, &c.*] Garrulitate caussidicum, et vocis vehementia præconem, et omnes alias mulieres superat. *Idem.* Ac si dicat, si caussidici, aut præcones, aut altera mulier loquerentur ea præsentem, non exaudirentur.

439 *Verborum, &c.*] Nam tanta verborum vis et copia a muliere profertur, ut tam multas pelves, tot cymbala et tintinnabula pulsari dicat, dum illa loquitur. *Idem.*

440 *Tot, &c.*] Quot verba. In tantum sonora est. Alludit ad proverb. Δωδωνάϊον χαλκείον. Erasmi Chil. 1. c. 1. proverbio 7.—*Tintinnabula*] A sonitu fictum nomen, quod tinniat, *Lubin.*

441 *Jam, &c.*] Ex superstitione Romanorum hoc ridicule dicit. Credebant autem Lunæ, Eclipsin patienti, subveniri posse æris et pelvium sonitu, et cornuum ac tubarum clangore. Unde ‘æra auxiliaria Lunæ,’ Poëta Tibul. dixit. Id est, si Luna deficit, et eclipsin, quasi mortem, patiatur exantationibus (nam sic credebant antiqui), non opus est tubas inflari, et pelves atque æra pulsari: nam hæc una mulier, sua dicacitate Lunæ laboranti potest succurrere; adeo vocalis et clamosa est, et tantum tinnit. *Plin.* XI. 22. *Turnebus, Advers.* c. 22. c. 24.

442 *Laboranti*] Eclipsin patienti.—*Una, &c.*] Sonitum fieri adsolet, quando luna deficit. *Vet. Sch.*

443 *Imponit, &c.*] Sensus est: Mulier, quæ sapiens videri cupit, instituit sectam, et finem certum rebus honestis adsignat, ad quem omnia dieta et facta tanquam ad scopum dirigat. Vel more Sapientum et Philosophorum de summo bono disputat, dat præcepta de ratione recte vivendi; docet, quid sit honestum, quid sit utile, quid pulchrum.—*Imponit, &c.*] Etiam philosophiam tractat. *Vet. Sch.*

444 *Nam, &c.*] Quæ docta et elo-

quens, tanquam sapiens videri cupit, et Philosophia. *Lubin.*—*Nam si doctissima*] Perstringit hic Satyrius mulieres, quæ literas callere videri volebant doctius, quam ut probas deceret. Si ergo, inquit, mulier vult literas tractare, de scriptoribus judicium ferre, philosophari, et reliqua quæ sunt virorum propria; etiam virili habitu incedat, quæque sunt virorum munia tantum peragat. Primum, *medio crure tenus tunicas succingat*, quum mulieres stolis talaribus uterentur. Alterum, *Cedere Silvano porcum*, id enim tantum viris licitum. *Ferrur.*

445 *Crure, &c.*] Id est, virorum Philosophorum more, crure medio tenus, vestes suas debet succingere, virilem habitum accipere. Demissæ enim tunicæ fæminarum sunt. *Turnebus* XI. 23.—*Crure, &c.*] Id est, accipere debet virilem habitum, et cingi ut vir. *Vet. Sch.*

446 *Cedere, &c.*] Id est, non ut mulier Cereri: sed ut vir Philosophus, Silvano porcum debet sacrificare. Vel Epicuream professa, cedere Silvano porcum.—*Silvano*] Arvorum et pecorum Deo mares porcum mactabant, et nullo modo, isti sacrificio fæminis adesse licebat. *Cato* lib. de rust.—*Quadrante, &c.*] Exigua mercede, qualem persolvunt pauperes Philosophi: quod Horatius objicit Philosopho Stoico, regem se esse affirmantis, quod sapiens sit: ‘Dum tu quadrante lavatum Rex ibis.’ *Britannicus.*—*Cedere, &c.*] Silvano mulieres non licet sacrificare. *Vet. Sch.*

447 *Non, &c.*] Non sit ea eruditæ, ut ex arte possit dicere, cognoscatque genera dicendi, quæ tria sunt, grande, mediocre, et humile. *Britannic.*—*Non habeat, &c.*] Persequitur quod cæpit de mulieribus Criticis et damnat mulieres, quæ nimiam doctrinam et Rhetoricam exercebant. *Lubin.*—*Recumbit*] In lecto, matrimo-

sermone rotato Torqueat enthymema] Male sic recentiores editiones. Vestustiores et membranæ recte, *curtum enthymema*. Græv.

448 *Dicendi, &c.*] Non rhetorum more certum aliquod dicendi genus adfectet.—*Aut curtum*] Alii *curtum*. Non uxor tua concisum illud et succinctum dicendi genus adfectet, nec inter orandum *curtum* aliquod Enthymema rotato sermone torqueat, et proferat.—*Sermone, &c.*] Brevibus comprehenso, expedito, volubili. Eo, quod rotunda, rotatu facilia, quam quadrata. Turnebus III. 17. Sermone *rotatum* hoc loco intelligit, orationem conversione conclusam, et ambitu comprehensam: Quod genus dicendi Cicero in Partitionibus *versum*, Aristoteles συνεστραμμένον vocat. Muret. Var. VII. 21.

449 *Torqueat*] Jaculetur, utpote brevem, et acutissimam sententiam.—*Enthymema*] Argumentum dialecticum alteram partem animo concipiens, unde et nomen habet. hic pro universa Dialectica ponitur, quasi dicat, nec habeat uxor tua Dialecticam. Farnab.—*Nec, &c.*] Id est, non sit historica, ut omnes historicos perlegerit. Lubin.

450 *Sed quædam, &c.*] Martialis ait; ‘Sit non doctissima conjux.’ Quædam tantum ex historiis sciat, ne omnino elinguis et rerum ignara sit. Lubin. ‘Neque ullum verbum faciat perplexabile, neque ulla lingua sciat loqui nisi Attica.’ Plaut. Asinar.—*Odi, &c.*] Id est, odi ego nimis doctam mulierem, quæ sit Grammaticæ et historiarum fabularumque peritissima et arrogatissima.

451 *Repetit, &c.*] Sedulo studet et meditatur.—*Palæmonis, &c.*] Remmius Palæmon fuit Grammaticus arrogantissimus, Fabii Quinctiliani præceptor, fuit is tantæ superbiæ, ut literas secum natas, et secum morituras dixerit. Cæterum M. Varronem Romanorum doctissimum, porcum li-

teratum per superbiam appellavit: Jactavit nomen suum non temere in Bucolicis positum, sed vaticinatum Poëtam, fore aliquando omnium Poëtarum et Oratorum Palæmonem judicem. *Idem.*—*Palæmonis artem*] Grammatici, magistri Quintiliani oratoris. *Vet. Sch.*

452 *Servata, &c.*] Quam Palæmon ipsi prævit, ut ab ejus stylo, loquendi modo et analogia, quam curiose observat, ne latum quidem unguem recedat. Lubin.—*Servata, &c.*] Analogia. *Vet. Sch.*

453 *Ignotosque mihi*] Quæ novit versus mihi ignotos, quæque sit Critica, antiquissimorum Poëtarum studiosa, et nie viro longe doctior. Lubin.—*Antiquaria*] Antiquarium, vel, veterum Poëtarum, et mihi inauditorum, versus tenens, vel, antiquæ locutionis investigatrix et Critica. Farnab. Quæ verba ab usu remota, a Saliorum carminibus petita, ipsi Evandri matri non intellecta, et jam exauctorata scrutantur et proferunt. Veterum Poëtarum et Historicorum studiosi Antiquarii dicuntur.—*Tenct, &c.*] Quæ antiquitatem tenet, et ut antiquarius, versus dicit. *Vet. Sch.*

454 *Nec, &c.*] Quæ castigat et reprehendit verba amicæ suæ minus elegantia et Latina. Et quæ verba minora sunt, quam ut a viro gravi et honesto curentur, utpote e mediis antiquitatis tenebris eruta.—*Opicæ*] Indoctæ, barbaræ, et non analogia et lege observata loquentis, quæ Osce fortassis, et Volsee ac barbare loquitur. Vide Sat. III. 207. Farnab. *Osci* enim *Opsei* dicti vulgo *Opici*. Grang.

455 *Solæcismum*] Hoc Satyricæ Poëta dicit, deprecans, ut saltem viro vitiose loquenti pareat, ut ipsi liceat solæcismum ex imprudentia facere in loquendo, et patrandò forte. Quod fiet, si uxorem non doctam duxerit. Vel eo dicit, quasi condemnet sermonem viri, eumque non curet.—*Solæcismum*] Vitiosam verborum compo-

sitionem. Vide Martial. Epig. 20. l. xi. *Lubin.*—*Opiceæ, &c.*] Imperitæ : male pronunciantis. *Vet. Sch.*

456 *Nil, &c.*] Id est, omnia mulier superba sibi licere putat, præsertim cum jam vestium ornatum adhibuerit. *Lubin.*—*Nil, &c.*] Id est, omnia. Nam duo negativi unum confirmativum faciunt. *Vet. Sch.*

457 *Cum, &c.*] Cum monilia ex viridibus gemmis et smaragdis collo suo circumdedit. *Lubin.*—*Cum, &c.*] Monilia circa collum miserit. virides, prasinæ. *Vet. Sch.*

458 *Et, &c.*] Postquam auriculis suis ponderosis gemmis extensis, et deorsum tractis, *magnos elenchos*, et oblongos uniones, fastigiata longitudine in pleniorē orbem desinentes, seu margaritas oblongas ovali figura, conjunxit et sociavit. *Farnab.*—*Magnos, &c.*] Uniones, margaritas oblongas. Magnarum gemmarum elenchos, quos et Titulatos appellant. *Vet. Sch.*

459 *Intolerabilius*] Quia miser maritus misere illi inservire cogitur. Hæc intelligenda de illis, de quibus supra : 'Imperat ergo viro.' *Farnab.*

460 *Interea*] Recitat alia mulierum scelera, quæ pane, fūco, lacte asinino apud maritum sese fūcarent, quo fūco mariti labia inter deosculandum conglutinant, cum contra suis mæchis pretiosis unguentis delibutæ et lotæ occurrerent. Dum ergo dives omnia sibi licere existimat, nihil maritum curat, apud quem dum versatur facies ejus aspectu fæda est et ridicula. vide Sat. ii. 107. *Farnab.*

461 *Pane, &c.*] Panem lacte asinino madidum, ad sollicitandum candorem cutis adhibuisse, supra dictum est Sat. ii. 107. *Lubin.* Alia autem erant *καταπλάσματα*, illa *σμήματα*, quibus utebantur ad cutem poliendam : sublati enim cataplasmati *τὰ σμήματα* adhibebant. *Salmasius.*—*Tumet*] Incrustatione panis, quam apud maritum non abluit.—*Pinguia, &c.*

Delph. et Var. Clas.

Id est, emittit odorem pinguium et fragrantium unguentorum, quæ Poppea Neronis uxor invenit : quæ adeo diligens in curanda forma fuit, ut eam in exilium missam 50. asinæ sequerentur, quarum lacte candorem corporis provocavit. Decessit gravida, calce a Nerone percussa. *Lubin.*—*Pane, &c.*] Medicamen ad tendendam faciem, aut cutem magis.—*Aut, &c.*] Poppea uxor Neronis, adeo diligens in excolenda forma fuit, ut eam quinquaginta asinæ sequerentur missam in exilium, quarum lacte candorem corporis provocabat. earum natura fucata est. Decessit calce a Nerone percussa. Medicaminis ipsius autem nomen Juvenalis Poppeana dixit, quasi ab illa inventum sit. *Vet. Sch.*

462 *Et, &c.*] Conglutinantur inter saviandum. *Lubin.*

463 *Ad, &c.*] Id est, contra, ubi ad mæchum accedit, omnia illa medicamenta faciei abluit, et ipsi placere studebit, ut sit nitida, tersa, a fūco mundata. *Idem.*—*Lota cute*] Id est, lomento expolita vel smegmate, sublato *ἐπιχρίσας*. *Salmasius.*—*Veniunt*] Potius Veniet.—*Quando rideri*] Lege cum interrogatione. Quasi dicat : domi non curat suam formam. *Lubin.*

464 *Mæchis, &c.*] Cum mæchum vult accedere adhibet unguenta foliata, vel Nardina, pretiosissima. *Plin. xiii. l. Idem.* Unguenta ex spicis et foliis nardi atque aliis odoris.—*Foliata*] Unguenta foliis plena, vel aliis aromatibus. *Vet. Sch.*

465 *His emitur*] Omnia aromata, quæcunque ex India huc Romam advehuntur, emuntur a mulieribus Romanis, non suis maritis, ut illis placeant, sed his mæchis, et in mæchorum gratiam.—*Quidquid*] Aromatum, odorum, unguentorum.—*Graciles*] Tenuēs, macri, non corpulenti ob solis æstus, ut contra pinguedo a frigore et humore. *Lubin.*—*Quicquid, &c.*] Odorum. *Vet. Sch.*

Juv.

3 O

466 *Tandem, &c.*] Persequitur idem mulieris vitium, quod tandem postquam multum diuque faciem illeuit, vultum aperit, fucum removet, agnoscere incipit.—*Tectoria*] Sunt proprie incrustationes et cooperimenta cosmetica, quibus muri et parietes obteguntur, ut novam faciem induant. *Lubin.* Tectoria vero hic vocat panem illum, quo madido faciem linebant, ac veluti tectorio quodam inducebant, *τετανωτικῶ καὶ τριβατικῶ τοῦ χρωτὸς*, quod tectorium sen *κατάπλασμα* abstergebant *σμήγματι* ex lacte asinino, cum ad mæchos irent. *Salmasius in Æl. Spart.*

467 *Incipit, &c.*] Id est, tum demum incipit agnoscere qualis vera sit, cum antea fucata fuerit. Nimirum faciem habens rugosam et tetram.—*Atque, &c.*] Quia amplius se pane incrustare non potest, ob id rugosam faciem lacte asinino fovet, quod teneram, erugatam et candidam reddit conservatque entem. *Idem.*—*Illo lacte*] Asinino lacte faciem linat, ut cutem teneat, et candorem eliciat. *Vet. Sch.*

468 *Propter quod*] Ob quod lac habendum, semper asellas apud se habet, et secum ducit, ut Poppæa, etiamsi in exilium et in extremas mundi oras ipsi eundem sit. *Plin. xi. 14. Salmas.*

469 *Exsul, &c.*] Ducit secum asinas lactis causa, se etiam apud Hyperboreos ipsi exsulandum sit. Quocumque ipsi etiam migrandum sit, in ærumnis et exsilio etiam voluptatibus indulget.—*Hyperboreum*] Hyperborei sunt, qui super aquilonis flatum habitabant, apud quos mundi cardo vel axis esse creditur: ob id dixit *Hyperboreum axem.* *Idem.*

470 *Sed, &c.*] Sed illa facies, quæ tot fucis et medicamentis commutatis, variis ac diversis inducitur et illinitur, et quæ facies tot offas sili-ginis coctæ et lacte asinino madidæ accipit et adhibet, an illa facies dicitur, an vero huius?—*Inducitur*] Co-

operitur, illinitur.—*Forctur*] Conservatur, custoditur, retinetur. *Idem.*

471 *Coctæ, &c.*] Id est, candidi panis offas vel frusta et crustas lacte asinino madidas, quibus faciem incrustabant: vel candidi panis e sili-gine, faba aut oryza cocti maceratique lacte asinino ad cosmeticen et faciem emendandam. *Farnab.*—*Coctæque, &c.*] Candidi panis. *Vet. Sch.*

472 *Ulcus*] Eo dicit, nam ulcera medicaminibus et offis vel incrustationibus curari solent. *Farnab.*

473 *Est, &c.*] Locus jucundus, quo rursus in mulierum sævitiam invehitur, quam in familiam et domesticos exercebant tota illa die, qua præterita nocte a marito, venereo aliquo complexu consolatæ non essent.—*Curæ*] Alii *operæ.* Dignum consideratione exacte perpendere, quanta rabiosa crudelitate sæviant in domesticos. *Idem.*—*Est, &c.*] Operæ pretium est. *Vet. Sch.*

474 *Si, &c.*] Id est, si forte maritus noctu libidini conjugis non satisfecerit, si faciem ab uxore aversam habuerit. *Farnab.*

475 *Periit libraria*] Serva lanipendia (quæ a librando penso ita dicitur et dispensando lanam aliis ancillis) male ab ipsa tractatur, et pene occiditur: quum enim in maritum animadvertere et sævire non possit, in familiam invehitur.—*Ponunt, &c.*] Id est, ancillæ quæ mundum et vestes dominæ curant, et ornatum dominæ custodiunt, et purgant, deponunt tunicas, et vestes exiunt, ut nudæ virgis cædantur. *Brodaeus x. 17.*—*Aversus, &c.*] Libidini ipsius satis non fecit.—*Periit, &c.*] Lanipendia. *Vet. Sch.*

476 *Cosmetæ*] Non sunt ancillæ, ut placet interpretibus, sed ornatores: qui ponunt tunicas ad pœnas. *Salmas.*—*Turde, &c.*] Servus Liburnus lecticarius, si aliquo sit missus, tarde rediisse dicitur, et ob id vapulat. *Lubin.*—*Cosmetæ, &c.*] Eos dicit, qui

ornamentis præsunt, non tamen et ornamentices. ponunt tamen et tunicas, ut vapulent.—*Liburnus*] Nuncius, aut certe lexicarius. aut gerulus lexicæ, quæ liburnata est. *Vet. Sch.*

477 *Et, &c.*] Ille miser servus, ob ignaviam domini sui, quod ille dormierit, cum uxorem suam amplexari, et vigilare debuerit, pœnam subire cogitur, et plectitur.—*Alieni*] Domini sui. *Lubin.*—*Pendere*] Proprie is dicitur, qui ob delictum pecuniam solvit, quia penso aere utebantur. *Festus.*—*Alieni, &c.*] Somni mariti pœnas præstat familia. *Vet. Sch.*

478 *Hic, &c.*] In dorso suo dum vapulat; vel franguntur ei in dorso ferulæ seu virgæ e ferula.—*Rubet, &c.*] Dum tandiu flagro vel scutica cæditur, donec rubeat, et sanguis prope sequatur. *Festus.*

479 *Sunt, &c.*] Id est, quædam crudelissimæ bestię solvunt carnificibus annua salaria, ut, cum iratæ sint, familiam suam cædant, ut quando volunt, et quos volunt flagellent. *Idem.*—*Hic, &c.*] Lorns latus, *corium non confectum ἀδέσπυρον* vocant Græci.—*Tortoribus annua*] Salaria quæstionariis, sive carnificibus. *Vet. Sch.*

480 *Verberat, &c.*] Summa mulieris malitia et crudelitas exprimitur. Id est, sævissima mulier flagellari curat servos suos et interim obiter et quasi per otium aliud agens, fucum, de quo dictum est, adhibet.—*Audit amicus*] Id est, interea dum servi flagellantur, ipsa cum amicis confabulatur. *Festus.*

481 *Aut, &c.*] Vel pretiosas suas vestes anro et acu pictas Phrygionum arte, contemplatur et perpendit, quasi tranquillo animo, alias res interea agens. *Idem.*—*Aut, &c.*] *Auroclavas* vestes miratur. Alibi *Scutulatus* vocat. *Vet. Sch.*

482 *Longi transversa diurni*] Sic in sui temporis codicibus lectum fuisse Vetus Scholiastes ostendit, et bene explicat Graugæus jure probus.

Græv. Al. legunt *transacta.*—*Aut, &c.*] Id est, relegit rationem transactorum totius longi diei tempore. Id est dum alios flagellari curat, recognoscit interea rationem omnium quæ illo die sunt peracta.—*Diurni*] Græce *Ephemeris*. Moris enim fuit unumquemque domesticam rationem per singulos dies scribere. Alii leg. *diei*. Grangæus.—*Transversa diurni*] Rationum diurnum accipit in transversa charta scriptum, in opistographo. *Vet. Sch.*

483 *Et, &c.*] Id est, tandiu cædit, donec carnifices, qui cædant, jam de lassati sint verberando. Et tunc demum horrenda voce terribiliter per modum tonitrus quasi intonat: Exi sceleratissime, nunquam domum meam reversurus, quasi jam causam recognoverit, et disceptaverit. *Lubin.* Sic Cicero dixit 'imitari verborum fulmina.' *Horrendum* pro horrende.—*Exi, &c.*] Quasi in causa disceptaverit. *Vet. Sch.*

484 *Jam, &c.*] Cognitio hic est judicium vel judicatio et examen. *Lubin.*

485 *Praefectura*] Supp. *Est.* Quod per exclamationem legendum. Administrat et gubernat aedes. Vel in tali domo vel familia, administratio, praefectura, et gubernatio nihilo mitior et elementior est, quam quæ fuit in aula Sicilia, tempore crudelissimorum tyrannorum Phalaridis, et Dionysiorum. *Scheg. proem. 5.*—*Praefectura, &c.*] Tyrannorum dicit Phalaridis, aut Dionysii. Phalaris Agri-gentinus missos in ænenum taurum homines, subjecto igne torquebat: de quo Cicero dicit inclusorum hominum gemitu mugiebat taurus. *Vet. Sch.*

486 *Nam, &c.*] Al. *Aut si, &c.* Id est, si talis mulier dives, solito aliquanto accenratius et decentius exornari constituit.—*Constituit*] Proposuit, vel constituit tempus et locum mœcho suo. *Lubin.*

487 *Et properat*] Ad mœchum suum in hortum, vel alium locum.—*Jamque expectatur*] Ab adultero suo. *Idem.*

488 *Aut, &c.*] Id est, vel potius dum a mœcho suo expectatur in templo vel Sacrario Isidis, ubi adulteria et stupra promiscue fiebant, ut in domo lenonis. Ob id, illam *lenum* vocat.—*Lenæ*] Dicit quasi magistræ et gubernatricis ac præfectæ meretricum. *Idem.* Nam in ejus templo maxima dabatur adulteriorum occasio.—*Isiacæ*] Apud templum Isidis, *Lenæ*, conciliatrices quia in hortis templorum adulteria committuntur. *Vet. Sch.*

489 *Disponit, &c.*] Id est, tunc *Psecas* vel quævis ancilla dum satis decenter illam exornare nequit, male a domina sua adfligitur, et ipsa crinibus et capillis diffusis et ab irata matrona laceratis, exornat capillos dominæ suæ. *Lubin.*—*Disponit crinem*] Componit crines dominæ, ipsa lacerata per iram. *Vet. Sch.*

490 *Nuda, &c.*] Ad verbera, si quid peccet. Vel, humeros et mamillas nudas habens, discissa veste a domina.—*Psecas, &c.*] Quod talem dominam habeat virulentam et crudelem. Id est, ipsa admodum deformis, dominam suam exornare cogitur, vide Proverb. ‘*Psecas aut ros.*’—*Psecas*] Ancillæ nomen sumtum ex Ovidio, qui ita Dianæ ornatrixem nominat. forte a *ψεκάζειν*, ornatrices enim pauculum irrorabant aquæ ad compositionem crinium. *Farnab.*—*Nuda, &c.*] *Psecazin* Græce dicunt, quando minutum, sive rarum pluit. Ornatrices igitur componentes rarum ac parvum aquæ solent mittere, ac velut *ψεκάζειν*. Ergo nominis etymologiam ab arte sumpsit. *Vet. Sch.*

491 *Altior, &c.*] Furiosæ atque iratæ dominæ verba sese in speculo contemplantis et ancillam objurgantis et pulsantis: Quare non ubique æqualiter capillus mihi compositus est? quare hic *cincinnus* altior est cæteris

et inæqualis?—*Cincinnus*] Est capillus crispus et condensatus.—*Taurea, &c.*] Id est, statim postquam verba hæc dixit, flagro vel scuticæ de pene taurino, ipsam ancillam cædit, et punit perinde quasi esset maximum illud crimen et facinus, quod capillus et *cincinnus* inæqualis, et non satis compositus fuisset.—*Facinus, &c.*] *Satyrice*, *scoptice*, et *ridicule* dictum. *Lubin.* Quod ipsa putat et vocat crimen et facinus.

493 *Quid, &c.*] Verba *Poëtæ*, quibus mulierum malitiam notat, quæ cum sæpe deformes et fœdæ essent et satis ornari ab ancillis non possent, eas verberabant, et iis imputabant quod deformes essent. *Idem.*—*Psecas*] Ab irrorandis capillis dicta ancilla.—*Hic*] I. e. in hac re.

494 *Si, &c.*] Si deformis sit nasus tuus. Si fœda et deformis es, an illud miseræ puellæ imputabis.—*Alteræ, &c.*] Id est, altera ancilla in *læva* sinistra parte capillum extendit, componit, et pectine exornat, eumque circumducit in orbem vel circumulum. *Magius* III. cap. 2.—*Volvit in orbem*] Multimodis revolutionibus componit, ut fiant *capillorum volumina*.—*Si tibi, &c.*] Si tu fœda es.—*Alteræ, &c.*] Altera componit crinem, dum illa cæditur. *Vet. Sch.*

496 *Est, &c.*] Convocatur ad consilium formæ atque ornatus. Sensus et ordo est: *Matrona* jam senior, quæ (*acu* quasi jam *emerita*) a nendo cessat, et quæ jam *lanis admota* est et lanificium exerceat, *est in consilio*, ut domina rite ac dextre ornatur, ut de hoc sententiam suam ferat. *Junius* de coma cap. 7.—*Est, &c.*] Est ejus consiliaria, cum sententia de ornatu dicenda est. *Lubin.* Similis jocus de rhombo pisce, supra.—*Est, &c.*] Lanipendia matris facta ornatrix, quasi magistra. *Vet. Sch.*

497 *Emcrita*] Illa dicitur quæ functa est munere suo et vacationem habet. *Britann.*—*Quæ cessat acu*] De

acu crinali dictum censeo, cujus hanc peritam olimque exercitam, accersit in consilium. *Farnab.* Sic quidem ille, sed merito præfertur aliorum expositio: quæ hebeti per annos oculorum acie a snendo cessat.—*Sententia prima*] Illa in consilium admissa prima est inter consiliarias, in dicendo de ornatu formæ, matronæ vel dominæ. Id est, prima sententiam dicet, utpote senior, et ob id prudentior. *Lubin.* Juxta huic rei solennem formulam ‘De ea re ita censeo:’ princeps enim Senatus a Consule relatione facta, prior sententiam dicebat, cæteri ordine rogabantur.—*Emerita*] Quæ oratrix est, sed jam quasi emerita cessat. *Vet. Sch.*

498 *Post, &c.*] Post hanc, juxta ordinem ætatis, artis ac prudentiæ, ut in magnis conciliis fieri consuevit, reliquæ etiam prior sententiam vocatæ censebant, et suam sententiam dicent. *Lubin.*

499 *Tanquam, &c.*] Tanquam periculum agatur de fama et vita, adeo sollicita est de forma. *Idem.*

500 *Tanta est*] Tam magni pretii esse censetur cura de pulchritudine et decore formæ quærendo. *Scheg. proœm.* 5. *Al. Tanti.*

501 *Tot, &c.*] Deridet easdem, quod caput tot ornamentis exaltent, ut aliæ a fronte quam a tergo videri possint. Id est, illa matrona tot fasciis capillorum in ordinem constrictis, caput suum premit et aggravat, et tot compagibus, et conjunctionibus rerum per modum ædificii exaltat, ut si illam a fronte videas, excelsum et proceram virginem esse credas, qualis Andromacha fuit. Sin illam a posteriore parte vel a tergo videas, tunc minor est, ut aliam illam esse credas, non illam quam a fronte vidisti. *Parrhasius* Epist. 57. §. 2. *Junius* de coma cap. 7.—*Compagibus*] Fasciis et tiaris. ‘Celsæ prociul aspice frontis honores, Suggestumque comæ.’ *Papin. Sylv.*

502 *Ædificat*] Καταχρηστικῶς καὶ σκωπτικῶς.—*Andromachen*] Hectoris conjugem te videre putares. Hanc Dares Phrygius et Ovidius, longissimam fuisse testantur. *Lubin.*

503 *Cedo, &c.*] Est autem hic sensus: Et quidni illa alia videatur a fronte, quam a tergo. *Cedo* enim et dic, an non alia videri queat, cum a natura parva sit et brevis. Vel est concessio Ironica et Satyrica. Da et concede hoc parvis illis mulieribus, et permitte ac indulge, ut per artem caput suum ita ædificent, ut si natura brevioris sint staturæ, et breve spatium parvi corporis consecutæ sint. *Idem.* Vel, *Cedo*, id est, dic quomodo facit quum vult osculari mæchum? si sortita est breve spatium lateris parvi, et si videtur brevior virgine pygmæa, adjuta nullis cothurnis; si et *levis* est, id est, minime ponderosa, quum sit pusilla; consurgit, inquit, ad oscula, *planta erecta*, hoc est, ipsa se erigens plantis. *Bri-tann.*

504 *Breviorque, &c.*] Id est, si illa mulier matrona nullis cothurnis vel altioribus calceamentis adjuta, tunc brevior esse videtur aliqua virgine pygmæa, quæ quidem est brevissima. *Lubin.*

505 *Pygmæa*] Brevior tribus spithamis vel cubito. Dicuntur enim pygmæi a πῆχυς, id est, cubitus, quod cubitum longitudine exæquent.—*Virgine Pygmæa, nullis adjuta*] Non ineleganter ex v. l. legas *adjuncta*. Parvam puellæ staturam exprimit, dum eam cothurnis adjunctam ait, *Schioppius*.—*Cothurnis*] Altis e subere calceamentis, suram ambientibus, quibusque personarum majestas et proceritas requisita adjutabatur. *Id.*

506 *Et, &c.*] Ipsa ob breve et exiguum corpus levis et agilis, ad oscula mæchi planta sursum erecta, et talis innixa, consurgit. *Idem*.—*Ad oscula*] Mæchi scilicet. *Vet. Sch.*

507 *Nulla viri*] Id est, interea dum

nobilis, et dives matrona ita se linit, colit, lante ornat, virum prorsus negligit, et illum parum curat. *Lubin.*

508 *Dammorum*] Quæ miser maritus patitur, ex tam luxurioso mulieris cultu, ex tot impensis sumtuosæ et prodigæ conjugis: et negligit res domesticas, quasi ad eam non pertinerent.—*Tanquam, &c.*] Nihilo familiarius cum marito vivit, tanquam ejus conjux non magis esset, quam reliquæ vicinæ.—*Dammorum*] Quæ in domo fuerunt.—*Tanquam, &c.*] Tanquam extranea. *Vet. Sch.*

509 *Hoc solo*] Correctio. Hoc uno et solo, non tanquam vicina viri est, sed tanquam proxima, quod amicos et servos ob mariti odium, odit, quod vicinæ non faciunt. *Lubin.*—*Quod, &c.*] Quod vicina non facit. *Vet. Sch.*

510 *Graris, &c.*] Suis immodicis sumptibus, quos nimio cultu aggravat, gravis et molesta est.—*Ecce, &c.*] Pergit jam ad superstitionem mulierum, quæ de rebus futuris sollicitæ, et nimis credulæ timeant, quæ a Sacerdotibus Cybeleis et Isiacis horribiliter prænnuncientur. Sententia est: Ecce chorus Sacerdotum Bellonæ vel Minervæ et Pallados Bellorum Deæ, quæ sacerdotes suos furentes facit, &c. intrat, grande sonat, et metum incutit aliis. *Lubin.* Conjungit Bellonam et matrem Deum, ut quæ una eademque Dea diversis nominibus et numinibus. *Grang.*—*Graris, &c.*] In lomentis, et balneariam pecuniam erogando. *Vet. Sch.*

511 *Matris Deum*] Vestæ vel Cybeleis, sive terræ. De utraque Dea, ejusque sacerdotibus dictum Sat. II. vs. III. *Lubin.*—*Chorus*] Sacerdotum. —*Ingens, &c.*] Satyricæ. Est autem descriptio summi Sacerdotis, qui *semi-vir* ob abscissos testes, et in ingenti existimatione. Quod ingenti sit membro, ut ideo *facies* dicatur *reverenda obsceno minori*, i. e. sacerdotibus reliquis qui minus habent membrum virile.—*Bellonæ, &c.*] Sacerdotes, sive

mystæ. *Vet. Sch.*

512 *Reverenda, &c.*] Quia minorem penem habet. *Vet. Sch.*

513 *Mollia, &c.*] Eo dicit, nam Sacerdotes Deæ Cybeleis, vel Phrygiæ sese castrabant, cultello petrino, quem *ruptam testam* hoc loco vocat.—*Mollia*] Ad mollitiem creata. Vel quia Eunuchi molles sicut fœminæ.—*Rupta*] Fracta testa Samia, vel cultello ex petra, ut et Judæi, *Plin.* XI. 49. et Sat. II. vs. III. Alii leg. *Rapta.*

514 *Jampridem*] Ad sequentia, et præcedentia potest referri.—*Cui, &c.*] Id est, cui reliquorum sacerdotum, rauca cohors tanquam digniori, cedit.—*Cui, &c.*] Cui tympana, quæ a vulgaribus et plebeis sacerdotibus pulsantur, tanquam Antistiti suo, et summo Pontifici cedunt, et locum dant.—*Rauca*] Cantu. vel, quod eunuchis, ut et feminis ex frigore et superflui humoris abundantia arteriam asperam crassiorem reddens, vocis meatum angustat. *Farnab.*—*Tympana*] Id est, Galli infimi ordinis, tympanotribæ. *Lubin.*

515 *Et Phrygia*] Cui summo sacerdoti vel antistiti mentum, vel os, Phrygio galero, vel infula Trojanis olim nsitata, tegitur et operitur.—*Tiara*] Tiara alia est regnum, alia sacerdotum. Regum tiara recta et cum apice, sacerdotum sine acumine, eaque *Cidaris* dicebatur. *Grang.*—*Et, &c.*] Sacerdotis habitu. Tiara nam galea sacerdotis est, quæ per malas veniens, mento subligatur. Tiara est Phrygium quod dicunt. *Vet. Sch.*

516 *Grande sonat*] Id est, ille sacerdotum Antistes haecenus descriptus, elata voce superstitiones suas proclamat et inculeat, illis mulieribus metum incutit. Vel alta voce canit.—*Metuique jubet*] Id est, ille jubet et prædicat, si quæ mulier Romana centum ovis sacerdoti datis, se non expiet et lustret, fore, ut mensis Septembris et Auster illo mense flans ipsi febriem,

pestem, morbum, et mortem adferat. *Ora* expiationibus lustrationibusque adhibebantur, ac præcipue in sacris *Isidis*. *Brotaus* Miscellan. 1. 25.

518 *Et, &c.*] Nisi ipsi sacerdoti vestes suas veteres *Xerampelini* coloris (qui color inter muricem et coccum medius est) donarit.—*Xerampelinæ*] Vestes coloris siccæ rosæ: vel ejusmodi est in autumnalibus vitis frondibus. *Farnab. Lubin.* Ex superstitione veteri hæc dicuntur. Nam tales vestes solebant suspendere, et lustratione facta credebant omnes morbos, et infortunia in vestes illas derivari. Ut ex sequentibus liquet. Hoc autem artificio potiebantur vestibus illi sacerdotes. Alii pro *reteres* legunt *restes*. *Guil. Canterus* Novar. lect. III. 6. pro *ipsi*, legit *igni*.—*Xerampelinæ, &c.*] *Vet.* Interpres, *Vestes ampelini coloris, qui inter coccinum et muricem medius est*, quod scilicet coccineus color clare rubesceret; muricis, pressior esset ac subobscurus; ut *Xerampelinus* sit rufus ex flavo et fusco temperatus: vel quod eo colore sit, qui est foliorum vitis arescentium. *Ferrar.*—*Et, &c.*] Vestes scilicet, quæ ad usum matronarum fuerunt, ampelini coloris, qui inter coccinum et muricem medius est. *Xeron* vero siccum significat. *Vet. Sch.*

519 *Ut, &c.*] Id est, ut quidquid e vestigio vel improvise superveniens adversum, vel infortunium evenire illi mulieri possit, expiatione in tunicam averruncetur.—*Instat*] Mulieri imminet. *Lubin.*

520 *In, &c.*] Non vestes solum, sed etiam et effigies, et simulacra solebant suspendere ex lana in Compitalibus, ut manes illis imaginibus et simulacris contenti, vivis parcerent. *Idem.*—*Totum annum*] Mala totius anni.—*Expict*] I. e. purget.—*Semel*] I. e. sola hac lustratione.

521 *Hibernum fracta*] Exagitat jam miseram illarum mulierum supersti-

tionem, quæ omnia agebant, etiam durissima, quæcunque sacerdos jussit. *Idem.*

522 *Ter, &c.*] Ut se expiet ex præcepto sacerdotis, et glaciem franget, et mane Tiberis aqua submergetur. *Pers. Sat. 11.* 'Tiberino in gurgite mergis,' &c. *Idem.*

523 *Timidum caput*] Vel ob mala futura, quæ sacerdos prædixit, vel superstitiosum, superstitio enim ex inscitia et timore.—*Abluet*] Ablutio fiebat sacris Superorum, respersio inferorum. *Marcil. ad Pers. Sat. 11.*—*Inde superbi*] Id est, manibus et pedibus instar brutorum, per totum campum Martium, vel agrum Tarquini Superbi, quem Brutus Marti consecravit, perrepet, idque genibus attrita pelle cruentis, et nuda illud faciet, et frigore tremebunda.

524 *Nuda ac tremebunda*] Rependo. *Is. Casaub. ad Suetonium in Augusto*, accipit hunc locum pro nudipedalium superstitione. 'Huc pede matronam nudo descendere vidi.' *Ovid. Fast. VI.*—*Totum, &c.*] Brutus agrum Tarquini Superbi ejecti totum Marti consecravit. unde hodieque campus Martius appellatur. *Vet. Sch.*

525 *Si, &c.*] Io Inachi filia, quam Jupiter stupravit, et a Junone deprehensus, in candidam vaccam eam transformavit. Vide Fabulam apud *Ovidium*. Quæ tandem intercedente Jove, Junoni reconciliata et in veterem formam transformata, inter Deas in cælum relata, Isis postea dieta, et ab Ægyptiis culta fuit. Id est, si Isis dicatur hoc jubere per sacerdotem suum. *Lubin.*—*Jusserit Io*] Io Inachi fluvii filia, quam Juppiter stupravit: et deprehensus a Junone, in vaccam eam transfiguravit, celare volens factum, quod Juno sciens, dono eam sibi petit, et accepit, quam acceptam, Argo custodiendam tradidit. Hic Argus centum oculos dicitur habuisse, quem Mercurius jussu ab Jove occidit. Hanc igitur Io in tantum per-

secuta est Juno, ut per omnem mundum eam minaret. Quæ cum venisset errans in partibus Ægypti, in Nilum fluvium, lassata cœpit orare, prout potuit, requiem malorum. Jupiter Junonem dilexit, * petit, indulgit pellici, et reversa in suam figuram, recepta est inter Deas. Et ipsa est Dea Isis. Inde etiam sacra de Ægypto. *Vet. Sch.*

526 *Ibit, &c.*] Si jubeatur ab Iside ad Ægypti extremitatem ire, et a Meroë Æthiopiæ insula aquas calidas petere, ut illas in suam ædem vel templum spargat, illud confestim faciet. Quum in templo Isidis aqua tantum simulata esset, si juberet Io, vel ejus Sacerdos, etiam pedibus hæc religiosa, seu potius superstitiosa matrona ad Nilum usque itura esset, veramque Nili aquam allatura. *Grang.—Calida*] Ob illam regionem, cui Sol ad verticem propius accedit. *Brodæus Miscellan. iv. 2.* Alii leg. *Calidas.*

527 *Meroë*] Civitate Ægypti, ut alii, Nili insula in Æthiopia, quam describit Heliodorus l. x.—*A Meroë*] Civitas est Ægypti. *Vet. Sch.*

528 *Antiquo*] Id est, quod templum surgit vel ædificatum est ad proximum antiquo ovili, vel palatio, vel regiæ Romuli. Alii censent, quod fuerit in campo Martio vicinum ovili, quod ibidem in memoriam, quia ibi Romulus et pastores pecora paverint, exstructum sit. *Berouldus in Servium §. 38.—Ovili*] Sunt qui de septis intelligunt, in quibus claudabatur populus ad suffragia. de his vide quæ ad Martial. Epigr. xiv. 2. *Farnab.—Isidis, &c.*] In Martio campo templum Isidis vetustum.—*Ovili*] Quia ibi Romulus et pastores adsueverant pecora pascere, aut regiam dicit Romuli, ut palatium. *Vet. Sch.*

529 *Credit, &c.*] Id est, matrona adeo superstitiosa est, ut, cum moneatur a sacerdote, credat se admoneri voce ipsius Isidos dominæ; vel credat

in somnis illam sibi apparere, et talia jubere. *Lubin.—Dominæ*] Dii enim domini, Deæque dominæ antiquis vocabantur. *Grang.—Se voce*] Ut putet ipsam Deam per Gallum loqui matrona, usque adeo superstitiosa est. *Vet. Sch.*

530 *En animam, &c.*] Amara ironia. Nimirum tu mulier adeo impudica et flagitiosa, digna es, cum qua Dii nocturna colloquia instituant. *Lubin.*

531 *Ergo hic*] Id est, hic igitur Isidis Antistes, qui circumdatus est multitudine hominum candido linteamine cinctorum, et summus, et præcipuus, et in summo honore est apud superstitiosas hæc bestias. *Idem.*

532 *Grege, &c.*] Ita dicti reliqui sacerdotes Isidis, summum sacerdotem comitantes, qui veste linea utebantur. *Pithæus legit, lanigero.—Grege calvo*] Quia Isidis sacra celebraturi, capillum funditus deradebant. *Junius de Coma, c. 11.—Qui, &c.*] Sic enim symmistæ quando Osirim quærunt. *Vet. Sch.*

533 *Plangentis*] Multitudinis, Apim bovem cum planctu quærere solitæ.—*Derisor*] Haud dubie enim nebulo ille sciebat, talibus sacris populum ludibrio haberi.—*Anubis*] Antistes sustinens personam Anubidis, filius fuit Osiridis, qui in specie canis colebatur, quod in insigni canem gessit, ut Macedo frater lupum. *Diod. Sicul. i. 4. Lubin.—Derisor Anubis*] Utrum quod ipse derideat, an quod aliis se præbeat deridendum. Dictus anubis, quia caput caninum accepit per mysteria. *Vet. Sch.*

534 *Ille, &c.*] Antistes. Notat hic superstitionem mulierum, quæ cum a concubitu diebus festis, et cum reverentia observandis non abstinuissent, adibant hunc Antistitem, ut pro illis intercederet. *Lubinus.—Ille, &c.*] Horum versuum sententiam nemo recte explicavit. Matronæ quæ in casto Isidis aut Cereris erant, concubitu abstinabant; et per eos dies quibus castum

observabatur, secubabant a lectis suis ac toris genialibus, et stramentis incubabant in templo ipso, in quo et pervigilia celebrari mos fuit. Sic mulieres *θεσμοφοριδζουσαι* apud Athenienses, per totos sacrorum dies stramenta habebant in templo, quibus incubarent. Ea stramenta ut plurimum iis herbis ac foliis facta fuere, quæ castitati conducere existimantur. Maritus ergo ejus mulieris, quæ sacris observandisque diebus non abstinuerat concubitu, cogebatur pro ea veniam petere per sacerdotem, et magna mercede ac pœna violatum Cadurcum redimere. Violatum autem Cadurcum sive stramentum intellige ab illa muliere, quæ in casto non fuerat, nec stramento incubnerat cum reliquis *ἄγνευοῖσιν*. Sic Cadurcum pro stramento omni, quum proprie culcita sit ex lino Cadurcensi. *Salmasius Plinian. Exercit.—Observandisque diebus*] Festis. *Vet. Sch.*

536 *Magnaue debetur*] Hoc mulieri persuadent, se magnam pœnam promeruisse, quod cadurcum violarit. *Lubinus.—Violato cadurco*] Id est cum lectus concubitu esset contaminatus. —*Violato, &c.*] Membrum mulieris intelligitur, cum sit membri velamen, vel, ut alii, instita, qua lectus intenditur. Unde ait Sulpitia, ‘Ne me cadurci destitutam fasciis Nudum Calæno concubantem proferat.’ *Vet. Sch.*

537 *Et, &c.*] Quamvis culpa et pœna gravis sit, tamen intercessione, et lacrymis illis antistitis, argentea serpens in templo Isidis et imagine Osiridis canem et lupum complectens, illa caput in signum veniæ movisse visa est, et precibus adsensisse. *Lubin.* Vel, iratæ similis, caput movisse (ut Sat. II. vs. 130.) draconis effigies in Isidis templo; de qua vide Diod. Sicul. et Macrob. I. I. Sat. 20. c. *Farnabius*. *Ælianus* prodit Isidis simulacrum ab Ægyptiis effingi solitum, ut quodam Diademate aspium corona-

retur; unde in illius pompa serpens ferebatur. *Grang.* Qui etiam *movisse caput* explicat, ut irati solent.—*Argentea serpens*] Quæ est in templo Isidis. *Vet. Sch.*

538 *Illius*] Isiaci sacerdotis. *Meditataque, &c.*] Id est, tacitæ antistitis preces cum susurro pro muliere jam ante meditatæ et animo conceptæ, efficiunt, ut Isis veniam culpæ det. Est Ironia. *Grang.* Hinc Pers. Sat. II. ‘Haud cuivis promptum est murmurque humilesque susurros Tollerere de templis et aperto vivere voto:’ —*Non abnuat*] I. e. non deneget, non recuset.—*Illius, &c.*] Isiaci antistitis. *Vet. Sch.*

539 *Ansere magno*] Est ergo irrisio. Nimirum Deus ille Osiris, victimis et sacrificiis corruptus, a pœna abstinet. —*Ansere*] Alite Isidi sacro: solebant ergo eam ansere colere, et popano, id est, placenta tenui, lata et rotunda, teste Herodoto I. II. *Grang.*

540 *Osiris*] Deus ille qui *Anubis* vs. 535.

541 *Cum, &c.*] Cum Isidos sacerdos abiit, et locum dedit, tum Judæa suppellectili sua panpercula (cophino et fœno) relictæ, ipsi succedit, male vestita ac tremens. Vide quæ vs. 14. Sat. III. dicta sunt de cophino fœnoque. *Parrhas. Epist. 18.—Cum, &c.*] Cum Gallus sacerdos ac lustrator abcesserit, Judæa mulier advenit, quæ in anrem susurrando, sub obtentu religionis, aliquid petit. Dixit nam superius Judæis hortos datos, quos colentes, præstabant pensiones: modo, inquit, laborem horti declinantes, transferunt se ad Deos lucri causa, legem Moysi exponentes.—*Cophino fœnoque*] Suppellectile, quod his pulmentaria sua, et calidam aquam die sabbati servare consuevit. *Vet. Sch.*

542 *Arcanam*] Cum non Deorum, sed Dei unius nomine stipem peterent, palam id facere non audebant. Romani enim Deos patrios negligi indignissi-

me ferebant. Ergo non palam stipem rogat, sed clam in aurem arcanam mendicat. Vel cui arcana et secreta insusurrat. *Lubin.*—*Mendicat*] Insusurrat aliquid de sua religione, similique opem petit, sed tecte, ne in periculum adducat matronas Romanas, quibus damnosum foret Judaicam profiteri religionem. Vide Martial. Epig. 54. l. vii.

543 *Interpres legum*] Hierosolymitanarum et Judæarum, quæ in veteri testamento habentur. *Lubin.*—*Legum, &c.*] Solymas autem appellavit, quia quæ Hierosolyma dicitur, ante *Solyma* vocabatur. *Britannic.*—*Et, &c.*] Quæ, ut sacerdotes Dodonæ, sub quercu et fago responsa et oracula potest reddere, teste Herodoto. *Lubin.* Sed *Lubinum* fabulari et minime ad rem, dicit Grangæus, addens, quod Judæi arboribus urbi proximis alligabant jumentum, ibique tota nocte cum familia dormiebant, unde mane surgebant, ut in urbe vaticinatum venirent. Quæ convenient cum Autoris verbis Sat. iii. ut hinc dicatur *Sacerdos arboris.* *Magna, &c.* et *ac summi fida, &c.* a Judæos subannante.

544 *Arboris*] In nemore Aricino vititans. Vide quæ ad Senecæ Medeam Varnabius, versu 349.—*Et summi*] Quæ Dei nuncia ad nos; et nostra ad Deum defert, idque certe ac fideliter. *Idem.*—*Ac, &c.*] Quid Dii cogitent de hominibus, vel disponant. *Vet. Sch.*

545 *Implet, &c.*] Id est, mulier superstitiosa his Judæis etiam aliquid donat, sed parcus, quam sacerdotibus Isidos. Legunt et distinguunt alii hoc modo, *implet et illa manum, sed parcus: ære minuto Qualiacunque roles, &c.* Ut sensus sit distinctus, illa dat quidem, sed parca manu; vel implet quidem manum, sed rebus frivolis: et tum aperitur nova sententia.—*Ære, &c.*] Id est, pro minuto etiam ære (pro mercedis qualitate et quantitate) Judæi qualiacunque somnia et qualescunque

vanitates tibi vendere non gravabuntur. Notat imposturas Judæorum irrisorie. Quos eodem modo, ut nos Ægyptios et Bohemos habet. *Grang.*

546 *Qualiacunque, &c.*] Mala sive bona, etiam res vanas, quas pro magno proferunt. *Vet. Sch.*

547 *Spondet, &c.*] Id est, aruspex aliquis ex Armenia, vel Commagenus ex parte illa Syriæ, cum pulmonem vel intestina columbæ adhuc calidæ et palpitantis inspexit, mulieri tali omnia fansta et felicia futura prædicit, ipsique amatorem tenerum et formosum inde pollicetur, vel maximam et iugentem hæreditatem ex testamento divitis ejusdam orbi. *Lubin.*

548 *Calidæ*] Paulo ante dissectæ, adhuc vivæ et palpitantis. Vel, salacis.—*Pulmone*] Inspectis extis. *Idem.*—*Columbæ*] Sacrificabatur enim Veneri, ad quam res amatoriarum pertinent, columba.

549 *Tractato*] Id est, quem scrutatus et manibus rimatus est aruspex. *Idem.*

550 *Pectora pullorum*] Id est, studiose pectus et intestina pullorum et catellorum introspectit. *Parrhas.* Epist. 18.—*Pectora, &c.*] Inspiciens, ut Virgilius; ‘Pectoribus inhians spirantia consulit exta.’ *Vet. Sch.*

551 *Interdum, &c.*] Scilicet occisi et mactati exta inspicit. Notandum hoc loco extremam illam superstitionem, ne sanguini quidem humano peperuisse.—*Faciet, &c.*] Id est, aruspex ipse illud committit, quod ipse accuset et objiciat aliis, vel patrabit infanticidium, quod judicio suo postea detegat, ut propositum præmium delationis consequatur. *Parrhasius* Epist. 18.—*Deferat*] Accuset—*Faciet, &c.*] Hic Egnatium Philosophum significat, qui filiam Barea Sorani, qua cum ipse ad magicam descendisset, hortatus detulit Neroni. ob quam rem mori cum patre jussa est a Nerone. Egnatium autem hic Poëta

ob delationem hanc ipsam sæpe lacerat, ut superius dixit, 'Stoïcus occidit Baream, delator amicum, Discipulumque senex.' *Vet. Sch.*

552 *Chaldæis, &c.*] Indicat jam quod superstitiosæ illæ mulieres, plus tamen tribuant Chaldæis et Astrologis Babylonis et Syris, quam aruspici-
cibus. *Lubin.*

553 *A fonte, &c.*] Tanquam ex sacro tripode profectum, ut ab ipso Jove Ammone dictum: alii legunt *a fronte*, sed male. Nam ibi non responsa, ut apud Delphos verbis dabantur, sed nutu et signis. Templum enim Ammonis conditum eo loco in quo fontem invenit Bacchus in Indiam iter faciens, ut docet *Servius*.—*A fronte, &c.*] Tanquam si a Jove ipso Ammone sit dictum. Apollo nam indignos homines putat quibus futura respondeat. Nam magis sic intelligitur, quod Alexander damnavit templum Apollinis in Delphis, ne sint homines futurorum præscii. *Vet. Sch.*

554 *Ammonis*] Jovis, ab *ἄμμον*, id est, arena, in arenosis enim Africæ desertis templum illi a Baccho conditum est, propter fontem ex ariete conspecto inventum. Vel Hammonis a *ἡμῶν* solarium, simulacrum Jovis in sublimi exstructum. *Farnub.*

—*Quoniam, &c.*] Scoptice hoc dicit, quasi illi astrologi oraculorum defectum supplere deberent. Scripsit Plutarchus librum de Oraculorum suo tempore defectu: Christus autem suo adventu Dæmones profligavit, et omnibus oraculis Dæmonum æternum silentium imposuit. *Lubin.*

555 *Et, &c.*] Quoniam inquit mortalitas hac una re damnatur et affligitur, quod futura noscere non possit. *Britannicus*.—*Caligo*] Obscuritas et ignorantia rerum futurarum. *Lubin.*

556 *Præcipuus, &c.*] Aerius invehitur in superstitionem mulierum redentium Astrologis, quibus ut perniciosissimus quisque erat, ita maximam habebat fidem, et qui ob vatici-

nia sua sæpius quam reliqui in exilium ejectus est, sed quia eventus vaticinio respondit, fuit revocatus.—*Qui, &c.*] Subaudi *fuit*, id est, qui scelerratissimus, ac per hoc sæpius missus in exilium. Seleucum Astrologum hic designat. *Britann.*—*Præcipuus, &c.*] Deest *fuert*. Horum autem, id est, magorum, aruspicum, mathematicorum. *Vet. Sch.*

557 *Cujus, &c.*] Per cujus amicitiam, et tabellas judiciorum Astrologorum magno pretio ab Othone emendas, cui contra Galbam victoriam pollicebatur, Sergius Galba Othenis hostis obiit, ut Astrologus fuerat vaticinatus. Vel per cujus amicitiam et familiaritatem cum Othone, et per cujus tabulam vel chartam, cui judicia sua Astrologica inscripsit, et quæ magno pretio conducenda erat, mors et cædes futura magni Romani civis imperatoris Sergii Galbæ prædicta fuit.—*Amicitia*] Quasi Otho amicitiam, et tabellas illius Mathematici pretio redemerit.—*Tabella*] In qua thema et constitutio cæli, addito de illis judicio, et vaticinio. Sueton. 4. Otho. *Lubin.*

558 *Magnus civis*] Sergium Galbam intelligit.—*Obiit*] Pro *obit*, vel *obiit*. Syncopæ, quæ producit hanc syllabam.—*Formidatus*] Quem Otho formidavit. Æmulus enim Imperii erat. *Junius* ex libro Susii legit, *formidandus*.

559 *Inde, &c.*] Hinc Astrologiæ arti fides habetur a fæminis, si aliquoties ante Astrologus fuerit in vincula coniectus, manicis et catenis ferreis vinctus: et postea dimissus cum honore, quando comperiebantur vera esse quæ prædixerat. Vide *Lipsium* l. xi. Annal. Taciti.—*Longo*] I. e. dinturno.—*Sonuit, &c.*] Si jam in catenis fuit, aut in castrorum custodia. *Vet. Sch.*

561 *Nemo, &c.*] Id est, nemo Mathematicorum genium vel animum futuris rebus dignoscendis aptum et

perspicacem habere creditur, qui aliquoties non sit condemnatus. *Lubin.* — *Nemo, &c.]* Quasi ob nimiam peritiam scilicet fuerit damnatus. *Vet. Sch.*

562 *Sed, &c.]* Qui sua arte prope vitæ periculum incenrit. — *Cui, &c.]* Qui supplicio adficiendus; et cui per singularem gratiam et misericordiam vix ægre contigit exilio muletari, et in Cycladam insulam mitti ut effugeret præsentem mortem. Erat hæc insula in Ægæo sinu, exsilio noxiorum destinata. *Lubin.* — *In, &c.]* In insulam Cycladam relegari. Sensus hic est. Peritissimus astrologorum ille est, qui tale aliquid admisit: cum facinus non exilium semper mereatur. *Vet. Sch.*

563 *Et, &c.]* Erat Seryphus una Cycladum, ad quam, ut in Gyarou noxii relegabantur. Erat autem Seryphus grave exilium. *Lubin.* — *Et, &c. caruisse]* I. e. Revocari ex illa exsili insula. — *Tandem]* I. e. post longum tempus.

564 *Consult]* Notat jam, quid quærerent mulieres ex Astrologis, et quod plurimæ mulieres ipsæ Astrologiam exercerent. Id est, Tanaquil uxor tua Astrologis summopere dedita, consult Astrologum, quando tandem mater moritura sit, quæ tardo morbo Ictero laborat, quam cupit jamdudum mortuam. — *Ictericæ]* Icterus est suffusio bilis flavæ per totum corpus, morbus regius et arquatus etiam dicitur. *Idem.* — *De funere lento]* I. e. de morte quæ nimis moratur, et nimium differtur.

565 *Ante, &c.]* Id est, de te tamen, viri sui funere, prius eum consultit, quem citius adhuc mori quam matrem desiderat. Tum, quando sororem et paternos mortuos ad sepulturam effecerat, eorumque bonis potiatur. *Idem.* — *Tanaquil]* Pro qualibet superstitione ponitur, qualis fuit illa Tarquinii Prisci uxor Astrologiæ peritissima, quæ Mathematicæ fuit studiosissima.

Tanaquil est uxor imperiosa, ut apud Anson. in ep. ‘Tanaquil tua nesciat illud.’ — *Tanaquil tua]* Modo pro qualibet uxore posuit nomen. Hæc autem Tanaquil fuit Tarquinii Prisci uxor, socii Servilii Tullii, quæ dicitur mathematicam artem optime scisse. *Vet. Sch.*

566 *An sit, &c.]* Id est, quærit de morte viri, et vita sui adulteri, an etiam ille diutius victurus sit. *Lubin.* — *An, &c.]* Κατὰ κοινὸν consultit, si superstes illi sit adulter suus. *Vet. Sch.*

567 *Quid, &c.]* Sceptice et Satyrice. Quasi nihil majus et excellentius tali mulieri a Diis dari possit, quam longa felicitas et valetudo ac vita mœchi sui. *Lubin.*

568 *Hæc, &c.]* His sequentibus jam notat illas mulieres et insultat illis, quæ ipsæ erant Astrologæ, dicens illas tolerabiliores esse, quæ astrologos consulant, eo quod astrologiam ipsæ ignorent, et quæ sint qualitates et potentiæ Planetarum. Vel, quæ talia tali et tanto scrutentur studio, nec curent magis quæ in rem suam sint. — *Sidus triste]* Inominata illa sicca, et frigida stella Saturni, maleficum, et infortunatum sidus: et quibus in ortu affulserit infelicitatem portendens. Propert. ‘Et grave Saturni sidus in omne caput.’ *Britann. Lubin.* — *Quid, &c.]* Superstitiose. Virgilius: ‘Frigida Saturni sese cum stella receptat.’ Lucanus: ‘Veneris salubre sidus.’ *Vet. Sch.*

569 *Quo, &c.]* Cum quo signo vel sidere Venus orta læta sit ac fausta, fortunata, ac benigna: quos planetas habeat amicos. *Lubin.*

570 *Qui, &c.]* Quæ tempora ex stellarum constitutione lucrum, et quæ damnum allatura sint. Hæc a stolidis illis alogis astrologis verbosissime tractantur. *Idem.*

571 *Illius, &c.]* Jam contra Antipodosi demonstrat, prorsus intolerabiles et pessimas illas esse, quæ ipsæ Astrologiam didicerint, et in manibus

Ephemerides quotidie vel assidue terant, nihilque incipiant nisi prius ex libro vel Ephemeridibus sumto iudicio. Simulque monet, periculosum esse, talibus mulieribus occurrere, et obviam fieri; tanquam aliquid non boni ominis.—*Illius, &c.*] Quasi dicat: Tolerabilior illa est, quæ consulit alium: non ferenda vero ea, quæ ipsa mathesin profitetur. *Vet. Sch.*

572 *In, &c.*] Id est, quæ Astrologorum Ephemeridas quotidiano usu in manibus versans, ita attrivit, ut colorem papyri mutent, et manuum sudore ac pinguedine, pinguibus ac pellucidis succinis non dissimiles sint. *Lubin.* Quemadmodum teri solet succinum, ut magis flagret, dicit Grangæus: sed inconsulte. Dixisse debuisset, unctas, flavas et pellucidas ut pingua succina.—*Ceu, &c.*] Membrana mathematicorum, ut actus diurnus, quæ assidua tractatione colorem suum mutavit, et* epoclea facta est. colorem fecit, ut succinum. *Vet. Sch.*

573 *Ephemeridas*] Singulorum dierum cæli constitutionem continentes.—*Quæ, &c.*] Astrologum, cum ipsa ejus artis sit satis perita. *Lubin.*

574 *Consultitur*] Id est, quæ ipsa Astrologiam didicit, et ob id ab aliis tanquam peritissima consultor.—*Quæ castra, &c.*] Quæ non una cum viro, sive castra petat, sive e militia domum repetat, proficisci vult, si videat cæli faciem infortunatam esse per calculationem, numeros, vel Ephemerides Thrasylli, qui fuit nobilis Mathematicus Tiberii tempore. *Idem.*—*Non, &c.*] Ut præscia futuri periculi. Thrasillus multarum artium scientiam professus, postremo se dedit Platonicæ sectæ, ac deinde mathesi: quæ præcipue viguit apud Tiberium, cum quo sub honore ejusdem artis familiariter vixit: quem postea Tiberius in insula Rhodo præcipitare voluit in pelagum, quasi conscium præmissæ dominationis. Quem dolum cum præsensisset, fugit. *Vet. Sch.*

575 *Revocata*] Suis astrologicis calculationibus, imminents sibi periculi præscia, impedita.—*Thrasylli*] Multarum artium scientiam ille professus. Vide Sneton. in Tib. c. 15. Tacit. Annal. 6. Dio. 55. lib. Hic ponitur pro quocunque Mathematico.

576 *Ad, &c.*] Exaggerat superstitionem illam Astrologicam satis Satyrice. Si illi mulieri placeat curru vel vehiculo vectari ad unum miliare, hora et opportunitas sumitur ex libro mathematico et Ephemeridibus. *Lubin.* Numerabantur enim miliaria per lapides vel columellas lapideas: quæ erant ex instituto Græchi notis numerorum incisæ. Numerus autem omnium miliarium incipiebat, vel desinebat, in columna aurea, quæ erat in foro Romano, in quam omnes viæ Italiæ finiebant; idque ex Augusti instituto.—*Sumitur ex libro*] Quem supra *tabulam* vocavit, postea *ephemeridas*.—*Ad primum, &c.*] Si gestari voluerit, horam ex signis eligit convenientem. *Vet. Sch.*

577 *Si prurit*] Miram superstitionem notat, et irridet. Id est, si vel angulus ocelli fricando attritus prurit, prius inspicit suum thema, vel genituræ suæ calculationem, et tum demum oculorum medicamina adsumit. *Lubin.* Huc spectat Melampodis liber περὶ παλμῶν, et illud, 'Oculus mihi dexter salit.' Ex alienjns enim membri pruritu, antiqui conjicere solebant. *Junius. Erasmus* Cent. iv. Proverb. 37. Chil. xi. Ex libris Ἱατρομαθηματικῶν συντάξεων, quando cibus aut catharticum dandum esset agrotis, colligebant, et quando quidquam rerum in vita agendarum auspicandum. *Salmasius de annis Climactericis.*

578 *Genesis*] Nativitatis themate. Quæ Manilio *genitura* dicitur, aliis *horoscopus*.

579 *Ægra, &c.*] Licet morti vicina sit, et cibo salvari possit, illum tamen cibum non prius sumit, quam librum Petosyris Astrologi consulue-

rit. *Petosyris* Ægyptius, insignis fuit Astrologus, et Medicus, teste Plinio lib. vii. et Suida. *Lubin.*—*Dederit*] I. e. indicaverit, vel permiserit.—*Petosyris*] Alter auctor artis mathematicæ. *Vet. Sch.*

581 *Si mediocris*] Dixit de divitibus matronis, earumque ridicula superstitione; pergit jam dicere de tenuioribus, et mediocris fortunæ mulieribus, quæ non haruspices et Astrologos, sed sortilegos adibant.—*Spatium*, &c.] I. e. Circum inter duas metas, quibus definitum circi spatium. Propositarum scilicet metarum. Sortilegi enim duos locos sibi eligebant quos lustrabant et circumibant. Nam in circo maximo circa metas solebant considerare, qui sortes dabant vulgariibus, ut Acron tradit. *Lubin.*—*Si*, &c.] Si pauper erit mulier superstitiosa, in circo quærit quos consulat. ibi nam antea proponere solebant hujus artis professores.—*Spatium*, &c.] Quod circulatorum hoc consueverint adhibere, ut delectis sibi locis duobus, eos lustrarent, id est circueant, deinde per eos sortes, id est, taxillos jactitent, quo exinde, quod suæ geneseos signum se accommodaverit, inspicitur, numquid vivet, et quaudiu. Et paucis ex verbis ibidem conscriptis sortes educunt suas. *Vet. Sch.*

582 *Et sortes ducet*] In triviis et compitis erant urnæ, in quas lapilli, aut quæ alia res, conjiciebantur, deinde puer quidam manu sua educebat.—*Frontemque*] Id est, Metoposcopo frontem introspectendam præbebit, profitenti hominum mores, naturas et futuros etiam eventus ex vultu, fronte pernoscere et prævidere, et Chiromanti, seu Chiroscoopo, divinanti e lueis et incisuris manuum, dabit manum inspicendam: vati inquam pro mercede postulanti *crebrum popysma*, labiorum inter se collisorum strepitum, osculum cum sonitu, vel crebram pertractationem: nam *ποπύσις* est manu per-

tractare. *Lubin.*

583 *Præbebit*] Metoposcopo et chiromanti roganti sibi manum ostendi et frontem, ut facere solent, præbebit crebrum popysma, quod est, adnabitur et assentabitur, captans ejus benevolentiam, ut sibi fata sua canat, et cum prope adorabit. *Turneb.* iv. 15. et v. 23.—*Popysma*] Proprie est, ut ait Vetus Interpres, 'oris pressi sonus et labiorum in se collisorum strepitus.' Sed quoniam, cum equi ferocius palpo demulcentur et mitigantur, labiorum collisione hoc fit, hinc etiam factum ut pro manuum tractatione accipiatur. Ergo cum Vates frontis ac manus inspectione non futura modo prædicebat, sed etiam præteritos casus narrabat, crebrum assensum et admirationem exposcebat, quæ etiam nunc labiorum collisione exprimitur. Nam quæ de adulatione et adoratione Turnebus affert, forte quia fulgura popysmis adorari solita tradit Plinius, non sunt hujus loci. *Ferrar.*—*Popysma*] Oris pressi sonus, ut labiorum in se collisorum strepitus, qui lætitia prædicere mala* adsolet, vitare vota. *Vet. Sch.*

584 *Diritibus*, &c.] Divites adibant augures et astrologos quos consulunt.—*Phryx*, &c.] Cic. i. de divinatione, testatur, quod Phryges, Cilices, et Arabum natio, significationibus avium plurimum obtemperent.—*Et Indus*, &c.] Id est, Indus aliquis astrologus et Philosophus, Gymnosophista, Brachmanes, a mulieribus ditioribus constituta mercede conductus. Plurimi legunt, *et inde*, id est, ex Phrygia. *Lubin.*—*Phryx*, &c.] Ille Phryx qui Romæ moratur. Sunt enim ob hoc qui ab ipsa Phrygia exhibitus sunt.

585 *Dabit*] Supp. responsa.

586 *Atque*, &c.] Id est, qui habet aliquam publicam curam fulgurum. Nam cum fulgura cadebant, aderant expiatores, qui locum casus bidentibus expiarent; quadam tacita prece colligebant reliquias aut vestigia ful-

minis, et ibidem sepulcro condebant, transferre enim nefas. Eum locum deinde sepiebant cespite, sacrum et inaccessum habebant (sic et illi, qui fulmine icti, terra condebantur, non ut cæteri cremabantur) quem locum clausum et septum *bidental* appellabant. *Lubin.*—*Senior*] Presbyter, Sacerdos.—*Qui publica fulg.*] Hetruscus fulguritorum conditor et expiator. *Pers. Satyr. II. 26.*—*Qui, &c.*] Condi fulgura dicuntur quotiescunque Pontifex dispersos ignes in unum redigit et tacita ignorataque prece locum aggestione consecratum it. *Lucanus*: 'et tacito cum murmure condit, Datque locis nomen.' *Vet. Sch.*

587 *Plebeium, &c.*] Ait jam rursus quos vates tenuiores, et plebei habebant. id est, Responsa quæ dantur plebeis de fato, i. e. de iis quæ imminet, habentur ex divinatoribus qui in circo habitant. Plebei vates, homines vilissimi et ἀνέστωι, ludii, astrologi, conjectores fanatici in circo morantur aut sedent, et in aggere Tarquinii Superbi, qui est ad Circum. *Horat.* itaque appellat 'Fallacem circum:' de his *Ennius*: 'Non vicinos haruspices, non de circi astrologos,' &c. *Farnab. Parrhasius* ad *Cicer.* *Mil. 832. m.*—*In circo*] In ludis Circensibus.—*In aggere*] Qui erat ad circum. De aggere Tarquinii Superbi intelligit *Britannicus*.

587 *In aggere*] *Vetus Interpres*, in circo, in spina addenda vox est supplendo hiatus, in aggere, in spina. Nam spina agger dictus; paries medium circum, sicut spina dorsum, intersecabat. Plebejum ibi fatum positum, quia ut idem ait illic pauperes sortes accipiebant. *Ferrar.*—*Plebeium, &c.*] In circo * in spina hoc ideo quia illic pauperes sortes accipiunt. *Vid. Cassiodor. p. 196. Vet. Sch.*

588 *Nudis cervicibus*] Hic plebeiam mulierem inducit Poëta, nudis cervicibus longum aurum sive monile gestantem. Quod quia vix credibile vi-

ris doctis visum est, pro nudis, nullis reposuerunt; cum nihil opus sit correctione, verbis illis vitæ liberioris mulierem denotantibus. Nam cum matronæ ita stola talari et manuleata opertæ essent, ut nihil præter faciem appareret; contra libertinæ et quæ licentiam stupri vulgaverant, non cervice modo, sed humeris atque lacertis conspicuis ac seminudis erant. Nada ergo cervice monile suspendebant quibus stolæ cuncta operientis jus non erat. Sed quid opus conjectura? Nonne *Ovidius* hæc clare lib. de rem. Am. 343. 'Auferimur cultu: gemmis atroque teguntur Omnia: pars minima est ipsa puella sui.' Atqui paulo post subjungit: 'Thais in arte mea est, lascivia liberæ nostra est, Nil mihi cum nupta: Thais in arte mea est.' Sed quod magis mirum jure videbitur, iisdem (lib. II. de arte am.) etiam purpuram et quidem Tyriam adsignat, vestemque auratam. *Ferrar.*

589 *Falæ, &c.*] *Falæ* et Delphini in Circo. Ibi viles et triviales Astrologos consulunt plebeix fæminæ.—*Phalas*] *Falæ* nihil aliud quam obelisci aggeri impositi, instar turrium sublimis.—*Delphinorumque*] Delphini et ova machinæ ligneæ, delphinorum et ovorum figura, ad quadrigarum curricula numeranda et distinguenda, ut ad singula spatia et metæ flexus, qui septem erant, ovum ligneum quod erat exemptile auferretur, ex quo numerus curriculum intelligebatur. *Pancinius.* Hæc de ovis recte se habent, sed cur Delphines apponrentur qui explicaret nondum reperi. Cum quatuor essent Circi factiones, a tunicæ coloribus distinctæ, Venetæ, Prasina, Alba, et Russata: duæ tamen præcipuæ Venetæ et Prasina; (nam altera Venetæ altera Prasina adharebat) et Venetæ quidem tunica cærulea a colore maris, Prasina viridis sive a porraceo colore sive a terra viridante erat. Cum ergo duæ illæ

factiones in Circo de victoria bigis et quadrigis certarent, ut intelligeretur quænam prius septies metam flecteret, necesse fuit utriusque factionis curricula denotari; nec ova utrique factioni curriculum numerum notare poterant, unde etiam Delfines appositi. Cumque Venetæ factionis agitadores essent rei maritimæ studiosi; Prasinæ autem reliquis populus, continentis incola, ut agricolæ, mercatores, &c. Hinc factum ut Venetæ anrigationis nota Delfinus esset, Prasinæ autem ovum sen lignea ovalis machina. Hinc etiam factum suspicor ut in argenteis nummis Romanarum familiarum, sub bigis aut quadrigis modo tridens modo spica conspiciatur, ut illo Venetorum victoria, hæc Prasinorum indicaretur. *Ferrar.*

590 *An saga*] An caupone priore marito deserto, vel mortuo, negotiatori sagario, qui saga et alias vestes militares vendit, nubere debeat. Caupo enim est, qui meritoriam tabernam exercet. *Lubin.*—*An nubat*] I. e. Consultit, an fati sibi datum sit et liceat. —*An saga, &c.*] Negotiatori sagario. *Vet. Sch.*

591 *Ilæ tamen*] Pauperculæ. Excusat jam tenniorum mulierum superstitionem, quæ tamen labores partus subirent, et transit ad ditiorum scelera, quæ partus dolores subire nolentes, per potiones partus abigebant. —*Partus discrimen*] Nam quæ pariunt in summo versantur periculo. —*Et, &c.*] Id est, educant. *Lubin.* Quasi, quæ ob inopiam liberos nutricibus alendos tradere non possunt.

592 *Fortuna, &c.*] Paupertate, et partus et educationis labores subeunt. —*Urgente*] Rei familiaris angustia cogente. *Idem.*—*Fortuna urgente*] Cogente paupertate, non solum partus periculum, sed etiam educationis subeunt laborem. *Vet. Sch.*

593 *Sed, &c.*] Dives mulier, quæ in aurato lecto jacet, nunquam est puer-

pera. Partus enim dolorem sustinere non vult. *Lubin.*—*Sed jacet*] Vix est ut puerperium sustineat dives mulier. Nam sterilitatis, aut abortus poenulum sumit ab obstetrice, aut malefica. Puerpera dicitur puella, quæ primitus parit. *Vet. Sch.*

594 *Tantum, &c.*] Obstetricis; vel veneficæ malæ artes et veneficia, quæ suis potionibus mulieres facit steriles. —*Medicamina*] Venena partum extinguentia et expellentia. *Lubin.* Non est, inquit, mirum, si mulier dives non concipiat, aut partum abigat: nam hoc possunt artes mulieris veneficæ.

595 *Atque, &c.*] Id est, quæ pro mercede constituta conducit homines in utero matris conceptos et formatos necandos et expellendos. Nota, quod fœtus conceptos, homines appellat.

596 *Gaude, &c.*] Apostrophe ad infelicem maritum. Id est, tu o miserime, gaude cum uxor tua abortum facit, et non dole. *Idem.*—*Ipsæ, &c.*] Ut partum abigat, quem non ex te, sed forte ex Æthiope adultero susce-

597 *Quidquid erit*] Veneficii vel potionis ad abigendum partum; ut citius et certius abortum faciat. —*Nam si distendere*] Id est, si uxor tua adultera gravida fieri, et iterum suum implere ac distendere vellet, ipsumque vexare et aggravare pueris salientibus usque ad legitimum tempus partus: tunc tu fortassis appellareris pater Æthiopis, tanquam illum ex te concepisset. *Lubin.* Salire autem dicuntur et moveri incipere mares quadragesimo post conceptum die, fœcellæ nonagesimo.

599 *Mox, &c.*] Scoptice hæc dicit. Sensus: et postea hunc nigrum et decolorem filium, non tuum, sed servi Æthiopis, ex testamento hæredem constituere cogereris, qui testamenti tui tabulas esset impleturus et hæres futurus solus et ex asse. *Idem.*

600 *Nunquam*, &c.] Hoc eo dicit, quia inauspicatum habebatur, si Æthiops mane primus alicui occurrisset, et credebatur mali quippiam portendere. *Lubin.* Unde supra: 'Et cui per mediam noles occurrere noctem.'

601 *Transco*, &c.] Per occupationem. Sic Horat. 'Complures alios, doctos ego quos et amicos Prudens prætereo.' Jam illas notat, quæ se gravidas simulabant, cum per molliorem partus ærumnas subire nollent, et tamen videbant maritos suos desiderio puerorum teneri. *Suppositos*, pro legitimis suppositos, et acceptos ementito partu, maritis tanquam de se natos obtrudebant. Et hos nobiles matronæ pro suis educabant.—*Gaudia*, &c.] Qui de suppositis tanquam ex se natis gaudent, et vota pro illis nothis et spuris tanquam ex se natis et legitimis concipiunt.

602 *Ad*, &c.] Intelligit lacum Velabrensem immundum. Eo enim deferebantur, et exponebantur spurii: Unde nobiles matronæ pueros inventos petebant et asportabant, et pro suo partu maritis ostendebant. Qui postea tanquam nobiles ad magnos honores evehantur, eliguntur pontifices maximi, et Salii sacerdotes Martis. Hæc autem dignitas summa erat. *Lubin.* Vide Parrhas. ep. 28.—*Ad spurcos*, &c.] Illuc nam deferebantur expositi partus, atque ibi projiciebantur. decepta autem vota, quia suppositus est filius, id est, factus nobilis ex supposito. *Vet. Sch.*

603 *Saltos*] Martis sacerdotes.—*Scaurorum*, &c.] Qui nobilissimorum Romanorum liberi creduntur, et Scaurorum, sive aliorum quorumlibet nobilium, nomina ferunt. Sed *falso corpore*, et supposito, quod non a Scauris, sed a ganeone forte habent. *Lub.*

604 *Stat*, &c.] Indicat, quamquam miris modis fortuna talibus nothis et spuris tanquam suis filiis faveat, et ad divitias et honores evehat. Hinc

Delph. et Var. Clas.

apud nos notum proverbium: *Die Huren Kinder haben das beste Glucke.* Sic Horatio 'fortunatissimi fortunæ filii.'—*Improba*] Cæca, stolidi, et sine ratione ageus, astat nocturno tempore nudis illis, et miseris infantibus cum favore adridet. *Idem.*

605 *Nudis*] Expositis nudis.—*Hos*, &c.] Omni ope humana destitutis subvenit fortuna, et sinu suo, quasi adfectu aliquo materno, involvit. *Idem.*

606 *Domibus*, &c.] Nobilibus familiis. Id est, ut nobiles matronæ illos pro genuinis, maritis suis obtrudant. *Idem.*—*Domibus*, &c.] Nobilibus. *Vet. Sch.*

607 *Secretumque sibi*] Facit ex humili præaltum, ex obscuro nobilem. *Mimum* ait *secretum*: nam ut mimus modo personam pauperis, mox divitis representabat; ita etiam hi pueri. *Secretum* ait: nam adulteræ conjugi hoc solum fuit notum. *Lubin.*—*Mimum*] Ludum et varium jocum ex his suppositis captura. *Farnab.*—*Hic*, &c.] Id est, in hos se et sua dona largiter profundit.

608 *Atque suos*] Suos alumnos miserimos pueros ad summos honores, maximas divitias producit. Alii, *utque.*—*Ridens*] Fortuna, jocans ac favens. *Idem.* Quæ facit magna gaudia ex malis, et mala immensa ex maximis gaudiis. *Grang.*—*Producit*] Tanquam suos tuetur. *Vet. Sch.*

609 *Hic*, &c.] Nunc invehitur in amatoria et magicas artes mulierum, quæ viros etiam in furorem compellant. *Brit.*—*Magicos*, &c.] Necromanticas incantationes.—*Thessala*, &c.] Nam Thessalia beneficiis olim abundabat, teste Apuleio l. 1. Florid. Est autem *philtro*, poculum amatorum. *Lubin.*—*Hic*, &c.] Δεικτικῶς * nescit qui aliter, qui cantus magicos nobis quos matronis superstitiosis vendat. Philtra, amatoria. *Vet. Sch.*

610 *Quibus*, &c.] Torquere præ amore, et furiosum ac dementem red-

Juv.

3 P

dere. *Lubin.*

611 *Et solea*] Ita sibi subijcere, ut pro libidine eos tractare, et quidquid in illos mulieres velint, possint, ut calceamentis suis muliebribus maritorum nates imperiose et petulanter pulsare possint: quod evenire solet *γυναικοκρατούμεναις*. Terent. 'Mitigari tibi videam sandalio caput.' Et Persius Sat. v. 149. 'Solea puer objurgabere rubra.'—*Quod desipis*] Id est, quod insanus es, quod a sano et communi sensu declinas.—*Inde est*] Ex illo philtro et amatoriis hoc provenit.—*Quod desipis*] Ἀποστροφὴ ad maritum. *Vet. Sch.*

612 *Inde, &c.*] Offuscatio et cæcitas mentis, ac per hoc ignorantia: hi enim effectus philtrosum. *Lubin.*—*Inde, &c.*] *Tondit lethargus morbus.* Caligulam significat Cæsarem, quem adeo medicatis potionibus uxor Cæsonia in amorem suum deduxit, ut de nimia impatientia furens, sæpe eam nudam amicis ostenderet. *Vet. Sch.*

613 *Tamen, &c.*] Quod magicis illis philtreis, bardus, stupidus, et obliviosus evadas. *Lubin.*—*Si, &c.*] Si modo prorsus furiosus et insanus non reddaris.—*Tamen hoc tolerabile, si non*] 'Semper aquam portes rimosa ad dolia: semper Istud onus subeas ipsis manantibus urnis, Quod rabidum nostro Phalarim de rege dedisti Et furere,' &c. Qui versus referuntur a Probo. *Vet. Sch.*

614 *Ut, &c.*] Id est, Cæsar Caligula, quem Cæsonia perdita lascivia, uxor medicatis potionibus adeo in sui amorem pellexit, ut nimia amoris impatientia, fureret. Sueton. Calig. c. 50. *Lubin.*

615 *Cui, &c.*] Id est, Hippomanes, vel totam illam carunculam, quæ pullo equino recens nati fronti adhæret. Virgil. de quo supra.—*Tremuli*] Recens nati, frigore trementis. *Lubin.*—*Tremuli, &c.*] Interpretes vetus pileum interpretatur, et pellicula: instar esse ait. Quod nescio quomodo convenire

possit cum Aristotele et Plinio, qui tuberculum esse produnt, caricæ simile. Nec enim *pileum* dici potest hujusmodi parva caruncula fronti innata. Sed τὸ χόριον confudit ille. Scholiastes, hoc est, membranam sive pelliculam, qua involvitur fœtus, quamque adeo equa ante partum projicit. Et *πίλιον* vocabatur illa membrana. *Salmasius.*—*Infudit*] i. e. bibendam dedit: sic Horat. epod. v. 'Majus infundam tibi Fastidienti poculum.'—*Tremuli, &c.*] Mox scilicet nati equini, cui in fronte pileum ut pellicula erepta, præstat amorem: ut Virgilius: 'Quæritur et nascentis equi de fronte revulsus, Et matri præceptus amor.' *Vet. Sch.*

616 *Quæ, &c.*] Id est, si regina Imperatoris conjux hoc fecit, quo magis aliæ mulieres? *Lubin.* Reliquæ mulieres dignioris exemplo commotæ idem facere non verebuntur.—*Quæ, &c.*] Si regina hoc fecit, quanto magis aliæ mulieres? *Vet. Sch.*

617 *Ardebant, &c.*] Id est, universa in Imperio Romano tanquam igne quodam furore Imperatoris ardebant et absumentantur, et universa ruebant compage et vinculo imperii quasi fracto et soluto, non secus ac si nutassent res cælestes, Jove in furorem verso. Reip. enim caput et colligatio princeps: quo perturbato et ipsa perturbatur. Irrisorie autem Caligulam cum Jove confert. *Lubin.* Addit *Vet. Scholiast.* *Sonante Claudio ex furore:* quæ adulterina, ut prohum nummum accepit Antimnus. Mala enim manu fuerat scriptum *Claudio pro Cajo*, Caligula scilicet, qui apud Autores Cajus, et Cajus princeps simpliciter nominatur. *Grang.*—*Ardebant, &c.*] Sonante Claudio, scilicet ex furore. *Vet. Sch.*

618 *Non aliter, &c.*] Furor ille, quem Cæsonia avunculo Neronis immisit, multis nocuit per unum. Nam in multos saeviebat minus Imperatoris insaniam, ut si per * Jovis insaniam

totus mundus agitetur. *Vet. Sch.*

619 *Minus, &c.*] Jam satius esse ait hominem prorsus e medio tollere, quam insanum reddere. Et ratio valet: Nam mortuus non mordet. Id est, tolerabilius est peccatum Agrippinæ, quæ Claudium boletis venenato interemit, ut filio Neroni imperium conferret, quam Cæsoniæ, quæ Caligulam furiosum reddidit. Porro de hoc Agrippinæ facto, et boletis dictum, Sat. v. *Lubin.*—*Minus, &c.*] Exemplum de Agrippina, quæ principem Cladium maritum suum veneno necavit, ut filio suo Neroni conferret imperium. Agrippina mater Neronis. Cæsonia uxor. Agrippinæ maritus Claudius. *Vet. Sch.*

620 *Boletus*] Quo venenato sustulit Cladium Imperatorem.—*Siquidem unius*] Probat, quod dixit. Id est, boletus ille unum Cladium tantum e medio sustulit, et statim mortuus est post acceptum boletum. Sed Caligula furiosus, in multos et plurimos sæviit. *Lubin.*

621 *Senis*] Nam excessit annum ætatis 65.—*Tremulumque caput*] Ob senilem ætatem, vel ob naturæ vitium. Sueton. Claud. c. iii.—*Descendere, &c.*] His verbis nil salsius et mage mordens: Quia ille qui ab hominibus inter divos relatus, a Diis in Orcum tractus fuit. More suo contraria conjungens, et Sceptice irridens ἀποθέσιν Claudii, de quo vide Senceam in Ludo, ubi ait Cladium cælum adscendisse, sed decreto Deorum ad inferos fuisse detrusum. H. Junius animadv. i. 17.—*Descendere, &c.*] Rident, pro ad inferos, et apotheosin deridet. Deum fecit Imperatorem. *Vet. Sch.*

622 *Et longa*] Labra longa, saliva fluentia et madida. *Lubin.* Nam sic de eo narrat Suetonius: 'Caputque tum semper, tum in quantuloemque actu vel maxime tremulum; erat et spumante rictu, humentibus naribus.' Dio notat et tremulas habuisse ma-

nus et ex capitis tremore linguæ titubantiam. Alii leg. *longam salivam.*—*Et, &c.*] Senem dicit. *Vet. Sch.*

623 *Hæc, &c.*] Contra Cæsoniæ potio, furore imperatoris, multos ferro necavit. Vide Suetonium. *Lubin.*—*Hæc torquet*] Id est, hæc potio est in caussa, ut homines variis cruciatibus afficiantur et torqueantur a Caligula. *Britan.* Hæc ergo potio et philtrum Cæsoniæ Caligulam in furiosam crudelitatem impulit. Exquisitum aliquod veneni genus placebat, quod turbaret mentem et mortem differret. Tacit. xii. Annal.—*Hæc, &c.*] Quam Caligula scilicet bibit, temperatam a Cæsonia uxore sua. *Vet. Sch.*

624 *Hæc, &c.*] Nam quæstorem flagellavit; horreis præclusis populo famem indixit. Sine discrimine autem ordinem Senatorium, equestrem, plebeium, igni et ferro laceravit. *Lubin.* Atque identidem exercituum cædes, famem, pestilentiam, incendia, hiatum aliquem terræ optabat.—*Mixtos, &c.*] Id est, omnes ordines sine distinctione occisos. *Vet. Sch.*

625 *Tanti, &c.*] Id est, tanti constat Hippomanes, vel tantum mali intulit, quantum ab una venefica proficisci potest. Vel, si per Hippomanes tanta calamitas imperio Romano invecata est, quantas elades venefica excitare potest, quæ venenis aliis innumeris et infinitis armata est! Pro *quanti*, quidam contendunt, legendum esse *tanti*. Ut idem sit bis repetitum, atque ita hæc acclamatione summa Poëtæ indignatio ostendatur: sic 'Tantum artes hujus, tantum medicamina possunt. Tantum admirari, tantum laudare diserto.' Et hic sit sensus: non jam opus est impensis in conducendis veneficis, satis est, si comparetur caruncula, quæ nascitur in fronte equæ.

626 *Oderunt*] Alia scelera mulierum taxat, quod non solum e pellice et concubina natos oderint, et si possint,

interimant; quod quodam modo excusari posset, cum hoc odium naturale sit, et Junonis exemplo comprobatur. Verum etiam privignos, imo proprios filios ob pecuniam et opes veneno interimant.—*Nemo, &c.*] Concessio. Leve id vitium esse ostendit. *Lubin.*—*Oderunt, &c.*] De priore uxore, aut certe de amica. *Vet. Sch.*

627 *Jam, &c.*] Imo privignos etiam immercentes et innoxios e medio tollunt, et existimant peccatum non esse. Sic Agrippina privignum suum Britannicum veneno sustulit, ut ad filium Neronem imperium transferret. *Lubin.*—*Jam, &c.*] Exemplum et in Agrippinam, quæ privignum suum Britannicum veneno necavit, ut filio suo Neroni conferret imperium. *Vet. Sch.*

628 *Vos, &c.*] Verba Poëtæ, et ratio cur non nefas sit privignum occidere vel pupillum, eo quod mulieres Romanæ proprios liberos divitiarum cupidine inductæ, interimant.—*Pupilli*] Quibus pater mortuus est, qui estis sub tutore. *Lubin.*—*Amplior est res*] Ejus contrarium res angusta: significat ergo divitias et lautum patrimonium.—*Custodite animas*] Vivite circumspecti et cauti, curam habete vitæ vestræ.

629 *Mensæ*] Cibo in mensa appposito, a noverca vel matre dato. *Idem.*—*Et, &c.*] Nec maternæ. *Vet. Sch.*

630 *Livida, &c.*] Id est, pinguis ferula adipe plena, veneno infecta, et livorem inducentia, admodum frequentia sunt, veneno a matribus dato. *Lubin.*—*Livida, &c.*] Dulcia placenta veneno plena.—*Lævida, &c.*] Lævida, labricea, dulci suffusa succo. Sequuntur duo versiculi, ‘Mordeat ante aliquis, quicquid porrexerit illa Quæ peperit, timidus prægustet pocula papas:’ qui in aliis non sunt. *Vet. Sch.*

631 *Mordeat, &c.*] Id est, cibos et potus a matre propria liberis datos aliquis prægustator prælibet, et papas, vel ille qui pueros alit, pocula

præbibat.—*Mordeat*] Prægustet. *Lub.*

632 *Quæ, &c.*] Ipsa mater, quæ ut gratificetur secundo marito, veneno non raro tollit filios ex priore marito, ut ad illum rem integram deferat. infra de Pontia.—*Timidus*] Metu veneni scilicet. *Lubin.*—*Papas*] Pædagogus vel pupilli custos. *Pappa* enim lingua infantulorum est pater. Mos vero prægustandi cibos et potum, libera repub. ignotus fuit, cœpitque sub Augusto. Prima origo a regibus Persarum, ut conjicit *Lipsius* ad XII. Annal. Tacit. *Parrhas.* Duo quoque ordines prægustatorum in mensa fuerunt: Alii enim cibum, et hi κατ’ ἐξοχὴν prægustatores: Alii potum explorabant, et hi a potione dicebantur. Erant etiam in coquina prægustatores, quorum munus erat ex gustu judicare, an esculenta bene essent cocta et condita: illi *Cocistrones* vocabantur. Meurs. exercit. Critic. part. II. c. 111.

633 *Finginus, &c.*] Anthypophora et objectio. Dicis forte, quod a proposito mei finibus egressus, non Satyram, sed Tragædiam scribam, et incredibilia proferam, ut finxisse videri queam. Sed utinam fingeremus, et mendaces essemus! Verum pro dolor! hæc, quæ dico, sunt verissima.—*Satyra, &c.*] Id est, assumente sublimis dicendi genus, quale in Tragædiis.—*Altum*] Vel quod calceus ille altus esset, ad majestatem personæ agentis adjuvandam. Vel ob res et verba quæ tractantur alta, vix credibilia. *Lubin.*—*Finginus*] Anthypophora. dices forte, quod de proposito egressus, Satyram dimisi, et ad Tragædiam me contuli, fingens dicta. Sed Pontia non negat, se fecisse. Igitur quod ait, legem priorum, id est, Satyræ propositæ. *Vet. Sch.*

634 *Et, &c.*] Limites et terminos illorum, qui ante me Satyras scripserunt, præterivimus. *Legum priorum*, a prioribus quasi latarum, quæ adeo horrenda scelera Tragica, suis Satyris non inseruerunt.

635 *Grande, &c.*] Sublime Tragicum carmen, tanta vocis contentione et hiatu, quo Sophocles usus est, et qui tragœdiæ proprius, ira et indignatione furiosi, debacchamur. *Lubin.*—*Bacchamur*] Poëtico instincti furore, canimus Tragica. *Furnab.*—*Grande, &c.*] Id est, Tragœdiam scribimus. *Vet. Sch.*

636 *Montibus, &c.*] Id est, quod quidem carmen nemo unquam in Latio ante me cecinit in Satyris suis: Id est, nunquam fuit auditum in his regionibus, tale scelus perpetratum fuisse, quodque a Poëtis celebratur, ut mater proprios filios necaverit.—*Rutul]* Populi sunt Latii, quibus Turnus imperavit: et per hos, Romanos intelligit. Nam Latinus Rex habuit regnum finitimum enim Rutulis. *Brittann.*

637 *Nos, &c.*] Respondet Poëta ad objectionem. Utinam hæc Tragica vera non essent, et a nobis tantum fingerentur.—*Sed, &c.*] Non autem sumus vani. Nam Pontia se hujusmodi scelera admisisse, et ut adultero imberet suos duos filios veneno absumere voluisse, confitetur, et clamat: *Feci ego hoc.* Pontiam hanc Publii Petronii filiam fuisse ajunt. *Janus Parrhasius* Epist. 28. ait, Vectii Bolani uxorem fuisse. *Lubin.* Sic quidem Parrhas. et *Lubin.* Sed illa tantum tentavit filios e medio tollere, non perfecit. Loquitur ergo de Titi Pontii filia, Drymionis uxore, quæ duos filios consumpsit veneno. Ut testatur Vetus lapis: ‘Pontia Titi Pontii filia hic sita sum,’ &c.—*Nos, &c.*] Utinam nos hoc mentiremur, et non rea facti confiteretur. Pontia Publii Petronii filia, quam Nero convictam in crimine conjurationis, damnavit, defuncto marito filios suos veneno necasse convicta, cum largis se epulis onerasset, et vino venis incisibilibus, quo maxime studio oblectabatur, extincta est. *Vet. Sch.*

638 *Quæ, &c.*] Id est, quæ venena

a me parata, vel quæ parricidia a me patrata, palam deprehensa patent, ut ulteriori quæstione non sit opus. *Lub.*

640 *Tunc, &c.*] Exclamatio Poëtæ cum admiratione.—*Savissima, &c.*] Respicit ad crudelitatem viperarum, quæ maritos inter concumbendum interimunt, et e natis postea talionis pœnam recipiunt. *Plin. l. viii.*

641 *Septem]* Respondet bestia illa et viperæ Pontia: Imo septem voluissim interimere, si septem fuissent. Monstruosa crudelitas notatur. *Lubin.* Vel pergit Poëta indignabundus: Adeo crudelis fuisti, ut non solum crediderim te duos filios potuisse occidere, sed etiam septem, si septem tibi fuissent.

642 *Credamus, &c.*] Poëtæ verba. Jam harum mulierum scelerum magnitudine inductus, adfirmat illa fabulosa non esse, quæ Tragici dixerunt de Medea, aut Progne: quæ præ zelotypia proprios liberos interemerint. Vel hic sensus est: Fabulosa omnino sint, quæ a Tragicis referuntur de matribus, quæ necaverint liberos, sed putemus esse vera, tamen in ejusmodi fabulis nulla mater fingitur, quæ filios ob aliquod præmium interemerit, sed ex ira, aut propter aliquem saltem dolorem.—*Torrea]* De crudeli et immani illa Medea a Colchide, quæ liberos in conspectu patris Jasonis trucidavit. *Idem.*—*De, &c.*] De Medea. Progne filium suum occidit, propter sororem a marito stupratam. *Vet. Sch.*

643 *Progne]* Quia filium Itym trucidatum et coctum marito Tereo epulandum apposuit, quod sororem Philomelam adulterio incesto constuprasset, eique linguam præsecuisset.—*Nil, &c.*] Nihil contradico, concedo illa jam esse verissima. *Lubin.*

644 *Et illæ grandia, &c.*] Progne etiam et Medea suis seculis grandia scelerum monstra et prodigia, et quæ præter naturam perpetrare ausæ sunt. *Idem.*

645 *Sed, &c.*] Ut jam fieri videmus. Ostendit peiores esse sua ætate mulieres, quæ ob numos et ex cupiditate lucri filios suos interimant; cum Progne et Medea amoris et iræ impatientia illud fecerint.—*Minor, &c.*] Minus quis demirari debet scelerum monstra in mulieribus. *Lubin.*—*Summis monstris*] i. e. Maximis sceleribus.

646 *Quoties ira*] Quoties mulieres ira incensæ in filios proprios sæviunt. *Idem.* Nam, ut inquit Ecclesiast. c. 25. 'Non est ira super iram mulieris:' et Pub. Syrus, 'Aut amat, aut odit femina, nil est tertium.' Est autem hic intelligenda, quæ ab injuria, vel vera, vel quam sibi fingunt, descendit.

647 *Rabie*] Id est, cum iræ et furoris rabies illas incendit et inflamat, in vindictam et scelus præcipites agitantur. *Idem.*—*Feruntur, &c.*] Non leviori ruina, quam prærupta et ruinam minitantiæ juga montium, subducto clivo.cen radice parte.

648 *Ut, &c.*] Qui præcipites dixit, jam describit quasi præcipitium et rapidam incitatæ iræ vim. Cum tanta animi concitatione et impetu feruntur et abripiuntur, ut saxis non dissimiles sint, quæ suo pondere ab jugis montium avulsa abripiuntur: quæ tanto vasto impetu ruunt, ut nullo robore humano inhiberi possint.—*Quibus, &c.*] Inferior, cui incumbabant. *Idem.*—*Ut, &c.*] Virgil. 'Excisumve obice montis.' *Vet. Sch.*

649 *Clivoque, &c.*] Cum latus, vel magna montis portio recedit, et avellitur a clivo pendente, prono et ruinam minitante, quæ postea immenso impetu deorsum ruat. *Lubin.*—*Recedit*] i. e. Retrocedit, labitur.

650 *Illam, &c.*] Illa mulier Romana, omnium pessima est, quæ non ira inducta maximum scelus designat, sed ad facinus perpetrandum, consulto et animo quieto accedit.—*Computat*] Quæ deliberat et ratiocinatur, quo pacto scelus commodissime sit inceptandum. *Idem.* Vel, quot nummi, si

occiderit filium, ei evenire debeant. *Grang.*—*Quæ, &c.*] Quæ propteravaritiam peccat, ut Eriphyle, quam dicunt donis sollicitatam maritum coëgisse, ut iret ad bellum, et mortuus est. *Vet. Sch.*

651 *Sana facit*] Non furore iræ quasi insaniens, sed sana et ratione constans, et animo placido et quieto.—*Spectant, &c.*] Sensus est: Mulieres Romanæ in theatris spectant, singulare illud exemplum repræsentatum in ludis, de Alceste, quæ regis Thesaliæ Peliae filia fuit, et pro viro suo Admeto mortem subire voluit. Ille enim gravi morbo oppressus, ex Oraculo didicit, sanari non posse, nisi inveniret, qui pro se sponte mortem subire vellet. Cum in toto regno nemo inveniretur, demum fidissima conjux inventa est, quæ pro eo mori voverit. *Diodorus* l. v.—*Subeuntem*] Mariti Admeti vitam sua morte redimentem.—*Spectant*] In theatro * parapallium. *Vet. Sch.*

652 *Et similis*] Id est, si oraculo Apollinis consimilis permutatio daretur, et mulieres sua morte virorum suorum mortem possint avertere. *Lubin.*—*Si, &c.*] De vita mariti, aut catuli. *Vet. Sch.*

653 *Cupiant, &c.*] Mallent vitam catellæ in deliciis habitæ potius servare, quam viri. *Lubin.*

654 *Occurrent, &c.*] Id est, quoquo te in urbem circumagas, multas Belidas et Eriphylas, paucas Alcestides invenies.—*Belidas*] Danaï filiæ, Belides ab avo, vel Danaïdes a patre dictæ, quæ 50. numero, patris sui /Egypti filios totidem sponso suos, prima nocte jussu patris omnes interemerunt. De Belidibus *Ovid.* iv. *Metamorph.*—*Eriphylæ*] Quæ vatem Amphiarum conjugem, ne ad Thebanum bellum proficisceretur (in quo ex oraculo se moriturum didicerat) latentem, monile aureum proditiōis pretium ab Etheoce, vel ut alii, a Poly-nice, accipiens, prodidit. *Idem.*—*Be-*

lides] Danaides, quæ pro patre suo maritos occiderunt.—*Atque, &c.*] Eriphyle uxor Euryphili, filii Telephi: qui Telephus cum venisset ad auxilium Priamo, plagatus est ab Achille, et cum non posset curari, sortitus est ab Achille se solo posse curari. Venit supplex. Petit se curari, promisso hoc, ut nunquam jam auxilium ferat Trojanis, nec ipse, nec de suis aliquis curatus est. recessit. Post mortem hujus, filius Euryphilus vir fortis fuit. Hunc sæpius ad auxilium petit Priamus; ille negavit, monitus scilicet a patre suo. Ergo cum non posset aliter Priamus enim sollicitare, fecit vitem ex auro, et misit ad uxorem ejus Eriphylem. Hæc accepto munere tanto, marito persuasit. venit in Trojam auxilium ferens. Hunc occidit Pyrrhus filius Achillis. *Vet. Sch.*

655 *Munc, &c.*] Matutino tempore quando exis, et salutas patronos tuos, in singulis vicis urbis Romæ, videbis mulieres Clytemnestræ similes, quæ Agamemnonem conjungem e decennali bello Trojano domum redeuntem, bipenni interemit, corrupta ab adultero Ægystho.—*Munc, &c.*] Quæ maritum suum occidit Agamemnonem. *Vet. Sch.*

656 *Hoc, &c.*] Hoc tantum interest. Hoc tantum est discriminis inter illam Clytemnestram, et nostrates: quod illa Tyndari filia Clytemnestra, insulsa, stolidi et fatua, maritum suum interemit securi. At nostræ mulieres longe sunt callidiores, quæ idem parva veneni portione præstare norunt. *Lubin.*—*Bipennem*] Hoc interest, quod illa securi occidit. *Vet. Sch.*

657 *Insulsam*] Non artificiosam cæ-

dem, quale nostratum venenum. *Furnab.*—*Dextra, &c.*] Utraque manu tenebat, et in caput conjugis impingebat. *Idem.*

658 *At, &c.*] Jam cædes virorum peraguntur ab uxore, pulmone et intestinis tenuibus alienius bufonis.—*Rubetæ*] De hac re et hoc scelere dictum Satyra I. vs. 70. *Idem.*—*Agitur*] Perficitur, peragitur.—*Tenui, &c.*] Panculo veneno.—*Rubetæ*] Ranae, cujus viscera venenosa sunt. *Vet. Sch.*

659 *Sed, &c.*] Id est, nostrates Clytemnestræ, etiam ferro viros suos adgrederentur, si Atrides vel maritus, Antidotum sumeret contra venena; vel si maritos suos veneno extinguere non possent.—*Pragustaret*] Id est, si Mithridaticum contra venena adhiberet. Alii legunt, *Pragustabit.* *Furnab.*—*Atrides*] Agamemnoni similis quilibet, pro quovis marito ponitur.—*Sed, &c.*] Aliquotiens gladio, si jam manducaverit maritus quod veneno obsit. *Vet. Sch.*

660 *Pontica, &c.*] Fuit enim Mithridates, a quo Antidotum illud nomen habet, rex Ponti.—*Ter, &c.*] A Sylla, Lucullo, et Pompejo. Et est descriptio Mithridatis, subacti felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pomp.—*Cautus*] Prudens, circumspectus.—*Medicamina*] Alexipharmaca et antidota. Quæ composuit Mithridates Rex Ponti. Plinius xxiii. 24. *Furnab.*—*Pontica, &c.*] Mithridatem dicit, quem Lucullus, et Sylla, et Pompejus vicerunt. ideo ter victi. hic tale sibi fecit medicamentum, ut non posset aliquando veneno perire. *Vet. Sch.*

SATIRA VII.

1 *Et spes*] Cum spes, tum ratio. Quasi nihil habeant, quod sperent

docti, nisi ab Imperatore. Vult dicere, Poëticiæ artis et studiorum in-

dustriam, divitum culpa, sordibus, et avaritia periisse, Poëtasque in alia villa et plebeia studia animos jam tenuisse, nisi Imperatoris munificentia fuissent revocati.—*Et spes, &c.*] Nerone hoc versu palpari notat vetus interpres. inepte. nec aptius est, quod in eadem Satyra versum hunc, 'Præfectos Pelopea facit, Philomela Tribunos,' de Nerone accipit, et propter hunc versum in exilium a Nerone missum Poëtam scribit. atqui tradunt eandem glossæ ad Sat. iv. a Domitiano relegatum cum fuisse sub specie honoris in Ægyptum, ad cohortis euram, ut hinc clarescat, non ejusdem auctoris esse glossularum illarum compilationem. *Submas. Plin. Exercit.—Ratio*] Causa, quare ad studia Poëtæ impellantur. Ut jam non amplius passim docti indoctique scribant.—*In Casare*] Trajano: alii, Nerva: alii Domitiano, qui cætera vitiosus, favebat tamen literis fovebatque Musas. Vide vitam Juvenalis. *Furnub.* Grangæus quidem de Trajano intelligit, sed errat. Nam a Domitiano fuit in exilium ejectus Juvenalis. Scripsit vero hanc Satyram ante exilium. *Grav.—Et spes*] De sterilitate studiorum loquitur, Nerone palpat. Talis autem est sensus: Poëticæ artis periisset industria, nisi propter egestatem in studia diversa tendentibus, Cæsaris subvenisset humanitas.—*Studiorum*] Literarum. *Vet. Sch.*

2 *Solus, &c.*] Rationem subjungit.—*Tristes, &c.*] Poëtis tacentibus ob nulla laborum emolumenta. vel potius inopes, famelicos et tristes poëtas, Musarum vel Camænarum cultores.—*Tristes hæc, &c.*] Tacentibus Poëtis. *Vet. Sch.*

3 *Respexit*] Dei more, qui genus hominum miserans respicit. *Lubin.—Cum, &c.*] Id est, cum nobilissimi Poëtæ inopia sua et poëseos neglectu coacti, jam inciperent Romæ et in opidis extra Romam desertis Musis, sordidum vitæ genus, balneatoriam,

et furnariam exercere. *Idem.*

4 *Gabiis*] Volscorum urbe, 70. milibus passuum ab urbe.—*Furnos*] Ut furnariam exercerent, tum ut calefierent, tum ut cibari possent; pauperes enim erant, et frigebant. *Furnarii* erant, qui hieme aut frigido aëre furnos calefaciebant, ad quos calefiebant homines pro oblato pretio. *Idem.—Balneolum Gabiis*] Ut medietas fieret.—*Furnos*] Ad panem coquendum. *Vet. Sch.*

5 *Nec fadum alii*] Deducens enim erat et turpe, desertis liberalissimis studiis ad deformia illa et turpia lucra se conferre, et præconem fieri, qui in extremo contemptu Romæ erat. *Lubin.* Sed tamen præconum ars pecuniaria erat. Hinc Martial. 'Si duri puer ingeni videtur, Præconem facias, vel Architectum.'

6 *Cum, &c.*] Cum poëtæ, Clius et Musarum cultores inopes, famelici, et esurientes, loca Musis sacra; valles, et recessus *Aganippes* Bæotiæ fontis relinquentes, in atria se conferrent.—*Præcones fieri*] Emissarii. *φωνοβόλοι*, Gr.—*Aganippes*] Locus in Bæotia Musis sacer. Callimachus tamen dicit fontem esse Permessi fluminis. *Vet. Sch.*

7 *Atria*] Ut atrienses et janitores fierent. Vel potius quod atria et januas divitum sportulæ gratia quasi mendicantes clientes adirent. Vel, ut Turnebus ait, ut in Atriis Liciniis, et aliis foro vicinis, sub auctione præcones aliquid venderent. *Lubin.—Clio*] Una ex Musis: et hic pro Poëta Clius cultore. *Idem.—Esuriens*] Extrema fame laborans et mendicus Poëta: nam 'amor ingenii neminem nunquam divitem fecit.'—*Migraret, &c.*] Ostiarius, et custos atriensis. *Vet. Sch.*

8 *Nam, &c.*] Si carminibus facendis ne nummulum quidem consequeris, et Poëta ad tantam inopiam reductus es, ut fame perire cogaris, satius est te nomen et victum Machæræ illius

amare, hoc est, fieri præconem, quam per scelera et alias artes malas ad divitias pervenire.—*Pieria arca*] Id est, Musica et Poëtica, in quam illud quod ex Poësi vel Musis colendis lucraris, conjicias. *Lubin.* Sunt qui hic pro arca legant, *umbra*. Sed prius melius, ut sit, si componis carmina *nullos referentia nummos*.—*Nam, &c.*] *Pieria*, locus sub radicibus Olympi montis, cui *Pierus Poëta* nomen dedit, qui primus sacrificasse Musis dicitur: unde et *Pierides* dictæ.—*Quadrans tibi*] Denarius, inde quadrantes. *Vet. Sch.*

9 *Macharæ*] Hic illa ætate satis nobilis præco fuit. *Lubin.*

10 *Et vendas*] Instituas venditionem sub auctione publica tibi a magistratu commissam et concessam: vel, ubi licitantes utrinque pretio pugnant, et quasi committuntur. Est autem auctio rerum privatarum publica venditio: et *auctio* dicebatur, quod pretium in illa a licitantibus augeretur. *Brisson.* formul. lib. vi.

11 *Stantibus*] Turbæ in foro circumstanti.—*Ænophorum*] Recenset quales res venales sub auctione vendantur.—*Tripodes*] Mensæ tripodes, qualis erat apud Delphos, sub qua oracula reddebantur. Et pro vasis æneis, ad quas calefaciendas, sumuntur.—*Armariæ*] Majora repositoria librorum, et variarum rerum.—*Cistas*] Serinia, capsas.—*Stantibus*] Popularibus. armatis militibus. *Vet. Sch.*

12 *Alcyonem Bacchi*] Tragædias, Bacchi et Fausti Tragicorum Poëtarum. Hi inepti erant.—*Alcyonem*] Tragædiam de Alcyone, Ceycis uxore, quæ cum marito in avem conversa. Vide Ovid. Metam. lib. xi. Alii legendum censent, *Alcithoon Pacci*.—*Thebas*] Tragædiam de rebus Thebaicis. De Lajo, qui ex Jocasta Œdipum suscepit, a quo postea ex Oraculo fuit occisus pater. Œdipus matrem uxorem inscius duxit. Post-

ea hoc scelere cognito, se ipsum visu privavit.—*Terea*] Tragædiam de Tereo, cui Proæne uxor proprium filium Itym dissectum et coctum in cibum apposuit, quod Philomelam sororem vi stuprasset, eique linguam præsecuisset. *Lubin.*—*Fausti*] Mali Poëtæ.—*Bacchi, &c.*] Ego puto *Alcithoon* scribend. Credo enim intelligi fabulam Alcithoës, quæ cum pertinacius Bacchi numen sperneret, in vespertilionem mutata est. *Rutgers.*—*Alcithoon Pacci*] Nomina fabularum, aut malorum Poëtarum, qui has fabulas scripserunt. *Vet. Sch.*

13 *Hoc satius*] Id est, melius est ut præco fias, et quaqua ratione te honeste sustentens: quam si more Asianorum servorum falsis testimoniis et perjuriis divitias quæras, et censum equestrem consequaris.—*Si, &c.*] In judicio, quando ad testimonium dicendum vocaris.—*Quam, &c.*] Quam si calumniam facias, falsa dicens, falsus es testis necessitati. *Vet. Sch.*

14 *Quod, &c.*] Ut faciunt qui falsa testimonia et perjuria exhibent et committunt. *Lubin.*—*Faciunt, &c.*] Tangit obiter Romanos, qui servos (quorum magna pars ex Asia) equestri donabant censu, relictis et rejectis Poëtis. *Grangæus.*—*Asiani*] Jam equites, olim servi Asiatici. Erant fidei dubiæ et fluxæ in testimoniis perhibendis. *Lubin.*—*Equites Asiani*] Equites Romani ex Græcis facti.—*Faciunt*] Falsum testimonium dicant. *Vet. Sch.*

15 *Cappadoces*] Equites e servis Cappadoc. Quorum regio juxta Armeniam in 10. præturas divisa. Hi autem perjurio et infidelitate infames. vel ex proverbio notantur: *Τῆλα κάππα κάκιστα*, videlicet, *Κρήτες, Καππάδοκες, Κίλικες*.—*Bithyni*] Equites e servis Bithynis, Asiæ populis, juxta Phryges, et Gallogræciam, quam hoc loco alteram Galliam vocat. *Lubin.*

10 *Altera quos*] Qui ex Gallia al-

tera, vel Gallogræci servi venales Romam navibus transvehantur, qui postea perjuriis et falsis testimoniis equites fiunt. vide Luc. Florum II. II. Quod Grangæus hic *traducere* exponit risui omnium exponere, posset ferri. —*Nudo talo*] Eo dicit: nam gypsatis, aut nudis pedibus, Romam servi venales exponebantur. Vel ob inopiam non calceatos. *Idem.*—*Alteræ, &c.*] Id est, Gallo-græci, quia Galli in Græcia condiderunt.* Ipsos ergo dicit, et est sensus, qui nudis pedibus ambulant ac per hoc abjecti Galatæ. *Vet. Sch.*

17 *Nemo, &c.*] Quamvis hucusque studia in nullo pretio fuerint, tamen nemo in posterum, quisquis excellens Poëta fuerit, frustraneum et inanem laborem studiis impenderit, quia ducis Traiani munificentia, magnifice sustentabitur. —*Indignum, &c.*] Inediam et exsilium non feret. Misera conditione non amplius erit, et frustra non laborabit. —*Cogetur*] Nam volentes nolentes antea affligebantur. —*Laborem, &c.*] Infrugiferum, frustraneum, qualis labor studiis indignus est. *Lub.*

18 *Posthac*] Ex quo Musas respexit. —*Nectit, &c.*] Id est, quisquis Poëta excellens Poëma condiderit. *Scalig.* IV. Poëtica. —*Canois*] Legibus carminis, quæ potissimum constant modo et numero. *Grang.* Sonoris versibus et apta modulatione suavis. —*Nectit quicumque*] Qui carmen vocale efficit per modos, id est, Poëta. *Vet. Sch.*

19 *Eloquium, &c.*] Poëma sonorum, grande, plenum, numerosum. —*Laurumque, &c.*] Qui gustavit dulcedinem ex gloria coronæ laureæ, qua ornatus est, tanquam excellens Poëta. —*Memoridit*] Poësi sc. initiatus, et sacer Apollinis vates factus momoridit laurum, quæ manducata, numine inflare credebatur. Hinc vates *δαφνηφόροι*. Ergo tertia, imo prima conditio Poëtæ, ut divinitus inspiretur. *Grangæus. Farnabius.*

20 *Hoc agite*] Ritnale verbum et in sacris solenne. Hortatur jam Poëtæ ad conscribenda carmina, ut favorem, et clementiam Imperatoris sibi devinciant, cum eis indulgeat et faveat. Erectis et attentis animis in eam curam cogitationemque incumbite, nec cunctanter, perfunctorie aut oscitanter huic rei operam date. Potest et legi *Huc agite*, huc vos ad Imperatorem vestrum patronum conferte. *Gyrald. Dialog. XVI.* —*O juvenis*] O Poëtæ, quibus præmium et gloria proposita est. —*Circumspicit*] Ordo est: Ducis et Imperatoris indulgentia et munificentia undique circumspicit, et respicit, ut Poëtæ inveniat, quibus beneficiat. —*Stimulat vos*] Id est, instigat, et impellit vos sua munificentia ad præclarum aliquod opus tentandum, ut illius encomia et laudes scribere incipiatis. *Brisson. I. formul.* —*Hoc agite*] Hortatur Poëtæ temporibus Neronis carmina scribere: o juvenes, huc venite. *Vet. Sch.*

21 *Materiamque*] Quærit occasionem vobis benefaciendi, et de vobis bene merendi.

22 *Si, &c.*] Id est, si qua aliunde, quam ab Imperatore studiorum et rerum tuarum præsidium et emolumentum expectandum putas, falleris. Imo debes potius igne tua carmina comburere, quam aliis tradere; quia reliqui cives Romani doctos et disertos tantum laudant, et admirantur, nihil autem illis conferunt. *Grangæus. Farn.* —*Si, &c.*] Si aliunde magis præsidium speras per carmina, quam a principe Nerone; incende libros tuos, et trade Vulcano, o Telesine. *Vet. Sch.*

23 *Præsidia*] Subsidia, auxilia, suppetias. —*Atque ideo*] Id est, si ideo tabellas tuas carminibus impleas, ut ab aliis quoque adjuveris, frustra es, et igni potius carmina tua, quam illis committe. *Lubin.* —*Membrana*] Folia ipsa, in quibus scribebant: vel ali-

quando pro pelle sumitur, qua libri operiebantur. Illa autem membraua erat bicolor, ut ait Pers. Sat. III. alba scil. interiore parte, ab altera vero, in qua fuerant pili, crocea seu flava. Quod Britann. de Cedrinis tabellis effutit, huc non quadrat.—*Tabellæ, &c.*] Hoc est, quæ tabellis cedrinis coarctatur. *Grang.*

24 *Impletur*] Versibus, poemate. *Lignorum, &c.*] Ad ignem accendendum, ut carmina tua comburas potius. *Lubin.*

25 *Dona, &c.*] Consecra Vulcano, qui conjux Veneris. Pro igni ponitur.—*Telesine*] Ad hunc fortassis hanc Satyram scripsit, quamvis generaliter per hunc quemvis Poëtam intelligere possimus. *Idem.*

26 *Aut clude*] Id est, non divulga vel recita, sed eistæ vel capsæ include.—*Positos*] Sepositos, abditos, inclusos.—*Tinea, &c.*] Blattis et tineis, vermiculis libros infestantibus, illos absumi, pertundi, et perforari sine, cum nihil lucri de illis sis consecuturus.

27 *Frange, &c.*] Dehortatur jam Poëtas a carminibus in laudem civium Romanorum scribendis, quod nullam inde utilitatem consequuntur sint. Frange calamos, quibus scribis, id est, nihil scribe.—*Vigilataque*] Abole egregia illa carmina, quæ tu summis vigiliis et nocturnis lucubrationibus de aliorum rebus gestis, belis, et præliis conscripsisti. *Idem.*—*Vigilataque præliu*] Utrum quæ tu pugnaris cum animo scripseris, an ea quæ de pugna conscribis. *Vet. Sch.*

28 *Qui, &c.*] Inopiam Poëtarum notat, qui exiguis cellulis inclusi carmina scribebant.—*Sublimia*] Grandia, Epica et Heroica Poëmata de rebus bellicis præclare gestis. *Lubin.*

29 *Ut, &c.*] Scoptice subjungit, quid suis vigiliis et laboribus consequantur Poëtæ, nimirum ut digni sint, qui aliquando in æde Apollinis Palatini, imagiue vel statua hedera

coronata donentur.—*Venias*] Plerumque pro *sis* usurpatur.—*Hederis et, &c.*] Nam primariis viris, ut Poëtis et Oratoribus, imagines et statuæ coronatæ in Bibliotheca Apollinis Palatini dedicabantur, quas inde quidam domus suas transferebant. Hinc tales eorum imagines.—*Hederis*] Lauri, et hedera coronabantur Poëtæ.—*Et, &c.*] Eo dicit, quod plerique Poëtæ nimis studiis et Incebrationibus pallorem et maciem sibi contraxissent. Vel quod exile sit præmium: *Uti nos, het is cen maegere loon.*—*Hederis*] Corona.—*Et, &c.*] Corpore exili, propter vigilias, quia Poëtæ sic pinguntur, quasi ad summam maciem nimio labore confecti. *Vet. Sch.*

30 *Spes, &c.*] Præter statum hanc nulla tibi alia continget merces.—*Didicit, &c.*] Id est, nobilis aliquis et dives Romanus avarus, et illiberalis. *Lubin.*—*Spes, &c.*] Nummorum scilicet, nisi hedera et imagines. *Vet. Sch.*

31 *Tantum, &c.*] Nihil autem illis dare, aut ipsorum inopiæ subvenire. *Lubin.*

32 *Ut, &c.*] Aptā similitudo. Pavonem intelligit. Caterum pueri comatam ejus eandam laudant et prædicant, nihil autem ei dant: imo vero, plumas, cum possunt, illi extrahunt.—*Sed, &c.*] Dehortatur inutile studium Poëticum relinquendum esse. Nam inutili illo studio vita tua atteritur, ac juvenia tua insumitur, quæ mercaturæ, militiæ, et agriculturæ impendi posset. *Idem.*

33 *Et, &c.*] Quæ commoda erat mercibus a longinquis terris Romam transportandis, ut fieri posses mercator.—*Cassidis*] Armis belli gerendis, ut miles esses.—*Ligoniis*] Quæ apta esset instrumentis rusticis portandis, ut agriculturam exerceret. *Idem.*

34 *Tædia, &c.*] Id est, tum in senectute, quando ætas defluxit, sera pœnitentia animos invadit, sua studia

et inutiles labores devovent, et excruciantur.—*Seque, &c.*] Sc, snaque studia Musica et Poëtica prorsus inutilia.

35 *Terpsichore*] Una ex Musis: hic pro studio poëtico. *Idem.*—*Oditi*] Unde nimirum nuda, misera senectus, nihil habet præsidii.—*Facunda*] Tunc facundi multis verbis suam dementiam accensant, quod tam inutilibus studiis vitam attriverint. *Idem.*

36 *Accipe, &c.*] Exponit jam sordidos divitum astus, et artes.—*Ne, &c.*] Ne dives ille patronus tuus, quem colis, propter carmina tua tibi aliquid muneris donet vel conferat; ipse versus facit, et suo iudicio excellens Poëta est; omnes Romanos et Græcos superat, uni tantum Homero concedit propter ætatem, eo quod ipse longe sit antiquior.

37 *Musarum, &c.*] Spreto et contempto iudicio et censura doctorum virorum, quod in æde Camænarum et Apollinis, ubi versus recitabantur, fieri solebat, versus non facit. Vel eo dicit, quod recitantes Poëtas ibi negligat, vel quod nihil curet, si statua ibi non donetur. Vel nullo Musarum instinctu, sed invita Minerva carmina aggressus. *Farnab. Lubin.*—*Musarum*] A Martio Philippo extracta.—*Apollinis*] Ab Augusto in Palatio consecrata. *Idem.*

38 *Ipse, &c.*] Sua opinione elegantissimos. *Lubin.*—*Atque, &c.*] Nulli præter Homero cedit, tantum sibi suisque carminibus tribuit. *Lubin.* ‘Quia Græcorum sunt antiquissima quæque Scripta, vel optima, Romani pensantur eadem scriptores trutina.’ Horat. epist. 1. l. 1. ita ingenium quasi vinum probant vetustate.

39 *Propter, &c.*] Non quia Homerus melior, sed quia vetustior, et ideo apud omnes multum auctoritatis habeat.—*Et, &c.*] Al. *At.* Sin vero ut famam et honorem consequaris, cupias recitare, illi divites donum quidem in qua recites tibi accommoda-

bunt, cæterum sumtus et impensas ipse sustinebis.—*Propter, &c.*] Dinumerato tempore fortasse usque ad ætatem suam, Poëta dixit mille annos fluxisse ex tempore Homeri. Fuit autem Homerus annis ante urbem conditam centum lxx. post Ilium captum, ducentis lxx. *Vet. Sch.*

40 *Succensus*] Si gloria et laude duceris et accensus es.—*Maculonis*] Vir dives et sordidus hic, ut et Fronto, de quo supra. Alii legant, *Maculonus. Lubin.*—*Maculonis*] Alii sordibus dixit: * alii pictæ. *Vet. Sch.*

41 *Hæc, &c.*] Amplissima et splendida domus, ferro clatrisque ferreis valde munita tibi serviet, ut tu nimirum in illa recites. Obiter notat luxum Romanorum in ædificiis extruendis, in quibus januæ instar portarum urbis magnifice exstructæ erant. *Lubin.*—*In qua, &c.*] Valde tibi indicendum. *Vet. Sch.*

42 *Solicitas portas*] Cujus janua ea cura et labore unumquemque admittit, qua peregre redeuntes, tempore belli in civitatis portas recipiuntur. Vel quæ urbis portæ solícite munitæ sunt ferro, et repagulis instar portarum civitatis obsessæ. *Lubin.* Vel quod tanta circa eas turba, quanta circa portas, cum hostis adventat. *Grang.*—*Servire, &c.*] Cum fuerint clausæ domini calamitate, tristes effectas et solícitas propter incursionem hostium. *Vet. Sch.*

43 *Scit, &c.*] Disponit hinc inde liberos in extrema parte ordinis vel totius cœtus sedentes, qui tibi adplaudant.—*Extrema, &c.*] Qui maxime remoti, ut illi reliquos etiam intermedios ita ad plausum invitarent. *Lubin.*

44 *Et, &c.*] Magna voce tibi adplaudentium et acclamantium *Euge, bene, &c.* Id est, omnia faciet, quæ tibi ad famam aucupandum possint conducere. Sed nemo sumtus et impensas tibi refundet.—*Comitam*] Id est, clientum suorum. *Idem.*—*Comi-*

fam, &c.] Novit disponere auditores. *Vet. Sch.*

45 *Nemo, &c.*] Jam pergit ad sordes illorum, qui ne tantum quidem Poëtæ darent, quantum bajuli et fabri reciperent, qui subsellia apportassent, et Orchestræ exstruxissent.—*Nemo regum*] Patronorum, divitum, et nobilium, quorum laudes recitas.—*Subsellia*] Conducenda, adportanda, reportanda. Ex his autem auditorium exstruebatur. Miserrima profecto Poëtarum conditio. *Lubin.*—*Subsellia*] A Græco tractum: id est, subsellia super quæ altius sedeatur. gradus superiores scansiles. *Vet. Sch.*

46 *Et, &c.*] Quantum gradus, scalæ, vel Anabathra constant, quæ dependent facta ex conducto tiglio, tigno, vel tabulis unde gradus fiebant.—*Pendent*] Ut gradus, et scalæ solent. *Lubin.*—*Anabathra*] Græcum vocabulum, scalam vel gradum significans, ab ἀναβαίνω adscendo.—*Tiglio*] Tecto, diminutive. *Vet. Sch.*

47 *Reportandis, &c.*] Non enim ibi ut in theatris perpetua erant sedilia; sed eo, ut usus postulabat, portabantur. et ad eos finita carminis recitatione, a quibus conductæ erant, reportantur. *Lubin.*—*Orchestra*] Tanquam in theatro, sive ad similitudinem theatri, i. e. pulpitem, in quo Poëtæ sedes altior cæteris, præcipui auditorum paulo infra: Deinde ratione dignitatis, reliqui in Anabathris, hoc est gradibus, per quos aditus ad pulpitem: unde recte de libertis. *Grang.*—*Orchestra*] Spatium in Theatro dicit, * qui Pantomimo saltanti vacat. Ejusmodi autem et Poëta elegit in quo stans recitet, aut tabulata. *Vet. Sch.*

48 *Nos, &c.*] Id est, nos Poëtæ licet ex carminibus scribendis nihil emolumenti consequamur tamen in stulto nostro proposito perseveramus. Defatigamur sine ullo laboris præmio.—*Temique, &c.*] Id est, infrugiferos, et frustraneos labores suscipimus.

Metaphoricæ, ut sit, inter cives avaros et steriles, qui nihil dant.

49 *Et litus*] Frustra laboramus, oleum et operam perdentes. Ovidius: 'Nil profecturis litora bubus aras.' Vide Proverbium, 'Arare litus.'—*Versamus*] Vertimus, aramus cum labore.—*Et, &c.*] Metaphora ab arantibus. Litus pro agro posuit, agrum pro auditoribus. id est, scribimus, et nihil commodi inde consequimur. *Vet. Sch.*

50 *Nam, &c.*] Si a proposito carmina scribendi discedere velis, et te conferre ad lucrosam vitæ genus, tum consuetudo, ambitiosi illius et honoris cupidi mali, quæ carmina scribis, laqueo quasi vinctum detinet, et retinet, ne possis discedere, et aliis rebus animum applicare.—*Laqueo, &c.*] Quasi vinctum obtorto collo te tenet.—*Ambitiosi*] Laudem affectantis poëtices. *Britan.*—*Laqueo, &c.*] Poëtici mores, ut vinculum. *Vet. Sch.*

51 *Consuetudo*] Poëtices studium quod adsuevisti: quod semper exercuisti. Consuetudo, *Altera natura*, quam mutare difficillimum.—*Tenet, &c.*] Eximius versus et nostro seculo cumprimis usurpandus. Id est, mala consuetudo scribendi, et sua scripta recitandi, et ex recitatione laudem et gloriam venandi, multos ceu morbus, qui curari non potest, insanabilis, invadit et tenet, itaque illa consuetudine ad senium usque perseverat. *Politianus Miscellan.* cap. 46. 'Seu stupor huic studio, sive est insania nomen.' Ovid.—*Insanabile, &c.*] Mali mores, mala consuetudo scribendi, quæ oblivisci non potest. *Vet. Sch.*

52 *Et agro*] Id est, animo ambitioso, et tanquam morbo laboranti. Ille enim morbus remanet ad ultimam senectutem, et una cum homine senescit. *Lubin.* Nullus dubitem scribendum esse, *aggre.* scribendi hoc cacoëthes aggre, hoc est, difficulter, senescit in pectore. Magna cum diffi-

cultate, vix unquam scribendi carmina cupiditas expellitur. *Græv.*

53 *Sed vatem*] Subintellige *dico*, vel *puta*, vel quod sequitur *animus facit*. Jam demonstrat, quam pauci inter illos, et fere nulli vere Poëtæ sint. Et causam hujus rei exponit, quod nemo plenum et grave carmen possit cantare, nisi cui animus sit liber, hilaris, ab omni cura et sollicitudine alienus, cui liberalis victus et amictus abunde suppetat.—*Cui, &c.*] Communis, vulgaris, plebeia, quæ nihil abjectum, humile, et triviale, ut omnes fere, componit. Qui ingenio, judicio et eloquio valeat. *Idem.*—*Cui non, &c.*] Communis, sive vulgaris, qui nihil abjectum, subtile, et gracile, nihil trivialiter scribat, sive male. *Vet. Sch.*

54 *Qui, &c.*] Id est, qui nihil omnibus patens, humile, vulgare et obvium, carmine producat, sed abdita, nec cuivis obvia, et nova inveniat.—*Deducere*] Producere, proferre, egregie et subtiliter, veluti tenui filo, tractum a mulieribus nentibus. *Græv.*—*Nec, &c.*] Qui non vulgari nota et stylo carmina condit. Metaphora a monetariis æs signantibus, qui semper unius notæ numos procidunt. Sic tales semper eadem chorda oberant.—*Feriat*] Fabricet, quasi super ineude. Ut argentum, quod signatur, feriri dicitur, et sic feriri carmen, et ictus in carmine *ἄρσις* scilicet et *θέσις*.—*Triviale*] Rude, plebeium, vel vile, quale in triviis cantari solet. *Idem.* ‘Effugiendum est ab omni verborum vilitate, et sumendæ voces a plebe summotæ.’ Petron.

56 *Hunc, &c.*] Id est, ejusmodi egregii Poëtæ Ideam solummodo in animo et cogitatione sentio et concipio, qualis sit, sed monstrare illum non possum, cum hujusmodi nostro tempore non inveniantur. *Lubin.* Omnibus nempe numeris perfectus et consummatus.—*Hunc, &c.*] Ordo hic est, Poëtam bonum facit omni solici-

tudine, vel tristitia carens animus, ut nihil acerbi patiatur: qualem ego animo sentio, ostendere autem non possum. *Vet. Sch.*

57 *Anxietate carens*] Hunc qualem ad unguem expressi, et mente descriptum habeo, facit animus omni tristitia et solitudine carens, qui nihil molesti et acerbi patiatur.—*Omnis, &c.*] Molestiis vacuus et liber.

58 *Cupidus, &c.*] Qui gaudeat esse in otio, secessu, silvis, et amœnioribus locis, ubi speculationibus suis indulgere sine interpellatione possit.—*Aptusque, &c.*] Qui idoneus sit ad Musarum fontes bibendos: qui dignus sit, cujus animum Apollo inhabitet, et furore Poëtico concitet. Est autem Aonius fons in Bæotia, Musis sacer. *Lubin.*—*Cupidus, &c.*] Avidus, ut Horatius: ‘Bacchum in remotis carmina rupibus, Vidi docentem.’ *Vet. Sch.*

59 *Neque, &c.*] Sensus et ordo talis est: Paupertas sana, et furoris Poëtici expertus, non potest cantare sub Pierio antro, id est, non potest canere Musis et Apolline digna.—*Antro, &c.*] In Parnasso monte. *Lubin.*

60 *Pierio*] Supra versus 8.—*Thyrsumve*] Furorem *ἐμπνευστον*, quali in Orgiis Thyrsigeræ feruntur Bacchides. Poëtæ enim in tutela Bacchi. *Farnab.* *Thyrso* enim dicuntur perenti Poëtæ, quorum mens furore Bacchi afflatur, dicti ob id uno verbo *θυρσοπλήγες*.—*Sana, &c.*] Bene sana, nullo furore Bacchi et Apollinis percita. Horat. ‘Excludit sanos Helicone Poëtas Democritus.’ *Grung.* Intellegit Poëtam pauperem et sapientem; pauper ergo Poëta, quamvis sit sanæ mentis. Vel *sana*, siera et sobria, quæ poëtis haud convenit, qui non nisi mero (quod animæ educit instrumenta) madidi et malesani carmina scribunt. vide Epigr. Antipatri 2. lib. Antholog. *συμπότικα ἀστέϊσματα*. *Farn.* Optime quædam editiones habent *masta*.—*Thyrsumque, &c.*] Insanire pauper non potest, aut moveri ad

scribendum: quia familiaribus rebus consulere cogitur. Dicunt namque nisi insanum, Poëtam esse non posse. *Vet. Sch.*

61 *Atque, &c.*] Cujus adminiculo semper opus est, cum numus omnium rerum sit vicarius. *Lubin.*

62 *Satur, &c.*] Id est, cum Horatius divinum carmen fundit, et omnibus numeris absolutas odas feliciter exprimit, et Bacchum furiosus invocatur, potus et vino plenus, ac satur est. Respicit autem ad oden 19. lib. II. Vel satur est, et factus dives, indulgentia Meccenatis, a quo multis muneribus est donatus. *Britan.*

63 *Quis, &c.*] Esse scilicet potest. Vel quomodo ingenium vires suas potest exserere, nisi cum uni rei intenditur?—*Nisi, &c.*] Nisi cum nostra pectora se sollicitant in solius carminis confectione, non autem externis curis vexantur. *Lubin.*

64 *Et, &c.*] Quando rapiuntur et agitantur nostra pectora a Domino Cyrrhæ, id est, Apolline, et Nysæ, id est, Baccho. Hoc est, cum Apolline et Baccho agitata, ad divinum carmen fundendum singulari mentis furore feruntur. *Cyrrha* urbs vetusta, sub rupe Parnassi montis, Apollini sacra. Unde Apollo Cyrrhæus dicitur, ut Bacchus Nysæus, a Nysa Arabiæ urbe, Ægypto propinqua, in qua Bacchus educatus. Alii dicunt Cyrrham et Nysam, duos colles fuisse Parnasi. *Idem.*—*Et, &c.*] Apollini et Libero. *Vet. Sch.*

65 *Vestra*] Alii, *nostra duas, &c.* De re Poëtica et domestica. *Lubin.*

66 *Magnæ, &c.*] Confirmat idem exemplo Virgilii. Sensus est: Conspicere et mente concipere currus, equos, et Deorum imagines, et illa omnia ingenioso carmine representare, ut Virgilius facit, est opus magni et excellentis ingenii.—*Lodice, &c.*] Id est, de vili lecti stragulo emendo, quo ex paupertate careat. Ponitur hic pro quavis re domestica necessa-

ria. *Lubin.*

67 *Attonitæ*] Quæ anxie quasi curiosa sit, et ex cura illa graviter perculsa, et quasi attonita, et nimis sollicita.—*Currus*] Supp. bellicos, quales describuntur a Virgilio in bello, quod inter se gesserunt Æneas et Turnus.—*Facies, &c.*] Multis passim locis apud Virgilium Deorum præsentia exprimitur. *Idem.* Et in toto ejus opere varia numina describuntur.

68 *Adspicere*] Mente concipere, considerare, fingere, et prius contemplari. Nam quidquid scribimus, prius in mente quasi imaginando aspicimus et contemplamur, postea verbis et versibus exprimimus.—*Et qualis, &c.*] Id est, quam terribilis et formidabilis Furia infernalis. Sunt autem tres, Alecto, Tisiphone, Megæra.—*Rutulum*] Turnum intelligit Rutulorum regem.—*Confundat*] Perturbet, in desperationem conjiciat. *Idem.*

69 *Nam si, &c.*] Id est, si Virgilius Meccenatis liberalitate et munificentia tantas commoditates vivendi non habuisset, nunquam tale carmen conscripsisset.—*Puer*] Famulus, minister, qui domini mandata exsequeretur.—*Tolerabile*] Medioeris habitandi commoditas, in quo hospitio quiete et tranquille posset vivere. *Idem.* *Pro deesset, alii desit.*

70 *Caederent, &c.*] Id est, non potuisset tam ingeniose fingere et describere illam Alecto furiam loco crinium serpentes et hydros habuisse. Id est, defuissent etiam ipsi omnia eloquentiæ ornamenta, quibus in furiarum descriptionibus usus est. *Id.*

71 *Surda nihil*] Id est, non potuisset etiam tam ingeniose fingere Alecto furiam buccinam inflare, et gravem sonitum edere. Sed buccina illa fuisset surda, muta, non audita, vel rauca. *Catachresis.* *Surdum* non solum dicimus qui non audit, sed etiam qui non auditur.—*Nihil, &c.*] Terribile, horrendum.—*Gemeret*] Cum gemitu rauco sonaret. Sic supra:

‘nullo gemit hic cornicina cornu.’ *Idem.*—*Poscimus*, &c.] Innuit, si suo tempore Mecœnates sint, qui Poëtæ in honore haberent, fore ut multi excellentes sint Poëtæ. Id est, desideramus, ut Rubrenus Lappa, Poëta ille Tragicus ingeniosissimus, sed pauperrimus, non minorem etiam vivendi commoditatem habeat, quam veteres Tragici, et illis facile, si non superior, par saltem et æqualis futurus sit.—*Poscimus*] Est conditionalis locutio, cum querela conjuncta.

72 *Non minor*] Non minori pretio et æstimatione: vel ut aliis, Non vi-liorem vivendi commoditatem habeat. Habeat suos Mecœnates.—*Antiquo*, &c.] Sit in illo honore, æstimatione, et loco, quo fuerunt prisci Poëtæ Tragici, Æschylus, Euripides, Sophocles, quibus magnæ divitiæ, summi honores habiti. Est autem *Cothurnus* altus calceus Tragicus. Hic pro Poëtis Tragicis ponitur. *Lubin.*—*Rubrenus Lappa cothurno*] Legerem libenter, *Rabienus Lappa*; et nisi me animus fallit, intelligit de quodam Rabieno, mordaci et amarulento ingenio, qui *Rabienus* ideo dictus est, vocatque illum *Lappam* ob mordacitatem: illi enim ut dicebat idem Poëta: ‘Ulenus in ore Putre, quod haud deceat plebeia radere beta.’ *Dorleans.*—*Rubrenus Lappa*] Tragicus Poëta. *Vet. Sch.*

73 *Cujus*, &c.] Qui dum Atreum tragediam scribit, oppressus paupertate, suppellectilem pignori exponit, et cogitur *alveolos*, id est, lances suas et paropsides, et *lanam* vel penulam, qua vestitur, oppignerare. Qui hunc locum hactenus explicarunt, putabant Atreum nomen esse fœneratoris, qui res Poëtæ pigneraret, quasi pignerare sit pignori accipere: sed sic nec sensus, nec latinitas ulla constat. Ita ergo dictum sit, uti illud *purpura vendit caussidicum*, i. e. purpura est in causa, ut caussidicus conducatur pretio. Quidam legunt *Albiolos*, id est, tabulas scriptorias, calculatorias,

et lusorias. *Turneb. Advers. xxiv. 4.* —*Et*, &c.] Fœnerator, vel quia Atreum scribit ut sumtus habeat, et res suas pignori dat. *Alveolus* est tabula calculatoria, lusoria. *Vet. Sch.*

74 *Non*, &c.] Id est, infelix ille et pauper Numitor (ironia est, fuit enim ille ditissimus) non habet quod amico suo Poëtæ, viro optimo, muneris loco mittat. Verum quod Quintillæ meretrici donet, illud vero habet.—*Numitor*] Pro quolibet nobili positum, et divite, et proavos jactitante.—*Nam*, &c.] Animo, non facultatibus, nam dives fuit. *Vet. Sch.*

75 *Quintillæ*] Meretrici.—*Nec*, &c.] id est, Pecuniæ satis habuit, cum voracissimum illud animal leonem vellet emere. *Turneb.* — *Quintillæ*] Meretrici. *Vet. Sch.*

77 *Jan*, &c.] Hanno Pœnus primus docuit leonem domare. testis Plinius. —*Constat*, &c.] Ironice pronuncia, et contrarium intellige. Leo scilicet nutritur minori sumtu et expensa, quam Poëta; quod absurdissimum. *Turneb.*—*Constat leviori*] Ironia est. Leo levius pascitur, quam Poëta: et ex indignatione hoc dicit. *Vet. Sch.*

78 *Nimirum*] Ironiæ particula. Refert hoc, quasi nobiles illud ad sui defensionem dixerint.—*Et capiunt*] Plus vorat Poëta, quam leo.

79 *Contentus*, &c.] Occurrit initio tacitæ objectioni alius ejusdem divitis sordidi: Poëtæ sola gloria et fama contentos esse debere, quæ illis debeat sufficere. Respondet auctor, Lucanum, qui dives ad poësin accessit, et qui bellum Pharsalicum conscripsit, et alios ditissimos Poëtæ gloria contentos esse posse. Verum Serrano, Salcio, et aliis tenuioribus poëtis gloriam inutilem esse, si non habeant unde vivant. *Jaccat.* Maneat in otio et voluptate, in secessu delitescat.—*In hortis*, &c.] Fuit enim ditissimus, teste Tacito. *Lubin.* Simul luxum Romanorum ostendit, qui hortos suos etiam marmore ornarent.

Britann.—*Contentus fama*] Ideoque facile otium ad scribendum carmen habuit dives Lucanus. *Vet. Sch.*

80 *At Serrano*] Illis vero pauperibus, si vel maxime ingens sit gloria, quid tum postea? Saleius Bassus et Serranus erant nobiles Poëtæ sub Domitiano, sed pauperes. — *Tenui*] Inopi, pauperi, famelico. *Lubin.*—*Saleio*] Basso, ad quem Martialis frequenter scripsit: et cui Vespasianus quingenta sestertia dari præcepit, cum ei poëma recitasset.—*At, &c.*] Nomina sunt Poëtarum pauperum: aut, Serrano * vas fictile, in quo Serranus solebat mendicare. Saleio ut mendico catillum fictilem, in quo ea quæ salsa sunt adponuntur. Si non sit, inquit, pecunia, gloria quid prod-est? *Vet. Sch.*

81 *Quantalibet*] scil. sit. Quantumvis maxima. *Quid erit?* quid tum postea? si tantum sit inanis gloriola.—*Gloria, &c.*] Quæ sine ullo sit commodo, utilitate, lucro. *Lubin.*

82 *Curritur, &c.*] Probat quod dixit exemplo Statii. Erat enim ille Poëta optimus, omnibus gratissimus, gloriam consecutus maximam, nemo tamen eum liberali munere pascere et sustentare volebat, et ea gloria parum ipsi prodesset, nisi carmina a se composita Paridi Histroni et aliis vendidisset.—*Curritur*] Ab omni populo Romano, qui valde delectatur Statii Poëmate, concursus fit ad auditorium, in quo Statius poëma suum de bello Thebano jucunda voce recitabit. *Idem.*—*Amicæ, &c.*] Gratæ, acceptæ. Significat autem Poëma Statii de bello Thebano, quod etiamnum exstat.—*Amicæ Thebaidos*] Gratæ, significat Poëma Statii de bello Thebano. *Vet. Sch.*

83 *Lætam, &c.*] Quando nimirum programmate promittebat diem, in quo carmen illud recitare volebat, quem diem Romani cum desiderio exspectabant. *Lubin.*—*Lætam, &c.*] Lætam, ideo quod libenter audiebat.

Dclph. et Var. Clas.

Est enim et Poëma ipsum delectabile, et ipse dicitur bonam vocem habuisse. *Vet. Sch.*

84 *Tanta, &c.*] Animos auditorum suorum, versuum suorum dulcedine irretitos. *Lubin.*

85 *Libidine, &c.*] Cupiditate, voluptate, gaudio. *Idem.*—*Vulgi*] Omnium, tam summorum quam infimorum.

86 *Sed cum, &c.*] Poëtæ mens non alia est, quam ut doceat optimos quosque Poëtas, cum maxime placent, et in ore omnium versantur, nihil tamen ex eo commodi percipere præter inanem gloriam. Adeo ut victus caussa, illa ipsa, ob quæ tolluntur in cælum, Poëmata cogantur vendere turpiter. *Frangere vero subsellia*, poëtica licentia, vel *δευόρησι* potius dictum accipio, pro vehementissime placuisse: sic ut plausu et *κρότω euge* et *sophos* acclamantium, quasi frangerentur subsellia. *Casaub.*—*Fregit, &c.*] Vel Satyrice dicit, eum *fregisse subsellia versu*: quod, ut Comici loquuntur, recitans non stetit, sed excidit, id est, non placuit. *Scalig. Auson. lect.* Vel. *fregit*, vehementi recitatione, ut Sat. i. ‘Ruptæ lectore columnæ.’ Sic Martianus Capella: ‘cognoscentium quoque fregere subsellia. Hunc olim perorantem, et rhetoricæ sedilia plausibili oratione frangentem,’ &c. Sidon. l. v. Epist. ad Sapaudum. *Farnab.*—*Sed cum, &c.*] Post tantum favorem audientium, nisi cantionem inauditam Pantomimo vendidisset, non habebat unde se sustentaret. *Vet. Sch.*

87 *Esurit*] Id est, post tantum populi favorem nemo est, qui ipsum aliquo pecuniæ honorario donaverit. Et nisi fabulam nondum divulgatam Paridi vendidisset, non haberet quod ederet.—*Intactam*] Novam, a nullo ante visam, tractatam, recitatam.—*Agaven*] Fabulam compositam de Agave, matre Penthei Thebarum regis, qui quod Bacchum contempsisset, in specie apri, ut alii, vituli, a matre,

Juv.

3 Q

vel materteris fuit laceratus. Hyginus Fab. cxxciv. Parrhas. Epist. 4. Brodæus ix. cap. 17.—*Paridi*] Vivebat hic histrio vel Pantomimus Domitiani tempore, et libertus erat Domitiæ Neronis amitæ. Ab hoc Paride dicitur Statius ob nimiam paupertatem annuo salario sustentatus. *Lubin.*

88 *Ille et, &c.*] De Paride loquitur, et in illum salse hæc dicuntur, qui histrio cum esset, plurimum apud Imperatorem valebat: *semestribus militiis tumentem* dicit, qui favore et suffragio Paridis semestrem tribunatum emeruerat. Legisse ergo videtur apud Juvenalem: ‘Ille et militiæ multis largitur honorem Semestris, vatum digitos circumligat auro.’ Per *militiam semestrem* intelligit tribunatum semestrem, cujus mentio apud Plin. epist. iv. 4. qua rogat Sossium Calvisium Nepotem *tribunatu semestri* splendidiorem faciat. Per *digitorum aurum*, annulos aureos et dignitatem Equestrem. Sed quod Juvenalis separavit, in unum jungit auctor ille, ut fortasse legerit: ‘Ille et militiæ multis largitur honorem, Semestri vatum digitos circumligat auro.’ Nam vatem semestri militia tumidum dicit, non equestri dignitate. Fuere Tribuni Laticlavii, et Angusticlavii, quasi secundi ordinis tribuni. Augustus clavus Equitum nota, et annuli aurei. Ex eo genere et noto fuisse constat Tribunatus semestres, qui equitibus tantum, aut equestri dignitate donatis conferebantur. Ita Poëtis suis Paris Pantomimus semestres tribunatus, et jus annulorum simul donabat. Ideo hujus generis tribunorum *semestre aurum* vocat, quia ut dignitas eorum semestris, ita et insigne. Nam aureos ferunt annulos inter militantes Tribuni, (ut testatur Appianus) cum alii inferiores ferreos gestent. Ridiculus porro vir magnus est, Grangæus, qui *semestre aurum* idem esse docet, quod alibi ab eodem Poëta

æstivum aurum dicitur. *Salmasius Plinian.* *Exerc.* Rubenius legendum censet: ‘Ille et militiæ multis largitur honorem Semestrem, vatum,’ &c.

89 *Circumligat*] Induit, exornat.—*Semestri, &c.*] Id est, in modum lunæ plenæ, equitum de numero, id est, annulo. Semestris autem luna dicitur, cum mensis medium permensa est spatium. aut Xymam dicit, hoc est, cui ut plena sit, parum admodum deest, cum velut annulus in orbem collecta est. *Vet. Sch.*

90 *Quod, &c.*] Scoptice et jocose hæc dicuntur. Quasi dicat: si nobiles Romani Poëtarum patroni esse nolunt, inveniuntur histriones, qui suo patrocínio illos tueantur. Atque hi adeo versus Poëtæ nostro exilium pepererunt, qui a Domitiano, sub Præfecturæ specie, instigante Paride, in Ægyptum militatum mittebantur.—*Tu Camerinos*] Id est, non sunt colendi proceres et nobiles, ut *Camerini* et *Bareæ*, qui nihil conferant Poëtis. Unus histrio Paris est colendus, qui summus Poëtarum patronus est. *Lubin.*

91 *Nobilium, &c.*] Ut illa sportulæ gratia frequentes. *Idem.*

92 *Præfectos*] Id est, Tragædia de Pelopea, Paridi data, evehit Poëtam ad Præfecturam, et Tragædia de Philomela, Paridi vendita, ad Tribunitiam potestatem: tantum valet auctoritas et potentia histrionis.—*Pelopeia*] Fuit filia Thyestæ, cum qua ipse pater concubuerat, ex quo incestu natus est Ægysthus adulter Clytemnestræ, qui Agamemnonem occidit.—*Philomela*] Tragædia de Progne et Philomela sororibus. De hac fabula superius dictum. *Idem.*—*Præfectos, &c.*] Neronem significat, qui scenicis ob turpem libidinem hæc potentibus præstabat. Propter hunc versum missus est in exilium a Claudio Nerone. *Vet. Sch.*

94 *Quis, &c.*] Conqueritur suo tem-

pore Poëtis tales patronos non esse, qualis olim fuerit Mecenas Virgilio et Horatio.—*Proculeius*] Vir optimus, eques Romanus, liberalissimus in consanguineos et amicos. De hoc Horatius: ‘Vivet extenso Proculeius ævo, Notus in fratres animi paterni.’ *Lubin.*

95 *Fabius*] De Fabii Maximi liberalitate vide Valerium Maximum iv. 8.—*Cotta*] De hujus liberalitate dictum est Satyra v.—*Iterum*] Id est, quis denuo jam talis patronus erit.—*Lentulus, &c.*] Quasi dicat, non inveniri alterum, qui sit tam liberalis ut Lentulus. *Idem.*

96 *Tunc, &c.*] Prisco nimirum seculo, quo quis ingeniosius carmen scripsisset, eo majus pretium consequeretur. *Idem.*—*Nunc, &c.*] Alii codices habent *tunc*, hoc sensu: Illo prisco tempore utile et frugiferum erat studio et vigilis pallorem sibi contraxisse: quia, quo quis meliora scripsisset, hoc munus etiam erat melius. Verum potest et *nunc* legi hoc sensu: Contra nunc multi illam utilitatem consequuntur ex Poëmatibus suis, ut paleant, et ne tantum quidem habeant, quo vinum sibi mense Decembri, quo Saturnalia ab omnibus lætis ac lubentibus celebrantur, comparare possint. *Idem.* Hinc Horat. ‘Age libertate Decembri.’—*Toto, &c.*] Quo mense scilicet solet maxime lucrari. *Vet. Sch.*

98 *Vester*] Sequitur jam pars secunda, in qua confert historicos cum Poëtis, et causidicos, Rhetores, quorum conditionem nihilo meliorem esse ostendit.—*Porro labor*] Est Ironia. Vos autem historici sine dubio lautiores habetis conditionem, qui majoribus laboribus, et lucubrationibus nocturnis ingentia volumina conscribitis.—*Porro*] Sane, certe, profecto; vel, ut porro dicam, ut pergam.—*Fæcundior*] Utilior, plus commodi et emolumenti adferens, quam Poëta-

rum. *Lubin.*—*Vester porro*] Ironia. *Vet. Sch.*

99 *Petitur, &c.*] Requiritur a vobis plus temporis, et plus olei ad nocturnas lucubrationes ad lucernam, in qua oleum. Vetus mens codex habet, *petit hic plus*. Id est, hic vester labor requirit plus operæ et olei. *Lubin.*—*Olei plus*] Impensæ in oleo ad lucernam.

100 *Namque, &c.*] Rationem subiungit, quare historici plus temporis et laboris requirant; cum scribant ingentia volumina. *Lubin.*—*Oblita modî*] Modum sibi non statuens, finem vix inveniens: *millesima*, numerosa.

101 *Et, &c.*] Id est, vestri libri in immensum crescunt, damnosi vobis, ob multam papyrum, quam impenditis historiis scribendis sine lucro.—*Damnosa*] Nam pretium pro papyro (sen charta ex papyro facta) exponitis, quod vobis non refunditur. *Idem.*

102 *Sic, &c.*] Id est, lex et ordo omnis historiæ expostulat, et multitudo rerum describendarum, ut pagina, et liber in ingens volumen excreseat.—*Operum lex*] Ut nihil scilicet de historia omittatur. *Idem.*—*Rerum, &c.*] Ordo historiæ. *Vet. Sch.*

103 *Quæ, &c.*] Respondet et pergit: Quis tamen fructus ex scriptione historiæ? Metaph. ab agricultura.—*Terra, &c.*] Proscissæ, et aratro inversæ. Cum multum laborant, quem fructum inde habent? *Turneb. xiv. 24.*

104 *Quis, &c.*] Objectio avari nobilis, historicis merito tantum non conferri, quantum Jeto, vel acta legenti: eo quod ignavi semper sub tecto, et umbra sedeant, et scribant; cum Jurisconsulti in forum et curiam procedant, ibique summis laterum viribus dicendo contendant.—*Acta legenti*] Scribæ, seu actuario, vel advocato. *Lubin.*—*Acta, &c.*] Exceptori. *Vet. Sch.*

105 *Sed, &c.*] Historici sunt genus hominum deses, et ignavum. Dicit illud ratione Jureconsultorum, qui magna vocis contentione causas agunt, cum historici quasi otiosi et silentes tantum scribant. *Lubinus.*—*Quod, &c.*] Alii legunt *lecto*: in lectis enim se componebant antiqui, scriptiōni aut meditationi operam daturi: intelligitque lecticulam lucubratoriam, *κλινιδιον*. Ita Senec. Ep. LXXII. 'Quædam sunt, quæ possis in cisio scribere, quædam lectum, et otium, et secretum desiderant.' Et Persius Satyr. III. 'Non quicquid denique lectis Scribitur in citreis.' *Farnab.*—*Et umbra*] Qui seclusi volunt esse. Quod est otiosorum fere et mollium. Unde Horat. 'Pescimur si quid vacui sub umbra:' et 'Somno gaudentis et umbra.'

106 *Dic, &c.*] Sunt verba Poëtæ avaro respondentis. Age igitur dic nobis, quidnam præstant illis civilia illa sua officia et actiones causarum vilium? ostendit hac interrogatione, neque caussidicos et rabulas, qui se longe aliter in forensibus actionibus exercent, multum lucrari.—*Quid, &c.*] Fructus, commodi, emolumentum. *Lubinus.*

107 *Et magno*] Id est, magnus libellorum acervus, in quibus causam et actionem consignatam habent, quos secum in iudicium adferunt. *Idem.*—*Comites, &c.*] Breves significat. *Vet. Sch.*

108 *Ipsi, &c.*] Advocati, caussidici: qui magna vocis contentione clamare, et causas agere cogantur.—*Magna*] Pro magnum et grande Adverbialiter.—*Sed, &c.*] Tunc potissimum, cum creditor, cujus causam agunt, in iudicio adest, et præsens auscultat.—*Creditor*] Qui debitorem accusat. *Lubin.*

109 *Vel, &c.*] Vel cum alius quidam dubiam et suspectam causam habens, qui nomina et debita sibi arrogat,

forte sibi non debita, cum ille inquam præsens eum urget, et pollicitationibus invitat, tum præcipue grandi voce agit.—*Tetigit latus*] Urget, instigat.—*Acrior illo*] Priore creditore. *Idem.*

110 *Qui, &c.*] Adserendum vel probandum. Quidam hoc intelligunt de caussidico adversario, qui ex grandi codice Juridico velit probare nomen illud dubium esse, et cujus causam orat, debito non teneri. Vel qui debitore inficiente, negat id deberi, paratus ostendere libros accepti et expensi. *Farnab.*—*Grandi, &c.*] Vel legum et juris codice; vel codice, in quo processus, acta, confirmatio, refutatio. *Beroald.* Annotat. cap. 31. —*Nomen*] Debitum. Dicit Poëta, Caussidicos magna sonare, cum a debitore, qui magis urget et instat quam creditor, conducuntur, qui quidem debitor venit ad debitum dubium diluendum et refutandum, cum codice accepti et expensi. Nomina igitur sunt tituli debitorum, presertim in his debitis, ubi nomina scripta sunt eorum, quibus pecuniæ sunt commodata; ita ut nomina debita et debitores idem sint. Hinc Alphius dixit, 'Bona nomina aliquando mala fieri, nisi interpelles.'—*Qui, &c.*] Cautiorem habens multorum temporum. Creditorem argentarium significat, qui instantius debitum petit, si debitor ei cœperit esse suspectus. *Vet. Sch.*

111 *Tunc, &c.*] Egregia rabularum descriptio. Id est, tum vero quantum possunt summis laterum viribus et laboribus mentiuntur. Utpote quorum lingua venalis.—*Curi, &c.*] Pulmones, quibus inest spirandi vis. Vel cavas buccas et fauces intellige, vento et mendaciis plenas, ut folles credas. *Lubin.*—*Folles*] Buccas dicit. *Vet. Sch.*

112 *Conspuiturque sinus*] Nimia verborum copia, vehementia, et dicendi

fervore, sinus et vestes sibimetipsis conspuunt.—*Veram, &c.*] Dixit de summis caussidicorum laboribus; jam indicat quid inde lucri consequantur. Quod si caussidicorum messem et annuos proventus libet cognoscere, in una libræ lance pone centum caussidicorum patrimonia, in altera unum et solum patrimonium Russati illius Lacernæ, videbis omnes caussidicos, eorumque annuos proventus vel ab unius Russati Lacernæ opibus et redditibus annuis superari.—*Veram*] Lego hic *verum*, hoc sensu: Labores quidem Jureconsultorum gravissimi, verum messis vel fructus, quem inde consequuntur, perexiguus; quem si voles cognoscere, &c. *Lubin.* et *Furnab.*—*Conspuiturque sinus*] Propter fascinum verborum ter sibi in sinu spunt, et videntur fascinum arcere: ut Persius de matertera: vel, lucipiunt multa sibi promittentes, in sinum spuer, vel alloquendo multum spunt. *Vet. Sch.*

113 *Hinc*] Ab hac parte in una libræ lance. *Lubin.*

114 *Solum*] Unum et solum Russati Lacernæ patrimonium tanti est, quanti centum caussidicorum.—*Russati, &c.*] Varia admodum hic lectio. Codex meus habet, *rus Sati pone Lacertæ*. Legendum potius Russati Lacertæ vel Lacernæ, quem ajunt Domitiani aurigam fuisse, veste russata vel rubra indutum. *Britannicus* dicit Lacertam esse militis nomen fictum. Nam milites Romani usi sunt in prælio vestibus russatis, quas Græci phœniceas, nos vero coccineas appellamus.—*Pone, &c.*] Nomen aurigæ abjecti, ex colore Russatus. Lacerna sub Domitiano auriga fuit. *Vet. Sch.*

115 *Consedere*] Est hemistichion ex initio 13. libri Metamorph. Ovidii; ubi Ajax et Ulysses in judicio de Achillis armis inter se contendunt. Per duces hoc loco Judices, per *Ajacem*, scopitice caussidicum intelligit.—*Surgis tu pallidus Ajax*] Pro non *

ictilius lege, nobilis illius temporis. vel potius, ictus illius temporis. Sed quod ait, aurigam quendam Ajacem nomine hoc loco tangi, fides penes auctorem esto. Ego poetam non alio, quam ad illa Ovidii alluisse scio: 'Consedere duces, ac vulgi stante corona Surgit ad hos clypei dominus septemplex Ajax.' *Rutgers.* Ergo, judicibus sedentibus pro tribunali, tu oras et caussam alienam dicis.—*Pallidus, &c.*] Id est, tu caussidicus, tanquam Ajax ille apud Ovidium, surgis ad dicendum.—*Pallidus*] Ob malam caussam quam foves, vel ob dubium eventum meticulosus, vel ob egestatem macilentus et pallidus. *Lubin.*—*Pallidus Ajax*] Ajacem pro recitatore posuit advocato. Hic vero Ajax auriga non *ictilius temporis. *Vet. Sch.*

116 *Dicturus dubia*] Pro eo, cujus libertas in quæstionem vocatur, et in ambiguo est: ut Cic. pro Archia. Vel, pro ostendenda libertate alicujus non facile probabili, contra eum, qui illum in servitutem vult mittere.—*Dubia, &c.*] Quæ sitne danda, an non, nondum erat judicatum.—*Bubulco, &c.*] Potest illius temporis judicis esse nomen; vel intellige rudem, rusticum, indoctum. Ait enim Asconius Pedianus ex singulis tribubus urbanis rusticis, quæ erant numero 36. ternos judices fuisse electos. *Lubin. Furnab.*

117 *Rumpe, &c.*] Tanta vocis contentione clama, ut jecur tuum ira inflatum et intensum pene rumpas, et summa fide caussam age, ut postea laudem ex victoria consequaris, sed mercedem vilissimam. Alii hoc loco per *jecur*, pulmonem intelligunt.—*Ut tibi lasso, &c.*] Ex longa debacchatione. *Idem.*

118 *Figantur, &c.*] Ut cum jam declamando lassus et defatigatus es, rami palmarum adhuc virides, tibi in signum victoriæ adfigantur, id est, ut laudem habeas, sine præmio. *Lu-*

binus.—*Figantur, &c.*] Scalæ hic sunt aditus domus, janua. ita autem vocat ἐμφατικῶς ad indicandam oratorum pauperiem, qui more omnium tenuium et mendicorum, in cœnaculis habitabant; ut habitationes suas nisi scalis introire non possent. Erat autem moris oratorum et caussidicorum, victoriam partam in foro, testari appensa foribus palma. *Casaub. Brodæus ix. 1.*—*Figantur, &c.*] Stationem scilicet, ad instar gladiatoriae victoriæ. Scalas armariola advocatorum: vel ut quidam, casæ et stationes. Cicero in Cornelianam, Conrepsit, inquit, in scalas. Armaria namque advocatorum apud veteres scalas habebant. *Vet. Sch.*

119 *Quod, &c.*] Sed quodnam lucrum est vocis tuæ, qua caussam egisti? Resp. *Siccus, &c.*] Laridi fumo indurati exiguus et exsiccatus petaso, vel perna.—*Siccus*] Aut quia fumo induratus, aut quia vetulus, rancidus et siccus exhaustus est. Exiguum sane precium, quo hoc tempore advocati non contenti forent. *Lubin.*—*Vas*] Fictile vel lignum, in quo conditi pisces, vilissimi Thynni. Pelamides enim pisces salsi et viles ἀπὸ τοῦ πηλοῦ vel luto, in quo perpetuo volutantur. *Lubin.*—*Siccus, &c.*] Vocabulum piscium salsorum. *Vet. Sch.*

120 *Et veteres bulbi*] Pisces exigui et vilissimi, qui apud Afros Epimenia sunt, id est, munera menstrua Afro- rum, quæ ex Africa singulis mensibus Romam adferuntur. Alii censent sordida munuscula ipsorum Afro- rum esse bulbos. *Plin. lib. xix. Lips. lib. ii. epist. 2. Quæst. Ep.* Nescio quid de Epimenidio tertio Scyllæ genere, ad Epimenidem nomen suum referente, in hunc locum nugantur commentatores. Ego manuscripti codicis fidem secutus, et Grammatici pervetusti annotationem, ἐπιμήνια intelligo, exilia munuscula, ac veluti xenia sordida, quæ in singulos menses pro navata opera conferebant; ejus-

modi nominat rancidos illos et veteres bulbos *Junius*. Ἐπιμήνιον, menstruum stipendium. *Lubin.*—*Maurorum epimenia, &c.*] Epimenium, stipendium militis in mensem, quod exiliter et sordide dari caussidicis Poëta notat. Dinæi liber legit *Bulli*, sic et Glossæ ad oram scriptæ; quam lectionem non de nihilo esse docet Vetus Glossarium ab Henrico Stephano.—*Maurorum*] Alii leg. *Afro- rum.*—*Epimenia*] Græce dixit. Nam Latine menstrua dicuntur dantium. *Vet. Sch.*

121 *Aut, &c.*] Id est, vile et ingratum, vinum Vejentanum per Tibrim Romam deorsum vectum, non transmarinum. Et ejus quidem quinque lagenas pro quatuor actibus. Quasi dicat: In signum summæ liberalitatis una lagena dabitur supra numerum, vel ultra numerum actionum tuarum. Ironice. *Lubin.*—*Tiberi, &c.*] Non transmarinum, id est, cibarium. *Vet. Sch.*

122 *Si, &c.*] Quod si forte etiam numi tibi dentur, et aureus unus aliquando contingat, non illum tibi integrum habere potes. Sed oportet ut ex illo partem aliquam Pragmatico vel advocato tribuas. *Pragmatici.* Pediano advocati sunt, qui caussidicis leges monstrabant, et quos tanquam peritiores adibant, et consulebant. *Lubin.*—*Ex fœdere*] Ex compacto, quia ita pacti sunt pragmatici cum illis.—*Si, &c.*] Id est, Pro quatuor actionibus unum solidum. *Vet. Sch.*

123 *Pragmaticorum*] Inrisperitorum, qui negotiales causas agunt. *Vet. Sch.*

124 *Æmilio, &c.*] Conqueritur jam de iniqua conditione pauperum advocatorum et divitum. Id est, ille tantum præmii ex suis actionibus et causis agendis consequitur, quantum petit, ob nullam aliam causam, nisi quia dives est.—*Et, &c.*] Et tamen nos tenuiores caussidici majori fide et diligentia causas nostras agimus, quam ille. *Lubin.*—*Æmilio, &c.*] Qui

hoc pacto quintas acciperet, in pretium consiliatorum clientium.—*Et melius nos*] Pauperes scilicet. *Vet. Sch.*

125 *Hujus, &c.*] Notat obiter artes caussidici Æmilii, qui ut multum præmii a clientibus consequeretur, simulabat se esse ditissimum, luxuriose suam statnam equestrem æream, camque in curru, in vestibulo domus suæ posuerat.—*Currus, &c.*] Ex quo majores suos triumphasse ostendat. Porro etiam ipsis caussidicis statuae equestres erigebantur. *Lubin.*—*Alti, &c.*] Equi quaterni alti et sublimes ad majorem magnificentiam currum trahentes.

126 *In, &c.*] In domus introitu, in atrio, in porticibus.—*Atque, &c.*] Æmilii equestrem sibi in vestibulo statnam crexit, et ibi feroci equo belligero insidens, curvatum hastile eminus et e longiore intervallo, tanquam adversarium perensurus, intentat et quasi minatur adversario. *Lubin.*

127 *Bellatore*] Equo feroci et indomito. Sceptice, quasi qui egregius bellator fuerit, cum non armis, sed lingua et conviciis bella gesserit.—*Hastile*] Curvatum. Sceptice dictum. Et innuere voluit, quam imbellis et ineptus bellator ille sit, cum hasta sua incurvata. Vel vetustate incurvatum.—*Minutus*] Se missurum quasi in adversarium. *Idem.*

128 *Et, &c.*] Eo dicit, vel quod Æmilii unoculus fuerit, vel saltem luscus. Vel quod unum oculum clausisset, ut eo certior sit ictus. *Idem.*—*Et, &c.*] Cujus oculus introrsus cedit. *Vet. Sch.*

129 *Sic Peto*] Id est, prorsus eodem modo per hasce artes, per ostentationem divitiarum et gloriæ, Peto reliquos tenuiores caussidicos confundit, supplantat et superat. Vel ut Farnabius exponit, *Conturbat* decoquit, et æs alienum contrahit, novis creditoribus solvens, veteribus non ita, dum se divitem præfert.

Verbum juris est, conturbare rationes, fortunas. — *Matho*] Sic Matho alios tenuiores dejecit et vincit in judiciis. *Lego Dejicit.* Quod si *conturbat* illud intelligamus de debito et defectu Mathonis, tum explicanda hæc erunt de simulatione; quod etsi essent tenuiores et ære alieno obruti, quod solvere nequeant; tamen simulent se esse divites, ut ita pluris, vel pro majori pretio caussas possint agere. *Conturbare* ergo et *deficere*, significat solvendo non esse, et ad paupertatem redigi. Posterior explicatio potior. *Turneb.* xxii. 23. Sic ergo Matho adhuc infelicior altero, quia alter quidem res turbatas et anxias habet, sed hic jam penitus fractas, et ad incitas redactus est.—*Exitus, &c.*] Ut nimirum Tongillas, quamvis pauper, tamen simulat se divitem: lectica vehitur, lavatur magna clientum turba stipatus. Ut ita magis illi credatur.

130 *Magno, &c.*] Vel eo dicit, quod nasutus fuerit instar rhinocerotis, quod de Tongiliano testatur Martialis, cum ait: 'Nil præter nasum Tongilianus habet.' Vel potius, quod gutto in balneo usus sit magno, ex rhinocerotis cornu. Quod vasculum synecdochicæ Rhinoceros appellatur: pauperioribus autem in usu erat guttus ex cornu taurino. *Guttus* est vasculum, e quo oleum guttatim distillat. *Lubin.*—*Magno, &c.*] Id est, magno gutto, quod sicut Rhinoceros, sit ingentis nasi. *Vet. Sch.*

131 *Et vexat*] Id est, implet perturbans et molestans turba comitum suorum lutulenta, quam tanquam pompam secum circumducit etiam in balnea. *Lubin.*—*Lutulenta*] I. e. luto obsita; nam illi comites solent *matutinum ferre patique lutum*, huc usque cum rege suo discurrentes per lutum et sordes.

132 *Perque, &c.*] Id est, qui ad ostentationem a servis suis lecticariis ex Media ortis lectica portatur.—

Longo assere] Id est, ligno, quo lecticarii servi utebantur ad sustinendam lecticam. *Britannic.*—*Premi*] Illos servos, et oneri illis est.—*Medos*] Lipsius legit, *Mæsos*. Nam Medi et Parthi expertes erant servitutis Romanæ. At ex Mæsia erant lecticarii: ut Sat. ix. Vani ergo hic sunt Britannicus et quicumque alii.

133 *Emturus*] Simulat se ibi velle servos vel pueros emere, argentea pocula, myrrhina, et villas, ut ita ditior videatur, et a pluribus conducatur.—*Myrrhina*] De his poculis dictum Sat. præcedenti, vs. 155. *Martial.* Epistol. 113. l. xiv.—*Villas*] Domos cum agris. *Idem.*

134 *Spondet, &c.*] Exponit se tantam divitem. Id est, lata ejus vestis purpurea, et latus clavus, quem gestat, lectica, comites, pro illo fidem faciunt, quod prædicta possit emere. *Stlataria, &c.*] Id est, latus clavus purpureus. Dixerunt autem prisci, stlitem pro litem, stlatum pro latum, teste Festo. Glossæ veteres, *Stlatarius, ἐργόμικτος*. Item *Stlatarius, πλάτος*. Festus, ‘Stlata genus navigii latum magis quam altum.’ *Stlataria* ergo dicitur purpura fallax, quod eo vestimento homines decipiantur.—*Tyrio filo*] E lana Tyrio colore tincta. *Lubin.* *Stlatarium* Interpretes pro lato clavo accipiunt. Quod si verum, nulli tum caussidici in pretio, nisi qui et Senatores, quibusque lati clavi jus. Nisi malimus de lacernis Caussidicorum interpretari: ‘*Purpura vendit Caussidicum, vendunt Amethystina.*’ Nam lacernas in caussis agendis adhibitas, testatur idem Sat. xvi. ‘Jam facundo ponente lacernas Cæditio.’ Nisi rectius sit dicere, magnam etiam equitum partem per ea tempora latum clavum usurpasse. Vide et Turneb. l. xix. cap. ult. *Ferrar.*—*Spondet enim Tyrio stlataria purpura filo, &c.*] Ubi de lacernis loquitur poëta, non de lato clavo. Alioqui omnes caussidicos Senatores fu-

isse oportet, et laticlavios. *Lacernæ* ergo purpureæ clientes alliciebant, nam lacernas in caussis adhibitas docuimus ex eodem poëta. Quamquam non ita compertum mihi sit, fueritne ille Cæditius patronus, an Judex: et si patronus fuit, quia illum facundum appellat, cur posnerit lacernas? non quod defatigatus esset expectando, neque dicendo delassatus, nondum enim caussa cœpta erat. Fortasse quia dicturi lacernas deponebant. Videant eruditi. *Ferrar.*—*Stlataria, &c.*] Illecebrosa. Ennius, ‘Et melior navis, quam quæ stlataria portat.’ Id est, multisonalis, quæ vulgo dicitur *Batalaria*. *Vet. Sch.*

135 *Et, &c.*] Quod tam ambitiose multitudini sese ostentant. Nam eo facilius conducuntur, cum videantur quantivis pretii.—*Purpura, &c.*] Id est, vestis purpurea commendat et facit, ut caussidicus pluris conducatur a clientibus. *Ferrar.*—*Purpura vendit Caussidicum, vendunt amethystina*] Hoc est, lacernæ purpureæ et amethystinæ in caussa sunt, ut caussidicus conducatur, hæc ipsum commendant et in pretio esse faciunt: nam toga nulla oratoribus purpurea, sed communis: nisi de lato clavo intelligamus, quod fieri non potest, quia non omnes patroni laticlavii; deinde nullus amethystini usus in clavo. Non nisi ergo de lacernis aut lenis intelligere possumus, quæ togæ injiciebantur. *Ferrar.*

136 *Vendunt, &c.*] Id est, vestimenta violacea Amethystini coloris. Quidam gemmas intelligunt.—*Convenit illis*] Id est, illis rabulis proprium et conveniens est, ut et verborum strepitu, quo vani maxime vigent, vel comitum turba et ostentatione, et facie, specie, habitu corporis et vestitus splendore plus præ se ferant, quam adsint. Absque hac enim ostentatione et impudentia esset, ut plurimi cogerentur mendicare, qui jam opibus et honoribus vel maxime vi-

gent. *Ferrar.*

137 *Majoris, &c.*] Majores divitias et opes simulare, et præ se ferre, quam possideant. *Idem.*

138 *Scd finem*] Id est, Romani luxuriosi et prodigi nullum modum ponunt sumtum et impensarum faciendarum. Tanta autem insana ambitio Romæ erat, ut vestes et comites fœnore conducerentur, ut ditiores aliis viderentur. *Idem.*

139 *Fidimus, &c.*] Alii legunt, *Ut redeant veteres.* Probat ulterius nullam eloquentiam, nullam scientiam juris, Romæ in pretio esse, nisi cum divitiis et honoribus. Id est, etsi vel maxime in vitam postliminio redirent Cicero, Crassus, Hortensius, et alii summi caussidici, illis nemo ducentos numos jam daret, nisi suas opes ambiciose annulis et gemmis in digitis fulgentibus ostentare possint. *Lubin.*

141 *Respicit, &c.*] Ridet stultam clientum opinionem. Cui lis est in judicio, ille antequam caussidicum conducat hoc primum respicit, et considerat quod sequitur. *Idem.*

142 *Decem, &c.*] Clientes, qui te officii gratia comitentur.—*An, &c.*] Id est, an lecticam octophoron habeas, quæ ab octo servis lexicariis portetur. Nam ditissimi octophoro, mediocres hexaphoro, portabantur.—*Post te, &c.*] In qua sedeas, si collibitum fuerit. *Idem.*—*Togati, &c.*] Anteambulones, qui per ambitionem dominum præcedebant. Circumpedes sunt obsequia servorum: Antepedes amicorum. *Turneb. III. 23.*—*Togati, &c.*] Togati, nominativus est pluralis: ut sit sensus, an togati sint tibi antepedes, qui litigent, qui te consulant. *Vet. Sch.*

143 *Ideo, &c.*] Hoc sciens Paulus caussidicus a litigantibus divitias et censum equestrem spectari, quia animadvertibat istas ostentationes opum esse utiles, data mercede conducebat Sardonyches, et alias pretiosas gem-

mas et vestes, ut dives videretur, et ob id pluris et majori pretio agebat caussam, quam Gallus, [alii *Cossus leg.*] Basilus, et alii tenuiores caussidici. *Lubin.*—*Agebat*] Caussam dicebat.

144 *Sardonyche*] Nobilissima gemma in anulo. *Idem.*

145 *Rara, &c.*] Male et ex opinione vulgi. Nam: Πολλάκι καὶ κηπῶρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν. *Idem.*—*Quam Gallus Basilus*] Quam unus et alter pauper Caussidicus.

146 *Quando, &c.*] Id est, Basilo pauperi nunquam licet aliquam gravem caussam agere, et flentem matrem et oraitem pro vita et salute filii ad misericordiam judicum commovendam, in judicium adducere. Id est, nunquam illi committuntur causæ capitales, cum de capitis periculo agitur. *Idem.*

147 *Quis, &c.*] Nam illud non nisi divitiis permissum erat. Eo dicit: Nam nihil probabatur in panpere, etiamsi omnium eloquentissimus esset. *Idem.*

148 *Accipiat, &c.*] Compellat Basilum, vel alium quemvis pauperem caussidicum. Si vis linguæ mercedem imponere, vel dicendo aliquid lucrari, in Galliam vel Africam te confer, ubi pauperioribus adhuc caussidicis locus, et præmium propositum est, si bene agant.—*Nutricula, &c.*] Utraque provincia Gallia et Africa tum temporis satis litigiosa erat, maxime autem Africa. ergo quasi Caussidicorum alumna.

150 *Declamare*] Transit jam ad Rhetores vel Sophistas, qui juvenes in scholis declamare docebant, summo cum labore et minimo fructu, quorum conditionem viliorum adhuc esse demonstrat, adeo ut illos ferrea pectora et nullius laboris non patientissima habere adserat; qui tautos labores in docendis discipulis sustinere valeant.—*Fetti*] Alii *Vet* legunt: potest esse genitivus et vocati-

vus. Ponitur hic pro quocunque præceptore. *Idem.*

151 *Cum, &c.*] Id est, cum classis Scholasticorum numerosa satis, ficto themate de tyrannide declamet, eosque perimendos et e medio tollendos probet. Lubinus censet, Juvenalem hic respexisse ad Dionysium, qui de rege in hoc pistrinum fuerit conjectus: vel ad miserissimam præceptorum conditionem. Id est, tu potesne hos labores perferre, cum hujusmodi classis scholasticorum etiam sævos tyrannos (ut Dionysium) excarnificet, et perimat, deque illo suppliciumumat, miseris modis? Quid autem miserius insuper, si vix ex tantis laboribus tantum consequuntur, ut commode sese sustentare possint? — *Classis, &c.*] Tantis discipulorum grex, multitudo. *Idem.*

152 *Nam, &c.*] Probat præceptoribus incredibiles ærumbas, et tædia esse devoranda, et institutionem puerorum quovis tormento graviolem esse. *Idem.*

153 *Atque, &c.*] Verbis iisdem, eadem erebro clara voce quasi cantans inculcabit. *Idem.* Alii, *proferet.* et *pro iisdem, idem.*

154 *Occidit, &c.*] Græcum proverbium expressit, $\Delta\lambda\varsigma\ \kappa\rho\acute{\alpha}\mu\beta\eta\ \theta\acute{\alpha}\nu\alpha\tau\omicron\varsigma$. Brassica nimirum recalcata, et bis terve in cibum apposita, fastidium et nauseam pene morte molestiorem parit. Sic miselli magistri dum eadem discipulis suis toties repetita inculcant, talio et molestia pene occiduntur. *Politian.* Miscell. c. 33. Scoppa Collect. II. 2. — *Crambe, &c.*] Proverbium $\delta\lambda\varsigma\ \kappa\rho\acute{\alpha}\mu\beta\eta\ \theta\acute{\alpha}\nu\alpha\tau\omicron\varsigma$, omnibus tritum, cum nihil sibi tam fuisse cognitum significare voluerint. tractum a nimis frequenti relatione historiae sive fabulae ab aliquo tum scriptæ. *Vet. Sch.*

155 *Quis, &c.*] Id est, omnes discipuli nosse volunt rationem de unaquaque re probabiliter dicendi; quis color sit, quod causæ genus, quæ

summa quæstio, quid ab adversario contradici possit. Sed nemo mercedem vult rependere. — *Color*] Ornamenta verborum et sententiarum, schemata, tropi, et alia, quibus oratio pingitur et ornatur. — *Causæ, &c.* An sit demonstrativum, an judiciale, an deliberativum. — *Ubi, &c.*] Ubi controversiæ status. *Lubin.* Rei cardo, in quo res maxime vertitur.

156 *Quæ, &c.*] Metaphora. *Sagittæ*, pro contrariæ partis, et adversarii argumentis, quæ in refutatione solent dilui. Hæc omnes volunt scire, et nemo mercedem solvere. *Idem.* Alii legunt, *diversa parte.*

158 *Mercedem, &c.*] Objectio discipuli. Quasi dicat: O præceptor, tu mercedem appellas et exigis? Quid enim scio? quid a te didici? quasi dicat, nihil. — *Culpa, &c.*] Respondet præceptor: Itane vero mea præceptoris te docentis culpa arguitur et accusatur, quod tu stupidus, vecors, et obtusus asellus es, et quod tibi juveni Arcadico et asinino nihil salit in sinistra parte mamillæ vel præcordiorum, id est, quod tu nihil cordis et ingenii habes? *Lubin.*

159 *Læra, &c.*] Id est, quod sis vecors, et stupidus. Hinc Adagium, 'Corpus sine pectore.' *Idem.* — *Scilicet, &c.*] Id est, quid magister peccat, si tu cor non habes? *Vet. Sch.*

160 *Arcadico*] Apposite. Id est, ignavo, pingui, hebeti: quales sunt Arcades, teste Philostrato l. III. Asini enim et muli in Arcadia maximi. Miserum certe, quando egregia semina sterili terræ, salutaria præcepta hardo et blenno discipulo incassum mandantur. Scoppa Collect. I. 27. *Brodaus* Misc. IX. 17. Vide proverb. Ἀρκάδιον βλάστημα . — *Cujus, &c.*] Id est, cum quo immensus labores sustineo, et cuius declamatio de Annibale, diro illo et infesto Romanis hoste, singulis sex diebus mihi audienda est, cum summo tædio. — *Sexta die*] Qua eadem repetit. *Lubin.* —

Arcadico] Asino, ac per hoc stulto, hebeti. *Vet. Sch.*

161 *Miserum, &c.*] Miseras aures, quæ toties una et eadem re obtunduntur.—*Dirus, &c.*] Quasi Deorum ira inmissus Annibal.

162 *Quidquid, &c.*] Hannibal scilicet. Cujus consilia et deliberationes discipulus in ficto themate proponit, et de illis declamat. Exempli gratia, post Cannensem victoriam Annibal deliberat, an a Cannis urbem Romam statim petat. *Lubin.*—*An, &c.*] Id est, deliberativa ejus quam recitat. *Vet. Sch.*

163 *A Cannis*] Cannæ locus in Apulia Romanorum strage nobilissimus. Ubi Terentii Varronis temeritate, Romani ab Annibale ad internecionem occisi. Livius l. xxii.—*An, &c.*] An ipse Annibal cautus et prudens post horribiles nimbos, fulmina, ac tonitrua, quæ illo tempore fuerunt, suas cohortes militum propter tempestatem madidas, alio per circenitum ducat et reducat. Talia tractabant in declamationibus, quæ erant in genere causarum deliberativo.—*Post, &c.*] Annibal enim tertio ab urbe lapide, cum super Anienem castra posuisset, prohibitus est fulmine et tempestate, ne propius accederet, et Romam invaderet. *Lubin.*—*An, &c.*] Cum a tertio ab urbe lapide castris positus, fulmine territus, eo quod propius accederet. *Vet. Sch.*

164 *Circumagat*] Reducat. Nam deinde ad Tiberiam fluvium castra retulit. Livius l. xxvi. *Lubin.*—*Circumagat*] Retroducat ad Africam. *Vet. Sch.*

165 *Quantum vis*] Dicit dispensator, qui Rhetori discipulum tradit: Posce a me tibi dari quantum vis, et statim tibi dabo.—*Stipulare*] A me scilicet. Est enim generis communis.—*Quantum, &c.*] Proroga quantum tibi dem. *Dispensatores*, qui nunc *prorogatores* dicuntur. *Vet. Sch.*

166 *Hæc alii*] Hortatur auctor nos

ter præceptores illos, ut relicto illo scholastico pulvere ad veras causas agendas potius se conferant, ubi tantum molestiarum non sustinent, exemplo sex et plurimum aliorum. *Lubin.*

167 *Uno, &c.*] Uno modo, quum omnes idem agunt. Hinc forum passim *clamosum* vocatur. *Idem.*—*Sophistæ*] Idem fuere apud antiquos qui rhetores dicuntur.—*Vet plures*] Omnes scilicet professores. *Vet. Sch.*

168 *Et, &c.*] Non fictas controversias et declamationes, ut in Scholis.—*Raptore, &c.*] Declamazione de Rapitore. Ut de Jasone, qui Medeam rapuit, vel Paridem intellige, qui rapuit Helenam. *Lubin.*—*Et, &c.*] Cum mercedes reposcunt, alii exponunt, transiendo ad causas, relictis controversiis scholasticis.—*Raptore, &c.*] Themata quæ in auditoriis recitantur deliberativarum et controversiarum, ut si uxor venenum triverit, maritus recipiat oculos, &c. *Vet. Sch.*

169 *Fusa, &c.*] Declamatio de Medea, quæ veneno Creusam Jasonis conjugem, suam quasi pellicem, absumsit, ab ipsis non amplius tractatur, sed *silet* quasi.—*Malus, &c.*] Fictum thema de Jasone, qui malus pater et ingratus maritus erat Medee, cujus ope salvus ex Colchide evaserat, et quam tamen deserebat. *Lubin.*

170 *Ei, &c.*] Fictum thema de eadem Medea, quæ certis pharmacis magicis in mortario tritis, Peliam ex sene cæco puerum se reddituram filiabus pollicebatur. Ovid. in Metam. Alii censent significari filium in mortario medicamina contundentem ad patris oculos sanandos: quæ noverca superveniens venena esse dicat, et veneficii ac parricidii filium accuset. Pater hoc credens testamentum mutet. Ait ergo Poëta tales declamationes a Sophistis relinqui, et veras causas agi. *Lubin.*

171 *Ergo, &c.*] Ergo ipse præceptor, qui relicta illa umbratili et ficta lite in Schola, ad veram pugnam et

veras controversias in forum descendit, *ille sibi ipsi rudem dabit*, seque a laboribus scholasticis mancipabit, et aliud vitæ genus diversum a munere præceptoris ingreditur, si mea consilia aliquid momenti apud ipsum habebunt. *Lubin.*—*Rudem*] Libertatis a Rhetorica. Metaph. a gladiatoribus, qui rude donati cessant. *Farnab.*

172 *Et ritæ, &c.*] A Rhetorica, et laboribus scholasticis. *diversum iter*, contrariam a superiore viam.—*Diversum iter*] Alii qualibet. *Vet. Sch.*

173 *Ad pugnam, &c.*] Ad verum certamen, id est, ad veras lites et causas forenses. *Britan.*—*Rhetorica, &c.*] Eo dicit, nam fictæ Rhetoricæ declamationes verarum controversiarum forensium umbræ tantum et imagines sunt. *Lubin.*—*Qui, &c.*] Esse * nam Academiam sectam, quæ rhetoricam in se continens militiam. *Vet. Sch.*

174 *Summula*] Id est, ne illa exigua pecuniæ summa tibi desit, qua venditur vilis frumenti tessera in singulos menses popello et tenuioris fortunæ hominibus. Romæ frumentorum curatores distribuiebant tesseras. Non enim frumentum ipsum a curatoribus, (vile id et multarum molestiarum munus fuisset) sed tesseras frumentarias, sive symbola quædam in ligno vel plumbo capiebant: quibus acceptis ire iis licebat ad horrea publica, petitem frumentum. Frumento si opus non esset, tesseras illas vendebant.—*Vilis*] Utpote ex ligno vel plumbo, cui signum impressum: figuræ erat quadratæ, unde et nomen; quandoque rotundæ. *Lubin.*—*Summula*] Ne annonam perdat. Symola modum (an medium) significat gradilis panis. *Vet. Sch.*

175 *Quippe, &c.*] Hæc merces, quam ex controversiis forensibus adquiris, collata ad *διδασκαλον*, vel annuam præceptorum mercedem, est adhuc lautissima. *Lubin.*

176 *Chrysogonus doceat*] Inquire, in-

quit, et vestiga, quanti citharædi filios nobilium doceant fidibus; ut ostendat longe uberius esse citharædorum lucrum, quam sophistarum et caussidicorum. *Britannicus.* Verum videtur mihi per Pollionem et Chrysogonum intelligere Rhetores sophisticationis in scholis docentes, hoc sensu: Si non vis credere, quam exiguum mercedem præceptores Rhetores consequantur, explora tantum, quam vilissima mercede Rhetores illi Chrysogonus et Pollio ditissimorum civium Romanorum filios doceant. *Lubin.*—*Chrysogonus, &c.*] Per diversos vadunt magistros, ubi vilius possint studere tentantes. *Vet. Sch.*

177 *Lautorum*] Nobilium.—*Artem, &c.*] Id est, Rhetoricam Theodori Gadarei, cujus meminit Snetonius in Tiberio.—*Scindens*] Ad diligentiam refer. Id est, præcepta ejus artis minutatim dividens, et ingerens præcepta rhetorica, pro nulla mercede. Vel lacerans et deridens: Pollio (inquit) irridet artem rhetoricam, quum plus ipse lucretur arte sua. *Britann.* et *Grang.*—*Artem, &c.*] Dividens. *Vet. Sch.*

178 *Balnea*] In ædificiis et obsoniis condiendis plurimum absunt, in liberis educandis et instituendis nihil vel parum. De balnearum luxuria *Seneca* Epist. xxxvi.—*Sercentis*] Nummis scilicet constant quotannis. Qui dantur balneatoribus, et in alios sumtus in balneis conferuntur.—*Pluris, &c.*] Id est, via strata sub tecto, qualis est ambitus in cænobiis et claustris. vide Sat. iv. vs. 6. *Grang.*—*In qua gestetur, &c.*] A lecticariis servis, vel a jumentis cum pluebat. Solebant autem lautiores quotidie gestari in lecticis, sanitatis, vel animi gratia.—*Balnea, &c.*] Balneas et porticus ædificant, ubi gestentur, ne eos pluvia contingat, et mercedem pro filiis suis dare non possunt. *Vet. Sch.*

179 *Anne, &c.*] Ironia. Anne dominus adeo dives, si vectari voluerit,

tam diu deberet expectare, donec sudum sit, vel aëris serenitas oriatur, ut tunc vectetur? *Grang.*

180 *Spargatque luto*] Dum per plateas et pluviam vectatur a mulis, quasi indignum sit mulæ ungulas luto inquinari.—*Jumenta*] Mulas, a quibus vectatur.—*Recenti luto*] Nuperrime nato ob pluviam. *Lubin.*

181 *Hic potius*] In porticu scilicet gestetur, non autem sub dio cum pluit, et via lutosa est.—*Namque hic*] Sub porticu scilicet, ubi non pluit, neque lutum est.—*Nitet*] Dum luto non inquinatur. *Idem.*

182 *Parte alia*] Id est, in hoc ergo loco balnea et porticus sumtuosissime exstruit. Alio loco cœnatio vel cœnaculum alte exædificatum surgit, fultum longis columnis e Numidia advectis. *Lubinus.* Vide Horat. Od. II. 18. 'Columnas ultima recisas Africa.'

183 *Argentem solem*] Orientalem, qui salubrior, vel quod cœnatio ædificata, ut septentrionem respiciat et ortum, præsertim æstate. *Casaubonus* dicit, de triclinio hiberno Poëtam loqui. Luxuriosis enim hominibus Romanis triclinia pro tempore diversa. *Varro* IV. de Ling. Lat.—*Rapiat*] Excipiat, intromittat. Solem matutinum et opacam admitteret Arcton.—*Et, &c.*] Solaria in superioribus hiemalia, marmoribus et columnis ornata. *Vet. Sch.*

184 *Quanticumque domus, &c.*] Id est, quantocumque pretio domus constet, nihilominus habebit etiam structorem, qui ex arte omnis generis ferula et obsonia doctissime componat. *Lubin.*—*Qui, &c.*] Structor, aut cocus. *Vet. Sch.*

185 *Qui, &c.*] Coquus e foro, isque magno conductus. Qui obsonia debito ex aromatis condimento, præparet. *Lubin.*

186 *Hos, &c.*] Id est, cum tot sumtus in res nihili prodigaliter profundat, Quintiliano, vel cuivis summo

Rhetori et præceptori duo H. S. vel quinque libræ ad summum loco annui salarii sufficiunt.

187 *Ut, &c.*] Ut magnum pretium, ad summam.—*Res, &c.*] Sententia pulcherrima. Nihil enim avaris illis Enclionibus vilius, quam sui liberi, in quos erudiendos, quidquid impenditur, illud perire putant. *Lubin.*

188 *Unde, &c.*] Objectio avari divitis. Si oratores in scholis docentes nihil lucrantur, unde ergo Quintilianus Rhetor tot saltus habet, tot sylvas, unde tam dives est? Hic primus Romæ publicam scholam apernit, et salarium e fisco accepit. *Cassiod. Lubin.*—*Unde, &c.*] Anthypophora. Unde tantum possidet Quintil. si parum accepit? *Vet. Sch.*

189 *Exempla, &c.*] Respondet Poëta, præteri, o quicumque hoc mihi objicis, hæc exempla novorum et inauditorum fatorum, et noli mihi unum aliquem objicere, quem fata ditarunt. Ac si dicat nullum alium inventum, qui ex liberalibus studiis sit ditatus: 'nescio quo modo bonæ mentis soror est paupertas.'—*Nova fata*] Latini dicebant, cum inusitata et insolita, inauditaque felicitas cuiquam obtigisset. *Turneb.* XXVII. 2.—*Exempla, &c.*] Contingit ut unus sit fato felix, Rhetor, vel orator. *Vet. Sch.*

190 *Felix, &c.*] Hoc vult dicere: quicumque felix est fatorum et stellarum favore, ille omnia habet corporis, fortunæ, animæque bona. Beneficio fortunæ factum est, ut in Quintiliano omnia agnoscerentur, quæ in fortunato homine conveniunt, ut omnibus sit numeris absolutus: iterum atque iterum felix est.—*Pulcher*] Membris et forma corporis decorus.—*Acer*] Animo vegetus et strenuus. *Lubin.*

191 *Sapiens*] Bonis animi abunde instructus.—*Nobilis, &c.*] Hæc ad bona fortunæ externa spectant, ob id subtextit, et addit. *Idem.*

192 *Appositam nigræ*] Id est, gestat nobilium ornamenta, et patritiorum;

qui lunula ad calceos adsuta, calceis a reliquis discernebantur. Hac autem forma centenarium numerum denotabant, per litteram C. Eo quod initio tot senatores tantum fuerint. Instituit autem Numa, ut per eam litteram sese e numero centum patrum esse admonerentur.—*Nigræ*] Primo enim Senatores calceos nigros induebant, postea cereos, galbeos, coccineos, &c. *Farnab.*—*Subtexti*] Addit, adsuit nigræ alutæ, vel calceo ex aluta. *Jac. Loënsis* Epiph. iv. et v. c. 25. et 2. *Junius* Adag. cent. 3. In astragalis nobilitas.—*Adpositum*, &c.] Patricius Senator est, lunula nam adsuta calceis discernuntur patricii a novitiis. *Vet. Sch.*

193 *Felix*, &c.] Id est, facundia etiam et eloquentia præstat. Quod autem toties τὸ felix repetit, innuit tantam felicitatem non tam doctrinæ, quam fortunæ beneficio esse assequuntum.—*Jaculator*] Argumentator, egregius Dialecticus et Sophista, qui quidquid in causam faciat, accuratissime investigat, et in adversarium detorquet. *Lubin.*

194 *Et*, &c.] Refrigeratio vocem raucam facit. *Martialis*: 'Perfrixisse tuas quæstæ est præfatio fauces.' Vel, adeo fortuna *Quintiliano* adspiravit, ut etsi quid peccatum sit, in illius tamen laudem vertatur, ut raucus ex frigore etiam bene cantare dicatur. *Farnab.* Cui Deus fatumque favet, illi nulla res nocere potest.—*Distat*, &c.] Rationem reddit, cur quidam felices et fortunati sint. Id est, multum refert et interest, quæ constellatio, quis siderum positus, felix an infestus fuerit tempore tuæ nativitatis, quis siderum aspectus in ortu tibi affulserit. *Lubin.*—*Quæ*, &c.] Prosperane, an adversa.—*Et*, &c.] Infrigidatus fuit. *Lubin.*

195 *Modo primos*] Id est, eo ipso momento, quo te ex matris utero natura profundit. *Lubin.*

196 *Vagitus*] Primos ploratus; in

partu enim, quam primum infantes in lucem prodeunt, plorant.—*A matre*, &c.] Ad colorem nuper editorum infantium respicit. *Erod.* ix. c. 17.—*A matre*, &c.] Mox ut natus fuerit. *Vet. Sch.*

197 *Si*, &c.] Ostendit humanam felicitatem tum fato, tum fortuna evenire, non a nostro hominum arbitrio dependere. ubi notandum, quod inter fatum et fortunam non distinguat. Pulcherrime *Seneca*: 'Natura, fatum, fortuna, casus, unius et ejusdem Dei nomina sunt.' *Lubin.*—*Fies de rhetore*] Ut *Cicero*.

198 *Fies*, &c.] A summis dignitatibus ad ima detruderis: ut *Valerius Licinianus*. *Lubin.*

199 *Ventidius*, &c.] Addit hujus rei duo exempla. Id est, *Ventidius Bassus* est, qui genere *Picens* ex captiva *Asculana* natus, ductus in triumphum a *Strabone Cnei Pompeii* patre, primo *rhedarius*, deinde *mulio*; deinde eodem anno prætor et consul factus est. Exercitui deinde dux constitutus, de *Parthis* triumphum duxit. Itaque qui ante captivus carcerem exhorruerat, victor *Capitolium* felicitate celebravit. Vide *Valerium Maxim.* vi. 10.—*Tullius*] *Marcus Cicero*, qui homo novus, *Arpinas* humili loco natus, postea consul factus. Sic quidem aliqui inepti putarunt, sed revera (ut ex sequentibus clarescit) intelligit *Tullium*, qui ex serva natus, *Tarquinio Prisco* in regno *Rom.* successit.—*Anne aliud*] Id est, anne illorum felicitas aliud est, quam sideris, et constellationis approbatio? *Lubin.*—*Ventidius*, &c.] In *Scholiasten.* Ex *mulitione Caesaris*. *Mulitio*, mulitionis, pro cura mulorum. Adjicit, ut *Tullius in Epist.* &c. Recte, nam *Cicero* mulionem vocat, *Epist. Fam.* 10. Mox subjungit *Scholiastes*, 'opitulante Antonio Augusto:?' accipit autem Augustum pro Octavio, nam tum Octavius nondum Augustus. *Dorleans.*—*Ventidius*, &c.] *Ventidius*

ex * mulitione Cæsaris Dictatoris fuit, ut Tullius in Epistolis, et in Philippiis loquitur; opitulante Antonio Augusto usque eo proventus est, ut ei crederetur Parthicum bellum.—*Quid, &c.*] Is captivus in urbem perductus, postea triumphavit. *Vet. Sch.*

200 *Et, &c.*] Id est, incogniti nobis, non intellecti, et imperscrutabilis. Nam 'Nescia mens hominum fati.' *Dorleans.*

201 *Servis, &c.*] Servium Tullium ex serva natum, regem Romanum factum intellige. *Idem.*—*Captivis*] Ut Ventidio.—*Servis, &c.*] Servium Tullium et Ventidium significat. *Vet. Sch.*

202 *Felix ille*] Concludit, Quintilianum ex fato et fortuna talem felicitatem consecutum esse. Sed tales felices, talemque felicitatem esse rarissimam.—*Corco, &c.*] Proverbialiter dixit, ut supra Sat. vi. 'Rara avis in terris, nigroque simillima cygno.' *Dorleans.*—*Felix, &c.*] Quintilianus. *Vet. Sch.*

203 *Pœnituit multos*] Multi contra inveniuntur rhetores, quos pœnituerit inanis et sterilis studiū rhetorici. *Lubin.* Vel professionis rhetoricæ, quam exercebant sedentes in cathedra. *Farnab.*

204 *Sicut, &c.*] Probat quod dixit duobus exemplis, Thrasy machus hic Carthaginiensis, Platonis et Isocratis discipulus, cum cœpisset Rhetoricam profiteri, ob exiguum lucellum destitit.—*Exitus*] Finis, qui ex inopia desperans laqueo vitam finiit.—*Secundi, &c.*] Secundum exemplum. Hunc Dio scribit, quod ob inopiam Athenis desertis, Romam se contulerit. Inde quod orationem per exercitum in tyrannos e medio tollendos dixisset, a Caligula in exsilium pulsus fuit. *Idem.*—*Sicut, &c.*] Rhetoris apud Athenas, qui suspensio periiit. *Vet. Sch.*

206 *Nil, &c.*] Notat obiter Athenienses, objiciens illis æternum illud probum ob Socratem ciente inter-

emtum.—*Gelidas*] Est enim frigidissima in ultimo gradu.—*Ausæ*] Quæ hoc per extremum scelus ansæ estis. Vide Persium Sat. i. vs. 1. *Farnab.*—*Nil, &c.*] Socrates veneno periit, cum fugeret paupertatem.—*Gelidas*] Mortiferas. Mors enim frigida est. *Vet. Sch.*

207 *Dii, &c.*] Id est, Dii dent manibus et cineribus majorum nostrorum defunctorum terram tenuem, et minime ponderosam, vel mollem sepulturam. Solebant autem hoc defunctis, quibus bene volebant, precari. De qua solenni formula vide Brissonium. *Lubin.* Hinc illæ sepulcris literæ, S. T. T. L. Credebant enim in ipsis sepulcris mortuorum animas una cum corporibus aliquantum residere, ipsaque mole ponderis affici: unde inimicorum execrationes, 'Sit tibi terra gravis, urgeat ossa lapis:' quo anima, quam sepulcro una cum corpore condi credebant, depressa ad beatorum sedes tarde aut ægre devolaret, atque ægre ultro citroque ad sepulcra commearet in solemnibus funereis. *Grangæus.* *Farnab.* Quod Grangæus per *umbras* sepulcra intelligit, hoc futile est, quia sc. essent in sepulcretis arbores, quæ umbram facerent. Sed revera notum est per *umbras* intelligi ipsos defunctorum manes, et hoc loco cineres, reliquias corporis mortui.

208 *Spirantes crocos*] Tangit ritum, cineres et ossa odoribus miscendi. *Tibull. Eleg. 2. l. iii.*—*Perpetuum, &c.*] Veteres, quorum felicitatem plusquam humanam videri volebant, dixerunt de vivis, ex eorum vestigiis flores nasci; mortuis terram ipsam sponte sua in illorum honorem flores producere: hinc ver optabant perpetuum tumulis, coque frui perpetuo manes bonorum credebant. *Casaubon.* in *Pers.*—*Perpetuum ver*] I. e. perpetui flores.—*Spirantesque crocos*] Notandum quia masculino genere dicit Crocum, ut Virgilius: 'crocumque rubentem.' Sallustius dicit neutro, 'In qua crocum gignitur.' *Vet. Sch.*

209 *Qui, &c.*] Nempe quibus, ut ille dixit Philosophus, plura, quam ipsis parentibus debemus, cum ab his parentibus vivendi, ab illis bene vivendi rationem adipiscamur. *Lubin.*

210 *Metuens, &c.*] Probat, quod dixit exemplo Achillis, qui ætate jam maturior, sub præceptore fidibus canere didicit, et præceptorem more discipulorum reveritus est, ejusque virgam timuit. *Idem.* Quod hoc loco Grangæus *grandem* corpore, non aunis dicat, inane est.

211 *Patriis, &c.*] In Pelio, monte Thessaliæ.—*Et, &c.*] Id est, quis vel illo tempore talem præceptorem non risisset, qui caudam equinam haberet? Chiron enim centaurus erat, Saturni filius, habens caudam equinam. *Idem.*

212 *Citharædi*] Chironis.—*Citharædi, &c.*] Chironis. *Vet. Sch.*

213 *Sed, &c.*] Antapodosis dissimilium. Quasi dicat: Contra nostro tempore etiam pueri suos præceptores verberant, tantum abest, ut si grandiores sint, eos colant.—*Sua, &c.*] Id est, discipuli suos quoque præceptores, in quorum disciplinam sunt traditi, pulsant. *Lubin.*—*Sed Rufum*] Qui Gallus fuit, et valde disertus. *Vet. Sch.*

214 *Rufum, &c.*] Obiter notat Rufum Superbum Rhetorem, qui vel Ciceronem culpavit tanquam Allobroga, id est, more Allobrogum, crasse et barbare loquentem. *Allobroges* Galli erant circa flumen Rhodanum. Pro *qui*, alii *quem*. *Lubin.* Habet autem suam Emphasin hæc repetitio *Rufum*, quasi diceret non contemnendum, utpote Rhetor optimus qui erat. Sed uti quidam alii, sic et ille iniquissimam litem de principatu eloquentiæ cum Ciccone habuit. Hic illum ut redundantem notavit, alius eum elumbem et fractum nominavit, et alius solutum atque enervem. *Allobroga* ergo, *Allobrogem*, i. e. Gallum et Barbarum. Vel potius Catilinæ historiam

tangit, de qua fuse Salustius.—*Allobroga, &c.*] *Allobroga*, Gallia. *Vet. Sch.*

215 *Quis, &c.*] Grammaticorum adhuc longe omnium miserrimam conditionem probat. Id est, quis e discipulis præceptori suo Grammatico Encelado, Palamoni tantam mercedem reponit, quantam suis laboribus promeritus est? Quasi dicat: Nemo.—*Gremio*] Quasi sedentibus præceptoribus discipuli *διδασκων* in sinum infundant. Pro *Celadi*, alii legunt *Enceladi*.—*Doctique, &c.*] Hujus mentio facta Sat. vi. vs. 458. *Docti* ait, quia tantæ arrogantiae fuit, ut literas secum natas, secum morituras dixerit. *Lubin.*

217 *Quandocunque*] Tantum scilicet mercedis, vile et perexiguum, et longe minus quam Rhetorum æra aut merces; tamen ab illa mercede a pædago pueri, et dispensatore furtim aliquid aufertur. *Idem.*

218 *Præmordet*] Aliquid furtim abradit, intercipit, et delibat. *Acænonæ-tus*] Ipse custos discipuli, vel forte a Poëta fictum nomen de aliquo, proprium, non commune commodum spectante. *Idem.* Pro *Acænonæ-tus*, alii legunt *Acænitus ipse*. In nomine forte illo alludit ad Anicetum pædagogum, de quo Sæton. c. 5. Neron. *Farnab.*—*Discipuli, &c.*] Eunuchus pædagogus, aut communi carens sensu, proprium papatis. *Vet. Sch.*

219 *Qui, &c.*] Dispensator, Æconomus, frugum et pecuniæ condus et promus. Qui plerumque ejusmodi fures.—*Frangit*] Ex solita mercede magistri aliquid sibi præcidit. *Britannicus.*—*Cede, &c.*] Scoptice a Poëta dictum: in arrogantissimum Grammaticum: o Palamon, patere, neque agre feras aliquid a tua mercede detrahi. *Idem.* *Cede* Palamon de jure tuo: vel Concede, permitte.—*Et, &c.*] Et qui prærogat, de eadem sorte tollit sibi. *Vet. Sch.*

220 *Inde*] A constituta mercede.—

University Of California, Los Angeles

L 007 625 611 4

UNIVERSITY OF
LIBRARY
LOS ANGELES

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

AA 000 404 841 9

